ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ

ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର

ପ୍ରକାଶକ
ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର
କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

ସଙ୍କଳକ
ପଣ୍ଡିତ ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର
ବାଣପୁର-ପୁରୀ

ମୁଦ୍ରାକର :
ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର
ପ୍ରସାଦ ପ୍ରେସ, କଟକ-୨

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ
ଜୁନ୍-୧୯୭୨

ମୂଲ୍ୟ
ବନ୍ଧାଇ- Rs. ୧୫୦/- ଟା
ଅବନ୍ଧା-

GODAVARISH GRANTHAVALI

Complete works of Pt. Godavarish Misra

Volume Four.

Compiler :
Pt. Raghunath Misra
Publisher
Sri Anant Misra
Cuttack Students' Store
Cuttack-2
Printer :
Sri R. P. Misra
Prasad Press, Cuttack-2
First Edition
June 1972
Price :
Popula
Delux Rs. 150/-

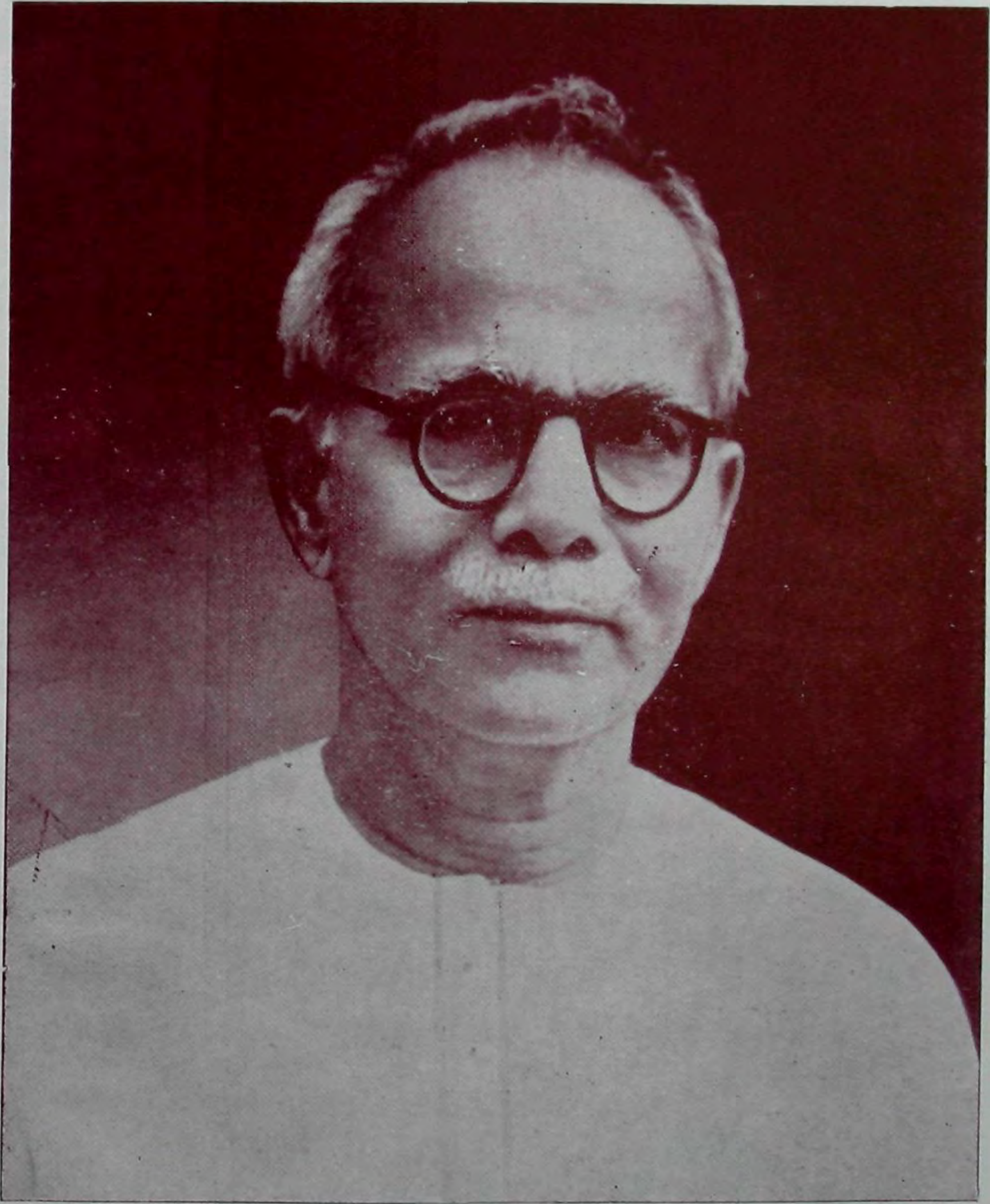

ଜନ୍ମ ୧୮୮୬ ମସିହା

ମୃତ୍ୟୁ—ଜୁଲାଇ ୨୬, ୧୯୫୬

ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

(ଫଟୋ—୧୯୫୫)

କ୍ଷମା ଯାଚନା

ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ତୃତୀୟଖଣ୍ଡ ପରେ ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାପାଇଁ ଯେତେ ସମୟ ବିତି ଯାଇଛି ସେଥିରେ କ୍ଷମା ମାଗିବା ଛଡ଼ା ମୋର କଣ ଗତ୍ୟନ୍ତର ଅଛି ? ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳ-ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଉତ୍କଳର ବରେଣ୍ୟ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ମାଗୁଛି ।

ତେବେ ଏତେ ବିଳମ୍ବ ହେଲା କାହିଁକି ନ ଜଣାଇଲେ ଠିକ୍ କଥାଟି ଗୋପନରେ ରହିଯିବ । ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡରେ ଯାହା ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା କଥା, ତାହା କେଉଁଠାରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏହା ସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ ହେଲା ଓ ନକଲ କରି ଆଣିବା ସକାଶେ ସମୟ ଲାଗିଲା । ଏଥିପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ହେଲା—

ସମାଜ ପ୍ରେସ୍, ମାତୃଭୂମି ପ୍ରେସ୍, ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍, ନବଭାରତ ପ୍ରେସ୍, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଲାଇବ୍ରେରୀ (ରାମଚନ୍ଦ୍ରଭବନ, କଟକ), ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା ଅଫିସ୍, କନିକା ଲାଇବ୍ରେରୀ (ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ), ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଲାଇବ୍ରେରୀ , ବାମଣ୍ଡା ଲାଇବ୍ରେରୀ; ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜୁବୁଲି ଲାଇବ୍ରେରୀ (ବାରିପଦା), କଲିକତା ଜାତୀୟ ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଲାଇବ୍ରେରୀ (ଭୁବନେଶ୍ୱର) ।

ଆଜି ସବୁଠାରୁ ସବୁ ଆସିଛି; କିନ୍ତୁ ସମାଜ ପ୍ରେସରୁ ଯେତେ ଯାହା ଆସିପାରିଥାନ୍ତା ତାହା ଆଣିବାପାଇଁ ଆପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ ବିଳମ୍ବ ଘନୀଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତା ଓ ମୋର ଅପରାଧ ସମ୍ଭବତଃ ଅକ୍ଷମଣୀୟ ହୁଅନ୍ତା । କେବଲ ଏହି କାରଣରୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି ।

ସମାଜ ପ୍ରେସରୁ ମୁଁ ଯେ ଆଣିପାରିଲ ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଅପରାଧୀ ନ ହୋଇ ସମାଜ ପ୍ରେସ କଣ ହେବ ? ତାକୁ ଅପରାଧୀ କରିବ କିଏ ? କିନ୍ତୁ ଲେଖି ରଖେ, ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଭଗୀରଥ ପରି ତପସ୍ୟା କରି ଭଗ୍ନମନୋରଥ ହୋଇଛି । ସମାଜ ପ୍ରେସରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ଆସିପାରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କିଛି ଆସିଛି । ଏହି କିଛି ପାଇଁ ସମାଜ ନିକଟରେ ନିଜକୁ କୃତଜ୍ଞତା-ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ କରୁଛି । ରହି ଯାଇଥିବା ରଚନାର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଲରେ ଉତ୍କଳ-ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର କେହି ସଦାଶୟ ଭକ୍ତ ସମାଜ-ପୀଠରେ ବସି ଆରତି ଆରାଧନା ଓ ତପସ୍ୟା କରି ଏ ଦିଗରେ ଯତ୍ନ କଲେ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବାକି ଯେତେ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ଲେଖା ଆଣିଛି ତାଙ୍କ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଓ ସହଯୋଗ ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କେବଲ କୃତଜ୍ଞତା ପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ ଭାଷା ଠିକ୍ ହୋଇ ଯାଇପାରେ, ମାତ୍ର ଭାବର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରକାଶ ହେବନାହିଁ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀ ।

ସଂକଲନରେ ପ୍ରମାଦ ଅକସ୍ମାତ୍ ରହି ଯାଇଥିବ । କ୍ଷମାଯାଚନ ପୂର୍ବକ ସେଥିପାଇଁ ମାର୍ଜନା ଲୋଡ଼ୁଛି ।

ବିନୀତ
ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର

ସୂଚୀ

୧ । କବିତା ୧
୨ । ଗଳ୍ପ ୪୯
୩ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମରଣିକା ୭୯
୪ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ସମସ୍ୟା ୧୦୩
୫ । ବିବିଧ ରଚନା ୧୩୫
୬ । ବିବୃତି ୩୭୫
୭ । ଭାଷଣ ୩୯୫
୮ । ସମ୍ବାଦପତ୍ର-ସଂପାଦନା ୪୮୭
୯ । ପତ୍ରାବଳୀ ୪୮୯

କବିତା

ସୂଚୀ

୧ । ଶିଶୁର ପ୍ରଥମ ଶୋକ ୧
୨ । ସ୍ରୋତ ୨
୩ । ନ ଆସେ ନାସ୍ତି ୨
୪ । ଧରଣୀଧର ୩
୫ । ଏତେ ଦୟା ଥିଲି ବୋଲି ନ ଥିଲ ଈଶ୍ୱର ୬
୬ । ଯାଅ ତେବେ ୬
୭ । କିପାଁ କାନ୍ଦଇ ଦରିଦ୍ର ? ୮
୮ । ପିକ ଓ ଖଦ୍ୟୋତ ୯
୯ । ଆଳି ମାଳିକା ୧୦
୧୦ । ମାନସେ ୧୩
୧୧ । ଚିରଦିନ ଆଜି ଆହା ଏ ଭାବ ମୋ ମନରେ ୧୪
୧୨ । ନବବର୍ଷ ୧୪
୧୩ । ବେନସଖା ୧୬
୧୪ । ପୁଷର ଶୀତ ୨୯
୧୫ । ଆଜି ନ ଆସ କିପାଇଁ ? ୩୦
୧୬ । ସବୁ ମୋର ସୁଖ ୩୧
୧୭ । ଛୁଡ଼ିଲ ? ୩୧
୧୮ । ଏ ଫଳ ୩୨
୧୯ । ଫୁଲ ୩୩
୨୦ । ନ ଥିବ ମା ବୁଝି ୩୪
୨୧ । ଦେଖି ଥାଆନ୍ତେ ଦିନେ ୩୫
୨୨ । ଦୁଃଖୀର ହୃଦୟ ୩୬
୨୩ । ଏକା ସେ କି ଫେରିଥିବ ବାସ ? ୩୮

ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା—

୨୪ । ଆବାହନ ୩୯
୨୫ । ତାରା ୪୦
୨୬ । ବୁଦ୍ଧ ୪୦
୨୭ । ପେଟୁ ହରିଆ ୪୧
୨୮ । ମାନବ କର୍ମ ୪୧
୨୯ । ରାଜ ଉପବନ ୪୨
୩୦ । ବଳଙ୍ଗ ପୁଳିନେ ୪୩
୩୧ । ଫୁଲ ତୋଳା ୪୫
୩୨ । ବାରୁଣୀ ନିର୍ଝର କୋଳେ ନିଶୀଥ ଭାବନା ୪୫

ଗୋଦାବରୀଶ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

କବିତା

ଶିଶୁର ପ୍ରଥମ ଶୋକ

[ଏହି କବିତାଟି ଏକ ଇଂରେଜୀ ପଦ୍ୟର ଅନୁବାଦ । ଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ଏହି କବିତାଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ 'ଚୟନିକା'ରେ 'ଭାଇ' ଶିରୋନାମାରେ ।

'ଶିଶୁର ପ୍ରଥମ ଶୋକ' ଅନୂଦିତ ହେବା ବେଳେ କବି ଛାତ୍ର ଥିଲେ, ମାତ୍ର 'ଚୟନିକା'ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ଭାଇ'-ଅନୁବାଦ ଘଟିଥିଲା କବି ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ସମୟରେ ।]

ମୋ ଭାଇକି ଡାକି ଆଣ ମୋର ପାଶେ
ଏକାକୀ ତ ଖେଳେ ନ ଲାଗେ ମନ,
ଫୁଲ ଅଳି ଭୁଲେ ଆସଇ ବସନ୍ତ
କାହିଁଗଲା ଆହା ମୋ ପ୍ରାଣଧନ ।
ତରୁଣ ତପନ କିରଣ ଅୟନେ
ସୁଖେ ପ୍ରଜାପତି ଉଡ଼ଇ ଖରେ,
ତା ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇବାକୁ ସୁଖ ମୋତେ
ଲାଗୁନାହିଁ, ଆଣି ଦିଅ ସୋଦରେ ।

ପୋତିଥିଲୁ ଯେତେ ସୁମନ ଲତିକା
ଉଦ୍ୟାନେ ସେ ସବୁ ଲୋଟନ୍ତି ତଳେ,
ଫଳ ଭାରେ ନତ କୋଳିଗଛ ମଥା,
ଆଣ ଡାକି ତାକୁ ମୋ ପାଶେ ଖରେ ।

ତୋର କଥା ବତ୍ସ ଶୁଣିବ ନାହିଁ ସେ
ଆସିବ ନାହିଁରେ ତୋ ପାଶେ ଆଉ,
ହସି ଖେଳୁଥିଲା ତୋ ତୁଲେ ଯେ ନିତି
ତା ମୁଖ ଦେଖିବୁ ଏ ଲୋକେ କାହୁଁ ?

ଫୁଲ୍ଲ କୁସୁମର କ୍ଷଣିକ ଜୀବନ
ଦେଇଥିଲା ପରା ବିହି ତା ପାଇଁ,
ଯାଅ ବତ୍ସ, ଏବେ ଖେଳିବୁ ତୁ ଏକା,
ସ୍ୱରଗ ରାଇଜେ ଅଛି ତୋ ଭାଇ ।
ତାର ପ୍ରିୟ ପକ୍ଷୀ ଫୁଲଗଛ ସବୁ
ଛାଡ଼ି କି ଗଲା ସେ ! ବୃଥା ମୋ ଡାକ !

ଆଉ କି ସୁଦୀର୍ଘ ଗ୍ରୀଷମ ଦିବସେ
ଆସିବ ନାହିଁ ସେ ସତେ ମୋ ପାଖ !
ତଟିନୀର ତୀରେ କାନନ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ସୁଖେ ବୁଲିବାର ଗଲାକି ସରି !
ମୋ ଭାଇ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ବେଳେ ମୁଁ
ଆଉ ସ୍ନେହ ଆହା ଥାଆନ୍ତି କରି ।

ମୁକୁର—ପଞ୍ଚମଭାଗ—ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା (ବୈଶାଖ)—୧୩୧୭ ସାଲ ।

ସ୍ରୋତ

କେଉଁ ଦୂର ଅନ୍ଧକାର କନ୍ଦରୁ ବାହାରି
ଅଯତ୍ନେ ସୃଷ୍ଟିର ସାଧି ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ
ନିରୁଦ୍ଦେଶ ନଦୀ ସ୍ରୋତ ଯାଉଅଛି ଚାଲି
ଅନନ୍ତ ଅର୍ଣ୍ଣବ ନୀରେ ଲଭୁଛି ନିର୍ବାଣ ।

ସେହିପରି କେଉଁ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟେ ଜନମି
ମାନବର ପ୍ରାଣ-ସ୍ରୋତ ହେଉଛି ଚାଳିତ
ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ମାର୍ଗେ ଦିବସ ରଜନୀ
ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ ପୁଣି ହେବାକୁ ମଜ୍ଜିତ ।

ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ନର ପ୍ରାଣସ୍ରୋତ
ପବିତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଗଢ଼ା ମାନବ ଜୀବନ
ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁବନ୍ଧେ ଚଳିବ ନିୟତ
କୋଟି ବାଧାବିଘ୍ନ ମାର୍ଗେ କରି ଅତିକ୍ରମ ।

ମୁକୁର—ପଞ୍ଚମଭାଗ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—(ଆଶ୍ୱିନ—୧୩୧୮ ସାଲ)—ପୃଷ୍ଠା—୧୪୪ ।

* * *

ନ ଆସେ ନାଣିଟି

ବେଳ ଗଡ଼ି ଯାଇଅଛି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାଉଛି ବୁଡ଼ି,
ରବ ଦେଇ ପଲ ପଲ କୁଆ ଯାଆନ୍ତି ଉଡ଼ି ।
ପିଲାମାନେ ଅଗଣାରେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳନ୍ତି,
ଖେଳ ମେଡ଼ି କରି ଧରିଛନ୍ତି ନିମ୍ବଗଛଟି ।
କିଏ ଆସି ନିମ୍ବଗଛ ଆଢ଼ୁଆଳରେ ରହି,
ସଙ୍ଗେ ଥିବା ଝିଅଟିକୁ ଆଗେ ପେଲି ଦିଅଇ ।
ପଛଧୁଞ୍ଜା ବାରମ୍ବାର ଦିଅନ୍ତେ ସେ ଝିଅଟି,
ଓଢ଼ଣୀ ଭିତରୁ କଥା କହେ କାହାର ପ୍ରତି—
ବୁଝିଲି ମୁଁ ମୋହପାଇଁ ନୁହଇ ସେ ବଚନ,
ମୋର କିନ୍ତୁ ରହିଗଲା ସେହି ସ୍ୱରରେ କାନ ।
"ବିଧବା ନାଣି ମୁଁ ନାହିଁ ସଖା କେହି ମୋହର
ରାତି ଦିନ ବାତରୋଗ ଭୋଗି ଗଲିଣି ସଡ଼ି ।
ପୋଡ଼ା ବ୍ୟାଧି ଉପରକୁ ରଖିଛ କି ଔଷଦ,
ମୁଁ ଆସିଛି ଧାଇଁ ପରା "ଫେଡ଼ ମୋ ଏ ବିପଦ ।"
ପିଲାଟି ସେ ହୋଇଥାଏ ଛୁଡ଼ା ଭୁନଟି ହୋଇ,
ଏଣେ ତେଣେ ଥରେ ଥରେ ଦେଉ ଥାଏ ଅନାଇ;
ପିଲାମାନେ ଧାଇଁ ଗଲେ ପାଖବାଟରେ ତାର
ଶଙ୍କି ଯାଇ ଛୁଡ଼ା ହୁଏ ନାଣି କୋଳେ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଶୁଣିବା ପାଇଁକି ପଦେ କଥା ମୁଖୁଁ ତାହାର
ବଳେ ମନ ମୋର, କିନ୍ତୁ ନ ପାରେ ମୁଁ ପଚାରି ।
ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଅଛି ନାଣି, ତା କୋଳେ ସେ ଝିଅଟି,
ଏଣେ ତେଣେ ଅନାଉଛି, ମୁହିଁ ଆକୁଳ ଅତି ।
ଟେର ମୂଳ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପାଇଲାରୁ ସେ ନାଣି,
ଗଲେ ବେନି, ଚାହିଁଛି ମୁଁ, ଅଗଣାରୁ ବାହାରି ।
ମିଠାଇ ପୁଞ୍ଜିଏ ଦେନି ଧାଇଁଲି ମୁଁ ପଛରେ,
ଡାକି କିନ୍ତୁ ଦେବା ପାଇଁ ମୁହିଁ ହାତ ନ ଚଳେ ।
ଝିଅଟି ଆଗେ ମୁଁ ଉଭା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତେ ଯାଇ,
ଚମକି ପଡ଼ିଲା ସେହୁ, ରହିଗଲା ସେଠାଇଁ ।
ମିଠାଇ ପୁଞ୍ଜିକ ତାକୁ ବଢ଼ାଇ ମୁଁ ଦିଅନ୍ତେ,
ପତାଇଲା ହାତଟି ସେ କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅନ୍ତେ ।
ଚକିତ ଚାହାଣି ତାର, ହସବୋଳା ଅଧର
ଦେଖି, କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଲୋଡ଼ା ନୋହିଲା ମୋର ।
ପଳାଇ ଆସି ମୁଁ ତହୁଁ ଗଳିମୁଣ୍ଡରେ ଥାଇ
ନ ଲୁଚିବା ଯାଏଁ ପଛୁ ରହିଥାଏ ଅନାଇ ।
ଏ ଛବିଟି ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ ତ ମୋହର,
ଏତେ ଦିନ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ନ ଦେଖିଲି ଆବର ।
ବେଳ ଗଡ଼ିଯାଏ ନିତି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାଏ ତ ବୁଡ଼ି,
ରବ ଦେଇ ପଲ ପଲ କୁଆ ଯାଆନ୍ତି ଉଡ଼ି ।
ପିଲାମାନେ ଅଗଣାରେ ଖେଳନ୍ତି ତ ସେଭଳି,
ନିମ୍ବ ଗଛ ଅଛି, କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଆଉ ସେ ନାଣି !
କେତେ ବେଳବୁଡ଼ ମୋର ଯାଇଅଛି ତ ବିତି,
ଅଗଣାରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ, ନ ଆସେ ସେ ନାଣିଟି ।

ମୁକୁର—ପଞ୍ଚମଭାଗ ୧୧ଶ + ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା-ପୃ-୨୮୫
(ଫାଲଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର) — ୧୩୧୮ ସାଲ ।

ଧରଣୀଧର

[ଏହି କବିତା ରଚନା କାଳରେ କବି କଲିକତାରେ ଆଇନ୍ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଓ ତାହା ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରଜୀବନର ଶେଷତମ ବର୍ଷ । ଠିକ୍ ବର୍ଷକ ପରେ ଏପ୍ରିଲ ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ କଲିକତା ଛାଡ଼ି ହାବଡ଼ା ଷ୍ଟେସନରେ ପୁରୀ ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଗାଡ଼ି ଚଢ଼ିଲେ ସାକ୍ଷିଗୋପାଳର ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

କେନ୍ଦୁଝରର ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ରାଜୁତି କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସ କବି ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଦେବାନ୍ । ପ୍ରଜାକୁଳ କବିଙ୍କର ସ୍ୱଭାବଜନ୍ୟ ଚରିତ୍ରର ଆଦରଣୀୟ ପକ୍ଷ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବ୍ୟାସକବିଙ୍କୁ ଅନାହୃତ ରଖିବା ସମ୍ଭବତଃ ଅନ୍ୟତମ ଏକ କାମ୍ୟ ବୋଲି ରଚନାରୁ ମନେହୁଏ ।

ଧରଣୀଧର ମରିନାହିଁ, ବଞ୍ଚିଛି ବୋଲି ଲୋକଙ୍କ ଧାରଣା । କବି ସେହି ଧାରଣାରେ ନିଜର ଭାବନାକୁ ପ୍ରୋଥିତ କରିଛନ୍ତି ।]

ଓଡ଼ିଶାର ଝାଡ଼ ବନସ୍ତ ଭିତରେ
କେନ୍ଦୁଝର ବୋଲି ଦେଶ;
ଅଠର ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତରେ ଲୋ
ସୁଖ୍ୟାତି ତାର ଅଶେଷ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଖ୍ୟାତ ଭଞ୍ଜ ରଜାଏ ଲୋ
ରାଜୁତି କରନ୍ତି ତହିଁ,
କେତେ କାଳରୁ ସେ କଲେଣି ରାଜୁତି
କଳନା କରି ନୁହଇ ।

ବନସ୍ତର କନ୍ଧ ଚୁହାଡ଼ ଚମାରେ,
ପରଜା ସେହି ଦେଶର;
ପରଜାଙ୍କ କଥା ଭାଳିଲେ ମନେ ଲୋ,
ଆଶିରଯ ଲାଗେ ବଡ଼ ।

ଖୋଲି କନ୍ଦରରେ ଗଛ ଗୁଇରେ ଲୋ
କୁଡ଼ିଆ ତିଆରି କରି;
ପରଜାଏ ସୁଖେ ରହିଣ ଥାଆନ୍ତି
ଗିଆଁତି କୁଟୁମ୍ବ ଧରି ।

ଧନୁଶର ଘେନି ବଡ଼ ପାହାଡ଼ାରୁ
ଚୁହାଡ଼ ବାହାରେ ଘରୁ;
କାଣ୍ଡ ବିନ୍ଧ କରି ମାରି ଆଣଇ ଲୋ
ଜନ୍ତୁଟାଏ ବନସ୍ତରୁ ।
ଚୁହାଡ଼ୁଣୀ ପୁଣି କୁଡ଼ିଆ ଦୁଆରୁ
ଖୋଳିଆଣେ ଚେରମୂଳ;
ବରି ଭରସାଙ୍କ ଅରଜନରେ ଲୋ
ଭୋଜି ଉଠେ ଦିନକର ।
ଗଛ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ବାନ୍ଧନ୍ତି ଅଣ୍ଟାରେ
ମରଦ ମାଇକିନିଏ;
ଲୁଗା ପଟା କିଛି ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ଲୋ
ସେ ବଣୁଆ ପରଜାଏ ।
ଖାଇ ପିଇ ସୁଖେ ଅଳଅଳ ହୋଇ
ଥାଆନ୍ତି ସତି ଚୁହାଡ଼େ;
ଟିକିକ କଥାକୁ ରାଗି ଯାଆନ୍ତି ଲୋ,
ଆପଣା ହାନି ଦେଖିଲେ ।
ବରଷ ବାଇଶି ହୋଇଛି ସରିବେ
ଲାଗୁଛି ତ କାଲି ପରି;
ସେ ତ ମୋର ପିଲା ଦିନର କଥା ଲୋ
ଯାଇନି ମନୁ ପାସୋରି ।
ସେତେବେଳେ ଥିଲେ କେନ୍ଦୁଝରରେ ଲୋ
ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ,
ଗାଦିରେ ବସି ସେ ପାଳୁଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ
ପାହାଡ଼ି ପରଜା ପୁଞ୍ଜ ।
ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଚତୁର ସଭିଏଁ
ସଭାକୁ ବଡ଼ ଭୂଷଣ;
ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତିଏ ଲୋ
ରାଜାଙ୍କ ବଡ଼ ଦିଆନ ।
ସବୁ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନେ ତାଙ୍କ
ପରଜାଙ୍କଠାରୁ ନେଇ;
ବାରଷିକ ଟଙ୍କା ସରକାରଙ୍କୁ ଲୋ
ଦିଅନ୍ତି ଯେ ପଠିଆଇ ।

କେନ୍ଦୁଝରଠାରୁ ଅଶି ହଜାର ଲୋ
ହୋଇଥିଲା ଆଗେ କଣ୍ଟ;
ଆଉ ବେଶି ତାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ହୁଅନ୍ତେ
ପଡ଼ିଲା ଟଙ୍କା ନଅଣ୍ଟ ।
ନଅଣ୍ଟ ଦେଖନ୍ତେ କେନ୍ଦୁଝର ରଜା
ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ଗରଜ;
ଚୁହାଡ଼ର ଧନୁ- ଶର ଉପରେ ଲୋ,
ଟିକସ କଲେ ଧାରଯ ।
ଚୁହାଡ଼ର ଧନୁ ଶର ଯୋଡ଼ିକ ଲୋ
ଆୟୁଷ ଘର ଯେ ତାର;
କାଣ୍ଡ ବିନ୍ଧି ସେ ଯେ ଜନ୍ତୁ ମାରି ଖାଏ,
ନ ଜାଣେ ଆନ ଜଞ୍ଜାଳ ।
ବନସ୍ଥର ଜନ୍ତୁ ମାରି ଖାଇବାକୁ
କଉଡ଼ି ଦେବାକୁ ଏବେ,
ପଡ଼ିଲାରୁ ତାକୁ ସଜଳ ଆଉ ଲୋ,
ଲଗିଲା ନାହିଁ ତ ଲବେ ।
ଗୋଠ ଗୋଠ ହୋଇ ଚୁହାଡ଼ ଚମାରେ
ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ;
ଗୁହାରି କରନ୍ତି ଟିକସ ତାଙ୍କୁ ଲୋ
ଛାଡ଼ି କରି ଦେବାପାଇଁ ।
ରାଜାଙ୍କର ଏଣେ ଖଜଣା ଖାନାରେ
ନଅଣ୍ଟ ପଡ଼ୁଛି ଟଙ୍କା,
ପରଜାମାନଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣି ସେ
କିଞ୍ଚିତେ ନ କଲେ ଧୋକା ।
ଡକା ପାଡ଼ି ପାଡ଼ି ଦୁଃଖୀ ପରଜାଏ
ଫେରିଲେ ନିରାଶ ହୋଇ;
ଧନୁ ଶର ଲାଗି ଟିକସ ଦେବା ଲୋ
ଦେହ ଆଉ ସହୁ ନାହିଁ ।
ରଜାଘର ଏବେ ଛଡ଼ାଇ ନେଉଛି
ପରଜାଙ୍କ ଧନୁ ଶର;
ଦଣ୍ଡକେ ଏ କଥା ଖୋଲୁ ଖୋଲୁକୁ ଯେ
ରାଇଜେ ହୋଇଲା ସ୍ୱର ।
ପ୍ରତି ପାହାଡ଼ରୁ ପ୍ରତି କନ୍ଦରରୁଁ
ପ୍ରତି ପତ୍ର-କୁଡ଼ିଆରୁ;
ପଲ ପଲ ହୋଇ କନ୍ଧ ଚୁହାଡ଼େ ଲୋ
ଗଡ଼ିଲେ ଦିନେ ସକାଳୁ ।
ରଜାଘର ଏବେ ପାଞ୍ଚୁଅଛି ମନେ
ପରଜାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ;
ଆଜ ଆମେ ମିଳି ମାରି ଏ ରଜାକୁ
ଗାଦିରୁ ତଡ଼ିବା ତାକୁ ।
ଏହି କଥା କହି ମାଡ଼ି ଆସନ୍ତି ଲୋ
ହାତେ ଧରି ଧନୁଶର;
ମରଦ, ମାଇପେ ବୁଢ଼ା ପିଲା ମିଶି
ଦିଲକ୍ଷ ଦଶ ହଜାର ।
କଟାଳ ଚିହାଣୀ ଚିହାନ୍ତି ସଭିଏଁ
ହସନ୍ତି ବିକଟ ହସ;
ଶୂନ୍ୟକୁ ତୁଷ୍ଟରେ କାଣ୍ଡ ବିନ୍ଧନ୍ତି ଲୋ
ଅନ୍ଧାର ଦିଶେ ଆକାଶ ।
ମାର ମାର କହି ଧାଇଁ ଯାଇ କଏ
ଭାଙ୍ଗି ଦିଏ ଗଛଟାଏ;
ଫାରସା ବୁଲାଇ କଏ ସେ ପୁଣି ଲୋ
ଖେଳେ ବାୟା ହାଣ୍ଡି ପ୍ରାୟେ ।
ବୁଲନ୍ତି ଏପରି ବନସ୍ତ ଯାକ ଲୋ
ନ ରହି କେହି ଉହାଡ଼େ;
ରଜା ମୁଣ୍ଡକାଟ ହେବ ବୋଲି ଆଜ
ଘୋଷନ୍ତି କନ୍ଧ ଚୁହାଡ଼େ ।
କଟକରେ ରହି ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲା
ଧରଣୀଧର ଭୂଇଁଆଁ;
ଧରଣୀଧରର ଟୋକା ବୟସ ଲୋ
ସେ ଅଟେ କେନ୍ଦୁଝରିଆ ।
କେନ୍ଦୁଝର ଦେଶ କନ୍ଧ ପରଜାଏ
ମେଳି କରିଛନ୍ତି ଶୁଣି;
ପବନ ପରି ସେ ଉଡ଼ି ଆସିଲା ଲୋ
କଟକରୁ ତତକ୍ଷଣି ।

ରଜାର ବେଭାରେ ପରଜାଏ ଆପେ
ରାଗେ ଉଠିଥିଲେ ଜଳି;
ମଙ୍ଗୁଆଳ ସେହି ପରଜାଙ୍କୁ ସେ ଲୋ
ମତାଇ ଦେଲା ଆହୁରି ।
ବିଭୋଳରେ ସେହୁ ନିଜେ ଜଙ୍ଘ ଚିରି
ରକତ ବାହାର କଲା;
ନିଜେ ଚିତା ଘେନି ଆଉ ସଭିଙ୍କି ଲୋ
ରକ୍ତ ଛୋପି ଘେନାଇଲା ।
ରକତର ଚିତା ଘେନି ତାଙ୍କର ଲୋ
ତୃଷା ଯେ ବଢ଼ିଲା ଅତି;
ରଜା ମୁଣ୍ଡ କାଟି ରକ୍ତ ନ ପିଇଲେ
ସେ ତୃଷା ନ ମେଣ୍ଟିବଟି ।
ରଜା ମୁଣ୍ଡ କାଠ କରିବା ପାଇଁ ଲୋ
ହାତେ ଧରି ଧନୁଶର;
ଉଆସ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଲେ ଚୁହାଡ଼େ
ଦିଲକ୍ଷ ଦଶ ହଜାର ।
ଉଆସ ପାଚେରି ପଥରରେ ଗଢ଼ା
ଲୁହା ତ ନୋହିବ ସରି;
ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ଦଶ ହଜାର କନ୍ଧ ଲୋ
ଚଉପାଶେ ଗଲେ ଘେରି ।
ବାହାରରୁ ସେହୁ କାଣ୍ଡ ବିନ୍ଧୁଥାନ୍ତି
ଉଆସର ଅଗଣାକୁ;
ଉଆସ ବାସୀଏ ସଜ ନ ପାନ୍ତି ଲୋ
ଅଗଣାକୁ ଆସିବାକୁ ।
ପାଞ୍ଚଦିନ କାଳ ରହିଲେ ଚୁହାଡ଼େ
ଉଆସ ପାଚେରି ବେଢ଼ି;
ରଜା ରାଣୀ କେହି ଖିଆ ପିଆ ତ ଲୋ
ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ କରି ।
ନଅର ଭିତରେ ପାତ୍ର-ମନ୍ତ୍ରୀଏ ଲୋ
ରହିଛନ୍ତି ବନ୍ଦୀ ହୋଇ;
କି ଉପାୟ କଲେ ଫେରିଯିବେ କନ୍ଧେ
କେହି ନ ପାରନ୍ତି କହି ।
ରଜାଙ୍କ ଦିଆନ ସେନାପତିଏ ଲୋ
କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବଡ଼ ଚତୁର;
କନ୍ଧ ଚୁହାଡ଼ଙ୍କୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ
ଉପାୟ କଲେ ବିସ୍ତର ।
ଦୁଇ ଅର୍ଥ ରଖି ଚିଠାଉ ଲେଖି ଲୋ
ଦୂତର ହାତରେ ଦେଲେ;
ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥଟାକୁ ନ ବୁଝି ଧରଣୀ
ଛାଡ଼ି ଦେଲା ତାକୁ ହେଲେ ।
ରଜା ସିନା ତାଙ୍କ ଧନୁ ଉପରେ ଲୋ
ବସାଇ ଅଛି ଟିକସ;
ତାକୁ ଏକା ଆଜି ମାରିବେ ଚୁହାଡ଼େ
ଆନ ଠାରେ ଅଛି କସ ?
ଚୁହାଡ଼ଙ୍କ ହାତୁ ଖସିଯାଇ ଦୂତ
ଗଲା ଚାଲି କଟକକୁ;
ଦିଆନଙ୍କ ଚିଠି ନେଇଣ ଦେଲା ଲୋ
କମିଶନ ସାହେବଙ୍କୁ ।
ସାହେବ ଯେ ଭାରି ଚଲାକ ଚତୁର
ପକାଇଲେ ସବୁ ଜାଣି;
ଲକ୍ଷେ ବଛା ଗୋରା ସିପାହି ସେନା ଲୋ
ପେଷିଦେଲେ ତତକ୍ଷଣି ।
ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଗୋରା ପଲଟଣେ
ଯାଆନ୍ତି ଘୋଡ଼ାରେ ବସି
ଲକ୍ଷେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ଟାପୁ ଶବଦେ ଲୋ
ଭୂଇଁ ଯାଉଥାଏ ଲସି ।
ଯେତେ ଗାଆଁ ଗଣ୍ଡା ପଡ଼ଇ ବାଟେ ଲୋ
ଘୋଡ଼ାଏ ଯାଆନ୍ତି ମାଡ଼ି;
କ୍ଷେତ ଫସଲ ସେ ଉଜୁଡ଼ି ନ ଯାଇ
ରହିଲା ନାହିଁ କାହାରି ।
କେନ୍ଦୁଝର ଦେଶ ପାହାଡ଼ ଉପରେ
ବରଗନ୍ତି ସିପାହିଏ;
କେନ୍ଦୁଝର ବଣ ଥରି ଉଠଇ ଲୋ
ଜନ୍ତୁଏ ପଳାନ୍ତି ଭୟେ ।

ଦୁଇ ପହରକୁ ପହଞ୍ଚିଲେ ଆସି
କେନ୍ଦୁଝର ଗଡ଼ ଠାରେ;
ଲକ୍ଷେ ବସ୍ତୁ ଗୋରା ସିପାହି ସେନା ଲୋ
ଲକ୍ଷେ ଘୋଡ଼ା ପିଠିପରେ ।
ଚୁହାଡ଼ ଚମାରେ ଜୀବନରେ କେବେ
ଗୋରା ତ ନ ଥିଲେ ଦେଖି;
ଏଡ଼େ ବଡ଼ ସଜ ଦେଖି ସଭିଙ୍କି ଲୋ
ଲାଗି ଯେ ଗଲା ଭେଲକ ।
ଗୋରା ସିପାହିଏ ପହଞ୍ଚିଲା କ୍ଷଣି
ଫୁଟାଇଲେ ନଳ ଗୁଳି
ଲଢ଼ାଇକୁ ତହୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଲୋ
ଚୁହାଡ଼େ ହେଲେ ତିଆର ।
ଗୋରା ସିପାହିଏ ବଡ଼ ପାରଙ୍ଗମ
ଯୁଦ୍ଧକୁ ବଡ଼ କୁଶଳ;
ଚୁହାଡ଼େ ପୁଣି ସେ ବଣୁଆ ଲୋକ ଲୋ
ନାହିଁ କଳ କଉଶଳ ।
ଗୋରା ସିପାହିଏ ଖଣ୍ଡା ବର୍ଛା ଆଦ
ଚଳାନ୍ତି ନଳ କମାଣ;
ଧନୁଶର ଟାଙ୍ଗି ଫାରସା ଘେନ ଲୋ
ଚୁହାଡ଼ଙ୍କ ସବୁ ଠାଣ ।
ଗୋରା ସିପାହିଏ ବସି ଯେ ଅଛନ୍ତି
ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପିଠି ଉପରେ;
ଚୁହାଡ଼େ ତହିଁକ ଚାଲୁ ଅଛନ୍ତି ଲୋ,
ସେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଖୁରା ତଳେ ।
ଖରା ବେଳଠାରୁ ବେଳବୁଡ଼ ଯାଏ
ଲଢ଼େଇ ଲାଗିଲା ତହିଁ;
ଗୋରା ସିପାହିଙ୍କ ମାଡ଼େ ଚୁହାଡ଼େ ଲୋ
ଗଲେ ଛାରଖାର ହୋଇ ।
ବେଳବୁଡ଼ ହେଲା, ମେଲାଣି ଘେନ ଲୋ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗଲା ତା ପୁସ୍ତକ;
ଅଗଣିତ କନ୍ଧ ଶେଷ ଚୁହାଣିଟି
ଚୁହିଁଣ ମୁଦିଲେ ଆଖି ।

ବେଳ ବୁଡ଼ିଗଲା, ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଲୋ
ଦିଶିଲା ରକତ ପରି;
ଉଆସ ପାରେଶ୍ୱା ଘରବାହୁ ଏଣେ
ରକତେ ରହିଛି ପୂରି ।
କେଡ଼େ ମନ କରି ହାତ ଅର୍ଜିବାକୁ
ଆସି ଯେ ଥିଲେ ଚୁହାଡ଼େ;
ମନର ସକଳ ଆଶା ପାଶୋର ଲୋ
ଶୋଇଲେ ସେ ପଡ଼ିଆରେ ।
ମରଦ ମାଇପେ ବୁଢ଼ା ପିଲା ମିଶି
ଦିଲକ୍ଷ ଦଶ ହଜାର;
ଆସିଥିଲେ, ଏବେ ଫେରନ୍ତି ଆଧା ଲୋ
ଲକ୍ଷକୁ ଊଣା ଚୁହାଡ଼ ।
ଧରଣୀଧର ସେ ଧରା ହୋଇ ଏଣେ
ପଠାଗଲା କଟକକୁ;
କଟକର ବଡ଼ ସାହେବ ସେଠି ଲୋ
କଏଦ ରଖିଲେ ତାକୁ ।
ବାରବର୍ଷ କାଳ କଏଦ ଖଟି ସେ
ଆସିଲା ଖଲାସ ହୋଇ;
ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲେ କେଉଁଠି ତାକୁ ଲୋ
ସୁଖ ତ ଲାଗଇ ନାହିଁ ।
ଆଳ ରାଇଜର ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ାରେ
ବୁଢ଼ା ଛତାବର ତଳେ;
ରହିଛି ଏବେ ସେ ଧରଣୀଧର ଲୋ
ଗାଡ଼ ଯେ ଖୋଳ ଭୂଇଁରେ ।
ଆଳ ବଜାରର ବେପାରୀ ବୋଝିଆ
ହୁଡ଼ାବାଟେ ଗଲାବେଳେ;
ଶାଗ ମୁଗ ମୁଠେ ଗାଡ଼ ପାଖରେ ଲୋ
ରଖିଯାଏ ଯତନରେ ।
କାହାପାଇଁ ରଖେ ପଚାରିଲେ ସେ ଲୋ
କହେ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ;
ମେଳଆ ଧରଣୀ କଇଦରୁ ଆସି
ଅଛି ଏଥି ବାୟା ହୋଇ ।

ମୁକୁର—୬ଷ୍ଠ ଭାଗ—୧୦ମ, ୧୧ଶ, ୧୨ଶ-ସଂଖ୍ୟା—(ମାଘ-ଫାଲ୍‌ଗୁନ-ଚୈତ୍ର) ୧୩୧୯ ସାଲ—(ପୃଷ୍ଠା-୨୫୧)

ଏତେ ଦୟା ଥିଲା ବୋଲି ନ ଥିଲି ବିଚାରି

ଏତେ ଦୟା ଥିଲା ବୋଲି ହୃଦୟେ ତୁମର,
ପାଶେ ଥାଇ ସଦା, ଦିନେ ନ ଥିଲି ବିଚାରି ।
ସ୍ନେହ ମୋତେ କରୁଥିଲ ଅବା ଅନାଦର,
ଭାଳିବାକୁ ନିମେଷେ ମୋ ଥିଲା ନାହିଁ ବେଳ ।
ଗଲ ଯେଉଁ ଦିନ ଚାଲି ବିଚାରିଲି ତତେ,
ଯିବା ତବ ଲୋଡ଼ା ନଷ୍ଟେ ପଡ଼ିଲା ଜଗତେ ।
ହସି ହସି ଦେଲ ତହୁଁ କାନ୍ଦର ମେଲାଣି,
ସେ ମୋ ଶେଷ ମେଲାଣି ତା ପାଞ୍ଚୁଥିଲି ପୁଣି ।
କପରି ସେ ସାଥି ଛାଡ଼ି ରହିବି ଏକାକୀ,
ଭାବୁ ଭାବୁ ଚାଲିଗଲ ଏକା ମୋତେ ରଖି ।
ତୁମେ ଚାଲିଗଲ ସତ, ଦେଇଗଲ ଯାହା,
ତା ଭିତରେ ଦିବା ନିଶି ନାଚେ ତୁମ କାୟା ।
ତୁମେ ନାହିଁ ବୋଲି ଦିନେ ନ ଲାଗେ ପରତେ,
ଏକୁଟିଆ ଥିବା ଚିନ୍ତା ନ ବାଧଇ ମୋତେ ।
ଆହାରେ ବିହାରେ ସଦା କରମେ ସ୍ୱପନେ,
ସେ ମଧୁର ମୂରତିଟି ନାଚଇ ନୟନେ ।
ଏତେ ଦୟା ଥିଲା ବୋଲି ନ ଥିଲି ବିଚାରି,
ଜାଣି ତ ନ ଥିଲି ମୁଁ ଯେ ଏତେ ପ୍ରିୟ ଥିଲି ।

ମୁକୁର—୭ମ ଭାଗ—୧ମ ସଂଖ୍ୟା (ବୈଶାଖ) ୧୩୧୯
ପୃଷ୍ଠା—୧୨

ଯାଅ ତେବେ

ଯାଅ ତେବେ ଯାଅ, ହସି ଦେଉଛି ମେଲାଣି,
ବାହାର ଯିବାରେ ଯେବେ ଚିତ୍ତ ବଳିଲଣି ।

ଅପର ରାଇଜେ ଯେବେ ମଣ ବେଶି ସୁଖ,
ମୋ ଏ ରାଜ୍ୟେ ରଖି କିପାଁ ଭାଙ୍ଗିବ ସେତକ?

ସୁଖର ପରଶ ତବ, ଦୟାର ଅନ୍ତର,
ରହୁ ଯାଇ ସୁଖ ଦୟା ଯହିଁ ଅନିବାର ।

ମୋର ଏ କଠିନ ସ୍ମୃତି ପିଙ୍ଗିଦେବ ମନୁ,
ଏ ଦେଶର ଯେତେ ଛବି ପୋଛିବ ନୟନୁ ।

ସେ ନବୀନ ସ୍ୱରଗର ସୁଖରାଶି ଠାଇଁ,
ପୁରୁଣା ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦୁଃଖ ଛୁଆଁଇବ ନାହିଁ ।

ଆସିଥିଲ ଯେଉଁ ଦିନ ନ ଥିଲ ତ ଆସି,
ଖାଲି ହାତେ, ଆଣିଥିଲ ଧନ ରତ୍ନ ରାଶି ।

ପତ୍ର ପାଇଁ ଆଣିଥିଲ ସୁନୀଳ ବରଣ,
ଫୁଲ ପାଇଁ ତାର ଚିନ୍ତା ବିହୀନ ନର୍ତ୍ତନ ।

ସଲିଳ ପାଇଁ କି ମଧୁ କଳ କଳ ବାଣୀ,
ଶିଶୁଲାଗି ଆଣିଥିଲ ସରଳ ଚାହାଣି ।

ସ୍ୱରଗର ଗୀତ ପିକ, ସାରୀଶୁକ ପାଇଁ,
କା ପାଇଁ ନ ଆଣି କିଛି ଆସିଥିଲ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ସିନା ଅଭାଗା ବୋଲି ମୋ ପାଖରୁ ନିଜେ,
ଚାଲିଗଲ ମନମତେ ଅପର ରାଇଜେ ।

ଏ ସଭିଙ୍କଠାରୁ ତବ ଉପହାର ଯେତେ,
ଛଡ଼ାଇ ତ ନେଇ ନାହଁ ତୁମର ସଙ୍ଗତେ ।

ମୋର ସୁଖ ଲାଗି ମନେ ସ୍ମୃତି ତବ ପୋଷି
ସ୍ୱଚ୍ଛ ତବ ଭାବନାରେ ନ ବୋଳିବ ମସି ।

ତୁମକୁ ମେଲାଣି ଦେଇ, ଏ ସବୁ ତୁମ୍ଭର,
ପ୍ରାଣର ଦେବତା କରି ପୂଜିବି ନିକର ।

ମୁକୁର—ଦଶମ ଭାଗ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା (ବୈଶାଖ—୧୩୨୨) ପୃଷ୍ଠା—୬୪ ।

କିପାଁ କାନ୍ଦଇ ଦରିଦ୍ର

‘କିପାଁ କାନ୍ଦେ ସଖା ଦରିଦ୍ର ସତତ’,
ଧନୀ ଜଣେ ମୋତେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ଥରେ,
‘ଆସ ଯିବ ସଖା ମୋ ତୁଲେ’, କହିଲି,
‘କିପାଁ ସେ କାନ୍ଦଇ ବୁଝିବ ହେଳେ ।’

ପ୍ରଦୋଷେ ତୁଷାର-ଧବଳ ଅୟନେ
ଅନାଇଲେ ଡର ଲାଗଇ ଚିତ୍ତେ,
କେତେ ବସ୍ତ୍ର ଦୁହେଁ ନେଇଥିଲୁ ଅଙ୍ଗେ
କ୍ଷଣକେ ତେବେ ସେ କମ୍ପିଲେ ଶୀତେ ।
ଅନାବୃତ ଶିରେ ବୃଦ୍ଧ ଜଣେ ଦେଖି
ଅଳ୍ପ ତାର କେଶ ପୁଣି ଶୁକ୍ଳ,
ପୁଚ୍ଛିଲି, ଏ ଘୋର ଶୀତ ରଜନୀରେ
କିପାଁ ଆସିଲା ସେ ତେଜି ତା ଘର ।
ଘୋର କଷ୍ଟେ ସତ୍ୟ ଭ୍ରମେ ସେ ଭାଷିଲା,
ଘରେ କିନ୍ତୁ ତାର କିଛି ହିଁ ନାହିଁ,
ସେଥିଲାଗି ସିନା ଆସିଛି ବାହାର
ଭିକ ମୁଠେ ଗ୍ରାମେ ମାଗିବା ପାଇଁ ।

ଅନାବୃତ ପଦେ ବାଳିକା ଗୋଟିଏ
ଡାକୁଥିଲା ଉଚ୍ଚେ ଏକ ଦୁଆରେ,
ପୁଚ୍ଛିଲି ତୁଷାର ଆସାର ନ ମାନି
କି ଲାଗି ଏକା ସେ ବୁଲେ ବାହାରେ ।
ଧୀରେ ସେ କହିଲା, ବୃଦ୍ଧ ତାର ପିତା
କୁଟୀରେ ଶୋଇଛି ସେ ରୋଗ ଲାଗି,
ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ ଦେଇଛି ପଠାଇ
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ମୁଠିଏ ନେବାକୁ ମାଗି ।
ତୁଷାର-ଧବଳ ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ
ବସିଛି ଦେଖିଲୁ ଯୁବତୀ ଜଣେ,
ଶିଶୁଟିଏ ତାର କୋଳେ ଶୋଇ ଅଛି
ପୃଷ୍ଠ ଦେଶେ ସେହି ବହିଛି ଆନେ ।

କିପାଇଁ ଭୀଷଣ ରଜନୀ-ମାଝାରେ
ବସେ ସେ ବିଷାଦେ ପୁଚ୍ଛିଲି ତାକୁ,
ଟେକିଲା ସେ ମଥା, କାନ୍ଦନ୍ତେ, ତା ପୃଷ୍ଠେ
ଶିଶୁଟି କହିଲା ତୁନି ହେବାକୁ ।

ଭାଷିଲା କରୁଣ ବଚନେ, ତା ପତି
ଦୂର ରାଜ୍ୟେ ଅଛି ସୈନିକ ବେଶେ,
ସେଲାଗି ଏକା ସେ ଭିକ ମାଗି ମାଗି
ବାହୁଡ଼ଇ ଦୁଖେ ତା ନିଜ ଦେଶେ ।

ଦେଖିଲୁ ପୁରତେ ଯୁବତୀ ଅପର
ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର, ନେତ୍ର ମଳିନ ଅତି,
କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରେ ଆହା ଡାକେ ସେ ପଥିକେ
ପ୍ରଲୋଭନ ବାକ୍ୟେ କରି ମିନତି ।

ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ଏଡ଼େ କି ସୁଖ ଅଛି ପାପେ
ବ୍ୟାକୁଳ ଯା ପାଇଁ ସେହି ନ ଡରି
ଲଜ୍ଜା ରୋଗ ଭବିଷ୍ୟତ ଅନୁତାପ
କହିଲା, କ୍ଷୁଧାରେ ଯାଏ ସେ ମରି ।

ମୋ ପାଶେ ନୀରବ ମୋ ଧନୀ ସଖାଙ୍କୁ
କହିଲି ତହୁଁ ମୁଁ ମୁଖ ବୁଲାଇ—
"ପୁଚ୍ଛୁଥିଲ କିପାଁ କାନ୍ଦଇ ଦରିଦ୍ର,
ବୁଝିଲ ଏବେ ସେ କାନ୍ଦେ କିପାଇଁ ?"

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ତ୍ରୟୋଦଶ ଭାଗ— ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା
ଚୈତ୍ର—୧୩୧୭ – ପୃଷ୍ଠା—୩୧୨ ।

‘The Complaints of the Poor’
—Southey
କବିତାର ଅନୁବାଦ

ପିକ ଓ ଖଦ୍ୟୋତ

ପିକଟିଏ ଗାଇ ସୁଦୀର୍ଘ ଦିବସ
କରିଥିଲା ପଲ୍ଲି ଶରବଣ ବଶ ।
ସେହି ପିକ ଏବେ ନିଶା ଆଗମନେ,
କ୍ଷୁଦା ଶାନ୍ତ ଆଶେ ଏଣେ ତେଣେ ଭ୍ରମେ ।
ଏବେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଧାତୁର ସେ ତମସେ
ଥରେ ଥରେ ଗାଇ ଉଡ଼ଇ ନଭସେ ।
ଅନାନ୍ତେ ଉଦ୍‌ବେଗେ ଉଡ଼ୁଁ ଉଡ଼ୁଁ ବାରେ,
ନିରେଖିଲା ଦୂରେ ତରୁ ଅନ୍ତରାଳେ;
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କି ଏକ ତମ ମଧ୍ୟେ ଦିଶେ,
ଆଲୋକୁଁ ଚିହ୍ନିଲା ଖଦ୍ୟୋତ ବୋଲି ସେ ।
ନଭୋଦେଶୁଁ ତହୁଁ ଆସିଲା ଓହ୍ଲାଇ;
ଖଦ୍ୟୋତେ ଦେବାକୁ ଉଦରେ ପୂରାଇ ।

କୀଟଟି କ୍ଷଣକେ ଇଚ୍ଛା ଜାଣି ତାର;
ମେଲିଲା ଆପଣା ବଚନ ସମ୍ଭାର—
"ମୁଁ ଯେସନ ମୁଗ୍‌ଧ ତୋ ମଧୁ ସଙ୍ଗୀତେ,
ତୁ କି ଦେଖିଲୁ ମୋ ଆଲୋକ ଚକିତେ ।
ମୋ ନାଶ-ବାସନା ନ ଥିବ ତୋ ମନେ;
ମୁଁ ଯେହ୍ନେ ଡରେ ତୋ ସଙ୍ଗୀତ-ନିଧନେ ।
ଶିଖାଇଲେ ପରା ଏକ ହରି ତୋତେ
ଗାଇବାକୁ, ଦୀପ ଜାଳିବାକୁ ମୋତେ ।

ତୁ ତୋ ଗୀତେ, ମୁହିଁ ମୋ ଦୀପେ ଧରଣୀ,
ଶୋଭିବା ଏକତ୍ର, ସମସ୍ତ ରଜନୀ ।"
ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବକ୍ତୃତା ଶ୍ରବଣେ ବିସ୍ମିତ
ଗାଇ ସେ ମଧୁର ସମ୍ମତି ସଙ୍ଗୀତ
ତେଜିଲା ପିକଟି ଖଦ୍ୟୋତେ ସତ୍ୱର;
ଅନ୍ୟ ସ୍ଥଳେ ଯାଇ ତୋଷିଲା ଉଦର ।
ମହତ୍ତ୍ୱ ଗରବେ ମତ୍ତ, ସୃଷ୍ଟି-ରାଜ୍ୟ;
କଳହ-ପ୍ରକୃତି ମାନବ ସମାନ ।
ଘୃଣିତ ସାମାନ୍ୟ କୀଟଙ୍କ ଉଦାର
ଚରିତ୍ରୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିଖୁ ଆପଣାର ।—
ଭ୍ରାତୃ ସଙ୍ଗେ ନୁହେ ସମର ବିହିତ,
ଭ୍ରାତୃ ଅମଙ୍ଗଳ ନୁହଇ ଇପ୍‌ସିତ ।
ମଧୁର ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ତା ସଙ୍ଗତେ,
ଗାଇବ, ଆଲୋକେ ଉଜଳି ଜଗତେ,
ଯେତେକାଳ ଭବେ ଯାଇ ନାହିଁ ସରି
ଜୀବନର ତୁଚ୍ଛ କ୍ଷଣିକ ଶର୍ବରୀ;
ଏକ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣେ କରିବ ଆଦର,
ଗୁରୁ ପ୍ରକୃତିର ପୁଣ୍ୟ ଉପହାର ।

ଶାନ୍ତ ନିକେତନ ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରାଣେ,
ଅଛି ଏକା ତାଙ୍କ ଅଧିକାର ନାମେ ।
ଶାନ୍ତ ହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶାନ୍ତ ଉପହାର,
ସମାନ ବିହଙ୍ଗ କୀଟ ଉଭୟର ।

'Nightingale and the Glow Worm'—Cowper

କବିତାର ଅନୁବାଦ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ—ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ଆଷାଢ—୧୩୧୭ ସାଲ—୧୯୧୧ ମସିହା ।

ଆଳିମାଳିକା

୧

କୋକିଳରେ, କାକ କହେ, ଆମ୍ଭେ ବେନି ଭାଇ,
ତୁମ୍ଭ କଳା ମୁହିଁ କଳା, ଭେଦ କିଛି ନାହିଁ;
କେବେ କେହି ପ୍ରଶଂସା ତ ନ କରନ୍ତି ମୋତେ
ଅଜ୍ଞ ଏ କବିଏ ଏତେ ଟେକୁଥାନ୍ତି ତୋତେ ।
କୋକିଳ କହେ, କି କେବେ ଶୁଣି ନାହୁଁ କାକ
ମୋ ଲଳିତ କଣ୍ଠତାନ, ମଧୁର ମୋ ଡାକ ?
ସେ ଡାକରେ ବହି ଆସେ ମଳୟ ଚଞ୍ଚଳେ,
ଫୁଲ ଫୁଟେ, ନୂଆ ପତ୍ର କଅଁଳଇ ଡାଳେ ।
କଳା ଧଳା ରୂପେ ଭାଇ ନାହିଁ ବଡ଼ପଣ,
ଗୁଣର ଆଦର ଏକା କରେ ଗୁଣିଜନ ।

୨

ଦୀପ କହେ, ରୂପ ମୋର ମନୋହର ଏଡ଼େ
ତା ଲାଗି, ପତଙ୍ଗ ପ୍ରାଣ ହରାଉ ତୁ ହେଲେ ।
ପତଙ୍ଗ କହଇ, ଦୀପ, ତୁ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର,
ସ୍ନେହ ଯେହୁ କରେ ତୋତେ, ପ୍ରାଣ ନେଉ ତାର ।

୩

ପୋଖରୀର ବେଙ୍ଗମାନେ ସଭାଟିଏ କରି,
ଜଣାଇଲେ ଚରାଚର ଚଳାଉଛ ହରି ।
ଅରାଜକ ହୋଇ ଆମ୍ଭେ ଦୀନହୀନ ଅତି,
ରାଜା ଏକ ପେଷ ଈଶ୍ବର ଆମ୍ଭ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ।
କାଠଗଡ଼ିଟିଏ ତହୁଁ ପଠାଇଲେ ହରି,
ବେଙ୍ଗଯାକ ଖେଳା କଲେ ତା ଉପରେ ଚଢ଼ି ।
ପୁଣି ଏକ ସଭା କରି ଆନ ରଜା ପାଇଁ,
ଆଉଥରେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲେ ସେ ପଠାଇ;
ବଗଟିଏ ଏହିଥର ପେଷିଦେଲେ ହରି,
ଖାଇଲା ସେ ବେଙ୍ଗଯାକ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ।
ଆପଣା ସୌଭାଗ୍ୟ ଥାଇ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ ଯାର ।
ମରଣହିଁ ଏକମାତ୍ର ପୁରସ୍କାର ତାର ।

୪

ଗଛଟିଏ ଥିଲା ପତ୍ର ଫୁଲ ଫଳେ ଭରା
ଭେଦି ପାରୁଥିଲା ନାହିଁ ବରଷା କି ଖରା ।
ବାଟୋଇଏ ତା ଛାଇରେ ମାରୁଥିଲେ ଝାଳ,
ଭୋକ ଶୋଷ ଭୁଲୁଥିଲେ ଖାଇ ତାର ଫଳ ।
ମନ ରୋଷେ ଗଛ ଦିନେ, କଲାକି ବିଚାର —
ଯା ଆଶ୍ରାରେ ଏତେ ଲୋକ ତା ଅଙ୍ଗେ ଏ ଭାର !
ଫଳ ପତ୍ର ସବୁ ତହୁଁ ଦେଲା ସେ ଝଡ଼ାଇ
ସେ ଦିନୁ ତା ପାଶେ ଆଉ କେହି ଆସେ ନାହିଁ ।

୫

କେଡ଼େ ବା ମଧୁର ନୁହେ କୋକିଳର ଗାନ
କେଡ଼େ ମଧୁମୟ ପୁଣି ଜଳ କଳ ତାନ !
ଏ ବେନିଙ୍କୁ ବଳି କିନ୍ତୁ ଅତି ମଧୁମୟ;
ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ମଧେ ଯେଉଁ କଥା ବିନିମୟ ।

୬

କାନ୍ଥ କହେ, — ଛାତ ମୁହିଁ ସୁଖେଥାନ୍ତି ରହି,
ଦୁଃଖରେ ମରୁଛି ତୋର ଗୁରୁ ଭାର ବହି ।
ଛାତ ତହୁଁ ସନ୍ତପଣେ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ହେଲେ ।
କାନ୍ଥ ଧୋଇ ପଡ଼ଗଲା ବରଷାର ଜଳେ ।

୭

ଚନ୍ଦ୍ର କହେ — ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଏଡ଼େ ଅହନ୍ତା ତୁମ୍ଭର,
ମୋ ପାଶେ ରହି ମୋ ତେଜ ହର ନିରନ୍ତର ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଶେ ଦେଖା ଦେଲା ନାହିଁ,
ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜ କାନ୍ତି ଆଉ ଦେଖି ନ ପାରଇ ।

୮

ସୁନ୍ଦର କାନନ ଦେଶେ ସୁମନ ଲତିକା,
ସୁନ୍ଦର ତ ନୀଳ ନୀରେ କମଳ କଳିକା ।
ଏଥିରୁ ସୁନ୍ଦରତର, ଶୋହେ ଅନୁପମ,
ବନ୍ଧୁ ଲାଗି ବନ୍ଧୁର ଯେ ଅଯାଚିତ କାମ ।

୯

ଗଛ କହେ,—ଫଳ, ତୁମ୍ଭ କୃତଘ୍ନ ଏ ଭଳି,
ସବୁ ଉପକାର ଯାଉ ଦଣ୍ଡକେ ପାସୋରି;
ଏତେ ଯତନରେ ମୁଁ ଯେ ପାଳିଥାଏ ତୋତେ,
ଶେଷେ ଝଡ଼ ଚାଲିଯାଉ ଛାଡ଼ିଦେଇ ମୋତେ ।
ଫଳ କହେ—ଉପକାର ମାନିବି ମୁକର ।
ଭାବି ଦେଖ ଥରେ କାହୁଁ ଜନମ ତୋହର ।

୧୦

ପଦ୍ମ କହେ —ପଙ୍କ, ତୁମ୍ଭ ଏଡ଼େ ଅସୁନ୍ଦର
ତୋ ସଙ୍ଗତେ ରହିବାକୁ ଲାଜ ଲାଗେ ବଡ଼ ।
'କିପାଁ ତେବେ ?' କହେ ପଙ୍କ, 'ତୋ ସୁନ୍ଦରପଣ,
ଘେନି ଯାଅ ଯହିଁ ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ନିଅ ଦିନ ।'

୧୧

ନାଆ ବାହି ଯାଉଥିଲା ସମୁଦ୍ରେ ନାଉରୀ,
ପର ଆଶ୍ରା ମନ୍ଦ ବୋଲି ମନେ ଗଲା ପଡ଼ି ।
ଡେଇଁ ତହୁଁ ପଡ଼ିଲା ସେ, ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ,
ଜଳେ ଲୁଚାଇଲେ ଦେହ ନିଜ ବାହୁବଳେ ।

୧୨

ଛତା କହେ,—ମୁଁ ଯେ ତୋର ସାଧେ ଏତେ ହିତ,
ପାତକୀ ତୁ ଦିନେ ହେଲେ ଘେନିଲୁ ନାହିଁ ତ ।
ସତ କଥା, ହସି ମଥା ଦିଅଇ ଉତ୍ତର;—
ଭାବି ଦେଖ କିସପାଇଁ ସର୍ଜନା ତୋହର ।

୧୩

ମହାଗର୍ବେ ମେଘମାଳା ତପନକୁ ଘାଇ,
କହିଲା ଅଶନିସ୍ୱରେ ଶୁଣ ଆହେ ଭାଇ;
ନିଜ ତେଜକୁ ତ ସଦା ଟେକୁଥାଅ ଏତେ,
ଦେଖ ଆଜ ମୋ କବଳେ, ରହିଛ କେମନ୍ତେ ?
ସୂର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ରୋଷଭରେ ଚାହାଁନ୍ତେ ତରାଟି,
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକେ ପୋଡିଗଲା ମେଘମାଳ କାନ୍ତି ।

୧୪

ଗୋରୁ ଗୋଠ ଗୁହାଳରେ ଥିଲେ ବନ୍ଧା ହୋଇ,
ଗୁହାଳକୁ କାରାଗାର ମଣେ ଏକ ଗାଈ !
ସ୍ୱାଧୀନତା ମନ୍ତ୍ର ବଳେ ଡେଇଁ ସେ ପାଚେରୀ
ପଦାକୁ ଦଣ୍ଡକେ ତହୁଁ ଆସିଲା ବାହାରି ।
ବାଘଟାଏ ବୁଲୁଥିଲା ଅତି ସେ ଭୋକିଲା,
ଗାଈଟିକି ପଲକେ ସେ ଘେନି ପଳାଇଲା ।

୧୫

ହାତ ପାଦ ମୁହଁ ଆଦି କରନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରଣା,—
ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ କିଛି ନାହିଁ ବିଚାରଣା ।
ରାତି ଦିନ ଖଟି ଆମ୍ଭେ ମରୁଛୁ ସକଳେ,
ପେଟଟା ସେ ବଞ୍ଚୁଅଛି ଆମ୍ଭ ଶ୍ରମଫଳେ ।
ଚାଲ ଏବେ ଭାଇ କିଛି ନ କରିବା ଶ୍ରମ;
ଶିଖାଇବା ପେଟେ ପର ଆଶ୍ରା କି ବିଷମ ।
ଶ୍ରମ ତେଜି ସେହିଦିନ ବସିଲେ ସକଳେ,
ଗରିବ ପେଟଟି ଭୋକେ ହୁହୁ ହୁହୁ ଜଳେ !
ପେଟ ସଙ୍ଗେ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ମୁହଁ ହାତ ପାଦ,
ମଲାପରି ପଡ଼ି ଗଲେ ଲଭି ଅବସାଦ ।

୧୬

ପରବାସେ ଯାଇଥିଲେ ପରାଣର ମିତ
କାହିଁରେ ତୃପତ ମୋର ନୋହୁଥିଲା ଚିତ୍ତ ।
ଯୁଗେ ହେଲା କାହିଁ ସେ ଯେ ଆସିଲେ ତ ନାହିଁ,
ଦିବାନିଶି ଏକା ମୋର ବାଟ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ।
ଦିନେ ମିତ ଆସି ପାଶେ ଉଭା ଯେତେବେଳେ,
ମନେ ହେଲା ଆହା ଆସି ନ ଥାଆନ୍ତେ ହେଲେ ।

୧୭

କୁଆ ଉଡ଼ିଯାଏ ଶୂନ୍ୟେ, ରାବେ କାଆ, କାଆ,
ପିଲା ବିଚାରଇ କୁଆ ବୋଲେ ଆ, ଆ, ଆ, ଆ ।
ଖେଳ ଛାଡ଼ି ପଛେ ଯହୁଁ, ଯାଏ ସେ ଗୋଡ଼ାଇ,
କୁଆ ବୋଲେ ନାଆଁ ନାଆଁ, ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯାଇ ।

୧୮

ନଅଁମୀ ନିଶିର ଶଶୀ ଦିଶେ ଅଧଫାଳେ;
ପୂନଅଁ ସେ ହେବ ପୁଣି କେତେ ନିଶିଗଲେ ।
ସେହିଠାରୁ ଛଅ ନିଶି ଗଣି ଗଣି ଶେଷେ
ପୂନଅଁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶୀ ଉଇଁଲା ଆକାଶେ ।
କାଲି ହେବ ପ୍ରତିପଦା, ତାପରେ ଦ୍ୱିତୀୟା,
ଏହିପରି ଦିନେ ଆସି ହେବ ଅମାସିଆ ।
ଶଶୀ ହସୁଥାଏ ଯେବେ ମୋ ମଥା ଉପର,
ମୁଁ ଭାବେ ପୂନଅଁ କିଆଁ ନ କଲା ଉତ୍ତର ।

୧୯

ମୁହିଁ ବଡ଼ କହେ ଗଛ, ମୁହିଁ କହେ ଫୁଲ;
କାହାକୁ ସଙ୍ଗତେ କାର କରିନୁହେ ତୁଲ ।
ଗଛ ବଡ଼, ଏକା କେତେ ଫୁଲ ପାରେ ଗଢ଼ି;
ଫୁଲବଡ଼, ରୂପେ ବାସେ କେ ନୁହେ ତା ସରି ।
ମୁହିଁ କହେ, ଗଛ ତୁମ୍ଭେ ଆନ ଦେଶବାସୀ;
ଆପଣାକୁ ତୁଳ କିପାଁ ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ଆସି ?
ତୁମ୍ଭ ନିଜ ଦେଶେ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇପାର ବଡ଼;
ଏ ଦେଶରେ ଫୁଲ ବଡ଼ ସବୁଠୁଁ ମୁକର ।
ଏ ଦେଶକୁ ଆସେ ଯେହୁ ଦୁଇଦିନ ରହି;
ହେଲେ ପୁଣି କି ଅଜଣା ଦେଶେ ବାହୁଡ଼ଇ,
ଫୁଲ କଢ଼ି ଫୁଟେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଝଡ଼ ମଉଡ଼େ,
ଏ ଦେଶର ଗୁଣ ଯାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲଠାରେ ।

୨୦

ଦୁଧ ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା ପୁଅ ଖାଇବାକୁ,
ସାପ ଆସି ଅଧାଅଧି ଖାଇଗଲା ତାକୁ
ବାକି ଯେ ଅଧିକ ପୁଅ ଶେଷେ ଦେଲା ପିଇ,
ପଡ଼ି ଆହା ଗଲା ତଳେ ଅଚେତନ ହୋଇ ।
ସବୁ ଖାଇଥିଲେ ସାପ ହୋଇଥାନ୍ତା ଭଲ,
ଅଧେ ଛାଡ଼ି ଗଲୁଁ ସିନା ଫଳିଲା ଏ ଫଳ ।
ମୋ ଦୁଧ ବାଟିରୁ ଦେଇ ଅଧେ ଦୁଧ ଖାଇ
କେଉଁ ସାପ ଅଧେ ଛାଡ଼ିଗଲା ମୋର ପାଇଁ
ସବୁ ଖାଇଥିଲେ ସେହୁ ଯାଆନ୍ତା ପାସୋର,
ଏ ଯେ ଅଧେ ଖାଇଲି ମୁଁ ବିଷମ ଗରଳ ।

୨୧

"ଆଜି କିପାଁ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ, ଏତେ ପୂଜାବ୍ରତ,
ଯାହା ଖୋଜୁଥିଲ ହେଲା ନାହିଁ କି ପ୍ରାପତ ।"
"ପାଇଛି ଯା ଧନ ବେଶି ଆଶାରୁ ମୋ ଏତେ
ବିଭୁପଦେ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଏ ନିରତେ ।"

୨୨

ଗୀତ ଗାଇ ଗଗନରେ ଉଡ଼ୁଥିଲା କୁଆ,
ଡେଣା ଦିଓଟିକୁ କିପାଁ ମଣିଲା ଅଡ଼ୁଆ ।
"ନିମିଷକେ ମିଳିଯାନ୍ତି ତପନ ଫଗତେ,
ଏ ଡେଣା ଯୋଡ଼ାକ ଏକା ଟାଣି ରଖେ ମୋତେ "
ଏତେ ଭାବି ସେ ଦିଓଟା ଦେଲା ସେ ଛିଣ୍ଡାଇ,
ବସିବା ଡାଳରୁ ଏବେ ଉଠି ନ ପାରଇ ।

୨୩

ମଧୁ ତୋଳି ବୁଲେ ଅଳି ବସେ କେତେ ଫୁଲେ,
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧି ଆସେ ନିତି କେତେ ଫୁଲ ତୁଲେ ।
ସେହି ଫୁଲମାନେ ଯେବେ ଯାଆନ୍ତି ମଉଳି,
ଆରଦିନ ଆନ ଫୁଲୁଁ ଆପେ ମଧୁ ତୋଳି,
କାଲିକାର ବନ୍ଧୁ ଲାଗି ନ ଭାଳି କିଞ୍ଚିତ,
ନିତି ମିଶେ କେତେ ନୂଆ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ।
ଯେ ଭୁଞ୍ଜଇ ମଧୁରାଶି ଜଗତ ଯାକର
ସେହୁ ଯାହା ତାଳି ଏତେ ଦିଅଇ ଗରଳ !

୨୪

ଆପଣା କବିତା ପାଠେ ମୁଗ୍ଧ କବିବର,
ପୁଛନ୍ତି ବିଷାଦେ କୋପେ ହୋଇ ଜରଜର—
"ତୁମ୍ଭର ମୁଁ କେବେ ଭାଇ, କରିଛି କି ଦୋଷ,
ସଦା କହ ମୋ କବିତା ନହୋଇ ସରସ ।"

ସେନେହେ ବିନୟେ ଭାଇ ଦିଅଇ ଉତ୍ତର —
"ମୋ କଥାରେ ଏଡ଼େ କପାଁ ଭାବନା ତୁମର ?
କବିତା ମୁଁ ବୁଝେନାହିଁ, ଜାଣିଥିବ ସତ,
କହିଲି ଯା ସେ ଟା ଖାଲି ଅପରଙ୍କ ମତ ।"

୨୫

ଅଧ୍ୟୟନ ଆସି ସାଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା କ୍ରମେ,
ଶିଷ୍ୟ ଏବେ ଚାଲି ଯିବେ ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମେ ।
ଗୁରୁ ତହୁଁ କହନ୍ତି, "ହେ ଶିଷ୍ୟ, ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା,
ଶିଖିଅଛ ତାର ଆଜ କରିବା ପରୀକ୍ଷା ।"
ଭକ୍ତିନତ ଶିରେ ଶିଷ୍ୟ କରନ୍ତି ଉତ୍ତର—
"ଯିବା ବେଳେ ପରୀକ୍ଷା ମୁଁ ଦେବି ମୋ ଗୁଣର ।"
ଦିନେ ଶିଷ୍ୟ ଗୃହମୁଖେ ଚଳିଲେ ରାତିରୁ,
ସୁନାରୁପା ସବୁ ଘେନି ଗୁରୁଙ୍କ ପେଡ଼ିରୁ ।

୧, ୨, ୩ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ—ନବମ ଓ ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—
(ପୌଷ+ମାଘ)—୧୩୧୮ (ପୃଷ୍ଠା-୨୬୮)
୪—୧୫—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ—ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା (ଜ୍ୟେଷ୍ଠ) —୧୩୧୯
ସାଲ, ପୃଷ୍ଠା – ୫୬
୧୬, ୧୭, ୧୮, ୧୯—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ—ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା—(ମାର୍ଗଶୀର)
୧୩୨୦ ସାଲ, ପୃଷ୍ଠା—୨୩୬
୨୦, ୨୧, ୨୨, ୨୩—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା, ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା
୧୩୨୦ ସାଲ
୨୪, ୨୫—ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ —
ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ)—୧୩୨୧
ସାଲ, ପୃଷ୍ଠା—୨୨୩

ମାନସେ

ଖରା ଦିନ ଖରାବେଳେ ଆମ୍ବ ତୋଟା କଡରେ;
ନଈକୂଳେ ବରମୂଳେ ଛିଡ଼ା ମୁହିଁ ଛାଇରେ ।
କଳ କଳ ବହେ ଦୁଇପହରିଆ ପବନ,
ନିଦ ଲାଗିଆସେ, ବୁଜି ହୋଇଯାଏ ନୟନ ।
ଗାଈଜଗା ପିଲାଟିଏ ଯାଏ ଗୋଠ ଅଡ଼େଇ
ପବନର ସୁଏ ଦିଏ ଗୀତଟିଏ ଭସାଇ ।
ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡି ବୁଲାଉଛି ସେ ଯେ ନାନା ରଙ୍ଗରେ;
ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଛନ୍ତି ଗୋରୁ ଗୋଠ ଆଗରେ ।
ଗଛ ଡାଳୁ ଆମ୍ବଟିଏ ପଡ଼ି ଯାଆନ୍ତେ ଝଡ଼ି;
ଧାଇଁ ଯାଇଁ ଏଣେ ତେଣେ ଖୋଜେ ସେ ଅନୁସରି ।
ଗୋଠଛଡ଼ା ଗାଈଟିକୁ କହି ଦୁଇ କଥା ସେ,
ପୁଣି ଗୀତ ତାନ ଧରି ଗୋଠ ପାଖକୁ ଆସେ ।
ଧୂଳି ଉଡ଼ିଯାଏ ବାଟେ, ହମ୍ବା ରଡ଼ି ଶୁଭଇ,
ତାର ମଧ୍ୟୁଁ ଗୀତ ତାନ ଉଡ଼ି ଆସୁ ଅଛଇ ।
ଗୋଠ ଚାଲିଥାଏ ଆଗେ, ତା ପଛେ ସେ ପିଲାଟି;
ବାଡ଼ି ବୁଲାଉଛି, ଗୀତ ଗାଉଅଛି କୁହାଟି ।
ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ କେତେ ଦୂରେ ଗୋଠ ଆଉ ନ ଦିଶେ,
ହମ୍ବା ରଡ଼ି ନ ଶୁଭଇ, ନ ଉଡ଼ଇ ଧୂଳି ସେ ।
ପିଲାଟିତ ଦିଶୁ ନାହିଁ, ବାଡ଼ି ବୁଲି ତା ଆଉ
ଗୀତ ତାନ ସେହିପରି ଉଡ଼ି ଆସଇ କାହୁଁ ?
ଗଛ ଡାଳେ ବସି ପିକ ଗାଏ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ,
ନଦୀ ଗାଏ କଳ ତାନେ, ସମୀରଣ ମର୍ମରେ ।
ଏ ସବୁଠୁଁ ଭିନ୍ନ କିନ୍ତୁ ସେ ସଙ୍ଗୀତ ତାନଟି
ଗୋଠ ନାହିଁ, ନାହିଁ ପିଲା, ଶୁଭୁଅଛି ତେମତ ।
କଳ କଳ ବହୁଅଛି, ଖରାବେଳ ପବନ,
ନିଦ ଲାଗି ଆସେ, କିନ୍ତୁ ନ ସରେ ସେ ଗାୟନ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ—ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା
(ଫାଲ୍‌ଗୁନ) ୧୩୧୮ ସାଲ (ପୃଷ୍ଠା—୩୦୦) ।

ଚିରଦିନ ଥାଉ ଆହା ଏ ଭାବ ମୋ ମନରେ

ସେ ଦିନର କାମ ସାରି ଦିନେ ମୁଁ ବେଳବୁଡ଼େ,
ସୁଖେ ବୁଲି ଯାଉଥିଲି ସଖା ଜଣକ ତୁଲେ
କବିତାର ଚଟା କେତେ ବାଟ ଯାକ ଲାଗିଛି,
ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଯାଏ ବାକି ନ ରହି କିଛି ।
ଯାଇ ଶେଷେ ଛିଡ଼ା ହେଲୁ ତଡ଼ାଗର ତଟରେ,
ତା ଶୀତଳ ପବନଟି ଲାଗୁଥାଏ ଦେହରେ ।
ତା ସଲିଳେ ପ୍ରତିଫଳି ପ୍ରତୀଚୀର ଗଗନ,
ନିଜ ପରି ଆନଟିଏ କରିଅଛି ସର୍ଜନ ।
ନାଳି କଇଁବନ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ୱେତ ସାରସପନ୍ତି,
ଖେଳିବାର ସଖା ମୋତେ ନିରେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ।
ଏ ସମୟେ ଝିଅଟିଏ ପାଶେ ଅଳି କରଇ,
ପାଟି କରି ଦେଖାଏ ସେ ପେଟ, ହାତ ପତାଇ ।
ଗାଳି ଦେଇ ସଖା ତାକୁ ପେଲି ଦେଲେ ପାଦରେ,
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସେଠାରୁ ସେ ପଳାଇଲା ସତ୍ୱରେ ।
ଧାଇଁ ଯାଇ ହାତ ତାରି ପକାଇଲି ମୁଁ ଧରି,
'ତୁନି ହୁଅ' କହି, ଦେଲି ପୋଛି ନୟନୁ ବାରି ।
ହାତରେ ପଇସାଟିଏ ଗୁଞ୍ଜି ମୁହିଁ ଦେବାରେ,
ତୁନି ହୋଇ ଚାଲିଗଲା, ଚାହିଁ ଚାହିଁ ମୋ ଆଡ଼େ ।
ନିତି ବୁଲିଯାଏ ତ ମୁଁ ସେ ତଡ଼ାଗ ତଟକୁ,
ଖୋଜି ଆଉ ପାଏ ନାହିଁ ସେ ମାଗଣି ଝିଅକୁ ।
ମନୁ କିନ୍ତୁ ଯାଏ ନାହିଁ ସେ ଦିନର କଥାଟି,
ସଖାଙ୍କର ସେ ବେଭାରେ ଯାଏ ମୋ ପ୍ରାଣ ଫାଟି ।
ଶୂନ୍ୟ ମନେ ଯାଇଥାଏ ଘରୁ ଗଲା ବେଳକୁ,
କେତେ ରାଗ, କେତେ ଦୁଃଖ ଘେନି ଫେରେ ଘରକୁ ।
ଚିରଦିନ ଥାଉ ଆହା ଏ ଭାବ ମୋ ମନରେ—
ପ୍ରାଣ ଯେହ୍ନେ କାନ୍ଦେ ମୋର ସଦା ପର ଦୁଃଖରେ ।
ହୀନଠାରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଦେଖି ବଡ଼ଲୋକର,
କୋପେ ଜଳି ଉଠେ ଯେହ୍ନେ ସତତ ମୋ ଅନ୍ତର ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ପଞ୍ଚଦଶ ଭାଗ—ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—୧୩୧୮ – ପୃଷ୍ଠା—୫୮ ।

ନବବର୍ଷ

ପୁରାତନ ଚାଲି ଯାଇ ନବୀନ ବରଷ,
ଆସିବାରେ ଚଉଦିଗେ କି ମହାହରଷ ।
ପୁରୁଣାଟା ମନ୍ଦ ବୋଲି ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ,
କି ମୋହନ ଅଛି ଅବା ନୂଆର ଭିତରେ !
ଘେନି କି ଆସଇ ସେହୁ ମରତର ପାଇଁ,
ସେ ସମ୍ପଦୁଁ କଳ୍ପିତ ଯା ଏ ମରତେ ନାହିଁ ?
ତେବେ ନରନାରୀ ଆଜି କି କଥା ସକାଶେ,
ନାଚନ୍ତି ଖେଳନ୍ତି ଏତେ ପରାଣ ଉଲ୍ଲାସେ ?
କିପାଁ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ନେଇ,
ଏ ନବୀନ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଆଣନ୍ତି ବନ୍ଦାଇ ?

ଏତେ ହର୍ଷ ମଧ୍ୟେ ମୋର ଶୋକ ଅବହିତ,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୁଛି ଆସ ହେ ଅପରିଚିତ !

ହେଲେ ହେଁ ଅପରିଚିତ ହେ ନବ-ଅତିଥି,
ତୁମ ସଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧିବଇଁ ପରାଣର ପ୍ରୀତି ।
ଆସ ଏବେ ଏକଠାଇଁ ତୁମେ ମୁହିଁ ବେନି,
ପୁରାତନ ପ୍ରିୟଙ୍କୁ ମୋ ବନ୍ଦିବା ମେଳିଣି ।
କି ପ୍ରୀତି ସଞ୍ଚରୁଥିଲା ବେନିଙ୍କ ଭିତରେ,
ବେନିଏ ତ ବନ୍ଧାଥିଲୁ ଏକଇ ସୂତ୍ରରେ ।
ବେନି ମଧ୍ୟେ ହେଉଥିଲା ଭାବର ପାଲଟ,
କାହା ମନ କଥା କାକୁ ନ ଥିଲା ଗୁପତ ।
ତାଙ୍କ ପାଶେ ନ ରଖି ମୁଁ କିଛି ହିଁ ଅଜଣା,
କହିଥିଲି ମୋ ପ୍ରାଣର ସକଳ ବେଦନା ।
କେତେ ଅଶ୍ରୁ ଢାଳିଅଛି ପୟରେ ତାଙ୍କର,
ତେଜିଛି ମୁଁ କେତେ ଶୋକ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଖର ।
ହସ କାନ୍ଦ ଯେତେ ମୋର କି ଲାଗି ସରିବ,
ବୁଝୁଥିଲେ ଠିକେ ଠିକେ ସେ ପ୍ରାଣ-ବାନ୍ଧବ ।
ଦୁଃଖେ ସେ କହନ୍ତି ଯେବେ ବନ୍ଧର ନିଦୟା,
ଜାଣୁଥିଲି ଆନ ଜଣେ ଅଛି ମୋ ଭଲଆ ।

ବଡ଼ ସାନ ବିଚାର ମୁଁ ନରଖି କିଞ୍ଚିତ ।
ଭରସି ତ ଯାଇଥିଲି ତାଙ୍କର ସହିତ ।
ବଡ଼ ଆଶା ରଖିଥିଲି ଏକା ତାଙ୍କଠାଇଁ,
ମୋ ଜୀବନ-ପଞ୍ଜିକା ସେ ଦେବେ ବଦଳାଇ ।

କାଲିଠାରୁ ଆହା କିନ୍ତୁ ଗଲେଣି ସେ ଚାଲି,
ନବାଗତ ଅଚିହ୍ନାଙ୍କ ପାଶେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ।
ଆସ ତେବେ ମୋ କୁଟୀରେ, ହେ ନବ ଅତିଥି,
ଘେନ ମୋତେ କୋଳେ ଦେବ ପରାଣର ପ୍ରୀତି ।
ପୂଜିବ ଚରଣ ତବ, ପାରିଲେ ହେଁ ଜାଣି,
ଅଳ୍ପଦିନେ ତୁମେ ପୁଣି ମାଗିବ ମେଲାଣି ।
ମୋ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନର ଗଲାଣି ତ ବିତି,
ଅଧାରୁ ଅଧିକ, ସଦା ଏହି ପରି ବିତି ।
ଆଜି ଜଣେ ଆସି ବୋଲେ ମୁହିଁ ତୋର ମିତ,
ବାନ୍ଧିଦିଏ କି ବନ୍ଧନ ହେଲେ ମୋ ସହିତ ।
ପୁଣି କାଲି ଉଠି କହେ, 'ଦିଅ ମୋତେ ଛାଡ଼ି,
ଆନଠାରେ କର୍ମ ମୋର ଯିବଇଁ ମୁଁ ଚାଲି ।'
ପୁଣି ଆଉ ଜଣେ ଆସି ରହି ଦୁଇ ଦିନ,
ଆନ ହାତେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ହୁଅଇ ବିଲୀନ ।
ନୂଆଙ୍କୁ ନିରେଖି ଭାଳେ ଏଠାବେ ମୂକର,
ଚିର ହେବ ପ୍ରୀତି, କିନ୍ତୁ ଭ୍ରମ ସେ ସକଳ ।
ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଯେତେବେଳେ କ୍ଷଣେ ମୋତେ ଧରି,
ନଚାନ୍ତି କୌତୁକେ ଖେଳ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ।
ଏ ଭଳି ବେଭାର ମୋର ହେଲାଣି ଅଭ୍ୟାସ,
ତୁମେ ତେବେ ବାହୁଡ଼ିବ କିପାଇଁ ନିରାଶ ?
ଆସ ଆସ ଆଦରେ ମୁଁ ବନ୍ଦୁଛି ପୟର,
ଯେତେ ଦିନ ଥିବ ହେବ ମୋ ପ୍ରାଣ ଦୋସର ।

ଶୁଣ ତେବେ ଆହେ ପ୍ରିୟ କହିବି ଫିଟାଇ,
ମୋ ପ୍ରାଣର କି ବେଦନା ରହିଅଛି କାହିଁ ।
କି ଘୋର ଆନନ୍ଦ ଜଳେ ଅନ୍ତରେ ସତତ,
ମୋ ପ୍ରାଣ-କଳିକା କରେ ଭସ୍ମେ ପରିଣତ ।
ବରଷାର ସ୍ରୋତେ କେତେ ବୁଲଇ ମୁଁ ଯାଇ,
ସେ ଅବଳ୍ପ ଶିଖାଟିଏ ନ ପାରେ ନିଭାଇ ।
ପୁଷ ମାସେ ଘୋର ଶୀତେ ପିଠି ମୁଣ୍ଡ ପାତି,
ନିର୍ଜନେ ପୁହାଇ ଦିଏ କେତେ ଶୀତ ରାତି ।
କେତେ ନୀର ଢାଳେ ମୋର ନୟନ ଯୁଗଳ,
ଅଣୁ ମାତ୍ର କିନ୍ତୁ ମାରେ ନାହିଁ ସେ ଅନଳ
ଏଥୁଁ ବଳି, ଦେଖି ଏ ମୋ ଜୀବନର ତ୍ରୁଟି,
ଯିଏ ଯହୁଁ ଆସେ ତହିଁ ଢାଳେ ସେ ଆହୁତି ।
ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ମୋ ସଙ୍ଗତେ କରନ୍ତି ମେଳାପ,
ବନ୍ଧୁତାରେ ଦେଇଯାନ୍ତି ଏ ଘୋର ସନ୍ତାପ ।
ଏ ଭଳି ଦଶାରେ ଯେହୁ ପଡ଼ିଥାଏ ନିତି,
ତା ହୃଦୟେ ଥିବ କାହୁଁ ସ୍ନେହ ଦୟା ପ୍ରୀତି !
ସ୍ନେହ ଦୟା ନାହିଁ ମୋର କହନ୍ତି ସରବେ,
ମୋ ବେଦନା ଜାଣିଥିଲେ ନ କହନ୍ତେ କେବେ ।
ଭାତ ଭୁଞ୍ଜି ଗଲ୍ପ କେତେ ମୋର ବନ୍ଧୁଗଣ,
କରନ୍ତି ଉଲ୍ଲାସେ, ପୁଣି ଉଦ୍ୟାନେ ଭ୍ରମଣ ।
ମୁହିଁ ସେ ସବୁରେ ଯାଇ ମିଶେ ନାହିଁ ବୋଲି,
ରସହୀନ କହି ମୋତେ ଦେଉଥାନ୍ତି ଗାଳି ।
ରାଜାରାଣୀ ଦେଖିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ସକଳେ,
ମୁହିଁ ଏକା ପଡ଼ିଥାଏ ମୋ ଶୂନ୍ୟ କୁଟୀରେ ।
ମୋ ଜୀବନ ରାଜା ରାଣୀ ଯାଆନ୍ତି ମଉଳି,
କି ସଧ ଲଭିବ ଆନ ରାଜା ରାଣୀ ଧରି ?

ତେବେ ବେଳେ ବେଳେ ମୁହିଁ ମନ ଅନୁତାପେ,
ବସେ ଗପେ ବୁଲେ ଯାଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମେଳାପେ ।
ହସେ ନାଚେ ତାଙ୍କ ତୁଲେ ସେମାନଙ୍କ ପରି,
ମୋ ଜୀବନ ସୁଖେ ଯେହ୍ନେ କିଛି ନାହିଁ ମଳି ।
ସବୁବେଳେ ଥାଏ କିନ୍ତୁ ଆନଠାରେ ଚିତ୍ତ,
ହସ ଖେଳ ଲାଗୁଥାଏ ସବୁ ଅବହିତ ।
ଏଥି ମଧେ କାହୁଁ ପୁଣି ତଳେ ଥାଇ ପାରେ,
ଅତିଥି ଆଦର ମୋର, ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧୁଠାରେ ?
କିପରି ବା ନବବର୍ଷ—ଏ ନବ—ଦିବସେ,
ନବ ପ୍ରାଣ ଘେନ ମୁଁ ହିଁ ନାଚିବ ହରଷେ ?

ମୋ ଜୀବନେ ଏତେ ବର୍ଷ ମାନଇ ମୁଁ ନାହିଁ,
ଦୁଇଟି ବରଷ ଏକା ଅଛଇ ମୋପାଇଁ ।
ତହିଁ ମଧ୍ୟୁଁ ଏକବର୍ଷ ଯାଇଅଛି ବିତି,
ଆଜ ଏବେ ଆୟୁଷର ଚଳୁଛି ଆନଟି ।
ମୋ ଜୀବନେ ଥିଲା ମୋର ଏପରି ସୁଦିନ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେନି ଯେବେ ଥିଲେ ମୋତେ ଭିନ୍ନ ।
ସୁଧାଧାରା ଥିଲା ଯେବେ ପିକର ସଙ୍ଗୀତ,
ପବନର ନର୍ତ୍ତନେ ଥିଲା ମହାମୂଲ୍ୟ ବିତ୍ତ ।
କେତେ ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ତେବେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ମତେ,
ଲୋଟୁଥିଲେ ମୋର ବାଲ୍ୟ ବୟସର ପଥେ ।
ସେ ବର୍ଷଟି ଦୁଇଦିନେ ଯାଇଥିଲା ବିତି,
ଅତି ଦୀର୍ଘ ହେଲାଣି ଏ ନୂଆ ବରଷଟି ।
ଜଗତର ଯେତେ ଛବି ସଭିଙ୍କ ସହିତ,
କି ମହା ସନ୍ତାପ ମୋର ହୋଇଛି ଯୁକତ ।
ସବୁ ଦେଖି କୋହ ଏବେ ଉଠେ ମୋ ପରାଣେ,
ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସ ଉଡ଼େ, ଅଶ୍ରୁ ଝରଇ ନୟନେ ।
ଯେତେ ଅଶ୍ରୁ ଶ୍ୱାସ ସବୁ ଏକ କଥା ପାଇଁ,
ଏକ ଦୁଃଖ ମୋ ଆତ୍ମାଟି ରଖିଛି ଘୋଡ଼ାଇ ।
କି ନବ ଶକତି ପାଶେ ନୋଇଛି ମୁଁ ମଥା,
ଆପଣାର ଯାହା କିଛି ବିସର୍ଜିଛି ତଥା ।
ଅନ୍ୟର ସମ୍ପଦ ଯେବେ ନିରେଖେ ନୟନେ,
ଈର୍ଷାର ସଞ୍ଚର ଲବେ ହୁଏ ନାହିଁ ମନେ ।
ଏକ ମାତ୍ର ଦୁଃଖ ଯାଏ ଘୋଟି ମୋ ଅନ୍ତର,
ଏତେ ସୁଖୁଁ କଣିକାଏ ନୋହିଲା ମୋହର ।
ଏପରି ଦରିଦ୍ର ଯେହୁ, ଏତେ ଭାଗ୍ୟହୀନ,
ତା ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ିବ କିପାଁ ନିଜ ଭାଗ୍ୟ ଆନ ?

ନର ସୁଖ ଲାଗି ଏକା କାଳର ବିରାଗ,
ସେ ସୁଖରେ ମୋର ଆଉ ଅଛି କେଉଁ ଭାଗ ?
ରହିବି ମୁଁ ଏକା ମୋର ତମୋମୟ ନୀଡ଼େ,
ଜଗତର ଦିବା ନିଶି ନ ଲାଗୁଁ ତହିଁରେ ।
ତୁମେ କିପାଁ ନବ ବର୍ଷ ଏଡ଼େ ଅବିବେକୀ,
ମୋ ନୀଡ଼ ଦୁଆରେ ଆସି ମାରୁଛ ଫୁଟୁକି ?
ଆସ ତେବେ ବନ୍ଧୁ ମୋର, ମୋ ପ୍ରାଣ-ଦେବତା,
ଏତକ ତ ଶୁଣିଲଣି ମୋ ଜୀବନ କଥା ।
ମୋ ଦୁଃଖୁଁ’ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯେବେ ବିନ୍ଦୁଏ ମାତର,
ମୋ ଜୀବନ ହୋଇଯାନ୍ତା ଆନ ପରକାର ।

ରଚନା-ଦିବସ
ତା ୧-୧-୧୯୧୨

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ
ପଞ୍ଚଦଶ ଭାଗ—ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା
ମାର୍ଗଶିର—୧୩୧୯
ପୃଷ୍ଠା—୨୩୦

ବେନି ସଖା

୧

ନିବିଡ଼ କାନନେ ପୁଣ୍ୟ ତପୋବନ
ନିତ୍ୟ ଶାନ୍ତ ନୀଳାୟିତ,
ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ାଳୟରୂପେ,
ନାନା ଶୋଭା ବିଭୂଷିତ ।
ପବନ ତାପସ ଯଜ୍ଞ ହୋମ ଧୂମେ
କୃଷ୍ଣକାୟ ତରୁ ଡାଳେ,
ନାନା ବିହଙ୍ଗମ ଗାଆନ୍ତି ମଧୁରେ
ପିକ ତା ସୁତାନ ତାଳେ ।
କୁସୁମ ଚହଟେ, ସମୀର ପରଶେ
ପଲ୍ଲବ ମୁଦେ ନାଚଇ,
କେଉଁ ଦୂର ଦେଶୁ କଳ କଳ ତାନେ
ତଟିନୀ ଆସଇ ବହି ।
ମୃଗ ସଙ୍ଗେ ସିଂହ, ସର୍ପ ଭେକ ସଙ୍ଗେ
ଖେଳେ ହୁଅଇ ମୋହିତ,
ପୁଣ୍ୟ ବେଦପାଠେ ବନ ଦିବାନିଶି
ହେଉଥାଏ ନିନାଦିତ ।

ସେ ତପ କାନନେ ନିତ୍ୟ ଶାନ୍ତିମୟ
ପୁଣ୍ୟ ପଲ୍ଲବ କୁଟୀର,
ନାହିଁ ନିବସନ୍ତି ପବିତ୍ର ତପସ୍ୱୀ
ପଣ୍ଡିତ ତେଜସ୍ୱୀ ଧୀର ।
ତପସ୍ୱୀଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ଆନନ୍ଦେ ରହନ୍ତି
ଯୁବା ଶିଷ୍ୟ ଶତ ଶତ,
ମଧୁ ବେଦପାଠେ ଯାହାଙ୍କ ହୁଅନ୍ତି
ସ୍ୱରଗେ ଦେବେ ଉଷତ ।
ଏତେ ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଭଦ୍ର ଶିଷ୍ୟ ବେନି
କରୁଥାନ୍ତି ତହିଁ ପଢ଼ା,
ଏକ ମନ, ଏକ ପରାଣ ତାଙ୍କର
ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଗଢ଼ା ।
ଏକ ପୁଣ୍ୟ ଘାଟ ସ୍ନାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାରି
ଏକତ୍ର ପଢ଼ନ୍ତି ବେଦ,
ଏକ ହିଁ କୁଟୀରେ ଭୋଜନ ଶୟନ
ଲବେହେଁ ନ ଥାଏ ଭେଦ ।
ଏକ କ୍ରୀଡ଼ା ଭୂମେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ବେନିଏ,
ରଞ୍ଜନ୍ତି ଏକ ଅଟବୀ,
ନିକଟ ତଟିନୀ ଦୂର ତୀରେ ଯାଇ
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଦୋଷ ଛବି ।
ଏକ ଗୃହେ ଏକ ଇଙ୍ଗୁଦୀ ପ୍ରଦୀପେ
ପଢ଼ନ୍ତି ବେନି ଏକତ୍ରେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶୀଥେ ଉଷତେ ଉଭୟେ
ଅନାନ୍ତି ଗଗନ ପଟେ ।
ଜୀବନ ଅୟନୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସ୍ଖଳନ
ଏକ ଅନ୍ୟେ ସ୍ୱତଃ କହେ,
ଏକ ଆତ୍ମା ଅବା କୌତୁକେ ବିଧାତା
ନିହିଛି ପୃଥକ ଦେହେ ।
ଏହିରୂପେ ମଧୁ ସ୍ୱରଗୀୟ ପ୍ରେମେ
ବତ୍ସର କେତେ ବିତିଲା,
ଦିନ ପରେ ଦିନ ମାସ ପରେ ମାସ
ତିଳେ ଜଣା ନ ପଡ଼ିଲା ।
କ୍ରମେ ବେନି ମଧ୍ୟୁଁ ଏକଇ ସଖାର
ସାଙ୍ଗ ହେଲା ଅଧ୍ୟୟନ,
ଗୁରୁଙ୍କ ପୟରୁ ମେଲାଣି ଘେନି ସେ
ଯିବ ଆପଣା ଭବନ ।
ସଖା ଚଳିଯିବ ଏ ତୀବ୍ର ଯନ୍ତ୍ରଣା
ଦହେ ଅନ୍ୟ ସଖାମନ,
ମଳିନ ତା ମୁଖ, ନିସ୍ତେଜ ତା ନେତ୍ର
ବିଷାଦେ ନ ରୁଚେ ଅନ୍ନ ।
ବିଷାଦେ ସଖାଟି ଗୃହ ଏକ କୋଣେ
ଉଦ୍‌ବେଗେ ରହିଛି ଚାହିଁ,
ତାର ପ୍ରିୟତମ ସଖା ଯିବାବେଳେ
ମେଲାଣି ମାଗିବା ପାଇଁ ।
ଏହିରୂପେ ଦୀର୍ଘ ଳତା ପରେ ଳତା
ଦଣ୍ଡ ଘଡ଼ି ଗଲା ବିତି,
ସଖା ସେ କୁଟୀରେ ନ ଆସନ୍ତେ ସଖା—
ପରାଣ ଜଳିଲା ଅତି ।
ଶୋକେ ସେହୁ ଉଠି ନିରେଖିଲା ଯାଇ
କ୍ରୀଡ଼ା ଭୂମେ, ସ୍ନାନ ଘାଟେ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଷ୍ଠୁର ସ୍ଥଳେ ଭଗ୍ନ ଆଶ
ଚଳିଲା ତଟିନୀ ତଟେ ।
ସାନ୍ଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶୋଭା, ଜଳ କଳରବେ
ଜଳି ଉଠିଲା ପରାଣ,
ସଖା ତାର ନାହିଁ ସେ କପରି ଏକା
ଭୋଗିବ ଏ ଛବିମାନ ?
ପତ୍ର ସନସନେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କୋକଳେ
ମୃଗ ବ୍ୟାଘ୍ରେ ଥର ଥର
ପଚାରେ ଉଦ୍‌ବେଗେ ତା ସଖାର କଥା
ନ ଦିଏ କେହି ଉତ୍ତର ।
ହୃଦୟ ଜ୍ୱାଳାରେ ତାପସ ଆଶ୍ରମେ
ଫେରି ସଖା ଗଲା କ୍ଷଣେ,
ଏକ ଏକ ଠାଇ ପଚାରିଲା ସଖା-
କଥା ସହପାଠି-ଗଣେ ।

ଯେ ଦିଗେ ଅନାଏ, ଯେଉଁ ଦିଗେ ଭାବେ,
ନୈରାଶ୍ୟେ ବୁଡ଼େ ପରାଣ,
ତାର ପ୍ରାଣ ସଖା ଯାଇଛି ନ କହି
ତୋଷିବ ତାକୁ କି ଆନ ।
ଏହିରୂପେ ବୃଥା ନାନା ଦିଗେ ଖୋଜି
ବସନ୍ତ କୁଟୀର କୋଣେ,
ସଖାର ବିଚ୍ଛେଦେ ଶୋକେ ତା ନୟନୁ
ଲୋତକ ଝରିଲ କ୍ଷଣେ ।
ଭାବିଥିଲ ସଖା ତା ପ୍ରାଣ ସୋଦର
କଲ ତାକୁ ଅବହେଳା,
କପଟ ବନ୍ଧନେ ଥିଲ ଏତେ ଦିନେ
ଏବେ ନିଜେ ରାହା ନେଲ ।
କ୍ଷଣେ ସେ ଦେଖିଲ ଦେଇ ନାହିଁ ସଖା
ହେଳାରେ ବନ୍ଧୁତା ସାର,
ବିଦାୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତୀବ୍ର ଏଡ଼ିବାକୁ
ଯାଇଛି ସିନା ବାହାର ।
ହରଷ ବିଷାଦେ ଶୋକାକୁଳ ସଖା
ପୋଛିଲ ନୟନୁ ନୀର,
ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନେ ଉଷ୍ଣ ଜଳେ ହାସ୍ୟ
ମିଶାଇ ଭାଷିଲ ଗିର ।
ଶରୀର ସଂଯୋଗ ନୁହଇ ପ୍ରଣୟ
ଶରୀର ସଙ୍ଗେ ଲିଭଇ,
ପ୍ରଣୟ ଶାଶ୍ୱତ ସେ କି କେବେ ରହି
ଧୂଳିର ଦେହେ ପାରଇ ?
ଏକ ପ୍ରାଣ, ଏକ ଆତ୍ମା ବେନିଙ୍କର
ପୃଥକ ଶରୀରେ ଥିଲ,
ଏବେ ସିନା ମାତ୍ର ଦେହ ଭିନ୍ନ ଲବେ
ପ୍ରଣୟ ସେ କି ଭାଙ୍ଗିଲ ?
ହୋଇପାରେ ସଖା ଏ ଭଙ୍ଗୁର ଭବେ
ନ ହେବ ସାକ୍ଷାତ ଦିନେ,
ତୁମ ପ୍ରାଣ ଲିଭି ପାରେ ଦୂର ହର୍ମ୍ୟେ,
ମୋର ଏ କୁଟୀର କୋଣେ ।
ତଥାପି ସ୍ୱରଗେ ହରି ପଦ ପାଶେ
ମିଳନ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ,
ସେହିଠାବେ ଭାଇ ସସ୍ନେହେ ଆଲିଙ୍ଗି
ଦେବ ପବିତ୍ର ପ୍ରଣୟ ।

ଯାଇଛି ସୋଦର ସଂସାର ସାଗର
ତୋଫାନ ଯହିଁ ଭୀଷଣ,
ଚଳୁଥିବ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନ-ତରଣୀ
ସାବଧାନେ ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ।

ତୁମ୍ଭ ସୁଖେ ସଖା ମୋର ନିଜ ସୁଖ
ଶେଷରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏହି—
ଶାନ୍ତ ସୁଖେ ରହ, କହି ଭାଳୁ ଭାଳୁ
ନେତ୍ରୁ ନୀର ଗଲ ବହି ।

ଜାଣଇ ସଖାର ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହ
ଘୁଞ୍ଚିଲ ନାହିଁ ବିଷାଦ,
ପ୍ରାଣର ସୋଦର ପାଶେ ନାହିଁ ଏବେ
ପରାଣେ ବଡ଼ ବିପଦ ।

ଏକା ସ୍ନାନ ସାରି ଏକା ବେଦ ପଢ଼େ
ଏକାକୀ ଯାଏ ଭ୍ରମଣେ,
ଏକାକୀ କୁଟୀରେ ଭୋଜନ ଶୟନ
ଏକା ଲାଗେ ଅଧ୍ୟୟନେ ।

ନାହିଁ ସଖା ପାଶେ କରିବ ଯା ସଙ୍ଗେ
ମନଭାବ ବିନିମୟ,
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତେ ତିଳେ ତ୍ରୁଟି ହେଲେ
କହିବ ହୋଇ ଅଥୟ ।

କର୍ମ ପାଇଁ କର୍ମ କରୁଥାଏ ସଖା
କାହିଁରେ ନ ଲାଗେ ମନ,
ସଖା ସଙ୍ଗ ବିନୁ ଅଭାଗା ସଖାର
ବିଷାଦେ[illegible]ଗଲ ଜୀବନ ।

୨

ଏକଇ ନଗରେ ଧନେଶ୍ୱର ନାମେ
ଧନପତି ଥିଲେ ଜଣେ;
ମଣି ମାଣିକ୍ୟରେ କୁବେର ସମାନ
ନ ଥିଲ ଆଉ ଭୁବନେ ।

ସବୁ କିନ୍ତୁ ତୁଚ୍ଛ ମଣନ୍ତି ଧନେଶ
ରମଣୀ ରମା ତାଙ୍କର;
ଶିଶୁଟିଏ ନାହିଁ କା ମୁଖ ଅନାଇଁ
ସୁଖରେ ବଞ୍ଚିବେ କାଳ ?

ଏହିରୂପେ ଦୁଃଖେ ଗଲ ଯେତେ ଦିନ
ତାଙ୍କ ବିନା ଜାଣେ କିଏ ?
ବୃଦ୍ଧା ବୟସକୁ ରମାଙ୍କ ଗରଭେ
ଜନମିଲ କନ୍ୟାଟିଏ ।

କନ୍ୟାକୁ ନିରେଖି ସାଇ ପଡ଼ିଶାଏ
ଉଷତ ହୋଇଲେ ଅତି,
ରୂପ ଅନୁରୂପେ ବାପ ମାଆ ଦେଲେ
ନାମ 'କନକ ମାଳତୀ' ।

ଦିନକୁ ଦିନ ସେ ବଢ଼ି ହେଲ 'ମାଳ'
ଦିଶିଲ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର;
ଶେଯେ ଶୋଇଥାଇ ମନେ ମନେ ହସି
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଲ ଘର ।

କ୍ରମେ ସେ ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି ଚାଲିଲ,
ଡାକେ ମାଆ ବାଆ କରି;
କେତେ ଦିନେ ପୁଣି ଠୁକେଇ ଠୁକେଇ
ଘରଯାକ ଗଲ ବୁଲି ।

ପାଞ୍ଚ ବରଷର ହୁଅନ୍ତେ କନକ
ବୁଲିଗଲ ବଗିଚାକୁ;
ଜୀବନ୍ତ କୁସୁମ ପ୍ରାୟେ ନାଚୁଥାଏ
ମାଆ ଜଗିଥାନ୍ତି ତାକୁ ।

ଅଳ୍ପ ଦିନେ ମାଳ ଲେଖି ପଢ଼ି ଶିଖି
ହୋଇଲା କୁଶଳ ଅତି;
ଦୀନ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ଉପକାରେ ସେହୁ
ଦେଇଥାଏ ସଦା ମତି ।
କିତାପରେ ପଢ଼ି 'ଶାରି' କଥା ମାଳ
ଶାରିଟିଏ ପୋଷିବାକୁ;
ଅଳି କଲୁଁ, ବାପା ବନସ୍ତୁଁ ଖୋଜାଇ
ଶାରି ଆଣିଦେଲେ ତାକୁ ।
ତା ପାଇଁ ପୁଣି ସେ ଗଢ଼ାଇ ଆଣିଲେ
ପଞ୍ଜୁରିଟିଏ ସୁନାରେ;
ମାଳ ତା ଭିତରେ ବସାଇ ଶାରିକୁ
ରଖିଲା ଗମ୍ଭୀରି ଘରେ ।
କୁଆ ନ ରାବୁଣୁ ଶେଯୁ ଉଠି ମାଳ
ଯତନେ ପଞ୍ଜୁରି ଧୋଇ;
ନାନା ବନଫଳ ଦୁଧ ଛେନା ଆଦି
ତା ଭିତରେ ଦିଏ ଥୋଇ ।
ପଲକେ କନକ ମାଆଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ
ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଆସେ;
ପୋଥି ଘେନି ବସି ଲେଖା ପଢ଼ା କରେ
ଶାରିର ପଞ୍ଜୁରି ପାଶେ ।
ଶାରି ପାଶେ ନିତି ଭାତ ଭୁଞ୍ଜେ ମାଳ
ଦୁଧ ଛେନା ସର ଦହି,
ଶାରିର ଥଣ୍ଟରେ ଦେଇଣ ଟିକିଏ,
ଟିକିଏ ନିଜେ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ମାଳ ବୁଲି ଗଲାବେଳେ
ମାଆ ତୁଲେ ବଗିଚାକୁ;
ଏକୁଟିଆ ଘରେ ଶାରିକୁ ନ ଛାଡ଼ି
ଘେନିଯାଏ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ।
ପଢ଼ 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ' କହନ୍ତେ କନକ
ଶାରି 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ' ପଢ଼େ;
ଶୁଣି ବୁକୁ ତାର କୁଣ୍ଢେ ହୋଇଯାଏ
ପାଦ ତା ନ ଲାଗେ ତଳେ ।

ଶାରିର ଗହଣେ ସଦା ଥାଏ ମାଳ
ପଲକେ ଏକା ନ ଛାଡ଼େ,
କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖିଲେ "ମାଳ, ମାଳ" ବୋଲି
ଶାରି ମଧ୍ୟ ଡାକ ପାଡ଼େ ।
ରାତିରେ କନକ ଶାରି ପଞ୍ଜୁରିକୁ
ଶୁଏ କୋଳରେ ପୂରାଇ;
ମାଆ ମଧ୍ୟ ତାର ଶୁଅନ୍ତି ସେ ଘରେ
ଝିଅକୁ ଜଗବା ପାଇଁ ।
ଏହିରୂପେ ଯେତେ ଦିନ ବିତେ, ହୁଏ
ଟାଣ ସେତିକ ବନ୍ଧନ;
ମାଳକୁ ହୋଇଲା ପନ୍ଦର ବରଷ
ପ୍ରବେଶ ହେଲା ଯୌବନ ।
ମାଳପାଇଁ ବାପା ପାତ୍ର ଖୋଜବାକୁ
ପେଷିଲେ ଦୂତ ବିଦେଶେ;
କଟକ ରଜାଙ୍କ ବଡ଼ ପୁଅ ସଙ୍ଗେ
ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଲା ଶେଷେ ।
ରଜାପୁଅ ପ୍ରାଣ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠଇ
ଧରିବ ମାଳର ହାତ;
ମାଳ ପରି ବୋହୂ ଘରକୁ ଆଣିବେ
ରାଣୀଙ୍କି ନ ଦିଶେ ବାଟ ।
ଏଣେ ପୁଣି କେତେ ଉତ୍ସବ ଲାଗିଛି
ଧନେଶ୍ୱରଙ୍କ ପୁରରେ;
ଗୋଟିକ ଝିଅର ବିଭା ଦିଆଯିବ
ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ଗଲେ ।
ମାଳକୁ କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଦିଶୁନାହିଁ
ଶାରିଟି ତାହାର ମୂଳ,
ତାକୁ ଖୁଆଇବ ତା ତୁଲେ ସେ ଥିବ
ତା ପାଇଁ ସଦା ଆକୁଳ ।
ଦିନେ ମାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଗଲାବେଳେ
ପିଞ୍ଜରୁ ଶାରିକୁ ନେଇ;
ଚାଲିଗଲା ପାଞ୍ଚ ମହଲା ଛାତକୁ
ମାଆଙ୍କୁ ଦେଖା ନ ଦେଇ ।
ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଖେଳେ କେତେ ରଙ୍ଗେ
ଶାରିକୁ ବସାଇ ପାଶେ;
ପଢ଼ 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ' କହନ୍ତେ କନକ
'ରାଧାକୃଷ୍ଣ' ପଢ଼ିଲା ସେ ।
ତଳୁ ଉଡ଼ ଯାଇ ବସିଲା ଶାରୀଟି
ଛାତ ପାଚେରି ଉପରେ;
ମାଳ ଆସେ ଦେଖି ଉଡ଼ିଗଲା ପୁଣି
ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲା ଖରେ ।
ଶାରି ନ ଆସନ୍ତେ ଫେରି, ମାଳ ମନେ
ବଢ଼ିଲା ଉଦ୍‌ବେଗ ଅତି;
ତ୍ରିଭୁବନ ତାକୁ ଅନ୍ଧାର ଦିଶିଲା
ଦିବସ ହୋଇଲା ରାତି ।
ଶାରି ଯିବା ବାଟେ ଚାହିଁ ସେ ରହିଛି
ନେତ୍ରୁ ବୋହିଯାଏ ଧାର;
କେତେ ପକ୍ଷୀ ରାବ ଦେଇ ଉଡ଼ିଗଲେ
ଶାରୀଟି ନ ଆସେ ତାର ।
ବାପ ମାଆ ଏଣେ ମାଳକୁ ନ ଦେଖି
ହୋଇଯାନ୍ତି ବାଇ ପରି;
ଏ ଘରୁ ସେ ଘରେ ଖୋଜନ୍ତି ଆକୁଳେ
ଦିହୁଡ଼ି ଆଲୁଅ ଧରି ।
'ମାଳ, ମାଳ' ବୋଲି ଏଣେ ତେଣେ ଯାଇ
ଉଚ୍ଚେ ସେ ପକାନ୍ତି ଡାକ;
'ଜେମା ସାଆନ୍ତାଣୀ' ବୋଲିଣ ଡାକନ୍ତି
ପୁର ନଉକର ଯାକ ।
ଖୋଜି ଖୋଜି ଶେଷେ ଛାତ ଉପରକୁ
ଗଲେ ବାପା ମାଆ ଦିହେଁ;
ଝିଅକୁ ପାଇଣ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାନ୍ତେ
ଦେଖିଲେ କାନ୍ଦୁଛି ସିଏ ।
କପାଁ ଧନମାଳୀ କାନ୍ଦୁଛୁ କହ ମା
ଅଞ୍ଚଳେ ଲୁହ ପୋଛନ୍ତି,
'ତୁନି ହୁଅ' ବୋଲି ବୁଝାଇଲେ ବାପା
ନ ହୁଏ ତୁନି ମାଳଟି ।

ହଜିଥିଲେ ମାଆ ଖୋଜାଇ ଆଣିବୁ
କହନ୍ତି ଦୁହେଁ ବୁଝାଇ;
ଭାଙ୍ଗିଥିଲେ ପୁଣି ଗଢ଼ାଇ ଦେବୁ ଲୋ
କହ ତୁ କାନ୍ଦୁ କପାଇଁ ?
କେତେବେଳକୁ ସେ କହିଲା ବିକଳେ
"ଶାରି ମୋର ଗଲା ଉଡ଼ି ?"
ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ପୁଣି କଇଁ କଇଁ ହୋଇ
କାନ୍ଦିଲା ଶୋକେ ଆତୁର ।
ବାପା ତହୁଁ ଖରେ ଚାଳିଶ ଚତୁର
ପାଇକ ଦେଲେ ପଠାଇ;
ଚାରି ଦିଗକୁ ସେ ଦଶ ଜଣ କରି
ଶାରିକୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ।
ଧରିବାରୁ ମାଆ କୋଳରେ ଝିଅକୁ
ଘେନି ଯିବାପାଇଁ ଘରେ;
ଝିଅ ଗୋଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା ତଳେ,
କାନ୍ଦିଲା ବିକଳ ସ୍ୱରେ ।
କେତେ କଷ୍ଟେ ତାକୁ ଘେନି ଗଲେ ମାଆ
ଆସିଲା ପୁଣି ପଳାଇ;
ଯେତେ ଥର ତାକୁ ନେଇ ଯାନ୍ତି ଘରେ
ଫେରି ସେଠି ଆସୁଥାଇ ।
କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜି ଛିଡ଼ା ହେଲା ମାଳି
ଚାହିଁ ସେ ଥାଏ ଆକାଶେ;
ମାଆ ବାପା ଦୁହେଁ ଦୁଇପାଶେ ଥାନ୍ତି
ବେଢ଼ିଥାନ୍ତି ପୁର ଦାସେ ।
ଏହିରୂପେ ପୁଣି ରାତି ପାହିଗଲା
ଆଲୁଅ ହୋଇଲା ମହୀ;
ମାଳତୀକୁ କିନ୍ତୁ ସକଳ ଅନ୍ଧାର
ହୃଦ ତାର ହୁଏ ଦହି ।
ତା ମଥା ଉପରେ କେତେ କେତେ ପକ୍ଷୀ
ରାବ ଦେଇ ଗଲେ ଉଡ଼ି;
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବେଗେ ଅନାଇଁ ରହିଥାଏ ସେଠି
ଶାରି ନ ଆସେ ବାହୁଡ଼ି ।
ଭୋକ ନାହିଁ ଆଜି କାଠୁ ନାହିଁ ତାର
କୋମଳ ଅଙ୍ଗକୁ ଖରା;
ଚାତକ ପରାଏ ଚାହିଁ ସେ ରହିଛି
ତା ଶାରି ଆସିବ ପରା !
ବାପା ମାଆ ତାର ପୁର ଦାସ ଦାସୀ
ବେଢ଼ି ରହିଛନ୍ତି ତାକୁ;
କି କରିବେ ଆଜି ନାହିଁ ତ ଉପାୟ
ଝିଅକୁ ଘରେ ନେବାକୁ ।
ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲା ଶୀତୁଳ ପଡ଼ିଲା
ମାଳି ରହିଅଛି ଚାହିଁ;
ଦଣ୍ଡେକ ମଣୁଛି ବାର ବରଷ ସେ
ଶାରିକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ।
ବେଳ ବୁଡ଼ି ହେଲା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗଲା ପୁଣି
ଅସ୍ତ ଅଚଳର ପାଶେ;
ପୁଣି ରାବ ଦେଇ କେତେ କେତେ ପକ୍ଷୀ
ଉଡ଼ିଲେ ସୁଖେ ଆକାଶେ ।
ଉଡ଼ୁ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଦେଖୁଥାଏ ମାଳି
ତା ଶାରି ତାଙ୍କ ମଝିରେ;
ଶାରିଟିର ସୌମ୍ୟ ଛବି ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ
ନାଚୁଥାଏ ତା ଆଖିରେ ।
ବାପା ମାଆ ମନେ ପାଞ୍ଚୁଥିଲେ, ଯେବେ
ଶାରିଟି ମିଳିବ ନାହିଁ;
ନୂଆ ଶାରି ଆଣି ପାଇକଙ୍କ ହାତେ
ମାଳିକୁ ଦେବେ ଠକାଇ ।
ଏ ସମୟେ ଆସି ନ ମିଳିଲା ବୋଲି
କହନ୍ତେ ପାଇକେ ତଳେ;
ବାପା ମାଆ ବେନି ଉଭା କରି ତହୁଁ
ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଗଲେ ।
ଦେଖିଲା ମାଳତୀ, ଉଡ଼ନ୍ତି ଉପରେ
ପକ୍ଷିଏ ଗାଇ ଆକାଶେ;
ନିଜେ ତହୁଁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା ସେ ଉଡ଼ି-
ଯିବାକୁ ତା ଶାରି ପାଶେ ।

୩

ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ଶିକାର ନ ପାଇ
କ୍ଷୁଧାରେ ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ,
ଆହାର ଆଶାରେ ଭ୍ରମେ ଏଣେ ତେଣେ
ଏକାକୀ ବନେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ।

ଏକଇ ନିକଟ ଲତାକୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟେ
ଶୁଣି ପ୍ରାଣି-କଣ୍ଠ-ସ୍ୱର,
ବିକଟ ଆହ୍ଲାଦେ ଭରିତେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ପଶିଲା କୁଞ୍ଜ ଭିତର ।

ଦେଖିଲା ଚକିତେ ବ୍ୟାଘ୍ର, ନାରୀ ଏକ
ନିଦରେ ଶୋଇଛି ତହିଁ,
ଶିଶୁଟିଏ ତାର ବକ୍ଷଦେଶେ ବସି
ପଶୁକୁ ଦେଖି ହସଇ ।

ଶିଶୁଟିକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଯିବାପାଇଁ
ବଳିଲା ଅତି ତା ମନ,
ନାରୀ କୋଳୁଁ କିନ୍ତୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବାକୁ
ଇଚ୍ଛା ନୁହେ ଷୋଳପଣ ।

ଅବଶେଷେ ତାକୁ ପିଠିରେ ବସାଇ
ପଳାଇଲା ବ୍ୟାଘ୍ର ଖରେ,
ଥରେ ଥରେ ଡରେ ପଛକୁ ଅନାଏ
ନାରୀ କି ଆସେ ପଛରେ ।

ବିବର ଭିତରେ ଶିଶୁଟିକୁ ନେଇ
ରଖିଲା ଯତନ କରି,
ବିବର ଦୁଆର ଡାଳରେ ଘୋଡ଼ାଇ
ବସିଲା ସେ ତାକୁ ଧରି ।

କାନ୍ଦିଲେ ଶିଶୁଟି କୋଳଟିଏ ଆଣି
ଦିଅଇ ତାର ମୁଖରେ,
ସେଥିରେ ପୁଣି ସେ ତୁନି ନ ହୋଇଲେ
କେତେରୂପେ ଖେଳ କରେ ।

ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁଟି
କାନ୍ଦିଲା ମାଆକୁ ଝୁରି,
ମାଆ ନ ଆସିଲା ଦେଖି କ୍ରମେ ପୁଣି
ବାଘକୁ ଗଲା ଆଦରି ।
ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ପ୍ରତିଦିନ ବାଘ
କୋଳି କେତେ ଆଣେ ତୋଳି,
ନିକଟ ଝରରୁ ପାଣି ଘେନି ଆସି
ବସଇ ଶିଶୁକୁ ଧରି;
ଯେଉଁ ଦିନେ ଯେଉଁ ଦରବ ମିଳଇ
ଖୋଜି ତା ଆଣେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ,
ପଣସ ରସାଳ ଆଦି ବନୁ ବାଛି
ଯତନେ କରଇ ଠୁଳ;
ଜୀବଜନ୍ତୁ ମାରି ଖାଇବାକୁ ଆଉ
ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ସୁଖ ନ ଲାଗେ,
ତୃପତ ହୁଏ ସେ ଫଳ ମୂଳ ଆଦି
ଭୁଞ୍ଜି ତାର ଶିଶୁ ସଙ୍ଗେ ।
ଏହିରୂପେ ତହିଁ ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ
ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଗଲା ବିତି,
ବେନି ପ୍ରାଣୀ ସେହି ନିର୍ଜନ ବିବରେ
ଉଷତେ ରହନ୍ତି ନିତି ।
ଶିଶୁଟିକୁ ହେଲା ପନ୍ଦର ବରଷ
ହୋଇଲା ସେହୁ ଯୁବତୀ,
ରୂପେ ହେଲା ସେ ତ ଉପମା ତାହାର,
ଗୁଣରେ ଚତୁର ଅତି;
ହସିଦେଲେ ବାଳା ବନଦେଶଯାକ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୁଅଇ କ୍ଷଣେ,
ଅନାଇ ଦେଲେ ସେ କୁସୁମ-ଆସାର
ବରଷିଯାଏ କାନନେ;
ମାଳତୀ ଚମ୍ପକ ବନମଲ୍ଲି ଆଦି
ଫୁଟଇ ବିବର ଆଗେ,
ଶୁକ ଶାରି ପିକ ଆଦି ପକ୍ଷୀ କେତେ
ଗାଆନ୍ତି ନିତି ସରାଗେ;

ବାଳା ଅଙ୍ଗେ କ୍ଷଣେ ଲାଗିଯିବା ପାଇଁ
ଆସଇ ବନ୍ୟ ମଳୟ,
ତା ରୂପ ଟିକଏ ଦେଖିବାକୁ ରୁଣ୍ଡ
ହୁଅନ୍ତି କୁରଙ୍ଗଚୟ ।

ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଏ ସବୁ ନ ବୁଝେ କିଛି ହିଁ,
ତା ଶିଶୁ ତାହାର ମୂଳ,
ତାର ତୁଲେ ସଦା ବିଚରୁ ଥାଏ ସେ
କ୍ଷଣେ ନ କରଇ ଦୂର ।

ବାଳା ମଧ୍ୟ ପୁଣି ତ୍ରିଭୁବନ ମଧ୍ୟେ
ନ ଜାଣେ ଆନ କାହାକୁ,
କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖିଲେ ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ, ଅନ୍ଧାର
ଦଶ ଦିଗ ଦିଶେ ତାକୁ ।

ଦିନେ ଉଷାକାଳେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ସଙ୍ଗତେ
ବୁଲୁଥିଲା ବାଳା ବନେ,
କେବେ ହସୁଥାଏ; ଖେଳୁଥାଏ କେବେ
ସୁଖେ ତା ସଖା ଗହଣେ ।

ସେ ଦେଶର ରାଜ- କୁମାର ସେକାଳେ
ଯାଉଥିଲା ପାରିଧିକ,
ବାଳା ଆଡ଼େ କ୍ଷଣେ ଅନାଇ ଦିଅନ୍ତେ
ପଡ଼ିଲା ଆଖି ଝଲକ ।

ଗଛ ଆଢ଼ୁଆଳେ ଛିଡ଼ାହେଲା ତହିଁ
ଅନାଇ ଏକ ନୟନେ,
ଦେଖିଲା ଖେଳୁଛି ବ୍ୟାଘ୍ର ସଙ୍ଗେ ବାଳା
କୌତୁକେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନେ ।

ସେ ବନ ଛବିର ବିଚିତ୍ର ରହସ୍ୟ
ତିଳେ ବୁଝି ନ ପାରିଲା,
ବାଳା ସଙ୍ଗେ କିନ୍ତୁ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳର ପ୍ରୀତି
ଅଡୁଆ ଅତି ଲାଗିଲା ।

ବେନଙ୍କୁ ଅଲଗା କରିବାକୁ କେତେ
ଉପାୟ ପାଞ୍ଚିଲା ମନେ,
କି କରିବ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି ସେ
ରହିଲା ଲୁଚି କାନନେ ।

ପରଦିନ ପୁଣି ସକାଳେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ବିବରୁ ଆସିବାବେଳେ,
ବାଳା ମନ ତାକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ କେବେ
ବଳଇ ନାହିଁ ତ ହେଲେ ।
ଆସନ୍ତେ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ବିବରୁ ବାହାରି
ଆସିଲା ବାଳା ଗୋଡ଼ାଇ,
ବୁକୁ ଦାଉଁ ଦାଉଁ ପଡ଼ୁଥାଏ ତାର,
ମୁଖେ ହସ ଲେଶ ନାହିଁ ।

ଦେଖିଲା ଦୂରରୁ କି ଗୋଟାଏ ଉଡ଼ି
ଆସଇ ବାୟୁ ବେଗରେ,
ବାଘ ଅଙ୍ଗେ ଅବା ବାଜିବ ବିଚାରି
ଛିଡ଼ା ହେଲା ତା ଆଗରେ—

ରଜାପୁଅ ଶର କି କରେ ନ ଜାଣି,
ବାଜିଲା ବାଳାର ବୁକେ—
ଭୂତଳରେ ବାଳା ଲେଉଟି ପଡ଼ିଲା
ତକ୍ଷଣେ ବାଘ ସମ୍ମୁଖେ ।

ରଜାପୁଅ ଏଣେ ବିନ୍ଧିଥିଲା ଶର
ଉଚ୍ଚେ ଗଛଡାଳେ ବସି,
ବାଳା ପଡ଼ିବାର ଦେଖି ତତକ୍ଷଣେ
ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଲା ଖସି ।

ବାଳା ବୁକୁଁ ରକ୍ତ ବହେ ଦେଖି ବାଘ
ଆଖି ହୋଇଗଲା ବୁଜି,
କି ହେଲା ସଖାର, କିସ କରିବ ସେ,
କିଛିହିଁ ନ ପାରେ ବୁଝି !

କିଛି କାଳେ ପୁଣି ତୋଳଣ ବାଳାକୁ
ଘେନି ସେ ଗଲା ବିବରେ,
ଜଗି ତା ପାଖରେ ବସିଥାଏ ନେତ୍ରୁଁ
ବହେ ଧାର ନିରନ୍ତରେ ।
ଦିନ ପରେ ଦିନ ଗଲା କେତେ ଚାଲି,
ବାଳା ରହିଥାଏ ପଡ଼ି;
ଭୋକ ଶୋଷ ନାହିଁ ତା ପାଖରେ ବାଘ
ବସିଥାଏ ଅନୁସରି ।
ପଣସ ରସାଳ ଝଡ଼ି ଡାଳୁ ବନେ
ଭୂଇଁରେ ଲୋଟଇ ସଡ଼ି,
ଝରଣାରୁ ଜଳ ବହି ଯାଉଥାଏ
ନ ଆଣେ କହି ତା ଲୋଡ଼ି ।
ଅଙ୍ଗେ ତାର ଆଉ କିଛି ନ ରହିଲା
ହାଡ଼ ଚାରିଖଣ୍ଡି ବିନେ,
ପ୍ରାଣ ବାୟୁ ପୁଣି ଚାଲିଗଲା ତାର
ଉଡ଼ି ଦୁଇ ଚାରି ଦିନେ ।
ଯେ ମହା ନିଦ୍ରାରେ ଶୋଇଛି ବାଳା ତା
ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ଖାଇବାର,
ବାଳା ନ ଉଠିଲେ ନ ଖାଇବ ବୋଲି
ବାଘ ହେଲା ନାରଖାର ।
ଯେଉଁ ବେନଙ୍କର ପ୍ରୀତି ହସ ଖେଳେ
ନାଚି ଉଠୁଥିଲା ବନ,
ସେହି ବେନ ଏବେ ବିବର ତିମିରେ
ସଡ଼ଣ ହୁଅନ୍ତି ଲୀନ ।
ନ ଫୁଟେ ମାଳତୀ ମଲ୍ଲି ଆଉ ତହିଁ
ଗାଏ ତ ନାହିଁ କୋକିଳ,
କୁରଙ୍ଗ କଳାପ ନ ଖେଳଇ ଆଉ
ବହଇ ନାହିଁ ସମୀର ।
ଅଳି କୁଳ ତହୁଁ ପଳାଇ ଆସିଣ
ଗୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅପର ବନେ,
ତରୁ ଲତା ଆଦି ମଉଳି ପଡ଼ିଲେ
ଶୁଖିଗଲା ଝର କ୍ରମେ ।

୪

ନିବିଡ଼ କାନନେ ଭୂଧର କନ୍ଦରେ
ସ୍ୱଚ୍ଛନୀର ପ୍ରସ୍ରବଣ,
"କାମଝର" ବୋଲି ବୋଲନ୍ତି ଯାହାକୁ
କାନନ ପଥିକ ଗଣ ।

ସେ ନୀରମୁକୁରେ ବଦନ ନିରେଖି
ସଜାଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି ହେଲେ,
କେତକୀ ମାଳତୀ ପଲାଶ ଚମ୍ପକ
କାନନ ସଖୀଏ ମେଳେ;

ସମୀର ପରଶେ ନାଚି ଉଠେ ନୀର
କଳତାନେ ଗାଇ ଗୀତ,
ଶୁଣି ପିକ ଆଦି କାନନ ଗାୟକେ
ସଙ୍ଗୀତେ ହରନ୍ତି ଚିତ୍ତ;

ବନର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ପଶୁପତି ସିଂହ
କୁରଙ୍ଗ କୁରଙ୍ଗୀଗଣ,
ପ୍ରଦୋଷେ ସେ ଝର ଜଳପାନେ ତୃପ୍ତ
କରନ୍ତି ସୁଖେ ଶୟନ;

ଋଷି କୁମାରୀଏ ଗାଧୋଇ ସକାଳେ
ତୀରେ ବାଲିଦିଅଁ ଗଢ଼ି,
ପୂଜନ୍ତି, ମୁକୁଳା କଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁନ୍ତଳୁ
ଯାଉଥାଏ ଜଳ ପଡ଼ି ।
ସେହି ଝର ନୀରୁ ଧାର ଦୁଇ ଗୋଟି
ସଖୀ ଦୁଇ ଗୋଟି ପରି,
ଜୀବନ ପଥରେ ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇ
ବାହାରିଲେ ସଙ୍ଗ ଧରି ।

ପୂରୁବ ଦିଗର ହେମରଶ୍ମି ବୋଳା
ଊଷାର ଗଗନପଟ;
ମନୋଲୋଭା ଅତି ଦିଶିବାରୁ ଦୁହେଁ
ଧରିଲେ ପୂରୁବ ପଥ ।

ଦିନୁଁ ଦିନ ବେନି ବଢ଼ନ୍ତି, ନିଅଣ୍ଟ
ହେବ ଭାବି ମାତୃସ୍ତନ;
ବିବିଧ ସାମଗ୍ରୀ ପଠାଇଲେ ବାଛି
ନିକଟ ଭୂଧରଗଣ ।

ଏ ରୂପେ ସବଳ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବେନି
ବଢ଼ନ୍ତି ଅତି ଉଷତେ;
ରୋଗ ଶୋକ ଭୟ ଲେଶ ନାହିଁ ପ୍ରାଣେ
ଚଳନ୍ତି ଆପଣା ପଥେ ।

ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ, କରନ୍ତି ବିଶ୍ରାମ
ଏକ ଚଟିଘରେ ବେନି;
ଶ୍ରାନ୍ତି ଅନ୍ତେ ପୁଣି ବାହାରନ୍ତି ନବ
ଉତ୍ସାହ ଶକତି ଘେନି ।

ଏହିରୂପେ ବେନି ଚଳନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ,
କେତେକାଳ ବିତିଗଲା;
ସ୍ୱପନରେ କେବେ ମଣନ୍ତି ନାହିଁ ତ
ବିଚ୍ଛେଦ ହୋଇବ ପରା;

ଭାବିଥିଲେ ସେହି ହେମରଶ୍ମି ବୋଳା
ପୂରୁବ ଗଗନ ତଳେ
ଏକ ପ୍ରାଣ ପୁଣି ଏକ କରି ଦେବେ
ଅନନ୍ତ ସାଗର ଜଳେ ।

ଯାଉଁ ଯାଉଁ ପଥେ ଭେଟିଲେ ଭୂଧର
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୂରତି ଏକ;
କି କରିବେ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରିଲେ,
ହଜିଲା ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ।

ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ରହି ତହିଁ ବେନି
କରନ୍ତି କେତେ ବିଚାର;
ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି ସେ ଭୂଧର ସେପରି,
ହୃଦ ନ ତରଳେ ତାର ।

ଅବଶେଷେ କିଛି ଉପାୟ ନ ଦେଖି
ପାଞ୍ଚିଲେ ଉଭୟେ ମନେ,
ପଥରୁ ଟିକିଏ ଘୁଞ୍ଚି ବିପଥରେ
ଚଳିବା ପାଇଁକି କ୍ଷଣେ ।

ଜାଣନ୍ତି ମୁକର ଗିରି ଅନ୍ୟପାରେ
ଧରିବେ ସଙ୍ଗ ଆବର,
ପୁଣି ଗୀତ ଗାଇ ସାଥି ହୋଇଯିବେ
ପୂରୁବ ଗଗନ ତଳ ।

ଗଲେ ବେନି ତହୁଁ ବିପଥରେ ଚାଲି
ଗିରି ବେନି ପାରୁଶରେ,
ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଗଲା ଏକ ସଖୀ,
ଆରେକ ସଖୀ ଉତ୍ତରେ ।

ଜନମ କାଳରୁ ଯାଇ ନାହିଁ କାହିଁ
କେହି କାହା ସଙ୍ଗ ବିନେ;
ବିଚ୍ଛେଦ ଯାତନା କେବେହେଁ କାହାକୁ
ବାଧି ତ ଥିଲା ଦିନେ ।

ଆଜି ଏକା ହୋଇ ଯିବାପାଇଁ ଲିବେ
କାହାରି ନ ବଳେ ମତି;
କେତେବେଳେ ପୁଣି ଭେଟ ହେବ ବୋଲି
ପରାଣେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଅତି ।

ଦିନ ପରେ ଦିନ ବିତିଗଲା କେତେ,
ନ ମିଳେ କିଛି ସଙ୍କେତ;
ବେନିଏ ବିପଥେ ଚାଲୁଛନ୍ତି ଏକା
ହୁଅଇ ନାହିଁ ତ ଭେଟ ।

ଦକ୍ଷିଣ ପାରୁଶେ ଚାଲୁଥିଲା ଯେହୁ
ବାଟଟିଏ ପାଇ ଶେଷେ,
କାହିଁ ଯାଏ କିଛି ନ ଜାଣି କିଞ୍ଚିତେ
ଚଳିଲା ଦକ୍ଷିଣ ଦେଶେ ।

କେତେ ଜନପଦ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ
ସୁଖ ପାଶ ଦେଇ ନିତି,
ଖେଳିଗଲାବେଳେ ଲଭଇ ସେ ସଖୀ
ପରାଣେ ଅପୂର୍ବ ପ୍ରୀତି;
ତା ନୀରମୁକୁରେ ବଦନ ନିରେଖି
ସଜାଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି ହେଳେ,
କେତକୀ, ଚମ୍ପକ, ମନ୍ଦାର, ମାଳତୀ
ପଲ୍ଲୀର ସଖୀଏ ମେଳେ;
ସମୀର ପରଶେ ନାଚି ଉଠେ ନୀର
କଳ ତାନେ ଗାଇ ଗୀତ,
ଶୁଣି ଶୁକ, ପିକ, ପଲ୍ଲୀର ଗାୟକେ
ସଙ୍ଗୀତେ ହରନ୍ତି ଚିତ୍ତ;
ପଲ୍ଲୀ-କୁମାରୀଏ ଗାଧୋଇ ସକାଳେ
ତୀରେ ବାଲି ଦିଅଁ ଗଢ଼ି,
ପୂଜନ୍ତି ପକାଇ ହୁଳି ହୁଳି ଉଚ୍ଚେ,
ତୁନି ତୁନି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି;
ପଲ୍ଲୀର ଯୁବକ ପ୍ରେମ ଲେଖା ଲେଖି
ଦିଅଇ ତହିଁ ଭସାଇ;
ନାଗରିକ ଦିଏ ତା ନୀର ସଙ୍ଗୀତେ
ଆପଣା ତାନ ମିଶାଇ;
ସାଧବର ପୁଏ ଧନ ରତ୍ନ କେତେ
ଆଣନ୍ତି ବହି ବୋଇତେ,
ହୁଳହୁଳି ଦେଇ ବଧୂଏ ବନ୍ଦାଇ
ଆଣନ୍ତି ହରଷ ଚିତ୍ତେ;
କେତେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଦେବାଳୟ କେତେ
ତୋଳା ହେଲା ତାର ତୀରେ,
ତୀର୍ଥ କରି ଆସି ଦୂର ଦେଶ ଜନ
ପଖାଳେ ତନୁ ତା ନୀରେ;
ପୂରୁବ ଦିଗର ହେମରଶ୍ମି ଦୋଳା
ଉଷାର ଗଗନେ ଶୋଭା,
ତା ନୀଳ ସଲିଳେ ପ୍ରତିଫଳି ତାକୁ
କରେ ଅତି ମନ ଲୋଭା ।

ଆରସଖୀ ପୁଣି ଗିରି ଅନ୍ୟ ପାରେ
ସଖୀକୁ ଭେଟିବା ଆଶେ;
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ସଖୀ ସଙ୍ଗ ତେଜି
ଯାଉଥିଲା ଆନ ପାଶେ ।

ବହୁ ଦିନ ସେହୁ ଭ୍ରମିଲା କାନନେ
ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ଭେଟ;
ବିଜନ ଅରଣ୍ୟେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଏ
ନ ପାଏ କିଛି ସଙ୍କେତ ।

ଦେଖୁଥାଏ କିନ୍ତୁ ଯାଇ ନାହିଁ ସେହୁ
ଲବେ ସେ ଗିରିଜ ପାଶ,
ଗିରେ ଯହିଁ ସେହି ହେମରଶ୍ମି ଦୋଳା
ପୂରୁବ ଉଷା ଆକାଶ ।

ନିତି ନିତି ଭାନୁ ଉଇଁଲେ ଦିଶଇ
ସୁନ୍ଦର ଗଗନପଟ,
ଦେଖି ସଖୀ ମନେ କେତେ କେତେ ସ୍ମୃତି
ନିମେଷେ ହୁଏ ଜାଗ୍ରତ ।

ବହୁ ଦିନ ସେହୁ ଖୋଜି ତା ସଖୀକୁ
ବିଷାଦେ ବୁଲିଲା ବନେ,
ଏକ ପ୍ରାଣ ପୁଣି ଏକ ନ ହୋଇଲା
କି ଘୋର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମନେ !

ନିରାଶାରେ ତାର ବୁଦ୍ଧି ହଜିଗଲା
ହୋଇ ସେ ଗଲା ବାତୁଳ,
ଉତ୍ତର ଦିଗର ମରୁ ଦେଶେ ଗଲା
ତା ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ପଥର ।

ଆହା ବୋଲିବାକୁ ସାହା ନାହିଁ ପାଶେ
ଚଳିଲା ତାର ଦିନ ସରି;
ସ୍ୱପନେ କେବେ ସେ ଭାବି ତ ନ ଥିଲା
ଏ ଦଶା ହୋଇବ ବୋଲି ।

୫

ବାପା, ମାଆ ଭୁଲେ ସୁଖେ ଥାନ୍ତି ନିତି
ଯାଆଁଳା ଭାଇ ଭଉଣୀ,
ଭଉଣୀର ନାମ ଉମା ଦେଇଥିଲେ
ରାମ ଭାଇଟିର ପୁଣି ।

ଜନମକାଳେ ସେ ଦୁଧ ପିଇଛନ୍ତି
ଏକ ଏନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳରେ,
କେତେ ଦିନ ରାତି ଶୋଇଛନ୍ତି ବେନି
ଏକଇ ଦୋଳି ଭିତରେ ।

ଏକଇ ମାଆର କୋମଳ କୋଳକୁ
ବାଣ୍ଟି ନେଉଥିଲେ ବେନି,
ମିଶା ଉପଭୋଗେ ମିଶିଥିବା ଭାବ
ବେନିଏ ନ ଥିଲେ ଜାଣି ।
ବାଳୁତ ବୟସେ ନିଜ-ପର-ଜ୍ଞାନ
ପ୍ରାଣ ପରଶିବ କାହୁଁ,
ବେନିଏ ବେନିଙ୍କୁ ମଣୁଥିଲେ ଏକ;
ନ ଜାଣିଲେ କିଛି ଆଉ ।

ଖେଳନ୍ତି ନାଚନ୍ତି, ହସନ୍ତି ବସନ୍ତି,
ରାମ ଉମା ଏକଠାଇଁ,
ରାତି ହେଲେ ପୁଣି ମାଆ କୋଳେ ବେନି
ପଡ଼ନ୍ତି ଏକାଠି ଶୋଇ ।
ବାପା ମାଆ ଦୁହେଁ ପିଲା ଦିଓଟିଙ୍କ
ନିରେଖି ବଦନଶଶୀ,
ଭାବନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କି ଅଧିକ ସମ୍ପଦ
ମାନବଙ୍କୁ ପାରେ ମିଳି ?

ଏକଇ ଡେମ୍ଫର ଫୁଲ ଦିଓଟିକୁ
ଖେଳାଏ ଯେହ୍ନେ ପବନ,
ଭୁଲିଗଲା ଲୋକ ରୂପ ଦିଓଟିକୁ
ଅନାଇ ଭାଳେ ତେସନ ।

ଏକ ଦିନକର ରାତିରେ ରାମର
ଦେହ ସୁଖ ନ ଲାଗିଲା,
ଆରଦିନ ସେହୁ ଉଠି ନ ପାରିଣ
ଶେଯରେ ଶୋଇ ରହିଲା ।

ଉମା ଉଠି ଭାଇ ପାଶେ ଜଗି ବସି
ରହିଲା ସେ ଦିନଯାକ,
ଅଧେ ଅଛି ତହିଁ ଆନଠାକୁ ଯିବ
କିପରି ଆର ଅଧିକ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠି କପାଁ ସବୁ ଦିନ ପରି
ମହୀକି କଲା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ରାମ ଉମା ବେନି ରହି ତ ଅଛନ୍ତି
ଅନ୍ଧାର ଘର ଭିତର ।

ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଆଜି ଉଡ଼େ ପ୍ରଜାପତି
ହରଷ ନାହିଁ ତା ମନେ,
ରାମ ଉମା ବେନି ଆସି ତ ନାହାନ୍ତି
ଖେଳିବ କାହା ଗହଣେ ।

ସୁଲୁ ସୁଲୁ ଆଜି ବହୁଛି ପବନ
ଫୁଲ ନାଚୁଅଛି ତହିଁ,
ତା ଭୁଲେ ନାଚନ୍ତି ନିତି ଯେ, ନ ଦେଖି
ଅଳିଟି ଦୁଃଖେ ଉଡ଼ଇ ।

ଦାଣ୍ଡେ ଯିବା ଲୋକ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହେ
ଦୁଆର ଆଗରେ କ୍ଷଣେ,
ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କ ରୂପ ନିରେଖିବ,
ନ ଆସଇ କେହି ଜଣେ ।

ଏହି ପରି ଗଲା ଦୁଇ ଚାରିଦିନ
ନ ଲାଗେ ରାମକୁ ଉଣା,
ଏକାକଡ଼େ ରାମ ଶୋଇଥାଏ ଶେଯେ
ଜଗି ବସିଥାଏ ଉମା ।

କି ହେଲା ଭାଇର   ଜାଣେ ନାହିଁ ତ ସେ,
ଯାଇ ଏକା ନ ପାରଇ,
ଦିନଯାକ ଚାହିଁ   ବସିଥାଏ ଦୁଃଖେ
ରାତିରେ ପଡ଼ଇ ଶୋଇ ।
ଦିନକର ଉମା   ସକାଳେ ଉଠିଣ
ଦେଖଇ ଚକିତ ହୋଇ,
ଭାଇ ତାର ଶେଯେ   ନାହିଁ ଶେଯେ ତହିଁ,
ଏକା ସେହୁ ଅଛି ଶୋଇ ।
ହରଷରେ ଉମା   ଧାଇଁ ଚାଲିଗଲା
ଖୋଜିବାକୁ ବାଡ଼ ଆଡ଼େ,
ଦେଖିଲା ବାହୁନ   ବାପ ମାଆ ଦୁହେଁ
କାନ୍ଦନ୍ତି ବସି ସେଠାରେ ।
'ରାମ କାହିଁ' ବୋଲି   ପଚାରନ୍ତେ ଉମା
ନ ପାଏ କିଛି ଉତ୍ତର,
ବିକଳେ କାନ୍ଦନ୍ତି   ବାପା ମାଆ ଦେଖି
ଆଖିରୁ ଝରିଲା ଜଳ ।
କେତେବେଳକୁ ତା   ମନେ ପଡ଼ିଗଲା
ବୁଢ଼ିମାଆ ଗାଉଥିଲେ—
'ଉମା ଯେବେ ମୋର   ଶାଶୁ ଘର ଯିବ
ବରଷକେ ଦେଖା ଥରେ ।'
ଭାବିଲା ସେ ମନେ   ଭାଇ ତାର ତେବେ
ଯାଇଛି ଶାଶୁ ଘରକୁ,
ବରଷକ ଅନ୍ତେ   ଆସିବ ସେ ଯାଇଁ
ଭଉଣୀକୁ ଦେଖିବାକୁ ।
ମନେ କିନ୍ତୁ ତାର   ସୁଖ ନାହିଁ ଲବେ
ଭାର ହେଲା ବଞ୍ଚିବାର,
ଦିନ ପରେ ଦିନ   କେତେ ବିତିଗଲା
ବରଷେ ନ ସରେ ତାର ।
ବାପାକୁ, ମାଆକୁ   ଦାଣ୍ଡ ବାଟୋଇକୁ
ପଚାରଇ ଉମା ନିତି,
ବରଷକ ଅନ୍ତେ   ଆସିବ ମୋ ଭାଇ
ଗଲାଣି କି ବର୍ଷ ବିତି ?
ବରଷକ ଅନ୍ତେ   ତା ଭାଇ ଆସିବ,
ଉଦ୍‌ବେଗେ ଅଛି ସେ ଚାହିଁ,
ଦିନ ପରେ ଦିନ   କେତେ ବିତିଗଲା
ବରଷ ତ ସରୁ ନାହିଁ ।

ସରଳା ବାଳିକା   କିସ ବୁଝିବ ସେ
କାଳର କୁଟୀଳ ରୀତି,
କାହୁଁ ସେ ଜାଣିବ   କେଉଁ ରାଇଜକୁ
ଯାଇଅଛି ତା ଭାଇଟି ।

ବରଷକ ଅନ୍ତେ   ତା ଭାଇ ଆସିବ
ଦିନ ବସି ଗଣୁଥାଇ,
କେତେ ଯୁଗ ଗଲା   ନ ସରେ ବରଷ,
ବାହୁଡ଼ ନ ଆସେ ଭାଇ ।

ବଡ଼ ହେଲା ଉମା,   ସୁନ୍ଦର ରୂପକୁ
ତା ମୁଖ ଶୋକ-ମଳିନ,
ଜଣାଗଲା ଦର-   ଫୁଟା ଫୁଲଟିକୁ
ଘୋଟି ଅଛି ଯେହ୍ନେ ହିମ ।

ବାପା, ମାଆ ତାକୁ   ବିଭା କରି ଦେଇ
ପଠାଇଲେ ଶାଶୁଘର,
ଜାଣିଲା ଏବେ ସେ   ଶାଶୁଘର କିସ,
ଭାଇ ସେଠି ନାହିଁ ତାର ।

ଯୋଗ୍ୟ ବର ପାଇ   ବହୁତ ବିଭବେ
ରହିଲା ଏଣିକି ଉମା,
ପିଲା ଝିଲା ହେଲେ   କେତେ ତା କୋଳକୁ
ନ ରହିଲା କିଛି ଊଣା ।

ଏ ସବୁ ବିଭବେ   ଏତେ ସୁଖେ ସୁଖ
ଲବେହେଁ ଉମାର ନାହିଁ,
ଜୀବନରେ କିଛି   ହଜି ଯାଇଛି, ସେ
ତା ଲାଗି ବସିଛି ଚାହିଁ ।

ହସ ଖେଳ ତାକୁ   ନ ଲାଗଇ ଭଲ
ବିୟୋଗେ ନାହିଁ ତା ମତି,
ଏକା ହୋଇ ସେହୁ   ବସିଥାଏ ଯେହ୍ନେ
ଅନାଇ କାହାର ପ୍ରତି ।
ପହରକେ ସେହୁ   ଗାଧୁଆଏ, ଖାଏ
ଉଠେ ବସେ ପହରକେ,
କି ଚିନ୍ତାରେ ତାକୁ   ବେଳ ଅଣ୍ଟୁନାହିଁ
ଦିନଟା ଯାଏ ପଲକେ ।
ପବନ ବହିଲେ   ନାଚେ ଖେଳେ ଫୁଲ,
ନିତି ଉଡ଼େ ପ୍ରଜାପତି,
ଏ ସବୁ ଦେଖିଲେ   ଶୋକରେ ଉମାର
ହୃଦୟ ହୁଏ କରତି ।
ଆନନ୍ଦେ ସରବେ   ହସନ୍ତି ଖେଳନ୍ତି
ପରାଣର ନିଧି ପାଇ,
ରାମ ଗଲା ଦିନୁ   ଉମା ହସିବାର
ଦିନେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ପୁଷର ଶୀତ

[କବିତା ରଚନା ଦିବସରେ କବି କଲିକତାରେ ଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ରହି ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ । କଲିକତାରେ ଶୀତ ଦିନେ ଖୁବ୍ ଶୀତ ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ଯେତେ ଶୀତ ହେଉଥିଲା, ନାନା କାରଣରୁ ତାହା ଏବେ କମି ଯାଇଛି ।

ନିଜର ଦରିଦ୍ରତା ଓ ଆଦର୍ଶ—ଏହି ଉଭୟ କାରଣରୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଲୁଗାପଟା ଓ ପୋଷାକ-ପରିଚ୍ଛଦରେ କବି ଚଳୁଥିଲେ । କବିତାରେ 'ବାପା' ହେଉଛନ୍ତି କବିଙ୍କର ପିତା ସ୍ୱର୍ଗତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଏବଂ 'ମିତ' ହେଉଛନ୍ତି କବିଙ୍କର ନିଜ ଶାଳକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗଙ୍ଗାଧର ରଥ ।

କବିଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନର ଦଶକରେ ଲୁଗାପଟା ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ନିଜ ରୋଜଗାରରେ କମ୍ବଳ, ରେଜେଇ ପ୍ରଭୃତି ଶୀତ-ସଜ କରି ପାରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଦାରୁଣ ଶୀତ ରାତିରେ ତାହା ବ୍ୟବହାର ନ କରି କେବଳ ନିଜ ପିନ୍ଧା ଲୁଗାଟି ଦେହରେ ପକାଇ ଶୀତରେ ଜଡ଼ସଡ଼ ହୋଇ ଶୋଇବାର ଦେଖା ଯାଇଛି । ଅତୀତକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବା ଅଥବା ବିଧାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭିମାନ ସାଧନାର ସମ୍ଭବତଃ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ।]

ବାରମାସେ ପୁଷ ମାସ ଘୋର ଶୀତକାଳ,
ଚଉଦିଗେ ଘୋଟିଯାଏ ଦାରୁଣ ହେମାଳ ।
କାତରେ ତେଜନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁ ତରୁଲତାମାନ,
ପଲ୍ଲବ ଭୂଷଣ, ନୀର ପାଲଟେ ପାଷାଣ ।
ଅପସରି ଚାଲିଯାଏ ଦୂରେ ଦିନମଣି,
ଆପଣା ଅନ୍ତର ତାପ ତେଜଇ ଅବନୀ ।
ଏହି ପୁଷ ଶୀତେ ମୁହିଁ ବସିଛି ଅନାଇ,
ମୋ ଅଙ୍ଗରୁ ପୂଳା ପୂଳା ନେଉଛି ଛିଣ୍ଡାଇ ।
ମୋର ଦୂର ଗାଆଁ ଦାଣ୍ଡେ ସାହି ପିଲମାନେ,
ନିଆଁ ଜାଳି ନାଚୁଥିବେ କି ଶୂନ୍ୟ ପରାଟଣେ;
ଘାପଲଗା ବେଳୁଁ ସାରି ରାତି ଖିଆପିଆ,
ଚୁଲିମୁଣ୍ଡେ ବସି କେତେ ପୁତର, କନିଆ
ମାଆଠାରୁ ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥା,
ହସୁଥିବେ କେତେ ପରି ନଚାଇଣ ମଥା;
ପାହାନ୍ତରୁ ଉଠି ସୁଖେ ସାହି ସୀମନ୍ତିନୀ,
ଖରା ପୋଉଁଥିବେ ଗପି ନିଶିର କାହାଣୀ ।

---

୧. ମୁକୁର—
ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ—ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—୧୩୧୭
ସାଲ—୧୯୧୦ ମସିହା

୨. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ…ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା (ଭାଦ୍ର)—୧୩୧୮
ସାଲ ୧୯୧୧ ମସିହା—(ପୃଷ୍ଠା-୧୧୭)

୩. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ)-୧୩୧୮
ସାଲ

୪. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ—ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା (ମାର୍ଗଶିର)
୧୩୧୮ ସାଲ

୫. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ—ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା (ଚୈତ୍ର)—
୧୩୧୮ ସାଲ—୧୯୧୧ ମସିହା

ମୁହିଁ ମଧ ମୋର ଏହି ଦୁଃଖର ଜୀବନେ,
ଏ ସୁଖରୁ କଣିକାଏ ଲଭିଥିଲି ଦିନେ—
ବାଡ଼ି ଆଡ଼େ ଝୁରି ଭଙ୍ଗି ମିତଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ,
ବେଳ ବୁଡ଼େ ବୁଲୁଥିଲି ପରାଣ ଉଷତେ ।
ସଞ୍ଜବେଳେ ପାଆ ଭାଗେ ଉହ୍ଲେଇଟି ଜାଳି,
ବାପାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାକୁ ଥିଲି କାନପାରି ।
ବୁଢ଼ୀ ମାଆ ପୋଇଁ ବାକୁ ଜାଳି ଦେଇ ନିଆଁ,
ଚିନ୍ତା-ଶୂନ୍ୟ-ଚିତ୍ତେ କେତେ ମାରୁଥିଲି ଉଆଁ ।
ସେତେବେଳେ କ୍ଷଣେ ହେଲେ ମୋହୁଥିଲି ପ୍ରତେ,
ମୋତେ ବଳି କିଏ ଆଉ ଥିବ ଏ ଜଗତେ ।
ଏବେ ସେହି ଘର ତେଜି ଜୀବନ ସକାଶେ,
ରହିଅଛି ଏଥି ଆସି ଦୂର ପରବାସେ ।
ପୁଷର ଏ ଶୀତ ତେବେ ଥିଲି ନିବଳୁଆ
ମୋର ବଳି କଳି ଏବେ ମାରୁଛି ତଣ୍ଟିଆ ।
ନାନା ଶୀତ ବସ୍ତ୍ରେ ଲୋକେ ଅଙ୍ଗକୁ ଘୋଡ଼ାଇ,
ଶୀତକୁ ତ ଦେଉଛନ୍ତି ଦୂରେ ଘଉଡ଼ାଇ ।
ମୋ ମୁକ୍ତ ଗଳାରେ ଯେବେ ଧକା ବାଜୁଥାଏ,
କି ଦୁଃଖରେ ଶ୍ୱାସ ତେଜ ମୁଁ ତାହା ଅନାଏ ।
ଅତି ଦୁଃଖୀ ମୁହିଁ, ନାହିଁ କିଛି ହିଁ ମୋହର,
ଯାର ବଳେ ଏଡ଼ିବଇଁ ଏ ପୀଡ଼ା ଶୀତର ।
ବିଜ୍ଞାନରେ ପଢ଼ି ଏବେ ଶିଖିଛି ଉଚିତ,
ନିଆଁ, ଖରା ପୋଇଁବାଠା ଦେହକୁ ଅହିତ ।
ତେଣୁ ଏ ପୁଷର ଶୀତ ଦିଏ ଏ ଯାତନା,
ଜୀବନେ ନ ମାରି କରେ ମରଣୁ ଦିଗୁଣା ।
ମୋ ଅଙ୍ଗର କାନ୍ତି ଏଥି ଘୋଟୁଛି କଜଳ,
ମୋ ପରାଣ ମାରଟିକ ହେଉଛି ପଥର ।
ଏହା ଯେବେ ଏ ଜଗତେ ଯୌବନ-ରତନ,
ମହା ଅଭିଶାପ ନିଶ୍ଚେ ଏ ନର ଜନମ ।

ରଚନା ଦିବସ
ତା ୨୭ । ୧୨ । ୧୯୧୧

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—
ପଞ୍ଚଦଶ ଭାଗ-ଦଶମ-ସଂଖ୍ୟା
ମାଘ —୧୩୧୯ ସାଲ
ପୃଷ୍ଠା—୩୦୦

ଆଉ ନ ଆସ କିପାଇଁ ?

ଆଉ ନ ଆସ କିପାଇଁ ?
ମୁଁ ଯେ ଦିବା ନିଶି ବସିଛି ଅନାଇଁ,
ନିଦ ନାହିଁ ଯାମିନୀରେ,
କାମ ନାହିଁ ଦିନବେଳେ,
ତୁମେ ଯିବା ବାଟେ ସଦା ମୋ ନୟନ ଡୋଳା
ସେ ପୁରୁଣା ବାଟେ ତୁମେ ବାହୁଡ଼ିବ ପରା,
କିନ୍ତୁ ତବ ଦେଖା ତ ନ ମିଳେ ।

ଯେବେ ନିତି ନିତି ଆସୁଥିଲ,
ବସୁଥିଲ ମୋ କତିରେ,
ଖେଳୁଥିଲ ମୋ ସାଥିରେ,
ମୋ ବଦନେ ଚାହିଁ ଥରେ ହସି ଦେଉଥିଲ;
ସେତେବେଳେ ମୁହିଁ ଦୂରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଉଥିଲି,
ରୋଷେ କଥା କହୁଥିଲି;
ସକଳ ନ ମାନି ପୁଣି ଆସି ମୋର ପାଶେ ବସୁଥିଲ,
ପ୍ରୀତିଧାରା ମୋ ଉପରେ ଢାଳି ଦେଉଥିଲ ।
ଏବେ କାହିଁ ଗଲ ଚାଲି ?

ଦିବା ନିଶି ତୁମ ଲାଗି ହୁଅଇ ମୁଁ ଭୋଳି;
ତୁମ ଯିବା ବାଟେ ଅନାଇଁ ଅନାଇଁ
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ
ମୋ ନୟନ ଡୋଳା ଆଉ ବୁଜି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଯେ ଏତେ ଆଜି ଲୋଡ଼ଇ ତୁମକୁ,
ଦିବା ନିଶି ତୁମ ଆଶେ ବସିଅଛି ଚାହିଁ
ତୁମେ ଥରେ ଆସି ଆହା ଏତେ ଦିନେ ସ୍ୱପନରେ,
ହେଲେ, ଦେଖା ଦେଲ ନାହିଁ !

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ
ପଞ୍ଚଦଶ ଭାଗ— ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା
ଚୈତ୍ର— ୧୩୧୯
ପୃଷ୍ଠା—୩୫୩

ସବୁ ମୋର ସୁଖ

ଲୋଡ଼ ନାହିଁ, ଆସିଥିଲ, ନୋହିବ ବିମୁଖ,
ସୁଖ ଦିଅ, ଦୁଃଖ ଦିଅ, ସବୁ ମୋର ସୁଖ ।
ଦିନେ ତ ନ ଥିଲି ବସି ତବ ପଥ ଚାହିଁ,
ନିରାଶ ନିଶ୍ୱାସ ଧାରେ ଦିନେ ତେଜି ନାହିଁ;
କେତେ କାଳେ ଏକା ବସି ନିତି ନିତି ଭାଳି,
ତୁମ୍ଭଲଗି ଢାଳି ନାହିଁ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ବାରି ।
ବଳେ ଆସି ବସିଥିଲ ମୋ ହୃଦ କୁଟୀରେ,
ଶୂନ୍ୟ କରି ବଳେ ଏବେ ଚାଲିଗଲ ଧୀରେ ।
ନିମେଷକ ଶ୍ରମେ ପ୍ରୀତି ନ ଥିଲି ଅରଜି,
ଦୋଷ କାହାଁ ଦେବି ଏବେ ଗଲ ଯେ ବରଜି ?
ଯାଅ, ଯହିଁ ଇଚ୍ଛା ଯାଅ, ତୁମ୍ଭର ଲୋକନେ;
କେତେ ମରୁ ପାଲଟିବ ଚାରୁ ଉପବନେ ।
ଏତିକି ମାତର ଦେଖା, ଯଦି ହୁଏ କେବେ,
ଦିନକର ସଖା ବୋଲି ନ ଘେନିବ ଯେବେ;
ଫେରାଇ ନ ନେବ ତବ ଦୟାର ନୟନ,
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ବିଶ୍ୱର ଜଣେ, ହେଲେ ଅକିଞ୍ଚନ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ—ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—
ଚୈତ୍ର ୧୩୨୦ ସାଲ—ପୃଷ୍ଠା—୩୬୬ ।

ଛାଡ଼ିଲି ?

ଛାଡ଼ିଲି ସୁନ୍ଦର ସେହି ଜୀବନର ନିଧି,
ଅତୁଳ ଶୋଭାର ସେ ଯେ ଅକୂଳ ବାରିଧି ।
ଛାଡ଼ିଲି ସେ ଉଆସ, ସେ ନିମତରୁ ତଳ,
ପରାଣର ପ୍ରିୟଜନ ଛାଡ଼ିଲି ସକଳ ।
ଛାଡ଼ିଲଇଁ ଏ ଜୀବନ ସେ ଚାରୁ ସରଣୀ,
ସେ ସୌଧମାଳିକା, ସେହି ଯତନ ବିପଣି ।
ବନ୍ଧୁମେଳେ ସଞ୍ଜବେଳେ ସରସୀ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ସୁଖେ ବୁଲି ଜଳ୍ପିବାର ଛାଡ଼ିଲି ଜୀବନେ ।
ବାପୁ ଦୀପମାଳା ଦେହେ ନିଶୀଥ ରଞ୍ଜନ,
କଳ୍ପନାରେ ଗଢ଼ା ସେହି ତଡ଼ିତ ସ୍ୟନ୍ଦନ ।
ଷ୍ଟେସନରେ ବନ୍ଧୁଜନ ବିଦାୟ ବିକଳ,
ସଂଗେ ମିଶା ସୁଖ ଟିକି ଛାଡ଼ିଲି ଦୋସର ।
ସବୁ ସୁଖ, ସବୁ ଦୟା, ସବୁ କୋମଳତା,
ଏ ଜୀବନ ଲଗି ମୁହିଁ ଛାଡ଼ିଲଇଁ ତଥା ।
ଏ ସବୁ ସଂଗତେ ପୁଣି ଭୁଲିବାର ପାଇଁ,
ଏ ବିଜନ ବନଦେଶେ ବାସ ଅଛି ପାଇ ।
ଦେଖୁଅଛି ଚଉପାଶେ ଝାଙ୍ଗର ମୁଣ୍ଡିଆ,
ବିକଟେ ମୁଣ୍ଡକୁ ଟେକି ହୋଇଛନ୍ତି ଠିଆ ।
ଚଉଦିଗେ ପୂରିଅଛି ମୃତ୍ୟୁ ନୀରବତା,
ଥରେ ହେଲେ ଶୁଭେ ନାହିଁ ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି କଥା ।
ବନସ୍ତର କୁମ୍ଭାଟୁଆ ପେଚା ସଂଗେ ମିଳି,
ବେଳେ ବେଳେ ରାବ ଦିଏ ବଣୁଆ କୋଇଲି ।
କଳ କଳ ନାଦେ ବହିଯାଏ ନଈ ପାଣି,
କୁମ୍ଭୀର କୂଳରୁ ଲୋକ ଘେନିଯାଏ ଟାଣି ।
କେନ୍ଦୁ, କିଆ ଫୁଲ ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ଅନ୍ତରେ,
ଭଅଁର ବାହୁଡ଼ି ବସେ ଶୁଖିଲା କାଠରେ ।
ଏ ସବୁରେ ତୃପ୍ତି କେବେ ଲଭିବି କି ଚିତ୍ତେ,
ନିସର୍ଗ ସ୍ୱରଗୁଁ ଫେରି ପରାଣୀ କିଞ୍ଚିତ ?
ହେଉ ଯାହା, ଅବଶେଷେ ବାହୁଡ଼ି ସେ ଦେଶେ,
ଜୀବନର ଅନ୍ତିମରୁ ଯାଗିବି ନିମେଷେ ।
ପବିତ୍ର ଜାହ୍ନବୀ ନୀରେ ପଖାଳିବି ତନୁ,
ସ୍ୱାମୀରେ ତେଜିବି ତହୁଁ ଶୋକ ତାପ ମନୁ,
ମୋର ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ସରଣୀ ନିକର,
ବହୁକାଳ ବିଚ୍ଛେଦରେ ହେବେ ପ୍ରିୟତର !
ସେତେବେଳେ ବୁଲୁଥିବି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗହଣେ,
ବାଲ୍ୟକାଳ ସୁଖ ଯାକ ସ୍ମରୁଥିବି ମନେ ।
ମୋ ଜୀବନ ଦୀପ ନିଭିଯିବା ସମୟର,
ନୂଆ ତେଲବତି ଦେଇ ଜାଳିବି ଆବର ।
ପାଶୋରି ମୁଁ ହେଲେ ମୋର ପରାଣର ବ୍ୟଥା,
ମୁଦିବି ତୋ କୋଳେ ନେତ୍ର ପ୍ରିୟ, କଲିକତା !

ଉ: ସା: ୧୭ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ୧୩୨୦, ପୃ ୫୯ ।

ଏ ଫଳ

ଯେଉଁଦିନ ପୃଥିବୀକୁ ରଚିଲେ ଈଶ୍ୱର,
ତା ଆଗରୁ ଶୂନ୍ୟ ଖାଲି ଥିଲା ଚରାଚର ।
ତା କୋଳରେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ, ତରୁ, ଲତା, ପ୍ରାଣୀ,
ରଖିଲେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଏକ ଏକ ଆଣି ।
ଆନ ସ୍ଥାନେ ଲାଗିବାରୁ ଆନ ଆନ କାମ,
ଏ ସବୁ ଗଢ଼ି ସେ ଈଶ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଦୁଇଦିନେ ପୃଥିବୀରେ ପଡ଼ିଲା ଚହଳ,
ସ୍ଥାବର, ଜଙ୍ଗମ ସବୁ ହେଲେ ଟଳମଳ ।
ଚଳିବେ ସକଳ ଜୀବେ କାହାର ଆଦେଶେ ?
ଅରାଜକ ହୋଇ ମହୀ ପଡ଼ିଲା ନିମେଷେ ।
ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ ହେଲା ସବଳର ମାଡ଼,
ମହାତ୍ରାସ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ମହା ଗୋଳମାଳ ।
ଚିଠି ଲେଖା ଲେଖି ହୋଇ ଦିନ ହେଲା ସ୍ଥିର,
ସଭା କରି ସବୁ କଥା କରିବେ ବିଚାର ।

ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ହେଲା ସବୁଠାକୁ ପଠା,
ବାକି ମାତ୍ର ପଡ଼ିଗଲା ଭୁଲେ ମନୁଷ୍ୟଟା ।
ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିନେ ହେଲେ ଉପସ୍ଥିତ ଆସି,
ଅଧୁ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱୁଁ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁଁ ସଭ୍ୟ ରାଶି ରାଶି ।
ନଗର ବକ୍ତୃତା-ସୌଧ ଥିଲା ନାହିଁ ତେବେ,
କାହିଁ ପୁଣି ଏତେ ଏତେ ସଭ୍ୟ ହୁଣ୍ଡ ହେବେ ?
ସଭା ତହିଁ ବସିଲା ସେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ଓସାରେ ଯୋଜନେ, ଦୁଇ ଯୋଜନ ଲମ୍ବାରେ ।

ବାୟୁ ଉଠି ଜଣାଇଲେ ସଭାର କାରଣ
ତହିଁ ଅନ୍ତେ କଲେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚନ ।
ପ୍ରସ୍ତାବେ, ଅନୁମୋଦନେ, ସମର୍ଥନେ ସ୍ଥିର,
ସଭାପତି ଆସନରେ ବସିବେ ଭୂଧର ।
ସଭ୍ୟ ବର୍ଗେ ଅନ୍ତରର ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ,
ଭୂଧର ସେ ଆସନରେ ବସିଲେକ ଯାଇ ।

ଏକେ ଏକେ ସଭ୍ୟବର୍ଗେ କରନ୍ତି ଆହ୍ୱାନ,
"ଆପଣଙ୍କ ଅଭିମତ ଜଣାନ୍ତୁ ଆପଣ ।"

ଜଣେ ଜଣେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କରନ୍ତି ବକ୍ତୃତା,
ଗୋଡ଼ ହାତ ଦୋହଲାନ୍ତି, ପିଟୁଥାନ୍ତି ମୁଠା ।

ଦୁଇ ଦସ୍ତା ଦୁଇପାଶେ, ଟେବୁଲ ଉପରେ,
ସର୍ଟହାଣ୍ଡେ ବକ୍ତୃତାକୁ ଲେଖିଯାନ୍ତି ଖରେ ।
ରାଜ ନିର୍ବାଚନ ସଭା ବସିଛି ଭୂତଳେ,
ବସୁନ୍ଧରା, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ କମ୍ପେ ଟଳମଳେ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ନିଜେ ଯେବେ ରାଜା,
ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ନଚାଇବେ ଅଗଣିତ ପ୍ରଜା ।
ନ ବାହାରେ ମୁଖୁଁ ; କିନ୍ତୁ ମନର ବିଚାର,
ସ୍ୱାର୍ଥପର ବୋଲି ଲୋକେ ଜାଣିଯିବେ ଡର ।

ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ କଥା କହନ୍ତି କୋମଳ,
ବୁଝାନ୍ତି କିରୂପେ ହେବ ଜୀବର ମଙ୍ଗଳ ।
ଜଣାଯାଏ ପର ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ସକଳେ,
ହୃଦେ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାର୍ଥ-ବହ୍ନି ଉହ ଉହ ଜଳେ ।

ବ୍ୟାଘ୍ର ଉଠି ବକ୍ତୃତାରେ କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ—
"ଦେଖୁଛନ୍ତି ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ ହେଲା ସର୍ବନାଶ ।
ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟେ ଏ ଯେ ବିବାଦ ବିଷମ,
କିପରି ସହିବା ବୋଲି ଥାଉଁ ଏ ଜୀବନ ?

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିୟମରେ ଚଳିବା ନିମନ୍ତେ,
ରାଜା ଜଣେ ଲୋଡ଼ା ଶୀଘ୍ର, ସତ୍ୟେ, ମୋହ ମତେ ।
ଏତେ ଏତେ ଜୀବଙ୍କର ଭାର ବହିବାକୁ,
ଏ ସଭାରେ ସମର୍ଥ ମୁଁ ନ ଦେଖେ କାହାକୁ ।

ନଖୀ ରାଜା ହେଲେ ଜୀବେ ଛଡ଼ିବ ଆତଙ୍କ,
ବନ୍ୟା ବେଳେ ଭସିଯିବେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ।
ପବନ ହୁଅନ୍ତି ଯେବେ ଏ ବିଶ୍ୱ ସମ୍ରାଟ,
ବୁଝୁଛନ୍ତି କେତେ କ୍ଷତି ହେବ ଉପଜାତ ।
ମେଘ ଥିଲେ ଉପଯୁକ୍ତ ରାଜା ହେବା ପାଇଁ,
ସର୍ବଦା କରିବେ, ଡର, ପୃଥିବୀକୁ ଛୁଇ ।

ହସ୍ତୀ ଅବା ଏ କର୍ମକୁ ହୁଅନ୍ତେ ସମର୍ଥ,
ନିଜ ସ୍ଥୂଳକାୟେ ସଦା ଅଛନ୍ତି ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ।
ଏହିପରି ଯେଉଁଆଡ଼େ ବୁଲାଏ ମୁଁ ଆଖି,
ଏ ମହା ସଭାରେ ଜଣେ ନ ପାରଇ ଦେଖି ।
କହିବେ ଆପଣେ, ମୁହିଁ କହିଁ ନିଜ କଥା,
ଛାଡ଼ ଗଲ, ଏ ଟା ଅବା ଅଟଇ ନମ୍ରତା ।
ଏହି ହେତୁ ଆଗୁ ମୁହିଁ କରେ ନିବେଦନ,
କେତେ ସ୍ଥଳେ ଅଛି ମୋର କେଡ଼େ କେଡ଼େ କର୍ମ ।
ଏ ଯେ ଗୁରୁଭାର ଏତେ କୋଟି ଜୀବଙ୍କର,
ତା ନିମନ୍ତେ ନାହିଁ ମୋର ତିଳେ ଅବସର ।"

ବ୍ୟାଘ୍ରଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ନୀରବ ସଭଏ,
ପୁଣି ଆଉ ଜଣେ ଉଠି କହନ୍ତି ଘଡ଼ିଏ ।
ଏହିପରି ବକ୍ତୃତାରେ କାଳ ଯାଏ ବହି,
କିଛି ହିଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କିନ୍ତୁ ନ ପାରିଲା ହୋଇ ।
ରାଜ ନିର୍ବାଚନ ସଭା ବସିଛି ଭୂତଳେ,
ବକ୍ତୃତାର ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ ବସୁନ୍ଧରା ଟଳେ ।

ମନୁଷ୍ୟ ନ ଥିଲା ଭ୍ରମେ ପାଇ ନିମନ୍ତ୍ରଣ,
କୌତୂହଳେ ସଭାସ୍ଥଳେ କଲା ଆଗମନ ।
ନିମିଷକେ ବୁଝିଗଲା ସଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ,
ଅନୁମତି ଘେନି କଲା ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ।
କଥା କଥାକରେ ପଡ଼େ କେତେ କରତାଳି,
ଉଚ୍ଚୁ ଉଚ୍ଚତର ଉଠେ ବକ୍ତୃତା ଉଚ୍ଛୁଳି ।
ବକ୍ତୃତା ସରିଲା ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚଘଡ଼ି ଅନ୍ତେ,
ସଭ୍ୟଗଣ ମୁଗଧ ହୋଇ ସ୍ତମ୍ଭିତ ସମସ୍ତେ ।
ସଭାପତି ଉଠି କଲେ କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା ଆଗେ,
ଆଗ ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପିଲେ ସରାଗେ ।
"ଏଡ଼େ ଯୋଗ୍ୟ ପାତ୍ର ଥାଉଁ ଅରାଜକ କ୍ଷିତି,"
ସଭ୍ୟଗଣ ଯେତେବେଳେ ମନେ ବିଚାରନ୍ତି ।
ସଭାପତି ମହୀଧର, ହର୍ଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ,
ମନୁଷ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଦେଲେ ଅର୍ପି ରାଜପଣ ।
ଆପଣାର ଅଯୋଗ୍ୟତା ଅଧା ଅଧି କହି,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନରେ ସେହୁ ନେଲେ ଭାରବହି ।

ସେଦିନୁ ମନୁଷ୍ୟ ହେଲା ସୃଷ୍ଟିର ସମ୍ରାଟ,
ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରରେ କଲା ଜୀବେ ଆତଯାତ ।
ବିଶାଳ ତଟିନୀ ସ୍ରୋତ ପକାଇଲା ବାନ୍ଧି,
ସମୀରଣ ପଥେ ହେଲା ତାର ପ୍ରତିବାଦୀ ।
ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଭୂଧର ମାଳା କାଟିଲେ ସେ ହେଳେ,
ବନସ୍ଥର ବ୍ୟାଘ୍ର ସିଂହ ସଂହାରିଲା ବଳେ ।
କେତେ ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଜୀବେ କଲା ସେ ବିନାଶ,
ସ୍ୱାଧୀନ ଆତ୍ମାକୁ କଲା ନିଜ ପଦେ ଦାସ ।
ଆପଣା ଭାଇର ଆପେ କଲା ଅମଙ୍ଗଳ,
ନିମେଷକ ଭ୍ରମେ ସିନା ଫଳିଲା ଏ ଫଳ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—
ଆଶ୍ୱିନ—୧୩୨୧—ପୃଷ୍ଠା—୨୨୨ ।

ଫୁଲ

(ଅନୁବାଦ)

ଫୁଲଟିରେ ମୋର ଝରିଆସେ ବାରି
ଦେଖି ଏ ଚଞ୍ଚଳ ଚଳନ ତୋର;
ଉଷାର ବାଳୁତ ରବିରେ ଆହୁରି
ଅଧେ ଆସିନାହିଁ ବାଟରୁ ତାର ।
ରହି ରହି ଫୁଲ ଆସଇ ଯାମିନୀ
ତ୍ୱରିତେ ଦିବସ ଯାଉଛି ସରି;
ଏ ବିଶ୍ୱରୁ ଘେନି ଅନନ୍ତ ମେଲାଣି
ସାଥି ହୋଇଯିବା ବେନିଏ ଗୁଳ ।
ତୋ ପରିରେ ମୁହିଁ ରହିବି ନିମିଷେ
ଏ ମଧୁ ବସନ୍ତ ତୋ ପରି ମୋର;
ତୋ ଭଳି ଧାଇଁ ମୁଁ କି ଦୂର ବିଦେଶେ,
ମିଶିଯିବି ବୋଲି କାହାର କୋଳ ।
ତୋ ଦିନ ସରି ମୋ ଦିନ ବହିଯାଏ,
ଶୁଖେ ଏ ଜୀବନ ନିମେଷ ଅନ୍ତେ
ପାହାନ୍ତି ତୁଷାର ମାଣିକ୍ୟ ପରାଏ
ନିଭି ଯାଏ ମୁହିଁ ଅନନ୍ତ ପଥେ ।

ଉ: ସା: ବିଂଶ ଭାଗ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା, ୧୩୨୩ ସାଲ, ପୃ-୧୨୫ ।

ନ ଥିବ ମା ବୁଝି

['ଦେଖି ଥାଆନ୍ତେ ଦିନେ' କବିତା ପୂର୍ବରୁ ଏ କବିତାର ରଚନା । ମୃଗ ଶିଶୁଟି ଆଣି ପାଳିବାରେ ମାଆ ହୃଦୟର ପ୍ରାସ ବୁଝି ପାରି କବି ନିଜ ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟର ବେଦନାକୁ ଭାଷା ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପଶୁଶାବକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୃଗଶିଶୁଟି ପଶୁଠାରେ ସୁଲଭ କେତେକ ନରଦୁର୍ଲଭ ଗୁଣରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି କବିକୁ ଧୀର ଶାନ୍ତ କୋମଳସ୍ୱରଭାବଯୁକ୍ତ କରି ପାରିଛି ବୋଲି କବିଙ୍କର ଧାରଣା । କବି ବାତ୍ସଲ୍ୟ-ବଳିତ ହୋଇ ନିଜକୁ ମୃଗାୟିତ କରି ପାରିଥିଲେ ।]

ବଣୁ ଧରି ଆଣି ଟିକି ମୃଗ ଶିଶୁ ଦିନେ,
ଯତନେ ରସିକ ପାଳି ରଖିଲେ ଭବନେ ।

କେତେ ଗଛ ମୂଳେ ବୁଲି, କେତେ ବୁଦା ତଳେ,
ଖୋଜି ତା ନ ଥିବ ମାଆ ବିଚ୍ଛେଦ ଆକୁଳେ ।

ଖୋପୁଁ ଖୋପେ ଡେଇଁଥିବ ବାତୁଳ ପରାଏ,
ଶରମେ ପୟର ଥକି ନ ପଡ଼ିଲା ଯାଏ ।

ପେଟୁ କାଢ଼ିଥିଲା ସିନା ଧରିବାକୁ କୋଳେ,
ସେନେହେ ଉଦାସ ବନ-ନିଜନ-ବିହାରେ ।

ପତ୍ର ସନ ସନେ କିବା ପକ୍ଷି-କଣ୍ଠ-ଡାକେ,
ଚମକି ପଡ଼ୁଟି ଥିବ ସଭୟ ପଲକେ ।
କ୍ଷଣୁ କ୍ଷଣେ ଭାବୁଥିବ ଆସିଲା କି ଧନ,
ଏ ପ୍ରତି ଭାବନେ ଥରେ ଜାଳି ତା ପରାଣ ।

ଆପଣା ନିକୁଞ୍ଜ ବନ ଅତୁଳ ସଂପଦେ,
ବସାଇ ଥାଆନ୍ତା ତାରେ ଅଧିକାରୀ ପଦେ ।
ଝୋପରୁ ଝୋପରେ ନେଇ ବୁଲାଇ ସୋହାଗେ,
ଦେଖାଇ ଥାଆନ୍ତା ନିଧି ବାଛି ଅନୁରାଗେ ।

ଆଜି ସେ ଆଶାର ରଚି ନୀରବ ସମାଧି,
କି ଦୁଃଖେ ବନସ୍ତେ ଥିବ, କେ ପାରିବ ବୁଝି ?

ଖୋଜି ଦିନ ସାରା, ସଂଜେ ଶୁଅନ୍ତେ ଦୁଃଖିନୀ
ନେତ୍ର ନୀର ଧାରେ ଏକା ତିନ୍ତାଇବ ଭୂମି ।

ଏଣେ ତା ଜୀବନ-ଧନ ଶୋଇଛି ପଲଙ୍କେ
ବୁଝିବାକୁ ଲୋଡ଼ି, କିଛି ନ ବୁଝେ ଆତଙ୍କେ ।
ପରିଚିତ ତରୁ, ଲତା, ବନ ବୁଦା ଘାସ,
ନ ଦେଖି ନୟନେ ଚଡ଼େ ନିହ୍ନୁଛି ତରାସ ।
ସବୁରୁ ତା ପରିଚିତ, ଜୀବନ ପସରା,
କାହିଁ ଗଲା ମାଆ, ସତେ ନ ଆସିବ ପରା !
ଘଡ଼ିରୁ ଘଡ଼ିକ ଯେତେ ହେଉଛି ଉଛର,
ନିରାଶେ ନଗର-ବାସେ ଶୋଉଛି ନିକର ।
ନିରେଖି ରସିକ ଥିରେ ବସିଛନ୍ତି ପାଶେ,
'ଭାଳିଚୁଁ ଉସତ ତାର ଏ ନବ ପ୍ରବାସେ ।
ପିଠି ପାଦ ମଥା ଛୁଇଁ ନ ପାରନ୍ତି କରେ;
କୋମଳ ତନୁକୁ ସତେ ବାଧିବ ନିଠୁରେ ।
ଗ୍ରହଣ କବଳେ ପଡ଼ି ପୁନଅଁ ଚନ୍ଦ୍ରମା,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସେ ଆବାସେ ଆସି ଲୁଚିଅଛି ସିନା ।
କୋଟି ନିଧି ପାଇଛନ୍ତି ଜୀବନେ ରସିକ,
ନିତି ଧନ-ରତ୍ନ ଆଜି ସକଳ ଅଳୀକ ।

ଦିନୁ ଦିନ ମୃଗ ଶିଶୁ ଚିହ୍ନିଲା ନୟନେ,
ତା ନବ ଆବାସେ ଏଥି ଯେତେ ପୁରି ଜନେ ।

ଉପବନ ଘାସ ଲତା ଚରି ବୁଲେ ସୁଖେ,
ପାଟଳ ଗୋଲାପ କଳି ପରଶଇ ମୁଖେ ।

ଲୁଚି ପଶି ପାକଶାଳେ, ଖାଏ କ୍ଷୀର ସର,
ରସିକ ଭୋଜନ ଥାଳୁ କରେ ଅନ୍ନ ଚୂର ।

ରହି ସେ ମାନବ ପୁରି ଉଦାର ବିହାରେ,
ପଶୁ ବୋଲି ଭ୍ରମେ ଆପେ ନମଣଇ ତଳେ ।

ବୁଝଇ ମାନବ କଣ୍ଠ ଅର୍ଥମୟ ଭାଷ,
ନିଜ ମନ ଭାବେ ସିନା ନ କରେ ପ୍ରକାଶ ।

କହିଲେ କହନ୍ତା ପରା ପଦ ପଦ କଥା,
ଏତେ ଅର୍ଥ ବୋଧେ ଯେବେ ନାଡ଼ି ପାରେ ମଥା ।

ବନ ଭୂମି, ଶିଳା, ତରୁ ଅଛଇ କି ମନେ,
ଝୁରି ଯେ ମାଆଟି ଆଜି ବୁଲୁଥିବ ବନେ ?

ପାଳିବାକୁ ଆଣିଥିଲେ ମୃଗ ଶିଶୁ ବାସେ,
ଏବେ ପାଳି ହେଲେ ଆପେ ରସିକ ତା ପାଶେ ।
ଦେଖିଲେ ମାନବ ଭୋଜ୍ୟେ ରସନା ତୋଷଣେ,
ଆମିଷ ଆହାରେ ମତ୍ତ ବଳାଇଛୁ ଦିନେ ।
ତେଜି ତହୁଁ ମାଛ ମାଂସ ଘୃତ ଶାଳି ଅନ୍ନ;
ତୃଣ ସିଦ୍ଧେ ବଢ଼ାଇଲେ ସାୟାହ୍ନ-ଭୋଜନ ।
ନାନା ସୁଖ ତଳ୍ପେ ତେଜି ଶୋଇବା ଲାଳସା,
ଭୂମି-ଶେଯେ ମୃଗ ତୁଲେ ପୁହାଇଲେ ନିଶା ।
ଭାଷିବାର ଗୃଷ୍ଟୁ ବାଣୀ ଗର୍ବିତ-ବଚନ,
ବରଜି ମଉନେ ଏବେ କଟାଇଲେ ଦିନ ।
ନୀରବ ଭାଷଣେ ହେଲେ ମୃଗ ସାଥେ କଥା,
ତା ମଥା ଦୋଳନେ ନିଜେ ନାଡ଼ି ପ୍ରତି ମଥା ।
ସନ୍ତାନ ସମ୍ପଦ ଏତେ ନ ଥିବ ମା ବୁଝି;
ବନଦେଶ ଭୟାତୁରେ ଭାଳତେ ସେ ଆଜି ।
ଆନ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ କରି କାନ୍ଦିଥିବ ତାଳେ,
ଜାଗରଣେ ବୁଲଇଥିବ କାନନେ ବିହାରେ ।

ପ୍ରଦୀପ —
ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା — ୧୩୩୨ ସାଲ

ଦେଖି ଥାଆନ୍ତେ ଦିନେ

[୧୯୨୨ ମସିହାରେ କବି ଚକ୍ରଧରପୁର କର୍ମଭୂମି ଛାଡ଼ି ଫେରିଲେ ବାଣପୁରକୁ ଏବଂ ରହିଲେ ଘଣ୍ଟାଶିଳା ପାଖରେ ଶାଳିଆ ନଦୀ କୂଳରେ 'ଗଛ ବାଲୁକେଶ୍ୱର' ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ।

ଏହି କୁଡ଼ିଆ ଘରର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କବି ନିଜର 'ଆତ୍ମଚରିତ'ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ତାର ଆଶ୍ରମ ଲକ୍ଷଣ ବିଲକ୍ଷଣ ରହିଥିଲା । ତା ଚାରିପଟେ ଆମ୍ବତୋଟା, ଉପରେ ଛାଇ, ତଳେ ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ମାଟି । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଶ୍ମଶାନ ଲାଗି ରହିଥିଲା । ଦିବସରେ ବିଲୁଆ ଓ ରାତିରେ ବାଘ, ଭାଲୁ ସେଠାକୁ ଆସନ୍ତି ।

କବି ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଘର ତୋଳି ରହିଥିଲେ । ଘର ପାଖରେ ପୋଖରୀ ଏବଂ ଏହି ପୋଖରୀରୁ ପାଣି ଆଣି, ଗଛରେ ଦେଇ କବି ନିଜ ହାତରେ ବଗିଚାଟିଏ କରିଥିଲେ । କବିତାର 'ରସିକ' କବିଙ୍କ ବିନା ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହନ୍ତି । ଆଶ୍ରମର କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ରହିବାର କେତେ ମାସ ପରେ, ଏକାକୀ ଜୀବନର ସାଥି କରି, ସେ ମୃଗ ଶିଶୁଟିଏ ପାଳିଥିଲେ । ଦିନେ ରାତିରେ ବାଘ ତାକୁ ନେଇ, ମାରି ଘଣ୍ଟଶିଳା ପାହାଡ଼ର ଗୁମ୍ଫାରେ ପକାଇଥିଲା ।

ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର ଅତ୍ୟୁକ୍ତି' ସ୍ୱୀକାର କରେ । ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଶବ୍ଦନକୁ ମୀମାଂସକ ସୁଦ୍ଧା ବେଦରେ 'ଅର୍ଥବାଦ'କୁ ଆଖ୍ୟାତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ସ୍ଥିତିରେ ଆମ୍ବଗଛ ବିଶାଳ ଦ୍ରୁମ ହୋଇ ମଧ୍ୟ କବି ନେତ୍ରରେ 'ଚୂତଲତା' ହୋଇପାରେ । ଆଦରର ଅତିରେକ ଘଟିଲେ ଆଦୃତ ଆଦରକଙ୍କର ମନୋଭାବରେ ରୂପାୟିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ, ଶେଫାଳି ଲତିକାରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଲା ମୃଗ-ଶାବକର ମୃତ୍ୟୁପରେ; କିନ୍ତୁ କବି ତାହା ଥରେହେଲେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ।]

ଜୀବନୁ ଅଧିକ କରି ସେ ପୁର କୁଟୀର ବାସେ;
ପାଳି ରଖିଥିଲେ ରସିକ ମୃଗ-ସନ୍ତତି ପାଶେ ।
ପଦା ଘାସ ବୁଦା ବନସ୍ତେ ବୁଲି ଚରନ୍ତେ, ତାରି,
ବିନ୍ଧିଯିବ କଣ୍ଟା ଅଧରେ, ଥକା ହେବ ପୟର ।
ନିଜ ଅନ୍ନ ଥାଳେ ସେ ଲାଗି ଭାଗୀ କରନ୍ତି ତାରେ;
ଅଧେ ତାକୁ ଦେଇ, ଅଧେକ ମୁଖେ ତୋଳନ୍ତି କରେ ।
ନିଶୀଥ ଶୟନେ ତା ତୁଲେ ତନୁ ନିପାତି ଶେଯେ;
ବିପିନ-ବିହାର-ସପନ ନିତି ଦେଖନ୍ତି ନିଜେ ।
ଜନନୀ ଗରଭୁ ଜନମି ଥିଲେ ଭଗିନୀ ହୋଇ;
ଏଥୁଁ ବଳି ସ୍ନେହ ସମ୍ଭାର ପାରି ନ ଥାନ୍ତା ପାଇ ।

ରସି ଉପବନେ ରସିକ ଫୁଲ ସୁରଭି ଘ୍ରାଣେ;
କୋମଳ ଶେଫାଳି ଲତିକା ଆଣି ରୋପିଲେ ଦିନେ ।
ଢାଳିଲେ ପ୍ରଣୟ ସୋହାଗେ କରେ ସେନେହ ବାରି,
ବଢ଼ି ଦିନୁଦିନ, ଶେଫାଳି ମଥା ଉଠିଲା ତୋଳି ।
ଦିନୁଦିନ କମ୍ର ଶୋଭିଲା ପନ ହରିତ ଆଭା;
ସମୀରେ ଉଲ୍ଲାସି ଖେଳିଲା ନବ ମଞ୍ଜୁଳ ଗଭା ।

ଉଦ୍ୟାନ ଅପର କୁସୁମ ଲତା ପୀରନ୍ତି ମେଳେ,
ଚୁହାଁ ଚୁହିଁ ହୋଇ, ସେନେହ-ଧାରା ଢାଳିଲା ଗେଲେ ।
କେତେ ସେ କା ପ୍ରାଣେ ନହିଲା ଭାବ ସଂପଦ ଆଶା
ଛୁହିଁ ଡାଳେ ଅଳ ରହିଲା, ରୋଧି ଅଧରେ ଭାଷା ।
ଉଦ୍ୟାନ-ଅପ୍ସରା ମଧୁରେ ଫୁଟି ଉଠିବ ଦିନେ;
ଖେଳିଯାଏ ସ୍ନିଗ୍ଧ-କଳ୍ପନା, କେତେ କାହାର ମନେ ।

ବୁଲନ୍ତେ ଉତ୍ଫୁଲେ ରସିକ ମୃଗ-ସନ୍ତତି ଭୁଲେ;
ନେତ୍ରେ ସେ ଦେଖିଲା ଶେଫାଳି ଗନ୍ଧ କମ୍ପନ ଡାଳେ ।
ଚୁମ୍ବିବ ଅଧରେ ଦିନେ ଟି, ତେବେ ରଖିଲା ଭାଳି;
ଜାଣିଗଲେ, ଥରେ ମୁଖେ ତା ଦେଲେ ରସିକ ମାର ।
ବୁଝିଲା ଆକଣ୍ଠ କଟାକ୍ଷ, ପଶୁ ପିଲାଟି ହେଲେ,
ଅଧିକୁ ଅଧିକ ବଢ଼ିଲା ତୃଷ୍ଣା ପରାଣେ ଉରେ ।
ଅଧିକୁ ଅଧିକ ଆକଣ୍ଠେ ଦେଲେ ରସିକ ରଖି,
ଜିଭ ସେ ଉଛାଟେ, ଭାଳଇ—ମୁଖେ ନ ଯିବ ଚଖି ।
ଦେଖି ତାର ଅତି ଅଥୟ ପଣ, ରସିକ ହସି;
କହିଲେ, 'ଅବୋଧ ମିଛେଟି ଗଳେ ଲୋଡ଼ୁଛି ରସି ।'

ପାହିଲେ ଯାମିନୀ, ଶେଫାଳି ମୃଗ ଚୁମ୍ବିବ ବାରେ;
ପାହିଲେ ଯାମିନୀ, ରସିକ ଡୋରେ ବାନ୍ଧିବେ ତାରେ ।
ସାୟାହ୍ନ ମେଳାପେ ପରଶି କରେ ତନୁ ସେ ତାର;
କେତେ ଗେଲେ ନିତି ସୋହାଗେ କଲେ ହରଷଭର;
ପାସୋରି ଯାଇଛି ତା' ପଣ, ଡୋର ବନ୍ଧନ କଥା;
ନାହିଁ ମନେ ବସି ନିକେତେ ପଦା ଶେଫାଳି-ଲତା ।
ଜନନୀ ଗରଭୁ ଜନମି ଥିଲେ ଭଗିନୀ ହୋଇ,
ଏଥୁଁ ବଳି ସ୍ନେହ ଶିକ୍ଷା କ ପାରିଥାଆନ୍ତା ପାଇ ?

ହେଲେ ମନେ ଲଖି ଶେଫାଳି ଚହ୍ନ ରହିଛି ତାର;
ଥରେ ହେଲେ ମୁଖେ ଚୁମ୍ବିବ, ନିଶି ହୋଇଲେ ଭୋର ।
ନୋହିଲେ ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନ ପୁର ଆବାସ ସୁଖେ;
ବନେ ଥିଲେ, କେତେ ଶେଫାଳି ଛୁଉଁ ନ ଥାନ୍ତା ମୁଖେ ?

ନାହିଁ ଡୋର ଗଳେ ଲଗାଇ ଦେବ, ପରାଣେ ଥାଉ,
ଡୋରେ ବନ୍ଧା ହେଲେ, ଶେଫାଳି କାହୁଁ ଛୁଇଁବ ଆଉ ?

କରମେ ରସିକ ନିମିଷେ ଆଖି ବୁଲାନ୍ତେ ବସି;
ତେଜ ବାସ ମୃଗ-ସନ୍ତତି ଗଲା ଦୂରତେ ଖସି ।
ନାହିଁ କ ଅବୋଧ ବୁଝିଲା, କାହିଁ ଯାଉଛି ଚାଲି ?
ଦିନେ ନିଶି ତମେ ରସିକ ପାଖୁଁ ନ ଥିଲେ ଛାଡ଼ି ।
ଜାଣିଥିଲେ, ଆଜ ସ୍ୱହସ୍ତେ ତୋଳି ଶେଫାଳି-ଗନ୍ଧ;
ଦେଇଥାନ୍ତେ ସୁଖେ ତା' ମୁଖେ, କବା ସଂପଦ ସେବା ।

ନ ଜାଣି ସେ, ମୃଗ ଆବାସୁ ଗଲା ଅନ୍ତର ହୋଇ;
ଫେରି ଆଉ ଥରେ ଆବାସେ ପୁଣି ଆସି ସେ ନାହିଁ ।
ଟାକ ରହିଥିଲା ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ବାଟେ ଜଠର-ଜାଳେ;
ଫୋଡ଼ି ଗଳେ ଦାନ୍ତ ନିଠୁରେ, ନେଲା ଦୂରତେ ତାରେ ।
ଜୀବନ ଅନ୍ତିମ ମେଲାଣି କାରେ ନ ଦେଲା କେହି;
ରହିଲେ ଆବାସେ ରସିକ, ମୃଗ ଗଲାଟି କାହିଁ ?

ନିଶି ଭୋରେ ଶୈଳ ଗହ୍ୱରେ ଶବ ମିଳିଲା ସିନା;
ରକ୍ତେ ତନୁ ବୁଡ଼ି ରହିଛି, ମୁହଁ ନ ପାଏ ଚହ୍ନା ।
ଚହ୍ନିଥିଲେ, ମୃତ ଅଧର ଶର ମେଲାଣି ଭରେ;
ଛୁଇଁଥାନ୍ତେ ମୁଖେ ରସିକ, ନେତ୍ର ତିନ୍ତାଇ ନୀରେ ।
ରହିଲା ଉଦ୍ୟାନ ଶେଫାଳି-ଲତା ନି-ଉର ମନେ;
ଫୁଟିଥିବ ଫୁଲ, ରସିକ ଦେଖି ଥାଆନ୍ତେ ଦିନେ ।

ବାରୁଣୀ—
ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା
ପୃଷ୍ଠା—୧୯୯

ଦୁଃଖୀର ହୃଦୟ

[ବାଣପୁରରେ କବିଙ୍କ ବାସଗୃହକୁ ଲାଗି ବାଲୁଗାଁ-ପ୍ରତାପ ସଡ଼କ । ଏହି ସଡ଼କରେ ବାଣପୁର ସାନମାଳ ଓ ବଡ଼ମାଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।

ଗାଁ-ଗହଳର କେତେକ ଗରିବ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ପ୍ରତିଦିନ ପାହାନ୍ତିଆରେ ବଣରୁ କାଠ ଭାଙ୍ଗି, ଗୋଟାଇ ଗୋଛାଏ ଆଣିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଫେରିବା ବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୁଏ । ଗୋଛାକର ମୂଲ୍ୟ କବିତା ଲେଖିବା ସମୟରେ (୧୯୪୦) ଏବର ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର, କୋଡ଼ିଏ ପଇସା ସହିତ ସମାନ ଥିଲା । ଜଣେ ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ପ୍ରାୟ ଏତିକ ମୂଲ୍ୟର ଆଣି ପାରୁଥିଲା ।

ଅଧଲା ହେଉଛି ଟଙ୍କାକର ୧୨୮ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ । ସେତେବେଳେ ଟଙ୍କାକ ଷୋଳ ଅଣା, ଅଣାକ ଚାରି ପଇସା ଓ ପଇସାକ ଦୁଇ ଅଧଲା ଥିଲା । ଦୋକାନୀକୁ ପଇସା ନ ଦେଇ ଜିନିଷ ବାକି ଆଣିବାକୁ ବାଣପୁରରେ ‘କାଲି’ ଆଣିବା କହନ୍ତି ।

କବିଙ୍କ ବଗିଚା ପୋଖରୀ ସେ ସମୟରେ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକମାତ୍ର ଜଳାଶୟ ଥିଲା ଓ କାଠ ଗୋଟାଳୀମାନେ ପାଣି ପିଇବା ପାଇଁ ସେଠାକୁ ଆସୁଥିଲେ । କବି କେବେ କେବେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମୁଡ଼ି, ଚୂଡ଼ାଭଜା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଆନ୍ତି ।]

ହସି ଖେଳି ସୁଖେ ସତେ ଯାଉଛନ୍ତି ଚାଲି,
ଆଗ ପଛେ ରାଜପଥେ ଆଠ ଦଶ ନାରୀ ।
ବଦନୁ ଯାଉଛି ଲିଭି ରମଣୀ ସୋହାଗ,
ଛାଡ଼ି ଜରା ବୟସରେ ବଇତମ ରାଗ ।

ବିଜୁଳି ଝଟକେ ଦିନେ ନୟନେ କେ ଜଣେ,
ଅନୁଭବି ଥିଲା ପରି ହେଉ ନାହିଁ ମନେ ।
ପଛୁଁ ଖଣ୍ଡେଦୂରେ ଡାକେ ଥବିର ବୁଢ଼ୀଟି,
“ରହ ଆଗୋ, ଛାଡ଼ି ମୋତେ ନ ଯାଅ ଏମିତି ।”

ତରତରେ ଚାଲେ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାର ପାଇଁ
ମିଶି କି ପାରିବ କେବେ ପ୍ରାଣପଣେ ଧାଇଁ ?
ଆବାଲ୍ୟ ଚାଲିଛି, ପାଦ ଯାଇଅଛି ସରି,
ତେବେ ପଥେ ବାହାରିଛି ପେଟ ଜାଳା ଧରି ।
ପ୍ରାଣ ପତି ମୁହଁ ତାର ଦେଖିବା ନୟନେ,
ବତିଶ ବରଷ ହେଲା ଘଟିନି ଜୀବନେ !
ପ୍ରବାସେ ଯାଇ ସେ ଥିଲା ଅର୍ଜିବାକୁ ଧନ,
ନ ଫେରିଲା ଦେଶେ, ରଚି ବିଦେଶେ ସଦନ ।
ପୁଅ ତା ମରିଛି ମାଆ କୋଳେ ରଖି ମୁଣ୍ଡ
ବଞ୍ଚି କି ପାରିବ ସାରି ତା କଷଣ ଭୁଣ୍ଡ ?
ପୋଷିବା ପାଇଁ କି ଏବେ ପୋଡ଼ା ପେଟ ତାର
ନିତି ସେହୁ ଯାଏ ରାତି ହୁଅନ୍ତେ ସକାଳ ।
ଗାଆଁ ଦୁଃଖୀ ନାରୀଗଣ ବନଯାକ ବୁଲି,
କାଠ ଗୋଛା ମୁଣ୍ଡେ ସଞ୍ଜେ ଫେରନ୍ତି ଝାଉଁଳି !
ବିକି ତା ବଜାରେ ଚୁଲି ଜାଳନ୍ତି ରାତିକି,
ନିତି ଦିନ ଧନ୍ଦା ଦୀନ କୁଟୀରର ନିକି ।
ବୁଢ଼ୀଏ ଗୋଡ଼ାଇ ପଛେ ଯାଏ ତାଙ୍କ ଭୁଲେ,
ଏକା ଗଲେ ପଡ଼ିଯିବ, ବାଘର ହାବୁଡ଼େ ।
ଭୁଆସୁଣୀ ଝିଅ ଯାଇ କାଠ ପାଇଁ ତାର,
ବାଘ ଗ୍ରାସେ ପଡ଼ି ଦିନେ ତେଜିଛି ସଂସାର ।
ସେଥିପାଇଁ ଡାକୁଛି ସେ “ଗୋ ସହି ସଙ୍ଗାତେ,
ମୁଁ ପରା ଗ୍ରେଣ୍ଟୀଟା, ରହ, ନିଅ ମୋତେ ସାଥେ ।”
କହି ବେଗେ ପାଦ ଚାଳି ଚାଲିଛି ବୁଢ଼ୀଟି,
ଧଇଁ ସଇଁ ହୁଏ ମୁଣ୍ଡ ଝୋଟ ଯାଏ ଫିଟି ।
ଚିରା ସାତ ସିଆଁ ବାସ କାନ୍ଧୁ ପଡ଼େ ଖସି,
ସେ ତ ପଛେ ନ ପଡ଼ିବ, ଚାଲିଅଛି କଷି ।
ଉଅଁ ଉଅଁ ନାଦେ ପଛୁଁ, ଆସେ କଳଯାନ,
ଯେ ଶୁଣେ ଛାଡ଼ଇ ବାଟ, ସ୍ତବ୍ଧ ହୁଏ କାନ ।
ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣି ନ ପାରଇ, ଚାଲେ ମଝି ପଥେ
ମାଡ଼ି ଦଳି ବାଟେ ଯାନ ଚାଲିଯିବ ସତେ ।
ଆହା ଆହା ଚାରିଆଡ଼ୁ କରନ୍ତି ସକଳେ,
ଚାହିଁ ଶେଷେ ପଛେ ବୁଢ଼ୀ, ହଟିଗଲା ଖରେ ।
ପଡ଼ିଗଲା ବାଟେ ଦାଢ଼େ, ଯାନ ଗଲା ଚାଲି,
ଚାଳକ ଆରକ୍ତ ନେତ୍ରେ ଦେଉଥାଏ ଗାଳି ।
ଆଗେ ଯେହୁ ଯାଉଥିଲେ ଗ୍ରାମର ମାଇପେ,
ହସି ହସି ଗଡ଼ିଗଲେ, ନଇଲେ ସମୀପେ ।

ଆପଣା ପ୍ରୟାସେ ବୁଢ଼ୀ ଉଠି ଭୂଇଁ ତଳୁ
ଦେଖେ, ବୁଣି ଯାଇ ଅଛି ଭୂଜା ତା ଅଞ୍ଚଳୁ ।
ବନସ୍ତେ ଦିନର ଖିଆ ଖାଇବାର ଲଗି,
ଆଣିଥିଲା ମୁଢ଼ି କାଲ କଛି ଲଭ ମାଗି ।
ଅଧଲା ଯାକର ତ'ର ଦିନକ ଆହାର,
ବଞ୍ଛି ହୋଇ ଧୂଳ ଶେଯ ହେଲା ନାରଖାର ।
ଉଠି ବୁଢ଼ୀ ସାଉଁଟିଲା ହାତେ ଧୂଳ ମାଟି,
କବା ଗୋଟାଇଲା, ଗୁଣ୍ଡି ଯାଇଥିବ ଫାଟି ।
ତେବେ ପଡ଼ ଉଠି ଗଲା ଗୋଡ଼ାଇ ଗହନେ;
ନୋହିଲେ ରଜନୀ ସାରା ଯିବ ଅନଶନେ ।
ଧରି କାଠ କେତେ ଖଣ୍ଡି ବାନ୍ଧି ଟିକି ବିଡ଼ା,
ଟେକିଲା, ବୁଢ଼ୀଟି ଭୋକେ ନୋହିପାରେ ଛଡ଼ା ।
ତା ସାଙ୍ଗ ମାଇପେ ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ଯାହା ଆଣି,
ଫିଟାଇ କାନରୁ ଖାଇ ପିଇଲେ ସେ ପାଣି ।
ଝୋଲାମାର ପଡ଼ିଗଲା ପରି ହେଲା ବୁଢ଼ୀ
ତା ଲେଖା ଝିଆରି ଜଣେ ସମ୍ଭାଳିଲା ଖୁଡ଼ୀ ।
ଆପଣା ଆହାରୁ ତାକୁ ଯାଚିଲା ମୁଠିଏ,
ଫେରି ଘରେ ଯିବ ସିନା, ରହିଲେ ସେ ଯାଏ ।
ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ତତ୍‌କ୍ଷଣେ କାମୁଡ଼ିଲା ଜିଭ,
କହିଲା, "ସତେ କି ଝିଅ ଯାଉଛି ଏ ଜୀବ ?
ଯିବାର ଯେ ଥିଲେ ଆସିଗଲେ ସିନା ଚାଲି,
ମୋତେ କି ଛୁଇବ ଯମ ? ହେଉ କପାଁ ଘାରି ?"
କହୁ କହୁ ବୁଢ଼ୀ ନେତ୍ରୁ ଝରି ଲୁହଧାର
କୁଞ୍ଚିତ କପୋଳେ ଦେଲା କାଟି ପାଣିଗାର ।
ପୋଛି ତା ଭୁରତେ ବୁଢ଼ୀ କହିଲା ବୁଝାଇ
"କି ବୁଦ୍ଧି କରୁ ଲୋ, ଝିଅ ହୋଇଲୁକି ବାଇ ?
ସ୍ତନୁ ଶୁଖିଯିବ କ୍ଷୀର ରହିଲେ ଉପାସେ,
କି ଦେବୁ ପିଲାର ତୁଣ୍ଡେ ଲେଉଟିଲେ ବାସେ ?
ଭୋକେ ଆଠୁ ପାଠୁ ଶେଯେ ହୋଇଥିବ ପଡ଼,
ମାସକ କଅଁଳା ପିଲା, ନ ବୁଝୁ କପରି ?
ତୋ ଭୂଜା ମୁଠିକ ସବୁ ଖାଆ ତୁ ବାୟାଣୀ
ଘରେ ଗଲେ ଖାଇବ ମୁଁ ଯିବା ତ ଏକ୍ଷଣି ।"

ସହକାର : ବଂଶଭାଗ, ୯ମ ସଖ୍ୟା, ୧୩୪୭ ସାଲ-ପୃ-୭୭୭

ଏକା ସେ କି ଫେରିଥିବ ବାସ ?

"ରାତି ପାହି ଗୃହଁ ଗୃହଁ ଯିବ ବେଳ ହୋଇ,
ଉଠ, କୁନ ଗଣ୍ଡି ଧନ, ନ ରହ ରେ ଶୋଇ ।
ଦିନକର ଧନ୍ଦା ଏବେ ଦେଲାଣି ଡାକରା,
ପର୍ବତ ପରାଏ ମୁଣ୍ଡେ ଆସେ ମାଡ଼ ପରା ।
ସମ୍ଭାଳିବ ବୋଝ କେମନ୍ତେ ଦଶ ବର୍ଷ ଛୁଆ,
ରାବଦେବ ଏହିକ୍ଷଣି ବଡ଼ଭୋର କୁଆ ?
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାଳୁତେ, ବାବୁ, ହୋଇଛି ଛେଉଣ୍ଡ,
କୋଳର କଅଁଳା ପୁଏ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦଣ୍ଡ !
ସେ ଲବ ସମ୍ପଦ ସହି ନ ପାରିଲା ଯମ,
ଓଳକର ଗୁଡ଼ବାଡ଼େ ନେଲା ଦୁଇଜଣ ।
ବାପ ମାଆ ଗଲେ, ପୁଅ ରହେ କେମନ୍ତେ ଜୀଇ ?–
କେ ବୁଝିବ, ନ ବୁଝିଲା ଜନ୍ମ ଦେଲା ବିହି ?"

ଭାଳି ଏତେ, ପୋଛେ ନେତ୍ରୁ ଲୋତକ କଣିକା,
ଶୀତେ ଥୁରୁ ଥୁରୁ ଦଶ ବରଷ ବାଳିକା ।
ଛିଣ୍ଡା ହେଂସ ଖଣ୍ଡେ ହୋଇ ଘୋଡ଼େଇ ଅଚାନ୍ତେ,
ଶୋଇଛି ତା ଶିଶୁ ଭାଇ ପୁଷମାସ ଶୀତେ ।
ତନ ମଧ୍ୟରୁ ସତ ଭୋଗିଛି ଶରୀରେ,
ମଧୁ କି ତିକତ କଛି ବୁଝିନାହିଁ ତଳେ ।
କାଆ କାଆ ରାବଦେଲା ବସି ଚାଳେ କୁଆ,
ସେତ ତାର ନିତି କଥା, ନୁହେ କଛି ନୂଆ ।
ଉଠି ଠିଆ ହେଲା ପିଲା, ଉଠାଇ ଭାଇକି,
ନ ହେଉଣୁ ବେଳ ସେହି ଯିବ କାମେ ନକି ।
କାମ ତାର ବିଲ ବନୁଁ ଶାଗ-ପତ୍ର ତୋଳି,
କେବେ ବା ଆଧ୍ୱର ବୁଦା ଗଛ ଡାଳୁ କୋଳି ।
ବିକି, ଧନେ କିଣି ଖୁଦ, ଝୁରି ଆଣି ମୁଣ୍ଡେ,
ଆପେ ପେଜ ପିଇ, ଭାତ ଦେବ ଭାଇ ତୁଣ୍ଡେ ।
ନିତାନ୍ତ କଅଁଳା ପିଲା ତା ଟିକି ଭାଇଟି,
ସେ ଲାଗି ସଙ୍ଗତେ ତାକୁ ନିଏ ସେହି ନିତି ।
ଏକା ସେ କୁଟୀରେ ରହି ପାରିବ କି ଭାବେ,
ଛେଉଣ୍ଡ ହୋଇଛି ସିନା, ପିଲା ତ ସ୍ୱଭାବେ ।

ସେ ଦିନ ଭାଇକି ପଥ ପାରୁଶେ ବସାଇ,
କାମେ ଆର ପାରୁଶେ ସେ ଲାଗିଗଲା ଯାଇ ।
କା ମୁହଁ ଚାହିଁଛି, ଶାଗେ ପୂରାଇଲା ଅଣ୍ଟି,
ତୋଳି ନାନା କୋଳି ବାନ୍ଧି ପକାଇଲା ଗଣ୍ଠି ।
କହିଲା ହରଷେ, "ଭଲ ମୋ କପାଳ ଆଜ,
କୁନିକି ବାଢ଼ିବି ଭାତ ସାଙ୍ଗେ ଶାଗ ଭଜା ।
ଦେବି ଏବେ ଗଲେ ମୁଖେ ବାଛି କୋଳିଟିଏ,
ସେ ମୋ ପ୍ରାଣଧନ, ଅଛି ତା ଲାଗି ମୁଁ ଜୀଏ ।"
କହି ଏତେ, ଦେଖେ ପଡ଼େ ତାବଦା ତା କାନ,
ଭଅଁ ଭଅଁ ମାଡ଼ି ପଥେ ଆସେ କଳ ଯାନ ।
"ଚମକି ପଡ଼ିବ କୁନି", କହିଲା ତୁରତେ,
ପଥ ଡେଇଁ ଯିବା ପାଇଁ ଦଉଡ଼ିଲା ଭାତେ ।
ଅଳ୍ପେ ଫିଟିଗଲା ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଆହା ସେ ବାପୁଡ଼ୀ,
ଯାନ ଆଗେ ପଡ଼ିଗଲା ! ପ୍ରାଣ ଗଲା ଉଡ଼ି !
ଆରପାଖେ ବସି ଶିଶୁ ସହାସ୍ୟ ବଦନେ,
କହୁଛି "ମଟଲଗାଡ଼ି" ଦରୋଟି ବଚନେ ।
ପଛେ ଜାଣି କାନ୍ଦିଥିବ ଫଟାଇ ଆକାଶ,
ଚିହ୍ନି ବାଟ ଏକା ସେ କି ଫେରିଥିବ ବାସ ?

ନବଭାରତ—ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—ଚୈତ୍ର, ୧୩୪୭ ।

ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା

ଆବାହନ

ଉଠହେ ପୁଲକେ ଉଠ ହେ ମାତି,
କେତେ ନବ ଆଶା ନବୀନ ସାହସ
ନବ ଜାଗରଣେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟ
ମରମେ ମରମେ ଉଠଇ ଗୀତି । ଘୋଷା ।

ଅତୀତ ଗରଭେ ଯେତେ ଗଉରବ
ଜ୍ଞାନ ବଇଭବ ସଂପଦଶିରୀ
ସେ ବିଭବ ବାରେ ଚାହିଁ ଦେଖ ଭାଇ
ଘେନ ହେ ସରବେ ନିଜର କରି ।

ଏ ବଙ୍କାଡ଼ ଗଡ଼ ବିରଜା-କାନନ
ରହିବ କି ମନୁ ବିସୋରି ଦେଇ,
ଭୁଲି କି ପାରିବ ବିଲ ବନ ପଦା
ଯେତେ ଯହିଁ ଏଥି ଅଛଇ ରହି ।

ଶାଳିଆ ସଲିଳେ ସୁଦୂର ଅତୀତୁ
ବହି ଆସେ କିବା ସଂପଦ ଧାରା,
ଦଶିରୁ ଦଶିକୁ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠଇ
ଏ ସରଗ ଭୂଇଁ କୀରତିମାଳା ।

ଘଣ୍ଟଶିଳା ଗିରୁ ତରୁଶିଳା ମେଳେ
ପ୍ରସନ୍ନମାନସେ ବୁଲିରେ ଯାଇ;
ବନ ଗଛ ଲତା ମାଟି ପଥର ସେ
ସୋଦର-ଆଦରେ ଧରିରେ ଭାଇ ।

ଜନନୀ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖ ଭାଇ ବାରେ
ରଖ ସେ ମୋହନ ମୂରତି ଚିହ୍ନି,
ଜନନୀ ପୟରେ ପ୍ରଣମି ସେନେହେ
ଶୁଣ ତାର ସୁଖ ସୋହାଗ ବାଣୀ ।

ଖଣ୍ଡ୍ରାହଣା ଗିରି, ସୋଲେରି, ଭାଲେରି
ଶିଖର ଶିଖରେ ଉଠିବ ଖେଳ,
ଜ୍ଞାନ ମାନ ଶିଖି ସୁଖ ସଉରଭ
ଗିରିଦରୀ ଖୋଲି କନ୍ଦର ପୁରି ।

ଚିଲିକା ସଲିଳେ ନୀଳ ଊର୍ମିମାଳେ
ନବ ବଳ ତେଜ ଶକତି ଉଠି,
ପରାଣେ ପରାଣେ ତଡ଼ିତ ପରଶେ
ନବ ଜ୍ୟୋତି ପୁଣି ଆସିବ ଫୁଟି ।

ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପୁରି ଘରକୁ ଘରକୁ
ବାଟେ ଘାଟେ ନଈ ସରସୀ ତୀରେ
ନବୀନ ସାହସ ଉତ୍ସାହ ତରଙ୍ଗ
ଖେଳିଯିବ ଭୂଇଁ କାନନ ନୀରେ ।

ଶାଳିଆ ସିକତା ତଟବିହାରିଣୀ
ମାଆ ଭଗବତୀ କରୁଣା ବହି,
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥାଅ ପରାଣ ବାସନା
ଆଶାରେ ଶିଶୁଏ ଅଛୁଁ ଗୋ ରହି ।

ବାଣପୁର ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସଙ୍ଗୀତ ରୂପେ ଗାନ କରାଯିବା ନିମିତ୍ତ ରଚିତ—ମକର ୩ ଦିନ, ୧୩୨୩ ସାଲ ।

ତାରା

ଚାହାଁ ଚାହାଁ ତାରାଟି ଗୋ, ଚାହଁ ଥରେ ତୁହି;
କି ଦ୍ରବ୍ୟେ ଗଢ଼ିଛି ତୋତେ, ନ ଜାଣେ ମୁଁ, ବିହି ।
କେତେ ଉଚେ ଗଗନେ ତୁ ଖେଳୁଅଛୁ ଦୋଳି;
ତୁ ସତେ ଖଣ୍ଡିଏ ହୀରା ରହିଛୁ ଓହଳି ।

ପଶ୍ଚିମ ପର୍ବତ ପଛେ ବୁଡ଼ିଗଲେ ରବି,
ତୁ ଉଇଁ ଦେଖାଉ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ତୋ ସୁନ୍ଦର ଛବି ।
ମୁଁ ଶୋଇ ନ ପଡ଼ି ଯେବେ ବସି ଥାନ୍ତି ଚାହିଁ,
ରାତି ସାରା ତୋତେ ତ ମୁଁ ଦେଖନ୍ତି ଅନାଇଁ ।
ବସି ତହିଁ ସାରା ରାତି ତୋ ସ୍ୱରଗ ଦ୍ୱାରେ,
ବାଟୋଇକି ବାଟ ତାର ଦେଖାଉ ଅନ୍ଧାରେ ।
ତୁ ଯେବେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଲୁଚି ରହନ୍ତୁ ଗଗନେ,
ବାଟ ହୁଡ଼ି ଅଣବାଟେ ଚାଲନ୍ତେ ତ ଜନେ ।

ନେଳିଆ ଆକାଶେ ତୁହି କେତେ ଦୂରେ ଥାଉ;
ତୋ ଆଲୁଅ ଆଖି ମୋର ଛୁଏଁ ଆସି କାହୁଁ ।
କ୍ଷଣେ ହେଲେ ନ ଦେଉ ତୁ ମୁଦି ତୋ ନୟନ,
ତୋତେ ଚାହିଁ କେଡ଼େ ମୋର ଛନ୍ନ ହୁଏ ମନ ।

ରାତିର ଅନ୍ଧାର ମଧ୍ୟେ ତୁହି ଦୀପ ଗୋଟି;
ତୋତେ ଦେଖି କି ଆନନ୍ଦେ ଯାଉଛି ମୁଁ ଲୋଟି ।
କିପାଇଁ ଗଢ଼ିଛି ତୋତେ, ନ ଜାଣେ ମୁଁ, ବିହି;
ଚାହାଁ ଚାହାଁ ତାରାଟି ଗୋ, ଚାହାଁ ବସି ତୁହି ।

ବୁଦ୍ଧ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନେ ସୁଖେ ନୃପତି କୁମର,
ଜଗତ ସମ୍ପଦ ଭୋଗେ ନେଉଛନ୍ତି କାଳ ।
କୋଳେ ବହି ଶିଶୁ, ପାଶେ ଯୁବତୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଯୌବନ ବିଳାସ ଶିରୀ ରଖିଛନ୍ତି ଗଢ଼ି ।

କାଢ଼ିଲେ ମୁକୁଟ ମାନ ଯୁବରାଜ ଦିନେ,
ବସନ ରଚିଲେ କନା ଚିରି କଉପୀନେ ।
ବରଜି ଉଆସ, ବନେ ବିଶ୍ୱଜନ ହିତେ,
ତପସ୍ୟା ଆଚରି ଆୟୁ କାଟିଲେ ଉଷତେ ।

ନ ଲୋଡ଼ିଲେ ତରୁ ତଳୁଁ ଅଧିକ ଆସନ,
ବନ ଫଳମୂଳେ କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟେ ଅନୁଦିନ ।
'ବୁଦ୍ଧ' ପୁଣ୍ୟ ନାମ ଗଲା ଜଗତେ ପ୍ରସରି,
ଧରି ଭବୁ ତରିଗଲେ କୋଟି ନରନାରୀ ।

ପେଟୁ ହରିଆ

ସକାଳୁ ଶେଯୁ ତା ଉଠି, ହରିହର
କହେ, "ମା, ଭୋକେ ମୁଁ ଯାଉଛି ମରି;"
ମାଆ ଭାତ ଆଣି ବାଢ଼ନ୍ତି ଭୁରିରେ
ଖାଏ ପେଟେ ହରି ମଉଜ କରି ।

ସକାଳୁ ସଞ୍ଜ ତା ପାଟି ବୁଲୁଥାଏ,
ଜିଭ ତାର ସଦା ବୁହାଇ ଲାଳ;
ଯାହା ଦେଖେ ସେହୁ ଖାଇବାକୁ ଲୋଡ଼େ
କ୍ଷଣେ ହେଲେ ପେଟ ନ ପୂରେ ତାର ।

କେବେ ସେ ବନ୍ଧକ ଦିଏ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ,
ବହି ଖଣ୍ଡେ ଅବା ବିକଇ କେବେ,
"କେ କିଣିବ ଖଜା କୋରା ମୁଆଁ", ଡାକି
ଗାଆଁକୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଆସଇ ଯେବେ ।

ଆଉ କେଉଁ ପିଲା ଖାଉଥିଲେ ବସି
ହରିଆ ଆଖିରେ ନ ଯାଏ କ୍ଷଣେ,
ଧାଇଁ ଯାଇ ହାତୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣେ ତା,
ନିଜେ ଖାଇଦିଏ ଉଷତ ମନେ ।

ଖାଇପିଇ ମୋଟା ହୋଇଥାଏ ଅତି,
ପେଟ କରିଥାଏ ଗୃଖଣ୍ଡେ ଉଚ,
ଛୋଟ ଲୁଗାଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଗଲେ,
କଚ୍ଛ ପାରି ଏଣେ ନ ହୁଏ କୁଞ୍ଚ ।

ପାଠପଢ଼ାବେଳେ ପଛେ ରହେ ଲୁଚି,
ଏଡ଼ିବାକୁ ଏକା ଗୁରୁଙ୍କ ଆଖି,
ପେଟେ ବିଦ୍ୟା ନାହିଁ, କି ଦେବ ଉତ୍ତର
ପଚାରିବେ ପ୍ରଶ୍ନ ଯଦି ସେ ଡାକି ।

ଏତେ ବେଶି ନିତି ଖାଉଥିଲା ହରି
କରୁଥିଲା ଏତେ ଅଳପ କାମ,
ସାଥି-ପିଲାମାନେ ଗୁଣ ବୁଝି ତାକୁ
ଦେଲେ ଶେଷେ 'ପେଟୁ ହରିଆ' ନାମ ।

ମାନବ କର୍ମ

(ଏକ ଇଂରାଜୀ କବିତାର ଅନୁବାଦ)

ଧନ ଲଭେ ନର ବଳାଏ ମତି
ତେବେ ହେଲେ, ଧନ କରଇ କ୍ଷତି ।
ଦେହ ସୁସ୍ଥୀ ହେବା ଇଚ୍ଛାଟି ତାର,
ଦେହ ପ୍ରତି ଭଳେ ନାହିଁ ବିଚାର ।

ଚିତ୍ତ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ନିତି,
ଧ୍ୟାନ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ସୁମାର୍ଗ ପ୍ରତି ।
ଦୁଃଖ ବ୍ୟାଧି ନାହିଁ ରହନ୍ତା ପ୍ରାଣେ
ପାପୁ ନିବର୍ତ୍ତିବା ନୋହୁଛି ଦିନେ ।

କରି ଆସେ ଯାହା କରଇ ନାହିଁ
ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ରହେ ମତି ବଳାଇ ।
ଶ୍ରମ ପଡ଼ିବାରେ ନ ଯାଏ ମନ,
ଆଶ୍ରା ଏକା ଭାଗ୍ୟେ ବିଧି ଲିଖନ ।

କେବେ ଯେବେ ପାପ ସନ୍ତାନ ତେଜି
ସୁମାର୍ଗ ଏ ନର ପାରଇ ଭଜି ।
ଆଉ କେତେ ତାର ଅଛନ୍ତି ଅରି ।
ସୁଖ ସଉଭାଗ୍ୟେ ଦେବାକୁ ଧୂଳି ।

ବିଜୁଳି ଝଟକେ ଗଗନ ସାରା
ଇଚ୍ଛାଟି ତା ସୁଖେ କରିବ ଲୀଳା ।
ନଦୀ ବହିଯାଏ ସିକତା ଶେଯେ
ବାଧା ବିଘ୍ନ ଏଡ଼ି ସରଣୀ ଖୋଜେ ।

ନଈ ବଢ଼ି ଭଳେ ନଇଁବ ନାହିଁ
ସୃଜନରେ ପାରି କରିବା ପାଇଁ ।
ବିଜୁଳି ଝଟକ ନୋହିବ ଉଣା
ମଞ୍ଜେ କରିବାକୁ ତା ଗୁଣ ଚିହ୍ନା ।

ସାନ ବଡ଼ ଭେଦ ନ କରେ ବନ୍ଧୁ
ସବୁ ସୁତେ ସମ ନୟନେ ଚାହିଁ ।
ଦେଖେ ନର ରୋଧେ ପବନ ଧାର
ପବନେ ଉଡ଼ ସେ ମରଇ ନର ।

ନର ନାହିଁ ରହେ ଭାଗ୍ୟ ଆଦର
କହଇ ସ୍ୱରଗେ ଅଛନ୍ତି ହର ।
ବୁଝାମଣା କରୁନାହାନ୍ତି ଠିକେ,
ସାଧୁଛନ୍ତି ତାରେ ଯାବତ ଦୁଃଖେ ।

ରାଜ ଉପବନ

ବିପୁଳ ସମ୍ପଦେ ଭାଜ ନୃମଣି ଉଆସ,
ପ୍ରକୃତି ସମ୍ଭାରେ କେତେ ପରକାଶେ ହାସ ।
ପାଖେ ଫୁଲ ଉପବନ ଶୋଭଇ ଶ୍ୟାମଳ,
ଶୁଭ ନୀଳ ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପ ଫୁଟି ମନୋହର ।

ଉଠି ସେହି ଉପବନ ମୃତ୍ତିକା ତଳପେ,
ଗୋଟି କେତେ ମଦରଙ୍ଗା ଦିଶଇ ଅଳପେ ।
ସେ ତ ନୁହେଁ ଉପବନ ଶୋଭାର ପସରା,
କାଟି ଦିନେ ମାଳୀ ଦୂରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେବ ପରା ।

ସେ ରତ୍ନ ଭଣ୍ଡାର ମଧ୍ୟେ ଲୁଚ ଲଜ୍ଜା ଭୟେ,
ଚୋରଟି ପରାୟେ ସେ ଯେ ଅନାଏ ବିନୟେ ।
ଖଣ୍ଡ ଦୂରେ ଯାଉଥିଲା ଧୀର ପାଦେ ନାରୀ,
ଉଦର ଅନଳେ ସାରା ତନୁ ତାର ଜାଳ ।

ଦେଖିଲା ଉଠିଛି ଶାଗ ଫୁଲଗଛ ତଳେ,
ଭାବିଲା, "ତୋଳିବ ଭୋକ ମେଣ୍ଟାଇବ ହେଲେ ।"
ବୟସ ନୋହିବ ତିନ କୋଡ଼ିରୁ ନିଊନ,
ମୁଣ୍ଡେ ବାଳ ପାଚିଅଛି ଥରୁଛି ଚରଣ ।

ଯୋଡ଼ ଚିରା କନା ବାସ ରଖିଛି ମେଖଳେ,
ତା ତହୁଁ କି ଦୁଃଖୀ ଜଣେ ଥିବ ଏ ଭୂତଳେ ?
ଗତ ରାତ୍ରୁଁ ନ ପଡ଼ିଛି କିଛି ପେଟେ ତାର,
ବେଳ ଦଶ ଘଡ଼ ଏବେ ଜଳୁଛି ଜଠର ।

ଛଡ଼ କେହ୍ନେ ଯିବ ଶାଗ ଦେଖି ଏ ଉଦ୍ୟାନେ,
ମଦରଙ୍ଗା, ପଶି ଧୀରେଁ ତୋଳିଲା ମଉନେ ।
ଭରିଗଲା, ଅଣ୍ଟି ଯେବେ ଫେରିବାର ପାଇଁ,
ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖେ ମାଳୀ ଆସୁଅଛି ଧାଇଁ ।

ସେତେବେଳେ ବୁଝିଲା ସେ କି କରିଛି ଦୋଷ,
ଶୁଣିଲା ଅଭାଷା-ମିଶା ମାଳମୁଖ ରୋଷ ।
"ବାପଘର ବଗିଚା କି ପାଇଲୁ ତୁ ବୁଢ଼ୀ,
ପଶି ବଳେ ଚୋର ନେଉ ଗଛପତ୍ର ତୋଳ ?"

କହି ମାଳୀ ହାତେ ବୁଢ଼ୀ ବେକେ ମାରି ଧକ୍କା,
ଆଜ୍ଞା କଲା, "ଯା ତୋଳକୁ ବେଗେ ଏଥି ପକା"
ଝାଡ଼ ଅଣ୍ଟି, କାନ୍ଦ ବୁଢ଼ୀ ଛଡ଼ ଉପବନ,
ଗଲା ବାଟେ ଚାଲ ଥିରେ, ଥରୁଛି ଚରଣ ।

ପଛୁ ବକୁଅଛି ମାଳୀ ନାନା ଅପଭାଷେ,
ଶୁଣି ନରପତି ବାସୁଁ ପୁଛିଲେ ବିଳାସେ ।
'କି ହେଲା, କମ୍ପାଇଁ ଭୁଣ୍ଡ ?' -- ଜଣାଇଲା ମାଳୀ
ଶୁଣିଲେ ନୃମଣି, କୋପେ ଦେଲେ ତାରେ ଗାଳ ।

"ମାଆ କି ମାଉସୀ ତୋର ଜାଣି ଦେଲୁ ଛଡ଼,
ଏ ପରା ବଗିଚା ଦେଲା ସେ ବୁଢ଼ୀ ଉଜାଡ଼ ।
ଏ ନୁହେ ଉଦ୍ୟାନ ମୋର ବଣ ପଦା ଗୋଟି,
ଯେ ଯାହା ପାରିବ ବଳେ ଘେନିଯିବ ଲୁଟି ।"

ରଚନା ଦିବସ
ତା ୪-୯-୧୯୨୭

ବଳଙ୍ଗ ପୁଳିନେ

ପ୍ରଦୋଷ ବିହାରେ ବଳଙ୍ଗ ପୁଳିନେ,
ଦୂର ପଥେ ଯାଇ ମିଳିଲି ମୁଁ ବିଜନେ ।
ଜନ ପ୍ରାଣୀ ଜଣେ ନ ଭେଟିଲି କାହିଁ,
ଗଛଲତା ବାଲି ବିତାନେ ଅନାଇଁ ।
ଚକ୍ରବାକେ ରବ ହୁଏ ରତିରତି,
ପାଟଳି ବରଣେ ଚସି ବ୍ୟୋମ ପଟ ।
ସାନ୍ଧ୍ୟ କୁଆ ପନ୍ତି କାଆ କାଆ ରବେ,
ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ ଗଗନ ଗରଭେ ।
ହମ୍ବା ରଡ଼ି ଦେଇ ଫେରୁଥିଲେ ଧେନୁ,
ସାଥେ ଚଳେ ବାଇ ଗଉଡ଼ ତା ବେଣୁ ।
ତୀର ଶୋଭା ଆହା କିବା ବିମୋହନ,
ନୀର ଶୋଭା ତହୁଁ ବଳି ଅନୁପମ ।
ଶତ ବୀଚି ଯାଏ ନୀର ବୁକେ ଖେଳି,
କନକ ସାଗର ଶୋଭାବନ ବଳି ।
ସେ ସମୀର ଧୀର ମୃଦୁଳ ପରଶେ,
ଗଛ ପତ୍ର ଫୁଲ ନାଚେ ଖେଳେ ହସେ ।
ଦୂର ଡାଳେ କାହିଁ ଲୁଚି ପରଭୃତ,
ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାନେ ଡାକେ ପଞ୍ଚମ ସଙ୍ଗୀତ ।
ଏ ସମ୍ପଦ ଯେତେ ଉଚ୍ଛୁଳେ ନୟନେ,
ଜନ, ପ୍ରାଣୀ କାହିଁ ନ ଦେଖିଲି ଜଣେ ।
ଏ ସକଳ ମେଳେ ବୁଲେ ମୁଁ ଏକାକୀ,
କି ଗୂଢ଼ ଭାବନା ହୃଦ ପଟେ ରଖି ।

ଏ ଭାବେ ପ୍ରକୃତି ସୁଖ-ସ୍ରୋତେ ଭାସି,
ଦୂରୁ ଦୂର ଦେଶେ ଉଭା ହେଲି ଆସି ।
ଗଗନୁ ଲିଭୁଛି ପାଟଳ ବରଣ,
ବଳଙ୍ଗେ ତା ଶୋଭା ଦିଶେ ଅନୁପମ ।
ଚଉଦିଗ କିବା ଦିଶେ ଅନ୍ଧାରିଆ,
ଗଛ ପତ୍ର ଥିରେ ହୋଇଛନ୍ତି ଠିଆ ।
ତେବେ ହେଲେ ମୁଁ ଯେ ଯାଏ ପାଦ ବୁଳି,
କାହିଁ ଯିବି କିଛି ନାହିଁ ବାରେ ଭାଳି ।
ସେ ସକଳ ମେଳେ କୁଆ କାଆ ଡାକ,
ବେଳେ ବେଳେ ରହି ରାବୁଥିଲା ପିକ ।
ରଜନୀ ତମିରେ ଦିବସ ସମ୍ଭାର,
ସନ୍ଧ୍ୟା ଶୋଭା କୋଳେ ଥିଲା କେତେ କାଳ ।
ସେହୁ ପୁଣି ଏବେ ହୋଇଗଲା ତୁନି,
ମୋ ବିଜନ ସାଥି, ପଥ-ସୌଦାମିନୀ ।
ଥିର ପାଦେ ତହୁଁ ଛିଡ଼ା ହେଲି ତହିଁ,
ଆହା ବୋଲିବାକୁ ସାହା କେହି ନାହିଁ ।
ଖୋଜି ଏଣେ ତେଣେ ଅନାଏଁ ତରକି,
ଫାଟି ପଡ଼େ ଆଖି, ପାଦ ଯାଏ ଥକି ।
କି କରିବି ମୁହିଁ, କାହିଁ ଅବା ଯିବି ?
ନିରେଖି ଅନ୍ଧାର ଚିତ୍ତ ଯାଏ ଦ୍ରବି ।
ଏହି ଭାବେ ତହିଁ ସାୟାହ୍ନ ତରଙ୍ଗେ,
ଦୋଳେ ମୋ ପରାଣ ବିଷାଦ ସୋହାଗେ ।

କାହୁଁ କାହା ସ୍ୱନ ଶୁଣିଲି ଚକିତେ,
କେ ମୋତେ ପଛରୁ ପଚାରିଲା ସତେ ।
ଆଚମ୍ବିତେ ବାରେ ବଦନ ଫେରାଇ,
ସଇକତ ଶେଯେ ଉଭା କିଏ ତହିଁ ।
ବୟସେ ମୋ ତହୁଁ ହେବେ କିଛି ସାନ,
ସାୟାହ୍ନ ପୁଲକେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନ ।
ଅଧରେ ଫୁଟିଛି ଅଧ ଅଧ ହସ
ନୟନ ଯୁଗଳେ ଜ୍ୟୋତି ପରକାଶ ।
ଏକ ହାତେ ଧରି ସ୍ଲେଟ ବାଡ଼ିଟିଏ,
ଆନ ହାତେ ଅଛି କୁସୁମ କେଣ୍ଡିଏ ।
ସାୟାହ୍ନ ତିମିର କାଳିମା ଉଡ଼ାଳେ,
ସେ ମଧୁ ମୁରତି ଖେଳଇ ଉଜଳେ ।
ଧରା ବ୍ୟୋମେ ଯେତେ ଦେଖିଥିଲି ଶିଶୁ,
ସବୁ ଜିଣି ରାଜେ ରୁଚିର ମାଧୁରୀ ।
ସେହି ଟି ଏବେ ଯେ ଏତେ ନିଜ ମୋର,
ମୋ ନିଜ ନିମିଷେ ହେଲା ମୋ ପାସୋର !

ବିସ୍ମୟ ହରଷ ମଣ୍ଡିତ ପରାଣ,
ଅରଜିଲ ତହିଁ ଯାବତ ଧିଆନ ।
ସେ ଧିଆନେ ପଥ ଖୋଜିବାର ମୋର,
ପୋଛି ହୋଇ ମନୁ ହେଲା ସେ ଅନ୍ତର ।
ନିଜନ ପଥେ ସେ ସ୍ୱଜନ ଅତିଥି,
ନିସର୍ଗ ପୀୟୁଷ ମୋହନ ମୂରତି ।
ଅଧେ କି କଳ୍ପନା ଅଧେ ଅଶରୀରୀ ,
ଅଧେ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ବିମୋହନ ଶିରୀ ।
ସରଗର ଶୋଭା ଅଲଭ୍ୟ ଆଭାସ,
ମର ମହୀତଳେ ଅମର ପ୍ରକାଶ ।
କରେ କର ଦେନି ଅଦେହ ପରଶେ,
ନିଶି ଅବଗୁଣ୍ଠେ ଉଭା ମୋର ପାଶେ ।
ପରିଚେ ହେବାର ଲୋଡ଼ା କଲି ସିନା,
ତିମିର ଉଡ଼ାଳେ ରହିଲା ଅଚିହ୍ନା ।

ଘନୁ ଘନ କ୍ରମେ ଘୋଟି ସେହି ତମ
ନ ଦିଶେ ନୟନେ ନଦୀ ଗିରି ବନ ।
ଦୂର ରାଜପୁର ଶିଳା ସୌଧ ଚୂଳେ;
ଜଳଇ ପ୍ରଦୀପ ଅଳପ ଉଜଳେ ।
ଦୂରୀଭୂତ ଯଥା ସୁହୃଦ ହୃଦୟ
କ୍ଷୀଣୁଁ କ୍ଷୀଣତର କରଇ ପ୍ରଣୟ ।
ସେହୁ ପୁଣି କଁପା ନିମିଷୁ ନିମିଷେ,
ଲୁଚି ରହିଯାଏ ନିଶିଥିନୀ ବେଶେ ।
ମେଘାସନ ଚୂଡ଼େ ପ୍ରତୀଚୀ ପ୍ରହରୀ
ସାନ୍ଧ୍ୟ ଶୁକ୍ରତାରା ଯାଉଅଛି ବୁଡ଼ି ।
ନିଶବଦ ବନ ମଉନ ଅଧରେ ।
କି ଭାଷେ ବିଳଙ୍ଗ ଧୀର କଳ କଳେ ।
ସେ କ୍ଷୀଣ ନିସ୍ୱନ କ୍ଷୀଣତର ତାନେ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଉଠେ ବେନି ତୀର ବନେ ।

ନିଶି ନିଶବଦେ ନିସ୍ୱନିଲା ବାଣୀ
ଅଧିର ଅମୃତ ଭାଷା ସୁଧା ଜିଣି ।
ଭାଷିଲେ ସରାଗେ—'ଏକାକୀ ଏଭଳି ?'
'ସାଥି ହୋଇ ବେନି ଆସ ଯିବା ଚାଲି ।'
ଆଗେ ଆଗେ ସେହୁ ଚାଲନ୍ତି ପୁଲକେ,
ଛାୟା ଅନୁସରି ଯାଏ ମୁହିଁ ସୁଖେ ।
ପାଦ ଶ୍ରମ ମୋତେ ନ ପଡ଼ଇ ଜଣା,
ତାଙ୍କ ବେନି ପାଦେ ଚାଲେ ମୁହିଁ ସିନା ।
ନୟନେ ଲୋଡ଼ା ମୋ ନାହିଁ ନିରେଖିବା,
ତାଙ୍କ ବେନି ନେତ୍ରେ ଦେଖୁଛି ମୁଁ ଅବା ।
ପଦେ ହେଲେ ମୁଖୁଁ ନ ସ୍ଫୁରଇ କଥା,
ମନୁ ମନ ଭାବ ଫେଡ଼େ ନୀରବତା ।
ଏ ଭାବେ ନିମିଷେ ପରବେଶ ଖିରେ,
ମୋ ବନ୍ଧୁ ଆବାସ ନିକୁଞ୍ଜ ଦୁଆରେ ।

କାହିଁ ଯିବି କିଛି ନ ପାରଇ ଭାବି
ମନ ପାଦ ବେନି ଭେଦ ଅନୁଭବି ।
ତିମିରେ ଅଳପେ ପଥ ହୁଏ ବାରି,
ଦୃଶ୍ୟ ଯାହା ରଖେ ରଜନୀ ଆବରି ।
ବଢ଼େ ଚିତ୍ତେ ପ୍ରୀତି ଅଭିଳାଷ ଅତି,
ଲୋଡ଼ି ନେବି ସଙ୍ଗେ ସେ ସ୍ୱଜନ ସାଥି ।
କେତେବେଳେ ମୋର ସେ ଅପରିଚିତ,
ଆଖି ଆଗୁଁ ହୋଇଗଲେ ଟି ଅଜ୍ଞାତ ।
ଆବାସ ନିକୁଞ୍ଜେ ଫୁଲ ଗଛ ତଳେ,
ମନ ଆନମାନେ ଛିଡ଼ା ହେଲି ଥରେ ।
ସାୟାହ୍ନ ସମୀର କଲ୍ଲୋଳ ପରଶେ,
କୁସୁମ ଆସାର ଭୂତଳେ ବରଷେ ।
ବହିଗଲା ମୋର ପରାଣ ପସରା—
ମୋ ବେନି ନୟନୁ ବେନି ଅଶ୍ରୁ ଧାରା ।
ବିଚାରିଲି ଆହା କିମ୍ପା ମୁଁ କାନ୍ଦୁଛି ?
ହାତ ଗଲା ନାହିଁ ଦେବି ଲୁହ ପୋଛି ।

ସେଦିନୁ ଗଲାଣି ବିତି କେତେ ନିଶି,
ବିଳଙ୍ଗ ସାୟାହ୍ନ ପୁଳିନେ ନିବସି ।

ବାଟ ବଣା ଆଜି ହୋଇଛୁ ତ ଦିନେ,
ବିଜନ ସାଥି ମୁଁ ଲୋଡ଼ୁନାହିଁ ଜଣେ ।
ହେଲେ, ତେଜି ସୁଦୂରେ ଘୁରିଚେ ଏ ଦେଶ
ଦୂରୁ ଦୂରେ କାହିଁ ଆଶ୍ରିବି ପ୍ରବାସ ।
ଭେଟନ୍ତି ଯଦି ମୋ ଶାଳିଆ ସରାଗେ,
ଏ ଗାଥା କଳିଙ୍ଗ, ଫେଡ଼ନ୍ତୁ ତା ଆଗେ ।
ଭୂତଳେ ମରମ କଥା ବୁଝିବାରେ
ତା ସମ ଦୋସର ନ ଦେଖିଲି କାରେ ।

ଫୁଲତୋଳା

ବସି ଏ କୁସୁମ କାନନେ, ବୃଦ୍ଧ ହେ,
ରହିଛ ଦିବସ ନିଶି,
ଆପଣା ଉଆସ ଅତୁଳ ଭଣ୍ଡାର
ଧନ ଦଉଲତେ ହସି ।

ଆବାଲ୍ୟୁଁ ଅର୍ଜିଛ କେତେ ଧନ ହାତେ
ତୃଷ୍ଣା ନ ମେଣ୍ଟିଲି ତେବେ;
ଏ ଜରା କବଳେ ଧରି, ଏ ଉଦ୍ୟାନୁ
ନିଧି ସାଉଁଟୁଛ ଏବେ ।

ଯତନେ ବଢ଼ାଇ ରଖି ତରୁ ଲତା
ପିଅର ସେନେହ ଭରେ,
ଡାଳେ ଡାଳେ କଳି ଢଳିଲେ ପବନେ,
ଶୋହା ନିରେଖନ୍ତ ଭଲେ ।

ବିପିନ ନିକୁଞ୍ଜୁ ଆଣନ୍ତ ଉଡ଼ାଇ
ଫୁଲ ମଧୁପାୟୀ ଅଳି,
ଫୁଲୁଁ ଫୁଲେ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତ
ଉପବନ କୋଳେ ଠାରି ।

ଥାପି ଅଳି ଫୁଲ ବଦନେ ଅଧର
କହେ କି ଅମର ବାଣୀ
ଏ ମର ଜୀବନ ଶେଷ ପଲକେ କି
କାନେ ନ ପାରନ୍ତ ଶୁଣି ?

ଯେ ହାତେ ଇଚ୍ଛାର ସେହି ହାତେ ପୁଣି
କୁସୁମ କଳିକା ତୋଳି,
କି ଅଲଭ୍ୟ ଲାଭ ଲଭୁଛ ଜୀବନେ
କାଟି ଦେଇ ସ୍ନେହ ଡୋରି ?

ଦେଖ ପଡ଼େ ଝରି କିଶଳୟ ପ୍ରାନ୍ତୁ
ପରାଣ ପିଣ୍ଡିତ ହାସେ,
ନେତ୍ର ନୀର ବିନ୍ଦୁ ଫେଇ ହାଲେ ଲତା
ତା କଳି କୁସୁମ ଆଶେ ।

ସେନେହ ସନ୍ତାପ ଫିଙ୍ଗି ହୃଦୁଁ ଦୂରେ
ଧ୍ୟାନ ତୁମେ ବିଶ୍ୱଧନେ,
ଡାଳୁଁ ଫୁଲ କଳି ଛିଣ୍ଡାଇ, ଭାବ ତ
ପାଲଟେ କି ହେବ ଦିନେ ।

ବାରୁଣୀ ଗିରିର କୋଳେ ନିଶୀଥ ଭାବନା

[ବାରୁଣୀଗିରି ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ବାରିପଦାଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ । ଗିରିଟି 'ମନ୍ଦିର ସଉଧ ବେଢ଼ା ଶିଳାମୟ ପଥ' ଦେଇ 'ଦାଢି' ରେ ମିଶିଅଛି । ମନ୍ଦିରଟି ଶିବାଳୟ ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହାଦେବ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଦେବତା । 'ଦାଢି' ଏକ ବିରାଟ ସରୋବର ।

ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଓଡ଼ିଆ ସହିତ ମିଶାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କବି ୧୯୨୯ ମସିହାଠାରୁ ୧୯୩୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଥିଲେ ।

୧୯୩୧ ମସିହାର ତୃତୀୟ ପାଦରେ କବିତାଟିର ରଚନା । କବି ସେ ସମୟରେ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବାଲିଆବେଢ଼ାରୁ ନୟାବସାଣ ଦେଇ ବାରିପଦାକୁ ଆସୁ ଥିଲେ ।]

କବି ପୂର୍ବଦୃଷ୍ଟ ବାରୁଣୀ ଝରର ନିକଟକୁ ଚାଲି ଚାଲି ଯିବା ବେଳେ ବାଟରେ ସାନ୍ତାଳ ପିଲାଟିଏ ତାଙ୍କର ସହଗାମୀ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଦୂର ଦେଶରେ ମାଟିକାମ ସାରି ଫେରୁଥିଲା ଏବଂ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହେଉଥିଲା ଘରକୁ ଯିବା ପାଇଁ । ସେ ହିଁ କବିତାର 'ଗଣ୍ଡି ଧନ', ଝରର ନିକଟରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବାରେ ବିଲଙ୍ଗ-ନଦୀ ଅତିକ୍ରମ କରି କିପରି ଯିବ ଚିନ୍ତିତ ଥିଲା । କବି ଓ ପିଲାଟି ବାରୁଣୀ ଝରର ନିକଟରେ ରାତି ପୁହାଇଥିଲେ ।]

ଏତେ ଦିନେ ପୁଣି ଆଜ ଉଦାସ ବିହାରେ,
ଭେଟିଲି ନିର୍ଝର ଆସି କାଳ ପାରିବାରେ ।
ତିନୋଟି ବରଷ ତଳେ ନୋହିଛୁ ତ ଊଣା,
ଦିନ ଗଣି ଗଣି ଏକା ବିତିଗଲା ସିନା ।
ନିରାଶେ ଭେଟିଲି, ଆଶା ତେଜିଲା ନିମିଷେ,
ଭାଗ୍ୟେ ଥିଲି, ପୁଣି ଆସି ମିଳିଲି ପାରୁଶେ ।
ଦେଖିଲି ବିମଳ ଧାରା ବହିବାର ନାଳେ,
ପରାଣ ଦେବାର ତାଳ ଏ ଦୀଘି ସଲିଳେ ।
କେତେ ତ ସୁମାରି ଅଛୁ ବାସେ ପରବାସେ,
କେତେ ହସି କାନ୍ଦି ଅଛୁ ବିଷାଦ ହରଷେ ।
ଗ୍ରୀଷମ ତପତ ଦିନେ ବିସ୍ମରି ତୋ କଥା,
ଝାଳେ ପାଖାଳିଛି ତନୁ, ଦୂର କରି ବ୍ୟଥା ।
ସବୁ ସିନା ଝରି, ଏହି ଘଡ଼ିକ ପାଇଁକି,
ନୋହିଲେ ଅତୃପ୍ତେ ମିଛେ ବଞ୍ଚିବାର ନିକି ।

ଦିନ ଆଠ ଘଡ଼ି ବେଳୁଁ ହେଲଣି ସାୟାହ୍ନ,
ଖର ରବି କର ଏଡ଼ି ଉଇଁଲଣି ଜହ୍ନ ।
ଗିରି ଅନ୍ତରାଳେ ମୁଖ ନାହିଁ ସିନା ଫେଡ଼ି,
ଏହି କ୍ଷଣି ଦେବ ମଞ୍ଚେ ସୁଧା ଧାରା ଢାଳି ।
ଭୂଧର ନୀଳିମା ଚୂଡ଼ା ସଜିବ ରଜତେ,
ଦୀଘି ତଳେ ରୂପ ଶିଖା ଖେଳାଇବ କେତେ !
ଗୋଟିଏ ଗଗନେ ଫୁଟି ସ୍ୱର୍ଗ ପାରିଜାତ,
କୋଟି କଇଁ ଫୁଟାଇବ ଏ ସରେ ତୁରିତ ।
ନିବିଡ଼େ ନିଜନେ ବେନି ଏଥି ନିକାଞ୍ଚନେ,
ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଗାଥା ଯେବା ପରାଣେ ।
ହେଲେ, ନିମିଷକ ସୁଖ ଲାଗି ଏ ଜଗତେ
ଯାତନା ଜଞ୍ଜାଳ ନର ନ ସହୁଛି କେତେ ?

ଆଜ ଏବେ ଚାଲି ବାଟ ପ୍ରଖର ତପନେ,
ଆସିଛୁରେ, ବଣ ପଦା ବିଜନ ଅୟନେ ।
ଭୋକେ ଛୁଇଁ ନାହୁଁ ମୁଖେ ଅନ୍ନ ଏକ ମୁଠି,
ଶୋଷବେଳେ ପାଣି ଚିଳେ ପାଇ ତ ନାହୁଁଟି ।
ମେଘ ଘନଧାରେ ପାତି ଦେଇଅଛୁ ମଥା,
ଦେଖିଛୁ ଚପଳା ନୃତ୍ୟ ଚାରୁ ବିକଟତା ।
ଜୀବନ ମରଣ ଗାଥା ଶୁଣିଛୁ ବହୁତ,
ପଦେ ପଦେ ଦୀର୍ଘ ଶ୍ୱାସ କରି ତୁ ଆହୃତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବାଳୁତ ତୁହି, ସୁକୋମଳ ଅତି,
ନିଦ୍ରାଳୁ ସହଜେ ଚାହିଁ ନ ପାରିବୁ ରାତି ।
ପାରି ଦେଉଅଛି ତଳେ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଞ୍ଚଳ,
ତୁନି ହୋଇ ପଡ଼ି ଏଠି, ଶୋଇ ଏବେ ପଡ଼ ।
ସପନେ ବିସୋରି ଯିବୁ ପରାଣ ଯାତନା,
ନିଶି ଶେଷେ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗେ ଥିବ କି ଭାବନା ?

କାନ୍ଦୁଛୁ କାହିଁକି ବାବୁ, ବ୍ୟଥିତେ ଏଭଳି,
ଢାଳୁଅଛୁ ଭୂଇଁତଳେ ନେତ୍ର-ସୁଧା ବାରି ?
'ନାହିଁ, ନାହିଁ' - ଥରୁ ଥରେ କହୁଅଛୁ ମିଛେ,
'କାହିଁ ମୁଁ କାନ୍ଦୁ ତ ନାହିଁ'—କହୁଛୁ ସଙ୍କୋଚେ ।
ତେତିକି ଅଧିକ ପୁଣି ବଢ଼ୁଅଛି କୋହ,
ତୁନି ହୁଅ, ବାପା ମୋର, ତୁନି ହୋଇ ରହ ।
ବରଷି ଯାଉଛି ବିଧୁ ରଜତ ମାଧୁରୀ,
ପରଶି ମୃଦୁଳେ ହୃଦ କନକିତ ଡୋରି ।
ପୋଛି ନୟନର ନୀର, ଚାହାଁ ଦେଖି ଥରେ,
ଆଉ କାନ୍ଦିବାକୁ ମନ ନ ବଳିବ ତଳେ ।

ଆହା ବାବୁ କି ସୋହାଗ ନହିଛୁ ପରାଣେ,
କା ଲାଗି ଢାଳୁ ଏ ବାରି ଯୁଗଳ ନୟନେ ।
ମୋର ତ ନୀରସ ହୃଦ ମରୁ ଧୂଳି ପରି,
ମୋ ପାଖେ ମିଛେ ରେ କିପାଁ ଭାଳୁଛୁ ଏଭଳି ?

ପିଅର ସୋଦର ସ୍ନେହ ନ ଜାଣେ ଜୀବନେ,
ସଖା ସହଚର ଭବେ ରଖିନାହିଁ ଜଣେ ।
କାହା ଲାଗି ଦୁଃଖେ ଆଜ ଢାଳିବ ଲୋତକ,
ବିଚ୍ଛେଦ ବିଷାଦେ କ୍ଷଣେ ଶୁଖାଇବ ମୁଖ ?
ଏ ବାରୁଣୀଝରେ ମୋର ବିଦେହ ତ ଉଷତେ,
ମନ୍ଦିର ସଉଧ ବେଢ଼ା ଶିଳାମୟ ପଥେ ।
ସେହିଭଳି ତୋ ନୟନ ବିମୋହନ ବାରି,
ବହୁ ମୋ ପରାଣ ଶିଳା ଆସ୍ତରଣେ ଢାଳି ।
ଦିନୁ ଦିନ ବହି ବାବୁ, ଋତୁରେ ନିର୍ଝର,
ତହିଁ ମୋରେ ରଖୁ ଭବେ ବୁଡ଼ାଇ ନିକର ।
ତେବେ ଅବା ମନେ କେବେ ହେଜିବ ମୁଁ ବାରେ,
ଯେ ନିତି ମରୁଛି ଦିନେ ପଡ଼ୁଛି ସଂସାରେ ।
କାହିଁ କେତେ ଦୂରେ ଆଜ ରହିଛନ୍ତି ଯାଇ,
ଅଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ମଶାନ ଭୂଇଁ ଚିତାନଳେ ଶୋଇ ।
ପାସୋରି ଦେଇଛି ମନୁ ନିଷ୍ଠୁର ବିସ୍ମରଣେ,
ଢାଳିବାର ଲୋତକ କି ଅଛି ଏ ନୟନେ ?

ତୁନି ହୁଅ ବାବୁ, ଏବେ ହେଲାଣି ନିଶୀଥ,
ବୃଥା ଭାଳେଣିରେ କିପାଁ ବ୍ୟଥାଉଛୁ ଚିତ୍ତ ?
ରାତି ପାହିଗଲେ ଯିବୁ କେତେ ବାଟ ଆଉ,
ଭେଟିବୁରେ ବେଳ ନଭେ ଆଠ ଘଡ଼ି ନୋହୁ ।
ବାପା, ବୋଉ, ଭାଇ ବାଟ ବସିଥିବେ ଗୃହିଁ,—
'କାହିଁଗଲା ଗଣ୍ଠି ଧନ ଆସିଲା ତ ନାହିଁ ?'
ତୁହି ଗଣ୍ଠି ଧନ ଯାଇ ମିଳିବୁ ତୁରିତେ,
ହୃଦୁଁ ହୃଦେ ଲୋଡ଼ି ନେବେ ଅଧବାଟୁ ତୋତେ ।
ନ କାନ୍ଦ ନ କାନ୍ଦ ବାବୁ, ତୁନି ହୁଅ ଏବେ,
ଦେଖ ବିଧୁ ଉଇଁଲାଣି ଗିରି ଚୂଳେ ନଭେ,
ଖେଳିଲାଣି ଲୋଳ ନୃତ୍ୟେ ସରସୀ ଉରସେ,
ତରୁଲତା ଛୁଇଁଲାଣି ରଜତ ପରଶେ ।
ଏ ମୋହନ ଶିରୀ ତଳେ ବସି କେ ପରାଣୀ,
ନେତ୍ର ନୀର ଢାଳି ବୃଥା କରିବ ଭାଳେଣି ?

ଏତେବେଳେ ସବୁଁ ତହୁଁ ଅଧିକ ତା କୋହ,
ଝର ଧାରୁଁ ବଳି ସତେ ବହିଗଲା ଲୁହ ।
"ଆଜ ରାତି ବସି ସିନା ଦେଖିବ ନୟନେ,
କାଲି ଏତେବେଳେ ଥିବ କେତେ ଦୂର ବନେ ।"
ଆଉ ପଦେ କଥା ମୁଖେ ଭାଷି ତ ସେ ନାହିଁ,
କଥା ଅନୁରୂପେ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ଶୋଇ ।
ତଳ ଶିଳା ଆସ୍ତରଣ ବୁଡ଼ିଗଲା ଲୁହେ,
ଅଧିକ ବିଷାଦ ଛାୟା ଘୋଟିଗଲା ମୁହେଁ ।
ଶୁଅ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡେ ହାତ ଦେଲି ମୁଁ ବୁଲାଇ,
ଭାଳିଲି ହୃଦୟେ ବିଧୁ ମାଧୁରୀ ଅନାଇ—
"ଉଆଁସ ଶର୍ବରୀ ନିତି କରନ୍ତୁ ରେ କାଳି,
ଲୁଚାଇ ରଖନ୍ତୁ ଶଶୀ ତମସିକା ଢାଳି ।
ଲବେ ତେବେ ଦୂରତା ସେ ନ ପାରନ୍ତା ଜାଣି,
ଲଙ୍ଘି ବନ ଗିରି ଶତ ଯୋଜନ ମେଦିନୀ ।'

ପାରି ହୋଇ ଆର ଦିନ ବଳଙ୍ଗ ପନ୍ଥାରେ,
ଭାରି ହୃଦେ ଗଲା ପିଲା ଧୀର ପଦଗୁରେ ।
ନ ଦେଖିଲା ମେଘାସନ ଶ୍ୟାମଳ ମାଧୁରୀ,
ନ ଶୁଣିଲା ପିକ ମଧୁ କଳକଣ୍ଠ ଶିରୀ ।
ଘରେ ଭେଟିଥିବ ସ୍ନେହେ ସ୍ୱଜନ ବାନ୍ଧବ,
ବାପା, ମାଆ, ଭାଇ ପ୍ରୀତି ମେଳାପ ବିଭବ ।
ବାରୁଣୀ ନିର୍ଝର କୋଳେ ନିଶୀଥ ଭାବନା,
ଭୁଲିଥିଲେ, ରହି ଭୋଗେ ପାରିଥିବ ସିନା ।

ଗଳ୍ପ

ସୂଚୀ

୧ । ଶ୍ରୀମନ୍ତ ୪୯

୨ । ସାନ୍ତ୍ୱନା ୫୩

୩ । ରାଜଘାଟ ୫୮

୪ । ମିଳନ ୭୪

ଗଳ୍ପ

ଶ୍ରୀମତୀ

ଗୋବିନ୍ଦ ଘର ଚଳାଇବାର ଏକମାତ୍ର ଲୋକ। ବୟସ ବାଇଶି। ଚାରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା ବିବାହ କଲେଣି; କିନ୍ତୁ ସନ୍ତାନ ଆଦି କିଛି ହୋଇ ନାହାଁନ୍ତି, ବିବାହିତ ଲୋକର ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇବା ପାଇଁ, ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆକୁଳତା ଦେଖାଯାଏ। ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ସେ ଆକୁଳତା ମଧ କିଞ୍ଚିତରେ ନାହିଁ। କଚେରିରେ କିରାନି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି। ଯାହା ଦରମା ପାଆନ୍ତି, ସେଥିରେ ଘର ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳୁଥାଏ। ସାଧାରଣ କିରାଣିଙ୍କର ଦରମା ଛାଡ଼ି ଉପରି ଅନେକ ଥାଏ। 'ଉପରି' କିନ୍ତୁ କେବେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ହାତକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିନାହିଁ। ଅତଏବ, ତାଙ୍କ ଘରର ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନୁହେ।

କାହିଁକି ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ସର୍ବଦା ବିଷଣ୍ଣ। ଅନୁତାପର ମଳିନ ଜ୍ୟୋତିରେ ତାଙ୍କର ମୁଖ ଆଚ୍ଛାଦିତ। ସେ କଚେରିରୁ ଆସି ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି। ସବୁବେଳେ ଏକାକୀ; ଜନତା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ। ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମେଳରେ ସେ କେବେ ବସିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ। ନଈବନ୍ଧରେ, ପୋଖରୀକୂଳରେ ବସି କଣ ଭାବୁ ଥାଆନ୍ତି। ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଉଥାଏ, ପେଟରେ ଭାରି ଭୋକ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କିଛି ପାଇଁ ପ୍ରାଣରେ ଗମ୍ଭୀର ଚିନ୍ତା। ସେ ଏଠାରେ, ସେଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି। ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଜଗତରେ ବୋଧହୁଏ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ। ଆପଣା ଘରକୁ ସେ ପ୍ରାୟ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ। ଆସିଲେ ବାହାର ଘରେ ମୁଠିଏ ଖାଇଦେଇ ପୁଣି ଚାଲିଯାନ୍ତି। ବାହାର ଘରେ ସେ ମୁଠାକ ମଧ କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ନ ଥାଏ। ଖାଲି ପେଟରେ ଗୋବିନ୍ଦ କେତେଦିନ କଚେରିରେ ଲେଖାପଢ଼ି କରୁଥିବାର ଦେଖା ଅଛି। ଶରତ୍ ବାବୁ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ। ଆଜି ସେ ଡେପୁଟି। ଗୋବିନ୍ଦ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ କାଗଜପତ୍ର ଘେନି ଯାଆନ୍ତି। ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଲାଜ ମାଡ଼ିବାର ମଧ ଦେଖାଅଛି। ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗର କିଏ ଡେପୁଟି, କିଏ ଓକିଲ, କିଏ ପ୍ରଫେସର, କିଏ ବକ୍ତା, କିଏ ଅବା ଏ ସବୁ ଛାଡ଼ି ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି। ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଦୁଃଖ—ସେ ଏତେ ତଳେ ପଡ଼ି ରହିଲେ। 'କଣ ପାଇଁ ? କି ଆଶାରେ ? ତାହା ତ ମଧ ହେଲା ନାହିଁ।' ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ବହିଯାଏ। ବିନ୍ଦୁ, ବିନ୍ଦୁ ଲୁହ, ଆଖି ପତାକୁ ଉଠି ଆସେ।

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ବୟସ ଅଠର ବର୍ଷରୁ ଟିକିଏ ଅଧିକ । ଘରେ ସେ, ଗୋଟିଏ ଚାକରାଣୀ, ଆଉ ଜଣେ ସମ୍ଭବତଃ ଚାକର । ଖାଇବାକୁ ତିନିପେଟ, ମାତ୍ର କାମରେ ଅଢ଼େଇ । ମାସକୁ ପଚିଶଟା ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ଅଣ୍ଟୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ସର୍ବଦା ରାଗ; ଦେହକୁ ଅଳଙ୍କାର ହେଲାନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିରକ୍ତି; ମାଟି ଘରେ ରହି ତାଙ୍କ ଦେହ ମାଟିଆ ପଡ଼ିଗଲାଣି, ହାଣ୍ଡିଶାଳର ଧୂଆଁରେ ଲୁଗାପଟା କଳା ହୋଇଯାଉଛି, ଆଖି ଫୁଟି ଜଳ ଯାଉଛି, ଏସବୁ ନିମନ୍ତେ ଘର ଭିତରୁ ବକ୍ତୃତା ଉଠୁଥାଏ — "ନ ମରି କାହିଁକି ରହିଛି, ଜାଣି ନ ଥିଲି କି, ଡେପୁଟୀଙ୍କର ଝିଅ ବୋଲି, ଜମିଦାରଙ୍କ ଘରର ପିଲା ବୋଲି—ମଲା, ମୋ ବର ଲୋ ବର, ନ ପୋଷି ପାରିବ ତ ଏ ମୋ ହାତ ଧରିଥିଲା କାହିଁକି ମ ? "ହାତ ନ ପାଏ ମୁଣ୍ଡକୁ, ନା ମନ ଯାଉଥାଏ ଜହ୍ନକୁ ।" ପୃଥିବୀରେ ଅନେକ ବକ୍ତୃତା ଦିଆଯାଏ । ଜଣେ ଯୁବତୀର ବକ୍ତୃତାରେ ବା କଣ ଏତେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ରହସ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ? ତେବେ ଶ୍ରୀମତୀ ସାଧାରଣ ଯୁବତୀଙ୍କ ପରି ନୁହନ୍ତି । ସେ ଶିକ୍ଷିତା ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ବଙ୍ଗଳା ବେଶ୍ ଜାଣନ୍ତି । ଡିଟେକ୍ଟିଭ୍ ଉପନ୍ୟାସରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ତାଙ୍କର ବାକି ପଡ଼ିନାହିଁ । ଶିକ୍ଷିତା ଯୁବତୀଙ୍କର ଦୁଃଖ ଯେ, ତାଙ୍କର ନିବାସନରେ ସକଳ କଷ୍ଟ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ପଢ଼ି ମନ ଭୁଲାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତେବେ ସେ ବେଳେବେଳେ ବାପାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ପକ୍କା ଘରେ ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ରହି ଆସନ୍ତି; ଖଟ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇ ଆସନ୍ତି, ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଚୁରତା ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନର ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ପୁହାଇ ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ବାପାଙ୍କ ଘରେ ସବୁ ସୁଖ, ସମସ୍ତ ବିଳାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ; କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ବହୁତ ଦିନ ରହି ଯିବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହୁଏନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ରହି ପାରନ୍ତେ କି ନାହିଁ, ସେ କଥା ପୃଥକ୍ । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନୂତନ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀ କେବଳ ପତିଙ୍କ ଗୃହରେ ମିଳିପାରେ । କୃପଣ ଧନବିନା, ପଣ୍ଡିତ ଜ୍ଞାନବିନା, କବି ସଙ୍ଗୀତବିନା ରହି ପାରନ୍ତି । ବକ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଥରେ ବକ୍ତୃତା କରି ଶିଖିଲେ, ଆଉ ପାଟି ବନ୍ଦ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରକୃତିର ନିବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ି ବାପାଙ୍କ ରାଜଭବନରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ କୁଡ଼ିଆ ଘରକୁ ଅତିଶୀଘ୍ର ପଳାଇ ଆସନ୍ତି ।

ଦିନେ ଶ୍ରୀମତୀ ଠିକ୍ ବାପାଙ୍କ ଘରୁ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି —ଏପରି ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଘରେ । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ବହୁ ଦିନରୁ ଦେଖା ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଦେଖା କରିବାର ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ମନ ଅଧେ ବାପ ଘରେ, ଅଧେ ନିଜ ଘରେ । ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମନ ତାଙ୍କର ସୁଖ ଦୁଃଖର ସହଚରି, ସେହି ନଈ, ପୋଖରୀ କୂଳରେ, ଦାଣ୍ଡରେ । ପତି ପତ୍ନୀଙ୍କର ଦେଖା ହେଲା । ବହୁତ ପ୍ରେମ ସମ୍ଭାଷଣ ପରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ସ୍ନେହ ଆଲିଙ୍ଗନ ଗୋଟିଏ ଘୂର୍ଣ୍ଣି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଅଧ ଶୁଖିଲା ପ୍ରାଣକୁ ଆସି ଛୁଇଁଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ସେଦିନ ରାତିରେ ତାଙ୍କର ପରିଚିତ ଦାଣ୍ଡଟିଠାରୁ, ପୋଖରୀକୂଳରୁ, ନଈ ବନ୍ଧରୁ ମେଲାଣି ଘେନି ଜୀବନର ଶୂନ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ମାର୍ଗରେ ବାହାରିଲେ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଘରେ ଏକା । ପତି ଘରକୁ ନ ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପତିଙ୍କ ସ୍ମୃତି ସର୍ବଦା ତାଙ୍କ ମନରେ ଥାଏ । ଆଉ ସେ ସ୍ମୃତି ଆସିବାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଘଟୁନାହିଁ । ଅତଏବ ସେ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟାଏ ନିର୍ଜନତା ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦ ଯିବାର ଦଶ, ପନ୍ଦରଦିନ ପରେ ତାଙ୍କ ଦରମା ପଚିଶ ଟଙ୍କା ସରିଗଲା । ଶ୍ରୀମତୀ ବାପାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲେ । କିଛି ଦିନ ପତି ଗୃହରେ ରହି ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଉପାଦାନ ମିଶିଅଛି । ତାର ପରିତୃପ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ସେ ରହି ନ ପାରନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତୀ ଅତି ଶୀଘ୍ର ବାପାଙ୍କ ଘରକୁ ଆପଣା ପ୍ରତି ଗରମ କରି ପକାଇଲେ । ଚାକର, ଚାକରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଓ

ବାପ ମାଆଙ୍କର ଅନୁମୋଦନରେ ଠିକ୍ ହେଲା, ଶ୍ରୀମତୀ ପତି ଗୃହକୁ ଫେରିବେ । ଶ୍ରୀମତୀ ଫେରି ଆସିଲେ । ବାପାଙ୍କ ଘରୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ କିଛି ଧାନ ଚାଉଳ ଆସୁଥାଏ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ବେଶି ଆସିଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଶା ପୋଷିଥିଲେ, ହସି ଖେଳି ସୁଖ ସମ୍ପଦରେ, ସକଳ ପ୍ରକାର ବିଳାସ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନଟା ପୁହାଇ ଦେବେ । ଆହା, ମନୁଷ୍ୟର କଳ୍ପନାର କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ, ଭାଗ୍ୟ ଘଡ଼ି ଘଡ଼ିକେ କିପରି ଫେରେ ! ଜୀବନ ଆଜି ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ଭାରି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ପଚିଶ ଟଙ୍କା ଅଣ୍ଟୁ ନ ଥିଲା ବୋଲି ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିଲେ; ଆଜି ମୁଠାଏ ଭାତ ପାଇଁ ପର ହାତକୁ ଚାହିଁବାକୁ ହେଲା । ମାଟି ଘରରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ଦେହ ମାଟିଆ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା; ସେ ଘର ଆଜି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଗଲାଣି, ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥ ତଳେ ଧୂଳିମାଟିରେ ପଡ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଟିକିଏ ମଳି ଲାଗୁନାହିଁ । ହାଣ୍ଡି-ଶାଳ ଧୂଆଁରେ ଲୁଗା କଳା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଆଜି କଣ କଳା ହେବ, କାହିଁରେ ବା କଳା ହେବ, ଚୂଲି ଲାଗିବାର ଦରକାର ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଆହା, ବିଧାତା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜୀବନର କି ଲୋଭ, ସଂସାରର କି ମାୟା ଦେଇଛି । ଶ୍ରୀମତୀ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଆଠ ଦଶ ଥର ନଈ କୂଳରେ, ପୋଖରୀ କୂଳରେ, କୂଅ ମୂଳରେ ଆପଣା ଜୀବନର ଅସାର୍ଥକତା ଆପଣାକୁ ବୁଝାଇ ସାରିଲେଣି । ପୁଣି ସେ ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥ ତଳେ ସେହି ମୁଠାକର ଚିନ୍ତା । ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ସେ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଲେଣି । ବାପ, ମା ଜୀବନର ମୁକ୍ତି ନୁହନ୍ତି । ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେଁ, ବିଳାସ ସମ୍ଭୋଗ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ; ଗୋବିନ୍ଦ ହିଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣର ପରଶମଣି । ସେ କଣ ଆଉ ଆସିବେ ? ଆଉ ଅଛନ୍ତି ? ଆହା, ସେ କଣ ଆଜି କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ?

ଗୋବିନ୍ଦ ଏଣେ ବହୁଦିନ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ବୁଲି ବୁଲି ଶେଷରେ କାନପୁର ସହରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କାନପୁରର ଯୋତା କାରଖାନା ଭାରତରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ତାହାର ପରିଚାଳକ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ସରଳ ସ୍ୱଭାବରେ ବିମୋହିତ ହୋଇ, ତାଙ୍କୁ କାରଖାନାରେ କାମ ଦେଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ କାରଖାନାରେ କାମ କରୁଥାନ୍ତି ସତ, ସର୍ବଦା ସେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ପାଇଁ ଭାବିତ ଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତୀ ଦୁଷ୍ଟା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଧର୍ମପତ୍ନୀ । ପିଲାଲୋକ କଣ ଖାଉଥିବେ, କିପରି ଥିବେ ? କର୍ମବେଳେ ଅବସରରେ, ଶୟନରେ, ଜାଗରଣରେ ତାଙ୍କର ଏହି ଚିନ୍ତା । ଏହି ଚିନ୍ତା ଆକୁଳତା ଘେନି ସେ କାରଖାନାରେ କାମ କରୁଥାନ୍ତି । ଦୁଇ ବର୍ଷରେ ସେ ଯୋତା ତିଆରି ବିଷୟରେ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ କାରଖାନାର ପରିଚାଳକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠତା ଜନ୍ମିଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ନିଜ ଜୀବନର ବିବରଣ ତାଙ୍କୁ କହୁ କହୁ ଦିନେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା କହି ପକାଇଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହିଲେ "ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଗରିବ ଘରେ ଜନ୍ମ ଲଭିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଶିକ୍ଷା ଲାଭକରି ସରକାରଙ୍କ କର୍ମରେ ମାସିକ ବେତନ ଓ 'ଉପରି ଲାଭ' ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୂତ ସମ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରି ଅଛନ୍ତି । ମୋତେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗରେ ମୋତେ ବିବାହ କରାଇଲେ । କିଛିଦିନ ମୋତେ ପଢ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି, ଆଉ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ମୋର ପଢ଼ା ବନ୍ଦ ହେଲା । ଶିକ୍ଷା ଅନୁରୂପ ମୋର ସାମାନ୍ୟ ବେତନରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଘର ଚଳାଇ ନ ପାରି ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥାନ୍ତି । ଆହା, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁଠି ଥିବେ, କଣ କରୁଥିବେ ?" ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବହିଗଲା; ମୁହଁରୁ ଆଉ କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ । କାରଖାନାର ପରିଚାଳକ ପରଦିନ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଦେଇ କଲିକତାକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

କଲିକତାରେ 'ଯୁଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନି' ଯୋତା କାରଖାନା । ଉପଯୁକ୍ତ ଚାଳକ ଅଭାବରୁ ଭଲ ଚଳୁ ନ ଥିଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ମାସିକ ପାଞ୍ଚଶତ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ସେଠାରେ ରହିଲେ । ଶୀଘ୍ର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ନାମ

କଲକତାରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା । 'ୟଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନି' କଥା ଚାରିଆଡ଼େ ସୋର ହୋଇଗଲା । 'ୟଙ୍ଗ କମ୍ପାନି'ର ଯୋତା ଏତେ ଭଲ ହୋଇ ଉଠିଲା ଯେ, 'ଉତ୍କଳ ଟାନେରି'କୁ ଆଉ କେହି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ । ମଧୁବାବୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ମାସକୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ଚାଉଳିଆଗଞ୍ଜ କାରଖାନାକୁ ଅଣାଇବାକୁ ଯୋଗାଡ଼ କଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ସମସ୍ତ ଖ୍ୟାତି, ସମସ୍ତ ଉପାର୍ଜନ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କ ବିଷୟ ସର୍ବଦା ବିଚାରୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ମାସର ଦରମାରୁ ତାଙ୍କଠାକୁ ମନିଅର୍ଡ଼ରରେ ତିନିଶ ଟଙ୍କା ପଠାଇଦେଲେ । ତେଣିକି ପ୍ରତି ମାସରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଶ ତିନିଶ କରି ପଠାଇଲେ ।

'ୟଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନୀ' ଯୋତା ଦୋକାନ ନିକଟରେ 'ଲଙ୍ଗ୍' କମ୍ପାନି ମଦ ଦୋକାନ । ଡାକବାଲା ଚିଠି ଦେବାରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଭୁଲ କରିଥାଏ । ଅତଏବ 'ଲଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନି'ର କେତେ ଚିଠି 'ୟଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନି' ଚିଠି ବାକ୍ସରେ ଆସି ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖନ୍ତି, ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଚିଠି ତାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଥାଏ । ମାସରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଶ ଟଙ୍କାର ଅର୍ଡ଼ର । ଅଜ୍ଞାତ ଭବିଷ୍ୟତର ଅନେକ କଥା, ମନରେ ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦ ଭୁଲରେ ଆସିଥିବା ଚିଠି ଗୁଡ଼ିକ 'ଲଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନି'କୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ଏଣେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ପିତଙ୍କର ଆଶା ପ୍ରାୟ ସବୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଜୀବନକୁ ଘୋର କଷ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଟାଣି ନେଉଥାନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଟଙ୍କା ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ନୁହେ । ପ୍ରାଣ ଯେପରି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା, ପଇସା, ସୁନା, ରୂପାଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବା କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର, ଆକୁଳ । ପୁଣି ଶହ ଶହ ହୋଇ ଟଙ୍କା । ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦରକାର ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ପଇସା ସେ ଦୁଃଖୀ ଭିକାରୀଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ ନିଜେ ସେହି ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥ ତଳେ ସେହିପରି ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କ ବାପାଙ୍କର ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଶୀଘ୍ର ସରି ଆସିଲା; ଜମିଦାରି ବିକ୍ରୀ ହୋଇଗଲା । ଶେଷକୁ ପକ୍କା ଘର ଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ନିଲାମ ହେଲା । ସରକାରୀ ପେନ୍‌ସନଟା ସୁଦ୍ଧା ନାନା କାରଣରୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପେଟକୁ ମଧ୍ୟ ଦାନା ମୁଠାଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ । ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କ ନାମ ଜଣା ଶୁଣା ହୋଇଗଲାଣି । ବାପ ମା ଶ୍ରୀମନ୍ତ ପ୍ରତି ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର ଆଚରଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ କୁକୁର ପରି ଅନାଦର, ଭର୍ତ୍ସନା, ନିଗ୍ରଶ କରିଛନ୍ତି । ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଏଣେ ପେଟର ଜ୍ୱାଳା, ତେଣେ ପୁଣି ଆପଣାର ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ପାଇଁ ଅନୁତାପ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଘର ଛାଡ଼ି ଯିବାର ଆଠବର୍ଷ ହେଲାଣି । ଆଠବର୍ଷ କାଳ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଏକା । କିପରି ଥିବେ, କଣ କରୁଥିବେ ? ଟିକିଏ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ଅଭିଳାଷ । କିଛି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ନିତି କେତେ କେତେ ଚିଠି ପାନ୍ତି । ଦିନେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଲେ । ବେଶି କିଛି ଲେଖାନାହିଁ । ଦିଓଟି ଧାଡ଼ିରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଶେଷ । ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖିଲେ—ଆଖିରୁ ଲୁହ ବହିଗଲା । କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ପଢ଼ିଲେ—

"ଟଙ୍କା ପଇସା ବହୁତ ପାଇଛି, ଟିକିଏ ଦର୍ଶନ ପାଇଲେ ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାନ୍ତା ।"

ତମରି
ଶ୍ରୀମନ୍ତ"

ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କ ବାପ ମା, ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇଜଣ ଆସି ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କ ପାଖେ ପହଞ୍ଚିଲେଣି । ଶ୍ରୀମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଝିଅ । ଝିଅ ପରି ସେବା କରିବାରେ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ବିତି ଯାଉଛି । ସର୍ବଦା କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ କି ଭାବନା—କାହାପାଇଁ ଯେପରି ପ୍ରାଣରେ ଗଭୀର ଅନ୍ୱେଷଣ, ହୃଦୟର ପ୍ରବଳ ଆବେଗ । ଶ୍ରୀମନ୍ତଙ୍କର ଜଗତରେ କେହି ନ ଥିଲେ ।

ବାପା ମା ଆସିଲେଣି । ସେ ଜଗତରେ କାହାର କିଛି ନ ଥିଲେ । ଏବେ ଝିଅ ହୋଇ ପାରିଲେଣି । ବାପା ମାଆ ଝିଅ ବୋଲି ଡାକିଲା ବେଳେ ପିଲାଦିନର ସେହି ମଧୁର ସୁଖ ସ୍ମୃତି ଆସି ଟିକିଏ ପ୍ରାଣରେ ଲାଗିଯାଏ । ତେବେ ବାପା ମାଙ୍କୁ ପାଇ ଆଉ ଯେପରି କାହାକୁ ପାଇବାକୁ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରବଳ ପିପାସା; ଝିଅ ହୋଇ ଯେପରି ଆଉ କିଛି ହେବାକୁ ବଡ଼ ଅଭିଳାଷ ।

ଗୋବିନ୍ଦ 'ୟଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନି'ରୁ ବିଦାୟ ଘେନି ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆଠବର୍ଷ ପରେ ସେ ଫେରି ଆସୁଛନ୍ତି । ସେହି ପରିଚିତ ନଈ ପୋଖରୀ ବାଟେ ଆସିଲେ । ଦାଣ୍ଡରୁ ଦେଖନ୍ତି ଘରଭଙ୍ଗା । ଶ୍ରୀମତୀ ଆଜି ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର, ଗୃହର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମଧ୍ୟରେ । ସେ ମିଳନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ହେବାର ନୁହେଁ । ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ପିଲାଦିନର ସ୍କୁଲ ସାଙ୍ଗ ଗୋପାଳ, ମଧୁ, ମୋହନ, ଆନନ୍ଦ ପାଠଶାଠ ପଢ଼ି ଦେଶର ସେବାରେ ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଇଚ୍ଛାଥିଲା, ସେହିପରି କିଛି କରିବେ । ଏବେ ଶୀଘ୍ର ସେ ଆପଣାର କର୍ମଭୂମି ଖୋଜିନେଲେ—ସେଥିରେ ଶ୍ରୀମତୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । ଯାହା ସାମାନ୍ୟ ରୋଜଗାର ହୁଏ, ସେଥିରେ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ଏକ ରକମ ଚଳିଯାନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଭାଗ ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ।

ସାନ୍ତ୍ୱନା

[ଘଟଣା ସ୍ଥଳର ପ୍ରକୃତ ନାମ ବେଲଗାଁ ନୁହେଁ, ଏହା ଏକ କଳ୍ପିତ ନାମ ମାତ୍ର । ରଚୟିତା ଓ ବିନାୟକ ବାବୁ ଅଭିନ୍ନ ପରି ମନେ ହୁଏ । ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର ଏପରି ଘଟଣା ବହୁଳ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଏପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନା କେତେବେଳେ କବିତାରେ ଆଉ କେତେବେଳେ ଗଦ୍ୟରେ ଫୁଟି ଉଠିଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଫୁଟିଛି ଗଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ । ଗଳ୍ପର ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟ ବସ୍ତୁ କାଳ୍ପନିକ ପରି ମନେ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କଳ୍ପିତ ନୁହେଁ, ବସ୍ତୁତଃ ସତ୍ୟ ।]

ବେଲଗାଁ ଡାକବଙ୍ଗଳା ଆଗରେ ମୋଟର ଗାଡ଼ିର ପ୍ରଥମ ତୂରୀ ଧ୍ୱନି ଯେତେବେଳେ ଶୁଣାଗଲା, ତେଣେ ଗାଁ ଭିତରେ ଦୁଇଟି ତନ୍ଦ୍ରାଜଡ଼ିତ କାନ ହଠାତ୍ ଚମକି ଉଠିଲା । ଯମଦୂତମାନଙ୍କର ଆକସ୍ମିକ ଭୁଲ୍ ଯୋଗେ 'କଳିଷଠା ଷାଠିଏ' ବନ୍ଧୁକାଳରୁ ପାରି ହୋଇଥିବା ବୁଢ଼ୀଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାବାଳକ ଯୁବକ ପାଖରେ ବସି ପଙ୍ଖା କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲା । ଏକେ ବୈଶାଖ ମାସର ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ତା ପୁଣି ସମୁଦ୍ର କୂଳରୁ ଶହେ କୋଶ ଦୂରରେ ଥିବା ସ୍ଥାନଟିରେ, ସେଥିରେ ଆହୁରି ମଶାଙ୍କ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ରବ ! ରାତି ତିନି ଘଡ଼ି ତ ହୋଇଗଲାଣି । ଗ୍ରାମର କେତେକ ଲୋକ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିର ଶେଷ ସୈନ୍ୟଦଳ ପରି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୋଇନାହାନ୍ତି । ଦିବସର ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ବାକି କେତେକଙ୍କର ପହଡ଼େ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲାଣି । ଗରମ ଓ ମଶା ଉପଦ୍ରବରେ ନାତିର ନିଦରେ କାଳେ ବାଧା ପଡ଼ିବ, ସେଥିଲାଗି ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ ବସି ତାର ଚିର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଆୟୁଧ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଲାଗିଛି; ମାତ୍ର ନିଦ୍ରାର ପ୍ରଭାବ ବେଳେ ବେଳେ ତା ସ୍ନେହବିଜଳିତ ହାତକୁ ସୁଦ୍ଧା ଅବଶ କରିପକାଉଛି । ସୁତରାଂ, ପଂଖାଟା ଯେତେ

ବେଗରେ ଚାଲନ୍ତା, ଚାଲୁ ନାହିଁ; ଥରେ ଥରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଯାଉଛି । ସେତେବେଳେ ବୁଢ଼ୀ ପୁଣି ସିଧା ହୋଇ ବସି ସଂକଳ୍ପ ଦୃଢ଼ କରି ନେଉଛି ।

ଏହିପରି ଏକ ଜାଗ୍ରତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ମୋଟର ଗାଡ଼ିର ପ୍ରଥମ ତୂରୀ ଶବ୍ଦ ବୁଢ଼ୀର କର୍ଣ୍ଣକୁହର ମଧ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ମୁନିଆ ଶର ପରି ଭେଦ କରିଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ପଂଖାଟାକୁ ସ୍ଥିର କରି କାନ ପାତି ରହିଲା । ତୂରୀ ଶବ୍ଦ ଆଉଥରେ ଶୁଣାଗଲା । ବୁଢ଼ୀ ଉଠିପଡ଼ି କହିଲା, "ବାପା ଶାମିଆ, ଉଠ; କିଏ ବାବୁ କି ସାହେବ ଆସିଲେଣି ।" ଶାମିଆର ଯୌବନକାଳୀନ କଅଁଳ ନିଦ ଭାଜିବା ପୂର୍ବରୁ ତୂରୀ ଧ୍ୱନି ପୁଣି ଘନ ଘନ ଶୁଣାଗଲା । ଗ୍ରାମର ଜାଗ୍ରତ ଲୋକେ କହିଲେ, "ମଧୁଆ ମା, ଧାଆଁ, ତୁମ ବଂଗଳାକୁ କିଏ ହାକିମ ହୁକୁମା ଆସିଲେଣି । ଚୋର ତ ରାତି ପହଡ଼ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆମର କଅଣ ହେଉଛି କେଜାଣି ! ହୁଏ ତ ଏହିକ୍ଷଣି ଦୁଧ, ଚିନି, ଅଣ୍ଡା ବୃଥାରେ ଘର ଘର ଖୋଜା ଲାଗିବ । ବଂଗଳାଟା ପାଖରେ ହୋଇ ଆମ ଗାଁ ଖଣ୍ଡିକ ସରିଲା ! ହାତରେ ଥାଆନ୍ତା ହେଲେ ଜିନିଷ, ତାହାହେଲେ ପୂଜା କରିବାକୁ କିଏ ମନା କରୁଥିଲା ?"

ମୋଗଲବନ୍ଦୀର ବିନାୟକ ବାବୁ ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ବାଟ ହରାଇ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଡାକ ବଙ୍ଗଳା ଦେଖି ସେଠାରେ ରାତିକ ଲାଗି ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଦୁଆର ବନ୍ଦ ଥିବାରୁ ଚଉକିଦାରକୁ ଡାକିବା ନିମନ୍ତେ ଡ୍ରାଇଭର ମୋଟର ଗାଡ଼ିର ତୂରୀ ବଜାଇବାରେ ଲାଗିଛି । କେହି କୁଆଡ଼େ ନ ଶୁଣିବାର ଦେଖି ବିନାୟକ ବାବୁ କହିଲେ, "ଏଠି ବୋଧହୁଏ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା କିଛି ନାହିଁ; ପାହାଡ଼ ତଳେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଚଉକିଦାର ରାତିରେ ରହୁ ନ ଥିବ । ଦେଖୁଛି, ଆମକୁ ଆଜି ଏହି ବାରଣ୍ଡାରେ ରାତିଟା । କଟାଇବାକୁ ହେବ । ଆଚ୍ଛା, ଆଉଥରେ ବଜାଇ ଦେଖ୍ ।" ତୂରୀ ସମଗ୍ର ବନଦେଶରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ପୁଣି ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦୁଇ ଚାରି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେହି ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ଦୂରରୁ ନାରୀକଣ୍ଠ ଶୁଣାଗଲା, "ହଜୁର, ଯାଉଛି !"

ଶାମିଆର ବାପ ମାସିକ ଆଠଟଙ୍କା ବେତନରେ ବେଲଗାଁ ଡାକବଙ୍ଗଳାର ଚଉକିଦାର ଥିଲା । ସତେ ଅବା ତା ଛୋଟିଆ କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକରେ ବିଧାତା ଚାରିଜଣରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଯୋଗାଇ ପାରି ନ ଥିଲା ! ଶାମିଆ ହାତକୁ ଦୁଇ ହାତ ହୋଇ ତାର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଜନ୍ମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ବାପା ଓ ମା ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ଅଳ୍ପଦିନ ଗୁଡ଼ିବାଡ଼ିରେ ମରିଗଲେ । ଶାମିଆ ନୂଆ ବାପ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନା ବାଳକ । ବନର ଭଲ ଭଲ ଗଛ କଟା ହୋଇଗଲା ପରେ ପବନର ଆଘାତ ସହିବା ଭାର ମେରିଗିଡ଼ିଆ, ରୋଗା ବୁଢ଼ାଗଛଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ପରି, ସେହି ଛୋଟିଆ ପରିବାରଟିର ସମୁଦାୟ ବୋଝ ସତୁରୀ ବାସ୍ତରି ବର୍ଷ ବୟସର ବୁଢ଼ୀଟି ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ।

ବୁଢ଼ୀ କମାରଶାଳର ଦଦରା ଯନ୍ତା ପରି ଧଇଁସଇଁ ହୋଇ ଧାଇଁ ଆସି ଘରର କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲା । ଶାମିଆ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଆଲୁଅ ଲଗାଇଲା, ପାଣି ଆଣି ରଖିଲା, ଆଲମାରି ଫିଟାଇ ଖାଇବା ବାସନ କୁସନ୍ ବାହାର କଲା । ବୁଢ଼ୀ, ଶାମିଆ ଓ ଡ୍ରାଇଭର ମିଶି ଗାଁଟାଯାକ ବୁଲି ବୁଲି ଦୁଇ ପଇସାର ମୁଢ଼ି ଓ ପଇସାକର ଗୁଡ଼ ଆଣି ପହଞ୍ଚିଲେ । ବାସନର ଝଣଝାଣ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବାରଣ୍ଡା ଚଉକି ଉପରୁ ବିନାୟକ ବାବୁ ପଚାରିଲେ "ମଦନ, ବାସନ କୁସନ ପରା ବାହାର କରିଥିଲ; ପୁଣି ଆଉ କଣ କରୁଛ ?" ଉତ୍ତର ମିଳିଲା, "ପୁଣି ଆଲମାରିରେ ରଖାଯାଉଛି । କାମରେ ତ ଲାଗିବ ନାହିଁ, ଖାଲି ବାହାରେ ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିଥାଇ କି ଲାଭ ? ଚଉକିଦାରକୁ ରଖିଦେବା ପାଇଁ କହୁଛି ।" ତାପରେ ସେ ବିନାୟକ ବାବୁଙ୍କୁ ଆସି କହିଲା, "ଏଠୁ ଦଶ ମାଇଲ ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଡାକବଙ୍ଗଳା ଅଛି । ସେଠି ପୁରି, ମିଠାଇ, ତରକାରି ଆଦି ମିଳିବ, କହୁଛନ୍ତି । ଚାଲିଗଲେ

ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ବାଟ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବୁଝି ଗଲିଣି ।’’ ଶୁଣି ବିନାୟକ ବାବୁ ପଚାରିଲେ, “ଏଠି କଅଣ କିଛି ମିଳିଲା ନାହିଁ ?’’ ମଦନ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ‘‘ମୋ ପାଇଁ ତ ମିଳିଲା, ମାତ୍ର ଏଠି ରହିଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଉପବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବାହାରିଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।’’

ଡାକବଙ୍ଗଳାମାନଙ୍କରେ ଚଳୁଥିବା ବିଲାତି ଚିନା ବାସନର ମୂଲ୍ୟ ଦେଶୀ କଂସାଥାଳୀ ତୁଳନାରେ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ, ସେ ସବୁ ତିଆରି କରିଥିବା କାରଖାନାର ମାଲିକମାନେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ସେଥିରେ ଦିନେ ମୁଢ଼ି, ଗୁଡ଼ ପାଣିରେ ଚକଟା ହୋଇ ଖିଆ ଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମନେକରି ନ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ସେଦିନ ବେଲଗାଁ ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ କରାଗଲା । ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ବିନାୟକ ବାବୁ ଓ ମଦନ ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି କରି ଖାଇଲେ । ଶୋଇବା କଥା ପଡ଼ିବାରେ ବୁଢ଼ୀ ଆସି କହିଲା, “ବାବୁ, ଏଟା ଗୋଟାଏ ଦୋଷୀମାଳି ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ଚୋରଙ୍କର ଭାରି ଉପଦ୍ରବ । ଏହି ବଙ୍ଗଳା ଘରୁ କେତେଥର ବାବୁଭାୟାଙ୍କର ଜିନିଷ ପତ୍ର ଚୋରି ଗଲାଣି ! ଚଣ୍ଡାଳେ କଅଣ ବା ପାଉଛନ୍ତି ! ଥରେ ଅଂଗାର ବସ୍ତାଏ ନେଇଯାଇ ଥିଲେ । ତଥାପି ଚୋରି ଛାଡ଼ ଯାଉନାହିଁ । ଏ ଗୁଳ୍ମଗୁଳିରେ ତ ଦୁଆର କିଳି ଶୋଇହେବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଆଉ ଡ୍ରାଇଭର ବାବୁ ଘର ଭିତରେ ଶୁଅ । କବାଟ ମେଲା ଥାଉ, ମୁଁ ଦୁଆର ମୁହଁରେ କାନ ପକାଇ ପଡ଼ିଯିବ ?” ବିନାୟକ ବାବୁ ଯେତେ ମନାକଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ୀ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ବାରଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଲା; ନିଜ ଘରକୁ ଗଲାନାହିଁ ।

ରାତି ଦୁଇ ପହର ଗଡ଼ିଗଲାଣି, ହଠାତ୍ ତାଙ୍କୁ କିଏ ହଲାଇ ଉଠାଇବାରୁ ବିନାୟକ ବାବୁ ଜାଣି ପାରିଲେ । ଉଠି ଦେଖିଲେ, ମଦନ କହୁଛି, “ଏଇ ବାଘ ଚିତ୍କାର ଶୁଣନ୍ତୁ, କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଦୂରରେ ବସି ଗର୍ଜୁଛି ।” ସେ କଥା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ନିକଟରେ ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ ପାହାଡ଼ । ତାହାର ଘନ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଡାକବଙ୍ଗଳାଟା ତିଆରି ହୋଇଛି । ଗାଁ ପ୍ରାୟ ଅଧପାଏ ଦୂର । ବିନାୟକ ବାବୁ ଏବଂ ମଦନ ସ୍ଥିର କଲେ, ମୋଟର ଗାଡ଼ିଟା ପଛକେ ବାହାରେ ଥାଉ, ସେମାନେ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରି ଶୋଇବେ । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, “ଏ ତ ମୋର ନିତି ଦିନର ଅଭ୍ୟାସ । ବାଘ ସବୁଦିନେ ରାତିରେ ବଙ୍ଗଳା ଚାରିପାଖପାକ ଦଶଥର ଗର୍ଜି ଯାଉଛି । ମୋର ଭୟ କଅଣ ? ମୁଁ ଏ ପଦାରେ ଶୋଇଥିବି । ତୁମେ ଦୁଆର ଭିତରୁ କିଳିଦିଅ । ପୁଣି ତୁମ ମୋଟର ଗାଡ଼ିଟା ବାହାରେ ପଡ଼ିଛି, କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପଇସାର ପଦାର୍ଥ, ଚୋର ଖଣ୍ଡ ଆସି କାଳେ କଅଣ କରିବେ !”

ଅନେକ ବଳାଇବାରେ ବୁଢ଼ୀ ଘର ଭିତରେ ଆସି ଘର ଅଳିଆ ପରି ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲା । ବିନାୟକ ବାବୁ ସତେ ଯେପରି କିଛି ଘଟଣା ଘଟି ନାହିଁ, ସେହିପରିଭାବରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ନିଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ମଦନଠାରୁ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ନେବାକୁ ଗଲା । କହିଲା, “ବାବୁ ଏ କିଣ ବଡ଼ ହାକିମ ନୁହନ୍ତି ? କାହିଁ ତେରମେର କିଛି ତ ଦେଖାଉ ନାହାନ୍ତି । ମୋ ଜୀବନର କି ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ? ଯମ ଛାଡ଼ ଯାଇଛି ବୋଲି ଜୀଇ ରହିଛି । କଡ଼ାକର ମୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ କିଏ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥାଆନ୍ତି ? ତଥାପି ମୋ ଭଳି ଲୋକକୁ କାଳେ ବାଘ ନେଇଯିବ, ଏ କଥା କୋଉ ବଡ଼ଲୋକ ଭାବିବ ? ଭାରି ଅଣ୍ଡା ମଣିଷ ! ମୋ ଗିରସ୍ତ ଥିଲାବେଳେ କହନ୍ତି, “ଜହ୍ନ ପରି ଆଲୁଅ ଦେଉଥିବ, ମାତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ଜାଳିବ ନାହିଁ ।’ ଏ ଟିକ୍ ସେହିପରି ଜଣେ ।’’ ମାତ୍ର କଥା ଏତିକିରେ ସରିଲା ନାହିଁ । ମଦନ ସହିତ ଆଉ କେତେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପରେ ବୁଢ଼ୀ ପୁଣି କହିଲା, “ବାବୁ, ତନ୍ତୀକୁଳରେ ଆମର ଜନ୍ମ । ଆମ ବୁଢ଼ା ଥିଲାବେଳେ ନିତି ଟଙ୍କାଏ ରୋଜଗାର କରିବ । ଏବେ ତ ଆମ ଲୁଗାକୁ କେହି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ । ଚଷଧଡ଼ିଆ ସବୁ କଳଲୁଗା ଶସ୍ତାରେ ପାଇଲେ । ପେଟ ବିକଳରେ ମୋ

ପୁଅ ମଧୁଆ ଜମି ଖଣ୍ଡିକ ବିକି ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଏଇ ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ ଚଉକିଦାରୀ କାମ ପାଇଥିଲା । ଏଇ ଯେ ଘର ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଖୁଛ, ଏଇ ହେଲା ଆମର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି । ଏଠି ଝାଡ଼ୁ ଦେବୁ, ସଫାସୁତରା ରଖିବୁ, ତମେ ଯେପରି ଆସିଲ, ଦିନ ଦି'ପହର ନାହିଁ, ରାତି ଅଧ ନାହିଁ, ହାକିମ ହୁକୁମା ଆସିଲେ ନଉକରି ଖଟିବୁ, ଏଇ ହେଲା ଆମର ବ୍ୟବସାୟ । ଏଇ ବ୍ୟବସାୟରେ ଆମେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବ ଚଳୁଥିଲୁ । ସେ ମୋ ପୁଅବୋହୂ ଓ ଶାମିଆକୁ ଛେଉଣ୍ଡ କରି ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ ବାବୁ ଭୂୟାଙ୍କର କେତେ ଗୋଡ଼ ଧରି, ଲକସ୍ତକ ହୋଇ, ନୋହିଲେ ଚାରେଟି ପ୍ରାଣୀ ଖାଢ଼େ ଖାଢ଼େ ମରିଯିବେ କହି, ଶାମିଆକୁ ଏ ଚାକିରୀରେ ରଖାଇଛି । ପିଲାଟା କଣ ଜାଣେ, କି ଚାକିରୀ କରିବ ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଇ ଶିଖିନାହିଁ ; ମୁଁ ଯେତେଦିନ ଏ ହାଡ଼ ମାଉଁସ ଶରୀର ଘେନି ପଡ଼ି ରହିଛି, ତା କାମ କରି ଦେଉଛି । ମୋ ଶ୍ୱଶୁର ଗଲେ, ଗିରସ୍ତ ଗଲା, ପୁଅ ଗଲା, ଏବେ କୁଳକୁ ଏକା ଏଇ ଛେଉଣ୍ଡ ଶାମିଆ । ମୋ ଅନ୍ତେ ତା ଦଶା ପ୍ରଭୁ କଣ କରିବେ କେଜାଣି ?" ବୁଢ଼ୀ ଏତିକି କହି ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ବସିଲା; ମାତ୍ର ମଦନ ପୁଣି ତାକୁ ଏଣୁ ତେଣୁ ପଚାରିଲା ଓ ବୁଢ଼ୀ ବର୍ଷାଋତୁ ଶେଷ ଅସରା ପରି ଆଖିରୁ କେତେ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଲା ଓ କେତେ କଣ କହିଲା ।

ଆର ଦିନ ସକାଳେ ବିନାୟକ ବାବୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ଗୋଟିଏ ପାଚିଲା ବେଲ ଆଣି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଥୋଇ କହିଲେ, "ନଆଁଲଗା ଗଛଗୁଡ଼ାକରେ କେତେ ପିଜୁଳି ଫଳେ, କେତେ ଆମ୍ବ ପାଚେ, ଏ ସମୟକୁ ଗୋଟାଏ କଷି ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ବାବୁ କାଲି ରାତିଯାକ ଉପାସ ରହିଗଲେ । ହଜୁର, ବଙ୍ଗଳାବହିରେ ଶାମିଆ ନାଁରେ ପଦେ ଭଲ ଲେଖି ଦେଇଯାଅ ।" ବିନାୟକ ବାବୁ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ, "ବୁଢ଼ୀ, ମୁଁ ତୁମ ଶାମିଆର ହାକିମ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଜଣେ ବାଟୋଇ ମାତ୍ର । ବାଟ ଭୁଲି ଏଠାକୁ ଆସିଗଲି । ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ଥରେ ଏଠାକୁ ଆସିବା ମୋର ଘଟିବ କି ନା, ସନ୍ଦେହ । ମୋଦ୍ୱାରା ତୁମର କି କାମ ହେବ ? ବେଲଟି ତୁମେ ନେଇଯାଅ । ଏ ଚଉକିଦାର ତୁମର ନାତି ହୁଏ ନା ? ମୁଁ ତା ନାମରେ ଭଲ ଲେଖି ଦେଉଛି; ମାତ୍ର ବେଲଟି ନେବିନାହିଁ । ତୁମେ ରଖ, କେହି ହାକିମ ଆସିଲେ ଦେବ ।"

ହଠାତ୍ ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଆବଦ୍ଧ ପାଣି ଖଳ ଖଳ ହୋଇ ବୋହିଗଲା ପରି ବୁଢ଼ୀ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, "ବାବୁ, ଆମର ହାକିମ ସମସ୍ତେ । ଆମେ କି ଛାର ମଣିଷ ? ରଜା ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଗାଆଁର ଚଉକିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଆମର ହାକିମ । ତୁମେ ତ ବଡ଼ ଲୋକ । ଶହେ ପଚାଶ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ମୋଟର କିଣି ଚଢ଼ୁଛ । ତୁମର ପଦେ ଅଧେ ଲେଖାରେ ମୋ ଶାମିଆର ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ଯେ, ମୁଁ ବେଲ ପରି ପଦାର୍ଥଟା ଫେରାଇ ନେବି ?" ଏତିକି କହି ବୁଢ଼ୀ ଚଳନ୍ତା ଗାଡ଼ିରେ ବେଲଟି ପକାଇଦେଲା ଓ ହାତ ଯୋଡ଼ି ନମସ୍କାର କଲା । ଶାମିଆ ତାହାର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ରୀତିରେ ହାତର ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠି ପଟାକରି ତ୍ରିକୋଣ ଆକାରରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ କହିଲା, "ସଲାମ୍," ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ମୋଟର ଗାଡ଼ି ବେଲଗାଁ ପାରହୋଇ, ପାହାଡ଼ ଉପକଣ୍ଠରେ ଧାଇଁ, ବହୁଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ସେ ଦିନ ଦୁଇପହରରେ ପାଚିଲା ବେଲପଣା ଗିଲାସେ ବିନାୟକ ବାବୁଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ମଦନ ଛଳ ଛଳ ଆଖିରେ କହିଲା, "ବେଲଟା ନ ଆଣି ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲେ ସେ ବୁଢ଼ୀ ମନରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଆପଣ କାଲି ରାତିରେ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ ବୋଲି କହି ସେ ଆଜି ସକାଳୁ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ ପକାଇଲା । ତା ନାତିକଥା କହି ପୁଣି ଆହୁରି କାନ୍ଦିଲା । ମୁଁ ତ ଗୋଟାଏ ମୂର୍ଖ ଶୁଖିଲା କାଠ; ତା କଥା ଶୁଣି ମୋ ଆଖିକୁ ମଧ୍ୟ ଲୁହ ଆସିଗଲା । ସେ ଚୌକିଦାର ଟୋକା କାମରେ କଣ ଖଇରୁ କରିବାରୁ କେହି ଜଣେ ହାକିମ

ଆଠଅଣା ଜୋରିମାନା କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ମାସରେ ଛଅଟଙ୍କା ଦରମା ପାଇବା ଲୋକ ପ୍ରତି ଆଠ ଅଣା ଅଢ଼େଇଦିନର ରୋଜଗାର !" ଶୁଣି ବିନାୟକ ବାବୁ ମଦନକୁ ଆଉ କିଛି କହିବାକୁ ନ ଦେଇ ନିଜେ କହିଲେ, "ମୋତେ ସେକଥା ସେଠି କହିଲୁ ନାହିଁ ? ତାକୁ କିଛି ପଇସା ଦେଇ ଆସିଥିଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା ।" ମଦନ ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ମୁଁ ଆଜି ସକାଳେ ମୋ ଦରମା ବାବଦକୁ କହି ଟଙ୍କାଏ ନେଲି ନାହିଁ ? ନେଇ ମୁଁ ତାକୁ ଦେଇଛି" କହି ମଦନ ଗୋଟାଏ ଚିତ୍ର ପ୍ରତିମା ପରି ତାର ନୀରବତାରେ ମନର ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲାଭଳି ତୁନି ହୋଇ ଠିଆ ହେଲା ।

ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ନୀରବତା ଗୋଟାଏ ସଂକ୍ରାମକ ଜିନିଷ । ବିନାୟକ ବାବୁ ପଣା ପିଉ ପିଉ ଟିକିଏ ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପଚାରିଲେ, "ତୁ ତାକୁ ଟଙ୍କାଏ କାହିଁକି ଦେଲୁରେ ? ତାଠାରୁ କିଛି କିଣି ଆଣିଛୁ କି ? ମଦନ ଉତ୍ତରରେ କହିଲା, "ଆଜ୍ଞା ମୁଁ କିଣିବି କଣ ? ବୁଢ଼ୀଟା ଆଜି କି କାଲି କେଉଁଦିନ ମରିବ ଠିକ୍ ନାହିଁ; ତଥାପି ନାତି ପାଇଁ କେତେ ଭାଳୁଛି । ଦିନେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ମୋଟର ଫେରାଇ ଯାଉଥିଲି । ବାଟରେ ଗୋଟାଏ ଛେଳିଛୁଆ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ଦେଖିଛି, ବାଳୁତ ପିଲା ଯେପରି, ପଶୁଙ୍କ ଛୁଆ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନିର୍ବୋଧ । ଛେଳିଛୁଆ ନ ଘୁଞ୍ଚିବାରୁ ମୁଁ ମଟର ବୁଲାଇ ନେଲି; କିନ୍ତୁ ଛୁଆକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ମା ଧାଇଁ ଆସି ମୋଟର ଆଗେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା । ସେ ଚୌକିଦାର ଟୋକାର ମାଆ ତ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ତା ମାଆଠାରୁ ବଳିଛି, ଦେଖୁଛି ଆମ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ଘରେ ଆଉ କିଛି ତ ନାହିଁ, ଏଇ ଟିକିକ ଅଛି । ମୁଁ ଜଣେ ତ ତାରି ପରି ଦରିଦ୍ର । ମୋର ସବୁବେଳେ ଭାବନା ହୁଏ ମୁଁ ତ ପେଟଲାଗି ମୋଟର ଚଳାଇ ବୁଲୁଛି । କେଉଁ ଦିନ କେଉଁଠାରେ କି ଆପଦ ବିପଦରେ ପଡ଼ିବି, ପ୍ରାଣଟା ହୁଏତ ଚାଲିଯିବ । ସେତେବେଳେ ମୋର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଆଉ ପିଲାଟିଙ୍କୁ ମୋ ପରି କିଏ ନିସ୍ତାରିବ ? ସେ କଥା ଆଜି ମୋତେ ସେ ବୁଢ଼ୀଟା ଶିଖାଇ ଦେଲା । ମୋର ମାଆଟା ଅଛି, ସେ ଜୀଇଥିଲା ଯାଏ ମୋ ଟିକି ଛୁଆଟିର କି ଚିନ୍ତା ? ମୋ ମୁଣ୍ଡରୁ ଆଜି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବୋଝ ଚାଲିଯାଇଛି । ତାହାର ମୂଲ୍ୟ କେତେକ କେଜାଣି, ବିଶେଷରେ ଗରିବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ, ଯାହାଙ୍କର କି ଓଳିଏ ଖାଇଲେ ଆର ଓଳିକୁ ଦାନା ନ ଥାଏ । ସେହିପରି ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ଲୋକ ମାନେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ କଥାରେ ଆଠ ଅଣା, ଟଙ୍କାଏ ଜୋରିମାନା କରି ଦିଅନ୍ତି । ଆହା, ସେ ବିଚରା ଚୌକିଦାର ଦେବ କୁଆଡ଼ୁ ? ମାତ୍ର ବଡ଼ଲୋକଙ୍କର ବଡ଼ ହୃଦୟ ଆଗରେ ଗରିବଙ୍କର ଛୋଟିଆ କଥା କାହିଁକି ଦୃଶ୍ୟ ହେବ ?"

ବର୍ଷେ ଚାଲିଗଲା, ବିନାୟକ ବାବୁ ପୁଣି ସେତେବେଳେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବିହାରରେ ବାହାରିଲେ; ଘଟଣାଚକ୍ରରେ ଯାଇ ସେହି ବେଲଗାଁ ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଦେଖିଲେ, ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଚଉକିଦାର ବଙ୍ଗଳାରେ ଚାକରି ପାଇଛି । ତଦନ୍ତରେ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ, ଶାମିଆର ବୁଢ଼ୀମା ତା ଭିତରେ ମରି ଯାଇଛି । ଶାମିଆ ନିଜେ ଛଅଥର ଜୋରିମାନା ଦେଇ ଶେଷରେ ଚାକରିରୁ ବରଖାସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ନୂଆ ଚୌକିଦାର ମଦନର ନାନା ପ୍ରଶ୍ନରେ କହିଲା, "ବାବୁ, ଏ କାମ କଣ ସହଜରେ ମିଳିଛି ?" ଡାହାଣ ହାତର ତର୍ଜନୀର ତଳ ପାଖରୁ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠି ଟିପ ଉପରକୁ ହଠାତ୍ ଫିଙ୍ଗିଲା ପରି କରି ସେ କହିଲା, "ସଂସାରରେ କାମ ହାସଲ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅସଲ ହେଲା ଏହି ଜିନିଷ । ଗୋଟାଏ ତନ୍ତୀ ଟୋକା ଏଠାରେ ଚଉକିଦାରୀ କରୁଥିଲା । ତାକୁ ଚାରଣା ଆଠଣା ଜୋରିମାନା କରାଇବାକୁ ମୋର ଥର ଥରକେ ପାଞ୍ଚ ତିନି ଖରଚ । ଏ କାମ ପାଇଁ ନିକୁଛରେ ଅଧଶହେ ଖରଚ କରିଥିବି । ମାତ୍ର ଏଣିକି ଆଉ ମୋର ଚିନ୍ତା କଣ ?"

ସହକାର — ଅଷ୍ଟାଦଶଭାଗ — ପ୍ରଥମସଂଖ୍ୟା — ୧୩୪୪ ସାଲ ଏପ୍ରିଲ, ୧୯୩୭ ।

ରାଜଭାଗ

୧

ବୁଢ଼ୀ ଝୁଣ୍ଟି ତଳେ କଚୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । କଣିଆ ହଠାତ୍ ଥକା ହୋଇ ବସି ପଡ଼ି କହିଲା, "ମୁଁ ଆଜି ଚାଲି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୋତେ କାଖେଇ କରି ନେଲେ ମୁଁ ଯିବି । ମୋ ଗୋଡ଼କୁ ବଡ଼ କାଟିଲାଣି ।"

ଉମା କିଛି ବାଟ ଆଗକୁ ବଳି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା । କଣିଆର ପାଟି ଶୁଣି, ତାର କଥାର ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରି, ଏକ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ, ଆଖି ଛଳଛଳ କରି, ପଛକୁ ଚାହିଁ, ଧାଇଁ ଯାଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ତଳୁ ଉଠାଇ ବସାଇଲା ଏବଂ ସେ ନିଜେ ବୁଢ଼ୀ ପଛରେ ବସି ତାକୁ ଆପଣା ଉପରକୁ ଆଉଜାଇ ଧରିଲା । ପଚାରିଲା, "କାହିଁକି ଏପରି ପଡ଼ିଗଲୁ ?"

ବୁଢ଼ୀ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ କହିଲା, "କଣିଆ ! କଣିଆ ଏଠି ବସିଛି ନା ? ତାର କଣ ହେଲା, ଦେଖିଲୁ । ଆହା ଦଇବ ବିଧାତା, କେତେ ସହି ନ କରୁଛି ! ଏ ଖରାରେ କେତେ ବାଟ ଚାଲିଲାଣି । ଆଉ କଣ ଚାଲି ପାରିବ ? ଆ, ବାପା, ଆ, ମୁଁ କାଖେଇ କରି ନେବି, ଯେତେ ବାଟ ପାରିବି ।"

କଣିଆ ହାତରୁ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡି ପକାଇ ଦେଇ, ବୁଢ଼ୀ ନିକଟକୁ ଆସିଲା । ବୁଢ଼ୀ ତାର ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁଷି, ସେ ନିଜେ ଯେପରି ଉମାର କୋଳରେ ବସିଥିଲା, ତାକୁ ସେହିପରି ଆପଣା କୋଳରେ ବସାଇଲା । ବୁଢ଼ୀ ପଡ଼ିଯିବାର ଦେଖି ଉମା ଯେଉଁଠାରୁ ଫେରି ଆସିଥିଲା, ସେଠାରେ ସେ ହାତରେ ଧରି ନେଇଥିବା କଂସା ଖଣ୍ଡିକ ଓ ଡାଲିଟି ପକାଇ ଦେଇ ଆସିଥିଲା । ଉଠିଯାଇ ସେ ଦିଓଟି ଘେନି ପୁଣି ଆସିଲା ।

ସେଟା ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ । ସେଦିନ ଯାଇ ରାତି ପାହିଲେ ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ବାପଘରୁ ଝିଅ ଘରକୁ କେତେ ବୋଝ ଭାର ଯାଉଥିଲା । ଜଣେ ଭାରୁଆ ଆସି ପଚାରିଲା, "ବାଟଗାଁକୁ ଏଇ ବାଟ ତ ?"

ଉମା ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ହଁ ।"
"କେତେ ବାଟ ହେବ ?"

"ଦୁଇ ତିନି କୋଶ ହେବ । ଆମେ ସକାଳୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ନୋହୁଣୁ ଘରୁ ବାହାରିଥିଲୁ । ଏଠି ତ ଆସି ଏବେ ପହଞ୍ଚିଛୁ ।"

"ତୁମ ଘର କଣ ସେହି ଗାଁ ?"
"ହଁ ।"

"ତେବେ ଦୁଇ ତିନି କୋଶ କଣ, ଚାରି ପାଞ୍ଚ କୋଶ ହେବ । ଖରାରେ ମୁଁ ଆଣ୍ଠୁପାଣ୍ଠୁ ହୋଇ ଗଲିଣି । ଆଜି ତ ଏ ଓଳି ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ଶରଧାପୁରରୁ ଆସୁଛନ୍ତିକି । ପାହାନ୍ତାରୁ ନ କୋଶ ଚାଲିଲିଣି । ତୁମେ କଣ ଭାର ସଙ୍ଗେ ଯାଉଛ କୁଆଡ଼େ ? କାହିଁ, ଭାର ଫାର ତ କୁ'ଠି କିଛି ନାହିଁ ।" ଏହା କହୁ କହୁ ଭାରୁଆ କାନ୍ଧରୁ ଭାର ଓହ୍ଲାଇ ତଳେ ଥୋଇଲା ।

ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରୁଆର କେବଳ ଉମା ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିଲା । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଉମା କିଛି କହିବା ପୂର୍ବରୁ ବୁଢ଼ୀ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହୋଇ, କରୁଣ କାତର ସ୍ୱରରେ କହିଲା, "କାହିଁକି କହୁଛୁ ପୁଅ, ଆମ ଦୁର୍ଯୋଗ କଥା । ତୁ ତ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଉଛୁ । ତତେ କାହିଁକି ସେଗୁଡ଼ାକ କହିବି ? ତୁ ଶରଧାପୁରରୁ ଆସିଲୁ ? କ'ଣ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଛୁ ? ତାଙ୍କ ବୋହୂ ତ ସେ ଦିନ ଆସିଲା । ଅସୁମାରି ଜିନିଷ

ଆଣି ଥିଲା ବୋଲି ତ କହନ୍ତି । ମୋର ଶୁଣିବା କଥା ନା । ମୋର କୋଉ ଆଖିକି ଦିଶୁଛି । ବିଧାତା ତ ଆଖି ଦିଓଟି ଦଶ ବର୍ଷ ହେଲା ନେଲାଣି । ଏବେ ମୋର ଆଖି ଏଇ ଉମା, କଣିଆ ଦିହେଁ । କଣିଆ, ବାପା ମୋର, କେତେ ବାଟ ଚାଲିଲୁଣି, ଏ ନିଆଁ ସମାନ ଖରା ଝାଞ୍ଜିରେ ।”

କଣିଆ ପଚାରିଲା, “ଇଥେରେ କଣ ଅଛି ?”

ଉମା ତାକୁ ଗୋପନରେ ଆଖି ଠାରି ସେପରି ପ୍ରଶ୍ନ ଆଉ ପଚାରିବାକୁ ମନାକଲା । ବୁଢ଼ୀ ତା କଥା ଶୁଣା ନ ଶୁଣା ହୋଇ, କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, “ସାଆନ୍ତରଙ୍କ ବୋହୂଟି ବଡ଼ ଭଲ ପିଲାଟିଏ । ମୁଁ ଯୋଉ ଦିନ ଯାହା ପାଇଁ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଏ, ସେ ନାହିଁ କରି ଦିଏ ନାହିଁ । ଯେମିତି ରୂପବନ୍ତୀ, ସେଇମିତି ଗୁଣବନ୍ତୀ । ସମସ୍ତେ ତ କହନ୍ତି ଭାରି ସୁନ୍ଦର ପିଲାଟିଏ ବୋଲି ।”

କଣିଆ ବୁଢ଼ୀର ଛାତିକି କହୁଣିରେ ମାରି ପୁଣି ପଚାରିଲା, “ଏଁ ଏଁ, ଇଥେରେ କଣ ଅଛି ?”

ଉମାର ଆଖିର ଠାରର ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ଅପର କୌଣସି ସଂପର୍କରେ, ବହୁତ ବେଶି ହୋଇ ପାରେ; ମାତ୍ର କଣିଆ ପ୍ରାଣରେ ତାର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଉମା ଆଖି ଠାରର ଗୋପନୀୟ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ କଥାରେ ଖୋଲି କହିଲା, “ତୁ ସେଥିରୁ କଣ ପାଇବୁ ?” ବୁଢ଼ୀ ତାର ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ପାଇଁ ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁଭେଦ୍ୟ ଭର୍ତ୍ସନାସୂଚକ ବାକ୍ୟ କେବେ କହିଥିଲା କି ନାହିଁ, ଆଜି, କାଳର କରାଳ ଗତିରେ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ବ୍ୟବଧାନରେ ସ୍ମୃତିପଟରୁ ବହୁ ମଧୁର ଆନନ୍ଦକର ସ୍ମୃତି ଅଲ୍ପାଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଲିଭିଗଲା ପରେ ତାର ମନେ ପଡ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ତା ପରେ ପୁଣି ଉମାର କୋମଳ ବୟସର ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଜ୍ଞାନ, ସୁଦୀର୍ଘ ସଂସାର ଯୁଦ୍ଧରେ, ନାନା ଘଟନାରେ ଘର୍ଷଣରେ ଆସି, ବୁଢ଼ୀ ପ୍ରାଣରେ ଥନ୍ତରା ହୋଇ ଯାଇଛି । ଉମା ତାକୁ କେତେ ଘଷି ମୂନିଆ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ସତ; କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟର ସେ ଉନ୍ନତ ଶସ୍ତ୍ରର ଇସ୍ପାତ ଅଂଶଟି କ୍ଷୟ ପାଇ ଯାଇଅଛି । ସୁତରାଂ, ଅବଶିଷ୍ଟ କଅଁଳ ଲୁହା ଅଂଶ ଯେତେ ଘଷି, ସାହାଣ ଦେଇ ମୂନିଆ କଲେ ମଧ୍ୟ, ଟିକିକ ଆଘାତରେ ଥନ୍ତରା ହୋଇ ଯାଉଛି । ସେହି କାରଣରୁ କଣିଆ ପ୍ରତି ଉମାର କଥାର ଇଙ୍ଗିତ ସେ ଧରି ନ ପାରି ଘରୁଆକୁ ପଚାରିଲା, “କଣ କଣ ନେଉଛୁ, ପୁଅ? ସାଆନ୍ତରଙ୍କ ସମଧି ଘରୁ ଆସିଛୁ, କେତେ ଦରବ ଥିବ ।”

ଘରୁଆ କହିଲା, “ତାଙ୍କ ଘର କଣ ଆଗ ପରି ଆଉ ଅଛି ? ଭାଜି ଗଲେଣି; କରଜରେ ବୁଡ଼ି ଗଲେଣି । କଣ ଆମ୍ବ, ପଣସ, ମୁଆଁ, ଉଖୁଡ଼ା ଦିବୋଝ ଦେଇଛନ୍ତି ?”

କଣିଆ କହିଲା, “ମତେ ଆମ୍ବ, ମତେ ପଣସ, ମତେ ଉଖୁଡ଼ା, ଏଁ ଏଁ ମତେ ମୁଆଁ ।”

ବୁଢ଼ୀ ଅଲ୍ପ ହସି କହିଲା, “ଅବାଡ଼ ହେଲୁ ଟିକି ? ମାତ୍ର ଉମାର ନାଡ଼ୀ ଛିଡ଼ିଗଲା । ସେ ମୁହଁକୁ ଗମ୍ଭୀର କରି କିଛି ସମୟ ରହିଲା । ତାର ମନରେ ଯେ ଦୁଃଖ, ଅଭିମାନ ଓ ରାଗ ଏକାକୀ ରାଜତ୍ୱ କରିବାର ଅବସର ପରସ୍ପରକୁ ନ ଦେଇ, ଏକାବେଳକେ ପୁରି ଉଠୁଥିଲେ, କଥା କହିବାକୁ ପାଟି ଫିଟାଇଲେ, କାଳେ ସେସବୁ ଆପଣା ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ସେ କେତେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୂକ ପରି, ହୃଦୟର ବିଷମ ଆନ୍ଦୋଳନ, ମୁଖର ନୀରବତା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ଶେଷରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲା, “ମୁଁ ତ ସେଥିପାଇଁ ନାହିଁ କରୁଥିଲି ।”

ଉମା ହୃଦୟର ସେତେବେଳର ଦାରୁଣ ଝଡ଼ ତୋଫାନ ସେଠାରେ ଯେ କେତେ ଜଣ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । କଣିଆ ତ ଏକା ବେଳକେ ନୁହେ । ତାର ମାଗିବା କ୍ରମେ କାନ୍ଦରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଉମା ବୁଝାଇ କହିଲା, "ତୁନି ହୁଅ; ଆମେ ଗଲେ ଏଇକ୍ଷଣି ଗଡ଼ରେ ଖାଇବା ନାହିଁକି ?" ମାତ୍ର କଣିଆ କିଛି ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷର ପିଲା ସକାଳୁ କିଛି ନ ଖାଇ, ଖାଲି ପେଟରେ ଥାଇ, ଦୁଇ ପହର ବେଳେ ଖାଇବା ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖିଲେ କେବଳ ମାଗିବା ରୂପ ସାଧୁ ସହଜ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଉପାୟରେ ତାହା ପାଇ ନ ପାରିଲେ, ସେ ତେଣିକି ଯେପରି ଆଚରଣ କରେ, କଣିଆର ତା ଠାରୁ ଭିନ୍ନ କିଛି କରିବାର ନ ଥିଲା । ଉମା ସେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାର କୌଣସି ବାଟ ନ ଦେଖି ଶେଷରେ ଭରୁଆକୁ କହିଲା, "ପିଲାମାନେ ତ ଅବାଡ଼ ହୁଅନ୍ତି ଏମିତି । ତୁମେ ଯାଅ, ମଉସା, କେତେ ବାଟ ଯିବ ଏଇକ୍ଷଣି ।"

ଗିନାରେ ଫନ୍ଦକୁ ଟିପି ପାଣି ପୂରାଇ ରଖିଲେ, ବଳକା ପାଣି ବହି ଯିବାକୁ ତିଆର ହୋଇ ରହିଥାଏ, ଅଥଚ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ବହି ପାରୁ ନ ଥାଏ । କେହି ଜଣେ ଗିନା ଫନ୍ଦରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଟିକିଏ ଲଗାଇ ଦେଲା ମାତ୍ରେ ସେ ବଳକା ପାଣି ବହିଯାଇ ଗିନା ପାଣିକୁ ଫନ୍ଦ ସମାନ କରିଦିଏ । ସେଦିନ ସେଠାରେ ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଭାରେ ଭରୁଆ ଜଣେ ନିତାନ୍ତ ବଳକା ଲୋକ । ଭାର ହାଲୁକା ନ କରି ପୂରା ଓଜନକୁ ବୋହି ନେବାରେ ତାର କୌଣସି ନିକଟତମ ସ୍ୱାର୍ଥ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ବ ପଣସ ଗୋଟି ଗଣିତା । ସେଥିରେ ହାତ ଦେବାର ଜୁ ତାର ତ ନାହିଁ, ତା ପୂର୍ବପୁରୁଷରେ କାହାରି ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଦେଲେ, ଫେରିଲେ ସେଥିପାଇଁ ତାର ପିଠିକୁ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେବ । ପିଲାଟା ଆମ୍ବ ପଣସ ନାମ କହି କାନ୍ଦିବାରୁ ସେ ବଡ଼ ବାଇବସ୍ତେଇ ହେଉଥିଲା, ତାର ପିଠି ଫୁଲି ଉଠିବା ଭଳି ଖାଉନ୍ଦଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଳ୍ପନାରେ ଦେଖୁଥିଲା । ସେହି କାରଣରୁ ସେହିସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲା, ଅଥଚ ହଠାତ୍ ଚାଲିଯିବାର କୌଣସି ଗୋଟାଏ ବାହାନା ପାଉ ନ ଥିଲା; କେବଳ ଛଟପଟ ହେଉଥିଲା । ଉମାର କଥା ତାକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଲା । ସେ ଭାରଟି କାନ୍ଧରେ ଲଦି କହି, "ହଁ, ବାଟଗାଁରେ ତ ଯାଇ ଗାଧୋଇ ଖାଇବ; ଯାଉଛି ।"

ଭରୁଆ ଭାର ନେଇଯିବାକୁ ବସିବାର ଦେଖି, କଣିଆ ଆହୁରି ପାଟି କରି ରଡ଼ିଲା । ଏପରି ବାହାରେ କାନ୍ଦିଲା ଯେ ମନେ ହେଲା ପେଟ ଅବା ନିଃଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଛାତି ଫାଟିଯିବ । ତଳେ ଗଡ଼ିଲା, ଗୋଡ଼ ହାତ କରୁଡ଼ିଲା, ଭୂଇଁରେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟିହେଲା । ବୁଢ଼ୀ ନ ସହି ପାରି କହିଲା, "ହଇରେ ଭରୁଆ ପୁଅ, ସାଆନ୍ତରଙ୍କ ବୋହୂ ପେଟରୁ କାଟି ଆମ୍ବ କଷିଟେ ଦେଲୁ ଦେଖି । ପିଲାଟା ଏତେ ଅବାଡ଼ ହେଉଛି । ମା ମଙ୍ଗଳା ତୋ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ବଡ଼ କରିଥିବେ ।"

ଭରୁଆ କହିଲା, "ମାଉସି, ଆଉ ଆମ୍ବ ଏବେ କଷି ଅଛି କି ସାବଜୀ ଉଆଁସ ବୋଝରେ ଦେବାକୁ ? ଆମ୍ବ ତ ହେବନ । କଣ କରିବ ? ଉଖୁଡ଼ା ଆଞ୍ଜୁଳେ ଦେଉଛି ।" ଏହା କହୁ କହୁ ସେ ଭାର ତଳେ ଥୋଇଲା, ଗୋଟାଏ ବୋଝରୁ ଉପର ପତ୍ର ଘୋଡ଼ଣି ଯତ୍ନରେ କାଢ଼ିଲା । ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ି, ଦୁଇ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳ ବ୍ୟବଧାନ ରଖି, ଆଞ୍ଜୁଳାଏ ଉଖୁଡ଼ା କାଢ଼ି, କହିଲା, 'ଧ ।' କଣିଆ ତଳେ ଗଡ଼ୁଥିଲା । ଉଠିପଡ଼ି ଦୁଇ ହାତ ଆଞ୍ଜୁଳା କରି ପତାଇ ଦେଲା । ଉଖୁଡ଼ା ତା ଆଞ୍ଜୁଳା ପରି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ଭରୁଆ ବୋଝକୁ ଟେକିରେ ହଲାଇ, ସମାନ କରି, ପୁଣି ପତ୍ର ଘୋଡ଼ଣୀ ବାନ୍ଧି ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ପାରେ ଭାର କାନ୍ଧେଇ ଠିଆ ହେଲା । ଗଲାବେଳେ କହିଗଲା, "ଦାତାପଣିଆ ସିନା କରିଗଲି, ଝୁଅ, ମୋ କପାଳେ କଣ ଅଛି କେଜାଣି ?" ଉମା ଶୁଣି ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ଦେଲା । ତାର ମନେ ହେଲା ସେ ସେହିଠାରେ ହେଲେ ମାଟିରେ ମିଶି ଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । ବୁଢ଼ୀ କଣିଆର ଆଞ୍ଜୁଳା ହାତରେ ଦରଣ୍ଡି ଅନୁଭବ କରି କହିଲା, "ମଲା, ଏଇଯୁ ।"

କଣିଆର ଆମ୍ବ, ପଣସ, ମୁଆଁ ଉଖୁଡ଼ାରୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ପଦାର୍ଥ ଲୋଡ଼ା ନ ଥିଲା । ନିଆଁ ଜଳୁଥିଲା ବେଳେ ତା ଉପରେ ପାଣି ଢାଳିଲେ ନିଭେ, ମାଟି କୁଢ଼ାଇଲେ ମଧ୍ୟ ନିଭେ । ନୋହିଲେ ସେ ସବୁ ପୋଡ଼ି ଜାଳି ପାଉଁଶ କରି ପକାଏ । ନିଜ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାହା ନିଭାଇବା ପାଇଁ ନିକଟ ପାଣି, ବାଲି, ମାଟି, ଧୂଳି ଇତ୍ୟାଦି ଅଗ୍ନିରୋଧକ ସାମଗ୍ରୀ ନ ଥିଲେ ବୁଝିଲା ଶୁଝିଲା, ବୟସ୍କ, ମାନ୍ୟ ଲୋକେ, ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ ବେଳେ ବେଳେ ଘର ପୋଡ଼ିଯିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି, ତଥାପି ପରକୁ ତୁଣ୍ଡି ଶୁଣାନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ ଏ ନିୟମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନୁହନ୍ତି । କଣିଆର ପେଟରେ ସକାଳୁ ଜଠରାଗ୍ନି ଜଳୁଥିଲା । ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷରେ ପଡ଼ି ସେ ଅଗ୍ନିର ଜ୍ୱାଳା ବହୁତ ପରିମାଣରେ ସହିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ; କିନ୍ତୁ ବାଳକର ଯୁକ୍ତିକୁ ସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହୋଇ ନ ପାରେ ଯେ ସେ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ୁଥିବ, ତାହା ନିଭାଇବା ପାଇଁ ପାଖରେ ସରଞ୍ଜାମ ଥିବ, ଅଥଚ ସେ ସେଥିରେ ହାତ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଭାରୁଆ ଭାର କାନ୍ଧେଇ, ମଚମଚ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଇ, ଦ୍ରୁତ ପଦରେ ଚାଲିଗଲା । କଣିଆ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ, ଆପଣା ଆଞ୍ଜୁଳାର ଉଖୁଡ଼ାରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ଆଞ୍ଜୁଳା ଅଧାଖାଲି ହେଲା ପରେ ମୁହଁ ଟେକି କହିଲା, “ବଡ଼ ଗୁଡ଼ଆ ।” ସେ କ୍ରମେ ଆଞ୍ଜୁଳା ଖାଲି କରି, ତଳେ ବୁଣି ଯାଇଥିବା ଉଖୁଡ଼ା ଗୋଟାଇ ଖାଇଲା । ସେଥିରୁ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଦୁଇ ଚାରିଟା ନେଇ କିଛି ଦୂରକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । କଣିଆ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଝୁଙ୍କି ପାଟିରେ ପୂରେଇଲା ।

ଉମା ସବୁ ଦେଖି ତୁନି ହୋଇ ବସିଥାଏ । ଏ କିଛି ତା ପକ୍ଷରେ ନୂଆ ଦୃଶ୍ୟ ନୁହେ । ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ପଚାରିଲା, “କହିଲୁ, ମୋ ଧନ, ଭୋକ ଟିକିଏ ମଲା କି ?”

ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ହେଉ ବା ମନର ଭାବ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେଉ, କଣିଆ କହିଲା,” ଭାରି ଗୁଡ଼ଆ । ଆଉ ଆସିବନି ?’’

‘‘କେତେ କଷ୍ଟରେ ତ ଏଇଆ ମିଳିଲା, ସେ ପୁଣି ଆଉ ଦେବାକୁ ଲେଉଟି ଆସିବ ? ଆଲୋ ଉମି, ତାକୁ ଟିକିଏ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଦେ; ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦେ ପିଇବି । ଅଛି ଟିକି ଆଉ ଢାଳରେ, ଦେଖିଲୁ । ମଲା, କି ଶୋଷ ! ଖରା ଯେମିତି, ଶୋଷ ବି ସେମିତି । ସକାଳୁ ତିନି ଢାଳ କି ଚାରି ଢାଳ ପିଇଲିଣି, ତେବେ ହେଲେ ଏ ଚୁଲି ଶୋଷ ମରୁନାହିଁ । ଆଲୋ ମା ଉମି, ଆଣିଲୁ ଢାଳ । ଇଠି ତ କେତେ ଉଛୁର ହୋଇଗଲା । ଆହୁରି ତ କେତେବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଅଛି । କଣିରେ, ତୁ ଏଥର ଚାଲି ପାରିବୁ ଟିକି ? ମୋର ତ ନଖଟା ଉଡ଼ି ଯାଇଛି ପରା ଝୁଣ୍ଟି କରି ! ଦେଖିଲୁ , ଲୋ ମା !’’

ଝୁଣ୍ଟିବାଦ୍ୱାରା ନିଜର କି କ୍ଷତି ଘଟିଅଛି, ତାହା ଜାଣିବାକୁ ବୁଢ଼ୀକୁ ସୁବିଧା ଓ ସମୟ ମିଳି ନ ଥିଲା । ସେଠାରୁ ଉଠି ପୁଣି ଯିବାକୁ ହେବ । ଚିନ୍ତା ମନକୁ ଆସିବାରୁ ବୁଢ଼ୀ ପାଦର ବଳ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାହାକୁ ଦରାଣ୍ଡିବାରେ ସେ କଥା ବୁଝିପାରିଲା । ବାଁ! ଗୋଡ଼ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଳିଟା ହାତରେ ଚିପିଧରି ବସିଲା । ଉମା ଉଠି ଯାଇ ଢାଳରୁ ମନ୍ଦେ ପାଣି କଣିଆକୁ ପିଆଇ, ବାକିତକ ବୁଢ଼ୀକୁ ଦେଲା । ସେ ଦେଖିଲା ଯେ ବୁଢ଼ୀର ନଖଟା ଉଠି ଯାଇ ଗୋଟିଏ କଣରେ ଟିକିଏ ଲାଗିଛି । ରକ୍ତ ଅବଶ୍ୟ ବହିଛି; କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ଭଣ୍ଡାର କମ୍ ଥିବାରୁ ଶିରା ପ୍ରଶିରାମାନେ କୃପଣତା କରି, ଏପରି ଶାରୀରିକ ଦୁର୍ଘଟଣା ନିମନ୍ତେ ବହୁତ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେବା ଦରକାର, ସେତେ କରାଇ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଉମା କହିଲା, ‘‘ହଁ, ଆଙ୍ଗୁଠିଟା ଟିକିଏ ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ କନା ବାନ୍ଧି ଦେବି, ଯିବାକୁ ତ ହେବ ଏତେ ବାଟ । ଏଠି ସିନା ଟିକିଏ ଛାଇ ହେଇଚି ।

ଏଣିକି ତ ଖାଲି ଖରା, ଗୋଟାଏ ଗମ୍ଭୀର ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଖରା କଲେ ଚଳିବ କି ? ଏବେ ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆସି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହେଲେଣି ।"

ଉମାର ପିନ୍ଧାଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକରୁ ସୋରିଏ ଚିରି ନେଲେ, ତାର ଓଜନ ଅବଶ୍ୟ କମିଯିବା କଥା; କିନ୍ତୁ ଆକାର ପ୍ରକାରରେ ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । ଦଶ ଜାଗା ଚିରିଥିଲେ, ଏ ନୂଆ ଚିରା ମିଶି ଏଗାର ହେବ । ତାହା ପୁଣି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିରା ସ୍ଥାନ ପରି, ବିଶ୍ରାମ ସମୟରେ, ଘରେ ସିଇଁ ହେବ । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ଉମା ତା ଲୁଗାରୁ ସୋରିଏ ଚିରି ବୁଢ଼ୀର ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲା । କହିଲା, "ଉଠୁ ଏଥର; ଯିବାକୁ ତ ହେବ ।" ଆଉ କଣିଆକୁ ଧରି, କୁଣ୍ଢାଇ, ତା ମୁଣ୍ଡ ପିଠି ଆଉଁଷି, ଗାଲରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ କହିଲା, "ଏତେ ଅବାଡ଼ ହେଉଛୁ, ଧନମାଳି । କଣ କରିବା ! ସୁବନ୍ୟପୁର ତ ଏଇ ଦିଶୁଛି । ସେଠାକୁ ଗଲେ ଖାଇ ନ ଥାନ୍ତେ ? ଏଡ଼େ ଅବୁଝା ହେଲୁ । ପର ଲୋକକୁ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣେଇଲୁ । ଛି, ଇଥେରେ କଣ ଦୁଃଖ ଚାଲିଯିବ ? ବିଧାତା ତ ନ ଥିଲା ଘରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ।"

ଉମା ତୁନି ହେଲା, ମାତ୍ର ଆଖି ଲୁହକୁ ଆଖିରେ ରୋଧି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ତାହା ଲୁଗା କାନିରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଚେଷ୍ଟା କଲା । ମାତ୍ର କଣିଆର ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । କଣିଆ କହିଲା, "ଆଈ, ଅପା କାନ୍ଦୁଚି ।"

ଉମାର ଚୈତନ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲା । ବାପା ମା ମରିବା ଦିନୁ ସେ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ହେଲା ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାରର ମୁରବିପଣିଆ କରି ଆସୁଛି । ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗରେ କେତେ ନିଭାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏକୁଟିଆ ବସି ଆଖିରୁ କେତେ ଦିନ କେତେ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଛି । ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ବା କଣିଆ ଆଗେ କେବେ କାନ୍ଦି ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ କାନ୍ଦୁଛି ବୋଲି କଣିଆ କହିବା ମାତ୍ରେ ସେ ଉଠିପଡ଼ି ଧଡ଼ପଡ଼ ଠିଆ ହୋଇଗଲା ଏବଂ କହିଲା, "କୁ'ଠି ଅପା, କାନ୍ଦୁଛି । ଏଇ ଦେଖିଥିଲି ! ଉଠୁ ଆଈ, ଯିବା ।"

"ଉମି ଆଖିରେ ତ ମୋର ଦିନେ ଲୁହ ଦେଖିନି । କାନ୍ଦନ୍ତା କାହିଁକି ମ ? ସିଏ କଣ ତୋର ପର ହୋଇଚି ?"

ଉମା ବୁଢ଼ୀକୁ ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ଠିଆ କଲା । ବୁଢ଼ୀ ବାଡ଼ି ଧରି ଠିଆ ହେଲା । ପଚାରିଲା, "ଏଇଟା କି ଗଛ ଲୋ ? ଛଇ ତଳେ ଏଡ଼େ ଶୀତଳ ଲାଗୁଛି ।"

"ଏଇଟା ଖଣ୍ଡେ ଛୋଟିଆ ବଣ । କେତେ ପ୍ରକାର ଗଛ ଅଛି— କେନ୍ଦୁ, ପଲଶ, ବେଲ, ଆଙ୍କୁଲ । ଏଇଟା କେନ୍ଦୁଗଛ ।"

"କେନ୍ଦୁ ? କେନ୍ଦୁ ପରା ପାଚେ ଏଇ ମାସରେ । ଦେଖୁଲୁ ନାଇଁ ?"

"ନାଁ ।"

"ବେଲ ?"

"ନାଁ ।"

"କିଛି ନାଇଁ ! କାଳିଳନେ ଘାରି ଖାଇ ଯାଉଥିବେ କଷିବେନ୍ତୁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତ ନଅଙ୍କ ଘୋଟିଲଣି । ପାଣିମନ୍ଦେ ଆଉ ପିଇ ବାହାରନ୍ତେ ।"

ବୁଢ଼ୀ ତାଳଟାକୁ ବାଡ଼ିରେ ଖୋଜି ଠଉରାଇ ଟଣ୍ କରି ପିଟି କହିଲା, "ଆଉ କୁ'ଠୁ ଆସିବ ? ସବୁ ତ ପିଇଲି ।"

"ଏତେ ପାଣି ପିଇଲୁଣି । ସେ ଜଳଛତରଠି ଦି ତାଳ ପିଇଲୁ । ନାଳରେ ପିଇଲୁ ତାଳେ କି ଦେଢ଼ ତାଳ । ବାଟରେ ପାଣି ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ନାଳରୁ ତାଳେ ଆଣିଥିଲି । ତାକୁ ମଧ ଦିଥରରେ ସାରିଲୁ । ଆଉ କେତେ ପାଣି ପିଇବୁ ? ପିଇଲେ ମଧ, ପାଣି ଆଉ କାହିଁ ? ଚାଲ, ବାଟରେ ଦେଖିବା ।"

"ଏଁ, ଏଁ, ମୁଁ ପାଣି ।"
—"ପାଣି ନାଇଁ, ଚାଲ ଆଗରେ ପିଇବୁ ।"
"ଏଁ, ଏଁ, ମୋତେ କାଖା, ଆଈ !"

"ତୁ ଟିକିଏ ଚାଲ । ମୁଁ ତ ଛୋଟେଇ ଛୋଟେଇ ଯିବି । ତତେ ଧରି କୁ'ଠି ପଡ଼ିବି ସିନା । ତୁ ଟିକିଏ ଆଗ ଚାଲ କି, ଗଣ୍ଡି ଧନ; ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଗଲେ କାଖେଇବି ।"

"ମୁଁ ଚାଲି ପାରିବିନି । ମତେ କାଖା । ନା, ଏଁ ଏଁ ଏଁ ।"

"କାନ୍ଦନା, ଆଉ କାଖେଇ ପାରିବ ? ଆ, ମୁଁ କାଖେଇବି ।"

୨

ବାଟଗାଁରୁ **ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରଗଡ଼** ଅଢ଼େଇ କୋଶ । ଯିବା ଆସିବା କରିବାକୁ ସଡ଼କ, ବନ୍ଧ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧ ରାସ୍ତା ନ ଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ବାଟ ବିଲ ହିଡ଼ରେ ଚାଲିବାକୁ ହୁଏ । ଦୁଇ ତିନି ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡା ପଡ଼େ । ସେ ଦଣ୍ଡାଗୁଡ଼ାକରେ ବର୍ଷାକାଳରେ ପାଣି ଜମି କେଉଁଠି ଆଣ୍ଠୁଏ, କେଉଁଠି ଜଙ୍ଘେ, କେଉଁଠି ବା ଅଣ୍ଟାଏ ହୁଏ । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ଦଣ୍ଡାରେ ବଢ଼ି ସମୟରେ ନାଆ ପଡ଼େ । ଧାନକଟା ପରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରୁ ବାଟଗାଁକୁ ଶଗଡ଼ ଯାତାୟାତ କରିପାରେ । ଜମିଦାରଙ୍କ ତହସିଲଦାର ଯେବାଟେ ସୁଆରି ଚଢ଼ି ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ବିବାହ ସମୟରେ ବର କନ୍ୟା ଛଡ଼ା, କେବଳ ସେ ବାଟେ କାହିଁକି, ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ରାଜ୍ୟର ସବୁ ଆଡ଼େ ସୁଆରି ବା ପାଲିଙ୍କିରେ ବସିବାକୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମନା । ସେଥିପାଇଁ ବର୍ଷାଦିନେ ଶଗଡ଼ ବାଟ ଗଡ଼ିଗଲାବେଳେ ଥିଲାଘର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ କାଦୁଅ ପଙ୍କ ଚକଟି ପାଦରେ ଚାଲି ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ନ ଥିଲା ଲୋକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ବାରମାସ ତାହା ଘଟିଥାଏ ।

ବାଟରେ ଖରାରେ ନ ପଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ସେଦିନ ସକାଳୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ନ ହେଉଣୁ, ବୁଢ଼ୀ ଓ ଉମା କଣିଆକୁ ସାଥିରେ ଧରି ଘରୁ ବାହାରିଲେ । ଉମା ଖଣ୍ଡିଏ କଂସା ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଡାଳ ରଖି, ତାକୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇ ଆଗେ ଆଗେ ଚାଲିଥାଏ । କାନ୍ଧକୁ କାଟିଲେ ପୁଣି ଆର କାନ୍ଧରେ ଧରେ; ଏହିପରି କାନ୍ଧ ବଦଳାଇ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ଭାରଟି ବହି ବାଟରେ ଚାଲିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । କଣିଆ ମଝିରେ ଓ ବୁଢ଼ୀ ସବା ପଛରେ ଥାଏ । ଖଣ୍ଡିଏ ବାଡ଼ିର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ କଣିଆ ଓ ଆର ମୁଣ୍ଡଟି ବୁଢ଼ୀ ଧରିଥାଏ । ଏହି ଉପାୟରେ କଣିଆ ଚାଲିବା ବାଟ ଧରି ବୁଢ଼ୀ ଚାଲୁଥାଏ । ବାଟରେ ଖାଲ, ଢିପ ବା ସତର୍କରେ ଚାଲିବା ଭଳି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ପଡ଼ିଲେ, ବୁଢ଼ୀକୁ ତାହା ଜଣାଇବା ନିମନ୍ତେ କଣିଆ ଉପରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର ନ କରି, ଉମା ଆଗରୁ ପାଟି କରିଦିଏ । ଏହିପରିଭାବରେ ତିନିଜଣଙ୍କ ବାଟ ଚାଲିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ରୀତିରେ ଚାଳିତ ହେଉଥାଏ । ଉମାର ଗୋଡ଼ର ଦୈର୍ଘ୍ୟ, କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ, ଚାଲିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଓ ବୟସର ଚଞ୍ଚଳତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଅବଶ୍ୟ ସେହି ଅଢ଼େଇ କୋଶ ବାଟ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ନିଜ ପାଦର ଗତିକୁ ତାକୁ ବୁଢ଼ୀ ଓ କଣିଆର ଧୀର ମନ୍ଥର ଚାଲି ଅନୁସାରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ଯେତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେମାନେ ଆହୁରି ଚଞ୍ଚଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚିବେ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେଦିନ ବାଟର ଅବସ୍ଥା ତାଙ୍କ ଗତିରେ ଅଯଥା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦେବାରେ ଲାଗିଲା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷା ଫଳରେ ବିଲ ଚଷ ହୋଇ କିଆରି ଭିତରେ କର୍ଣ୍ଣ-ମାର୍ଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ମଣିଷ ଚଲା ବାଟ

ମରି ପାଇଥିଲା । ହିଡ଼ ଉପରେ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଠେକା ଛପର ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେ ବାଟ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ । ସେଥିପାଇଁ ଠେକା ନ ଥିବା ବାଟ ଖୋଜି ଖୋଜି ଯିବାରେ ବହୁ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲା । ତା ନ ହେଲେ ସେ ଗ୍ରେଠିଆ ଜଙ୍ଗଲ ପାଖେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଦୁଇ ଘଡ଼ିରୁ ବେଶି ଲାଗି ନ ଥାନ୍ତା ।

ସେ ଜଙ୍ଗଲଠାରୁ ଉମା କଣିଆର ସ୍ଥାନ ନେଲା । କଣିଆ ଉମାର କାଖରେ ନିଜର ସୁଖକର ଆସନ ଅଧିକାର କରି ବସିଲା । ଫଳରେ ଉମାକୁ ତିନିଗୋଟି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଭାର ବହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଥମେ କଣିଆ, ସେ ତାକୁ ବାଁ କାଖରେ ଧଇଲା । ନିଜର ବାଁ ହାତ ତାର ପିଠି ବାଟେ ବୁଲାଇ ଏପରି ଭାବରେ ରଖିଲା ଯେ, ସେ ହାତର ପାପୁଲି ଆସି ବାଁ କାନ୍ଧ ପାଖେ ଲାଗିଲା । ତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାର, ବୁଢ଼ୀର ବାଡ଼ିର ଖାଲି ପାଖ ଅଗ ସେହି କାନ୍ଧ ଉପରେ ଥୋଇ ତାକୁ ବାଁ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଧଇଲା । ବାକି କଂସା ଡାଳି । ପୂର୍ବ ପରି କଂସା ଭିତରେ ଡାଳିକୁ ରଖି, ତାକୁ ଡାହାଣ କାନ୍ଧରେ ଥୋଇ ଡାହାଣ ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଧରି ରଖିଲା । ଉମାର ସେ ସମୟର ହୃଦୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଯେତେ ବେଶି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କାନ୍ଧ ଉପରେ ଲଦା ହେବା ବୋଝ ଦ୍ୱାରା ତାର ଶାରୀରିକ ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଏପରି ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଲା ଯେ ସେପରି ଭାବରେ ବହୁ ଦୂର ଯିବା ତା ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଥମେ, କଣିଆ କିଛି କାଖେଇବା ବୟସର ଉଡଆଣି ପିଲା ନୁହେ । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପିଲାଙ୍କର ଯେ ଓଜନ ହୁଏ, ତାହା ତେର ଚଉଦ ବର୍ଷର ବାଳକ ପକ୍ଷେ ଅତିରିକ୍ତ ବୋଲିବାକୁ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଭାର ବହିବାରେ ଓଜନ ଏକମାତ୍ର ଉପାଦାନ ନୁହେ । କଣିଆର ଆୟତନ ମଧ୍ୟ ଉମାର କାଖ ତୁଳନାରେ ବଡ଼ ଥିଲା ।

ଉମା ପ୍ରଥମେ ଯେଡ଼େ ସାହସ କରି ତାର ନିଜର, **କଣିଆର ଓ ଗୋଟିଏ ବୋଝିଆର** କାର୍ଯ୍ୟ ଭାର ନିଜ ଉପରେ ଲଦିଥିଲା, କ୍ରମେ କିଛି ବାଟ ଚାଲିଲା ପରେ ଦେଖିଲା ଯେ ସେ ଦୁଃସାହସିକତା କରିଅଛି । ନିଜ ଗୁରୁତ୍ୱ ଯୋଗ ଏବଂ ଉମାର ହାତ ବୁଢ଼ୀର ବାଡ଼ି ଧରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହି ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ କେତେକ ପରିମାଣରେ କୋହଳ ହୋଇ ଯିବାରୁ, କଣିଆ ଥରକୁ ଥର ତଳକୁ ଖସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉମା ଶେଷରେ କହିଲା, "ବାପାଟି ପରା, ଟିକିଏ ଉହ୍ଲେଇଲୁ ଦେଖି ।"

କଣିଆ ଉମା କାଖରୁ ଓହ୍ଲାଇ, ମୁହଁକୁ ଭାରି କରି ତଳେ ଠିଆ ହେଲା । ଗଛ ଗୁଛଇ ଯୋଗେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ପିଠିରେ ଖରା ନ ପଡ଼ିବାରୁ ବୁଢ଼ୀ ଟିକିଏ ହାଲିଆ ମାରିବାକୁ ବସି ପଡ଼ି ପଚାରିଲା, "ହଁ,ଅ, ଇଠି କଣ ପାଇଁ ରହିଲୁ ମ ? ଖରା ତ ବେଳକୁ ବେଳ ଟାଣ ହେଲା ।"

ଉମା କହିଲା, "ନା, ଯିବା ତ ବାହାରି ।" କହି, ସେ କଂସା ଓ ଡାଳି ତାର ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ପଣତ କାନିରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ବାନ୍ଧି ବସିଲା । ବୁଢ଼ୀ ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁ ଯୋଡ଼ି ତା ଉପରେ ଥୋଡ଼ି ରଖି, ଦୁଇ ହାତରେ ବାଁ ଗୋଡ଼ ବୁଢ଼ା ଆଙ୍ଗୁଠିକୁ ଚିପି ଧରି ବସିଲା । ଉମା ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରି ସାରି କହିଲା, "ଉଠୁ ମ, ଆଈ, ଯିବା । ନ ଗଲେ ନ ଚଳେ ।"

ଉମା କଣିଆକୁ ଧରିବାକୁ ଯାଇ, ତା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା ଯେ, ସେ ହାତରେ ଗୋଟାଏ କଦଳୀ ଚୋପା ଧରି ଠିଆ ହୋଇଛି । ଉମା ଛଡ଼ାଇ ତଳେ ପକାଇ ଦେଲା । ଆଉ ଗୋଟାଏ ସେ ତୁଣ୍ଡରେ ପୂରାଇ ଚୋବାଉଥିଲା । ତାକୁ କାଢ଼ି ପକାଇ ଦେବାକୁ ଉମା ଇଚ୍ଛା କଲା; ମାତ୍ର ତାର ହାତ ଗଲାନାହିଁ । ବାକି ଯେ ଦୁଇ ତିନିଟା ଚୋପା କଣିଆ ଚୋବାଇ ଗିଳି ସାରିଥିଲା ତାକୁ ବାହାର କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଦେଖିବା ମଧ୍ୟ ଉମାର ସାଧ୍ୟାତୀତ । ସେ ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲା, "ଛି, କାହାର ଅଇଁଠା କି କଣ !"

ଅପାର କାର୍ଯ୍ୟର କଣିଆ ତାର କରଲବ୍ଧ ଖାଦ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଖାଇବା ପଦାର୍ଥ ନିମନ୍ତେ ତା ନିକଟରେ ଅଳି କରିବାକୁ ନିଜର ଦାବୀ ଅଧିକ ଅନୁଭବ କଲା । ସୁତରାଂ, ସେ କହିଲା, “ଏଁ ଏଁ ମତେ କୋଳି ।”

ସେମାନେ ସେଠାରେ ଯେଉଁ ଗଛ ଛାଇରେ କିଛି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ, ସେଠାରୁ ଅତି ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଗେଣ୍ଠିଆ ଖଜୁରି ଗଛରେ ଦୁଇ ତିନି ପେଣ୍ଡା କୋଳି ଓହଳି ଥିଲା । କଣିଆର ଆଖି ସେଥିରେ ପଡ଼ିଯିବା ମାତ୍ରକେ ତା ପାଟିରୁ ଲାଳ ବହିଲା । ପେଟରେ ଭୋକ ଥିବା ଫଳରେ ଅଳିର ମାତ୍ରା ବଢ଼ିଲା । କୋଳି ବିଷୟ ଶୁଣି ବୁଢ଼ୀ ମଧ୍ୟ କହିଲା, “ହଁ ଲୋ ଝିଅ, ପାଟିରେ ପକେଇଲେ ଶୋଷ ମରନ୍ତା ନ କି ? ହାତ ପୁଆଣିରୁ ପାରିଲୁ ଦିଟା ।”

ସେ ଗଛରେ କୋଳି ହାତ ପୁଆଣିରେ ନ ଥିଲା । ଉମା ହାତରେ ବୁଢ଼ୀର ବାଡ଼ିଟି ଧରି ବଢ଼ାଇଲା । ତାହା ମଧ୍ୟ କୋଳି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇଲା ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ହାତ ପାତି କହିଲା, “ଦେଲୁ ଦେଖି ଗୋଟେ, ପାରିଲୁ ପରା ।”

“ଅପା ଚଢ଼ିଲାଣି ଗଛରେ କୋଳି ତୋଳିବାକୁ ।”

“ଉମି, ଗଛରେ ଚଢ଼ିଲୁ କିଲୋ ? ଦେଖି, ଦେଖି ହୁସିଆର । ପାଖରେ ନାଇଁ ପରା ବେଶି ଉପରକୁ ଯାନା, ଓପର ଡାଳ ହାତରେ ଧରିଥିବୁଟି ।”

ହଠାତ୍ ଲଥୋ କରି ଉପରୁ ତଳେ ପଡ଼ିବା ଶବ୍ଦ ହେଲା । କଣିଆ କହିଲା “ଅପା ପଡ଼ିଗଲା, ଆଈ ।”

“କାଇଁ, ପଡ଼ିଛି କୁ’ଠି ?” କହି ଉମା ଶୀଘ୍ର ତଳୁ ଉଠି ଠିଆ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଗଛର ଖୁଣ୍ଟା ବାଜି ପେଟ ଚିରି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ରକ୍ତ ବହି ଲୁଗା ଲାଲ ହୋଇଗଲା ।

ବୁଢ଼ୀ ଉଠି ଦଉଡ଼ି ଉମା ପାଖକୁ ଆସିଲା । ଉମାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ଧରି ସେ କାନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଲା । ତାହା ଦେଖି କଣିଆ ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦିଲା, ଉମା କହିଲା, “ମୋର କିଛି ହୋଇନି, ଆଈ ! ପିଲାଟା କଥା ଶୁଣି ତୁ କାନ୍ଦୁଛୁ । ଗୋଡ଼ଟା ଖସି ଯାଉଥିଲା, ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଲି ପରା । କୋଳିକି ହାତ ପାଇବନି । ଚାଲ ଯିବା, ଏଠୁ ।”

ଉମା କଂସା ଓ ତାଳଟି କାନିରୁ ଫିଟାଇ ତଳେ ଥୋଇ ଗଛରେ ଚଢ଼ୁଥିଲା । ସେ ଦିଓଟି ପୁଣି କାନିରେ ବାନ୍ଧିଲା । ମାତ୍ର ତାହା ପିଠିରେ ପକାଇ ଚାଲିବାରେ ସୁବିଧା ନ ହେବାରୁ ତାକୁ ଫିଟାଇ ପୁଣି ହାତରେ ଧରି ଚାଲିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲା । କଣିଆ କାନ୍ଦୁଥିଲା । ତାକୁ ତୁନି କରି, ପୁଣି କାଖେଇ ଓ ବୁଢ଼ୀର ବାଡ଼ିଟି ପୂର୍ବ ପରି ଧରି, କହିଲା, “ଆ, ଆଈ ।”

ମାତ୍ର ସେପରି ଭାବରେ ସେ ବେଶି ଦୂର ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାର ପେଟ ଯେ କେବଳ ଚିରି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ପଡ଼ିଗଲାବେଳେ ତା ବାଁ ହାତରେ ଖୁବ୍ ମାଡ଼ ବାଜି ଥିଲା ଏବଂ ମୁଣ୍ଡଟା ଗଛରେ ବାଜି ବିଶେଷ ଫୁଲି ଯାଇଥିଲା । ସୁତରାଂ, ସେ କଣିଆକୁ କାଖରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ କହିଲା, “ତୁ ଟିକିଏ ଚାଲି କି, ମୁଁ ଆଉ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଗଲେ କାଖେଇବି ।”

ସେତେବେଳେ ଉପର ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାପ ଅପେକ୍ଷା ତଳର ମାଟି ବିଶେଷ ତାତି ଥିଲା । ସାଂସାରିକ ଅବସ୍ଥା ଯୋଗେ ନୋହିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବୟସ ଦୃଷ୍ଟିରେ କଣିଆର ପାଦ କୋମଳ ଓ ବାଟର ଉତ୍ତାପ ସହିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ଥିଲା । ତା’ପରେ ପୁଣି ଚାଲି ଚାଲି ଏବଂ ଭୋକ ଶୋଷରେ ସେ ନିତାନ୍ତ ଥକି ଯାଇଥିଲା । ସୁତରାଂ, ଚାଲିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ତାକୁ ହାଣ ମୁହଁକୁ ଗଲା ପରି ବୋଧହେଲା ।

କଣିଆ କେତେ ବାଟ ଚାଲିଲା, କେତେ ବାଟ ଉମା କାଖରେ ବସି, କେତେ ବାଟ ଉମାର ଓ ଆଉ କେତେ

ବାଟ ବୁଢ଼ୀର ହାତରେ ଭରି ଦେଇ ଚାଲି, ଦୁଇ ପହର ପୂର୍ବରୁ କେତେକ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କଲା । ପରେ ଠାଏ ହଠାତ୍ କହିଲା, "ମୁଁ ଆଉ ଚାଲିବିନି । ଏଁ ଏଁ ଏଁ, ମୋ ଗୋଡ଼ କାଟୁଛି ।"

ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟିଆ ଗଡ଼ିଆ । ସେଥିରେ ପାଣିର ପରିମାଣ ଅପେକ୍ଷା ପଙ୍କର ପରିମାଣ ବହୁତ ବେଶି । ମାତ୍ର ଲୋକେ ମାଛଧରିବା ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଏକାଠି ମିଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଚାରିଆଡ଼େ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ରେଟିଆ ପଙ୍କ ବନ୍ଧ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ଖାଲ ଦେଖି ପାଞ୍ଚ ଛଅଟା ମଇଁଷି ତହିଁରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କେତେଟା ବଗ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଧ୍ୟାନରେ ବୁଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ଉପରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା ଚିଲ ମଧ୍ୟ ଚେଁ ଚାଁ ରାବି ଉଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଯେପରି ଜଣାଯାଏ, ସେହି ଦିନ ସକାଳେ ସେଠାରେ ମାଛଧରା କାମ କରା ଯାଇଥିଲା । କୂଳରେ ଦୁଇ ତିନିଟା ସ୍ଥାନରେ କାତି ପଡ଼ି ରହିଛି । ଚିହ୍ନ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ ପାଇ ଯାଇନାହିଁ । ହୁଡ଼ାରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବରଗଛ । ତା ତଳେ ଲୋକଙ୍କର ଦୈନିକ କୋଷ୍ଠ ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟାର ପୁରାତନ ଓ ନୂତନ ଚିହ୍ନ ବିଲକ୍ଷଣ ରହିଅଛି । ଦୁଇ ଚାରିଟା ପୁରୁଣା ଅହ୍ୟା, ଦରପୋଡ଼ା କାଠ, ଅଙ୍ଗାର ଏବଂ ଭଙ୍ଗା ଆଟିକାରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି, ବାଟୋଇମାନେ ସେଠାରେ କେବଳ ଯେ ଦେହଯନ୍ତ୍ରର ଆବର୍ଜନା ଖାଲି କରି ଯାଆନ୍ତି ତା ନୁହେ, ତାର ଚଳନ ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବା ସକାଶେ ତହିଁରେ ଦହନ ଯୋଗ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ସରଞ୍ଜାମ ସଞ୍ଚୟ ମଧ୍ୟ କରି ନିଅନ୍ତି ।

ସେହିଠାରେ କଣିଆ କହିଲା, "ମୁଁ ଏଇଠି ଶୋଇବି ।" ବୁଢ଼ୀ ଥକା ମାରି କହିଲା, "କେଡ଼େ ଶୀତଳ ଏ ଥାନ । କଣିଆ ତ ହାଲିଆ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଇଠେ ଟିକିଏ ବସିବା ଲୋ ଝିଅ ।"

ଉମା ମଙ୍ଗିଲା, କଣିଆ ତଳେ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଉମା ନିଜ ଲୁଗା କାନିରେ ଭୁଇଁ ଝାଡ଼ି ଦେଇ ସେହି କାନିରୁ ପାଖେ ବିଛାଇ ଦେଲା । କଣିଆ ସେଥିରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । ବୁଢ଼ୀ ଡାକିଲା, "କଣି", ଉତ୍ତର ନ ପାଇବାରୁ ପଚାରିଲା, "ନିଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା କିଲୋ ?"

"ହଁ, ଭାରି ଦାଧି ଗଲାଣି କିନା; ଆଜି ବି ତାହାର କୁକୁର ତାଟି ବାଟେ ଗଳି ଘରେ ପଶିଥିଲା । ନୋହିଲେ କଂସାରେ ପଖାଳ ମୁଠାକ ଥିଲେ, ପିଲାଟା ଏତେ ଆଉଟୁ ପାଉଟୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ! ଆହୁରି ତ ପାଏ ବାଟ ଅଛି । ହେଲେ ଏ ଖରାରେ କଣ ଯାଇ ହେବ ? ତୁ ଟିକିଏ ଶୁଅ, ଆଈ । ତତେ କଣ ଉଣା ବାଧିବଣି ? ମୁଁ ଦେଖେ କୁ’ଠି କଣ ଅଛି ପରା—ଚୂଡ଼ା କି ମୁଢ଼ି ।"

"ହଁ, ଲୋ ଝିଅ, ପେଟ ତ ଜଳି ପୋଡ଼ି ଯାଉନି’ କହି ବୁଢ଼ୀ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଉମା ବରପତ୍ର ଗୋଟାଇ ଆଣି ତଳେ ଖଞ୍ଜି ଥୋଇଲା ଏବଂ କଣିଆକୁ ଟେକି ସେହି ଗ୍ରେଟିଆ ପତ୍ର ଶେଯରେ ଶୁଆଇ ନିଜ ଲୁଗା କାନି ମୁକ୍ତ କଲା । ଲୁଗା ଖୋସଣି ଠିକ୍ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟିଆ କରଟ ଖୋସିଥାଏ । କେତେବେଳେ କିପରି ହଠାତ୍ ଦରକାର ହେବ ବୋଲି ସେ କରଟରେ କିଛି ସଞ୍ଚିତ ଧନ ମଧ୍ୟ ରଖିଥାଏ । ସେ ତାହା ଫିଟାଇ ଦେଖିଲା, ଗଣିଲା । ବହୁ ଦିନର ସଞ୍ଚିତ ତିନିଗୋଟି ପଇସା, ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଅଧଲା ଏବଂ ଏଗାର ଗୋଟି ପାହୁଲା ଅଛି । ତାହା ଧରି ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଚାଲିଲା ।

ଉମା ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରୁ ମୁଢ଼ି, ଉଖୁଡ଼ା, ହୁଡ଼ୁମ୍, ନବାତ କିଣି ଧରି ଫେରି ଆସି ଦେଖିଲା, କଣିଆ ସେହିପରି ଗାଢ଼ ନିଦରେ ଶୋଇଛି । ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ଉଠି ବସି ଚାରି ଆଡ଼ୁ ତକ୍ରୁ ଦୁଇ ଚାରିଟା ପାଚିଲା ବରଫଳ ସାଉଁଟି ସେଥିରୁ ସବୁ ଖାଇସାରି ବାକି ଶେଷଟା ହାତରେ ଧରି ଭିତରୁ ମଞ୍ଜି ବାହାର କରୁଛି ଏବଂ କହୁଛି, "ଝିଅ ଆସିଲୁ କିଲୋ ?"

"ହଁ ।"

"କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ ଲୋ ! ମୁଁ କେତେ ଡାକିଲଣି । ମତେ କଣ ନିଦ ଲାଗିଲା କି ? କଣିଆ ସିନା ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।"

ଉମା ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରୁ କିଣି ଆଣିଥିବା ଖାଇବା ରକମ ସବୁ ଲୁଗା କାନିରୁ ଫିଟାଇ କଂସାରେ ରଖିଲା । କଣିଆକୁ ଉଠାଇ ତାର ନିଦ ଭଙ୍ଗାଇଲା । ଖିଆ ସରିଲା, ଗାଡ଼ୁଆରୁ ଉମା ଢାଳରେ ପାଣି ଆଣି ପିଇବାକୁ ଦେଲା । କଣିଆ କହିଲା, "ମତେ ପଣା ।"

ଉମା କଂସାରେ ନବାତ ଓ ପାଣି ମିଶାଇ ପଣା ତିଆରି କରି କଣିଆକୁ ଦେଲା । କଣିଆ ଢୋକେ ପିଇ ଥରେ କହେ, "ବଡ଼ ସୁଆଦ", ହେଣ୍ଡିମାରେ, ନାଚେ । ଆଉ ଥରେ କହେ, "ମୁଁ ସବୁ ପିଇବି ।" ପୁଣି କହିଲା, "ଅପା, ଗଡ଼ରୁ ଏ କଂସାରେ କଂସେ ପଣା ଆଣିବୁ । ମୁଁ ସବୁ ପିଇବି । ଆଈକି ଦେବିନି, ତତେ କିଛି ଦେବିନି । ବଡ଼ ସୁଆଦ, ନାଇଁ, ନାଇଁ, କଂସାରେ କଂସେ, ତାରରେ ତାରେ ଆଣିବୁ । ମୁଁ ସବୁ ପିଇବି । ଆଈକି ଟୋପେ ଦେବିନି, ତତେ ଟୋପେ ଦେବିନି ।"

୩

ଏହି ତିନିଜଣ ଶ୍ରାନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ଅବସନ୍ନ ପଥିକ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ବେଳକୁ ଦିନ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଘଡ଼ି ଅଛି । ଆରଦିନ ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା । ସେଥିପାଇଁ ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ କିଣାବିକା ଲାଗିଛି, ଚହଳ ପଡ଼ିଛି, ଲୋକାରଣ୍ୟ ହୋଇଛି । ପଇସା ଗଣିବାର ଝଣ୍‌ଝଣ୍ ଓ ଟଙ୍କା ବଜାଇବାର ଟଣ୍‌ଟଣ୍ ଶବ୍ଦରେ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ପୂରି ରହିଛି । ତହସିଲଦାର ଦାମୋଦର ବାବୁଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ଅମାବାସ୍ୟା ଓଷା ନିମନ୍ତେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଇଲାକାର ନାନା ଆଡ଼ୁ ଥିଲାଲୋକଙ୍କ ଘରୁ ନୋଟ୍ ଭାର ଗୋଟିକ ଗୋଟି ଲାଗିଛି । କେଉଁଠାରେ ବାଦ୍ୟ ବାଜୁଛି, କେଉଁଠାରେ ବା ସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଉଛି । ଚାରିଆଡ଼େ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପକାଘର । ସେ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଦୋମହଲା ବଡ଼ପକା, ତା ଉପର ମହଲାରେ ଦାମୋଦର ବାବୁ ପିଲାପିଲି ନେଇ ରହନ୍ତି, ତଳ ମହଲାରେ ଦାମୋଦରଙ୍କ କଚେରି ।

କଣିଆ ଏପରି ଦୃଶ୍ୟ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ ସେ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହୋଇ ରହିଲା । ବୁଢ଼ୀ ତାର ଯୌବନରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ଅଧିକ ସୌଭାଗ୍ୟ ଓ ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖିଥିଲା, ତେଣୁ ସେ ସମସ୍ତର ଧ୍ୱନି, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଏବଂ କୋଳାହଳ ଆଦି ସେ ତାର ପୂର୍ବ ଧାରଣା ଅନୁସାରେ କଳ୍ପନା କରି ଚାଳିବାରେ ଲାଗିଲା । ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରକୁ ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ଘରୁ ବାହାରିଲା ବେଳୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଗମ୍ଭୀର ଭାବନା ଉମାର ହୃଦୟକୁ ଆବୃତ କରି ରଖିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରରେ ପାଦ ପକାଇ ଉମା ସେ ଭାବନାର ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରାଣରେ ଏଡ଼େ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଘଟନାର ପ୍ରଭାବ ବୋଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାର ଆଉ କ୍ଷେତ୍ର ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଦଳେ ଲୋକ ବେକରେ ମଲ୍ଲୀ କଢ଼ ମାଳ ପକାଇ କାନରେ ଚମ୍ପାଫୁଲ ଖୋସି, କାନ୍ଧରେ ପାଟଲା ଗାମୁଛା ଧରି ଠିଆ ହୋଇ ଗଳ୍ପ କରୁଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହିଲା, "ମୁଁ ଯାହା କହୁଥିଲି ଏ ସେମିତି ଠିକ୍ ନୁହେଁ ?".

"ନା, ଏ ତ ଏଇ ମଲି କଢ଼ି ପରି ଖାଲି ବେକରେ ପକାଇ ବହିବା ସାର ।"

ଆଉ ଜଣେ ନିଜ କାନରୁ ଚମ୍ପା ଫୁଲଟିଏ କାଢ଼ି ହାତରେ ଧରି କହିଲା, "ମୋର ଏମିତି ଚିଜ ଦରକାର ।"

"ସେ ତ ଆଣୁ ଆଣୁ ବାସି ହୋଇଯିବ । ସଜ ତ ଚାହିଁ, ଠିକ୍ ତତଲା ଭାତ ପରି, ଅବଶ୍ୟ ଶୀତଦିନେ । ଗୁଣ୍ଡେ ଭୁଣ୍ଡିରେ ପକାଇଲା ମାନେ, ଖାଲି ସ୍ୱର୍ଗ କଣ, ସାତ ସ୍ୱର୍ଗ ମିଳିଯିବ । ଏ ତ ସେମିତି ହୋଇଛି, ଫୁଟିଲା ଭଳି କଢ଼ିଟିଏ, ଆଣି ହାତରେ ଧରିଲେ ନା ଫୁଟିଲା ।"

"ଆଉ ଧରିବ କଣ ? ପଳେଇଲା ଯେ ।"

"ପଳୋଉଚୁ କୁଆଡ଼େ ?" ଏହି ପରି କିଏ କେତେ ପ୍ରକାର କଥା କହିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଶିକାରି ଆଗରେ ହରିଣ ପିଲା ପରି ଉମା ଲଜ୍ଜା, ଭୟ ଓ ଅଭିମାନରେ ସଢ଼ି, ମୁଣ୍ଡ ପୋତି, ସେହି ନାଗରିକମାନଙ୍କ ପାଖ ବାଟେ ଚାଲିଯିବାକୁ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପାଦ ପକାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି କଣିଆ ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲା, "ଅପା, ମୋତେ ଫୁଲ ।"

ନାଗରିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବେକରୁ ମାଳ କାଢ଼ି, ହାତରେ ଧରି କହିଲା, "ନେଇ ଯା, ଟୋକା । ସେ ଗୋଟିଏ କଢ଼ି ପାଇଲେ, ଏପରି ଶହେ ମଲି କଢ଼ି ମାଳ ଦେଇପାରେ ।"

କଣିଆ ଫୁଲମାଳ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ଠିଆ ହେଲା । ତାହା ଦେଖି ନାଗରିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ କଣ କହିଲା । କିଏ ହସିଲା, କିଏ ଚିତ୍କାର କଲା, କିଏ ବା ସୌଜନ୍ୟର ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରି ଥଟ୍ଟା କୌତୁକ କରିବାରେ ଲାଗିଲା । ଉମା କଣିଆକୁ ଭିଡ଼ି ଧରି, ବୁଢ଼ୀକି ବଳି ଚାଲିଗଲା ।

"ମଲା, ଏ ଅଣ୍ଡିରଗୁଡ଼ାକ ମହାଷ୍ଟେଇଁ ଦିନ ବଳି ପଡ଼ିବାକୁ କି ଉତ୍ପାତ ହେଉଛନ୍ତି ।"

"ତୁ କୁ'ଠୁ ଆସିଲ, ଲୋ ମା, କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ?"

"ଆମ ଘର ବାଟଗାଁ । ଏ କଂସା ଆଉ ତାଳବନ୍ଧା ଦେଇ କିଛି କଉଡ଼ି ନବାକୁ ଆସିଛୁ । କୁଠେଇ ମିଳିଲେ ଆଜି ଗାଁକୁ ଲେଉଟି ଯାଆନ୍ତି । ଘରୁ ସମସ୍ତେ ଆସିଚୁ ବାହାରି ।"

"ଏଇଥିପାଇଁ ଘରୁ ସମସ୍ତେ ଚାଲି ଆସିଚ ! ତମ ଗାଁରେ ହେଲାନି ଯେ ଏତେ ବାଟ ଆସିଲ ?"

ଆମ ଗାଁ ମହାଜନ ପରମି ସାଉ ରଖିବାକୁ ନାହିଁ କଲା । କହିଲା, "ମୁଁ ତମ ସାଙ୍ଗେ ଖେଳି ପାରିବିନି । ଥରକୁ ଥର ଦଉଥିବ, ପୁଣି ନେଇ ଯାଉଥିବ ।" ସତ କଥା । ତା ପାଖେ ତ ଚାରିଥର ବନ୍ଧାଦେଇ ପୁଣି ମୁକୁଳେଇ ଆଣିଛୁ । ଆଉ ମାଗା ମିଶ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଙ୍ଗେ ବାପାଙ୍କର ତ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ସେ ଆମ ଉପରକୁ ଠକ ଠକ ସବୁବେଳେ । ତା ପାଖକୁ କାହିଁକି ଯାଆନ୍ତୁ ?"

"କିଏ ଲୋ ଝିଅ, ସିଏ ? କାହା ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଚୁ ?"

"ଏ ଅନ୍ଧୁଣୀ ବୁଢ଼ୀକି ମଧ୍ୟ ଏତେ ବାଟ ଆଣିଚୁ ? ମୁଁ ଏଇ ଗଡ଼ର ଜଣେ, ଲୋ ମାଉସି, ତମରି ପରି ଦୁଃଖୀଟିଏ । ପୁଅ ପତି କେହି ନାହାନ୍ତି, 'ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖାଇ ଠୁଙ୍କା ହୋଇ ବସିଚି । କୁଟା କୁଟିଲେ ପେଟ ଚଳୁଥିଲା, ଏବକୁ ସିନା ଦଶା ଟିକିଏ ବଦଳିଛି ।

ପଦ୍ମା ଉମା, ବୁଢ଼ୀ ଓ କଣିଆକୁ ସାଥିରେ ନିଜ ଘର ଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ ଦାଣ୍ଡରୁ ବାହାରିଥିବା ଏକ ଗଳି ବାଟେ ଚାଲିଲା । ସେ କୁଣ୍ଡା ବିକି ଯାଇଥିଲା । ଖାଲି ବେତାଟା ବାଁ ହାତରେ ଧରି ଡାହାଣ ହାତ ହଲାଇ, ନିଜର ବଡ଼ିମା ଓ ସହରର ହାଲଚାଲ ଉମା ଓ ବୁଢ଼ୀକୁ ଶୁଣାଇ କ୍ରମେ ଗଳି ମୁଣ୍ଡଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାରେ ଲାଗିଲା । କେତେ ବାଟ ଚାଲିଲା ପରେ ଶେଷରେ କହିଲା, "ଏଇ ଖଣ୍ଡି ଲୋ ଝିଅ, ପଦ୍ମା ବୁଢ଼ୀର କୁଡ଼ିଆ ।"

ପଦ୍ମା ହାତରୁ ବେତା ତଳେ ଥୋଇ, ଅଣ୍ଟାରୁ କଞ୍ଚିକାଠି କାଢ଼ି, ଦୁଆର ତାଲା ଫିଟାଇ, କବାଟ ମେଲା କରି କହିଲା, "ଆ, ଆ, ଲୋ ଝିଅ, ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ପିଲାକୁ ଧରି ।"

ଉମା ଦୁଆରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହି କହିଲା, ଆମ କାମ ସରିଲେ ତ ଯିବୁ ବାହାରି । ଆମ କାମଟି ଟିକିଏ କରେଇ ଦିଅ, ମାଉସି, ବେଗେ । ଆଉ ମାହାଳିଆ ଏଠେଇ ରହିବୁ କାହିଁକି ?"

"ସଞ୍ଜ ତ ହେବ ଇଲଗେ । ଆଜି ଆଉ ଗାଁକୁ ଯିବ କିପରି ? କାଲି ସକାଳୁ ଯିବ ସିନା । ଆସ, ରହ ଏଠି । ମୁଁ ବୁଝିବି କିଏ ନେବ ତମ ରକମଟା । ଦିଟା ପରା—କଂସା ଆଉ ତାଟ । ନା ଆଉ କଣ ଅଛି ?

"ମୋ କଂସା, ମୋ ତାଟ । ଅପା, ରଖିଥା । କାହାକୁ ଦେବୁନି ।"

"ଏତିକି ମ ପଦ୍ମା । ଏତିକି ତ ସଙ୍ଗାଳି ଥିଲି । ସବୁ ଧରି ଆସିଛି । କାଳିକିନା ନାଇବ—ଦାଇବ ବିଧାତା ସତ ହୋଇଥିବ ଯେବେ ତା ବଉଁଶରେ ଗୋଟିଏ କେହି ରହିବେ ନାଇଁ କଣ ଛାଡ଼ିଲି ଜାଣନ୍ତେ ? କହିଲି—ଚଉଦ ଅଣା ଦି ପଇସା । ଧରି ବସିଲି ଆଜି ନେବ । ସେ କୁଦିନ କଥାଟି ଲୋ ଉମି ?"

"ଗଲା ଶନିବାର କଥା । ତତେ ଯୁଦିନ ଜର ହୋଇଥିଲା ।"

"ହଁ, ମତେ ନବାଡ଼ି ଜର ସେଦିନ । ମୁଁ ବସିଲାଠୁ ଉଠିପାରୁ ନ ଥିଲି । ଆସି କହିଲା ଆଜି ଦେ । କହିଲା,—ନଇଲେ ଏଇ ଜମିକୁ ଛାଡ଼ିଦେ ମୋ ଘରେ ରହି କାମଦାମ କରିବୁ, ଯେବେ ଖଜଣା ଦେଇ ପାରୁନୁ । ମୁଁ କେତେ ଲକସ୍ତକ ହେଲି, କେତେ ବୁଝେଇ କହିଲି । କହିଲା, ତେବେ ଆଜିର ବାରେ ନେବ । ସେଇବାର ତ କାଲି ହେବ । କାଲି ସକାଳୁ ନେଇ ନ ଗଲେ ନ ଚଳେ । ପଦ୍ମା, ତମେ ସାକ୍ଷାତ ରାମଚଣ୍ଡୀ ଠାକୁରାଣୀ । ଆମକୁ ଟିକିଏ କରେଇ ଦିଅ । ଆଜି ଆଉ କଣ ଯାଇ ପାରିବୁ କି ଲେଉଟି ଗାଁକୁ, କାଲି ପାହାନ୍ତିଆରୁ ଯିବୁ । ହେଲେ ତମେ ଆଜି କାମଟା କରେଇ ଦିଅ ଟିକିଏ ।"

"ହଁ ତମେ ରହ । ମୁଁ କରେଇ ଦେଲେ ତ ହେଲା । କାଲି ସକାଳୁ ଯିବ ।"

ବୁଢ଼ୀ, ଉମା ଓ କଣିଆ ଦାଣ୍ଡ ଘରେ ବସି ରହିଲେ । ପଦ୍ମା କଂସା ଏବଂ ତାଟ ନେଇ ଘରୁ ବାହାରି ଚାଲିଗଲା ।

୪

ପଦ୍ମାର ଡିହଟି ଚଉଦ ହାତ ଓସାର । ସେଥିରେ ଉପରେ ଦୁଇ ବଖରା ଓ ତଳେ ତିନି ବଖରା ଘର । ଉପର ଦୁଇ ବଖରା ଟିକିଏ ମଜ୍‌ବୁତ । ଦାଣ୍ଡ ଘରଟି ଉପରେ ଚାଳରେ କେବଳ ନଡ଼ା ଛପର ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଉପର ସାହାଲାରେ ତା ପାଖ ଘରଟି ମେର୍ଦା ଘର । କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ନିଆଁ ଲାଗି ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ମାଳୀସାହି ପୋଡ଼ିଗଲାବେଳେ ପଦ୍ମା ଘର ଓ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ପୋଡ଼ି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେହିଦିନୁ ସେ ନିଜର ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ତତଃ ବଖରାଏ ଘର ନିଆଁରେ ନ ପୋଡ଼ିବା ଭଳି କରିବା ଉଚିତ ମଣିଥିଲା । ସେ ଘରଟିର ଦାଣ୍ଡକୁ କବାଟ ତ ନାହିଁ, ପଞ୍ଜର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳ ଅଗଣା ଆଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ କବାଟ । ସେଥିରେ ଦୁଇଟା ତାଲା ପଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ତଳ ଉପର ହୋଇ ଦୁଇଟା ଶିକୁଳି ଲାଗିଛି । ତଳ ସାହାଲାରେ ତିନି ବଖରା ଘରରୁ ଗୋଟିକରେ ରୋଷେଇ ହୁଏ, ଗୋଟିକରେ ଢିଙ୍କି ପଡ଼ିଛି ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁହାଳ । ଗୁହାଳରେ ଗୋଟିଏ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଗାଈ । ପଦ୍ମା ଖୁବ୍ ହିସାବୀ । ପେଜ, ତୋରାଣୀ ବୃଥା ନଷ୍ଟ ନ ହେବା ପାଇଁ ସେ ଗାଈଟିଏ ରଖିଥାଏ । ଗାଈ ଦୁଧ ଦେବାବେଳେ ତାର ଦିନକୁ ଦୁଇ, ତିନିଅଣା ଆଦାୟ, ଅଥଚ ଖର୍ଚ୍ଚ କିଛି ନାହିଁ । ଅଗଣାରେ ଶାଗ କିଆରି, ସଜନାଗଛ ଆଦି ଥିବାରୁ ତାହା ଗାଈ ବାଛୁରିଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୁହାଳ ଘରଟିରେ ଟାଣୁଆ କବାଟ ଖଣ୍ଡିଏ ଲଗିଛି । ବାହାର ଶିକୁଳି ଛଡ଼ା, ତାକୁ ଭିତରୁ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଖିଲଣି ମଧ୍ୟ ଲଗିଛି । ରୋଷେଇ ଘରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବାଡ଼ବନ୍ଦ । ମାତ୍ର ଏ ଦୁଇଟି ଘର ମଧ୍ୟରେ ଢିଙ୍କିଶାଳଟା ମେଲାଘର । ବାଡ଼ିଆଡ଼କୁ ବାଟ କେବଳ ଗୁହାଳ ଘରୁ ।

ମାଳିସାହି ପୋଡ଼ିଯିବା ପରେ ସିନା ଏ ଘରଟା ନୂଆ ହୋଇ ତୋଳା ହେଲା, ତାହା ନ ହେଲେ ପଦ୍ମା

ସେହି ଡିହରେ ରହିବାର ବତିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଛି । ନଅ ବର୍ଷ ବେଳେ ତାର ଯେତେବେଳେ ହାତକୁ ଦିହାତ ହେଲା, ସେ ସେହି ସମୟରୁ ସେହି ଡିହକୁ ନିଜର କରି ନେଇଛି । ସେ ସେହି ଘରକୁ ଆସିବାବେଳେ ଶାଶୁ, ଶଶୁର ବରଙ୍କୁ ଘେନି ଘରଟା ହସୁଥିଲା । ବରଷ ପାଞ୍ଚଟା ନ ପୂରୁଣୁଁ ଶଶୁରେ ଚାଲିଗଲେ । ଶାଶୁ ତାଙ୍କର ପିଣ୍ଡ ଧରିଲେ ମାସ କେତୋଟା ଭିତରେ । ଏ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଭିତରେ ପଦୀମାକୁ କେହି ନାଁ ଧରି ଡାକୁ ନ ଥିଲେ । କୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବ ବୋଲି ଘରକୁ ତ ବୋହୂ ହୋଇ ଆସିଥିଲା, ତେଣୁ ଘରର ସମସ୍ତେ ଯେପରି ବୋହୂ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ, ଘରକୁ ଆସିବା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବୋହୂପଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ଶଶୁରେ ଚାଲିଯିବାବେଳକୁ ବୋହୂର ମାଆ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଯାଇଥିଲା । ନଅମାସ ପୂରି କେତୋଟି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଘରେ ପୁଣି କୁଆଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ପୁଅ ଶାମିଆର ଓ କଅଁଳା ପିଲାଟିର ମୁହଁ ଚାହିଁ ଶାଶୁ ପତିଙ୍କର ମରଣ ଶୋକ ଭୁଲିଗଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଏ ଅବସ୍ଥା ବିଧାତା ବେଶି ଦିନ ସହିଲା ନାହିଁ । କଳା ବଉଦ ଖଣ୍ଡେ ପବନ ବେଗରେ ଭାସି ଆସି ପୁନଅଁ ଜହ୍ନକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଲା ପରି, କି ଏକ ବ୍ୟାଧି ଶାଶୁଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କଲା ଯେ, ସେ ସେଥିରେ ଏକାବେଳକେ କତର୍ ଲାଗି ହୋଇଗଲେ । ଶେଷରେ ସେହି ରୋଗ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଦିନ କେତୋଟାରେ ଘେନିଗଲା ।

କଅଁଳା ପିଲାଟିର ନାମ ସେ ଶରଧାରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେଇଥିଲେ । ସହରରେ ସବୁ ନାଁ ଯେଭଳି ସଂପ୍ରସାରିତ ହୁଏ, ଗାଁଗହଳରେ ସେପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଗାଁରେ ନାଁଗୁଡ଼ିକ ଜୋକ ପରି ସଙ୍କୁଚିତ ହୁଏ । ଦ୍ରୌପଦୀ ନାଁଟି ସେହି ନିୟମରେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଶାଶୁଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ 'ପଦୀ' ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଶାଶୁ ଆରପୁରକୁ ଚାଲିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବୋହୂ 'ପଦୀମା' ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା ।

ପଦୀମାର ବୟସ ଯେତେବେଳେ ସତର ଶାଶୁ ସେହି ସମୟରେ ଚାଲିଗଲେ । ଶାଶୁ ଯିବାର ଦେଢ଼ ମାସ ପୂରି ନାହିଁ ଜରରେ ପଡ଼ି ପଦୀ ଚାଲିଗଲା । ଏଭଳି ଦୁଃଖ ଘଟିବ ବୋଲି ପଦୀମା କେବେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିଲା । ଦୁଃଖ ଯେତେବେଳେ ଆସେ ସେତେବେଳେ ଛାଡ଼ିବାଡ଼ିରେ ଆସେ ନାହିଁ, ଲାଗି ଲାଗି, ବର୍ଷରେ ଅସରା ପରି ତୁହାଇ ତୁହାଇ ଆସେ । ଦିନେ ଶାମିଆ କାମକୁ ଯିବାବେଳେ, ସବୁଦିନ ପରି ମୁଣ୍ଡଉପର ବେଳକୁ ଫେରିବା କଥା ପଦୀମାକୁ କହିଗଲା । ସେ ବାସିଆଡ଼ିତ ସାରି, ରନ୍ଧାରନ୍ଧି କରି ଚାହିଁ ରହିଲା । ବେଳ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଗଡ଼ିଗଲା, ତଥାପି ଶାମିଆର ଦେଖା ଦର୍ଶନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କାଳେ ଏକଓଳିଆ କରି ଫେରିବ ବୋଲି ମନେକରି ପଦୀମା ଦୁଆରଟାକୁ ଦରମେଲା କରି ଦାଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । କେହି ଗଲେ, ଆସିଲେ କି ଭାବି, ଚାହିଁ ଦେଖି ନିରାଶ ହୋଇ ନିଃଶ୍ୱାସଟିଏ ପକାଏ । ହଠାତ୍ ତାର ଛାତି ଧଡ଼୍ କରି ଟୋକାଟାଏ ଆସି, ବାରଣ୍ଡାକୁ ଚଢ଼ି, ଧଅଁସଅଁ ହୋଇ କହିଲା "ସାନ ଭଉଜ, ଶାମିଆ ନନାକୁ ଗଛ ମାଡ଼ି ବସିଲା । ପଧାନଘର ଗାଁମୁଣ୍ଡ ବରଗଛ ହଣା ହେଉଥିଲା । କୁଣ୍ଢେମୋଟା ବର ଡାଳଟାଏ ଶାମିଆ ନନାର ଅଣ୍ଟା ଉପରେ ମାଡ଼ି ବସିଛି । କଣ କହିବି, ଭାଉଜ, ଶାମିଆନନା ଚାଲି···।"

ପଦୀମା ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ବେହୋସ ହୋଇଗଲା । ହୋସ ଆସିବା ବେଳକୁ ସବୁ କାମ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଯେ ହାତ କାଚ ବଜ୍ର ହେବ ବୋଲି ସେ ଏତେ ଓଷା ବ୍ରତ କରୁଥିଲା, ସେସବୁ ସେ ଉଜେଇଁ ଦେଲା । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ପଦୀମା ସେ ଘରେ ଏକୁଟିଆ ଚଳି ଆସିଛି । ଅଠର ବର୍ଷର ଟୋକୀ ଏକୁଟିଆ ଚଳି ଏକଚାଳିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପହଞ୍ଚିଲଣି । ଦିନେ ହେଲେ କେହି ତାକୁ ମ ବୋଲି କହିନାହିଁ । ଶଶୁର, ଶାଶୁ, ଝିଅ, ବର ସବୁ ଚାଲି ଯିବା ପରେ ପଦୀମା ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ସଳଖରେ ଯାଇ ସଳଖରେ ଆସିଛି, ଧାନ ଉଷେଇଁ କୋଠା କୁଟି ଜୀବନ କଟାଇଛି ।

ସଞ୍ଚିତ ଧନରେ ସେ ଘର ଖଣ୍ଡିକ, ମାଳସାହି ପୋଡ଼ିଯିବା ପରେ, ତୋଳିଛି; ଗାଈଟିଏ କିଣି ନିଜ ସଂସାର ଚଳାଇଛି । କେତେ ଆଖି ଯେ ତା ଉପରେ ନ ପଡ଼ିଛି, ନୁହେ; ମାତ୍ର ସେ ସବୁକୁ ସେ ଆଡ଼େଇ ଦେଇ, ତା ବାଟରେ ସେ, ଝରଣାର ସୁଅ ପରି, ଗତି କରିବାରେ ଲାଗିଛି । କେବେ କାହା ପାଖରେ ହାତ ପତାଇ ନାହିଁ । କେବେ କାହା ପାଖରେ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଠିଆ ହୋଇନାହିଁ । ବରଂ ତା ଅବସ୍ଥାର ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ପାଇଁ ଆଗଭର ହୋଇଛି । ତାର ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି କାରଣରୁ ସେ ବୁଢ଼ୀ, ଉମା ଓ କଣିଆଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କ ହାଲଚାଲ ପଚାରିଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଆସି ଦାଣ୍ଡ ଘରେ ବସାଇ ଦେଇ, ଅନ୍ୟ କିଛି କାମ ନ କରି, ସେମାନଙ୍କ କାମ କରିବା ଲାଗି ଆଗ ଚାଲିଗଲା ।

୪

ପଦ୍ମା କଂସା ଓ ତାଳ ଯେ ଦେଇ ଆସିଥିଲା, ସେ ଉଭୟର ବିନିମୟରେ ଟଙ୍କା ପଇସା ଧରି ଫେରିବା ପାଇଁ କାଲି ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି, ବାସି ଆଉଟି ସାରି, କଣିଆ ପାଇଁ ଭୋଗେଇରେ ଉଖୁଡ଼ା ଗଣ୍ଡିଏ ଦେଇ ଲସରପସର ହୋଇ ବାହାରିଗଲା; କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଆସି ଗଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ କଲେ ତଥାପି ପଦ୍ମା ଫେରିଲା ନାହିଁ । ଉମା ଦାଣ୍ଡଘରୁ ପିଣ୍ଡାକୁ ଆସି ପିଣ୍ଡାରୁ ଦାଣ୍ଡକୁ ଓହ୍ଲାଇ, ପଦ୍ମା ଆସିବା ବାଟକୁ ଦଶ ବାର ନିରେଖି ଚାହିଁ, ନିଶ୍ୱାସଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମାରି ଫେରିଲାଣି । କଣିଆର ପେଟ ଜଳିବା ଫଳରେ ସେ କାନ୍ଦି କରି କହିଲା, "ଆଈ, ମୁଁ କଣ ଖାଇବି ? ମତେ ଭୋକ କଲାଣି, କଣ ହେଲେ ମତେ ଖାଇବାକୁ ଦେ ।" ଦାଣ୍ଡରୁ ଖଜା କିଣି ଦେବି କହି; ଉମା ତାକୁ ଦୁଇ ତିନି ଥର ପଦ୍ମା ଆସିବା ବାଟକୁ ନେଇ ଫେରାଇ ଆଣିଛି । କଣିଆ ସକଉଥାଏ, ବୁଢ଼ୀ ଉଖୁରୁମୁଖୁରୁ ହେଉଥାଏ; ଉମା ଦାଣ୍ଡଘରୁ ପିଣ୍ଡାକୁ, ପିଣ୍ଡାରୁ ଦାଣ୍ଡ ଘରକୁ ତନ୍ତର କଣ୍ଡା ପରି ଯିବା ଆସିବା କରୁଥାଏ; ଏହି ସମୟରେ ଝାଳନାଳ ହୋଇ ପଦ୍ମା, ସେମାନଙ୍କର ଆଖି ପଡ଼ି ନ ଥିବା ବେଳେ, ହଠାତ୍ ଆସି ଠିଆ ହୋଇଗଲା ।

ଟଣ୍‌କିନ ଶୁଭ ଗୋଟାଏ ଗୁଞ୍ଜନର ଧ୍ୱନି ଘରଟା ଭିତରେ ଖେଳି ଯିବାରୁ ବୁଢ଼ୀ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, "ଉମି, ଉମିଲୋ ! ଦେଖେ, ଟୋକାଟା ତା ଘରେ କୁ'ଠି ହାତ ମାରିଲାଣି । ସେ କଣ ସଜର ପିଲା । ଚଳନ୍ତା ଶଗଡ଼ରେ ହାତ ମାରିବାକୁ ତାକୁ ତ ଦଣ୍ଡେ । ଦେଖେ ମା, ଦେଖେ ।"

'ଓଃ' କହି ପଦ୍ମା ବସି ପଡ଼ିଲା । ପଦ୍ମାର କଣ୍ଠ ସ୍ୱର ଶୁଣି, ଅଜ୍ଞାତର ସବୁ ବ୍ୟସ୍ତତାକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଦେଇ ବୁଢ଼ୀ ପଚାରିଲା, "କଣ ଝିଅ, ବନ୍ଧା ପକେଇ ପଇସା ଆଣିଲ ? ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବେଳ ହେଲାଣି । ଆମେ ଏ ଖରାରେ କେତେବେଳେ ଯିବୁ ? ନାଇବ କାଳକନାକୁ ଦେଇ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବୁ । ସେ ପରା ଆଜିକୁ କଣ୍ଟ କହିଚି । କଣ୍ଟ ସମୟରେ ନ ଦେଲେ କଣ ହେବ, ମୋ ଉମି ଉପରକୁ ଜଞ୍ଜାଳ ଆସିବ ସିନା ।"

ଉମା ଆଖି ତରାଟି, ମୁହଁ ଶୁଖାଇ, କାନ ଦୁଇଟାକୁ ଡେରି ରଖି ପଦ୍ମା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ଏତିକି ବେଳେ କଣିଆ ତାର ଲାଗି ରହିଥିବା ଅଳରୁ ଅଧାରୁ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା ।

ପଦ୍ମା ତ ଝାଳନାଳ ହୋଇ ଆସିଥିଲା; ବୁଢ଼ୀ, ଉମା ଓ କଣିଆର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାର ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ସେ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ମାରି କହି ପକାଇଲା, "ଓଃ, ଦଇବ ବେଳେ ବେଳେ ସତରେ କଣ ନ କରେ ।"

ତାଳ ଓ କଂସା ପଟକ ବନ୍ଧା ପକାଇବାକୁ ଯତ୍ନ କରି ପଦ୍ମା ପୂର୍ବଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କେତେ ପିଣ୍ଡା ଉଠି, ଶେଷରେ ଜଣକ ପାଖେ ତାହା ଦେଇ, ତା କହିବା

ଅନୁସାରେ କାଳୀ ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି ପଇସା ନେବାକୁ ଆସିଥିଲା । ପଦ୍ମା ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେ ପଇସା ନ ଦେଇ ଚାଳ ଓ କଂସା ଫେରାଇ ଦେଲା । ଫେରାଇବା ବେଳେ କହିଲା, "ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି, ଏତେ ପଇସାକୁ ଏଇ ବନ୍ଧା !"

ପଦ୍ମା ତା ପରେ କେତେ ପିଣ୍ଡା ଉଠିଛି । ବେଳ ହୋଇ ଯାଉଛି ଭାବ ଗୁରେଇ ତୁରେଇ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେ ମାଉସୀ କେତେ ନାତୁଣୀ, ଝିଅ, ଝିଆରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା ହୋଇଛି । ଶେଷରେ ପଧାନ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ପଧାନ ବୁଢ଼ା ସଙ୍ଗେ କଥା ହେଲା । କଥାଟା ଶୁଣିବା ପରେ ବୁଢ଼ା ରାଜି ହେଲାନାହିଁ । ପଚିଶ ପଳ ଓଜନର କଂସା, କୋଡ଼ିଏ ପଳର ଚାଳ ଟଙ୍କା ଦେଢ଼ଟା କି ଦୁଇଟା ପାଇଁ ବନ୍ଧା ପଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । ନାଇବ ନାଁ ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଭାଜିଗଲେ । ପଦ୍ମାର କରାମତି ମଧ୍ୟ କାଟୁକଲା ନାହିଁ । ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ନ ହେବା ଫଳରେ ଶେଷରେ କାନ୍ଦୁଣି ମାନ୍ଦୁଣି ହୋଇ ସେ ଫେରିଲା । ବେଳ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେ ସେତେବେଳେକୁ ଦାନ୍ତ ପାଣି ମଧ୍ୟ କରି ନ ଥିଲା ।

ତରବର ହୋଇ ଦୋଭଜାରେ ମେଞ୍ଚାଏ ଗୁଡ଼ ପକାଇ ପଦ୍ମା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ଧରାଇ ଦେଲା । ସେମାନେ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ବାଟଗାଁକୁ ଫେରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏଥର କଣିଆକୁ କାଖେଇବା ଜଞ୍ଜାଳରୁ ପଦ୍ମା ଉମାକୁ ରକ୍ଷା କଲା । ଉମା ବୁଢ଼ୀକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେବାରେ ଲାଗିଲା ।

ଏମାନେ ଯେପରି ତରତର ହୋଇ ଫେରୁଥିଲେ, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ମଧ୍ୟ ସେହି ପରି ତରତର ହେଉଥିବାର ଜଣା ଯାଉଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ବେଳ ରତରତ ସମୟରେ ନାଇବ ପିଣ୍ଡାପାଖେ ସମସ୍ତେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ଆଖି ଦୁଇଟା ପଡ଼ିଯିବା ମାନକେ ନାଇବ ଗୋଟାଏ ଗର୍ଜନ କରି କରି ଉଠିଲେ, "କଲେ ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ଏତେବେଳକୁ ଆସି କଣ କରିବୁ ? ମୁଁ କଣ ତୋ ଗୋଡ଼କୁ ଚୁହିଁ ବସିଥାନ୍ତି ? ଦିନ ଗଣି, ବେଳ ଜାଣି ରାଜଭାଗ ଦେଲୁନାହିଁ, କି ଏ ଟୋକାକି ଆମ ଘରେ କାମ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଲୁ ନାହିଁ । ତୋ ଉହ୍ଵ ଏବେ ଘଡ଼ିଏ ତଳେ ନିଲାମ ହୋଇଗଲା । ଏବେ ଏ ଟୋକାକି ଧରି କାହିଁକି ବାରି ପିଣ୍ଡା ହେବୁ, ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିବୁ କାହିଁକି ? ଆମ ଗୁହାଳ ଘର କୋଣରେ ରହି ଯା ।"

ପଦ୍ମା ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ତ ତା ବୟସ ବେଳେ ଭୁଣ୍ଡମୁଣ୍ଡ ଚପି ଯେପରି ଚଳି ଆସିଥିଲା, ସେଥିରେ ତାକୁ ପଦେ ଥିଲେ କହିବାକୁ କେହି ସାହସ କରିନାହିଁ । ଭୁଆସୁଣୀ ସମୟଟା ପାରି ହୋଇଯିବା ପରେ ନିଜର ପୌଢ଼ ବୟସରେ ସେ ଠେଙ୍ଗା ପରି ଚଳି ଆସିଛି । ତା କଡ଼ା ଆଖି ଆଗରେ ତା ମୁହଁକୁ କେହି ଥରେ ହେଲେ ନରମରେ ଚୁହିଁ ପାରିନାହିଁ । ନାଇବଙ୍କ କଥାଗୁଡ଼ାକ ତା ମରମକୁ ଯେନିଲା । ସେ ପଣତ କାନଟାକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ଟିକିଏ ଭିଡ଼ିରେ ଗୁଡ଼େଇ ଖୋସି ଦେଇ କହିଲା, "ନାଇବବାବୁ, କଣ କହିଲ ଆଉ ଥରେ କହନ୍ତ । କଣ ବୋଲି ପାଇଲ କି ? ଉମି ମୋର ତୁମ ଗୁହାଳଘରେ ତୁମ ପାଖରେ ଖଟିବ ? କାନ ସତରେ କଣ ନ ଶୁଣିଲା ।" ଏହା କହି ସେ ବାଟଗାଁକୁ ଆସିବା ବେଳେ ତା ଘଡ଼ିକୁଞ୍ଚା ଦରାଣ୍ଡି ଯାହା ପାଇଥିଲା ସେଥିରେ ରାଜଭାଗ ଗଣି ଦେବାକୁ ବସିଲା ।

ପଦ୍ମାର କଥା ଶୁଣି ନାଇବ ଗର ଗର ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଓ କାନ ପାଚିଲା କୁଆମଇଚା ପରି ଲାଲ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଝାଳଟିଏ ବହି ପିନ୍ଧିଥିବା କୁରୁତାଟାକୁ ସାମାନ୍ୟରେ ଓଦା କରି ଦେଇଥିଲା, କପାଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ପରି ଫୁଟି ଉଠି ହୃଦୟର ଭାବଟାକୁ ମୁହଁରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁଥିଲା । ସେ ମୋଟା ମୋଟା ଖାତାଗୁଡ଼ାକ ଏପାଖ ସେପାଖ କରି, ଭୁଣ୍ଡ ଗର୍ଜନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେଥିରୁ ଗୋଟାକୁ ଆଉ ଗୋଟାକ ଉପରେ ଥୋଇବାରେ ଶବ୍ଦ କରି ଛୁଞ୍ଚାଡ଼ ହୋଇ କହିଲେ, "ସରିଲାଣି, ସରିଲାଣି । ଦାମ୍ଭ ପଣିଆ ତମ ଗାଁରେ

ଦେଖେଇବୁ । ତୋର ଏତେ ପଇସା ହୋଇଗଲାଣି ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ହେଉ, ତୋ କଥା ଦେଖିବା । ନିଲାମ ତ ସରିଛି । ପଇସା ଗଣିଲେ କଣ ଘର ଆଉ ଫେରିବ ?” ତୁଣ୍ଡରୁ କଥା ନ ସରୁଣୁ ଉଠି ପଡ଼ି ପିଣ୍ଡାରୁ ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ରାଜସ୍ୱ ଦେଇ ନ ପାରି ଘରଟା ନିଲାମ ହୋଇ ଯିବାରେ ବୁଢ଼ୀ ଓ ଉମା ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଏ ସାରା ସଂସାରରେ ତାଙ୍କର କେହି ସାହା ସାଥି ଥିଲା ପରି ମନେ ହେଲାନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଳାହାଣ୍ଡିଆ ମେଘ ବର୍ଷିବାକୁ ସବୁ ଉପକ୍ରମ କରି, ନ ବର୍ଷି, ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଯେପରି ତାଙ୍କି ରହିଥାଏ, ସେହିପରି ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ଏ ଘଟଣାରେ ଶ୍ରାବଣର ଧାରା ପରି ଲୁହ ତା ଆଖିରୁ ଝରିବାରେ ଲାଗିଲା । ଉମାର କୋହ ବହୁ ସମୟ ହେଲା ଘାଇ ବନ୍ଧକୁ ବଢ଼ିପାଣି ନ ଡେଇଁ ଲାଗି ରହିଲା ପରି ରହିଥିଲା, ବୁଢୀ ଆଖିର ଝରର ବନ୍ଧ ଟପି ଯିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ଆଈ ଓ ଅପା କାନ୍ଦିବାର ଦେଖି, ଘଟଣାର କ୍ରମ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ କିଛି ନ ବୁଝୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କଣିଆ ବାଦ୍ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞାତ ସହାନୁଭୂତିର ଧାରା ଗଡ଼ି ବହିବାରେ ସେଦିନ ନାଇବ ଦୁଆରର ଆଗରେ ତ୍ରିବେଣୀ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।

କିନ୍ତୁ ପଧାମା ମୂକସାକ୍ଷୀ ପରି ଅଟଳ ରହିଥାଏ । ତା ହୃଦୟରେ ପ୍ରତିକାରର ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଚିନ୍ତା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଥିଲା । ସାମାନ୍ୟ କେତେଟା ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରେ ସେ କହି ଉଠିଲା, “ନାଇବ ଘର ଗୁହାଳ କୋଣକୁ ମୋ ଉମାକୁ ମୁଁ ଛାଡ଼ି ଦେବି ନାହିଁ । ଉମା କଣ ମୋର ଝିଅ ନୁହେଁ ନା କଣିଆ ମୋ ପୁଅ ନୁହେଁ ?” ସେ ବୁଢ଼ୀ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇ କହିଲା, “ତୁ ମୋ ମା, ଆଜିଠାରୁ ତୁମେମାନେ ମାଳୀସାହି ଘରେ ରହିବ । ମୁଁ ଆଉ ଏଣିକି ପଧାମା ହେବି ନାହିଁ, ମୋତେ ଏଣିକି ସମସ୍ତେ ‘ଉମା ମାଆ’ ବୋଲି ଜାଣିବେ । ‘ପଧାମା’ ବୋଲି ଡାକିଲେ ମୁଁ ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ମୋ ଉମା ଉପରେ ନାଇବ ଆଖି ପକାଇଲେ, ତା ଆଖି ଯୋଡ଼ାକରେ ନିଆଁ ଖୁଣ୍ଟା ଗୁଞ୍ଜି ଦେବି ।”

ସୂର୍ଯ୍ୟ ତ ରତରତ ହେଉଥିଲେ ସେମାନେ ବାଟଗାଁକୁ ଆସିବା ସମୟରେ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ କିଛି ସମୟ ବିତିଯିବାରୁ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ରାତିରେ ସେତେ ବାଟ ଫେରିବା ଭଲ ହେବନାହିଁ ବିଚାର କରି ସେହି ଗାଁରେ ରାତି ପୁହାଇ ସକାଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରକୁ ଫେରିଲେ ।

ବୁଢ଼ୀ ବୋଧ ପାଇଲା ବୋଲି ମନେ କଲା, ଉମାର ମନେ ହେଲା ସେ ସତରେ ମାଆ ଫେରି ପାଇଛି । କଣିଆର ଅଳି, କାନ୍ଦ, ଅବାଡ଼ ହେବା ଆଉ ବୃଥା ହେଲାନାହିଁ ।

ମିଳନ

ନିବିଡ଼ କାନନ ଦେଶର ଅସଂଖ୍ୟ ତରୁଲତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ପଳାଶ ଦ୍ରୁମ ଏବଂ ତାହାର ଅଙ୍ଗରେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମାଳତୀ ଲତିକା । ପବନର ପରଶରେ କାନନ ମର୍ମରିତ ହେଉଛି । ଶୁକ, ସାରୀ, କୋକିଳ ଗୀତ ଲହରି ତାଳ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଅପରାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଯିବାକୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଦଣ୍ଡ ବାକି । ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିର ସତ୍ତା ନାହିଁ । କେବଳ ସେହି ଯୁଗ୍ମ ପଳାଶ-ମାଳତୀ ମୂଳେ—ରୂପରେ ପଳାଶ ପୁଷ୍ପକୁ ଜିଣି, ସୌରଭରେ ମାଳତୀକୁ ବଳି—ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷୀୟା ବାଳିକା ଏକାକିନୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନା । ତାର ଅପୂର୍ବ ଗୃହାଣୀ ମନରେ କେତେ ଚିନ୍ତା ଜନ୍ମାଉ ଅଛି । ତାର ସ୍ୱଭାବମଧୁର ସ୍ୱର ଦୁଃଖରେ ଶୁକ, ଶାରି, ପିକଙ୍କଠାରୁ ମଧୁରତର ହୋଇ ଅଛି । ସେ ମନକୁ ମନ କହୁଅଛି—ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟମୟ ବନ ମଧ୍ୟରେ ବା କିପରି ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ଦେଖା ମିଳିବ ? ନା, ଅନ୍ଧକାର ରାଶିରୁ କି ଆଲୋକରେଖା ସମ୍ଭବିବ ! ଏତିକିବେଳକୁ ଅରଣ୍ୟାନୀର ଅନ୍ତରାଳରୁ ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ ଭାସି ଆସିଲା—

ଦିନେ ମୋ ନେତ୍ରପଥରେ,
ପଡ଼ିଗଲା ପ୍ରାଣପିତୁଳି ଥରେ ଗୋ,
ଆଜଯାଏ ମୋ ହୃଦୟ ଥରେ,
ସଜନି ଗୋ ।

ତା ନାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡରେ,
ପ୍ରେମ-ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋ,
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବି ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ,
ସଜନି ଗୋ ।

କ୍ରମେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଯୁବକ ଅଦୂରରେ ଦେଖା ଦେଲା । ସତେ ଯେପରି ସେ ଶୂନ୍ୟ ନେତ୍ରରେ କଣ ଖୋଜି ବୁଲୁଅଛି । ତାର ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଦ ଚାଳନାରେ ଗମ୍ଭୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭରି ରହିଥିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ଆସି ସେ ସେହି ପଳାଶ-ମାଳତୀ ମୂଳରେ ଉଭାହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଭୟଙ୍କ ନେତ୍ର ଉଭୟଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ବିହ୍ୱଳ । ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଆନନ୍ଦମୟ, ଅଥଚ ଆଶଙ୍କାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । କାହାରି ମୁଖରୁ କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ ।

ହଠାତ୍ ଅଦୂରରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋଳାହଳ ଶୁଣାଗଲା । ସହସା ଏକଦଳ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ପୁରୁଷ ଆସି ସେହି ପଳାଶ-ମାଳତୀ ମୂଳେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ, "ମଣିମା, ଗୁମ୍ମୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା—ଯୁବରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖିବ, ଉଆସକୁ ଧରି ନେଇଯିବ । ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କରିବା ହୁଅନ୍ତୁ ।" ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦୁଃଖରେ, ଅନିଚ୍ଛାରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କଲେ । ତରୁଣୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରହରୀ ବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଲା ।

କେତେକ ଲୋକ କହୁଥାନ୍ତି—ମଣିମା ବିଶାଳ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳର ମହୁଡ଼ମଣି । ସେ ତ ସାମାନ୍ୟ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣକନ୍ୟା । ଆଉ କେତେକ କହୁଥାନ୍ତି—ଦେଖ, ବାସନ୍ତ, ତୁମେ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳୋଦ୍‌ଭବା । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ରାଜପୁତ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କ୍ଷତ୍ରିୟ । ଏହା ତାହାହେଲେ କିପରି ହୋଇପାରେ ?

ଉଭୟେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଓ ବାସନ୍ତୀ ନଗରକୁ ଅଣାହେଲେ । ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଗଭୀର ଦୁଃଖ; କିନ୍ତୁ

ସୈନିକବର୍ଗ ଦ୍ୱାରା ଧରା ହୋଇ ଆସିଲା ବେଳେ ଉଭୟେ ସେ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ପୋଷିତ ଆଶାର ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖରାଶିରୁ ଗୋଟିଏ ଦୀପ୍ତି ସୂକ୍ଷ୍ମ କିନ୍ତୁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରେଖାରେ ନିଜ ନିଜର ସନ୍ତପ୍ତ ଆତ୍ମାକୁ ଆଲୋକିତ କରିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇ ନ ଥିଲେ । ନଗରକୁ ଅଣା ହୋଇ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ରାଜହର୍ମ୍ୟର ଅଂଶ ବିଶେଷରେ ପ୍ରହରୀବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ରହିଲେ । ବାସନ୍ତୀ ଏଣେ ନାରୀ କାରାଗାରରେ ସାଧାରଣ କାରାବାସିନୀ ପରି ରଖାହେଲା । ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶୁଣିଥିବା ସଙ୍ଗୀତ ଗୋଟିଏ ଅଧେ ଝଙ୍କାର ତାର ସ୍ମୃତିରେ ରହି ଯାଇଥିଲା । ସେ ସର୍ବଦା ଗାଉଥାଏ—

ତା ନାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡରେ,
ପ୍ରେମ-ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋ,
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବି ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ, ସଜନି ଗୋ ।

ନିକଟରେ ଗଛଡ଼ାଳରେ ଗୋଟିଏ ଶାରିର ବସା ଥିଲା । ପକ୍ଷୀଟି ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ଅବା ଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲା—

ତା ନାମ ଗାଁଇ ତୁଣ୍ଡରେ,
ପ୍ରେମ-ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋ,
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବି ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ, ସଜନି ଗୋ ।

ଶାରି କେତେ ଆଡ଼େ ବୁଲେ, ନଗରରେ, କାନନରେ କେତେ ସ୍ଥାନରେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଗାଉଥାଏ । ଦିନେ ସେ ଉଆସ ପାଚେରୀରେ ବସି ଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲା—

ତା ନାମ …………

ସଜନି ଗୋ ।

ସେ ମଧୁର ସ୍ୱରଲହରୀ ଯୁବରାଜଙ୍କ ହର୍ମ୍ୟ-କାରାରେ ଯାଇ ପ୍ରବେଶିଲା । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ଚକିତ, ବିସ୍ମିତ ଓ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପକ୍ଷୀଟି କ୍ଷଣକ ପରେ ଉଡ଼ିଗଲା । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ତା ଉଡ଼ିଯିବା ବାଟକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଅନାଇ ରହିଲେ । ଶାରୀଦଣ୍ଡିକରେ ଆଖି ଆଗରୁ ଲୁଚି ଗଲା । ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନରେ କେତେ ଭାବନାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଶାନ୍ତି ଉଦ୍‌ବେଗ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଅଧିକାର କଲା । ଏହିପରି ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସମସ୍ତ ଦିବସ କଟାଇଲେ । ରଜନୀର ତମୋରାଶି ନିରେଖି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ତମୋମୟ ହୋଇଗଲା । ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ପ୍ରହରୀମାନେ ନିଦ୍ରିତ ଥିଲାବେଳେ ସେ ପାଚେରୀ ଡେଇଁ, ଶାରିର ପଥ ଅନୁସରି ଅନ୍ଧକାରରେ ବାଧାବିଘ୍ନ ନ ମାନି ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛିଦୂର ଯାଇ ଶୁଣିଲେ ଗୀତଲହରୀ ଭାସି ଆସୁଅଛି—

ତା ନାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡରେ ……

ସଜନି ଗୋ ।

ସେ ସ୍ୱର ଅପରିଚିତ; କିନ୍ତୁ ଗୀତଟି ତ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ତହୁଁ ବିଭୋର ହୋଇ ଗାଇ ଉଠିଲେ—

ଦିନେ ମୋ ନେତ୍ରପଥରେ,
ପଡ଼ିଗଲା ପ୍ରାଣପିତୁଳି ଥରେ ଗୋ,
ଆଜି ଯାଏ ମୋ ହୃଦୟ ଥରେ, ସଜନି ଗୋ ।

ଏ ସ୍ୱର କିନ୍ତୁ ଅପରିଚିତ ନୁହେଁ । ଏହାର ଉତ୍ତର ସ୍ୱରୂପ ଦୂରରୁ ଘନ ଘନ ବହି ଆସିଲା—

"ତା ନାମ ଗାଇ………ସଜନି ଗୋ ।"

ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ବନ୍ଦ କରି ବହୁ କଷ୍ଟରେ, ନିଜ କୋମଳ ଅବୟବକୁ ବହୁତ ପୀଡ଼ାଦେଇ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱିତଳ-ପ୍ରାସାଦକୁ ଉଠି ଯେତେବେଳେ ଗୀତର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ, ପ୍ରହରୀମାନେ ଜାଗି ତାଙ୍କୁ ଧିକ୍କାର ଓ ପ୍ରହାର କଲେ । ପରେ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ମିଳିବାରୁ ସେ ଉଆସକୁ ଅଣା ହେଲେ ।

ବାସନ୍ତୀ ଏଣେ ନିଜ ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟିର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ମାତ୍ର ଘେନି ରହିଥିଲା । ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ଓ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ସେ ସୁଦୂର ଘୁମୁସର ଅରଣ୍ୟାନୀ ମଧ୍ୟକୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲା । ବନ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲି ବୁଲି ସେଶୁକ-କୋକିଳଙ୍କ ସହିତ ଗୀତ ତାନରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ମଧୁମୟ କରୁଥାଏ । ବନଫୁଲରେ କେତେମାଳା ଗୁନ୍ଥି ସେଗୁଡ଼ିକ ବନବୃକ୍ଷର ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇଦିଏ । ବଲ୍‌କଳ ତାହାର ପରିଧାନ, ଗିରିଗହ୍ୱର ତାହାର ନିକେତନ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବନଜାତ ଶାକ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ । ଅରଣ୍ୟର ମୃଗ, ବାନରଙ୍କଠାରେ ତାହାର ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁତା ସୀମାବଦ୍ଧ । ନିଜ ଛଡ଼ା ସେ ଅନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ଦିନେ ହେଲେ ଦେଖିବାକୁ ପାଏନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ହରିଣ ଶାବକ ସହିତ ସେ ସର୍ବଦା ବିଚରଣ କରେ । ତାହା ସଙ୍ଗରେ ବୁଲୁଥାଏ, ତାହାର ପାଖରେ ଖାଏ, ତାକୁ ଘେନି ରାତିରେ ଗୁହା ମଧ୍ୟରେ ଶୋଇପଡ଼େ । ପ୍ରଭାତ ପରେ କେତେ ପ୍ରଭାତ ଆସିଲା, କେତେ ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଦେଲା । ଋତୁ ପରେ ଋତୁ କେତେ ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ବାସନ୍ତୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ଦିନଟି ଜଣାଗଲା ଅବିକଳ ତାହାର ପୁରାତନ ପରିଚିତ ପରି । ତାହାର ନିର୍ବାସିତ ଜୀବନଟା ଏପରି ସରଳଧାରାରେ ବହି ଯାଉଥାଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏ ବାହ୍ୟ ସରଳତା ମଧ୍ୟରେ ବିଷମ ଜଟିଳତା ତାହାର ପ୍ରାଣକୁ ଘୋଟି ରହିଥାଏ । ବାସନ୍ତୀ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କି ଏକ ଅପୂର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଉପଲବ୍ଧି କରେ, ତାହାର ଭାବନା ପ୍ରତି ପଲକରେ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଉଠେ ।

ସୁକୁମାରୀ ବାସନ୍ତୀ ତ ଏପରି ଭାବରେ ଶ୍ୱାପଦ-ସଂକୁଳ ଅରଣ୍ୟାନୀ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ଯୌବନ ସୌରଭ ବିକିରଣ କରୁଥିଲା । ଏଣେ ସେତେବେଳେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସଂଗରେ ଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜାଙ୍କର ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିଥାଏ । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାସନ୍ତୀର କାରାଗାରରୁ ଧରା ହୋଇ ଆସିଲା ପରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିପାରେ ଭାବି ମହାରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକ ରୂପେ ପଠାଇଦେଲେ ।

ରାଜେନ୍ଦ୍ର ରାଜପୁତ୍ର, ଅତି କୋମଳ ଭାବରେ ଆ-ଜନ୍ମ ପାଳିତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ ସୈନିକର ନୀରସ ଭୋଜନ, କର୍କଶ ବସନ, କଠୋର ଶଯ୍ୟା, ଦୁଃସାଧ୍ୟ କର୍ମ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତିଶୟ କଷ୍ଟ-ଦାୟକ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ତହିଁରେ ପୁଣି ସର୍ବଦା ସେ ବିଷମ ଚିନ୍ତାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥାଆନ୍ତି । ସମରକ୍ଷେତ୍ର ଏସବୁ କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ କିଛି ସୁଖ ବା ତୃପ୍ତି ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମାନବ ସ୍ୱଭାବ ଅତି ବିଚିତ୍ର । କେତେବେଳେ କି କାମନା ତାହାର ପ୍ରାଣରେ ବଳବତ୍ତର ହୁଏ ଏବଂ ତାହାର ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାକଳାପ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ, ତାହା ବୁଝିବା ଦୁଷ୍କର । ଖେମୁଣ୍ଡି ଯୁଦ୍ଧ ଅନେକ କାଳ ଚାଲିଲା । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ବିରାଗରେ କଟାଇ ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରତିଦିନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୈନିକ ଓ ସେନାପତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଯୁଦ୍ଧର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଥାନ୍ତି । ଏସବୁ ଶୁଷ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ଆନନ୍ଦ ପାଉ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର କ୍ରମଶଃ ତାଙ୍କର ଏ ଭାବ ବଦଳିଗଲା । ସେ ପଛକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନର ସମର କାହାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟର ପରାଜୟ, ନୂତନଦୁର୍ଗର ଆକ୍ରମଣ କଥା ଶୁଣିଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଉଥାଏ – ମୁଁ ନିଜେ ଏ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପରାଭୂତ ଓ ଶତ୍ରୁଦୁର୍ଗକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥାନ୍ତି । କ୍ରମେ ଏହି 'କରିଥାନ୍ତି', 'କରନ୍ତି' ପରିଶେଷରେ 'କରିବି'ରେ ପରିଣତ ହେଲା । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ଓ ଅସୀମ ଆଶା ସହିତ ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ପ୍ରକୃତି ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାଏ, ସେମାନେ ଗୁଣରେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ହୁଅନ୍ତି । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ରାଜହର୍ମ୍ୟରେ ଯେପରି ସୁକୁମାର, କାରାବାସରେ ଯେପରି ଦୁଃଖମୟ ଭାବନାରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲେ, ସମରାଙ୍ଗନରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁନିପୁଣ ଓ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତାଙ୍କର ସାହସ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନିପୁଣତା ଅବଲମ୍ବେ ତାଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକ ପଦରୁ ସେନାପତିତ୍ୱକୁ ଉଠାଇଲା । ଦଳ ପରେ ଦଳ ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ସେ ପରାଜିତ କଲେ; ଦୁର୍ଗପରେ

ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ଆପଣା ଅଧିକାରକୁ ଆଣିଲେ । ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳମହାପ୍ରଦେଶରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଘୋଷିତ ଓ ପୂଜିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନବୀନ ଉତ୍ସାହ, ନୂତନ ଆଶା, ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅଭିଳାଷ ଦେଖା ଦେଲା । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣରେ ସୁଖ୍ୟାତି ଲଭିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ସେ ମଣିଲେ ।

ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୟସ ବର୍ତ୍ତମାନ ଛବିଶ ବର୍ଷ । ତାଙ୍କ ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ରାଜ୍ୟରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଲା । ଖେମୁଣ୍ଡିର ପରାଜିତ ନୃପତି ତାଙ୍କ ଜେମାଙ୍କୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କରରେ ସମର୍ପିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଜେମା ମଧ୍ୟ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବୀରତ୍ୱରେ ମୋହିତ ହୋଇଥିଲେ । ବିବାହ ଦିବସ ନିଶ୍ଚିତ ହେଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମହାରାଜ ଦଳବଳ ଘେନି ଖେମୁଣ୍ଡିରେ ଉପନୀତ ହେଲେ । ଅନେକ ଦେଶରୁ ଅନେକ ନରପତି ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଖେମୁଣ୍ଡିର ପରିଖାବେଷ୍ଟିତ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାସ କରୁଥାଆନ୍ତି । ବିବାହ ଦିବସର ପୂର୍ବରାତ୍ରିରେ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପରିଚାରକଙ୍କ ସହିତ ପରିଖା କୂଳରେ ବସି ଅଛନ୍ତି । ତାହା ଚୈତ୍ରମାସର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶି । ଶୀତଳ ସମୀର କଳ କଳ ହୋଇ ବହି ଆସୁଅଛି ଏବଂ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କ୍ଲାନ୍ତି ହରି ନେଉଅଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଆହ୍ଲାଦରେ ଭରା । ସେ ଯେଉଁ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜିଅଛନ୍ତି, ସେତିକ ରକ୍ତମାଂସଗଢ଼ା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ । ରାତି ପାହିଲେ ପୁଣି ଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜଜେମାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବେ । ସେ ନିଜର ସୁଖ କଳ୍ପନାରେ ଭାସି ଆସୁଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ପରିଖାର ଅନ୍ୟ ପାଖରୁ ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ ପରିଖାର କଳତାନଯୁକ୍ତ ଜଳଲହରୀ ପରି ଭାସି ଆସିଲା —

ତା ନାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡରେ,
ପ୍ରେମ-ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋ,
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବି ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ
ସଜନି ଗୋ ।

ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମଗ୍ର ସୁଖକଳ୍ପନା ଭେଦ କରି ଏହି ଚିରପରିଚିତ ଏକ କାଳର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗୀତଧ୍ୱନି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତନ୍ତ୍ରୀରେ ସହସା କି ଅଭିନବ ଆନ୍ଦୋଳନ ଘଟାଇ ଦେଲା । ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ନିମିଷକେ ସଙ୍ଗୀତ ନିଃସରିଲା—

ଦିନେ ମୋ ନେତ୍ରପଥରେ,
ପଡ଼ିଗଲା ପ୍ରାଣପିତୁଳି ଥରେ ଗୋ,
ଆଜି ଯାଏ ମୋ ହୃଦୟେ ଥରେ,
ସଜନି ଗୋ ।

ଏହି ଗୀତ ଗାଉ ଗାଉ, ଅନୁଚରମାନେ ଅନାଇ ଅଛନ୍ତି, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପରିଖା ଭିତରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ସନ୍ତରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ପରିଖା ମଝିରେ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କର ଆବାଲ୍ୟ-ପରିଚିତା କାନନସଖୀ ସମକାରାବାସିନୀ ବାସନ୍ତୀ ଜଳରାଶି ସହିତ କ୍ଷୀଣ-ସଂଗ୍ରାମ କରି ମନ୍ଦ ଗତିରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲାବେଳେ ଥରେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଅଛି ଓ ଥରେ ଭାସି ଉଠୁଅଛି । ଦୁହେଁ ପଲକ ମଧ୍ୟରେ ଭେଟା ଭେଟି ହେଲେ । ବାସନ୍ତୀ ଅବଳା, ସୁକୁମାରୀ, ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଏକ ମାତ୍ର ବିଳାସ-ପାଳିତ-କନ୍ୟା ଅରଣ୍ୟର ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଦୁଇବର୍ଷ କଟାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ତରଣରେ ଅପଟୁ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁଦକ୍ଷ ଓ ସାହସୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ବଳ ମାତ୍ର । ସୁତରାଂ, ଯେତେବେଳେ ଉଭୟଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଉଭୟେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତିହୀନ । ଉଭୟେ କିନ୍ତୁ ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟାସୀ । ଯେତେବେଳେ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ ନୌକା ଘେନି ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆଉ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାହାନ୍ତି, ଜଳର କଳତାନ ଭିତରୁ କେବଳ ଶୁଣାଯାଇଅଛି ଏକ କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି—ଯେପରି ଜଳରାଶି ସଙ୍ଗେ କେହି ସଂଗ୍ରାମ କରୁଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଲୁଚି ଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିନାଦିତ ହେଉଅଛି ସେହି ସଂଗୀତର ସ୍ୱନ—ସେହି ମନ୍ତ୍ରମୟ ମଧୁର ଧ୍ୱନି—

ତା ନାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡରେ,
ପ୍ରେମ-ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଗୋ
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବି ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ
ସଜନି ଗୋ ।

× × ×

ଦିନେ ମୋ ନୟନ-ପଥରେ
ପଡ଼ିଗଲା ପ୍ରାଣପିତୁଳି ଥରେ ଗୋ,
ଆଜଯାଏ ମୋ ହୃଦସ୍ଥ ଥରେ,
ସଜନି ଗୋ ।

ପରଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଦେଖାଗଲା, ପଦ୍ମାର ନୀଳ ଜଳରାଶି ଉପରେ ଦୁଇଟି ସୁନ୍ଦର ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ଶରୀର ଭାସୁଅଛି । ଜଣକର ହାତ ଅନ୍ୟର ହାତରେ ବନ୍ଧା । ମୃତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଉଭୟଙ୍କର ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୁଲକରେ ଭରା । ଦୁହିଙ୍କର ମିଳନ—ସମାଧି ହେଲା ସେହି ଦୁର୍ଗମଧରେ—ପଦ୍ମା କୂଳରେ

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମରଣିକା

ସୂଚୀ

୧ । କ୍ଷଣଜନ୍ମା ୭୯
୨ । ଦିନକର ଘଟଣା ୮୩
୩ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ୮୫
୪ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଗୋପବନ୍ଧୁ ୮୬
୫ । ପ୍ରଥମ ସଙ୍ଗ ୮୯
୬ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ମୃତି ୯୫
୭ । ମନୁଷ୍ୟତାର ମାପକାଠି ୧୦୦

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମରଣିକା

କ୍ଷଣଜନ୍ମା

ଆଲିଇପୋସି ସିଂହଭୂମ ଜିଲାର ଗୋଟିଏ ଅତି ଛୋଟିଆ କୋହ୍ଲ ଗ୍ରାମ । ଜଗନ୍ନାଥପୁରକୁ ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ମାଇଲ ଦୂର । ଧାନୁ ଗପୁଲର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷରେ କେହି କେନ୍ଦୁଝରରୁ ଯାଇ ସେ ଗ୍ରାମରେ ରହିଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋରୁଙ୍କର ଠାକୁରାଣୀ, ଫାଟୁଆ ଆଦି ରୋଗ ହେବାରୁ ଲୋକେ ତାକୁ ଡକାଇ ନେଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କିନ୍ତୁ ଧାନୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ମହାଜନ । କୋହ୍ଲମାନଙ୍କୁ ଧାନ, ଟଙ୍କା କରଜ ଦିଏ । ତାହାର ସୁଧରେ ସେ କିଛି ସମ୍ପତ୍ତି କରିଛି । ସେ ନିଜର ଜାତିସ୍ୱ ଟାଣ କେତେକ ପରିମାଣରେ ରଖିଛି । କୋହ୍ଲାଣରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ନିଜର ମାତୃଭାଷା ଛାଡ଼ି କୋହ୍ଲ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି । ଧାନୁ ଓଡ଼ିଆ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାଷା ପାଟିରୁ ବାହାର କରେନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ପଢ଼େ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ପଢ଼ି ଗ୍ରାମର ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଏ ।

ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୋର ଧାନୁ ସଙ୍ଗରେ ଜଗନ୍ନାଥପୁରରେ ହଠାତ୍ ଦେଖା ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ଯାଇ ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ପଥର ଉପରେ ବସିଥିଲି । ପାଖରେ କେତେ ଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଓ କୋହ୍ଲ ଘେରି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଧାନୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ନମସ୍କାର କରି ପଚାରିଲା, "ବାବୁ, ଆପଣ କେତେବେଳେ ଆସିଛନ୍ତି ?" ମୋ ଠାରୁ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ପୁଣି କହିଲା, "ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବ ବୋଲି ଆଉ ମନରେ ଭରସା ନ ଥିଲା । ପଣ୍ଡିତେ ଚାଲିଗଲେ ।" ଏ ପ୍ରଶ୍ନର କଣ ଉତ୍ତର ଦେବ ମୁଁ ଠିକ୍ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲି । ମୁଁ ପୂର୍ବେ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ସ୍କୁଲ୍ ବସାଉଥିବାବେଳେ ସେଠାରେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଧାନୁ ଗପୁଲ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । ମୋର ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ବିଳମ୍ବ ଓ ଜିଜ୍ଞାସୁ ମୁଖଭଙ୍ଗି ଦେଖି ସେ କହିଲା—"କହିଲ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଚାଲିଗଲେ ?" ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ହଁ ଭରିଲି ।

କେତେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନୀରବରେ କଟିଗଲା । ମୋ ମୁହଁରୁ ବା ଧାନୁ ମୁହଁରୁ କିମ୍ବା ସେଠାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ମୁହଁରୁ ପଦେ କଥା ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ତା ପରେ ସେ ନୀରବତା ଭାଙ୍ଗି ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଏ ଘରଟା କାହିଁକି ଭାଜିଗଲା ?" ଜଣେ ବାହାରି କହିଲା, "ଏହି ଧାନୁ ମହାଜନ ତ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ । ସେ ଛାଡ଼ିଦେଲା ଦିନୁ 'ନକୁ ହୋ' କଣ ଘରକୁ ଆଉ ପଚାରିଲା କି ?" ଶୁଣି ମୋର ଟିକିଏ କୌତୂହଳ ବଢ଼ିଲା । ଧାନୁ ପ୍ରଥମେ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଦୁଇ ଚାରି ଜଣଙ୍କ କଥାରୁ ବୁଝିଲି, "ଧାନୁ ସେ ଘର ଖଣ୍ଡି ନକୁ ହୋ ଠାରୁ ବନ୍ଧକ ରଖିଥିଲା । ନକୁ ତାହା ମୁକୁଳାଇ ନ ପାରିବାରୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ଧାନୁ ଘର ଖଣ୍ଡି ନିଜ ନାମରେ କରାଇ ନେଲା । ନକୁ

ଅଦାଲତରେ ମକଦ୍ଦମା କଲା । ନିମ୍ନ-ଅଦାଲତ ଘାନୁ ସପକ୍ଷରେ ରାୟ ଦେଲେ । ନକୁ ଜଜକୋର୍ଟରେ ଅପିଲ କଲା । ତାହା ୧୯୨୧ ମସିହାର କଥା । ଅପିଲ ଜଜକୋର୍ଟରେ ଚାଲୁଥିଲାବେଳେ ଘାନୁ ନକୁକୁ ଡାକି କହିଲା—'ନକୁ, ଆଉ ମକଦ୍ଦମା କାହିଁକି ଚଳେଇବୁ ? ତୋ ଘର ତୁ ନେ, ମୁଁ ଛାଡ଼ି ଦେଉଛି । ମୋର ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା ମୂଳେ ମୂଳେ ଦେଇ ଦେ । ଏବେ ଯଦି ହାତରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ, ପରେ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଦେଇଦେବୁ ।' ନକୁ ଘର ଦଖଲ ନେଲା, ତେଣେ ଘାନୁ ଅଦାଲତ ମକଦ୍ଦମା ନ ଲଢ଼ିବାରୁ ନକୁ ସପକ୍ଷରେ ଏକତରଫା ଡିକ୍ରି ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ସେ ଦିନୁ ନଅ ବର୍ଷ ହୋଇ ଗଲାଣି, ନକୁ ଘାନୁକୁ ତାର ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ନାହିଁ କି, ଆମେ ଯେତେ କହିଲୁ, ଘରଟା ଛପର ମରାମତି କଲା ନାହିଁ, ଭାଙ୍ଗି ଦେଲା ।”

ଘାନୁକୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲି । କେବଳ ତା ମୁହଁଟା ଚିହ୍ନା ମୁହଁ ପରି ଦିଶୁଥିଲା । ମାତ୍ର ଘାନୁର ସେ ଘରଟା ସହିତ ମୋର ବେଶ୍ ପରିଚୟ ଥିଲା । ୧୯୨୧ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ ଅସହଯୋଗର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ନେଇ ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ଯାଇଥିଲି । ବାଟରେ ଚାଇଁବାସାରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋତେ ଡକାଇ ନେଲେ । ଆମମାନଙ୍କୁ କଚେରିରେ ପାଖରେ ବସାଇ ରଖି ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପରେ ୧୪୪ ଧାରା ଜାରି କରିବା ନିମନ୍ତେ ହୁକୁମ ଲେଖିବାରେ ଲାଗିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମନେ କଲେ ଯେ ଡକାଇ ଆଣିଥିବା ଲୋକ ନିଜେ ବିଦାୟ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଯିବା ଶିଷ୍ଟାଚାରର ସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୁଁ କହିଲି, “ନା, ଲୋକେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବେ; ଚାଲନ୍ତୁ, ଚାଲିଯିବା ।” ସେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ସେ ବାହାରିଲେ । ମୁଁ ପଛେ ପଛେ ଚାଲି ଆସିଲି । ଆମ ମୋଟର ଛାଡ଼ିଦେବା ପରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ମନରେ ଚେତା ପଶିଲା ।

ସେଦିନ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜଗନ୍ନାଥପୁରରେ ପହଞ୍ଚି ସେହି ଘରେ ରହିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରହିବାପାଇଁ ଘାନୁ ରାୟଲ ଘରଖଣ୍ଡି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଘରେ ଥିଲି । ସେହି ଘରେ ଘାନୁ ରାୟଲକୁ ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି । ମୋର ପରେ ସ୍ମରଣ ହେଲା । ନଅ ବର୍ଷ ପରେ ଏବେ ଯେ ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥପୁରକୁ ଯାଇ ଘାନୁକୁ ପୁଣି ଦେଖିଲି, ସେଦିନ ସେ ମୋତେ ତା ଗ୍ରାମକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ନେଲା । ବାଟରେ ଗଲାବେଳେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭିତରେ କହିଲା, “ବାବୁ ଆପଣ ଯେ ପଥରଖଣ୍ଡି ଉପରେ ବସିଥିଲେ, ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ଗଲେ ସେ ଉପରେ କେବେ ବସେ ନାହିଁ । କୁକୁର, ବରାଡ଼ ଆଦି ପଶୁଗୁଡ଼ାକ ଅବଶ୍ୟ ପଶୁ ବୋଲି ତା ଉପରେ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୁଁ ସେ ନିକଟକୁ ଗଲେ ଗୋଟିଏ ଜୁହାର ପକାଏ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ସେ ଥର ଜଗନ୍ନାଥପୁରରେ ପାଦ ପକାଇ ସେ ପଥରରେ ବସିଥିଲେ । ସେ ମରିଯାଇ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଗଲାକ୍ଷଣି ମୋତେ ଦେଖାଯାଏ, ସତେ ଯେପରି ସେ ତାହା ଉପରେ ସେଦିନ ପରି ହସ ହସ ମୁହଁରେ ବସିଛନ୍ତି ।” ଏତିକି କହି ଘାନୁ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲା ।

ପରେ ଘାନୁ ମୋର ନାନା ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କହିଲା, “ବାବୁ ମୁଁ ଜଣେ ପୁରା ସଂସାରୀ । ମୋର ଏ ଯେ ଘର ଦ୍ୱାର ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଏ ସବୁ ମୋର ସମୟରେ ତିଆରି । ମହାଜନୀ ବ୍ୟବସାୟ କରି ପର ପଇସାରେ ବଡ଼ ହେବା କଥା । ମୁଁ କାହାକୁ ପାହୁଲଟିଏ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ କି ଅନ୍ୟାୟରେ କାହାଠାରୁ ପାହୁଲଟିଏ ଅଧିକ ନିଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୋର ଯାହା ହକ, ତାକୁ ମୁଣ୍ଡ ପିଟି ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଛାଡ଼ିବା ଲୋକ ନୁହେ । ମାଲି ମକଦ୍ଦମାକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଯାଏ ନାହିଁ ।” ଏକଥା ଶୁଣି ମୁଁ ପଚାରିଲି, “ଆଚ୍ଛା, ତୁମେ ଜଗନ୍ନାଥପୁରର ସେ ଘରଟି ତ ଛାଡ଼ିଦେଲ । ଆଉ ଛାଡ଼ ନାହିଁ କିଣ

କହୁଛ ?" ସେ ଉତ୍ତରରେ କହିଲା, "ବାବୁ, ସେ ଗୋଟାଏ ବିଚିତ୍ର କଥା, କହିଲେ ଅଧାଏ ପୁରାଣ ହେବ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଆସି ଜଗନ୍ନାଥପୁରରେ ଯେଉଁ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ, କହିଲେ,—ମାଲି ମକଦ୍ଦମାକୁ ଯାଅନାହିଁ, ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ହଇରାଣ କରନାହିଁ, ସେ କଥା ମୁଁ ଶୁଣି ଆସିଲି । ମୁଁ ତ ନିତି ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ ପଢ଼େ । କାହିଁରେ ତ ମୋ ମନ ତରଳି ନ ଥିଲା । ପଥରର ହୃଦୟ ମୋର ତାଙ୍କର କଥା ପଦକରେ ତରଳି ଗଲା । ସେ ମୁଣ୍ଡହଲା, ସେ ଦାଢ଼ି, ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି ଯାଉଛି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେ କଥାଗୁଡ଼ିକ କାନରେ ଦାଉଁ ଦାଉଁ ବାଜୁଛି । ମୁଁ ସେ ଦିନୁ ହୋ'ର ମକଦ୍ଦମା ଆଉ ଲଢ଼ିଲି ନାହିଁ । ତାଠେଇ ସୁଧ ମୂଳ ହୋଇ ମୋର ବାସ୍ତରି ଟଙ୍କା । କହିଲି ମୂଳ ଟଙ୍କା, ଟଙ୍କା ପନ୍ଦରଟା ଦେବାକୁ, ତା ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଲାନାହିଁ । ନ ଦେଉ, ମୋ ଘର କଣ ସେତିକରେ ଖାଲି ହୋଇଯିବ ? ବାବୁ, କିପରି ଜଣେ ଲୋକ, ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ! ପଦେ କଥାରେ ମୋର ପଥର ହିଆକୁ, ତରଳାଇ ଦେଲେ । କ୍ଷଣଜନ୍ମା ସେ । ମରି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେଣି । ମୁଁ ମଲେ ତ ନର୍କକୁ ଯିବି । ପୁଣ୍ୟବଳ ଥିଲେ ସିନା ତାଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ନେଇ ସ୍ୱର୍ଗପୁରରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ହେଲେ ଧନ୍ୟ ହୋଇଆନ୍ତି ।"

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେ ଜଣେ କ୍ଷଣଜନ୍ମା ଲୋକ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଯେ ପଦେ କଥା ଶୁଣିଛି, ସେ ତାହା ବୁଝି ପାରିଛି । ସେ ନେତା ହେବେ ବୋଲି ଦିନେ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି; ତଥାପି ଉତ୍କଳର ସକଳ ମତର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । କ୍ଷଣଜନ୍ମା ଶବ୍ଦର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ ଧରି ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କେହି କ୍ଷଣଜନ୍ମା କହିବ ନାହିଁ । ଭାରତର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ତେତିଶ କୋଟି । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ସତୁରି ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଜନ୍ମ ଘଟୁଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ଦିନକେ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର । ଗୋଟାଏ କ୍ଷଣକୁ ଏକ ମିନିଟ୍ ସମୟ ବୋଲି ଧରିଲେ; ଏ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ପ୍ରତି କ୍ଷଣରେ ପ୍ରାୟ ତେର ଜଣ, ଜନ୍ମ ହେଉଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ତ କ୍ଷଣଜନ୍ମା ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ସେ କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ନେଇ ମା ପେଟରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କ ମନକୁ ମୋହି ପାରିବା ଭଳି ଶକ୍ତି ତାଙ୍କଠାରେ ଥିଲା । ମୋର ମନେ ଅଛି, ମୁଁ କଟକରେ ବି.ଏ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭବିଷ୍ୟତ ବିଷୟରେ ନାନା ସୁଖସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲି । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପକାଘର, ମାସକୁ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର, ମୋଟର ଗାଡ଼ି, ଚାକର ନଉକର, ଘିଅଦୁଧ, ପାଟପଟନ, ସେ ସ୍ୱପ୍ନର ବିଷୟ ଥିଲା । ଡେପୁଟି ଚାକିରି ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ସେ ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକର ଦେଖା । କହିଲେ, "ଖାଇବା ବିନା ଯେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ କଣ୍ଠା ମାନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, କଣ ଯୁବାଙ୍କର ପେଟକଟା ପଇସାରେ ବଡ଼ ଲୋକ ହେବ ସିନା !" କଥାଗୁଡ଼ାକରେ ବେଶି କିଛି ନାହିଁ । ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ତେଜନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀ ଅନେକ ବକ୍ତା ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେତିକରେ ମୋ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଆସିଲା । ବହୁକାଳଧରି ଗଢ଼ା ହୋଇ ଆସୁଥିବା ଯୁବକ ହୃଦୟରେ ସ୍ୱପ୍ନ-ସୌଧ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ମଧ୍ୟରେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ମୁଁ ମାସିକ ତିରିଶି ଟଙ୍କା ଭତ୍ତରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ବଗଡ଼ା ଖାଇ, ମୋଟା ପିନ୍ଧି ରହିଲି ।

ଆଉଥରେ କଲିକତା ମୂକବଧିର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବିଲାତ ଯିବାକୁ ଠିକ୍ କରୁଥିଲି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଲି, "ଓଡ଼ିଶାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମୂକ, ବଧିର ଲୋକଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କଲିକତାରେ କେତେଜଣ ମୂକ, ବଧିର ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଜୀବନ ଦେବା ଠିକ୍ କଲ ?" ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବଜ୍ର ଆଘାତ ପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରହାର ପ୍ରାଣରେ ବାଜିଗଲା । ମୁଁ ମନେ ମନେ କହିଲି, "ଆଃ, ମୋର ତ ଗୋଡ଼ ଖସି ଯାଉଥିଲା ।" ବାସ୍ତବରେ ମୁଁ ବୁଝିପାରେ

ମୋ ଜୀବନରେ ଅନେକ ତ୍ରୁଟି ରହିଛି । କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସରସତା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପ୍ରାଣରୁ ଟିକିଏ ପାଇ ନିଜେ ଯାହା ହୋଇ ପାରିଛି ।

ମୋ ନିଜ କଥା ଛାଡ଼ । କୁମାର ଶାନ୍ତିଶେଖର ରାୟ ପୁରୀରେ ଥିଲାବେଳେ ପୁରୀ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ଭାଇସ୍ ଚେୟାରମାନ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଭୋଟଲାଗି ଥରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲେ । ଗଲାବେଳେ କହିଗଲେ—ମୁଁ ସେଠାରେ ଥିଲି ଶୁଣିଛି—"ଦେଖନ୍ତୁ ଆପଣ କିପରି ଲୋକ । ଆପଣ ମୋତେ ନିରାଶ କରି ଫେରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଆପଣ ମୋତେ ନିରାଶ କଲେ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଗାଳିଦେଇ ଫେରିଯିବି ବୋଲି ଠିକ୍ କରି ଆସିଥିଲି; କିନ୍ତୁ କାହିଁ, ମୁଁ ଗାଳି ତ ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ; ବରଂ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ହୃଦୟରେ ବହି ଫେରୁଛି ।" ପରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଅସହଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁଦିନ ଜେଲଖାନା ଗଲେ, ସେ ଦିନ ସରକାର-କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ୱରୂପ କୁମାର ଶାନ୍ତିଶେଖର ତାଙ୍କର ଅନରାରି ମେଜେଷ୍ଟ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କର କି ଗୋଟାଏ ଗୁଣ ଥିଲା, ବୁଝି ହୁଏ ନାହିଁ, ଯାହା ଯୋଗେ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁମାନେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଗୁଣ ସହିତ ସେ ନିଜର ଆଜୀବନ ସାଧନା ଯୋଗ କରିଥିଲେ ।

ପଢ଼ିଲାବେଳେ ପିଲାମାନେ ବାବୁଗିରି କରିଥାନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେତେବେଳେ ସଂଯମ ପାଳୁଥିଲେ । ବି. ଏ. ପାସ୍ କଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଣ୍ଡରୁ ବାଳ କାଟି ନ ଥିଲେ, କି କୁରୁତା ପିନ୍ଧି ନ ଥିଲେ । ନିଜ ଘର ପାଖରେ ବୁଣା କଳାପାଟିଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ଅତି ବାଲ୍ୟ-ବୟସରେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ହାଇସ୍କୁଲ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ହୋଇଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଶୁଣାଯାଏ,—"ଅମୁକ ବାବୁ କାହିଁକି ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ?" "ତାଙ୍କର ପରା ବିବାହ ହୋଇଗଲା ।" କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବିବାହିତ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ନିୟମ ପାଳନକରି କଷ୍ଟକରେ ଲଭ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଶେଷ ସୋପାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲେ ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧସଂଖ୍ୟା—ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସ— ମିଥୁନ ୩୧ ଦିନ, ୧୩୩୮ ସାଲ, ତା ୧୫ । ୭ । ୧୯୩୧ ।

ଦିନକର ଘଟଣା

ଆଜି ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଯେପରି ସମ୍ପର୍କ, ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେପରି ନ ଥିଲା । ଆଜି ବଙ୍ଗ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତିତ୍ୱ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଢାଳିଦେବା ଲାଗି ଚାଲିଛି । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା; ଫଳରେ ତାହାର ସୁଖଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହେଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ୧୯୦୫ ମସିହାରେ ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦ ପରେ ସମ୍ବଲପୁର ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଓଡ଼ିଶା ଯାକ ବଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛେଦ ଆନ୍ଦୋଳନ ଲାଗିଗଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଯୁବକମାନେ ସେ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ସମୂହ ଅନଶନ, ଶୋଭାଯାତ୍ରା, ସଭାସମିତି ସବୁ ଚାଲିଲା; ଧରପଗଡ଼ ହେଲା । ତଦନ୍ତ ତଦାରଖର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା କରାଗଲା । ଗୋଇନ୍ଦା ପୋଲିସ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ବୁଲିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କଟକ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ନୂଆ ଯୁବକ-ନେତା । ସେ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟବସାୟ ଦିଗକୁ ଆଦୌ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦପ୍ତରଖାନାରେ ମୋହରିର, ମହକିଲଙ୍କ ସ୍ଥାନ, ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ ଛାତ୍ରମାନେ; ତାଙ୍କୁଇ ଧରି ସର୍ବଦା କଳ୍ପନାଜଳ୍ପନା ଚାଲିଥିଲା । ୧୯୦୭ ମସିହାର ବନ୍ୟା ଓ ୧୯୦୮ର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟର ନେତୃତ୍ୱ ପଡ଼ିଲା ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ଉପରେ । ଦଳଦଳ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକଙ୍କୁ ଧରି ସେ ଥରକୁ ଥର ଘଟଣାସ୍ଥଳକୁ ଯାଉଥିଲେ ଏବଂ କଟକକୁ ଫେରିଲେ ପୁଣି ଥରେ ବାହାରିବା ପାଇଁ ତିଆରି ହେଲେ । ତାଙ୍କ ବସାଘର ଅଗଣାରେ ବାଡ଼ିଖେଳ, ଦଣ୍ଡ, କସରତ ଓ ଜାପାନୀ ଯିଉଯିତ୍ସୁ ପ୍ରତିଦିନ ହୁଏ; ମାଟ୍‌ସିନି, ଗାରିବାଲ୍‌ଡ଼ି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବର ଇତିହାସ ପଢ଼ାଯାଏ । ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁବକବାହିନୀ ଗଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତି ।

ଅନେକ ଦିନର କଳ୍ପନାଜଳ୍ପନା ପରେ ୧୯୦୯-ମସିହାରେ ପଚିଶ ଜଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁବକଙ୍କୁ ଧରି ଦିନେ ସେ କଟକରୁ ବାହାରିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକ ପ୍ରାଣରେ ଅନନ୍ତ ଆଶା ଓ ଉତ୍ସାହର ତେଜ ଖେଳୁଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଆଖି ଜ୍ୟୋତିରେ ଜଳୁଥିଲା । ଭବିଷ୍ୟତ ଜାତିତ୍ୱ ବାହିନୀର ମୂଳଭିତ୍ତି ଯେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ସେଦିନ ପକାଇଲେ, ତାହା ବେଶ୍ ବୁଝାଯାଉଥିଲା । କାଠଯୋଡ଼ୀ କିଲଟେସି ଘାଟରେ ଡିଙ୍ଗାରେ ବସିବାବେଳେ, କାହାରି କାହାରି ଏ ଜାତିର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ସମୁଦ୍ରବକ୍ଷରେ ଜାହାଜରେ ଯାଇ ଯାଭା, ବାଲିଦ୍ୱୀପରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାର ବିସ୍ମୃତ ଇତିହାସ ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ସେଦିନର ସେହି ପଚିଶିଆ ଯୁବକ ବାହିନୀଟି ଯାଇ ଧବଳେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ହୋଇ ଆସୁଛି; ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ପୂର୍ବ-ଗଗନରୁ ଉଠି ନିଜର ଅନନ୍ତ ମାର୍ଗରେ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେଦିନ ଉପବାସ; କିନ୍ତୁ ଉପବାସର କ୍ଲାନ୍ତି କାହାରି ମୁହଁରେ ଦିଶୁନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ବ୍ରତୀ ହୋଇଛୁ । ଗାଧୁଆ-ପାଧୁଆ ସରିଲା, ସମସ୍ତେ ମନ୍ଦିର ପାଖରେ ରୁଣ୍ଡହେଲୁ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ପୁରୋଧା ହୋଇ ବସିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜଣକପରେ ଜଣେ ଉଠି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଗଲୁ ।

ସେପରି କାହିଁକି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗଲୁଁ, ଠିକଏ ପରେ କହିବି; କିନ୍ତୁ ଠିକ୍‌ରୂପେ ପୂରା କହି ପାରିବି କି ନା ସନ୍ଦେହ । ମୁଁ ଦେବୀଙ୍କ ପାଖେ ବଳିପଡ଼ିବା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଥିଲି । ଦେବୀ ସିଂହାସନରେ ବସିଥାଆନ୍ତି, ପୂଜକ ପାଖେ ପାଖେ ରହିଥାଆନ୍ତି, ଗୋଟେ ବୋଦା ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ନେଇ ଯୂପକାଠରେ ମୁଣ୍ଡ ଗଳାଇ ବଳି ଚ୍ଛେଦାଯାଏ । ସେ ଦିନର ଘଟଣା ଦେଖି ମୋର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ମନେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଦେବତା ସିଂହାସନରେ ବସିଥାଆନ୍ତି, ପୂଜକ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ, ପାଖେ ପାଖେ ରହିଥାଆନ୍ତି; ଆମେମାନେ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଦେଶସେବା-ବ୍ରତରେ ନିଜକୁ ବଳି ଦେବାକୁ ଚାଲିଥାଉଁ ।

ଆଜି ସେ କଥା ମନେ ପକାଇଲେ ଦେହ ଶୀତେଇ ଆସେ, ଆମେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଣରେ ନିଜ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ଶପଥ ନେବା ଲାଗି ଯାଇଥିଲୁ । ସତ୍ୟ, ନିଷ୍ଠା, ସେବା, କ୍ଷମା, ସାହସ, ଅହିଂସା, ଆର୍ଜବ ଆଦି କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଗୁଣ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା । ସବୁ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ତ ମନୁଷ୍ୟର ଦରକାର; କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଜଣେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୁଣର ସମଧିକ ବୃଦ୍ଧି ନିଜ ଜୀବନରେ ସାଧନ କରିବା ଲାଗି ସଂକଳ୍ପ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲୁ; ମୁଁ 'ସତ' ବାଛି ନେଇଥିଲି । ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ମୋର ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀ ବାଜି ଉଠିଲା; ଦେହର ଗ୍ରନ୍ଥିମାନ ଛିଣ୍ଡିବାକୁ ବସିଲା; ମାଂସପେଶୀ ସବୁ ମନ୍ଥି ହୋଇଗଲା; ଶିରା ପ୍ରଶିରା ଟିକି ଟିକି ହେଲାପରି ଲାଗିଲା; ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ କଲା । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନଯାକ କେତେ ମିଛ କହିଥିଲି, ମିଥ୍ୟା ସହିତ କେତେ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧୁତା ବାନ୍ଧିଥିଲି; ସବୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଯାଇ ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲି, —"ମୁଁ ଆଜି 'ସତ୍ୟ' ଗୁଣ ବରଣ କରୁଛି; କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିବି । ସର୍ବନିୟନ୍ତା ଭଗବାନ୍, ମୋତେ ଏଥିପାଇଁ ବଳ ଦିଅ"—କହିସାରି ଫେରି ଦେଖିଲି, ମୁଁ ଝାଳରେ ଗାଧୋଇ ପକାଇଛି ।

ମୁଁ ଯେ କେବଳ 'ସତ୍ୟ' ଶପଥ ନେଲି ତା ନୁହେଁ; ଆଉ କେତେଜଣ ମଧ୍ୟ ନେଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ଅନ୍ୟଗୁଣଗୁଡ଼ିକରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାଛି ଆଜୀବନ ପାଳନ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । କେହି କେହି ଏକାଧିକ ଗୁଣ ବରଣ କରି ନେଲେ । ଆମେମାନେ ମିଥ୍ୟା, କପଟ, ହିଂସା, ଭୀରୁତା ଆଦି ମନୁଷ୍ୟସୁଲଭ ଦୋଷଗୁଡ଼ାକ ସେ ଦିନ ସେ ପୁଣ୍ୟ ଯଜ୍ଞପୀଠରେ ବଳି ଦେଲୁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ମୋର ମନେ ହେଉଚି, ସେଦିନ ସେ ବୁଝିଥିବେ ଯେ ଜାତି ଗଢ଼ିବାର ମୂଳଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଆ ଦିଆଗଲା । ସବୁଗୁଣ ସମସ୍ତେ ଯେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଖଣ୍ଡାଧାରରେ ଚାଲି ପାଳନ କରିଥିବେ, ତା ନୋହିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କର ସେ ପରିକଳ୍ପନାର ଶକ୍ତି ସେ କାଳର ଯୁବକ ପ୍ରାଣକୁ ଗଢ଼ିବାରେ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖିଛି, ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳରେ କଥା କହିବାବେଳେ, ମୋ କାନରେ ଶୁଣାଯାଏ, "ଗୋଦାବରୀଶ, 'ସତ୍ୟ' ଗୁଣ ନେଇଛ ପରା !" ସେଥିପାଇଁ ଅସୁବିଧା ଭୋଗିଛି, ବିପଦରେ ପଡ଼ିଛି; ତଥାପି ସେ ସ୍ୱରର ଅବଜ୍ଞା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କରିନାହିଁ । ଅନେକ ମୋ ଠାରୁ ଆହୁରି ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ବ୍ରତ ପାଳିଥିବେ । ମୋ ଭଳି କେତେ ଯୁବକଙ୍କ ଜୀବନ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଗଢ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା—ଅଷ୍ଟାଦଶ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସ—ତା ୨୮।୬।୧୯୪୬
—ମିଥୁନ ପନ୍ଦର ଦିନ, ୧୩୫୩ ସାଲ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ପରଦୁଃଖରେ ନିଜେ ଯେପରି କାନ୍ଦୁଥିଲେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେପରି କନ୍ଦାଇ ପାରୁଥିଲେ; ସେ ହସାଇ ପାରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି । ଯେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ହସ କଥା ପକାଏ, ସେ ତାକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରସ୍ତେ ହସାନ୍ତି । ହସୁଆଳ ଲୋକେ ହସି ହସି ଗଡ଼ିବାର ମୁଁ ଦେଖିଛି । ବକ୍ତୃତା ଦେଲାବେଳେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ସେ ହସାଉଥାନ୍ତି, ହଠାତ୍ ମୁଖ ଗମ୍ଭୀର କରି, ସ୍ୱର ବଦଳାଇ ଦେଇ, କରୁଣ ରସ ପକାଇ, ଆଖି ଛଳଛଳ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଖେ ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ପିଲାଙ୍କ ପରି ଥଟ୍ଟା କୌତୁକ କଥା ପକାଉଥିଲେ । ଜମିଦାରମାନେ କିପରି ପାଳି କରି, ଘରକୁ ଘର ଡେଙ୍କଣ ପକାନ୍ତି, ଧନୀ ଲୋକେ ଦରିଦ୍ର ରକ୍ତ କିପରି ଶୋଷଣ କରନ୍ତି, କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକମାନେ ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ କିପରି ଅତ୍ୟାଚାର କରନ୍ତି—ଏହିପରି ବିଷୟ ସବୁ ବାଛି ସେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦେଖାଇଲା ଭଳି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ । ପିଲାମାନେ ଶୁଣି ଯେତେବେଳେ ହସି ହସି ଗଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ, ସେ ସ୍ୱର ବଦଳାଇ କହୁଥିଲେ, "ତୁମେ ହସୁଛ ! ମୁଁ କଣ ଚାହେଁ ଜାଣ ନା ? ତୁମ ଏ ହସର ରୋଳ ଭିତରୁ ଗୋଟାଏ ପରଶୁରାମ ବାହାରନ୍ତା, ବାହାରି ଏ ଓଡ଼ିଶାଟାକୁ ଏକୋଇଶ ଥର ମନ୍ଥି ପକାନ୍ତା । ଆଉ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଲୋକେ, ଧନୀ, ଜମିଦାର, ରାଜା, ମହାରାଜା ରହନ୍ତେ ନାହିଁ । ଦଳିତ ଲାଞ୍ଛିତ ଲୋକେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠନ୍ତେ ।"

ଦଳିତ, ଲାଞ୍ଛିତ, ହୀନ, ଦରିଦ୍ରର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ସେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ଓକିଲାତି କଲେ, ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦକୁ ଗଲେ, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଲେ ଓ ଶେଷରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭିତରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ । ସଭା ଓ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ସେ ନିଜେ 'ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀକି ଜୟ' କହିବାର ମୁଁ ସିଂହଭୂମିରେ ଶୁଣିଛି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପାଖେ ସେ ମାଟିକି ମୁଣ୍ଡ ଲଗେଇ ପ୍ରଣାମ କରିବାର ମୁଁ ଦେଖିଛି । ତାଙ୍କୁ ପୂଜନୀୟ ସମ୍ବୋଧନ କରି ଚିଠି ଲେଖିବାର ମୁଁ ପଢ଼ିଛି ।

କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଖିଛି; ଦରିଦ୍ରର ସେବାରେ ସେ ଆତ୍ମବଳି ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ, ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ କଥା ବିଚାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ଦରିଦ୍ର ସେବା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ରାଜନୀତି । ଜୀବନଟାକୁ ସେ ସେହିଥିରେ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ରାଜନୀତି ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ରଖି ପାରି ନ ଥିଲା । ତାହା ତାଙ୍କର ଭୁଲ୍ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଦରିଦ୍ର ପାଇଁ ସେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ ଯେପରି କାନ୍ଦୁଥିଲେ, ଦରିଦ୍ର ସେବାକୁ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେହିପରି ଧରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଚାର ତାଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ବିଚଳିତ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲା ।

୧୯୨୭ ମସିହାରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଓଡ଼ିଶା ଆସିଥିଲେ । ତା ପୂର୍ବରୁ ଯେତେଥର ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ବୁଲୁଥିଲେ । ୧୯୨୭ରେ ସେ ଗଲେନାହିଁ । ସେଥର ମହାତ୍ମାଜୀ ବାଣପୁର ଗଲେ । ମୋତେ ସେ ଭଲ ଚିହ୍ନିଥିଲେ । ତେଣୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଯାଉ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମୁଁ ବାଣପୁର ଯିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ସଂଗ୍ରାମ

ଚାଲିଥାଏ । ତାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପୂର୍ବରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ମହୀଶୂର ମହାରାଜାଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଶଂସା କରିଥାନ୍ତି । ଯେ ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀର ହେଉ ପଛକେ, ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ପ୍ରଶଂସା ଓ ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ନିନ୍ଦା ପାଇବା କଥା । ମୁଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ବାଣପୂର ଟଳେନାହିଁ । କହିଲେ, "ମୋର ନିଜ ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ସଂଗ୍ରାମଟା ଶାନ୍ତ ହେବାକୁ ସମୟ ଦିଅ ।" ଦରିଦ୍ରର ଦୁଃଖ ମୋଚନରେ ଧନୀର ହାତ ଯେ ରହିପାରେ ସେ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କଲେ ନାହିଁ ।

ସେ କେତେକ ମାସ ପରେ ଇହଧାମ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ସେ କେତେ କାହାର କେତେ ପ୍ରକାର ସେବା କରିଥାନ୍ତେ । ତାଙ୍କର ଭୁଲ ହୋଇ ପାରିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଥିଲା, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯାହା ନୀତି ବୋଲି ବୁଝାଉଥିଲେ, ଯେତେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଗତି ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ହେଉ ପଛକେ, ତହିଁରୁ ତିଳେ ଟଳିବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନ ଥିଲେ ।

ସାପ୍ତାହିକ 'ଜନତା'
ତା ୩୦ । ୬ । ୧୯୪୬—ରବିବାର

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଗୋପବନ୍ଧୁ

୧୯୧୯ ମସିହା ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ଦିନେ ଚକ୍ରଧରପୁର ରେଲଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇଥିଲୁ । ସେଠାରେ ଜଣେ ଗୋରାଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପଚାରିଲେ, "ଆପଣ ସ୍କଟ୍ ସାହେବ ନା ?" ସାହେବଙ୍କ ପାଖେ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ପ୍ରଶ୍ନଟା ଶୁଣି ସେମାନେ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ଦେଲେ । ସାହେବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କହିଲେ, "ହଁ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ, ମୁଁ ସ୍କଟ୍ । ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇ ମୁଁ ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । ମୋ ପାଖେ କଣ ଆପଣଙ୍କର କିଛି କାମ ଅଛି ? ବରାଦ କରନ୍ତୁ, ମୋ ହାତରେ ହୋଇପାରିଲେ, କରିବି । ଆପଣଙ୍କ ହୁକୁମ ପାଳିବି ନାଇଁ ?" ସ୍କଟ୍ ସାହେବ ସେତେବେଳେ ସିଂହଭୂମ ଜିଲାର ଡେପୁଟି କମିଶନର । ଜିଲା କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଡେପୁଟି କମିଶନରମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ବହୁତ ବେଶି । ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଅଶାସିତ ଜିଲାମାନଙ୍କର କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଡେପୁଟି କମିଶନର ଆଖ୍ୟା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ସିଂହଭୂମ ଗୋଟିଏ ଅଶାସିତ ଆଦିବାସୀ ବହୁଳ ଜିଲ୍ଲା । ସେ ଜିଲ୍ଲାର ଅଧିବାସୀ ମଧ୍ୟରେ, ଆଦିବାସୀଙ୍କ ତଳକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଜାତି 'ଓଡ଼ିଆ' । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ସରକାରୀ କାଗଜ ପତ୍ରରେ ଯାହା ହୋଇଥାଉ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଜିଲ୍ଲା ଭାବରେ ପରିକଳ୍ପିତ ହୋଇଆସିଛି ।

'ସ୍କଟ୍' ସାହେବ ତା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟସମୂହର ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ପାହ୍ୟାରେ ଥିଲେ । କର୍ମଚାରୀମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପ୍ରକୃତିର ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ପାହ୍ୟାରେ ରଖାଯାଏ କିମ୍ବା କିଛି କାଳ ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ପାହ୍ୟାରେ ରହିଲାପରେ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ହୋଇପଡ଼େ, ତାହା କହିହେବନାହିଁ । ତେବେ ସିଂହଭୂମ ଜିଲାରେ ସ୍କଟ୍

ସାହେବଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଭାରି ଡରୁଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କୁ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଏପରି ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶ୍ନ ସେ ଦିନ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ପଚାରିଦେବାରୁ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ବିସ୍ମିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ; କିନ୍ତୁ ସ୍କଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ନିରମ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ବିସ୍ମୟର ପରିମାଣ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, “ଆପଣ ତ ମୋତେ ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି, ମୋତେ ଚିହ୍ନିଲେ କିପରି ?” ସ୍କଟ୍ ସାହେବ କହିଲେ, “ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖି ନାହିଁ ? ଆପଣ ମୋତେ ସିନା ଦେଖି ନ ଥିଲେ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ତିନିଥର ଦେଖିଛି, ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ମୁଁ ଦର୍ଶକ ଭାବରେ ଥରେ ଆପଣଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିବା ଦିନୁ । ପରେ, ମୋର ଅନ୍ୟ କାମ ପାଟଣାରେ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିବାକୁ ମୁଁ ଆଉ ଦୁଇଥର ଯାଇଛି । ଆକାଶର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀ-ପୃଷ୍ଠରେ ଥିବା ଆମ କାହାକୁ ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ଚିହ୍ନୁ ।”

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଥିଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦର ସଦସ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ, ସେ ସମୟରେ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ମିଣ୍ଟୋମୋର୍ଲେ ଶାସନ ଆଇନ; ମଣ୍ଟେଗୁ-ଚେମସ୍‌ଫୋର୍ଡ଼ ଆଇନ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ନ ଥିଲା । ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପରିଷଦକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପରିଷଦ ଆଖ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳି ନ ଥିଲା । ସେଥିରେ ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମୋଟ ଷାଠିଏ ମଧ୍ୟରେ ପନ୍ଦର ମାତ୍ର । ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଟ ସଭାର ଅତିରିକ୍ତ ସଦସ୍ୟ କୁହାଯାଉଥିଲା । ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟମାନେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନରେ ଭୋଟରେ ଜିଣିବାର ସମ୍ଭାବନା ଆଦୌ ନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଯୁକ୍ତିବଳରେ ସରକାରଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରାଇବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଯୁକ୍ତିତର୍କ ପୁଣି ସାଧାରଣ ଧରଣର ସରକାରୀ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଧୁରନ୍ଧର ଗୋରା ହାକିମମାନେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସଦସ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ସ୍ୱୟଂ ଲାଟ ହେଉଥିଲେ ସେ ପରିଷଦର ସଭାପତି ।

ସେ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ମଙ୍ଗଳକର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ନିଜର ପ୍ରଖର ବୁଦ୍ଧି, ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି, ବିଦ୍ୟା ଓ ଗବେଷଣା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଆଜିକାଲି ସରକାରୀପକ୍ଷ ସଦସ୍ୟମାନେ ବିରୋଧ ପକ୍ଷର କଡ଼ା ସମାଲୋଚନାରେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବାର ଦେଖାଯାଏ । କେବେ କିପରି ପ୍ରତିଶୋଧ ଭାବ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଯାଏ । ଏବେ ସରକାର ବିରୋଧ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସଦସ୍ୟମାନେ ଦେଶର ସେବକ । ସେତେବେଳେ ସରକାର ପକ୍ଷ ଥିଲେ ଶାସକ; ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟମାନେ ଶାସିତଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି; କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ-ପଦ୍ଧତିରେ ବଢ଼ିଥିବା ଯୋଗେ ପରିଷଦର ଗୋରା ଶାସକ ସଦସ୍ୟମାନେ ଶାସିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କଠାରୁ ଭଦ୍ର ଭର୍ତ୍ସନା ପାଇଲେ ବିରକ୍ତ ନ ହୋଇ ଗୁଣ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଯେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା, ଥରେ ବଙ୍ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କୁ ବାଦାନୁବାଦବେଳେ ଜଣେ ଗୋରା ହାକିମ କହିଲେ, “ଆପଣ ତ ଜାଣନ୍ତି, ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଉନାହିଁ ।” ମଧୁସୂଦନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ପରା ଜାଣେ ଯେ, ଇଂରେଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାରରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଡ଼େ ଗୋଡ଼େ ଜଗିଛି ।” ସେପରି ଉତ୍ତରରେ ଇଂରେଜଙ୍କର ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ବଢ଼ିଗଲା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱବଳରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ମାନ ଯେପରି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ, ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସେବା କରିବାର ସୁବିଧା ସେହିପରି ପାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦ

କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସହିତ ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଗୋଟାଏ ସ୍ତରରେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିଲି । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଷ୍ଟେନୋଗ୍ରାଫର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି କହିଲେ ଚଳେ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ସେ ସମୟରେ ମୌଖିକ ବକ୍ତୃତା ଅପେକ୍ଷା ଲିଖିତ ଭାଷଣ ବେଶି ଆଦର ପାଉଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେ ମୌଖିକ ବକ୍ତୃତା ଦେଇପାରୁ ନ ଥିଲେ, ତା ନୁହେଁ । ଇଂରେଜି ଭାଷାରେ ମୌଖିକ ବକ୍ତୃତା ଦେବାରେ ସେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ଥିଲେ କହିଲେ ଚଳେ; ମାତ୍ର ଲିଖିତ ଭାଷଣ ସେ ନିଜେ ଲେଖୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ଡାକନ୍ତି, ମୁଁ ଲେଖେ । ମୁଁ ଲେଖିସାରି ପଢ଼େ, ସେ ଶୁଣନ୍ତି । ଶୁଣିଲାବେଳେ ସେ ସେଥିରେ ଅଦଳ ବଦଳ କରିଥାନ୍ତି । ସେପରି ପ୍ରଥମ ସଂଶୋଧନ ପରେ ମୁଁ ପୁନରାୟ ପଢ଼ି ଶୁଣାଏ । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଏ । ତା ପରେ ଲିଖିତ ବିଷୟକୁ ମୁଁ ଟାଇପ କରି ତାଙ୍କୁ ଦିଏ । ସେ ତାହା ପଢ଼ି ନିଜ ହାତରେ ସଂଶୋଧନ କରନ୍ତି । ସଂଶୋଧିତ ଭାଷଣକୁ ମୁ ପୁଣି ଟାଇପ କରେ । ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗତ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଡାକି ଅଣାଯାଏ । ସମସ୍ତେ ବସି ଶୁଣନ୍ତି, ମୁଁ ପଢ଼େ । ଶ୍ରୋତାମାନେ ଯେ ଯାହା ସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ କହନ୍ତି, ତାହା ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ଶେଷରେ ଗୃହୀତ ବା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୁଏ । ସବା ଶେଷରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏକା ବସି ଭାଷଣଟି ଆମୂଳଚୂଳ ପଢ଼ନ୍ତି । ତା ପରେ ତାକୁ ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ଟାଇପ କରେ । ସେହି ଲେଖା ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ପଢ଼ନ୍ତି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭାଷଣରେ ଅଳଙ୍କାରର ସବୁ ରସ ରହିଥାଏ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ସେ ଶ୍ରୋତାକୁ କ୍ଷଣକେ ହସାଇ ଓ ପରକ୍ଷଣରେ କନ୍ଦାଇ ପାରୁଥିଲେ । ବାସ୍ତବବାଦୀ ଗୋରା ହାକିମମାନେ ସୁଦ୍ଧା ପରିଷଦରେ ନ କାନ୍ଦିଲେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସ ଥିବା ଅଂଶମାନ ଶୁଣିବା ବେଳେ ହସି ହସି ଗଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦ ଛାଡ଼ିବାର ତିନିବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦର ସଦସ୍ୟ ପଦରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ତାଙ୍କ ସମୟର ଗୋରା ହାକିମମାନେ ମୋତେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭାଷଣ କଥା ବରାବର କହନ୍ତି । କେଉଁ ଘଟଣାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ କଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ତାହା ଆବୃତ୍ତି କରନ୍ତି । ଚକ୍ରଧରପୁର ରେଲ ଷ୍ଟେସନରେ ଦେଖାହେବା ପରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ସ୍କଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୁଇଁବସାରେ ତାଙ୍କ ବାସ ଭବନରେ ଥରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲୁ । ସେଦିନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ତିନି ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଇଥିବ । ସେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭିତରେ ସ୍କଟ୍ ସାହେବ କହିଲେ, "ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ, ମୁଁ ସତର ବର୍ଷ ହେଲା ଦେଶ ଛାଡ଼ି, ଆପଣଙ୍କ ଭାରତରେ ଆସି ରହିଲଣି । ମୁଁ ବିଲାତରେ ପାଠ ପଢ଼ିସାରି ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ କେତେଥର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟକୁ ଯାଇ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଛି । ସେତେବେଳେ ବାଲ୍‌ଫୋର ଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଆପଣଙ୍କ ଭାଷଣ ଶୁଣିଲାବେଳେ ମୋର ମନେ ହୁଏ, ମୁଁ ସତେ ଅବା ବିଲାତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ବସି ବାଲ୍‌ଫୋରଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣୁଛି । ଆପଣ ଜଣେ ବିଚକ୍ଷଣ ବକ୍ତା । ଆମେ ଇଂରେଜ ଲୋକେ ଶତ୍ରୁଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗୁଣର ଉପାସନା କରୁ । ଆପଣ ଜଣେ ଇଂରେଜ ସରକାରର ଘୋର ଶତ୍ରୁ; ତଥାପି ଆପଣଙ୍କୁ କେବଳ ମୁଁ କାହିଁକି, ଆମ ଗୋରା ହାକିମମାନେ ସମସ୍ତେ ଭାରି ଖାତିର କରୁ ।"

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗୋଟିଏ ଭାଷଣ ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ସପ୍ତାହ ସପ୍ତାହ ଧରି ଅନେକ ବହି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ବହୁତ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ର ଘାଣ୍ଟୁଥିଲେ । ଦିନେ ଦିନେ ରାତିରେ ନ ଶୋଇ ଆଲୁଅ ଜାଳି ଭାଷଣର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲେ ।

ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କେତେବେଳେ ପୁରୀ କଲଟରୀ ପୁସ୍ତକାଳୟକୁ, କେତେବେଳେ ବା କଟକ କମିଶନର ଅଫିସକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । କଲିକତା ଇମ୍ପିରିଆଲ ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ସେ ଅନେକ ଥର ବହିପତ୍ର ମଗାଇ ପଢ଼ୁଥିଲେ । କୌଣସି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେଲେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସମୁଦାୟ ଆବଶ୍ୟକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନ କରି ସେ ପାଟି ଫିଟାଉ ନ ଥିଲେ । କେବେ କିପରି ଏଣେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟ କିମ୍ବା ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ଭାଷଣର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ନ ପାରିଲେ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦ ବୈଠକକୁ ଏକାବେଳକେ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଗଲେ ଅଯଥା ଭାଷଣ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ଲାଟ ଦୁଇଥର ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ ଆତ୍ମୀୟ ଭାବରେ "ଗୋପବନ୍ଧୁ" ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଆଉ କୌଣସି ସମ୍ମାନ ସୂଚକ ଭାଷାରେ ସମ୍ବୋଧନ ନ କରି 'ସାର୍ ଏଡ଼୍‌ୱାଡ଼୍' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ସାର୍ ଏଡ଼୍‌ୱାର୍ଡ଼୍ ଗେଟ୍ ପ୍ରଥମ ଥର ସତ୍ୟବାଦୀ ଆସିଲା ବେଳେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଗୋପବନ୍ଧୁ! ଏଥର ଆପଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦ ବୈଠକକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । ଆପଣ ନ ଥିଲେ ମୋତେ ସଭାଗୃହଟା ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ ।" ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ହାକିମ ହୁକୁମା ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେଠାରେ ଯେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଫୁଟିବାଭଳି 'ଆଟମବମ୍' ମନୋବୃତ୍ତି ଗଢ଼ା ଯାଉଥିଲା, ହାକିମ ହୁକୁମା ସେକଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବରାବର ରିପୋର୍ଟ କରନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଖାତିର ଯୋଗେ ସାର୍ ଏଡ଼୍‌ୱାର୍ଡ଼୍ ଗେଟ୍ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ କଟକଣା କୋହଳ କରିଦେବାକୁ ତଳ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦର ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ ହିଁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେ ଖାତିର ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା—୨୩ ତମ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିବସ—ମିଥୁନ ୨୦ ଦିନ, ୧୩୫୮ ସାଲ ୪।୭।୧୯୫୧

ପ୍ରଥମ ସଙ୍ଗ

୧୯୧୦ ମସିହା ବେଳକୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିକଳ୍ପନା ହୋଇସାରିଥିଲା । ତା ନିମନ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳର ବକୁଳବନ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଲେ । ଅତଏବ, ସେହି ବକୁଳ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଭାବୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବୀଜରୋପଣ କରାଗଲା; ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟଟି କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ି କାଳକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଉଠିଲା । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ ତା ନାମ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଗଲା ।

ମୋର ଠିକ୍ ସରଣ ହେଉ ନାହିଁ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବୋଧହୁଏ ସେତେବେଳକୁ କଟକରେ ଓକିଲାତି କରିବା ନିମନ୍ତେ ରହୁଥାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଘରେ 'ଦେ ହୋଷ୍ଟେଲ' ହେଉଛି, ସେ ସେହି ଘରେ ରହୁଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ

ଯାଇ ନ ଥିଲେ। ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ହୋଇଥାଏ। ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଆଗ ଗଞ୍ଜାମ ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ। ଦଶହରା ଅବକାଶ ଲାଗି କଲେଜ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା। ସେହି ସୁଯୋଗରେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଞ୍ଜାମ ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିଲୁ।

ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବି. ଏ. ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥାଏ; କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି ଆଇ. ଏ. ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ। ସେ ତଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ 'କୃପାସିନ୍ଧୁ' ବୋଲି ଡାକେ; ମାତ୍ର ମୁଁ ତ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର, ସେଥିପାଇଁ ସେ ମୋତେ ଡାକନ୍ତି 'ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରେ' ବୋଲି—ଅଳ୍ପ ମାନ୍ୟ ଭାଷାରେ। ତାହାହିଁ ଥାଏ ସେ ସମୟରେ ରୀତି, ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ତଳ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାମାନେ ମାନି ଚଳନ୍ତି; ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ବା ବିଭବରେ ତୁଳନା ସେଥିରେ କରାଯାଏ ନାହିଁ। କୃପାସିନ୍ଧୁ ମୋ ତଳେ ଅବଶ୍ୟ ପଢ଼ୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ମୋଠାରୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଥିଲା। ତାର ପରିଚୟ ସେ ଦିଅନ୍ତୁ ନ ଦିଅନ୍ତୁ; ଘଟଣା ବିଶେଷରେ ମୋ ଆଡ଼ୁ ମୁଁ ଦେବାରେ ତ୍ରୁଟି କରେ ନାହିଁ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ରେଲଗାଡ଼ିରେ ଯାଇ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇଲୁ। ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ପାଦ ପକାଇବା ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ତାହା ପ୍ରଥମ। ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେଠାକୁ ପୂର୍ବରୁ କେତେଥର ଯାଇଥିଲେ। ସେ ଆମଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ଚୋଲଟ୍ରିକୁ ଧରି ଗଲେ। ସେବର ଚୋଲଟ୍ରି ଆଜି କାଲିର ଚୋଲଟ୍ରି ପରି ନ ଥିଲା। ଏବେ ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦୋମହଲା ପକା ପାଇଖାନା ତିଆରି ହୋଇଛି; ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ମେହେନ୍ତର ତାକୁ ସଫା କରନ୍ତି। ଚୋଲଟ୍ରିର ସେକାଳ ପାଇଖାନାର ନମୁନା ଆଜିସୁଦ୍ଧା ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ କେତେକ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଘରେ ରହିଛି। ସେ ପାଇଖାନା ଚାରିପଟେ ଅଧା ପକା କାନ୍ଥ ରହିଥାଏ; ଠିଆହେଲେ ବାହାର ଲୋକେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି। ତଳେ ମାଟି ଉପରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଛଡ଼ାରେ ପଥରଖଣ୍ଡମାନ ଏକ ଧାଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଥାଏ। ମଳତ୍ୟାଗ କଲାବେଳେ ସେହି ପଥର ଉପରେ ପାଦ ଥୋଇ ବସିବାକୁ ହୁଏ। ପାଇଖାନା ଦ୍ୱାରରେ କବାଟ ନ ଥାଏ; ତେଣୁ କାଳେ ଆଉ କେହି ଆସିଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ପେଟରେ ଚାପୁଡ଼ା ମାରିବାକୁ ପଡ଼େ। ଚାପୁଡ଼ାକୁ ଡରିବା ଲୋକେ ଖୁଁ ଖୁଁ କାଶନ୍ତି ଅନେକ ପାଣି ନୋଟାଟା ବାହାରେ ରଖିଥାନ୍ତି। ଏସବୁ କୌଶଳ ମୁଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନକୁ ଯାଇ ଜାଣିଲି; କିନ୍ତୁ କୃପାସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ଧରି ନେଇଥିଲେ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ କୃପାସିନ୍ଧୁ ରେଲଗାଡ଼ିରେ ମଳତ୍ୟାଗ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରିଥିଲେ। ମୁଁ ଚୋଲଟ୍ରିରେ ପହଞ୍ଚି ପାଇଖାନାକୁ ଗଲି। ମୁଁ ଯାଇ ମିନିଟିଏ ଖଣ୍ଡେ ବସିଛି, ଗୋଟାଏ ଜନ୍ତୁ ଗର୍ଜନ ଛାଡ଼ି ଭିତରକୁ ପଶିଆସିଲା। ମୋ ଦେହସାରା ଭୟରେ ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା। ମୁଁ ଉଠିପଡ଼ି ପଳାଇବାକୁ ବସିଲି; କିନ୍ତୁ ଜନ୍ତୁଟା ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା ନାହିଁ, କି ଖାତିର ସୁଦ୍ଧା କଲା ନାହିଁ। ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିଥିଲା, ସେଥିରେ ହିଁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଲାଗିଗଲା। ତେଣେ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ଠୋ ଠୋ ହସିବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମୁଁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି ଯେ, ସେ ଝରକା ବାଟେ ଚାହିଁ ମୋ ବିଷମ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ହସି ହସି ଗଡ଼ିଯାଉଛନ୍ତି। ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ ମୁରୁକି ହସା ହସି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଥିଲେ। ତା ପରେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଯେତେବେଳେ ପାଇଖାନାକୁ ଗଲେ, ସେ ଖଣ୍ଡେ ବାଡ଼ି ହାତରେ ନେଲେ। ବାଡ଼ି ଭୟରେ ଜନ୍ତୁଟା ବାହାରେ ରହି ଖୁଁ ଖୁଁ ସିନା ହେଲା, ଭିତରକୁ ମୁହାଁଇଲା ନାହିଁ।

ସେ କାଳର ଘୁଷୁରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ନାହାନ୍ତି। ସେମାନେ ହିଁ ପାଇଖାନା ସଫାସୁତୁରା ରଖୁଥିଲେ। ଜଣେ ମଳତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଆସିଲା ପରେ ଆଉ ଜଣେ ଗଲାବେଳକୁ ପାଇଖାନା ନିର୍ମଳ ହୋଇଥାଏ।

ସେପରି ପାଇଖାନାକୁ କେବଳ ପାଣିଲୋଟା ନେଇଗଲେ ଚଳେ ନାହିଁ, ତା ସଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ନେବାକୁ ହୁଏ । କଥାରେ କହନ୍ତି—"ଯେ ଦେଶେ ଯାଇ, ସେ ଫଳ ଖାଇ ।" ଇଂରେଜି ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ଅଛି; ତାର ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ହେଉଛି—"ତୁମେ ଯଦି ରୋମକୁ ଯାଅ, ରୋମବାସୀ ଯେପରି ଚଳନ୍ତି, ସେପରି ଚଳ ।" ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆମକୁ ଏକଥା କହିଲେ । ସେଥିପାଇଁ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ କେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମପୁରକୁ କୌତୁକରେ ରୋମ' ବୋଲି କହୁଥିଲୁ । କେହି କେହି କହିଲେ, ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ମେହେନ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଘୁଷୁରି ରଖି ସହରଟାର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ରକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି; ମାତ୍ର କଥାଟା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହେଲା ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳେ ସଦାଶିବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି । ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ନରସିଂହ ଦାସ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ରହୁଥିଲେ । ସେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ଚାକିରି କରୁଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉଭୟଙ୍କର ପୂର୍ବରୁ ଭଲ ପରିଚୟ ଥିଲା । ଆମେମାନେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କଲୁ । ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଚଳିବା ଲୋକ, ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ । ସେ ଖୁବ୍ ଥଟଳ କଥା କହନ୍ତି । ନରସିଂହ ଦାସ ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଶଶୀଭୂଷଣ ରଥ ସେ ସମୟକୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଆସି ନ ଥିଲେ, କଲିକତାରେ କୌଣସି ଯୋତା କାରଖାନାରେ କାମ କରୁଥିଲେ ।

ନରସିଂହ ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଦିନ ଯେ ସାକ୍ଷାତ ଘଟିଲା, ତା ପାସୋରି ଯିବା କଥା ନୁହେ । ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ ଧରି କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କରେ ପୋତି ପକାଇଲେ । ପରେ ପରେ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କର ଓ ମୋର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ହବିଷ୍ୟ କାଳ । କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲୁ । ତା ପରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ନରସିଂହ ଦାସ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ 'ତୁମେ' କହୁଥିଲେ । କଥାବାର୍ତ୍ତାର କେତେକ ଅଂଶ ମୋର ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ମନେ ଅଛି । ତାହା ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି—

"ତୁମ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ କଳ୍ପନା କେତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଲା, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ?"

"ତାର ଅଙ୍କୁରାରୋପଣ ମାତ୍ର ହୋଇଛି । ବିନା ଅର୍ଥରେ ଆରମ୍ଭ ତ କରିଦେଇଛି । ଏଣିକି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ।"

"ଅର୍ଥରେ ଅଭାବ ହେବ ନାହିଁ; ବିଶେଷରେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ । ଏତେ ବଡ଼ ବିଶାଳ ଜାତି ପରାଧୀନତାପାଶରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିବ ? ତୁମେ ଠିକ୍ ନିଦାନ ଧରିଛ । ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ନ ବଦଳାଇଲେ ଦେଶରେ ସ୍ୱାଧୀନତାକାମୀ ଲୋକ ଗଢ଼ା ହେବେ ନାହିଁ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଅଛି । ଅର୍ଥ ମିଳିଯିବ । ଅଭାବ ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକର । ଏ ଉଦୀୟମାନ ଯୁବକ ଦୁହେଁ ତୁମ ସହିତ ଯୋଗ ଦେବେ ତ ?"

"ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କିଛି କହି ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଜେ ଯାହା ଭଲ ବୁଝିବେ, କରିବେ ।"

"ହଁ, ଏଇଟା ଠିକ୍ ପନ୍ଥା । ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧ୍ୟ ବାଧକତା ଭଲ ନୁହେ ।"

"ଆଜ୍ଞା, 'ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଏ ଭଜନ, ଭୟେ ଭାଜନ୍ତି ଯୋଗୀ ଜନ ।' ଏ କଣ କୁହାପୋଛାରେ ହେବ ? ହୃଦୟରେ ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ନ ହେଲେ, କେହି କଣ ଧରି ବାନ୍ଧି କରାଇପାରିବ ?"

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହବିଷ୍ୟ ଉପରଓଳି ଚାରିଟା ବେଳକୁ ହୁଏ । କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହବିଷ୍ୟ

ଭାତ ପେଟେ ପେଟେ ଖାଇଦେଉ, ରାତିକ ଖାଇବା ଚିନ୍ତା ରଖୁ ନାହିଁ । ହବିଷ୍ୟ ରାନ୍ଧିବା ନିମନ୍ତେ ଜଣେ ସ୍ଥାନୀୟ ପାଚକ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ପଠାଇଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦିନ ପାଚକ ତରକାରିରେ ଲଙ୍କାମରିଚ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେଲେ । ତା ପରଦିନ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ବୁଲିଗଲୁ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ରୋଷେଇ ଘରେ ପାଚକଙ୍କୁ ଜଗି ବସିଲେ; ନୋହିଲେ କାଳେ ସେ ପୂର୍ବଦିନ ପରି ତରକାରି ରାଗ କରିଦେବେ; କିନ୍ତୁ ଖାଇବା ବେଳକୁ ପୁଣି ପୂର୍ବଦିନର ଦଶା । ପାଟି ହୁ ହୁ ଜଳିଲା । ଆମର ରାଗ ଚଳିଯାଏ; ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଜର ଅର୍ଶରୋଗ ଯୋଗେ ରାଗର ପାଖ ମାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଗିବସି ସୁଦ୍ଧା, ତରକାରି କିପରି ରାଗ ହେଲା କହି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ପନିପରିବା ରାଗ ହୋଇଥିବ ବୋଲି ମୁଁ କହିଲି । କୃପାସିନ୍ଧୁ ପାଚକଙ୍କୁ କାରଣ ପଚାରନ୍ତେ ପାଚକ କହିଲେ, "ବାବୁ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରସା କରିବାକୁ ଗଲେ, ମୁଁ ମୁଠାଏ ଲଙ୍କାମରିଚ ଗୁଣ୍ଡ ଛାଡ଼ିଦେଲି । ତରତରରେ ପକାଇବାରୁ ଟିକିଏ ବେଶି ହୋଇ ଯାଇଥିବ ଅବା । ନୋହିଲେ ଖାଆନ୍ତି କିଅଣ ? ତିଅଣ କଣ ଭାତ ହୋଇଛି ?" ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆସି ନାକ ପୋଛି ପୋଛି କହିଲେ, "ମୋତେ ମାରି ପକେଇଲୁ ।" କିନ୍ତୁ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ ଲଙ୍କାମରିଚର ନାମ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ 'ମେରିପକାଇଲୁ' ହୋଇଥିଲା ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ପ୍ରତିଦିନର ପାଠ୍ୟ ଥିଲା, ଗୀତା ଓ ମାଟ୍‌ସିନିଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ । ଗୀତା ସେ ଏକା ପଢ଼ନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମାଟ୍‌ସିନି ପଢ଼ିଲାବେଳେ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଓ ମୋତେ ବସାଇ ପଢ଼ି ଶୁଣାନ୍ତି । ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ସେ ନିଜେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଥରେ ଥରେ ତାଙ୍କ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଯାଏ । ଆମେ କୌଣସି ବାକ୍ୟ ନ ବୁଝି ପାରିଲେ ସେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି । ବେଦ, ଉପନିଷଦ ଭଳି ଆମେ ଆଗ୍ରହରେ ଶୁଣୁ । ମାଟ୍‌ସିନିଙ୍କ ତ୍ୟାଗ, ଧୀରତ୍ୱ, ଅଟଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଦେଶ ପାଇଁ ଦୁଃଖ-କ୍ଳେଶ ସ୍ୱୀକାର ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଶୁଣିଲା ବେଳେ, ଆମ ଯୁବକ ପ୍ରାଣ ଆଲୋଡ଼ିତ ହୋଇଯାଏ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପଛରେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ । କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଚାରନ୍ତି, "ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରେ, ତୁମେ ଆମେ ଏ କଠୋର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପାତ୍ର ହୋଇ ପାରନ୍ତେଟିକି ?" ମୁଁ ମନକୁ ମନ ଭାବେ—କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ବଜାଇ ଶିଖନ୍ତି । ଉତ୍ତରରେ କହେ, "ତୁମ ବଳ ତୁମେ କିଷ; ମାତ୍ର ମୋତେ ଏହା ବୁଢ଼ୀମା କହିବା କାହାଣୀ ପରି ଲାଗୁଛି ।" ମୁଁ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାତିଟା ଭାରି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ।

ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ଆମେମାନେ ଆସିକା ଗଲୁ । ସେତେବେଳେ ସେ ଦୁଇ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ଝଟକା ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଦ୍ରୁତଗାମୀ ଯାନ । ଝଟକା ଭଡ଼ା ହୋଇଗଲେ ଚାଳକ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ା ହିଞ୍ଜିଳିକାଟୁକୁ ଆଗରୁ ପଠାଇଦିଏ । ସେଇଠାରେ ଝଟକାର ଘୋଡ଼ା ବଦଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ପଚିଶ ମାଇଲ ବାଟକୁ ପ୍ରାୟ ଛଅଘଣ୍ଟା ଲାଗେ । ଆମେ ଭୋର ଚାରିଟାରେ ବାହାରି ଦଶଟା ସୁଦ୍ଧା ହରିହର ପଣ୍ଡାଙ୍କଦ୍ୱାରରେ ଓହ୍ଲାଇଲୁ । ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆସିକାରେ ବଟକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ ମିଶ୍ର ରହୁଥିଲେ । ହରିହର ପଣ୍ଡା, ବଟକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ବିଶ୍ୱନାଥ ମିଶ୍ର ତିନିହେଁ ଓକିଲ; ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ, ନରସିଂହ ଦାସଙ୍କ ପରି ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରର । ବିଶ୍ୱନାଥ ମିଶ୍ର ଟିକିଏ ଭୋପା ଧରଣର, ପରେ ବିଲାତ ଯାଇ ବାରିଷ୍ଟର ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଆମେ ତାଙ୍କର ଘରେ କାଠପଟା ଚଟାଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଦୋତାଲାରେ ରହିଲୁ । ଚାରିଜଣଙ୍କ ଘରେ, ପାଳି କରି ଖାଉ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ହବିଷ୍ୟରନ୍ଧା ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଘରେ ହୁଏ । ସେ ଜଣେ ଖଣ୍ଡାଦାଢ଼ରେ ଚାଲିବା ଲୋକ; ମାତ୍ର ଭାରି ସରସ । ବଟକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ନିତାନ୍ତ ଅତିଥି ପରାୟଣ । ହରିହର ପଣ୍ଡା ଅଳ୍ପ କଥା କହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଶୁଖିଲା ଦିଶେ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମୋତେ

ସାମାନ୍ୟ ଭୟ ଲାଗୁଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ଉନ୍ନତିରେ ଜୀବନର କେତେକ ସମୟ, ଶକ୍ତି ଓ ଅର୍ଥ ନିୟୋଜିତ କରୁଥିଲେ । ଗଞ୍ଜାମର ଓଡ଼ିଆଜାଗରଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭାଗ ରହିଛି । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଓ ନିଜ ନିଜ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଲା ।

ସେମାନେ ଆମଙ୍କୁ ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି ପଠାଇ ଦେଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆମେ ଶଗଡ଼ରେ ବସି ଋଷିକୂଲ୍ୟା ପାରି ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଲୁ ଓ ବଡ଼ ପାହାନ୍ତାରେ ଦିଗପହଣ୍ଡି ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଯଥା ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାହେଲା । ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଦୈନିକ ଭତ୍ତା ଦଶ ଟଙ୍କା ଓ ବାକି ଆମ ଦୁହିଙ୍କ ଲାଗି ଟଙ୍କାଏ ଟଙ୍କାଏ ବରାଦ କରିଦେଲେ । ମୋ ଘର ଖାସମହାଲରେ; କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ କୃପାସିନ୍ଧୁ ଉଭୟେ ଜମିଦାରୀ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ; ତଥାପି ସେମାନେ ଜମିଦାର ଆଖିରେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ମୋର ତ ନ ଦେଖିବା କଥା, ମୁଁ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ବଡ଼ଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜ ଦରବାରରେ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଅପଣ୍ଡିତ ମିଶି ଅନେକ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ଆସନରେ ବସନ୍ତି କେବଳ ରାଜା, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ବସିବା ସ୍ଥାନ ଖାଲି ଚଟାଣ । କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଚୌକିଆ ଆସନ ପଡ଼େ । ରାଜସଭାରେ ଢେଙ୍କାନାଳରୁ ଢିଙ୍କିଶାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନା କଥା ପଡ଼େ । ରାଜା ହାଇ ମାରିଲେ ଦରବାର ଗୃହରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ମିନିଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ହୁଏ; ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକଙ୍କୁ ଏକସ ଫୁଟକି ମାରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ରାଜା ନିଜେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଭା କଲେ । ସେଥିରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବକ୍ତୃତା ଦେଲେ । ଆଉ କେତେ ଜଣ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ କହିଲେ । ଶେଷରେ ସ୍ୱୟଂ ରାଜା ଭାଷଣ ଦେବାକୁ ଉଠିଲେ । ସାତ ଆଠ ଗୋଟି ମାତ୍ର ବାକ୍ୟ କହିଥିବେ, ସେତିକିରେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ସମୟ ଲାଗିଲା । କହିସାରି ରାଜା ନିଜେ ତାଳି ମାରିଲେ ଓ ବକ୍ତୃତା କିପରି ହେଲା ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ଆଗରେ ବସିଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରି ଗଲେ । ଭାରତର ବାଗ୍ମୀ-ପ୍ରବର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ବା ଶ୍ରୀନିବାସ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବକ୍ତୃତାର ପ୍ରଶଂସା ସେପରି ଭାଷାରେ କେବେ ହୋଇ ନ ଥିବ ।

ସେ ଦିନ ବସାରୁ ଫେରିବା ପରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଲେ, ଏ ରାଜଧାନୀମାନଙ୍କରେ କଣ ମନୁଷ୍ୟତାର ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ? ଲୋକେ ରାଜାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ କଣ ନ କରୁଛନ୍ତି ! ଏ ରାଜା ଜମିଦାର ଶ୍ରେଣୀର ଲୋପ ନ ହେଲେ କଣ ଜାତି ଗଢ଼ା ହୋଇ ପାରିବ ? ଏମାନେ ହିଁ ତ ବିଦେଶୀ ସରକାରକୁ ଟେକି ରଖିଛନ୍ତି । ମୋର କଣ ମନେ ହେଉଛି ଜାଣ ? ଗୋଟାଏ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ପରଶୁରାମ ପରି ସାରା ଓଡ଼ିଶା ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉତ୍ତର ଓ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ବୁଲି ଏ ରାଜାକୁଳକୁ ଖଣ୍ଡା ପ୍ରହାରରେ ଲୋପ କରି ଦିଅନ୍ତି ।" କହୁ କହୁ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଅଗ୍ନି କଣା ବାହାରିଲା ପରି ଦିଶିଲା, କପାଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଆସିଲା, ଓଠ କମ୍ପିଲା ଓ ସମଗ୍ର ଦେହ ଥରି ଆସିଲା । କୃପାସିନ୍ଧୁ ମୋ ଠାରୁ ସାହସୀ; ତଥାପି ସେ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ଶଙ୍କିଗଲେ । ରାଜାଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ତିନି ଦିନରେ ଯାହା ଶୁଣାଗଲା, ଆଜି କେହି କହି ବସିଲେ, ଶ୍ରୋତା କାନରେ ହାତ ଦେବେ । 'କହ୍ନାୟାଲାଲ ଗୌବ.' ନିଜର 'ହିଜ୍ ହାଇନେସ୍' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ସେ ସବୁରୁ କେତେକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆଉ ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ । ଆମମାନଙ୍କୁ ସେହିଠାରେ ଯାତ୍ରା ଶେଷ କରିବାକୁ ହେଲା । ଫେରିବା ବାଟରେ ଚାରି ଦିନ ଲାଗିଗଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ମନର କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ସବୁ ଶୁଣିବାକୁ ଆମେ ଇଚ୍ଛା

ପ୍ରକାଶ କଲୁ । ସେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କଳ୍ପନାର ଚିତ୍ର ଆମ ଆଗେ ବାଢ଼ି ଥୋଇଲେ । ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଥରେ ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଆଜ୍ଞା, ଦେଶରେ ଏତେ ତ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରହିଛି; ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହେବା ଫଳରେ ସ୍ୱାଧୀନତା କିପରି ମିଳିବ ?"

ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ତୁମେ ପରା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ପଢ଼ିଛ, ଭାରତରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କର ସୁନା କଳସ ଇଂରେଜଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ? ତୁମେ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କର ?"

ମୁଁ କହିଲି, "ଏବେ କରୁ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତିନି ବର୍ଷ ତଳେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ କରୁଥିଲି ।" କୃପାସିନ୍ଧୁ କହିଲେ, "ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ନ କରିବାକୁ ରୁଚି ଅଛି ? ଆମେ ତ ପୁସ୍ତକରେ ପଢ଼ି ଦେଇ ଯାଉ; ତା ପରେ ଶିକ୍ଷକ ସେହି କଥା ଆମ କାନରେ ଥରକୁଥର ଘଣ୍ଟି ବଜାନ୍ତି; ଆମ ତୁଣ୍ଡରୁ ଉତ୍ତର ଆଦାୟ କରନ୍ତି ଆମ ଜୀବନ ସେହି ବିଶ୍ୱାସରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଗଲାଣି କି ?"

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଲେ, "କଅଣ ତୁମର ଏକା ? ଦେଶରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଉଦୀୟମାନ ଯୁବକଙ୍କ ଜୀବନ ସେହି ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣାରେ ଗଢ଼ା ହେଉଛି । ଇଂରେଜ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏସବୁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରହିବ; ମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ମିଳିଲେ ସେହିମାନେ ହିଁ ଏହି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକକୁ ଓଲଟା ବାଣପରି ବ୍ୟବହାର କରିବେ । ସେଇଥି ପାଇଁ ଏ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିକଳ୍ପନା । ପ୍ରକୃତରେ ଟଙ୍କା ଦରକାର ନାହିଁ; ଟଙ୍କା ମନୁଷ୍ୟ ତିଆରି କରୁଛି, ମନୁଷ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ ପାଇବ । ପ୍ରଧାନ ଦରକାର ଶିକ୍ଷକ, ଯେଉଁମାନେ କି ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବଳି ଦେଇ ସତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଦେଶୋଦ୍ଧାରକୁ ନିଜର ବ୍ରତ କରି, ଦେଶରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ କୋଟି କୋଟି ମାନବ ଗଢ଼ିପିବେ । କୁମ୍ଭାର ମାଟିପିଣ୍ଡୁଳା ଧରି ଦେବ-ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ୁଛି । ମନୁଷ୍ୟ ପିଣ୍ଡରୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତି କଠିନ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଛଡ଼ା ଉପାୟ ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ଆମକୁ ନିରସ୍ତ୍ର କରି ରଖିଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଗି ଆମେ ଆଜି ଆମେରିକା ପରି ଯୁଦ୍ଧ କରି ପାରିବା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏପରି ଲୋକସମାଜ ଗଢ଼ି ପାରିବା, ଯାହାକୁ ଶାସନ କରିବା ପଶୁବଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ଇଂରେଜ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ହେବ ।"

ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖିଥିଲି, ଏତେ ନିକଟରେ ଦେଖିବା ଏହା ହିଁ ମୋ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ; କିନ୍ତୁ ଯେତେ ନିକଟକୁ ଆସିଲି, ତାଙ୍କ ମୋ ମଧ୍ୟର ବ୍ୟବଧାନ ମୋତେ ସେତିକି ବୋଧ ହେଲା । କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ହୋଇଥିବ । ସେ ଥରେ ମୋତେ କହିଲେ, "ଦାସ ଆପଣେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ଶୁଣିଲେ ଡର ମାଡ଼ୁଛି; ମାତ୍ର ଭାରି ଭଲ କଥା ।"

ସମାଜ — ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧସଂଖ୍ୟା— ପଞ୍ଚବିଂଶତିତମ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିବସ— ମିଥୁନ ୨୮ ଦିନ, ୧୩୬୦ ସାଲ ତା ୧୧ । ୭ । ୧୯୫୩ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ମୃତି

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ମୃତି ଲେଖିବା ନିମନ୍ତେ 'ସମାଜ' ସମ୍ପାଦକ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଇ ଚାରି ପୃଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ସ୍ମୃତି ଲେଖି ପାରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ତାର ଜଣେ ପୂର୍ବର ଛାତ୍ର ସେ ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ ବହି ଲେଖିଛନ୍ତି; ତାହା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କଳ୍ପିତ ଲେଖାର ଅଧେ ମାତ୍ର । ତେବେ ମୋ ଲେଖାରେ ଅନେକ ବିଷୟ ବାଦ ପଡ଼ିଯିବ । ମୋର ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନୁହେ, ତେଣୁ ଲେଖାଟା ଲମ୍ବା ନୋହିପାରେ ।

ମୁଁ ୧୯୧୩ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସ ୨୯ ତାରିଖ ସକାଳେ କଲିକତାରୁ ଆସି ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇଲି । ମୋତେ ବାଟ କଢ଼ାଇ ନେବା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ଛାତ୍ର ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଯିବା ତାହା ମୋର ପ୍ରଥମ; କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୁଁ ଜଣେ କର୍ମୀ, ଚାରି ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ହୋଇସାରିଥିଲି । କଟକ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଲି । ତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଥିଲା । ସେ ଚୁମ୍ବକ ପରି ଲୁହାକୁ ଟାଣି ପାରୁଥିଲେ । ମୁଁ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ପ୍ରକୃତରେ ଖଣ୍ଡେ କାଳିଆ ମଇଳା ମାଟି ବୋଳା ଲୁହା ଥିଲି । ୧୮୯୮ ମସିହାରୁ ବାର ବର୍ଷ ବୟସରେ ମୋର ବିବାହ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ମୋ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା, ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଚାକିରି କରିବି, କୋଠାଘର ତୋଳିବି ଓ ଜଣେ ପକ୍କା ସଂସାରୀ ରୂପେ ସଂସାରରେ ଚଳିବି ।

ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ସନ୍ନ୍ୟାସବାଦୀ ଗୁରୁକଳ୍ପ ବ୍ୟକ୍ତି ମୋ କଳ୍ପନାର ସେ ସୌଧ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବହୁ ପରିମାଣରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲେ । ଜାତିର ଗଠନରେ ନିଜର ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟ କରିବା କଳ୍ପନା ମୋ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିତରେ ପୂରାପୂରି ସ୍ଥାନ ପାଇଲା । ୧୯୦୯ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ଥାଏ । ମୁଁ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ କିଛି କିଛି କୃଷିଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କରୁଥାଏ । ମୋର ଶେଷ କୃଷି-ପରୀକ୍ଷାରେ ପରୀକ୍ଷକ ହୋଇ ଆସିଲେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର କୃଷିବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟର । ସେ ମୋତେ ଯେ କେବଳ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇଲେ, ତା ନୁହେ, କୃଷିଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ସରକାରୀ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ବିଲାତ ପଠାଇବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ନାସ୍ତି କଲି । ତା ପର ବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ମୋତେ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର ଚାକିରି ଯାଚିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେଲି । ମୁଁ କଲିକତାରେ ଏମ୍. ଏ. ପାସ କରି ଓକିଲାତି ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୂକବଧିର ବିଦ୍ୟାଳୟ ପକ୍ଷରୁ ମୋତେ ଆମେରିକା ପଠାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା । ସେ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କଲି ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିଲି ଓ ତାଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ଚାଳିତ ହେଲି ।

ଓକିଲାତି ପଢ଼ା ଶେଷ କରି, କେବଳ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ବାକି ରଖି, ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାଳଘର ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କ 'ନିଶ ଆନ୍ଦୋଳନ' ଫଳରେ ପୋଡ଼ି ଯାଇଥାଏ । ପଢ଼ାପଢ଼ି ବଉଳ ତମାଳ ଗଛ ଛାଇରେ ହେଉଥାଏ । ଛାତ୍ରାବାସ ପିଲାମାନଙ୍କ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ନିଅଣ୍ଟ, ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଖରାରେ ଆଠ ଦଶ ଜଣ ଲେଖାଏଁ ରହନ୍ତି ।

ମୋର ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବଖରା ମିଳିଲା । ତାହା ଲମ୍ବାରେ ଆଠହାତ ଓ ଓସାରରେ ପାଞ୍ଚ ହାତ । ସେଥିରେ ତିନିଜଣ ଛାତ୍ର ରହୁଥିଲେ । ମୁଁ ଯାଇ ହେଲି ତାର ଚତୁର୍ଥ ବାସିନ୍ଦା । ତଳେ ଶୋଇବାକୁ ହେଲା । ମୁଁ ଛାତ୍ର ଭାବରେ ତା ପୂର୍ବରୁ ଦୀର୍ଘ ବାରବର୍ଷ କାଳ ଛାତ୍ରାବାସମାନଙ୍କରେ ଖଟରେ ଶୋଇଆସିଥିଲି । ଖଟରେ ଶୋଇବା ଏକ ଅଭ୍ୟାସରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ଅବଶ୍ୟ ତା ଭିତରୁ ପ୍ରଥମ ସାତ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାଭାବ ଯୋଗେ ଖାଲି ଖଟରେ ଇଟାରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଶୋଉଥିଲି । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପହଞ୍ଚି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖଟରୁ ଖସି ମାଟିକୁ ଯିବାରୁ କବିଙ୍କର ପଦ୍ୟରୁ ଧାଡ଼ିଏ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ତାହା ହେଉଛି "ମାଟିର ଏ ଦେହ ନିଶ୍ଚେ ମିଶିବ ମାଟିରେ ।"

ବିଦ୍ୟାଳୟ ନୂଆ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯାଇ ପଢ଼ି ନ ପାରି ଯେଉଁ କେତେକ ଯୁବକ ଘରେ ବସି ରହିଥିଲେ, ସେମାନେ ସେଠାରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ଫଳରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଲା ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ସାନ ପିଲା ଗଗନବିହାରୀ ଚାନ୍ଦ । ସେ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ମୋ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ୨୯ ତାରିଖ ଚାଲିଗଲା, ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ମୋତେ କହିଲେ, "ତୁମେ ତ ଆମର ପ୍ରାୟ ସବୁ ବଡ଼ ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ । ଏତେ ବଡ଼ ପିଲାର ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କେବେ ମଙ୍ଗିବେ ନାହିଁ । ପୁଣି ସେ ଭାରି ରାଗି-ଲୋକ । ତୁମେ ହରିବାବୁଙ୍କୁ ଧର । ମୋତେ ଯଦି କହିବ, ମୁଁ ତୁମକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇପାରେ ।" ତାହାହିଁ ହେଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଦଉଡ଼ା ଦଉଡ଼ିରେ ସେ ମୋତେ ଦୁଇ ଚାରି ବିଧା ମାରି ମଧ୍ୟ ସାରିଥିଲେ । ଏବେ ନାମ ହୋଇଛି 'ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର'; ସତ୍ୟବାଦୀ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେତେବେଳେ ପ୍ରିୟ ନାମ ଥିଲା 'ହରିବାବୁ ।' ୩୧ ତାରିଖ ସକାଳେ ଗଗନ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ହରିବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲେ, "ସାର୍, ଏ ପିଲାଟି ପଢ଼ିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବୟସ ତ ବେଶି ହୋଇ ଯାଇଛି । କୋଚିଂ କ୍ଲାସରେ ଏଙ୍କୁ ନିଅନ୍ତୁ ।" ହରିବାବୁ ତାହା ଶୁଣି କହିଲେ, "ଗଧ, ତୁ ଆସିଚୁ ସୁପାରିଶ କରି ! ହଉ କାଲି ଦେଖିବୁ, କୋଚିଂକ୍ଲାସରେ ଏ କେଉଁଠାରେ ବସିବେ ।"

ସେତେବେଳକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମାଇନର ଶ୍ରେଣୀ ଉପରକୁ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୁଇଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିଥାଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମାଇନର ଶ୍ରେଣୀରେ ଭର୍ତ୍ତି ନ କରି, ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଣୀ ବସିଥାଏ । ତାହାରି ନାମ 'କୋଚିଂ କ୍ଲାସ ।' କୋଚିଂ କ୍ଲାସରେ ବାର ତେର ବର୍ଷ ବୟସରୁ ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଲାମାନେ ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକର ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଶ୍ରେଣୀ । କିଏ କେତେଦୂର ପଢ଼ିଥାନ୍ତି । ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଝାଳବୁହା ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ମୋତେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ପଢ଼ାଇବାକୁ ଦିଆଗଲା । ଗଗନ ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । ସେ ମୋତେ ହରିବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ନେବା ପରଠାରୁ ପିଲାଙ୍କ ହସଦୃଷ୍ଟିରେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେତେବେଳେ ଯାଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆସନରେ ବସିଲି, ତାଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଲାଜରେ ମୁହଁ ପୋତିଦେଲେ ।

ମୁଁ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷକଗୋଷ୍ଠୀରେ ଯୋଗ ଦେଲିନାହିଁ । ମୋତେ ତା ମଧ୍ୟରେ ବୈଧାନିକ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ମେ ମାସ ପହିଲା ତାରିଖ ଶ୍ରମିକ ଦିବସରେ ଗୋଟିଏ ସଭା ବସିଲା । ସଭାକୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ପୁରୀରୁ ଆସିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏମାର ମଠ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ, ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ ମହନ୍ତ, ଓକିଲ ବନମାଳୀ

ଦାସ, ଉତ୍କଳ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସାନଭାଇ ରଘୁନାଥ ରାଓ ଏବଂ ଦିବାକର ଦାସ । ସେମାନେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ । ଆଉ କିଏ ଆସିଥିଲେ ମୋର ମନେ ପଡୁନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନେ ଚାରିଆଡ଼େ ଘେରି ରହିଥାନ୍ତି । ଏମାର ମଠ ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ସଭାପତି ହେଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ତାଙ୍କର ସରଳ ମଧୁର ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ମୋତେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ । ପିଲା ଦିନେ ମୋର ସାତ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବ୍ରତୋପନୟନ ହୋଇଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ତାହା ଏକ ଗତାନୁଗତିକ କାର୍ଯ୍ୟ । ମୋତେ ସେଦିନ ଆଉ ଥରେ ବ୍ରତ ହେଲା ପରି ଲାଗିଲା । ମୋ ଆଖିରୁ ଅବିରଳ ଲୁହ ବହିଯାଉଥାଏ । ମୋଠାରୁ ବକ୍ତୃତା ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା । ମାତ୍ର ମୁଁ ପାଟି ଫିଟାଇ କିଛି କହି ପାରିଲିନାହିଁ । କେବଳ ଯେଉଁ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ଯାଉଥିଲି, ତା ଭାରରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଭାଜି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଆଜି ଏକଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ କଳ୍ପନାରେ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଛାତି ଥରିଯାଉଛି ।

ମୋର ବର୍ଷକ ପରେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଯାଇ ଯୋଗ ଦେଲେ । ତାଙ୍କୁ ମିଶାଇ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତିନିଜଣ ଏମ୍. ଏ. ପାସ କରିବା ଯୁବକ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏମ୍. ଏ. ପାସ କରିଥିଲୁ; କୃପାସିନ୍ଧୁ କରିଥିଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ । ଆମେ ସବୁ ବେଶି ପଢ଼ିଥିବା ଶିକ୍ଷକ । ହରିବାବୁ ଆଇ. ଏ. ପାସ କରିଥିଲେ । କ୍ଷୁଦ୍ର ସର୍ପର ବିଷ ଉତ୍କଟତର ବୋଲି ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି । ଆମ ଭିତରେ ଜଣେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସେ ମୋଟେ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ ପାସ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମାନବିକତାରେ ସେ ଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ । ସେ ହେଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅକାଳ ବିୟୋଗ ଘଟିଗଲା । କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଇଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଗାଙ୍ଗୁଲି ପଢ଼ାଇବାବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ କହନ୍ତି, “ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଆଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ନିଜ ପାଖକୁ ନେଇଯାନ୍ତି ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି ମୋର ତା ମନେ ହେଲା; ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ କହିବା କଥା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ସେତେବେଳେ ପୁରୀରେ ରହୁଥିଲେ । ଓକିଲ ତାଲିକାରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଅବଶ୍ୟ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମହକିଲ ଆସିଲେ ସେ ବରାବର କହନ୍ତି, “ଦେଖ ଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ପଣ ନାହିଁ । ଟଙ୍କାତକ ଧରି ଘରକୁ ଫେରିଯାଅ । ପଡ଼ୋଶୀ ବି ବାଧା ମାରିଦେଲା ତ, କଣ ଦେହ ଛିଡ଼ିଗଲା ? ସହିବା ଲୋକ ବଡ଼ । ତାକୁ ଦଣ୍ଡଦିଆଇଲେ ତୁମର କଣ ଲାଭହେବ ? ଓଲଟି ସେ ମନରେ ରାଗ ରଖି ସବୁବେଳେ କୁହୁଳୁଥିବ । ତୁମେ ତାକୁ କ୍ଷମା ଦେଲେ, ସେ ନିଜ ଲାଜରେ ସଢ଼ିଯିବ । ନର ପରା ନାରାୟଣ । ତୁମେ ନରରୁ ନାରାୟଣ ହୁଅ ।” ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି କେତେକ ଲୋକ ଗ୍ରାମକୁ ଫେରିଯାନ୍ତି; କେତେକ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ହଁ ହଁ କରି ଅନ୍ୟ ଓକିଲ ଦ୍ୱାରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ବିପତ୍ନୀକ । ଦୁଇ ଝିଅଙ୍କ ସହିତ ସେ ପୁରୀରେ ଭଡ଼ା ଘରେ ଥାଆନ୍ତି । ଝିଅ ଦୁଇଟି ତାଙ୍କ ସହରୀ ଜୀବନରେ ପୂଜାରୀ ଓ ଚାକର । ଗ୍ରାମରୁ ଚାଉଳ, ଡାଲି, କାଠ, ପନିପରିବା ନିୟମିତରୂପେ ଆସେ ।

କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋଷ ଥିଲା । ସେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ବସାରୁ ବାହାରି ରେଳ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମହକିଲ ଆସି ଯୁଟିଲେ, ସେ ସବୁ କାମ ଛାଡ଼ି, ତା ସହିତ ଘଣ୍ଟାଏ ଖଣ୍ଡେ କଥାରେ କସରତ କରନ୍ତି । ପୁଣି ମହକିଲ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି ମଧ୍ୟ ବହୁତ; କାହିଁକି ଯେ ଆସନ୍ତି, ବୁଝି ହୁଏ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ମକଦ୍ଦମାର ବଳ ବିଷୟରେ ସେ ଖାଣ୍ଟି କଥା କହନ୍ତି; ନିଜେ ମକଦ୍ଦମା ଧରିନେବେ, ଏ ଅଭିପ୍ରାୟରେ କିଛି ଘୋଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଣକ

ପରେ ଜଣେ ମହକିଲ ଆସିବାରେ ରେଳ ସମୟ ଗଡ଼ିଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ପୁରୀରୁ ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଦିନବେଳେ ମୋଟେ ଗୋଟାଏ ଗାଡ଼ି ଆସୁଥାଏ; ସକାଳଓଳି ଘ ୧୦-୨୦ରେ ଛାଡ଼େ, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳରେ ୧୧-୫ ରେ ପହଞ୍ଚେ । ସେ ଗାଡ଼ି ଧରି ନ ପାରି, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଚରଣ ଦାସଙ୍କ ଯୋଡ଼ି ଧରନ୍ତି । ଦିନ ଦୁଇଟା ତିନିଟା ବେଳେ, ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୂଳି ସରସର ହୋଇ, ଆସି ବିଦ୍ୟାଳୟ ହତାରେ ଥକା ମାରନ୍ତି । ପୁରୀରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପୂରା ତେର ମାଇଲ; କିନ୍ତୁ ବର୍ଷରେ ଆଠ ଦଶ ଥର ସେତିକ କସରତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଗୋରା ମୁହଁ ଲାଲ ପଡ଼ି ଯାଇଥାଏ, ଦେହରୁ ଗମଗମ ଝାଳ ବହୁଥାଏ ।

ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ହାଲଚାଲ ସବୁ ବୁଝନ୍ତି । ନିଜେ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼ାନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ କେତେକାଳ ମାଲଗିରି ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । ସେ ଯୋଗେ ଯେ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କ ପଢ଼ାରେ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତି, ତା ବୋଧହୁଏ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ପଢ଼ା ଢଙ୍ଗରେ ମୌଳିକତା ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ସାରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ସାରା ଗୋଟାଏ ସରସତାର ତେଜ ଖେଳିଯାଏ । ଗଛପତ୍ର ସବୁ ସତେଜ ହୋଇ ଉଠିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । କେଉଁ ପିଲା କିପରି ପଢ଼ୁଛି, କାହାର ଆଚରଣ ଢଙ୍ଗରଙ୍ଗ କିପରି ଗତିରେ ଚାଲିଛି—ସେ ସବୁ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ବୁଝନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦିନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ରୋଷେଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଆସିଲେ, ସମସ୍ତେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ପଂକ୍ତିଭୋଜନରେ ବସନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପଂକ୍ତିଭୋଜନରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଥାଏ । ଖିଆଯାଏ ବଗଡ଼ା ଭାତ, ପାଣିଆ ଡାଲି ଓ ଗୋଟାଏ ପରିବା ଘାଣ୍ଟ ତରକାରି; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ବାରଣ ନ ଥାଏ । କି ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁ, କି ଅଛୁଆଁ ଜାତିର ପିଲା, କି ମୁସଲମାନ ସମସ୍ତେ ଏକ ଭୋଜନାଳୟରେ ବସି ପାଖକୁ ପାଖ ଲାଗି ଖାଆନ୍ତି । ଖାଇସାରି ସମସ୍ତେ ବାସନ ଧରି ପୋଖରୀକୁ ଧୋଇବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ରାତିଶିଆ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗରୁ ସରିଯାଏ । ପିଲାମାନେ କାଳି ଅନ୍ଧାରୁ ଉଠନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଘଣ୍ଟା ବାଜେ । ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ ଘଣ୍ଟାକ ମଧ୍ୟରେ ସାରି, ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହା ରହିବା କୋଠରୀମାନଙ୍କରେ ଉପାସନା ଲାଗି ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ଉପାସନା ପରେ ପଂକ୍ତିରେ ଜଳଯୋଗ । ଜଳଯୋଗ ଶେଷରେ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ପଢ଼ାଟା ଶୀତ ଓ ଖରା ଦିନେ ଗଛ ଛାଇରେ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁସାରେ ହୁଏ । ବର୍ଷା ଋତୁରେ ସକାଳେ ପିଲାମାନେ ଯେ ଯାହା କୋଠରୀରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପଢ଼ା ଦେଖିବାକୁ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । କେହି କିଛି ବୁଝି ନ ପାରିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ କେତେ ଦିନ ରହିଲାପରେ ସେମାନଙ୍କ ଚାଲିଚଳନ ବଦଳିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଆଡ଼ୁ ଅନେକ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲା ଆସି ଯୁଟିଲେ । ସେମାନେ ଯେ ସମସ୍ତେ ଶିଷ୍ଟ ପାଲଟିଗଲେ, ତା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଢଙ୍ଗରଙ୍ଗ ବଦଳିଗଲା । ଅଭିଭାବକମାନେ ନିଜ ନିଜ ପିଲାଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେତିକ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲେ । ଫଳରେ ବହୁ ଦୂରରୁ ପିଲାମାନେ ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ଏପରି କି, ବଙ୍ଗ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ଅଞ୍ଚଳରୁ ପିଲା ମଧ୍ୟ ଆସିଲେ । ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଯେ ଗୋଟାଏ ହେଉଛି, ଏ ଧାରଣା ଅନେକଙ୍କ ମନରେ ଜନ୍ମିଲା । ତେଣୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ପରିଦର୍ଶକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏକେ ଗଛ ମୂଳରେ ପତ୍ର ଛାଇରେ ଖୋଲା ଜାଗାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚାଲିବା ଗୋଟାଏ ନୂଆ କଥା । ତହିଁରେ ପୁଣି, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ଯୁବକ ଦଳେ, ନିଜ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ କେବଳ ପେଟକୁ ମୁଠାଏ

ଖାଇ, କାହିଁକି ଯେ ସେଠାରେ ପଢ଼ଚନ୍ତି, ସେଥିରେ କୌତୂହଳ ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ସବୁ ତ ହେଲା; ଶିକ୍ଷକ ଯୁଟିଲେ, ପିଲା ଆସି ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ସହାନୁଭୂତି ମିଳିଲା; କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଦେଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥି ପାଇଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଞ୍ଜୁରି ଲୋଡ଼ା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା, ବଂଗପ୍ରଦେଶରୁ ଅଲଗା ହୋଇଥାଏ, ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ; କିନ୍ତୁ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ରହିଥାଏ । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଉଥାନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ଆସି ଥରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଗଲେ ମଧ୍ୟ । ତଥାପି ମଞ୍ଜୁରି ଯେ ନ ମିଳେ । ତାର କାରଣ, ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସତ୍ୟବାଦୀର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ସନ୍ଦେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥାନ୍ତି ଓ ମଞ୍ଜୁରି ମିଳିବା ସପକ୍ଷରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ମତ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । କେତେ ଅଜଣା ଲୋକ ଆସନ୍ତି, ଯାଆନ୍ତି । ଦିନେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଆସି କହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମାମୁଁ-ଅଜା ଆସିଛନ୍ତି, ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିବେ । ଆଉ ଦିନେ ଆଉ ଜଣେ କହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ଶଳା ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ଦିନେ ଓଳିଏ ସେଠାରେ କଟାଇବେ । ଯେଉଁମାନେ ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେ କାହାରି ମାମୁଁ, ଅଜା ବା ଶଳା ନୁହନ୍ତି, ପରେ ଜଣାପଡ଼ିଯାଏ । ମୁଁ ଗାଁ ଭିତରେ ଏକ ମାଟି ଘରେ ସପରିବାର ରହୁଥାଏ । ଉଦୟନାଥ ନାୟକ ନାମରେ ଜଣେ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ମୋତେ ଜୋର କରି ଗୀତ ଶୁଣାନ୍ତି । ସେ ଜଣେ ଭଲ ଗାୟକ । ଗାଇବା ମଝିରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସମାଲୋଚନା ସେ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦିଏ । ପରେ ବୁଝିଲି ଯେ, ସେ ଜଣେ ପୋଲିସ ଗୋଇନ୍ଦା । ମାମୁଁ, ଅଜା ଓ ଶଳା ରୂପରେ ଯେଉଁମାନେ ଆସି ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପୋଲିସ ଗୋଇନ୍ଦା ।

ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେହିଁ ସରକାରଙ୍କର ବଡ଼ ସମାଲୋଚକ । ସେମାନେ ଭିତର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସ୍ୱରୂପ ଆଖିରେ ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି, ଅତଏବ ସରକାରର ଆକାର ପ୍ରକାର କିପରି ବଦଳି, ଶାସନ ଭଲ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁ, ସେମାନେ ସେ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ମୁଁ ପରେ ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ସିଂହଭୂମି ଜିଲାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଚାର କଲାବେଳେ ସେହି କଥା ଦେଖିଲି । ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଥରେ ପ୍ରଚାର ଧିମେଇ ଆସିଲା । ସେତେବେଳେ ପୋଲିସ ଦାରୋଗା ଆସି ମୋତେ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ଦେଇଗଲେ । ଅସହଯୋଗ ସଭାରେ ଚାନ୍ଦା ମାଗିଲେ, ଲୋକେ ପୋଲିସ ଭୟରେ ଅଣ୍ଟାରୁ ପଇସା କାଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଦେଖିଛି, ଉପସ୍ଥିତ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ତାହା ବୁଝିପାରି ପ୍ରଥମେ ସୁକି ବା ଦୋଅଣିଟିଏ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି । ତହୁଁ ଦଣ୍ଡେ କାଳ ଚାରିଆଡ଼ୁ ପଇସା ବୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଏ । ପୋଲିସ ଗୋଇନ୍ଦାମାନେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖି ଯଦି ବିପକ୍ଷ ମତ ଉପରକୁ ପଠାଇଥାନ୍ତେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଞ୍ଜୁରି ମିଳି ନ ଥାନ୍ତା । ଶେଷରେ ମଞ୍ଜୁରି ମିଳିଲା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କର କଳ୍ପନା ଥିଲା, ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁକ୍ତ ବାତାବରଣ ଭିତରୁ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ମନୁଷ୍ୟ ଗଢ଼ା ହୋଇ ବାହାରିବେ ଏବଂ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ସେବାରେ ସେହିମାନେ ନିୟୋଜିତ ହେବେ । ସେଥିପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ହୋଇ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା କୃଷି, ବଗିଚାକାମ, ବଢ଼େଇ କାମ ଓ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ । କୃଷି ଶିକ୍ଷା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜ୍ୟରୁ ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧ ଯୋଗେ ବିତାଡ଼ିତ ନାରାୟଣ ସୁମନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ

ରହିଥିଲେ । ବଢ଼େଇକାମ ଓ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ଯାଜପୁରର ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ମହାରଣା । ବଗିଚା କାମ ନିଜେ ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ସବୁଦିନ ଏକାଠି ମିଶି କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ଲଗାଇ କାମ କରନ୍ତି । ଘରତୋଳାରେ ଉଭୟେ ସମାନ ଭାବରେ କୁଲିକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗନ୍ତି । ଗ୍ରାମସଂଗଠନ ମଧ୍ୟ ନିଆ ଯାଉଥାଏ । ଘରପୋଡ଼ି, ହଇଜା ଓ ବସନ୍ତ ସମୟରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ରୂପେ କାମ କରିଥାନ୍ତି ।

କେବଳ ଯେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ-ପାଠ୍ୟ ପଢ଼ା ଯାଉଥିଲା, ତା ନୁହେଁ । ଇଟାଲୀ, ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଭୃତି କିପରି ବିଦେଶୀ ଶାସନ କବଳରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହୁଏ । ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ଥରେ ଭାଷଣ ଦିଆଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଲ ବକ୍ତୃତା ଦିଅନ୍ତି ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁ । ହରିବାବୁ ଅଳ୍ପ କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ପ୍ରଭାବ ବହୁତ ପଡ଼େ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ କିଛି ନ କହି ସୁଦ୍ଧା, ନିଜ ଆଦର୍ଶ ବଳରେ, ପିଲାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ସପ୍ତାହରେ ନିଜେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଆସନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଦେବାର ଢଙ୍ଗ ଏକାବେଳକେ ନୂଆ । ସେ କ୍ଷଣକେ ହସାନ୍ତି, କ୍ଷଣକେ କନ୍ଦାନ୍ତି । ହସ କଥା ଶୁଣି ପିଲାମାନେ ହସି ହସି ଗଡ଼ିଗଲାବେଳେ, ସେ ହଠାତ୍ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ପିଲାମାନଙ୍କର କଣ ହେଉଥିବ, ମୁଁ ସେଥିରେ ଥରିଯାଏ । ତାଙ୍କ କହିବା ଢଙ୍ଗ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ମୁଁ କେତେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି; ମାତ୍ର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ କଥାରେ ଥିଲେ ଜଣେ ହଟଚମଟକାରୀ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ରଷ୍ଟା, ଚିନ୍ତାରେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା—ଷଡ଼୍‌ବିଂଶତିତମ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସ—୧୩୬୧ ସାଲ—ତା ୩୦।୬।୧୯୫୪ ।

ମନୁଷ୍ୟତାର ମାପକାଠି

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଆସନ ପାଆନ୍ତି । ସେ ସୁ-କବି, ସୁ-ଲେଖକ, ସୁ-ବକ୍ତା । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏବେ ଚଉଠା ଶତାବ୍ଦୀ ଉପରେ ବିତିଗଲଣି । ଦେଶରେ କବି, ଲେଖକ ଓ ବକ୍ତା ବାହାରିଲେଣି । ହୁଏତ ଏ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରୁ କୌଣସି କୌଣସିଟିରେ ତାଙ୍କୁ ଟପିବା ଭଳି ବ୍ୟକ୍ତି ଓଡ଼ିଶାରେ ବାହାରିଲେଣି; ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମାନଭାବରେ ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣେ ଏକାଧାରରେ ବାହାରିଥିବାର ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । ଏସବୁ ଛଡ଼ା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆହୁରି ଅନେକ ଗୁଣ ଥିଲା । ସେ ଦରିଦ୍ରର ବନ୍ଧୁ, ଦୁଃସ୍ଥର ସେବକ ଓ ନିରାଶ୍ରୟର ଆଶ୍ରୟଦାତା ଥିଲେ । ପ୍ରାଣମୂର୍ଚ୍ଛି ଅନ୍ୟର ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ପରିକଳ୍ପନା ଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁଥିରୁ ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମହତ୍ତ୍ୱ କଳନା କରି ହେବନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି, ତାଙ୍କର ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବଳରେ ସେ ଶତ୍ରୁଠାରୁ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଶଂସା ପାଉଥିଲେ । ୧୯୧୦ ରୁ ୧୯୨୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ପୁରୀରେ ଜଣେ ଧନୀ ବଙ୍ଗୀୟ ଯୁବକ ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନା 'କୁମାର ଶାନ୍ତିଶେଖରେଶ୍ୱର ରାୟ ।' ସେ ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଅଭିଳାଷର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ନିଜ ପ୍ରଦେଶରେ କ୍ଷେତ୍ର ନ ପାଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ନିର୍ବାଚନରେ

ଠିଆ ହୋଇ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ ସେ ନାନା ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିଲେ । ଥରେ ଏକ ନିର୍ବାଚନରେ ସେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ । ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ତିନି ଘଣ୍ଟା କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ହେଲା, ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ । ଶେଷରେ ଶାନ୍ତିଶେଖର ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆଗେଇବାକୁ ଗଲି । ସେ ମୋତେ କହିଲେ, "ୟାଙ୍କର କି ଚୁମ୍ବକ ଅଛି କେଜାଣି; ମୁଁ ପରାହତ ଓ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ୟାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋ ଭକ୍ତିର କଣିକାଏ କମୁ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବିଦାୟ ନେଲାବେଳେ ମୁଁ ପାଦରୁ ଧୂଳି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ଆସିଲି ।"

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନାନା ଘଟଣାରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଆଜି ତାଙ୍କ 'କାରାକବିତା' ଆବୃତ୍ତି କରି କର୍ମୀମାନେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ ପରି ଦାତା, ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକଙ୍କ ପରି ପଣ୍ଡିତ ବା ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀଙ୍କ ପରି କୂଟନୀତିଜ୍ଞ ନ ଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ମାନବିକତା ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ପାରିବା ଭଳି ଲୋକ । ନିଜର ଭୋଗ-ବିଳାସରେ ପାହୁଲାଏ ବ୍ୟୟ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ପରିଚୟରେ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ କୃପଣ ମଣିବାର ଅବକାଶ ଥିଲା; ଅବଶ୍ୟ କେହି ସେପରି ମନେ କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ଏବେ ମାସେ ଦେଢ଼ମାସ ତଳେ ମୁଁ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମୋ କୋଠରୀରେ ବସିଛି; ଜଣେ ଦାଢ଼ି ରଖିଥିବା ବୟସ୍କ ଲୋକ ହଠାତ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇ କହିଲେ, "ମୁଁ ରାମା ।" ମୋର ଆଉ ବେଶି ପରିଚୟ ଦରକାର ହେଲାନାହିଁ । ରାମାକୁ ମୁଁ ଭଲରୂପେ ଜାଣେ । ମୋ ପାଖେ ଚଉକି ଥିଲା; ସେଥିରେ ମୁଁ ବସିବାକୁ କହିଲି । ସେ ବସିଲେ ନାହିଁ । ଖଟରେ ମଧ୍ୟ ନ ବସି ସେ ତଳେ ବସିପଡ଼ିଲେ । ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ତଳର ଅନେକ ହାଲଚାଲ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ସତ୍ୟବାଦ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦପ୍ତରୀ କାମ କରୁଥିଲେ । ସେ ଚାକିରି ତାଙ୍କର ଆଉ ନାହିଁ । ସେ କିପରି ଚଳୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ପଚାରିଲି । ସେ କେତେକ କଥା କହିଲେ । ସେଥିରୁ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ତାଙ୍କର ନିଅଣ୍ଟିଆ ପକ୍ଷ । ତହୁଁ ଆଉ କଅଣ କାହିଁକି କରୁ ନାହାନ୍ତି, ମୁଁ ପଚାରିଲି ।

ରାମା ନିଜର ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ସରଳତାରେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ କଥା କହିଗଲେ । ତା ଭିତରେ ସେ କହିଲେ, "ହୀନ ବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ମନ ଆଉ ନାହିଁ ପରା ! ମୁଁ ଦାସ ଆପଣଙ୍କ ପାଖେ ରହିଲି ଦଶ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଚାକର; ସେ ମୋ ମୁନିବ । ସେ ମୋତେ ନିଜ ଅନ୍ନ ଜଳରେ ପାଳିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଦିନେ ମୁଁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ସେ ମୋତେ ଉଠାନ୍ତି ନାହିଁ, ହାତେ ହାତେ କାମ କରିନିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ମୋ ବାପାଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ମୋତେ ପୁଅ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । କାହାକୁ ସେ ପର ମଣୁଥିଲେ ? ଆପଣ କଅଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ?" କହି, ସେ ଆଖି ଛଳ ଛଳ କରି ପକାଇଲେ । ବହୁ କାଳର ବିସ୍ମୃତ ସ୍ମୃତି ଜାଗି ଉଠିଲା । ମୋ ଆଖି ମଧ୍ୟ ଓଦା ହୋଇଆସିଲା ।

ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିବା ବେଳେ ରାମା ବୋଧହୁଏ ମୋ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ । କାରଣ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ନ ଆସିଲା ଦିନମାନ ସେ ମୋ ପଛେ ପଛେ ବହୁତ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି । ଗୋଡ଼ାଇବାର କାରଣ ହେଉଛି, ଗୋପବନ୍ଧୁବାବୁଙ୍କ ଲାଗୁଆଣି ଦୁଧ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଦେବା । ମୁନିବଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଭୃତ୍ୟର ଭୋଗ୍ୟ ଖାଇବାରେ ମୋର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ମୁଁ ଦୁଧ ଖାଇବାକୁ ଧରାଛୁଆଁ ଦିଏ ନାହିଁ । ଦିନେ ଦିନେ ରାମାକୁ ଖାଇଦେବାକୁ କହେ । ଶୁଣିଛି, ମୁନିବ ଘରେ ଚାକରମାନେ ଦୁଧ ପାତ୍ରରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ପିଇ ଅଇଣ୍ଠା ଦୁଧ ମୁନିବଙ୍କ ପାଇଁ ରଖିଦିଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ରାମା ସେ ଧରଣର ଚାକର ନ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ନିଜେ ଜଣେ ସେବକ । ଦୁଧ ବାସି ପଚିକେ ହୋଇଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସେ ଖାଇଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ରମାଙ୍କର ପଢ଼ାପଢ଼ି ନାହିଁ, ଜୀବନରେ ଉଚ୍ଚ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ, ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନାମ କରିବାର ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଆଦର୍ଶରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଜୀବନ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ଆମେମାନେ ମୂଷା ମାରୁ; କିନ୍ତୁ ଗୁଣ୍ଡୁଚି ମୂଷା ଦେହରେ ଟିପ ଲଗାଉ ନାହିଁ । କାରଣ ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଲାଗି ପ୍ରାଣ ମୂର୍ଚ୍ଛି ପରିଶ୍ରମ କରିଥିଲା । ରମା ଆଜି ଏକ ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା । ଏ କଥା ଅବଶ୍ୟ ସମସ୍ତେ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିଶାଳ ମାନବିକତାରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବୁଝୁଥିବେ ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉନ୍ନତ ମନୁଷ୍ୟତାର ମାପକାଠି ଆଜି ରମା । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ସରଳ ପ୍ରକୃତିରେ ଗଢ଼ା ହେଉ ନା କାହିଁକି, ତାର ଭିତର ଓ ବାହାର ସର୍ବଦା ସମାନ ହୁଏନାହିଁ । ମୁଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ସବୁ ଗୁଣର ଆଦର କରୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଁ କେବେ ପସନ୍ଦ କରିନାହିଁ । ତାହା ଗୋଟାଏ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଗାଧୋଇ ସାରିଲା ପରେ ପାନିଆରେ ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଉଥିଲେ । ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ କେବେ ତେଲହାତ ବା ପାନିଆ ବାଜୁ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ମନେ କରୁଥିଲି ଯେ ସେ ନିଜର ଶାରୀରିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇ ବାଳ ସଜାଉଛନ୍ତି । କେବଳ ସେତିକି ସେ ବାହାରକୁ ଦେଖାଉଥିବାରୁ ମୋ ଆଖିରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଆହୁରି କଅଣ କଅଣ ଥିବ, ଯାହା କି ସେ ବାହାରକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଦେଖାଉ ନ ଥିବେ ।

କିନ୍ତୁ ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ନିକଟରେ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଲୁଚାଇବା ଭାରି କଠିନ । ଭୃତ୍ୟ ସର୍ବଦା ପାଖେ ପାଖେ ଥାଏ । ମୁନିବଙ୍କର ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁବେଳେ ତା ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ଲୋକେ ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମେଳରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳନ୍ତି, ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଘୋଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭୃତ୍ୟ ନିକଟରେ ତାହା ଏକ ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ଶତ୍ରୁମାନେ କାହାରି କ୍ଷତି କରିବାକୁ ବସିଲେ ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଧନ ଲାଗି ଭୃତ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ନିଅନ୍ତି । ଘରୁ ଚୋରିଗଲେ ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ ଯେ ଚାକର ସେଥିରେ ସଂପୃକ୍ତ ଅଛି । ମୁନିବ ନାମରେ ମାଲିମକଦ୍ଦମା ହେଲେ ତହିଁରେ ପ୍ରଧାନ ସାକ୍ଷୀ ହୁଅନ୍ତି ଚାକର । ଚାକରମାନେ ମୁନିବ ଘରୁ ଚାଲିଯିବା ପରେ ଦାଣ୍ଡ ହାଟରେ ତାଙ୍କ ଦୋଷ ଗାଇ ବୁଲନ୍ତି । କାରଣ, ସେମାନେ ମୁନିବଙ୍କର ସବୁ ଦୋଷ ଆଖିରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି ।

ରମା ଚାକର, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିରେ ତଳ ପାହ୍ୟାର ମନୁଷ୍ୟ । ସେ ଯେ ପୂର୍ବ ମୁନିବଙ୍କର ଭକ୍ତ ହୋଇ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛନ୍ତି, ତାର କାରଣ, ସେ ତାଙ୍କର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ନିଶ୍ଚୟ ଜନସମାଜରେ ସାବଧାନତା ସହିତ ଚଳୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ସାବଧାନତା ସେ କଦାପି ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ନିକଟରେ ଅବଲମ୍ବନ କରିପାରି ନ ଥିବେ । ମୁନିବମାନେ ଭୃତ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗଣନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାକୁ କୌଣସି ଦୋଷଦୁର୍ବଳତା ଲୁଚାଇବା ଦରକାର ମଣନ୍ତି ନାହିଁ । ରମା ଯେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଗୁଡ଼ାଏ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖି ନ ଥିଲେ, ତାର କାରଣ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରେ ସେ ସବୁ ବେଶି ନ ଥିଲା । ଭୃତ୍ୟକୁ ମୁନିବ ଚରିତ୍ରର ମାପକାଠି କୁହାଯାଇ ପାରେ । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ, ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ ତ ଅନେକ ଉପାଦାନ ମିଳିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଅଳ୍ପାଧିକ ରଞ୍ଜିତ । କେବଳ ଭୃତ୍ୟହିଁ ବିନା ରଞ୍ଜନରେ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇ ପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ରମାଙ୍କୁ ମୁଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମନୁଷ୍ୟତାର ମାପକାଠି ମନେ କରୁଛି, ଯାହାକି ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ସତ୍ତ୍ୱେ, ମୁଁ ନୁହେ ଓ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀ ସହକର୍ମୀ ହୋଇ ନ ଥିବେ ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା-ସପ୍ତବିଂଶତିତମ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସ—୧୩୬୨ ସାଲ—ତା ୨୦ । ୬ । ୧୯୫୫ ।

ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ସମସ୍ୟା

ସୂଚୀ

୧ । ସିଂହଭୂମ ଓ ମେଦିନୀପୁର ୧୦୩

୨ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ସମସ୍ୟା ୧୦୬

୩ । ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଆ ସମସ୍ୟା ୧୦୮

୪ । ଜାତୀୟ ସରକାର ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ୧୧୨

୫ । ସିଂହଭୂମ ସ୍ମୃତି ୧୧୫

୬ । ବିଶାଳ ଉତ୍କଳର ଏ ବିକଳ ପରିଣତି କାହିଁକି ? ୧୨୬

୭ । ଆମ ସୀମା ସମସ୍ୟା ୧୨୭

✱ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ବିସ୍ମୃତ ବିଭବ'ରେ ପ୍ରକାଶିତ ''ବଙ୍ଗ ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କରାଯାଉ'' ପଢ଼ା ଯାଇପାରେ ।

ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ସମସ୍ୟା

ସିଂହଭୂମ ଓ ମେଦିନୀପୁର

[ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଏହା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ପଣ୍ଡିତଜୀ ୧୯୧୯ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ଆଠ ତାରିଖ ଉପରଓ୍ୱଲ ବମ୍ବେଇ ଡାକଗାଡ଼ିରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଚକ୍ରଧରପୁର ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଚକ୍ରଧର ପୁର ତାଙ୍କର 'ନୂତନ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର' ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ହିଁ ସେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିବା ଲାଗି ସିଂହଭୂମର ଜାଗରଣ ଆଣିଥିଲେ ।

ସିଂହଭୂମ ପରି ମେଦିନୀପୁର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ୧୯୩୬ ରେ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ଅବୟବ ସ୍ୱରୂପ ଗୃହୀତ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ୧୯୨୯ ମସିହାଠାରୁ ୧୯୩୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଦିନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏକ ଅଭିନବ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଏକ ବିରାଟ ସଭାରେ ଭାଷଣବେଳେ କେତେକ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ବଙ୍ଗୀୟ ଯୁବକ ଟେକା ଫୋପାଡ଼ିବା ଫଳରେ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଆହତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଭାଷଣରୁ ବିରତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଯଦିଓ ଲଲାଟ ପଟଳରୁ କପାଳରେ ରକ୍ତର ଧାର ବୋହିବାରେ ଲାଗିଥିଲା ।

କେବଳ ଭୂମି ସହିତ ଭୂମିର ମିଶ୍ରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ରଖି ମେଦିନୀପୁର ସହିତ ବୃହତ୍ତର ବନ୍ଧନ ରକ୍ଷା କରିବା ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । 'ତାରାମଣି' ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର କନୀୟସୀ କନ୍ୟା । ରକ୍ତର ମିଳନ ବନ୍ଧନକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରେ, ଏହା ମନେକରି ସେ ଏହି କନ୍ୟାକୁ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବାଲିଆବେଡ଼ା ଅଞ୍ଚଳରେ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ ।]

ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲେ, ସିଂହଭୂମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁର ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ବିଷୟ ଘେନି କେତେକ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଛି । ସେ ଆଲୋଚନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ନିମନ୍ତେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କିଛି କିଛି ଉଦ୍ୟମ ମଧ୍ୟ ହେଉଅଛି । ସେ ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ଓ ଉଦ୍ୟମ ଟିକିଏ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ବୁଝି ହେବ ଯେ, ଏ ଦୁଇଗୋଟି ସ୍ଥାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ଯେତେ ଆଲୋଚନା ବା ଉଦ୍ୟମ ହେଉଅଛି, ବିପକ୍ଷରେ ତା'ଠାରୁ ବେଶି ହେଉଛି । ଆତ୍ମରକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ଯେତେ ଅଛି, ତା ଅପେକ୍ଷା ତାହାର ଅସ୍ତ୍ର ବେଶି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଛି । ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁର ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ବିପକ୍ଷରେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମ ବିଷୟରେ ଆପତ୍ତି ଦୁଇଆଡ଼ୁ; ଅର୍ଥାତ୍ ବିହାରୀ ଓ ବଙ୍ଗାଳୀ ଉଭୟେ ଆପତ୍ତି କରୁଛନ୍ତି । ଏହା ବାହାରର ଆପତ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ପୁଣି ସ୍ଥାନୀୟ ଆପତ୍ତି ଅଛି । ସିଂହଭୂମିରେ ଯେଉଁ ବିହାରୀ ଓ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଆସି ଗତ କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବସତି କରି ରହିଛନ୍ତି; ସେମାନେ ତ ଆପତ୍ତି କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତା ଛଡ଼ା ପୁଣି ସେଠାରେ 'ହୋ' ଏବଂ

ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଆପତ୍ତି ଦେଖାଯାଉଅଛି । ବାହାରର ବଙ୍ଗାଳୀ ଓ ବିହାରୀମାନେ ସେହି ପ୍ରକୃତ ସ୍ଥାନୀୟ ଆପତ୍ତିକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଅସ୍ତ୍ର କରି ପାଉଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମର 'ହୋ' ଓ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକସାଧାରଣ ଯେ ଏ ଆପତ୍ତିର ପୋଷକତା କରୁଛନ୍ତି, ତା ନୁହେ । ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ କେହି ଯଦି, ସେମାନଙ୍କର ମତ ପଚାରେ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେବେ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ 'ହୋ' ଏବଂ ସାନ୍ତାଳ ଗ୍ରାମରେ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ତନ୍ତୀ, ତେଲି, ଗଉଡ଼, କୁମ୍ଭାର, କମାର ଆଦି ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତିର ଲୋକ । ସେହିମାନେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ 'ହୋ' ଏବଂ ସାନ୍ତାଳ'ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରହି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଥମ ପାହାଚକୁ ଫଠାଇଛନ୍ତି । ଫଳରେ 'ହୋ' ଏବଂ ସାନ୍ତାଳ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଆର୍ଯ୍ୟସଭ୍ୟତା ଓଡ଼ିଆ ସଭ୍ୟତା ଅଟେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ସେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅପତ୍ତି ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ ଏବଂ ପ୍ରକୃତରେ ନାହିଁ ମଧ୍ୟ । ଆପତ୍ତି କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅତି ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ପାଠପଢ଼ୁଆ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଉଠୁଛି । ସେମାନେ ବଙ୍ଗଳା ବା ହିନ୍ଦି ଭାଷୀ ଓ ସମ୍ପର୍କର ମୋହରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁରର ସ୍ଥାନୀୟ ଆପତ୍ତି ବଙ୍ଗଳୀବାସିନ୍ଦାମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ତ ଶୁଣାଯାଉଛି; ତା ପରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆପତ୍ତିରେ ଯୋଗଦେଇ ତାହାକୁ ପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ ସହାୟତା କରୁଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତି ମାନସିକ ଭାବରେ ସିଂହଭୂମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁରର ଓଡ଼ିଆ ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରଭେଦ ଅଛି, ତାହା ଦେଖାଯାଇପାରେ । ୧୯୨୧ ସାଲର ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ଯେ ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶୁ । ସିଂହଭୂମି ଉପରେ ବିହାର ବା ବଙ୍ଗଦେଶର କୌଣସି ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଦାବୀ ନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମେଦିନୀପୁର ବିଷୟରେ ତାହା ଆଦୌ କହି ହେବନାହିଁ । ସରକାରୀ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ ଅତି କମ୍; କିନ୍ତୁ ତାହା ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ବା ପ୍ରକୃତ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଦକ୍ଷିଣମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବୁଲି ଦେଖିଛି, ସେଥିରୁ ମୋର ଧାରଣା ଯେ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ସହର ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ମଫସଲରେ ପ୍ରାୟ ଶତକଡ଼ା ନବେ ଓଡ଼ିଆ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ ବିଚିତ୍ର ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକେ କେବେ ନିଜକୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ନାହାନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ନା ବଙ୍ଗାଳୀ ? ସେମାନେ ପିଲାଦିନୁ ଶୁଣି ଆସିଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀ । ସୁତରାଂ, ତିନି ଭୁଣ୍ଡରେ କୁକୁର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ନିଜର ଛାଗଳତ୍ୱ ଆଉ ଅନୁଭବ କରୁନାହାନ୍ତି । ମୁହଁରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା କହୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଯେଟା ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା । ସୁଦଶାବ୍ରତ, ଗୁରୁବାର ଉଜୁଆଁ, ମାଣବସା ଆଦି ପର୍ବ ଘରେ ଘରେ କରୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ ସେ ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପର୍ବ । ସେମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ରହି ଆପଣାର ନିଜତ୍ୱ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି କହିବାକୁ ନାରାଜ । କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ବୁଝିବା ସୁଝିବା ଲୋକ, ସେମାନେ ନିଜର ଜାତୀୟ ଅହଙ୍କାର ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଆଜି ସେହିମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ବାହାରିଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମେଦିନୀପୁରରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛି, ବାରବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସିଂହଭୂମରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଥିଲି । ଆଉ ମୋର ମନେ ହୁଏ, ପଚିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୋ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଅବସ୍ଥା ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲା । ଗତ ୧୯୧୯ ସାଲରେ ମୁଁ

ପ୍ରଥମେ ସିଂହଭୂମରେ ଯାଇ ମୋର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲି । ଦେଖିଲି, କେବଳ କେତେଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ କିଏ ନିଜକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ବୋଲି ବା କିଏ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ବୋଲି ଜାଣୁଛନ୍ତି; ଅଥଚ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥା କହୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଜୀବନରେ ପାଳୁଛନ୍ତି । ମୋ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କର୍ମଗୁରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ, ତାହାର କେତେକ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ସେଠାକୁ ଯାଇ, ସେ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ-ପନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରେରଣାରେ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ପ୍ରଥମେ ମୋତେ ଏକା ଛାଡ଼ି ନ ଦେଇ ମୋ ସାଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଦିନ ସେଠାରେ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଯେଉଁଦିନ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ, ସେଦିନ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ରେଳଷ୍ଟେସନରେ ବିଦାୟ ଦେଇ ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇ ଧାର ଲୁହ ଗୋପନରେ ପୋଛି ବସାକୁ ଫେରିଲି । ସେଠାରେ ଲୋକେ ନିଜର ଜାତୀୟତା ହରାଇ କିପରି ଯେ ହୀନ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ଦେଖିଲେ ମୋତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରାଶ ଲାଗୁଥିଲା । ମାତ୍ର ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଘଟଣା ଘଟିଲା, ଯହିଁରେ କି ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଅସୀମ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ଜଣେ ଉଦୀୟମାନ ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ମୋ ସହିତ ଆସି ଯୋଗ ଦେଲେ ଏବଂ ବଗଡ଼ା ଖାଇ ଉପବାସ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଭୀଷଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମରିଯାଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ତାଙ୍କର ରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ କରି ସିଂହଭୂମରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ୧୯୧୧ ଜନଗଣନାରେ ଯେଉଁମାନେ ନିଜକୁ ବଙ୍ଗଭାଷୀ ଓ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ବୋଲି ଲେଖାଇଥିଲେ, ସେହିମାନେ ଆସି ସିଂହଭୂମର ଓଡ଼ିଆ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅଗ୍ରଣୀ । ମୁଁ ସେଠାରେ ତିନି ବର୍ଷରୁ କିଛି ବେଶି ଥିଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିଲାବେଳେ ଦେଖି ଆସିଥିଲି ଯେ ପାଉଁଶ ଭିତରେ ଜାତୀୟତାର ଯେଉଁ ନିଆଁ ଝୁଲ ଲୁଚି ରହିଥିଲା, ତାହା କୁହୁଳିବାକୁ ଲାଗିଥିଲା । ଏ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଜଳିଅଛି । ସିଂହଭୂମିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ନିଜର ଜାତୀୟତା ଯେନ ପ୍ରାଣରେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଏହି ଜାତୀୟତା ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଲୋକେ ତ୍ୟାଗ କରୁଛନ୍ତି । ଏପରି କି ଅନଶନ ବ୍ରତ କରି ଜୀବନ ଦେବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମି ହୁଏ ତ କୌଣସି କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଶି ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କ ସହିତ ସେ ସ୍ଥାନର ଲୋକଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ସ୍ନେହ-ବନ୍ଧନ ଗଢ଼ା ଯାଇଛି, ତାହା ଆଉ ଛିଣ୍ଡିବ ନାହିଁ ।

ସିଂହଭୂମିରେ ଯେ କେତେକ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅସୁବିଧା ଅଛି, ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁରରେ ତାହା ନାହିଁ । ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରାୟ ସାତଲକ୍ଷ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଭିତରେ ସରକାରୀ ଜନ ଗଣନା ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ । ଜନଗଣନା ଏହିରୂପେ ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବଢ଼ିବ ନାହିଁ । ହୁଏ ତ ଷାଠିଏ ସତୁରି ହଜାର ବଢ଼ିବ । ତାହାହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ସମୁଦାୟ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ତିନିଭାଗରୁ ଭାଗକୁ କମ୍ ହେବ । ସେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ପୁଣି ଅର୍ଥହୀନ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ଖୁବ୍ ବେଶି ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁରରେ ଠିକ୍ ଓଲଟା । ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁରର ପ୍ରାୟ ଚଉଦ ଲକ୍ଷ ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶ ଏଗାର ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଅର୍ଥବଳ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସୁତରାଂ, ବିପକ୍ଷ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି କଷ୍ଟକର, ମେଦିନୀପୁର ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେପରି କଷ୍ଟକର ହେବନାହିଁ । ଜାତୀୟତାର ଅଗ୍ନିକଣା ସିଂହଭୂମିରେ ଯେପରି ମାତ୍ରାରେ ଥିଲା, ମେଦିନୀପୁରରେ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ବଳିଷ୍ଠ ଆକାରରେ ରହିଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେହି ଅନୁପାତ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପାଉଁଶର ଗୋଟାଏ ମୋଟା ସ୍ତର ପଡ଼ି ରହିଛି । ସେ ସ୍ତର ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ମେଦିନୀପୁରର କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାରିଲେଣି । ସେମାନେ କେତେ ଦୂର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବେ ମୁଁ ଜାଣେନା; କିନ୍ତୁ ମୋର

ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଦିନ ଆସିବ, ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଭିନ୍ନଜାତୀୟ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ହେବେ ଓ ସେ ଉଦ୍ୟମରେ ସଫଳ ମଧ୍ୟ ହେବେ । ଜାତୀୟ ଇତିହାସର ଗତି ସବୁଠାରେ ଏକ ମାର୍ଗରେ ଚାଲେ । ପୋଲାଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯେପରି ନିଜର ଜାତୀୟତା ନଷ୍ଟ କରିଥିଲା, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସେପରି ନଷ୍ଟ କରିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପୋଲାଣ୍ଡ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକତା'ର ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ପାରିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଯେ ଦିନେ ସେହିପରି ଏକତ୍ୱ ଓ ଜାତୀୟ ମହତ୍ତ୍ୱ ଲାଭ କରିବ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସହକାର—ଦ୍ୱାଦଶଭାଗ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—୧୯୩୧ ମସିହା ।

ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ସମସ୍ୟା

‘ଓଡ଼ନେଲ୍’ କମିଟି ତଦନ୍ତ ବେଳେ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ଏକମତ ହୋଇ ପାରିଲେନାହିଁ । କେତେକ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶି ରହିବାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ ତ, ଆଉ କେତେକ ବିପକ୍ଷରେ ଗଲେ । ତଦନ୍ତ କମିଟି ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କୁ କେହି କେହି ଧମକାଇ ବେନାମି ଚିଠି ମଧ୍ୟ ଦେଲେ । ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ନୀରବ ରହିଲେ । ସିଂହଭୂମିର ଓଡ଼ିଆମାନେ ତ ଏକ ସ୍ୱରରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଲାଗି ମତ ଦେଲେ, ମାତ୍ର ସେଠାର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ବିପକ୍ଷରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆମାନେ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଲେ । କେହି ସେ ମତ ବିପକ୍ଷତା ସେପରି ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି—ତଥାପି ତଦନ୍ତ କମିଟି ମେଦିନୀପୁର ବିଷୟ ଯେପରି ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ, ସିଂହଭୂମି ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ଯେଉଁ ସବୁ ଓଡ଼ିଶା ଅଞ୍ଚଳ ଅଲଗା ରହିଗଲା, ସେ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଫୁଲଝରର ସୁଦ୍ଧା ବାଦ ପଡ଼ିଗଲା । ଫଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ାଯାଇଛି, ତାର ଆଠ ଭାଗରୁ ପ୍ରାୟ ତିନିଭାଗ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ରହି ଯାଇଛି—ସେ ସବୁ ମିଶିଲେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଏକ କୋଟି ଦଶଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ।

ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଆପତ୍ତି କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କର ମତ ଏ ମଧ୍ୟରେ ବଦଳିଲା, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବଦଳିବାର କଥା । ମେଦିନୀପୁରର ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଦେଶ ହେବ, ତାଙ୍କର ଏ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା ଏବଂ ବୃଥାରେ ଚିହ୍ନାପଡ଼ି ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କ ଅପ୍ରୀତିଭାଜନ ହେବାକୁ ସେମାନେ ଭଲ ମନେ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ମନୋଭାବ ନାହିଁ, ସେମାନେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ଶାସନରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ-ତନ୍ତ୍ରରେ ମୁସଲମାନ ପ୍ରଭାବ ଏତେ ବେଶି ପଡ଼ିବ ଯେ, ହିନ୍ଦୁବହୁଳ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ନ ରହି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ପାରିଲେ ସୁବିଧାରେ ରହିବ । ସିଂହଭୂମିର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ବିହାରରେ ରହିଲୁ

ବା ଓଡ଼ିଶାରେ ରହନ୍ତୁ—ସେମାନଙ୍କ ଆଦିମତା ଆଉ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେପରି ସ୍ଥଳେ ସେ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଲେ ତାଙ୍କର କିଛି କ୍ଷତି ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ । ବରଂ ସିଂହଭୂମିର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ହୋ' ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବେଶି । ବିହାରରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦିମବାସୀ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ 'ହୋ' ନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସିଂହଭୂମିର 'ହୋ'ମାନଙ୍କୁ ସେ ପ୍ରଦେଶରେ 'ହଂସ ମଧ୍ୟେ ବକୋ ଯଥା' ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନେକ 'ହୋ' ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରଖିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କଲେ, ତାଙ୍କପକ୍ଷେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରହିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରହିଅଛି, ସେମାନେ ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ଇଚ୍ଛୁକ, ସେହି ତଦନ୍ତ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଇଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଆପତ୍ତିର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଣ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବ ଏବଂ ସେ ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସିଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ରହି ଓଡ଼ିଆମାନେ ଯେ ଶାସନଗତ ସୁବିଧା ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାତ୍ର ଏ କାରଣ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଯାହା ହୋଇ ଥାଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବନାହିଁ । ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ରାଜସ୍ୱରୁ ଜଣପିଚ୍ଛା ବାର୍ଷିକ ଦୁଇଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ । ବିହାରରେ ଏହା ଆହୁରି କମ୍, ମୋଟେ ଏକଟଙ୍କା ଆଠଅଣା । ଓଡ଼ିଶାର ନିଜର ରାଜସ୍ୱ ଅଳ୍ପ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଭାରତ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ରାଜସ୍ୱ ମିଶି ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ସନ୍ତୋଷଜନକ ବୋଲି ଧରାଯିବ, ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାର ତୁଳନାରେ; କାରଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜଣ ପିଚ୍ଛା ଖର୍ଚ୍ଚ ଦୁଇଟଙ୍କା ଚାରିଅଣା ପଡ଼ିବ । ଏହା ବଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଓ ବିହାରଠାରୁ ବହୁତ ବେଶି । ଅବଶ୍ୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଜଣ ପିଚ୍ଛା ତିନିଟଙ୍କା ସାତଅଣା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଚାରିଟଙ୍କା ଅଣାଏ; ମାତ୍ର ଏ ଯୁକ୍ତି ସେଠାର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଦେଶ ବୋଲି ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ସେମାନଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ମା' ଦରିଦ୍ର ହେଲେ କଣ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହେବ ? ଏ ଯୁକ୍ତି ନିକଟରେ ଟଙ୍କା ଅଣା ପାହୁଲାର ହିସାବ ନିତାନ୍ତ ହୀନ । ଓଡ଼ିଶା ଯେତେ ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଆସିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର । ବାକି ସିଂହଭୂମିର ଯେଉଁମାନେ ଏ ଦରିଦ୍ରତା ବିଷୟ ଭାବୁଥିବେ, ସେମାନେ ଦେଖିବେ ଯେ ବିହାର ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଶାର ଜଣ ପିଚ୍ଛା ବାର୍ଷିକ ବ୍ୟୟ ପ୍ରାୟ ବାରଅଣା ବେଶି । ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲେ ବର୍ଷକୁ ବାରଅଣାର ଅଧିକ ସୁବିଧା ପାଇବେ । ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ସୁବିଧାର ଅଭାବ କିଛି ଘଟିବ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଗଲା, ତାହା ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ବରାବର ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହେବାକୁ ସମୟ ଯେ ଲାଗିବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏ ଭିତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ଲାଗି ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଦରକାର । ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ଯେପରି ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ା ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଯେପରି କଚେରିରେ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେପରି ପ୍ରତିନିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ତାର ବିଧାନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ରହିବା ଦରକାର ।

ଏ ସବୁ ତ କରିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ଏକ ପ୍ରଦେଶରୁ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଯିବା ବିଷୟରେ ୧୯୩୫ ସାଲର ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନରେ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । କଂଗ୍ରେସ ସେହି

ଶାସନ ଆଇନ ରଦ୍ଦ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ଆମମାନଙ୍କର ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହିତ କାରବାର ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଚାରି ପ୍ରଦେଶର କଂଗ୍ରେସ ସରକାରମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବିଚାର କରି ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ନ୍ୟାଯ୍ୟ ବିଚାର କରିବା ଦରକାର । ଲୋକେ ଏହା ଆଶା କରନ୍ତି । କେବଳ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇନାହିଁ । ମାତ୍ର ବାକି ତିନି ପ୍ରଦେଶ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରତି ସୁବିଚାର କଲେ ବଙ୍ଗ ଦେଶ ଯେ ନୀରବ ଓ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ରହିବ ତା ନୁହେଁ ।

ବିଚ୍ଛିନ୍ନା—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ଭାଦ୍ର, ୧୩୪୫ ସାଲ—(ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥାନ ଜାମସେଦପୁର) ।

ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଆ ସମସ୍ୟା

[ଏହି ଲେଖାର ରଚନା କାଳରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଉତ୍କଳ-ପ୍ରାଦେଶିକ-କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର 'ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ' ଥିଲେ ଓ ସଭାପତି ଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ।

୧୯୩୭ ମସିହା ନିର୍ବାଚନ ପରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ମହାରାଜା ଗଜପତି ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓଙ୍କ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱରେ (ସେତେବେଳେ ପ୍ରଦେଶର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ କୁହାଯାଉଥିଲା) ଓଡ଼ିଶାରେ ଛଅମାସ କାଳ ଅନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଚାଲିବା ପରେ କଂଗ୍ରେସଦଳ ତରଫରୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋ ଓ ଶ୍ରୀ ବୋଧରାମ ଦୁବେ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର କଂଗ୍ରେସ ସରକାରରୂପେ ରଚନାରେ ଏହିମାନେ ହିଁ ଲକ୍ଷିତ ।]

ସିଂହଭୂମର ଭାଷା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସେଥିରେ କାହାରି ସନ୍ଦେହ ହେଲେ, ସେଠାର ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ଆଦି ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ବହୁକାଳରୁ ସଞ୍ଚିତ ତାଳପତ୍ର ପୋଥି ଘିଣ୍ଟାଇ ଦେଖିଲେ ସେ ସନ୍ଦେହ ଅକ୍ଳେଶରେ ଦୂର ହୋଇଯିବ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେପରି, ସିଂହଭୂମର ପୁରୁଣା ପୁରୁଣା ଘରମାନଙ୍କରେ ସେପରି ଗଦା ଗଦା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ପୋଥିମାନ ଅଛି । ଭାଷାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ କଟକ, ପୁରୀ, ଗଞ୍ଜାମ, ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଯେପରି ଦେଖାଯାଏ, ସିଂହଭୂମରେ ମଧ୍ୟ ଅବିକଳ ସେହିପରି ଦେଖାଯାଏ । 'ଗ୍ରିଅର୍‌ସନ୍' ସାହେବ ତାଙ୍କ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭାଷା ଅନୁସନ୍ଧାନ-ମୂଳକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସିଂହଭୂମକୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ କରି ତାହାର ଧଳଭୂମ ଅଞ୍ଚଳ ବଙ୍ଗଭାଷା ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରିଅର୍‌ସନ୍ ଏ ଦେଶକୁ ଆସି ଭାରତବର୍ଷର ଭାଷାମାନ ଶିଖି ସେ ବିଷୟରେ ଯେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପାରିଛନ୍ତି, ଏହା ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଶଂସାର କଥା । କିନ୍ତୁ ବିଦେଶୀ ଭାଷାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ମୂଳପିଣ୍ଡ ବୁଝିବା ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୀଷୀର ଶକ୍ତି ଯେ ସୀମାବଦ୍ଧ ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବନାହିଁ । ଧଳଭୂମର ଗାଁ ଗାଁରେ ଘର ଘରକୁ ବୁଲି ଭାଷାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅନୁଧାନ କରିବାର ଅବସର ବୋଧହୁଏ 'ଗ୍ରିଅର୍‌ସନ୍' ସାହେବଙ୍କର ନ ଥିଲା । ସେପରି ଅବକାଶ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଥିଲେ, ଧଳଭୂମ ବିଷୟରେ ସେ ଯେ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ସେପରି ବୋଧହୁଏ କରି ନ ଥାନ୍ତେ ।

ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ସିପାହୀ ଯୁଦ୍ଧପରେ ଯେତେବେଳେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲା, ସେତେବେଳକୁ ସିଂହଭୂମର ଲୋକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦାସୀନତା ଭିତରେ ରହି ସରକାରୀ ଚାକିରିରେ ନିଜ ନିଜର ଦାବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ କିମ୍ବା ବ୍ୟବସାୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥାନ ମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେନାହିଁ । ଫଳରେ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ବିହାର ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ବ୍ୟବସାୟୀ ଆସି ସିଂହଭୂମର କ୍ଷେତ୍ର ମାଡ଼ି ବସିଲେ । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ କେଉଁ ଭାଷା କଚେରୀ ଭାଷା ହେବ, ଏବଂ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ାଯିବ, ତାହା ସେହିମାନଙ୍କ ଭାଷାଗତ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ଫଳରେ ଧଳଭୂମରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଧଳଭୂମ ଛଡ଼ା ସେ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ହିନ୍ଦି ଚଳିଲା । ସିଂହଭୂମ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରିଅର୍ସନ୍ ସାହେବ ତାଙ୍କ ବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯଦି ଲେଖିଥାନ୍ତେ, କେବଳ ଯେ ହିନ୍ଦି ଅଧିକୃତ ପୋରାହାଟ ଓ କୋହ୍ଲାନ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ବୋଲି ଧରିଥାନ୍ତେ, ତାହା ନୁହେ, ଇଂରେଜ ଶାସନର ବଙ୍ଗଭାଷୀ ଅଧିକୃତ ଧଳଭୂମକୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତେ ।

ସିଂହଭୂମର ଇତିହାସରେ ନାନା ରାଜନୈତିକ ଘଟଣା ଘଟିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାଷାଗତ ବିଭ୍ରାଟ ଯାହା ଘଟିଅଛି, ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜ ସରକାର ଯେ ଦାୟୀ, ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଶାସିତ ଜାତିମାନଙ୍କର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, କୃଷ୍ଟି ରକ୍ଷା କରି ଶାସନ ଚଳାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଯେବେ ଇଂରେଜ ସରକାର ମନେ କରିଥାନ୍ତେ, ସିଂହଭୂମରେ ଭାଷାଗତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଏପରି ଭାବରେ ଘଟି ନ ଥାନ୍ତା । ଇଂରେଜମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକଙ୍କର ଭାଷା, ରୁଚି, ରୀତିନୀତି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଆଜି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେତେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି, ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେତେ କଦାପି କରି ନ ଥିଲେ । ଖଣ୍ଡକୁ ଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟ ନେଇ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅଭିପ୍ରାୟ ଥିଲା । କିଏ କେଉଁ ଭାଷା କହୁଛି, କାହାର ଚାଲିଚଳଣି କିପରି, ଏକଥା ବୁଝିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ସେମାନେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କଲାବେଳେ ଜଣଙ୍କର ଜମି ଅଯଥାଭାବରେ ଆଉ ଜଣଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଯିବାର ବାଟ ରୋଧିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉନାହିଁ—ଏ କଥା ଦେଖା ଯିବାରୁ ଜଣେ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଥରେ କୁଆଡ଼େ କହିଥିଲେ, "କ, ଖ ବା ଗ ଯେ ଜମିର ମାଲିକ ହେଉ, ଜମି ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିବ, ଆଫଗାନସ୍ଥାନ ଚାଲିଯିବ ନାହିଁ ।" ଏହି ମନୋବୃତ୍ତି ନେଇ ଇଂରେଜ ସରକାର ଏ ଦେଶରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ସିଂହଭୂମର ଓଡ଼ିଆ ଯେ ମାତୃଭାଷା ଛାଡ଼ି ବଙ୍ଗଳା ବା ହିନ୍ଦି ପଢ଼ିବାକୁ ଓ କଚେରୀରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବ, ଏ କଥା ତାଙ୍କୁ କାହିଁକି ଟିକିଏ ବାଧିବ ?

ସିଂହଭୂମ ଅଶୀବର୍ଷ କାଳ ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ରହି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପଢ଼ିବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଯେ ଓଡ଼ିଆକୁ ଛାଡ଼ି ପାରି ନ ଥିଲା, ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଆଜିକି କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳେ, ସିଂହଭୂମବାସୀ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଗାଁ ଗାଁରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍କୁଲ ବସିଲା; ଘରେ ଘରେ ପୂର୍ବପରି ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଗଲା । ଓଡ଼ିଆକୁ କଚେରୀଭାଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜିଲ୍ଲାବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସିଂହଭୂମ ଉତ୍କଳସଭା ଦାବୀ କଲେ । ସୁପ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପୁଣି ଜାତୀୟ ମମତା-ଲହରୀ ଖେଳାଇ ଦେଲେ । ସେହିଦିନୁ ସିଂହଭୂମ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ କହି ଆସିଛି । ସିଂହଭୂମିର ଜିଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ କମିଟୀ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟୀ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିବ ବୋଲି ଖାଲି ଯେ ସେ ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକେ ଦାବୀ କଲେ ତାହା ନୁହେ, ବିହାରର ନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ସେତେବେଳେ କେହି ମନେ କରି ନ ଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାକୁ ହରାଇବ ।

ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତବେଳେ କୌଶଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା କେଜାଣି ସିଂହଭୂମର 'ହୋ'ମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ । 'ହୋ'ମାନେ ଯେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ କଥା କହିବା ଅସଙ୍ଗତ । ସେମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଯେପରି ଲୋଡ଼ନ୍ତି, ନିଜର ଜାତୀୟ ସଂହତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କାମନା କରନ୍ତି । ସିଂହଭୂମ ଛଡ଼ା ଛୋଟ ନାଗପୁରର ଅନ୍ୟତ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, 'ହୋ' ଆଦୌ ନାହାନ୍ତି । 'ହୋ' ଜାତିର ଲୋକ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଛନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସେମାନେ ନିଜ ଜାତିର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଯେ ଛୋଟନାଗପୁରରେ ରହିବାକୁ କାହିଁକି ପସନ୍ଦ କଲେ ବୁଝା ଯାଉନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେହିମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ସିଂହଭୂମକୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଅଣା ଗଲା ନାହିଁ । ଏବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ାଯାଇନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର କୃଷ୍ଟି କେହି ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହାନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟ କୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ଏକାବେଳକେ ଲୁଚି ଯାଇଛି । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଆର୍ଯ୍ୟ କୃଷ୍ଟି, ଓଡ଼ିଆ କୃଷ୍ଟି । ସେ ଜିଲ୍ଲାର ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ବେଶି । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ତଳକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ଏବଂ ତା ତଳକୁ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ । ସରକାରଙ୍କ ଜନଗଣନାର ଅଭ୍ରାନ୍ତତା ବିଷୟରେ ଅନେକଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ସନ୍ଦେହ କଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ, ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଭାଷା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାରେ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆର ଦାବି ଯେ ପ୍ରଥମ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଶାରେ ନ ମିଶିଲା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେଠାର ନଅ ଲକ୍ଷ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଅନ୍ୟଭାଷା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ବୋଲି ଶାସନ ଗତ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରେ କେହି ଅବା କହି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଲୋକହିତକାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏପରି ମତ ଦେବା ଅସମ୍ଭବ । ସିଂହଭୂମବାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜ ମାତୃଭାଷାକୁ କଚେରି ଭାଷାରୂପେ ଚଳାଇବାରେ କ୍ଷମ ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ; ନିଜ ନିଜ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମାତୃଭାଷା ପଢ଼ାଇବା ବିଷୟରେ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ପାଇ ମଧ୍ୟ, ଚାନ୍ଦା କରି କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠଶାଳା ବସାଉ ଥିଲେ । ସେ ସବୁ ପାଠଶାଳାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପଢ଼ା ଯିବାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଘଟିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେପରି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଘଟିବା ପାଇଁ ଯେ ବାଟ ଫିଟି ଯାଇଛି, ସେ କଥା ସନ୍ଦେହ ନ କରିବାର କାରଣ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଜାମସେଦପୁରରେ ଯେତେ ଶ୍ରମିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ ପାହ୍ୟାରେ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭାରତର ସେହି ଏକ ମାତ୍ର ବିଶାଳ ଶ୍ରମିକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯେତେ ନିମ୍ନସ୍ତରର କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ହିଁ କରିଥାନ୍ତି । ସେଠାରେ ସିଂହଭୂମର ଓଡ଼ିଆ ଯେପରି ଅଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଯାଇ ସେହିପରି ଚାକିରିରେ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପିଲାମାନେ ବଙ୍ଗାଳୀ, ବିହାରୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ମରହଟୀ, ଗୁଜରାଟୀ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ପରି ମାତୃଭାଷାରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଟାଟା କମ୍ପାନୀ ଏତେ ବର୍ଷ ରଖିଲା ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହଠାତ୍ ଉଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଯେଉଁମାନେ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ତ ବିଚଳିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏ ସମସ୍ୟାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ଟାଟା କମ୍ପାନୀ ହାତରେ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଟାଟା କମ୍ପାନୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନ କଲେ, ବିହାର ସରକାର ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଭାଷାଗତ ସମାସ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଭାଷାସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ

କରିବା ନୀତି ସବୁଠାରେ ଯଥାଯଥ ଅନୁସରଣ କରାଯାଇ ନାହିଁ । କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଭାଷାଗତ ସମସ୍ୟା ଏକାବେଳକେ ଦୂର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଭାଷା 'ଓଡ଼ିଆ' ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁଲୋକ ତେଲୁଗୁ ଓ ବଙ୍ଗଳା କହନ୍ତି । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି । ବିହାରରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ରହିଛନ୍ତି । ବିହାରର ବଙ୍ଗାଳୀ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ସମସ୍ୟା ନିଷ୍ପତ୍ତି କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ସେହିଦିନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ଲାଗି ବିହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଶୀଘ୍ର ହେବା ଦରକାର । କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ସିଂହଭୂମରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ବିଧାନ ଏକାବେଳକେ ନ ରଖିଲେ, ବିହାରର ଓଡ଼ିଆ ସମସ୍ୟା ସହଜରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଯିବ, ତାହା ସତ ହୋଇପାରେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତକୁ ଅଧିକାର କରି ହାତମୁଠା ଭିତରେ ରଖିବାକୁ ଯେ ପ୍ରୟାସ କରୁଥିଲେ, ସେ ପ୍ରୟାସ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ଭାରତର ଜାତୀୟତା ସମସ୍ୟା ଆଉ ରହି ନ ଥାନ୍ତା । ଶାସନ ଗତ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମସ୍ୟା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା-ଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତ୍ର ବିଶେଷରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରିତା ଘଟିଥାଏ । ବିହାରର ଓଡ଼ିଆ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା ଲାଗି ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ବିଧାନ, ଯଦି ଉଠାଇ ଦିଆଯାଏ, ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷେ ତାହା କଣ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରିତା ହେବ ନାହିଁ ? ଟାଟା କମ୍ପାନି ଏ ବିଷୟରେ ପୂରି ଅଧିକାର ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ଶାସିତ ଲୋକଙ୍କର ସୁବିଧା, ଅସୁବିଧା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଶାସକଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ଯଦି ହିନ୍ଦି ଛଡ଼ା ଜାମସେଦପୁରରୁ ଆଉ ସବୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଥା । ହିନ୍ଦି ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷାରୂପେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବାକୁ ବସିଅଛି; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଜାମସେଦପୁରରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ, ତାହା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ଦାବୀ ଓଡ଼ିଆର ।

ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଏ ବିଷୟରେ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଯେଉଁ ମୂଳତବୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିଲା, ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସେଥିରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେତିକରେ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଅଛି, ତାହା ନୁହେଁ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା, କେନିଆ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ଭାରତୀୟ ଉପନିବେଶୀମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷାଲାଗି ଭାରତ ସରକାର ଯଦି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପାରନ୍ତି, ଜାମସେଦପୁରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ରଖିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ତା ଠାରୁ ବେଶି । ବିହାର, ଓଡ଼ିଶା ପରି କଂଗ୍ରେସଶାସିତ ପ୍ରଦେଶ । ବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା-ସରକାରଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟରେ ମତଭେଦ ଘଟିଲେ, ତାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ବିହାର ବିଷୟରେ ତାହା ସେତେ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ । ବଙ୍ଗାଳୀ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିହାର ସରକାର କିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବେ, ତାହାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଯଦି ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ହୋଇପାରେ; ଜାମସେଦପୁରର ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ବ୍ୟବହାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ବିଷୟର ପ୍ରତିକାର କାହିଁକି ସେହି ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଏ ସମସ୍ୟାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଲାଗି କି ଉଦ୍ୟମ କରୁଛନ୍ତି ଓ କେତେଦୂର ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି, ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଜାତି ତାହା ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁ ବସିଅଛି । ଅନେକେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ରକ୍ଷା ଲାଗି ଯେତେ ଗୁରୁତର ତ୍ୟାଗ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ତାହା ଖୁବ୍ ବେଶି ବୋଲି ମନେ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳ-ପ୍ରାଦେଶିକ-କଂଗ୍ରେସ-କମିଟୀ ମଧ୍ୟ ଏ ସମସ୍ୟା ହାତକୁ ନେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାଦେଶିକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟୀର ଜଣେ ସଦସ୍ୟ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାମସେଦପୁର

ଯାଉଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ତିନି ଜଣ କର୍ମୀ ଯାଇ ସାରିଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ସେମାନେ ସମସ୍ୟାର ଆଲୋଚନା କରିବେ ଏବଂ ପ୍ରତିକାରର ଉପାୟ ବାହାର କରିବେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମର ଶେଷଚେଷ୍ଟା ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଯଦି ନ ହୁଏ, ସବୁ ପଣ୍ଡ ହେବାର ଘୋର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରଣାଳୀ ରହିଛି । ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ପ୍ରଣାଳୀରେ କରି ନ ଗଲେ, ଫଳ ଲାଭ ହେବାର ଆଶା କମ୍ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରକାର ସଂପର୍କ ରହିବ, ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଲୋକମତ ସେ ବିଷୟରେ ବ୍ୟକ୍ତ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ଲୋକମତକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ହେଲେ, ଆଇନ ବଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଛଡ଼ା ତାହା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ନବଭାରତ – ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—(ଧନୁ, ୧୩୪୬—ଜାନୁୟାରୀ, ୧୯୩୯) ।

ଜାତୀୟ ସରକାର ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ

[୧୯୩୫ ମସିହା ଭାରତ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା ୧୯୩୭ରେ ଓ ଭାରତର ଛଅଟି ପ୍ରଦେଶରେ ନିଖିଳ-ଭାରତ-ଜାତୀୟ-କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ଗଠନ କଲେ । ଓଡ଼ିଶା ତହିଁମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଏବଂ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶ ଏହି ଛଅଟିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା ।

ସେଥିପାଇଁ ଏହି ରଚନାରେ—"କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ଭାରତର ଜାତୀୟ କେନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ନୁହେଁ, ପରେ ମଧ୍ୟ ନୋହିପାରେ"—ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଛି । ଏଠାରେ 'ଜାତୀୟ କେନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ' ହେଉଛି 'କଂଗ୍ରେସ' ।]

ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ଯେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା, ତାହାର ପ୍ରମାଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରୁ ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ, ଜଣା ପଡ଼ୁଛି କେବଳ ଇତିହାସରୁ । ସେଇ ଇତିହାସ ପୁଣି ଓଡ଼ିଆଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ନୁହେଁ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଯେତେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଇତିହାସ ଲେଖା ଯାଇଛି, ସବୁ ବିଦେଶୀ ଲୋକେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତଥାପି ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଅତୀତ ଗୌରବ କଥା ଜଣାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଗୌରବ କିଛି ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ଗୌରବର ଅଭାବ ଓଡ଼ିଶା ଛିନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବାର କାରଣ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ମେଦିନୀପୁର, ବଙ୍ଗଦେଶ ଛାଡ଼ି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବାକୁ ନାରାଜ ଥିଲା । ତାହାର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲେ, ସେମାନେ ଜଣେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ପାଇବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଲୋକଙ୍କର ମନୋଭାବ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ ବଦଳିଛି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସମୟରେ ଏହିପରି ଯୁକ୍ତି କରୁଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଯେ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋଷ ଅଛି, ତାହା ନୁହେଁ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତ ଜୟ କଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁ ଅଂଶକୁ କେତେବେଳେ ନେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଫଳରେ ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ଯେ

ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଜଡ଼ି କରିଛନ୍ତି, ସେ ଅଂଶକୁ ସେହି ପ୍ରଦେଶରେ ରଖି ଶାସନ କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ରାଜଧାନୀଠାରୁ ବହୁତ ଦୂରରେ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ସେହି କାରଣରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଅବହେଳିତ ହୋଇଛି । ଘଟଣା ବିଶେଷରେ ସେଠାର ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଛନା ମଧ୍ୟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ହେଉଥିଲା କେତେବେଳେ ? ଯେତେବେଳେ କି ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଦାବୀ କରିବାକୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଥିଲାବେଳେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଅଂଶରୂପେ ଯେତେଦୂର ବିଶିଷ୍ଟ ରଖାଯାଇପାରେ, ସେତିକି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ଯେତେବେଳେ ପାଠଶାଳାମାନଙ୍କରେ ଚଳିଲା, ଲୋକେ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବାରେ ଆପତ୍ତି ବିଶେଷ ହେଲାନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ବହି ବହୁଳଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ପଢ଼ାଗଲା; ତଥାପି ସେତେବେଳେ ସମ୍ବଲପୁର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ପାରିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଯାଇ ବିହାରରେ ରହିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର କଳ୍ପନା ଜାତ ହେଲା ।

ଏସବୁ ଯାହା ହେଲା, ପ୍ରତିବେଶୀ ଜାତିମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ନୋହୁ ପଛକେ, ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ହୋଇଛି, ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିବେଶୀ ଜାତିଙ୍କର ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଛଡ଼ା କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ବାଟ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଅବସ୍ଥା ବଦଳିଛି । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଅଲଗା ହୋଇ ଗଢ଼ା ଯାଇଛି ଓ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଆସନ ପାଇଛି । ଓଡ଼େନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତ ବେଳେ 'ଓଡ଼ିଶା' ବୋଲି ଯଦି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଥାଆନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ତଦନ୍ତର ଫଳାଫଳ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧରି ଥାଆନ୍ତା ।

ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ଦୃଢ଼ଭାବରେ କହିଲା ଭଳି ଉପାଦାନ ନ ଥାଇପାରେ । ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶରୂପେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ବର୍ଷେ କାଳ କେବଳ ଜଣେ ଲାଟଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଶାସିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଭାବିବା ବିଦେଶୀ ଶାସନର ପ୍ରାଦେଶିକ ପ୍ରତିନିଧି ଲାଟଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଶାସନଗତ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମସ୍ୟାକୁ ଦେଖିବା ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । କୌଣସି ଜାତିର ଜାତୀୟତା ବଢ଼ାଇବା ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

କିନ୍ତୁ ତାହାପରେ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ଶାସନ ଚଳିଥିଲା । ସେ ଶାସନର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ତ୍ରୁଟି ରହିଲା ଯେ ଗୋଟିଏ ନିଖିଳ ଭାରତ କେନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ତାହା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଲା । ତାହା ପୁଣି ସମଗ୍ର ଭାରତର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସମସ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରେ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତିବେଶୀ-ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ସହିତ ହିସାବ କିତାବ କରି ଦେଣା ପାଉଣା ଠିକ୍ କରିବାର ବାଟ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, ନିଖିଳ ଭାରତ ଉଦ୍ୟମରେ ହୁଏ ତ ସଂଘଟିତ ଅଭାବ ଘଟନ୍ତା, ନୋହିଲେ ସେ ସଂହତି ରକ୍ଷାକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇ ଦିଆଯାଇ ଥାଆନ୍ତା ।

କିନ୍ତୁ ନିଖିଳ ଭାରତ ସମସ୍ୟା ଯାହାହେଉ ପଛକେ ପ୍ରାଦେଶିକ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଲାଗି ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଷେଷ ରହିବା ଦରକାର । ପ୍ରତିବେଶୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧୀ ସମସ୍ୟା କେତେକ ରହିବ, ସେ ସବୁ ସମସ୍ୟାର ସାହସ ସହିତ ସମ୍ମୁଖୀନ ନ ହୋଇ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା କିମ୍ବା ପରେ ହେବ ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେବା ନିଖିଳ ଭାରତୀୟ ସଂହତିର ସହାୟକ ନୁହେ; ଆପାତତଃ ସେଥିରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ସଂହତି ସୁରକ୍ଷିତ ହେଉଛି ମନେକଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ହୁଏନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବର ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମସ୍ୟା ଯେପରି ଭାବରେ ଅବହେଳିତ

ହେଉଥିଲା, ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେବା ପରେ ଯଦି ସେପରି ଅବହେଳିତ ହୋଇ ରହେ, ତାହାହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଅଭିଶପ୍ତ ମଣିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ପୁଣି ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧି-ଶାସନ ଲୋପ ପାଇଛି, ଏ ଅବସ୍ଥା କେତେ କାଳ ରହିବ, କିଏ କହିପାରେ ? କିନ୍ତୁ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ତ ହେବନାହିଁ, ପୁଣି ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧି-ଶାସନ ଶୀଘ୍ର ହେଉ ବା ବିଳମ୍ବରେ ହେଉ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଦେଶିକ-ଶାସନ-କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଏ କଥା କହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସରକାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସୁବିଧା ବା ସୁଯୋଗ, ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନରେ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ । ସିଂହଭୂମି, ଫୁଲଝର, ବିନ୍ଦ୍ରାନୂଆଗଡ଼ ଓ ଜଳନ୍ତର, ମଞ୍ଜୁଷା, ବୁଡ଼ାରସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ଅଛି, ସେହି ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ସବୁ ଓଡ଼ିଶା ପରି ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରନୀତିରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେ ସବୁ ବା ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସେହିପରି କେନ୍ଦ୍ରନୀତିରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇପାରେ । ସେପରି ହେଲେ କେନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଧରି ସେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ୟା ହାତରେ ନିଆଯାଇପାରେ । ମେଦିନୀପୁର କଥା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ଭାରତର ଜାତୀୟ କେନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ନୁହେ, ପରେ ମଧ୍ୟ ନୋହିପାରେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ପ୍ରତିବେଶୀ ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ଯେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ରହିବେ, ସେ କଥା ଧରିନେବା ଭୁଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧି-ମୂଳକ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଆନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କୁ ଧରି ମେଦିନୀପୁର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ମେଦିନୀପୁର ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଗଲେ ବଙ୍ଗର ହିନ୍ଦୁ ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ କିଛି କମିଯିବ; କିନ୍ତୁ ମେଦିନୀପୁର ଓଡ଼ିଶାକୁ ନ ଆସି କଣ ସେଠି ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାଭାବର ପରିବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ନ ପାରେ ? ମେଦିନୀପୁର ପାଠଶାଳାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପଢ଼ା ଯାଆନ୍ତା, କଚେରୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚଳନ୍ତା, ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି ସମଗ୍ର ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ବ୍ୟାପି ଯାଆନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ବଙ୍ଗଦେଶର ହିନ୍ଦୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ବାଧା ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ, କି ମେଦିନୀପୁର ବଙ୍ଗାଳୀ ଜିଲ୍ଲା ହୋଇଯିବା ଯୋଗେ ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମନରେ ଅଶାନ୍ତି ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ସେହିପରି ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା ।

ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ ସେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ୟାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦରକାର ହେଉଛି ଲୋକଶିକ୍ଷା । ସେହି ଲୋକଶିକ୍ଷାର ବିଧାନ କଅଣ, ସେହି ସେହି ପ୍ରଦେଶ ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯିବ ନା ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରୁ ହେବ ? ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରୁ ଯଦି ହୁଏ, ତେବେ କଅଣ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ନୀରବ ରହିବା ସତ୍ତ୍ୱେ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସେ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନେବ ? ଯାହା ଅନ୍ୟତ୍ର ହୋଇଛି, ତାହାହିଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ହେବ । ଜର୍ମାନୀ ଯେତେବେଳେ ଫ୍ରାନ୍ସରୁ ସର୍ ପ୍ରଦେଶ ଓ ତାହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ ନେଲା, ସେତେବେଳେ କଅଣ ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଶିକ୍ଷା ଭାର ଜର୍ମାନୀ ଜାତି ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ଜର୍ମାନ ସରକାର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ରହିଥିଲା ? ଆମ ଦେଶରେ ଜାତୀୟତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହୋଇନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଜାତି ଓ ସରକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଦିଶୁଛି । ସରକାର ଜାତିରୁ ସମ୍ଭୂତ ଓ ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଯାଏଁ ତାହା ଜାତୀୟ ସରକାର । ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସରକାର ଅବହେଳା କଲା ମାନେ ସେ ସରକାର ରହିବାର କଥା ନୁହେଁ । ଆଶା କରାଯାଏ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଶିଖି ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ନୂଆ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଶୀଘ୍ର ନିଜର ଜାତୀୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧୬ । ୪ । ୬୧ ।

ସିଂହଭୂମି-ସ୍ମୃତି

୧

ସିଂହଭୂମିରେ ଜନଗଣନା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ତେଣିକି ସରକାରୀ ଅଫିସରେ ଜନଗଣନା କାଗଜପତ୍ର ଘେନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଘାଣ୍ଟିବାରେ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ଏଣେ ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଆଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେଜଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ଘାଣ୍ଟି ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଜିଲାରେ କେତେକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଉପରେ ଜନଗଣନା କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ସେମାନେ କୁଆଡ଼େ କାଗଜ ପତ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କୁ 'ଓଡ଼ିଆ' ବୋଲି ଲେଖିଲେ, ତା ଫଳରେ ଜନଗଣନା ଆଇନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ । ଅତଏବ, କେତେକଙ୍କ ନାମରେ ଫଉଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା ଲାଗିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମକଦ୍ଦମା ସବୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇନାହିଁ । ଲୋକେ କଚେରୀକୁ ଟଣା ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । କଟକରୁ ଭଲ ଓକିଲ ଜଣେ କେହି ଗଲେ ନିରୀହ ଓଡ଼ିଆ ଆସାମୀଙ୍କ ମକଦ୍ଦମାର ଫଳ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ସେମାନେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାହା ସମ୍ଭବପର ହେଲାନାହିଁ । ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଫଳରେ ସିଂହଭୂମିର ସେହି ଆସାମୀ ବିଚାରୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ ଲଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେଥିରେ କିଛି ବାଧା ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ କଥା ହେଉଛି 'ଚାଇଁବସା' ବା 'ଜାମସେଦପୁର', କଟକ ନୁହେ । ସେଠାରେ ସରକାର ପକ୍ଷରୁ ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମକଦ୍ଦମା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ କେହି ଓଡ଼ିଆ ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁ ହାକିମମାନଙ୍କ ଇଜଲାସରେ ମକଦ୍ଦମାମାନ ବିଚାର ହେବ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ନୁହନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଓଡ଼ିଆ ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଓକିଲଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆସାମୀମାନେ ଖଲାସ ହେବା ପାଇଁ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଓଡ଼ିଆ ନୁହନ୍ତି । ଏଥିରେ ମକଦ୍ଦମାର ଫଳ କଅଣ ହେବ, ଅନୁମାନ କରିବା କଷ୍ଟର କଥା ନୁହେ ।

ସିଂହଭୂମି ଯେ ଏ ଘଟଣାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଆଶା କରୁଥିଲା, ତାହା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମାତ୍ର ଜନଗଣନା ପରେ କଟକର 'କେନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ-ସ୍ୱାର୍ଥ-ରକ୍ଷା କମିଟି' ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଏ ନିଦ୍ରା ହୁଏତ ତାର ମହାନିଦ୍ରା । କେଜାଣି ଅବା ଦଶବର୍ଷ ପରେ ଆର ସେନ୍‌ସସ୍‌ବେଳକୁ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ପରି ପୁଣି ଚେଇଁ ଉଠିବ । ଶୁଣିଲି ସଭାପତିଙ୍କ କଥା ସମ୍ପାଦକ ବେଳେ ବେଳେ ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ସଭାପତି ବା ସମ୍ପାଦକ କଟକରେ ରହୁନାହାନ୍ତି । ଥିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ କାହା ମୁହଁ କୁଆଡ଼କୁ ? ଏଣୁ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ଏ ଘଟଣାରେ ଯଥା ସମୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ପୁଣି ସିଂହଭୂମି କିଛି ପାଖ ବାଟ ନୁହେ । ରେଳରେ ଗଲେ ପ୍ରାୟ ୨୦ ଘଣ୍ଟା ଲାଗିବ । ମଟରରେ ଗଲେ ଦଶ ବାର ଘଣ୍ଟାରୁ କମରେ ହେବନାହିଁ । ତାପରେ ପୁଣି ଆଜିକାଲି ଖରାଦିନ । କଟକର ଉତ୍ତାପ ଅପେକ୍ଷା ଚାଇଁବସା ବା ଜାମସେଦପୁରର ଉତ୍ତାପ ବେଶି । ଦିନକ ମକଦ୍ଦମା ପାଇଁ ଗଲେ ଯିବା, ଆସିବା ଓ ରହିବାରେ ତିନିଦିନ ନଷ୍ଟ । ଏଥିରେ କେଉଁ ଓକିଲ ବା ଯାଆନ୍ତେ ? ଭଲ ଓକିଲଙ୍କ ଯିବା ଦୂରର କଥା । ମାତ୍ର ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଇତିହାସର ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଲୋକଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ମୁସଲମାନ ବିଜେତା ଯେତେବେଳେ ଭାରତକୁ ଆସି ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରି ରାଜତ୍ୱ କରିବାକୁ ବସିଲେ, ଦିନେ ଜଣେ ବୁଢ଼ୀ ଆସି ଅଭିଯୋଗ କଲା ଯେ ଦସ୍ୟୁମାନେ ତା ଘର ଲୁଟି ନେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ବାଦଶାହା ଶୁଣି କହିଲେ—"ବୁଢ଼ୀ, ତୁମ ଘର ଏଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ । ମୁଁ ଏତେ ଦୂରରୁ କିଛି ପ୍ରତିକାର କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।" ବୁଢ଼ୀ ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ଭଲ କଥା, ଆପଣ ଯେତିକି ଶାସନ କରିପାରିବେ ସେତିକି ରାଜ୍ୟ ରଖନ୍ତୁ । ମୋ ଘରଟି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ।" ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଓଡ଼ିଶା ତାଲିକାରୁ ସିଂହଭୂମିକୁ ଯେ ବାଦ ଦେଇଥିଲେ, ଏ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାରୁ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ସମୀଚୀନ ମନେହେବ ।

ସିଂହଭୂମି ପ୍ରତି ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ଉଦାସୀନ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ମୋର ମନେଅଛି, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ହେଉଥିବାବେଳେ ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲା ବାଟରେ ଚକ୍ରଧରପୁର ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଦେଖିଲି ସୁନ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରରେ ଷ୍ଟେସନର ନାମ ଲେଖାଅଛି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କୁ ଡାକି ଦେଖାଇଲି । ତାଙ୍କର କଅଣ ହୋଇଥିବ କେଜାଣି, ସିଂହଭୂମି ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଯେ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି, ସେ ଧାରଣା ମୋର ପ୍ରଥମେ ସେହିଦିନ ଜନ୍ମିଲା । ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ଅନେକ ସମୟ ରହିଲା । ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲି । ସମସ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ କହି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଶୁଣିଲି ଯେଉଁମାନେ କହି ପାରୁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ସହରର ଲୋକ । ମଫସଲରୁ ଆସିଥିବା ଲୋକେ ଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କହୁଥିଲେ । ତା'ପରେ ବାଟରେ ଯେତେ ଯେତେ ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ରହିଲା, ମୁଁ ସବୁଠାରେ ଓହ୍ଲାଇ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲି । ସେତେବେଳେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିଲି, ଦିନେ ମୋତେ ଯାଇ ସେହି ସିଂହଭୂମିରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ମୋର ବୟସ ୨୭।୨୮ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଯେପରି ସିଂହଭୂମି ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ ଥିଲି, ମୋ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁଲୋକ ଯେ ସେହିପରି ଅନଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେ ଘଟଣାର ବର୍ଷେ, ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ସିଂହଭୂମିରେ ଯାଇ ମାସେ ଖଣ୍ଡେ କଟାଇ ଆସିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ । ମୋର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଓ ମୋତେ ବସାଇ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସିଂହଭୂମି କାହାଣୀ ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ଯାଇ ମୁଁ ବୁଝିଲି ଯେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲା ପରି ସିଂହଭୂମି ଗୋଟିଏ ପୂରାପୂରି ଓଡ଼ିଆ ଜିଲା । ୧୯୦୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବଲପୁର ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଥିଲା, ତାପରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି ୧୯୧୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଂହଭୂମି ଛୋଟନାଗପୁରରେ ରହିଛି, ତାପରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବ ।

ବର୍ଷେ, ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସିଂହଭୂମିର କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରି ମୋର ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ଓ ମୋ ଆଗରେ ଥୋଇଲେ । ସେ କହିଲେ, ଯେ ସିଂହଭୂମିକୁ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଣିବାକୁ ହେଲେ ସେଠାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ । ସେତେବେଳେ ସିଂହଭୂମି ଅଧିକରେ ପିଲାମାନେ ହିନ୍ଦିରେ ଓ ଆଉ ଅଧିକରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅବସ୍ଥା ଅଛି, କେବଳ ସାମାନ୍ୟ କେତୋଟି ଓଡ଼ିଆ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବସିଛି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଯେଉଁ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ତା ଭିତରେ ଥିଲା ଯେ, ସିଂହଭୂମିର ହିନ୍ଦି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋଟିଏ, ବଙ୍ଗଳା ଅଞ୍ଚଳରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଇବା । ସେଠାରେ ସିଂହଭୂମିର ପିଲାମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଆସି ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷା ଦେବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲା । ସେହି ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଚକ୍ରଧରପୁରରେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧଲଭୂମିର ବାହାଡ଼ାଗୋଡ଼ାରେ କରିବା ସ୍ଥିର ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଚକ୍ରଧରପୁରର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ହେଲା ।

ସେ ସମୟକୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ମୁଁ ଏକମାତ୍ର ଟ୍ରେନିଂ ପାଇଥିବା ଶିକ୍ଷକ । ତେଣୁ ମୋତେ ସେଠାରୁ ସିଂହଭୂମି ପଠାଇବା ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ସେ କଥା ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ଚକ୍ରଧରପୁର ଯିବା ବିଷୟରେ ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କଥା ପଡ଼ିଲା, ତା ଭିତରୁ ମୋର ଜଣେ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଏତେ ଦୂର ଯିବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ । ଆଉ ଜଣଙ୍କର ପିତା ବିଶେଷ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ, କେବେ ଇହଲୋକକୁ ଯିବେ ଠିକ୍ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସେ ଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ କହିଲି— "ମୋର ପିତା ନାହାନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କ ଯୋଗେ ମୋ ଯିବା ବାଟ ବନ୍ଦ ହେବ । ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ମୋ ସହିତ ସୁଦୂର ସିଂହଭୂମିକୁ ଯିବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଏକା ଯାଇ ପାରିବି ।" ଫଳରେ ତାହାହିଁ ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସଭା ଡାକି ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ସେ ଦିନ ୧୯୧୯ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସ ୬ ତାରିଖ, ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀର ବାସି ଦିନ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ବକୁଳ ବନ ସହିତ ମୁଁ ଏକ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ ବାନ୍ଧି ସାରିଥିଲି । ସେଠାରେ ରାସ୍ତା, ଘାଟ, ଘର ବିପଣିଗୁଡ଼ିକ ମୋର ଜୀବନର ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ; ତେଣୁ ବନ୍ଧନ ଛିଣ୍ଡାଇ ଚାଲିଯିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର ହୋଇଥିଲା । ମୋର ସହକର୍ମୀ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ମୋତେ ଯେପରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବିଦାୟ ଦେଲେ, ମୁଁ ସେହିପରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଷ୍ଟେସନରେ ରେଳରେ ବସି କ୍ରମେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଥିବା ଶହ ଶହ ଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳକୁ ଚାଲିଗଲି ।

ତା ପରଦିନ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ମୁଁ ଚକ୍ରଧରପୁର ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇଲୁ । ସେହି ସମୟରୁ ନୂଆ କର୍ମ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପଣ୍ଡିତ ଦୀନନାଥ ପାଣ୍ଡେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆଗରୁ ପରିଚିତ । ସେ ଜଣେ ବଡ଼ ସହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ଟଙ୍କାଟା ତାଙ୍କୁ ପଇସାଟାଏ ପରି ଲାଗେ । ନିଜ ଘରଟାକୁ ସେ ପାନ୍ଥଶାଳା ଭଳି ମଣନ୍ତି । ଚକ୍ରଧରପୁର ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚଳାଇବାର ପୂରା ଭାର ସେ ନିଜ କାନ୍ଧରେ ବହନ କଲେ । ସେତେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ଅତି ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପଣ୍ଡିତ ଦୀନନାଥ ତାଙ୍କୁ ବିନା ଆପତ୍ତିରେ ତୁଲାଇଲେ । ସେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ । ମୁଁ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ବୟସର । ସେ ମଥୁରାପୁର ଚତୁର୍ବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସେ ଅହଙ୍କାର ଯେ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ଦିନକେ ସେ କଥା ଦଶ ପାଞ୍ଚଥର କହନ୍ତି । ତଥାପି ସେ ମୋତେ 'ଗୁରୁଜୀ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ହେବା ଆଗରୁ ସେ ମୋତେ ନମସ୍କାର ହୁଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘରେ ମୋତେ ବସାଇ ନିରାମିଷ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳେ କହନ୍ତି, "ମାଛ ମାଂସ ତ ଆମ ଘରେ ଚଳେନା; ତଥାପି ଏହାକୁ ବିଦୁରର ଖୁଦ ମନେ କରି ଖାଅ । ଗୃହକର ନିବେଦନ ମନେ କରି ଗ୍ରହଣ କର ।"

ଦିନେ ମୁଁ ଗଲାବେଳକୁ ଦୀନନାଥ ପାଳିଜରରେ ଥରୁଛନ୍ତି ।। ଜର କଷ୍ଟବେଳେ ସେ ମୋତେ ଡକାଇ ଥିଲେ । ମୁଁ ପାଳିଜରର ଗୋଟିଏ ଚୁଟ୍‌କା ଔଷଧ ଜାଣିଥିଲି । ତା ଆରଦିନ ତାଙ୍କୁ ତିନୋଟି ଟେର ଦେଇ କହିଲି, 'ଏ ତିନୋଟି ଖାଅ, କାଲିକି ଆଉ ଜର ଆସିବ ନାହିଁ ।' ତା ପର ଦିନ ଜର ପାଳି, ମୁଁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ସେ କହିଲେ, "ଗୁରୁଜୀ, ତୁମ ଔଷଧ ଭାରି ଖରାପ, ଖାଇ ହେଉନାହିଁ । ମିଛ କାହିଁକି କହିବି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଖାଇ, ଆଉ ଖାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଅରୁଚି ହୋଇ ଗଲା; ମାତ୍ର ଜରଫର ସବୁ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛି ।" ତାଙ୍କ ଜର ତ ଛାଡ଼ିଲା, ମାତ୍ର ସେହିଦିନୁ ମୋର ଗୋଟିଏ

ବଡ଼ ବିପଦ ପହଞ୍ଚିଲା । ପେଟ ବ୍ୟଥା, ମୁଣ୍ଡ ବ୍ୟଥା, ଦାନ୍ତ ଶୂଳ ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ରୋଗରେ ସେ ମୋତେ ଔଷଧ ପାଇଁ ଧରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଔଷଧ ଛୁଅଁନ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ମୁଁ ତ ବୈଦ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ଯାହା ହେଉ ତାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ିଲା । ଚକ୍ରଧରପୁର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଧିକ ହେବାର ଦେଖାଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଦୀନନାଥ ବ୍ୟବସାୟୀ ଲୋକ । ବ୍ୟବସାୟର ଲାଭରୁ ବର୍ଷରେ ପନ୍ଦର, କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରୁଥିଲେ । ସେଥିରୁ ୨।୩ ହଜାର ଆମ ଓଡ଼ିଆ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିଲେ; ମାତ୍ର ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ମାନ୍ଦା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଗତ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଯେତେବେଳେ ସବୁଆଡ଼େ ବ୍ୟବସାୟ ଭଲ ଚଳୁଥିଲା, ସେତିକିବେଳେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ମାନ୍ଦା ହେବା ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସ୍କୁଲ ପକ୍ଷେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏପରି ହୋଇଗଲା ଯେ, ସେ ଆଉ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଅର୍ଥ ଯେ ନ ମିଳିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ଚକ୍ରଧରପୁରର ଲାଖ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଲାଖ ଚାଷୀଙ୍କଠାରୁ ତୋଳା ଉଠାଇ ମାସରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନି ଶହ ଟଙ୍କା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ୧୯୨୧ ମସିହାର ତିନି ଚାରି ମାସ ଗଡ଼ିଗଲାଣି ।

ଜନ୍ମଭୂମି—୧ମ ବର୍ଷ, ୫ମ ସଂଖ୍ୟା, ତା ୧୮ । ୬ । ୧୯୪୧ ।

୨

୧୯୨୧ ମସିହା ପଶିବା ପୂର୍ବରୁ ସିଂହଭୂମି ଓଡ଼ିଆ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଥିଲା । ୧୯୨୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ବୈଠକ ହେଲା । ସିଂହଭୂମିର ଅଧିକାଂଶ ଆଦ୍ୟ ଅଧିବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ସେହି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଧନ-ବଳ ନାହିଁ; ତେଣୁ ସେମାନେ ତଳେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ଧନବଳ ଅଛି; ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଓ ସେମାନଙ୍କ ପଛକୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କର । ସିଂହଭୂମିର ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ଓ ବଙ୍ଗଳାଭାଷୀ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ । ସମଗ୍ର ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପୂରା ସମୟ ଦେଇ ପାରୁଥିବା କର୍ମୀ ନ ଥିଲେ ।

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକେ ଭାଷା ବା ଜାତି ବିଚାର ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ କି ବଙ୍ଗାଳୀ, କି ବିହାରୀ, କି ମାରୁଆଡ଼ୀ କି କଚ୍ଛୀ ସମସ୍ତେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ; ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଧାରଣା ନ ଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ବା ମୋର ସହକର୍ମୀ କେହି ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାଗରଣ ଆଣିବା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛୁ ।

୧୯୧୯।୨୦ ମସିହା ଏପରି ଦୁଇବର୍ଷ ସିଂହଭୂମିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଆମ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ସହଜ ଓ ସୁଗମ ହୋଇଥିଲା, ୧୯୨୧ ରେ ଆଉ ସେପରି ହେଲାନାହିଁ । ୧୯୨୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଯେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ବୈଠକ ବସିଲା, ତାହା ସେ ଜିଲ୍ଲାର ବଙ୍ଗଳୀ ହିନ୍ଦୀଭାଷୀଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଖଟକା ପୂରାଇ ଦେଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି କମିବା ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲି ।

ଯେ ମାସରେ ପାଞ୍ଚଥର ଆସି ମୋତେ ଦେଖା କରୁଥିଲେ, ସେ ଥରେ, ଦୁଇଥର ଆସିଲେ । ଯେ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ଅକାତରରେ ଦେଉଥିଲେ, ତାଙ୍କଠାରୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ମିଳିବା ଦୁରୂହ ହୋଇ ଉଠିଲା । ତେଣେ

ପୁଣି ପଣ୍ଡିତ ଘନନାଥ ପାଣ୍ଡେଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଯେ କ୍ରମେ ବିଗିଡ଼ି ଆସୁଥିଲା; ତାହା ମଧ୍ୟ ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ଚକ୍ରଧରପୁର ହାଇସ୍କୁଲର କାର୍ଯ୍ୟ ତିନି ଚାରିମାସ ଚଳାଇଲୁ । ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବରେ ଚଳାଇଥିଲେ ଯେ ହଠାତ୍ କୌଣସି ବାଧା ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା, ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଲାଖବେପାରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆସୁଥିଲା; ଛାତ୍ରମାନେ ଆସି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ହାଇସ୍କୁଲ ପୁରୁଣା ଘର ଛାଡ଼ି, ନୂଆ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିଲା । ନୂଆ ସ୍ଥାନରେ ସ୍କୁଲ ଘରର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲା, ଛାତ୍ରାବାସ ଓ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ରହିବା ଘର ତିଆରି ସରିଥିଲା । ତେଣୁ ସ୍କୁଲ ଚଳାଇବାରେ ଆପାତତଃ ବିଶେଷ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନ ଥିଲା ।

ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ମହାବାତ୍ୟା ବହି ଯାଉଥିଲା, ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲା ଅବଶ୍ୟ ସେଥିରୁ ଆପାତତଃ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୋ ନିଜ ମୁଣ୍ଡ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଏଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୦ ବର୍ଷ ପରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ମରଣ ହେଉଛି ଓ ସେହି ସ୍ମୃତିରେ ମୁଁ ଦେହରେ ରୋମାଞ୍ଚ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଦିନେ ସକାଳୁ ଉଠି ମୁଁ ଛୋଟନାଗପୁର ବିଭାଗର ସ୍କୁଲ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର 'ହ୍ୱାଇଟ୍‌ମୋର' ସାହେବଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମର୍ମରେ ଚିଠି ଲେଖିଲି —

ମହାଶୟ,

ଆପଣ ଆମ ହାଇସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ସ୍କୁଲକୁ ହାଇସ୍କୁଲରୂପେ ମଞ୍ଜୁର କରିବା ଭାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ଅଛି । ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଆପଣ କାଲିଠାରୁ ଚକ୍ରଧରପୁର ଆସିଛନ୍ତି । ଆଜି ଆପଣଙ୍କର ଏ ହାଇସ୍କୁଲ ଦେଖିବା କଥା । ଆପଣ ମୋର ସବୁ କଥା ରକ୍ଷା କରି ସ୍କୁଲକୁ ଯେ ମଞ୍ଜୁର ଦେବା ସପକ୍ଷରେ ସୁପାରିସ କରିବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ଆଜି ଆପଣ ସ୍କୁଲ ଦେଖିଲାପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସୁପାରିସ୍ ଦେବା କଥା ସ୍ଥିର ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ମାତ୍ର ମୋର ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହେଉଛି ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଜି ଆପଣଙ୍କୁ ସ୍କୁଲକୁ ଆଣିପାରୁ ନାହିଁ । ଚକ୍ରଧରପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନତାରେ ହାଇସ୍କୁଲ ହୋଇ ରହିବ, କି ଭାରତ ଜାତୀୟ ମହାସଭା କଂଗ୍ରେସର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହେବ, ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଥା ବିଚାର କରୁଛି । ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଯେ ମୁଁ ନିରାଶ କରୁଛି, ଏଥିଲାଗି ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେବେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଏ ଚିଠି ପାଇ 'ହ୍ୱାଇଟ୍‌ମୋର' ସାହେବ ରାଞ୍ଚି ଫେରିଗଲେ; କିନ୍ତୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିଗଲେ ଯେ, ମୁଁ ହୁଏତ ଗୋଟିଏ ପାଗଳ କିମ୍ବା ନିଆଁହୁଳା । ଯୌବନରେ ନିଆଁହୁଳା ସମସ୍ତେ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି, ସେହିଭାବରେ ମୁଁ ଯେ ନିଆଁହୁଳା ହୋଇ ନ ଥିବି, ସେ ଦାବି କରିପାରିବି ନାହିଁ । ପୁଣି ମୋର ଗୁରୁକଳ୍ପ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପଡ଼ିବା ସମୟରୁ ମୋ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ନିଜର ନାନା ପ୍ରକାର ସୁଖ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଓ ଭାବୀଜୀବନ ଗଢ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ଛାଡ଼ି ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଥିଲି । ଦିନେ ଏକ ସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ମୋତେ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର ହେବାକୁ ଡାକି ଥିଲେ । ଆଉ ଥରେ ବିଲାତ ଯାଇ କୃଷି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସରକାର ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ମୁଁ ଏସବୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲି ।

ଥରେ କଲିକତା ମୂକ ବଧିର ବିଦ୍ୟାଳୟର ସହକାରୀ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁମତି ମାଗିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ସେ

ତା ଉତ୍ତରରେ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ, ତାର କେତୋଟି ଧାଡ଼ି ଆଜି ତିରିଶିବର୍ଷ ପରେ ମୋ କାନରେ ବାଜୁଛି ।

ସେ ଲେଖିଲେ, ''ଗୋଦାବରୀଶ, ତୁମେ ଦୁଇ ଚାରିଶହ ମୂକ ବଧିର ପିଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛ, ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମୂକ ବଧିରଙ୍କ କଥା କଣ ଭୁଲିଗଲ ?''

ଏ ଚିଠି ପାଇ ମୁଁ ମୋ ଦରଖାସ୍ତ ଫେରାଇ ଆଣିଲି । ମୁଁ କଲିକତାରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତିରିଶି ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ପାଉଥିଲି, ତା ଛଡ଼ା ଟିଉସନ କରି ମାସକୁ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରୁଥିଲି । ତାର ଦଶବର୍ଷ ପରେ ଭାରତରେ ଯେପରି ସବୁ ଅମାନୁଷିକ ତ୍ୟାଗ ଦେଖାଗଲା, ତା ତୁଳନାରେ ମୋର ସେ ସମୟର ତ୍ୟାଗଟା ବେଶି କିଛି ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଘେନି ମୁଁ କଲିକତାରୁ ଯାଇ ମାସିକ ତିରିଶି ଟଙ୍କା ବେତନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ମୋ ଜୀବନ ଉପରେ ଏହି ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ ଥରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା କେବେ ଛାଡ଼ିଯାଇ ଥିବା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ । ୧୯୨୧ ମସିହାର ପ୍ରଥମ ତିନି ଚାରିମାସ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାକୁ ଯାଇ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆଶା ଛାଡ଼ି, ସେ ସମୟର ଉଦୀୟମାନ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲକୁ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ କରି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭିତରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—୧ମ ବର୍ଷ, ୭ମ ସଂଖ୍ୟା, ତା ୧୬।୭।୧୯୪୧ ।

୩

ମୋତେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଡେଇଁବାକୁ ହେଲା । ତାଙ୍କ ଯିବା ବାଟ ଛାଡ଼ି କେବଳ ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୋର ହେଲାନାହିଁ । ମୁଁ ଯେ ଛୋଟନାଗପୁର ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲି ତାହା ଏହି ସମୟରେ । ଚକ୍ରଧରପୁର ହାଇସ୍କୁଲ୍ ଦିନକେ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଆଗରୁ ତ ଆମର ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବିମୁଖ ହୋଇଥିଲେ, ଏ ଘଟଣା ଘଟିବାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁତ ଲୋକ ଆମ ଆଡ଼କୁ ଏକାବେଳକେ ପଛ ବୁଲାଇ ଦେଲେ । ଲାଖବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବ କି ନା ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ସିଂହଭୂମିର ଡେପୁଟି କମିଶନର୍ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ମୋତେ ଗାଳି ଦେଲେ; ତଥାପି ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଚ୍ଚା ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ମୁଁ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥାଏଁ, ପାଠ ପଢ଼ାଉଥାଏଁ ଓ ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ହେବା ପରେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଥାଏଁ । ଏ ସ୍କୁଲ୍ ହାଇସ୍କୁଲ୍ ଥିଲାବେଳେ ଯାହା ଯାହା ପଢ଼ା ଯାଉଥିଲା ସେହି ସବୁ ବିଷୟ ପଢ଼ାଗଲା । କାରଣ, ଭାରତରେ ସେହି ଦୁଇ ଚାରିମାସ ଭିତରେ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଭାବରେ ଶହ ଶହ ସ୍କୁଲ ଛତୁ ଫୁଟିଲା ପରି ଗଢ଼ା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଠ୍ୟ, ପଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଭୃତି କିଛି ନୂଆ ତିଆରି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଚକ୍ରଧରପୁର ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ପଦ୍ଧତି ଅବଶ୍ୟ ଗଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି; ତଥାପି ପିଲାମାନେ ଅନୁଭବ କରୁ ନ ଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହେବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ପାଢ଼ା ରୀତିରେ ବିଶେଷ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ତେବେ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ପଢ଼ା ସମୟରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରା ଯାଉଥିଲା । ପିଲାମାନେ 'ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଜୟ' ବୋଲି, ଶିଶୁ ନୂଆ କଥା କହି ଶିଖିଲା ବେଳେ କହିଲା ପରି, କହୁଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କୁ ସୟତାନ ବୋଲି ଗାଳି ଦେଉଥିଲେ । ଏ ସବୁରେ ପିଲାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଜ୍ୟୋତି ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବର୍ଷକ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଯେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି କହିଥିଲେ, ପିଲାମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଆଙ୍ଗୁଠି ପବରେ କେତେ ମାସ, କେତେ ସପ୍ତାହ ରହିଲା ବୋଲି ଗଣିବା ମୁଁ ଦେଖିଛି ।

ଚକ୍ରଧରପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଯେ ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧନ ଥିଲା, ତାହା ତୁଟିଗଲା । ଖବର କାଗଜରୁ ଦେଖିଲୁଁ ଯେ, ଭାରତର ଚାରିଆଡ଼େ ନୂଆ ଅସହଯୋଗ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର ଚାଲିଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ଓ ମୋ ସହକର୍ମୀମାନେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନୁଭବ କଲୁଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ସେହି ଅସହଯୋଗ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କରିବୁ । ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବାହାରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ; ଅଥଚ ପ୍ରଥମେ ବାହାରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ଦରକାର ତାହା ଆମ ହାତରେ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ପୁଲିସ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ୪୫ ବର୍ଷ ବୟସ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ନାମ ମୁଁ ଭୁଲି ଗଲିଣି; କିନ୍ତୁ ସେ ଆମ ସ୍କୁଲ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବରାବର ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଉଥିଲେ । ସେ ଦିନେ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ—"ଖବର କାଗଜରେ ମୁଁ ପଢ଼ୁଛି, ଆପଣ ମଧ୍ୟ ତ ପଢ଼ିଥିବେ ଯେ ଭାରତର ଚାରିଆଡ଼େ ଲୋକେ ଅସହଯୋଗ ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି, ପୁଲିସ ଧରପଗଡ଼ ହେଉଛି, ଆମ ଏ ଜିଲ୍ଲାଟା କଣ ଏମିତି ମାନ୍ଦା ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବ ? ଆପଣ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଜିଲ୍ଲାର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ଆପଣ ବାହାରନ୍ତୁ ନା ।" ମୁଁ ପ୍ରାଥମିକ ଅର୍ଥ ଅଭାବ ଦେଖାଇବାରୁ ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ନିଜ ପକେଟରୁ କାଢ଼ି ମୋ ହାତରେ ପଚିଶଟି ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ତା ଆରଦିନ ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ କେତେଜଣ ସହକର୍ମୀ ନେଇ ପ୍ରଚାରରେ ବାହାରିଲି ।

ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲା ଆୟତନରେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇଗୁଣ । ଏହା ବନ ପର୍ବତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କେତେକ ଜାଗାରେ ସଡ଼କ ଅବଶ୍ୟ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଜାଗାକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ପାଦରେ ଚାଲିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଜିଲ୍ଲାରେ ବେଶି ସଡ଼କ ହେଲାଣି, ମଟର ବସ୍ ବରାବର ଚାଲୁଛି, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମଟର ବସ୍ କେବଳ ଚକ୍ରଧରପୁରରୁ ଚାଇଁବସା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାତାୟାତ କରୁଥିଲା । ତାହା ମଧ୍ୟ କେଉଁଦିନ ଯାଉଥାଏ, କେଉଁଦିନ ଯାଉ ନ ଥାଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଯାଇ ବାଟରେ ପଡ଼ି ରହୁଥାଏ । ମରାମତି କରିବାକୁ ବହୁତ ଡେରି ଲାଗୁଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ମଟରବସ୍‌ରେ ଯିବା ଲୋକ ସୁଖକର ମଣୁ ନ ଥିଲେ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପାଦରେ ଚାଲି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସଡ଼କର ସୁବିଧା ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ସାଇକଲରେ ଯାଉଥାଉ । ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ପାଇଁ ପୂରା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହେବା ଆଗରୁ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା । ତେଣୁ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ଭିତରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଆମକୁ ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ମାସ ସମୟ ମିଳିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉ ସର୍ବଦା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ ଯାଉ । ଗୋଟିଏ ଦଳରେ ମୁଁ ରହେ ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳରେ ମୋର ସହକର୍ମୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗତିକୃଷ୍ଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ରହନ୍ତି । ଏ ଗତିକୃଷ୍ଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ କିଏ ତାହା ଟିକିଏ କହିବା ଦରକାର । ମୋର ଚକ୍ରଧରପୁର ଯିବାବେଳେ ସେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଥିଲେ, ସେ ଆଇ. ଏ. ପାଶ କରିଥିଲେ । ଅର୍ଥାଭାବ ଯୋଗେ ବି. ଏ. ପଢ଼ିବାର ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରର ଅବସ୍ଥା ସେତେ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନ ଥିଲା । ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନରେ ବୃତ୍ତି ପାଇଥିବାରୁ ଆଇ. ଏ. ପଢ଼ି ପାରିଥିଲେ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଯାଇ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ସେ କହିଲେ, "ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଲୋକେ ଆସି ଆମ ଜିଲ୍ଲାର ଉନ୍ନତି ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ଆଉ ଆମେ କଣ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରି ଟଙ୍କା ଅର୍ଜି ଖାଇପିଇ, ମଉଜରେ ରହିବୁ ।" ଏହା କହି ସେ ତାଙ୍କ ଚାକିରି ଇସ୍ତଫାଦେଇ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆସି ଯୁଟିଲେ । ମାସକୁ ୭୫ ଟଙ୍କାରେ ସଂସାର ଚଳୁଥିବା ଗତିକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏଣିକି ୩୦ ଟଙ୍କାରେ ଚଳିବାକୁ ହେଲା ।

ତାଙ୍କ ବ୍ୟୟ ସଙ୍କୋଚ କରିବା ଛୁରି ସେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ । କୁରୁତା, ଯୋତା ପିନ୍ଧିଲେ ନାହିଁ । ଦିନରେ କେବଳ ଦୁଇଥର ଛଡ଼ା ଆଉ ଖାଇଲେ ନାହିଁ । ଦଶ ବାର ମାଇଲ ବାଟ ଯିବାକୁ ହେଲେ ରେଳଗାଡ଼ି କିମ୍ବା ମଟରବସରେ ନ ଚଢ଼ି ପାଦରେ ଚାଲିଗଲେ । ସବ୍-ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ସାଇକେଲଟି ଥିଲା, ସେ ସବ୍-ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ପଦ ଛାଡ଼ିଲା ପରେ ତାହା ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲା । ତେଣୁ ସରକାର ମାଲିକ ହେଲେ । ନିଜର ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ଗତିକୃଷ୍ଣ ତାହା ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ କିମ୍ବା କେବେ ପାଇବାକୁ ଦାବି କରିବା ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଆଗରୁ ସାଇକେଲ ଚଳାଇ ଶିଖିଥିଲେ, ସେମାନେ ତ ସେ ସାଇକେଲଟି ଅବାଧରେ ଚଢ଼ିଲେ; ନ ଶିଖିଥିବା ଲୋକେ ତାକୁ ନେଇ ଶିଖିବାରେ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗତିକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ଏତିକି କହିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । 'ଜନ୍ମଭୂମି'ର ସମ୍ପାଦକ କବି ନବକିଶୋର ଏହି ସିଂହଭୂମି-ପ୍ରସୂତ ମୋଠାରୁ ଯଦି ବେଶି ଦିନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବେ, ତାହାହେଲେ ଗତିକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନେକ କଥା କହିବି ।

ଆଜି ତାଙ୍କ କଥା କହିଲାବେଳେ ମୋ ସ୍ୱର ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଛି; ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରି ପଡ଼ୁଛି । ସେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ କର୍ମୀ ଥିଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ପରି ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଓ ବନ୍ଧୁ ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିଲାବେଳେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋର ମନେ ହେଉଥାଏ ଯେ, ସେ ମୋଠାରୁ କେତେ ଉଚ୍ଚ ! ଅବଶ୍ୟ ପାଠରେ ଯାଇ ନ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଚରିତ୍ରରେ ଯେ ଥିଲେ, ସେଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ କେବେ ହୋଇନାହିଁ । ଅସହଯୋଗବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭାର ଦେବାକୁ ମୋର ମନ ବଳେନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଗତିକୃଷ୍ଣ ଯୁଆଡ଼େ ଥାଆନ୍ତି, ମୋର ଏ ଧାରଣା ଥାଏ ସେ ମୋଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭଲ କରି ଆସିବେ । ତାହାହିଁ ପରେ ଦେଖାଗଲା । ସେଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୁବକ ଓ ପିଲାମାନେ ମୋ ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବାକୁ ବେଶି ପସନ୍ଦ କରୁଥାଆନ୍ତି । ସେ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିଥିଳତା ଦେଖାଉଥାଆନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ ବରଂ ପିଲାମାନେ କହୁଥାଆନ୍ତି ଯେ ଆମକୁ ଖାଇବାକୁ ବିଶ୍ରାମ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ଦିନେ ଦିନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦିନ ଦିପହରେ ଦାଣ୍ଡ ଘଷୁଛୁଁ, ଗତିବାବୁ ଭାବିଛନ୍ତି, ଯେ ଆମେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପୁଁକେଡ଼ା (ପୋଡ଼ୁହ); ତଥାପି ସେମାନେ ମୋ ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ଯିବାକୁ ବେଶି ପସନ୍ଦ କରୁଥାଆନ୍ତି, ଅଥଚ ମୁଁ ଯୁଆଡ଼େ ଯାଏ ପ୍ରତିଦିନ କମ୍ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼େ । ଖାଇବାକୁ ଭଲ ମିଳେ, ବିଶ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ବେଶି ହୁଏ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—୧ମ ବର୍ଷ—୮ମ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧।୮।୧୯୪୧

୪

ଖରାଦିନେ ସିଂହଭୂମିରେ ଭାରି ଖରା ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୁଏ । ଉତ୍ତାପ ଶହେ କୋଡ଼ିଏ ଡିଗ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠେ । ଥରେ ମେ ମାସରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାକୁଳିଆରେ ଯାଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସଭା କଲୁ । ସେଠାରେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ ଗୁଜୁରାଟୀ ମୁସଲମାନ ବ୍ୟବସାୟୀ ବେଶି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଓଡ଼ିଆ ଭଲ କହି ପଛେ ନ ପାରନ୍ତୁ, ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟାରୁ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଛଅଶ ଲୋକ ରହି କଂଗ୍ରେସ ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି କହିଲେ ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେବୁନାହିଁ । କାଲି ସକାଳୁ ପୁଣି ଆପଣମାନେ ଏଠି ସଭା କରିବେ । ସେମାନଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜି ହେଲୁଁ । ଆରଦିନ ସକାଳୁ ସଭା କରି ସେଠାରୁ ଷୋଳ ମାଇଲ ନରସିଂହଗଡ଼ ଯାଇ ସେଠାରେ ପୁଣି ଉପରବେଳା ଚାରିଟାବେଳେ

ସଭା କରିବା କଥା । ରାତିରେ ଯାଇଥିଲେ ଆମ୍ଭେ ରେଳରେ ଯାଇଥାନ୍ତୁ; ଦିନରେ ସଭା ସାରି ଯିବାପାଇଁ ଆଉ ବେଳ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଚାକୁଳିଆ ଲୋକେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଚାରିଖଣ୍ଡି ସାଇକେଲ ଧରାଇଦେଲେ ।

ଆମେ ଚାରିଜଣ ଥିଲୁ । ସଭା ସାରି ଖାଇ ପିଇ ଏଗାରଟାବେଳେ ସାଇକେଲରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲୁ । ଘଣ୍ଟା ଧରି ହିସାବ କରି ନେଲୁ ଯେ ସାଢ଼େ ବାରଟା ବେଳେ ନରସିଂହଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିବୁ । ସଡ଼କ ମଧ୍ୟ ନୂଆ ତିଆରି ହୋଇଗଲା; ଖୁବ୍ ଭଲ ଦିଶୁଥିଲା । ସେଥିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇମାଇଲ ଗଲୁ ; ତା ପରେ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ, ତେଣିକି ସଡ଼କ ଉପରେ ନୂଆମାଟି ଖୋଳା ହୋଇ ଢେଳା ପଡ଼ିଛି । ସେଥିରେ ସାଇକେଲରେ ବସି ଯିବା ତ ଅସମ୍ଭବ, ଚାଲିକରି ସାଇକେଲ ଗଡ଼ାଇ ନେବାର ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । ପଚାରି ବୁଝିଲୁ ଯେ, ସଡ଼କ ଉପରେ ପାଏ ଦେଢ଼ପା ମାଟି ପଡ଼ିଛି । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାକୁଳିଆକୁ ନ ଫେରି ଜଣକେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ସାଇକେଲ କାନ୍ଧେଇ ସେହି ଢେଳା ଉପରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲୁ । ଢେଳା ପଡ଼ିଥିବା ଅଂଶ ପାରି ହୋଇ ଆରପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଘଣ୍ଟା ଗୋଟାକ ପାଖ-ଆଖ; କିନ୍ତୁ ତେଣିକି ଆଉ ସଡ଼କ ନାହିଁ । କେଉଁଠି ବିଲ ତ କେଉଁଠି ଜଙ୍ଗଲ । କେଉଁଠି ଏକପଦିଆ ବାଟ, ଆଉ କେଉଁଠାରେ ଶଗଡ଼ ସରି (ଗୁଳା) । ବାଟରେ ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣଙ୍କୁ ଝୋଲ ମାରିଗଲା । ମୁଁ ଦାନ୍ତଚିପି, ବାହା ଫୁଲାଇ ଟାଣିଧରି ବସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି, ମାତ୍ର ହଠାତ୍ ପଡ଼ିଗଲି । ପଡ଼ିଲି, ବାଲିଆ ମାଟିରେ, ତାହା ତ ଏକେ ତାତିଥିଲା, ଉପରୁ ଉତ୍ତପ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ମଧ୍ୟ ପୋଡ଼ି ପକାଉଥିଲା । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ପାଣି ପାଇଁ ଦୌଡ଼ି ଯିବାକୁ ବସିଲେ । ସେ ଜଣକ ସ୍ଥୂଳକାୟ ଲୋକ, ମାତ୍ର ଦୌଡ଼ି ବା ଯିବେ କେଉଁଠାକୁ ? ପ୍ରାୟ ଅଧମାଇଲଏ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଘର ଦିଶୁଥିଲା । ଏଣେ ପାଖଆଖରେ ଗଛ ନାହିଁ ଯେ, ମୁଁ ଛାୟାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବି । ମୁଁ ସେହିପରି ଖରାରେ ସିଝୁଥାଏ, ମୋର ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ସଙ୍ଗୀ କିଏ ଚାଦରରେ ବିଞ୍ଚି ଦେଲେ ତ ଆଉ ଜଣେ ରୁମାଲ ଧରି ଉପରୁ ଛାଇ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ତେଣେ ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀ ପାଣି ପାଇଁ ଯାଇଥିଲେ, ସେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ସେହି କୁଡ଼ିଆଘରେ ପହଞ୍ଚି ପାଣିମୁନ୍ଦାଏ ମାଗିଲାବେଳକୁ ଘରବାଲାଠାରୁ ଉତ୍ତର ଶୁଣିଲେ—"ମୁଁ ସାନ୍ତାଳ, ତୁମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ମୋ ହାତରୁ ପାଣି ଛୁଇଁବ ? ମୁଁ ଦେବି ନାହିଁ । ଲୋଟା ନିଅ, ଚୂଆରୁ ନେଇ ଆସିବ ।" ଚୂଆ ସେଠାରୁ ପୁଣି ଅଧପାଏ ବାଟ । ମୋର ସଙ୍ଗୀ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପାଣି ଆଣି ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ଅଧଘଣ୍ଟାକରୁ ବେଶି ଗଡ଼ି ଗଲାଣି । ଯାହା ହେଉ ସେ ପାଣିତକ ଆମେ ଚାରିସଙ୍ଗୀ ନିଜ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ବାଣ୍ଟିକରି ପିଇଲୁ । ପିଇସାରି ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲା ପରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଦିଶିଲା । ଓଠରେ ହସ ଖେଳିବାର କ୍ରମ ଦେଖାଗଲା । ତୁଣ୍ଡରୁ କଥା ବାହାରିଲା, ଜଣେ ସଙ୍ଗୀ ରହସ୍ୟରେ କହିଲେ, 'ଆପଣ ମୋଠାରୁ ଇସ୍ତଫା ନିଅନ୍ତୁ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବେ ।'

ଆମେ ଚାକୁଳିଆରେ ଯେ ଖାଇଆସିଲୁ, ତାହା କେବଳ ସାମାନ୍ୟ ଜଳଖିଆ । ମାରୁଆଡ଼ି ଏବଂ ପଶ୍ଚିମା ଲୋକଙ୍କ ଜଳଖିଆ ଓଡ଼ିଆ ପାଟିକୁ ସେପରି ରୁଚେ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ଲୁଣ ଓ ରାଗ ଅଂଶ ବେଶି ଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ପାଟି ଲୋଡ଼େ ମିଠା । ଏକେ ସେ କାରଣରୁ ତା ପରେ ପୁଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇ ପ୍ରହର ଭୋଜନ ନରସିଂହଗଡ଼ରେ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଗରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ଚାକୁଳିଆରୁ ଅଳ୍ପ ଖାଇ ଆସିଥିଲୁ । ସାଢ଼େ ଗୋଟେ ବେଳକୁ ତାହା ହଜମ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ପେଟ 'ହୁ' 'ହୁ' ଜଳୁଥିଲା; ଅଥଚ ସୁବିଧା ନାହିଁ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି ଯାଇ, ଆମକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବା ଭାତ ତରକାରି ପାଖେ ବସି ପଡ଼ିବୁ । କାରଣ

ସେଠାରୁ ସଡ଼କ କମ୍ପା ଶଗଡ଼ ବାଟ କିଛି ନ ଥିଲା । କେଉଁଠାରେ ବିଲବାଟେ, କେଉଁଠାରେ ରେଳ ସଡ଼କ ଦାଢ଼େ ଦାଢ଼େ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଦୂର ଚାଲି ଶେଷରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଡ଼କ ପାଇଲୁ । ମାତ୍ର ସେତେବେଳକୁ ଦେହରେ ବଳ ନାହିଁ ଯେ ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି ଯାଇ ପାରିବୁ । ଆମ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଆମେ ବାକି ଦୁଇଜଣ ଗୋଟାଏ ଗଛମୂଳେ ଶୋଇପଡ଼ିଲୁ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—୧ମ ବର୍ଷ – ୯ମ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧୬।୮।୧୯୪୧

୫

ଆମ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ ଘଣ୍ଟାରେ ସାଢ଼େ ଚାରି ବାଜିଲାଣି । ଆମର ଦୁଇଜଣ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦେଖିଲୁ ଚାରିଆଡ଼େ ଦଶଜଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକ ଘେରି ରହିଛନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଶଗଡ଼ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ସେ ଶଗଡ଼ରେ ବସି ଆମ୍ଭେ ନରସିଂହଗଡ଼ରେ ପାଞ୍ଚଟା ପରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ହଂସା ଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲା । ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ, ଗୋଟିଏ କୋମଳ ବାଳକ କଣ୍ଠରୁ ଶୁଣାଗଲା, "ଠା ହୋଇଛି ଚାଲନ୍ତୁ ବସିବେ ।" ସେ ବାଳକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁବକର ବୟସ ପାର ହୋଇ ଗଲେଣି । ଆଉ ନରସିଂହଗଡ଼ରେ ନାହାନ୍ତି, ଜାମସେଦ୍‌ପୁରରେ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ କରୁଛନ୍ତି, ଠା ପାଖେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲୁ, ପଖାଳ ଭାତ, ଆମ୍ବଖଟା ଓ ଭଜାଭଜି । କି ଆଗ୍ରହରେ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଖାଇଲୁ; ସେ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଅସମ୍ଭବ; ତାହା କବି କଳ୍ପନାର ଅତୀତ । ସେଦିନଠାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ବିତି ଗଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଘଟଣା ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ତଳ ତଳ ନାଚୁଛି ନରସିଂହଗଡ଼କୁ ଯିବା ମୋର ତାହା ପ୍ରଥମ । ପୃଥ୍ୱୀନାଥ ଦାସଙ୍କ ନାମ ମୁଁ ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ସେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି, ଖାନ୍‌ଦାନ ଘରର ଲୋକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଖାଇବା ପାଇଁ ବହୁତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଦୁଇଟା, ତିନିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରି, ନିରାଶ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଶେଷରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଯେପରି ଆନନ୍ଦ ଲାଭକଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସେହିପରି ଖାଇବା ଜିନିସ ମଧ୍ୟ ଆଗ ବାଢ଼ିଦେଲେ ।

ଖାଇ ତ ସାରିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଗୋଡ଼ ନ ଉଠେ, ଅଥଚ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ହଜାରେ ଖଣ୍ଡ ଲୋକ ସଭାକୁ ଆସି ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି । 'ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି କି ଜୟ', 'କଂଗ୍ରେସ କି ଜୟ', 'ଖିଲଫତ୍ କି ଜୟ' ଏହି ଧ୍ୱନିରେ ଗାଁ ତମାମ କମ୍ପୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଖାଇସାରି ବିଶ୍ରାମ ନେବା ଆମ ଭାଗ୍ୟରେ ଯୁଟିଲାନାହିଁ । ସଭା ହେଲା, ବକ୍ତୃତା ଦିଆଗଲା, କଂଗ୍ରେସ ମେମ୍ବର ହେଲେ, ତିଳକ-ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ପାଣ୍ଠି ପାଇଁ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ ହେଲା, ସେଦିନ ନରସିଂହଗଡ଼ର ଉତ୍ସାହ ଅସୀମ ।

ଏ ତ ଦିନକର ଘଟଣା । ଏତେ ଦିନ ପରେ ମୋର ଧାରାବାହିକ ଘଟଣା ଆଉ ମନେନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏପରି ଘଟଣା ଯେ, ଏହି ଗୋଟିଏ, ତାହା ନୁହେଁ । ମୋର ସିଂହଭୂମିରେ କଂଗ୍ରେସ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଅନ୍ତତଃ ମନେ ରଖିବା ଭଳି ଚାରିଗୋଟି ଘଟଣା ଘଟିଛି । ଆଜି ଏ ଗୋଟିକ କହିଲି । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ପରେ ହୁଏ ତ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି ।

ଆମର ସିଂହଭୂମି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ସେଠାକୁ ଏକ ସମୟରେ ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ତେଣୁ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଦୁହେଁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ରହୁଥିଲି । ଚକ୍ରଧରପୁର ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର; କିନ୍ତୁ ସେ ଜିଲାର ପ୍ରଧାନ ସରକାରୀ ଅଫିସ ସେଠାରେ ନ ଥିଲା । ଜିଲାର ପ୍ରଧାନ ସରକାରୀ ଅଫିସର ସ୍ଥାନ ଚାଇଁବସା । 'ଚାଇଁବସା' ଏକ ଓଡ଼ିଆ ନା ହୋ ଶବ୍ଦ ? ତାର ଅର୍ଥ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ପଚାରି ବୁଝିଥିଲି,

ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ମନେ ନାହିଁ । ମନେ ପକାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ କାହା କାହା ଠାରୁ ଶୁଣିଛି, କୌତୁକରେ ସେମାନେ କହନ୍ତି, ଯେ ତାହା 'ଚାଇଁ'ମାନଙ୍କର ବସା । ସେ କଥାଟା ବି ନିତାନ୍ତ ଭୁଲ ନୁହେ । ଚାଇଁବସା ସହରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ 'ହୋ'ମାନଙ୍କର ଆଉ ଚିହ୍ନ ବର୍ତ୍ତି ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସେଥିରେ ବଙ୍ଗାଳି ଓକିଲ, ବିହାରୀ କର୍ମଚାରୀ, ପଶ୍ଚିମା ବ୍ୟବସାୟୀ ପୂରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଦୁଇଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଓକିଲ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଜଣେ ଅଧେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟୀ ମଧ୍ୟ ଥିବେ । ସେତେବେଳେ ଜଣେ ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟୀ ଥିଲେ । ବର୍ଷରେ ତିରିଶ ଚାଳିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ବ୍ରଜମୋହନ ତ୍ରିପାଠୀ । ସେ ବହୁଦିନୁ ଇହଧାମରୁ ଚାଲି ଗଲେଣି । ତାଙ୍କର ବଡ଼ ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା ଯେ, ସେ ପ୍ରାଣରେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ । ସେ ଯାହା ହେଉ ସିଂହଭୂମିର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ 'ହୋ'ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ସମସ୍ତେ ଯେ 'ଚାଇଁ' ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କଥାଟା ହୁଏ ତ ଓଡ଼ିଆ ଚାଇଁମାନଙ୍କଠାରୁ ବାହାରିଛି । କାରଣ ଚାଇଁମାନଙ୍କ ଲାଗି 'ହୋ' ଭାଷାରେ ଅଲଗା ଶବ୍ଦ ଅଛି ।

ସେହି ଚାଇଁବସାରେ ଦିନେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସକାଳ ଓଳି ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଓ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ନେଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେଠାର ପ୍ରଧାନ କଂଗ୍ରେସ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ମାରୁଆଡ଼ୀ ବ୍ୟବସାୟୀ 'ବାର୍ସୀଦାସ' । ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଲୋକ ଆସି ପଚାରିଲେ ଯେ, ଆପଣମାନଙ୍କର ପକ୍‌କଖାନା ହେବ ନା, କଚ୍ଚିଖାନା ହେବ ? ମୁଁ ସିଂହଭୂମିରେ ଦୁଇବର୍ଷ ଖଣ୍ଡେ ରହି ସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶବ୍ଦ ସବୁ ଆଗରୁ ଶୁଣି ନ ଥିଲି । ମାତ୍ର ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ କହିଲେ, 'ପକ୍‌କଖାନା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର' । ତାହାହିଁ ହେଲା । ଅଟା, ଘିଅ ଆଦି ବୁହା ହେଲା । ରୋଷେଇ ବସିଲା, ମାତ୍ର ଚାଉଳର ଦେଖା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ପଚାରି ବୁଝିଲି, କଚ୍ଚିଖାନା ଓ ପକ୍‌କଖାନା ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରଭେଦ, ସେ ଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପକ୍‌କଖାନାରେ ଚଳିବାକୁ ହେଲା; ମାତ୍ର ମୋର ସହକର୍ମୀ 'ଅନ୍ନମୟ ପିଣ୍ଡ' କହି କଚ୍ଚିଖାନା ପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ରଜମୋହନ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ତ୍ରିପାଠୀ ମହାଶୟଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ । ଚାଇଁବସ ରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜଳଖିଆର ଯୋଗାଡ଼ ହୋଇଥିଲା । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେବା ଦିନୁ ମୁଁ ଚିନି ତିଆରି ହାଲୁଇ ଜିନିଷ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲି; ମାତ୍ର ସେଦିନ ସବୁ ଚିନିତିଆରି ହାଲୁଇ ଜିନିଷ ଆସିଥିଲା । ତାହା ଜାଣିବା ଆଗରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପତ୍ର ପକାଇ ବସି ଯାଇଥିଲୁ । ପରିବେଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବାଟେ ଆମ ଆଡ଼କୁ ଆସିଲା । ମୁଁ କହିଲି ଯେ, 'ମୁଁ ବିଲାତି ଚିନିର ଜିନିଷ ଛାଡ଼ିଛି, ମୋତେ ଆଉ କଅଣ ଆଣିଦିଅ' । ପରେ ବୁଝିଲି ସେ କଥାଟା କହିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ, କାରଣ ମୁଁ ତାହା କହିବା ପରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପତ୍ରରୁ ମିଠାଇ ଆଦି ଖାଦ୍ୟ ଉଠିଗଲା ଆସିଲା, ବୁଟ ଛତୁ ଓ ଗୁଡ଼ । ମୁଁ ସିଂହଭୂମିରେ ବୁଟ ଛତୁରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ସାରିଥିଲି । ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କର ବୁଟଛତୁ ଖାଇବାରେ ଅସୁବିଧା ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ । ଯାହାହେଉ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଜଳପାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଲା । ତା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ପକ୍‌କଖାନା ଆସିଲା, ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ କହିଲେ, 'ଗଞ୍ଜାମକୁ ଯାଇଥିଲି ଯେ, ସେଠି ଖାଲି ମାରିପକାଇଲୁ (ମେରିପକାଇଲୁ — ଲଙ୍କା-ମରିଚ), ଏଠାକୁ ଆସିଲି ଯେ 'ଖାନା-ନା' । (ଖାନା) ଖାଆ-ନା' ତ ପତ୍ରରେ ବସିବାକୁ କାହିଁକି କହିଲ ।' ତାଙ୍କର ଭାତ ମୁଠିଏ ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ । ତାହା ସେ ରାତିକି ତ୍ରିପାଠୀ ମହାଶୟଙ୍କ ଘରେ ପାଇଲେ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧।୪।୧୯୪୧ ।

ବିଶାଳ ଉତ୍କଳର ଏ ବିକଳ ପରିଣତି କାହିଁକି ?

ଷଡ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ବିଷୟରେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟ ପନ୍ଥାରେ ଦୋଷ ରହିଗଲା ବୋଲି ମୋର ମନେହୁଏ । ସ୍ୱର୍ଗତ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଓ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଏବଂ ଛୋଟନାଗପୁର ଉଭୟଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ିବା କଥା ପଡ଼ିଥିଲା, ମାତ୍ର ଛୋଟନାଗପୁରର ଜନନାୟକମାନେ ସେତେବେଳେ ପୂରାପୂରି ଧରାଛୁଆଁ ଦେଲେନାହିଁ । ଏବେ ଗତ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଛୋଟନାଗପୁରର ଆଦିବାସୀ ନେତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜୟପାଳ ସିଂହ, ଛୋଟନାଗପୁରକୁ ବିହାରରୁ ଆଣି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମର ମାନ୍ୟବର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଦେଲେ ।

ଛୋଟନାଗପୁର ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଥିଲେ ଷଡ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ସମସ୍ୟା ଉଠି ନ ଥାନ୍ତା । ସମଗ୍ର ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ଟାଟା କାରଖାନା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥାନ୍ତା । ହଜାରିବାଗ ଅଭ୍ରଖଣି ଓ ମାନଭୂମର କୋଇଲାଖଣିମାନ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ପଦ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଆଦିବାସୀ ସଂଖ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ ବଢ଼ନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ସେହି ଆଦିବାସୀମାନେ ଏକ ଉପଭାଷାଭାଷୀ ନ ହୋଇ 'ହୋ', 'ସାନ୍ତାଳ', 'ଭୂମିଜ', 'ଓରାଙ୍ଗ୍' ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ହୋଇ ରହିଥିବା ଯୋଗେ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତିକୁ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥାନ୍ତେ ।

ମାତ୍ର ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ସରକାରଙ୍କର ମାନ୍ୟବର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ତାହା କରାଇ ଦେଲେନାହିଁ । ଲେଡ଼ଗୁଡ଼ କହୁଣୀକୁ ବୋହିଗଲା । ଷଡ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ବିଷୟରେ ନିରପେକ୍ଷ ତଦନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଆମ ସରକାରଙ୍କର ରାଜି ହେବା ଉଚିତ ନ ଥିଲା । ସେ ଦୁଇଟିରାଜ୍ୟ ପାଇବା ପରେ ସେଠାରେ ଯେ ପ୍ରକାରର ଶାସନ ନମୁନା ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା, ସେଥିରେ କୌଣସି ବିଚକ୍ଷଣତାର ପରିଚୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଫଳରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦାବୀ ନ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା, ବିହାରକୁ ତହିଁରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ବିହାର କ୍ରମେ 'ଅଙ୍ଗୁଳି ପ୍ରବେଶାତ୍ ବାହୁ ପ୍ରବେଶଃ' ନୀତି ଅନୁସରଣ କଲା । ଏଣେ ଯେପରି ଦେଖା ଯାଉଛି ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ପୂରାପୂରି ବିହାରକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଯୋଗେ, 'ସର୍ବନାଶେ ସମୁତ୍ପନ୍ନେ ଅର୍ଦ୍ଧଂ ତ୍ୟଜତି ପଣ୍ଡିତଃ' ନୀତିରେ ଆମର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଭିତରେ କେତେକ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ବସିଲେ ଯେ, ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ନେବେ ତ ଭାରତ ସରକାର ନିଜେ ନିଅନ୍ତୁ, ବିହାରକୁ ଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଦୁର୍ବଳତା ଧରା ପଡ଼ିଗଲା ।

ସାପ୍ତାହିକ ଜନତା—ତା ୨୩ । ୫ । ୧୯୪୮ ।

ଆମ ସୀମା ସମସ୍ୟା

୧

ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟରୁ, ଓଡ଼ିଶାକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଆକାଂକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ଛଡ଼ା, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ବାସ କରୁଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଆଣି ଏକ ନୂତନ ଓଡିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ିବାହିଁ ଥିଲା ପରିକଳ୍ପନା । ସେ ପରିକଳ୍ପନା ଥିବା ସମୟରେ ୧୯୧୨ ମସିହାରେ ବିହାର ଓ ଓଡିଶା ବଙ୍ଗରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଲା ଏବଂ ନୂତନ 'ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା' ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ାଗଲା । ତା ଫଳରେ ତିନିଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନେ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ସେତିକିରେ ସରିଲା ନାହିଁ । ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଭାବରେ ଗଠିତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ସେଥିଯୋଗେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରେ ମେଦିନୀପୁର ଏବଂ ବିହାରରେ ସିଂହଭୂମ ଓ ମାନଭୂମର ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳ ରହିଗଲା । ଏ ଉଭୟ ଅଞ୍ଚଳ ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆସି ମିଶିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଜଳନ୍ତର, ବୁଡ଼ାରସିଂ, ମଞ୍ଜୁଷା ଓ ଟେକାଲି ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରହିଗଲା । ସେହିପରି ଖଡ଼ିଆଳ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରହିଗଲା ଫୁଲଝର, ବିନ୍ଦ୍ରା ନୂଆଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ।

ଏଥିରୁ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଶାକୁ ଧରି ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ସମୁଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସମସ୍ୟାର ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଜଟିଳତାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ତାର ଅଧିକ ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ଘଟିଛି । ଆମ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ସବୁ ଅବଶ୍ୟ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ରହିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତା ଯୋଗେ ଆମ ଜାତୀୟତାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟୁଥିଲା । ଶେଷରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ମଧ୍ୟ ଆମ ପାଇଁ ରହିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓ ତା'ପରେ ଚବିଶଟି ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଗୋଟି ସମାନ ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ, ଷଡ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ, ବିଚିତ୍ରଭାବରେ ବିହାରକୁ ଚାଲିଗଲା । ତାହା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା, କାହିଁକି ଯେ ଥରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିସାରି ପରେ ପୁଣି ବିହାର ସହିତ ରହିଲା, ତାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି, ଦୋଷାଦୋଷ କାହା ଉପରେ ଲଦି, ଆମେ ତହିଁରୁ କିଛି ଲାଭ ପାଇବା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯାହା ଦୋଷରୁ ହେଉ, ଷଡ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ପରି ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟତଃ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହରାଇ ବସିଛେ ।

ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଆଗାମୀ ଅକ୍ଟୋବର ପହିଲା ତାରିଖରେ ଗଠିତ ହେବ । କେବଳ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେତିକି ଆନ୍ଧ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ଅଛି, ସେତକ ପ୍ରଦେଶଭାବରେ ନିଜର ଶାସନ ବ୍ୟୟ ନିଜ ଆୟରୁ ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାହାକୁ ହିଁ ନେଇ ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରଥମେ ଗଠିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତା ପରେ ଭାରତ ସରକାର ସୀମା କମିଶନ ନିଯୁକ୍ତ କରିବେ ଏବଂ ସେ କମିଶନ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ସହ

ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ସୀମା ମଧ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିବେ । ସୀମା କମିଶନ କି କି ବିଷୟ ବିଚାର କରି ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବେ, ଏବେ ତ କିଛି ହେବନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଅତୀତରେ ସୀମା କମିଶନ ଓ କମିଟି ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା, ଯିବା ଆସିବା ବାଟର ସୁବିଧା ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ କଥା ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ମହୀଶୂର, ହାଇଦ୍ରାବାଦ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆନ୍ଧ୍ର ଅଞ୍ଚଳ ଅଛି ବୋଲି ଆନ୍ଧ୍ର ନେତାମାନେ ଦାବି କରୁଛନ୍ତି ଓ ସେ ମର୍ମରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ମଧ୍ୟ ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ।

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଥିବା ଆନ୍ଧ୍ର ଅଞ୍ଚଳଟିକ ନିଜର କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ଯେ କେବଳ ଅକ୍ଷମ, ସେତିକି ନୁହେଁ; ତାହା ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ନିତାନ୍ତ ନିଅଣ୍ଟିଆ ଅଞ୍ଚଳ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଧାନ ଚାଉଳ ଗଲେ, ସେଠାରେ ଲୋକେ ଖାଇ ଚଳୁଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅନେକ ଆନ୍ଧ୍ରବାସୀ ଦରିଦ୍ର ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଠାକୁ ଆସି ଆମପାଇଁ ନାନା ନୂଆ ନୂଆ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ନିଜର ସବୁ ପ୍ରକାର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ନୂଆ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ସରକାର ସୀମା କମିଶନ ଓ ପରେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ନାନା ଦାବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି ।

ଆମ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବାବେଳେ, ଆମେ ଏ ସୁବିଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲୁ । ଆମ ପାଇଁ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାକୁ ଆମର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସରକାର ନ ଥିଲେ । ଆମ ସୀମା କମାଇବାରେ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ନିହିତ ଥିଲା, ସେହି ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସରକାର, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସରକାର ଆମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାରେ ସୀମା କମିଟିକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଭାର ନେଇଥିଲେ । ଆମର ୧୯୩୬ ମସିହାର ସରକାର ୧୯୫୩ ମସିହାର ସରକାର ନ ଥିଲେ । ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ଆମର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହୋଇ, ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଭାର ସେହି ସରକାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ଫଳାଫଳ ଭିନ୍ନ ରକମର ହୋଇଥାନ୍ତା । ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ, ଆମ ସୀମା ପାଇଁ ଲଢ଼ିବାକୁ ଆମର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସରକାର ରହିଥିଲେ, ଆମେ ବଙ୍ଗରୁ ମେଦିନୀପୁର, ବିହାରରୁ ସିଂହଭୂମ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ଫୁଲଝର ଓ ବିନ୍ଦ୍ରା ନୂଆଗଡ଼ ଏବଂ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଯାଇଥିବା ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ପାଇଥାନ୍ତେ । ୧୯୩୬ ରେ ଆମ ବେଳକୁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଧି ଖଟିଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୯୫୩ ଆନ୍ଧ୍ର ବେଳକୁ ତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ଅନୁସୃତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ଏହା ଆନ୍ଧ୍ରର ସୌଭାଗ୍ୟ । ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ ଆମକୁ ମିଳି ନ ଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଆଗରେ ସୀମା ବିଷୟରେ ଦୁଇଟି ସମସ୍ୟା ରହିଛି । ସୀମା କମିଶନ ନିକଟରେ ଆମେ ମେଦିନୀପୁର, ସିଂହଭୂମ, ଫୁଲଝର, ବିନ୍ଦ୍ରା ନୂଆଗଡ଼ ଓ ନୂତନ ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶରେ ରହି ଯାଇଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଦାବି କରିବା; କିନ୍ତୁ ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁକୁ ତା ସହିତ ଯୋଡ଼ିବା ନାହିଁ । ସୀମା କମିଶନ ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିବା ଦରକାର । ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ସୀମା ସମସ୍ୟା ନାହିଁ । ତାହା ୧୯୪୮ ରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଭୌଗୋଳିକ ଭାବରେ ଲଗି ନ ଥିବାରୁ, ଭାରତ ସରକାର ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ତାର ଶାସନଭାର ସିଂହଭୂମ ସହିତ ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ହାତେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚଡ଼ଜାତ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶି ନ ଥିଲା । ଏ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଅଛି । ଏବେ ସେବାଟେ ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବାଟ ଫିଟିଯାଇଛି ।

ଅତଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମକୁ ଷଡ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁକୁ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରି ଧରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ କଥା ହେଉଛି, ଏ 'ଆମେ' କିଏ? ଏହାରି ଉପରେ ସବୁ ନିର୍ଭର କରୁଛି । ୧୯୩୧ ମସିହାରୁ ୧୯୩୪ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାରତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ଉଭୟ ଦେଶରେ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ନୂତନ ଗଠିତ ଓଡ଼ିଆ ରକ୍ଷା କମିଟି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିଲା । କେତେକ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଇଂଲଣ୍ଡ ଯାଇ ସେଠାରେ ଯେପରି ଲଢ଼ିଲେ, ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ସେହିପରି ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ କର୍ମୀବର୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟକରି ପରେ ଲଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବରୁ ମୂଳଦୁଆ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ବେସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସେତେବେଳେ ଲାଗି ନ ଥିଲେ, ଫଳ ଯେତେ ଖରାପ ହେଲା, ତାଠାରୁ ବୋଧହୁଏ ଆହୁରି ଖରାପ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ସେତେବେଳେ ବେସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସ୍ଥାନ ଥିଲା । କାରଣ ସେତେବେଳେ ଆମର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସରକାର ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଆମେ 'ନାହିଁ ମାମୁଁଠାରୁ କଣା ମାମୁଁ ଭଲ' ନୀତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ନୀତିର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଆନ୍ଧ୍ର ନେତାମାନେ ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି, ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଦେଶ ଓ ନିଜର ସରକାର ଲୋଡ଼ିଲେ ଏବଂ ତା'ପରେ ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଇବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରଠାରୁ ପୁଅ ଭଲ । ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାରରେ ସରକାରମାନେ ବଙ୍ଗ-ବିହାର ସୀମା ସମ୍ପର୍କରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଲଢ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ 'ଆମେ' କହିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ 'ଆମ' ସରକାର । ଷଡ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ବିହାରରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଣିବେ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର । ଆମ ସରକାରକୁ ଛାଡ଼ି, ଭାରତ ସରକାର ବା ବିହାର ସରକାର ଆମ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ବେସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଅନୁଷ୍ଠାନର କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରିବେ ନାହିଁ । ବେସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯଦି କିଛି କରନ୍ତି, ତାହା କେବଳ ଆମ ସରକାରଙ୍କ ହାତକୁ ଟାଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ କରିବେ । ସେହିପରି ସୀମା କମିଶନ ବସି ତଦନ୍ତ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ସରକାରମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଳକୁ ତାଳ ପକାଇ ଲଢ଼ିବାକୁ ହେବ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ପରିସ୍ଥିତିରେ 'ଆମେ' ହେଉଛନ୍ତି, ଆମ ପ୍ରଦେଶର ସରକାର, ଯାହାକୁ ଆମେ ଭୋଟ ବଳରେ ଗଢ଼ିଛେଁ ଏବଂ ଜାତିର କର୍ଣ୍ଣଧାର ଓ ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ରୂପେ ଘୋର ଜାତୀୟ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସନରେ ନେଇ ବସାଇଛେ ।

ପୁନଶ୍ଚ—ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ସିଂହଭୂମ ଜିଲାରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଦିବାସୀମାନେ ବାସକରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ନିମନ୍ତେ ସେଠାରସବୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ଏକାନ୍ତ କାମନା । ଆଦିବାସୀମାନେ ଯେ ବିହାରରେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ତା ନୁହେଁ । ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ପାରିବ, ଏହି ଆଶା ଯୋଗେ ସବୁ ଆଦିବାସୀ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଏବେ ସିଂହଭୂମର ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ନେତା ମୋ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର କେତେକ ଦାବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେବେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ମତାମତ ଦେବା ଅଧିକାର ମୋର ନାହିଁ ।

ମାତୃଭୂମି—ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ—ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଖ୍ୟା— ତା ୧୫ । ୮ । ୧୯୫୩ ।

ଆମ ସୀମା ସମସ୍ୟା

୨

ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ସମସ୍ୟା ପଛରେ ଗୁର ପୁରୁଷର ଦୀର୍ଘ ଇତିହାସ ରହିଛି । ଇଂରେଜମାନେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନ ଥିଲା, ତା ନୁହେଁ । ଇଂରେଜ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ସହିତ ଅଧିକାର କଲେ । ଫଳରେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ନେଲେ, ତାକୁ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଅଧିକାର କରିଥିବା ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ସାମିଲ୍ କରି ରଖିଲେ । ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଜୟପୁର ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ, ମେଦିନୀପୁର ବଙ୍ଗରେ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରହିଗଲା । ଶେଷରେ ଇଂରେଜ ୧୮୦୩ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲାବେଳକୁ ନେଲେ କେବଳ ମୋଟାମୋଟି ବାଲେଶ୍ୱର, କଟକ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଭୂଖଣ୍ଡ ଯେପରି ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା, ଓଡ଼ିଆଜାତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭାଜି ପଡ଼ିଲା । ତେଣୁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଓଡ଼ିଆ ନେତାମାନେ ସବୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଏକତ୍ର କରି ଏକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନାଧୀନରେ ରଖିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କଲେ । ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବରେ ଏ ପ୍ରୟାସ ରୂପ ଧାରଣ କଲା ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନର ପ୍ରସ୍ତାବରେ । ସେତେବେଳର ଭାରତ ଜାତୀୟ-କଂଗ୍ରେସ ଅବଶ୍ୟ ଏ ପ୍ରୟାସରେ କୁଠାରାଘାତ କରିବାକୁ ବସିଲେ; କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଇଂରେଜ ସରକାର ଏହାକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ ।

ମାତ୍ର ହଠାତ୍ କୌଣସି ସାଫଲ୍ୟ ହାସଲ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ୧୯୧୨ ମସିହାରେ ବଂଗ ପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗ, ବିହାର ସହିତ ମିଶି, ନୂଆ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଅଙ୍ଗ ହେଲା । ମାତ୍ର ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲାନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରହିଥିବା ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ କବିମାନଙ୍କ ଭାବଧାରାରେ ଗଠିତ ଗଞ୍ଜାମରେ କ୍ରମେ ଘୋର ଅସନ୍ତୋଷ ଉପୁଜିଲା । ଏ ଅସନ୍ତୋଷର ପ୍ରତିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦୁଇଜଣ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ତଦନ୍ତକମିଟୀ ଗଠିତ ହେଲା । ତାହା ପରେ ପରେ ସାଇମନ୍ କମିଶନ୍ ଆସି ଏ ସମସ୍ୟାର ଆଲୋଚନା କଲେ । ଶେଷରେ ଓଡ଼ନେଲ୍ କମିଟୀ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ।

ଓଡ଼ନେଲ୍ କମିଟୀଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ପାରିଲା; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶା ନୂଆ ଗଢ଼ାହେଲା, ତାହା ବିକଳାଙ୍ଗ ହେଲା ମାତ୍ର । ସେଥିରେ ମେଦିନୀପୁର, ସିଂହଭୂମ, ଫୁଲଝର, ବିନ୍ଦ୍ରା ନୂଆଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ଯଥାକ୍ରମେ ବଂଗ, ବିହାର ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ସେହିପରି ଦକ୍ଷିଣରେ ମଞ୍ଜୁଷା, ବୁଡ଼ାରସିଂହ, ତରଲା, ଜଳନ୍ତର, ଟିକାଲି ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରହିଗଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପକ୍ଷରୁ ଲଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ନ ଥିଲେ; ଅଥଚ ଆଗେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଦାବୀ କରୁଥିଲେ, ସେସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନ ରହିଥିଲେ, ଓଡ଼ିଆଜାତି ପକ୍ଷରୁ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀକୁ ସେହି ସବୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଲଢ଼େଇ ଦୁଇ ଅସମାନ ପକ୍ଷ ଭିତରେ ହେଲା । ସେଥିରେ ଦୁର୍ବଳ ପକ୍ଷ ହାରିବାର କଥା । ଉତ୍କଳସମ୍ମିଳନୀ ଅବଶ୍ୟ ହାରିଲେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ପୂରାପୂରି ଜୟ ମଧ୍ୟ ହାସଲ କରି ପାରିଲେନାହିଁ ।

ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ଗଠିତ ହେଲା ଓ ତା'ପରେ ଏବେ ଅଠର ବର୍ଷ ଜୀବନ ଧରି ରହିଲାଣି, ତାହା ଏକ ବିକଳାଙ୍ଗ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ରହିଛି; ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ ଛିନ୍ନ-ଅଙ୍ଗୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ବିଦେଶୀ ଇଂରେଜୀ ସରକାର ଭାରତ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ନିଜର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ବାଣିଜ୍ୟର ସୁବିଧା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ । ଭାରତରେ ଜାତୀୟତା ଗଠନ କରିବା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ଓ ପବିତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ପୂର୍ବେ ଭାରତର ବନ୍ଧନ ରାଜନୈତିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ଥିଲା; ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା ଏକ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସାଂସ୍କୃତିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ । ପୂର୍ବର ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ହେଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ଏକ ଦୃଢ଼ ରାଜନୈତିକ ଭିତ୍ତି ଯୋଗାଇଦେବାକୁ ହେବ । ଭାରତର ଐକ୍ୟ ଓ ଐତିହ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ଏକ ମହାଭାରତୀୟ ଭାବର ପରିପୁଷ୍ଟି ଆବଶ୍ୟକ, ସେହିପରି ପ୍ରଦେଶିକ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ସୁରକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ-ନୀତି ଇଂରେଜ ସରକାର ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଚାରିଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କୁ କୃତ୍ରିମଭାବରେ ଏକ ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବମ୍ବେ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଦୁଇଗୋଟି ବଳିଷ୍ଠ ଭାଷାର ସମଷ୍ଟି ଘଟିଥିଲା । ଆଦିବାସୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଲେ ବିହାରରେ ଚାରି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ରଖା ଯାଇଥିଲା । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଇଥିଲା ଚାରିଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ଓ ହିନ୍ଦିଭାଷୀମାନଙ୍କୁ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନରେ । ଏହା ଛଡ଼ା, ଦେଶୀୟରାଜ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାଷାର ଭଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟ ଆହୁରି ବଢ଼ିଥିଲା । ଏବେ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ସବୁ ଯାଇଛି, ପୁଣି ପୂର୍ବର ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକେ ଭାଷା ଭିତ୍ତିରେ ନୂଆ ନୂଆ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଲାଗି ପ୍ରୟାସୀ ହେଉଛନ୍ତି । ଭାରତର ଏକତା ରକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଥମେ ଏ ପ୍ରୟାସ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଧ୍ରଦାବୀକୁ ଟାଳ-ଟୁଳ କରିବା ଲାଗି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ କମିଶନ ବସିଥିଲା । ତା'ପରେ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ତିନିଜଣିଆ କମିଟୀ ହେଲା । ସେଥିରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜେ ରହିଲେ । କମିଟୀ ମତ ଦେଲେ ଯେ ନୂଆ ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଠିକ୍ ହେବନାହିଁ । ସେ ମତ ପଛରେ ଭିତ୍ତି ରହିଲା ଭାରତର ଏକତା ରକ୍ଷା; କିନ୍ତୁ ନୂଆ ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ିବା ଦାବୀ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା ଫଳରେ ଭାରତର ଏକତା ଭାଙ୍ଗିବାର ସମ୍ଭାବନା ଯେତେବେଳେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ବସିଲେ, ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୋଷିତ ହେଲା ଏବଂ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ନୂଆ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ କମିଶନ ମଧ୍ୟ ବସିଛି ।

ଏହି କମିଶନ୍ ନିକଟରେ ଆମର ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଏକ ଗୁରୁ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରହିଛି । ସୁଖର କଥା, ଓଡ଼ିନେଲ୍ କମିଟୀ ତଦନ୍ତବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଯେ ପ୍ରକାର ଅଶ୍ରମ ଲଢ଼େଇ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଦୁର୍ବଳତା ଆମର ଆଉ ନାହିଁ । କାରଣ ଆମର ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ରହିଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀର ଆଉ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ; ତଥାପି 'ଅଧିକନ୍ତୁ ନ ଦୋଷାୟ' ନୀତିରେ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସମ୍ମିଳନୀ ବୁଝିବା ଉଚିତ୍ ଯେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିନିଧି ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟ ସରକାର । ରାଜ୍ୟ ସରକାର 'ଅବଶ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଶେଷଙ୍କୁ

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ, ତାହା ପୁଣି ଆଂଶିକ ନୁହେ ପୂରାପୂରି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ଜାତୀୟତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ପୁନର୍ଗଠନର ବିଚାର କରାଯିବ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପକ୍ଷେ ଏହା ଏକ ବଡ଼ ସୁଯୋଗ । ଆମକୁ ଏ ସୁଯୋଗର ସୁବିଧା ନେବାକୁ ହେଲେ, ଆମ ଦାବୀକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ଦରକାର । ଓଡ଼ିଆମାନେ ରହିଛନ୍ତି ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ସମେତ ସମଗ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ; ଷଡ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ଏବଂ ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର କେତେ ଅଞ୍ଚଳ ସମେତ ବିହାରର ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ, ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ରାୟପୁର ଓ ବିଳାସପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏବଂ ନୂଆ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟରେ । ଏ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ ବରାବର ଦାବୀ କରି ଆସିଛି । ଏହା ଆମର ଜାତୀୟ ଦାବୀ । ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ଜାତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବଢ଼ାଇ ଭାବୀ ଇତିହାସ ଗଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଚାହିଁଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତ ବେଳେ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ କେଉଁ କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିପାରି ନ ଥିଲା, ତାହା ସ୍ମରଣ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । ଫଳରେ ଦକ୍ଷିଣ ମେଦିନୀପୁରକୁ କମିଟି ଏକ ପ୍ରକାର ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଦେଲେ ଏବଂ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜକୁ ଲଗି ରହିଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶ ମାଇଲ ଲମ୍ବା ଓ ପାଞ୍ଚ ଛ' ମାଇଲ ଚଉଡ଼ା ଭୂଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିପାରେ ବୋଲି ମତ ଦେଲେ । ତାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଆମର ଦାବୀ ଥିବା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବାର ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ ଥିଲା । ସେ ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଦୁଇ ଭାଗ କରି ଦୁଇ ପ୍ରଦେଶରେ ରଖିବା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବଙ୍ଗରେ ରହିଯାଉଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଆପତ୍ତି ହେଲା । ଫଳରେ ମେଦିନୀପୁରର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ନ ଆସି ରହିଗଲା ।

ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟ ଆସିଲା ନାହିଁ । ସିଂହଭୂମ ଏକ ଆଦିବାସୀ ବହୁଳ ଜିଲ୍ଲା; କିନ୍ତୁ ଆଦିବାସୀଙ୍କର ଠିକ୍ ତଳକୁ ଓଡ଼ିଆ । ଓଡ଼ିଆମାନେ ସେ ଜିଲ୍ଲାରେ ଯେ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି, କମିଟି ସେକଥା ସ୍ୱୀକାର କଲେ; ମାତ୍ର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଆପତ୍ତିକୁ ଏଡ଼ି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସିଂହଭୂମରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଆଦିବାସୀ ଅଛନ୍ତି । ୧୯୫୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ସେଠାରେ ହୋ-ଜାତିର ସଂଖ୍ୟା ୪,୧୩,୭୦୩, ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୨,୯୭,୬୨୯, ବଙ୍ଗଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୨,୬୮,୭୮୫, ହିନ୍ଦିଭାଷୀଙ୍କର ୨,୧୦,୯୭୯ ଓ ଆଦିବାସୀ ସାନ୍ତାଳ ସଂଖ୍ୟା ୧,୫୦,୬୮୪ । ସିଂହଭୂମିର ଜନଗଣନା ବିହାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ହୋଇ ଥିବାରୁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ତାଲିକାରେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ନୋହିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ଚାରିଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଥାନ୍ତା ଓ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ସଂଖ୍ୟା ସେହି ମାତ୍ରାରେ ଏକ ଲକ୍ଷର ପାଖ ଅଂଶକୁ ଖସିଥାନ୍ତା । ଓଡନେଲ କମିଟି ୧୯୩୧ ମସିହା ଜନଗଣନା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କର ଆପେକ୍ଷିକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୯୫୧ ଜନଗଣନା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଥିଲା ।

ସେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନ ଆପତ୍ତି ହେଲା ହୋ-ମାନଙ୍କ ଆଡ଼ୁ । ହୋ ମାନେ ବିଷୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ବୁଝି, ବିହାରୀଙ୍କ କଥାରେ ପଡ଼ି, ଆପତ୍ତି ଉଠାଇ ଦେଲେ ଓ ସେ ଆପତ୍ତି କମିଟି ନିକଟରେ ବଳବତ୍ତର ହେଲା । ଏବେ ହୋମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଭୁଲଟା ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି । ଆଦିବାସୀ ହୋ ଜାତିର ମୋଟ ସଂଖ୍ୟା ପୃଥିବୀରେ ୬,୪୧,୯୮୪ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୬,୪୧,୬୩୮ ଜଣ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଏବଂ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଛୋଟନାଗପୁର ଓ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଛନ୍ତି ମୋଟ ୨୫୧ ଜଣ; ତେଣୁ ହୋ-ଜାତିକୁ ଏକସ ରହି ନିଜର ସମୂହଶକ୍ତି ବଳରେ ପ୍ରଗତି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେଲେ, ସିଂହଭୂମକୁ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ମିଶାଇବା ଦରକାର । ପୁଣି ସିଂହଭୂମ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ସାନ୍ତାଳ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ରହିଛି । ଏସବୁ କଥା ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ହୋ ଏବଂ ସାନ୍ତାଳମାନେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ମୋଟାମୋଟି ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି ।

ସିଂହଭୂମର ଆଦିବାସୀମାନେ ଆହୁରି ଗୋଟାଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍‌ଧି କରିଛନ୍ତି । ଭାରତ ସମ୍ବିଧାନର ୧୬୪ (୧) ଧାରାରେ ବିଧାନ ଅଛି ଯେ, ବିହାର, ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ହିତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ଜଣେ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ରହିବେ । ବିହାର ଓ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶରେ ଜଣେ ଜଣେ ଅଣ-ଆଦିବାସୀ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କର ଏ ମୌଳିକ ଦାବୀ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଥିପାଇଁ ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲେ ନିଜ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଜଣେ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପାରିବ ଓ ବିହାରରେ ରହିଲେ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସିଂହଭୂମର ଆଦିବାସୀମାନେ ଏକଥା ବୁଝିଲେଣି । ଅତଏବ ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାର ବାଟ ସୁଗମ ହୋଇଛି ।

ସିଂହଭୂମ ସହିତ ଷଡ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁର ଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଷଡ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ, ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶିଯିବା ସମୟରେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସେଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ ବାଟ ନ ଥିବା କାରଣରୁ ତାହାକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ନେଇ ବିହାରରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଜଣା ଯାଇଥିଲା ଯେ, ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ବିହାର ସହିତ ମିଶା ଯାଉଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସେଠାକୁ ଯିବା ବାଟ ମିଳିଲେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟ ୧୯୪୯ ମସିହା ଆରମ୍ଭରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଗଲା । ସେତେବେଳେ ବାଟ ଫିଟିଗଲା; କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ, ବିହାରରେ ମିଶିବା ସମ୍ବିଧାନରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ବିଷୟ ସୁଦ୍ଧା କମିଶନ ନିକଟରେ ଆମଙ୍କୁ ଉତ୍‌ଥାପନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିନେଲ କମିଟୀ ତଦନ୍ତ ବେଳେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ପାରି ନ ଥିଲା । ଆସିଲା ଖଡ଼ିଆଳ ଏବଂ ରହିଗଲା ଫୁଲଝର ଓ ବିନ୍ଦ୍ରା ନୂଆଗଡ଼ । ଏବେ କେତେକ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ସାମିଲ ହୋଇଛି । ସେ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା ନକରିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଥା । ଏବେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ବୁଲି ଫେରିଛନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି ଯେ, ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସୀମାରେ ପାଖକୁ ପାଖ ଲାଗି ଦୁଇଗୋଟି ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମ ରହିଛି । ନିଆଁ ଲାଗି ଉଭୟ ଗ୍ରାମ ପୋଡ଼ିଗଲା । ଗ୍ରାମ ପୋଡ଼ିଗଲା ପରେ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଲେ ସରକାରଙ୍କ ଲୋକସମ୍ପର୍କ-ବିଭାଗ କର୍ମଚାରୀ, ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ଗ୍ରାମକୁ ମଧ୍ୟ ଗଲେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ, ସେମାନେ ପୋଲିସ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀ । ସେମାନଙ୍କର ଯିବାର କାରଣ ହେଉଛି ଘରପୋଡ଼ିରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପୋଡ଼ିଗଲା । ପୋଲିସ ଗ୍ରାମସାରା ଲୋକଙ୍କୁ ଗିରଫ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଇଗ୍ରାମରେ ନିଆଁ ଲାଗିବାର ପ୍ରାୟ ତିନି ସପ୍ତାହ ପରେ ଉକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ ।

ସେଠାରେ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ସମସ୍ୟା ଅଛି । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବେତନ ମାସିକ ବାଇଶ ଟଙ୍କା ଓ ମହଙ୍ଗା ଭତ୍ତା ତିରିଶ ଟଙ୍କା,

ମୋଟ ମାସିକ ସତୁରି ଟଙ୍କା । ପାଖ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମରେ ବେତନର ହାର ହେଉଛି ମାସିକ ତିରିଶରୁ ଚାଳିଶ ଟଙ୍କା । ଏସବୁ ପ୍ରଭେଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ସମ୍ବଲପୁର ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ଘରେ ଘରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଚଳୁଛି ।

ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ । ଦକ୍ଷିଣରେ ଉପାନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିଥିବା ଲୋକେ ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆ ମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ରହିବା ଲାଗି ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତ ବେଳେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ଖେଳ ଖେଳିଲେ । ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟୂହ ଭିତରେ ପଶି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଓ ବିଶାଖାପାଟଣା ମାଳି ଅଞ୍ଚଳ (ଜୟପୁର)କୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଦିଆଗଲା । ଇଚ୍ଛାପୁର, ସୋମପେଣ୍ଠ ଓ ପାଦୁଆ ପ୍ରଭୃତି ତାଲୁକକୁ ଇଚ୍ଛାପୁର (କ) ଓ ଇଚ୍ଛାପୁର (ଖ), ସୋମପେଣ୍ଠ (କ) ଓ ସୋମପେଣ୍ଠ (ଖ), ପାଦୁଆ (କ) ଓ ପାଦୁଆ (ଖ) ଏପରି ଦୁଇ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କରି ଦିଆଯାଇ ସେଥିରୁ ଆନ୍ଧ୍ରବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ବାହାର କରି ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରଖି ଦିଆଗଲା । ସେ ସବୁ ତାଲୁକକୁ ପୂରା ଧରିଥିଲେ, ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ଆନ୍ଧ୍ର ସଂଖ୍ୟାଠାରୁ ଅଧିକ ହୋଇଥାନ୍ତା । ପୁଣି ମଞ୍ଜୁଷା, ଟିକାଲି ପ୍ରଭୃତିର ଦାବି ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଗଲା । ଏପରିକି, ବୁଡ଼ାରସିଂହ ଜମିଦାରୀରେ ଶତକଡ଼ା ତେୟାନବେ ଓଡ଼ିଆ ବାସ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାହା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦିଆଗଲାନାହିଁ ।

ଏସବୁ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ଆମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ପୁଣି ଏବେ ଏହି ବିକଳାଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ରହିଛି, ତା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟମାନେ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଉଛନ୍ତି । ଏହା ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରୁଥିବେ । ଆମର ଦାବି ଯଥାର୍ଥ । ନିରପେକ୍ଷ ଅଦାଲତରେ ଆଗେ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ି, କାଗଜପତ୍ର ଦେଖାଇ, ନିଜର ଦାବି କୃତିତ୍ୱ ସହ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ପାରିବା; କିନ୍ତୁ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ତ ଆମର ହାତ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମକୁ ପ୍ରାଣ ପଣେ ଲଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଠିକ୍ ଭାବରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଠିକ୍ ଭାବରେ ଲଢ଼ି ନ ପାରିଲେ, ଆମ ଦାବି ପଛକୁ ପଡ଼ିଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରକାର କହିଛନ୍ତି—

'ନାୟମାତ୍ମା ବଳହୀନେନ ଲଭ୍ୟଃ ।'

ତା ୧ । ୪ । ୩୬

ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ା ଯିବା ତାରିଖ

ଦୈନିକ ସମାଜ—'ସାପ୍ତାହିକ ଆଲୋଚନା—ତା ୩ । ୪ । ୧୯୫୪ ।

ବିବିଧ-ରଚନା

ସୂଚୀ

୧ । ଉପହାର ୧୩୫
୨ । ସତ୍ୟବାଦୀର ପତ୍ର (୧) ୧୩୮
୩ । ,, (୨) ୧୪୧
୪ । ,, (୩) ୧୪୭
୫ । ,, (୪) ୧୫୦
୬ । ,, (୫) ୧୫୩
୭ । ,, (୬) ୧୫୯
୮ । ,, (୭) ୧୬୩
୯ । ଶରୀର ଭେଦ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ(୧) ୧୬୯
୧୦ । ,, (୨) ୧୭୨
୧୧ । ,, (୩) ୧୭୬
୧୨ । ,, (୪) ୧୭୯
୧୩ । ,, (୫) ୧୮୩
୧୪ । ,, (୬) ୧୮୫
୧୫ । ଧନ (୧) ୧୯୧
୧୬ । -ଧନର ଉପାଦାନ-(୨) ୧୯୫
୧୭ । -ସଞ୍ଚୟ- (୩) ୧୯୯
୧୮ । -ଉତ୍ପାଦନ- (୪) ୨୦୪
୧୯ । -ଜମି- (୫) ୨୦୭
୨୦ । -ଲୋକସଂଖ୍ୟା- (୬) ୨୧୧
୨୧ । -ଶ୍ରମର ଉପକରଣ-(୭) ୨୧୫
୨୨ । -ଶ୍ରମ ବିଭାଗ- (୮) ୨୨୦
୨୩ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ୨୨୪
୨୪ । କଲକତା ଦାତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ୨୨୮
୨୫ । ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରମ ବିକାଶ (୧) ୨୩୩
୨୬ । ,, (୨) ୨୩୬
୨୭ । କୋଣାର୍କ ଦର୍ଶନ (୧) ୨୪୦
୨୮ । ,, (୨) ୨୫୨
୨୯ । ,, (୩) ୨୬୫
୩୦ । ହିନ୍ଦୁର ଦେବ ମନ୍ଦିର ୨୮୧
୩୧ । ଶିକ୍ଷା ଓ ତାହାର ଅର୍ଥ ମୂଲ୍ୟ ୨୮୬
୩୨ । ଆମେରିକା ଯାତ୍ରୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ
କେତେକ ସମ୍ବାଦ ୨୯୧
୩୩ । ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି (୧) ୨୯୫
୩୪ । ,, (୨) ୩୦୦
୩୫ । ,, (୩) ୩୦୯
୩୬ । କେତୋଟି କଥା ୩୧୭
୩୭ । ଖୋରଧାରେ ଦୁଇଦିନ ୩୨୪
୩୮ । ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ୩୩୧
୩୯ । ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲ ୩୩୨
୪୦ । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଗୁରିଦିନ ୩୩୬
୪୧ । ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ୩୪୩
୪୨ । ଉନ୍ନତିରେ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ଥାନ ୩୪୫
୪୩ । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ୩୫୦
୪୪ । ଭାରତର ଅଚଳ ଅବସ୍ଥା ୩୫୩
୪୫ । ଭାରତ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ସରକାରଙ୍କ ଚୁକ୍ତି ୩୫୫
୪୬ । ଉତ୍କଳରେ ଶିଳ୍ପ ସଂଗଠନର ଭବିଷ୍ୟତ ୩୫୯
୪୭ । ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା ୩୬୧
୪୮ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନ ବୀମାର ଭବିଷ୍ୟତ ୩୬୬
୪୯ । ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ୩୬୯
୫୦ । ଜାତୀୟ ପତାକା—ଜାତିର ଦେବତା ୩୭୨

ବିବିଧ-ରଚନା

ଉପହାର

ଉପହାରଟିଏ ଦେବାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଥରେ ଅଧେ ଘଟିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଉପହାରରେ କି ପଦାର୍ଥ ଅର୍ପଣ କରାଯିବ, ତାହା ବାଛିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ବହୁତ ଚିନ୍ତା ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଉପହାର ଅର୍ପଣ ସଭ୍ୟତାର ପରିଚାୟକ । ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଦାନ ଉପହାରର ଆକାର ଧରେ । ୟୁରୋପର ସଭ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କର ବଡ଼ଦିନ ଉପହାର (Chirstmas Presents) ଯେନି ଅନେକ ଆଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଯାଏ । ସଖାଙ୍କର ପରିଣୟରେ ଶୁଭଗମନ ହେବା ମଙ୍ଗଳ ବିଦାୟବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ ଉପହାର ଦେବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ମନରେ ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଉଠେ କଅଣ ଦେଲେ ସୁନ୍ଦର, ସୁଧାମୟ ହେବ ?

ଉପହାରଟି ହୃଦୟର ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରୀତିର ବାହ୍ୟ ବିଷୟ ମାତ୍ର । ଏହା ପ୍ରାଣର ସ୍ନେହକୁ ନିରାଲମ୍ବରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟକୁ ବହିଯାଏ । ଅପରର ଯାହା ନାହିଁ, ସେ ବସ୍ତୁ ତାହାକୁ ଦେବା ଉପହାର ନୁହେ, ଏହା ଦାନ । ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାରେ ସ୍ନେହର ପ୍ରଭାବ ଏକ ଆତ୍ମାରୁ ଅପର ଆତ୍ମାକୁ ବହିଯାଏ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟଟି ଦାତାର ମଧୁର ବାସନା, ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରସନ୍ନତା ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ଗ୍ରହୀତାର ଅଭାବ, ଆବଶ୍ୟକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ମିଲ୍ (Mill)ଙ୍କର ଛବି ଖଣ୍ଡିଏ ଉପହାର ଦେବାକୁ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗେ; କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ର ଭିକ୍ଷୁକ ଯେତେବେଳେ ମୋର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇ ଚାଉଳ ମୁଠେ ମାଗୁଅଛି, ମୁଁ ଯଦି ତାକୁ ସେତେବେଳେ ଛବି ଖଣ୍ଡିଏ ଦିଏ, ସେଥିରେ ତାହାର ତୃପ୍ତି ଜନ୍ମିବ କି, ନା ମୋହର ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ମିଳିବ ? ମୁଁ ଛବିଖଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ ଯାଇପାରେ, ମାତ୍ର ଭିକ୍ଷୁକ ସେ ଛବିଖଣ୍ଡିଏ ପାଇ ଖୁସି ହେଉନାହିଁ ଦେଖିଲେ ମୋର ଆନନ୍ଦ ଦୁଃଖରେ ପରିଣତ ହୋଇଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାତାର 'ଦେଇ' ଦୁଃଖ, ଗ୍ରହୀତାର 'ନେଇ' ଦୁଃଖ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୋତେ ବାଧ ହୋଇ ଅପରର ଯାହା ଦରକାର ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେବାକୁ ହେବ; ଅତଏବ ଏ ଦାନ ଉପହାର ନୁହେ, ଏଥିରେ ଏକ ପ୍ରାଣର ପ୍ରେମ ପ୍ରବାହଟି ଅପର ପ୍ରାଣକୁ ଛୁଇଁ ପାରେନାହିଁ ।

ଏହି ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଦାନର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତିର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ, ଯାହା ପ୍ରାଣର ଗଠନ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ଯାଇ ଅଛି ; ସେପରି ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପହାରରେ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ଉପହାର ନୀତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ କରେ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅର୍ପଣ କଲାବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ ଯେ ପ୍ରାଣର ଆଦରଣୀୟ ପଦାର୍ଥଟି ବନ୍ଧୁଙ୍କ କର-କମଳରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହେଉଅଛି । ଏଥିପାଇଁ କବି ନିଜର କବିତାଟିଏ ଉପହାର ଦିଅନ୍ତି, ଗାୟକ ଗାନଟିଏ, ଚିତ୍ରକାର ଚିତ୍ରଟିଏ । ମୁଦିଟିଏ, ଘଡ଼ିଟିଏ, ଚେନ୍‌ଟିଏ ଉପହାର ଦେବା ଆଧୁନିକ ବିବାହର ଅଙ୍ଗପ୍ରାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଉପହାରରେ ଦାତାର ଉପହାର

ଅର୍ପଣ-କ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ ପାଏ ସତ୍ୟ, ତାହାର ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତିର ଅଣୁମାତ୍ର ଅଭ୍ୟାସ ମିଳେନାହିଁ । ଦାତାଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଥିବାର ପରିଚୟ ମିଳେ; କିନ୍ତୁ ହୃଦୟଟି ଥିବାର ମିଳେନାହିଁ; ଅତଏବ ଏ ଜାତୀୟ ଉପହାରରେ ଦାତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ତୃପ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ କି ଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହାର ଆଦର୍ଶ ଦୈନିକ-ଦାନ-ପ୍ରତିଦାନ-ଭାର-ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଜଗତ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଝ ମାତ୍ର । ତେବେ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପିତୁଳା କଣ୍ଢେଇ ପ୍ରଭୃତି ପଠାଇ ଦେବା ଏ ଜାତୀୟ ଉପହାରରେ ଗଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଲାବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୀର୍ଘକାଳ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ସେହି ଶୈଶବ ବୟସକୁ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଲେଉଟି ଆସୁ । ସେତେବେଳେ କଣ୍ଢେଇଟି ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟତମ ଦେବତା । ଅତଏବ, ତାହାର ଅର୍ପଣରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶୈଶବ ଜୀବନର କୋମଳ ପ୍ରୀତି, ଲଳିତ ସ୍ନେହ, ଅପର ଶିଶୁଙ୍କ ହୃଦୟର ଗଭୀର କନ୍ଦରକୁ ବହିଯାଏ । ଏଥିରେ କେବଳ ବସ୍ତୁର ହସ୍ତାନ୍ତର ନୁହେ, ଆତ୍ମାର ମିଳନ, ପ୍ରୀତିର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ହୁଏ ।

ଜଗତରେ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ଅଛି—ରମଣୀୟ ଓ ଉପକାରୀ, ସୁନ୍ଦର ଓ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ । ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀର ପ୍ରଦାନରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ସୁନ୍ଦରଟି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ବସ୍ତୁଠାରୁ ମହତ୍ତର । କି ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପହାରରେ ଅର୍ପଣ କରାଯିବ, ଏ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୱେଷଣ କଲାବେଳେ, ଫୁଲଟି ପ୍ରଥମେ ନେତ୍ର ପଥରେ ଉଭା ହୁଏ । ଫୁଲ ପ୍ରକୃତ ଉପହାରର ସାମଗ୍ରୀ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁ, ଜଗତର ସମୁଦାୟ ବ୍ୟବହରଣୀୟତାଠାରୁ ଗୁରୁତର । ଫୁଲଟି ମରୁଭୂମିର ଝରଣା ପରି, ତାଙ୍କ ରାଶିର ମଣିପରି, କମାର ଶାଳର ସଙ୍ଗୀତ ତୁଲ୍ୟ । ଫୁଲର ସେ ବର୍ଣ୍ଣ-ବୈଭବ, ସେ ଲଳିତ ନୃତ୍ୟ, ସେହି ତୃପ୍ତିର ଅନବସନ୍ନତା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଖଣି ମଧ୍ୟରେ ବା ହୀରକର ସ୍ତୂପ ଉପରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଫୁଲଟି ଆଦରର ସାମଗ୍ରୀ । ଫୁଲଟି ଏଥିପାଇଁ ମାନବର କଠିନ ଜୀବନର ସ୍ନିଗ୍ଧ ରତ୍ନ । ଫୁଲଟିଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରୀତିକର ଆଉ କି ବସ୍ତୁ ଉପହାର ଦିଆ ଯାଇପାରେ ? ମୋର ସାୟାହ୍ନ ବିଷାଦବେଳେ ଥରେ ମୋର ବନ୍ଧୁଟିଏ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲାପ ଫୁଲ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ତାହା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ହର୍ଷରେ, ବିଷାଦରେ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ କେତେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଏପରି ତୃପ୍ତି ତ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲି । ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ସେ ସାୟାହ୍ନ ଅବସାଦ ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଫୁଲ ମଉଳି, ଶୁଖି, ଅଳିଆରେ ମିଶିଗଲାଣି; କିନ୍ତୁ ତାହା ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଯେ ସ୍ନେହ-ସ୍ରୋତ ବହି ଆସିଥିଲା, ସେହିଟି ମୋ ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ଅବିକଳ, ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସବୁ କଥା ପାସୋରି ଯିବ; କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରଦୋଷଟି ମନରୁ ପୋଛି ହେବାର ନୁହେଁ । ଫୁଲଟି ଦାତାଙ୍କର ଯେପରି ପ୍ରିୟ, ଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେପରି ପ୍ରିୟ । ସେ ଦୁଇଟି ପ୍ରୀତି-ପାରାବାରକୁ ମିଳାଇ ଦିଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ବୁଝିଲି, ଉପହାର ଦେଲାବେଳେ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରୁ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ବାଛିବି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟ ଦ୍ରବ୍ୟଟି ଘେନଗଲାବେଳକୁ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ସନ୍ଦେହ ଆସି ମନକୁ ଘୋଟିଯାଏ,—କାହାକୁ ଦେବି ? ସଖାଙ୍କୁ ? ସଖା ତ ମୋର, ମୁଁ ତ ତାଙ୍କର । ମୋର ଘରଟି ତାଙ୍କର ଘର, ମୋ ଧନ ତାଙ୍କର ଧନ, ମୋର ଶରୀର ତାଙ୍କର, ମୋର ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ । ତେବେ ମୁଁ କଅଣ ମୋତେ ଦେବି ? ଦୁଇଟି ନଦୀ ଯେପରି ବର୍ଷାକାଳରେ ଏକତ୍ର ମିଶି ଗୋଟିଏ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି, ଯେପରି ଗୋଟିକର ନୀର ଅନ୍ୟଟିର ସ୍ରୋତରେ ଧାଇ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ, ସେହିପରି ସଖାଙ୍କର ଓ ମୋର

ଆତ୍ମା ତ ଏକ ହୋଇ ଯାଇଅଛି, ମୋର ଅର୍ଦ୍ଧଆତ୍ମାରୁ ସଖାଙ୍କଠାକୁ ଓ ସଖାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଆତ୍ମାରୁ ମୋ'ଠାକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରେମର ପ୍ରବାହ ବହି ଆସୁଅଛି । ଏଥିରେ ମୁଁ କିପରି ସଖାଙ୍କୁ ଅପର ମଣି, ତାଙ୍କ କରକମଳରେ ସ୍ଥୂଳ ଉପହାରଟିଏ ଦେବି ? ଦେଲେ କେଉଁଠାରୁ ବା ଦେବି ? ଯାହା ଦେବି ସେ ଯେତିକି ମୋର, ତେତିକି ତ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ।

ବାସ୍ତବିକ ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରାଣର ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ମଣୁ, ତାହାକୁ ଉପହାରଟିଏଦ୍ୱାରା ପ୍ରୀତ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାହାସୀ ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ବନ୍ଧୁ ନୁହନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ତରର ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିରରେ ଆସନ ପାଇ ନାହାନ୍ତି, ପ୍ରାଣର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରୀତିର ଭାଗରୁ ଯେଉଁମାନେ ବିଚ୍ୟୁତ, ସେମାନେ କେବଳ ଉପହାରର ପାତ୍ର । ଉପହାରଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି ଅର୍ପଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ମାତ୍ର ଉପହାର ଦେବାରେ ଟିକିଏ ବିପଦ ଅଛି । ଏଥିରେ ଗ୍ରହୀତାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ । ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ସେ ବଦନ ମଣ୍ଡଳରେ ହାସ୍ୟ ଦେଖାଉ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଅନ୍ତରରେ ଲଜ୍ଜା ଅନୁଭବ କରେ । ଏ ଲଜ୍ଜା ନିକଟରେ ଉପହାରଟିର ମୂଲ୍ୟ ଯେତେ ଗୁରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ନଗଣ୍ୟ । ଗ୍ରହୀତା ପ୍ରାଣରେ ସୁଖ ଲଭି ପାରେନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଉପହାର ତାହାର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟଟିକୁ ହରାଇ ବସେ । ପୁଣି ଉପହାରଟି ଗ୍ରହୀତାର ଅଭିଳାଷ ଅନୁଯାୟୀ ନ ହୋଇପାରେ । ଦାତା ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଅବଗତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ଦେଖି ଏ ଘଟନାରେ ଗ୍ରହୀତା ବିରକ୍ତ ହେବାର ସମ୍ଭବ । ପ୍ରକୃତରେ ଉପହାରଟି ଗ୍ରହୀତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତିର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା ଦରକାର, ପୁଣି ଯେଉଁଠାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଗ୍ରହୀତାଙ୍କ ମନର ଗଠନ ଓ ଦାତାଙ୍କ ଉପହାର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁଠାରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହୀତା ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ମନେ ମନେ ବିଚାରି ପାରନ୍ତି -- ମୁଁ ଏଡ଼େ କଞ୍ଜୁସ ଯେ ମୋହର ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ରୂପେ ବୁଝି ପାରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ତ ବିଚାରନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ ଦତ୍ତ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଆଦର କରେ । ଏ କଥା ମନରେ ଚିନ୍ତା କଲାବେଳେ ଗ୍ରହୀତା ପ୍ରକୃତ ଲଜ୍ଜା ଓ ଦୁଃଖରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ।

ପୁଣି ଉଦାରମନା ଲୋକଠାରେ କୌଣସି ଉପହାର ଗୁରୁ ନୁହେଁ । ତାହାର ଉଦାରତାର ମୂଲ୍ୟ ସଂସାରର ସମୁଦାୟ ଉପହାର ଉପଯୋଗୀ ସାମଗ୍ରୀଠାରୁ ଅଧିକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମହାର୍ଘ ଉପହାରର ଶତଗୁଣ ପ୍ରତିଦାନ ସେ ଗୋଟିଏ ନୟନ-ଭଙ୍ଗିରେ, ରସନାର ପଦେ ମଧୁର ବାଣୀରେ ନିମେଷମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ କରେ । ତାହାର ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଚତାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରରଶ୍ମି ନିକଟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସୁନିର୍ବାଚିତ ଉପହାରର ସମସ୍ତ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ଆଲୋକ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର । ସେ ତାହାର ସ୍ନେହରେ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣକୁ କିଣି ନିଏ ।

ତେବେ ଉପହାର ଅର୍ପଣ କଅଣ ଜଗତର ପ୍ରୀତି କାରବାରର ତାଲିକାରୁ ଉଠିଯିବ ? ପ୍ରୀତି ତ ଚିରକାଳ ରହିବ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମଧ୍ୟ ଚିରକାଳ ରହିବ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ ହେଉନାହିଁ । ଉପହାର ଦେବା ପ୍ରଥାକୁ କେହି ଘୃଣ୍ୟ କହୁନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରୀତି-ରାଜ୍ୟରେ ଉପହାରର ଆସନ ଅତି ନିମ୍ନ ସୋପାନରେ । ଯଦି ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରୀତି ନ ଥାଏ, ଉପହାର କେଉଁ ଆଡ଼େ ଯିବ, ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସେବା, ପଦ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ, ସବୁ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଯିବ । ଯଦି ଜୀବନ ସ୍ନେହରେ ପୂରିଥାଏ, ସେଥିରେ ଜଗତ ମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିବ । ପ୍ରାଣର ପବିତ୍ର ପ୍ରୀତିର ଅର୍ପଣଠାରୁ ଜଗତର କେଉଁ ଉପହାର ଆଉ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ସୁଧାମୟ ହୋଇପାରେ ?

ମୁକୁର—ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ—ସପ୍ତମସଂଖ୍ୟା -- କାର୍ତ୍ତିକ, ୧୩୧୯—୧୯୧୨ ମସିହା ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ପତ୍ର

-୧-

କଲିକତା
ମିଥୁନ ୧୨, ୧୩୨୨

ଭାଇ ଦାମି,

ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ତୁମଠାରୁ ଚିଠିପତ୍ର ପାଇନାହିଁ । କାଲି ବାପାଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ରଘୁର ଦେହ ସୁଖ ନାହିଁ । ସେ ସବୁବେଳେ ଏପରି ଅସୁସ୍ଥ ହେଉଛି—ଆଜି ଜର, କାଲି ତେଜାମ, ପରଦିନ ଲସମ । ଇଥିରେ ସେ ପାଠ ପଢ଼ିବ କଣ ? ମୋ ବିଚାରରେ ତାକୁ ଏଇକ୍ଷଣି କିଛିଦିନ ଇସ୍କୁଲରୁ ଉଠାଇ ନେବା ଭଲ । ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ତ ସବୁ ଅଛି । ଦେହ ଭଲ ହୋଇଗଲେ ପୁଣି ଇସ୍କୁଲକୁ ଆସିବ । ଦେହ ଦିସୁଖ ହେଲାବେଳେ ବେଖାତିରି କରି ପଢ଼ାଶୁଣା କରିଥିବାରୁ ଆମ ଦେହ ଏମିତି ହୋଇଗଲା ।

ମୁଁ କଟକରେ ଥିଲାବେଳେ ଦେଖିଛି, ସେଠାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏ ସମୟରେ ଭଲ ରହେନାହିଁ । ତୁମର କଟକ ଏ ବର୍ଷ ନୂଆ । ନଈରେ ନୂଆ ପାଣି ଆସିଥିବ । ନୂଆ ପାଣିରେ ଗାଧୋଇଲେ ଦେହ ଖରାପ ହୁଏ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖିଛି ନଈରେ ପ୍ରଥମେ ବଢ଼ି ଆସିଲେ ମୁଁ ଗାଧୁଏ, ଦେହ ତ କିଛି ଖରାପ ହୁଏ ନାହିଁ । ତୁମେ ନଈ ପାଣିରେ ଗାଧୋଇବ । ତେବେ ସେ ପାଣି ସେମିତି ପିଇବନାହିଁ । ନୂଆ ପାଣିରେ ବହୁତ ମଇଳା ମାଟି ମିଶିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ପାଣି ଗୋଳିଆ ଦିଶେ । ଆମ ଘର ପାଖରେ ତ ନଈ ନାହିଁ, ଆମେ ନଈକଥା ଜାଣିବା କୁଆଡୁ ? ନଈ ପାଣିକି ଗୁଣି ସେଥିରେ ନିର୍ମଳୀ ଫଳ ଘୋରି ଟିକିଏ ପକାଇଲେ, ପାଣିରୁ ଗୋଳିଆ କଟିଯାଏ । ମାଟି ତଳକୁ ବସିଯାଏ । ପାଣି ପରିଷ୍କାର କୂଅ ପାଣି ପରି ଦିଶେ । ତେବେ ଏ ପାଣିରେ କୌଣସି କୌଣସି କୀଟାଣୁ ଥିବା ସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ବର୍ଷା ଦିନରେ ନଈକୂଳ ଗାଆଁ ମାନଙ୍କରେ ନାନା ରୋଗ ହୁଏ । ହଇଜା ସବୁଠାରୁ ବେଶି । ପାଣିକି ଚୁଲିରେ ବସାଇ ଥରେ ଫୁଟାଇ ନେଲେ କୀଟାଣୁ ମରିଯାନ୍ତି । ସେ ସିଝାପାଣି ପିଇଲେ ଦେହରେ ରୋଗ ପଶେନାହିଁ । କଲିକତା ପାଖରେ ତ ଗଙ୍ଗାନଈ ବୋହି ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଲୋକେ ସେ ପାଣି ପିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ସହରର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଗଙ୍ଗାରୁ ପାଣି ଆଣି, ତାକୁ ସିଝାଇ ଗୁଣି ନଳରେ ସହରଯାକ ଦେଉଛନ୍ତି । ତୁମେ ଆଉ କିଛି ଦିନ ପରେ ରସାୟନରେ ପାଣି ପରିଷ୍କାର ହେବା କଥା ପଢ଼ିବ । କଲିକତାକୁ ଆସିଲେ ଦେଖିବ—ଏଠାରେ କିମିତି ପାଣି ଦିଆଯାଉଛି । ଯାହାହେଉ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକରେ ନଈ ପାଣିକି ପରିଷ୍କାର କରି ପିଉଥିବ । କୂଅପାଣି ପିଇବ ନାହିଁ । ତା ଆଖିକି ନିର୍ମଳ ଦିଶିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ।

ଗାଁଆରୁ ଆସିଲାବେଳେ ମୋତେ କହିଥିଲ ଯେ, କଟକ ଆସି ତୁମେ ପାନ ଛାଡ଼ିଦେବ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରବାବୁ କହୁଥିଲେ, ସେ ଗୁରୁବାର ଦିନ ତୁମକୁ କଟକରେ ଦେଖି ଥିଲେ । ତୁମେ ତ ସେଇମିତି ପାନ ଖାଉଛ । ଭାଇ, ମୁଁ ମଧ ଦିନେ ତୁମରି ପରି ପାନ ଖାଉଥିଲି । ଦିନକୁ ୨୦ ୨୫ ଖଣ୍ଡରୁ ଊଣା ନୁହେଁ । ଏବେ ଆଠ ବର୍ଷ ହେଲା ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି । ଏ ଆଠ ବର୍ଷ ମଧରେ ଆଠ ଖିଲି ସୁଦ୍ଧା ଖାଇନାହିଁ । ଗୋଟେ ଅଭ୍ୟାସ ତ । ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିଗଲେ ଗଲା । ଏବେ ମୋର ଆଉ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । ସେତେ-

ବେଳେ ପାନ ଖଣ୍ଡେ ନ ଖାଇଲେ ମୁଁ ବାୟା ହୋଇ ଯାଉଥିଲି । ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ ହୁଏ । ତୋଳ ମାଡ଼େ, ଆଖି ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇ ପଡ଼େ । କାନକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ, ପାଦ ଚଳେ ନାହିଁ । ଖିଲେ ଚଢ଼େଇଦେଲେ ପୁଣି ଯୁ' କଥାକୁ ସେଇ କଥା । ମଲା ମଣିଷ ଜୀଇଁ ଉଠିଲା ପରି ସେଇକ୍ଷଣି ଲାଗିଯାଏ । ଏବେ ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିଗଲା ଯେ ଦିନେ ଦିନେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ପାନ ଖାଉଛି ବୋଲି ଦେଖିଲେ ମୋତେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼େ । ତୁମେ କହିବ ଛାଡ଼ ହେଉନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ ସେମିତି ଛାଡ଼ ପାରୁ ନ ଥିଲି । ଆଜି ଛାଡ଼ିବି, କାଲି ଛାଡ଼ିବି କରି କରି ମୋର ୫।୬ ମାସ ଯାଇଛି । ଦି ଦିନ ଛାଡ଼ୁଥାଏ, ପୁଣି ଖଣ୍ଡେ ଖାଇଦେଲେ ଫେର କେତେ ଦିନ ଚଳିଲା; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଶେଷକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ବସିଲି ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୃଢ଼ ହେଲେ ଦୁରଭ୍ୟାସ କେତେଦିନ ରହିବ ? ମନୁଷ୍ୟର ଇଚ୍ଛା ବଡ଼ ପ୍ରବଳ । ଇଚ୍ଛାରେ ପର୍ବତ ଟଳିପାରେ, ସମୁଦ୍ର ଶୁଖିପାରେ । ଇଚ୍ଛା ଥରେ ତାର କରାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରିଲେ ପାନ ଖାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ତା ଆଗରେ କି ଛାର ! ବିଶେଷରେ ତୁମେ ଗୁଣ୍ଡି ଖାଅ ନାହିଁ । ଗୁଣ୍ଡି ଖାଇଲେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିବା ପାନ ଛାଡ଼ିବାଠାରୁ ଆହୁରି କଷ୍ଟସାଧ । ଗୁଣ୍ଡି ନ ଖାଇବା ଲୋକ ଅତି ଅକ୍ଳେଶରେ ପାନ ଛାଡ଼ି ଦେଇପାରେ ।

ତୁମେ ଆଜିଯାଏ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ି ଶିଖିଲ ନାହିଁ । କଲିକତାର ନବ୍ୟଭାରତର ସମ୍ପାଦକ କେତେ ମାସ ତଳେ ତାଙ୍କ କାଗଜରେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଭାରି ପାନ ଖା'ନ୍ତି । ପୁରୀ କଚେରିର ଅମଲାମାନେ, ଇସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରମାନେ ପାନ ଗୁଣ୍ଡି ଖାଉଥିବାର ଦେଖି ସେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପାନର ବ୍ୟବହାର ଦେଶରେ ଊଣା କରିବାଲାଗି ଯତ୍ନ କରିବାକୁ ପୁରୀ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜର ଅଧାପକ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ ପୂର୍ବେ ପାନ ଖାଉଥିଲେ । ଏବେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ସେଠାର ପିଲାମାନେ ମଧ କେହି ଏ ଦୁରଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ମୋର ବେଳେ ବେଳେ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ମୁଁ ହେଲେ ଆଜିକାଲି ପିଲାହୋଇ ସେ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି ! ସେଠାରେ କଠୋର ଶାସନରେ ରହୁଥାନ୍ତି; ତଥାପି ଭାଇ, ଆତ୍ମଶାସନ ଶିଖିବାକୁ ହେବ । ନିଜେ ଉଦ୍ୟମ କରି ନିଜର ଦୁରଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ଆମ ଦେଶଟାଯାକ ପାନର ରାଜତ୍ୱ ବଡ଼ ପ୍ରବଳ । ସରକାର ସ୍କୁଲ କଲେଜ ନ ବସାଇ ପାନ ବରଜ କରୁଥିଲେ ଲୋକେ ଆହୁରି ରାଜଭକ୍ତି ଦେଖାଇ, ପାରୁଥାନ୍ତେ । କା ଘରେ ବଟୁଆ ଖଣ୍ଡିଏ ଛାଡ଼ ଅଛି, ? କା ଦାନ୍ତ ପୁଞ୍ଜାକ ଧାନ ଉଷୁଆଁ ହାଣ୍ଡି ପରି ନ ହେଉଛି ? ଆଗେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପାନ ଖାଉ ନ ଥିଲେ । ଏବେ ସଭ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଏ ନୂତନ ଆଲୋକ ଆସି ଗ୍ରାସିଲାଣି । ଚଷାମାନେ ଗୁଣ୍ଡି ମେଞ୍ଚେ କାଳରେ ଯାକି କାମ ଚଳାଉଥିଲେ । ଏବେ କେହି ଆଉ ଏ ଅମଳରୁ ବାଦ ପଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ଦେଶରେ ପାନ ବରଜର ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି । ତା ହେଲେ ଅର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ ନିୟମର ପାନର ଦାମ ଊଣା ହୋଇ ଆସିବାର କଥା । ମାତ୍ର ପାନର ଆବଶ୍ୟକତା, ଗ୍ରାହକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରଖର ଭାବରେ ବଢ଼ୁଥିବାରୁ ପାନ ଦିନକୁ ଦିନ ମହର୍ଗ ହେଉଅଛି । ସୁତରାଂ ପୂର୍ବେ ଯାର ପଇସାକର ପାନ କିଣିଲେ ଦିନେ ଯାଉଥିଲା, ଏବେ ତା ଜାଗାରେ ଚାରିପଇସାର କିଣିବାକୁ ହେଉଛି । ଶୁଣିଛି, ପୁରୀର କୌଣସି କୌଣସି ଓକିଲଙ୍କ ଘରେ ଦିନକୁ ଟଙ୍କାକର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ । ଧନିଲୋକେ ଅବଶ୍ୟ ପାନରେ ଟଙ୍କେ କାହିଁକି ଦଶଟଙ୍କା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ଏଥିରେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଘରେ ପେଟକୁ ଦାନା ନ ଥାଉ, ପାନ ଖଣ୍ଡେ ଖାଇ ପାଟି ନାଲି କରିବାକୁ ହେବ । ପଇସାଟିଏ କୁଆଡ଼ୁ ମିଳିଲେ, ପ୍ରଥମେ ଯିବା ପାନ ଦୋକାନକୁ । ଏଥିରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଦିନକୁ ଦିନ ଖରାପ ହେଉଅଛି । ଶ୍ରମଜୀବୀମାନେ ଦେଶର ସମ୍ପଦ । ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ

ନିର୍ଭର କରେ । ସେମାନେ ଯେବେ ଭଲ ଖାଇ ପିଇ ସୁସ୍ଥରେ ରହନ୍ତେ, ପରିଶ୍ରମ କରି ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ବହୁତ ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦିଅନ୍ତେ । ଏବେ ପେଟରେ ମୁଠାଏ ଭଲ ହୋଇ ନ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ କାମଦାମ ସେପରି କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଧାନ ବିଲରେ ସେପରି ଧାନ ହେଉନାହିଁ । ମାଣ୍ଡିଆ ପଦରରେ ସେପରି ମାଣ୍ଡିଆ ଫସଲ ଫଳୁନାହିଁ । ଦେଶ ଦିନକୁ ଦିନ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଆମେମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ । ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ବୁଝୁଥାଉଁ । ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି ଆମେମାନେ ଦାୟୀ । ତେବେ ଆମେମାନେ କଣ ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଦେଶଟାକୁ ସର୍ବନାଶର ସ୍ରୋତରେ ଭସାଇ ଦେବା ? ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଦେଶର ଆଦର୍ଶ । ସେମାନେ ଯାହା କରିଯାନ୍ତି ଦେଶର ସମସ୍ତେ ସେହି କଥାକୁ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି । ତୁମେ ଦେଖିଥିବ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ, ଇସ୍କୁଲ କଲେଜର ପିଲାମାନେ ଆଗେ ଚୁଟି କାଟିଲାରୁ ସମସ୍ତେ ଏଣିକ କିପରି ଚୁଟି କାଟିଲେଣି ? ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଧୋବ ଧାଉଳିଆ ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ କିପରି ସେଇକଥା କଲେଣି ? ଆମେମାନେ ପାନ ନ ଖାଇଲେ ଦେଖିବ ଦଶ ବୃଳଶ ବର୍ଷ ପରେ ଏ ଦେଶରେ ଆଉ ପାନ ନ ଥିବ । ଚୀନ ଦେଶର ଲୋକେ ଏକା ଦିନକେ ଅଫିମ ପରି ନିଶାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ଆମର କଣ ଏ ଟିକିକ ବଳ ନାହିଁ ଯେ ଏ ସାମାନ୍ୟ ଅମଲଟା ଛାଡ଼ି ଦେଇ ନ ପାରିବା ? ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଟିକିଏ କଷ୍ଟ ହେବ । ତା ବାଦେ ଗଲା । ଖାଲି ଇଚ୍ଛାକଲେ ହେଲା । ଇଚ୍ଛାର ଅସାଧ କଣ ? ପୁଣି ପାନ ଖାଇବାରେ କିଛି ଲାଭ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ପାନ ଖାଉ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଚମ୍ପାର 'ଚୂର୍ଣ୍ଣମିଶା ଖିଲ' ଖାଉ ନ ଥିଲେ । ପାନ, ଚନ୍ଦନ, ଗୁଆ ଆମର ଦିଅଁଙ୍କଠାରେ ବଡ଼ିଆ ଲାଗେ । ତାକୁ କେହି କେହି ଖାଉଥିଲେ । ଭାତ ଖାଇଲା ଉତ୍ତାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପାନ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ରିୟାରେ ଟିକିଏ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାନର ତ୍ରୟୋଦଶ ଗୁଣ ଲେଖାଅଛି । କାହିଁକି ମକରଧ୍ୱଜ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ରସାୟନ, କସ୍ତୁରୀ, ଦଶମୂଳ ପାଚନର ତ ଆହୁରି ଅଧିକ ଗୁଣ ଲେଖାଅଛି । ଏଥିଲାଗି କଣ ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ନିତି ଖାଇବା ? ତା ହେଲେ ତ ସବୁ ଭାତ ଡାଲି ହୋଇଯିବ । ସନ୍ନିପାତ, ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମା ବେଳେ ଆଉ ଖାଇବା କଣ ? ପୁଣି ଖାଲି ପାନ ପତ୍ରଟାରେ ଗୁଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଯେ ଗୁଆ, ଚୂନ, ଖଇର, ଗୁଣ୍ଡି ଖିଆଯାଏ, ସେଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଅପକାରୀ । ବିଶେଷରେ ଚୂନ ଗୋଟିଏ ଭାରି ବିଷାୟୂନ । ଆଜିକାଲି ଯେପରି ପାନ ଖିଆ ଯାଉଛି, ସେଥିରେ ଅପକାର ଛଡ଼ା ଉପକାର ନାହିଁ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ବଢ଼ୁଛି । ପେଟ ବଥାଉଛି । ମୁଣ୍ଡବଥା ହେଉଛି । ଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ଏତିକି । ପାନ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଲୋକେ ଆହୁରି ସୁସ୍ଥ, ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଅନ୍ତେ । ଔଷଧରେ ଏତେ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ତୁମେ ଜାଣିଥିବ ଭୋକ କରୁଥିଲାବେଳେ ଖଣ୍ଡେ ପାନ ଖାଇଦେଲେ ଭୋକ ମରିଯାଏ, ଆଉ ଭାତ ଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାତ ନ ଖାଇଲେ ଦେହକୁ ବଳ ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ମୁଁ ଜାଣେ ଏଠାରେ କେତେକ ଦରିଦ୍ର ଅମଲା ଓ ଛାତ୍ର ଜଳଖିଆ ନ ଖାଇ ଭୋକବେଳେ କଟୋରିଏ ଚା ପିଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ହେତୁରୁ ଦିନକୁ ଦିନ ଦୁର୍ବଳ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ପାନ ସେହିପରି ଅନିଷ୍ଟକାରକ । ତଥାପି ଏ ଅନିଷ୍ଟକାରକ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି । ଘରକୁ ଅତିଥି ଆସିଲେ ପାନରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରାଯାଉଛି । ପାନ ଖୁଆଇ ତାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପାୟୁ କରିଦେଇ ଯଦି ଅତିଥି ଜ୍ୱାଳାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଏହା ମୂଳରେଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ସୁଖର କଥା । ବଜାରରୁ ଚାଉଳ, ଡାଲି ସାଙ୍ଗେ ପାନ ବିଡ଼ାଏ ମଧ୍ୟ କିଣା ହୋଇ ଆସୁଛି । ଯେପରି କି ପାନଟା ଜୀବନ ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ଆମର ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ସାହେବମାନେ ପାନ ଖାଉନାହାନ୍ତି । ଏଟା ବିଜ୍ଞାନର ଯୁଗ । ସବୁ କଠିନ କ୍ରିୟାକୁ ବିଜ୍ଞାନ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସରଳ କରି ଦିଆ ଯାଉଅଛି । ଆଗେ ଲୋକେ ଯୁଆଣୀ ଖାଉଥିଲେ । ଏବେ ଟୋପେ ଅର୍କରେ କାମ ଚଳିଲା । ଆଗେ ଲୋକେ ବାସଙ୍ଗ ପତ୍ର, ନିମ୍ବ ଛେଲି ସିଝାଇ ଖାଉଥିଲେ । ଏବେ

ଡାକ୍ତର ଭାପୁଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ଟୋପେ ଟୋପେ ପାଣିରେ ସବୁ ରୋଗ ଉଡ଼ିଯାଉଛି । ମଫସଲର ଲୋକେ କଳା କଳା କରି ଟେକେ ଅଫିମ ଗୋବର ପାଣି ଚରି ତାଳେ ଭାଙ୍ଗ ଢୋକ ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ସହରର ସଭ୍ୟ ଭବ୍ୟ ଲୋକେ ଟୋପେ ଦିଟୋପା ମର୍ଫିଆ ବା କାନାବିସ୍ ଇଣ୍ଡିକାରେ ଭାତିଟାପାକ ଠକୁ ଠୁକୁ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଆଜି କାଲି ତ ସବୁ ସହଜ କରିବା ଯୁଗ । ପାନ ଖାଇବାକୁ ଏତେ କଷ୍ଟ ପଡ଼ୁଛି କିଏ ? ପାନରୁ ଅର୍କ ବାହାରିଲା । ଟୋପେ ପାନ ଅର୍କରେ ଅର୍ଦ୍ଧ ଟୋପେ ଲାଇମ ୱାଟର (ଚୂନପାଣି) ଅଧ ଟୋପେ ଖଇର ଭସ୍ମ ତ ଦୁଇଟୋପା ଗୁଆ ସାର ମିଶାଇ ସେବନ କାର୍ଯ୍ୟଟା କେଡ଼େ ସରଳ ହୋଇଯାନ୍ତା । ସେ ଭାଗ୍ୟ କାହିଁ ? ନା ସେ କଥା ବେଶି ଦୂର ନୁହେଁ । ସୁଅ ଯିମିତି ବହୁଛି, ଆଜି ନ ହେଲେ କାଲି ହେବ । ଆମେ ନ ପାଇଲେ ଆମ ପୁଅ ନାତି-ମାନେ ଏ ସୁଖ ପାଇବେ । ଆଉ ବୋଲିବେ ଆମ ବାପା, ବଡ଼ବାପା କି ଅଧମ ଥିଲେ ! ଅସୁର ପରି ମେଞ୍ଚେ ମେଞ୍ଚେ ପତର, ଗୁଆ ଚୋବାଉଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଧାନ, ମୁଗ ବଦଳରେ ପାନ ବରଜ ହେବ । ଲୋକେ ଟୋପେ ଟୋପେ ଅର୍କରେ ପାଟି ଲାଲ କରି ସଭ୍ୟତାର ଶୂନ୍ୟ ହାଉଆରେ ସୁଖରେ ଭାସି ବୁଲୁଥିବେ । କପର ସେ ଦିନ, କେବେ ଆସିବ କେଜାଣି ? ଭାଇ ଦାମି, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଦୃଢ଼ କର । ଥରେ ମନରେ ଦୃଢ଼ କର ଯେ ଆଜିଠାରୁ ପାନ ଛାଡ଼ିଲି । ଦେଖିବ ତୁମେ ପାନ ଛାଡ଼ିଛ । ତୁମେ ଦୁର୍ବଳ ନୁହଁ । ତୁମକୁ ପିଲାଦିନେ ଅନ୍ଧାର ଘରକୁ ଭୟ ଲାଗୁଥିଲା । ତୁମେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଛ । ତୁମକୁ ଲମ୍ବପଣ ଧିତା ଲାଗୁଥିଲା । ଖାଉ ନ ଥିଲ, ଏବେ ଖାଉଛ । ତୁମ ଭିତରେ ସିଂହର ବଳ ଅଛି । ଥରେ ସେ ବଳକୁ ପ୍ରକାଶ କର । ଦୁରଭ୍ୟାସ ରହିବ ନାହିଁ । ପ୍ରଲୋଭନ ପାଖରେ ପଶି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ତୁମେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଦେଶୀଲୁଗା ଏଠାରୁ ପଠାଇବାକୁ ଲେଖିଛ । ସେ କଥା ପୁଣି କାହିଁକି ? ଦେଶୀ ଲୁଗା ଯେବେ ପିନ୍ଧିବ ଖୁବ୍ ବେଶି ପିନ୍ଧ । ମୁଁ ଆସିଲାବେଳେ ନରହରିପୁରର ଚଇତନଆଠାରୁ ଦିହାଳ ଲୁଗା କିଣି ଆଣିଥିଲି । ଅବଶ୍ୟ ଶସ୍ତା ନୁହେ । ଟିକିଏ ମୋଟା ମଧ୍ୟ, ତେବେ କାମ ତ ବେଶ ଚଳୁଛି । ତାକୁ ପିନ୍ଧି କରି ମୁଁ କଲେଜକୁ ଯାଉଛି । ବୁଲି ଯାଉଛି ।

ମୁଁ ଭଲ ଅଛି । ଶୀଘ୍ର ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଲେଖିବ । ରଘୁ ବିଷୟରେ ବାପାଙ୍କଠାକୁ ଲେଖିବ । ସେବଣ ପାଇଁ କଟକରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଭାଗବତ ପଠାଇବ । ଦେହକୁ ଜଗି ଚଳୁଥିବ ।

ତୁମର ଭାଇ
ସତ୍ୟବାଦୀ

ସତ୍ୟବାଦୀ—ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—କକଡ଼ା, ୧୩୨୨ ସାଲ ।

-୨-

ନର୍ମମ ମନ୍ଦିର
ମିଥୁନ, ୩୨, ୧୩୨୨

ଭାଇ ଦାମି;

ତୁମ ଚିଠି ପାଇଲି, ସେଠା ତୁମକୁ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ ବୋଲି ଲେଖିଛ । ନୂଆ ସ୍ଥାନ ବୋଲି ଏ କ୍ଷଣି ଭଲ ଲାଗିନାହିଁ । କିଛି ଦିନ ରହିଗଲେ ଦେଖିବ ସେଠା ଆଉ ଛାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବନାହିଁ । ନଈ, ପୋଖରୀ, ବାଟଘାଟ, ଗଛଲତା, ଫୁଲଫଳ, ଭୂଇଁ, ଆକାଶ, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟ ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ।

ତୁମ ପଦ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ପାଇଲି, ତାକୁ ସଂଶୋଧନ କରି ଦେବାକୁ ଲେଖିଥିଲ । ମୁଁ ଥରେ ପଢ଼ି ଥୋଇ ଦେଇଛି । ଇତି ପୂର୍ବେ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକାରେ ତୁମ ନାମରେ

ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟ ବାହାର ଥିବାର ଦେଖି ତୁମେ ଲେଖିଥିବ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ସେ ବିଷୟରେ ତୁମ ପାଖକୁ ଲେଖିବାର ଇଚ୍ଛା ହୋଇଥିଲା, ହେଳାରେ ଲେଖି ପାରିନାହିଁ । ଏବେ କେତେକ କଥା ଲେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଛି ! ତୁମର ମନେ ଥିବ ସେ ଦିନ 'କୁସୁମାଞ୍ଜଳି' ପଢ଼ିବା ସମୟରେ କବିତା ବିଷୟରେ ଗଳ୍ପ କରୁ କରୁ ରାତି ଦୁଇଘଣ୍ଟା ବାଜିଗଲା । ସେ ଦିନତ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଗଳ୍ପ କରିଥିଲେ । ନାନା ଆଡ଼ୁ ନାନା କଥା ପଡ଼ିଥିଲା । ତା ଉପରୁ ତୁମର ଦୁଇଗୋଟି ପଦ୍ୟ ପଢ଼ିଲି । ଭାଇ, ସଙ୍ଗୀତ ମନୁଷ୍ୟର କାହିଁକି, ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସହଜ ବୃତ୍ତି । କେଳା ଗୀତ ଗାଇ ସାପ ଧରିବା ତୁମେ ଜାଣ । ସମୁଦ୍ରର ମାଛ ଇତାଲୀୟ ଗାୟକ ଅରଫିଉସଙ୍କୁ ନିଜ ପିଠିରେ ବସାଇ କୂଳରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିଥିବ । ଶିଖାଇଲେ ଶୁଆ, ଶାରୀ, ନିଜେ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି । ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କର ଏ ସହଜ ପ୍ରକୃତି ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଆହୁରି ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ଦେଖାଯାଏ । ଗୀତଟିଏ ଶୁଣିଲେ ବା ଗାଇଲେ ପ୍ରାଣରେ ଆନନ୍ଦ ହୁଏ । ଆନନ୍ଦ ବେଳେ ମନକୁ ଗୀତ ଗାଇ ହୋଇଯାଏ । ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦରକାର ହୁଏନାହିଁ । ଭାବାଧିକ୍ୟ ହେଲେ ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ୱତଃ ସଙ୍ଗୀତ ଆସେ । ହିନ୍ଦୁର ବେଦ, ଖ୍ରିଷ୍ଟିଆନର ସାମ୍ସ୍ ଏହିପରି ପ୍ରାଣର ପ୍ରାକୃତିକ ସଙ୍ଗୀତ । ଆମେ ମେଘାସନ ଗଲାବେଳେ ଦେଖିଥିଲେଁ ସାନ୍ତାଳ-ରମଣୀମାନେ କିପରି ଦଳବନ୍ଧ ହୋଇ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଯାଉଥିଲେ । ସେ ଗୀତଗୁଡ଼ିକରୁ ଅନେକ ପୁଣି ତାଙ୍କ ନିଜ ରଚନା । ସେହି କ୍ଷଣି ରଚନା କରି ଗାଉଥିଲେ । ଗାଉ ଗାଉ ଗୀତ ଆପେ ଆପେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ସହଜ ପ୍ରକୃତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ତୁମେ ଦେଖିଥିବ, ଆମ ଗାଁ ଆନନ୍ଦ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରି କେତେ ଲୋକ ନିଜର ବିଳାସ ଓ ତୃପ୍ତି ପାଇଁ ଗୀତ ଲେଖନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନେ ସେ କଥା ଜାଣିଲେ କି ନାହିଁ ସେଥି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ନିଜର ଆନନ୍ଦ ହିଁ ତାଙ୍କର ଦୁର୍ଲଭ ନିଧି । ସେଥିରୁ କେତେ ପଡ଼ି ହଜିଯାଏ । କେତେକ କବି ନିଜେ ମୁହଁରେ ପଇଠାଇ ଥାନ୍ତି । କେତେକ ବା ଲେଖା ହୋଇ ଘର କୁଣରେ, ଅଳିଆ ଟୋକେଇରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏପରି ଅନେକ କବିତା କବିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମିଳିଅଛି ଓ ଗ୍ରନ୍ଥମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପୁଣି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର । କବିତା ଲେଖିବାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଉ ଏକ ଲାଳସା ଥାଏ । ତା ତା'ର କବି ବୋଲାଇବାର ବାସନା । ଏଥିରେ କବି ହେବାର ଇଚ୍ଛା ଯେତେ ନୁହେଁ, କବି ବୋଲାଇବାର ଇଚ୍ଛା ତା ଠାରୁ ବହୁତ ବେଶି । ଲୋକେ କବି ବୋଲି ଜାଣିବେ, କବି ଆସନରେ ବସାଇବେ, ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଦୀନକୃଷ୍ଣ, କାଳିଦାସ, ଭବଭୂତି, ମିଲ୍ଟନ, ହୋମର, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ, ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସାଙ୍ଗର ଜଣେ ବୋଲି କହି ବୁଲିବେ—ଏ ପ୍ରଲୋଭନ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣକୁ ବୁଡ଼ାଇ ପକାଏ । ସକଳ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଏ ଭାବ ଥରେ ଅଧେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଦୁଇ ଚାରିଟି ପଦ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖିଥିବ । ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଏପରି ଏକ ସମୟ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ କବିତା-ଦେବୀ ଅନ୍ତରରୁ ଫୁଟି ଉଠନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଆମ ଦେଶରେ ଯୁବକମାନଙ୍କର ପଦ୍ୟ ଲେଖି କବି ବୋଲାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିଟା କିପରି ବଡ଼ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଅଛି । ଯାହା ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି, ସେଥିରୁ ପନ୍ଦର ପଣ ଚାରିଗଣ୍ଡା ତିନିକଉଡ଼ା ପଦ୍ୟ । ମାସିକ ପତ୍ର ମାନଙ୍କରୁ ଅଧାଅଧି ପଦ୍ୟ । ଏପରି କି ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ, ଭଗବାନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ପରି, କବିତା-ଦେବୀ ଫୁଟି ଉଠୁଛନ୍ତି । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ଦଶା ଆସି ନ ଘୋଟିଲେ ରକ୍ଷା । ଦେଶଟା ଯେପରି କବିତାର ଖଣି । ପ୍ରକୃତି ଯେଉଁଠାରେ ରମଣୀୟ, ବନ ପର୍ବତ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଶ୍ୟାମଳ କାୟା ବିସ୍ତାର କରି ରହି ଥାନ୍ତି, ସାଗର ଲହରୀ ଯେଉଁ ଭୂମିର ବେଳାରେ ଅବିରଳ କେଳି କରୁଥାଏ, ସେହି ନିସର୍ଗ ରାଜ୍ୟ ବୀଣା ପୁସ୍ତକ ରଞ୍ଜିତ ହସ୍ତା ଭଗବତୀ ଭାରତୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ା-

କାନନ ବୋଲି କବିମାନେ ଗାଇ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ଏ ସକଳ ସମ୍ପଦ ଅଛି । କବିତାର ନିକେତନ ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପରି ସ୍ଥଳୀ ଅତି ବିରଳ; କିନ୍ତୁ ଏ ଭୂମିରେ ଦିନେ ବାଣୀ-ଦେବୀଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲାନାହିଁ । ଉତ୍କଳର ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଜଣେ ଜଣେ କବି; କିନ୍ତୁ କବିତାର ମଧୁରତା ଉତ୍କର୍ଷ ଅତି ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର । କଥା ହେଉଛି ପାରୁଡ଼ା ପୋକ ସବୁ କଖାରୁ ଫୁଲରେ ଥରେ ଥରେ ବସିଗଲା ପରି ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର କଣ୍ଠରେ ଆସି ବସନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ଏକ ଯୁଗରେ ଜଣେ କବିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ । କବିତା ଦେବୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ ବିକାଶ ପାଆନ୍ତି । ସେ ଆପଣାର କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ମୋହିତ କରନ୍ତି । ସେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ଲଭିଥାନ୍ତି । କବି ହେବା ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତି । ତାଙ୍କ ଜୀବନ ହିଁ କବିତା । କବି ହେବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ବାଲ୍ମୀକି ଅବଲୀଳା କ୍ରମେ ଗାଇଥିଲେ—

"ମା ନିଷାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାସ୍ତ୍ୱଂ ମଗମଃ ଶାଶ୍ୱତୀଃ ସମାଃ
ଯତ୍ କ୍ରୌଞ୍ଚମିଥୁନାଦେକମବର୍ଧୀଃ କାମ ମୋହିତମ୍ ।"

ପୋପ ପ୍ରାଣର ଆକୁଳତାରେ କହି ପକାଇଲେ—

"Father on me pity take,
Hence noverses I will make."

ଏମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କବି । ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ କବି ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ । କବିମାନେ ଜଳର କଳ ତାନକୁ ଆଦର କରନ୍ତି । କୋକିଳର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣନ୍ତି, ଫୁଲଟିଏ ଦେଖିଲେ ମୋହିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏମାନେ ଅତଏବ ପାଣି ଦେଖିଲେ ନାଚି ଉଠନ୍ତି, କୋଇଲି ବୋବେଇବା ଶୁଣିଲେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହି ସୂତ୍ରରେ ଅବା କବି ହୋଇଯିବେ ! ମୁଁ କଟକରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମୋର ଜଣେ ସହପାଠୀ କବିଙ୍କର—'While I am lying on the grass' ପଢ଼ି ବଗିଚାର ଘାସ ପଡ଼ିଆରେ ଯାଇ ଶୋଉ ଥିବାର ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି । ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଛାତ୍ରମାନେ Wordsworth ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ମନରେ କି ଆହ୍ଲାଦ ହେଉ ନ ଥିବ ? ଏହିମାନେ ତ ଆମ ଦେଶର କବି ! କବିତା ଲେଖିବାକୁ ହେବ, ନା ଆଗେ… ଗୋଟିଏ କବିଭଳି ପୂର୍ବୋଦ୍ୟମ କରିବା ଦରକାର ! ନଈ ବା ପୋଖରୀ କୂଳରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଶାନ୍ତି-ନିଳୟ କରିବାକୁ ହେବ, ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ଧୋବ ଧାଉଳିଆ କରିବାକୁ ହେବ । ତା ଉପରେ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖ କବିତା କଲ୍ଲୋଳିନୀ ବହିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ରୁଚିର ସିଥି କେନାଲ । ଏ ସବୁ ଅନ୍ତେ ଆହୁରି ସୁଦୂର ମହେନ୍ଦ୍ର ଗିରି, ସୁବିଶାଳ ଚିଲିକାହ୍ରଦ ଆଗେ ଦେଖି ଆସିବା ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । ମେଘାସନ ବିଷୟରେ କାବ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଅତଏବ ଚାଲ ମେଘାସନ ଦର୍ଶନରେ । ଦେଶଯାକ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା,— ନରହରି ବାବୁ ମେଘାସନ ଦେଖି ଯାଉଛନ୍ତି, ଏଥର ଗୋଟେ କିଛି ବାହାରିବ । ନରହରି ବାବୁ ବଣ ପାହାଡ଼ରେ ଚୂଡ଼ା ଗୁଉଳ ବାନ୍ଧି ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ବୁଲି ମୁହଁ ରଙ୍ଗ ପକାଇ ଫେରି ଆସିଲେ । ତାହାହେଲେ ଯେପରି ପ୍ରପାତରୁ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ପରି କବିତା ଖଳ ଖଳ ହୋଇ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବ । ଏତିକିରେ ଲୋକେ କବି, କବିବର, କବିପୁଙ୍ଗବ ଆଖ୍ୟା ପାଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଏପରି ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟରେ ଏଡ଼େବଡ଼ ନାମଟିଏ କିଏ ନ କିଣିବ ? ସୁତରାଂ ଦେଶର ସମସ୍ତେ କବି । ଯାହାକୁ କଲମ ଧରି ଆସେ ସେ କବିବର । ସୁନାମ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପେଲି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଅଛି, ସେମାନେ ଏହି ଆଶାରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜିବାକୁ ବସୁଛନ୍ତି । କବିତା-ଦେବୀ ଯେପରି କି ନିରାଶ୍ରୟର ରକ୍ଷକ, ଜଗତର ଅଳିଆ ଗଦା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଇ ଆଣି ତାଙ୍କୁ କୋଳରେ ଧରିବେ । କବି କବିରୂପରେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ଏକ ଅବତାର । ଏପରି କବିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପୃଥିବୀରେ ଅତି ଅଳ୍ପ । ତେବେ ଉଦ୍ୟମରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ କବି ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଆରାଧନା କିଛି ଖେଳ ନୁହେ । ଏହା ଏକ କଠୋର ବ୍ରତ । ଏଥିରେ ପ୍ରଗାଢ଼ ନିଷ୍ଠାର ପ୍ରୟୋଜନ ।

ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ, ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେବ । ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଗଲାପରେ ଉତ୍କଳରୁ ଏ ନିଷ୍ଠା ଲୋପ ପାଇଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଲା ପରେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାରା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବସନ୍ତି, ସେହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ କବି ହୋଇ ବସୁଛନ୍ତି । ସ୍କୁଲ ପିଲାଟି ମଧ୍ୟ ଗୀତଟିଏ ଲେଖି କାଗଜରେ ଛପାଇ ଦେଉଛି । ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଅରାଜକତା ଆସି ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ ଯୁବକମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଏଣୁ ତେଣୁ ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ସଂସାରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ କୁଆଡ଼େ ଲୋପ ପାଇଯାଏ । ସେହି କାରଣରୁ ସମ୍ପାଦକମାନେ ଆମ ଦେଶରେ ବହୁଳ କବିତା ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ କରିବାବେଳେ ପ୍ରବୀଣ ଲେଖକଙ୍କ ଅଭାବ କଥା ମଧ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ, "ପାଣ୍ଡିତ୍ୟହୀନାଃ କବୟୋ ଭବନ୍ତି" ସେ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଏହାଠାରୁ ଆଉ କ'ଣ ଅଧିକ ହେବ ?

ତୁମେ ତ କବିତା ପଢ଼, କବିତାର ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ପଢ଼ୁଥିବ । ତୁମେ ଜାଣିଥିବ କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣ କିପରି ଦୁର୍ଲଭ ଉପାଦାନରେ ରଚିତ । ଅନେକ ବିଷୟରେ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ସେ ପୃଥକ୍ । ସଂସାରରେ ସମସ୍ତେ ନିଅନ୍ତି, ଦିଅନ୍ତି । କବି କିନ୍ତୁ ସର୍ବଦା ଦେଇଥାନ୍ତି । 'ନେବା' କବିଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଦାନ କବିଙ୍କର ଜୀବନ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜୀବନ୍ତ ରାଜ୍ୟର ରାଜା । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ଜଗତର ସମସ୍ତଙ୍କର ସଂପଦ, କବି ସେହିପରି ସମସ୍ତଙ୍କର । କବି ପୁଣି ତାଙ୍କର ନିଜ ଧନରେ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ବିମୁଗ୍ଧ ନ କରି ସାଧାରଣ ଧନରେ ସକଳ ପ୍ରାଣକୁ ପ୍ଲାବିତ କରିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ମୋ ପ୍ରତି ଯାହା, ତୁମେ ତୁମ ପ୍ରତି ଯାହା କବି ତୁମ ମୋ ପ୍ରତି ତା ଠାରୁ ଅଧିକ । ସେ ଆମଠାରୁ ଅଧିକରେ ଆମ ନିଜର । କବିଙ୍କ ଅନ୍ତର ସର୍ବଦା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ, ପ୍ରତିଘାତରେ ତାହା ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠେ । ସୁତରାଂ ତୁମେ ଓ ମୁଁ ଯେଉଁ ଫୁଲଟି ଦେଖିଲେ ଆଖି ବୁଜି ଚାଲିଯାଉଁ, କବି ସେହିଠାରେ ବିଶ୍ୱ ସଂପଦର ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି । ମେଘ ଉଠିଲେ ଆମେମାନେ ବର୍ଷା ଆଶାକରୁ, କ୍ଷେତ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଆନନ୍ଦିତ ହେଉ । କବି ସେତିକରୁ ଅମୀୟ ନିସର୍ଗ ପୀୟୂଷ ପାନ କରନ୍ତି । ଆମେମାନେ ବିଚାରୁ ଯେ ଯେତେ ପଦ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ କବି, ତା ନୁହେଁ । ଛନ୍ଦ, ଯତି ପାତରେ କବି ପ୍ରାଣ ଗଢ଼ା ନୁହେ । କବିଙ୍କ ଅନ୍ତରରୁ ନିରନ୍ତର ଅମୃତଧାରା ବହି ଆସୁଥାଏ । ତାହା କେତେବେଳେ ଭାଷା ଆଧାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, କେତେବେଳେ ଭାବର ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୁଚି ରହିଯାଏ । ପ୍ରାଣରୁ କବିତ୍ୱ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଲେଖାରୁ ନୁହେ । ଏ ନିୟମରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଚୈତନ୍ୟ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, କବିଙ୍କର ଗୌରୀ, ହୋରେସସ୍, ମିସ ନାଇଟିଂଗେଲ ସମସ୍ତେ ପଦ୍ୟ ନ ଲେଖି ସୁଦ୍ଧା, ଜଣେ ଜଣେ କବିଥିଲେ, କବିତାରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଢଳ ଢଳ ହେଉଥିଲା । କବିମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ନାନା ଦୋଷରେ କଳୁଷିତ ବୋଲି ଲୋକେ କହିଥାନ୍ତି । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏ କଳଙ୍କ ଛାଡ଼ିନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପରମ କବି । ଏ ବିଶ୍ୱ ଗୋଟିଏ ମହାକାବ୍ୟ । କବି ଆପଣା ପ୍ରାଣରେ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ପାପ ପୁଣ୍ୟ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମାନ । ଜଗତ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୀମ । ଏହିପରି ଲୋକଙ୍କୁ କେବଳ କବି ବୋଲିଯାଏ । କବିତା ରାଜ୍ୟରେ, 'ନିଗୁଆ ଠେଙ୍ଗା, ନା, ଯା ପେଲ' ନାହିଁ । 'ସୀତା ହରଣ' 'ରାମଜନ୍ମ' ଲେଖିଲି ନା, କାଲିଠାରୁ କବି ତାଲିକାରେ ନାମ ଉଠିଗଲା । ବେତ୍ରାଘାତ-ଦାନ-ନିପୁଣ-ହସ୍ତ କବି ଲେଖନୀ ଧରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ରାଜନୀତି-କଷାୟିତ ପ୍ରାଣ କବିତାର ଲହରୀରେ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିବାକୁ ତତ୍ପର । ନିରକ୍ଷର-କୃଷକ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ସ୍ୱର ଧରି ପଦେ ଅଧେ ଗାଇ ପକାଉଅଛି । ମାଥ୍ୟୁ ଆର୍ନଲ୍ଡ, ମିଲ୍ଟନ୍, ବର୍ନସ, ରଜନୀକାନ୍ତ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ମଧୁସୂଦନ ଅବଶ୍ୟ କବି ଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ, ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ, ଓକିଲ, କୃଷକ କଣ କବି ହୋଇଯିବେ ? କବିର ପ୍ରତିଭା ଏକଦେଶୀୟ ନୁହେ । କବି ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିବେ, ସେ ତାହା ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେଟ୍‌ଡୋନ୍ ରାଜଦରବାରରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭିଥିଲେ, ସେକ୍‌ସପିଅର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜିଥିଲେ । ବାଇରନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ମହାଜାତୀୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୁଝିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଘରେ ବସି କାଗଜ କଲମ ଧରି 'କ'କୁ 'କ', 'ମ'କୁ 'ମ' ପକାଇବା ତ ବଡ଼ ସହଜ କଥା । ସେତିକରେ କଣ କବି ହେବାକୁ ହୁଏ ? କବିଙ୍କ ଚିନ୍ତା ସ୍ୱାଧୀନ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କଣ ଚିନ୍ତାକୁ ଜାଣିଶୁଣି ଅସଂଯତ କଲେ କବି ହୋଇଯିବା ? କବି ବଡ଼ ପୁଣ୍ୟ ପଦାର୍ଥ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରି କବି ହେବା କେତେ ଜଣଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟେ ? ପୃଥିବୀରେ କେତେଜଣ ସେକ୍‌ସପିଅର, କାଳିଦାସ, ବାଇରନ, ବ୍ୟାସ, ଗେଟେ, ବାଲ୍ମୀକି, ହୋମର, ଓ୍ୱାର୍ଡ଼୍‌ସଓ୍ୱର୍ଥ, ଶେଲି, ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ? ଏମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଜଣେ ଜଣେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ କବିତା । ତେବେ ଚେଷ୍ଟାରେ, ଉଦ୍ୟମରେ ବାଣୀଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ଅନେକେ ସିଦ୍ଧି ଲଭି ପାରନ୍ତି । ହିମାଳୟର କାଞ୍ଚନଗିରି ଉପରକୁ ଉଠିବା ସହଜ ନୁହେ ସତ; କିନ୍ତୁ ନିଶୁଣୀ ପକାଇ, ପାହାଚ କରି ଆମେମାନେ କଣ ଗଛ ଉପରକୁ ପାହାଡ଼ ଶିଖକୁ ଉଠି ପାରିବା ନାହିଁ ? କବିର ପୁଣ୍ୟ ଆସନରେ ବସିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଦୁରାଶା । ମାତ୍ର କବିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ନିଜ ପ୍ରାଣରେ କି ବେଳେ ବେଳେ ବେଶ୍ ଅନୁଭବ କରାଯାଇପାରେ । ଟେନିସନ୍, ରାଧାନାଥ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ଗୋଲ୍ଡ଼୍‌ସ୍ମିଥ୍, ଅନେକେ ହୋଇ ପାରିବେ । ବିଶ୍ୱ କବିଙ୍କ କବିତା ଚିର ଅମର; କିନ୍ତୁ ଯୁଗର ଉପଯୋଗୀ କବିତା ଲେଖି କେତେ କେତେ ଲୋକ କବି ହୋଇ ପାରନ୍ତି ! ତା ଲାଗି ନିଷ୍ଠାର ପ୍ରୟୋଜନ । ଖାଲି ବସି ବସି କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପଦ ଯୋଜନା କରିବା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଅନେକେ ଆପଣାର ଲେଖାରେ ଦରିଦ୍ରତା ଅନୁଭବ କରି ନାନା ଅଳଙ୍କାରରେ ତାକୁ ମଣ୍ଡିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯତିପାତ କରାଉଅଛନ୍ତି । ଉପଧା ମିଳାଉଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କି କବିତ୍ୱ ଆସେ ? ଆକାଶରୁ ପାଣି ବର୍ଷିଲେ ନଈ, ନାଳ, ଗଡ଼ିଆ ପୂରିଯିବ; କିନ୍ତୁ ନଈ, ନାଳ, ଗଡ଼ିଆ ଖୋଳି ରଖିଲେ କଣ ବର୍ଷା କରାଯାଇ ପାରେ ? ଲେଖାରେ କବିତା ଥିଲେ, ସେ ନିଜେ ଫୁଟି ଉଠିବ । ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭାରେ ନିସର୍ଗ ମାଧୁରୀରେ ବିରାଜମାନ ହେବ, ଯତିପାତ, ଉପଧାର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ପ୍ରାଣରେ କବିତା ଥିଲେ ତାହା ଲେଖାରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହେବ । ନ ଥିଲେ ଶତ ଆଭରଣ ବୃଥା । ଡ୍ରାଇଡେନ, ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟ ଲେଖି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସେମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲେ । ସେ ଯୁଗରେ ଉପଧା, ଯତିପାତର ଆଦର ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଅତି ଅଧିକ ଥିଲା । ଶ୍ରୋତାମାନେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଲେ ଯେ ପଦ୍ୟଟିରେ ଉପଧା ପ୍ରଭୃତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ମୁଁ ଅନେକ କଥା ଲେଖି ପକାଇଲି । ତେବେ ତୁମ ପାଖକୁ ଲେଖିବା ଲୋଡ଼ାଥିଲା । ମୋ ମନରେ ବେଳେ ବେଳେ ବଡ଼ ଆଘାତ ଲାଗେ । ଯୁବକମାନେ ଏ ଦେଶର ଆଶା । ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତା ମହାମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଧନ । ଏ ଚିନ୍ତାର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତ କବି ସେ ନ ଗାଇ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ପଦ୍ୟଟିଏ ଲେଖିବେ ବୋଲି ମାସକ ଆଗରୁ ଗାଧୁଆ ତୋଠରେ, ଖାଇଲାବେଳେ, ଶୋଇଲାବେଳେ, ବୁଲିବା ସମୟରେ ବିଚାରି, ବିଚାରି, ଏ ବହି ସେ ବହି ପଢ଼ି, ଦିନେ ସକାଳୁ ଗାଧୋଇ ଆସି, ଜଳଖିଆ ମୁଠିଏ କରି, ପାନଖିଲେ ଚଢ଼େଇ କାଗଜ କଲମ ଘେନି ଦୁଆର ଘର କିଳି ବସିଯାନ୍ତି,—କବିତା ଲେଖିବେ,—ଧାଡ଼ିଏ ଲେଖନ୍ତି, ଆର ଧାଡ଼ିକ ପଦ ପଡ଼ୁନାହିଁ,—ଘଡ଼ିଏ ଗଲା, ଦିଘଡ଼ି ଗଲା, ସେଇ ଧାଡ଼ିକ ତୁଣ୍ଡରେ ଘୋଷୁଥାଆନ୍ତି, କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି । "ଆହେ ମାରତଣ୍ଡ", ଆରଧାଡ଼ିକ କଣ ହେବ,—ଗଣିଗଲେ ଅଣ୍ଡ, କଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ, ଗଣ୍ଡ, ଦଣ୍ଡ, ଫଣ୍ଡ, କୌଣସିଟା ଲାଗିଲା ନାହିଁ—ପୁଣି ଖାଇବାବେଳ ହୋଇଗଲା, ଇସ୍କୁଲକୁ ଯିବାକୁ ହେବ, କଚେରୀକୁ ଯିବାକୁ ହେବ,—ଅତଏବ ଏତିକରେ ଥାଉ, କାଲି ଲେଖିବା । ଏହାପରେ

ଧାଡ଼ିଏ ପଢେ କରି ମାସକେ କୋଡ଼ିଏ ଧାଡ଼ି, ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଏ ବୃଥା ଶକ୍ତି କ୍ଷୟ କାହିଁକି ? ଶୁଆର ପକ୍ଷୀ ଅଛି, ସେ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ବୁଲିଲା । କୁକୁଡ଼ା ନିଜ ପରାକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଖଣ୍ଡିଉଡ଼ା ଦେଲା, ଝିଡ଼ପୋକ ବେଳ ଉଣ୍ଡି ଥରେ ଆକାଶଟା ଦେଖିନେଲା । ମୂଷା, ବିରାଡ଼ି ପୁଣି ଏ ଉଦ୍ୟମ କାହିଁକି କରିବେ ? ଭୂଇଁ ଉପରେ ଖୋଜି ବୁଲିଲେ ସିନା ଆହାର ମିଳିବ । ଉଡ଼ିବାର ଶକ୍ତି ଆମର ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଭୂଇଁ ଉପରେ, ଗଛରେ, ପର୍ବତରେ ଚଢ଼ିବାର ଶକ୍ତି ଅଛି । ଅଭ୍ୟାସରେ ପଠନରେ, ସାଧନାଦ୍ୱାରା, ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଚିତ୍ତର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ବହୁଳ ସମ୍ଭାବନା ରାଶିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ତା ସବୁ ପାଇବାକୁ ହେବ । କଳ୍ପନାକୁ ସଂଯତ କରି ମାର୍ଗରେ ପକାଇବାକୁ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରରେ ହିଲ୍ଲୋଳ ନ ଦେଖି, ପ୍ରେମର ପ୍ରତିମା ଉପଲବ୍ଧି ନ କରି ତହିଁରେ କୋପର୍ନିକସ ହ୍ରଦ, ଗାଲିଲିଓ ପର୍ବତ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ବିଶ୍ୱଜଗତର ଗୂଢ଼ନୀତି, ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ଲେଖାପଢ଼ାର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ଫେଲ ହୋଇ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଯାଇ, ଗୀତ ଲେଖି କବି ବୋଲାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟ ଲୋଡ଼ା, ଲେଖାପଢ଼ା ନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ହେବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋଡ଼ା—ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ତହିଁରୁ ଉପଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ସରଳ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଦେଶର ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରକୁ ଦେବା । ଏ ଯୁଗରେ ବାସଗୃହ ଇଟା, ଚୂନ, ନଡ଼ା, ପଥର ଘେନି ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ । ବୁଢ଼ୀଆଣୀ ପରି ପେଟ ଭିତରୁ ବାହାରିବାର କିଛି ନାହିଁ, ଯାହା ବାହାରୁଛି ବୋଲି ତୁମେ ମୁଁ ବିଚାରୁଛେ, ସେ ଖାଲି ଶୂନ୍ୟ । ଦେଶରେ ସହସ୍ର କବିର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଜଣେ କବି ଆପଣା ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗୀତରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ପ୍ଲାବନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ; କିନ୍ତୁ ସେ ମହାବନ୍ୟାରେ ରସ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶର ଭୂମିକୁ ଆଗରୁ କୋମଳ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣର କଥା ବୁଝିବାକୁ ଲୋକେ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ କର୍ଷଣ ପ୍ରୟୋଜନ । ଲେଖାପଢ଼ା କର ଭାଇ । ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୁମେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ହେବ । ମୋ ନିଜ ଜୀବନଟା ବୃଥା ଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକର ଦୁର୍ନାମ ଅଛି ଯେ ସେ ଅଳସୁଆ, ନିର୍ବୁଦ୍ଧି । ସେ ଅପବାଦ ଦୂର କର । ମୋର ଆଶା ତୁମେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ସାତଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିବ । ବୃଥା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରନାହିଁ । ପଢ଼ା ଶୁଣା ବାଦେ ଯେଉଁ ସମୟ ବଳିବ, ସେଥିରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଦି ଲେଖି ମାସିକ ପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ କରିପାର । ତୁମର 'କାଠଯୋଡ଼ି ତୀରେ' ପଢ଼ିଲି । ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ସାହିତ୍ୟରେ ଜାତିର ମୋକ୍ଷ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଯେ କୌଣସି ଲେଖାରେ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରକୁ କଳୁଷିତ କରିବା ବା କରାଇବା ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଏ ସବୁ କଥାରୁ ତୁମେ ବିଚାରୁଥିବ, ମୋ ପ୍ରାଣରେ କବିତା ପ୍ରତି ଆଦର ବା ଆସ୍ଥା ନାହିଁ, ତା ନୁହେ । ଏ ଦେଶରେ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ କବି ଜନ୍ମ ହେଲେ ମୁଁ ଜାଣେ ଏ ଦେଶର ଶାପ ମୋଚନ ହେବ । କବି ସକଳ ଶକ୍ତିର ମୂଳାଧାର । ଜାତୀୟ ପ୍ରାଣ ସେହି ପ୍ରସ୍ରବଣରୁ ବାହାରି ଦେଶଯାକ ପ୍ଲାବିତ କରେ । ତୁମେ ଭାଇ, ଯେବେ ଏପରି କବି ହୋଇ ପାରନ୍ତ ଗୌରବର ବିଷୟ ହୁଅନ୍ତା । ନିଜର ଶକ୍ତି ବୁଝି, ଦେଖ, ଏ ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ବହିବା ଭଳି ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅଛି ତ ? ନୋହିଲେ ପଦ୍ୟ ଲେଖିବା, କାଛୁ କୁଣ୍ଡାଇବା ପରି, ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣ ରୋଗ ମୁଁ ପିଲାଦିନେ ପଦ୍ୟ ଲେଖିଲାବେଳେ ଦେଖିଛି, ଅନୁଭବ କରିଛି ।

ଲେଖୁ ଲେଖୁ ଅନେକ କଥା ଲେଖି ପକାଇଲି । ବଡ଼ ଡର ଡର । ଖାଇବାବେଳ ହୋଇଗଲାଣି—ଯାଉଛି । ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଦେବ । ରଘୁର ଦେହ ଟିକିଏ ଭଲ ଅଛି ବୋଲି ବାପା ଲେଖିଥିଲେ । ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ମଧ୍ୟ ଚିଠି ଲେଖୁଥିବ ।

ତୁମର
ସତ୍ୟବାଦୀ

ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ—ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ସଂଖ୍ୟା—କନ୍ୟା ଓ ତୁଳା,୧୩୨୩ ସାଲ ।

-ଗ-

ପୁର ପ୍ରବାସ
ବୃଷ ୨୭, ୧୩୨୩

ସୁହୃଦ୍‌ବର;

ଅନେକ ଦିନ ବିତିଗଲା, ଏକ ଯୁଗ ପରି ଲାଗୁଛି । ଆପଣଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଚିଠିପତ୍ର ପାଇଲି ନାହିଁ । ଆପଣ ମନେ ରଖିଥିବେ, ଥରେ ଆପଣଙ୍କୁ କହିଥିଲି, ଆପଣଙ୍କ ହାତର ଲେଖା ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ପରି ଲାଗେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ନିଜେ ଟିକିଏ ଆସି ଏ କୁଟୀରରେ ପାଦ ପକାଇବା ଏକ ପ୍ରକାରେ ସ୍ୱପ୍ନ । ତହିଁରେ ପୁଣି ଆପଣଙ୍କର ଏ କ୍ଷୀଣ ପ୍ରତିନିଧି ସଙ୍ଗେ ବେଳେ ବେଳେ ସାକ୍ଷାତରୁ ବଞ୍ଚିତ କରୁଛନ୍ତି, କାହିଁକି ? କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ତ ସଂସାରରେ ଗୋଟାଏ ଜିନିସ ଅଛି । ପିତାର ପୁତ୍ର ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସ୍ୱାମୀର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସେହିପରି ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଆଗେ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ମଫସଲରେ ରହିଛି । ବନ୍ଧୁ ମରିଗଲେ ଶୀତଳ ଖାଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରାଯାଏ । ଜ୍ଞାତିମାନେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ନୂଆ ହାଣ୍ଡି କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଏବେ ତା ସ୍ଥାନରେ ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖା । ଆପଣ ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ, ମୋ ଉପରେ ଏକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଭାର ଢାଳି ଦେଲେ । ମୁଁ ପୁଣି ଚିଠିର ଜବାବ ଦେଇ ନିଜକୁ ସେ ଭାର ବହନରୁ ରକ୍ଷା କଲି । ଆପଣ ଏ ଯୁଗର ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ବୁଝିପାରୁ ନାହାନ୍ତି କି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ବହୁ ଦୂରରେ, ଆପଣ ମୋ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ; 'ଲକ୍ଷାନ୍ତରେ ଭାନୁଃ ଜଳେଷୁ ପଦ୍ମ' ପରି । ପଲ୍ଲୀର ସେ ଘାନ କୁଟୀରଟି ଛାଡ଼ି ମୁଁ ଏଠାରେ ପୁର ପ୍ରବାସ କରୁଅଛି । କେତେଦିନ କରିବି ଆଗକୁ ଚାହିଁଲା ବେଳକୁ ଅନନ୍ତ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ପଡ଼ି ରହିଅଛି, ଆଖି ପାଉନାହିଁ । ଆସିବାର ଚାରିଦିନ ହେଲା, ଲାଗୁଛି ଯେପରି ଚାରିମାସ କି ଚାରିବର୍ଷ । ପଲ୍ଲୀର ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଅବିରଳ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚୁଛି । ପଲ୍ଲୀସଖା ସହଚରମାନେ ନିମିଷେ ନିମିଷେ ଆସି ପ୍ରାଣରେ ଖେଳି ଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମୁଖ ହସ ହସ, ନୟନ ଯୁଗଳର ଚାହାଣୀ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ମୋର ଅନ୍ତର କେବଳ ବିଷାଦମୟ । ଆହା ସେ ପଲ୍ଲୀ ନିବାସ ମୋର ! ସେଠାରେ ଥିଲାବେଳେ କେତେ ଅବହେଳା କରିଛି, ଗଛ ପତ୍ରର ମଧୁର ସନ ସନ ତାନକୁ ଭ୍ରମରେ କାନ ଡେରି ନାହିଁ, ନଦୀ ସରୋବରର କଳବାଣୀ ଦିନେ ସୁଖରେ ଶୁଣି ନାହିଁ, ପଲ୍ଲୀ ସହଚରଗଣକୁ ରୋଷ, ବିରାଗରେ ଭର୍ତ୍ସନା; ତାଡ଼ନା କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦୂର ବିଦେଶରେ ମୋର ଏ ଘାନ ହୃଦୟର ଅମୂଲ୍ୟ ସଂପଦ ସେହିମାନେ । ପୁର ପ୍ରାସାଦରେ, ଅକୂଳ ଜଳଧି-ବକ୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ଭେଳା ସେହିମାନଙ୍କର ସୁଖସ୍ମୃତି ।

ପଲ୍ଲୀରେ ଥିଲାବେଳେ ବନ୍ଧୁବର, ପୁର ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆସ୍ଥା ଥିଲା । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଆପଣଙ୍କ ପୁର ଜୀବନର ଅନୁଭୂତିମାନ ମୋତେ କହି କହି ପୁର ପଲ୍ଲୀକି ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ କରି ରଖିଥିଲେ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଚାରିଦିନ ଏ ନଗରରେ ରହି ନାନା କଥା ଦେଖିଲି । ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଗଉଡ଼ ତ ନାହିଁ, ଗୋଲା ଦୁଧ ଦିଏ । କେବେ କେବେ ଖାଣ୍ଟି ଦିଏ, କେବେ ବା ଟିକିଏ ପାଣି ମିଶାଇ ଥାଏ । ନଗରର ଦୁଧ, ଦୁଧରେ ପାଣି ମିଶା ନୁହେ, ଏହା ପାଣିରେ ଟିକିଏ ଦୁଧର ପରୀକ୍ଷା ମାତ୍ର । ଆମ ଗାଆଁମାନଙ୍କରେ କେତେ ଜଣ ବା ଦୁଧ ପିଅନ୍ତି ? ପିଲା ଜନ୍ମ ହେଲେ ଦୁଇ ଚାରିମାଣ ପିଏ, ଦୁଃଖୀ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ସେତକ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏକୋଇଶିଆ ଦିନଠାରୁ ଖଳି ଖିଆ ଆରମ୍ଭ କରି ଦିଅନ୍ତି । ନଗରବାସୀଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଦୁଧ ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ । ଓଳିଏ ଦୁଧ ନ ପିଇଲେ କାହାର ଦସ୍ତ ଖୋଲସା ହୁଏନାହିଁ,

କାହାର ବା ଆଖିକି ଭଲ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଠେଇ ଆମର ଏକ ପଡ଼ିଶା ଘର ଅଛନ୍ତି । ପଡ଼ିଶା ଘର କଥାଟା ଅବଶ୍ୟ ଏଠେଇ ଖଟିବ ନାହିଁ । କାରଣ ସହରରେ ପଡ଼ିଶା ଘର ନାହିଁ । ଯେଝା ଘରଟି ତାର । ଆଗେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିଲା, ପ୍ରତି ଗ୍ରାମ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଏକ ଗ୍ରାମ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ଏବେ ସହରର ଘରମାନ ସେହିପରି କାହା ସଙ୍ଗେରେ କାହାର ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ନାହିଁ । କାହା ଘରେ ଚଡ଼କ ପଡ଼ି ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ମଧ୍ୟ, ପଡ଼ିଶା ଘରବାଲା ସେ କଥା କିଛି ଜାଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଏ ଯେଉଁ ପଡ଼ିଶା ଘର କଥା କହୁଛି, ସେ ଏହିପରି ପଡ଼ିଶା ଘର । ଆପଣଙ୍କ ପଡ଼ିଶା ରାମକୃଷ୍ଣ ଘର ବୋଲି ବୁଝିବେ ନାହିଁ । ଏହି ପଡ଼ିଶା ଘରେ ଗଉଡ଼ ଦୁଧ ଦେଇଯାଏ । ଦିନେ ଛାତ ଉପରେ ଥାଇ ଦୁଧ ବଣ୍ଟା ଦେଖିଥିଲି । ବାବୁଙ୍କର ଅଧସେରେ; ପିଲାର ପାଏ । ଆପଣ ବିଚାରୁଥିବେ ଦୁଧ ବଣ୍ଟା କଥା ମୋତେ କାହିଁକି ଲେଖୁଛି ? ନା ଉପରେ ପୁଣି ବୁଢ଼ୀମାଙ୍କର ଅଧପାଏ, ଶେଷକୁ ମା'ଙ୍କର ପାଏ । ଏହି ହେଲା ସହର ଜୀବନ । କୋଳର ପୁଅ ସଙ୍ଗେ ମା ଭାଗ ବାଣ୍ଟି ଦୁଧ ପିଉଅଛି । ଆପଣଙ୍କ ଗାଆଁରେ, ଆମ ଗାଆଁରେ ପୁଅଟି ପାଇଁ ମା ନଡ଼ିଆ ଟିକିଏ, କଦଳୀ ଟିଏ, ଗୁଡ଼ ମେଞ୍ଚାଏ ସାଇତି କରି ରଖିଥାଏ । ପିଲା ଖାଇଲେ ତା ପେଟକୁ ଗଲା । ସହରରେ ପିଲାର ଯେପରି ଭାଗେ, ମାଆର ସେହିପରି ଭାଗେ । ମା ପୁଅ ଯେପରି ଭାଇ ଭଗାରି ।

ଆଜି ଗୋଟିଏ ପଣା ଦୋକାନରେ ଦେଖିଲି ଜଣେ ଯୁବକ (ବୟସ, ରୂପ, କଥାବାର୍ତ୍ତା, ଢଙ୍ଗରଙ୍ଗ, ଚାଲିଚଳଣିରୁ ଜଣାଯାଏ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୌଣସି ନିମ୍ନ ପରୀକ୍ଷାରେ ଥରେ ଅଧେ ଫେଲ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି) ଝାଳ ଗମଗମ ହୋଇ ପାଙ୍ଖତଳେ ଆସି ବସିଗଲେ, କହିଲେ— 'ସରବତ୍ ଲେଆଓ' । ପଣା ଦୋକାନି ପଣା ତିଆରି କରିବାକୁ ଗଲା । ବାବୁ ଏଣେ ପଇସା ବାହାର କରି ଗଣିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକ, ଦୁଇ । ପୁଣି ସେହି ଏକ ଦୁଇ । ଆହୁରି ପୁଣି ସେହି ଏକ ଦୁଇ । ପଣା ଆସିଲା । ବାବୁ ପଚାରିଲେ 'କେତେ ପଇସା ? 'ପାଞ୍ଚ ପଇସା', ବାବୁ ହଠାତ୍ ପଣାବାଲା ଉପରେ ରାଗ ହୋଇ ଉଠିଲେ; ଯେପରି କି ସେ କଣ ଚୈରହାରି କରିଛି, ? କହିଲେ— "ହାତ ବୁଡ଼ାଇ ପଣା ତିଆରି କରିଛୁ, ମୁଁ ଖାଇବି ନାହିଁ ।" ଚାଲିଗଲେ, ଏଣେ ପଣାବାଲା ଖାଉନ୍ଦ କାଳେ ଶୁଣିବେ ବୋଲି ତଟସ୍ଥ । ଏ ଭଳି ଦୃଶ୍ୟ ସହରରେ ବହୁତ । ଦୋଷ ହୋଇଅଛି ଲୁଚାଇ ରଖ । ତାହାହେଲେ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାହେବ । ଲୋକେ ଭଦ୍ରଲୋକ ବୋଲି କହିବେ । ପଇସା ନାହିଁ, ସଫାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ବାଟଘାଟରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ, କିଏ କେତେ ଉଧାର ନେଇଛି କହୁଥାଅ । ସମସ୍ତେ କହିବେ—ଏ ଜଣେ ଧନୀଲୋକ । ଦଣ୍ଡହାତ ଦୂରରେ ଛିଡ଼ା ହେବେ, ହରିକି ତ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, ବାଡ଼ ଗୋବାରେ ଗୋବେ ଭୁକିଁ ନାହିଁ । ତାକୁ କିଏ ନ କହିବ ଯେ "ଏ ଜଣେ ଭାରି ବଡ଼ ଲୋକ ।" ଖାଲି ଜାକଜମକ ଦେଖେଇ ହେବ । ଆଜିକାଲି ଯୁଗ ସେଇଆ, ସହରରେ ପୁଣି ଏ କଥା ଆହୁରି ଅଧିକ । ମୋର ଜଣେ କଲିକତାବାସୀ ପରିଚିତ ଯୁବକ ବି. ଏସ୍‌ସି. ପାସ୍, ଜମିଦାରୀ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଦିନେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଜିନିଷ କିଣିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ବହୁତ ଜିନିଷ କିଣାଗଲା, ଦୋକାନୀ ନଗଦ ଟଙ୍କା ନେବାକୁ ନାରାଜ । ପରେ ନେବା କଥା ଦୁଇ ଚାରିଥର କହି ଶେଷକୁ ପୁଣି ନେଲା । ସେ ବନ୍ଧୁ ଏହିପରି ଅନେକ ଜିନିଷ କିଣି ଏବଂ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଆଉ କେତେକ ବାଟରେ ଜମିଦାରୀରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ବିକ୍ରୀ କଲେ । ତା ପରେ ଆଉଦିନେ ପୁଣି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସେହି ଦୋକାନକୁ ଗଲି । ଏଥର ସେତେ ଜିନିଷ କିଣିବାର ନାହିଁ । ଦୁଇ ଚାରିଟା ମାତ୍ର ମୋଟରେ—ଟ୬୯ । ଯୁବକ କହିଲେ, "ଏ ଟଙ୍କାଟା ରହିଲା, କାଲି ଦେବି ।" ଦୋକାନୀ ମୁହଁ କଳାପଡ଼ି ଆସିଲା । ହସି ହସି କହିଲା, "ନାଇଁ ଭାଇ, ଆଜିକାଲି ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ କିଣା ବିକା ଏକାବେଳେକେ ବନ୍ଦ ।

ଟଙ୍କାଟା ଆଜି ଦିଅ ।” ଯୁବକ ଜିନିଷ ରଖିଦେଇ କହିଲେ—“ମୁଁ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦେଲେ ଜିନିଷ ଦେବ, ରଖ ।” ଦୋକାନୀ ନାନା ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ବିଦାୟ ଦେଲା । ଦମ୍ଭରେ ନିଶ୍ୱାସ ନେଲା । ଖଣ୍ଡିଏ କୁରୁତା ନ ହେଲେ ଯୁବକଙ୍କର ନ ଚଳେ । ଦେଖିଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ କେତେ ବସିଛନ୍ତି । ଦୋକାନୀଠାରୁ ଏ ଯୁବକ କେତେଦିନ କେତେ ଜିନିଷ କିଣିଛନ୍ତି । ମନେକଲେ, “ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଖଣ୍ଡେ କୁରୁତା କାଳିରେ ଦେବ । ଦୋକାନୀ ଅନେକ କୁରୁତା ଦେଖାଇଲା । କହିଲା, “ସବୁ ବରାଦ ଅଛି, ଖଣ୍ଡିଏ ହେଲେ ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ ।” ଯୁବକ ଜଣକ କେତେ ବୁଲିଗଲେ, ମାତ୍ର ସମ୍ପଦ ବିପଦରେ ଜୀବନରେ ପରମ ସୁହୃଦ, ପ୍ରାଣର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦେବା ଭଳିଆ ଖଣ୍ଡେ କୁରୁତା ଆଜି ସେ ପାଇଲେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖୀ ଭିକାରୀଙ୍କୁ ପୁରୁଣା ଲୁଗା, କୁରୁତା ସେ କେତେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯୁବକଟି ଯେବେ ପୂର୍ବପରି ଗାଡ଼ିରେ ବସି କଲିକତା ସହରରେ ବୁଲୁଥାନ୍ତେ, କେତେ ଦୋକାନୀ ଡାକି ଦିଅନ୍ତେ ! ଆଜି ଗାଡ଼ି ନାହିଁ, ଯୋତା ନାହିଁ, କୁରୁତା ପୁଣି ମଇଳା । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକେ ପାହୁଲାଟିଏ ଦେବାକୁ ନାରାଜ । ଭିତରେ ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ବାହାରକୁ ଦେଖାଇ ହୁଅ, ସବୁ ମିଳିବ । ଧନ, ଗୌରବ ସମ୍ମାନ, ଜ୍ଞାନ, କିଛି ଅଭାବ ହେବନାହିଁ । ମନେଅଛି ଆମ ଗାଁର ରାମ ତିଆଡ଼ୀ ଗୋଟିଏ ଅଚଳନ୍ତି ଟଙ୍କା ରଖିଥାନ୍ତି । ଜଣଙ୍କ ପାଖେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ, କହିଲେ—“ଟଙ୍କାଟାକର ପଇସା ହେବ, ଭାଇ ?” ମଫସଲରେ କାହା ପାଖରେ ବା ଟଙ୍କାକର ପଇସା ଥାଏ । କହିଲେ; “ପଇସା ଗୁରଣା ଖରଚ ଥିଲା ଯେ, ତମେ ତ ନାହିଁ କରୁଛ ।” ହରି ରଥେ ଘରୁ ପଇସା ଗୁରଣା ଆଣି ଦେଲେ । ରାମ ତିଆଡ଼ୀ ପୁଣି ଗଙ୍ଗା ଦାସଙ୍କ ଦୁଆରକୁ ଯାଇ କହିଲେ, “ଟଙ୍କାଟାକର ପଇସା ଦେବ, ଭାଇ ।” ପୁଣି କହିଲେ, “ପଇସା ଗୁରଣା ଖରଚ ଥିଲା, କଣ କରିବା ?” ଦାସେ କହିଲେ “ମୋ ପାଖରେ ଦିଅଣା ଅଛି, ଅଚ୍ଛା ଦିଅ ଆଉ କୁଠୁ ଦିଅଣା ଦେଖିବା । ଟଙ୍କାଟାକର ପଇସା, ଏ ଗାଁଆଟାଯାକ ବୁଲି ଆସିଲି, ମିଳିଲା ନାହିଁ ।” ‘ଟିପାଟିପି’ ଥାନ ଟିକିକ ପାଇଁ ଗାଆଁଟାଯାକ ବୁଲି ଆସିଲାପରି ତିଆଡ଼ୀ ଏ ଗାଆଁରୁ ଲୁଣ୍ଡି ବୁଲାଇ ଘରକୁ ଆସି ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ଦୁଇଟଙ୍କା ଛଅଣା ଅଢ଼େଇ ପଇସା ହାତରେ । ଆଠଦିନ ଖରଚ ଚଳିଗଲା । ଉଧାର ମାଗିଥିଲେ ଅଧଲାଟିଏ ମିଳି ନ ଥାନ୍ତା । ଦେଖାଅ, ତମର ଅଛି । ତା ହେଲେ ଲୋକେ ଦେବେ, ଆଜିକାଲି ତେଲିଆ ମୁଣ୍ଡରେ ତେଲ । କେତେ ତ ଭିକାରୀ ମାଗି ଆସନ୍ତି । ବେଶି ପାଏ କିଏ ? ଯା ଘରେ ଗୁରି ପଇସା ଅଛି, ଖାଇ ପିଇ ମୋଟାମୋଟି ହୋଇଛି । ମଫସଲରେ ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ବେଶି ଦେଖି ନ ଥିବେ । ସହରରେ ତ ନିତି ଏହି କଥା । ଆମ ଗାଁର ଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି—ଏ ମୋ ପିଲାଦିନେ ଅଧଲାକର ଘିଅ କିଣି ରଖିଥାନ୍ତି । ପଖାଳ, ଶାଗଖରଡ଼ା, ଡାମଣ୍ଡା ପୋଡ଼ା ଖାଇସାରି ସେ ଘିଅରୁ ଟିକିଏ ନିଶରେ ମାରି ପିଣ୍ଡାରେ ଆସି ହାତ ଧୋଇ ବସନ୍ତି । କେତେ ଏଉଡ଼ି, ଧୀନା ଗଉଡ଼ି ଉପରେ କେତେ ରାଗ, ତା ବାପା ଜୀଇଥିଲା ବେଳେ ଖାଣ୍ଟି ଗୁଆ ଘିଅ ଦେଉଥିଲା ବୋଲି କେତେ ପ୍ରଶଂସା । ଗୁଆଘିଅ ତ ଦୂରର କଥା, ନଡ଼ିଆ, ତାଳ କି ଝଙ୍କଶ ଘିଅ ଅଧଲାକର ହେଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଯେ ପନ୍ଦର ଦିନ ଯାଆନ୍ତା, ତା ଯୁଟୁଛି କୁଆଡ଼ି ? ମଫସଲରେ ସିନା ଜଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି, ସହରଟାଯାକ ଖାଲି ସେଇଆ । ବାବୁ ସକାଳୁ ଉଠି ଯୋତା କୁରୁତା ପିନ୍ଧି, ମୁଣ୍ଡଟି ସାଫ୍ ଚିକଣ କରି କୁଣ୍ଡାଇ ସତର ବର୍ଷର ଟୋପାଏ ଅତର ରୁମାଲରେ ବୋଳି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାହାରିଲେ । ଭିତରେ—“ଦେହି, ଦେହି” ଉପରେ ସତେ ଯେପରି କି ବର୍ଦ୍ଧମାନର ମହାରାଜା । ସହରଟା ଏହି ଭଳି କୃତ୍ରିମ ଉପାଦାନମୟ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ନୈସର୍ଗିକ ଭାବର ସତ୍ତା ନାହିଁ । ମୋତେ ତ ଏହି ସହରରେ ରହିବାକୁ ହେବ । ନିନ୍ଦା କଣ କରିବି ?

ଯୁଗର କ୍ରିୟା । ଏବେ ତା ସ୍ଥାନରେ ଗୃହଅଣା ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଭମିଟିଂ ଡୋଜ୍ । ସବୁ କଥାରେ ଖାଲି ଔଷଧ ରୋଗରାଜ ଯକ୍ଷ୍ମାଠାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଆଖିଡ଼ଆଁ ଯାଏଁ ପ୍ରତିଥିରେ ଦେଶୀୟ ମତରେ ଗଲେ, ବଟିକା ଅନୁପାନ ବା ଦେଶୀୟ ମତକ କୁତ୍ସିତ ନେଟିଭ ଚିକିତ୍ସା ମଣି, ସଭ୍ୟ ବିଲତ ମତରେ ଗଲେ, ପିଲସ୍, ଡୋଜ୍, 'ବ୍ୟବହାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବୋତଲ ହଲାଅ' । ସତ୍ୟ, ଦ୍ୱାପର, ତ୍ରେତୟା ଯୁଗ ଯାଇଛି, କଳିଯୁଗ ଗଲାଣି କି ଅଛି ଏ ବିଷୟରେ କେତେଥର କେତେ ପଣ୍ଡିତ ବାରାଣସୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବେଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଠାରେ ବକ୍ତୃତା ତର୍କ କରି ଗଲେଣି । ଟିକିଏ ତଳେଇ କରି ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯିବ, କଳିଯୁଗ ଆଉ ନାହିଁ । 'ଏ ଭିଷକ୍ ଯୁଗ,' ଆର ବର୍ଷକୁ ଯେପରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ନିତାଏ, ଭିଷକଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବର୍ଷକୁ ସେହିପରି ଆମର ନିତାଏ । ଭିଷକଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶତାୟୁ କରିବେ । ଅତଏବ ୧୦୦ × ୩୬୫ × ୬୦ × ୬୦ ବର୍ଷ ପରେ ଭିଷକ୍ ଯୁଗ ଯାଇ ପୁଣି ନୂଆଯୁଗ ଆସିବ । ସେଟା ହେଲା "ମରଣ ଯୁଗ" ।

ପ୍ରକୃତି ଆମମାନଙ୍କୁ ଜନ୍ମ ଦେଲାବେଳେ, ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ ନିମନ୍ତେ ନାନା ସରଞ୍ଜାମ ମଧ୍ୟ ଖଞ୍ଜିଛି । ସେହିଗୁଡ଼ିକର ଯଥୋଚିତ ବ୍ୟବହାର କଲେ, ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ । ଖାଦ୍ୟପେୟ ବିଷୟରେ ସଂଯତ ହେଲେ ରୋଗ ଛୁଇଁ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୋରୁ ପଡ଼ିଆରେ ଯାଇ ଚରେ, ପେଟ ପୂରିଗଲେ ଫେରିଆସେ । ମୁଠିଏ ବଳେଇ କରି ଖାଇବା ତାର ପ୍ରକୃତି ନୁହେଁ । ଆମେମାନେ କିନ୍ତୁ ତା କରୁନାହୁଁ । ପେଟ ପୂରି ଫାଟିଗଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗିଳୁଛେ । ଶୁଣିଅଛି ପୁରୀରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଶୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିନ ଘରକୁ ଘର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପତରରେ ଖାଇ ପେଟ ଏପରି ପୂରିଗଲା ଯେ, ସେ ଆଉ ଉଠି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବୈଦ୍ୟ ଟିକିଏ ପାଚକ ପାଣି ଯାଚିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉତ୍ତର କଲେ "ଏତିକ ପାଇଁ ପେଟରେ ଥାନ ଥିଲେ, ପିଠାଖଣ୍ଡେ ମୁଁ ଛାଡ଼ି ଆସିଥାନ୍ତି ନା ?" ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ମାନବଲୀଳା ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ପାର୍ଥିବ ଭୋଜନ କ୍ରିୟା ସମ୍ବରଣ କରିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ମୋର ଜଣେ ପରିଚିତ ଯୁବକ (ତମେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛ, ଚିହ୍ନିଥିବ) ଛାତ୍ରାବାସରେ ଥିଲାବେଳେ ବାଦମାରି ଖାଲି ଭାତ, ତିନିପା ଚାଉଳର ଗିଳିଦେଲେ । ପରଦିନ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି । ଯମଦୂତ, ଓ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାତ ଆଠଦିନ ତୁମୁଳ ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗିବା ପରେ ଯୁବକ ଅଳ୍ପ ଆରୋଗ୍ୟ ହେଲେ । ଆମମାନଙ୍କର ରୋଗର କାରଣ ଆମେମାନେ, ନିଜେ ନିଜର ଯମଦୂତ । ମନେଅଛି ମୁଁ ପିଲାଦିନେ, ପାଠ ପଢ଼ିଲା ସମୟରେ ଜଳଖିଆ ଖାଇବାକୁ ବଡ଼ ସୁଖ ପାଉଥିଲି । ଥରେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଡାକ୍ତର ଯୁଆଣି ଅର୍କ ଖାଇବାକୁ କହିଲେ । ଯୁବକ ନିମନ୍ତେ ଥରକେ ଚାଳିଶ ଟୋପା ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ସେ ଅନୁକ୍ରମରେ ଗୋଟିଏ ଶିଶି ଅଠଚାଳିଶ ପାନ ହେବାର କଥା । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲି ଯେ ଯୁଆଣି ଅର୍କ ଖାଇବାରୁ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଭଲ ହୋଇଗଲା, ତେଣିକି ସକାଳୁ ଜଳଖିଆ ଖାଇ ଯୁଆଣି ଅର୍କ, ନଅଘଣ୍ଟା ବେଳକୁ ଯୁଆଣି ଅର୍କ, ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାକୁ ପୁଣି ଜଳଖିଆ ଖାଇ ସେହି ଯୁଆଣି ଅର୍କ, ତା ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆଉଥରେ ଜଳଖିଆ ଓ ଯୁଆଣି ଅର୍କ ଓ ରାତିରେ ଭାତ ଖାଇସାରି ଯୁଆଣି ଅର୍କ । କ୍ରମେ ମାତ୍ରା ଚାଳିଶରୁ ପଚାଶ, ପଚାଶରୁ ଷାଠିଏ, ଏପରି ବଢ଼ି ଶହେ ଟୋପା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲା । ତେଣିକି ଅନ୍ଦାଜରେ ଢାଳିଦେଇ ପିଇଲି । ଫଳରେ ଦୁଇଦିନକୁ ଗୋଟିଏ ଶିଶି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ପରିଣାମ ଭୋଗୁଅଛି । ତା ପରେ ଔଷଧ ଖାଇବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏତେ ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା ଯେ ଯାହା ଦେଖିଲେ ଏକାବେଳକେ ପାଟିକି । ସେଥିରେ ତ ଔଷଧ ଖାଇ ମରିଯାଇଥାନ୍ତି । ତମେମାନେ ଥିଲାରୁ ବଞ୍ଚିଗଲି । ଆମମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ମୃତ୍ୟୁ ଅପରିମିତ ଭୋଜନରେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ମୃତ୍ୟୁ ଔଷଧରେ ।

ରୋଗରେ ବିଲାତର ଔଷଧ ଘାସ ପତ୍ର ହେଲାଭଳି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଔଷଧ, ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଦତ୍ତ ଫଳ, ମୂଳ, ପତ୍ର, ପାଣି । ଉମାର ଠୁଣୁଠୁଣିକିଆ ବହି ଖଣ୍ଡିକ ମୁଁ ଥରେ ଓଲଟାଉଥିଲି । ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି, ଲୋକେ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି—ପଣସ ଖାଇ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ତ, କଦଳୀ ଖାଅ; କଦଳୀ ଖାଇ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ଘିଅ ଖାଅ; ଚାଉଳ ଖାଇ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ନଡ଼ିଆ ଖାଅ । ସେହି ହେତୁରୁ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଅଛି, ପିଠାରେ ନଡ଼ିଆ ଦିଆଯାଏ । କଦଳୀ ଚକଟାରେ ସର ବା ଘିଅ ଦିଆଯାଏ । ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଔଷଧ । ଅବଶ୍ୟ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ପେଟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ରାମ ଦେବା ଦରକାର, କିନ୍ତୁ ସେ ଅବସ୍ଥାକୁ ନ ଯିବା ଭଲ । ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଏପରି ମିଶ୍ରଣ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ ଗୋଟିକର ମନ୍ଦଫଳ, ଆଉ ଗୋଟିକର ଭଲ ଫଳରେ ଯେପରି କଟିଯାଏ । କେବଳ ଭାତ ଖାଇଲେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ, କେବଳ ଡାଲି ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଉଭୟଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ଦେହର ପୁଷ୍ଟି ଘଟେ, ବଳ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

ଆମେମାନେ ଆଜିକାଲି ପ୍ରକୃତିର ସହଜ ବିସ୍ଥା ପାସୋରି ପକାଉଅଛୁ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଔଷଧ ଲୋଡ଼ା ନୁହେଁ । ଲୋଡ଼ା ପରିମିତ ପାନାହାର, ପରିଶ୍ରମ, ବିଶ୍ରାମ ମୁକ୍ତ ପବନ, ନିର୍ମଳ ଜଳପାନ । ତମର ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ କିଛି ନାହିଁ । ମୋର ନ ଥିଲା । ତମେ ତ ମୋର ଭାଇ, ଆଉ କଣ ହୁଅନ୍ତା ? ମୁଁ ଏବେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅନେକ ଦୁରଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିଲିଣି । ଆଜିକାଲି ମୋର ସର୍ଦ୍ଦି ହୋଇ କାଶ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାୟ ଆଠଦିନ ହେଲାଣି ସେଥିରେ କିଛି କାମ କରି ହେଉନାହିଁ । ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ହେଉନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ କୌଣସି ଔଷଧ ଖାଇନାହିଁ । ଆଗ କଥା ହୋଇଥିଲେ ଏତେବେଳକୁ ପାଞ୍ଚ ଶିଶି ଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତାଣି । ମୁଁ ଟିକିଏ ଭଲ ଅଛି । ଆଶା ହେଉଛି ଆଉ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ପ୍ରକୃତି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଔଷଧ । ସେଥିପାଇଁ ଡାକ୍ତରମାନେ ବାୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ପୁରୀ ସମୁଦ୍ର କୂଳପାକ କୋଠାଘର, ମାଲେରିଆ ମଲ୍ଲୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପ୍ରକୃତି ପ୍ରକୃତରେ ଆମମାନଙ୍କର ମା । ଆମେମାନେ ସେହି ପ୍ରକୃତିକି ଚିହ୍ନୁ ନ ଥାଉ । ଆଜିକାଲି ଯୁଆଡ଼େ ଯିବ ଖାଲି ଶିଶି, ବୋତଲ, ପୁଡ଼ିଆ, ବଟିକା, ଚେରମୂଳ । ବାଟରେ ଚାଲିଗଲାବେଳେ ଔଷଧର ଅତ୍ୟାଚାର । ଘରକୁ ଫେରିଯାଇ ଦେଖିବ, ପକେଟରେ ବତିଶ ଖଣ୍ଡ କାଗଜ । କାହିଁରେ ମକରଧ୍ୱଜ ତୋଳାକୁ ଦୁଇଟଙ୍କା, କାହିଁରେ ମୁଣ୍ଡବଥା ପଞ୍ଚ ମିନିଟରେ ଆରୋଗ୍ୟ, କାହିଁରେ ବା ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ସର୍ପ ଦଂଶନ ଆରୋଗ୍ୟ କରିବାକୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ମୂର୍ତ୍ତିମାନ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କାହାର କାହାର ବିଶେଷ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ଜଙ୍ଗଲରେ ବାଘ ଭାଲୁ ବେଶି । ବିଶାଖାପଟଣାରେ କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା ପ୍ରବଳ, ନରସିଂହପୁରରେ ମଶାଙ୍କର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ, ସହରରେ ମନୁଷ୍ୟ ବହୁଳତା । କିନ୍ତୁ ଏ ଯୁଗରେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁଇଗୋଟି ବିଦ୍ୟା ଅଛି, ଯାହା ହାତରେ ଆଉ କିଛି ହେବନାହିଁ, ସେ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ କରିବ,— ବୈଦ୍ୟବୃତ୍ତି ଆଉ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ । ଭଣ୍ଡାରୀ, କେଉଟ, କେଳା, ତେଲୀ ସମସ୍ତେ ବୈଦ୍ୟ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, "ଦଶମାରୀ ଭବେଦ୍ ବୈଦ୍ୟଃ, ଶତମାରୀ ଚିକିତ୍ସକଃ" । ଏମାନେ ମାରିବା ଆଡ଼୍ ଆରମ୍ଭ କରୁଛନ୍ତି । ଦଶ ନାହିଁ, ଶଏ ନାହିଁ, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଅକ୍ଳେଶରେ ନେଉଛନ୍ତି । ଆଜିକାଲି ଇସ୍କୁଲରେ ଚିକିତ୍ସା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏ ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କର୍କଶ ସ୍ଥୂଳ ଉପାୟରେ ପ୍ରାଣ ନ ନେଇ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପାୟରେ ନେବା । ପୃଥିବୀ ଯେଉଁ ଦିନ ଏ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ, ସେଦିନ ଏ ମରଲୋକ ହିଁ ସ୍ୱର୍ଗ ହେବ । ତମେ ବିଚାରିବ ନାହିଁ ଯେ ମୁଁ କହୁଛି, ସଂସାରରେ ଚିକିତ୍ସକ ରହିବେ ନାହିଁ,

କଲିକତା ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜ, କଟକ ଡାକ୍ତର ଇସ୍କୁଲ ସବୁ ଉଠିଯିବ । ଏ ସବୁ ରହିପାରେ ଏବଂ ରହିବ; କିନ୍ତୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ଶିଖିବା ଠିକ୍ ହେବ । ଗାଡ଼ିଥିବା ଲୋକର ପାଦ ତଳେ ପଡ଼େନାହିଁ । କଥାରେ ଅଛି, "ହାଡ଼ି ଘଇତା ଯାର, ଗାଧୋଇ ଗଲାବେଳେ ବାଇଦ ବାଜେ ତାର" । ଡାକ୍ତର ଅଛନ୍ତି, ଔଷଧ ମିଳୁଛି, ନା ଦେହ ଖରାପ ଭଲ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଆଜି କାଲି ଲୋକଙ୍କର ଟିକିଏ ବାଛ ବିଚାର ନାହିଁ । ଜଣେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପାଧିଧାରୀ ଶିକ୍ଷକ, ଅସଂଖ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥସଜୀବନର ନମୁନା । ତାଙ୍କର ଦିନେ ଜର ହେବାରୁ ଚାକରକୁ ପଚାରିଲେ, କଣ କରିବା ? ଚାକର ଜର କଣ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଲଂଘନ ତାକୁ ଅଗୋଚର । କହିଲା, "ଭାତ ମୁଠିଏ ଗରମ ଗରମ କର" । ବାବୁ ତାହାହିଁ କଲେ । ଫଳରେ ଆରଦିନକୁ ସନ୍ନିପାତ । ଚାକରର ଉପଦେଶ ଆଉ ଶୁଣିବେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଚକ ହେଲେ ଚିକିତ୍ସକ । ଚିକିତ୍ସାଖଟରେ ରୋଗୀକୁ ଶୁଆଇବା, ଡାକ୍ତର ଆସିଲାବେଳକୁ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ତଥାପି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚିଗଲେ ମାନ । ତେବେ ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇ ବଞ୍ଚୁଛନ୍ତି । ଗାଡ଼ି, ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କଥା କଣ ହେବ ? ଭିକମାଗି ବୁଲିବେ ସିନା । ବାସ୍ତବରେ ତାହା ହେବନାହିଁ । କଥା ହେଉଛି, ଆମମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ହେବ, ଯେପରି ଅଯଥା ଔଷଧପାୟୀ ହୋଇ ନ ଯିବା । ଔଷଧର ଯୁଗକୁ ଆମମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତିର ଯୁଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖିଲି । ତମ ମୁଣ୍ଡବଥା ପାଇଁ କିଛି ଔଷଧ ପଠାଇବା ଦରକାର କି ? ଉମାକୁ କହିବ ସେ ଶୀଘ୍ର ଫେରାଇ ଦେବ । ଦୁଇଟାଯାକ ମୋର ନୁହେ । ଆଜି କି ଏଗାର ଦିନ ହୋଇଗଲାଣି । ବାଇଦା ଆଉ ଚାରିଦିନ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିବ, ମୁଁ ଭଲ ଅଛି; ଅବଶ୍ୟ କାଶ, ସର୍ଦ୍ଦି, ଓ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜର ଏବଂ ହୃତ୍ପିଣ୍ଡରେ ବିଶେଷ ଦୋଷ ଥିବାର ଡାକ୍ତର ଦେଖାଇଥିବା ଭୟ ବ୍ୟତୀତ ।

ତୁମ୍ଭର
ସତ୍ୟବାଦୀ

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡ—ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ-ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା ମିଥୁନ, କର୍କଡ଼ା ଓ ସିଂହ, ୧୩୨୩ ଓ ୧୩୨୪ ସାଲ ।

◆

ନିର୍ମୁକ୍ତ ନିକେତ
ମକର ୯, ୧୩୨୩

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଆପଣଙ୍କର ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଲେ ମୋତେ କୋଟିନିଧି ପାଇଲା ପରି ଲାଗେ । ନୂଆ ଚିଠି ନ ପାଇଲେ ପୁରୁଣା ଚିଠି କାଢ଼ି ପଢ଼ୁଥାଏ । ଏବେ ଅନେକ ଦିନ ତଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ । ଏ ପନ୍ଦର ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତ ଆଉ ଚିଠି ଦେଲେନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଏ ଭିତରେ ଲେଖିଲି । ତା'ର ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କ ଡାକ ଘରଟା କଣ ଗୋଟାଏ ନଈ ସୁଅ ? ତେବେ ସେଥିରେ ଉଆଁସ ପୁନିଅଁ, କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ, ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ତ ଅଛି ।

ଆପଣଙ୍କଠାରେ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଋଣୀ ହୋଇ ରହିଗଲି । ତିରିଶଟଙ୍କାକୁ ଚାରିମାସ । ବାଣପୁର ମହାଜନୀ କାରବାରରେ ଶତକଡ଼ା ୭୫ ହାରରେ ସୁଧ

ସାତଟଙ୍କା ଆଠଅଣା ହୁଅନ୍ତାଣି । ନୋହିଲେ ତାଙ୍କର ଜମା ଦେଇଥିଲେ ନିକୁଞ୍ଜରେ ଦି ଦିନର ପାନ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ପଇସା ଛଅଣା ତ ମିଳିଥାନ୍ତା । ଇଠେଇ ଯେ, କିଛି ନାହିଁ । ଆପଣ ମନେ ମନେ ବିଚାରୁଥିବେ ଟଙ୍କା ଗୁଡ଼ାକ କେତେ ଦିନ ହେଲା ରହିଗଲା । ମୋହମତକୁ ମାଗି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ତେବେ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରର ମତ ଅନୁସାରେ ସୁଧ ପାଇଲେ ଆପଣଙ୍କ ଟଙ୍କା ଯେ ବନ୍ଧ୍ୟା ନୁହେଁ, ପ୍ରାଣରେ ଅନ୍ତତଃ ଏତିକି ଆଶ୍ୱାସନା ପାଆନ୍ତେ । ହେଲେ ମୁଁ ସୁଧ ଦେଉଛି କିପରି ? ଏଣେ ଭାଇ ବୋଲି ଡାକୁଛି, ପୁଣି ଟଙ୍କା ତିରିଶଟା କି ଛାର ଯେ ତା ପାଇଁ ସୁଧ ଦେବି । ଦେଲେ ବା ଆପଣ ନେବେ କିପରି ? ବନ୍ଧୁତାର ଉପରୋଧରେ ମୂଳ ତ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଆପଣ ବଡ଼ ଉଦାରପୁରୁଷ । ପରର ଉପକାର ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଉପକାର କରି ସାରି ଆପଣ ସେ କଥା ପାସୋରି ପକାନ୍ତି । ଏ ଟଙ୍କା ତିରିଶଟା ଏବେ ଆପଣଙ୍କର ହୁଏତ କି' ମନେ ଥିବ ଯେ । ଚାରିମାସ ଗଲାଣି । ଆଉ ଚାରିମାସ ଯିବ । ଦିନେ ମନେ ପଡ଼ିଲେ ହୁଏତ (ମାଗିବେତ ନାହିଁ) କହୁ କହୁ କହି ପକାଇବେ । ମୁଁ କହିବି କି ଟଙ୍କା ? ସେତେବେଳକୁ ଆଉ ଆପଣଙ୍କର ଉପାୟ କଣ ? ବଡ଼ କରି କଚେରିକି ଯିବେ । କି ଲେଖା ଅଛି ଯେ ମାମଲା ଡିଗ୍ରି କରାଇନେବେ । ତେବେ ଏତେଦୂର ଯିବନାହିଁ । "କି ଉପାୟରେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରାଯାଏ ବୋଲି ସଟନ୍ ସାହେବଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ମୁଁ ପଢ଼ିବାର ଠିକ୍ କରିଛି । ପଢ଼ି ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ମାସ ଦିଟାକୁ ଆପଣଙ୍କ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପକାଇବି । ନୋହିଲେ, ମୋ ଭାଇଟି କଟକ କଲେଜ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପାଖରେ ଧନ-ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ୁଛି । କଲେଜରେ ନା' ଲେଖାଇ ବହି କିଣୁ କିଣୁ ଦିନେ ଚଉଧୁରୀ ବଜାର ସଡ଼କରୁ ଟଙ୍କେ ଦିଅଣା ଅଢ଼େଇସଇସା ପାଇଥିଲା । ସେ ପାସ୍ କଲେ ସେ ଆଉ ତ ଶଏ ପଚିଶ ହେବ । କିଛି ଧୋକା କରିବେ ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ବୁଡ଼ିଯିବ କଣ ?

ଆପଣ ଗଡ଼ଆକୂଳରେ ବସି ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳରୁ ରାତି ପହରରେ ଯାଏଁ ଯାହା ସବୁ କଥା ହୋଇଥିଲେ, ସେକଥା ଅନେକ ଥର ଭାବିଛି । ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରାଣ କୋମଳ ବୋଲି ଅଳ୍ପକେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ିପଡ଼େ । ସେ କଥାମାନ କହି ଆପଣ ସେଦିନ କେତେ କାନ୍ଦିଲେ । ମୋ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଟୋପାଏ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ସତ, ତେବେ ତାର ପରିମାଣ ଯେ ବିଷମୟ ବୁଝିପାରୁଛି । ଏପରି ଗୋଟାଏ ଭାବ ଯେ କାହିଁକି ଚାରିଆଡ଼େ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି, ସେ କଥା କିଛି ଜାଣି ହେଉନାହିଁ । ମୋ ପିଲାଦିନେ ଏପରି କିଛି ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣୁ ନ ଥିଲି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେ କଥା ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ପିଲାମାନେ ଆଜକାଲି ପିଲାଙ୍କ ପରି ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ବିଷୟ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ଜ୍ଞାନର ସୀମା ଟିକିଏ ଛୋଟ ଥିଲା । ଆଜକାଲି ପିଲାଏ ଅନେକ କଥା ଜାଣିଲେଣି । ଆଗେ ବି.ଏ, ଏମ୍.ଏ, ପଢ଼ିଲେ ଯାହା ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲା, ଏବେ ମାଇନର ପଢ଼ୁଥିବା ପିଲାମାନେ ସେଥିରୁ ଅନେକ କଥା ଜାଣି ପକାଉଅଛନ୍ତି । ଜ୍ଞାନ ବଡ଼ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ମାନବ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସାର ପାଉଅଛି । ଅଜକାଲିର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଣରେ ବିଶେଷ ଆଶା ଜନ୍ମେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଯେ ଭାବ ଆସି କୋମଳ ମତି ବାଳକ ପ୍ରାଣରେ ଘୋଟି ଅଛି, ଏ କଥା ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ । ପିତା, ଶିକ୍ଷକ, ଅଭିଭାବକ ସମସ୍ତେ ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଲେ ପରିଣାମରେ ଯେ, କଣ ଘଟିବ, କିଏ କହିପାରେ ? ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବ ଅବଶ୍ୟ ଭଲ । ପ୍ରାଣକୁ ପରର ଭୟରେ ବଡ଼ାଇବା, କିଏ ଲୋଡ଼େ ? କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସୀମା ଅଛି, ଏ ସୀମା ଡେଇଁଲେ, ତାହା ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଘରଟି ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର, ରହିବାକୁ ଉପାଦେୟ । ତେବେ ଚାଳ ଯଦି କାନ୍ଥ ଉପରେ ରହିବାକୁ ନାରାଜ ହୁଏ, କାନ୍ଥ ଯଦି ଚାଳର ଭାର ବହିବାକୁ ନାହିଁକରେ, ଘର ହେବ କିପରି ? ଘର ଗଠନରେ କାନ୍ଥକୁ ଚାଳକୁ କିଛି କିଛି ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା ସ୍ୱାଧୀନତାର ହାନି ନୁହେଁ,

ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତାର ତ୍ୟାଗ ମାତ୍ର । କାନ୍ଥର ସ୍ୱାଧୀନତା ସେ ତା ସ୍ଥାନରେ ଚାଳ ଆସି ରହୁନାହିଁ । ଚାଳର ସ୍ୱାଧୀନତା ସେ ତାର ଉନ୍ନତ ଆସନ ଲାଭ କରିବାକୁ କାନ୍ଥ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ହେଉନାହିଁ । ମାନବ-ସମାଜରେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜର ବାଟରେ ଚାଲିଲେ, ଚଳିବ କିପରି ? ବିଶେଷରେ ପିଲାମାନେ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଆକଟ, କଟକଣା, ଶାସନ ଲୋଡ଼ନ୍ତି । ଯୌବନର ଆରମ୍ଭରେ ଅବଶ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଜୀବନର ଅନନ୍ତ ଭାବର ବିକାଶ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ଭାରିପରି ଲାଗେ, ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଦେହରେ ବହି ହୁଏନାହିଁ । ଦେହର ଅସ୍ଥି, ମାଂସ ଯେପରି କି ପ୍ରାଣର ବୃଦ୍ଧି ପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିରୋଧୀ, ଏଭଳି ମନେ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ମାତଙ୍କ କହିଛନ୍ତି, ଷୋଳବର୍ଷ ହୋଇଗଲେ, "ପୁତ୍ରଂ ମିତ୍ରବଦାଚରେତ୍" ଏହି ବୟସରୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତାର ଭାବ କୋମଳ ପ୍ରାଣରେ ଜନ୍ମି ଉଠେ । ସୁତରାଂ ଏହି ବୟସରେ ବିଶେଷ ଶାସନା ଲୋଡ଼ା । ସ୍ୱାଧୀନ ମତର ମୂଲ୍ୟ ଅତି ଅଧିକ; କିନ୍ତୁ ମତ ସ୍ୱାଧୀନ କି ନା, ତା ଆଗେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ପଡ଼ୋଶୀର ମତଠାରୁ ଆମର ମତ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ସେ ମତରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ରହିଲା ତାହା ନୁହେ । ଯାହାକୁ ଆମେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆମର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ବୋଲି କହିଥାଉ, ତାହା ବାସ୍ତବରେ ଆମ ପ୍ରାଣର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତାର ମତ । ଆମେମାନେ ତାର ଦାସ ହୋଇ, ତାରି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁ । ନ ବୁଝି ଗର୍ବ କରୁ, ଏ ମୋର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ । ଏ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନବ ଜାଗରଣର ଯୁଗ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ପିଲାମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଶା ଭରସା । ସେମାନେ ବୁଝି ଶୁଝି କାମକଲେ ପରିଣାମ କି ମଧୁମୟ ହୁଅନ୍ତା ।

ଭାଇ, ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ କଥା ଲେଖିପକାଇଲି । ପିଲାମାନେ ହୁଏ ତ ମନରେ ବିଚାରିବେ ଆମର ଦୋଷ ଦେଖାଉଛି, ଏଟା କିଏ ? ଗାଳି ସହିବାକୁ ରାଜି ଅଛି । ତେବେ ଯାହା ଦେଖାଇଲି, ସେଟା ତ ଦୋଷ । ସେ ଟିକିକ ନ ଦେଖିଲେ କଣ ଆଉ ଦେଖାଇବ ? ସେତେବେଳେ ପିଲାଟିମାନେ ଏ ବୁଢ଼ା ଆଖିରେ ମୋର ପୁନଥର ଜହ୍ନପରି ଦିଶିବେ । ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରମାର ଏ କଳାଟିକ ପୁଣି କାହିଁକି ବାବୁ ? ତୁମେମାନେ ଦେଶର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ଆପଣାକୁ ଟିକିଏ ଚାହିଁଲ, ଚିହ୍ନିଲ । ଭାଇ, ଆପଣତ କାର୍ଡ଼ ଖଣ୍ଡିକରେ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତନାହିଁ । ଦୁଇ ପଇସା ଦେଉଛି । ପାହୁଲେ କାହିଁକି ଛାଡ଼ିବ ? ଆଉ ଦଶ ପଚିଶ ଧାଡ଼ି ଲେଖେ । ତେବେ ପାହୁଲେ ପାଇବାକୁ ଯାଇ ଏଣେ କାଳି କଲମ ମୂନର ଘୋର ଆଦରରେ ଯେପରି ସେତିକି କ୍ଷତି ନ ହୋଇଯାଏ, ତା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ହିସାବ କିତାବର ତ କଥା । କଡ଼ାକ ଅନେଶତ ପ୍ରମାଣରେ ବିଭକ୍ତ, ସେତିକି ଲାଭ ମିଳିଲେ ମଧ୍ୟ କରି ଆସେ । ଆପଣ ପରି ବି. ଏ. ରେ ଫସେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ "ଧନବିଜ୍ଞାନ"—ବହି ଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିଥିଲେ ? କଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଭାଇ, ଏ ପିଲାଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ନ୍ତୁ । ଆଜିକାଲି ସଚରାଚର କିପରି ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଭାବ ଖେଳି ବୁଲୁଛି । ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନନ୍ଦପୁର ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଇମେରୀ ଇସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରସମିତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଠାରେ ସେହି ଏକ ଭାବର ପ୍ରଭାବ । ପୃଥିବୀର ଅନେକ ଦେଶ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଛାଡ଼ି ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଧରିଲେଣି । ଇଂଲଣ୍ଡ ପରି କେତେକ ଦେଶରେ ରାଜା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଫଳରେ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର । ଅତ୍ୟାଚାରର ଉପମାରୂପେ ରୁଷିଆ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନବଭାବର ବିକାଶ । ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନକୁ କଟାକ୍ଷ ଏବଂ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀର ସମର୍ଥନ କରି କେତେ ଯେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଅଛି, ତାର କଳନା ନାହିଁ । ଚାରିଆଡ଼ୁ ଶୁଣାଯାଉଅଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜର ରାଜା, ଦେଶର ସମ୍ରାଟ—ଏହାହିଁ ହେଲା ଲୋକମାନଙ୍କର ମିଳିତ ସ୍ୱର । ଆପଣ ଏ ସବୁ କଥା କେତେ ପଢ଼ିଥିବେ । କଲିକତାରେ ଗୋଟାଏ ଛବି ଦେଖିଥିଲି । ଆପଣ

ହୁଏତ ଦେଖିଥିବେ ! ମଝିରୁ ଦେଖିଲେ ଚତୁର୍ମୁଖ ବ୍ରହ୍ମା, ଡାହାଣ କଡ଼ରୁ ଦେଖିଲେ ସହସ୍ରଭୁଜ ବିଷ୍ଣୁ, ବାଁ କଡ଼ରୁ ଅନାଇଲେ ପୁଣି ତ୍ରିନେତ୍ର ମହେଶ୍ୱର, ଛବିଟି ତିଆରି କରିବା ବାଲା ବେଶ୍ ଚାଲାକ । ସେ ଦେଖାଉଛି, ବାବୁ ତୁମେ ଯାହାଙ୍କୁ ସର୍ଜନାକାରୀ ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲି କହୁଛ, ତାକୁଇ ଟିକିଏ କଡ଼େଇକରି ଚାହିଁଲ । ସେହି ପୁଣି ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ସଂହାରକ ମହାଦେବ । ଯିଏ ଯେତିକି ଭଲ ସିଏ ପୁଣି ସେତିକି ମନ୍ଦ । ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ମନ୍ଦ ବୋଲି ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଗଲା । ତତ୍ପରେ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର—ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ରମଣୀୟ, ମଧୁମୟ—ମାନବ ପ୍ରକୃତି ପାଇଁ ଅନନ୍ତ ଉଦ୍ଦାମ ଆଶାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏବେ ତାକୁ ଟିକିଏ କଡ଼େଇ କରି ଦେଖ—ଦେଖିବ ଗୋଟାଏ ରାଜାର ମୂର୍ତ୍ତି । ତତ୍ପରେ ପୁଣି ସେ କମନୀୟ କାନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ସିଂହାସନ ନାହିଁ, କି ସେ ରାଜମୁକୁଟ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଧୋତି ଚାଦର ପିନ୍ଧା ମୂର୍ତ୍ତି—ତହିଁରେ ପୁଣି ନାକଟା ଟିକିଏ ଖଣ୍ଡିଆ, ଗୋଡ଼ଟା ଟିକିଏ ଗୋଦର ଆଖିଟା ଈଷତ୍ ଟେରା, ପାଟିଟା କିଞ୍ଚିତ୍ ଖନା ।

ଆଉ ଥରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଦେଶର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଆନନ୍ଦର ରୋଲ-ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନ । ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିବ । ମଦନ ଦଳେଇ, ଗଙ୍ଗା ମିଶ୍ର, ଲିଙ୍ଗା ତିଆଡ଼ୀ, ରାମ ରାଉତ ଦେଶର ମାନ୍ୟ ଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ପାଠ ଶାଠ ତେର ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗକୁ ପୁଣି ଦନେଇ ମହାନ୍ତି ଓରଫ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବନ୍ଟୁଡ଼ର ରାଜା ଓରଫେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ସିଂହ, ବୁଲୁ ଓତା ଓରଫେ ବୁଲନଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ଗାତା ମଧ୍ୟ ବାହାରିଲେ । ସମସ୍ତେ ଯାଇ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଦେଶଯାକ ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମଦନ ଦଳେଇ, ଗଙ୍ଗାମିଶ୍ର ଚରଣ ଦାସଙ୍କ ଯୋଡ଼ ପିଟି ଆଣ୍ଠୁଏ ଧୂଳିରେ ବୁଲି ବୁଲି ନିଜର ଦକ୍ଷତା କହି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ବନ୍ଟୁଡ଼ ରାଜାଙ୍କ ମୋଟର ଗାଡ଼ି ଭେଁ ଭେଁ କରି ଚାଲୁଛି । ତା ଦେଖି ବୁଲୁ ଓ ତାଙ୍କ ବୁକୁରେ ପଥରଟେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଦନେଇ ମହାନ୍ତି ଘର ପ୍ରତି ଟଙ୍କେ ଟଙ୍କେ ଶୁଣେଇ ଯାଇଥିଲେ । ବନ୍ଟୁଡ଼ ରାଜା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଶୁଣେଇ ଦେଇଗଲେ । ଲିଙ୍ଗା ତିଆଡ଼ୀ ପାଠ ପଢ଼ୁଆ ଲୋକ । କହି ଜାଣିଲେ କଦଳୀ ମୁଣ୍ଡା ବିକାଯାଏ, ରୋହି ମାଛ ଚାହିଁଥାଏ ।' ଭୋଜ ମଜଲିସରେ ଦେଶଯାକ ଚାରି ଛଅ ଦିନ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଲା । ବେଳ ଦେଖି ପଟେ ଅଧେ ଦୋକାନ ମଧ୍ୟ ଗୁଡ଼ ହୋଇଗଲା । ଶେଷକୁ ଲିଙ୍ଗା ତିଆଡ଼ୀ, ଦନେଇ ମହାନ୍ତି, ବନ୍ଟୁଡ଼ ରାଜା ଜାତୀୟ ସମିତିର ସଭ୍ୟ । ଏଇମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ଗଢ଼ା ହେବ । ଏଇମାନେ ଶାସକ । ଲିଙ୍ଗା ତିଆଡ଼ୀ ମହାସମିତିର ସଭାପତି ହେଲେ । ଦେଶରେ ନୂଆ ନିୟମ ଜାରି ହେବ; କିନ୍ତୁ ସମିତିରେ ସେ କଥା ବିଚାର ହୋଇ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନ ହେଲେ କିଛି ହୋଇପାରିବନାହିଁ । ସମିତି ସର୍ବଶକ୍ତିମନ୍ତ, ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କର ନିୟମରେ ସଂସାର ଆତଯାତ ହୁଏ । ସମିତି ଯେବେ ଯାହା କହିବେ, ତାହାହିଁ ହେବ । ଆଉ ସବୁ ଅସମ୍ଭବ, ଶୁଣାଗଲା 'ଏ ସମିତି ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଛନ୍ତି ଯେ ଦେଶରେ ଶୀତ ଅଧିକ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଉତ୍ତାପର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଉପଲବ୍‌ଧ ହେଉଥିବାରୁ ଏଣିକି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ କିରଣ ଦାନ କରିବେ ।' ତତ୍ପରକ୍ଷଣରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭିତରୁ ଚତୁର୍ଗୁଣ କିରଣ ବାହାରି କଲା, ଶୀତ କାକର ଆଉ ନାହିଁ । ସମିତିର ସଭା ବସିଛି । ଦନେଇ ମହାନ୍ତି, ବନ୍ଟୁଡ଼ ରାଜା, କୁଷୁନି ଲେଙ୍କା ଶୁଣୁଛନ୍ତି—ସଭାପତି ଲିଙ୍ଗା ତିଆଡ଼ୀ, ହାତ ହଲାଇ, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଇ, ଆଖି ତରାଟି, ଗୋଡ଼ କଚାଡ଼ି ବକ୍ତୃତା କରିଛନ୍ତି ଯେ, ବିଧବା ବିବାହ କରାଇବାକୁ ହେବ । କିଏ ଆଖିକି ଚାହିଁଛି, କିଏ ଗୋଡ଼କୁ ଚାହିଁଛି, କିଏ ହାତକୁ ଚାହିଁଛି, କିଏ ପୂର୍ବ ରାତିରେ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇଥିବାରୁ ଢୋଲେଇ ପଡ଼ୁଛି । ଦନେଇ ମହାନ୍ତି ବିଧବା ବିବାହର ବିପକ୍ଷରେ । କୁଷୁନି ଲେଙ୍କା କୁଳରେ ବିଧବା ବିବାହ ଚଳେ । ହେଲେ ତାର କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ତେବେ ସଦସ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ ସମୟରୁ କୁଷୁନି ଲେଙ୍କା,ଦନେଇ ମହାନ୍ତିଙ୍କର

କଲା । ହାତ ଟେକିଲାବେଳକୁ ଦିହେଁ ଟେକିଦେଲେ । ବନ୍ଧୁଡ଼ ରାଜା ନିଦରୁ ଉଠି ଆଖି ମକଚି ମକଚି ମଧ୍ୟ ହାତଟା ଟେକି ଦେଲେ । ପୁଣି ଦିନେଇ ମହାନ୍ତି ହାତଟା ଟେକିଥିବାର ଦେଖି କୁଷ୍ଟୁନ ଲେଙ୍କା ହାତ ପକାଇ ଦେଲେ । ଦିନେଇ ମହାନ୍ତି ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳର, କୁଷ୍ଟୁନ ଲେଙ୍କା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳର । ଅଧିକାଂଶ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ହାତଟେକା ପାଇ ବିଧବା ବିବାହ ଦେଶରେ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନେଇ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ସ୍ଥିର । କଣ ହେଲା ? ଏ ଯେ ସର୍ବନାଶ । ବିଧବାମାନେ ପୁଣି ବିବାହ ହେବେ । କାନ ଶୁଣିଲା ଏ କଥା, ଏହାପରି ତ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନ । ଯାହାର ଚାରି ପଇସା ଅଛି, ବା ଯେ କହି ପୋଛି ଅଥବା କୁହାଇ, ପୋଛାଇ ପାରିଲା, ସେ ଯାଇ ଜାତୀୟ ସମିତିରେ ବସିଲା । ତା ନାମ ଶେଷରେ ଜା: ସ: ସ: (ଜାତୀୟ ସମିତି ସଭ୍ୟ) ଲେଖାହେଲା । ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯାଉଥିଲେ ଅବା କଣ ହେଉଥାନ୍ତା । ଧାର୍ମିକ, ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏ ମହା ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରିଯାନ୍ତି । ଆପଣ କଣ ଦେଖୁ ନ ଥିବେ ? ଆପଣ ତ ଜଣେ ମୁନିସ୍‌ପାଲିଟି ସଭ୍ୟ । ଆପଣଙ୍କ ସହରର ଲୋକେ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ନାହାନ୍ତି । ସହରବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ନେଲା ମହାଜନ ଅଫଲ ନାଇଡ଼ୁ, ମାମଲା କାରବାରୀ ପେଡିନ ଡେରା ଗଲାନ୍ତି, ସରକାର ଆପଣଙ୍କୁ ବାଛିଲେ । ଆମ ଦେଶରେ ତ ଏପରି, ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଦେଶମାନଙ୍କରେ କଣ ହେଉ ନ ଥିବ । ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ଯେତେ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣାଯାଏ, ତହିଁରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବା ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଏତିକ ମାତ୍ର ଯେବେ ପ୍ରଜାମାନେ ନିଜର ଗୁରୁ ଦାୟିତ୍ୱ ବୁଝୁଥାନ୍ତେ, କିଛି ମନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତାନାହିଁ । ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଅଶିକ୍ଷିତ, ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ କଥା ସେମାନେ କଣ ଜାଣିବେ ? ତୋର ତୁ ଶାସକ, ତୋର ରାଜା ତୁ ନିଜେ' ବୋଲି ଜଣେ ଚଷା ବା କୁମ୍ଭାରକୁ କହିଲେ ସେ କଣ ବୁଝିବ ? ଜାତୀୟ ମହାସମିତି ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ କହିଲେ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ପାଇଁ ସଦସ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ ଭାର ତା ହାତରେ ରହିଲେ ସେ କଣ କରିପାରେ ? ଅତଏବ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରଜା ସାଧାରଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷା, ଦୀକ୍ଷା ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ତତ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଏକ ବିପଦ ରହିଛି । ମତଭେଦ କଦାପି ମାନବ-ସମାଜରୁ ଏକାବେଳକେ ଲୁଚି ଯିବନାହିଁ । ମତଭେଦ ଅନୁସାରେ ଦୁଇ ତିନି ଚାରି ଦଳରେ ମହାସମିତିର ସଭ୍ୟମାନେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଯିବେ । ଅଧିକାଂଶଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଚଳୁଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ମତର ଦଳ ପରିଶେଷରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ଯେ କେବଳ ପ୍ରଜାରୂପରେ ଶାସିତ ହେବେ ତା ନୁହେଁ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସମିତିର ତଳେ ପଡ଼ି କୁହୁଳୁଥିବେ । ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ ପ୍ରଥମେ ଅର୍ଥ-ଶକ୍ତିରେ ଯୁଦ୍ଧ, ତତ୍ପରେ ପୁଣି ମତଯୁଦ୍ଧ ।

ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତିରେ ଲାଗିଅଛି । "ସ୍ତ୍ରୀବୁଦ୍ଧିଃ ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ" ବୋଲି ତ ଆମ ଦେଶରେ କଥା ଅଛି । ତେବେ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ଲୀଳାବତୀଙ୍କ ପରି ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମରୁଭୂମିରେ ଘାସ ପଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ପରି ଜଣେ ଅଧେ ମେରି କରେଲି, ଆନି ବେସାଣ୍ଟ ଦେଖା ଦେଉଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱାଧୀନା ହେବେ ଭଲ କଥା, ଆମେରିକା, ଇଉରୋପରେ କିଛି କ୍ଷତି ହେବନାହିଁ । ମୁଁ କଲେଜରୁ ଆସିଲାବେଳେ ସିଜଉଇକ, ପ୍ଲେଟୋ, ଆରିଷ୍ଟଟଲ ପଢ଼ି ମନରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର କେତେକ ଭାବ ଧରି ଆସିଥିଲି । ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସମାନ ମଣି ଅନେକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଥିଲି । ଫଳରେ କେଉଁଦିନ କଞ୍ଚା, କେଉଁଦିନ ଅଲଣା ଖାଇବାକୁ ହୋଇଛି । କେତେ ଦିନ ମଧ୍ୟ ଭୋକରେ ମୁହଁ ରଙ୍ଗାପକାଇ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଛି । ଲୋକେ ପଚାରିଲେ—ଲାଜର କଥା—ମିଛ ମଧ୍ୟ କହିଛି । ତେବେ ଆମେରିକା, ଇଉରୋପରେ ତ

ଅଧିକାଂଶ ପରିବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାନ୍ଧନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଲେ ବେଶ୍ । ପୁରୁଷ ସମାଜର ଯୁଦ୍ଧରେ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ରମଣୀମୂର୍ତ୍ତିର କୋମଳ ଶର ଘେନି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବେ । ଯୁଦ୍ଧ ବେଶ୍ ଚଳିବ । ଜିଣିଲା ଲୋକ ଧନ୍ୟ, ହାରିଲା ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟ । କବି କଥାରେ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରା, "ଜୟୁ ପରାଜୟେ କୃତୀ ହୁଅନ୍ତି ପୁରୁଷେ ।" ବେଶ୍, ବେଶ୍ ।

ଭାଇ, ଅନେକ କଥା ଲେଖିଲିଣି । ଦୁଇ ପଇସାରୁ 'ସମୁଦ୍ର'-ଟେ ଅବା ବାକି ରହି ଯାଉଥିବ, ଆଶଙ୍କା । କଲିକତାରେ ଆଇନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ 'ଅନୁକରଣ-କଚେରି' ସାତଦିନକୁ ଥରେ ହୁଏ । ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କର୍ତ୍ତା ଆଶୁ ବାବୁ (ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ ଆଶୁତୋଷ) ଆସି ଜଜ୍ ହୁଅନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ଓକିଲ, ବାରିଷ୍ଟର ସଜରେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ଉଇହୁଙ୍କାରେ ବସି ଗଉଡ଼ ପିଲାମାନେ 'ବିଚାରକର୍ତ୍ତା ଦୋଷୀ' ଖେଳିଲାପରି ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଓଳିଏ କାଳ ଖେଳରେ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତି । ହାଇକୋର୍ଟରେ ଦିନେ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରକର୍ତ୍ତା ଜେନ୍କିନସ୍ ବିଚାରାଳୟରେ ସର୍ ଏସ୍, ପି, ସିଂହ ଓ ରାସବିହାରୀ ଘୋଷ ଜେରା କରୁଥିବାର ଦେଖିଲି । କଲେଜ ପିଲାଙ୍କର ସେହି ଖେଳଘର ପରି ଲାଗିଲା । ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ଆମେରିକା କଂଗ୍ରେସର ବକ୍ତୃତା ପଢ଼ିଲେ, କି ଚିତ୍ର ଦେଖିଲେ, ସେହିପରି ପିଲାଖେଳ ଭଳି ଏବେ ଲାଗୁଛି । ପିଲାମାନେ ଧୂଳି ଘର କରି ଖେଳିଲାବେଳେ ଯେପରି ଯୁକ୍ତିତର୍କ, ଦଳ, ମତଭେଦ ବେଳେ ବେଳେ, ମଧ୍ୟ କଳହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ସେହିପରି ଏ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ଜଣାପଡ଼ୁଛି । ହଁ, ପ୍ରକୃତରେ କଣ ଏ ସଂସାରଟା ଖେଳଘର ନୁହେ କି ? ମନୁଷ୍ୟ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ପିଲା, ଜୀବନଟା ଖାଲି ଖେଳର ଜୀବନ ।

ଭାଇ, ଅନେକ ବେଳ ହୋଇଗଲାଣି । ଏହିକ୍ଷଣି ଖାଇଲେ କାମ କରିବାକୁ ଯିବି । ଏବେ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଚୋବାଇ ଖାଇବା ଶିଖିଛି । ଗ୍ଲାଡ଼ଷ୍ଟୋନ୍ ପରା ମାଂସ ଖଣ୍ଡିକୁ ୩୨ ଥର ଚୋବାଉଥିଲେ । ଶୁଣୁଛି କଟକ କଲେଜ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ଏମ୍. ଏ. ଏସ୍. ଆର୍. ଏ. ଏସ୍. ବିଦ୍ୟାନିଧି ୪୭ ମିନିଟରେ ଖାଆନ୍ତି । ତେବେ ଏ ଶୀତ ଦିନଟା । ଥଣ୍ଡାରେ ବସ୍ତୁମାନ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯାଏ । ଦିନତ ଏବେ ସାନ ହୋଇଗଲା । ବିଜ୍ଞାନର ଦିନ । କଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଆମର ଥୋଡ଼ଆ ହିସାବ ତ ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଚାରିମୁଠା ପେଟରେ ପୂରାଇ ଦେଇ ନ ଗଲେ, ଡେରି କରିବ । କାମରେ ଖଇରୁ ହେବ । ମୁଢ଼ି ଅଣ୍ଟିଏ ନେଇ କାମ କରିବାକୁ ଗଲେ ହୁଅନ୍ତା । ହଳ ବାହୁଡ଼ା ବେଳକୁ ରାମାବୋଉ ପଖାଳ ମୁଠାକ ନେଇ ଯାଆନ୍ତେ । ସେ କେଜାଣି ନାରାଜ ହେବେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପରା ସ୍ୱାଧୀନ ହେଉଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ଭାଇନାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର କହିବେ । ଭାଇଗୁଡ଼ିଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇବେ । ଚିଠି ମଧ୍ୟ ଦେଉଥିବେ । ଦୂରରେ ରହିଲି ବୋଲି ମନରୁ ଦୂର କରିଦେବେନାହିଁ ।

ଆପଣଙ୍କର ସ୍ନେହର ଭାଇ
ସତ୍ୟବାଦୀ

ସତ୍ୟବାଦୀ—ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ—ଦଶମ, ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—ବୃଶ୍ଚିକ+ଧନୁ, ୧୩୨୩ ସାଲ ।

-୬-

ତାମ୍ରକୂଟ କୁଟୀର
ମୀନ ୭, ୧୩୨୩

ପ୍ରିୟ ସୁହୃତ୍;

ଆପଣଙ୍କର କୁମ୍ଭ ୨୭ ଦିନର ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ପାଇ ଥରେ ପଢ଼ି ରଖିଦେଇଥିଲି । କଣ ବା ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ? ତହିଁରେ ପୁଣି ଫୁରସତ୍ ନାହିଁ ଯେ ଟିକିଏ ବସି ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖେ । ତା ପରେ ମୀନ ୪ ଦିନର ଚିଠି ପାଇଲି । ଆପଣଙ୍କ ଘର ଏତେ ନିକଟ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ବହୁତ ଦୂର । କଲିକତାରେ ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଚିଠି ପକାଇଲେ, ଏଠାରେ କାଲି ସକାଳେ ମିଳିବ । କଲିକତା ଏଠାକୁ ଦେଢ଼ଶ କୋଶ । ଆପଣଙ୍କ ଘର ତାର ପନ୍ଦର ଭାଗରୁ ଭାଗେ ଦୂର ନୁହେଁ । ତେବେ ଚିଠି ଆସିବାକୁ ତିନି ଦିନ ଲାଗିଗଲା । ମୀନ ୭ ଦିନେ ଆପଣଙ୍କ ଚିଠିଟି ପାଇଲି ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜି ସକାଳେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର, ମଦନ କାଲି ସକାଳେ ଏଠାରୁ ଗଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ଦୁଇଦିନ ପରେ ଯିବ ବୋଲି ରହିଲା । ତାର ଦେହ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ଖରାପ ଅଛି । ମୋର ଦେହ ଖରାପ ଅଛି ବୋଲି କହନ୍ତି ଯେ ଏବେ ମୋ ଦେହ କିଛି ଖରାପ ହେଉନାହିଁ । ଦୁଇମାସ ହେଲା ସକାଳୁ କସରତ୍ କରୁଛି । ଦେହ ଖୁବ୍ ମୋଟ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । କବିରାଜ ଦେଖିଲେ କହିବେ, ଦୁଇସେର ଚ୍ୟବନ ପ୍ରାସ ଏ ଲୋକଟା ଖାଇବଣି । ଏତେ । ଏବେ ମୁଣ୍ଡ ବଥାଇଲେ, ପେଟ, ଗୋଡ଼ ହେଲେ ମୁଁ ମାନୁନାହିଁ । ଜରରେ ଦେହ ତାତି ଥିଲେ କହୁଛି, ଖରାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲି । ଲଙ୍ଘନ କରିଥିଲେ କହୁଛି, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଖାଇବାକୁ ଦେଉନାହାନ୍ତି । ସେ କଥାଟା ସମସ୍ତେ ଆଗରୁ ଜାଣିଥିବାରୁ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସତ୍ୟବାଦୀ କେବଳ ନାମରେ ନୁହେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ । ଆଜି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସକାଳୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାତି ଆଠଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଖାଇବାକୁ ଦେଇନାହାନ୍ତି ।

ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଆପଣଙ୍କଠାକୁ ଏ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଲେଖୁଛି । ବିଚାରିଥିଲି କେତେ କଣ ଲେଖିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖୁଛି ଚିଠି ନ ଲେଖିବା ସମୟ ଓ ଚିଠିର ଲେଖା ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବିପରୀତ ଅନୁପାତ । ବାସ୍ତବିକ ଏଣିକି ଆଉ କିଛି ଲେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ । ବୟସ ସଙ୍ଗରେ ଲେଖନୀର ଉତ୍ସ ମଧ୍ୟ ଖସି ପଡ଼ୁଛି । ଆପଣ ତ ଚିଠିରେ କେତେ କଣ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ପଢ଼ିଲେ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ବା ଇତିହାସ । ଆପଣ ଯାହା ଆଗ ଚିଠିରେ ଲେଖିଥିଲେ, ସତ କଥା । ମୁଁ ଏବେ ଦିନେ ବୁଲି ଯାଉ ଯାଉ ଗୋଟିଏ କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ ଦୋକାନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଦେଖିଲି ଦୋକାନୀଟି ତାର ସେ ପୁରୁଣା କାରବାର ଛାଡ଼ିଦେଇ ଏକ ନୂଆ କାରବାର ଆରମ୍ଭ କରିଛି । କହିଲା ଆଗେ ତାର ଶତକଡ଼ା ଷାଠିଏ, ସତୁରି ଟଙ୍କା ଲାଭ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ବେଳେ ବେଳେ ୧୧୦, ୧୧୫ ପଡ଼ିଯାଏ । ଜିନିସର କାଟତି ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଇସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢ଼ିବେ ନା ପିଲାଏ, କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ କିଣିବେ । ବିଡ଼ି କିଣିବା ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତର କଥା । ଏବେ ଲୋକେ ଦେଶୀ, ବିଲାତି ବୋଲି ଗୋଟାଏ ବାଛ ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି । ଲୁଗା, ଯୋତା କିଣିଲାବେଳେ ସେ କଥା । ବିଡ଼ି ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଶୀ ଜିନିଷ । ଆଗେ ସିଗାରେଟ ଥିଲା, ନରଉଏ, ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଆସୁଥିଲା । ଦାମ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ବେଶି ବଢ଼ୁଥିଲା । କିଏ କିଣୁଥିଲା, କିଏ ନାହିଁ । ଏବେ ବିଡ଼ି ପଇସାକୁ ଛଅଖଣ୍ଡି । ଦାଣ୍ଡର ଭିଖାରୀ ମଧ୍ୟ ପାହୁଲାଟାଏ ପକାଇ ଦେଇ ଦୁଇଖଣ୍ଡି କିଣି ନେଉଛି ।

ବାସ୍ତବିକ୍ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମରେ ଧୂଆଁପତ୍ରର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରବଳ ବଢ଼ିଅଛି । ନାନା ଭାବରେ ତାହାର ଆରାଧନା ସ୍ୱର୍ଗରେ ବୋଧହୁଏ ଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ

ସମ୍ପଦ ଆଗୋଚର । ତା ନ ହେଲେ ମହର୍ଷିମାର୍କଣ୍ଡଙ୍କ ସ୍ତୁତି ମଧ୍ୟରେ ଦେବତାମାନେ ଗାଇଥାନ୍ତେ—

ନମସ୍ତସ୍ୟୈ ନମସ୍ତସ୍ୟୈ
ନମସ୍ତସ୍ୟୈ ନମୋନମଃ
ଯ ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ
ଗୁଣ୍ଡି ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା ।
ନମସ୍ତସ୍ୟୈ ନମସ୍ତସ୍ୟୈ
ନମସ୍ତସ୍ୟୈ ନମୋନମଃ
ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ
ନସ୍ୟ ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା ।
ନମସ୍ତସ୍ୟୈ ନମସ୍ତସ୍ୟୈ
ନମସ୍ତସେ ନମୋନମଃ
ଯା ଦେବୀ ସର୍ବଭୂତେଷୁ
ବିଡ଼ି ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା ।

ଭକ୍ତ ଭେଦରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଆରାଧନା କାଷ୍ଠ ପାଷାଣରୁ ଉଠି ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଉଥିବା ପରି ଧୂଆଁପତ୍ର ମଧ୍ୟ ସମାଜ ଭେଦରେ ଝାଡ଼ାଫେରି ଅଥବା କାମକୁ ଯିବାବେଳ ଗୁଣ୍ଡିପତ୍ର ଟିପକରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନାସ, ହୁକ୍କା ଅତିକ୍ରମ କରି ଅବଶେଷରେ ଯାଇ ସିଗାରେଟରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି । ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର "ସ୍ୱର୍ଗରେ ପିତା" ଙ୍କର ଦେଶୀୟ ବିକାଶ ହେଲା ପରି ବିଡ଼ି ଏହି ସିଗାରେଟର ଗୋଟିଏ ଦେଶୀ ସଂସ୍କରଣ । ଭିତରର ଜନସତ୍ତା ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଖାଲି ବାହାର ଟିକିଏ ମଇଳା ଓ ଚେପ୍‌ଟା ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶସ୍ତା । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନରେ ଗୁଣ୍ଡି, ନାସ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ରବ୍ୟର ଏତେ ଆଦର ନାହିଁ । ସେଥିରେ ପ୍ରାଣ ସର୍ବଦା ଆବଦ୍ଧ । ଗୁଣ୍ଡି ତା ଚୂନ ନେଞ୍ଜକ ବା ନାସ ତାର କୁଣ୍ଡି ବାଡ଼ିଟି ଛାଡ଼ିପାରିବନାହିଁ । ବେକମୁଣ୍ଡା ବାଲଟିରେ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀର ଆତ୍ମା ଥିଲାପରି ଗୁଣ୍ଡି ସେବକଙ୍କ ଜୀବନନାଟିକା ବଟୁଆରେ ଏବଂ ନସ୍ୟଗ୍ରାହୀଙ୍କ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଦାନି ଭିତରେ । ମାନବ ପ୍ରାଣ ମୁକ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଉଡ଼ି ବୁଲିବାକୁ ଲୋଡ଼େ । ଏହି ମୁକ୍ତି ବାଞ୍ଛାରେ କେହି କେହି ହୁକ୍କାର ଉପାସନା କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେ ମଧ୍ୟ ଏକ ବନ୍ଧନ । ସେଥିପାଇଁ ଉପାସ୍ୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିମା ହିନ୍ଦୁ ଜଗତରେ ବିଡ଼ି, ଅହିନ୍ଦୁ ଜଗତରେ ସିଗାରେଟ୍ । ଆଗେ ଲୋକେ ପିକା ଖାଉଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଝିକମିକ ଲୋଡ଼ା । ଶୋଲ ଲୋଡ଼ା ଏବଂ ଏ ସବୁ ରଖିବାକୁ ବଟୁଆ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୋଡ଼ା ମଧ୍ୟ । ଏବେ କୁର୍ତ୍ତା ପାକେଟରେ ସିଗାରେଟ୍ ବାକ୍ସଟିଏ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିଆସିଲି ଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ଜାଗାରେ ଗଛମୂଳେ, ନଈକୂଳେ, ଜଳେ ସ୍ଥଳେ, ପର୍ବତେ ବା ବ୍ୟୋମ ଅନ୍ତରାଳେ ଅକ୍ଳେଶରେ ନମାଜ ପଢ଼ାଯାଇପାରେ । ପାପୁଲିରେ କଳାଦାଗ ଲାଗିବ ନାହିଁ, ନାକ ପୁଡ଼ାରେ ଗୁଣ୍ଡି ଭରତି ହୋଇ ନ ରହିଲା । ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ନିନାଦରେ ତଳ ଉପର ମହଲା ବିକମ୍ପିତ ନ ହେଲା; ତଥାପି ଉପାସ୍ୟଙ୍କ ଆରାଧନା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାଠାରୁ ବଳି ସୁଖ କଣ ଜଗତର ? ଧୂଆଁପତ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ନାସ୍ତିକ ହେବା ମୂର୍ଖତା ମାତ୍ର । ଆପଣ ପରା ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି ? ପଦେ ପଦେ ଯେ କଥା ଜାଣିପାରୁଥିବେ । ସେତେବେଳେ କପରି ସୁଖ । ଏବେ କଣ ସେଥିରୁ କଣିକାଏ ଆଉ ଅଛି ? ଶୀତଦିନ ପାହାନ୍ତରେ ମୁଁ ଟିକିଏ ସୁଖର ଛାୟା ଭୋଗ କରିଥାଏ । ତେବେ ସେ ମାଆର ଆଣ୍ଠୁରେ ପିଲାର ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା ପରି କେବଳ କଳ୍ପନା ମାତ୍ର ।

ଆଜି ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଦରିଦ୍ର ଭିକାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଧୂମପାନରେ ଆସକ୍ତ । ଆର୍ଯ୍ୟଋଷି କଳ୍ପନାଚକ୍ଷୁରେ ଭବିଷ୍ୟତ ଦେଖିଥିଲେ ହୁଏତ ଗାଇଥାନ୍ତେ—

ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୟ ଧୂମପାନଂ
ଲୋକେ ନରାଣାଂହି ଗୁଣାବିଶନ୍ତି
ଏତେଷୁ ସତ୍ ପୁଣ୍ୟଫଳଂ ଦଦାତି
ଉପାସ କସ୍ୟେହ ତୁ ଧୂମପାନମ୍ ।

ଧୂମପାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କ୍ରିୟା । ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଶରୀରକୁ ଉଷ୍ମ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ବେଳେ ବେଳେ ଟିକିଏ ଧୂମପାନ ଲୋଡ଼ା ହୋଇପାରେ । ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ସେଠାରେ ଦିନରାତି ଦେହକୁ ଅଙ୍ଗରଖା, ପାଦକୁ ପାଣ୍ଟୋଇ, ମୁଣ୍ଡକୁ ଟୋପି, ହାତକୁ ଦସ୍ତାନା ଦରକାର । ଆମେ ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାରେ ଆଜି ପୋଡ଼ିଗଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ କଳା କାଶମିରୀ କୁର୍ତ୍ତା, ଟୋପି, ଦସ୍ତାନା ଛାଡ଼ି ପାରୁ ନ ଥାଉଁ । ଧୂମପାନଟା ବା କାହିଁକି ବାକି ପଡ଼ିଯିବ ? ଇସ୍କୁଲ ପିଲା ଖେଳଛୁଟିରେ ଆସି ଦମେ ବିଡ଼ି ଟାଣି ଦେଇ ଯାଉଛି, ଯେପରି କି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତାର ପାଠପଢ଼ା, ଚରିତ୍ର ଗଠନର ଲୁଚି ଲୁଚି ଧୂମପାନ କରିବା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ । ଶିକ୍ଷକ ଅବସର ସମୟରେ ମୁହଁରେ ପିକାଟାଏ ଧରି ବିଶ୍ରାମ କରୁଅଛନ୍ତି । କଚେରି, ଡାକଘର, ରେଳ ଷ୍ଟେସନ ସବୁଠାରେ ଧୂମ ଦେବତାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ । ହିନ୍ଦୁ ଧୂମପାନର ବିରୋଧୀ । ଏହାର ନିଦର୍ଶନ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧୂମପାନ ଚଳେନାହିଁ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏ ସୁବିଧା ଛାଡ଼ି ସାରିଲେଣି; ତଥାପି ଉତ୍କଳ ଏହାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଅଛି । ଯେ କୌଣସି କ୍ରିୟା ପଛରେ ହିନ୍ଦୁର ବହୁଳ ଅନୁଷ୍ଠାନ ରହିଅଛି । ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଘରର ଛେଳିଟାକୁ ହାଣି ଖାଇଗଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ହୁଏତ ବଳିଦେବା ନତୁବା ଶିକାର କରିବା ଦରକାର । ନିତ୍ୟ ଭୋଜ୍ୟ ଆହାର ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସଂଯମ ରହିଅଛି । ଆଗରୁ ସ୍ନାନ, ପୂଜା, ବୈଶ୍ୱଦେବ, ଚରୁ ପ୍ରଭୃତି କରି ଶେଷରେ ଖାଇବାକୁ ହେବ । ଭାଙ୍ଗ, ଅଫିମ ସମାଜରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି; ତଥାପି ମଦ୍ୟପାନ ନିଷିଦ୍ଧ । ସେହିପରି ଗୁଣ୍ଡି, ନାସ ଚଳି ଯାଇଛି । ମାତ୍ର ବିଡ଼ି, ସିଗାରେଟ ଚଳିନାହିଁ । ମୋର ପ୍ରାଣରେ କଠୋର ଆଘାତ ଲାଗେ, କୋମଳ ବାଳକର ଧୂମପାନମଳିନ ଶୁଷ୍କ ଅଧର ଯୁଗଳ ଦେଖିଲେ । ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ପିଲାମାନେ ସେଥିରେ କି ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । ଦେଖୁଛନ୍ତି ଧୂମପାନ ଦେଶଯାକ ଗୋଟିଏ ଫେସନ । ଅତଏବ ସେଇଟା କରିବାକୁ ହେବ । ପାନ ଖାଇଲେ ଦେହରେ ରକ୍ତ ହୁଏ ବୋଲି ମୋ ବୁଢ଼ୀ ମାଆର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଆପଣଙ୍କ ବୁଢ଼ା ବାପା କେଜାଣି ବିଚାରିଥିବେ ଧୂମପାନରେ ଆକାଶରେ ମେଘ ତିଆରି ହୁଏ । ତେବେ ଭାରତରେ ତ ବର୍ଷାର ଅଭାବନାହିଁ । ଏତେ ଧୂମପାନ କାହିଁକି ? ଶେଷକୁ ଯାଜପୁର, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଧୂଆଇ ଦେବେ ସିନା! ଆପଣ ତ ଜାଣନ୍ତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରେ ଧୂମପାନ ଏତେ ଆଦୃତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବାରଣ ଅଛି । ରେଳଗାଡ଼ିରେ, ଟ୍ରାମଗାଡ଼ିରେ, ଗୀର୍ଜାଘରେ ଭଦ୍ରତାପାଇଁ ଏବଂ କଳ କାରଖାନାରେ ଅନାପଦ ପାଇଁ ଧୂମପାନ ନିଷିଦ୍ଧ । ଭାରତରେ କାହିଁକି ଗ୍ରହ ପଡ଼ିବସିବା ପୂର୍ବରୁ, ଶିକ୍ଷକ ପଢ଼ାଇ ସାରି ଏବଂ ପରିଦର୍ଶକ ପରିଦର୍ଶନ କଲାବେଳେ ଧୂଆଁ ଭଳକେ ଭଳକେ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି ? ବିଦ୍ୟାଳୟ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ । ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ବିକାଶ କରିବାର ପୁଣ୍ୟପୀଠ । ସରସ୍ୱତୀ ସେଠାର ଆରାଧ୍ୟା ଦେବୀ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଧୂମ ଦେବଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲାଭ ପାଇଁ ଏ ବିରୋଧ ଭାବ କାହିଁକି ? ଧୂମପାନରେ ସେ ଦିନ ଗୋଟିଏ ପିଲା କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅତି ସରଳ ମଧୁର ଭାଷାରେ କହୁଥିଲେ, ତାଙ୍କର ବହୁତ କ୍ଷତି ହୋଇଅଛି । କ୍ଷୁଧା କମିଅଛି, ମୁଖମଣ୍ଡଳ ମଳିନ ହୋଇଅଛି । ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ଯନ୍ତ୍ରରେ କଳଙ୍କ ଲାଗିଅଛି । ଏବେ ଛାଡ଼ିଦେବା ଦିନରୁ ସମସ୍ତ ଟିକିଏ ଭଲ । ପିଲାର ସରଳ କଥା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହା ନିରାଟ ସତ୍ୟ ଆପଣ ତ ଏକଥା ବେଶ ବୁଝି ପାରୁଥିବେ । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ବାବୁ କହୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ଡାକ୍ତରୀ ବହିରେ ଧୂମପାନର ଅନେକ କୁଫଳ ଲେଖାଅଛି । ଧୂମପାନ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମତରେ ଗୋଟିଏ ବହୁକାଳବ୍ୟାପୀ ଆତ୍ମହତ୍ୟାର ଦାରୁଣ କ୍ରିୟା । ଦୂରରେ ଥିଲାଯାଏଁ ନିରାପଦ, ଥରେ ପାଖକୁ ଗଲେ

ଆଉ ତାର କବଳରୁ ରକ୍ଷାନାହିଁ । ଧୀରେ ଧୀରେ ସମସ୍ତ ଶରୀର ଗ୍ରାସ କରିନେବ । ଆପଣ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଛାଡ଼ ଦେଇଛନ୍ତି ଭଲକଥା । ଆପଣଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ରଘୁନାଥ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି, ଶୁଣୁଥିଲି ।

ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇଲିଣି । ବନ୍ଧୁବର, ତଥାପି ଏ ବିଷୟରେ ଆହୁରି କେତେକ କଥା ଯେପରି ରହିଗଲା । ଆପଣ ପୂରାଇ ଗାଇବେ । ଆଉଥରେ ଚିଠି ଲେଖିଲାବେଳେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଦୁଇଚାରି କଥା ଲେଖିବି, ଦେଶର ପିଲାମାନେ ଆଶା ଭରସା । ସେମାନେ ଏ କୁଅଭ୍ୟାସରୁ ମୁକ୍ତହେଲେ ସବୁ ହେଲା ।

ଆଉ ଲେଖି ପାରୁ ନାହିଁ । ଏଇ ମୋର ବାର୍ଲି ଆସିଗଲା । ଦେଖନ୍ତୁ ଏ ଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ସବୁ ଜିନିଷ ମହର୍ଗ । କାଗଜ, ପେନସିଲ ଦାମ ତ ଚଢ଼ିଗଲା । ତା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପଇଡ଼, ଖଡ଼ା, ଖଜୁରିକୋଳି ଦାମ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଛି । ଏବେ ଏ ବାର୍ଲି ମୋର ସୁଦ୍ଧା ଏ ସାଧାରଣ ଯୁଦ୍ଧ ଫଳରେ ଭାଗୀ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । କାହାର କଉଡ଼ି କାଣି ? ଯେତେ ସମୟରେ ଯେତେ ଶୀତଳ ହୁଅନ୍ତା ତା ତ ହେଉନାହିଁ । ନା ଏ ଚାମଚାକ ଖୁବ୍ ଗରମ । ଉଃ ଉଃ ଆଚ୍ଛା, ଆପଣ ବିଚାରୁଥିବେ ମୁଁ ବାର୍ଲି ଖାଉଛି, ଦେହ ଖରାପ ଥିବାରୁ । ତା ନୁହେ । ଗୋଟିଏ ଭଲ ଖାଦ୍ୟ, ଆପଣ ତାକୁ ଖରାପ ଜିନିଷ ବୋଲି ବିଚାରିଥିବେ । ଆପଣ ଅବା ସେଥିରେ ଦୁଧ ନବାତ ଦେଇ ଖାଉଥିବେ । ତେବେ ତ ସେ ଅଠକାଳ ହୋଇଗଲା । ବାର୍ଲି କଣ ? ରବିନସନ ବାର୍ଲି ଟିକିଏ ଖରାପ । ବଜାରରୁ ବାର୍ଲି କିଣି ଆଣିବେ । ଉକୁଣିଆ ପୋକ, ଖୋଟ, ସୂତା କଚ୍ଛୁ ବାଛୁ ପକାଇ ଦେବେ ନାହିଁ । ତା ପରେ କୁହୁଳା ଚୁଲିରେ ପାଣି ଫୁଟି ଆସିଲାବେଳକୁ ଗୁଣ୍ଡତକ ସେଥିରେ ପକାଇ ଘାଣ୍ଟି ଦେବେ । ଘଡ଼ି ଧରି ପାଞ୍ଚ ମିନିଟରେ ଚୁଲିରୁ ଓହ୍ଲାଇବେ । ଟିକିଏ ଲୁଣ ଦେଇ ଉଷୁମ ଉଷୁମ କରି ଢୋକେ ଢୋକେ ପିଉଥିବେ । ତେବେ ଜାଣିବେ ବାର୍ଲିର ମଜା । ବେଶ ଖାଦ୍ୟ । ଆଉ ଚାମଚାଏ ଦେଖେ । ବେଶ ଶୀତଳ ହୋଇଗଲାଣି । ଆଉ ଲେଖିପାରୁ ନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ଜଣାଇବେ । ଆପଣଙ୍କ ବୋଉଙ୍କୁ କହିବେ ସେ ପରା ଆମ ଘରକୁ ଥରେ ଆସୁଥିଲେ ? ସୁନାଟି ଛଅମାସର ହେଲାଣି । ଅଳପ ଅଳପ ପେଟେଇଲାଣି । ଆଉ କଣ ଲେଖିବି ? ଆମ ଘରେ ଆଜି ରାତିରେ ବାର୍ଲି ଭୋଜନ । ପାଚକ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ଜଣେ ଯୁବକ, ଆଉ ଜଣେ ବାଳକ । ସମସ୍ତେ ଖାଇସାରିଲେଣି । ମୁଁ ଆଉ ଲେଖି ପାରୁନାହିଁ ।

ଆପଣଙ୍କର
ସତ୍ୟବାଦୀ

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡ—ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ—ସଂଖ୍ୟା—କୁମ୍ଭ+ମୀନ, ୧୩୨୩ ସାଲ ।

-୭-

ଶୂନ୍ୟ ଘଟିକାଗାର
ଛ ଘଣ୍ଟା ଅଧେ
କନ୍ୟ ୨୧, ୧୩୩୪ ସାଲ

ରାମକୃଷ୍ଣ;

ତମେ ଓ ତମର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇଥିଲି, ପାଇଥିବ । ଲେଖିଲାବେଳେ ମୁଁ ଉତ୍ତର ଆଶା କରି ନ ଥିଲି । ସୁତରାଂ, ନ ପାଇଲାରୁ ମନରେ ବିଶେଷ କିଛି ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ଏଟା ଅବଶ୍ୟ ହେଲା ମନର ବିପରୀତ ଅଥବା ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ ତଟସ୍ଥ ଭାବ । ଏ ବିପରୀତ ଭାବର ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପରୀତ ଭାବ ଅଛି । ସେଟି ମନର ସ୍ୱରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକୃତ ଭାବ । ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଡ଼ୁଆ ମଡ଼ୁଆ କରି ଲେଖିଲି, ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଉନ୍ନତ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଆଣି ମୋର ଏ ଘାନଘ୍ୱାନ କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ଥୋଇଲି । ଅଧଚଉଠେ ବାଲି କାଗଜ, ଟୋପେ କେଶରଦା ରସ ବା ଚାଉଳ ପୋଡ଼ା ପାଣି, ବାଘନଲି କାଠି ମୂନରୁ ନଖେ, ଆଉ ହୁଏ ତ ଖଜୁରୀପଟି ତଳୁ ଚାରି ଚମୁଠା ଗୁଣ୍ଡମାଟି ବ୍ୟୟରେ ଯେବେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଅସଙ୍ଗତ ଅନ୍ୟାୟ ଅପରାଧ ନିର୍ବାସନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଗ୍ରହଣ କରି ଥାନ୍ତି, ଟିକିଏ ଭଲ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା କି ? ତେବେ ତମେ କହିପାର-ଆରେ, ବାବୁ ଭଲର ତ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ସୀମା ଅଛି, ଏଠି ଭାଇ କହିବେ ଭଲହି, ବୋଉ କହିବେ ଭଲହି । ଭାଗ୍ୟକୁ ନନା ମରି ଯାଇଛନ୍ତି । ନଇଲେ ସେ ମଧ୍ୟ କହୁଥାନ୍ତେ ସେହି ଭଲହି । ସେହି ଭଲହି ପୁଅ ଇସ୍କୁଲରେ ମାଷ୍ଟର କହିବେ ଭଲ । ପିଲେ କହିବେ ଭଲ । ଏଠି ଚାରିଆଡ଼ୁ ଖାଲି ଭଲ ଭିତରେ ପଡ଼ି ସେ ମଣିଷ ମରିଗଲା, ଏକଥା ବୁଝିବାକୁ କେହି ନାହିଁ । ଶହେ କୋଶ ମୁଲକରେ ରହି ପୁଣି ସେଠୁ ତଲବ କରୁଛି ସେହି ଭଲ । ମନ୍ଦ ପାଇଁ ଯେ ଛୁଞ୍ଚ ଜଳା ନାହିଁ, ମଣିଷ ଯେତିକି ପାରିବ ନାହିଁ, ସତକଥା, ବାବୁ, ଆଗେ ତ ଘର, ତା ପରେ ସିନା ଯାଇ ପର, କଥାରେ ଅଛି—

ଦେ ଦେଉଣିକି କୋଳଥ ମଣ୍ଡା
ତହିଁ ମାରିଥିବ ଗେବ,
ଦେ ଦେଉଣୀଏ ମାଗି ଆସିଲେ
ଗେବ ଚିହ୍ନି କରି ଦେବ ।

ତେବେ ଏ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଲି ଗେବ ପାଇଲି, ମୁଠେ କୋଳଥ, ମେଞ୍ଚେ ଖଳି ତା ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଥିଲେ ସିନା ହୁଅନ୍ତା—ହଉ ଯାହାଦେଲ ମାଗିବା କଥା ତ ।

ତମ ନିଦଭଙ୍ଗା ଘଣ୍ଟା ନେବା କଥା ପରା ନ ହେଲା । ମୁଁ ନାହିଁ କରୁଥିଲି, ନେବ ବୋଲି ଲେଖିଲି । ନେଲ ନାହିଁ, ନ ନେବାର ମତ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲା କି ନାହିଁ, ଜାଣେନା । ଭାଙ୍ଗି ନ ଥିବାର ତ କଥା । ପୁଣି ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଥିଲି । ସେଥିରେ ଛ'ଜଣଙ୍କ ନା ଲେଖାଥିଲା । ତମ ନା ଖୋଜିଲି, ପାଇଲିନାହିଁ । ବିଚାରିଲି ଘଣ୍ଟାବାଲା ଦୋକାନରେ ରହିଗଲା ପରା । ପରୀକ୍ଷାରେ ତେବେ କଣ ତମେ ସପ୍ତମ ହେଲ ? ନିଦ ତ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ; କରିବ କଣ ? ତେବେ ଯାହା ହେଉ ତମର କି ଘଣ୍ଟା ଲୋଡ଼ା ଥାଇପାରେ ସେ ବିଷୟ ଭାବି ଭାବି ମୋତେ ରାତିଏ ନିଦ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ରାତିଏ କହିଲେ ଅବଶ୍ୟ କଥାଟା ସତ ହେଉନାହିଁ, ଘଡ଼ିଏ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ତ ଫେର ରାତି ଅନିଦ୍ରା । ମୋର ଏତିକି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଯେ ଦଣ୍ଡେ ନିଦ ନ ଲାଗିବା, ଦଶବର୍ଷ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ସେ ଦିନ ରାତିରେ ଆଉ ଘଡ଼ିଏ ହେଲେ ଅନିଦ୍ରାରେ କଟାଇଥାନ୍ତି ।

ଆଜି କାଲି ଯୁଗ ଯେପରି ହେଲାଣି, ସେଥିରେ ଘଣ୍ଟାଟିଏ ନ ହେଲେ ଚଳୁନାହିଁ । ପିଲା ଭାତ ଖାଇ ଇସ୍କୁଲକୁ ଯିବନା ଘଣ୍ଟା, ରେଲରେ ଯିବନା ଘଣ୍ଟା,

କଚେରିକି ମକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ ଯିବନା ସେଥିରେ ପୁଣି ଘଣ୍ଟା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସୃଷ୍ଟିର ସମୟକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ବିଭାଗ କରନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ଯେ କରିନାହାନ୍ତି ତା ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି କୌଣସି ବଡ଼ ଜିନିଷକୁ ଭାଙ୍ଗି ସାନ ସାନ କରିବା । ପିଲାଙ୍କର ଏ ପ୍ରକୃତି ବିଶେଷ ମାତ୍ରାରେ ଥାଏ । କାଗଜ ଖଣ୍ଡିଏ ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ ଟିକି ଟିକି କରି ଚିରି ପକାନ୍ତି । କୁଣ୍ଢାଇଟିଏ ପାଇଲେ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି କରି ଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି । ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ ବା ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଉନ୍ନତ ପ୍ରକୃତିର ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଆମ ଦେଶରେ ଜାତି ବିଭାଗ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ଗୁଣ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବା ଟିକିଏ ତଳକୁ ଖସିଲେ କର୍ମ ଉପରେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଜାତି ବିଭାଗ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସୁନା, ରୂପା, ଘର, ଜମି ଉପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଧନମୂଳକ । ସେହି ପରି ଆମ ଦେଶରେ ସୃଷ୍ଟିର ଅନନ୍ତ ସମୟ ଲୋକଙ୍କ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ, ସତ୍ୟ, ଦ୍ୱାପର, କଳି ଆଦି ଯୁଗରେ ବିଭକ୍ତ; ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବସ୍ତୁଭେଦରେ ଏ ବିଭାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେପରି ଷ୍ଟୋନ ଏଜ୍, ଆଇରନ ଏଜ୍, କପର ଏଜ୍ । ଏଥି ସଙ୍ଗେ କବିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ମିଶାଇଲେ ଗୋଲ୍ଡେନ ଏଜ୍, ପାଞ୍ଚ କ୍ଲାସ ଏବଂ ଛ ମ କ୍ଲାସରେ ଅଧିକ ବର୍ଷକ ଧରିଲେ ଛ ବରଷ ଇଂରେଜି ପଢ଼ିଲଣି ତ । ଇଂରେଜି କଥାଗୁଡ଼ାକ ବେଶି ବୁଝୁଥିବ । ସୁତରାଂ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସମୟ ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ଆଜି କାଲି ଯୁଗକୁ କଳି ଯୁଗ ନ କହି, 'ୱାଚ ଏଜ୍' କହିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

ବାସ୍ତବିକ ଘଡ଼ି ଘଣ୍ଟାର ଏବେ ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର । ମୋର ଯେତେବେଳେ ଘଡ଼ି ନ ଥିଲା ବେଶ ଚଳୁଥିଲି । ଗାଧୁଆ, ପାଧୁଆ, ଖିଆ ପିଆ, ପଢ଼ା ଶୁଣା, ଶୁଆବସା ଠିକ୍ ଚାଲୁଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ସକାଳ ଓଳି କଣି ଉପରେ ଓଳି ଭାଙ୍ଗିଲା । ତା ପରେ ଗୋଟିଏ ଏଗାର ଟଙ୍କିଆ ଘଣ୍ଟା । ସେଟି ତିନିବର୍ଷ ହେଲା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେହିଦିନଠୁ କୁ ଦିନ ନ'ଘଣ୍ଟାକୁ ଖାଇଲେ କୁ ଦିନ ପୁଣି ବାରଘଣ୍ଟାକୁ । କୁଦିନ ବା ଖିଆ ଏକାବେଳକେ ନ ହେଲା । କୁ ଦିନ ଅବା ପୁଣି ଆଉ କାହା ଘରେ ହେଲା । କୁ ଦିନ ଭାତ ହେଲେ କୁ ଦିନ ରୁଟି । ମୁଁ ତ ଭଦ୍ରଲୋକ ହୋଇନାହିଁ । ଲୁଚି ବା କାହୁଁ ପାଇବି ? ଏବେ ସେଥିପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ଆଣି ରଖିଲଣି । ଫଳରେ ଦୁଇଟି ଘଣ୍ଟା ଗୋଟିଏ ବାଁ କଡ଼କୁ, ଆରଟି ଡାଣ କଡ଼କୁ ରଖି ଥୋଉଛି । ଦଶ ଘଣ୍ଟା ଯାଉଛି । ଏଗାର ଘଣ୍ଟା ଯାଉଛି ବାରଘଣ୍ଟା ଆସି ପଶୁଛି; ତଥାପି ଦିନ ନାହିଁ । ବିଚାରୁଛି ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ ପାଖକୁ ରଖିଲେ ଅବା ଦଶ ଘଣ୍ଟା ବୋହିଲେ ଏଗାର ଘଣ୍ଟାକୁ ନିଦ ଲାଗି ଯାଆନ୍ତା । ତମେ ତ ଜାଣିଥିବ । ଜାଣିଥିବ କଣ, କରିଥିବ ତ ଅନେକ ଦିନ । ଇସ୍କୁଲ ପିଲାମାନେ ପରୀକ୍ଷା ସମୟକୁ କିପରି ରାତି ପଢ଼ା କରିବେ ବୋଲି ସଞ୍ଜବେଳୁ ଲୁଣିଆ ଲୁଣିଆ, କଷା କଷା, ଦହଡ଼ ଦହଡ଼ ଘଣ୍ଟିକା ପୋଡ଼ିଯିବା ଭଳି ଗଧମୂତ ପରି କଟରିଏ, କଟରିଏ ଚାପାଣି ଢକ ଢକ କରି ପି ଦେଇ, ଚାରିଖଣ୍ଡି ରୁଟି, ନଇଲେ ଦଶକାଳ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ, ଚୂଡ଼ାଭଜା (କାରଣ ଗଉଣିଏ ଚୂଡ଼ା, ଦିକଡ଼ା ନଡ଼ିଆ ପାଖରେ ତଥାପି ମୁଠେ ମୁଠେ ପାଟିରେ ପକାଇ ରାତିଯାକ ବସିଯିବା ଭଳି ପିଲାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଆଜିକାଲି ଶୂନ୍ୟପ୍ରାୟ) ଚେତାଇ ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି; ରାତିରେ ଉଠିବେ । ଖଟରେ ଆଗରୁ ବହୁତ ଓଡ଼ଶ ଆଣି ଗଦାଡ଼ିଥାଆନ୍ତି । ବେଶି ଓଡ଼ଶ ଥିବା ଖଟରେ ଶୋଇବା ପାଇଁ କଳି କଜିଆ ମାଡ଼ ମରାମରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଯାଏ । ଖଟଖୁରାରେ ଗୋଡ଼କୁ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ଏତେ କଥା ରାତି ପଢ଼ାପାଇଁ । ସବୁ କରି ମଧ୍ୟ ନିଦ ନ ଭାଙ୍ଗେ । ଯାର ବା ଭାଙ୍ଗିଲା ତା ନା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପ୍ରମୋଶନ ତାଲିକାରେ ଡାକିଲେ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ସେ ଏକପ୍ରକାରେ ଥିଲା । ଏବେ ହେଲା ନିଦ ଭଙ୍ଗା କଳଘଣ୍ଟା । ଆଉ ପରବାଏ କଣ ? କଏ କହିଲା ଭୀମବାବୁ ମୁଁ ବାରଘଣ୍ଟାକୁ ଉଠିବି, କଏ

କହିଲି ମୁଁ ଦି ଘଣ୍ଟାକୁ, କିଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି ମୁଁ ରାତିରେ ଚାରିଘଣ୍ଟାରୁ ମିନିଟିଏ ଅଧିକା ଶୋଇବି ନାହିଁ । କିଏ କହିଲି ମୁଁ ତିନି ଘଣ୍ଟା ବେଳେ ଇଷ୍ଟେସନକୁ ଯିବି । ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ତାଙ୍କ ଘଣ୍ଟାକୁ ମୋଡ଼ି ଚାବି ଦେଇ ଶୋଇଲେ । ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲାନାହିଁ । ମଦନବାବୁଙ୍କର କଟକ ଯିବା ବନ୍ଦ । ଏଣେ ଶ୍ୟାମବାବୁ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା—"ହେଉ ଉଠିବା ତ । ଶୀତଟା କରୁଛି । ଆଉ ଦି ମିନିଟ ଯାଉ" । ଦି ମିନିଟ କୁଆଡ଼େ ବୋହିଗଲା । ପୁଣି ଆଉ ମିନିଟିଏ, ଏପରି ହୋଇ ଆଉ ଝାଙ୍କେ ନିଦ ଲାଗି ଆସିଲା । ଉଠିଲାବେଳକୁ କୁଆ ରାବୁଛି । କେବଳ ଶ୍ୟାମ ବାବୁଙ୍କ କଥା କାହିଁକି ? ଶୁଣିଲେ ମୋ ଉପରେ ପୁଣି ରାଗିବେ । ଅନେକ ବାବୁଙ୍କର ଏହି କଥା ।

ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ବିଷୟରେ ଏତେ ବକ୍ତୃତା ଏତେ ପ୍ରବନ୍ଧ ବାହାରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପ୍ରକୃତ ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା ସମାଜରୁ ନିର୍ବାସିତ । ସବୁ କଥାରେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର । ରେଳଗାଡ଼ି, ମଟରଗାଡ଼ି, ବାଇସାଇକଲ ଆଦି ଏତେ ବଢ଼ିଲାଣି ଯେ, ଗୋଡ଼ର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଆଗେ ଲୋକେ ହାତରେ ଲେଖୁଥିଲେ । ହସ୍ତାକ୍ଷର ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟା ଥିଲା । ଏବେ ଟପ ଟପ ଟପ ଟପ କରି ଚାରିଆଙ୍ଗୁଠି ମାରିଦେଲେ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିବେ ନା, ଆଣ ଟାଇପ ରାଇଟର । ଡାରଉଇନଙ୍କ କଥା ସତ ହେଲେ ଏହାର ପରିଣାମ ହେବ କଣ, ନା ହାତ ଗୋଡ଼ ଅବ୍ୟବହାରରେ ରହି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସରୁ ହୋଇଯିବେ ଏବଂ ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ିବେ । ଫଳରେ ମଣିଷମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ଡ଼ରାଇବା ପାଇଁ ମାଦେଳ ହୋଇ ଗଡ଼ୁଥିବେ । ପରନିର୍ଭରତାର ପରିଣାମ ବଡ଼ ବିଷମ । ତେବେ ଘଣ୍ଟା କଥା କହୁ କହୁ ଏତେ ଦୂରକୁ ଯିବା, ମନୁଷ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା କରିବା, ଘାସ କାଟି ଆସି ପରିଚ୍ଛା ପଣ ମାରି । ଆଗେ ଯେତେବେଳେ ଘଡ଼ି ଘଣ୍ଟା ନ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ କଣ କେହି କିଛି କରୁ ନ ଥିଲେ ? ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଚାହିଁ ତ ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଜ୍ୟୋତିଷବିଦ୍ୟାର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲୋକ ଘଣ୍ଟା ଧରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେନାହିଁ ତାର କାର୍ଯ୍ୟହିଁ ଘଣ୍ଟା । ଶୁଣୁଅଛୁ, ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ ତୋପ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଲୋକେ ଘଣ୍ଟା ସମୟ ଠିକ୍ କଲାପରି ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତ କା'ଣ୍ଟ ବୁଲି ବାହାରିଲାବେଳେ ନଗରର ଲୋକେ ନିଜ ନିଜ ଘଣ୍ଟା ମୋଡ଼ି ଠିକ୍ କରି ନେଉଥିଲେ । ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଛ ଘଣ୍ଟା ବାଇଶି ମିନିଟରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଉଠନ୍ତି । ଇଚ୍ଛାକଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସବୁ କରିପାରେ । ଇଚ୍ଛା ନ କଲେ ସବୁ ସରଞ୍ଜାମ ହାତ ହତିଆର ଧରି ସୁଦ୍ଧା କିଛି କରି ହେବନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏ ଇଚ୍ଛା ଆଉ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗୁନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ପୃଥିବୀର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ଜଡ଼ଜଗତର ଅଧିପତି, ସେ କଥା ସେ ପାସୋରି ଦେଇ ଜଡ଼ଜଗତ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଖେଳ ପିତୁଳା ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ତମର ଘଣ୍ଟା ନ ନେବାର ହେଲା ଶୁଣି ମୁଁ ଟିକିଏ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲି । ତମ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିଦଭଙ୍ଗା ଘଣ୍ଟା ଅଛି । ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ କାହାର ନିଦ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣେନା, କାରଣ ସକାଳୁ ଗଲାବେଳକୁ ଦେଖେ ଯେ, ଘଣ୍ଟାକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖି ଘୁଂଗୁଡ଼ି ମାରୁଛନ୍ତି । ପାଞ୍ଚ ଡାକକେ 'ଉଁ' । ତେବେ ଘଣ୍ଟା ରଖିବା ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦର କଥା । ଟିକିଏ ମୋଡ଼ୁଥିବ, ସେ ଝଣ ଝଣ ହୋଇ ବାଜୁଥିବ । ପିଲାମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଥିବେ । ସକାଳେ ମୁଢ଼ି ଖାଇଲାବେଳେ ଥରେ ବାଜିବ । ଗସ୍ତ କରିଯିବା ଆଗରୁ ଥରେ, ପୁଣି ପ୍ରସା କରି ସାରି ଥରେ , ଭାତ ଖାଇ ଆସି ଆଉଥରେ । ଏପରି ଦିନଯାକ ବାଜିଗଲେ ସାମାନ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କିଆ

କଳ ଘଡ଼ିର କେତେ ବଳ ଯେ ପୁଣି ରାତିକ ଆହୁରି ବାଜିବ ; ତମେ ଶୋଇବାର ଦେଖି ଘଣ୍ଟା ହୁଏତ ଶୋଇଲ, ତମେ ମୋଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଚାଲିବ । ଗୋ-ବାବୁ ମରାମତି କରିଦେଲେ ଦି ଦିନର କଥା ସିନା । ଏ ଏକ ରକମ ଭଲ । ବଜେଇବା ଯେବେ ତମର ଇଚ୍ଛା, ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟି କିଣି କମ୍ପା ଘରେ ଦିଅଙ୍କ ପୂଜା ସଜରେ ଥିବ । ବୋଉଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ଘେନ ଆସ । ତାକୁ ବଜାଉଥିଲେ ସାତ ପୁରୁଷ ଚାଲିଯିବ । ଭଙ୍ଗାରୁଜା କିଛି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ମରାମତିର ଲୋଭ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତେବେ ବେଶି ଦୂରକୁ ଶୁଭିବାଭଳି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳିଆ ଘଣ୍ଟି ଆଣି ରଖିବା ଦରକାର । ଖଣ୍ଡିଏ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ (ପୁଲିଟିଏ ହେଲେ ଆହୁରି ସୁବିଧା) 'ଢଂ ଢଂ ହର ହର' କରୁଥିବ । ନିତାନ୍ତ ମନ୍ଦ ହେବନାହିଁ ।

ତମେ ବିଚାରୁଥିବ ଏତେ କଥା ଏଣୁ ତେଣୁ କରି ଲୋକଟା କାହିଁକି ଲେଖୁଛି, ମୁଁ ପିଲାଲୋକ ଖେଳନ୍ତି ବୁଲନ୍ତି । ନଇଲେ ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି । ଆଚ୍ଛା ତେବେ ପାଠ ପଢ଼ିଲା ଭଳିଆ ପଦେ ଅଧେ ଲେଖେ । ତମେ ଜାଣିଥିବ ଏ କଳଘଣ୍ଟା ଗୋଟିଏ ନୂଆକଥା । ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଆମ ଦେଶରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଘଣ୍ଟା ଥିଲା । ସେ ସବୁ ପାଣିରେ ବାଲିରେ ତିଆରି କରା ଯାଉଥିଲା । ସେ ସବୁର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଅସୁବିଧା କେବଳ ନେବା ଆଣିବା ବିଷୟରେ । ଇଜିପ୍ଟ ଗ୍ରୀସ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଜଳଘଟିକାର ବ୍ୟବହାର ଲୋକେ ଜାଣିଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଟିକା ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସମୟ ପରିମାପକ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏହା ଅଜ୍ଞାତ ଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷରୁ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆଜିକାଲି କଳଘଡ଼ିର ଏ ବହୁଳତା ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଟିକାର ବିଶେଷ ଆଦର । କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଟିକା ସଙ୍ଗେ ମିଳାଇ କଳ ଘଡ଼ିର ସମୟ ଠିକ୍ କରିବାକୁ ହୁଏ । କଳ ବିଷୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ସର୍ବଦା ପାଶ୍ଚାତ୍ପଦ । ବିକରଣ ଭାରତ ଜୀବନର ନୀତି । ସମାଜରେ ସମତାଭାବରେ ଚିର ବିଶେଷତ୍ୱ । କଳରେ ଏହାର ବିନାଶ ଘଟେ । କେତେକ ଧନ ସଞ୍ଚୟକରି ରାଜଭୋଗରେ ରହନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ନକଷ୍ଟ, ଦୁଃଖ, ଯାତନା, ଅଶାନ୍ତି । ସୁତରାଂ, କଳଘଣ୍ଟା ଭାରତରେ ନ ଥିଲା । ସପ୍ତୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଆଗରୁ ଇଉରୋପରେ ଗୋଟେ ଅଧେ କଳଘଣ୍ଟା ଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ସେତେବେଳେ ବ୍ୟବହାରର ବିଷୟ ନୋହି କେବଳ କୌତୂହଳ ସମ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ ଓ ଲୋକ ସାଧାରଣରେ ବିଖ୍ୟାତ କଳଘଣ୍ଟା ସପ୍ତୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ । ୧୩୨୨ ସାଲରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ୪୫୦ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ତିଆରି ହୋଇଥିଲା ।

ଏଗୁଡ଼ିକ ଅବଶ୍ୟ ନେବା ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ନୁହେ । ନେବା ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ଘଣ୍ଟା ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରେ ୧୫ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତିଆରି ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବାକ୍ସ ମଧ୍ୟରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ବାକ୍ସଗୁଡ଼ିକ ଚାରିକୋଣିଆ ଏବଂ ଗୋଲ କରାଯାଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଘଣ୍ଟାର ଗୋଟିଏ ନାମ ଥିଲା ଜର୍ମାନୀ ଡିମ୍ବ । ଏ ଘଣ୍ଟାଗୁଡ଼ିକ ଲୋକେ ପକେଟରେ ନ ରଖି ପାରି କମର ବନ୍ଧରେ ଝୁଲାଇ ରଖୁଥିଲେ । ବାକ୍ସଗୁଡ଼ିକ ବହୁମୂଲ୍ୟ ମଣି ହୀରାରେ ଖଚିତ କରାଯାଉଥିଲା । କେବଳ ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ଏହି ତିନି ଚାରି ସେରିଆ ଘଣ୍ଟାରୁ ଗୋଟିଏ ବୋହି ପାରୁଥିଲେ । ଇଂରେଜ ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ ଘଣ୍ଟା ଏବଂ ଅଳଙ୍କାର ଉଭୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ବଡ଼ ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କ ଉଆସରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପହାର, ଉପଢ଼ୌକନ ରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ଘଣ୍ଟା ରଖାଯାଉଥିଲା । ଜାହାଜର ପଡ଼ା ଉଠା, ହଲଚଲ ସହିବାଭଳି ଘଣ୍ଟାର ବିଶେଷ ଦରକାର ପଡ଼ିଲା । ୧୮୧୩ ରେ 'କ୍ରନୋମିଟର' ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର ସେଥିପାଇଁ ତିଆରି ହେଲା । ସେ ଯନ୍ତ୍ର ଆଜିଯାଏଁ ଚଳୁଛି ।

ଆଜିକାଲି ଅନେକ ପ୍ରକାର ଘଣ୍ଟା ମିଳୁଛି । ଉତ୍ତାପ ସହିବାଭଳି, ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପରେ ବିଚଳିତ ନ ହେବା ଭଳି, ଦଉଡ଼ ବା ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ାରେ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବା ଭଳି, ଏପରି ନାନା ପ୍ରକାର ଘଣ୍ଟା । ବଡ଼ ଘଣ୍ଟାରେ ଗୋଟିଏ ଫଳକ ଝୁଲୁଥାଏ । ଘଣ୍ଟାକୁ ଘଣ୍ଟା ବାଜେ । କୌଣସି କୌଣସିଟାରେ ପ୍ରତି ପନ୍ଦର ମିନିଟକୁ ବାଜିଲାଭଳି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ଘଣ୍ଟା ସଙ୍ଗେ ତ ତମେ ପରିଚିତ । ଆଖି ତରାଟିବା, ଆଖିଠାରିବା, ହସିବା, ମୁଣ୍ଡହଲାଇବା ତାଳ ଲୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱର ବଜାଇବାଭଳି ନାନା ପ୍ରକାରଂ ହୃଦୟହାରୀ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘଡ଼ି ଅର୍ଥାତ୍ ଉଆଚରେ ମଧ୍ୟ ଘଣ୍ଟା, ଅଧଘଣ୍ଟା, ପାଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ଭଳିଆ ତିଆରି ହେଉଅଛି । ରେଡ଼ିଅମ କଣ୍ଟା ଦିଆଯାଇ ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟାମାନ ତିଆରି ହେଉଅଛି, ତହିଁରେ ଅନ୍ଧାରରେ ସମୟ ଜଣାଯିବ । ବର୍ଷର ମାସ, ଦିନ ଜାଣିବା ଭଳିଆ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଣ୍ଟାରେ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ । ତାର ନାଁ ଏଠିରେ ଲେଖି ବିଶେଷ ଲାଭନାହିଁ । ଘଣ୍ଟା ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କଥା । ଲୋକେ ବୋଧହୁଏ ଆଗେ ତାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟରେ ନିଜ ସମୟ ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ଅନ୍ୟକୁ ପଚାରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ମୁହଁରେ କଥା କହି ଅବା ହାତରେ ଠାରି ବୋଧହୁଏ ଜବାବ ଦେଉଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ କଳଘଡ଼ିର ଉପର ପାଖକୁ ଇଂରେଜିରେ ମୁହଁ ଏବଂ କଣ୍ଟାଗୁଡ଼ିକୁ ହାତ କହନ୍ତି । ହାତଗୁଡ଼ିକ ନ ଥିଲେ ସମୟ ଜାଣି ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା ।

କଳଘଣ୍ଟା ଅଳ୍ପ ଦାମରେ ମିଳେ, ଅଧିକ ଦାମରେ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଅଳ୍ପ ଆଡ଼କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ସୀମା ଅଛି । ୨।୩ ଟଙ୍କାକୁ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଘଡ଼ି ମିଳିବ । ଅଧିକ ଆଡ଼କୁ ଦାମ୍‌ର କୌଣସି ସୀମା ନାହିଁ । ଦାମୀ ଘଡ଼ିରେ ହୀରା ଆଦି ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଘଡ଼ି ଅନେକ ଦିନ ଯାଏ । ମଣି, ହୀରା ପ୍ରଭୃତି ନେଇ ଘଡ଼ିରେ ଶୋଭା ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ାଯାଇପାରେ ଏବଂ ବଢ଼ାଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଭଲ ଘଡ଼ି କିଣି ଠିକିଏ ଯତ୍ନରେ ରଖିଲେ, ସାତ ପୁରୁଷ ଚାଲିଯିବ । ଆଜିକାଲି ଘଣ୍ଟା ଶସ୍ତା ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କଲେଣି । ନିତାନ୍ତ ମଫସଲରେ ଲୋକେ ହୁଏତ ଘଣ୍ଟା ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଦେଖିଲେ କଣ·ଠୁକୁ ଠୁକୁ ବାଜୁଛି ବୋଲି ବିରାଡ଼ି ପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କାନଦେଇ ଶୁଣିବେ; ତଥାପି ସେମାନେ ଟାଇମ, ବାର ଉପରେ ତିନୋଟା ବେଳ, ଦୁଇଘଡ଼ି ସରିକି ନଅଟା କହିବାକୁ ଶିଖିଲେଣି । ରାତିରେ ବାର ଉପରେ ଗୋଟାକବେଳେ ରେଲଗାଡ଼ି ଯିବାର କଥା । ସଞ୍ଜ ନୋହୁଣୁ ଧଇଁ ସଇଁ ହୋଇ ଦଉଡ଼ୁଥିବେ । ବାଟରେ ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ପଚାରୁଥିବେ,—'ଗାଡ଼ି ପାଇବିଟିକି' ? କୁଠେଇ ଝୁଣ୍ଟୁଥିବେ, କୁଠେଇ ପଡ଼ୁଥିବେ, ଇଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇ ପ୍ରସ୍ଥେ ଘାଣ୍ଟି ପକାଇବେ, ଟିକଟ ବାବୁକୁ ପଚାରନ୍ତେ ଅବା, ଡେରି ମାଡ଼ୁଛି । ସେରେ ସେରେ ଚୂଡ଼ା ଚୋବାଇ, ଧୂଆଁପତ୍ର କଲେ ପାଟିରେ ପୂରାଇ ଶୋଇଲେ । ଗାଡ଼ି ଆସିଲା, ଗଲା, ଶୁଣିଲେ ପେଁ ଶବ୍ଦ । ଚାହିଁଲାବେଳକୁ ଆଉ ନାହିଁ । ମେଣ୍ଢା ଗୁହାଳରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲା ପରି ଗୋଳମାଳରେ ଇଷ୍ଟେସନ ଘର ଫଟାଇ ଦେଲେ । ବାବୁ ଆସି ରାଜ୍ୟର ଆଇନ ନିଜ ହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରି କାହାକୁ ବିଧେ, କାହାକୁ ଚାପୁଡ଼େ କସି ମଧ୍ୟ ଦେଲେ । ଏଇ ତ ହେଲା ଟାଇମ ଜ୍ଞାନ; ତଥାପି ଘଣ୍ଟା ମିନିଟ୍ କହିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରକୃତ କଥା କଣ ନା ଏଟା ହେଲା ଫେସନର ଯୁଗ । ଲୋକେ କରୁଛନ୍ତି ନା ଆମେ କରିବା । ପ୍ରକୃତ କଥା ବୁଝୁଛି କିଏ ? ଆଖିକି ନ ଦିଶିଲେ କି ଚାଳିଶା ଧରିଲେ ପ୍ରଚକ୍ଷୁ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଆଜି କାଲି ପ୍ରଚକ୍ଷୁ ପିନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଆଖିକି ନ ଦିଶିବା । ସୁନା ତାର ଖଣ୍ଡିକରେ ଦିଖଣ୍ଡ କାଚ ଗଳାଇ ପିନ୍ଧିଲେ ଆଉ କିଛି ନୋହୁ

ମୁହିଁକୁ ମାନିବ ତ ଆଗ । ସେହିପରି ଘଣ୍ଟା ଅମୁକ ବାବୁଙ୍କର ଅଛି । ସମୁକ ବାବୁଙ୍କର ଅଛି । ମୋର ତ ଗୋଟାଏ ହେବା ଦରକାର । ଦିଟଙ୍କାକୁ ଗୋଟିଏ କିଣା ହୋଇଗଲା । ଦୁଇଦିନରେ ସେ ଖତମ । କୋଡ଼ିସିନା ଯାହାର ସହେ, ଘଡ଼ି ତ ଦୁର୍ବଳ ପଦାର୍ଥ । ସେ ସହିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଆହୁରି ମୁଁ ଦେଖିଛି ସହରରେ ଅତି ସାଧାରଣ ଘରର ପିଲାମାନେ ଦିଅଣା ଛ ପଇସାକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖେଳବା ଘଣ୍ଟା କିଣି ବେକରେ ଓହଳାଇ ଥାନ୍ତି । ଥରେ ଦେଖିଥିଲି ଜଣେ ବାବୁ ଗୋଟିଏ ସୁନା ଶିକୁଳି ପେଟରେ ଝୁଲାଇ ଥାନ୍ତି । ପଚାରିଲି କେତେଟା ବାଜିଲାଣି କି ? କହିବା ଉଚିତ ଥିଲା ୧୧ ଟା । କି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଘୋଟିଲା, କହିଲେ ଘଡ଼ିଟା ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଛି । ମୁଁ ଶିକୁଳିଟି ଟାଣି ଦେଇ ଦେଖେ ତ ଘଡ଼ି ମଡ଼ି କିଛି ନାହିଁ । ଖାଲି ଶିକୁଳିଟା । ବୁଝିଲି ଘଡ଼ି ନାହିଁ ସିନା ଫେସନ ଅଛି । ଆଉ ଫେସନରେ ବାଜିଛି ପୂରା ୧୨ଟା ।

ତମେ ଯେ ଏତେ ପିଲାଦିନୁ ଏ ଫେସନର ପ୍ରଲୋଭନ ଏଡ଼ି ଘଣ୍ଟା ନ ନେବାର ଠିକ୍ କଲ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ । ଜୀବନରେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଦରକାର ତା ପୂର୍ବରୁ ତାର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କଲେ ଜୀବନ ଅଶାନ୍ତିମୟ ହୁଏ । ଦିନ ଆସିବ ଯେତେବେଳେ ତମେ ଘଡ଼ିଟିଏ ନ ହେଲେ ଦଣ୍ଡେ ଚଳି ପାରିବନାହିଁ । ସକାଳେ ଏଠି ସଭା ଅଛି, ଦି ପହରେ ସେଠି କ୍ଲାସ ଅଛି । ଓପରଓଳି ଆଉ ଜାଗାରେ ବକ୍ତୃତା ଅଛି । ସଞ୍ଜବେଳକୁ ପୁଣି କେଉଁଠି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅଛି । ଆଠଘଣ୍ଟା ଗାଡ଼ିରେ ହୁଏତ ଆଉଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନର ଏ ମହା କର୍ମଠତାର ସମୟ ଆସୁ, ଅପେକ୍ଷା କର । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାର ସମୟ । ଭଲକରି ପାଠପଢ଼ା ପାଇଁ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବା ଘଣ୍ଟା ଅର୍ଥ ରାତି ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ପାଠ ପଢ଼ିବା । ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ରାତି ଅନିଦ୍ରା ଗୋଟିଏ ମହା ବିଷ । ନ ମାରି ତାହା ମଲାଠାରୁ ବଳି କରିଦିଏ । ରାତିରେ ବାରବର୍ଷ ପିଲାର ଦଶଘଣ୍ଟା ଶୋଇବା ଉଚିତ । ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ପିଲାର ନ ଘଣ୍ଟା । ଅଠର ବର୍ଷ ଯୁବକର ଆଠଘଣ୍ଟା । ତେଣିକି ଉଣା ଶୋଇଲେ ବିଶେଷ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଦିନକୁ ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟା ନିୟମିତରୂପେ ମନଦେଇ ପଢ଼ିଲେ ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଯିବ ।

ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖିଲି । ତମର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ମୋର ସ୍ନେହ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇବ । ମୁଁ ଯିବାକୁ ଆହୁରି ଅନେକ ଦିନ ଅଛି । ତେବେ ମୋ ଯିବା ନ ଯିବା ସଙ୍ଗେ ତମର କି ସମ୍ପର୍କ ? ବାୟର କି ଯାଏ, ନା ବାଆ କଲେ ବସା ଦୋହଲୁଥାଏ । ୧୦ ଘଣ୍ଟା ବାଜି ପନ୍ଦର ମିନଟ୍ ହୋଇଗଲାଣି । ୧୦ ଘଣ୍ଟାବେଳେ ମୋର ଶୋଇବାକୁ ଯତ୍ନ କରିବାର କଥା । ଯତ୍ନ ତ କରିବା, ଉପରେ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି—ଯତ୍ନେ କୃତେ ଯଦି ନ ସିଧ୍ୟତି କୋଽତ୍ର ଦୋଷଃ । ସୁତରାଂ ବିଦାୟ ।

ତମର
ସତ୍ୟବାଦୀ

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ-୮ମଠାରୁ ୧୨ଶ—ସଂଖ୍ୟା କନ୍ୟା, ତୁଳା, ବିଛା, ଧନୁ, ମକର-୧୩୨୪ ସାଲ ।

ଶରୀର ଭେଦ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

-୧-

ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଆବିର୍ଭାବ ଆଜିକି ପଚିଶ ହଜାର ବର୍ଷରୁ ଊଣା ହେବନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଆଦିମ ମାନବର ରୂପ, ଗଠନ, ଭାବ ସ୍ୱଭାବ କଣ ଥିଲା ତା ବର୍ତ୍ତମାନ କଳ୍ପନା କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମନୁଷ୍ୟ ଆଗରୁ ପଶୁପକ୍ଷୀ ମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବ ବା ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାଶାନ୍ତିରେ ରହିଅଛି । ଏ ଶାନ୍ତିର ଏକ କ୍ଷୀଣ ଛାୟା ମଧ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ପଦାର୍ପଣ କରିନାହିଁ, ସୃଷ୍ଟିର ସେ ଘୋର ତମିସ୍ରାଚ୍ଛନ୍ନ ମହାଆଦିମଯୁଗରେ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ଜିଘାଂସା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେ କିଭଳି ଭୟାବହ ହୋଇଥିବ ସେ କଥା କଳ୍ପନା କରାଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର ଏ ପ୍ରକାର କଳ୍ପନାରେ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଚିତ୍ର କରି ହେବ କି ନା ସେଥିରେ ବିଶେଷ ସନ୍ଦେହ । ସେହି ଆଦିମ ଯୁଗରୁ କେତେକ ଜନ୍ତୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିରାଟ ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ରହି ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରକୃତିର ବିଚିତ୍ର ନିୟମରେ ପଡ଼ି ଉଦ୍ଭିଦଜାତ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଫଳରେ ଦେଖା ଦେଲା ପ୍ରାଣିସମାଜରେ ଦୁଇଟି ମହାଜାତି—ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ । ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଅନ୍ୟ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ମାରି ଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜନ କରି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଉଗ୍ରତା ଊଣା ହୋଇ ଆସିଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମଶ୍ ନିରୀହ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଆଜିକାଲି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଜଗଦୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଭିଦମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାଣଥିବା କଥା ପ୍ରମାଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ତଥାପି ଉଦ୍ଭିଦକୁ ଜଡ଼ ବୋଲି ଧରା ଯାଇପାରେ, କାରଣ ସେ ତାର ଭକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଜଡ଼ତା ରୋପଣ କରିଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଛେଳି, ଗାଈ, ମଇଁଷି ଏତେ ନିରୀହ ଏବଂ ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ଭକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରକୃତିକୁ ଜଡ଼ତାର ସ୍ପର୍ଶରେ ଛୁଇଁ ଅଛନ୍ତି । କେତେକ ବଳିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଏ ଜଡ଼ତା ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବିଲୟ ଭଜୁ ଅଛନ୍ତି । ସିଂହ ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ । ତଥାପି ସମଗ୍ର ପଶୁ ସମାଜରେ ନିରୀହତାଆଡ଼କୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ପ୍ରବାହ ଚାଲିଅଛି । ମାଂସ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଏକତ୍ର ମିଶି ଯାଉଛନ୍ତି । ପରିମାଣରେ କଣ ଯେ ହେବ ସେ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ; ତଥାପି ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଦ ଉଭୟଙ୍କ ମିଶ୍ରଣରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜୀବନ ଗଢ଼ା ହେଉଅଛି ।

ପ୍ରକୃତିର ଏ ମିଶ୍ରଣ କ୍ରିୟାରେ ଗଢ଼ା କେତେକ ପ୍ରାଣୀ ଯେପରି ମାଂସ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଉଭୟ ଭକ୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ସେହିପରି ଉଭୟ ଭୋଜୀ ହୋଇଅଛି । ତେବେ ବିଚିତ୍ର କଥା ଏହି ଯେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣିଜଗତରେ ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ମାଂସରୁ ଉଦ୍ଭିଦ ଆଡ଼କୁ ଗତି । ପ୍ରଥମ ଆବିର୍ଭାବ ବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଥିବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭାବନା । ଉଦ୍ଭିଦ ଭକ୍ଷଣରେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହୁଏ ସତ; କିନ୍ତୁ ସେ ଯୁଗର ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଭିଦଜନିତ ଜଡ଼ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ମନୁଷ୍ୟ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପରି ନୁହେ । ତାର ବୁଦ୍ଧି ଅଛି ଏବଂ ତାର ସାଧାରଣ ପ୍ରାଣିସୁଲଭ ସହଜ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ନିଜ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ପ୍ରାଣିଜଗତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସହଜ ବୃତ୍ତି ଉଭୟ ବଳରେ ସେ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ସେତେବେଳେ ଖାଇବା ଅର୍ଥ ଗଛର କଞ୍ଚାପତ୍ର, ଫୁଲ ଫଳ ଚୋବାଇ ଗିଳିବା ଏବଂ ସ୍ୱଭାବରେ ନିରୀହ ଓ ଆକୃତିରେ ସାନ ସାନ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ମାରି ସେହିପରି ରକ୍ତମାଂସ ମିଶାଇ ଗର୍ଭସାତ୍ କରିବା । ଅନେକ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର ପରେ ରାନ୍ଧିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବ । ରନ୍ଧନ କ୍ରିୟା ଉଦ୍ଭିଦ-ଭୋଜନର ସହାୟତା କରେ । ସେଥିପାଇଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାଚୀନ ଉନ୍ନତ ଜାତିମାନେ ବହୁପରିମାଣରେ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ । ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧାରଣତଃ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମାଂସ ଖାଇଯାଏ । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାଂସ ଠାରୁ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାଂସ, ପ୍ରାଣୀ ବିଶେଷକୁ ପ୍ରାଣିସୁଲଭ ଉଗ୍ରତା ଦିଗରେ ନେବାପାଇଁ, ଅଧିକ ସମର୍ଥ । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଜାତିମାନେ ମାଂସ ଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀର ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି, ସେମାନେ ବିଶେଷ ବଳଶାଳୀ, ଉଗ୍ର ଓ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରକୃତିକ । ହିନ୍ଦୁ କେବଳ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ ଚଳାଇ ଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ମାଂସ ଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମାଂସ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର କୌଣସି କୌଣସି ଜାତିରେ ଚଳେ । ତେବେ ପକ୍ଷୀମାନେ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିବା ଏହାର କାରଣ ହୋଇପାରେ । କେଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ୟ ଜାତିମାନେ ସାପ, ଗୋଧି ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମାଂସ ଖାଇଥାନ୍ତି । ଏ ଜନ୍ତୁମାନେ ମଧ୍ୟ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀମାଂସ ଖାଆନ୍ତି । ପୁଣି ଏସବୁ ଜାତି ସଭ୍ୟ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସଭ୍ୟଜାତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମାଂସ ଭୋଜନ କରୁଥିବା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମାଂସ ଖାଇବା ଚଳାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେତେ ଅସଭ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବାଘ, ସିଂହଙ୍କର ମାଂସ କେହି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ମାଂସ-ଭକ୍ଷଣ-ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରୟୋଜନଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ହୁଏ ତ ଏ ସମୟକୁ ମାଂସ ଖାଇବା ବିଷୟରେ ଆହୁରି ଟିକିଏ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାନ୍ତା । ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୁଏ ତ କୁକୁର, ବିରାଡ଼ି, ବିଲୁଆ, ଶାଗୁଣା ଏବଂ ଆଉ ଟିକିଏ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଗଲେ ଗଧିଆ ହେଣ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମାଂସ ଖାଇବା ଚଳିଲାଣି; କିନ୍ତୁ ପାଶବିକ ବଳ ଓ ବୃତ୍ତିରେ ପଶୁଜାତିକ ଦମନ କରି ପୃଥିବୀର ଅଧୀଶ୍ୱର ହେବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେଁ । ମାନବଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମହାତ୍ମାମାନେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ "ଅହିଂସା ପରମୋଧର୍ମଃ" ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଦୁଇ ଦିଗରେ ଦୁଇଶକ୍ତିର ଆକର୍ଷଣରେ ପଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ କି ଏକ ପକ୍ଷରେ କୁକୁର, ବିରାଡ଼ି ମାଂସ ଖାଇ ପାରୁନାହିଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ମାଂସ ଖାଇବା ଏକାବେଳେକେ ଛାଡ଼ି ଦେଇପାରୁନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧ 'ଜୀବେ-ଦୟା' ପ୍ରଚାର କରିଗଲେ, ତଥାପି ଚୀନ, ଜାପାନରେ ମାଂସର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଆଦେଶ କରିଗଲେ "ପ୍ରାଣିହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ ।" ପ୍ରାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମନୀଷୀ-ମାନେ ତାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ କହିଲେ, "ବୃଥାରେ ପ୍ରାଣୀ-ହତ୍ୟା କରିବ ନାହିଁ" ବା ଅନ୍ୟ କାହାରି ମତରେ, "ନରହତ୍ୟା କରିବନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀହତ୍ୟା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବାଧରେ ଚଳିଲା । ଏହା ଛଡ଼ା ମାନବ ସମାଜରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ, ବନ୍ୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଆବିଷ୍କାର ଓ ପାକକ୍ରିୟାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ପ୍ରଭୃତିର ଜଟିଳ ଅବରୋଧିକା-ଶକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଦମନ କରୁଅଛି ।

ଏଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହି ରଖିବା ଉଚିତ । ମାଂସ-ଭକ୍ଷଣ ବା ଉଦ୍ଭିଦ-ଭକ୍ଷଣ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରାଣୀପକ୍ଷରେ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନୁହେଁ । ବହୁକାଳର ଅଭ୍ୟାସରେ ବାଘକୁ ଦୁଧଭାତ ଖୁଆଇ ଘରେ ବିରାଡ଼ି ପରି ରଖାଯାଇପାରେ । ବିରାଡ଼ି ସମୟରେ ବାଘ ପରି ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମରେ ଏ ଆକାର ଓ ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ କରିଅଛି । ସେହିପରି ଅଭ୍ୟାସ କରାଇ ଛେଳିକୁ ଅନେକ ଯୁଗ ଅନ୍ତେ ବାଘ ଭାଲୁ ସଦୃଶ ହିଂସ୍ର କରି ଦିଆଯାଇପାରେ । ଏପରି ଅଭିପ୍ରେତ ଉଦ୍ୟମ ବ୍ୟତୀତ, ଅଭାବ ଓ ଆବଶ୍ୟକତାରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଣୀମାନେ ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିଜର ଜାତି ବଦଳାଇ ପାରନ୍ତି ।

ଅତି ଆଦିମ ଯୁଗରୁ ମନୁଷ୍ୟ ମାଂସ ଖାଇ ଆସିଛି । ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ପାକଯନ୍ତ୍ର ନାନା ଆକାର ଧାରଣ କରେ । କେବଳ ଭାତ ଖାଇଲେ ପାକଯନ୍ତ୍ର ଯାହାହେବ, କେବଳ ଡାଲି ଖାଇଲେ ତା ହେବନାହିଁ । କେବଳ ଭାତ ଖାଇଲେ ପାଟି ଓ ଅନ୍ତ ସବଳ ଓ ପୁଷ୍ଟ ରହିବ; କିନ୍ତୁ ପାକସ୍ଥଳୀ କାଳକ୍ରମରେ ଅବ୍ୟବହାରରେ ରହି ଲୋପ ପାଇଯିବ । କେବଳ ଡାଲି ଖାଇଲେ ପାକସ୍ଥଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ଟତା ଲାଭ କରିବ, ମାତ୍ର ଅନ୍ତ ଓ କେତେକ ପରିମାଣରେ ପାଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଆମମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଚଷା, କମାର, କେଉଟ ପ୍ରଭୃତି ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନେ ବିଶେଷରେ ଶ୍ୱେତସାର ବହୁଳ ଚାଉଳ ଓ ମାଣ୍ଡିଆ ଖାଆନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତ ଯେପରି ପୁଷ୍ଟ, ପାକସ୍ଥଳୀ ସେଭଳି ନୁହେଁ । ସାଧାରଣରେ ତାଙ୍କର ତଳ ପେଟଟି ସ୍ଥୂଳ ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଉପର ପେଟ କ୍ଷୀଣ, ଚେପ୍ଟା ଓ ଦୁର୍ବଳ । ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷର ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ତାର ସବଳତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । କମାର, ବଣିଆ ଓ କିରାଣୀଙ୍କ ହାତ ଯେପରି ଟାଣ, ବୋଝିଆ କୁଲିର ସେପରି ନୁହେଁ । ପୁଣି ବୋଝିଆ କୁଲି, ବା ଡାକବୁହା ଲୋକର ଗୋଡ଼ ଯେପରି ଟାଣ କମାର, ବଣିଆଙ୍କର ସେପରି ନୁହେ । ପାଠ ପଢ଼ୁଆ ପିଲାଙ୍କର ବା ଘରେ ବସିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଟାଣ ନୁହେ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଏ ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ବ୍ୟାୟାମ ଲୋଡ଼ା । ତା ନ ହେଲେ ଦେହ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହୋଇ କ୍ରମେ ଏକାବେଳେକେ ଲୋପ ପାଇଯିବ । ଅବ୍ୟବହାରରେ ଲୋପ ପାଇ ଯାଉଥିବାର ପ୍ରଧାନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେହର ଲୋମ । ଆଦିମ ମାନବର ଦେହ ପଶୁମାନଙ୍କ ଦେହ ପରି ଲୋମାବୃତ ଥିଲା । ତାହା ଯୋଗୁ ସେ ଶୀତ ଆତପରୁ ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲା । ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଶୀତବସ୍ତ୍ର, ଆତପତ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ସୃଷ୍ଟି ହେବାରୁ ଲୋମ ଖସି ପଡ଼ୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ, ବନ୍ୟ ପଶୁମାନେ ଆମମାନଙ୍କଠାରୁ ସାଧାରଣରେ ଅଧିକ ଲୋମଶ ଏବଂ ଦରିଦ୍ର ଲୋକେ ଧନୀ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ ବିଶେଷ ଲୋମାବୃତ । ଏହିପରି ଅବ୍ୟବହାରରେ ଲୋପ ପାଇବାର ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ବା ଖାଦ୍ୟ ଭେଦରେ ପାକଯନ୍ତ୍ର ନାନା ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଉଦ୍ଭିଦ-ଭୋଜନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମାଂସ ଭୋଜନ କଲାପରେ ପାକଯନ୍ତ୍ର ହ୍ରାସ ପାଇ ଆସିଲା । ଏହାର କାରଣ, କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣର ସାର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ପରିମାଣର ଉଦ୍ଭିଦ ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର । ଏକ ସେର ମାଂସ ଖାଇଲେ ଯେତେ ଉପାଦାନ ମିଳେ, ଏକ ସେର ଚାଉଳର ଭାତ ଖାଇଲେ ତେତେ ମିଳେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ପାକଯନ୍ତ୍ରରେ ଅଳ୍ପ ଭାର ପଡ଼ିବାରୁ ତାହା କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇଯାଏ । ପରୀକ୍ଷାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ଚର୍ମ, ଆବରଣର ଆୟତନ ଯେତେ, ତାର ପାକଯନ୍ତ୍ରର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ତେତିକ; କିନ୍ତୁ ମାଂସଭୋଜୀ କୁକୁରର ପାକଯନ୍ତ୍ରର ଆୟତନ ଚର୍ମ ଆବରଣର ଆୟତନର ଅଧେ ମାତ୍ର ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀ ଘୋଡ଼ାର ପାକଯନ୍ତ୍ରର ଆୟତନ ତାର ସମସ୍ତ ଶରୀର ବ୍ୟାପୀ ଚର୍ମ ଆବରଣର ଦୁଇ ଗୁଣ । ଉଦ୍ଭିଦରୁ ମାଂସ ଦିଗରେ ଖାଦ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନର

ଫଳ ଯେ କେବଳ ଏହି ପାକଯନ୍ତ୍ରର ହ୍ରାସ ତା ନୁହେଁ । ଅବୟବର ଗଠନରେ ଆହୁରି ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ । ମାଂସ ଭୋଜନ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଚଞ୍ଚଳ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରେ । ଏଥିରୁ ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ହେବନାହିଁ ଯେ କାହାର ପୁଅ ଯଦି ଭଲ ପାଠ ପଢ଼ୁ ନ ଥାଏ, ତାକୁ ଭାତ ଡାଲି ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଇ କେବଳ ମାଂସ ଖୁଆଇଲେ ତାର ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ବଢ଼ିଯିବ ଓ ପାଠ ପଢ଼ି ସେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଯିବ । ସ୍କୁଲ୍ ପିଲ୍‌ମାନେ ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାଗ ଖାଇ ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇଲ୍ ପରି ଏହା ଫଳରେ କେବଳ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତିର ହ୍ରାସ ମାତ୍ର ହେବ । ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର କ୍ରମ ବିକାଶରେ ମାଂସ—ଭୋଜନର ଏ ସୁଫଳ ଫଳ ଥାଇପାରେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଶା କରିବା ଭ୍ରମ ମାତ୍ର । ଏ ନିୟମର କିଛି କେତେକ ପରିମାଣରେ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖାଯାଏ । ମାଂସଭୋଜୀ କୁକୁର, ବିଲୁଆ, କୋକିଶିଆଳି, ବିରାଡ଼ି ଓ ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଛେଳି, ଗୋରୁ, ହରିଣ, ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଚାଲାକ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ—ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ, ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା—ମିଥୁନ, କର୍କଟ, ସିଂହ—୧୩୨୩-୧୩୨୪ ସାଲ ।

-୨-

ପ୍ରଭେଦ-ପାର୍ଥକ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ । ବିଶାଳ ବନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଦୁଇଟି ପତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଏକାପରି ନୁହେ । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଏକଶ ସତୁରି କୋଟି ଲୋକଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମୁହଁ ସମାନ ନୁହେ । ଏ ମହାପାର୍ଥକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତଥାପି ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଅଛି । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ କ୍ଷୀଣ ଅଥଚ ସବଳ ଏବଂ କର୍ମକ୍ଷମ । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ସ୍ଥୂଳ, ମାଂସଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ବଡ଼ ପରାଙ୍ମୁଖ ଏବଂ ଅସମର୍ଥ । ଏହି ପ୍ରଭେଦ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ସର୍ବତ୍ର ଲୋକେ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରେ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣରେ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏ ପ୍ରଭେଦ ଚିରକାଳ ମାନି ଆସି ଅଛନ୍ତି । ଚିତ୍ର ବା ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପୁରୁଷ କ୍ଷୀଣ, ସବଳ, କର୍ମଠ ହୋଇ ଚିତ୍ରିତ ହୁଏ ମାତ୍ର ନାରୀ ସ୍ଥୂଳା, ପୃଥୁଳା ଅଥଚ ଦୁର୍ବଳା । ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ସିଜର ମନୁଷ୍ୟ ଦେହର ସ୍ଥୂଳତା ଓ କ୍ଷୀଣତା ଭେଦରେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଭେଦ ଖାଦ୍ୟ, ପେୟ, ଜଳବାୟୁ ଭେଦରେ ହୁଏ ବୋଲି କେହି କେହି କହି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତା ନୁହେ । ଜନ୍ମହେଲ୍‌ପରେ ଅନେକ ଶିଶୁ କ୍ଷୀଣ ଅଥଚ ସବଳ ହେବାର ଦେଖାଯାନ୍ତି ଏବଂ ହାତ ପାଦ ବହୁଳ ଭାବରେ ହଲଚଲ କରନ୍ତି । ଆହୁରି କେତେକ ଶିଶୁ ପୁଣି ପୃଥୁଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବଡ଼ ମୃଦୁ । ଜନ୍ମଭେଦରେ ଏପରି ହୁଏ, କୌଣସି ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତି ଭେଦରେ ନୁହେ । ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ, ମୋଟା ହେବା ଲାଗି କେତେକ ଲୋକ ନାନା ଔଷଧ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଦେହରେ ମାଂସ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଆଉ କେତେକ ଲୋକ ପୁଣି ଉପାସ ରହି ବା ଶାଗ ମୁଗ ଖାଇ ବେଶ ମୋଟା । ଔଷଧରେ ଲୋକେ ମୋଟା ହେଉଥିଲେ ଚ୍ୟବନ-ପ୍ରାଶର ଦାମ ସେରକୁ ଦଶଟଙ୍କା ଉଠନ୍ତାଣି, ମକରଧ୍ୱଜ ବସ୍ତା ବସ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଥାନ୍ତା । ସ୍ଥୂଳତା, କ୍ଷୀଣତାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ବାସ୍ତବରେ ଗୋଟାଏ ଶରୀରଭେଦ । ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟ-

ମାନଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାରେ ପୃଥକ୍ କରାଯାଏ । ଦାର୍ଶନିକ, ସୂକ୍ଷ୍ମବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ସ୍ଥୂଳ ଓ ସ୍ଥୂଳ ବୁଦ୍ଧି ଭେଦରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିକୁ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭାଗ କରନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତିଷ, ଭାଗ୍ୟଭେଦରେ ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର, ସୁଖୀ, ଦୁଃଖୀ ବୋଲି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗଣନା କରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ବିଭାଗ ମୋଟା ପତଳା । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଅଧେ ଲୋକ ମୋଟା, ବାକି ଅଧେ ଲୋକ ପତଳା ।

ଉଚ୍ଚତା, ସ୍ଥୂଳତା ଏବଂ ଗୁରୁତ୍ୱର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଶରୀରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । କେହି ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ଉଶ୍ୱାସ; କେହି ବା ସ୍ଥୂଳ ଏବଂ ଭାରୀ; କିନ୍ତୁ ଶରୀରର ସମସ୍ତ ଭେଦ କେବଳ ଏତିକରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେ । ଶରୀରର ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ଯନ୍ତ୍ର-ପ୍ରଣାଳୀ ବିଶେଷତଃ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଅନ୍ତ୍ରଭେଦରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଏକ ବା ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସର ପ୍ରଣାଳୀ ଏବଂ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭେଦରେ ସୁଦ୍ଧା ଶରୀରଭେଦ ଧରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତ୍ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଶରୀର ଭେଦର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ଅନ୍ତ୍ର ନାନା ଆକାର ଧାରଣ କରେ, ଏ କଥା ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି । ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଭେଦରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତିନି ଗୋଟି ମହାଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା— ମାଂସଭୋଜୀ, ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଏବଂ ଉଭୟ ଭୋଜୀ ।

ପ୍ରଥମରେ ଉଭୟଭୋଜୀ, ସାଧାରଣ ଅଥବା ମଧ୍ୟମ ଜାତିର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ପଦେ ଅଧେ କୁହାଯିବ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଦେହର ଗଣ୍ଡି ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର । ଅଧିକ ବା ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଲମ୍ବ ଓସାର ନୁହେଁ । ଛାତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ବିଶାଳ, ପେଟର ଉପରଭାଗ ଗୋଲ ଏବଂ ସ୍ତନ ଉପରେ ଛାତିର ପରିଧି ପ୍ରାୟ ତେତିକି । ତଳ ପେଟଟି ଚେପ୍ଟା । ପାକସ୍ଥଳୀ ଆକାରରେ ନାଶପାତି ପରି । କ୍ଷୁଦ୍ରଅନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ଚଉଦ ହାତ ଲମ୍ବ ଏବଂ ଚଳିବା ଭଳି ସବଳ । ବୃହତ୍ ଅନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟ ଛର-ହାତ ଲମ୍ବ ଏବଂ ପେଟର ପଛ ଆଡ଼କୁ ଅବସ୍ଥିତ । ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କ କ୍ରିୟା ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ ସନ୍ତୋଷଜନକ । ଶରୀରର ପୁଷ୍ଟି ଉତ୍ତମ । ଦେହର ଗଠନ ସୁନ୍ଦର ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ମାଂସଭୋଜୀ ମନୁଷ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କର କଳେବର କ୍ଷୀଣ । ପିଠି ଅଂଶ ଓସାରିଆ । ଦେହଟି ଓଜନରେ ହାଲୁକା । ଦେହରେ ଅଳ୍ପ ଚର୍ବିଥିବା ଯେ ଏ କ୍ଷୀଣତା ଓ ଅଳ୍ପ ଓଜନର କେବଳ କାରଣତା ନୁହେ । କଙ୍କାଳଟି ମଧ୍ୟ କ୍ଷୀଣ ଏବଂ ଉଶ୍ୱାସ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ସାଧାରଣରେ ହାଡ଼ୁଆ ଲୋକ କୁହାଯାଏ । ଏପରି କହିବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଭିତରେ ହାଡ଼ଥିବାର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଚିପିଲେ ହାତକୁ ଟାଣ ଲାଗେ; କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଏମାନେ ହାଡ଼ ବହୁଳ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ହାଡ଼ ଉପରେ ଅଳ୍ପ ମାଂସ ଓ ଚର୍ବି ଥିବାରୁ ତାହା ବିଶେଷରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଦେହର ଚମ ପତଳା ଏବଂ ନରମ । ଚିମୁଟିଲେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ କାଟେ ଏବଂ ଚିମୁଟିବା ଥାନଟି ଲାଲ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏହା ଚମ ଅତି ଶୁଷ୍କ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଝାଳ ବୁହେ, ଶୀତ କାଳରେ ପ୍ରାୟ ବୁହେ ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଏମାନେ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ସୁଦ୍ଧା କାତର ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତିନାହିଁ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ବାଳ ଉଠିବାର କଥା ଏମାନଙ୍କର ସେଠାରେ ଅଧିକ ବାଳ ଉଠେ ଏବଂ ବାଳ ନ ଉଠିବା ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଦେଖାଯାଏ । ଆମମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି—'ହିଆରେ ନ ଥାଇ ବାଳ; ମୋଟା ଲୋକଙ୍କ ବୁକୁରେ ବାଳ ନ ଥିଲେ ତାହାକୁ ସାଧାରଣ ବୋଲି ଧରାଯିବ; କିନ୍ତୁ ପାତଳା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ତାହା ସାଧାରଣ କଥା । ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ତାର ଶରୀର ଗଠନରେ କିଛି ତ୍ରୁଟି ଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ତାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ହେବ କି ନା ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଥା । ତେବେ କେତେକ ଛାତିରେ ବାଳ ନ ଥିବା

ପାତଳା ଲୋକଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଥିବା ଆମେମାନେ ଦେଖିଅଛୁ । ଶରୀର ଓ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦାର୍ଶନିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ଲୌକିକ ସମ୍ପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଶରୀରର କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଯେ ମନରେ ବିକାଶ ପାଉଥିବ, ଏ କଥାକୁ ଏକାବେଳକେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାର ନୁହେ । ମାଂସଭୋଜୀ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଉଚ୍ଚ ଓ ସରୁ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଗେଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଦେହର ପୃଥୁଳତା ସେହି ଅନୁପାତରେ ଊଣା ହୋଇଥାଏ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ସଚରାଚର ଶୁଣାଯାଏ । ଡାହାଲିଆ ଫିମ୍ପିକାଠିଆ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଆଦର ସ୍ନେହସୂଚକ ନାମରେ ଏମାନେ ପରିଚିତ । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ଏବଂ ଡିମ୍ବାକୃତି । ମୁହଁ ଏବଂ ପାଟି ସରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଅତି ଓସାରିଆ । ସାଧାରଣତଃ ଗାଲ ପଶି ଯାଇ ନ ଥାଏ । ତଥାପି ଫୁଲ୍‌କାଗାଲିଆ କେହି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । କାନ ବଡ଼ ଏବଂ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଈଷତ୍ ଟଳି ପଡ଼ିଲାପରି । ଦେହର ଗଣ୍ଠି ଲମ୍ବ, ମାଂସପେଶୀମାନେ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁଆ । କାନ୍ଧ ଆଗ ଆଡ଼କୁ ଈଷତ୍ ବଙ୍କା ଏବଂ ଅତି ଓସାରିଆ । ସୁତରାଂ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଘଟିଲେ, ଏମାନେ ଆଗ ଆଡ଼କୁ ବଙ୍କା ହୋଇଯାନ୍ତି ଏବଂ ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପରି କିଞ୍ଚିତ୍ ଲଇଁ ଲଇଁ ଚାଲନ୍ତି । ପିଠିରେ କୁଜ ବାହାରିବାର ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ଗ୍ରୀବା ଚେପ୍‌ଟା ଓ ଅତି ଓସାରିଆ । ନାଭି ଉପରକୁ ପେଟ ସାନ ଓ ତଳକୁ ବଡ଼ । ହାତ, ବାହୁ, ଗୋଡ଼, ପାଦ ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ । "ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ ଭୁଜ" ବୋଲି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉଦାରତାର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ତାହା ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଚାଲିଲାବେଳେ ଆଣ୍ଠୁକୁ ଆଣ୍ଠୁ ସାଧାରଣତଃ ବାଜେ । ପାଦ କଠାଉ ପାଦପରି, ମଝିଟା ତଳେ ଲାଗେନାହିଁ । ଗୁରୁବାର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମାଇପେ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ ଚିତା ଘର ଦୁଆରେ ଦିଅନ୍ତି, ତାହା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ସାଧାରଣତଃ ଏହିପରି । ଅଣ୍ଟା ତଳକୁ ମେରୁଦଣ୍ଡର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ତାହା ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଛଖଣ୍ଡି ହାଡ଼ରେ ଗଢ଼ା । ଉଭୟ ଭୋଜୀଙ୍କର ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡି ମାତ୍ର । ସୁତରାଂ, ଚଳପ୍ରଚଳ ପ୍ରତି ମାଂସଭୋଜୀମାନେ, ପ୍ରକୃତିର ଗଠନ ହିସାବରେ ଅଧିକ ଉପଯୁକ୍ତ ।

ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ, ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଅଥବା ଗୁରୁ କଳେବର । ଏମାନଙ୍କଠାରେ ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କର ଅନେକ ବିପରୀତ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ । ପିଠି ଓସାରିଆ, କଙ୍କାଳ ବଡ଼ ଏବଂ ଦୃଢ଼ । ଦେହ ଉଚ୍ଚତାରେ ସାନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୃଥୁଳ ଏବଂ ମାଂସ ମେଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସୁତରାଂ, ଏମାନେ ବେଶି ଭାରି, ଚର୍ମ ମୋଟା ଏବଂ ସର୍ବଦା ସିକ୍ତ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ଝାଳ ବୁହେ । ପରିଶ୍ରମକୁ ଏମାନେ ବିଶେଷ କାତର ଏବଂ ସାମାନ୍ୟ ପରିଶ୍ରମ ପରେ ଫାଁ ଗାଲ ଦେଇ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ, କାଖ, ଉପସ୍ଥ ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ଅଳ୍ପ ବାଳ ହୁଏ । ସମସ୍ତ ଦେହରେ ମଧ୍ୟ ରୋମର ପରିମାଣ ଅଳ୍ପ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରୁ ବହୁତ ବାଳ ଉପୁଡ଼େ ! ଜବାକୁସୁମ, କୁନ୍ତଳୀନ, ହେୟାରଲିନ୍ ପ୍ରଭୃତିରେ ବିଶେଷ ଉପକାର ହୁଏନାହିଁ । ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ବୃଥା, ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହିଁ ସାର ହୁଏ । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଗୋଲ, ମୁହଁ ଓସାରିଆ ଏବଂ ପାଟି ଈଷତ୍ ବର୍ଗାକାର । କାନ ସାନ ଏବଂ ଆଗ ଆଡ଼କୁ କିଞ୍ଚିତ ଟଳି ପଡ଼ିଲାପରି ଅଥବା କାହାର କାହାର ଚେପ୍‌ଟା, ବେକ ସାନ ଏବଂ ମୋଟା । ଗଣ୍ଠି ଲମ୍ବରେ ଅଳ୍ପ ଏବଂ ଓସାରରେ ଅଧିକ । ଅଣ୍ଟା ତଳକୁ ମେରୁଦଣ୍ଡର ଅଂଶଟି କେବଳ ଚାରିଖଣ୍ଡି ହାଡ଼ରେ ଗଢ଼ା, ସୁତରାଂ ହଲଚଲ ହେବା, ଦରକାର ଅନୁସାରେ ବଙ୍କେଇବା, ବୁଲିବା ପାଇଁ ଏମାନେ ପ୍ରକୃତିର ଗଠନରେ ବିଶେଷ ଅସମର୍ଥ । କାନ୍ଧ ବିଶାଳ ଏବଂ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବର୍ଗାକାର । ବୁକୁ ବଡ଼, ପେଟ ଲମ୍ବ, ଓସାର ଓ ବେଧରେ ବୃହତ୍ । ଗୋଡ଼ ସାନ

ଅଥଚ ପୃଥୁଳ ଓ ଭାରି । ସୁତରାଂ, ଚାଲିବାକୁ ଏମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ତେବେ ଚାଲିଲାବେଳେ ଆଣ୍ଠୁକୁ ଆଣ୍ଠୁ ବାଜେ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ପାଦ ଓସାରିଆ ଏବଂ ମଝିପାଦ ଛୁଡ଼ା ହେଲେ ଭୁଇଁରେ ଲାଗେ । ଯୋତା ପିନ୍ଧିଲେ ଆଙ୍ଗୁଠି ବିଶେଷ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ରହିବା ଦରକାର ପଡ଼େ, ସୁତରାଂ ଫୋଟକା ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି ଏବଂ ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନରେ ଟିକିଏ ବାଧା ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ତିନି ମହାଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଟିକିଏ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାହା ସହଜରେ ବୁଝିହେବ । ତେବେ ଏଥିରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅସୁବିଧା ଅଛି । ଏ ଜାତିଭେଦ ସର୍ବଦା ବିଶୁଦ୍ଧ ନ ଥାଏ । ମାଂସଭୋଜୀମାନେ ଶରୀରର ଲକ୍ଷଣମାନଙ୍କର ସାଧାରଣତଃ ମାଂସଭୋଜୀ ବୋଲି ଜଣାଯାନ୍ତି । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସାଧାରଣତଃ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତେବେ ଯେପରି ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ କେତେବେଳେ ମାଂସଭୋଜୀ ଦିଗରୁ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଦିଗକୁ କେତେବେଳେ ବା ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଦିଗରୁ ମାଂସଭୋଜୀ ଦିଗକୁ ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ମାଂସଭୋଜୀ ଦିଗରୁ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଦିଗକୁ ଗୋଟିଏ ଅବିରଳ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ପ୍ରବାହ ଚାଲିଥିବା ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଶରୀରରେ କେତେକ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି କେତେକ ମାଂସଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କୁ ଉଭୟଭୋଜୀ ବା ମଧ୍ୟମ ଜାତିରେ ଗଣା ଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ଏମାନଙ୍କ ଶରୀର ସୂକ୍ଷ୍ମମାତ୍ରାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । କେତେବେଳେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର କ୍ଷୀଣ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀର ଲକ୍ଷଣ, ମାଂସଭୋଜୀ ଆଡ଼କୁ ଧୀର ଗତିରେ ଚାଲୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଉଭୟଭୋଜୀ ଶ୍ରେଣୀରେ ଲକ୍ଷଣମାନ ସ୍ଥିର । ଶରୀରଗଠନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସୁତରାଂ, ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ମିଶ୍ରିତ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।

ଏଠାରେ ଆଉରି ଗୋଟିଏ କଥା ମଧ୍ୟ କହି ରଖିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ମାନବ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଯେ ତିନିଗୋଟି ମହାଜାତି କଥା କୁହାଯାଉଅଛି, ଏହା ସହସ୍ର ସହସ୍ରବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରାକୃତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଓ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଆବଶ୍ୟକ କ୍ରିୟା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା, ଘାତ ପ୍ରତିଘାତର ସମବାୟ ପରିଣାମ । ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷରେ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ଖାଦ୍ୟପେୟ ଉପରେ ଏ ଜାତିବିଭାଗ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମମାତ୍ରାରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏବଂ ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷପରେ ଏହାର କ୍ଷୀଣ ପ୍ରଭାବରେ କିଞ୍ଚିତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ହେଁ, ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିମିଷ ଜୀବନରେ ଏହି ଜାତିବିଭାଗର କ୍ରିୟା ଓ ବିଧାନକୁ ଖଣ୍ଡନ କରିଯାଇ ନ ପାରେ । କେହି ଆଜୀବନ ମାଂସଭୋଜନ କରି ସୁଦ୍ଧା, ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେହିପରି କେହି ନିରାମିଷାଶୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଂସଭୋଜୀ ଜାତିରେ ପଡ଼ିପାରନ୍ତି । ତେବେ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ମାଂସଭୋଜୀ ଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜନଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଆଡ଼କୁ ନିଜ ଜୀବନରେ କିଞ୍ଚିତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ସେହିପରି ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ମାନବ କେବଳ ମାଂସଭକ୍ଷଣ କରି ଆପଣାକୁ ମାଂସଭୋଜୀ ଦିଗରେ ଟିକିଏ ଆଗେଇ ନେଇପାରନ୍ତି । ତେବେ ଏମାନେ ଆଉ ବିଶୁଦ୍ଧ ମାଂସଭୋଜୀ ବା ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯିବେନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କୁ ମିଶ୍ରିତ ଜାତିରେ ଧରିବାକୁ ହେବ । ବାସ୍ତବରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ମାଂସଭୋଜୀ ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ପୃଥିବୀରେ ଅତି ବିରଳ । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମାଂସଭୋଜୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କର କେତେକ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍ୟମାନ; କିନ୍ତୁ ମାଂସଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣ ବହୁଳମାତ୍ରାରେ

ଦେଖାଯାଏ । ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀମାନଙ୍କର ଶରୀରରେ ମାଂସଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ଲକ୍ଷଣରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ରହିଯାଏ; ସୁତରାଂ ଏହା ଏ ଭଳି ଏକ ମହାଜାତିଭେଦ । ବାସ୍ତବରେ ସମସ୍ତେ ମିଶ୍ରିତ ଜାତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ବହୁକାଳର କ୍ରିୟା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମାଂସ ଉଦ୍ଭିଦ୍ ମିଶି ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ସହଜରେ ଅପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଆକାର ଧାରଣ କରେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟମଜାତି କୁହାଯାଏ । ଏ ଜାତିର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ସାଧାରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରବାହର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟମଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା, କନ୍ୟା, ତୁଳା, ବିଛା ଧନୁ, ମକର—୧୩୨୪ ସାଲ

—ଗ—

ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ବୟସ ଭେଦରେ ଯେପରି ମାଂସଭୋଜୀ, ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଓ ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ବିପର୍ଯ୍ୟାସ ଦେଖାଯାଏ, ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଭେଦରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକୃତିମାନଙ୍କର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତହୁଏ । ପୁରୁଷ ସାଧାରଣତଃ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ, ସ୍ତ୍ରୀ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ । ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଭେଦରେ ପ୍ରକୃତିର ଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥିଲା, ସମସ୍ତେ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶାରୀରିକ ଗଠନ ଓ ମାନସିକ ପ୍ରକୃତି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ । କମାରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତର କାମ ଅଧିକ ହେଉ ଥିବାରୁ ତାର ହାତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସବଳ ଓ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ନିତି ଧାଇଁବା ଲୋକର ଗୋଡ଼ ଟାଣ ହୁଏ । ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଯାହାର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗ ଅଧିକ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ, ତାହାର ସେହି ଅଙ୍ଗ ଅଧିକ ସବଳ ଓ ଦୃଢ଼ ହେବାର ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ । ତତ୍‌ପରେ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ଚିନ୍ତାର ଗତି ନିରୂପିତ ହୁଏ । ଶିକାରଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା ଲୋକର ହାତର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେପରି ଠିକ୍ ହୁଏ, ମନର ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସର୍ବଦା କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ରହେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଚିନ୍ତାର ବିସ୍ତାର ଅଧିକ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଶିକାରୀମାନେ ଭାବୁକ ବୋଲି ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । ମୋଟା ଜିନିସରେ କାମ କରୁଥିବାରୁ କମାର, କୁମ୍ଭାର, ଚଷା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଟିକିଏ ସ୍ଥୂଳ, ଅଥଚ ଘଣ୍ଟା ତିଆରି ବା ମରାମତି କରିବା ଲୋକର ବୁଦ୍ଧି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଆବହମାନ କାଳରୁ ସମାଜରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର କାର୍ଯ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇ ଆସିଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଘରେ ରହି ଘର ଭିତରର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଥିରେ ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଦଉଡ଼ ଧାପଡ଼ ଦରକାର ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶରୀର ମୋଟା ଓ ଭାରି ହେଲେ କୌଣସି କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାର ଗତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସ୍ଥୂଳ ହେବାର କଥା । ସେଥିପାଇଁ ବହୁକାଳବ୍ୟାପୀ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମର ପ୍ରଭାବରେ ପଡ଼ି ସ୍ତ୍ରୀ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ପୁରୁଷର କାର୍ଯ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର । ସଂସାରର ନାନା ଦୁଃଖ ବିପଦ ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବହୁତ ଦଉଡ଼ ଧାପଡ଼ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏସବୁ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ବିଶେଷ ସାବଧାନତାର ପ୍ରୟୋଜନ । ସେଥିପାଇଁ ଆଗରୁ ବିଶେଷ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ପୁରୁଷ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ । ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟେ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲେ ।

କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରୁଷର ପ୍ରକୃତି ବଦଳି ଯାଇଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରକୃତି ସେହିପରି ରହିଅଛି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ସୁଇଟ୍‌ସର୍‌ଲଣ୍ଡର ଏକ ପାହାଡ଼ିଆ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁରୁଷର କାମ କରନ୍ତି ଓ ପୁରୁଷମାନେ ସ୍ତ୍ରୀର କାମ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରକୃତି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ଉଦ୍‌ଭିଦଭୋଜୀ ।

ଏ ପ୍ରକାର ବାହ୍ୟିକ ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟତୀତ ପୁରୁଷକୁ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ କରିରଖିବାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର କୌଣସି ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ କ୍ରିୟା ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରୁଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବାକୁ ଓ ସନ୍ତାନ ନିମନ୍ତେ ନିଜ ସ୍ତନରୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବାକୁ ହୁଏ । ପୂର୍ବ ବିଭାଗରେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ, ଶିଶୁର ଏକମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ଦୁଧ ଉଦ୍‌ଭିଦସାର ଅଟେ । ଏହି ଉଦ୍‌ଭିଦସାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀ ମାଂସଭୋଜୀପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ହେଲେ ଚଳିବନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଉଦ୍‌ଭିଦସାର ଦୁଧର ବିଶୁଦ୍ଧତା ବହୁ ପରିମାଣରେ ବିନଷ୍ଟ ହେବ । ବାସ୍ତବିକ ଦେଖାଯାଏ ସୁଇଟ୍‌ସରଲଣ୍ଡର ସେହି ପାହାଡ଼ିଆ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର କେଳା, କଣ୍ଡରା ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁରୁଷର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବହୁଳ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କୁହାଯାଇପାରେ । ମାଂସ ସଙ୍ଗେ ବର୍ବରତାର ଓ ଶସ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଭ୍ୟତାର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ମାଂସ ଖାଇଥାନ୍ତି । ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନକରି ଖାଆନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ମାନବ ଜାତିର କ୍ରମ ବିକାଶରେ ଶିକାର-ସୋପାନ ପରେ କୃଷି-ସୋପାନ । ଶିକାର କରିବାରେ ପ୍ରାଣୀ ଊଣା ହୋଇ ଆସିଲେ ବା ଶିକାର କରିବାରେ ଅତୃପ୍ତି କିମ୍ବା ଅସୁବିଧା ହେଲେ, ଲୋକେ ଶସ୍ୟରୋପଣ କରିବାରେ ଯତ୍ନବାନ ହୁଅନ୍ତି । ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟ ନୂତନ ନୂତନ ଶସ୍ୟ ବା ଉଦ୍‌ଭିଦଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ତାହା ଖାଉଅଛି । ପୁଣି ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତେ ପରିମାଣରେ ସଭ୍ୟ ସେହି ଜାତିର ଶସ୍ୟ-ରନ୍ଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରକ୍ରିୟା ତେତିକି ଜଟିଳ ।

ଏଠାରେ ଏକଥା କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଆଦିମ କାଳରୁ ପରିବାରର ରନ୍ଧନ କ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ହାତରେ ପଡ଼ିଅଛି । ସମାଜର ଉନ୍ନତିର କେଉଁ ସୋପାନରେ କିପରି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ହେବ, ସ୍ତ୍ରୀ ସେ କଥା ଜ୍ଞାତସାରରେ ନିରୂପଣ କରି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପ୍ରକୃତିର କ୍ରିୟା-ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଓ ଉନ୍ନତି କାମନାର ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା କରଣୀୟ, ତାହା ସହଜ ଜ୍ଞାନରେ ବାଛି ନେଇଅଛି । ପୁରୁଷ ଶିକାର କରି ମାଂସ ଆଣିଲା ବେଳକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଡ଼ିରୁ ଶାଗ ମୁଠିଏ ବା ବଣସାରୁ ପୁଆ ପୁଂଜାଏ ତହିଁରେ ମିଶାଇଛି । ବାଡ଼ିରୁ ଶାଗ ତୋଳିବା ପ୍ରକୃତି ଅଦ୍ୟାବଧି କେବଳ ଦୁଃଖୀପରିବାରରେ କାହିଁକି ଅନେକ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ-ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ପୁରୁଷ ଓ ବାଳକମାନେ ମାଛ ଧରନ୍ତି । ବାଳିକାମାନେ ମାଛ ଧରିବା କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଦିଗ୍‌ବିଜୟରେ, ଜ୍ଞାନ ଓ ଚିନ୍ତାର ଉନ୍ନତିରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ମୁଖ୍ୟଭାବରେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିନାହିଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରକାର ଓ ପାକ ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ସେ ପୁରୁଷର ପ୍ରକୃତିକୁ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଅଛି । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତା ଧରି ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରକୃତି ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଉଦ୍‌ଭିଦଭୋଜୀ । କେବଳ ତେତିକି ନୁହେ, ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ଉଦ୍‌ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିରେ ପୁରୁଷର ମାଂସଭୋଜୀ-ପ୍ରକୃତିକୁ ବହୁପରିମାଣରେ ସଂଯତ କରିଅଛି ।

ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ କହିଲେ ଅସଙ୍ଗତ ହେବନାହିଁ—କୌଣସି ଜାତିର ସଭ୍ୟତା ସ୍ତ୍ରୀ ସମାଜରୁ ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ସ୍ତ୍ରୀ ଚରିତ୍ର, ପ୍ରକୃତି ସଭ୍ୟତାର ପରିମାପକ । ପୁରୁଷ ବହୁଳମାତ୍ରାରେ ଚପଳ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଏହା ତାହାର ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଲକ୍ଷଣ । ପୁରୁଷ ଜାତିର ଭାବ ଆଜି ଯାହା ଅଛି, କାଲି ତାହା ରହି ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ନାନା ସମୟର ଭାବକୁ ନିଜ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ-ପ୍ରକୃତି-ସୁଲଭ ନିତ୍ୟତା ଓ ସ୍ଥିରତ୍ୱରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖେ । ପରେ ସେହି ଆବଦ୍ଧ ଭାବଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷ ଜାତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ରିୟା, ଚିନ୍ତା, ଗତି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ । ପୁରୁଷଜାତି ଉଡ୍ଡୀୟମାନ ପକ୍ଷୀ ପରି, ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ପିଞ୍ଜର ସଦୃଶ । ପୁରୁଷଜାତି ଘୁଡ଼ି ପରି, ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ଘୁଡ଼ିର ସୂତାପ୍ରାୟ । ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ସମାଜର ଯୁଗ ଯୁଗ ସଭ୍ୟତାକୁ ଧରି ରଖନ୍ତି । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ମଧୁମୟ ମିଳନ ଘଟୁଅଛି । ତା ନ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ଭାବ ସେହି ଯୁଗ ପରେ ପୁରୁଷଜାତିର ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱଭାବଯୋଗୁଁ ବିଲୁପ୍ତ ହୁଅନ୍ତା, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର ଭାବ ଉପରେ କୌଣସି ଚିହ୍ନ ରହନ୍ତା ନାହିଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତିରେ ଏତେ ପୃଥକ୍ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯୁଗ ଯୁଗ ବ୍ୟାପୀ ସଂଘର୍ଷରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ପରସ୍ପର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏକ ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ବିଶେଷତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଭାବରେ ଜନସମାଜରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଶକ୍ତି, କ୍ଷମତା ଓ ଅଧିକାର ବହୁତ ବଢ଼ିଅଛି, ଆଗେ ସ୍ତ୍ରୀ ଯାହା ଅଜ୍ଞାତଭାବରେ କରୁଥିଲା, ଏବେ ଜ୍ଞାତସାରରେ ତହିଁରୁ ଅନେକ କ୍ରିୟା କରି ପାରୁଅଛି । ପୁରୁଷ ତାହାକୁ ନିଜର ମାଂସଭୋଜୀ-ପ୍ରକୃତି କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିମାଣରେ ଦେଉଅଛି । ଏହି ଆଦାନପ୍ରଦାନ ହିଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଭ୍ୟତାର ସହାୟକ ।

ବାସ୍ତବିକ ଆଗେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ ଓ ମୋଟା ଥିଲେ । ଏହା ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ-ପ୍ରକୃତିର ଲକ୍ଷଣ । ଏବେ ସେମାନେ କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚତାରେ ବଢ଼ୁଅଛନ୍ତି ଓ ସରୁଆ ହୋଇ ଆସିବାରୁ ଦେହ ହାଲୁକା ହେଉଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପୁରୁଷର ଆକାର ଧରୁଅଛି । ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସ୍ତ୍ରୀର ଆକାର ଜ୍ଞାତସାରରେ ବା ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଧରୁଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଙ୍ଗଗଠନ ନିଜ ଦେହରେ ଲାଭ କରିବାକୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁନ୍ଥା କାଟିଲା ପରି ପୁରୁଷ ଲଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡରେ ସୁନ୍ଥା କାଟିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ । ହାତରେ ଘଣ୍ଟାବାନ୍ଧିବା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ହାତଖଡ଼ୁ ବା ଚୁଡ଼ି ପିନ୍ଧିବାର ଅନୁକରଣ । ଦାଢ଼ି-ନିଶ ବା ଦାଢ଼ି ଖିଅର ହେବା ଅନ୍ୟତମ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଅବଶ୍ୟ ଅସ୍ୱାଭାବିକ । ତଥାପି ଅଙ୍ଗର ରୂପରେ ନାରୀ ସଦୃଶ ହେବାକୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରାଣରେ ଆକାଂକ୍ଷା ଥିବାର ଏଥିରୁ ସୂଚନା ମିଳୁଅଛି ।

କେବଳ ଯେ ଅଙ୍ଗର ଆକାରରେ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଳନ ଘଟୁଅଛି, ‘ତାହା ନୁହେଁ; ଚିନ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଏକତା ଦେଖାଯାଉଅଛି । ପୁରୁଷ ନାରୀଠାରୁ ସ୍ନେହ, ସହାନୁଭୂତି, କ୍ଷମା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ କୋମଳବୃତ୍ତି ନେଉଅଛି । ନାରୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଲୋଭନ ଜୟ କରିବା, କଷ୍ଟ ସହିବା ପ୍ରଭୃତି ପୁରୁଷ-ପ୍ରକୃତି ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ସଞ୍ଚୟ କରୁଅଛି ।

ସମାଜର ଆଦର୍ଶ ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ସମବାୟ ଉପାଦାନରୁ ଗଠିତ । ସେ ଉପାଦାନ ପୁରୁଷଠାରେ ଯେତିକି, ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ ମଧ୍ୟ ତେତିକି । ତତ୍ପରେ ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ନାରୀ ପ୍ରକୃତିରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତରେ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିରୁ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ, ଅଥଚ ଦୃଢ଼ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ରୋତ ଅନବରତ ଚାଲିଅଛି ।

ଏହି ସ୍ରୋତରେ ନାରୀ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିରୁ ଉଠି ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଅଛି । ଉଭୟ ପ୍ରକୃତିର ମିଳନ ହେଲାବେଳେ କେବଳ ସୁଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ରହିବ । ଦୁର୍ଗୁଣ, ଦୁର୍ବଳତା ମିଶ୍ରଣର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନରେ ପ୍ରକୃତିର ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତରେ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ପଶୁ ଜଗତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ ମାଂସଭୋଜୀମାନେ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରୁଅଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ପଶୁ ସମାଜ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ହେବାକୁ ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରାର୍ଥକ୍ୟ ଥିବାଯାଏ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପଶୁ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ଯେତେବେଳେ ଉଭୟ ପ୍ରକୃତି ମିଳି ସମଗ୍ରମାନବଜାତି ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ମଧୁମୟ ଉନ୍ନତ ପ୍ରକୃତିର ବିକାଶ ଦେଖାଯିବ, ସେତେବେଳେ ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ତୃତୀୟଖଣ୍ଡ—ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—ସିଂହ ଓ କନ୍ୟା, ୧୩୨୫ ସାଲ

-୪-

ମାଂସଭୋଜୀ, ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଓ ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ଭେଦରେ କେବଳ ଯେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଭାବଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ତାହା ନୁହେଁ । ଶରୀରର ଗଠନରେ ବିକୃତି ଘଟିବାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାର ଅଭାବ, ଏହା ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ନ ହେଲେ, ଦେହର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କର ଅନୁପାତ ନଷ୍ଟହୁଏ । କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଚାଳନା ହୋଇ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ଅଳ୍ପହେଲେ, ତାହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଅଙ୍ଗଟି ଅଧିକ ବଳିଷ୍ଠ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷୀଣ ହେବାର କଥା । ଏହି କାରଣରୁ କୌଣସି ବାହ୍ୟିକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରଭାବରେ ବିକଳାଙ୍ଗ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିଥାନ୍ତି । କାହାର ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ଥାଏ; କାହାର ପେଟଟା, କାହାର ମୁଣ୍ଡଟା, କାହାର ଅବା ହାତ ଦୁଇଟା ।

ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ମାଂସପେଶୀ ସବୁ ଦୁର୍ବଳ । ସେହି କାରଣରୁ ମାଂସପେଶୀର କ୍ରିୟା ଉତ୍ତମରୂପେ ହୋଇପାରେନାହିଁ । ଅତଏବ, ଦେହର ଅନୁପାତ ଠିକ୍ ନଥାଏ । ତଳପେଟଟା ବିଶେଷ ବାହାରିପଡ଼ିଲା ପରି ଜଣାପଡ଼େ । ଅଥଚ ଛାତି ଓ ଉପରପେଟ ଟିକିଏ ଉନ୍ନତ ହେଲେ ଆଗଆଡ଼ୁ, ଦେଖିବାକୁ ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶନ୍ତିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦେହର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ ମାଂସପେଶୀର କ୍ରିୟା ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ଓ ସନ୍ତୋଷଜନକ ମାତ୍ରାରେ ହୁଏ, ତଳପେଟରେ ସେପରି ହୁଏନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତଳପେଟ ମୋଟା ଓ ମାଂସଳ ହୋଇପଡ଼େ, ଅଥଚ ତହିଁରେ ବଳିଷ୍ଠତା ନ ଥାଏ । ତଳପେଟ ତଳେ ଅନ୍ତ୍ର । ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ରର ମାଂସପେଶୀ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ । ସୁତରାଂ, ଅନ୍ତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ସେପରି ସୁଚାରୁରୂପେ ହୁଏନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ଶ୍ୱେତସାର ବହୁଳ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉ, ତାହାର କେତେକ ଅଂଶ ଚୋବାଇବାରେ ଦାନ୍ତମୂଳର ଲାଳରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଅନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ ଭାତ ଆଦୌ ନ ଚୋବାଇ ଗିଳିଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏନାହିଁ । ଏପରିକି ମୂଳିଆଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ 'କଞ୍ଜି ଚାଉଳ ପେଟ ଭିତରକୁ ଗଳାଇଦେଇ ବେଶ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ ଥାଆନ୍ତି । ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ

ଲୋକଙ୍କର ସେତେ ପରିମାଣରେ ଶ୍ୱେତସାର ଖାଇବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥାଏ । ସୁତରାଂ, ଅନ୍ତ୍ର ଦୁର୍ବଳ ହେବାର କଥା, କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ଦାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତକୁ ସାଧାରଣରେ ସରସା ଦାନ୍ତ କହନ୍ତି । ଏହା ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ ଲୋକେ ବୁଢ଼ା ବୟସକୁ ପାକୁଆ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଶ୍ୱେତସାର ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଦାନ୍ତ ଓ ଅନ୍ତ୍ର କେବଳ ସମର୍ଥ । ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ଦୁର୍ବଳଥାଏ । ସେହିହେତୁରୁ ସେମାନେ ଶ୍ୱେତସାର ବହୁଳଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜୀର୍ଣ୍ଣକରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ରୋଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ଅସମୟରେ ମରିଯାନ୍ତି ।

ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ । ତାଙ୍କର ତଳପେଟ ଓ ଅନ୍ତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳେ । ସୁତରାଂ,ତଳପେଟ ମାଂସଳ ନ ହେବାରୁ ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ପରି ଦିଶେନାହିଁ । ଉପର ପେଟର ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କର କ୍ରିୟା ଉତ୍ତମରୂପେ ନୋହିବାରୁ ତାହା ବଢ଼ିଯାଏ । ଏପରି ପେଟକୁ ଅନ୍ତ୍ରଲପେଟ କହନ୍ତି । କାହାରି କାହାରି ଅନ୍ତ୍ରଲ ପେଟ ଏପରି ବଡ଼ ଅନ୍ତ୍ରଲ ଓ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ ଯେ ସେଥିରେ ବିଛ, ଅସରପା ପ୍ରଭୃତି ଲୁଚି ରହିବାର ଶୁଣାଅଛି । ଛତି ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁପାତରେ ବଡ଼ ହୁଏ । କୌଣସି ପୁରୁଷଙ୍କର ସ୍ତନ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତନପରି ଉଚ୍ଚ ହୋଇଥାଏ । କେବଳ ଏତିକି କାହିଁକି ସମସ୍ତ ଦେହ ମୋଟା ଜଣାପଡ଼େ, ଅଥଚ ସେ ଅନୁପାତରେ ମୁଣ୍ଡ ସାନ ହୁଏ । ଏହା ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ମଣିଷ । ଲୋକେ ମୋଟାହୋଇ ଆସିଲେ ଚିକିତ୍ସକ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ମାଂସ ଊଣା କରାଇବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଧାଇଁବାକୁ, ବ୍ୟାୟାମ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି; ଅଥବା ଘିଅ, ନବାତ ଆଦି ଉଦ୍ଭିଦ ସାର ନ ଖାଇ ମାଛ ମାଂସ ଖାଇଲେ ପାକସ୍ଥଳୀରେ ତାହା ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବା କାରଣରୁ ସେଠାରେ ମାଂସପେଶୀ କ୍ରମଶଃ ସବଳତା ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ ଏବଂ ପେଟର କେତେକ ରସ ନେଇ ନିଜେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହେବ, ସୁତରାଂ, ଅନ୍ତ୍ରଲପେଟ କମିଯିବ । ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି କ୍ରିୟା ଚଳିବ । ପୁଣି ଧାଇଁବା, ବ୍ୟାୟାମ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର କାର୍ଯ୍ୟ । ଏଥିରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ମାଂସପେଶୀରେ ଭାର ପଡ଼େ ସେଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ିବାରୁ ସେଠାରେ ଆଉ ମେଦ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ; ବରଂ ମାଂସପେଶୀମାନ ନିଜର ବୃଦ୍ଧି ସକାଶେ ମେଦରୁ ସାର ହରଣ କରି ନିଅନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ବ୍ୟାୟାମ ପ୍ରଭୃତିରେ ମୋଟା ଲୋକ କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ଆସେ ।

ଯାହାହେଉ, ସ୍ଥୂଳରେ ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ୍ଭୋଜୀ ଉଭୟ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ଶରୀର ଗଠନ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ । କଥାରେଅଛି ଯେ "ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ଲରେ ଗଢ଼ା" ବୋଲି କହନ୍ତି, ସେପରି ଲୋକ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ବିରଳ । ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର କାବ୍ୟ, କବିତାରେ ରମଣୀମାନଙ୍କ ଦାନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖାଯାଏ । ଡାଳିମ୍ବମଞ୍ଜି ପରି ଦାନ୍ତ ସବୁଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି କବିମାନେ କହି ଅଛନ୍ତି ! ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ସେଭଳି ଦାନ୍ତ ଥିବାର ସଚରାଚର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଦାନ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ଫାଙ୍କ ନ ଥାଏ କି ଗୋଟାଏ ଦାନ୍ତ ଆଉ ଗୋଟିକି ଉପରେ ମାଡ଼ି ବସି ନ ଥାଏ । ସାଧାରଣ କଥାରେ ଯାହାକୁ "ମୁଗଦାନ୍ତ" କହନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କ ଦାନ୍ତ ସେହି ପରିହୁଏ । "କୋଡ଼ଦାନ୍ତ" ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ନ ହୋଇ ପରିଷ୍କାର ଧଳା ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକଙ୍କ ପାଟି ନ ଗନ୍ଧାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାହା ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ପାଟି ପରି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେନାହିଁ ।

ପୁଣି ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ଶରୀର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମାଂସ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଉଭୟ ପ୍ରକାର

ଖାଦ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସୁତରାଂ, ଏମାନଙ୍କ ଦାନ୍ତମୂଳରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଲାଳବାହାରେ । ଅନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ରିୟା ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଚଳେ, ସେଥିପାଇଁ ତଳପେଟ ସୁନ୍ଦର ଓ ସବଳ ହୁଏ । ପାକସ୍ଥଳୀରେ ମାଂସ ଶ୍ରେଣୀର ଖାଦ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଜୀର୍ଣ୍ଣକ୍ରିୟା ସବୁବେଳେ ଲାଗିଥିବାରୁ ଉପରପେଟ ପୁଷ୍ଟ ଓ ଚକ୍ଷୁ ପ୍ରୀତିକର ହୋଇଥାଏ । ଯାହା କିଛି ଖାଇଲେ ଏମାନଙ୍କର ସହଜରେ ହଜମ ହୁଏ ଏବଂ କୌଣସି ଉଦରରୋଗ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । ଏହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସର୍ବଦା ଭଲ ରହେ ଓ ଏଥିସଙ୍ଗେ ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା ମିଶିବାରୁ ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ, ଆମେରିକାରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଭେଦରେ ଶରୀର ଭେଦ ଜାଣିବାକୁ ୫୪୭ ଜଣଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇଥିଲା । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୩୨୯ ଜଣ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ବାହାରିଲେ । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧୭୨ ହେଲା । ବାକି ୪୬ ଜଣ ମାତ୍ର ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ରହିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ୪୬୮ ଜଣଙ୍କୁ ଏହି ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଦେଖାଗଲାଯେ, ୨୯୪ ଜଣ ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ୧୪୭ ଜଣ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଗଲାପରେ ବାକି ୨୭ ଜଣ ମାତ୍ର ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ରହିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଆଉ ଟିକିଏ ଅଧିକ ହୋଇଥିଲେ ବରକନ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗ କରିବାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଏତେ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥାନ୍ତା, କି ନୂତନ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତରେ ଦରିଦ୍ର କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କୁ ଚିତ୍ର ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ କିଛି ନିରର୍ଥକ ଅର୍ଥଦାନ କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ମାନବ ପ୍ରାଣ ସ୍ୱତଃ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହି ହେତୁରୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବାକୁ ହୃଦୟରେ ଗଭୀର ଅଭିଲାଷ ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିର ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସଙ୍ଗରେ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଅନେକ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣର ବାଳକ ବାଳିକା ସାବୁନ ଲଗାଇ ଗୋରାହେବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିବାର ଶୁଣାଅଛି । ଥରେ ଜଣେ କଲେଜ ଅଧ୍ୟାପକ ଗଳ୍ପଛଳରେ କହିଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ନବୀନ ଯୌବନରେ ଏହି ଭଳି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ବହୁତ ଟଙ୍କାର ତପସ୍ୟାରସ୍ ସାବୁନ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଅଛନ୍ତି । କେବଳ ସେତିକ ନୁହେଁ । ମୁଣ୍ଡ ବାଳ କାଟିବାରେ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ପ୍ରଣାଳୀରେ, ଏପରିକି ଚାଲିବା, ହସିବା, ଚାହିଁବା, ବସିବାରେ ଲୋକେ ନିଜ ନିଜକୁ ଟିକିଏ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । ଆଜି କାଲି ଫ୍ୟାସନ୍ ବୋଲି ଯାହା ବାହାରିଛି ସେ କେବଳ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବାର ଉଦ୍ୟମ । ଭଲ ଆଖିରେ ସୁନା ପ୍ରଚକ୍ଷୁ ଘେନିବା, ସୁନା ଶିକୁଳିରେ ଘଣ୍ଟା ଓହଳାଇବା, ହାତରେ ସରୁବେତ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଚାଲିବା, ସବୁ ସାଧାରଣ ଫ୍ୟାସନ୍ ହୋଇଗଲାଣି । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରୂପା, ପିତଳ, କଂସା, ଲୁହାର ଅଳଙ୍କାରରେ ଦେହକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଲାଳସାରେ ନିଜର ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରୁଅଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା କାଳିଆ ଲୁଗା ଗୁଡ଼ ଛାଡ଼ି, ପିଗୁପାଡ଼ଶାଢ଼ୀ, ବନାରସି ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧୁଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ, ତଥାପି ପ୍ରକୃତି ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ଶକ୍ତି, ସ୍ପୃହା ବିଶ୍ୱଜଗତରେ ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ିଯାଏନାହିଁ । ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ଦୈନନ୍ଦିନ କ୍ରିୟାରେ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀ ଓ ମାଂସଭୋଜୀ ଉଭୟେ ମିଶି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଏ ମିଶ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଧୀର ଗତିରେ ଚାଲିଅଛି, ଚାଲିବାର କଥା । ମାନବ ଜାତିର ଅନନ୍ତ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିନକେ ହୋଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରକୃତିର ଏହି ଧୀର ମିଶ୍ରଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ଦିନକୁ ଦିନ ସୁନ୍ଦରରୁ ସୁନ୍ଦରତର ହେଉଅଛି । ଏକଯୁଗ ପରେ ଆଉ ଏକ ଯୁଗକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ବଦଳିଯାଉଅଛି । ଆଜି ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଏତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି କେତେ ଶତାବ୍ଦୀପରେ ପ୍ରକୃତି ତାକୁ ସେହିପରି ଦେଖାଇବ । ତେବେ ସେତେବେଳେ ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନୁସରଣରେ ଯେ ଚାଲିଥିବ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହି ଏ ବିଷୟ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଲୋକ ମରୋଗ ହେବାର ଦେଖାଯାନ୍ତି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଉଭୟଭୋଜୀପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ନିରାମିଷାଶୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆମିଷାଶୀଙ୍କଠାରେ ରୋଗର ମାତ୍ରା ଅଧିକ । ଉଦ୍ଭିଦର ରୋଗ ଅତି ଅଳ୍ପ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ରୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ପରେ ଏବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭିଦଠାରୁ ଅଧିକ ରୋଗ ହେଉଥିବାରୁ, ମାଛ ମାଂସ ଖାଇଲେ ଦେହରେ ନାନା ରୋଗ ଜନ୍ମେ । ସେହି ପରି ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ରୋଗ ବିଶେଷ ହୁଏ । ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା, ମିଳମିଳା, ତଣ୍ଟିଧରା, ଏମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ରୋଗ । ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ର ପେଶୀ ଦୁର୍ବଳଥିବାରୁ ଶ୍ୱାସ କ୍ରିୟାରେ ଟିକିଏ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ । ନିଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି କୀଟାଣୁ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲେ, ସବଳ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ତାହାକୁ ମାରିପକାଏ; କିନ୍ତୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଦୁର୍ବଳ ଥିବାରୁ ସବୁପ୍ରକାର କୀଟାଣୁ ସର୍ବଦା ବିନଷ୍ଟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌ର ନାନା ପ୍ରକାର ରୋଗ ଏମାନଙ୍କର ଦେଖାଯାଏ । ହୃତପିଣ୍ଡର ପେଶୀ ଦୁର୍ବଳଥିବାରୁ ହୃଦ୍‌ରୋଗ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ପୁଣି ଶରୀରର ସକଳ ସ୍ଥାନର ପେଶୀ ସମାନ ପୁଷ୍ଟ ଓ ସବଳ ନ ଥିବାରୁ ଜ୍ୱର ହେଲାବେଳେ ପୁଷ୍ଟତର ପେଶୀମାନଙ୍କରେ ଅଧିକ ଉତ୍ତାପ ଜମାହୁଏ ଏବଂ ଦୁର୍ବଳ ପେଶୀମାନଙ୍କରେ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ତାପ ରହେ । ଦେହର ବିଭିନ୍ନାଂଶରେ ଉତ୍ତାପର ପରିମାଣ ଭିନ୍ନହେବାରୁ ଅଧିକ କମ୍ପହୁଏ । ଏହି କମ୍ପର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିକାର ଦୁର୍ବଳ ପେଶୀମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଉତ୍ତପ୍ତ କରିବା ଅଥବା ସବଳ ପେଶୀମାନଙ୍କର ଉତ୍ତାପ ଊଣା କରି ଦେବା । ଦେଖାଯାଏ କୌଣସି କୌଣସି ଲୋକ ଘଷିଦେବାରେ କମ୍ପ ଊଣା ହୋଇଯାଏ । ଏହାର କାରଣ ସେମାନେ ପେଶୀ ଉଣ୍ଡି କେଉଁଠାରେ ଅଧିକ ଘଷିବାକୁ ହେବ କେଉଁଠାରେ ବା ଅଳ୍ପ ଘଷିବାକୁ ହେବ ତାହା ଜାଣି ସେହିପରି ଘଷନ୍ତି । ଦୁର୍ବଳ ପେଶୀ ଉପରେ ଟିକିଏ ଘର୍ଷଣକଲେ, ତାହା କେତେ ସମୟ ପରେ ସବଳ ପେଶୀ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଏ । କମ୍ପ ଊଣା କରିବାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ରୋଗୀକୁ ଭଲକରି ଘୋଡ଼ାଇଦେବା । ଲୁଗାଭିତରର ବାୟୁ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ତପ୍ତହୋଇ ସେହି ଉତ୍ତାପରୁ ଦୁର୍ବଳ ପେଶୀମାନେ ଉତ୍ତାପ ଗ୍ରହଣ କରି ସବଳ ପେଶୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ପୁଣି ଝାଳ ବହିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲେ, ସବଳ ପେଶୀରୁ ପ୍ରଥମେ ବୁହେ ଏବଂ ବେଶି ପରିମାଣରେ ମଧ୍ୟ ବୁହେ । ସେଥିରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଗେ ଶୀତଳ ହୋଇଯାନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ଉତ୍ତାପ ସମାନ ପରିମାଣରେ ରହେ । ଏବଂ ଏହାହେଲେ ଆଉ କମ୍ପ ରହେ ନାହିଁ । ଏ ସବୁଛଡ଼ା ମାଂସ ଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ମୂର୍ଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ମାତ୍ରାରେ ହୁଏ । ମୂର୍ଚ୍ଛା ହେବାର କାରଣ ମୁଣ୍ଡର ପେଶୀ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସବଳଥିବାରୁ ସେଠାରୁ ପେଶୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହୁଏ ଓ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଏବଂ ପେଶୀକୁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ବଳ ଯୋଗାଇବାକୁ ସେଠାରେ ଅଧିକ ରକ୍ତ ସଞ୍ଚିତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଉତ୍ତାପ ବଢ଼େ ଏବଂ ମୂର୍ଚ୍ଛା ହୁଏ । ସୁତରାଂ, ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସାଧାରଣତଃ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚି ଓ ପଙ୍ଖାରେ ବିଞ୍ଚି ଚିକିତ୍ସା କରିଥାନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ ଟିକିଏ ଶୀତଳ ହୋଇଗଲେ, ରକ୍ତ ପୁଣି ଫିଟିଯାଏ ଏବଂ ମସ୍ତିଷ୍କର କ୍ରିୟା ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସେ । ଏହିପରି ନାନାରୋଗ ମାଂସଭୋଜୀପ୍ରକୃତିର ଲୋକଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ରୋଗ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ମାତ୍ରାରେ ହୁଏନାହିଁ । ଶରୀରବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତାମାନେ ଏହି ଅନୁପାତ ସାଧାରଣତଃ ୩ କୁ ୧ ଧରିଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍, ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତିନିଜଣ ପୀଡ଼ିତ ହେବା ସ୍ଥଳେ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଜଣେ ମାତ୍ର ହୁଏ । ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୋଗ ଯେ ହୁଏ ନାହିଁ ତା ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ପରିମାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ତୃତୀୟଖଣ୍ଡ—ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା, ତୁଳା ଓ ବିଛା, ୧୩୨୫ ସାଲ

* * *

ପୂର୍ବ ନିବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ, ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ ନୀରୋଗ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀମାନେ ନାନା ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ପୁଣି ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀଙ୍କଠାରୁ ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କ ରୋଗ, ପ୍ରକାର ଓ ପ୍ରବଳତାରେ ଅଧିକ । ଏକଥା ବହୁ ପରିମାଣରେ ଠିକ୍ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହିଁ ଉଭୟଭୋଜୀଙ୍କ ପ୍ରକୃତି । ସୁତରାଂ ଥରେ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ, ସେମାନେ ପୁଣି ଶୀଘ୍ର ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଆନ୍ତ୍ରିକ ଓ ସ୍ନାୟୁବିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଘଟିଲେ, ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀମାନେ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି, ସେଥିରେ ଏମାନଙ୍କର ରୋଗ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁଣି ମାଂସଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀମାନଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ତହିଁରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇବାକୁ ବହୁ ଦିନ ଲାଗେ । ବିଶେଷ ରୋଗ ହେଲେ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିବା କଠିନ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚିଯାଆନ୍ତି, ସେମାନେ ଚିରରୋଗୀ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ବାତାଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଉନ୍ମାଦ, କମ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କର ଓ ଚର୍ମରୋଗ ଏବଂ କୁଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀମାନଙ୍କର ସହଜରେ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅଧିକ ମାଂସଭୋଜନରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କୁଷ୍ଠରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ତାର କାରଣ ବିଶେଷ ମାଂସ ଖାଇବା ବା ଅସଂଯତ ଭାବରେ ଜୀବନ କଟାଇବା ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀର ପ୍ରକୃତି ନୁହେଁ, ସୁତରାଂ, ସେ ତାହା ସହିପାରେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କଥା କହିବା ଦରକାର । ମାଂସଭୋଜୀ, ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଓ ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ଭେଦରେ ଶରୀର ଗଠନରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରକୃତିଭେଦ ଏ ଗଠନ ପାର୍ଥକ୍ୟର କାରଣ କି ଗଠନ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପ୍ରକୃତିଭେଦର କାରଣ ସେ କଥା ମୀମାଂସା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଏଠାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଯେ ଯାହାଠାରୁ ଶରୀର ଗଠନରେ ଭିନ୍ନ ସେ ତାହାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଏବଂ ଯେ ଯାହାଠାରୁ ପ୍ରକୃତିରେ ଭିନ୍ନ ତାଠାରୁ ତାର ଶରୀର ଗଠନଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଅତଏବ, ପ୍ରକୃତିଭେଦରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କଠାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ରୋଗ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଶରୀରଗଠନ ସଙ୍ଗେ ସେହି ସେହି ରୋଗର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର କୁହାଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲାନାହିଁ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବିଷୟରେ ବିଚାର କରିବାକୁ ଗଲେ, ତାର ଗଠନ ପଦ୍ଧତି ବା ଗଠନ ପରିପାଟି ଯେପରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ ସେହି ପଦାର୍ଥର କି ଭଳି ବ୍ୟବହାର କରାହୋଇଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଗଠନ ପରିପାଟୀ, ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ଥିବାରୁ ପଦାର୍ଥର ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପଣ କଲାବେଳେ ତାହାହିଁ ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ବ୍ୟବହାର ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ବ୍ୟବହାରହିଁ ପଦାର୍ଥର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥର ଯଥେଚ୍ଛା ବ୍ୟବହାର କଲେ ତାହା ଶୀଘ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ନିକୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥକୁ ଜଗିରଖି ବ୍ୟବହାର କଲେ, ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥାଏ ।

ସୁତରାଂ, ଗଠନ ପଦ୍ଧତି ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସବଳତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ତା ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଘଟଣା ବା ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ, ଉଭୟଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକେ ଏକାବେଳକେ ରୋଗ ହୀନ ଏବଂ ମାଂସ ଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀମାନେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ରୋଗୀ ହେବେ ବୋଲି କଦାପି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଉଭୟଭୋଜୀଙ୍କ ଶରୀର ଅସଂଯତ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ନିୟମ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ନିଜ ଲାଳସା ବା ଅଭିରୁଚି ଅନୁସାରେ ଚଳିଲେ, ସୁସ୍ଥ ସବଳ ରହିବା

ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ସେହିପରି ମାଂସ ଭୋଜୀ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀମାନେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳିଲେ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ହୋଇ ପାରିବେ ।

ଅସଂଯତ ଭାବେ ଜୀବନ ଚଳାଇବା ଯେପରି ଶରୀରର ଅଯଥା ବ୍ୟବହାରରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ, ବଙ୍କା ହୋଇ ବସିବା, ଶୋଇବା ଛିଡ଼ା ହେବା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ସଳଖ କରି ରଖି ବସିବାକୁ ଅନେକ ଉପହାସ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବଙ୍କା କରି ବସିଲେ ଯେ କି କ୍ଷତି ହେବା ସମ୍ଭବ, ତାହା ସେମାନେ ହୁଏତ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଥଚ ନିଜ ଦେହରେ ଭୋଗନ୍ତି । କେହି କେହି ଶୀତଦିନ ରାତିରେ ମୋଡ଼ି ହୋଇ ବୃତ୍ତ ଆକାରରେ ଶୁଅନ୍ତି । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି ହୁଏ । ମୁହଁମାଡ଼ି ଶୋଇବାରେ ଯେ କି କଷ୍ଟ ହୁଏ, ତାହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ସ୍ଥିର ଅବସ୍ଥାରେ ବଙ୍କା ହୋଇ ବା ଦେହର ଉଚିତ ଧାରାକୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରି ବସିଲେ କି ଛିଡ଼ା ହେଲେ, ବାସ୍ତବିକ ସେତେ କ୍ଷତି ହୁଏନାହିଁ । ସଳଖ ହୋଇଗଲେ ଦେହ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥାକୁ ପୁଣି ଚାଲିଆସେ । ଏହାର କାରଣ ଯେଉଁ ମାଂସପେଶୀ ବା ଶିରା ହାଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥାଏ, ଉପରୁ ଚାପ ଖସିଗଲେ, ତାହା ପୁଣି ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଆସେ । ମାତ୍ର କାମ କଲାବେଳେ ଦେହର ଉଚିତ ଧାରାରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଲେ, ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ପେଶୀ ପ୍ରଭୃତି ଅପର ସ୍ଥାନରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅନ୍ୟ ପେଶୀ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । କାମ କଲାବେଳେ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଖାଲି ରହି ନ ପାରେ । ସେତେବେଳେ ଶରୀରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ କ୍ରିୟା ପ୍ରବଳ ଗତିରେ ଚାଲିଥାଏ ଏବଂ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବା ବୃତ୍ତିରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଶରୀର ମଧ୍ୟର ପେଶୀ ଶିରା ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ନେଇ ତତ୍କାଳୀନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ଦେହର ସାଧାରଣ ଧାରା ବ୍ୟତିକ୍ରାନ୍ତ ନୋହିଥିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ଦେହର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ଅନୁପାତ ଠିକ୍ ରହେ ଓ ଦେହ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ହୁଏ । ପେଶୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେଲେ, ଏହି ଅନୁପାତରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟେ ଏବଂ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ତଥା ପେଶୀ, ଶିରା, ଅସ୍ଥି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଘଟେ ।

ଏଥିରୁ ଜଣା ଯାଉଅଛି ଶରୀରର ଗଠନ ପଦ୍ଧତି ତାର ଅବସ୍ଥାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଉପରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଗଠନ ଯେପରି ଥାଏ, ଦେହର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟବହାରରେ ତହିଁରୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଦଳିଯାଏ । ଗଠନ ଭେଦ ଉପରେ ଶରୀର ଭେଦ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଏହିପରି ବଦଳିଯିବାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନରେ ଶରୀର ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଘଟେ । ଅର୍ଥାତ୍, ଜନ୍ମ ହେଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଶିଶୁ, ଉଭୟ ଭୋଜୀ ହୋଇ ଜନ୍ମିଅଛି, ସେ ପରେ କେଳେବେଳେ ମାଂସ ଭୋଜୀ ଏବଂ ପୁଣି ଆଉ କେତେବେଳେ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀ ହୋଇ ପୁଣି ମଲାବେଳକୁ ଉଭୟ ଭୋଜୀ ହୋଇପାରେ । ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶରୀରର ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଅଛି । ତାହାହେଲେ ବାସ୍ତବରେ ଏହି ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ଶରୀରଭେଦ ଅର୍ଥାତ୍ ମାଂସଭୋଜୀ, ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ବା ଉଭୟ ଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଭିନ୍ନତା ଫଳରେ ଶରୀରଭେଦ ଘଟୁଅଛି । ଶରୀରର ଅବସ୍ଥିତି ଦେଖି ପ୍ରକୃତି ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଲକ୍ଷଣ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଅବସ୍ଥିତି ଭଲଥିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର ବସିବା ବୁଲିବା ବା କାମ କରିବା ବେଳେ ଦେହ ବଙ୍କା ହେଉନାହିଁ, ତାହାକୁ ଉଭୟ ଭୋଜୀ ବୋଲି ଧରାଯାଇ ପାରେ । ଯାହାର ଈଷତ୍ ବଙ୍କା ହୁଏ ତାକୁ ଉଦ୍ଭିଦ ଭୋଜୀ ଓ ଯାହାର ଅଧିକ ବଙ୍କା ହୋଇ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ଉଚିତ ଧାରା ଓ ଅବସ୍ଥିତିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟେ, ତାହାକୁ ମାଂସଭୋଜୀ ବୋଲାଯାଇ ପାରେ ।

ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କର ଦେହର ଗଠନ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ତ୍ରୁଟିଥିବାରୁ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ

ରୁଗ୍ଣ ହୋଇଥାନ୍ତି; ତଥାପି ଅନେକ ମାଂସ ଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଆପଣାକୁ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ମଣିଥାନ୍ତି, ମଣିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲାବେଳେ କିଏ ଆପଣାକୁ ଦୁର୍ବଳ ବା ଅସୁସ୍ଥ ମଣିବ ? ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କ ଶରୀର ଗଠନ ଯେପରି ସେଥିରେ, ସେମାନେ ଅଧିକ ଧଉଡ଼ ଧାପଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି । ତଥାପି ପ୍ରକୃତ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ କ୍ଷମତା ସେମାନଙ୍କର ସେତେ ବେଶି ନୁହେଁ । କାର୍ଯ୍ୟ କଷ୍ଟ ହେବାର ଦେଖାଗଲେ ସେମାନେ ପଛେଇ ପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ନୂଆ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି । ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ସେହିମାନେ ହିଁ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ଏବଂ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହେନାହିଁ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକ ଲୋକ ରୁଗ୍ଣ ହେବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ଅନେକ ରକ୍ତହୀନ ହୋଇ ଶେତା ଦିଶନ୍ତି । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିୟମ ପାଳନ କରି ଜୀବନକୁ ସଂଯତ ଭାବରେ ଚଳାଇଲେ ଅନେକ ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ପାରିବେ । ବଙ୍କା ହୋଇ ବସିବା, ଶୋଇବା, କାମ କରିବା ଏମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟକର । ମେରୁଦଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନାନା ରୋଗ ଏମାନଙ୍କର ସିଧା ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖି ପାରିଲେ ଏମାନେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ନୀରୋଗ ହେବେ । ଲଇଁ କରି ଅଥବା ଶୋଇ କରି ପଢିବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପିଲାମାନେ ଏ ସବୁପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଅସୁସ୍ଥ ଓ ରୁଗ୍ଣ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ତୃତୀୟଖଣ୍ଡ—ନବମ, ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା,ଧନୁ ଓ ମକର, ୧୩୨୫ ସାଲ

-୬-

ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଓ ବିଶେଷରେ ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କର, ଅଳ୍ପାୟୁ ଓ ସହଜ ବିନାଶଶୀଳତା କେତେକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରତିହତ କରିବାକୁ ହେଲେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବରେ ସଂଯମ ଏବଂ ସନ୍ତାନ ପରିପାଳନାରେ ସମଧିକ ଯତ୍ନ ଓ ବିଚାରବୁଦ୍ଧି ଯେ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେବ, ପୂର୍ବ ବିଭାଗରେ ସେ କଥାର କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଭାସ ଦିଆଯାଇଅଛି । ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବରେ ସଂଯମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ପିତାମାତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ଅଶିକ୍ଷିତା ବା ଅଳ୍ପଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ପୁରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ସଂଯମ ଆଶାନୁରୂପ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆଗପଛକୁ ବିଚାର କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସଂଯମର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି ସେମାନେ ସେହି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସାଧନା ଓ ଚେଷ୍ଟାର ସହିତ ସଂଯମ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି । ଉପଯୁକ୍ତ ବଳଶାଳୀ ସନ୍ତାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷା ସମାଜ ସ୍ଥିତିର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ।

ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବରେ ସଞ୍ଜମ ଅବଲମ୍ବନ ନିଜେ କଷ୍ଟ ସାଧ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଅସମ୍ଭବ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସନ୍ତାନ ପରିପାଳନ ତାହାଠାରୁ ବଳି ବହୁପରିମାଣରେ କଷ୍ଟକର । ଅଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ ପରି ବିବେଚିତ ଓ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଖାଦ୍ୟପେୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଲାଳନ ପାଳନ ନିୟମ ସାଧାରଣତଃ ଅଜ୍ଞାତ ନ ଥିଲେହେଁ

କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସେଥିପ୍ରତି କେହି ବିଶେଷ ଯତ୍ନବାନ୍ ନୁହନ୍ତି । ଲୋକେ ସଚରାଚର କହିଥାନ୍ତି ଗଛଟିଏ ଉତ୍ତୁରାଇବା ପିଲାଟିଏ ଉତ୍ତୁରାଇବା ସଙ୍ଗେ ସମାନ" । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟବେଳକୁ ଗଛ ଉତ୍ତୁରାଇବା ପ୍ରତି ଯେତେ ଯତ୍ନ ଓ ଶ୍ରମ କରିଥାନ୍ତି ସନ୍ତାନ ପାଳନରେ ସେପରି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସନ୍ତାନର ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରତି ପିତାମାତାଙ୍କର ଅବହେଳାରୁ ବା ଉଦାସୀନତା ଏହାର କାରଣ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ନିଜେ ନିଜ କଥା ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ । ପିତାମାତା ଖାଇବାକୁ ନ ଦେଲେ ପିଲା ଭୋକରେ କାନ୍ଦି ନିଜର ଅଭାବ ଜଣାଇ ପାରେ, ରୋଗରେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ପାରେ ଏବଂ ଭାବୀ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ ସେ କଥା ପିତାମାତାଦି ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଆଗେ କହି ସେ ବିଷୟରେ ନିଜେ ସାବଧାନ ଓ ସତର୍କ ରହେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖାଏ । ଏପରିକି ପିତାମାତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତିପାଳକ ମରିଗଲେ ବା ତାକୁ ନ ପଚାରିଲେ ସେ ସଂସାର ସମୁଦ୍ରରେ ଏକାବେଳେକେ ଭାସିଯାଏ ନାହିଁ, ଚେଷ୍ଟା କରି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କୌଣସିଠାରେ କୂଳଧରି ନିଏ । ପୁଣି ଅତି ପ୍ରତିପାଳନାରେ ସନ୍ତାନର ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳତା ନଷ୍ଟ ହେବାର କଥା । ସେଥିପାଇଁ ଦେଖାଯାଏ ବାପମାଙ୍କର ଗେହ୍ଲା ପୁଅମାନେ ଜୀବନରେ ଅଧିକ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଭିଦମାନଙ୍କର ଯେତେ ପ୍ରକାର ଶତ୍ରୁ ଓ ବିନାଶର କାରଣ ଆଖିରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ପଡ଼େ, ମନୁଷ୍ୟର ସେପରି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବିକ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ପୃଥିବୀର ପ୍ରଧାନ ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ହୋଇଥିବାରୁ ତାର ଜୀବନ ଉପରେ ସେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବିପଦ ନାହିଁ । ଜୀବନର ସନ୍ଦେହ ଘଟିବାବେଳେ ସେ ସାମାନ୍ୟ ତୃଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରକାଣ୍ଡକାୟ ହାତୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକୃତି ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥର ବିନାଶ ସାଧନରେ ବା ଅନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିପାରେ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ସନ୍ତାନ ପରିପାଳନ ପ୍ରତି ଲୋକେ ବିଶେଷ ଭାବିତ ନୁହନ୍ତି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିପାଳନ ଅଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବଞ୍ଚିରହି ସଂସାରରେ ବହୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରି ଅଛନ୍ତି; ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରତିପାଳନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ । ଯାହାର ଯେତିକି ବେଶି ଶକ୍ତି ସେ ନିଜକୁ ଚଳାଇବାରେ ଏବଂ ନିଜ ଜୀବନ ପରିଚାଳନାରେ ଅନ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟର ଅନାବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରିବାରେ ସେତିକି ସମର୍ଥ । ତଥାପି ତାହାର ହିଁ ବିଶେଷ ବାହ୍ୟିକ ପରିଚାଳନା ଦରକାର । କ୍ଷୀଣ ସ୍ରୋତ ଯେପରି ବାଧାବିଘ୍ନ ଲଙ୍ଘି ବିପଥରେ ଯିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ପୁରାତନ ପନ୍ଥାରେ ଗତି କରିଥାଏ, ଦୁର୍ବଳପ୍ରାଣୀ ସେହିପରି ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ପୁରାତନ ପରିଚିତ ମାର୍ଗରେ ଜୀବନ ଚାଳିତ କରି ସଂସାରରେ ନିରାପଦରେ ବଞ୍ଚିରହେ, ଏହି ଉପମା ଅବଲମ୍ବନରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ପ୍ରବଳ ଜଳସ୍ରୋତ ଯେ କୌଣସି ଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଯାଏ, ବାଟରେ ବନ ପର୍ବତ ଲଙ୍ଘି, ଗ୍ରାମ ନଗର ଭସାଇ ନିଜ ମାର୍ଗ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାପରି, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରାଣୀ ବାଧା ବିଘ୍ନ ନମାନି ସଂସାର ସାଗରରେ ଆପଣାର ଜୀବନ ତରଣୀ ଏପରି ଅସଙ୍ଗତ ଓ ଅସାବଧାନ ଭାବରେ ଚଳାଇ ପାରେ ଯେ, ପରିଶେଷରେ ବିନାଶ ହିଁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ପାରେ । ସୁତରାଂ, ଯେଉଁଠାରେ ଯେତିକି ଶକ୍ତି ସେଠାରେ ସଂଯମର ସେତିକି ପ୍ରୟୋଜନ । ମନୁଷ୍ୟ ଶିଶୁ ନିଜକୁ ଚଳାଇବାରେ ବେଶ୍ ସମର୍ଥ ଏବଂ ପରିଣତ ବୟସରେ ସେ ଆଦୌ ଅନ୍ୟର ପରିଚାଳନା ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ; ତଥାପି ତାର ଶକ୍ତିର ପ୍ରବାହ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ବାଟ ଫିଟାଇ ଦେବା ଦରକାର । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେ ପରିଣତ ବୟସରେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ବାଟରୁ ବାହାରି ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ବାଲ୍ୟ ବୟସରେ ଯେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସେତେବେଳେ ସେ ନିଜର ବାଟ ନିଜେ ଖୋଜିନେବା ଅସମ୍ଭବ । ଅନେକ ବାଳକ ଯେ ପିତାମାତା ବା ଅନ୍ୟ ଅଭିବାବକଙ୍କ ପରିଚାଳନା ଅଭାବରେ

ମଧ୍ୟ ଜୀବନରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାର କାରଣ ସମାଜ ତାଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ଗୌଣ ଭାବରେ କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ ମାର୍ଗରେ ପ୍ରଧାବିତ କରେ । ସମାଜ ହେଉ ବା ପିତାମାତା ହୁଅନ୍ତୁ, ସନ୍ତାନର ଗତି ଚାଳିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ କାହାରି ଜଣକର ଶାସନା ପ୍ରୟୋଜନ । ଅତଏବ, ସନ୍ତାନ ପରିପାଳନ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହାର ଅଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଯେପରି ବିନାଶ, ସମାଜର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କ୍ଷତି ହେବାର କଥା ।

ଚାଣକ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି—“ଲାଳୟେତ୍ ପଞ୍ଚବର୍ଷାଣି, ଦଶବର୍ଷାଣି ତାଡ଼ୟେତ୍, ପ୍ରାପ୍ତେତୁ ଷୋଡ଼ଶେ ବର୍ଷେ ପୁତ୍ରଂମିତ୍ରବଦାଚରେତ୍ ।” ତାଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନର ତିନିଗୋଟି ବିଭାଗ । ପ୍ରଥମରେ ତାର ଲାଳନପାଳନ, ତତ୍ପରେ ଶାସନ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ତାର ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ବିବେକ ଅନୁସାରେ ଚଳିବାର ସମୟ । ଚାଣକ୍ୟ ଯେ ବୟସ ବିଭାଗ କରି ଅଛନ୍ତି ତାହା ଦେଶ-କାଳ-ପାତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ନୋହି ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ବିଭାଗର କ୍ରମ ଅବିକଳ ଏହି ପରି । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଶିଶୁ ଚଳତ୍‌ଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ଉଦ୍ଭିଦ ସଦୃଶ । ଉଦ୍ଭିଦର ଅନେକ ଗୁଣ ତାଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ସେ ଜ୍ଞାନବିବେକ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ । ପିତାମାତାଙ୍କ ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣନିର୍ଭର କରେ । ପିତାମାତା ବା ତାଙ୍କ ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟ କାହାରି ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତିରେକେ ଅଯତ୍ନ ବର୍ଦ୍ଧିତ-ବୃକ୍ଷଲତା ପରି ତାର ବିକାଶ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଏଥିପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ ଶିଶୁ ଜନ୍ମହେଲାବେଳେ ଉଦ୍ଭିଦ-ଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତିଘେନି ପୃଥିବୀକୁ ଆସେ । ବାସ୍ତବିକ ବାଲ୍ୟ ବୟସରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଓ ସକଳ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଉଦ୍ଭିଦପରି । ଉଦ୍ଭିଦ ଯେପରି ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ଚଳୁଥିବାରୁ ତାର କେବଳ ପାଳନ ଦରକାର ଏବଂ ଶାସନ ଆଦୌ ଦରକାର ନୁହେଁ, ଉଦ୍ଭିଦ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ମାନବ ଶିଶୁର ସେହିପରି ପାଳନାହିଁ ଦରକାର । ସେ ବୟସରେ ଶାସନାର କ୍ଷେତ୍ର ନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ଆସେ ଏବଂ ତାହା ସମଗ୍ର ଯୌବନ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇରହେ । ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚପଳ । ସୁତରାଂ, ସେତେବେଳେ ପାଳନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶାସନହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ତତ୍ପରେ ପ୍ରକୃତି ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଓ ପରିବଦ୍ଧ ହୋଇଗଲେ, ମାଂସଭୋଜୀ ବା ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ଯେ ପ୍ରକୃତି ହେଉ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଚଳାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ତାର ବୁଦ୍ଧି, ବିବେକ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଶିଶୁର ଲାଳନପାଳନ ବିଷୟରେ ପ୍ରଥମେ ତାର ଖାଦ୍ୟପେୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଦରକାର । ଖାଦ୍ୟ-ପେୟ କହିଲେ ତାର ପ୍ରକାର ଓ ପରିମାଣ ଉଭୟ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି ହୁଏ ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲରହେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟରୁ ପରିମାଣ ଅଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଏବଂ ସେଥିରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି ହୁଏ । ସଚରାଚର ମାଆମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଖୁଆଇବାକୁ ଯତ୍ନକରି ଥାନ୍ତି । ପାନଖାଇ ପିକ ଢୋକି ଦେଲେ ଯେପରି ଦେହରେ ରକ୍ତର ପରିମାଣ ବଢ଼ିବ ବୋଲି କାହାରି କାହାରି ଧାରଣା, ସେହିପରି ଅଧିକ ବଳାଇ ଖାଇଲେ ପିଲାଙ୍କ ଦେହରେ ମାଂସ ଲାଗିବ ବୋଲି ଅନେକ ମାଆ ବା ମାଆସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରାଣର ପୁଣ୍ୟତମ ବିଶ୍ୱାସ । ପିଲା ଦିନମଧ୍ୟରେ ଯେତେଥର ଓ ଯେତେ ବେଶି ଖାଇ ପାରେ ସେଥିପ୍ରତି ସେମାନେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି । ଫଳରେ ବେଶି ଖାଇବାରୁ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥାରେ ପାକସ୍ଥଳୀ ଓ ଅନ୍ତ୍ରରେ କୃମିଜାତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିକାରଣରୁ ପିଲାମାନେ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ଅନେକ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ମରି ମଧ୍ୟ ଯାଆନ୍ତି । ଆଉ କିଏ କେତେ ରୋଗରେ ମରନ୍ତି । ମୋଟରେ ଏ ସବୁକୁ ଗୋଟିଏ ନାମ ଦିଆଯାଇ ପାରେ-‘ମାତୃରୋଗ” ।

ବାସ୍ତବିକ୍ ପିଲାଙ୍କ ରୋଗ ମଧ୍ୟରେ କେହି କେହି ଯେ ମାଆକୁ ଗୋଟିଏ କରି ଧରନ୍ତି ତାହା କିଛି ଭୁଲ ନୁହେଁ । ତେବେ କେବଳ ଖାଦ୍ୟପେୟ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ । ଶିଶୁଙ୍କ ପରିଧେୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ବିଷୟରେ ଶୀତ ପ୍ରଧାନଦେଶରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ଯେତେ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ସାବଧାନତା ଆବଶ୍ୟକ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ସେତେ ନୁହେଁ; ତଥାପି ପରିଧେୟର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବାକୁ ହେବ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଖେଳିବା ବୁଲିବାକୁ ଓ ଶୋଇବାକୁ ଅବସର ଦେବା ଉଚିତ । ତାଙ୍କ ଗତିବିଧି ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକରେ ସେ ସବୁର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏଠାରେ ସେ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ପ୍ରବନ୍ଧର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ତତ୍ପରେ ଜୀବନର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗ । ପ୍ରଥମ ଯୌବନ ହିଁ ଶାସନାର ସମୟ । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଭେଦରେ ପ୍ରଥମ ଯୌବନ ବିକାଶର ସମୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଘଟେ । ଉଦ୍ଭିଦଭୋଜୀ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଯୌବନ ବିଳମ୍ବରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଉଭୟ ଭୋଜୀମାନଙ୍କର ତା ଠାରୁ ଚଞ୍ଚଳ ଓ ମାଂସଭୋଜୀମାନଙ୍କର ଆହୁରି ଚଞ୍ଚଳ ହୁଏ । ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ନୈତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଶାରୀରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ତାହା ଶୁକ୍ର ଗଠନ । ଶରୀରରେ ଏହି ଶୁକ୍ର ଗଠନ ହିଁ ସକଳ ପ୍ରକାର ଯୌବନ ସୁଲଭ ଶାରୀରିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ବଳଶାଳିତା ଓ ସୁଶ୍ରୀତ୍ୱର କାରଣ । ଏହାର ଧାରଣା ଉପରେ ଭାବୀ ଜୀବନର କୃତିତ୍ୱ ଓ ସୌଖ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ ଏବଂ ଏହାର ଅଯଥା କ୍ଷୟ ହେଲେ ବିନାଶ ଘଟେ । ଶାସ୍ତ୍ର ଯେ କହିଅଛି—"ମରଣ ବିନ୍ଦୁ ପାତେନ, ଜୀବନଂ ବିନ୍ଦୁ ଧାରଣାତ୍" । ତାହା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଜାତି ବା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉକ୍ତି ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ବହୁ ଶରୀରତତ୍ତ୍ୱ ନିହିତ ଅଛି । ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଶୁକ୍ର ଜଳବତ୍ ତରଳଥାଏ ଏବଂ ପରିମାଣରେ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପଥାଏ । ବୟସ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଗାଢ଼ତ୍ୱ ଓ ପରିମାଣ ବଢ଼େ । ଏହି ତରଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହା କୋଷ ମଧ୍ୟରୁ ଯାଇ ଶରୀରର ସର୍ବତ୍ର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୁଏ, ଏବଂ ପେଶୀ ଗଠନରେ ସହାୟକ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଏହା ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା ରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇ ଶରୀରର ବଳ ବିଧାନ କରେ ଏବଂ ଶରୀରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୌଷ୍ଠବ, ସରଳତ୍ୱ ଓ ସୁଶ୍ରୀତ୍ୱ ସମ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ଏହି ପ୍ରକାର ଶାରୀରିକ କ୍ରିୟା ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଯୌବନର ଶେଷ, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ, ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ଓ ଶିକ୍ଷାଭେଦରେ ସତର ଅଠରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥାଏ । ତତ୍ପରେ ଶୁକ୍ର ଗାଢ଼ ଏବଂ ପରିମାଣରେ ଅଧିକ ହେଲେ ତାହା ଆଉ ମାଂସ ପେଶୀ ବା ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜା ଗଠନର ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି ତେଣିକି କେବଳ ଶାରୀରିକ ବଳ ବିଧାନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ, ଅଥଚ ଏ ସମୟରେ ତାହା ଗାଢ଼ତର ଓ ପରିମାଣରେ କ୍ରମଶଃ ଅଧିକ ହେଉଥାଏ । ବାଇଶି ଚବିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଶୁକ୍ରର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାଢ଼ତ୍ୱ ଆସିଯାଏ ଏବଂ ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ଆଉ ତେଣିକି ବଢ଼େ ନାହିଁ । ଏହିପର ସମୟରେ ତାହା ନିର୍ଗମନ ଲୋଡ଼େ । ନିର୍ଗମନ ଯେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଓ ଅପ୍ରତିଷେଧ୍ୟ ତାହା କଦାପି ନୁହେଁ; ତଥାପି ଶୁକ୍ରର ନିର୍ଗମନ ଉପରେ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ପୃଥିବୀର ସ୍ଥିତି ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ତାହା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସଂଯମ ପ୍ରୟୋଜନ । କାରଣ ଯଥେଚ୍ଛା ନିର୍ଗମନରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଲେ ଶରୀର ଦୁର୍ବଳ ଓ ରୋଗଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ୍ରର ବ୍ୟବହାରରେ ସଂଯତ ହେବାକୁ ହେବ ।

ସହବାସ ସମୟରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର କାମେନ୍ଦ୍ରିୟରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧ ତରଳ ଶୁକ୍ଳ ଗନ୍ଧମୟ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗତ ହୁଏ

ତାହା ସମସ୍ତ ଶୁକ୍ର ନୁହେଁ, ସେଥିରେ ଶୁକ୍ର ମିଶ୍ରିତ ଥାଏ ମାତ୍ର। ଶୁକ୍ର, ରକ୍ତପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଣୁବୀକ୍ଷଣିକ ଜୀବ ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର । ସେଗୁଡ଼ିକ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ଜୀବିତ ରହିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପଦାକୁ ବାହାରିଲେ ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ବିନାଶ ଶୀଳ । ପବନର ଅମ୍ଳଯାନ ଓ ଅଙ୍ଗାରାମ୍ଳରେ ସେମାନେ ଶୀଘ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ଚଞ୍ଚଳ ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଭାବରେ ପଦାକୁ ବାହାରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେଁ । ନିମ୍ନୋଦର ତଳେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭଣ୍ଡାର ବା ଥଳୀ ଅଛି । ତାହା ଶୁକ୍ରର ଆଜ୍ଞାବହ । ଶୁକ୍ରର ବହିର୍ଗମନ ହେଲାବେଳେ ତାହା ଥଳୀ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଆସିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । କାମେନ୍ଦ୍ରିୟ ବାଟକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥାଏ । ସେହି ପଦାର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୁକ୍ର ଜୀବାଣୁମାନେ ଅଧିକ ସମୟ ବଞ୍ଚିରହି ପାରନ୍ତି । ଶୁକ୍ର ନିଜେ ବର୍ଣ୍ଣହୀନ ପଦାର୍ଥ । ଏହା ରକ୍ତରୁ ଗଠିତ ହୁଏ । ଅନେକ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତରୁ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ଶୁକ୍ରର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସୁତରାଂ, ଶୁକ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଶରୀରର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ତଥାପି ଦେହରୁ ରକ୍ତ କ୍ଷୟ ବିଷୟରେ ଲୋକେ ଯେତେ ସାବଧାନ, ଶୁକ୍ରକ୍ଷୟ ବିଷୟରେ ସେପରି ନୁହନ୍ତି । ତେବେ ରକ୍ତ ଓ ଶୁକ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଶରୀରରେ ସର୍ବତ୍ର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଅଛି ଏବଂ କୌଣସି ସ୍ଥାନ କାଟିଲେ ବହି ଆସିବ । ଶୁକ୍ର କିନ୍ତୁ ସେ ହିସାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଗଚ୍ଛିତ ନାହିଁ । ତାହା ଶରୀରରେ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପି ଅଛି; କିନ୍ତୁ କେବଳ କାମ ଉତ୍ତେଜନା ଅନୁଭୂତ ହେଲେ ସବୁଠାରୁ ଆସି କୋଷ ମଧ୍ୟରେ ଏକତ୍ରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଉତ୍ତେଜନାର ଆଧିକ୍ୟ ସମୟରେ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ସାପର ରାଗ ସମୟରେ ତାର ବିଷ ଥରେ ନିର୍ଗତ ହେଲେ ଆଉ ଯେପରି କେତେକ ସମୟଯାଏ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଶୁକ୍ର ଥରେ ନିର୍ଗତ ହେଲେ ପୁନରାୟ କେତେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଉ ନିର୍ଗତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତାର କାରଣ ଥରେ ନିର୍ଗତ ହେଲାପରେ ନୂତନ ଶୁକ୍ର ଗଚ୍ଛିତ ହେବାକୁ କିଛି ସମୟ ଲାଗେ ।

ଫଳକୋଷ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଗଛର କଅଁଳ ଫଳର ଅବସ୍ଥା ଅନେକ ଦେଖିଥିବେ । ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ କୋଷମଧ୍ୟରୁ ବାହାର କରିଆଣି ପବନରେ ଥୋଇଲେ ତାହା ଶୁଖି ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ତାହାର ସେ କୋମଳତ୍ୱ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ରହେ ନାହିଁ । ନବୀନ ଯୌବନ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏହିପରି । ସେତେବେଳେ ଶୁକ୍ର ନୂତନ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥାଏ ଏବଂ ତାହାର ଶକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣଥାଏ । ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା ଶରୀରରୁ ବାହାର ହୋଇ ଗଲେ ବାଳକ ବାଳିକା ମାନଙ୍କ ଦଶା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୀନ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଶରୀରର ସେ ସୌଷ୍ଠବ । ଚକ୍ଷୁର ଜ୍ୟୋତି, କପାଳର ଶ୍ରୀ, ବଦନମଣ୍ଡଳର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଆଉ ରହେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଦେହ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଶୁକ୍ରର ଅଳ୍ପ ନିର୍ଗମନରେ ଅବଶ୍ୟ ଏ ସବୁ ଦୈହିକ ପରିଣାମ ସେତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ; ତଥାପି କ୍ଷତି ଗୋପନରେ ହେଉଥାଏ, ମାଂସପେଶୀ ଓ ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା ଉପଯୁକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୋହିବାରୁ ଦେହ ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ । ଦେହର ବାହାରେ ଯେପରି ପେଶୀ ଅଛି ଭିତରେ ସେହିପରି ଅନ୍ତ୍ର, ପାକସ୍ଥଳୀ ଓ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ପେଶୀ ଚକ୍ଷୁର ଅଗୋଚରରେ ରହିଅଛି । ବାହାରର ପେଶୀ ବ୍ୟାୟାମ ସାହାଯ୍ୟରେ ବଢ଼ି ସବଳ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପେଶୀ ସେପରି ବଢିପାରେ ନାହିଁ । ତାହା ପ୍ରାୟ ଶୁକ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ବଢିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶୁକ୍ରର ଅଭାବ ହେଲେ ସେହି ପେଶୀ ଗୁଡ଼ିକ ଦୁର୍ବଳ ରହେ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେଉଁମାନେ ଯୌବନରେ ଅଧିକ ଶୁକ୍ର ନିର୍ଗମନରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଓ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟା ସାଧନ କରି ନପାରିବାରୁ ହୃଦ୍‌ରୋଗ ଓ ଯକ୍ଷ୍ମା ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ସେମାନଙ୍କର ହୋଇଥାଏ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକ ଲୋକ

ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଉଦରାମୟ, ଯକ୍ଷ୍ମା, ହୃଦ୍‌ରୋଗ ଆଦିରେ ମରନ୍ତି ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଶୁକ୍ର ଯେଉଁ ସବୁ ଜୀବାଣୁରୁ ଗଠିତ ସେମାନେ ଅପରିଣତ ଅବସ୍ଥାରେ ବହୁବାର ବାହାରକୁ ଆସିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ନିଜର ପରିବୃଦ୍ଧି ଓ ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ୍ ନ ହୋଇ କେବଳ ବାହାରକୁ ଆସିବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ସେମାନେ କେବେହେଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପରିପୁଷ୍ଟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ବା ଅବସର ନ ଥାଏ, ସୁତରାଂ ଜନନ କ୍ରିୟାରେ ସେମାନେ ଅକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଯଦି ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସନ୍ତାନ ଜାତ ହୁଏ, ସେ ସନ୍ତାନ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୁଏ, ପୁଣି ନିମ୍ନୋଦର ତଳେ ଥିବା ଥଳିର ଜୀବସଂରକ୍ଷକ ସାର ଅଯଥା ବ୍ୟୟିତ ହୋଇ ପରିମାଣରେ ଊଣା ଓ ଜୀବରକ୍ଷା ଶକ୍ତିରେ କ୍ଷୀଣ ହୋଇଆସେ । ସୁତରାଂ, ତାହା କ୍ଷୀଣ ଓ ସହଜରେ ବିନାଶ ଶୀଳ ଶୁକ୍ର ଜୀବାଣୁମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରି ପାରେ ନାହିଁ । ଯୌବନରେ ଅଧିକ ଶୁକ୍ରବ୍ୟୟ କରିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି କାହାରି ଶରୀରରୁ ଶୁକ୍ର ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ । ଅତଏବ, ସେମାନଙ୍କ ଭାବୀ ଜୀବନରେ କାମ ଉତ୍ତେଜନା ଆଉ ଆସେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ପ୍ରାଣୀ ସୁଲଭ ସଂଗମ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ନାହିଁ କି ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଲାଭ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି । କାହାରି କାହାରି ଶୁକ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅସହ୍ୟ ରୋଗ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏ ସକଳ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଜୀବନ ଦୁର୍ବହ ହୋଇ ପଡ଼େ, ଶରୀର ଭାରବୋଧ ହୁଏ, ମନରେ ଚିର ଅଶାନ୍ତି ରାଜତ୍ୱ କରେ । କେହି କେହି ରୋଗ ପ୍ରଭୃତିରେ ନମଲେ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରନ୍ତି ।

ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାଣୀ ମନରେ ସଙ୍ଗମ ଲିପ୍‌ସା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାରି ସାହାଯ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ଜୀବଜଗତ ରକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଯେ ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗମ ଲିପ୍‌ସା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ସେପରି ଭାବରେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗମ ଲିପ୍‌ସା ସୀମାବଦ୍ଧ, ମନୁଷ୍ୟର ଅସୀମ । ସେମାନେ ସ୍ଥିର ଋତୁ ସମୟରେ କେବଳ ସଙ୍ଗମ କରନ୍ତି ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତି କରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ସଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ; କିନ୍ତୁ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଶକ୍ତି 'ବିବେକ' ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ଭଲ ମନ୍ଦ, ହିତାହିତ ଜାଣି ପାରୁଅଛି ଏବଂ ନିଜର ସଞ୍ଜମ ଶକ୍ତି ବଳରେ ପ୍ରଲୋଭନମାନ ଏଡ଼ି ଅନ୍ୟାୟ ପଥରୁ ନିଜକୁ ଦୂରେଇ ରଖୁଅଛି । ତାହା ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ସଙ୍ଗମ ଲିପ୍‌ସା ଯେପରି ଅସୀମ ସେଥିରେ ସେ ଶରୀରକୁ ଶୁକ୍ର ଶୂନ୍ୟକରି ଶୀଘ୍ର କାଳମୁଖରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ମାନବ ଜାତି ପୃଥିବୀରୁ ବିଲୁପ୍ତ ହୁଅନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଏହି ବିବେକ ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ମନୁଷ୍ୟଜାତି ବଞ୍ଚି ରହିଅଛି ।

ଶୈଶବରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ସନ୍ତାନର ଲାଳନ-ପାଳନ ପ୍ରତି ଯେପରି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଶାସନା ପ୍ରତି ସେହିପରି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ପିଲାଙ୍କର ବିବେକ ସେପରି ବଢ଼ି ନ ଥାଏ । ସେତିକିବେଳେ ଶାସନ ଲୋଡ଼ା । ତତ୍ପରେ ଗୁଣକ୍ୟଙ୍କ ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ ଆସିଗଲେ ଶାସନାର କଠୋର ଦୃଢ଼ତା କ୍ରମେ କ୍ରମେ କାଢ଼ି ନେବାକୁ ହେବ । କାରଣ, ସେତେବେଳେ ପିଲାମାନେ ଆତ୍ମଶାସନ କରିବାକୁ ସ୍ୱୟଂ ସମର୍ଥ । ସେ ବୟସରେ ଜୀବନରେ ଅସୀମ ତେଜ, ସାହସ, ଦମ୍ଭ, ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଜ୍ଞାନ ଓ ହିତାହିତ ବିଚାର ଜାତ ହୁଏ, ଆଶାର ଅଦମ୍ୟ ବିଶାଳ ଲହରୀରେ ହୃଦୟ ଖେଳି ଉଠେ । ପ୍ରାଣରେ ସ୍ନେହ, ମମତା, ଭ୍ରାତୃଭାବ ଦୃଢ଼ହୁଏ । ଯୁବକର ପ୍ରାଣ ନୀଚ ବିଳାସିତା ଓ ପାର୍ଥିବ ଉପଭୋଗ ଛାଡ଼ି କୌଣସି ଅପାର୍ଥିବ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ, ଅଲଭ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଆଡ଼କୁ

ପ୍ରଧାବିତ ହୁଏ । ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ଓ ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତିରେ ଏହିଭାବମାନ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୁଏ । ଷୋହଳ ସତର ବର୍ଷ ସମୟରେ ପିଲାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ତାହା ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ସେଥିରେ ଏକ ନବ ଜୀବନ ଲାଭ ହୁଏ । ଏହିପରି ଆତ୍ମଶାସନା ଓ ଆତ୍ମ ସଞ୍ଜମ କରି ଯେଉଁମାନେ ଯୌବନ କଟାଇଥାନ୍ତି ଉତ୍ତର ଜୀବନରେ ସୁଖଶାନ୍ତିରେ ରହିବା ତାଙ୍କର ଭାଗ୍ୟରେ ହିଁ ଘଟେ । ସେଥିପାଇଁ କବି କହିଛନ୍ତି—

"ଜୀବନେ ହେବ ଇଚ୍ଛା ଯାହା,
ଯୌବନେ ସାଧିବଟି ତାହା ।"

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡ—ମେଷ, ବୃଷ, ମିଥୁନ ୧୩୨୫ ସାଲ ।

ଧନ

-୧-

ଧନ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଆଦରର ପଦାର୍ଥ । ଜ୍ଞାନ, ଗୌରବ, ସମ୍ମାନଠାରୁ ଲୋକେ ସାଧାରଣରେ ଧନକୁ ଲୋଡ଼ିଥାନ୍ତି । ବେଦ, ବେଦାନ୍ତରେ ଧନ ପ୍ରତି ନାନାପ୍ରକାର ଅନାସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଜ୍ଞାନୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଧନର ଲାଳସା ଆଦୌ ରଖୁ ନ ଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଧନର ରାଜତ୍ୱ । ଯାହାର ଯେତିକି ଧନ, ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ସେତିକି ଆଦର, ସମ୍ମାନ । ଧନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନାଦର ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କାଳରେ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆଗେ ସମାଜର କେତେକ ଲୋକ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ଧନୀ ହେଉଥିଲେ । ଆଉ କେତେକ ଲୋକ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରି ଜ୍ଞାନୀ ହେଉଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଜ୍ଞାନ ଧନୀମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଧନ ପ୍ରାୟ ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟବସ୍ତୁ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ଆଦରର ପଦାର୍ଥ । ବାଳକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତା ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଧନ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ଧନୀ ହେବ । ଚଷା ବିଲରେ ହଳ ବୁଲାଉଛି, ଧାନ ବୁଣୁଛି, କତ କାଠି ହିଡ଼ରେ ଲଦୁଛି । ଏ ସବୁ ଦୁଃଖ ଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ତାର ଆଶା ସେ ଦିନେ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ଧନୀ ବୋଲାଇବ । ଏପରି କି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବେଦ ଉପନିଷଦ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅଭିପ୍ରାୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଚୁରି-ପଇସା ମିଳିଲେ ସେଥିରୁ ପଇସାଟିଏ ହେଲେ ଋଷି ଧନବାନ୍ ହେବ । ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ, ପ୍ରେମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନ ନିକଟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ପରାସ୍ତ । ଧନୀର କୌଣସି କଥା ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ପ୍ରେମିକ ବୋଲି ଲୋକେ ସମାଜରେ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ ପାରନ୍ତି । ଅର୍ଥବଳରେ ସେ ଶକୁନ୍ତଳା ରଚନା କରି କାଳିଦାସ ବୋଲାଇ ପାରନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି, ତାର ଯାହା ନାହିଁ, ସେ ତା ଲୋଡ଼େ । ଭୋକ କଲାବେଳେ ଭାତ ଓ ଶୋଷ

କଲାବେଳେ ପାଣି, ନିଦ ମାଡ଼ିଲାବେଳେ ଶେଯ ଆମମାନଙ୍କର ଦରକାର ହୁଏ । ପେଟ ପୂରିଥିଲାବେଳେ କେହି ଖାଇବାକୁ ମାଗେ ନାହିଁ । ଅଭାବର ପୂରଣ ହେଲା ମାତ୍ରେ ପ୍ରାଣର ପିପାସା ଶାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଆମେମାନେ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଲୁଗା ଲୋଡ଼ୁ ଥାଉଁ । ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଥିଲାବେଳେ ଆଉ ତିନି ଖଣ୍ଡକୁ ମନ ହୁଏ । ସେ ତିନି ଖଣ୍ଡ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ଆଉ ଦିଖଣ୍ଡ କପଡ଼ା ହୁଅନ୍ତା । ତେବେ କଲିକତା ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଲୁଗା ଅଛି, ସେ ସବୁ ଯଦି ଆମମାନଙ୍କୁ କିଏ ଆଣିଦିଏ; ତାକୁ ରଖି ପିନ୍ଧିବାକୁ ଆମର ଇଚ୍ଛା ହେବ କି ? ସେଥିରୁ କେତେକ ଆମେ ବାଣ୍ଟି ଦେବା, କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଅବା ବିକ୍ରି କରିବା । କେତେ ଖଣ୍ଡ ବା କେତେଦିନ ଭବିଷ୍ୟତ ବ୍ୟବହାର ଲାଗି ରଖିବା । ମାତ୍ର ସବୁଯାକ ଘରେ ରଖିବାର ଇଚ୍ଛା କଦାପି ହେବନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ସକଳ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଆମମାନଙ୍କର ଏହି ଭାବ ଅଭାବ ମେଣ୍ଟିଗଲେ ଆଉ ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଯାହାକୁ ଆମେମାନେ ଧନ ବୋଲି ବିଚାରୁ ତା ପ୍ରତି ଏ ଭାବ ଆସେ ନାହିଁ । ଧନ ସଞ୍ଚୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ସତେ ଯେପରି ସୀମା ନାହିଁ । ଗଳ୍ପରେ ଅଛି ଜଣେ ରାଜା ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ଧନରତ୍ନ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କ ତୃପ୍ତି ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଖାଇବାର ଅନ୍ନ, ପିଇବାର ପାଣି କପଡ଼ା ସୁନା ପାଲଟି ଯାଆନ୍ତା । ସେହିପରି ପର୍ବତ ଉପରେ ପର୍ବତ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ମୁଠାକ ପାଇଁ ଲୋଭ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପାଇଁ ଏପରି ସ୍ପୃହା ହୁଏ ନାହିଁ । ଧନର ଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ । ଏହି ହେତୁରୁ କହନ୍ତି ଧନୀ ଲୋକ ବାସ୍ତବରେ ଦରିଦ୍ର ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା କୁହାଗଲା ସେଥିରେ ଧନ କଣ ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ । ଯାହା ଆମମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ ସେପରି ପଦାର୍ଥକୁ ଧନ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ଏପରି ଅର୍ଥରେ ପାଣି, ପବନ, ଖରା ସବୁ ଧନ । ଭିକାରୀ ଯେଉଁ ମୁଠାକ ଭିକ ପାଏ, ସେ ମଧ୍ୟ ତାର ଧନ । ତା ହେଲେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନବାନ୍ । ପ୍ରଭେଦ କେବଳ କାହାର ଅଧିକ ଧନ ଅଛି, କାହାର ବା ଅଳ୍ପ ଧନ ଅଛି । ଆମେମାନେ କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ କଥାରେ ତା ବୁଝି ନ ଥାଉ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବର୍ଷକ ଖାଇବାକୁ ନିଅଣ୍ଟ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦରିଦ୍ର କହୁଥାଉ । ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଖାଇପିଇ କିଛି ସଂଚୟ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଧନୀ କହୁ । ତେବେ ଆମମାନଙ୍କ ମତରେ ସଞ୍ଚିତ ପଦାର୍ଥ ହିଁ ଧନ; କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତା ହୋଇ ନ ପାରେ । ରାତିରେ ଆକାଶରେ ଅସଂଖ୍ୟ ତାରା ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ଦିନରୁ ସେହିଠାରେ ରହିଛନ୍ତି । ଯେବେ କେହି ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ସେ ତାରାମାନେ ତାଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳରେ ସଞ୍ଚିତ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଯେବେ ସେ ବିଶ୍ୱାସରୁ କେହି ବଞ୍ଚିତ ନ କରେ, ତାହା ହେଲେ ପୃଥିବୀର ସେ ଧନୀ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବେ କି ? ରାଜାମାନଙ୍କର ଅନେକ ବନ, ପର୍ବତ, ମରୁପ୍ରାନ୍ତର ଅଛି । ମରୁଭୂମିରୁ ଯେବେ ରାଜକୋଷକୁ କୌଣସି ରାଜସ୍ୱ ନ ଆସେ, କିମ୍ବା କେବେ ଆସିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ, କେହି ତାହା ଅଧିକାର କରିଗଲେ ରାଜାଙ୍କର ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଆପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ମରୁଭୂମି ରାଜାଙ୍କର ଧନ ନୁହେଁ । ଯାହା ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ, ଜୀବନର ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ତାହା ହିଁ ଧନ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଧନ ମଧ୍ୟରେ ଯିବ । ଆଉ ସୁନା ରୂପା ଆଦି ଯେ ସକଳ ପଦାର୍ଥକୁ ଆମେମାନେ ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ଧନ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥାଉ, କେବଳ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଲେ ସେ ଗୁଡ଼ାକୁ ଧନ ବୋଲି ଯାଇ ନ ପାରେ । ସୁନା, ରୂପା ବାସ୍ତବରେ ଧନ ନୁହେଁ । ତହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟର କୌଣସି ପ୍ରକୃତ ଅଭାବ ମୋଚନ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବା ଭଳି ପଦାର୍ଥ ସୁନା ରୂପାରେ ମିଳିପାରେ ବୋଲି ତାକୁ ଆମେମାନେ ଧନ ରୂପରେ ଆଦର କରୁ ।

କୃପଣର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଧନ ନୁହେ, ଏପରି କି ଧାନ ଚାଉଳ ପରି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ପାଇଁ ପରମ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ କୋଠିରେ ସଞ୍ଚିତ ରହି ଯଦି ଭୋକୀ ଲୋକର ଭୋକ ନ ମେଣ୍ଟାଇଲା ତାହାକୁ ଧନ କୁହାଯିବ ନାହିଁ । ଧନ ହେବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଣ ଓ ଶକ୍ତି ତା ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଖାଇବା ଲୋକର ପେଟରେ ନ ପଡ଼ିବା ଯାଏଁ ତା ଧନ ନୁହେଁ । ସଞ୍ଚିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଧନ ନୁହେଁ । ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁ ହିଁ ବାସ୍ତବରେ ଧନ । ଅଣ୍ଟାର ଟଙ୍କାଟି ମନୁଷ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ; ତାହା ଭାବୀ ଧନମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଚାଉଳ ମୁଠାକ ପେଟରେ ପଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇ ଯାଇଛି, ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଧନ ।

ଏ ସବୁରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଅଛି ସମାଜରେ ଆମେମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ଧନୀ ବୋଲି କହୁଥାଉଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତେ ବା ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଧନୀନୁହନ୍ତି । କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନର ନାନା ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାରୁ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚିତ କରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭାବୀ ଧନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଗର୍ବ କରନ୍ତି ମାତ୍ର । ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଅଭାବ ମୋଚନ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ପାଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯାହା ତା ହାତକୁ ଆସେ, ସେ ତାକୁ ଧନରେ ପରିଣତ କରେ ଏବଂ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଜଗତର ସଂପଦ ଭଣ୍ଡାର ଯଥାଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରେ । ଏଥିରୁ ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଯେ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଜଘନ୍ୟ ବା ସଞ୍ଚିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏଠାରେ ଏତିକି ମାତ୍ର କୁହାଗଲା ଯେ ସଞ୍ଚିତ ପଦାର୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନ ନୁହେଁ, ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ ଧନ ମାତ୍ର ।

ଆମେମାନେ ସାଧାରଣ କଥାରେ ଯେପରି କହୁ ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନୀ, ସମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି ଦରିଦ୍ର, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ କହୁଥାଉଁ ଯେ ଅମୁକ ଦେଶ ବଡ଼ ଧନଶାଳୀ ଦେଶ, ସମୁକ ଦେଶ ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଧନ ଦେଶ । ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତସମ୍ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ଧନୀ ଏବଂ ଭାରତ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ଦେଶ । ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜସ୍ୱ ଅବଶ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ସେ ରାଜ୍ୟର ଧନର ପରିମାପକ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଦେଶର ସଂଚିତ ଧନ ଦେଖି ଦେଶକୁ ଧନୀ ବା ଦରିଦ୍ର କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ଦେଶର ଧନ ବିଷୟରେ କୌଣସି ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ସେ ଦେଶର ଜନ ସାଧାରଣ କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଚଳନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ତାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଏକ ଶତ ବୋଲି ଧରାଯାଉ । ଏହି ଏକ ଶତକ ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଖାଇ ପିଇ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ରହେ, ଏବଂ ଜୀବନ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥର କିଞ୍ଚିତ ଅଭାବ ଅନୁଭବ ନ କରେ ତେବେ କୁହାଯିବ ଯେ ସେ ରାଜ୍ୟ ଧନବାନ୍ । ଯଦି ଦଶ ଜଣ ଲୋକ ଖାଇବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ନ ପାଆନ୍ତି ବା ଜୀବନବନର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥର ଅଭାବରେ ରହୁଥାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଦେଶର ସମୁଦାୟ ଧନରୁ ଏ ବାବଦରେ କେତେକ ବାଦ ଦେବାକୁ ହେବ । ଆମେମାନେ ଯେତେବେଳେ କହୁ ଭାରତବର୍ଷ ଦରିଦ୍ର ଦେଶ, ଆମର କହିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ ଯେ, ଭାରତରେ ସମସ୍ତେ ଦରିଦ୍ର । ଧନୀଲୋକ ଏ ଦେଶରେ ଥାଇ ପାରନ୍ତି, ଏବଂ ଅଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏପରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଜୀବନ ଧାରଣ ଉପଯୋଗୀ ଉପାଦାନ ସବୁ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଯାୟୀ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାରତବର୍ଷକୁ ଧନଶାଳୀ ହେବାକୁ ହେଲେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦରିଦ୍ରତାରୁ ବିମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଲୋକ ଯଦି ଦେଶରେ ଜଣେ ସୁଦ୍ଧା ଥାଏ, ତା ନିମନ୍ତେ ଦେଶକୁ ଦରିଦ୍ର ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଦେଶରେ ବା ସମାଜରେ କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନବାନ ହେଲେ ସେଥିରେ ଦେଶର ଧନ ବଢ଼ିଲା ନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ଊଣା ହୋଇପାରେ । ଆମମାନଙ୍କ କଳ୍ପିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଉ, ଯେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଧନ ଦଶଟଙ୍କା

ହୁଏ, ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟର ଧନର ପରିମାଣ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ହେବ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଯେବେ ଦଶଜଣ ଲୋକ ବାକି ନେବେ ଜଣଙ୍କଠାରୁ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ନେଇ ନିଜେ ଜଣେ ଜଣେ ପଞ୍ଚାବନ ଟଙ୍କାର ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି, ଏଥିରେ ଦେଶର ଧନ ଦୁଣା ହେଲା ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାହିଁ ଅଛି; ତଥାପି ଦେଶ ଦରିଦ୍ର । ଏକ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ହେଲେ ଦେଶର ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହନ୍ତା । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାରଶହପଚାଶ ଟଙ୍କାର ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାରୁ ଦେଶ ବଞ୍ଚିତ । ସୁତରାଂ ଦେଶର ସମ୍ପତ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଞ୍ଚଶହପଚାଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର । ସମାଜର ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଆଣି ଯଦି ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଧନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିରେ ଦେଶ କଦାପି ଧନଶାଳୀ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଦେଶ ଧନଶାଳୀ ହେବାର ଅର୍ଥ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନ ଧାରଣ ଉପଯୋଗୀ ସାମଗ୍ରୀମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ପାଇ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବ । ତତ୍ପରେ ଯଦି କାହାର ଅଧିକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥାଏ, ତାହା ସେ ସଂଚୟ କରି ରଖି ପାରନ୍ତି । ତାହା ଦେଶର ଭାବୀ ଧନ ହୋଇ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନକୁ କିଛି ମାତ୍ର ଦୁଣା କଲା ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ଧନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନର ସମଷ୍ଟି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ତେତିକି ନୁହେଁ, ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି କାହାର ଅଭାବ ଥାଇ ଅନ୍ୟର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଥାଏ, ଏହି ଅଭାବକୁ ମୋଟ ସମଷ୍ଟିରୁ ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଦେଶର ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗୁନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ତାହା ଦେଶର ଧନ ନୁହେଁ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନର ସମଷ୍ଟିରେ ଯେପରି ଜାତୀୟ ଧନ, ଜାତୀୟ ଧନର ସମଷ୍ଟିରେ ସେହିପରି ପୃଥିବୀର ଧନ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ସେହିପରି ସେହି ଅଭାବ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ କଥା ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଯଦି କୌଣସି ଦେଶ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ରହି କିଛି ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ସଞ୍ଚୟ କରିଥାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶ ଜୀବନଧାରଣ ଉପଯୋଗୀ ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ଅଭାବରୁ ଦୁଃଖ କ୍ଳେଶରେ କାଳ କଟାଏ, ଏ ଦୁଇ ଦେଶର ସମ୍ପତ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ଉଭୟ ଦେଶର ହାରାହାରି ଧନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏ ସମଷ୍ଟିରୁ ଅଭାବକୁ ବିୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଠାରେ ଆଉ ଏକ କଥା କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଏକ ଦେଶରେ ଜୀବନ ଧାରଣ ଉପଯୋଗୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଜୀବନ ଧାରଣ ଉପଯୋଗୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ନୁହେ ବୋଲି କେହି କେହି କହି ପାରନ୍ତି । କୁହାଯାଇପାରେ ଆମେରିକାରେ ଜୀବନ ଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଦିନ ବିଜୁଳି ଆଲୁଅରେ ପଢ଼ିବା, ମୋଟର ଗାଡ଼ିରେ ବୁଲିଯିବା ଦରକାର ଏବଂ ଭାରତରେ ମୁଠିଏ ଚାଉଳ ଆଉ ପୁଞ୍ଜିଏ ଶାଗ ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ । ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତିକି କୁହାଯାଉ ଯେ ପୃଥିବୀର ଧନର ପରିମାଣ କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶ ଅଭାବରେ ରହୁନାହିଁ । ଧନର ମୋଟ ସମଷ୍ଟିରୁ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତକୁ ସବୁବେଳେ ବାଦଦେବା ଦରକାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯଦି କୌଣସିଠାରେ ଅଭାବ ଥାଏ ସେହି ଅଭାବର ପରିମାଣକୁ ସମଷ୍ଟିରୁ ବାଦ ଦେବାକୁ ହେବ । ପୃଥିବୀର ଧନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନଠାରୁ କିଛି ଭିନ୍ନ ନୁହେ । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଧନରାଶି ଯେପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ, ପୃଥିବୀକୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି କଳ୍ପନା କଲେ ତାର ଧନରାଶିର ସମଷ୍ଟି ସେହିପରି ନାନା ଦେଶର ଧନରାଶିର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ—ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ମେଷ, ୧୩୨୩ ସାଲ

-୨-

ଧନର ଉପାଦାନ

ଯାହା ଆମମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ ତାହାହିଁ ଧନ । ତେବେ ଆମମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରକୁ ନାନାପ୍ରକାର ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଆସେ । ସଂସାରରେ ଆମେମାନେ ନାନା କଥା ଲୋଡ଼ୁ । ପୁଅ ମାଆର କୋଳ, ଓ ମା ପୁଅର ଦରେଠି କଥା ଲୋଡ଼ିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥମାନ ବାସ୍ତବରେ ପୁଅର ବା ମାଆର ଅଥବା ସମାଜର ପ୍ରକୃତ ଧନ ନୁହେ । ଧନ ବୋଇଲେ ବସ୍ତୁଗତ ପଦାର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥରେ ଆମମାନଙ୍କର ପ୍ରାକୃତିକ ବା ସମାଜସୃଷ୍ଟ ଅଭାବ ମୋଚନ ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କ୍ରିୟା ବା ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ମିଳିପାରେ ବା ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯାଏ ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଧନ ।

ଜଗତରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ । ଧାନ, ଚାଉଳ, ଘର ଦ୍ୱାର, . ଜମିବାଡ଼ିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଶ ଭ୍ରମଣ, ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ, ପ୍ରଭୃତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଦେଶ ଭ୍ରମଣ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ନୁହେ ସତ, ତାହା ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟର ବସ୍ତୁ ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି ଓ ସଂରକ୍ଷଣରେ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ସୁତରାଂ ପରିଶେଷରେ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ନୋହି ଆଉ କଣ ହେବ ? ଉପରେ ଜଡ଼ ବା ବସ୍ତୁଗତ ପଦାର୍ଥ ଛଡ଼ା କେତେକ ବିଷୟଗତ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏ ବିଷୟଗତ ପଦାର୍ଥରୁ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାକୃତିକ ଆଉ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପୁଣି ଉପାର୍ଜିତ ଗୁଣ । ତାହା ତାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି । ମାଟି ମେଞ୍ଚାକରୁ ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼ି ପାରିବା ବା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ପ୍ରାଣରେ ଆନନ୍ଦ ଓ ଶାନ୍ତି ଉପଭୋଗ କରିବା ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଛି । କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ରାଜା ବା ଜମିଦାରମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ବେଠି ଅସୁଲ କରିଥାନ୍ତି । ବେଠି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତି । କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟୀ ଦୀର୍ଘକାଳ ସୁଶୃଙ୍ଖଳରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ସମାଜରେ ସୁନାମ ଉପାର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସୁନାମ ବଳରେ ସେ ନାନା ସାମାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବହୁ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରି ପାରନ୍ତି ବା ଟଙ୍କା ନେଇ ଅଥବା ଖୁସିରେ ଏହା ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଏ ସୁନାମ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତି । ତାହା ହେଲେ ସଂସାରରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ,—ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ଓ ଶକ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ଅନ୍ୟକୁ ଦିଆଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଆଦୌ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ଶୁଣା ଅଛି, କେହି କେହି ନିଜର କ୍ଷୁଧାରୁ ଚାରିପଣ ଆଠପଣ ଦୁଇ ଚାରିଶହ ଟଙ୍କାକୁ ବିକି ଦିଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଦେୟ ନୁହେଁ । ଏହାଛଡ଼ା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ରାମକୁ ଲୋକେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ତାର ସତ୍ୟବାଦିତା ସେ ଗୋପାଳକୁ ବିକ୍ରୟ କରିଦେଇ ନ ପାରେ । ଗୋପାଳର ଯେବେ ମିଛ କହିବା ଅଭ୍ୟାସ, ଅର୍ଥ ବଳରେ ରାମଠାରୁ ସତ୍ୟବାଦିତା କିଣି ସେ ସଂସାରର ବିଶ୍ୱାସର ପାତ୍ର ହେବ କିପରି ? ଏସବୁ ବ୍ୟତୀତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ଜମି ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ଯୁଗରେ ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଥିଲି । ସଭ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ପଦା ହୋଇଯିବା ଆଶଙ୍କାରେ ଜଙ୍ଗଲ ଅଟକ କରାଯାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସମୁଦ୍ରର ମାଛ ଓ କେତେକ ଖଣିର ଦ୍ରବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ରହିଅଛି । ସଂସାରରେ ନାନା ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ରହିଅଛି; କିନ୍ତୁ ସକଳ ପଦାର୍ଥ

ଧନ ନୁହେଁ । ଯାହା ଯାହା ଆମମାନଙ୍କର ଅଭାବ ମୋଚନ କରେ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ଆସେ ତାହାହିଁ ଧନ । ଅତଏବ ଧନର ସୀମା ଜଗତର ପଦାର୍ଥ ସମଷ୍ଟିର ସୀମାଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର । ଯେତେବେଳେ ଆମେମାନେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଦେଖୁ ତାହା ଧନ କି ନା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ତାକୁ ବ୍ୟବହାର ବା ଅଭାବ ମୋଚନ ରୂପ କଷଟି ପଥରରେ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । କଣ ଆମମାନଙ୍କର ଧନ, କଣ ନୁହେ, ଏ ସମସ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ ସମସ୍ୟା । ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଏହି ସମସ୍ୟାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉପରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରେ । ନାନା ଆବର୍ଜନା ଧରି ବସି ସେଥିରେ ଆପଣାକୁ ଧନବାନ୍ ମଣିବା ଜୀବନର ସୁଖ ସନ୍ତୋଷ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଅନ୍ତରାୟ । ଏବଂ ଯହିଁରୁ ଜୀବନର କ୍ଷୀଣ ଅଭାବ ମାତ୍ର ମୋଚନ କରାଯାଇପାରେ, ଅନାବଶ୍ୟକ ମଣି ତାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା ମଧ୍ୟ, ବହୁ ଦୁଃଖ କ୍ଲେଶର ହେତୁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ସେ ସବୁ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରରେ । ଏ ସକଲ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ପ୍ରଥମେ ଆମମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼େ, ଜଡ଼ ବସ୍ତୁ ଗତ ପଦାର୍ଥ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ଘର, ଧାନ, ଚାଉଲ, ଲୁଗା, କରଜ ତମସୁକ, ବନ୍ଧକ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ଥୂଲ ଧନ । ଏ ଛଡ଼ା ତାର ଆହୁରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧନ ଅଛି । ଆମେମାନେ ଦେଖିଅଛୁ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଜଣକର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି, ଆଉ ଜଣକର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତିଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ବଲରେ ମନୁଷ୍ୟ ଉନ୍ନତି କରିପାରେ, ସମାଜର ଦୁରବସ୍ଥା ଦୂର କରିପାରେ । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ବିଚିତ୍ର ବସ୍ତୁର ଉଦ୍ଭାବନ ହୋଇଅଛି । ସେ ସବୁ ଜଣେ ଜଣେ ମନୀଷୀଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ବଲରେ । ଏ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି କାହାର କାହାର ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ନୈସର୍ଗିକ ଦାନ । କାହାର କାହାରଠାରେ ପୁଣି ଦୀର୍ଘ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଉଦ୍ୟମର ଫଲ । ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ବଲରେ ମନୁଷ୍ୟ ତାର ଦୈନିକ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ମଧ୍ୟ କରେ । ଅତଏବ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନରୂପରେ ପରିଗଣିତ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ କଣ ? ଯାହା ନିଜେ ଅଭାବ ମୋଚନ କରେ ବା ନିଜର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଗୁଣ ବଲରେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଆଣି ତା ଦ୍ୱାରା କରାଏ । ଜଡ଼ ବସ୍ତୁ ନିଜେ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାର ଶକ୍ତି ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ରଖିଅଛି । ଭାତ ଖାଇଲେ ପେଟ ପୂରୁଅଛି । ଭୋକ ମରୁଅଛି । ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ ଶୀତ ଯାଉଅଛି । ସମାଜର ଦାବି ମେଣ୍ଟୁଅଛି, ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ ହେଉଅଛି । ଘରେ ରହିଲେ ସେହିଭଳି ଖରା ବର୍ଷାରୁ ତ୍ରାହି ମିଳୁଅଛି । ତେବେ ହୀରା ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ । ଆପଦ ବିପଦରେ ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକ ନାୟିକା ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଥିବା ହୀରାମୁଦି ଚୁଚୁମି ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିବା, କାଳ୍ପନିକ ଗଳ୍ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବ୍ୟବହାର ବ୍ୟତୀତ, ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାର ଶକ୍ତି ଏହାଠାରେ ଆଉ କିଛି ଥିବାର କେତେ ବର୍ଷ ତଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା; ତଥାପି ହୀରା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ । ହୀରାକୁ ଧନ ମଧ୍ୟରେ ନ ଗଣିବା ମୂର୍ଖତା ବା ପାଗଲାମି ହେବ । ହୀରା ଖଣ୍ଡିକ ନିମନ୍ତେ ପୃଥିବୀରେ ଏତେ କଲହ, ହତ୍ୟା, ରକ୍ତପାତ ହୋଇଅଛି । ହୀରାଧନ, ଭାତ, ଲୁଗାର ଅଭାବ ବେଳେ ହୀରା ବିକି କରି ଭାତ ଲୁଗା କିଣା ଯାଇପାରେ । ଯାହାର ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାର ନିଜର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ନିଜର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣରେ ତାହା କରାଇ ପାରିଲେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଧନ କୁହାଯିବ । ଅତଏବ ଧନ ହେବାର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ବିକି କରାଯାଇ ପାରିବା ବା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ବଦଲରେ ଦିଆଯାଇ ପାରିବା । ରାମ, ଗୋପାଲ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଅଛି । ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ରାମ, ଗୋପାଲଠାରୁ ବହୁତ ଧନ ସମ୍ପଦ ପାଏ । ଅତଏବ ଗୋପାଲ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ରାମପ୍ରତି

ଏକ ପ୍ରକାର ଧନ । କିନ୍ତୁ ଗୋପାଳ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଯାଇ ରାମକୁ ଧନ ନ ଦେଇ ପାରିଲା ବେଳେ ରାମ ସେ ବନ୍ଧୁତା ବିନିମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦଠାରୁ ଅଧଲାଟିଏ ପାଇ ପାରିବ କି ? ଏହି କାରଣରୁ ହୀରା-ଖଣ୍ଡିଏ ମନୁଷ୍ୟର ଧନ, ଓ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ସମ୍ପର୍କ ବା ବନ୍ଧୁତା ତାର ଧନ ନୁହେଁ । ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ଯଦି ହୀରା ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ପାରନ୍ତା, ତାକୁ ଧନ ବୋଲାଯାନ୍ତା, କୃଷକ କୃଷି କରି ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ କରେ । କୃଷି କରିବା ତାର ଧନ ବୋଲି କେହି କେହି କହିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହି କୃଷି କରିବା ଶକ୍ତିକୁ ସେ ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ପାରେ କି ? ଅସୁସ୍ଥ ହେଲାବେଳେ କୃଷି କରିବାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ତାର ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ଯାହା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ତା ସେ ଶକ୍ତିର ବାହ୍ୟ ବିକାଶ ବା ଭାଷାନ୍ତରରେ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ମାତ୍ର । ପୁନରାୟ ସୁସ୍ଥ ହେଲେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ବିକାଶ ପାଇବ । ଅତଏବ ତାହା ଅଣୁମାତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅସୁସ୍ଥ ଥିଲା ବେଳେ, ସେ ଶକ୍ତିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ତା ପରିବର୍ତ୍ତରେ କୃଷକ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ କରି ପାରିବ କି ? ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ; କିନ୍ତୁ ଧନ ନୁହେଁ । ଆଗେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତି ଅଛି । ରାମ, ଗୋପାଳଠାରୁ ବେଠି ଦାବି କରେ । ଅଭାବ ବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦଠାରୁ ଟଙ୍କା ନେଇ ତାକୁ ଏ ବେଠି ସେ ବିକ୍ରି କରି ଦେଇପାରେ । ଗୋପାଳ ତେଣିକି ରାମର ବେଠି ନ କରି ଗୋବିନ୍ଦର ବେଠି କରିବ । ଆଗେ ଏହି ରୀତିରେ ଦାସ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳୁଥିଲା ।

ଅତଏବ ଦେଖାଗଲା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ, ଜଡ଼ବସ୍ତୁଗତ ପଦାର୍ଥ ଓ ବିନିମୟ ଯୋଗ ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତି । ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ଗତ ପଦାର୍ଥରୁ କେତେକ ନିଜେ ଅଭାବ ମୋଚନ କରେ । ଆଉ କେତେକ ବିନିମୟରେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଅଭାବ ମୋଚନ କରାଏ । ବାହ୍ୟିକ ଶକ୍ତିରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିନିମୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ବାକି ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ବିନିମୟ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନିଜେ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ଆଉ କେତେକ ପୁଣି ବିନିମୟରେ ଅଭାବ ମୋଚନ କରାଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଧନର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପଦ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ସମ୍ପଦଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ତାର ଅଳ୍ପ ଅଥବା ଅଧିକ ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ ଅଛି, ତା ବିନିମୟରେ ଟଙ୍କା ମିଳି ପାରିବ ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା କୁହାଗଲା, ତା କେବଳ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ କଥା । ମନୁଷ୍ୟ ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣୀ । ସମାଜରେ ରହିଲେ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୁବିଧା ଉପଭୋଗ କରେ । ଦେଶରେ ରାସ୍ତା, ରେଳ ଅଛି । ପୁଲିସ୍ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା କରୁଅଛି । ବିଚାରପତି ଦୋଷୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ପାଠଶାଳାରେ ପିଲା ପାଠ ପଢ଼ୁଅଛି । ସୈନ୍ୟମାନେ ଦେଶକୁ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ନ ଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ ସୁବିଧାରେ ଉପାର୍ଜନ ଏବଂ ସୁଖରେ ଉପଭୋଗ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ସମାଜର ସୃଷ୍ଟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ଏହାର ଅଂଶ ମାତ୍ର ଉପଭୋଗ କରୁଅଛି । ଅତଏବ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନର ପରିମାପ କଲାବେଳେ ଏହି ସମାଜ ଗତ ଧନରେ ତାହାର ଯେତେକ ଅଂଶ ଅଛି, ସେ ଟିକ ମଧ୍ୟ ମିଶାଇବାକୁ ହେବ । ଏକ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ସମାଜ-ଗତ ଧନରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଅଂଶ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଅତଏବ ଏକ ସମାଜସ୍ଥ ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଧନର ତୁଳନା ବେଳେ ଏହାର ଯୋଗ ଅନାବଶ୍ୟକ; କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମାଜରେ ସମାଜ-ଗତ ଧନ ପୃଥକ୍ । ଅତଏବ ଏକ ସମାଜର ସମାଜଗତ ଧନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଂଶ ଅନ୍ୟ ସମାଜର ସମାଜଗତ ଧନରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଂଶଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଯେଉଁ ସମାଜ ଯେତିକି ଉନ୍ନତ ତହିଁ

ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଂଶ ତେତିକି ବେଶୀ। ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିମ ଯୁଗରେ ଏହା ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା ଏବଂ ସଭ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି।

ଏଠାରେ ଏକ ଆପତ୍ତି ହୋଇପାରେ ଯେ ସମାଜଗତ ଧନ ନିମନ୍ତେ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାରୁ ଊଣା କରି, କର ବା ଟିକସ୍ ରୂପରେ କିଛି କିଛି ଦେଇଅଛି। ଏଥିରୁ ସେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ପାଏ ତା ସେହି ଅର୍ଥର ବିନିମୟରେ। ଅତଏବ ଏହାକୁ ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଧନ ବୋଲି ଗଣିବା ଦରକାର ନାହିଁ, ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ। କିନ୍ତୁ କର୍ ବା ଟିକସ ଜଣେ ଯାହା ଦିଏ ସେତିକିରେ ସେ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ସୁବିଧା ନିଜ ନିମନ୍ତେ କିଣି ପାରନ୍ତା କି? ଏହା ଛଡ଼ା କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି କର ମଧ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ। ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା, ସୈନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁଠାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା, ପୁଲିସ୍ ଦ୍ୱାରା ଚୋରଠାରୁ ନିଷ୍କୃତି ଲଭିବା ପ୍ରଭୃତି ଶହେ ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ସମ୍ଭବ କି? ଏହି ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଟିକିକ କିଣା ଯାଇ ପାରନ୍ତା, ତାଠାରୁ ଯାହା ଅଧିକ ମିଳୁଅଛି, ସେ ସବୁ ପ୍ରକୃତ ସମାଜଗତ ଧନ ଏବଂ ସେଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଅଛି, ତାହାକୁ ତାହାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ ମଧ୍ୟରେ ଗଣିବା ବିହିତ।

ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଦତ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଉଲ୍ଲେଖ ଆଗରୁ କରାଯାଇଛି। ବନ, ପର୍ବତ, ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ। ଏମାନେ ଦେଶର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି। ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ଦେଶର ଧନ। ଏହା ଛଡ଼ା ଏମାନେ ବସ୍ତୁଗତ ପଦାର୍ଥ ପାଇବାରେ ସହାୟ ମଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି। ବନ, ପର୍ବତରେ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗ୍ୟ ଉପାଦାନ ପ୍ରଚୁର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ। ତା ଛଡ଼ା ବନ ପର୍ବତ ଅଧିକ ଥିଲେ ବୃଷ୍ଟି ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ହୁଏ, ଏବଂ କୃଷିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ। ନଦୀ, ସମୁଦ୍ର ଦେଶରେ ବାଣିଜ୍ୟର ପରିମାଣ ବଢ଼ାଇ ଥାନ୍ତି। ଏସବୁ କାରଣରୁ ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଦେଶର ଧନ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ସେଥିରେ ଭାଗ ଅଛି। ଭାଗୀରଥୀ ଉପତ୍ୟକାପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା କୃଷକର ହିମାଳୟ ପର୍ବତରେ ଯେଉଁ ଧନ ନିହିତ ଅଛି ସାହାରାବାସୀ ତହିଁରୁ ବଞ୍ଚିତ, ଏବଂ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର ବକ୍ଷରେ ଜାପାନ ନାବିକର ଯେ ଅକ୍ଷୟ ଧନଭଣ୍ଡାର ପଡ଼ି ରହିଅଛି। ତିବ୍‌ବତବାସୀର ତହିଁରେ କଣିକାଏ ହେଲେ ଭାଗନାହିଁ। ପ୍ରକୃତି ଗତ ଜାତୀୟ ଧନ ସ୍ଥାନ ଭେଦରେ ଓ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସମୟ ଭେଦରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍। ଏ ସକଳ ପ୍ରକାର ଧନ ବ୍ୟତୀତ ଦେଶର ଜଳ, ବାୟୁ ଅଛି, ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଅଛି। ଏସବୁ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ଧନ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଅଂଶ ତହିଁରେ ରହିଅଛି।

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ କୁହାଯାଇ ଅଛି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନର ସମଷ୍ଟି ଜାତୀୟ ଧନ ଅଟେ। ଜାତୀୟ ଧନ ନାନା ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ। ଯେଉଁ ସବୁ ପଦାର୍ଥକୁ ଆମେମାନେ ହେୟ ଜ୍ଞାନ କରି ନିଜର ଧନ ରାଶିରେ ଗଣନା କରୁନାହୁଁ, ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ବାସ୍ତବରେ ଅନେକ ଧନ ଅଟେ। ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ ବ୍ୟତୀତ ଏ ସମାଜଗତ ଓ ଜାତୀୟ ଧନରେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାରୀ। ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନର ମୂଲ୍ୟ ଯେପରି ଅଧିକ ସମାଜଗତ ଓ ଜାତୀୟ ଧନର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଧିକ। ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନ ନ ଥାଇ ଲୋକ ଦରିଦ୍ର ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ଓ ସମାଜଗତ ଧନରେ ସେ ପୁଣି ଧନୀ। ଆଫ୍ରିକାର ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି କେହି ବିଶେଷ ଧନବାନ୍ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଯେ ଆମେରିକାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧନହୀନ ଦରିଦ୍ରତମ ପ୍ରଜା ତାଠାରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଧନୀ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଦୁଃଖୀ କୃଷକ ସତ୍ୟ ଯୁଗର ବିଦେହ ରାଜା ଜନକଙ୍କଠାରୁ ବାସ୍ତବରେ ଧନୀ ବୋଲି ବୋଲି ଯାଇପାରେ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ—ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ, ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା ମିଥୁନ, କକଡ଼ା-ସିଂହ, (୧୩୨୩-୧୩୨୪)

—୩—

ସଞ୍ଚୟ

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ ଯାହା ଯାହା ନିଜେ ବା ନିଜ ଶକ୍ତି ବଳରେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା ଆମମାନଙ୍କର ଅଭାବ ମୋଚନ କରେ, ତାହା ଧନ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଠିରେ ଧାନ ଅଛି, ବାଡ଼ିରେ ଶାଗ ଅଛି, ବାକ୍ସରେ ପଇସା ଅଛି—ଏଗୁଡ଼ିକ ଅଭାବ ମୋଚନ କରୁଛନ୍ତି; ଅତଏବ ଧନ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ନୁହେଁ । ସେ ତାର ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଅଭାବ ମୋଚନ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ; କାରଣ ଭବିଷ୍ୟତ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସ୍ଥିତି ଓ ସୁଖ ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଖ ଉପାୟ ମାତ୍ର । ଉପେୟ କେବଳ ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମନୀଷୀମାନେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଇହଜନ୍ମରେ ତାଙ୍କର ସୁଖ ଶେଷ । ଭାରତରେ ଏ ଜନ୍ମର ଅଭାବ ମୋଚନ, ସୁଖ, ଶାନ୍ତି ଭାବୀ ଜନ୍ମର ସୁଖ ଶାନ୍ତିର ଉପାୟ ମାତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଉପେୟ ପରମାତ୍ମାରେ ମିଳନ, ଅନନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ସମ୍ପଦର ପ୍ରାପ୍ତି । ସୁତରାଂ, କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଅଭାବ ମୋଚନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଉପାୟ ଭାରତରେ ତାଠାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ । ଅତଏବ ତାହାର ଉପେୟତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ । ଏପରି କି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରେ ଯାହା ଜୀବନର ପରମ ଉପେୟ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ଭାରତରେ ତା କେବଳ କ୍ଷୀଣ ଉପାୟ ମାତ୍ର ।

ଅତଏବ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ଯାହା ଅଭାବ ମୋଚନ କରୁଅଛି ତାହାକୁ କେବଳ ଧନ ବୋଲି କହିଲେ ଧନର ପ୍ରକୃତ ସଜ୍ଞା ହେଲାନାହିଁ । ଯାହାର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅଛି, ତା ମଧ୍ୟ ଧନ । ତେବେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭେଦ ଜାଣି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଖଣି ମଧ୍ୟରେ ସୁନା, ରୂପା, କୋଇଲା, ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଲୁଚି ରହିଅଛି । ଧନ ହେବାର ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଅଛି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ସୁତରାଂ ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ ଧନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧନର ପରିମାଣ କଲାବେଳେ ତାହାକୁ ଧରା ଯିବ ନାହିଁ ଏବଂ ଧରି ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ ଅଭାବ ମୋଚନ ପାଇଁ । ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବ ଯେ ଖରଚରୁ କିଛି ବଳାଇ ରଖେ । ନୂଆଧାନ କଟା ହେଲା ଦିନକୁ ଠିକ୍ କୋଠିର ଧାନ ସରିଯିବା କାହାରି ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଚଷା ପେଟରୁ ଖେଣ୍ଟି ବିହନ ମୁଠାକ ସାଇତି ରଖେ । ଏ ବିହନ ଅଭାବ ମୋଚନ କରୁନାହିଁ, କରିବ; ତଥାପି ଏହା ଭବିଷ୍ୟତ ଧନ ନୁହେଁ । ଖାଇ ପିଇ ଜଣେ ଲୋକର ଗଉଣିଏ ଧାନ ବଳିଲା । ସେ ତାହାକୁ ରଖି ଦେଲା । ଏ ଧାନ ଗଉଣିକ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିନାହିଁ, କରିବ । କଲାବେଳେ ତାହା ଧନ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଧନ । ଏ ଧାନ ଗଉଣିକ ବିହନ ରୂପରେ ବିଲରେ ବୁଣାଯାଇପାରେ । ତାହା ହେଲେ ଆଗାମୀ ବର୍ଷର ଯାବତୀୟ ଧାନ ତହିଁରୁ ମିଳିବ । ସେତେବେଳେ ତା ଜୀବନର ଧାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବ । ବିହନ ଧାନ ଗଉଣିକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଧନ ସତ; କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତ ବାସ୍ତବ ଧନ ଏହା ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହା ଅଭାବର ମୋଚନରେ ସମର୍ଥ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାର ବାସ୍ତବତା ଏତେ ଅଧିକ ଯେ ଏହାକୁ ବାସ୍ତବ ଧନ ରୂପରେ ଗଣାଯାଇପାରେ । ଭବିଷ୍ୟତ ଧନ ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଯାହା ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖାଯାଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଧନ । ଧନର ଧାରଣା କରିବାକୁ ଗଲେ ସଞ୍ଚୟକୁ ସେଥିରୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଉପଭୋଗ ଓ ସଞ୍ଚୟ ଧନର ଦୁଇଗୋଟି ପରମ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଉପାଦାନ ।

ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରି ଶିଖି ନ ଥିଲା । ଆଜି ଯାହା ମିଳିଲା, ଆଜି ଖାଇଲା । କାଲି ନିମନ୍ତେ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ । ପୁଣି କାଲି ମିଳିଲେ ଖାଇବ । ସଞ୍ଚୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସଭ୍ୟତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ବିଶ୍ୱାସ ଏହାର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାଦାନ । ଶିକାର କରିବା ଆଦିମ ମାନବର ଖାଦ୍ୟସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମ କର୍ମଠତା । ଅନେକ ଦିନ ଅବଶ୍ୟ ଶିକାରର ପ୍ରାଣୀକି ସେ ହାତରେ ବା ବାଣରେ ପଡ଼ିଥିବା କାଠ ପଥରରେ ମାରିଥିବ । ତାପରେ ନିତି ପଥର ବା କାଠଖଣ୍ଡ ଗୋଟାଇ ଶିକାର କରିବା ଅସୁବିଧା ବୋଧ ହେବାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ବା କାଠ ଆଣି ନିତି ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ପାଖରେ ରଖିଥିବ । ଏହାହିଁ ହେଲା ତାର ପ୍ରଥମ ସଞ୍ଚିତ ଧନ । କାଳକ୍ରମେ ତୀର, ଧନୁ, ବର୍ଚ୍ଛା, ଆଦି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଏହି ଆଦିମ ସଞ୍ଚିତ ଧନର ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅଛି । ମାଛ ଧରିବାକୁ ଜାଲ, ଡଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଧନ । ପିନ୍ଧିବା ବଲ୍କଳ, ଚମଡ଼ା, ଲୁଗା, ଅଳଙ୍କାର ପାଇଁ ପଥରର ମାଳା, କାଠର ଖଡ଼ୁ, ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସୋପାନରେ ଆସିଅଛି । ରହିବା ନିମନ୍ତେ କୁଡ଼ିଆ ଘର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାଦାନ । ଏ ସବୁ ଧନ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । ଏଗୁଡ଼ିକ ନିଜେ ତତ୍କାଳିକ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ସତ; କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବା ଭଳି ପଦାର୍ଥ କରିବାରେ ସହାୟକ । ବିନିମୟ ବୋଲି ଧନର ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କଷଟି ଅଛି ତା ସୂତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁକୁ ଧନ ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଶିକାର କରିବାର ହତିଆର ତୀରଟିଏ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇ ତାଠାରୁ ଶିକାର ଲବ୍ଧ ମାଂସ ଆଣି ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ଖିଆ ଯାଇପାରେ । ତତ୍ପରେ ଯେତେବେଳେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ମନକୁ ଆସିଅଛି । ପଶୁପକ୍ଷୀ ଧରି ମନୁଷ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପୋଷିଅଛି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହାର । ପାରାମାନେ ଚିଠିପତ୍ର ବୋହିବାରେ ଲାଗିଲେ, କୁକୁର ଶିକାରରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା, ବିରାଡ଼ି ମୂଷା ମାଇଲା । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହଲାଣ୍ଡର 'ଲାଇଡେନ' ନଗର ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ଅବରୁଦ୍ଧ ହେଲାବେଳେ ନଗରବାସୀ ପାରାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ବାଦ ପଠାଇ ରାଜା ଉଇଲିଅମଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଆଣାଇଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ପାରାମାନେ ସମ୍ବାଦ ବହନ କରୁଥିବାର ଜଣାଅଛି । ଅବଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ଆଜୀବନ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଅବିରତ ନ ଯାଇ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରି ରହିଲେ ସେତେବେଳେ ଜମି, ଘର, ଗୋରୁ, ଘୋଡ଼ା ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ରୁପା, ଶଙ୍ଖ, ଘରର ଅସବାବ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ରୂପରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଅଛି । ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଚଉକି ଖଣ୍ଡିକର କୌଣସି ବ୍ୟବହାର ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆ, ପୁଡ଼ୁଗ ରଖିବା ବ୍ୟକ୍ତି ତାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ନାହିଁ । କଲିକତା ମିଉଜିଅମର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଅଠର ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣା ଯାଇଅଛି । ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ତାର କି ମୂଲ୍ୟ ? ଧନ ରୂପରେ ନୂତନ ନୂତନ ପଦାର୍ଥର ଆବିଷ୍କାର ଏବଂ ଉଦ୍ଭାବନା ସଭ୍ୟତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ଏବଂ ସଭ୍ୟତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରେ । ଭବିଷ୍ୟତ ଗର୍ଭରେ ଅନନ୍ତ ସମ୍ପଦ ଅଛି । ସମୟ ସେ ସବୁ ଆଣି ଆମମାନଙ୍କ ଆଗରେ ବାଢ଼ି ଥୋଇବ ।

ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ମନୁଷ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ ଅଭାବ ମୋଚନାର୍ଥେ କୋଡ଼, କାଙ୍କ, ଘର, ଜମି ଆଦି ଉତ୍ପାଦନକ୍ଷମ ଓ ସହାୟକ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିଅଛି । ଅଳ୍ପ ସମୟ ହେଲା ଏହି ସଞ୍ଚୟର ଇତିହାସରେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି । ଆଜି କାଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଭାବ ମୋଚନ କ୍ଷମ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମାଜ ବ୍ୟଷ୍ଟି ବା ସମଷ୍ଟି ଭାବରେ ଯେତେ ଆଦର କରୁଅଛି, ଉତ୍ପାଦନ ସହାୟକ ପଦାର୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ହତିଆରଠାରେ ତହିଁରୁ ଅଧିକ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ଅଭାବ ମୋଚନ ପାଇଁ ଯେଉଁ

ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଲୋଡ଼ା ତାହାହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ପାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଭବିଷ୍ୟତ ଉପରେ ଏତେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ବଢିଅଛି ଯେ, ନିକଟ ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ ଅଭାବ ମୋଚନକ୍ଷମ ପଦାର୍ଥକୁ ପଛକୁ ପକାଇଦେଇ ଲୋକେ ଦୂର ଆଗାମୀ ଅଭାବ ମୋଚନକ୍ଷମ ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଏବଂ ସେଥିନିମନ୍ତେ ଉତ୍ପାଦନ ସହାୟକ ହତିଆର ସଞ୍ଚୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ, ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ପ୍ରକାର କର୍ମଠତାର ପରମ ଓ ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାହା ତା ନିକଟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥଠାରୁ ଧନ ବୋଲାଇବାର ବିଶେଷ ଅଧିକାରୀ ହେଉନାହିଁ । ଆଜି କାଲି ଯେ ବର୍ଷକ ଖାଇ ପିଇ ସୁଖରେ ଚଳୁଅଛି, ସେ ଖାଦ୍ୟ ଅଭାବରେ ଦିନେ ଓଳିଏ ଉପାସ ରହୁଥିବା ଲୋକଠାରୁ ଅଧିକ ଧନବାନ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସମାଜରେ ଧନୀ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ନୁହେ । ଧନୀ କେବଳ ସେହି, ଯାହାର ଖାଇ ପିଇ କିଛି ବଳୁଛି । କାରଣ ଭବିଷ୍ୟତ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ସେ ଏକା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ସମର୍ଥ । ଘରେ ଧାନ, ଚାଉଳ, ଲୁଗାପଟା, ଏପରିକି ଟଙ୍କା ସୁନା ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଲୋକ୍ ଧନୀ ହୋଇପାରେ । ବାସ୍ତବରେ ସହରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଲୋକେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଧନୀ ତାଙ୍କ ଘରେ ଏ ସବୁ ଜିନିସରୁ ଅନେକ, ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଧାନ, ଚାଉଳ, ଟଙ୍କା ଏକାବେଳେକେ ନାହିଁ । ଆଜି କାଲି ଶ୍ରେଷ୍ଠଧନ ରେଳ-ରାସ୍ତା, ଜାହାଜ, ଟେଲିଗ୍ରାଫ କାରଖାନା, ଛାପାଖାନା, ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ, ସର୍କସ, କୋଠାଘର, ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଅଂଶ ଇତ୍ୟାଦି । ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସଞ୍ଚୟର ଫଳ !

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ । ଧନ ଅଭାବ-ମୋଚନ-କ୍ଷମ ଅଟେ । ଅଭାବ କଣ ? କି ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟକାଳର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଅନେକେ ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ଦେବେ । ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ତାର ଅବିଦ୍ୟା ଦୂରକରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରମାତ୍ମାରେ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ଆତ୍ମା ଢାଳି ଦେବ । ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଦାର୍ଶନିକ ବା ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ସୃଷ୍ଟିର ସକଳ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପଣ କରିବା । ସୌଦାଗରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା । ବାଳକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନବରତ ଖେଳି ବୁଲିବା, ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍; କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଛରେ ଏକ ସାଧାରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି । ଅବିଦ୍ୟା ଦୂର କରିବା, ସୃଷ୍ଟିର ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପଣ କରିବା, ବ୍ୟବସାୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା, ଖେଳି ବୁଲିବା ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ପୂର୍ବକ୍ରିୟା ଉପରେ ସମାନ ଭାବରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ସେଟି ହେଲା ବଞ୍ଚି ରହିବା । ବଞ୍ଚି ରହିବା ପୁଣି ଖାଇବା ପିଇବା ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଦୈନିକ କ୍ରିୟା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । କେବଳ ମାନବର ଇଚ୍ଛା ବା ଅଭିଳାଷ ଉପରେ ନୁହେଁ । ମାନବ ଜୀବନର ସମସ୍ତ କ୍ରିୟା-କାଣ୍ଡ ପରିଶେଷରେ ବଞ୍ଚି ରହିବା ନିମନ୍ତେ । ଏହି ବଞ୍ଚି ରହିବାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ବିସ୍ତୃତି ଉପରେ ସଭ୍ୟତା ନିର୍ଭର କରେ ଏବଂ ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ୁଛି । ପେଟକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇଲେ ଆଦିମ ମାନବର ବଞ୍ଚି ରହିବା ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ କେତେକଙ୍କର ହେଉଅଛି । ପଶୁ ମୁଠାଏ ଖାଇ ବଞ୍ଚି ରହେ । ଚିରକାଳ ପଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା ମନୁଷ୍ୟର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ପରିତୃପ୍ତି ଜନକ କଦାପି ହୋଇ ନ ପାରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତା ଏବଂ ପଶୁ ଉଭୟ ପ୍ରକୃତିର ସମବାୟରେ ଗଢ଼ା । ସୁତରାଂ, ପଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଲେ ତାର ସର୍ବଦା କି ଏକ ଅଭାବ ଅନୁଭବ ହୁଏ । ଖାଇ ପିଇ ବଞ୍ଚି ରହିବା ତାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସେ ଆଉ କଣ ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରାପ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ବୁଲେ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ମନୀଷୀମାନେ ଏହି ପଶୁ ସୁଲଭ

ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରୁ ଏକାବେଳେକେ ଦେବଭାବକୁ ଉଠିଥିଲେ । ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ମଧ୍ୟମ ସୋପାନ ମାଡ଼ି ଯିବାକୁ ହୋଇ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ପନ୍ଥା । ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଧୀର ଗତିରେ, ସୋପାନରୁ ସୋପାନକୁ ଉଠି, ପରିଶେଷରେ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା ଶ୍ରମ ଓ ସମୟ ସାଧ୍ୟ ସତ; କିନ୍ତୁ ସହଜ ସରଳ ପନ୍ଥା । କେବଳ ଖାଇ ପିଇ ରହିବାରେ ଅଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରିବାରୁ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ତାହା ଦୂର କରିବାକୁ ଶର, ଧନୁ, ବର୍ଚ୍ଛା, ଜାଲ, ଡଙ୍ଗା, କୁଡ଼ିଆ ଆଦି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପସର୍ଗ ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଯୋଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣର ଅନନ୍ତ ପିପାସା ନ ମେଣ୍ଟିବାରୁ ଘର, ରାସ୍ତା, ଶଙ୍ଖ, ଗାଈ, ବଳଦ ପ୍ରଭୃତି କଲା । ଏହିପରି ମନୁଷ୍ୟର ଅଧିକୃତ ପଦାର୍ଥରେ କ୍ରମ ବିକାଶ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଞ୍ଚି ରହିବାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ବିସ୍ତୃତି ଖୁବ୍ ପ୍ରଶସ୍ତ । ଆଜିକାଲି ବଞ୍ଚି ରହିବା ଅର୍ଥ ଖାଲି ଖାଇବା ନୁହେଁ । ସୁଖରେ ଖାଇବା, ସୁଖରେ ଶୋଇବା, ଦୋମହଲା ଘରେ ରହିବା, ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିବା, ନାଟକ ଅଭିନୟ ଦେଖିବା, ଗାଡ଼ିରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଏହାହିଁ ହେଲା ଜୀବିକାର ପଦ୍ଧତି । କୌଣସି ଲୋକର ବା ସମାଜର ଜୀବିକା ପଦ୍ଧତି ଦେଖି ତାହାର ସଭ୍ୟତା ନିରୂପଣ କରାଯାଉଛି । ଏହି ଜୀବିକା-ପଦ୍ଧତି ମାନବ ପ୍ରାଣର ସେହି ଏକ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୱେଷଣର ପରିମାଣ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସେ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛି ଏବଂ ଏହି ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବା ଲାଗି ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ଉଦ୍ଭାବନ କରୁଅଛି । ନୂତନ ନୂତନ ଅଭାବ ମୋଚନ କ୍ଷମ ପଦାର୍ଥର ଉତ୍ପାଦନରେ ଅଧିକ ବ୍ୟୟ ଦରକାର । ତାହା ମଧ୍ୟ କରାଯାଉଅଛି । କାରଣ ସେଥିଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତ ବଞ୍ଚିରହିବା ସମ୍ଭବପର । ଏହି ବ୍ୟୟର ପରିମାଣ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟର ସଞ୍ଚୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସମାନ ଗତିରେ ବଢ଼ୁଅଛି । ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆୟୋଜନ କରି ରଖିବା ଅଭ୍ୟାସ ଅଦ୍ୟାପି ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିରେ ଦୃଢ଼ ରୂପରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଉପସ୍ଥିତ ଉପଭୋଗ ଅଭିଳାଷର ଦାସ । ଏହି ଉପସ୍ଥିତ ଉପଭୋଗ-କାମନା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜ ଭବିଷ୍ୟତ ଉପଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ଯେତିକି ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖେ, ସେ ସେତିକି ଉନ୍ନତ ଓ ସଭ୍ୟ । ଭବିଷ୍ୟତ ଉପଭୋଗ ନୁହେଁ, ଭବିଷ୍ୟତରେ ନିର୍ଭର ଶୀଳତାହିଁ ପ୍ରକୃତ ସଭ୍ୟତାର ଉପାଦାନ । ଉପଭୋଗ ଆକସ୍ମିକ ମାତ୍ର ।

ଧନର ପରିମାଣ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବଢ଼େ । ଏପରିକି ବୃଥା ବ୍ୟୟ ଓ ଅମିତାଚାର କରିବାର ପ୍ରଲୋଭନ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଯାଏ । ସେହି କାରଣରୁ ଦେଖାଯାଏ ଧନୀ ଲୋକଙ୍କ ପରିବାରରେ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟୟର ମାତ୍ରା ଟିକିଏ ଅଧିକ । ତେବେ ଭବିଷ୍ୟତ କେହି ଏକାବେଳେକେ ଭୁଲି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସଞ୍ଚିତ ଧନ ଯଦି ଭବିଷ୍ୟତ ଅଭାବ ମୋଚନ କରିବ, ତେବେ ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ଧ ଓ ଅସଂଯତ ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ସଞ୍ଚୟତା କରି ରଖିବ । ପୁଣି ସମାଜର ଶାନ୍ତି ସଞ୍ଚୟର ସହାୟତା କରେ । ସମାଜ ଯେତେବେଳେ ଅସ୍ଥିର ବା ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହେବନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ମୁସଲମାନ ଆକ୍ରମଣ ଓ ବିଜୟ ବେଳେ ଏବଂ କେତେକ ପରିମାଣରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଶାସନରେ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଏ ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଆସିଥିଲା । ସମାଜ ସ୍ଥିର ହେବାରୁ ପୁଣି ଧନ ସଞ୍ଚୟର ସୁବିଧା ଏବଂ କାମନା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଅଛି । ସଞ୍ଚିତ ଧନ ଉପଭୋଗ କରିବାର ସ୍ଥିରତା ନ ଥିଲେ ସଞ୍ଚୟ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବ ବା କାହିଁକି ? ନିୟମବଦ୍ଧ ସମାଜରେ ସଞ୍ଚିତ ଧନର ପରିମାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ

ଅଧିକ । ନିଜେ ଉପାର୍ଜନ କରିବାର ଶକ୍ତି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନାହିଁ, ସେମାନେ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ସଞ୍ଚିତ ଧନରେ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ଯୌବନର ଉପାର୍ଜନରୁ ସଞ୍ଚିତ ଧନ ମଧ୍ୟ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଅକ୍ଷମତା ସମୟରେ ଉପଭୋଗ କରାଯାଏ । କେତେକ ଲୋକ ନିଜର ବୃଦ୍ଧ ବୟସ ନିମନ୍ତେ ଆଗରୁ ସାବଧାନ ହୋଇ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସମାଜରେ ଏଭଳି ସ୍ୱାର୍ଥପର ଆତ୍ମାସୁଖୀ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରାୟ ସକଳ ସଞ୍ଚୟର ମୂଳରେ । ଯେଉଁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ହେତୁ ମା ଉପବାସରେ ରହି ପୁଅକୁ ଭାତ ମୁଠିକ ଖୁଆଏ, ସେହି ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ପିତାମାତା ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ସୁଖରେ ରହିବାପାଇଁ, ନିଜ ସୁଖରେ ଆଂଶିକ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ, ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀର ସମଗ୍ର ସଞ୍ଚିତ ଧନ ବଳକା ରୋଜଗାରର ସମଷ୍ଟି । ବଳକା ରୋଜଗାର ଅର୍ଥ ଉପସ୍ଥିତ ଅଭାବ ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଯାହା ଦରକାର ତାକୁ ରୋଜଗାରରୁ ବାଦ ଦେଲେ ବାକି ଯାହା ରହିଲା, ଏହା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଭାବ ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ । ଏହି ସଞ୍ଚିତ ଧନର ପଛରେ ତ୍ୟାଗର ବିଶାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ରହିଅଛି । କୌଣସି ସମାଜରେ ସଞ୍ଚିତ ଧନ ହିଁ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ନେହ, ତ୍ୟାଗ ଭବିଷ୍ୟତ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଏବଂ ଚରିତ୍ରବଳର ବୈଷୟିକ ପରିମାପକ ।

ଉପସ୍ଥିତ ଉପଭୋଗ ଭାବୀ ଉପଭୋଗଠାରୁ ଅଧିକ ବାସ୍ତବ ଏବଂ ତୃପ୍ତିପ୍ରଦ । ପୁଣି ଉପସ୍ଥିତ ଉପଭୋଗରୁ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଭାବୀ ଉପଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଲେ ସଞ୍ଚିତ ଧନର ଅଭାବ ମୋଚନ ଶକ୍ତି ବାସ୍ତବରେ ବଢ଼ି ନ ପାରେ; ତଥାପି ଲୋକେ ସଞ୍ଚୟ କରିବେ । କାରଣ ଉପସ୍ଥିତ ଉପଭୋଗ ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବୀ ସୁଖ-ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଲାଗି ତହିଁରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଚିନ୍ତିତ । ନିଜର ବଂଶ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ରୂପ ମଧୁର-ମୋହକୁ ପ୍ରକୃତି ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ରୋପଣ କରିଅଛି । ପୁଣି ମୂଲିଆ ମୂଲ ପାଇଲେ ପରିଶ୍ରମ କରେ । ମୂଲ ନ ପାଇଲେ ବା ଯଥାର୍ଥ ପରିମାଣରେ ନ ପାଇଲେ କରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପରିଶ୍ରମ ଅଛି ମୂଲ ପାଇବା ଦୂରେ ଥାଉ କିଛି ହାତରୁ ଦେଇ ସେଗୁଡ଼ିକ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବ୍ୟାୟାମ, ମାନସିକ କସରତ ପ୍ରଭୃତି କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍କୁଲ ପିଲାମାନେ ଦୁଇ ଚାରି ପଇସା ଚାନ୍ଦା, ମାସିକ ଦୁଇ ଚାରି ଟଙ୍କା ବେତନ ଦିଅନ୍ତି । କ୍ଲବର ସଭ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚାନ୍ଦା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି କେହି ଏ ଶ୍ରେଣୀର ପରିଶ୍ରମରୁ ବିରତ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହିପରି ସଞ୍ଚୟ କରିବାରେ କିଛି ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ସଞ୍ଚୟ କରିବେ । ଧାନ ଖଣି ପକାଇବା ବା କୋଠିରେ ରଖିବାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଅଛି, ତଥାପି ଲୋକେ ରଖୁଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଏହା ସତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ପାଖ ମାତ୍ର । ସଞ୍ଚିତ ଧନ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଦେଲେ ତାଠାରୁ ସୁଧ ମିଳେ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଲଗାଇଲେ ଲାଭ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ସଞ୍ଚୟରେ ଯେଉଁ ତ୍ୟାଗ ନିହିତ ଅଛି, ଏହି ସୁଧ ବା ଲାଭ ତାର ପ୍ରାର୍ଥିକ ମୂଲ୍ୟ । ସୁତରାଂ, ଏ ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିଲେ ସଞ୍ଚୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ସୁଧ ଯେତିକି ଚଢ଼ା ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟରୁ ଯେତେ ଅଧିକ ଲାଭ, ସେହି ସମାଜରେ ସେତିକି ବେଶି ସଞ୍ଚୟ କରନ୍ତି । ଏ କଥା କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ଖଟେ ନାହିଁ । ତାହା ସାଧାରଣ ନିୟମର ବିଶେଷ ବିଧି ମାତ୍ର । ସାଧାରଣତଃ ସୁଧର ପରିମାଣ ଉପରେ ସଞ୍ଚୟର ଅଳ୍ପ ବେଶି ମାତ୍ରା ନିର୍ଭର କରେ । ସୁଧ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯିବ । ତତ୍ପରେ ସମାଜର ଶାନ୍ତି ମୈତ୍ରୀ, ଲୋକଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ, ପ୍ରକୃତି, ଆତ୍ମସଂଯମ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଦୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚୟରେ ବିଶେଷ ପୋଷକତା କରେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ—ଅଷ୍ଟମ ଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—କନ୍ୟା, ତୁଳା, ଧନୁ, ମକର ୧୩୨୪ ସାଲ

-୪-

—ଉତ୍ପାଦନ—

ଧନ କଣ ତାହା ଜାଣିଲା ପରେ ଧନ କିପରି ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ ସେ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା କରିବାର କଥା । ପୃଥିବୀର ସକଳ ପ୍ରକାର ଧନର ଉତ୍ପାଦନ ମନୁଷ୍ୟ ନିମନ୍ତେ । ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଗଛ ଲତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପରେ ତହିଁରୁ କୌଣସି ଉପକାର ପାଏ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଘାସ, କୁଣ୍ଡା ତୋଡ଼ାଣି ଏଗୁଡ଼ିକ ଗୋରୁଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଖାଇବାରେ ଏକାବେଳକେ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଗୋରୁ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗୁଅଛି । ସଂସାରରେ ଗୋରୁ ନ ରହିଲେ ମନୁଷ୍ୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଊଣା ହୋଇଯିବ । ସୁତରାଂ, ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଶ୍ରମରେ ଘାସ, କୁଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଆଣି ଗୋରୁକୁ ଦେଉଅଛି । ଖତ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ନ ଖାଇ କ୍ଷେତରେ ଦେଇ ଧାନ ମୁଗ ଆଦିକୁ ଖୁଆଉ ଅଛି । ଏ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆପାତତଃ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରରେ ନ ଲାଗିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପରିମାଣରେ ତାହାରି ନିମନ୍ତେ । ସୁତରାଂ, ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ । ଏପରି କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂସାରରେ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ ନାହିଁ ଯହିଁରେ ମନୁଷ୍ୟର ଲାଭ ବା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ନ ହୋଇ ଅପର କାହାରି ହେବ । ଏଭଳି କି ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାରେ ଏପରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଓ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଯେ ପ୍ରକୃତିଜାତ ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ସେ ତାହାରି ବ୍ୟବହାର ଓ ଉପକାର ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟ ବୋଲି ବିଚାର କରେ । ସେ ଭାବେ, ତାହାରି ବିଲରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇବାକୁ ମେଘ ବରଷୁ ଅଛି, ତାହାରି ପ୍ରାଣରେ ତୃପ୍ତି ଦେବାକୁ କୋଇଲି ରାବୁଅଛି । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଏକଥା ନିଶ୍ଚୟ ଠିକ୍ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ, ନିଜେ ତାହା ପୁଣି ବ୍ୟବହାର କରେ ଏବଂ ନିଜେ ଏପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିଥାଏ ।

ପ୍ରକୃତିଜାତ ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗେ । ଏପରିକି ପାଣି, ପବନ, ଖରା ପରି କେତେକ ପ୍ରକୃତିଜାତ ପଦାର୍ଥ ଅଭାବରେ ତାର ବଞ୍ଚିବା ଅସମ୍ଭବ ହେବ । ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ପ୍ରକୃତିଗତ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାରରେ ଜୀବନଧାରଣ କରୁଥିଲା । ବନର ଫଳମୂଳ ଆଣି ମାଛ, ମୃଗ ମାରି ଖାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସଭ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ନିଜେ ପଦାର୍ଥମାନ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ଶିଖିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାରୀୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ତାହାରି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ । ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମିକ ବୃଦ୍ଧିରେ ମନୁଷ୍ୟ ନୂତନ ନୂତନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରି ପ୍ରକୃତିର ଅଯାଚିତ ଦାନ ଉପରେ କ୍ରମଶଃ ଅଳ୍ପ ନିର୍ଭର କରୁଅଛି ।

ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ନୂତନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ନୁହେଁ । ଚିନ୍ତା ରାଜ୍ୟରେ ସେ ନୂତନ ନୂତନ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଜଡ଼ ଜଗତରେ ନୂତନ ରେଣୁଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ତାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଉତ୍ପାଦନ କରିପାରେ । ତନ୍ତୀ ଲୁଗା ବୁଣୁଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ବାସ୍ତବରେ ଲୁଗା ଉତ୍ପାଦନ କରୁ ନାହିଁ । ଲୁଗା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତି ଜାତ ପଦାର୍ଥରେ ନିର୍ମିତ, ସେହି ସେହି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ତନ୍ତୀ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଉଅଛି ମାତ୍ର । ଅର୍ଥାତ୍, କପାକୁ ସୂତାରେ ପରିଣତ କରି ପୁଣି ସୂତାରୁ ଲୁଗା ବୁଣିବା ଦ୍ୱାରା କପାର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟ ହେଉଅଛି । କପାକୁ କପା ରୂପରେ କେହି ପିନ୍ଧି ନ ପାରେ । ପୁଣି କପା ତନ୍ତୀ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ । କୃଷକ ପ୍ରକୃତିଜାତ କପା-

ମଞ୍ଜିରୁ କପା ଜାତ କରାଉଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍, କପାମଞ୍ଜିକୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟରେ ଉନ୍ନତ ସୋପାନକୁ ଟେକୁଅଛି । ତନ୍ତୀ କପା ମଞ୍ଜିରୁ ଲୁଗା ବୁଣି ନ ପାରେ । ବଢ଼େଇ ବଣରୁ କାଠ ଆଣି ତହିଁରୁ ତନ୍ତ, ମାକୁ, ପାନିଆ ଆଦି ତିଆରି କରୁଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ତନ୍ତୀ ଲୁଗା ବୁଣୁଛି । ସୁତରାଂ, ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ପଦାର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ପଦାର୍ଥ ସକଳ ପ୍ରକୃତିଜାତ । ମନୁଷ୍ୟ ସେ ସବୁର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି ମାତ୍ର । ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ଓ ନିଜେ ପଦାର୍ଥକୁ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭେଦ ।

ଏହି ଭାବରେ ଦେଖିଲେ କେବଳ ଉତ୍ପନ୍ନକାରୀ ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରୁଅଛି ତା ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବହୁଳ, ସେଠାରେ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ କେତେକ, ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି ବା ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେଠାରେ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଆଦୌ ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର ମାଛ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ କେହି ନାହିଁ । ଧୋତି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ସହରରେ ବା ଇଉରୋପ ମହାଦେଶ ଯାକରେ କେହି ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର ମାଛକୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଦେବାକୁ ହେଲେ ତାହାକୁ ଲୋକାଳୟକୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧୋତି ଲୁଗାକୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଦେବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ ସେହିପରି ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଦେବାହିଁ ଉତ୍ପାଦନ । ସୁତରାଂ, ଯେଉଁ ବଣିକ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ନେଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପଦାର୍ଥ ବିକ୍ରୟ କରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପାଦକ ।

ଧନ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ହେଲେ କେବଳ ଇଚ୍ଛା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଇଚ୍ଛା ମାତ୍ରକେ ଅର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉଥିଲେ, ସଂସାରରେ ସମସ୍ତେ ମହା ସୁଖରେ ଥାଆନ୍ତେ । କୃଷକ ଘରେ ବସି ଧାନ କାଟିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ତାହା ସଫଳ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଜମିର ପ୍ରୟୋଜନ । କେବଳ ଜମି ଥିଲେ ତହିଁରୁ ଫସଲ ମିଳି ନ ପାରେ । ସେଥିରେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହେବ । ଚାଷ କରିବା, ବୁଣିବା, ପାଣି ମଡ଼ାଇବା ଆଦି ନାନା କ୍ରିୟା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ । ଜମିରେ ଯାଇ ଦିନରାତି ଯେତେ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁରୁ କୌଣସି ଫଳ ଜନ୍ମି ନ ପାରେ । ସେଥିଲାଗି ଆଗେ ଜମିରେ ବୀଜବପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଜମିକୁ ଚାଷ କରିବାକୁ ହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ପଇସା ଦରକାର ଅଥବା ବଳଦ ଲଙ୍ଗଳ ଦରକାର । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପଦାର୍ଥର ନାମ ମୂଳଧନ । ଜମି, ଶ୍ରମ, ମୂଳଧନ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସେଥିରୁ ଉତ୍ପାଦନ ନୋହି ପାରେ । ଜମିରେ ମୂଳଧନ ଓ ଶ୍ରମ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦରକାର । ଅର୍ଥାତ୍, ଜଣେ କେହି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ଜମିରେ ମୂଳଧନ ଓ ଶ୍ରମ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ବା କରାଇବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବଶ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ମୂଳଧନ । ଅତଏବ, ସ୍ଥୂଳରେ ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଜମି, ଶ୍ରମ, ମୂଳଧନର ପ୍ରୟୋଜନ । ତିନିଗୋଟି ଉପକରଣରୁ ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ହେଲେ ଉତ୍ପାଦନ ଅସମ୍ଭବ ।

ଧନ ଉତ୍ପାଦନର ଉପକରଣ ଜମି ବା ଭୂମି କହିଲେ ସାଧାରଣରେ ଯାହା ଜମି ବା ଭୂମି ବୁଝାଯାଏ ସେତିକି ମାତ୍ର ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତି ଯେଉଁ ଆକାରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ତାହା ଜମି । ଅତଏବ, ଭୂପୃଷ୍ଠ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଜମି, ଅଦୃଶ୍ୟମାନ ବାୟୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ଜମି । କାରଣ ଭୂପୃଷ୍ଠ ଅଭାବରେ ଗଛ ଲତା ଫସଲ ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା, ବାୟୁ ଅଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୁଅନ୍ତା । ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜ, ବର୍ଷା, କାକର ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ଅନୁସାରେ ଜମିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅର୍ଥାତ୍,

ମୋଟରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରକୃତିଗତ ପଦାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରମ ବା ମୂଳଧନର ବ୍ୟୟ ବ୍ୟତିରେକେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ସେହି ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଜମି । ସୁତରାଂ, ଜମିରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଇ ଉର୍ବରତା ବୃଦ୍ଧି କଲେ, ଉର୍ବରତା ଜମି ନୋହି ମୂଳଧନ ହେବ । ଅଥଚ ,ନଈ ପାଣି ମାଡ଼ି ପଟୁ ପଡ଼ି ଗଲେ ତାହା ଜମିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । କାରଣ ସେଥିପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ତାର ଶ୍ରମ ବା ମୂଳଧନ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ବର୍ଷା ଅଭାବରେ ଯନ୍ତ୍ରସେଣାରେ ବା କେନାଲରୁ ଅଥବା ନଈରେ ବନ୍ଧ ପକାଇ ପାଣି ଆଣି ବିଲରେ ମଡ଼ାଇଲେ ତାହା ଜମି ନୋହି ମୂଳଧନ କିମ୍ବା ଶ୍ରମରେ ପରିଗଣିତ ହେବ ।

ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷରେ ଉପଯୋଗୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପକରଣ ଶ୍ରମ । ଶ୍ରମ ବୋଇଲେ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଶ୍ରମ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, କିନ୍ତୁ ସକଳ ପ୍ରକାର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଶ୍ରମ ଧନ ପ୍ରସୂତିକ୍ଷମ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପରିଶ୍ରମ ନିଜର ଆନନ୍ଦ ନିମନ୍ତେ କରେ । ପିଲାମାନଙ୍କର ଖେଳ, ଚଳିବା,ବୁଲିବା ଇତ୍ୟାଦି ଧନପ୍ରସୂତି କ୍ଷମ ଶ୍ରମର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଧନପ୍ରସୂତିକ୍ଷମ ଶ୍ରମର ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଖେଳ କୌତୁକ ପ୍ରଭୃତିର କୌଣସି ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । 'କ'ର ବିଲରେ କାମ କରିବାକୁ 'କ' 'ଖ' କୁ ମଜୁରି ଦେଇ ନେଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ 'ଖ' ଖେଳିବ ବୋଲି 'କ' କଦାପି ପଇସାଟିଏ ଦେବ ନାହିଁ, ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତହିଁରୁ ଧନ ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷରେ କିଛି ହିଁ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବନାହିଁ । ତାହା କେବଳ 'କ'-ର ବିଳାସ ମାତ୍ର । ଅତଏବ, ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ପରିଶ୍ରମ ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ସହାୟତା କରେ ଏବଂ ଯାହାର ଅଭାବରେ ଧନ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଥବା ଆଂଶିକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ତାହା ଉତ୍ପାଦନର ଉପକରଣ । କୋଡ଼ି ହାଣିବା, ପାଣି ବୋହିବା, ଖଣି ଖୋଳିବା ପ୍ରଭୃତି ଶାରୀରିକ କ୍ରିୟାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୁସ୍ତକ ରଚନା, ଯନ୍ତ୍ରଉଦ୍ଭାବନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଳ ପ୍ରକାର ଶ୍ରମ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଧନ ଉତ୍ପାଦନର ତୃତୀୟ ଉପକରଣ ମୂଳଧନ । ଉତ୍ପାଦନର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଏବଂ ସମାଜର ଆଦିମ ଯୁଗରେ କେତେକ ଉତ୍ପାଦନ ମୂଳଧନ ବ୍ୟତିରେକେ କେବଳ ଜମି ଓ ଶ୍ରମର ସମଷ୍ଟି କ୍ରିୟାରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିବ; କିନ୍ତୁ ସକଳ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତ ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷରେ ମୂଳଧନ ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ । ଜମିର ସାର, ବୀଜ, ଆସବାବ ଆଦି ସମସ୍ତ ଉତ୍ପାଦନ ସହାୟକ ପଦାର୍ଥ ମୂଳଧନର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍ପାଦନ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସୁଦ୍ଧା ମୂଳଧନର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଚଷାର କୃଷି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ, ବଢ଼େଇର ଘର ତିଆରି ବିଷୟରେ, ବଣିକର ଲୋକଙ୍କ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ମୂଳଧନ ଅଟେ । ପୁଣି ଜମି ସଙ୍ଗକୁ ଚଷା ଓ ହଳ, ବୀଜଆଦି ଆଣି ଯୋଗାଡ଼ କରିବାରେ ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମାଜରେ ଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ମୂଳଧନ ।

ଧନ ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକୁ ଜମି, ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନ ଏହି ଯେ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଗଲା, ତାହା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ବିଭାଗ । ତେବେ ମୂଳଧନ ପ୍ରାଥମିକ ଉପାଦାନ ନୁହେ । ଏହା ଜମି ଓ ଶ୍ରମର ସମଷ୍ଟି କ୍ରିୟାରୁ ଜାତ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ଉନ୍ନତ ଉତ୍ପାଦନର କ୍ରିୟାରେ ଜମି, ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନ ଏହି ତିନୋଟିଯାକ ଉପାଦାନ ଲାଗୁଅଛି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଜମି ଓ ଶ୍ରମ—ଏହି ଦୁଇଟି ମାତ୍ର ଉପାଦାନରେ ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ଭବ ଏବଂ ସେଥିରୁ ତୃତୀୟ ଉପାଦାନ, ମୂଳଧନ ଜାତ ହେଉଥିବାରୁ ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ମୂଳଧନର ଅଂଶ ଏତେ ଅଧିକ ଯେ, ତାହାକୁ ଏକାବେଳକେ ବାଦ ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଧନ ଉତ୍ପାଦନର ଉତ୍ପାଦନକୁ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ ବିଭାଗ କରାଯାଇ ପାରେ, ଯଥା—ପ୍ରକୃତି ଓ ମନୁଷ୍ୟ ।

ପ୍ରକୃତି ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁହେଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଜମି ଓ ଶ୍ରମ ଏବଂ ଦୁହିଁଙ୍କର ସମଷ୍ଟି କ୍ରିୟାରୁ ମୂଳଧନର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସୃଷ୍ଟି ସମସ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁ ଯେ ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷର କଳ୍ପନା କରି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଧନ ଉତ୍ପାଦନକ୍ଷମ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଦୁଇଟି ଉପାଦାନର ଏକ ମହିମାମୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—୩ୟ ଖଣ୍ଡ—୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା । ସିଂହ ଓ କନ୍ୟା, ୧୩୨୫ ସାଲ— ।

—୪—

—ଜମି—

ସାଧାରଣ କଥାରେ ଯାହାକୁ ଜମି ବୋଲି କହନ୍ତି; ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ କେବଳ ସେହି ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ଜମି କୁହାଯାଏ ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ, ବାୟୁ, ବୃଷ୍ଟି, ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ତଡ଼ିତ୍, ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପ, ଜୀବନୀଶକ୍ତି- ଏ ସକଳ ଜମିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ତେବେ ଭୂପୃଷ୍ଠର କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ସେହି ବଳରେ ତାହା-ଏକା ଜମି ଆଖ୍ୟା ପାଇବାର କଥା । ଭୂପୃଷ୍ଠ ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ଓ ତାର ଯାବତୀୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ବହନ କରି ରଖୁଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଭୂପୃଷ୍ଠ ଉପରେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ପାରୁ ଅଛନ୍ତି । ତାହା ନିଜର ଭୌଗୋଳିକ ପ୍ରକୃତିରେ ପର୍ବତ, ଉପତ୍ୟକା, ନଦୀ, ବନ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ପୁଣି ଧାତବ, ଜାନ୍ତବ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ଭବ ହେଉ ଅଛି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଭୂପୃଷ୍ଠ ବର୍ଷାପାଣି, ଉତ୍ତାପ ଓ ବାୟୁ ଧରି ରଖିବାରୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ବଞ୍ଚିରହି ପାରୁଛନ୍ତି । ବାୟୁ, ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରଭୃତି ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରରେ ଉତ୍ପାଦନର ସାହାଯ୍ୟ କରୁ ଥିବାରୁ ସେ ସବୁକୁ ସ୍ତୋକରେ ଜମି ବୋଲାଯାଏ ।

ଜମି ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଓ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରମ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ସାଧାରଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଏ ବିଶ୍ୱାସ ସର୍ବଜନ ଅନୁମୋଦିତ ପ୍ରଭେଦ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୂଳକ ନୁହେଁ । ଇଟା, ହାଣ୍ଡି, କଡ଼ି ଶ୍ରମୋତ୍ପନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଧରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁରେ ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶ ଅଧିକ । ମାଟି ବ୍ୟତୀତ ଇଟା, ହାଣ୍ଡି ଏବଂ କାଠ ବ୍ୟତୀତ କଡ଼ି ମଣିଷ ତାର ଯାବତୀୟ ଶ୍ରମ ଓ ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟ କରି କଦାପି ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶ ମାନଙ୍କରେ ଭୂମି କେବଳ ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଭୂପୃଷ୍ଠ ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରମ ବହୁପରିମାଣରେ ମିଶି ଅଛି । ଅନେକଥର ଚଷ ନୋହିଥିଲେ ଏବଂ ଖତ ପାଇ ନ ଥିଲେ ତାହା ଉର୍ବର ହେବ ନାହିଁ । ତେବେ ଏ ପ୍ରଭେଦର ଆଉଗୋଟିଏ ଗୂଢ଼ କାରଣ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ନୂତନ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପ୍ରକୃତିଗତ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଦେବାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁ ଅଛି । ଏହାକୁହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଧନ ଉତ୍ପାଦନ କୁହାଯାଏ । ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଦାନ ମନୁଷ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ବଢ଼ାଇପାରେ ଓ କମାଇପାରେ । ସମାଜର ଲୋଡ଼ା ବେଶି ହେଲବେଳେ ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ

ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା—ଦାନର ପରିମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ବଢ଼ିଥାଏ । କୌଣସି ଦେଶର ଲୋକେ ମାଂସ ଛାଡ଼ି ଭାତ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେଠାର କୃଷକମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭୂମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତିକୁ ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଦେଇ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଧାନ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବେ । ଗୋଚର ଭୂମି ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଣତ ହେବ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଦେଶର ଲୋଡ଼ା ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ଭୂମି ସମଷ୍ଟିର ଅର୍ଥାତ୍ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ ଭୂମିର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ କଦାପି ବଢ଼ାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଭୂମିଉପରେ ସାଧାରଣତଃ ଅଧିକ ଖରା ବର୍ଷା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ । ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ମନୁଷ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ବା କମାଇ ନ ପାରେ, ତାହାହିଁ ଜମି । ଏହିଭାବରେ ଜମି ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରମ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟଠାରୁ ପୃଥକ୍ ।

ତେବେ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ବ୍ୟୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭୂମିର ଉର୍ବରତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଦଳାଇ ପାରେ । ଉର୍ବର ହେବା ନିମନ୍ତେ ଭୂମିର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୁଣଥିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ମାଟି ଏପରି ନରମ ହେବା ଦରକାର ଯେ, ଗଛଲତାର ଚେର ସହଜରେ ଭିତରକୁ ପଶିପାରିବ; ଅଥଚ ଏପରି ଟାଣହେବା ଦରକାର ଯେ ପବନରେ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆଘାତରେ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି 'ସହଜରେ ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏଥିନିମନ୍ତେ ମାଟି କେବଳ ବାଲିଆ, ଫପ୍‌ସା କିମ୍ବା କେବଳ ମଟାଳ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ପାଣି, ପବନ ମଧ୍ୟ ଭିତରକୁ ପଶିପାରିବା ଦରକାର । ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ଆଦର୍ଶ ଭୂମି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦେଖାଯାଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଭୂମିକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ତିଆରି କରିବାକୁ ହୁଏ । ବାଲିଆ ଜମିରେ ଅନ୍ୟ ମାଟି ମିଶାଇଲେ ତାହାର ପ୍ରକୃତି ବଦଳିଯାଏ । ବାଲିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଝାଉଁ ପ୍ରଭୃତି ଗଛ ଲଗାଇ ତାକୁ ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ବିଲରେ ପରିଣତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଟାଣମାଟିକି ବାରମ୍ବାର ହଳକଲେ ଓ ଭାଙ୍ଗିଲେ ତାହା ଫସଲର ଉପଯୋଗୀ ହୁଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଖତ ଦେଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀରସ ଭୂମି ମଧ୍ୟ ସରସ ହୋଇଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହିସବୁ ଉପାୟରେ ଭୂମିର ପ୍ରକୃତିକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବଦଳାଇ ତାକୁ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷମ କରି ପାରେ । ଏହାଛଡ଼ା ଫସଲର ଆବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଭୂମିର ଉର୍ବରତା ବଢ଼ିଥାଏ । ଧାନ, ଗହମ ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ୱେତସାର ବହୁଳ ଫସଲପରେ ମୁଗ, ବିରି ଶ୍ରେଣୀର କ୍ଷାର ବହୁଳ ଫସଲ ଲଗାଇଲେ କିପରି ଭୂମି ପକ୍ଷରେ ହିତକର ହୁଏ, କୃଷୀମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ଉପରେ ପାଣି ଆସିବାକୁ ଓ ଗଡ଼ିଯିବାକୁ ନାଳ କାଟିଦେଲେ ଭୂମି ଅଧିକ ଉର୍ବର ହୁଏ । ଏପରିକି ମନୁଷ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ କରି ଭୂମିରେ ଅଧିକ ବର୍ଷା ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ କରାଇପାରେ କିମ୍ବା ବର୍ଷା ବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବର୍ଷାର ଉପାୟ କରି ପାରେ । ଜଙ୍ଗଲ ମେଘ ଆକର୍ଷଣ କରେ ଓ ଜଳୀୟବାଷ୍ପ ଧରିରଖେ, ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ବଢ଼ାଇବାଦ୍ୱାରା କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବାର୍ଷିକ ବୃଷ୍ଟିର ପରିମାଣ ଦୁଇତିନି ଇଞ୍ଚ ବଢ଼ିଥିବାର ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।

ଜମିର ଯେଉଁ ସବୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତା ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ମନୁଷ୍ୟ ସେ ଗୁଡ଼ିକରୁ କେତେକ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବଢ଼ାଇ ବା କମାଇ ନ ପାରୁଥିବା କାରଣରୁ ପ୍ରକୃତିରୁ ଧନ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବାର ଶକ୍ତି ତାର ସୀମାବଦ୍ଧ । ଶ୍ରମ ଏବଂ ମୂଳଧନ ସେ ଇଚ୍ଛା ଓ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ସେହି ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ଅନୁପାତରେ ବଢ଼ିପାରେ ନାହିଁ । କୌଣସି ଜମିରେ ଗୋଟିଏ ଫସଲର ମୂଳରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂମିରେ ପ୍ରଥମ ହଳ କରିବାଠାରୁ ଫସଲ

କାଟିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଯେତେ ମୂଳଧନ ଓ ଶ୍ରମବ୍ୟୟ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ କେତେଗୋଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗଟିକୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ରା ବୋଲାଯାଇପାରେ । ଫସଲ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ଭୂମିରେ କେବଳ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଓ ଫସଲର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ କାହିଁକି, ଏକ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳ ଧନର କେତେକ ଗୋଟି ମାତ୍ରା ଲଗାଇ ଥାଏ । ଏହି ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେ ଜମି ଉତ୍ପାଦନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ଅଭାବରେ କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ, ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ବନ ମଧ୍ୟରେ, ଗଛତଳେ ବା ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଜାଗାରେ ଘାସ ବାଳୁଙ୍ଗା ବଢ଼ିଲା ପରି ସାମାନ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇ ପାରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବିଶେଷ ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଏହି ମାତ୍ରା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ବିଲରେ ଧାନ ନ ବୁଣିଲେ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ କମଣ ନ କଲେ, ଫସଲ ଆଦୌ ହେବନାହିଁ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ କମଣ କରି ପାରିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମ କେତେକ ମାତ୍ରାରେ ଫସଲ, ମାତ୍ରା ପ୍ରତି କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ୁଥାଏ ଏବଂ ସେହି କ୍ରମବୃଦ୍ଧିର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କଲା ପରେ ପ୍ରତି ପୂର୍ବତନ ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରେ ଯାହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରେ ତାହାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପରିମାଣରେ ଊଣାହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଧରାଯାଉ କ, ଖ, ଗ, ପ୍ରଭୃତି ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରେ ଉତ୍ପାଦନ 'କ'ରୁ 'ଖ'ରେ ବେଶି ଏବଂ 'ଖ'ରୁ 'ଗ'ରେ ବେଶି ହେଲା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଧରାଯାଉ, ଏହି କ୍ରମରେ 'ନ' ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କରି ଦେଖାଗଲା ଯେ, ତାହା 'ଧ' ମାତ୍ରାର ଉତ୍ପନ୍ନ ଠାରୁ ଅଧିକ, କିନ୍ତୁ 'ପ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କଲାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ 'ନ'-ମାତ୍ରା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେଲା ଏବଂ 'ଫ'-ମାତ୍ରାରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ଉତ୍ପନ୍ନ 'ପ'-ମାତ୍ରା ଉତ୍ପନ୍ନ ଠାରୁ ଊଣା । ଏହିପରି ବ, ଭ, ମ, ପ୍ରଭୃତି ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କ୍ରମଶଃ ମାତ୍ରା ପ୍ରତି ଊଣା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ । ଜମିରେ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ମାତ୍ରା ଯେତିକି ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବ, ଉତ୍ପନ୍ନ କ୍ରମଶଃ ମାତ୍ରା-ପ୍ରତି ସେତିକି ଊଣାହୋଇ ଆସିବ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଏପରି ସମୟ ଓ ଅବସ୍ଥା ଆସିପାରେ ଯେତେବେଳେ ନୂତନ ମାତ୍ରାର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ ଦେଖାଯିବ । ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରେ ଯେବେ ଉତ୍ପାଦନ କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ୁଥାନ୍ତା ଭୂପୃଷ୍ଠର ଅଳ୍ପାଂଶ ମାତ୍ର କୃଷିରେ ଲାଗି ବାକି ବହୁତ ପଡ଼ିଆ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ରହନ୍ତା । ବେଶି ଭୂମି ନେଇ ଚାଷବାସ କରିବାରେ ନାନା ଅସୁବିଧା ଅଛି । ଲୋକେ ସେ ସବୁ ଅସୁବିଧାରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅଳ୍ପ ଭୂମିନେଇ ତହିଁରେ ଯାବତୀୟ ଶ୍ରମ ମୂଳଧନ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି; ତଥାପି ପ୍ରକୃତି ଏ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ନିଷ୍ଠୁର ।

ଏହିଠାରେ ଆଉଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ହେବ । ଉତ୍ପାଦନ ଯେ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ପ୍ରୟୋଗରେ ମାତ୍ରାପ୍ରତି କ୍ରମଶଃ ଊଣା ହୋଇ ଆସେ, ତାହା କେବଳ ପରିମାଣରେ । ଉପଯୁକ୍ତ ଉଦାହରଣରେ 'ପ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରୁ ଯେବେ ଦୁଇ ମହଣ ହୁଏ 'ଫ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରୁ ଦୁଇମହଣରୁ ଊଣାହେବାର କଥା । ଧରାଯାଉ ଦେଢ଼ମହଣ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ସମାଜର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ଓ ବଜାରର ଦର ବଦଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆକସ୍ମିକ କାରଣରୁ ଏହି ଦେଢ଼ମହଣର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇମହଣର ମୂଲ୍ୟ ଠାରୁ ଅଧିକ ହୋଇପାରେ । ବାସ୍ତବିକ ସଚରାଚର ତାହାହିଁ ହୋଇଥାଏ । ସମାଜର ଲୋଡ଼ା ଅନୁସାରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଗଲେ ସେହି ପଦାର୍ଥର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ଅଧିକ ବ୍ୟୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଯାଉଅଛି ତାହା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେହି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପିତ ହୁଏ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଉଦାହରଣରେ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ରାର ମୂଲ୍ୟ ଯଦି ଦଶଟଙ୍କା ବା ଲାଭ ଧରିଲେ, ଦଶଟଙ୍କାରୁ

କିଛି ଅଧିକ ହେବ, ଫ-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କଲାପରେ ଏହି ଟଙ୍କାରେ ଦେଢ଼ ମହଣମାତ୍ର ମିଳିବ । ଏହିପରି 'ମ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦରକାର ହେଲେ ଦର ଅଧମହଣକୁ ଦଶଟଙ୍କା ହୋଇପାରେ । କେଉଁ ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗପରେ ଉତ୍ପନ୍ନକାରୀ ଆଉ ଅଧିକମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗରୁ ନିବୃତ୍ତହେବେ ତାହା ସମାଜର ଲୋଡ଼ା ଓ ତାହା ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ସ୍ଥିରୀକୃତ ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସମାଜ ଦୁଇମହଣକୁ ଦଶଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲାବେଳେ ଉତ୍ପନ୍ନକାରୀ 'ପ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କରି ପାରିବେ ଏବଂ ସେଥିରୁ ଆଉ କିଛି ବେଶିଦେବାକୁ ନାରାଜ ହେଲେ 'ଫ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ହେତୁରୁ ଲୋକେ ପାଞ୍ଚସେରକୁ ଦଶଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣି ପାରିବେ, ସେତେବେଳକୁ ପୁଣି 'ଲ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ଏଥିରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ଜମିରେ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର 'ଲ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କଲାପରେ କେବଳ 'ଲ'ମାତ୍ରାର ଉତ୍ପନ୍ନ ସେର ପ୍ରତି ଦୁଇଟଙ୍କା ହିସାବରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଇ ବାକି ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଳ୍ପ ଦାମରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନକୁ ସେର ଦୁଇଟଙ୍କାରେ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସମାଜ ମଧ ସେହି ଦାମରେ କିଣିବ । ସୁତରାଂ, ମୋଟ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିକ୍ରି ଫଳରେ ବହୁତ ଲାଭ ହେବ । ଏହି ଲାଭ ଉତ୍ପନ୍ନକାରୀର ଶ୍ରମ କୌଶଳ ବା ଅନ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱର ଫଳ ନୁହେଁ, ସୁତରାଂ, ତାହାର ଏଥିରେ କୌଣସି ଦାବି ବା ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେ ଏହାକୁ ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଉପାର୍ଜନ କରିନାହିଁ । ଏହି ଅନୁପାର୍ଜିତ ଲାଭହିଁ ଭୂମି ଉପରେ ରାଜସ୍ୱର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ହେତୁ । ରାଜସ୍ୱ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କଲାବେଳେ ଏ ବିଷୟ ବିଶଦ ଭାବରେ ଲେଖାଯିବ ।

ଉତ୍ପନ୍ନର ଏହି କ୍ରମାଳ୍ପ ନିୟମ ପୁରାତନ ଉର୍ବର ଜମି ବିଷୟରେ ଯେପରି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, ନୂତନ ଅନୁର୍ବର ଜମି ପକ୍ଷରେ ସେପରି ନୁହେଁ । ନୂତନ ଅନୁର୍ବର ଜମିରେ ଶ୍ରମ, ମୂଳଧନ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ତାହାର ଉର୍ବରତା ଓ ଧନ ପ୍ରସୂତି- ଶକ୍ତି କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ପୁରାତନ ସଙ୍କୋଚ ଉତ୍ପାଦନର ସୀମାରେ ଆସିଥାଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରେ; 'ପ'-ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ ଠାରେ ରହିଥାଏ । ତେଣିକି ନୂତନ ମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରତି ମାତ୍ରାରେ କ୍ରମଶଃ କମିବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ନୂତନ ଜମି କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେଠାରେ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ନଥାଏ । କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ କରାଯାଇଥିଲେ ମଧ ତାହା କେବଳ ଦୁଇଗୁଣ ମାତ୍ର । ସୁତରାଂ, ଅଧିକ ମାତ୍ରା ନିମନ୍ତେ ବହୁତ କ୍ଷେତ୍ର ଥାଏ । ଆହୁରି ମଧ ପୁରାତନ ଜମିର ଚାଷରେ ଲାଗିଥିବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଯଦି କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀରେ କୌଣସି ଉନ୍ନତି ଘଟେ । ତାହେଲେ କ୍ରମାଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ ଦୋଷ ଆପାତତଃ କଟିଯାଏ ଏବଂ ଭୂମିରୁ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନର ମାତ୍ରା ପ୍ରତି ଅଧିକ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଜମିର ବିଶେଷତ୍ୱ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ତାହାର ମୌଳିକ ପ୍ରକୃତିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁନାହିଁ । ନୂତନ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀରେ କେତେକ କାଳ କୃଷି ଚଳିଲା ପରେ ଜମିର ପୁଣି ସେହି କ୍ରମାଳ୍ପ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦୋଷ ଦେଖାଯିବ ।

ଭୂପୃଷ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରକୃତିଗତ ପଦାର୍ଥକୁ ଜମି ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଉଅଛି । ପାଣି ସେହି ହିସାବରେ ଏକପ୍ରକାର ଜମି; କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ରର ମାଛ ହିସାବ କଲାବେଳେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଠିକ୍ ଜମି ବୋଲାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ସମୁଦ୍ରର ମାଛ ଅଶେଷ, ଯେତେ ମାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ସରିବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଭୂମିର କ୍ରମାଳ୍ପ ଉତ୍ପନ୍ନ ନିୟମ ସେଥିରେ

ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ପୁଣି ବାସ୍ତବରେ ଦେଖାଯାଏ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ରରୁ ମାତ୍ରା ପ୍ରତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ମାଛ ମିଳେ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରମ ଓ ମୂଳଧନ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଧନ ପ୍ରସବ କରିପାରିବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କଲାପରି, ଭୂମିର ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି । ସମୁଦ୍ର ମାଛ ଦେବା ସେପରି ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ ବଢ଼ିଗଲେ, ସମସ୍ତେ ଯଦି ଏକାବେଳେକେ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି, ସମୁଦାୟ ସମୁଦ୍ରକୁ ମତ୍ସ୍ୟହୀନ କରିଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଖଣି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା କୁହାଯାଇପାରେ । ଏମାନେ ପ୍ରକୃତିଗତ ପଦାର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜମିର କ୍ରମାଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ ନିୟମ ଏମାନଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ତାହା କେବଳ ଭୂମି, ବର୍ଷା ଓ ଖରା ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରକାର ଜମିର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଜମି ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଜମି ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜଡ଼ବସ୍ତୁରେ ଉତ୍ପାଦନ ଅସମ୍ଭବ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାରେ ଜମିର ଶକ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ । ସୁତରାଂ, ପୃଥିବୀର ମୋଟ ଉତ୍ପାଦନ ସର୍ବଦା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ କୃଷକର ବୁଦ୍ଧି ଓ ବଳର ସାମୟିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଉତ୍ପନ୍ନର ପରିମାଣ ଯୁଗ ବିଶେଷରେ ବଢ଼ିପାରେ ବା କମିପାରେ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା କ୍ରମଶଃ ବଢ଼ୁଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏହି ବୃଦ୍ଧି ଆବଦ୍ଧ ରହିବା ଭଳି ଏକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ସଂଯତ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ— ତୃତୀୟଖଣ୍ଡ—ସପ୍ତମ, ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା ଜୁଲା ଓ ଅଗଷ୍ଟ, ୧୩୨୫ ସାଲ ।

-୬-

—ଲୋକସଂଖ୍ୟା—

ଧନର ଉତ୍ପାଦନ ମନୁଷ୍ୟ ନିମନ୍ତେ । ତାକୁ ଖାଦ୍ୟଯୋଗାଇବା, ତାର ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ଅଭାବ ଦୂର କରିବା ଏବଂ ତାର ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ଓ ଶାନ୍ତି ଜନ୍ମାଇବା ସକାଶେ ଧନ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଧନର ଉପଭୋକ୍ତା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେହି ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରାହିଁ ପୃଥିବୀର ଧନ ସମଷ୍ଟି ଉତ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ପୂର୍ବେ ଯେପରି କୁହାଯାଇଅଛି ମନୁଷ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଚେଷ୍ଟା ବ୍ୟତିରେକେ ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଧନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ଓ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିରେ ହେଉଅଛି; ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରାହିଁ ସେ ସବୁ ଧନରେ ପରିଣତ ଓ ପରିଗଣିତ ହୁଏ । ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ବା ଗୌଣଭାବରେ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟର ଅଭାବ ମୋଚନରେ ଲାଗିବାରୁ ତାହାକୁ ଧନ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଏ । ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ପୃଥିବୀରେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଧନର ପରିମାଣ ଅତି ଅଳ୍ପ । ନିଜ ସ୍ଥିତି ଓ ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଯାହା ଯାହା ଦରକାର ସଭ୍ୟମାନବ ଜାତି ସେ ସମସ୍ତ ନିଜେ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଅତଏବ, ମନୁଷ୍ୟର ସଂଖ୍ୟା ଉପରେ ଉତ୍ପାଦିତ ଧନର ପରିମାଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ସଂଖ୍ୟା ଗଣିଲାବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜାତି ବିଶେଷର ସବଳତା, କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା, ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଚରିତ୍ରବଳ ତାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ ।

ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ଉତ୍ପାଦିତ ଧନର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନୁପାତ ରହିଅଛି । ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲେ ଧନର ପରିମାଣ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ବଢ଼ିବାର କଥା ଏବଂ ଧନର ପରିମାଣ ବଢ଼ିଲେ

ଲୋକସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁକ୍ରମରେ ବଢ଼ିବ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଧନବିଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡିତ ମାଲଥାସ୍ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ବୃଦ୍ଧିରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନ ଘଟିଲେ ତାହା ପ୍ରତି ପଚିଶ ବର୍ଷରେ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇ ଯିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜି ଯାହା ଅଛି ଏକଶତ ବର୍ଷ ପରେ ତାର ଷୋହଳ ଗୁଣ, ୨୦୦ ବର୍ଷରେ ୨୫୬ ଗୁଣ ୩୦୦ ବର୍ଷପରେ ତାର ୪୦୯୬ ଗୁଣ—ଏହି କ୍ରମରେ ବଢ଼ିବ । ପୃଥିବୀର ଧନ ମଧ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଆଦି, ଏହି ବର୍ଦ୍ଧିତ ଜନସଂଖ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଓ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଓ ପରିଶ୍ରମରେ ବଢ଼ିବ; କିନ୍ତୁ ତାହା ପ୍ରତି ପଚିଶ ବର୍ଷରେ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ନ ହୋଇ ଗୁଣେ ମାତ୍ର ବଢ଼ିବ । ଅର୍ଥାତ୍, ଆଜି ଯାହା ଅଛି ୧୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ତାର ୫ ଗୁଣ, ୨୦୦ ବର୍ଷ ପରେ ୯ ଗୁଣ, ୩୦୦ ବର୍ଷପରେ ୧୩ ଗୁଣ ଏହି କ୍ରମରେ ପଡ଼ିବ । ଅର୍ଥାତ୍, ୩୦୦ ବର୍ଷପରେ ପୃଥିବୀର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୪୦୯୬ ଗୁଣ ବଢ଼ିଲାବେଳେ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଆଦିର ପରିମାଣ ୧୩ ଗୁଣ ମାତ୍ର ବଢ଼ିଥିବ । ମୋଟରେ କହିବାକୁଗଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଯେତେ ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ତା ଠାରୁ ବହୁତ କମ । ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି ଜ୍ୟାମିତିକ ଅନୁପାତରେ ବଢ଼େ, ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣ ଗାଣିତିକୀ ଅନୁପାତରେ ବଢ଼େ ।

ଏଠାରେ ଯେପରି କୁହାଗଲା, ୩୦୦ ବର୍ଷପରେ ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣ ୧୩ ଗୁଣ ବଢ଼ିଥିବା ସ୍ଥଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ପରିମାଣ ୪୦୯୬ ଗୁଣ ବଢ଼ିବ । ସେପରି ଅପ୍ରାକୃତିକ ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା କେବେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ଆଂଶିକ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ । ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣକୁ ବଳି ଜନସଂଖ୍ୟା କଦାପି ବଢ଼ି ନ ପାରେ । ଧରିଯାଉ କୌଣସି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୧୦୦ ଜଣ, ସେହି ଗ୍ରାମର ଉତ୍ପନ୍ନ ଖାଦ୍ୟପେୟରେ ଏହି ୧୦୦ ଜଣ ମାତ୍ର ଚଳି ପାରନ୍ତି ଓ ଆଉଜଣେ ଅଧିକହେଲେ ତାହା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ଠାରୁ ଖାଦ୍ୟ ଆଣିବା ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ ଏବଂ ଧରିଯାଉ ଯେ ଅନ୍ୟଗ୍ରାମରୁ ସେ ଗ୍ରାମରୁ ଖାଦ୍ୟ ଆସିବାର ପନ୍ଥା ବନ୍ଦ । ସେ ଗ୍ରାମରେ ଯେବେ ଦଶଟି ପିଲା ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ବଢ଼ିବ । ଏହି ବାଳକ ଦଶ ଦଶ ଯଦି ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି (ଏବଂ ସେମାନେ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କରିବେ) ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୂମିରୁ ଆଉ ଦୁଇ ତିନିଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରିବେ । ଅତଏବ, ଫଳରେ ଯେଉଁ ୧୦୦ ଜଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରାମରେ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ବାକି ଯେଉଁ ଦୁଇତିନି ଜଣଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ବାଳକ ଦଶଜଣ ଏକତ୍ର ଉତ୍ପାଦନ କଲେ ମୋଟରେ ସେଥିରେ ୧୦୨ ବା ୧୦୩ ଜଣମାତ୍ର ବଞ୍ଚିବେ । ମନୁଷ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଏତେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ନୁହେ ଯେ, ଗ୍ରାମରେ ୧୦୩ ଜଣ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ବାକି ୭ ଜଣଙ୍କୁ ଅନାହାରରେ ରଖି ମାରିପକାଇବେ । ଉତ୍ପନ୍ନ ୧୦୩ ଜଣଙ୍କର ଖାଦ୍ୟକୁ ୧୧୦ ଜଣଯାକ ବାଣ୍ଟି କରି ଖାଇବେ । ଫଳରେ ଅଳ୍ପାହାର ବଶତଃ ଦୁର୍ବଳତର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପ୍ରଥମେ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ମରିଯିବେ । ସଂଖ୍ୟା କମିଗଲେ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ ବଢ଼ିଯିବ ଏବଂ ବଞ୍ଚିଥିବା ଲୋକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାଇବାକୁ ପାଇବେ । ପରିଶେଷରେ ୧୦୩ ଜଣ ହିଁ ବଞ୍ଚିରହିବେ । ଯଦି ଗ୍ରାମରେ ୧୦୦ ଜଣ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି ମୋଟରେ ଗ୍ରାମବାସୀ ହୁଏତ ୧୨୫ ଜଣଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରିବେ । ତାହାହେଲେ ଅନ୍ୟମାନେ କ୍ରମଶଃ ମରିଯାଇ ଶେଷରେ ୧୨୫ ଜଣ ମାତ୍ର ଜୀବିତ ରହିବେ ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ମାନବ ସମାଜରେ କେବଳ ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣ ଦ୍ୱାରା ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଏହି

ଭାବରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ । ସେମାନେ ବଂଶ ବଢ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ସର୍ବଦା ପ୍ରକୃତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ପଶୁଲାଳସା ଚରିତାର୍ଥ କରି ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇଯାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି ଏହିପରି ଏକ ବାଟରେ ତାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣ ସଙ୍କୁଚିତ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ବାଟରେ ପୁଣି ସଂଖ୍ୟା କମାଇବାରେ ତତ୍ପର । କୁକୁର, ବିରାଡ଼ି, ଘୁଷୁରି ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଜନ୍ତୁ ଓ ବେଙ୍ଗ, ମାଛ, ସାପ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରୀସୃପମାନେ ବହୁତ ପିଲା ଜନ୍ମ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଯତ୍ନ ଅଭାବରୁ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ମରିବାକୁ ହୁଏ । କେବଳ କେତେ ଗୋଟି ମାତ୍ର ବଞ୍ଚନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଏହା ହୁଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ପଶୁ ସୁଲଭ ଲାଳସା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବହୁ ଉଚ୍ଚ ଭାବ ଓ ତ୍ୟାଗରେ ତାର ପ୍ରାଣ ଗଢ଼ା; ସ୍ନେହ, ଦୟା, ସହାନୁଭୂତିରେ ତାର ହୃଦୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ସମାଜଗତ ମନୁଷ୍ୟ ଲାଳସା-ତୃପ୍ତିରେ ବହୁ ସଞ୍ଜମ ଅବଲମ୍ବନ କରେ । ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଙ୍କ ଭରଣପୋଷଣ ଚିନ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ବଂଶବୃଦ୍ଧି କାମନା ଦମନ କରେ ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଜୀବରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀର ସ୍ଥାନ ଯେତିକି ତଳେ ସେହି ପ୍ରାଣୀ ତେତିକି ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରେ ଏବଂ ଜୀବ ସୋପାନରେ କ୍ରମଶଃ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯାହାର ସ୍ଥାନ ଯେତିକି ଉଚ୍ଚରେ ସେ ସେତିକି ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଥରକେ ଏକାଧିକ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ୱଚିତ୍ । ଅନ୍ତତଃ ସଭ୍ୟମାନବ ସମାଜରେ ବହୁ ବିବାହ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଏବଂ ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ବିବାହ ହୁଅନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ଉଭୟ କାରଣ ବଶତଃ ସେମାନଙ୍କ ଜନସଂଖ୍ୟା ଶୀଘ୍ର ବୃଦ୍ଧିପାଏ । ମାତ୍ର ସଭ୍ୟସମାଜରେ କୌଣସିଠାରେ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ବା କୌଣସିଠାରେ କୌଳିକ ପରମ୍ପରାରେ ସାଧାରଣତଃ ଏକପତ୍ନୀ-ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ । ବିବାହ ବେଳକୁ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ବୟସ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ, ସନ୍ତାନ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଊଣା ହୁଏ । ପୁଣି କାହାରି କାହାରି ମତରେ ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ଅଭିଳାଷ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଗୋଟିଏ ପଶୁବୃତ୍ତି, ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିବାର ଶକ୍ତିମଧ୍ୟ ପଶୁଶକ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟହେଲେ ବଂଶବୃଦ୍ଧି କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେପରି ଊଣା ହୋଇ ଆସେ, ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ପରିମାଣରେ ଊଣାହୁଏ । ସାଧାରଣରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଯେଉଁ ପରିବାର ଦରିଦ୍ର ଓ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଅଭାବରେ ପ୍ରପୀଡିତ ସେହି ପରିବାରରେ ଅନେକ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମହୋଇ ପିତାମାତାଙ୍କର ଅପ୍ରୀତି ଭାଜନ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ, ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ପରିବାରର ପିତାମାତା ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ଅଭାବରେ ଜୀବନ ଦୁଃଖରେ କଟାଇଥାନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ, ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା କେବଳ ଖାଦ୍ୟପେୟର ପରିମାଣଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନ ହୋଇ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ସାମାଜିକ ଓ ମାନବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ହୁଏ ।

ସମାଜର ସାମୟିକ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକସଂଖ୍ୟାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । କୌଣସି କାରଣରୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିଲେ ଉତ୍ପାଦକମାନେ ସେହି ପଦାର୍ଥକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବେ । ଅଧିକ ଶ୍ରମଜୀବୀ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ, ସୁତରାଂ, ନିୟୋଜକମାନେ ଅଧିକ ମଜୁରି ଯାଚିବେ । ଅତଏବ ଶ୍ରମଜୀବୀ ଶ୍ରେଣୀର ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ଟିକିଏ ବଢ଼ିବ ଏବଂ ଅଧିକ ଲାଭ କାମନାରେ ସେମାନେ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବେ । ବହୁ ବିବାହ କରିବାର ସୁବିଧା ନ ଥିଲେ, ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ବିବାହ କରାଇବେ ଏବଂ ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟ

ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ । ରାଜାମଧ୍ୟ ବହୁସନ୍ତାନ ପ୍ରସବକୁ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏକାଧିକ ପୁତ୍ରବାନ୍ ପିତାକୁ ସରକାରୀ ଟିକସରୁ ମୁକ୍ତ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅପୁତ୍ରିକ ଉପରେ ଅଧିକ ଟିକସ ବସାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ, କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ କମିଲେ, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ କମିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ସବୁ ଆବଶ୍ୟକ ସଂଯମ ଓ ସାମାଜିକ ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ବାଧା ଅତିକ୍ରମ କରି କୌଣସି ଯୁଗରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲେ, ଖାଦ୍ୟ ପେୟର ଅଭାବ ଘଟେ । ସେଥିରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ରୋଗ ଜନ୍ମି ବଳକା ଲୋକମାନେ ମରି ଯାଆନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ଅଶାନ୍ତି ଘଟେ, ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଜନିତ କଳହ ଜାତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ଫଳରେ ଉଭୟ ଦେଶ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧହେଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକସଂଖ୍ୟା କମିଯାଏ । ଆଗେ ଗ୍ରୀସରେ ଦୁର୍ବଳ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ମାରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଏଭଳି ନୃଶଂସ ପ୍ରଥା କୌଣସିଠାରେ ଚଳୁନାହିଁ । ପ୍ରକୃତି ଦୁର୍ବଳ ଓ ବଳକା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମାରି ଦେଉଅଛି ।

ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ନେପୋଲିଅଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାନ୍ସର ଲୋକସଂଖ୍ୟା କମିଯିବାରୁ ସରକାର ନିୟମ କଲେ ଯେ ଯେଉଁ ଲୋକର ବିବାହିତ ପତ୍ନୀର ଗର୍ଭରୁ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବେ ସେ ସରକାରକୁ କୌଣସି ରାଜସ୍ୱ ଦେବ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଶୀଘ୍ର ଖାଦ୍ୟପେୟର ଅଭାବ ହେଲା । ଲୋକେ ରୋଗ ଓ ଦୁର୍ବଳତା ବଶତଃ ମରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେଶର ତତ୍କାଳୀନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମତଦେଲେ ଜାତୀୟଧନ ବଢ଼ାଇବା ଅପେକ୍ଷା ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା ଦିଗରେ କମ୍ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବଢିଲେ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବରେ କଷ୍ଟ ପାଇବା ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ଲୋକ ଥାଇ ଅଧିକ ଆୟରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚଳିବା ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସେମାନଙ୍କର ଏହିମତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧନ ବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୋଷିତ ହୋଇଅଛି ।

ଇଂଲଣ୍ଡର ମାଲଥାସ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବିଷୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେ ଏହି ସମସ୍ୟାକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ବିଭାଗ ଶ୍ରମର ପରିମାଣ ବିଷୟରେ । ଏ ବିଷୟରେ ଆଗରୁ ଯେପରି କୁହାଯାଇଅଛି, ଖାଦ୍ୟ ପେୟର ଅଭାବ ବା ରୋଗ, ଯୁଦ୍ଧ ଓ ସଂଯମଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିହତ ନ ହେଲେ, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଏପରି ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ିଯିବ ଯେ କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀପରେ ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ବାସ କରିବାର ସ୍ଥାନ ସୁଦ୍ଧା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଭାଗ ଶ୍ରମର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ବିଷୟରେ ପ୍ରକୃତି ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ଯୋଗାଇ ପାରେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରୁ ଶ୍ରମ ଲୋଡ଼ୁ ଅଛି । ଶ୍ରମର ପରିମାଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରମଜୀବୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା, ବେଶି ହେଲେ ପ୍ରକୃତି ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବାରେ ଅକ୍ଷମହେବ । ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ ଯେ କୌଣସିଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ ବଢିଗଲେ ସେ ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଲୋକେ କଷ୍ଟଭୋଗ କରନ୍ତି ବା କେତେ ମରିଯାନ୍ତି । ତୃତୀୟତଃ, ମାଲଥାସ କହନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଯୁକ୍ତିମାନ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଅନେକ ଦେଶରେ ଯାହା ଅତୀତରେ ଘଟିଅଛି ତାହା ପୁଣି ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘଟିପାରେ । ସମାଜରେ ଦରିଦ୍ରତା, ଅଭାବ, ରୋଗ ଓ ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା କଦାପି ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟକୁସ୍ୱେଚ୍ଛା ସଂଯମ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏହା କରିବାକୁ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ମାଲଥାସଙ୍କ ଯୁକ୍ତିର ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ବିଭାଗ ତାଙ୍କ ପରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ବିଭାଗର ବିଷୟ ସେହିପରି ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ମାଲଥାସଙ୍କ ସମୟରେ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି ବାଣିଜ୍ୟ ସଂପର୍କ ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ, ଏକଦେଶରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବଢି ଖାଦ୍ୟପେୟର ଅଭାବ ହେଲେ, ଅନ୍ୟଦେଶରୁ ସହଜରେ ଆସି ପାରୁ ନ ଥିଲା । ଏହା ଫଳରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଯୁଦ୍ଧ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟୁଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଯାନବାହନର ବ୍ୟବହାର ଓ ଉପାଦେୟତା ବଢିଅଛି ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ମାଲଥାଙ୍କ ଯୁକ୍ତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି ।. ତଥାପି ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖିବାକୁଗଲେ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ସେହିପରି ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ପୃଥିବୀର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଥିଲା, ପୂନରାୟ ସେହି ଅବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ବିଷୟରେ ସେ ଯେଉଁ ଆଶଙ୍କାମାନ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ପୁଣି ସମାଜରେ ଦେଖାଯିବ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡ— ମେଷ, ବୃଷ, ମିଥୁନ, ୧୩୨୫ ସାଲ ।

-୭-

—ଶ୍ରମର ଉପକରଣ—

ଧନ ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଓ ପରିମାଣ ଶ୍ରମ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା କେବଳ ଶ୍ରମଜୀବୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ । ସଂଖ୍ୟା, ଉପାଦେୟତାର ଏକମାତ୍ର ପରିମାପକ ନୁହେଁ । ଧନ ଉତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ହେଲେ କେବଳ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ଚଳିବନାହିଁ । ଶ୍ରମୀ ଲୋକମାନେ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ, ଏପରି କେତକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ଯହିଁରେ କେବଳ ଶାରୀରିକ ବଳଯଥେଷ୍ଟ ଲୋଡ଼ା । ଯାହାର ଯେତିକି ବଳ ସେ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଅଳ୍ପ ଅବା ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଶାରୀରିକ ବଳ ନିଜେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ ଓ ଶକ୍ତିହୀନ । ପ୍ରଚୁର ବଳ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା, ଲୋକ ନିତାନ୍ତ ଆଳସ୍ୟ-ପରାୟଣ ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ । ମନର ଜୋର ନ ଥିଲେ ଶରୀରଦ୍ୱାରା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତିମଧ୍ୟ କେବଳ ମନ ଓ ଚରିତ୍ରବଳରେ ଯଥେଷ୍ଟ କର୍ମ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ମାନସିକଶକ୍ତି ଓ ନୈତିକ ବଳ ମନୁଷ୍ୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସଂପଦ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ।

ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଓ ନୈତିକ ବଳର ପ୍ରଭାବ ଏତେ ବେଶି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶରୀରକୁ ଏକାବେଳେକେ ବାଦ ଦିଆଯାଇ ନପାରେ ଶାରୀରିକ ବଳର ପ୍ରୟୋଜନ ଧନ ଉତ୍ପାଦନ ପକ୍ଷେ ବିଶେଷ ଅଟେ । ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଶାରୀରିକ ବଳ ଅନେକ ସମୟରେ ଜାତୀୟବଳ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଅର୍ଥାତ୍, ଜାତି ବିଶେଷର ସମସ୍ତଲୋକ ଅଧିକ ବା ଅଳ୍ପ ବଳଶାଳୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଅଧିକ ବା ଅଳ୍ପ ବଳଶାଳୀ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଦାସସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁର ପ୍ରଭାବ ଶରୀର ଉପରେ ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ ।

ଜଳବାୟୁ ଭଲ ହେଲେ ଲୋକେ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ ଓ କର୍ମକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ବହୁକାଳ ବଞ୍ଚିପାରନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଦୁଇ ବିଧ ଉପାୟରେ ଅଧିକ ଧନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

ସଚରାଚର ଜଳବାୟୁ ଭେଦରେ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଓ ଜୀବନଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରକାର ଓ ପରିମାଣରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଶାରୀରିକ ବଳ ଓ କର୍ମକ୍ଷମତା ନିମନ୍ତେ ଖାଦ୍ୟପେୟ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ସୁଦ୍ଧା ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବଞ୍ଚିରହିବା ଅସମ୍ଭବ । ଖାଦ୍ୟପେୟର ଅଭାବହେଲେ ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହୁଏ । ଅଧିକ ଅଭାବ ଘଟିଲେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼େ ଓ ଲୋକେ ମରିଯାନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ଅଭାବରେ ଲୋକେ ମରନ୍ତି ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଶରୀରର ବଳ ଊଣା ହୋଇ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଏତ ଗଲା ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ କଥା । ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଏ ଭଳି ଦ୍ରବ୍ୟ ବାଛିଖାଇବା ଦରକାର ଯହିଁରୁ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ସୁଦ୍ଧା ବିଶେଷ ସାର ମିଳେ । ତତ୍ପରେ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାର ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା କଥା । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଦେଶରେ ଯାହା ଗରିଷ୍ଠଖାଦ୍ୟ, ଶୀତ ଦେଶରେ ତାହା ଲଘୁପାକ । ସେଥିପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଖାଦ୍ୟପେୟ ପରେ ପରିଧେୟ ପ୍ରଭୃତି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଦାର୍ଥ । ଏଭଳି ଲୁଗାପଟା ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦରକାର ଯେ ତହିଁରେ ଶୀତକାଳରେ ଶରୀରର ତାପହାନି ହେବନାହିଁ କିମ୍ବା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଅତ୍ୟଧିକ ତାପ ରକ୍ଷାହୋଇ ଶରୀର ଅସୁସ୍ଥହେବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଲୁଗାପଟା ମୋଟା, ଗରମ ଓ ପରିମାଣରେ ବେଶି । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଦେଶରେ ପାତଳ ଓ ଅଳ୍ପ । ଏଥିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଲେ ବଳହାନି ହୁଏ । ରହିବା-ଘର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ସାବଧାନ ହେବା ଦରକାର । ଘର ମଇଳା ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ନ ହୋଇ ପରିଷ୍କାର ଓ ଶୁଖିଲାହେଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲରହେ ଓ ଜୀବନ ଦୀର୍ଘ ହୁଏ । ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଘରକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ରଖିବା ଦରକାର । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ସେହିପରି କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଘରକୁ ଶୀତଳ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ଦିନରାତି ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ଶ୍ରମ କରିପାରେ ନାହିଁ, କଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି ହୁଏ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ତାର ଶରୀର ଅସମର୍ଥ ହୋଇପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣରେ ବିଶ୍ରାମ ଲୋଡ଼ା । ଅନେକେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ପାଦନ କାରୀ କଳବୋଲି ମଣନ୍ତି, ସୁତରାଂ ସେମାନେ ଶ୍ରମ ଜୀବୀକୁ ଅହୋରାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ରତ କରାଇ ପାରିଲେ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି । ଏହାର ପରିମାଣରେ ଶ୍ରମଜୀବୀର ଶ୍ରମଶକ୍ତି ନଷ୍ଟହୁଏ । ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି, ସେ ଦେଶର ଜାତୀୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା ସୁତରାଂ ପରିମାଣରେ କ୍ଷୀଣ । ସେଥିପାଇଁ ଧନ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କର ଦୈନିକ ଶ୍ରମକାଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏଥିରେ ସେ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାର ସାଧିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ବ୍ୟବସାୟ ବିଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରୁଚି ଚରିତାର୍ଥ ହେଲେ ସେହି ବ୍ୟବସାୟ ବେଶିକାଳ ବା ଚିରକାଳ କରିହୁଏ; କିନ୍ତୁ ତାହା ଅପ୍ରୀତିକର ହେଲେ ନିଜକୁ ସେଥିରେ ଅଧିକକାଳ ନିୟୋଜିତ ରଖିବା ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ହିତକର ନୁହେଁ । କାର୍ଯ୍ୟରୁ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ସୁବିଧା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ କହିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକର ଜୀବନରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଥିବା ଦରକାର । ଯାହା ଯାହାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ସେ ତାହା କରିବ, ଯାହା ଭଲ ନ ଲାଗେ ତାକୁ ପରିହାର କରିପାରିବ ।

ଏହା ନ ହେଲେ ବାଧତାମୂଳକ ଶ୍ରମରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଲୋକେ ମନଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଉତ୍ପାଦିତ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି କୌଣସି ଯତ୍ନ ଦେଖାନ୍ତି ନାହିଁ । ବ୍ୟବସାୟ ନିର୍ବାଚନରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଥିଲେ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଜନ୍ମେ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ଆଶାର ଅସୀମ ଉଦ୍ଦୀପନାରେ ପ୍ରାଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠେ । ଆଶା ଓ ଭବିଷ୍ୟ କଳ୍ପନାର ଅଭାବରେ ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ୟକ୍ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

ଆଜକାଲି ସହର, ସଭ୍ୟତାର କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଅଛି । ସହରମାନ ଉତ୍ପାଦନର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ । କଳ ଓ କାରଖାନା ସବୁ ସହରରେ । ସେହିଠାରେ ବହୁଲୋକଙ୍କର ବାସ । ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସହର ହିଁ ପ୍ରଶସ୍ତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର । ଅତଏବ, ସହରମାନ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ । ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ସହର ଗୁଡ଼ିକ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ହୁଏ । ଆଗେ ୟୁରୋପର ସହରମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖରାପଥିଲା । ଏବେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିୟମମାନ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ସେ ସକଳ ସହରର ଓ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହରମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ଉନ୍ନତି ଘଟିଅଛି । ସୁତରାଂ, ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟା ଆଗେ ସହରରେ ଯେତେଥିଲା ଏବେ ଆଉ ସେତେ ନାହିଁ । ଏ ଭଳି କୌଣସି କୌଣସି ସହର ଭୋଗୀମାନଙ୍କର ବାସ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଉପଯୋଗୀ ବୋଲି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରେ । ସହରର ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ସେଠାରେ ସାଧାରଣ କୌଶଳ, ବୁଦ୍ଧି ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା ପ୍ରାୟ ଅଧିକ ଥାଏ । ଏପରି ଏକ ପରିବେଶ ଉତ୍ପାଦନପକ୍ଷେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ।

ଉତ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ବଳଶାଳୀ ଲୋକର ପ୍ରୟୋଜନ । ଦୁର୍ବଳ ଲୋକେ ଉତ୍ପାଦନରେ ବାଧା ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ଜାତୀୟ ଧନକୋଷ ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକମାନେ ଏକଭାବରେ ସମାଜର ଗଳଗ୍ରହ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ଜାତୀୟ ଧନରୁ ନିଜର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଜାତୀୟକୋଷକୁ ସେହି ପରିମାଣରେ ପରିପୁଷ୍ଟ କରନ୍ତିନାହିଁ । ସମାଜ ସେମାନଙ୍କ ଯୋଗୁ ଦରିଦ୍ରତର ହୁଏ । ଅତଏବ, ସେମାନଙ୍କୁ ସମାଜରୁ ଦୂର କରିବା ହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର; କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି କେତେ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରେ ? ଆଗେ ଅର୍ଦ୍ଧ ସଭ୍ୟ ସମାଜମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଥାଥିଲା ଯେ ଶିଶୁ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ତାକୁ ପ୍ରାଣରେ ମାରିପକାଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ସଭ୍ୟ ମାନବପ୍ରତି ଏହା ଏକ ଅତି ନୃଶଂସ ବ୍ୟାପାର । ଯେତେ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଜ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ମାରିପକାଇବାକୁ କେଉଁ ଗର୍ଭଧାରିଣୀର ହାତ ଯିବ ? ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହାୟକ । ଯେ ଦୁର୍ବଳ ସେ ଜାତୀୟ ଧନକୋଷକୁ ଅଳ୍ପ ପୁଷ୍ଟକରେ । ସେ ସେହି ଧନକୋଷରୁ ଅଳ୍ପ ପାଇବା ଦରକାର ଓ ଉଚିତ । ଫଳରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ୱଳ୍ପ ସବଳ ଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅଳ୍ପଶ୍ରମ ସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଆନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କର ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ । ଏହି ଅଳ୍ପ ଉପାର୍ଜ୍ଜନରେ ତାଙ୍କୁ ଚଳିବାକୁ ପଡ଼େ । ସୁତରାଂ, ଖାଦ୍ୟପେୟର ଅଭାବ ଘଟେ । ସେଥିରେ ସେମାନେ ଆହୁରି ଦୁର୍ବଳ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଆଉ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୁଏ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଯେଉଁମାନେ ସବଳ ଓ କର୍ମକ୍ଷମ ସେମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ଆଦରରେ ଲୋଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମଜୁରି ଅଧିକ । ସେମାନେ ଖାଇପିଇ ସୁଖରେ ରହନ୍ତି ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଅଧିକ ବଳଶାଳୀ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି ଏହି ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର କରୁଅଛି ।

ଏ ସବୁ ତ ଗଲା ଶାରୀରିକ ବଳ ଓ କର୍ମକ୍ଷମତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ । ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଓ ନୈତିକ ଚରିତ୍ର ଯେ

ଶାରୀରିକ ବଳ ସଦୃଶ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସେ କଥା କୁହାଯାଇ ଅଛି । ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ବହୁପରିମାଣରେ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏପରିକି ଏହା ପରମ୍ପରାଗତ ହୋଇ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଯେଉଁ ପରିବାର ବା ସମାଜରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚାର ଆଧିକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ପରିବାର ବା ସମାଜର ଲୋକେ ଅଧିକ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ହୁଅନ୍ତି ଅଥବା ସଙ୍ଗୀତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଣତା ଅଧିକ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ଇଟାଲି ସଙ୍ଗୀତ ନିମନ୍ତେ, ସୁଇଟ୍‌ଯରଲଣ୍ଡ ରଣନିପୁଣତା ଲାଗି, ଭାରତ ଦାର୍ଶନିକତା ସକାଶେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର ବ୍ୟାପୀ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଳା ବା ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନା କଲେ ତହିଁରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଜନ୍ମେ ।

ତଥାପି ସବୁପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟାସରେ ସମାନ ନିପୁଣତା ଜାତ ହୁଏନାହିଁ । କଳପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାକୁ କେବଳ ବୁଲାଇବା ଯାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ତାର କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଶଳ ନ ଥାଏ । ସେଥିରେ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତାହା ଯେ କୌଣସି ବୁଦ୍ଧିହୀନ ପ୍ରାଣୀଦ୍ୱାରା ବା ଅପର କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ କଳଦ୍ୱାରା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରେ । ବାସ୍ତବିକ ପୃଥିବୀର ସକଳପ୍ରକାର କୌଶଳବିହୀନ ଶ୍ରମ କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ କରାଯାଇପାରେ । ଅନୁନ୍ନତ ସମାଜରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତରେ କରେ, ଉନ୍ନତ ସମାଜରେ ସେଥିରୁ ଅନେକ କଳରେ କରାଯାଏ । କୌଶଳ ବିହୀନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରମ ନିୟୋଜିତ କରିବା ପୃଥିବୀର ଶକ୍ତି ସମଷ୍ଟିର ଅପଚୟ ମାତ୍ର । ଉନ୍ନତ ସମାଜରେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କାଳରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାର ବାସନା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ କିଏ କୌଶଳ ପ୍ରଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ, କିଏ ବା କୌଶଳ ବିହୀନ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କଥା ଠିକ୍‌କରି ଜାଣିବା ସେପରି ସହଜ ନୁହେଁ । ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ବାରମ୍ବାର ହେବା ପରେ ଏପରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଓ ପରିଚିତ ହୋଇଯାଏ ଯେ ସେଥିରେ ଖୁବ୍ କୌଶଳ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା କୌଶଳ ବିହୀନପରି ବୋଧହୁଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କୌଣସି କୌଶଳ ବିହୀନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନୂଆକରି କଲାବେଳେ ସେଥିରେ ବିଶେଷ କୌଶଳ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଆଜିକାଲି କୌଶଳବିହୀନ ଶ୍ରମର କୌଣସି ବିଶେଷ ଆଦର ବା ମୂଲ୍ୟନାହିଁ ।

ଶାରୀରିକ ବଳହେଉ ବା କୌଶଳ ହେଉ ସେଥିରେ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ମିଶ୍ରିତ ନ ଥିଲେ ତାହା ଉତ୍ପାଦନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଶଳଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଜିକାଲି ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉପାର୍ଜିତ କୌଶଳର ମୂଲ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଜୀବନରେ ଅତି କ୍ଷୀଣ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ବିଳାସ ଆହ୍ଲାଦ ନିମନ୍ତେ । ଆଗେ ଯେ ବ୍ୟବସାୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଥା କୁହାଯାଇ ଅଛି ତାହା ବୈଷୟିକ କୌଶଳରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ଯାହାକୁ ଘଣ୍ଟା ଭଲ ତିଆରି କରିଆସେ ତାହା ହାତରେ ହାର୍ମୋନିଅମ୍ ବଜାଇ ହେବନାହିଁ । ଯେ ଘର ତିଆରିରେ ପାରଗ ସେ ପୁଣି ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ବେଳକୁ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦିଏ । ସେଥିପାଇଁ କେବଳ ବୈଷୟିକ କୌଶଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କଲେ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ ସେପରି ସୁଚାରୁରୂପେ ହୁଏନାହିଁ । କିମ୍ବା ଜୀବନରେ ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ, ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ମିଳେନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟୋଜନ । କେତେକ ପରିମାଣରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୟାସୀ ହେବା ଅବିହିତ । ସେଥିପାଇଁ ଉନ୍ନତସମାଜମାନଙ୍କରେ ନିୟମ ଅଛି ଯେ, ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସହଜ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଜିକାଲି ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ର ଯେପରି ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସେଥିରେ

ମନୁଷ୍ୟର ବିଶେଷ ଶକ୍ତିର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ବଲରେ ସେ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିପାରେ ଓ ଜଗତର ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରେ ।

ଏହି ସାଧାରଣ ଶକ୍ତିର ସଂଗ୍ରହ ଓ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମରୁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କ୍ଷମତା ସହିତ ସଂସାରକୁ ଆସେ । ତତ୍ପରେ ସେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଭାବରେ ପଡ଼ି ସେହି ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଏ । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅନଭିପ୍ରେତ । ଏହି ଅନଭିପ୍ରେତ ପ୍ରଭାବ ବାଲ୍ୟ ବୟସରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ବୟସ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜରେ ତାର ଜୀବନକୁ ଗଠନ କରେ । ସେଥିପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଓ ଭଦ୍ର ପରିବାର ବା ସମାଜରେ ସନ୍ତାନ ଯେପରି ଶକ୍ତିଶାଲୀ ଓ କର୍ମକ୍ଷମ ହୁଏ, ଅନୁନ୍ନତ ପରିବାର ବା ସମାଜରେ ସେପରି ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଭିପ୍ରେତ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ । ଯାହାର ଶିକ୍ଷା ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅଧିକ ତାର ସାଧାରଣ ଶକ୍ତି ସେହି ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ । ଶିକ୍ଷାର ମାତ୍ରା ବେଶିହେଲେ ମସ୍ତିଷ୍କ କୁଞ୍ଚିତ ଓ ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ ଏବଂ ସେହିହେତୁରୁ ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ ଦେଖାଯାଏ । ଏପରିକି ଦେଶର କେତେକ ଉଚ୍ଚ ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ, ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରେ 'ଗୌଣଭାବରେ ସମସ୍ତ ଦେଶ ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ ।

ଆଜିକାଲି କାହିଁକି ସବୁ ଯୁଗରେ ସମାଜମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଆବର୍ତ୍ତନ ଚାଲିଅଛି । ପରିବାର ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ ବହୁକାଲ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଲାପରେ ତାହା କ୍ରମଶଃ ପତନୋନ୍ମୁଖୀ ହୁଏ ଏବଂ ନିମ୍ନ ସୋପାନରୁ ଲୋକେ ଉଠି ସେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଶ୍ରମ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସଙ୍ଘରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଆଜି ଯେ ଆପଣାର ପରିଶ୍ରମରେ ପୃଥିବୀର ଉତ୍ପାଦନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛି କାଲି ହୁଏତ ସେ ପୁଣି ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଆଜି ଯେ ଉତ୍ପାଦନରେ ଅକ୍ଷମ କାଲି ସେ ପୁଣି ସେ ଜାତୀୟ ଧନକୋଷକୁ ବହୁଲଭାବରେ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିପାରେ । ଏଭଲି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଚରାଚର ଶିକ୍ଷା ବଲରେ ହୋଇଥାଏ ।

ନୈତିକ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରଭାବ ଧନ ଉତ୍ପାଦନରେ ନିତାନ୍ତ ହୀନ ନୁହେ । ଶାରୀରିକ ବଲ ଓ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବହେଲା କରି ପାରେ; କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ପାଇଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଲା ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ବାସ୍ତବରେ ଦେଖାଯାଏ ଦୁର୍ବଲ ଓ ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ ପୃଥିବୀର ବହୁ ଉପକାର କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡ—ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା କକଡ଼ା ଓ ସିଂହ—୧୩୨୫-୧୩୨୬ ସାଲ ।

-୮-

—ଶ୍ରମବିଭାଗ—

ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଏ ଯେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ କରି ଯେତେ ପରିମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି, ସେହି ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ସେହି ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶ କଲେ ମୋଟରେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ । ଘର ତିଆରି ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଧରାଯାଉ । ଯଦି ସେହି ଲୋକମାନେ ଘରର ପୂନାଦି ଖୋଳିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଲସ୍ତରା ଲଗାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କାମ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଘର ତିଆରି କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଯେତେଦିନ ଲାଗିବ, ଯଦି ସେମାନେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ଯାଇ କିଏ ପୂନାଦି ଖୋଳେ, କିଏ ପୂନାଦି ଗଢ଼େ, କିଏ ଚୂନ କୁଟେ, କିଏ ଦୁଆର କଡ଼ି ଆଦି କାମ ତୁଲାଏ, କିଏ ଇଟା ତିଆରି କରେ, କିଏ ଛତ ପିଟେ, କିଏ ପଲସ୍ତରା ଲଗାଏ, ତାହା ହେଲେ ମୋଟରେ ସେମାନେ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଘର ତିଆରି କାମ ସାରି ପାରିବେ । ଏହିପରି ବାଣ୍ଟି ହୋଇ କାମ କରିବାର ନାମ ଶ୍ରମ ବିଭାଗ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରମ ସମଷ୍ଟି ଏକ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ବା ଘନୀଭୂତ ନ ରହି ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇଯିବା ।

ଏହିପରି ବାଣ୍ଟି ହୋଇ କାମ କଲେ ଅଧିକ କାମ ହେବାର କାରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ଯାଉଅଛି । ପ୍ରଥମେ, କେଉଁ କାମ କାହାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ବା କାହା ହାତରେ କେଉଁ କାମ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୂଲିଆ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ସହଜରେ ମାଟି ଖୋଳି ପୂନାଦି ଠିଆ କରି ପାରିବେ । ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମାଟି ଖୋଳିବା କାମରେ ଅପଟୁ । ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କୁ ମାଟି ଖୋଳିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଅଧିକ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ କାମ ହେବ । ମାଟିଆମାନେ ରାଜକାମ ଶିଖିବାକୁ ଅନେକ ଦିନ ନେବେ । ଇଟା ଗଢ଼ିବା ଓ କାଠ କାମ କରିବା ଲୋକମାନେ ପରସ୍ପର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଅଳ୍ପ କାମ କରିବାକୁ ବହୁତ ସମୟ ନେବେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟବିଭାଗକୁ ଜଣେ ଲୋକ ବାରମ୍ବାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେଥିରେ ତାହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଶକ୍ତି ଜନ୍ମେ । ସୁତରାଂ, ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ କରିପାରେ । ସମସ୍ତେ ଦେଖିଥିବେ, ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେଥିରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲେ ତେଣିକି କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ସାଧିତ ହୁଏ ଓ ଆଉ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ନୂଆ ଶିଖାଳିମାନେ ବହୁତ ବ୍ୟର୍ଥଶ୍ରମ କରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେହି ବ୍ୟର୍ଥଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖି ନିଅନ୍ତି । ତୃତୀୟରେ, ଜଣେ ଲୋକକୁ କାର୍ଯ୍ୟର ସକଳ ବିଭାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଏକକାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯାଇ ତାହା କରିବାରେ କେତେକ ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେବ, ସୁତରାଂ, ମୋଟରେ ଅଧିକ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ କାମ ହେବ; । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରମ ବିଭାଗ ଥିଲେ ସେ ତ୍ରୁଟି ଘଟିବ ନାହିଁ ।

ଅଭ୍ୟାସରେ ଦକ୍ଷତା ଜନ୍ମେ ବୋଲି ଯେ କୁହାଗଲା ତାର ଶାରୀରିକ କ୍ରିୟାଗତ କାରଣ ଅଛି । ଆମେମାନେ ଜାଣୁ ଯେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶରୀରର ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆମମାନଙ୍କର ବିନା ଜ୍ଞାନରେ ହେଉଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍, ଏସବୁ କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହେବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ମସ୍ତିଷ୍କରେ କରାଯାଉ ନାହିଁ । ସ୍ନାୟୁ କେନ୍ଦ୍ରମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି ଏବଂ ବିଶିଷ୍ଟ

ଘଟନାରେ ସେମାନେ ନିଜର ଅପାରଙ୍ଗମତା ଦେଖିଲେ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ସେ କଥା ଜଣାନ୍ତି । କୌଣସି ନୂଆ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖିଲା ବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ନୂଆ-ଶିଖାଳି ବାଦ୍ୟ ବଜାଇଲା ବେଳେ, ତାଳ ଲୟ ଠିକ୍ ରଖିବାକୁ, ମନ ବଚନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲଗାଇ କାମରେ ଲାଗିଥାଏ । କ୍ରମେ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲେ ତାଳ ଅନୁସାରେ ହାତ ମନକୁ ବାଦ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ିଯାଏ, ଆଉ ଭାବି ଚିନ୍ତି ବଜାଇବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏପରିକି ବାଦ୍ୟ ବଜାଉଥିଲା ବେଳେ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଜନ କରୁଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେ କରିପାରେ । ପ୍ରଥମେ ଗାଇବା ଓ ବଜାଇବା ଏକ ସଙ୍ଗରେ କରି ହୁଏ ନାହିଁ, ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲେ କରି ହୁଏ—ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିବେ । ନୂଆ ଶିଖାଳିଙ୍କର ଘଣ୍ଟି ଆଳତି ଏକ ସମୟରେ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି କଥାରେ କହିଥାନ୍ତି । ଏପରି ହେବାର କାରଣ ଯେ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଗଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଆଉ ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନା ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ । ସ୍ନାୟୁକେନ୍ଦ୍ରମାନେ ନିଶ୍ୱାସ ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣକ୍ରିୟା ଚଳାଇଲା ପରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ କ୍ରିୟାମାନ ମଧ୍ୟ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି । ଅଭ୍ୟାସରେ ଏକ ସ୍ନାୟୁକେନ୍ଦ୍ରରୁ ଅପର ସ୍ନାୟୁକେନ୍ଦ୍ରକୁ ବାଟ ଫିଟିଯାଏ । ସେଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜରେ ସାଧିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ, ଦକ୍ଷତା ଯାହାକୁ କହନ୍ତି, ତାହା ଜନ୍ମେ ।

ଏ ତ ଗଲା କାର୍ଯ୍ୟର କଥା । ଅଭ୍ୟାସରେ ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ବିକାଶ ହୁଏ । ସ୍ନାୟୁ ସ୍ନାୟୁ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ପରି ମସ୍ତିଷ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ଏହା ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଚିନ୍ତା କରେ; ତାର ସେ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ । ଓକିଲମାନେ ମକଦମା କଥା ଯେପରି ବୁଝନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ସେପରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁରୁଣା ଡାକ୍ତର ମାନେ ଦେହ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ରୋଗ ଚିହ୍ନି ଦିଅନ୍ତି ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଔଷଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି ।

ତେବେ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଅଭ୍ୟାସରେ ହସ୍ତ କୌଶଳ ଯେପରି ବଢ଼େ, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୁଦ୍ଧି ସେପରି ମାତ୍ରାରେ ବିକଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ନୂଆ କୋଡ-ହାଣିବା ଲୋକଠାରୁ ପୋଖତ ଲୋକ ଯେପରି ଭଲ ହାଣିପାରେ, ନୂଆ ତାମସା ଦେଖାଇବା ଲୋକଠାରୁ ପୁରୁଣା ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଲୋକ ସେହିପରି କୌଶଳରେ ଦେଖାଇ ପାରେ । ହସ୍ତ-ନିର୍ମିତ କାର୍ଯ୍ୟର ସୀମା ଯେତିକି ସଂକୁଚିତ ହୁଏ, ଦକ୍ଷତା ସେହିପରି ବଢ଼େ । କିନ୍ତୁ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ଏ ନିୟମ ଠିକ୍ ଘଟେ ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧି ସଂଚାଳନର ପରିସର ନିତାନ୍ତ ସଂକୁଚିତ ହେଲେ ଜ୍ଞାନର ପରିମାଣ ମୋଟରେ ହ୍ରାସ ହୁଏ । ଚିକିତ୍ସକ ଯଦି ଗୋଟିଏ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା କରନ୍ତି ସେ ଅବଶ୍ୟ ସେହି ରୋଗର ଜଣେ ଭଲ ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇ ପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗ ସଙ୍ଗରେ ସେ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ, ସେ ରୋଗୀର ଅବସ୍ଥା ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ ଏବଂ ଚିକିତ୍ସାରେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରି ପାରିବେ ।

ହସ୍ତ-ନିର୍ମିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟାସ ଓ ସୀମା ସଂକୋଚରେ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳେ । ଅଭ୍ୟାସରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ସରଳ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା ପରେ, ତେଣିକି ତାହା କରିବାକୁ କୌଣସି ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଦେଖିଥିବେ, ତନ୍ତୀ ଘରେ ଆଠ ଦଶ ବର୍ଷର ପିଲା କିପରି କଣ୍ଡା ଚଳାଇ ଲୁଗା ବୁଣି ପକାଏ । କମାର ଓ ବଢ଼େଇ ଘରେ ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ କାମ କରି ପାରନ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟର ସୀମା ସଂକୋଚ ଏବଂ ଅଭ୍ୟାସ ଫଳରେ ଶେଷରେ ଏପରି ଏକ ଅବସ୍ଥା ଆସେ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ କଳରେ କାମ ହୋଇପାରେ ! ଯେଉଁ ସବୁ କାମ ବୁଦ୍ଧିର ଆଦୌ ପ୍ରୟୋଜନ କରେ ନାହିଁ ଏବଂ କେବଳ ହସ୍ତ କୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୁଏ, ତାହା ଆଜିକାଲି କ୍ରମଶଃ କଳରେ କରାଯାଉଅଛି ।

ଆଜିକାଲି କଳକାରଖାନାର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାରୁ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନେ ଆଉ ସେତେ କାମ ପାଉନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଦିନକୁ ଦିନ ସେମାନଙ୍କର ଦୀନତା ବଢ଼ୁଅଛି—ଏପରି ମତ ଅନେକଙ୍କର ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏ ମତ ଅବଶ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ବେଠିକ୍ ନୁହେ । ଏ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ, ବିଲାତରୁ କଳଲୁଗା ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ଦେଶୀୟ ତନ୍ତୀମାନେ ବଡ଼ ଦୀନ ଭାବରେ କାଳ କଟାଉଅଛନ୍ତି । ଅନେକେ ଭିକ ମଧ୍ୟ ଗଲେଣି, କିନ୍ତୁ ଏହାର କାରଣ କେବଳ ଯେ କଳ କାରଖାନାର ସୃଷ୍ଟି ତା ନୁହେ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଶ୍ରମର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା । ଲୁଗା କାରଖାନା ଏ ଦେଶରେ ଚଳୁଥିଲେ, ତନ୍ତୀମାନେ ସେ କାରଖାନାରେ ନାନା ବିଭାଗରେ କାମ କରି ପାରନ୍ତେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ଲୁଗା କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ତିନି କୋଟିରୁ ଅଧିକ ଶ୍ରମଜୀବୀ କାମ କରନ୍ତି । ଏ ଦେଶର ତନ୍ତୀମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର କାରଣ ବିଦେଶୀୟ କାରଖାନା ଏ ଦେଶରେ ଲୁଗା ଯୋଗାଉଅଛି । ଏ ଦେଶର ଶ୍ରମଜୀବୀମାନେ ବିଦେଶୀୟ ଲୁଗା କାରଖାନାକୁ ଯାଇ କାମ କରି ପାରିଲେ, କୌଣସି ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ରହନ୍ତା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ବା ସମ୍ଭବ ହେବ କିପରି । ସୁତରାଂ, ତନ୍ତୀମାନେ କଷ୍ଟ ଭୋଗୁଅଛନ୍ତି । ତ୍ରୁଟି ବାସ୍ତବରେ କଳ କାରଖାନାର ନୁହେ । ଦେଶର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏଥି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେଲେ ତନ୍ତୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ହେଇ ପାରନ୍ତା ।

କଳ କାରଖାନା କେବଳ ହସ୍ତ କୌଶଳର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଅଛି । କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଧିକ ହେଉଥିବାରୁ ଓ ଶସ୍ତା ମିଳୁଥିବାରୁ ବିଶେଷ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ୁଅଛି । ସୁତରାଂ, କାରଖାନାର ଅଧିକ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ମିଳୁଅଛି । ଦିନକୁ ଦିନ ଉତ୍ପନ୍ନର ଉନ୍ନତି ହେଉଅଛି ଏବଂ ନୂତନ ନୂତନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଅଛି । ଏଥିରେ ଉଦ୍ଭାବନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଘଟୁଅଛି । ସୁତରାଂ, ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଫିଟି ଯାଉଅଛି । କଳ କାରଖାନା ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ବିରୋଧୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଆଉ ଏକ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଅଛି ।

କଳ ତିଆରି ଜିନିସର ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା । କୌଣସି ଜିନିସ ହାତରେ ତିଆରି କଲେ ତାହା ଯଦି ବିଗିଡ଼ିଯାଏ ଓ ମରାମତି କରିବା ଦରକାର ହୁଏ ତାହା ହେଲେ ତିଆରି କରିବା ଲୋକ ପାଖକୁ ବା ତାହାରି ପରି କାମ ଜାଣିଥିବା ଅବା କୌଣସି ଲୋକ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନୋହିଲେ ଜିନିସଟି ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବ—ଏହି ଭୟରେ ଲୋକେ ସେପରି ଜିନିସ କିଣିବେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ମୋଟରେ ଉତ୍ପନ୍ନର ପରିମାଣ କମ୍ ଓ ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ ହେବ । ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ହାତ ତିଆରି ଜିନିସ ଯେତେ ଭଲ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ କୌଣସି ଦୁଇଟି ଠିକ୍ ଏକା ପରି ହୋଇ ନପାରେ । ମାତ୍ର କଳରେ ସବୁ ଜିନିଷ ଏକା ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ା ହୁଏ, ସୁତରାଂ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକା ପରି । ଗୋଟିକୁ ଆଉ ଗୋଟିକ ସହିତ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବଦଳା ଯାଇପାରେ । ଖରିଦଦାର ଘରେ ବସି ଥାଇ ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଅଂଶର ନମ୍ବର ବା ମାପ ଲେଖି ପଠାଇଲେ ଦୋକାନରୁ ତା ପାଖକୁ ସେ ଜିନିସ ଡାକ ବା ରେଳ ପାର୍ଶଲରେ ଚାଲି ଆସିବ ଏବଂ ସେ ତାକୁ ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଅଂଶ ସ୍ଥାନରେ ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ସମଗ୍ର ଜିନିସଟିକୁ ପୁଣି ନୂଆ ପରି କରି ଦେବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କଳଘଡ଼ି । ଆମେରିକା ତିଆରି କଳ ଘଡ଼ିଟିଏ ବିଗିଡ଼ିଗଲେ, ତାକୁ ମରାମତି କରିବା ପାଇଁ ଆମେରିକା ପଠାଇବା ଦରକାର ପଡ଼ୁନାହିଁ । କଳଘଡ଼ିର ସମୁଦାୟ ଅଂଶ ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ବିକ୍ରୟ କରା ହେଉଅଛି ଏବଂ ଯେ କୌଣସି କଳଘଡ଼ି ସଜାଡ଼ି ଜାଣିଥିବା ଲୋକ ବିଗିଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଅଂଶଟାକୁ ବାହାର କରି ନେଇ ତା ଦେହରେ ନୂଆ ଜିନିସଟି ଯୋଡ଼ିଦେଇ ପାରିବ । ତାହା

ହେଲେ ଘଡ଼ିଟି ପୁଣି ନୂଆ ହୋଇ ଯାଇ ଆଗ ପରି ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିବ । ଅତଏବ, କୌଣସି କିଣା ଜିନିସ ମରାମତି ଅଭାବରୁ ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଲୋକେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ କଳତିଆରି ଜିନିସ କିଣିବେ । ତାହା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଯିବ ଏବଂ ଫଳରେ ଅତି ଶସ୍ତାରେ ମିଳିବ ।

କଳ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ବହୁ ଶ୍ରମଜୀବୀ ଲୋଡ଼ା । ବାସ୍ତବିକ କଳ ଯେତିକି ଉନ୍ନତ ହେବ, କଳ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରମ ବିଭାଗ ସେତିକି ସୂକ୍ଷ୍ମତର ହେଉଥିବ । ମାତ୍ର ସର୍ବପ୍ରକାର ଉତ୍ପାଦନରେ ବା କାରଖାନାରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶ୍ରମମାନ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଆଜିକାଲି କଳ କାରଖାନାର ଯୁଗରେ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଶ୍ରମ ବିଭାଗ ହେତୁ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ପନ୍ନ କରୁଥିବା କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଜିନିସ ପ୍ରାୟ ଏକ ରୀତିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ସୁତରାଂ, ଶ୍ରମଜୀବୀମାନେ ଏକ ବ୍ୟବସାୟରୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟକୁ ନିରାଲମ୍ବରେ ଯାଇ ପାରନ୍ତି । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟବସାୟ ନ ଚାଲିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭାବରେ ରହିବାକୁ ହେବନାହିଁ । ଘଣ୍ଟା ତିଆରି କରିବା ଲୋକ ବନ୍ଧୁକ ତିଆରିରେ ଲାଗିପାରେ, ବନ୍ଧୁକ ତିଆରି କରିବା ଲୋକ ଛାପାକଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରେ । ଏହା ଫଳରେ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ମାନ୍ଦା ପଡ଼ିଗଲେ, ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ହଇରାଣ ହେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟର ଝୋଁକ ଦେଖାଗଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ଲୋକେ ତହିଁରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିବେ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ଓ ଶସ୍ତା ମୂଲ୍ୟରେ ମିଳି ପାରିବ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ । ସେହି ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ସେ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ତାର ମଧ୍ୟ ସୀମା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ବହୁ ସମୟରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୁଖ, ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଅବହେଳା କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏଥିରେ ଆପାତତଃ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିମାଣ ଅଧିକ ହୁଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପରିଣାମରେ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ହୁଏ । କଳ ସୃଷ୍ଟି ସମୟରୁ କେବଳ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତିରେ ସାଧିତ ହେଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟମାନ କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ହେଉଅଛି । ସୁତରାଂ, ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ଅପଚିତ ହେବା ଦରକାର ପଡ଼ୁନାହିଁ । ଅତଏବ, ସମାଜର ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ କେବଳ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ଅତ୍ୟଧିକ ମାତ୍ରାରେ କରି ଅସୁସ୍ଥ, ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅଲ୍ପାୟୁ ହେଉଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି । ଫଳତଃ, ସମାଜର ସମଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ଓ ଉପଯୋଗିତା ବଢ଼ିଅଛି ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉତ୍ପାଦନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାମ ବାରମ୍ବାର ଏକାପରି ବସି କରିବାକୁ ହୁଏ । ସେଥିରେ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମିବାର କଥା । ସୁତରାଂ, ପ୍ରାଣର ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲତା ଓ ଚରିତ୍ର ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଜୀବନରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ଘଟି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାପରି ଚାଲିଲେ ଜୀବନ ଶୀଘ୍ର ଭାରମୟ ହୁଏ ଏବଂ ସକଳ ପ୍ରକାର ସୁଖଶାନ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର କାର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ଅନାୟାସରେ କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ କରାଯାଇପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ କଳ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରକାରର ମନୁଷ୍ୟ ଶ୍ରମ ଅଧିକାର କରୁଅଛି ତାହା ସର୍ବତ୍ର ଏହି ପ୍ରକାର ଶ୍ରମ । ଏଥିରେ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେଉଅଛି । ଲୋକେ ସାଧାରଣ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମରୁ ମୁକ୍ତି ଲଭି ଉଚ୍ଚତର କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ଓ ଅବସର ପାଉ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ପାଦନ ସଂପର୍କରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରି ପାରୁ ଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଉତ୍ପାଦନର ଶକ୍ତିର କ୍ରମ ବୃଦ୍ଧି ନହୁଏ ସେ ପ୍ରକାର ଉତ୍ପାଦନ ଯେପରି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ପକ୍ଷରେ ସେହିପରି ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଅନିଷ୍ଟ କରି । ସେଥିରେ ସମାଜର ଆପାତ ଲାଭ ହୋଇପାରେ, ମାତ୍ର ପରିଣାମରେ ବହୁଳ କ୍ଷତି ହୁଏ ।

ଶ୍ରମ ବିଭାଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ମନୁଷ୍ୟର ହସ୍ତ କୌଶଳ ହେଉ, ଅଥବା କଳର ଶକ୍ତି ହେଉ, ଏ ସବୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର ହେବା ଉଚିତ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାର ନହୋଇ, କେତେକ ସମୟ ଅବ୍ୟବହୃତ ରହିଲେ ଉତ୍ପାଦନର ପରିମାଣ ଉଣା ହେବ ଓ ଫଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ ହେବ । ଏଥିରେ ପୃଥିବୀର ସୁଖ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ହ୍ରାସ ହେବ । ସୁତରାଂ, ଶ୍ରମବିଭାଗର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାଦେୟତା ସମାଜ ପକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ ନାହିଁ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—୫ମ ଖଣ୍ଡ—ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା—ମିଥୁନ ଓ କର୍କଟ, ୧୩୨୭ ସାଲ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସର୍ବତ୍ର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । କେବଳ ଇଂଲଣ୍ଡ କାହିଁକି, ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ମାନଙ୍କରେ ସଭା ସମିତିରେ, ସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ତାଙ୍କ କଥା ବାରମ୍ବାର ପଡ଼ୁଅଛି । ଆମେରିକାର ମାସିକ ପତ୍ରାଦିରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ଲେଖାଯାଉ ଅଛି । ଜାପାନ୍‌ରେ ବିକ୍ରୀ ପାଇଁ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଜିନିଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢା ଯାଉଅଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଘରେ ଘରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଲୋକେ ଘୋଷି ହେଉଛନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ ତାଙ୍କ କଥା କାହାରିକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷର ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କର ଜୟଗାନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ପୁରପଲ୍ଲୀର ଲୋକେ ସମାନ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଉଁ ଅଛନ୍ତି । ବଣ-ଜଙ୍ଗଲର ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନାମ ଯେତେ ପ୍ରଚାର ହୋଇଅଛି, ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନେତାଙ୍କ ନାମର ସେପରି ପ୍ରଚାର କେବେ କେଉଁଠାରେ ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଏବେ ଯେତେ ଲୋକ ମାନୁଛନ୍ତି, ଆଉ କାହାକୁ କୌଣସି ଯୁଗରେ ମାନ ନାହାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ମତର ପ୍ରତିବାଦ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପୁରା ନାମ ମୋହନ ଦାସ କରମଚନ୍ଦ ଗାନ୍ଧି । ମୋହନ ଦାସ ସନ ୧୨୭୬ ସାଲ କନ୍ୟା ମାସ ୧୭ ଦିନ ଗୁଜରାଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପୋରବନ୍ଦର ନଗରରେ ଏକ ବୈଶ୍ୟ ପରିବାରରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତୃ ପିତାମହ ବହୁ କାଳରୁ ବୈଶ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତହିଁରେ ବିଶେଷ ସଫଳତା ଓ କୃତିତ୍ୱ ପାଇ ଆସୁଥିଲେ । ସାହସ ସହିତ ସୁଦକ୍ଷ ଭାବରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରୁଥିଲେ ବୋଲି ରାଜପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଦର, ସମ୍ମାନ ପାଇଥିଲେ । ଶାସନ ନୀତି ଅନେକ ସମୟରେ କୁଟିଳ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ମୋହନ ଦାସଙ୍କ ପିତୃପିତାମହମାନେ ଶାସନ ନୀତି ସହିତ ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ, ଉଦାରତା ଲଗାଇ ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାମହ ପୋରବନ୍ଦର ରାଣାଙ୍କର ଦେବାନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ରାଣା ସେ ସମୟରେ ନାବାଳକ

ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ମାତା, ପୂର୍ବ ରାଣାଙ୍କର ରାଣୀଙ୍କ ହାତରେ, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ରାଣୀଙ୍କର କେତେକ ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣରେ ସହାୟତା ନ କରିବାରୁ ରାଣୀ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ତହୁଁ ସେ ଦେବାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ରାଜ୍ୟରୁ ପଳାଇ 'ଜୁନାଗଡ଼' ନବାବଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ତାଙ୍କର ଉଦାରତା, ସ୍ୱଦେଶ ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରଭୁବତ୍ସଳତାର ଉତ୍ତମ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ନେହ ଆଦର ପାଇଥିଲେ । ଜୁନାଗଡ଼ ନବାବଙ୍କୁ ସେ ବାଁ ହାତରେ ସଲାମ୍ କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ ନବାବ୍ ନିଜେ ଓ ତାଙ୍କର ସଭାସଦ୍, କର୍ମଚାରୀ ଆଦି ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବାରୁ, ସେ ଉତ୍ତରରେ କହିଥିଲେ, "ପୋରବନ୍ଦର ରାଣାଙ୍କୁ ମୋର ଡାହାଣ ହାତ ମୁଁ ଦେଇଅଛି ଏବଂ ସେ ମୋତେ ଅପମାନ କଲେ ବୋଲି ଆଜି ପୁଣି ସେହି ହାତ ଜୁନାଗଡ଼ ନବାବଙ୍କୁ ଦେଇ ନ ପାରେ ।" ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ଜୁନାଗଡ଼ ନବାବ, କର୍ମଚାରୀ, ବାସିନ୍ଦା, ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିର ପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର, ମୋହନ ଦାସଙ୍କ ପିତା, ଆହୁରି ଅଧିକ ଗୁଣଶାଳୀ ଥିଲେ । ପିତା ପୋରବନ୍ଦର ଛାଡ଼ି ଜୁନାଗଡ଼ ଯିବାରେ ସେ ପୋରବନ୍ଦର ରାଣାଙ୍କ ଦେବାନ କାର୍ଯ୍ୟକରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ କେତେକ ଦିନରେ ସେ ମଧ୍ୟ ରାଣାଙ୍କ ବିରାଗଭାଜନ ହୋଇ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ । ରାଜକୋଟ ଯାଇ ରାଜାଙ୍କ ଦେବାନ୍ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସୁଚାରୁରୂପେ ଏବଂ ସୁଦକ୍ଷ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଗୌରବ, ସମ୍ମାନ ଲାଭ କଲେ । ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜକୋଟ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ରାଜ୍ୟ ଯୌତୁକ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତେ, ସେ ନେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଯାହା ବେତନ ପାଉଥିଲେ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ସରଳ ଜୀବିକା ଚଳି ଯାଉଥିଲା । ଅଧିକ ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଉପାସନା କରିବା, ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ସେ ମଣି ନ ଥିଲେ । ସେହି ହେତୁରୁ ରାଜାଙ୍କର ଦାନ ପ୍ରତି ସେ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ଏବଂ ସଭାସଦ୍‌ବର୍ଗଙ୍କ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ ଓ ରାଜକୋଟ ରାଜାଙ୍କର ଅନୁନୟ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟଖଣ୍ଡରୁ କେତେକ ଅଂଶ ନେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ଆଉ ଏକ ଘଟନାରେ ତାଙ୍କର ସାହସ ଓ ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥିଲା । ଦିନେ ଗୋରା ସହକାରୀ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ସାହେବ ରାଜକୋଟ ରାଜାଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେବାର ଶୁଣିପାରି ସେ ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ଏଥିରେ ସାହେବ ରାଗ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିବାକୁ କହିଲେ । ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଥିବାରୁ କିଛି କ୍ଷମା ମାଗିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେଲେ । ଏଥିରେ ସାହେବ କୁପିତ ଓ ଅପମାନିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଗୋଟାଏ ଗଛ ମୂଳରେ କଇଦୀ କରି ରଖିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେ ବନ୍ଧାହୋଇ କଇଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ, ମାତ୍ର କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ନାହିଁ । ପରେ ସାହେବ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ନ୍ୟାୟଭାବ ବୁଝିପାରି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ମୋହନଦାସଙ୍କ ପିତା ଦିନେ ଅନ୍ୟାୟ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଧର୍ମଭାବ ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ଭଗବତ୍ ଗୀତା ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଥରେ ଗୁଣୁଥିଲେ । ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି, ଗୁଣୀର ଗୁଣପ୍ରତି ଆଦର ଏବଂ ଦୁଃଖୀ ପ୍ରତି ଦୟା ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ ଥିଲା ।

ଏହିପରି ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଉପଯୁକ୍ତ ରମଣୀଙ୍କର ହାତ ଧରିଥିଲେ । ବିବାହ କାଳରୁ ପତିପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ସ୍ନେହ ସମାଦର ଘଟିଥିଲା । ପତିସେବା, ପତିଭକ୍ତି ଓ ପତି ପରାୟଣତା ପତ୍ନୀଙ୍କର ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ ଏବଂ ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା । ବ୍ରତ, ଉପବାସରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଦିନ କଟୁଥିଲା । ଦାନରେ ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଥିଲା । ଦୀନ, କ୍ଷୁଧାତୁର

ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖିଲେ ସେ ସହାନୁଭୂତିରେ ବିଗଳିତ ହେଉଥିଲେ । ତାର କ୍ଷୁଧା ନ ମେଣ୍ଟାଇ ନିଜେ କିଛି ଭୁଞ୍ଜୁ ନ ଥିଲେ । ଆଖପାଖ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଦୟା-ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଲୋକେ ତାଙ୍କର ନାମ ଘୋଷି ହେଉଥିଲେ । ଏସବୁ ଗୁଣ ଅବଶ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରରେ କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାରର ପୂର୍ବ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳି ଯାଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏସବୁ ଗୁଣମାନ ଏକ ପ୍ରକାର ଅସାଧାରଣ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ।

ଏହିପରି ପରିବାରରେ ପିତାଙ୍କର ଶକ୍ତି, ସାହସ, ସୌଜନ୍ୟ, ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଏବଂ ମାତାଙ୍କର ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ପତିଭକ୍ତି, ଧର୍ମ ଭାବର ମିଳନରେ ମୋହନଦାସଙ୍କର ଜନ୍ମ । ମୋହନଦାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ଅଛନ୍ତି ସେ ଏହି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଘେନି ଜନ୍ମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସଚରାଚର ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ଯେପରି ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନ ପରି ପୃଥିବୀକୁ ଅବିଦିତ ରହେ, ମୋହନଦାସଙ୍କ ବାଲ୍ୟକାଳର ଘଟନାମାନ ଆଜି ସେହିପରି ସବୁ ଭଲରୂପେ ଜଣା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ପିତା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ମୋହନଦାସଙ୍କ କଥା ସେହିପରି ବିଶେଷ କରି ବୁଝି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କୁ ମାତୃକୋଳରେ ବଡିବାକୁ ଏବଂ ମାତାଙ୍କର ଯତ୍ନ ଏବଂ ନେତୃତ୍ୱରେ ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ପ୍ରଥମେ ପୋରବନ୍ଦର ପାଠଶାଳାରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ପିତା ପୋରବନ୍ଦର ଛାଡ଼ି ରାଜକୋଟରେ ରହିଲା ପରେ ମୋହନଦାସ ସେଠାରେ ଏକ ସାଧାରଣ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୁଜୁରାଟୀ ଭାଷାରେ ପଢ଼ାପଢ଼ି କଲେ । ତତ୍ପରେ କାଥିଆବାଡ଼ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ି ସତର ବର୍ଷ ବୟସରେ ପ୍ରବେଶିକା-ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କଲେ ।

କାଥିଆବାଡ଼ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢିବା ସମୟରେ ମୋହନଦାସ ନିଜେ ପରିବାରର କଠୋର ସାଧନା ଓ ସଞ୍ଜମରୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସ୍ଖଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ପନ୍ଥାରୁ ସ୍ଖଳିତ କରିବା ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ । ବହୁ କାଳର ପ୍ରାଚୀନ, ସୁଦୃଢ଼ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ ନେତ୍ରରେ କୁସଂସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଏ । ଯୁଗ ଯୁଗ-ବ୍ୟାପୀ ସାମାଜିକ-ବନ୍ଧନ ତାଙ୍କର ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ନାସ୍ତିକଭାବ ନିକଟରେ ପରାଭୂତ ଓ ଶିଥିଳ ହୋଇପଡ଼େ । ମୋହନଦାସ ଏହି ସାଧାରଣ ପନ୍ଥାରୁ ବାହାର ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଘରେ ପିତାମାତାଙ୍କ ଯତ୍ନ, ପ୍ରଭାବ ଓ ଉପଦେଶରେ ନିଜର କୌଳିକ-ଧର୍ମ ବୈଷ୍ଣବ-ମତରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଉପାସନା ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ; ତଥାପି ଏ ସବୁରେ ତାଙ୍କର ମନ ମାନୁ ନ ଥିଲା । ପିତାମାତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା-ଦୀକ୍ଷା ଗୁଣ-ଗରିମାରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହେଉଥିଲା । ଅହିଂସା, ବୈଷ୍ଣବ ମତର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ । ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ସେ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ହୃଦୟ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଏକାବେଳକେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ, ପିତୃମାତୃଭକ୍ତି ଓ ସାମାଜିକ ନିୟମ ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଦୋହଲିବାକୁ ହେଉଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ ହେଉଥିଲା ଯେ ନିରାମିଷ ଭୋଜନ ମନୁଷ୍ୟର ଭ୍ରମ ମାତ୍ର । ଏହା ଏକ ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ଏବଂ ସଭ୍ୟତା ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଆମିଷ-ଭୋଜନ ଅବଶ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ମୋହନଦାସଙ୍କୁ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ କରିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କେତେଜଣ ସହପାଠୀଙ୍କ ସହିତ ସେ ଗୋପନରେ ମାଛ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗୁଜୁରାଟ ଉତ୍କଳ ପରି ଆମିଷଭୋଜୀ ପ୍ରଦେଶ ନୁହେଁ । ମାଛ ମାଂସ ଖାଇବାର ଜଣା ପଡ଼ିଲେ ସେଠାରେ କଠିନ ସାମାଜିକ ଦଣ୍ଡ ସହିବାକୁ ହୁଏ । ସୁତରାଂ, ମୋହନଦାସ ଓ ତାଙ୍କର ସହପାଠୀମାନେ

ଗୋପନରେ ଏହି ସଭ୍ୟତାପ୍ରଦ ଭୋଜନ ବିଳାସ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ମାଛ ମାଂସ ଖାଇ ପେଟ ପୂରି ଥିବାରୁ ଘରେ ନ ଖାଇଲେ ବା ଅଳ୍ପ ଖାଇଲେ ମା କାରଣ ପଚାରନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ମିଛରେ ଭୁଲାଇ କିଛି କହୁଥିଲେ । ସାଧାରଣ ଛାତ୍ରସମାଜରେ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏଭଳି କେତେକ କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ ମିଛ କହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ହେଲେ ଏଥିରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କଠୋର ଆଘାତ ଲାଗୁଥିଲା । ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପତ୍ରରୁ ବାସେ । ପିଲାଟି ଦିନର ମୋହନଦାସ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ମିଛ କହିଲେ ସେ ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ଧିକ୍କାର କରୁଥିଲେ । କ୍ରମେ ମିଥ୍ୟା ପରିହାର କରି ସତ୍ୟ କହିବାକୁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହେଲେ । ଫଳରେ ଆମିଷ-ଭୋଜନ ଓ ଆମିଷ ଭୋଜୀ ସହପାଠୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହା ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ସୁଚରିତ୍ରତାର ଅଳ୍ପ ପରିଚୟ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ନାସ୍ତିକଭାବ କେତେକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରତିହତ ହେଲା, ହେଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ବମ୍ବେଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରନ୍ତେ, ବାରିଷ୍ଟରୀ ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ମୋହନଦାସଙ୍କର ବିଲାତ ଯିବାର କଥା ହେଲା । ଏଥିରେ ମୋହନଦାସ ନିଜେ ଏବଂ ପିତା, ଜ୍ଞାତି, ପ୍ରତିବାସୀମାନେ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ ଓ ଉତ୍ସୁକ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ମା ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବଡ଼ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏକ ଦିଗରେ ପୁତ୍ରସ୍ନେହ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସମାଜ ବନ୍ଧନ । ପ୍ରାଣର ପୁତ୍ରକୁ ହଜାର ହଜାର କୋଶ ଦୂର ପ୍ରବାସକୁ ପଠାଇ ଦେବାର ଭାବି ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଫାଟିଗଲା । ପୁଣି ବିଲାତରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ପୁଅ ଜାତିରେ ଚଳିବ କି ନାହିଁ ଏ କଥାର ଚିନ୍ତାରେ ମଧ୍ୟ ବିଷନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଯୁବକ ବିଦେଶରେ ଏକା ହୋଇ ରହିଲେ ଯେ କିପରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ହୋଇପାରେ, ସେ ସେକଥା ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ । ପୁଣି ବିଲାତର ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନ ଓ ଚାକଚକ୍ୟମୟ ପରିବେଷ୍ଟନୀ ବିଷୟରେ ସେ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ । ଏଥିରେ ପୁଅକୁ ବିଲାତ ପଠାଇ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କର ମନ ଆଦୌ ମାନିଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୋହନଦାସ ଏକାବେଳକେ ରୂଢ଼ି ବସିଲେ । ଶେଷକୁ ମା ମଙ୍ଗିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ପୁଅର ଭାବୀ ଜୀବନର ସଫଳତା ଭାବି ଆପତ୍ତି ଅନିଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ କୋହଳ ହୋଇଗଲା । ହେଲେ ଅଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ନାହିଁ । ନିଜେ ଅନେକ ସୁଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । ପ୍ରବାସରେ ସାବଧାନ, ସଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଚଳିବାକୁ କହିଲେ । ପୁଣି ଜଣେ ଜୈନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଡକାଇ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ମୋହନଦାସଙ୍କୁ ନିୟମ କରାଇଲେ । ମୋହନଦାସ ବିଲାତରେ ମଦ୍ୟ, ମାଂସ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ପର୍ଶ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ନିୟମ କଲେ । ତତ୍ପରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ ଓ ପୁତ୍ରର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ମା ତାଙ୍କୁ ଘରୁ ବିଦାୟ ଦେଲେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡ—ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା—ମୀନ, ୧୩୨୮ ସାଲ ।

କଲିକତା ଦାତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ପୂର୍ବେ ଆମ ଦେଶରେ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଧନୀ ଦରିଦ୍ର ସମାନଭାବରେ ପଢ଼ି ପାରୁଥିଲେ । ଜାତି ଦୋଷରେ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲେ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଦରିଦ୍ରତା ଆଦୌ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନ ଥିଲା । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ରହି ତାଙ୍କର ପୁଅ ପରି ବିନା ବ୍ୟୟରେ ଖାଇପିଇ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଏବେ ଆଉ ସେ କଥା ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢିଅଛି; ଶିକ୍ଷକ ଅର୍ଥଗ୍ରାହୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଖାଦ୍ୟ ପେୟର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଅଛି । ଧନର ଆଦର ଦିନକୁ ଦିନ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ହେଉଅଛି, ସୁତରାଂ, ଶିକ୍ଷାଦାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟରେ କରିବାକୁ ହେବ । ଯାହାର ଆର୍ଥିକତା ଯେତିକି ଅଧିକ ଶିକ୍ଷା ବଜାରରେ ତାହାର ଦାବି ସେତିକି ବେଶି । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ସମାଜର କେତେ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିବେ । ବିଶେଷତଃ, ଭାରତରେ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିତାନ୍ତ ଅଧିକ । ଅନେକଙ୍କୁ ନିତି ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । କେତେ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ତିନି ଦିନରେ ଦିନେ ଚୂଲି ଜଳେ ନାହିଁ । ଥୋଡ଼େ ଲୋକ ଭିକମାଗି ବୁଲନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଭିକ ଦେଉଛି କିଏ ? ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ବା ଦେବା ସମ୍ଭବ କିପରି ? ଏମାନେ ପାଠ ପଢିବାକୁ ପଇସା ପାଇବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ତଥାପି ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖିବା ଦେଶବାସୀ ବା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଦୌ ମଙ୍ଗଳକର ନୁହେଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ଜାତୀୟ କ୍ଷତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୂର୍ବକାଳପରି ଦାତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାର କେତେକ ପରିମାଣରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତା । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ଧନଶାଳୀ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏହା ହୋଇଅଛି । ଭାରତ ପରି ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ ଆଉ କେତେ ଦିନ ଯିବ କେଜାଣି ?

ଭାରତରେ ଦରିଦ୍ର ଇଂରାଜୀ ପିଲାମାନେ ପଢିବା ନିମନ୍ତେ କଲିକତାରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଛି । ତାହା ସ୍ଥାପିତ ହେବାର ଆଜିକି ୪୭ ବର୍ଷ ହେଲାଣି । ସ୍କୁଲଟି ଗୋଟିଏ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନରେ ନଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବିଶାଳ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ତିନୋଟି ପକା ଘର ଅଛି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଟ୍ଟାଳିକା । ତାହା ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଗୁରୁଗୃହ ଓ ଛାତ୍ରାବାସ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘର ଚିକିତ୍ସାଳୟ । ତୃତୀୟଟି ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଆବାସ ।

ସ୍କୁଲରେ ଚାରିଜଣ ଶିକ୍ଷକ, ତିନିଜଣ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଏବଂ ତିନିଜଣ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷାଦାତା ଅଛନ୍ତି । ଏହି ତିନିଜଣ ଭାରତୀୟ ଅବଶ୍ୟ ପୁରୁଷ । ଅତଏବ ମୋଟରେ ୭ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ ହୁଅନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ତା କହିବା ଠିକ୍ ହେବନାହିଁ । ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅବିକଳ ଶିକ୍ଷକ ସ୍ଥାନରେ ନ ଥାନ୍ତି । ଛାତ୍ରମାନେ ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ସ୍ନେହ, ସମ୍ମାନ ଓ ଭୟ କରନ୍ତି, ଏମାନଙ୍କୁ ସେପରି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ ଛାତ୍ରଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବେତନ ମାସିକ ଟ୮୨୫/ । ସେ ସ୍କୁଲରେ କିଛି କରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ କରନ୍ତି । ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିଧାରୀ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ତାଙ୍କର ସହକାରୀ ଯଥାକ୍ରମେ ମାସିକ ଟ ୪୦୦ ଓ ଟ ୩୦୦/ ପାଆନ୍ତି ।

ସେ ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିଧାରୀ ନୁହନ୍ତି । ଏ ତିନିଜଣ ଖାଣ୍ଟି ଇଂରେଜ । ବାକି ଦୁଇଜଣ ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିଧାରୀ । ବେତନ ଟ ୧୮୭୬ । ଏପରି କାହାଣି ପଣରେ ବେତନ ମିଳିବାର କାରଣ ଇଂରେଜୀ ପାଉଣ୍ଡ ଅନୁସାରେ ହିସାବ କରିବା । ଏ ଦୁଇଜଣ ଅଳ୍ପ ବେତନ ପାଉଥିବାରୁ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ସେଥିପାଇଁ ଖାଣ୍ଟି ଇଂରେଜ ଓ ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ସ୍ୱାର୍ଥର ଭିଡ଼ା ଓଟରା ରହିଛି । ଚର୍ମର ଗୌରତାର ମାତ୍ରା ଉପରେ ଅର୍ଥ ଆୟ ନିର୍ଭର କରିବା ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ବେପସନ୍ଦ ଲାଗେ । ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କର ଓ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଟେନିସ୍ ଖେଳ ପଡ଼ିଆ ଅଛି । ସେମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଡାକି ସଙ୍ଗରେ ଖେଳାନ୍ତି ବୋଲି ଏମାନେ ଆନନ୍ଦିତ ଓ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସୁଖର ବିଷୟ ଏଥିରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଘଟିଯାଏ । ଖାଣ୍ଟି ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷକଦ୍ୱୟ ଉପର ମହଲରେ ଓ ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷକଦ୍ୱୟ ତଳ ମହଲରେ ଥାଆନ୍ତି । ଖାଣ୍ଟି ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ସାଧାରଣରେ ଅଧିକ ।

ଛାତ୍ରମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରୀକ୍ଷା ପାସ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ସ୍କୁଲଟି ଦଶଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଦଶବର୍ଷ ବୟସବେଳେ ଛାତ୍ରମାନେ ଗୃହୀତ ହୁଅନ୍ତି । ଭାଷା, ଗଣିତ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଆଦି ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ପଢ଼ନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଶ୍ରେଣୀରେ ଅତିରିକ୍ତ ଗଣିତ ପଢ଼ାଯାଏ । ବଢ଼େଇ କାମ ପିଲାମାନେ କରିଥାନ୍ତି । ଏସବୁ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ବ୍ୟତୀତ ପିଲାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଗିଚା ଅଛି । ସେଟି ସ୍କୁଲ ହତା ମଧ୍ୟରେ । ମାତ୍ର ସ୍କୁଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ସେଥିରେ କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ସେଠାରେ ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଓ ଫୁଲ ଫଳ ନିଜେ ନିଅନ୍ତି । ଏ ସବୁ ବେଳେ ବେଳେ ବଜାରରେ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରି କରନ୍ତି । ବଗିଚା ଖରଚ ନିଜ ହାତ ଖରଚରୁ ଚଳାନ୍ତି । ସ୍କୁଲ କିଛି ଦିଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶେଷରେ କ୍ଲାସ ଉଠାହୁଏ । ସ୍କୁଲର ପାଠ ସରିଗଲେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ । ସେଥିର ଫଳ ଅନୁସାରେ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟରର ବିଦାୟ ପତ୍ର ଦେଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲରୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି । ସେହି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବଳରେ ସେମାନେ ନାନା ବିଭାଗରେ ନାଉକରି ପାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସୈନିକ ବିଭାଗରେ ଯାଆନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ସାଧାରଣ ନାଉକରି କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ମାସିକ ଟ ୭୦୦୵ ବା ଟ ୧୦୦୦୵ ବେତନ ପାଇଥାନ୍ତି । କେତେକ ଜଣ ସ୍କୁଲରୁ ଯାଇ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପାଧି ଘେନି ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସ୍କୁଲଟି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗରେ ୨୩୦ ଜଣ ବାଳକ ପଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ବୟସ ଦଶ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ । ଶିଶୁ ବିଭାଗ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ୧୧୨ ଜଣ ଛାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛନ୍ତି । ବାଳକ ବାଳିକା ଏକତ୍ର ଥାନ୍ତି । ପାଠ ସରି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦଶ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲେ ବାଳକମାନେ ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗକୁ ଓ ବାଳିକାମାନେ ବାଳିକା ବିଭାଗକୁ ଆସନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅତିରିକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ବାଳିକା ବିଭାଗରେ ୧୫୦ ଜଣ ଛାତ୍ର । ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ସବୁ ଛାତ୍ରମାନେ ବିନା ବ୍ୟୟରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ନିମନ୍ତେ ମାସିକ ଟ ୩୯୵ ବ୍ୟୟ ହୁଏ । ସ୍କୁଲରେ ୪୯୨ ଛାତ୍ର । ବ୍ୟୟ ମୋଟରେ ମାସକୁ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ହୁଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଛାତ୍ରମାନେ କେତେକ ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି । ସ୍କୁଲର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଶତକଡ଼ା ୨୫

ଜଣ ଛାତ୍ର ମାସିକ ଟ୧୮୯ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ। ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଟିକିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ସେହିମାନେ ହିଁ ଏହି ୨୫ ଜଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଗତ। ଏ ବାବଦରୁ ମାସିକ ପ୍ରାୟ ଟ୧୭୦୦୯ ଆଦାୟ ହୁଏ। ବାକି ଯାହା ସ୍କୁଲର ବ୍ୟୟ। ସ୍କୁଲ ପ୍ରଥମେ ଚାନ୍ଦା ଓ ଜାଗିର ସମ୍ପତ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ହୋଇଥିଲା। ସମ୍ପତ୍ତି ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି। ସୁଧ ମିଳେ। ତତ୍ପରେ ସରକାର ମଧ୍ୟ ବିସ୍ତର ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି। ଏ ସବୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଶହ ଜଣ ଦରିଦ୍ର ନିଃସହାୟ ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ପାଇ ମନୁଷ୍ୟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିତୃମାତୃହୀନ ଛାତ୍ର ବାରଜଣ ମାତ୍ର। ଅନେକ ଛାତ୍ର ବାପମାଙ୍କଠାରୁ ହାତଖରଚ କିଛି କିଛି ପାଆନ୍ତି। ତାହାର ପରିମାଣ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ ମାସିକ ଆଠଅଣାଠାରୁ ଦଶଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ। ଏ ଟଙ୍କାର ଖର୍ଚ୍ଚ ହିସାବ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କାହାକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ହୁଏନାହିଁ।

ଏ ସମସ୍ତ ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍କୁଲରେ ରହନ୍ତି। କେବଳ ପଢ଼ି ଯିବାପାଇଁ ବାହାରୁ ଛାତ୍ର ଆସନ୍ତି ନାହିଁ। ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ପଢ଼ା ହେବା ନିମନ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଘର ଅଛି। ଛାତ୍ରମାନେ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲେ ଶୀତଦିନେ ୬ ଘଣ୍ଟା, ଖରାଦିନେ ୫୳ ଘଣ୍ଟା ବେଳକୁ ଶେଯରୁ ଉଠନ୍ତି। ତତ୍ପରେ ଜଣେ ପରିଦର୍ଶକଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ସମସ୍ତେ ସକାଳୁ ଗାଧୁଅନ୍ତି। ସାନ ପିଲାମାନେ ଗାଧୋଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଘର ଅଛି। ସେଠାରେ ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ର ଗାଧୁଅନ୍ତି। ବଡ଼ ପିଲାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗାଧୁଆ ଘର। ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଗାଧୋଇବାକୁ ହୁଏ। ରାତିପିନ୍ଧା ଧୁଆଯାଏ ନାହିଁ। ଗାଧୋଇଲା ବେଳେ କେବଳ ଖଣ୍ଡିଏ ତଉଲିଆ ଦରକାର ହୁଏ। ଗାଧୋଇସାରି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ। ଲୁଗାର ଭାର ଜଣେ କର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରେ। ସବୁ ପିଲାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଲୁଗା। କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଲୁଗା ନମ୍ବର ଦେଖି ପିଲାଙ୍କ ନମ୍ବର ଅନୁସାରେ ଲୁଗା ବାଣ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି। ତତ୍ପରେ ଚା ଖାଇ ପିଲାମାନେ ଡ୍ରିଲ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି। ଡ୍ରିଲ ସାରି ବୁଲାଚଲା କରନ୍ତି। ୮୳ ଘଣ୍ଟାକୁ ପୁଣି କିଛି ଲଘୁ ଆହାର କରି ଟିକିଏ ଖେଳ ବୁଲ କରନ୍ତି। ୯୳ ଘଣ୍ଟାକୁ ଉପାସନା ହୁଏ। ଗୀର୍ଜାରେ ସମସ୍ତେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଏକତ୍ର ଉପାସନା କରନ୍ତି। ୧୦ ଘଣ୍ଟାରୁ ୧୨ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲର ପଢ଼ା ଶୁଣା ହୁଏ। ତତ୍ପରେ ଖିଆ, ପିଆ ଓ ଖେଳ। ପୁଣି ଅପରାହ୍ଣରେ ଦେଢ଼ ଘଣ୍ଟାରୁ ସାଢ଼େ ତିନି ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ା ଶୁଣା। ସାଢ଼େ ତିନି ଘଣ୍ଟାରେ କିଛି ଜଳଖିଆ ଦିଆଯାଏ। ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଜଳଖିଆ। ପିଲା ପ୍ରତି ଦୁଇଖଣ୍ଡି ବିସ୍କୁଟ ଓ ମୁନ୍ଦେ ପାଣିର ବରାଦ ହୁଏ। ଏତିକିବେଳେ ଅନେକ ପିଲାଙ୍କର ହାତ-ଖରଚ ବ୍ୟୟ କରିବା ଦରକାର ପଡ଼େ। ସ୍କୁଲ ହତା ବାହାରେ ବଜାରରେ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ ଅଛି। ପିଲାଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ମନା। ତେବେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ଦୌବାରିକଠାରୁ ସହଜରେ ଅନୁମତି ମିଳିଥାଏ। ଚାରିଘଣ୍ଟାଯାଏଁ ପିଲାମାନେ ଖେଳ ବୁଲ କରନ୍ତି। ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡ ପାଇଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହି ସମୟରେ ଅତିରିକ୍ତ ଡ୍ରିଲ ଓ କାୟିକ ଶ୍ରମ କରନ୍ତି। ପାଣି କାଢ଼ିବା ଓ ରୋଷେଇ ଘର ବାସନ ମାଜିବା ପ୍ରଧାନ କାୟିକ ଦଣ୍ଡ। ଚାରି ଘଣ୍ଟାଠାରୁ ଫୁଟବଲ୍, ହକି ଆଦି ଖେଳ ହୁଏ। ୬୳ ଘଣ୍ଟାରେ ପୁଣି ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭୋଜନ। ତାହା ସରିଲେ ମିଳନ ମନ୍ଦିରରେ ବସି ସମସ୍ତେ ଉପାସନା କରନ୍ତି। ତତ୍ପରେ ସାନ ପିଲାମାନେ ଶୋଇବାକୁ ଯାଆନ୍ତି। ବଡ଼ ପିଲାମାନେ ୯ ଘଣ୍ଟା ଯାଏଁ ଦେଢ଼ଘଣ୍ଟା ଆଗାମୀ ଦିନ ପାଇଁ ପଢ଼ା ପଢ଼ି କରନ୍ତି। ଘରେ ପଢ଼ିବା ସମୟ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏତିକି। ତା ମଧ୍ୟ ସାନ ପିଲାଙ୍କର ହୁଏ ନାହିଁ। କେମ୍ବ୍ରିଜ, ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ଼ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ରମାନେ ଏକଘଣ୍ଟା ମାତ୍ର ପଢ଼ନ୍ତି। ସେତିକି ପଢ଼ି ସେମାନେ ବି. ଏ ପାସ୍ କରନ୍ତି। ଅତିରିକ୍ତ ଛାତ୍ରମାନେ କେବଳ ଟିକିଏ ଅଧିକ ଶ୍ରମ କରନ୍ତି।

ଏ ସବୁ ଦୈନିକ ନିର୍ଘଣ୍ଟରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ, ଦିନବେଳେ ରହି ବସା ଉଠା କରିବା ଲାଗି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ବା ଗୃହ ନାହିଁ । ଦିନ ଯାକ ସେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବା କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାକୁ ହୁଏ । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବସି ରହି କଟାଇବାକୁ ଅବସର କାହିଁ ଯେ ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଘର ଲୋଡ଼ା ହେବ ? ରାତିରେ ଶୋଇବା ଘର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ କୋଠରୀ । ଏହିପରି ଲଗାଲଗି ହୋଇ ଦୁଇଗୋଟି କୋଠରୀ ଅଛି । ସେଥିରେ ୨୪୦ ଜଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଶୋଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଠରୀରେ ୧୨୦ଟି ଖଟ । ସେଗୁଡ଼ିକ ତିରିଶଟି କରି ଚାରିଧାଡ଼ିରେ ରଖା ଯାଇଅଛି । ଖଟଗୁଡ଼ିକ ଲୁହାରେ ତିଆରି । ପ୍ରତି ଖଟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସତରଞ୍ଜି, ଖଣ୍ଡିଏ କମ୍ବଳ, ଖଣ୍ଡିଏ ସଫା ଚାଦର ଓ ଗୋଟିଏ ତକିଆ । ଚାଦର ଓ ତକିଆ ଖୋଳ ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇଥର ବଦଳାଯାଏ । ଶୟନାଗାରରେ ରାତିସାରା ଆଲୁଅ ଜଳେ । ଶୟନାଗାର ବଡ଼ଚାଟ ପିଲାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହନ୍ତି; ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେଠାରେ ଶୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଇଘର ଜଗି ଜଣେ ବେଶିକ୍ଷକ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘରେ ଶୁଅନ୍ତି । ଶୟନାଗାରର କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ, ପ୍ରାୟ ମେଲା । ପବନ ଯାତାୟାତ କରିବାର ସୁନ୍ଦର ସୁବିଧା ଅଛି । ଏ ଘରେ ପିଲାମାନଙ୍କର କୌଣସି ଜିନିଷ ନ ଥାଏ । ଜିନିଷପତ୍ର, ବାକ୍ସ ରଖିବା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗୋଦାମ ଘର ଅଛି । ସେଠାରେ କୌଣସି କୌଣସି ପିଲାର ଦୁଇ ତିନିଟି ବାକ୍ସ ଥାଏ । କାହାରି କାହାରି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଆଉ କାହାରି ବାକ୍ସ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଜିନିଷ କିଛି ନ ଥାଏ; ସୁତରାଂ, ତାଲା ପକାଇବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଜିନିଷ ଥିବା ବାକସରେ ତାଲା ନ ପକାଇଲେ ସେ ଜିନିଷମାନ ବେଳେ ବେଳେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । କେତେବେଳେ ଅବା ଏକ ଏକ ବାକସରୁ ଅପର ବାକସକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇପଡ଼େ ।

ଖାଦ୍ୟ ପେୟର ଭାର କର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଛାତ୍ରମାନେ ସେ କଥା କିଛି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ରୋଷାଇ ଘରକୁ ଯିବା ଦୋଷାବହ ଏବଂ ରୋଷାଇଘର ହାଣ୍ଡି ମାଜିବା ସେଥିର ଶାସ୍ତି । ନିଜର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଘର ଓଳାଇବା, ବାସନ ମାଜିବା ଆଦି କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ନୀଚ ବ୍ୟବସାୟ ମନେ କରନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର କେମ୍ବ୍ରିଜ, ଅକ୍ସଫୋର୍ଡ଼ର ଧନିକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ଯୁବକମାନେ ଯେ ନିଜ ନିଜର କେତେକ ଅତି ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଷେନ କଲିକତା ଦାତବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାହିଁ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭାତ, ରୁଟି, ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ଓ କଳପାଣି ପିଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ରୋଗୀ ହେଲେ ଦୁଧ, ଅଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ମିଳେ । ଖାଣ୍ଟି ଦୁଧ ସହରରେ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ସେଠାରେ ମଫସଲ ପରି ଦୁଧରେ ପାଣି ମିଶା ହୁଏ ନାହିଁ । ପାଣିରେ ଦୁଧ ମିଶାଇ ବିକ୍ରି କରାଯାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ସାହେବାଣୀମାନେ ଦେହର କାନ୍ତି ବଢ଼ାଇବାକୁ ଯେଉଁ ଦୁଧରେ ଗାଧୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କ ନଉକରମାନେ ସେ ଦୁଧ ନେଇ ଶସ୍ତା ଦାମରେ ବଜାରରେ ଗଉଡ଼ ଦୋକାନରେ ବିକି ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ତାହା ଦୁଧ, ଦହି, ରାବିଡ଼ି ରୂପେ ବାବୁମାନଙ୍କ ଘରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ସ୍କୁଲର ଦୁଧ କିନ୍ତୁ ଖାଣ୍ଟି । ତାଙ୍କର ନିଜର ଗୋଶାଳା ଅଛି । ସେଥିରୁ ଦୁଧ ଓ ମାଂସ ଉଭୟ ଖାଦ୍ୟ ମିଳେ ।

ଛାତ୍ରମାନେ ଏକ ପ୍ରକାର ପରିଧେୟ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ନିତି ବ୍ୟବହାରପାଇଁ ତିନି ସାର ପୋଷାକ ଦିଆଯାଏ । ରାତି ପିନ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଦୁଇସାର । ଏ ସବୁ ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇଥର. ଧୋବାଘରେ ପଡ଼େ । ସ୍କୁଲ ହତା ମଧ୍ୟରେ ଧୋବା ରଖା ଯାଇଅଛି । ରବିବାର ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୋଷାକ । ତାହା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ । ମାତ୍ର ପୁରୁଣା ହୋଇଗଲେ ନିତି

ପିନ୍ଧିବା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ସମସ୍ତ ଛାତ୍ର ଯୋତା ପିନ୍ଧିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଯୋତା ନ ପିନ୍ଧିବା ଅଭଦ୍ରତା ଓ ଦଣ୍ଡନୀୟ ।

ଏସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ମନୁଷ୍ୟତା ବଢ଼ୁଅଛି ବୋଲି ବେଶ୍ ବୁଝାଯାଇପାରେ । ସମସ୍ତେ ଦରିଦ୍ର ପିଲା, ଅଥଚ ଦରିଦ୍ରତାର କାଳିମା କାହାରି ମୁଖରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ନେତ୍ରଯୁଗଳ ପୁଲକରେ ଭରି, କପାଳ ଉନ୍ନତ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ସେମାନେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର ସନ୍ତାନ ପରି ସ୍ନେହରେ ଦେଖନ୍ତି । ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସମୁଚିତ ଭୟ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ବେଶ ସୌଜନ୍ୟ ଅଛି, ଅଥଚ ବଡ଼ ଉଦ୍ଦାମ ଓ କର୍ମଠ । ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବସିବା, ଶୋଇ ରହିବା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କିଛି କାମ ନ ଥିଲେ ଘରର କାନ୍ଥ ଓ ତଳ ଖୋଳି ପକାଇବେ,. କାଚ କବାଟ ଭାଙ୍ଗିବେ, କୁରୁଚି, ବେଞ୍ଚ କଚୁଡ଼ିବେ, ଯୋତା ଘସ ଘସ କରିବେ । ଏହା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରୀତି; ତଥାପି ସମସ୍ତେ ଆଜ୍ଞାଧୀନ । ସମସ୍ତ ଗୋଳମାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସ୍ୱର ଶୁଣିଲେ ବା ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଲେ ସବୁ ଚୁପଚାପ । ଶିକ୍ଷକ ପାଖରେ ଥିଲା ଯାଏଁ ଖଡ଼ ଖଡ଼ କିଛି ନ ଥାଏ । ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଗଲା ଆଇଲା ବେଳେ ପିଲାମାନେ ଠିଆ ହୋଇ ସମ୍ମାନ ଦେଖାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି କରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଦେଶୀୟ ପରିଦର୍ଶକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକାର କଳ୍ପିତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ । ଚେଷ୍ଟା କଲେ ପରୃର ବୁଝାଯାଇ ପାରିବ ଯେ ଇଂରେଜ ବା ସ୍ୱଦେଶୀୟ ପରିଦର୍ଶକ ଆସିଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ଠିଆ ହୋଇ ଯଥାବିଧି ଅଭିବାଦନ କରନ୍ତି । ଧୂମ୍ରପାନ ନିଷିଦ୍ଧ । ପିଲାଙ୍କ ପେଡ଼ିରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆକସ୍ମିକ ସିଗାରେଟ୍ ବାକ୍ସ ବାହାରିଲେ ତାହା ସ୍କୁଲଦ୍ୱାରା ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରାଯାଏ ଏବଂ ସେହି କାରଣରେ ସିଗାରେଟ୍ ବାବଦରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ପଇସେ ଅଧିଲେ ରହେ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଏକପ୍ରକାର ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଟିକସ । ପୁରାତନ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧୂମ୍ରପାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବଢ଼ିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ସ୍କୁଲର ନିୟମରେ ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳମାସକେ ଥରେ ସ୍କୁଲ ହତାକୁ ଆସିବାର ଅନୁମତି ଅଛି ।

ସ୍କୁଲ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଅଛି । ସେଠାରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଓ ଜଣେ ଦେଶୀୟ ଡାକ୍ତର ଏବଂ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଓ ଜଣେ ଦେଶୀୟ ଧାତ୍ରୀ ଥାନ୍ତି । ଧାତ୍ରୀ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ କିଏ ଇଂରେଜ କିଏ ଦେଶୀୟ ସହଜରେ ବାରି ହେବନାହିଁ । ତେବେ କେହି କେହି ଦେଶୀୟ ଧାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଇଂରେଜଧାତ୍ରୀ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରିପାରନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଧାତ୍ରୀ ଧାତ୍ରୀରୁ ଅପେକ୍ଷା ବକ୍ତୃତାରେ ଅଧିକ ପଟୁ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଇଂରେଜମାନେ ଯେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇଥାନ୍ତି, ସେଥିରେ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ । ଚିକିତ୍ସାଳୟର ଶୟନାଗାରରେ ବିଜୁଳି ପଂଖା ଅଛି । ତା ଛଡ଼ା ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ମଧ୍ୟ ବୁହେ । ତଳ ମହଲା ଶୟନାଗାରରେ ଗୋଟିଏ ଲୁହା ଖୁଣ୍ଟର ବାଡ଼ ଅଛି । ରୋଗୀ ପିଲାମାନେ କାଳେ ପଳାଇ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁଷ୍ଟାମି କରିବେ ସେଥିପାଇଁ ତାହା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ।

ସ୍କୁଲରେ ଖାଣ୍ଟି ଇଂରେଜ ଓ ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜ ମିଶାମିଶି ହୋଇ ପଢ଼ନ୍ତି । ଏକାଠି ଖାଆନ୍ତି, ଶୁଅନ୍ତି, ବସନ୍ତି, ଖେଳନ୍ତି, ବୁଲନ୍ତି । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବେଶ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ କେହି କାହାକୁ ଅବଜ୍ଞା ବା ଘୃଣା କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷକମାନେ କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଅର୍ଥ ଅଭାବରେ ଯେଉଁ ପିଲାମାନେ ମୂର୍ଖ ହୋଇ ବୁଲୁଥାନ୍ତେ, ସେମାନେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ମନୁଷ୍ୟ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଦେଶର ଗୌରବ ବଢ଼ାଉଅଛନ୍ତି । ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ଭଳି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାରତରେ ସର୍ବଥା ଅନୁକରଣୀୟ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ—ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—ମେଷ, ବୃଷ, ମିଥୁନ—୧୩୨୫ ସାଲ ।

ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରମବିକାଶ

-୧-

ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ମୂଳ ହେଉଅଛି ଯେ, ବାନରଠାରୁ ମାନବଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏ କଥା ପ୍ରଥମେ କୁହା ହେଲାବେଳେ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସକରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ପରିହାସ କରୁଥିଲେ, ହସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଉ ଥିଲେ, ବାରମ୍ବାର ଗୋଟିଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ତହିଁପ୍ରତି ପ୍ରଥମେ କାନ ପାତିବା, ତତ୍ପରେ ତାର ସତ୍ୟତାରେ ସନ୍ଦେହ ଓ କ୍ରମେ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ତାହା ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି । ମାଙ୍କଡ଼ ଆମମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଏ କଥାରେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଖଣ୍ଡନୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତାର ଗତି ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଅଛି ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଅଚିରେ ଦୃଢ଼ହେବ ।

ମାତ୍ର ବାସ୍ତବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଜନ୍ମ ଇତିହାସରେ ମାଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଥମ ପିତା ନୁହେଁ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ସବୁଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ତାଠାରୁ ବଳି ସୁନ୍ଦର, ଉନ୍ନତ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଜୀବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଦେଖାଯାଇ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଜୀବ ସମୁଦ୍ରର ଲବଣ ଛତୁ । ଲବଣ ଛତୁ ଅନେକ ଦେଖି ନଥିବେ । ତାହାର ପ୍ରକୃତି ବହୁପରିମାଣରେ ଗଛର ପ୍ରକୃତିପରି, ଅର୍ଥାତ୍ ଗଛର ଯେପରି ଚେର ଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଚେର ଦ୍ୱାରା ସେ ଯେପରି ଆହାର ଗ୍ରହଣ କରେ, ଲବଣ ଛତୁର ସେହିପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚେର ସଦୃଶ ଗୋଡ଼ ଥାଏ ଏବଂ ସେହି ଗୋଡ଼ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ଆହାର ସଂଗ୍ରହ କରେ । ସୁତରାଂ, ଲବଣଛତୁକୁ ପ୍ରାଣୀ ନ କହି ପାଦପ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରେ । ତାର ମୁଣ୍ଡ, ମୁହଁ, ପାଟି, ଆଖି, ନାକ, କାନ କିଛି ନାହିଁ । ତାହା ବାସ୍ତବରେ ଗୋଟିଏ ମାଂସ ପିଣ୍ଡୁଳା, କାଟିଲେ ରକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରେ ନାହିଁ । ତାହା ସମୁଦ୍ରରେ ପବନ ବା ପାଣି ସ୍ରୋତରେ ଏଣେ ତେଣେ ଭାସୁଥାଏ । ତାର ନିଜର ଚାଲିବାର କୌଣସି ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନ୍ତ ଲବଣ ଛତୁ ଦେଖିଲେ ମୃତପରି ବୋଧହୁଏ । ପଚି ନ ଯାଇ କେବଳ ସଦ୍ୟ ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ପ୍ରାଣୀ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରାଣୀଜଗତରେ ଏହାଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଆଉ କିଛିନାହିଁ । ଉଦ୍ଭିଦ ସୃଷ୍ଟି ପରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ଆଡ଼କୁ ପୃଥିବୀ ଗତିକରେ ସେତେବେଳେ ଲବଣ ଛତୁର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସୁତରାଂ, ଲବଣ, ଛତୁହିଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ମନୁଷ୍ୟର ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଆଦିମ ପିତା ।

ଅନେକ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ଜଡ଼ ମୃତ୍ତିକା ଉପରେ ବାସ କରୁ ତାହା ପ୍ରଥମେ ଏପରି କଠିନ ଘନ ପଦାର୍ଥ ନ ଥିଲା । ବାୟବୀୟ ଅବସ୍ଥାରୁ ପ୍ରଥମେ ତରଳ ଜଳୀୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲା, ପରେ ଘନ ଅବସ୍ଥା ପାଇଅଛି । ଏ ସବୁର କ୍ରମବିକାଶ ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ । ସ୍ଥଳର ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବରୁ ପୃଥିବୀ ଜଳୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବାରୁ କ୍ରମବିକାଶ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ପ୍ରାଣୀର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମେ ଜଳରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଲବଣଛତୁ ବହୁକାଳ ପାଣି ଉପରେ ଭାସି ବୁଲିବା ପରେ ଯେତେବେଳେ ବୋଧ ହୋଇଅଛି ଯେ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥଠାରୁ

ଉନ୍ନତତର ସଜୀବ ପ୍ରାଣୀ, ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ପରି ନିର୍ଜୀବ ଭାବରେ ନିଃସହାୟ ହୋଇ ବିଚରଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣିପ୍ରକୃତି ସୁରକ୍ଷିତ ଓ ଜଡ଼ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ନିଜ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଉନାହିଁ, ସେତେବେଳେ କ୍ରମଶଃ ଗ୍ରବଣ ଛତ୍ରୁର ମୁଣ୍ଡ ମୁହଁ ଡେଣା ଆଦି ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି । ଏହାରି ଫଳରେ ମାଛର ଉତ୍ପତ୍ତି; ମାଛମାନେ ପାଣିରେ ପହଁରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲାନାହିଁ । କାଳ କ୍ରମେ ମାଛର କ୍ରମ ବିକାଶରେ ମାଛମାନେ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ବା ସ୍ଥଳ ଭାଗରେ ନିରାଲମ୍ବ ଭାବରେ ବିଚରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରି ଜଳରୁ ବାହାରି ସ୍ଥଳକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଣୀ ସୃଷ୍ଟିର ଇତିହାସରେ ତାହା ଗୋଟିଏ କୌତୁହଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ପାଦ ନ ଥିବାର କଥା, ସୁତରାଂ, ସେମାନେ ସର୍ବଦା ସ୍ଥଳରେ ନ ରହି ବେଳେ-ବେଳେ ନିଜର ଜଳ ଆବାସକୁ ମଧ୍ୟ ଫେରୁଥିବେ । ସେହି ହେତୁରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଭୟଚର କୁହାଗଲା । ସାପ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଧାନ ଜୀବ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ଗୋଡ଼ ଜନ୍ମି ନାହିଁ । କଇଁଛ, ବେଙ୍ଗ, କୁମ୍ଭୀର ମଧ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ତେବେ ପରେ ସେମାନଙ୍କର ପାଦ ବାହାରିଅଛି । ପ୍ରାଣୀ ମାଛ ଅବସ୍ଥାରୁ ଜଳରୁ ସ୍ଥଳକୁ ଆସି କ୍ରମେ ସରୀସୃପ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ସେତେବେଳେ ଡେଣା ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ୁଛି ଓ ପାଦ ଜନ୍ମିଅଛି, ଏହାପରେ କ୍ରମିକ ବିକାଶ ସ୍ରୋତରେ କେତେକ ମଧ୍ୟଗତ ଅବସ୍ଥାପରେ ସରୀସୃପ ଅବସ୍ଥାରୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ । ପ୍ରାଣୀ ମାଛ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେପରି ଡେଣା ଯୋଗେ ପାଣିରେ ଭାସି ବୁଲୁଥିଲା, ପକ୍ଷୀ ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣି ସେହିପରି ନୂତନ ଡେଣାଯୋଗେ ବାୟୁରେ ଭାସି ବୁଲିଲା । ମାଙ୍କଡ଼ମାନେ ଗଛଡାଳରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଡେଇଁ ବୁଲିଲେ । ମାଙ୍କଡ଼ଠାରୁ ଅବଶ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମିନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁହେଁ ଏକପିତାଠାରୁ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି । ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଅବସ୍ଥାକାଳୀନ ପିତାଙ୍କ ବଂଶ ଲୋପପାଇ ଅଛି । ସୁତରାଂ, ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରକୃତିରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ଓରାଙ୍ଗ ଉଟାଙ୍ଗ, ଗରିଲା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଣୀ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କରି ବଂଶଧର ଏବଂ ସେହି ବଂଶାବଳୀରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶେଷତମ ଜୀବ । ପୂର୍ବେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଯେପରି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଓ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାଣୀ ଅବସ୍ଥା ଏବେ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଦୃଢ଼ତର ଓ ସ୍ଥାୟୀତର ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ, ମନୁଷ୍ୟପରେ ଆଉ କୌଣସି ଉନ୍ନତତର ଜୀବ ନିକଟରେ ବାହାରିବାର ସମ୍ଭାବନା କମ୍ । କାଳକ୍ରମରେ ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ କଣ ବା ହୋଇପାରେ, ତେବେ କୌଣସି କଳନସର ବ୍ୟବହାର ଯଦି ତାର ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ ଓ ପରିବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଆଶା କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରେଳ, ଜାହାଜ, ଗାଡ଼ି, ଘୋଡ଼ାର ବହୁଳ ପ୍ରଚୁର ହେତୁ ଓ ସାଧାରଣତଃ ପୃଥିବୀର କ୍ରମିକ ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ କେବଳ ଶାରୀରିକ ବଳ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ସେପରି ଅଧିକ ଅଭିପ୍ରେତ ନୋହିବା ଯୋଗେ ତାର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟବହାରରେ ଆସୁଥିବାରୁ କେତେକାଳପରେ ହାତ, ଗୋଡ଼, ପେଟ, ପିଠି ଆଦି କ୍ଷୀଣ, ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ରମେ ତତ୍ପରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଇ କେବଳ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତା ନିମନ୍ତେ ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ତାର ଆଧାର ମୁଣ୍ଡହିଁ ରହିବ । ଫଳରେ ତାହା ଦେଖାଯାଉଅଛି । ସଭ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ମସ୍ତିଷ୍କର ଜଟିଳତା ଓ ଭାର ବଢ଼ୁଅଛି । ପୂର୍ବକାଳର ଲୋକଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ଓଜନକରି ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ଏବେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଅସଭ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସଭ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଅସଭ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କର ଭାର ହାରା ହାରି ଚାଳିଶ ଆଉନ୍ସ୍ ଓଜନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ, ସଭ୍ୟଲୋକଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କ ପ୍ରାୟ ସତୁରି ଆଉନ୍ସ ଯାଏ ଉଠେ । ଜଣେ ବୋକା ଅସଭ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମସ୍ତିଷ୍କ ଆଠ ଆଉନ୍ସ ମାତ୍ର ଥିବାର ଦେଖାଯାଇଅଛି । ଅଥଚ ୟୁରୋପର ପ୍ରଧାନକବି

ବାଇରନଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କ ଅଣାଅଣୀ ଆଉନ୍‌ସ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡର ବୀର ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଚାଳକ କ୍ରମଉଏଲଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କ ଅଠସ୍ତରି ଆଉନ୍‌ସ । ଏହାହିଁ ମାନବ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତିପନ୍ଥାର ସୂଚନା ଦେଉ ଅଛି ।

ଏସବୁ ଗଲ୍ ମୋଟରେ ମାନବ ଜାତିର କ୍ରମିକ-ବିକାଶ ବିଷୟରେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଏହି ବିକାଶ ପଦ୍ଧତି କେତେ ପରିମାଣରେ ଠିକ୍, ଅର୍ଥାତ୍, ପିଲାଜନ୍ମହେଲା ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭରେ ଓ ତାପରେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସ ଯାଏ ଏହି କ୍ରମରେ ବଢ଼େ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନର ମଧ୍ୟଦେଇ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତ ମାର୍ଗରେ ଚଳେ କିନା ତାହା ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

ମାର ଗର୍ଭରେ ସନ୍ତାନ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ରୀବଣଛତୁର ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ଗୋଟିଏ ମାଂସ ପିଣ୍ଡୁଳା ଆକାରରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ତାର ଜୀବନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ନିର୍ଜୀବବତ୍, ଏକାବେଳେକେ ଶକ୍ତିହୀନ ଓ ନିଷ୍ଫଳ କ୍ରମେ ଚଳତ୍‌ଶକ୍ତି ଓ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ସାଦୃଶ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ପରେ ଛଅ ସାତ ମାସବେଳକୁ ଏପରି ଏକ ଅବସ୍ଥା ଆସେ ଯେତେବେଳେ ସନ୍ତାନ ମାଙ୍କଡ଼ ଅବା ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପେଟରେ ଥିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶିଶୁ ଓ ମାଙ୍କଡ଼ ଶିଶୁ ମଧ୍ୟରେ ବହୁତ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି । ତତ୍ପରେ ଜନ୍ମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ଠିକ୍ ଜନ୍ମହେବା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶିଶୁ ମନୁଷ୍ୟ ଆକୃତି ଓ ପ୍ରକୃତି ଗ୍ରହଣ କରେ ।

ଜନ୍ମହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ସନ୍ତାନ ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରୁ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିଜୀବ ରୀବଣଛତୁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରି ଆସେ, ନିଃସହାୟ ଭାବରେ ପଡ଼ିରହେ । ଭୋକ କଲାବେଳେ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଷ୍ଟରେ ହୀନ ଭାବରେ କାନ୍ଦେ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ନିଜେ ତାର କୌଣସି ପ୍ରତିବିଧାନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ । ଶିଶୁ ଖାଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଦାନ୍ତ ଉଠି ନ ଥିବାରୁ ଓ ପାକସ୍ଥଳୀ ଏବଂ ଅନ୍ତ୍ରର ଦୁର୍ବଳତା ଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରର ଉପଯୁକ୍ତ କଠିନ ଖାଦ୍ୟ ନ ଖାଇ କେବଳ ତରଳ ଦୁଧ, ରୀବଣଛତୁ ତାର ଖାଦ୍ୟ ଶୋଷିଲା ପରି, ଶୋଷି ଖାଏ । ପ୍ରଚୁର ଶୁଏ ଅର୍ଥାତ୍, ବହୁତ ସମୟ ନିର୍ଜୀବବତ୍ ରହିବାକୁ ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ବୋଧକରେ । ବେଳେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ହଲଚଲ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ମାନବ ଶରୀର ଯେତେ ପରିମାଣ ଓ ପ୍ରକାରର ଗତିଶୀଳତାର କ୍ଷମ ତାହା ତୁଳନାରେ ଏହି ଶିଶୁ-କର୍ମଠତା ପ୍ରାଣ ହୀନ ନିଷ୍ଫଳତା ମାତ୍ର । ଜନ୍ମ ହେବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଗୋରୁ, ଛେଳି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପିଲାମାନେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚାଲିବୁଲି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଶୀଘ୍ର ମାତୃସ୍ତନ ଛାଡ଼ି ଅନନ୍ତ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ଖାଦ୍ୟ ବାଛି ନିଅନ୍ତି । ତାର କାରଣ, କ୍ରମ ବିକାଶ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ଗୋରୁ ଛେଳି ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବ ନୋହିଥିବାରୁ ସେମାନେ ଜୀବନରେ କ୍ରମ ବିକାଶର ସକଳ ଅବସ୍ଥା ଭେଦକରି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସଚରାଚର ତୁମୁଳ ସମର ଚାଲିଥିବା ସ୍ଥଳେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଦୁର୍ବଳ ହୀନ ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସେମାନେ ବଞ୍ଚନ୍ତେ ବା କିପରି ? ସୁତରାଂ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବମାନେ କୌଣସି ମଧ୍ୟଗତ ସୋପାନରୁ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।

ରୀବଣଛତୁ ଅବସ୍ଥା ପରେ ଆଉ କେତେକ ଅବସ୍ଥା ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଶିଶୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଅବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ପଣ କରେ । ସେତେବେଳେ ଭାଙ୍ଗିବା ଫିଙ୍ଗିବା ତାର କାର୍ଯ୍ୟ । ତାର ପ୍ରକୃତିରେ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଅଧିକ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୋଡ଼ ଓ ହାତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଚାଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ମାଙ୍କଡ଼ ଦୁଇ ହାତ ଟେକି କେବଳ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ରେ ଚାଲିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କଲା ପରି ଶିଶୁ ମଧ୍ୟ ନାନା ସମୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ତତ୍ପରେ ଚାଲିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ମାଙ୍କଡ଼ ପ୍ରକୃତି ଆଂଶିକ ରହିଥାଏ ।

ଏହାପରେ ଆଠ ନଅ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଶିଶୁ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ କାଳରେ କ୍ରମ-ବିକାଶର ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟଗତ ସୋପାନରେ ପୃଥିବୀର ଏକଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲେ, ଅଥଚ ଉଚ୍ଚତାରେ ମୋଟେ ତିନି, ଚାରି ଫୁଟ ମାତ୍ର ଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡଟା ଶରୀର ଅନୁପାତରେ ବଡ଼ଥିଲା ! ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ସାନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା; ହାତ ଓ ବାହୁ ଲମ୍ବଥିଲା । ଆମ ଦେଶରେ କହନ୍ତି, ପାତାଳରେ ଏକପ୍ରକାର ବାମନ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବାଇଗଣ ଗଛକୁ ଆଙ୍କୁଡ଼ି ବତାନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟିର କ୍ରମବିକାଶରେ ପ୍ରଥମେ ପାତାଳ—ନାଗଲୋକ । ତତ୍ପରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ—ନରଲୋକ । ଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବୋପରି ସ୍ୱର୍ଗ—ଦେବଲୋକ । ସୁତରାଂ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନବର ଅଧିବାସ ପାତାଳରେ ବୋଲି କହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଆଠ ନଅ ବର୍ଷର ପିଲା ସ୍ଥୂଳରେ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀ । ତାର ମୁଣ୍ଡଟା ବେଶ ବଡ଼, ଅଥଚ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ସାନ । ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଦିଶେ ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଶରୀର ଗଠନରେ କୌଣସି ଅଭାବ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଦେହର ବଳ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେ । ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗେ କ୍ଲାନ୍ତ ହେଲେ ଅବିଳମ୍ବେ କ୍ଲାନ୍ତି ଦୂର କରି ପୁଣି ନୂତନ ବଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ବଢ଼ିବାର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେ ବୟସରେ ପିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଚାରିପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ବା ଚଉଦ-ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ପିଲାଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଜଣାପଡ଼େ । ଚାରି-ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପିଲାର ଗୋଡ଼ ଅଥୟ । ଚାଲିବା ବୁଲିବାକୁ ତାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏପରିକି କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ, ହାତ ସେଠାରେ ନ ଗଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ପଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଚଉଦ-ପନ୍ଦର ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୁଏ । ପିଲାମାନେ ଅଥାନରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ଚାଲନ୍ତି, ବହୁତ ଝୁଣ୍ଟନ୍ତି, ଆଗକୁ ତଳ କରି ଚାଲନ୍ତି, ଅଳ୍ପକେ ହସନ୍ତି ବା କାନ୍ଦନ୍ତି । ମୋଟ ଉପରେ ଅଙ୍ଗ, ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଉପରେ ଏ ଉଭୟ ବୟସର ପିଲାଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ନଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଆଠ-ନଅ ବର୍ଷ ପିଲାର ଅବସ୍ଥା କି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ! ପିଲାର ବାମନ ଅବସ୍ଥାର ପଇତା ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷରେ ଆସିଯାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନ ଉପଭୋଗ କରେ । ତତ୍ପରେ ବାମନ ଅବସ୍ଥାରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଚଉଦ-ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସରେ ଆସେ ଏବଂ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷକୁ ଜୀବନ ଶେଷ । ଏହି କାରଣରୁ ପନ୍ଦରଠାରୁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପିଲା ମରିଯାନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ-ତାଲିକାରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ବୟସ ପୂର୍ବରେ ମୃତ୍ୟୁସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଶି । ଅଠର ବର୍ଷରେ ପିଲାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଘାଟି ଥିବାର ଆଗ ଦେଶରେ ବିଶ୍ୱାସ । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ପାରି ହୋଇଗଲେ, ତେଣିକି ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ମନୁଷ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଆସିଯାଏ । ତେଣିକି ଗୋଟିଏ ଭିନ୍ନ ଜୀବନ । ମନୁଷ୍ୟ ନୂତନ ଜୀବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ଚତୁର୍ଥଖଣ୍ଡ—ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା—କନ୍ୟା ଓ ତୁଳ, ୧୩୨୫-୨୬ ସାଲ ।

-୨-

ଦଶବର୍ଷ ବୟସରେ ପିଲାଙ୍କର ବାମନ ଅବସ୍ଥାରେ ଶାରୀରିକ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଆସିଯାଏ ବୋଲି ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି । ସେ ବୟସରେ ମାନସିକ ପକ୍ୱତା ଆସେ କି ନାହିଁ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ମସ୍ତିଷ୍କ ମନର ଆଧାର । ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଯେ ସବୁ କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହୁଏ ତାହା ମସ୍ତିଷ୍କରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଷୟରେ ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ତାହା ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେଲାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଦଶବର୍ଷ ଯାଏ ବଢ଼ୁଥାଏ । ତେଣିକି ତାହାର ବୃଦ୍ଧି ବନ୍ଦହୁଏ । ସୁତରାଂ, ଆକାର ଓ ଗୁରୁତ୍ୱରେ ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିର ମସ୍ତିଷ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ପଚିଶ ବର୍ଷ ବେଳେ ଯଦି କାହାର ମସ୍ତିଷ୍କର ଓଜନ ପଚିଶ ଆଉନ୍ସ ହୁଏ, ଦଶବର୍ଷ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ହିଁ ହେବ ।

ତେବେ ଦଶବର୍ଷ ପିଲା ଓ ବୟସ୍କ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବୁଦ୍ଧିର ଏତେ ତାରତମ୍ୟ କାହିଁକି ? ଏହାର କାରଣ ମସ୍ତିଷ୍କ ଦଶବର୍ଷ ପରେ ଆକାର ବା ଓଜନରେ ନ ବଢିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଅଧିକ ଜଟିଳ ହୁଏ । ମସ୍ତିଷ୍କ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥିଳ ଶିରାରେ ଗଠିତ ଅର୍ଥାତ୍, ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ସୂତାରେ ଲଗାଲଗି କରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ହୁଗୁଳା ଫାଶ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ଏକତ୍ର ଜମାଇ ରଖିଲେ ତାହା ଯେପରି ଦିଶିବ ମସ୍ତିଷ୍କର ଆକୃତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ସେହିପରି । ମସ୍ତିଷ୍କର ଆଗପଟ ଏହିଭଳି ଗ୍ରନ୍ଥିଳ ଶିରାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଯେଉଁ ଭାବରେ ରହିବାର କଥା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ସେପରି ଥାଏ, ସେଥିରେ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ବା ଗୋଳମାଳ ଘଟିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ବିପର୍ଯ୍ୟାସ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏପରି ମନୁଷ୍ୟ ଉନ୍ନତିର କୌଣସି ପଛ ସୋପାନକୁ ଫେରିଯିବାର ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ମସ୍ତିଷ୍କର ଶିରା ବା ଗଣ୍ଠି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅଡ଼ୁଆ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ତାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଅନୁନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରିଆସେ । ବିଶେଷ ଅଡ଼ୁଆ ତଡ଼ୁଆ ହେଲେ ଲୋକେ ବାୟା ହୁଅନ୍ତି । ବାୟା ମନୁଷ୍ୟ କ୍ରମ-ଉନ୍ନତିର ପ୍ରାୟ ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।

ବୟସ୍କ ମନୁଷ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କର ଆଗପଟ ଶିରା ଓ ଗଣ୍ଠି ଯେପରି ଜଟିଳ, ଶିଶୁ ବା ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ସେପରି ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ମସ୍ତିଷ୍କ ଆକାର ଓ ଗୁରୁତ୍ୱରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ୱତା ମଧ୍ୟ ଆସେ । ଏ ବୟସରେ ପିଲାମାନେ ଟିକିଏ ନିର୍ଭୀକ ହୁଅନ୍ତି । ନିଜ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଅଧିକ ଆସ୍ଥା ଦିଅନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିବାକୁ ବା ଶୁଣିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟକରିବା ଦିଗରେ ମନ ବଳେ । ମୋଟରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ତା ବୟସକୁ ଚାହିଁ ଦଶବର୍ଷ ପିଲାଟି ଖୁବ୍ ପାରଙ୍ଗମତା ଲାଭକରେ । ଏସବୁ ତାର ମସ୍ତିଷ୍କର ପକ୍ୱତାର ଫଳ ।

କିନ୍ତୁ ସେ ମସ୍ତିଷ୍କ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧାରଣ ମସ୍ତିଷ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ, ତେବେ ତାହା କାହାର ମସ୍ତିଷ୍କ ? ଏକ ଉତ୍ତର ହୋଇପାରେ ଯେ ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ମସ୍ତିଷ୍କ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତିଷ୍କ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ପିଲା ବାସ୍ତବରେ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ ସେ ସେହି ସମାଜର ସଭ୍ୟତାରେ ଭାଗୀହୁଏ । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ । ଜନ୍ମ ହେଲାବେଳେ ଶିଶୁ ସମାଜର ସଭ୍ୟତା ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଧାରଣ କରି ଜନ୍ମ ହୁଏ । ଉନ୍ନତ ସମାଜର ଶିଶୁ ଅବନତ ସମାଜର ଶିଶୁଠାରୁ ବହୁପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତତର । ସେଥିପାଇଁ ଦେଖାଯାଏ ନିଗ୍ରୋମାନେ ଅତି ଶୈଶବ କାଳରୁ ୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗ ଓ ସମାଜରେ ରହି ସୁଦ୍ଧା ଜୀବନରେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଉନ୍ନତିର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ,

ଭଣ୍ଡାରି, ବାଉରି ପ୍ରଭୃତି ପରିବାରର ପିଲାମାନେ ନିଜ ନିଜ ପରିବାର ବା ସମାଜର ସଭ୍ୟତା ଘେନି ବଢ଼ନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡାରି ଘର ଥାଏ । ସେମାନେ ଉନ୍ନତି ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ ଜନ୍ମ ହେଲାବେଳେ ଶିଶୁ ନିଜ ସମାଜର ସଭ୍ୟତା ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଧାରଣ କରି ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ ।

ସୁତରାଂ, ଶିଶୁ ଆଦିମ ମାନବ ନୁହେଁ । ତଥାପି ତାହାଠାରେ ଆଦିମ ମାନବର ଅନେକ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଗୁଣ ଦେଖାଯାଏ । କଳହପ୍ରିୟତା ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ । ମାନବ ସମାଜରେ ଆଜିକାଲି ଅନେକେ କଳହ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ପରିମାଣ ଆହୁରି ଅଧିକ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହା ହାତରେ ଚଉଦ ପା ଥିଲେ । ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି ପରସ୍ପରକୁ ହିଂସା ଓ ହତ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଦଶବର୍ଷର ପିଲା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏ ବିଷୟରେ ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ପରି । ସେ ବଡ଼ କଳହପ୍ରିୟ । ସାଙ୍ଗ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମାଡ଼ଗୋଳ କରେ, ବାଟରେ ଯିବାଲୋକଙ୍କୁ ଟେକା ଫିଙ୍ଗେ, ଚାଲନ୍ତା ଶଗଡ଼ରେ ହାତ ପୂରାଏ, କଣ୍ଟା ବାଡ଼ରେ ଲୁଗା ପକାଇ କଳି କରେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହି ବୟସର ପିଲାମାନେ ଦୁଇଦଳ ହୋଇ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମାଡ଼ ମରାମରି ହୁଅନ୍ତି । ଅଥଚ, ଅସଭ୍ୟ ଆଦିମ ବାସୀଙ୍କପରି କଳହର ଦ୍ୱେଷ ହୃଦୟରେ ପୋଷି ରଖନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ଆହୁରି ଅନେକ ଆଦିମ ଲକ୍ଷଣ ଅଛି । ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକେ ନିରୀହ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ତାଙ୍କ ମାଂସରେ ଜୀବନଧାରଣ କରନ୍ତି । ମାଛ ମାଂସ ଭବିଷ୍ୟତ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଶୁଖାଇ ରଖନ୍ତି । ଦଶବର୍ଷ ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ମାଛ ମାଂସ ଖାଇବାକୁ ବଡ଼ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । ଶୁଖୁଆ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଖିଲା ମାଛ ମାଂସରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଲାଳସା ଥାଏ । ଏ ବୟସରେ ଅନେକ ସାଧାରଣ ପରିବାରରେ ପିଲାମାନେ କେବଳ ଶୁଖୁଆଘେନି ଭାତ ଖାଆନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଘରେ ପିଲାମାନେ ପ୍ରାୟ ଏପରି ବୟସରେ ବ୍ରତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଓ ଆଦର କରି ଶୁଖୁଆ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ।

ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ର ଆଦିମ ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଆଦିମ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେପରି ମିଥ୍ୟା କଣ ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ କେବଳ ସତ୍ୟ କହେ, ଦଶବର୍ଷ ପିଲାମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସତ୍ୟ କହେ । ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ଏ ବୟସରେ ସତ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଧମକାଇ ଦେଲେ ବା କଅଁଳେଇ ଶଅଁଳେଇ କହିଲେ ସତ କଥାଟା ବାହାରି ପଡ଼େ । ଚଉଦ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ହୋଇଗଲେ ଥରେ ମିଛ କଥା କହୁଥିଲେ ଆଉ ସହଜରେ ସତ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଦିମ ବ୍ୟକ୍ତିର ଯେପରି ଲାଜ ନ ଥାଏ ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଲାଜ ନ ଥାଏ । ଈଶ୍ୱରଜ୍ଞାନ ଉଭୟଙ୍କର ସମାନ । ଦଶବର୍ଷ ପିଲା ଯାହା ଦେଖେ ସେଥିରେ ହିଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । କୌଣସି ନ ଦେଖିବା କଥାରେ ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ, ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ତା ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ ।

ଦଶବର୍ଷ ପିଲାର ଏ ଯେଉଁ ସବୁଗୁଣ ଓ ଲକ୍ଷଣ ମୋଟାମୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଗଲା ତାହା ସଚରାଚର ଦେଖାଯାଇ ନ ପାରେ ଓ ବାସ୍ତବରେ ଦେଖା ମଧ୍ୟ ଯାଏ ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ପୃଥିବୀର ଆଦିମ ଯୁଗରେ ବାସ କରୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଆଦିମ ଭାବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିମତା ବହୁ ପରିମାଣରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ସମାଜ ଅନେକ ଉନ୍ନତ । ଉନ୍ନତ ସମାଜ ବା ପରିବାରରେ ଶିଶୁ ଆଦିମ ଗୁଣ ଓ ଲକ୍ଷଣରୁ କେତେକ ମାତ୍ର ଘେନି ଜନ୍ମ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ପୁଣି ସମାଜର ବା ପରିବାରର ଉନ୍ନତ ପ୍ରଭାବରେ ପଡ଼ି ଆଦିମତା ବହୁ ପରିମାଣରେ ପରିହାର କରେ । ଏପରିକି ଭଦ୍ର ପରିବାର ମାନଙ୍କର ଶିଶୁର ଆଦିମ ଭାବ ଧରିହୁଏ ନାହିଁ; ତଥାପି ତାହା ଯେ ନାହିଁ ନୁହେଁ । ଟିକିଏ ଭଲ କରି ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ଜଣା ପଡ଼େ ।

ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଆଦିମମାନବ ଅବସ୍ଥାର ପକ୍ୱତା ଦଶବର୍ଷ ବୟସରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ପିଲାମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଉନ୍ନତମାନବ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରଥମ ସୋପାନରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବାରେ ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତେର, ଚଉଦ ବର୍ଷକୁ ଯୌବନର ସୂଚନା ମିଳେ । ଏହି ବୟସରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପୁଣି ଷାଠିଏ ଠାରୁ ଅଶୀବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ଅବସ୍ଥା । ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ବିକାଶବେଳେ ଗୋଡ଼ଲମ୍ବ ହୋଇଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ପିଲାଙ୍କର ଯେପରି ହାତଲମ୍ବ ଓ ଗୋଡ଼ ଛୋଟଥାଏ, ତେର ଚଉଦ ବର୍ଷକୁ ଆଉ ସେପରି ରହେ ନାହିଁ । ତେଣିକି ହାତ ଅଳ୍ପ ବଢ଼େ ଓ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବଢ଼ିଯାଇ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଗୋଡ଼ଲମ୍ବ ହେବାରୁ ଅଙ୍ଗ ସୌଷ୍ଠବ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଯୌବନରେ ପିଲାମାନେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶନ୍ତି ଓ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାୟ ଆଜୀବନ ରହିଥାଏ ।

ଏ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଦିମ ମାନବ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ସାମ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ କିମ୍ବା ଏହି ସମତାକୁ ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ପ୍ରକାଶ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସୋପାନ ଦେଇ ଉନ୍ନତ ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଭ କରିଅଛି, ଆଧୁନିକ ଉନ୍ନତ ମନୁଷ୍ୟ ତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନରେ ସେହି ସେହି ଅବସ୍ଥା ଅତିକ୍ରମ କରି ଶୈଶବରୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ବଣଜଙ୍ଗଲରେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ସହିତ ବାସ କରୁଥିଲା । ସୁତରାଂ, ତାକୁ ସର୍ବଦା ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ନିଜକୁ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଠାରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଧାଇଁବା ଦରକାର ହେଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଧାଇଁବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଲମ୍ବା ଗୋଡ଼ ଥିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ, କାରଣ ଗଛଡାଳ ବା ଲତା ଗୁଳ୍ମରେ ବାଜିବ ବା ଛନ୍ଦି ହୋଇଯିବ । ସୁତରାଂ, ଅରଣ୍ୟବାସୀ ଆଦିମମାନବର ଗୋଡ଼ ଗୁଡ଼ିକ ଦଶବର୍ଷ ପିଲା ଗୋଡ଼ପରି ଅଳ୍ପ ଲମ୍ବଥିଲା । ପରେ ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ଯୁଗ ପରେ ଉନ୍ନତତର କେତେ ସୋପାନ ଅତିକ୍ରମ କରି ବଣଜଙ୍ଗଲ କାଟି ଲୋକାଳୟରେ ଜ୍ଞାତି କୁଟୁମ୍ବ ଘେନି ବାସ କରିଅଛି ସେତେବେଳେ ଆଉ ବଣର ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଦରକାର ପଡ଼ି ନାହିଁ, ବରଂ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡୁଅଛି । ସେତେବେଳେ ଶୀଘ୍ର ଯିବା ଆସିବାର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବା-ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ, ଉନ୍ନତତର ସେ ସୋପାନରେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରରେ ଯାହା ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ପାଦର ଦୀର୍ଘତା ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ—ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡ—ଷଷ୍ଠ ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା—କନ୍ୟା ତୁଳା—୧୩୨୬-୨୭ ସାଲ ।

କୋଣାର୍କ ଦର୍ଶନ

ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବ-ସ୍ମୃତି-ସନ୍ଦୀପକ, ଭାରତୀୟ ଶିଳ୍ପର ପବିତ୍ର ଆଦର୍ଶ ଏବଂ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଅନୁକରଣ ପ୍ରତିମା କୋଣାର୍କର କଥା ବାଲ୍ୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରୀତିଦାୟକ । ବୃଦ୍ଧା ପିତାମହୀଙ୍କ ନିଜ ଯୌବନ ପର୍ଯ୍ୟଟନର ସାହସବ୍ୟଞ୍ଜକ ଘଟଣାବଳୀ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସାୟନ୍ତନ ଗଳ୍ପଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶିଳ୍ପ-ବିଜ୍ଞାନ-ବେତ୍ତା ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ଶୀଲଙ୍କର ଶିଳ୍ପ-ବିଜ୍ଞାନ-ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଶ୍ରବଣ କରି ଏବଂ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍କଳ ଇତିବୃତ୍ତଠାରୁ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ରଙ୍କ **Antiquities of Orissa** ଓ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁଙ୍କ 'ବିଶ୍ୱକୋଷ' ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପାଠ କରି ସେହି ରମଣୀୟ ଧାମ ଦର୍ଶନର ଅଭିଳାଷ ହୃଦୟରେ ବହୁଦିନରୁ ପୋଷିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସଂସାରର ଭୀଷଣ ସଂଗ୍ରାମରୁ କ୍ଷଣିକ ବିଶ୍ରାମ ଅଭାବରେ ସେ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ନ ଥିଲି । ଦିନେ ଘଟଣା କ୍ରମେ ମୋର କେତେକ ବନ୍ଧୁ କୋଣାର୍କ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଯାଉଥିବାର ଶୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାତ୍ରାକଲି । କୋଣାର୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଯାପନ କରି ଅପରାହ୍ନ ତିନି ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ମନ୍ଦିର ଅଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲୁ । ସମସ୍ତ ପଥଟି ବାଲୁକାମୟ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ପ୍ରହର ଅତୀତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ଅପରାହ୍ନର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଅସହ୍ୟ ଏବଂ ବାଲୁକା ରାଶି ଉତ୍ତପ୍ତ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦୂରରୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଗଲା । ଦୂରବୀକ୍ଷଣରେ ଦେଖନ୍ତେ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଅନନ୍ତ ବାଲୁକାରାଶି ମଧ୍ୟରେ ନର-ରୋପିତ-ଶ୍ୟାମଳ-ପାଦପ-ପୁଞ୍ଜ-ପରିବେଷ୍ଟିତ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତୂପ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ତୂପ ଛଡ଼ା ଆଉ ବେଶି କିଛି ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କୌତୂହଳବଶତଃ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ମନ୍ଦିରାଭିମୁଖରେ ଧାବମାନ ହେଲି । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେମାନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ଭଗ୍ନ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତୂପ ଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ମନୋହର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରଟି ସହସା ମୋର ନୟନରେ ପଡିଗଲା । ବୁଝିଲି, ମାନବର ଚକ୍ଷୁ ଏବଂ ତାହାର ଜିହ୍ୱା ଓ ଲେଖନୀ ମଧ୍ୟରେ କି ଭୟାବହ ପ୍ରଭେଦ ! କୋଣାର୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶ୍ରବଣ ଓ ପାଠ କରି ତାହାର ରମଣୀୟତାର ଯେଉଁ ଧାରଣା ମୋ ମନରେ ଶଙ୍କିତ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ମୁଖରେ ବିରାଜିତ କୋଣାର୍କ ତାହାଠାରୁ ଶତଗୁଣ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ମୁଁ ଏକାକୀ । କୋଣାର୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମନରେ ଟିକିଏ ଭକ୍ତି ବିମିଶ୍ରିତ ଭୟର ସଞ୍ଚାର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କେତେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନ ପ୍ରାଚୀର ପାର ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଦେଖିଲି, କେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସିଂହମୂର୍ତ୍ତି ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଅଛି; କେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ହସ୍ତୀ ଶୁଣ୍ଢ ବାଲୁକାରେ ଅର୍ଦ୍ଧପ୍ରୋଥିତ ଅବସ୍ଥାରେ ବିରାଜମାନ; କେଉଁଠାରେ ଶ୍ୟାମଳ ମୁଗୁନି ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ୍ତ-ପ୍ରାୟ, ନରମୂର୍ତ୍ତି ବାଲୁକାରୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ରହିଅଛି; କେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଲୌହ ସ୍ତମ୍ଭ ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ବ୍ୟାପୀ ଜଳ ଓ ବାୟୁର ପ୍ରଭାବରେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଓ କ୍ଷୀଣକଳେବର ହୋଇ ନିତାନ୍ତ ବଧିର ମାନବର ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ କୁହରରେ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୀବିହୀନ ପ୍ରଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୂକ ଭାବରେ ପାଠ

କରୁଅଛି; କେଉଁଠାରେ ମନ୍ଦିର ଅଙ୍ଗରୁ ପତିତ, ଆଂଶିକ ଭଗ୍ନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ନାନା ମନୋହର ଶିଳ୍ପକଳା ରଞ୍ଜିତ, ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ କ୍ଷଣକ ନିମନ୍ତେ କି ଏକ ନବଜଗତରେ ନେଇ ବିଚରଣ କରାଉଅଛି; କେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରର କଣ୍ଟକଲତା ସମାଚ୍ଛାଦିତ ମୂଳ ପତ୍ତନ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ରହି ନଶ୍ୱର-ପାର୍ଥିବ-ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଅବିନଶ୍ୱର କାଳର ଭୀଷଣ ଅତ୍ୟାଚାରର ସନ୍ଦର୍ଶନ କରାଉଅଛି; କେଉଁଠାରେ ବା ଦୃଷ୍ଟି ପଥରୁ କିଞ୍ଚିତ ଅନ୍ତରାଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ ହସ୍ତମସ୍ତକାଦି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଦୁଇ ତିନି ଗୋଟି ନର ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ମୂର୍ତ୍ତି ମୋଗଲ ସେନାପତି କଳାପାହାଡ଼ଙ୍କ ସର୍ବବିଧ୍ୱଂସୀ ଗଦାର ଚିହ୍ନ ହୃଦୟ-ପଟରେ ଅଙ୍କନ କରୁଅଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭଗ୍ନ ମନ୍ଦିର, ଭଗ୍ନନର ଓ ପଶୁମୂର୍ତ୍ତି ଭଗ୍ନ ଶିଳାଖଣ୍ଡମାନ ଦେଖି ଭୟର ଅଂଶ ଟିକିଏ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଆଶା କରିଥିଲି, ଦର୍ଶକର ସ୍ୱର୍ଗ-ସୋପାନ-ସହଚର ସେହି ସୁପରିଚିତ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜଣଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇବି ମାତ୍ର, କୋଣାର୍କରେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ନାହିଁ । ଦର୍ଶକ ଆଜି କାଲି ସେଠାକୁ ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ମାନସରେ ଆସେ ନାହିଁ । ଅତଏବ, ଅର୍ଥାଭିଗ୍ରହଣଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତର ଦେବଦର୍ଶନ ସଞ୍ଜାତ ପୁଣ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧକ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସେଠାରେ ନାହିଁ । ସମ୍ମୁଖରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୋପାନ ଦେଖି ତାହାର ଅନୁସରଣରେ ଗଲାରୁ ଭଗ୍ନ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ମୁଁ ସେଠାରେ ଏକମାତ୍ର ମାନବ କାହିଁକି, ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାଣୀ ବୋଲି ନିଜକୁ ବୋଧକଲି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲି, ଦୂରରୁ ଶ୍ୱେତ ଫେନ ଦ୍ୱାରା ପରିଚିତ ତରଙ୍ଗମାଳା-ସୁଶୋଭିତ ସୁନୀଳ ଜଳରାଶି, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱରରେ କି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣ କରୁଅଛି; ତାହାର ପ୍ରତିବାସୀ ଅନନ୍ତ ବାଲୁକାରାଶି ଏକ ଦିଗରେ କେଉଁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ କେଉଁଠାରେ ଶେଷ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଅକଳନୀୟ; ପଶ୍ଚାଦ୍ଦେଶରେ ପୁଣି ତାଳ, ନାରିକେଳ-ବେତସ ପ୍ରଭୃତିର ଅନନ୍ତ ଶ୍ୟାମଳ କାନନ । ଏ ସବୁ ଦେଖି ମନରେ କେତେ କେତେ ଚିନ୍ତା ଉଦିତ ହେଲା, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମୋର ଏକାକୀତ୍ୱ ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଭୟ ଲୁପ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ମୁଁ ମନ୍ଦିର ଉପରେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତିର ଛାୟାରେ ବସିଲି । କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ କାଳ ସ୍ରୋତର ପ୍ରତିଲୋମରେ ସନ୍ତରଣ ପୂର୍ବକ ମନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସୁଦୂର ଅତୀତର କେଉଁ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଦେଶରେ ଉପନୀତ ହେଲା । ମୁଁ ଦେଖିଲି କୋଣାର୍କର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇନାହିଁ, କ୍ରମେ କ୍ରମେ କି ଏକ ବିଚିତ୍ର କୌଶଳରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତରର ସ୍ତୂପମାନ ସେଠାକୁ ଆନୀତ ହେଲା, ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର କର୍ମକାର ଯଥାସମୟରେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେଲେ, ବହୁ ଅନୁଚରବେଷ୍ଟିତ ଏକ ଦୀର୍ଘକାୟ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରି କର୍ମକାରମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ; କେଉଁଠାରେ ଶତ ଶତ ଯୁବକ ବୀରବେଶରେ ସିଂହଧ୍ୱନିସହ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଉତ୍ତୋଳନ କରୁ କରୁ ଶିଳାଟି ହଠାତ୍ ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଅନେକ ଲୋକ ମୃତ ଓ ଆହତ ହୋଇ ଭୂତଳରେ ପତିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । କେଉଁଠାରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଶିଳା ଉପରକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ ହେବାରୁ ଆନନ୍ଦ ଧ୍ୱନିରେ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳ ଉଦ୍ଭିନ୍ନ ହେଉଅଛି, ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅନନ୍ତ ସାଗର ଭୟ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ନୀରବ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି, ନିକଟସ୍ଥ ଆହ୍ଲାଦିତ କାନନ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳରେ ଆପଣାର ଉପଢୌକନ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି; କେଉଁଠାରେ ଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ୟାମଳ ମୁଗୁନି ଶିଳା କଳେବରରେ ଗୋଟିଏ ସୁମନ ଲତିକା ରୋପଣ କରୁ କରୁ ଲତିକାର ଅତୁଳନୀୟ ଶୋଭା ତାହାର ନୟନ ଯୁଗଳ ହରଣ କରି ନିଜେ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି; କର୍ମକାର ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାଲି ଯେ ଆସିଥିଲା, ଆଜି ସେ ଆଉ ଆସିନାହିଁ, କୌଣସି ନବୀନ ଯୁବକ ତାହାର ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିଅଛି;

ଏହିପରି ଦିବସ ପରେ ଦିବସ, ରାତ୍ରି ପରେ ରାତ୍ରି, ପକ୍ଷ ପରେ ପକ୍ଷ, ମାସ ପରେ ମାସ, ଋତୁ ପରେ ଋତୁ, ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ଯାଇ ସୁଦୀର୍ଘ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହେଲା; ମନ୍ଦିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାରୁ ବହୁ-ଅଶ୍ୱାରୋହୀପରିବେଷ୍ଟିତ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ନରନାରୀ-ଅନୁସୃତ ଏକ ଦିବ୍ୟ-ପୁରୁଷ ହସ୍ତୀପୃଷ୍ଠରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; ଶୁଭ୍ର ଉପବୀତଧାରୀ, ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ, ଅର୍ଦ୍ଧମୁକୁଳିତ କେଶ, ବହୁ ମାଳା ସମନ୍ୱିତ, ପୁରୁଷମାନେ କି ଏକ ଅଶ୍ରୁତ ପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରି ଅଗ୍ନିରେ ଘୃତ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ତଦନନ୍ତର ସେହି ଗଜାରୋହୀ ପୁରୁଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ସେହି ମନ୍ଦିରସ୍ଥ ତେଜସ୍ୱୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦର୍ଶନ କରି ମନ୍ଦିରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ତାହାର ଶୋଭାର ପ୍ରଶଂସାବାଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଶୋଭା ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି; କିନ୍ତୁ ସହସା ଏକ ଉଚ୍ଚ ନିନାଦ ଶୁଣାଗଲା, ମୁଁ ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇ ଦେଖିଲି, ମନ୍ଦିରଟି ଭଗ୍ନ ଓ ମୁଁ ତାହାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଉପରେ ଆସୀନ ।

ଇତିମଧ୍ୟରେ ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ଆସି ମୋତେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ଡାକିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ ଉପରକୁ ଘେନି ଗଲି । ବଡ଼ ଦେଉଳଟିର ମୂଳରୁ କିଛି ଅଂଶ ମାତ୍ର ଅଛି, ବାକି ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି । ଦେଉଳ ଭିତରକୁ ଯେଉଁ ବାଟଥିଲା ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଦ । ଭଙ୍ଗା କାନ୍ଥ ଉପରୁ ଏକ ସୋପାନ ଶ୍ରେଣୀ ଅଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ସୋପାନରେ ଓହ୍ଲାଇ ସିଂହାସନ ନିକଟକୁ ଗଲୁଁ । ସିଂହାସନଟି ଗଠନରେ ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ସିଂହାସନଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ଭିନ୍ନ । ତାହାର ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡମାନ ଲୁହାର କବଜାଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀ ଚୂନ, ସୁରକି ଦେଇ ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିକୁ ଯୋଡ଼ି ରଖୁ ନ ଥିଲା । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପଥରକୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଘଷି ଚିକ୍‌କଣ କଲାପରେ ଲୁହାର କବଜାଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧି ଦେବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କୋଣାର୍କର ସିଂହାସନରୁ କବଜା ଗୁଡ଼ିକ କିଏ କାଟି ନେଇ ଯାଇଅଛି ଏବଂ ପଥରଖଣ୍ଡମାନ ମଧ୍ୟ ଥରେ କଢ଼ା ହୋଇ ପୁଣି ନିଜ ନିଜର ସ୍ଥାନରେ ରଖା ହୋଇଥିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ବଡ଼ ଦେଉଳର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ତିନିଗୋଟି ମନୁଷ୍ୟର ଅତି ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ମୁଗୁନି ପଥରରେ ଗଢ଼ା, ଦେଖିବାକୁ ଅବିକଳ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଏବଂ କୌଣସି କୌଣସି ସମୟରେ କେହି କେହି ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି । କୋଣାର୍କର ରମଣୀୟ ବସ୍ତୁ ଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜଗମୋହନଟି ପ୍ରାୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ବଡ଼ ଦେଉଳ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ପରି ସେହିଟି ମଧ୍ୟ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇପାରେ ଏହି ଭୟରେ ବଙ୍ଗୀୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଆଠ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ତାହା ଭିତରେ ବାଲି ପୂର୍ତ୍ତି କରି ଦ୍ୱାରମାନ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । କୋଣାର୍କରେ ତିନିଗୋଟି ମନ୍ଦିର ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅତଏବ, ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ କୋଣାର୍କରେ ନାଟ ମନ୍ଦିର ନାହିଁ ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ଲାଗି ଜଗମୋହନ, ଜଗମୋହନ ଆଗରେ ନାଟମନ୍ଦିର ଓ ତାହା ଆଗରେ ପୁଣି ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ । ଚାରୋଟିଯାକ ମନ୍ଦିର ଲାଗାଲାଗି । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କରେ ଭୋଗମଣ୍ଡପଟି ବଡ଼ଦେଉଳ ଓ ଜଗମୋହନଠାରୁ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । 'ନାଟମନ୍ଦିର' ନାମରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ, ମନ୍ଦିରଟି ନାନା ଶୋଭାରେ ବିଭୂଷିତ । ମାତ୍ର ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ନାଟମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ବଡ଼ଦେଉଳ, ମୋହନ ପ୍ରଭୃତି ଅପେକ୍ଷା କିଛି ଅଧିକ ଶିଳ୍ପ-ବିଶେଷତ୍ୱ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ନାଟମନ୍ଦିରକୁ ବଡ଼ ଦେଉଳ

ପ୍ରଭୃତି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଅଳଂକୃତ-କରିବା କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ମାତ୍ର ତାହା କରିବାକୁ ଗଲେ ଶୀଘ୍ର ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଏହି ଭୟରେ ବୋଧହୁଏ ନାଟମନ୍ଦିରକୁ ଦେବମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଠିକ୍ କରି ମୋହନ ଓ ଭୋଗମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ଦୈବଦୁର୍ବିପାକବଶତଃ ନାଟମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘଟିଅଛି । ଭୋଗମଣ୍ଡପ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଗ୍ନ, ଚାରି ଦିଗରେ କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ମାତ୍ର ରହିଅଛି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୁଗୁନି ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଭୋଗମଣ୍ଡପର ଅବସ୍ଥିତି ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଭୋଗମଣ୍ଡପରେ ଦେବତାଙ୍କର ଭୋଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ରଖାଯାଇ ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କରେ ଭୋଗମଣ୍ଡପଟି ବଡ଼ ଦେଉଳଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଭୋଗମଣ୍ଡପ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନ ଥିବ । କୋଣାର୍କ ବଡ଼ ଦେଉଳର ଭିତର ଲମ୍ବ ଓସାରରେ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବଡ଼ ଦେଉଳମାନଙ୍କଠାରୁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ । ଅତଏବ, ବୋଧହୁଏ ଭୋଗ ବଡ଼ ଦେଉଳ ଭିତରେ ରଖାଯାଇ ଭୋଗମଣ୍ଡପଟି ଆପାତତଃ ନାଟମନ୍ଦିର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି । ସମ୍ଭବତଃ କୋଣାର୍କକୁ ଅବିକଳ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପରି କରିବା ନିର୍ମାତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା । ସେ ବଡ଼ ଦେଉଳ ଓ ମୋହନରୁ ଭୋଗମଣ୍ଡପଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏକ ମହାନ୍ ମନ୍ଦିର ସମଷ୍ଟିର ଅଂଶରେ ପରିଣତ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ରଖି ନାହାନ୍ତି । ବଡ଼ ଦେଉଳ ଓ ମୋହନ ଗୋଟିଏ ରଥ ଉପରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଅଛି । ଚକଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ପଥରରେ ତିଆରି ଓ ପ୍ରାୟ ସାତ ହାତ ଉଚ୍ଚ । ଏହିପରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଚକ ଅଛି ଏବଂ ମୋହନ ଆଗରେ ଥିବା ପଥର ଗୃନ୍ଦମି ଓ ପାହାଚ ଦୁଇପାଖରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଥରର ଘୋଡ଼ା ରଥଟିକୁ ଟାଣିବା ଭଙ୍ଗିରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭୋଗମଣ୍ଡପର ଚକ ନାହିଁ କି ଘୋଡ଼ା ନାହିଁ । ପୁଣି ମୋହନ ଓ ଭୋଗମଣ୍ଡପ ମଧ୍ୟରେ ନାଟମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଗଲେ ରଥର ଘୋଡ଼ା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ଆଉ ରହନ୍ତେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ତାହାହେଲେ ଭୋଗ ମଣ୍ଡପରେ ଚକ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ରଥ ଗଠନରେ ଏକ ଅମାର୍ଜନୀୟ ଦୋଷ ରହିଯାନ୍ତା । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାଦ ଦିଆ ଯାଇ ନ ପାରେ । କୋଣାର୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ସପ୍ତାଶ୍ୱ ପରିଚାଳିତ ରଥରେ ଆରୋହଣ କରି ବିଚରଣ କରନ୍ତି, ଏକଥା ପୁରାଣାଦିରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ସହକାରେ ରଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେଥିରୁ ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ ବାଦ୍ ଦେବାର ଅଭିଳାଷ କରିଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉ ଅଛି । ଅତଏବ, କୋଣାର୍କରେ ନାଟମନ୍ଦିରଟିଏ ଯୋଡ଼ି ଦେବାର କଥା ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ, କୋଣାର୍କ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ା ନୁହେଁ ଏବଂ ଗଢ଼ିବା ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା; ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହାକୁ ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ କୁହା ଯାଉଥିଲା ତାହା ଅବସ୍ଥିତି ଦୋଷରୁ ଭୋଗମଣ୍ଡପର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରି ନ ପାରେ । ଅତଏବ, ତାହା ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ ନୁହେଁ । ପୁରୀର ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାକୁ ଏକ କଦର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ କରା ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ,ମାତ୍ର ପ୍ରଥମରେ ତାହା ପଣ୍ଡିତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କୋଣାର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଥିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ତାହାର କିଛିମାତ୍ର ଚିହ୍ନ ଲକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ମୋହନ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ମନ୍ଦିରଟି—ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରଟିକୁ ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ

ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲା—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଠିକ୍ କରି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । କୋଣାର୍କ ଯେତେବେଳେ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ା ନୁହେଁ ସେଠାରେ ଏକ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଭାବୁକ କଳ୍ପନା ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୋଣାର୍କର ଭୋଗମଣ୍ଡପ, ଭୋଗମଣ୍ଡପ ତ ନୁହେଁ । ସମ୍ଭବତଃ ତାହା ଏକ ନୂତନ ଅଭିପ୍ରାୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିଲା ।

ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମନ୍ଦିର ଚାରିପାଖରେ ଯେପରି ଏକ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ଅଛି, କୋଣାର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଏକ ପ୍ରାଚୀରର ଚିହ୍ନ ମିଳୁଅଛି । ମୋଗଲ ପରିବ୍ରାଜକ ଓ ଐତିହାସିକ ଆବୁଲଫଜଲ୍ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ମନ୍ଦିର ଚାରିପାଖରେ ଯେଉଁ ସୁବୃହତ୍ ପ୍ରାଚୀର ଥିଲା, ତାହା ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଓ ୧୯ ହାତ ଓସାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଚୀରଟି ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୂଳରୁ ଦୁଇ ତିନି ହାତ ସବୁଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଉଡ଼ା ପ୍ରାୟ ୩ ହାତ, ୧୯ ହାତ ଥିବାର କିଛିମାତ୍ର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାରିପାଖ-ଯାକ ବୁଲି ଦେଖିଲୁ, ପ୍ରାଚୀରର ଚଉଡ଼ା କୌଣସି-ଠାରେ ୩ ହାତରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ଆବୁଲଫଜଲଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚତା ୧୫୦ ହାତ ବୋଲି ଧରି ଗଲେ—ସବୁ ଭାଙ୍ଗିଯାଇ କେବଳ ଦୁଇ ଚାରିହାତ ମାତ୍ର ରହିଅଛି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ଚଉଡ଼ା ଭାଙ୍ଗି ଯିବାର ତ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେବେ ୩ ହାତ ପ୍ରସାର ମୂଳ ପତ୍ତନ ଉପରେ ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀରଟିଏ ଗଢ଼ା ଯାଇ ପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ସାମାନ୍ୟ ପବନାଘାତରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିବ ନିଶ୍ଚୟ । ପ୍ରାଚୀରଟା ବହୁ ଯତ୍ନ ଓ ବ୍ୟୟରେ ଗଢ଼ା ହେବାର ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ପରେ କେବଳ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାପାଇଁ ଗଢ଼ା ହୋଇ ନ ଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । ପୁଣି ପ୍ରାଚୀରଟାକୁ ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ ପ୍ରାଚୀରଟି ମନ୍ଦିର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଉଚ୍ଚ ହୋଇଯିବ । ସେକାଳର ଲୋକେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନରେ ବିଶେଷ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ତ ଆଜିକାଲିର ଲୋକଙ୍କ ପରି ବୁଝୁଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀରର ଦୂରତ୍ୱ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ହାତ । ଅତଏବ ପ୍ରାଚୀରଟି ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ ଅପ୍ରଶସ୍ତ, ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁ ଗମନାଗମନ ନିଶ୍ଚୟ ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ହେଉ ନ ଥିବ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପରେ କିଛିକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପୂର୍ବରୁ କିଞ୍ଚିତ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କୋଣାର୍କର ରମଣୀୟତାକୁ ପେଡ଼ି ଭିତରେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା ଏବଂ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ପରିଷ୍କାର ବାୟୁ ଅଭାବରେ ରୋଗୀ ଅଳ୍ପାୟୁ କରିଦେବା ନିଶ୍ଚୟ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସୋମନାଥ ପ୍ରଭୃତିରେ ମାହାମୁଦ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କଥା ଶୁଣି ମନ୍ଦିରକୁ ଅହିନ୍ଦୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୁଚାଇ ରଖିବା ନିର୍ମାତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ସୋମନାଥ ଆକ୍ରମଣ ୧୦୨୬ ସାଲର ଘଟଣା ଏବଂ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାଣ ତାହାର ୨୦୦ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ପରେ । ସେ ସମୟର ଉତ୍କଳ ପରି ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶରେ ସୁଦୂର ସୋମନାଥରେ ଦୁଇଶତ ବର୍ଷର କଥା ଶ୍ରବଣ କରି କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ନୃପତି ଆପଣାର ପ୍ରଶଂସାପ୍ରସ୍ରବଣକୁ ଏପରି ଭାବରେ ରୁଦ୍ଧ କରି ରଖିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କଳାପାହାଡ଼ଙ୍କର ଉତ୍କଳ ଆକ୍ରମଣ ପରେ ଯଦି କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ବିଧର୍ମୀ ହସ୍ତରୁ ମନ୍ଦିରକୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା । ଅତଏବ, ପ୍ରାଚୀରଟି ନିଶ୍ଚୟ ୧୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ ନ ଥିଲା । ତାହାର ଉଚ୍ଚତା ୧୦

ଠାରୁ ୧୫ହାତ ଥିବାର ସମ୍ଭବ । ମନ୍ଦିରର ପୂର୍ବ, ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଏହି ପ୍ରାଚୀରରେ ୩ ଗୋଟି ଦ୍ୱାର ଥିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ । ଏ ବିଷୟରେ ଏହା ପୁରୀ ଦେଉଳଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ମାତ୍ର ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଉଳ ସଙ୍ଗେ ଠିକଏ ସମାନ । ପୁରୀ ଦେଉଳର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରାଚୀରର ୪ ଗୋଟି ଦ୍ୱାର ଅଛି ଏବଂ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ତିନଗୋଟି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପଶ୍ଚିମଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଥାଇ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ନାହିଁ । ପୁରୀ ଦେଉଳର ପ୍ରାଚୀରରେ ଥିବା ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳ । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସେପରି ନୁହେଁ । କୋଣାର୍କରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ଦ୍ୱାରଟିରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳ ଥିବାର ଚିହ୍ନ ଅଛି । ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗର ଦ୍ୱାରମାନ ଠିକ୍ କୋଠାଘରର ଦୁଆର ପରି ସାଧା ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଢ଼ା ଭିତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସିଂହ, ହସ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତିର ମୂର୍ତ୍ତି ରହିଅଛି । ଆବୁଲଫଜଲ କହନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀରର ତିନି ଦ୍ୱାର ପାଖରେ ଥିଲା,—ପୂର୍ବ ଦ୍ୱାରରେ ଶୁଣ୍ଢରେ ମନୁଷ୍ୟ ଧରି ଦୁଇଗୋଟି ହସ୍ତୀ, ଉତ୍ତରରେ ବ୍ୟାପାଦିତ ଦଓଟି ହସ୍ତୀ, ପୃଷ୍ଠରେ ଦଓଟି ସିଂହ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ଦଓଟି ଅଶ୍ୱାରୋହୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।

ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ାତଳ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବେଢ଼ାତଳ ପରି ପଥରରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବାଲୁକାମୟ, ପଥର ଦେଖାଯାଉନାହିଁ । ପୁରୀ ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଟବୃକ୍ଷ ଅଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ଗଛ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୃଥିବୀର ଭବିଷ୍ୟତ ଭାଗ୍ୟର କିଛି କିଛି ସମ୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସେହିପରି କୋଣାର୍କର ବେଢ଼ା ଭିତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ବଟବୃକ୍ଷ ଅଛି । ତାହାର ନାମ 'ଅର୍କବଟ' । ସେହି ବୃକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ବୃକ୍ଷକୁ ଉପାସନା ଏବଂ ତାହାର ଛାୟାରେ ମନ୍ତ୍ରପାଠ କଲେ ଲୋକେ ଅନେକ ବର ଏବଂ ମୁକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପାଇଥାନ୍ତି । ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ସିଂହଦ୍ୱାର ବା ପୂର୍ବଦ୍ୱାର ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭ ଏଛି । କୋଣାର୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସେପରି ସ୍ତମ୍ଭର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସେଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କେତେକ ଲୋକ କହନ୍ତି ଯେ, କୋଣାର୍କ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ପରେ ସେଠାରୁ ସ୍ତମ୍ଭ ପୁରୀକୁ ନିଆଯାଇଅଛି ; ବାସ୍ତବିକ ପୁରୀର ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ କହନ୍ତି । ପୁରୀରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସନାର ଆଉ କିଛି ଚିହ୍ନ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ କେବଳ ସ୍ତମ୍ଭଟିଏ ତାହାଙ୍କର ଉପାସନା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ ଏବଂ ଅରୁଣ କ୍ଷେତ୍ର କୋଣାର୍କରୁ ପୁରୀର ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ ଆନୀତ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବପର । ଏହା ଛଡ଼ା ଆବୁଲଫଜଲ୍ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ, କୋଣାର୍କର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ୫୦ ହାତ ଲମ୍ବା ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତମ୍ଭ ଥିଲା । ସେହି ସ୍ତମ୍ଭଟି ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗିଯିବା ପରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଆବୁଲଫଜଲ୍‌ଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ବଡ଼ ଦେଉଳ ମୋହନ ପ୍ରଭୃତି ଛଡ଼ା କୋଣାର୍କରେ ୨୮ ଗୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଉଳ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମନ୍ଦିରର ମୂଳ ପତ୍ତନ ପରି ୫୬ ଗୋଟି ପଥରର ବେଦୀ ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଦେଖାଯାଏ ।

କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନ ସ୍ତୂପମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରେଲରାସ୍ତା ପରି ଲୁହାଧାରଣାରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଦଓଟି ରାସ୍ତା ଦେଖିଲୁଁ । ଖଣ୍ଡିଏ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ମାଲଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଅଛି । ଏହା ଛଡ଼ା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୁହାର କଳ ପ୍ରଭୃତି କଳଙ୍କିତ ହୋଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏସବୁ କୋଣାର୍କ ଶିଳ୍ପୀର କୌଶଳ ନୁହେଁ । କୌଣାର୍କ ପରି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଦାର୍ଥ ବାଲି ଭିତରେ

ରହିବା ଅନୁଚିତ ଭାବି ବଙ୍ଗ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବାଲି ବାହାର କରାଇ ଦେଇ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ମନ୍ଦିରଟି ମରାମତି କରାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱରର କେତେକ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ମରାମତି କରା ହୋଇଅଛି । କୋଣାର୍କର ମୋହନ ବାଲିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ନ ଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ନିକଟରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ନ୍ତା । ତାହାହେଲେ ସେଠାରେ ଆଉ କିଛି ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ରହନ୍ତା ନାହିଁ, ସୁଦୂର ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ମାର୍କିନର ପରିବ୍ରାଜକ ଆଉ ସେଠାରେ ପଦାର୍ପଣ କରନ୍ତେ ନାହିଁ, ଭାରତୀୟ ଯୁବକର ଗର୍ବର କାରଣ ଟିକିଏ ହ୍ରାସ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତା । ମନ୍ଦିରର ଶୋଭା ଯଥାଶକ୍ତି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖା ହୋଇ ମରାମତି କରାଯାଇଅଛି । ମୋହନ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଭଗ୍ନ ମନ୍ଦିରଟିରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୁଗୁନି ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ରଖା ଯାଇଅଛି । ମନ୍ଦିର ତିଆରି ବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ନିଶ୍ଚୟ ସେଠାରେ ନ ଥିଲ୍ । କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷର 'ବାଲୁକୋଦ୍ଧାର' ସମୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ; କିନ୍ତୁ କୋଣାର୍କ ପରି ସ୍ଥାନରେ କେବଳ ତେତିକ ଗୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଥିବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ଜଣାଯାଉଅଛି । ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗିବା ସମୟରେ ଓ ତତ୍ପରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି ଏବଂ **Mr. Garret** ନାମକ ପୁରୀର ଜନୈକ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପରି କୌଣସି କୌଣସି ହିନ୍ଦୁ-ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରିୟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବିଳାସ ଭବନ ଅଳଂକୃତ କରିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିବ । ବଡ଼ ଦେଉଳ ପ୍ରଭୃତି ତିନି ଗୋଟି ମନ୍ଦିର ଛଡ଼ା ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରର ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅଂଶ ଦେଖାଯାଏ । ତାହା ବଡ଼ଦେଉଳ ପଛରେ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ହାତ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଣାର୍କର ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗଣା ହୋଇଗଲ୍ । କିନ୍ତୁ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ଦର୍ଶନୀୟତ୍ୱ ଯହିଁରେ ନିହିତ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ମାନବ ଶକ୍ତି ବା ଅନ୍ତତଃ ସାଧାରଣ ମାନବ ଶକ୍ତିର ଅତୀତ । କୋଣାର୍କ ଦିନକରେ, ସପ୍ତାହରେ ବା ମାସକରେ ଦେଖି ଶେଷ କରି ଦେବାର ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । କୋଣାର୍କକୁ କିଞ୍ଚିତ ସନ୍ତୋଷଜନକରୂପେ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ମାସର ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିଦର୍ଶନ ଆବଶ୍ୟକ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ଦୁଇ ଘଣ୍ଟାରେ କୋଣାର୍କଟା ଦେଖିଦେବା ଏକ ଭୟାନକ ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର ।

କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖିଲେ ବହୁଦିନର ପୁରୁଣାପରି ବୋଧହୁଏ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଦିଓଟି ପ୍ରସ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବା ଗଛଟିଏ କଣ୍ଠା ହୋଇଅଛି, କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବା ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଗଛ ଉଠି ଆସୁଅଛି, କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ଦିରରୁ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବା ପଥର ଖଣ୍ଡିକ ଉପରେ ଅଭକ୍ତ ଦର୍ଶକ ବୃନ୍ଦ ବସିବା ଦ୍ୱାରା ଘର୍ଷଣରେ ତାହାର ଚିହ୍ନ ପ୍ରାୟ ଲିଭିଗଲ୍ଣି; ପୁଣି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ବା ବୃଷ୍ଟି ଜଳ-ଧାରାରେ ଚିହ୍ନ ଆଂଶିକ ଧୌତ ହୋଇଗଲ୍ଣି । କୋଣାର୍କ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଏ ସବୁ ଘୋଷଣା କରୁଅଛନ୍ତି । ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିରେ ଅଛି, କୋଣାର୍କ ୧୨୦୦ ଶକାବ୍ଦରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୨୭୮ ସାଲରେ ନିର୍ମିତ । ସେଥିରେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି,—ନରସିଂହଦେବ ନାମକ ଜଣେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜା ୪୫ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲ୍ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଏତିହାସିକ **Stirling** ସାହେବ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ୧୨୪୧ ସାଲରେ ଶିବାଇ ସାନ୍ତରାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କୋଣାର୍କର ରମଣୀୟ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲ୍ । ତତ୍ପରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଚନ୍ଦ୍ରିକାରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ନରସିଂହଦେବ ୧୨୩୭ ସାଲରୁ ୧୨୮୨ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ଏବଂ **Hunter** ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା କହନ୍ତି । **Stirilng** ଏବଂ **Huntor** ନୂତନ ଐତିହାସିକ । ସେମାନେ ଯାହା ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ତାହା

ଉତ୍କଳର କୌଣସି ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ, ନ ହେଲେ, ନିଶ୍ଚୟ ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ସଂଗୃହୀତ ଅଥବା ତାହା ଆନୁମାନିକ, ଅତଏବ ସେମାନଙ୍କ ମତ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମତଠାରୁ ଟିକିଏ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ସେ ମତର ସତ୍ୟତାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ ନ ପାରେ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉତ୍କଳର ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି ସଙ୍ଗେ **Stirling** ସାହେବଙ୍କ ମତ ମିଳୁନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭେଦ ବଡ଼ ବେଶି ନୁହେ, ୩୭ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ପୁଣି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଓ **Hunter** ସାହେବ ଯାହା କହନ୍ତି, ତାହା ଅନୁସାରେ ମାଦଳା ପାଞ୍ଜିର ମତ ଅସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେଉନାହିଁ । ନରସିଂହଦେବ ଯଦି ୧୨୩୭ ରୁ ୧୨୮୨ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ, ତେବେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ୧୨୭୮ ସାଲରେ ଶେଷ ହୋଇଥିବା ତ ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେ । **Stirling** ସାହେବଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ମନ୍ଦିରଟି ଯଦି ୧୨୪୧ ସାଲରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ତେବେ ମନ୍ଦିରର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ୧୨୪୧ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ୧୨ ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ବାର ବର୍ଷର ରାଜସ୍ୱ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ବାର ହଜାର ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଜନରବ ମାତ୍ର; ତତ୍କାଳୀନ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଜନଶ୍ରୁତି ମିଥ୍ୟା ବା ଅନ୍ତତଃ ଅତିରଞ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ତାହା ସର୍ବତ୍ର ଓ ସର୍ବଦା ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଦେଶର ଇତିହାସ ନାହିଁ, ସେ ଦେଶରେ ଜନଶ୍ରୁତିହିଁ ଐତିହାସିକର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମ୍ବଳ । ସେ ଯାହାହେଉ ଜନଶ୍ରୁତି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମିଥ୍ୟା ବା ଅତିରଞ୍ଜିତ ହେବା ସ୍ଥଳେ ତାହାକୁ ଏଠାରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଧରିବା ବିଧେୟ ନୁହେଁ । କୋଣାର୍କ ମୃତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରମାଣ ଦେବାକୁ ଜୀବନ୍ତ ରହିଅଛି, ବଡ଼ ଦେଉଳ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ ସବୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଟିକିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟମାନ, ତାହା ଦେଖିଲେ ବାର ହଜାର ଲୋକ ବାର ବର୍ଷ କାମକରିବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଅତଏବ **Stirling** ଙ୍କ ମତରେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ୧୨୫୩ ସାଲରେ ଶେଷ ହୋଇଥିବ । ସୁତରାଂ, ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି ଓ **Stirling** ଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ପ୍ରଭେଦ ୨୫ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ଘଟନା ଲେଖିଲା ବେଳେ ଏପରି ସାମାନ୍ୟ ଭୁଲ ହେଲେ ତାହା ମାର୍ଜନୀୟ ।

ଏ ସବୁ ଛଡ଼ା ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି । ତାହା ଆବୁଲଫଜଲ୍‌ଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା । ସେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଅଂଶରେ ମନ୍ଦିରର ବୟସ ୭୩୦ ବର୍ଷ ଥିଲା । ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ୮୫୦ ସାଲ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବ । ୮୫୦ ସାଲରେ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ କେଶରୀ ବଂଶର କୌଣସି ଅବିଖ୍ୟାତ ନୃପତି ଉତ୍କଳର ସିଂହାସନରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଯଦି କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ସେ ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେବଳ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଲଲାଟେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ଏବଂ ଗଙ୍ଗବଂଶର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ନୃପତି ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥାନ୍ତେ । ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ନୃପତିଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଉପାର୍ଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ଯଥେଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ଥିଲା । ପୁଣି ସେହି ସମୟର ଅପ୍ରସିଦ୍ଧି ନୃପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବା କେଶରୀ ବଂଶର ଅନ୍ୟତ୍ର ନରସିଂହ ଦେବ ନାମକ କୌଣସି ରାଜା ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ କେଶରୀ ଉପାଧିଧାରୀ ଏବଂ ଶିବଭକ୍ତ; ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ

ରାଜାମାନେ ଦେବ ଉପାଧିଧାରୀ ଏବଂ ଶିବଭକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଅତଏବ, କୋଣାର୍କ ପରି ସ୍ଥାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ଆସନ ଦେବା, ନିଜ ଦେଶର ୧୨ ବର୍ଷର ରାଜସ୍ୱ ବ୍ୟୟରେ ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ସେଠାରେ ନିଜର 'ଇଷ୍ଟ ଦେବତା' ଶିବଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଅତଏବ କେଶରୀ ବଂଶୀୟ କୌଣସି ନୃପତିଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି କହିବା ଉପଯୁକ୍ତ କାରଣ ମୂଳକ ନୁହେ ।

ମାତ୍ର ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୫୭ ସାଲରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜ ଧର୍ମର ବହୁତ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କେତେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ହିନ୍ଦୁ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକମାନେ ଉତ୍କଳକୁ ସେହି ଧର୍ମ ଘେନି ଆସିଲେ । ତତ୍ପରେ ପ୍ରାୟ ୮୦୦ ବର୍ଷ କାଳ ଉତ୍କଳକୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଅନୁସରଣ କରି ରହିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଗୁପ୍ତରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଓ ଶିବଭକ୍ତ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କ୍ରମେ ଅବନତି ଲାଭ କଲା ଏବଂ କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଉଭୟ ଧର୍ମ ଏକ ସମୟରେ ଜନସାଧାରଣରେ ସମାନ ଆଦର ପାଇ ଚାଲିଲେ । ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁରାଜାଙ୍କ କ୍ଷମତା କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରୁ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଲାଞ୍ଛିତ ହେବାରୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା ନ ପାଇ ଉତ୍କଳରୁ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

୯୦୦ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବରେ ଉତ୍କଳର ନାନା ସ୍ଥାନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଯାଜପୁର, କୋଣାର୍କ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ଯାଜପୁରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକାଳୟ ଅଛି । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କ ମରୁଭୂମି; କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉନ୍ନତି ସମୟରେ ଏବଂ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କୋଣାର୍କ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଜନବସତି ଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଇଟା ଓ ବାସଗୃହର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣମାନ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଇଟାଗୁଡ଼ିକ ନିଶ୍ଚୟ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାଣ ସମୟର ଇଟା ନୁହେଁ । ସେ ମନ୍ଦିରରେ ଇଟା ନାହିଁ, ତାହା କେବଳ ପଥରରେ ଗଢ଼ା ଏବଂ କୋଣାର୍କ ପ୍ରାଚୀର ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସିଠାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସୁଦ୍ଧା ଇଟା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ପୁଣି କୋଣାର୍କର ନିର୍ମାଣ କର୍ତ୍ତା, ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍କଳର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ରାଜା କୋଣାର୍କର ଅବସ୍ଥିତି ନିମନ୍ତେ ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ମରୁଭୂମି ମନୋନୀତ କରି ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ୧୨ ବର୍ଷର ପ୍ରଚୁର ରାଜସ୍ୱ, ସମଗ୍ର ଜୀବନର କଠିନ ମାନସିକ ଚିନ୍ତା ଏବଂ ୧୨୦୦୦ କର୍ମକାରଙ୍କର ୧୨ ବର୍ଷର ପରିଶ୍ରମ ବାଲୁକାରାଶି ମଧ୍ୟରେ ହଜାଇ ଦେବାକୁ ସେ ନିଶ୍ଚୟ କୃତସଂକଳ୍ପ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମାଳତୀଲତା ରୋପଣ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ତାଙ୍କ ମନରେ କ୍ଷଣକ ନିମନ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ନିଶ୍ଚୟ ଉଦିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଲୋକାଳୟଠାରୁ ଏତେ ଦୂରରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଏପରି ମନ୍ଦିର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡଗିରି ଓ ଉଦୟଗିରିର ଗହ୍ୱରମନ୍ଦିର ସବୁ ଲୋକାଳୟଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ ଅଛି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ସେ ସବୁ କେବଳ ସାଧକର ସାଧନା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ମିତ । ସେଠାରେ ରାଜମିସ୍ତ୍ରିର ଚତୁରୀ (Engineering Skill) ଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ଦର୍ଶକର ମନ ହରଣ କରିବାକୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କର

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକର ସାଧନା-ମନ୍ଦିର ରୂପେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେ । ତାହାହେଲେ ସାଧକର ସାଧନାରେ ବାଧା ଦେବାପାଇଁ ସେଠାରେ ଲୋକଚିତ୍ତାକର୍ଷଣକାରୀ ଏତେ ବସ୍ତୁର ସମାବେଶ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ କରା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କୁ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଗଢ଼ା ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରାଣୀକୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମସମ୍ପର୍କୀୟ କୌଣସି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ବସ୍ତୁ ଦେଖାଇ ଚକିତ କରି ଦେବା କୋଣାର୍କ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଆଂଶିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ମନ୍ଦିରଟି ନିର୍ଜନରେ କଲେ ବୌଦ୍ଧ ଦେଖିବାର କଥା ନୁହେ, କି ହିନ୍ଦୁ ଦେଖିବାର କଥା ନୁହେଁ । ଅତଏବ କୋଣାର୍କ ଏକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଲୋକାଳୟଠାରୁ ଦୂରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କୋଣାର୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ନଗର ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା ଏବଂ ସେହି ନଗରଟି ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । କୋଣାର୍କ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣାଯାଏ ଶିବାଇ ସାନ୍ତରାଙ୍କୁ ରାଜା ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ଦେଉଳ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ, ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବେଳେ ଦ୍ୱାରବାଟେ ଯାଇ ସିଂହାସନରେ କିରଣ ପଡ଼ିବ । ସାନ୍ତରା ଖୋଜି ଖୋଜି ସମୁଦ୍ର ଜଳଭିତରେ କୂଳ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନ ଠିକ୍ କଲେ । ମାତ୍ର ମନ୍ଦିରର ମୂଳ ପତ୍ତନ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଏହାଙ୍କର ଶତ ଶତ ଚେଷ୍ଟା ଲହରୀର ଆଘାତରେ ବାରମ୍ବାର ବିଫଳ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତିତ ଦେଖି କିଏ ଏକ ନୂତନ ଉପାୟ କହି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଉପାୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦେଖିବାର କଥା ଯେ କୋଣାର୍କ ସମୁଦ୍ରତୀରରେ ଥିଲା । କୌଣସି କାରଣରୁ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାଇଲ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଯିବାରୁ ଏବଂ ବହୁଅର୍ଥ ଓ ପରିଶ୍ରମ ବ୍ୟୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରିୟ ଦେବମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା କୌଣସି କାରଣ ବଶତଃ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ରାଜାଙ୍କର ଯତ୍ନ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ହ୍ରାସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ରାଜ ସହଚର ଓ ଦେବସେବାଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗମନ କରନ୍ତେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକେ କୋଣାର୍କ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ସମ୍ଭବ । ସମୁଦ୍ରର ଅବସ୍ଥିତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ମନ୍ଦିରର ପତନ ସଙ୍ଗେ ଲୋକେ ନିଶ୍ଚୟ ଐଶ୍ୱରିକ ବିରକ୍ତି ବା ଅପାର୍ଥିବ କୌଣସି ଶକ୍ତିର କଟାକ୍ଷର ସଂଯୋଗ କରିଥିବେ । କୁସଂସ୍କାର ଜଡ଼ିତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ତଡ଼ିଦେବା ନିମନ୍ତେ ଏହିପରି ଘଟନାମାନଙ୍କର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଅଛି । ଯାହା ହେଉ, କୌଣସି କାରଣରୁ ଲୋକେ ସ୍ୱସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯିବାରୁ କୋଣାର୍କ ଆଜି ମରୁଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ କୋଣାର୍କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୃଗାଳ ଓ ଝିଲ୍ଲୀ ଏକମାତ୍ର ଗାୟକ, ମୃଗପଂକ୍ତି ଏକମାତ୍ର ପଥିକ ଏବଂ ଭୀଷଣ ସର୍ପବୃନ୍ଦ ଏକମାତ୍ର ଅଧିବାସୀ; ସେହିକ୍ଷେତ୍ର ଦିନେ ମାନବର ଆନନ୍ଦମୟ କୋଳାହଳରେ, ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତାସମନ୍ୱିତ ବାକ୍ୟାଳାପରେ, ଜନକ ଜନନୀଙ୍କ ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ସନ୍ତାନର ପ୍ରଗାଢ଼ ପିତୃମାତୃଭକ୍ତି, ଦମ୍ପତିର ଅନିର୍ବଚନୀୟ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନ, ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଜାବାତ୍ସଲ୍ୟ ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କର ରାଜଭକ୍ତିରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେଉଥିଲା । ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ଜାଗରଣ ଦ୍ୱାରା ହୃଦୟକୁ ବୃଥା ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁଥିଲୁ ଯେ ଉତ୍କଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୌଦ୍ଧକେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା; ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, କୋଣାର୍କ, ଯାଜପୁର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । ତତ୍ପରେ ଯେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅବନତି ଓ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପୁନରୁନ୍ନତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ହିନ୍ଦୁମାନେ ତେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ ସାଧନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୌଦ୍ଧକେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ନିଜ ଧର୍ମର ବିଶେଷ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ସଙ୍ଗେ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଉପାସନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ସେଗୁଡ଼ିକ—ଶୈବ, ବୈଷ୍ଣବ, ସୌର, ଶାକ୍ତ ଓ

ଗାଣପତ୍ୟ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ଉପାସନା ନିମନ୍ତେ ଉପାସକ ଗୋଟିଏ ବା ଦିଓଟି କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇଥିବାର କଥା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମାଳବର 'ମନ୍ଦାସର' ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସନା ନିମନ୍ତେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଣେ ଉତ୍କଳରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ଆଡ଼କୁ ଜନ୍ମେଜୟ ନାମକ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜା ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । ସେ ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ଭୋଗାଦି ନିମନ୍ତେ ଏପରି ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ କରି ନ ଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ସରୋବର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣକରାଇ ସେଠାରେ କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ବଳଦେବ ଓ ସୁଭଦ୍ରା ପରେ ସ୍ଥାପିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ନିଜ ବାଲ୍ୟାବାସ ପରିଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଜଗନ୍ନାଥ ବର୍ଷରେ ଥରେ ରଥରେ ବସି ଯାତ୍ରା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ତ ଗଲା ବିଷ୍ଣୁ ଉପାସନାର କଥା । ଶିବ ଉପାସନା କ୍ରମେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରନ୍ତେ ତତ୍ପରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଶିବ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହେଲା । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଉପାସନା ଜନସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେ ହେଁ, ଉତ୍କଳର ରାଜାମାନେ ଏକ ସମୟରେ ସେହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରରେ ଈଶ୍ୱର ଆରାଧନା କରୁ ନ ଥିଲେ । କେତେବେଳେ କେତେକ ରାଜା ଶୈବ, କେତେବେଳେ କେତେ ଜଣ ବୈଷ୍ଣବ ଏବଂ ପୁଣି କେତେବେଳେ କେତେକ ଜଣ ସୌର ଥିଲେ । ଜନସାଧାରଣ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଧର୍ମକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ନିଜର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ବା କୋଣାର୍କର ମନ୍ଦିର ପରି ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଦେବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାଭାବ ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ନୁହେଁ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରର ଉପକାରିତା ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ବ୍ୟାପାର ଅଟେ । ମାତ୍ର ରାଜା ଜଣେ ଲୋକ । ସେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ବହୁ ବ୍ୟୟସହକାରେ ତାହା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ଅତଏବ, ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଉପାସନା ଜନସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ରାଜା ସୌର ଉପାସନା ଅବଲମ୍ବନ କରି ନ ଥିବାରୁ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଏବଂ ଉତ୍କଳରୁ କୌଣସି ରାଜା ଶକ୍ତି ଓ ଗଣପତିଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଭକ୍ତ ନ ଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବିଖ୍ୟାତ ଶକ୍ତି ମନ୍ଦିର ବା ଗଣପତି ମନ୍ଦିର ଉତ୍କଳରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅବନତି ଓ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ବେଳେ ଉତ୍କଳର ରାଜାମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ଶୈବ ଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ରାଜବଂଶର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଚୋଳଗଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନେ ବିଷ୍ଣୁ ଉପାସନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେହି ବଂଶର ଜନୈକ ରାଜା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସକ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥାନ୍ତେ, ମାତ୍ର ଏପରି ସମୟରେ ଚୈତନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମକୁ ପୁଣି ଦୃଢ଼ଭିତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏତେଦିନ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଶୈବ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ତଳେ କୁହୁଳୁ ଥିଲା ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ସହିତ ଜଳିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଏକାକୀ ରହିଲେ ଶକ୍ତି ଉପାସନା କାଳକ୍ରମରେ ଲୋପ ପାଇପାରେ ସେହି ଭୟରେ ଶକ୍ତି ଉପାସକମାନେ ଶକ୍ତିକୁ ଶିବଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୋଗ କରିଦେଲେ, ଏବଂ ସଂଯୋଗ ଏତେ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଯେ ଶକ୍ତି ଛଡ଼ା ଶିବଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରହିଲା ନାହିଁ । ପୁଣି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉତ୍କଳର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୁପ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ବୈଦେଶିକ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ରାଜାମାନେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପାସନାଠାରୁ ଅଧିକତର ଆପାତ ମଧୁର ହେବାରୁ ଲୋକେ ଏହି ଧର୍ମକୁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ଉପାସନା ଯୋଗୁଁ ସମାଜରେ ଜଡ଼ତା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତାନ୍ତ୍ରିକମାନେ ଅନେକ

କୁକର୍ମକୁ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ କରି ପକାଇଲେ । ଅସତ୍ୟ ବାଦିତା ପ୍ରଭୃତି ଦୋଷରେ ପରିଗଣିତ ହେଲାନାହିଁ । ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱରକ୍ଷାର ପୂର୍ବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । "ନ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣେ ଦୋଷୋ ନ ମଦ୍ୟେ ନ ଚ ମୈଥୁନେ" ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ଳୋକ ମନୁ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଖୋଜି ବାହାର କରାଗଲା । ଲୋକେ ସଭ୍ୟତାର ଯେଉଁ ସୋପାନରେ ପହୁଞ୍ଚିଥିଲେ, ତହିଁରୁ ଘୁଞ୍ଚିବାକୁ ନାରାଜ । କୌଣସି ନବୀନ, ମଙ୍ଗଳ ଜନକ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଂସ୍କାର କଥା କେହି କହିଲେ ଲୋକେ ତାହାକୁ ବିଧର୍ମୀ ବୋଲି ଘୃଣା ଓ ବିଦ୍ରୂପ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପୁରାତନର ମୋହରେ ଲୋକେ ଆଉ ନୂତନ ମଧ୍ୟରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସମାଜର ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗଣପତି ଉପାସନା ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସମାଜର ଦୋଷ ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କୋଣାର୍କ ସୌର ଉପାସନାର କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କଥା କହିବାପାଇଁ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ସୌର ଉପାସନା ଶୈବ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଉପାସନା ପରେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଦର ପାଇଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍,ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହେବାପରେ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାଣର ସମୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗର ପୂର୍ବରୁ ନୁହେ । ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବହୁ କାଳରୁ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିରାଦିର ନିର୍ମାଣ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜାଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଟେକ ରଖା ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଣାର୍କ ନାମରେ ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁକ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏକ ଧର୍ମ ବା ରାଜତ୍ୱ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମ ବା ରାଜତ୍ୱ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଲୋକେ ପ୍ରାଚୀନଟାକୁ ଏକା ବେଳକେ ପରିହାର କରିଥାନ୍ତି । ମାର୍କିନ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ସ୍ୱାଧୀନତା ନିମନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ତେତେ କାଳ ଇଂଲଣ୍ଡଠାରୁ ଜୋତା ଓ ଚାହା ପ୍ରଭୃତି କିଣିବାକୁ ହେବ ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମାର୍କିନ ବାସିମାନେ ଶୀତ କାଳରେ ଟିକିଏ ଗରମ ଚାହା ନ ଖାଇ ଖାଲି ପାଦରେ ବରଫ ଉପରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁ ସେପରି ନୁହେଁ । ସେ ଅତି ରକ୍ଷଣଶୀଳ; ପୁରୁଣା ଜିନିଷଟିଏ ଖରାପ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ପକାଇଦେବା ପାଇଁ ସେ ବଡ଼ ନାରାଜ । ହାତୀ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ପାଦ ନୂତନ ଜାଗାରେ ପକାଇଲା ବେଳେ ମାଟିକୁ ପୂର୍ବଠାରୁ ଟିକିଏ ଭିନ୍ନ ଦେଖିଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଦ ଭୂମିରୁ ଉଠାଏ ନାହିଁ, ହିନ୍ଦୁ ସେହିପରି ନୂତନଟାକୁ ପୁରାତନର ଠିକ୍ ପ୍ରତିକୃତି ନ ମଣିଲେ ସେହି ନୂତନଟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ । "ଚଳତ୍ୟେକେନ ପାଦେନ ତିଷ୍ଠତ୍ୟେକେନ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍" ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ଳୋକରେ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାକୁ ହିନ୍ଦୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ 'ତିଷ୍ଠତି' ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ନିଜେ ଲୋପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ତାହାକୁ ଛାଡ଼ିବାର ଜୀବ ନୁହେଁ । ପୁଣି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା କମି ଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ପକ୍ଷରେ ଟିକିଏ ଗୋଳମାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ ହିନ୍ଦୁ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଏହି ଉଭୟ ଧର୍ମକୁ ଏକ ମହାଧର୍ମର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗମାତ୍ର ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ପୂରାଇ ଦେଲେ । ସେମାନେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅବତାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଜାତିଭେଦ ନ ଥିବାରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ବୋଲି ମାନି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଜାତିଭେଦ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ଏହିପରି ଏକ ପକ୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁର ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ଓ ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନର 'ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା' ଯୋଗୁଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଅବନତିର ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ

ହିନ୍ଦୁ ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାଦି ବିହୀନ କୋଣାର୍କରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଭାବରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲା । ସେହି ହେତୁରୁ ବିବେକଶାଳୀ ନରସିଂହ କୋଣାର୍କରେ ସୌର ଉପାସନାର କେନ୍ଦ୍ର ଠିକ୍ କଲେ ।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଭାଗ—ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା—ଆଶ୍ୱିନ, ୧୩୧୮ ସାଲ (୧୯୧୧ ମସିହା)

-୨-

ଏଥିପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ କୋଣାର୍କ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍ କହିଅଛନ୍ତି । ଏହି ମତର ପୋଷକତା କରି ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ କହନ୍ତି ଯେ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଉଳରୁ ପୁରୀ ଦେଉଳକୁ ଶିଳ୍ପର ଅବନତି ପରେ ପୁଣି କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହେବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ସେ କହନ୍ତି, "ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରମାନ ଗଠନରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ଉଭୟ ସ୍ଥଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଶିଳ୍ପର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି, ମାତ୍ର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ କୋଣାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ।" ଏ କଥା ସତ୍ୟ । ବାସ୍ତବିକ ଅନେକ ଅଂଶରେ କୋଣାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଅପେକ୍ଷା ଅତି ମହତ୍ତ୍ୱ । କୋଣାର୍କର ମୋହନର ପୂର୍ବ ଦ୍ୱାରରେ ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ କହନ୍ତି ଯେ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କିଛୁକାଲ ପରେ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଉତ୍କଳରୁ ଶିଳ୍ପ ଲୁପ୍ତ ହେଲାରୁ ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ । ଏ କଥାରେ ମଧ୍ୟ କିଛୁ ସତ୍ୟ ଥିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁ ଦେଶର ଲୋକେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ପରି ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ ଜଗତକୁ ଦେଇଗଲେ, ସେମାନେ କାହିଁକି ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରି ପୁନଶ୍ଚ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ କୋଣାର୍କରେ ଏପରି ଶିଳ୍ପ ନୈପୁଣ୍ୟ ଦେଖାଇବେ ? ଅତଏବ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଯୁଗରେ ଉତ୍କଳୀୟମାନ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପ ଉନ୍ନତିର ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନ ଆରୋହଣ କରି ତତ୍ପରେ କ୍ରମଶଃ ଅବନତି ଆଡ଼କୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ବେଳକୁ ଏକାବେଳକେ ଲୋପପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏ କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣା ଯାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆଉ ଏକ ବିଷୟ ଅଛି, ତାହା ପ୍ରତି ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବାକୁ ହେବ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରଟି ଶିବମନ୍ଦିର ଓ ପୁରୀ ମନ୍ଦିରଟି ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ସେ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଶୈବ ଓ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ମତର ଅମେଳ ଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଉଭୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ ଘୃଣା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିରଟି ଶିବମନ୍ଦିର ଅନୁକରଣରେ ତିଆରି ନ ହେବା ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ଯେଉଁ ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ ପୁରୀମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ, ସେହି ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ମହାପ୍ରତାପଶାଳୀ ନୃପତି ଗଜପତି ବୋଲି ସେ ନିଜକୁ ଟିକିଏ ଗର୍ବିତ ମଣୁଥିବେ । ସୁତରାଂ, ସେ ଯେଉଁ ଧର୍ମକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି, ବା ଭାଷାନ୍ତରରେ କହିଲେ, ରାଜସିଂହାସନରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ସଂସାରର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ହେବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମର ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁ କେଶରୀବଂଶୀୟ ନୃପତିଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ପିତାମହ ବା ପ୍ରପିତାମହ ପରାଜୟ କରି ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ଦୁର୍ବଳ

ନୃପତିଙ୍କ ଧର୍ମର ଅନୁକରଣ କରିବା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯେତେ ରମଣୀୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କେବଳ ଶୈବ ଉପାସନାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ବୋଲି ତାହାର ଅନୁକରଣରେ ପୁରୀର ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିରଟି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବା ରାଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ପୁରୀ-ମନ୍ଦିରକୁ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିହୀନ, ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ବିକାଶ-ରହିତ କରିବାକୁ ସେ ନିଶ୍ଚୟ କାରିଗରମାନଙ୍କୁ କହିଥିବେ; ତଥାପି ସୁନିପୁଣ କର୍ମକାରମାନେ ନିଜ ନିଜର ହାତକୁ ରାଜାଙ୍କର ବଶବର୍ତ୍ତୀ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି, ଅଭ୍ୟାସ-ଦୋଷରୁ ଭୋଗମଣ୍ଡପର ଗୃହଦ୍ୱାରରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଚିତ୍ର ଲେଖି ପକାଇଅଛନ୍ତି । ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗମଣ୍ଡପଟି ଭୁବନେଶ୍ୱର ବା କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଯୁଗରେ ତିଆରି ହୋଇ ପରେ ଶିଳ୍ପ ଅବନତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ‘ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଣାର୍କ ବିଷୟ ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାଙ୍କ ମନରେ ଶିବ ଉପାସନା ପ୍ରତି ଘୃଣା ଥିବାରୁ ସେ ମନ୍ଦିରକୁ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିହୀନ କରିଅଛନ୍ତି, ତେବେ ସୂର୍ଯ୍ୟଉପାସକ କୋଣାର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମଧ୍ୟ କାହିଁକି ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶିବ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତି ନିଜ ମନ୍ଦିର ଗଠନରେ ଘୃଣା ପ୍ରଦର୍ଶନ ନ କରିବେ ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଏହା କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟଉପାସକର ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ସମାନ ଘୃଣା ଥାଏ ବୋଲି ଧରିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କୋଣାର୍କକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଅନୁକରଣରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ଶୈବଧର୍ମ ପ୍ରତି ଓ ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ଅନୁକରଣରେ ନିର୍ମାଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅନାଦର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉନାହିଁ ଦେଖି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସକ ନୃପତି କୋଣାର୍କକୁ ଏକ ତୃତୀୟ ଧରଣରେ ଗଢ଼ାଇବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କୋଣାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ପରି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ବା ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ପରି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ବିହୀନ ହେବା ତାହାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ଲାଗି ନ ଥିବ । ମାତ୍ର ଏ ଉଭୟ ଛଡ଼ା ଆଉ ତୃତୀୟ ପନ୍ଥା ନାହିଁ । ମନ୍ଦିରଟିଏ ହୁଏତ ନାନା ଚିତ୍ରରେ ବିଭୂଷିତ ହେବ, ନତୁବା ଏକାବେଳକେ ଚିତ୍ରଶୂନ୍ୟ ହେବ; ଏ ଦୁଇ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନରସିଂହ ଦେବ ଆପଣା ମନ୍ଦିରକୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶିବ ମନ୍ଦିର ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଅଳଂକୃତ କରିବାରେ ତତ୍ପର ହେଲେ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ କୋଣାର୍କକୁ ଯେପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍କଳୀୟ ମନ୍ଦିର ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ନ ପଡ଼େ, ରାଜା ସେଥିପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ମନ୍ଦିରସବୁ ଯେଉଁ ଏକ ରୀତିରେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ଆସୁଥିଲା, ସେ ତାହା କୋଣାର୍କରେ ଏକାବେଳକେ ବଦଳାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ପରି କୋଣାର୍କରେ ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ଲାଗି ଜଗମୋହନ, ଜଗମୋହନକୁ ଲାଗି ନାଟମନ୍ଦିର ଓ ନାଟମନ୍ଦିରକୁ ଲାଗି ଭୋଗମଣ୍ଡପ ନାହିଁ ଏବଂ ନ ଥିଲା, ଏ କଥା ପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଅଛି । ପୁଣି ଯଦି ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ପୂର୍ବରୁ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାହା ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଛାଞ୍ଚରେ ଢଳା ନ ହୋଇ କୋଣାର୍କ ଛାଞ୍ଚରେ ଢଳା ହେବା ଅଧିକ ସମ୍ଭବ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଘୃଣା ଓ ଅବଜ୍ଞାର ଯଦି ଦେବମନ୍ଦିରର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ଉପରେ କିଛି ମାତ୍ର ପ୍ରଭାବ ଥାଏ, ତେବେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତର ସାଧାରଣତଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଅନାଦର ଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ପୁରୀର ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶିବମନ୍ଦିର ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ା ନ ହୋଇ କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ା ହେବା ମାନବପ୍ରକୃତିର ଉପଯୁକ୍ତ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କୋଣାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୋହର । ଦର୍ଶକ ଉଭୟ ମନ୍ଦିରକୁ

ଦେଖି କୋଣାର୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆସକ୍ତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯଦି ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ପୁରୀମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ଲୋକେ ଶିଳ୍ପ ଏକାବେଳକେ ପାସୋରି ପକାଇଥିଲେ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କ ଆଖି ନିଶ୍ଚୟ ଫୁଟି ଯାଇ ନ ଥିଲା । ମନ୍ଦିର ତିଆରି କରାଇବା ଆଗରୁ ରାଜା ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳର ନାନାସ୍ଥାନର ମନ୍ଦିରମାନ ଦେଖି ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଥିବେ ଏବଂ ପରିଦର୍ଶକ କୋଣାର୍କ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରଦ୍ୱୟ ଦେଖି ନିଶ୍ଚୟ କୋଣାର୍କକୁ ଅଧିକ ପସନ୍ଦ କରିଥିବେ । କୋଣାର୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଅଧିକାର କରିଥିବ, ସେଠାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଭୁବନେଶ୍ୱର ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରାଜା ନିଜ ଯୁଗର ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ଅଭାବରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ମର୍ମାହତ ହୋଇ, ପୁରୀ ମନ୍ଦିରରେ ଦୁଇଟା ଫୁଲ କଟାଇ ବା ଦୁଇଟା ହାତୀ ଛିଡ଼ା କରାଇ ନ ପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଠାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପରି ଏକ ନାଟମନ୍ଦିର ଓ ଏକ ଭୋଗମଣ୍ଡପ ନିଶ୍ଚୟ ଗଢ଼ାଇ ନ ଥାନ୍ତେ; ପୁରୀରେ ମଧ୍ୟ କୋଣାର୍କ ପରି ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ଲାଗି ଜଗମୋହନ ଏବଂ ମୋହନ ଆଗରେ କିଛିଦୂର ଛାଡ଼ି ଆଉ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ପୁଣି କୋଣାର୍କ ପୁରୀମନ୍ଦିର ଆଗରୁ ନିର୍ମିତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାର ନିର୍ମାଣ ପୂର୍ବରୁ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କରି ନ ପାରୁଁ; କାରଣ ତାହାହେଲେ ପୁରୀମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣର ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ବର୍ଷ ପରେ, ଆବୁଲଫଜଲ କୋଣାର୍କର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୨୮ ଗୋଟି ମନ୍ଦିର ଦେଖି ଯାଇପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । ଆହୁରି ଯଦି ଧରାଯାଏ ଯେ ଆବୁଲଫଜଲ ନିଜେ କୋଣାର୍କ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କର କୋଣାର୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅପର ଦର୍ଶକମାନଙ୍କଠାରୁ ସଂଗୃହୀତ, ତାହାହେଲେ ସେହି ଅପର ଦର୍ଶକମାନେ ଯଦି କୋଣାର୍କ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥାନ୍ତା, ସେ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଆବୁଲଫଜଲଙ୍କୁ କହିଥାନ୍ତେ । ଏପରି ଗୋଟିଏ କଥା କହିବାକୁ ଭୁଲିଯିବା ବା ଇଚ୍ଛା କରି ଲୁଚାଇ ରଖିବା ମାନବପ୍ରକୃତିର ବିରୁଦ୍ଧ । ବାସ୍ତବିକ କୋଣାର୍କ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲେ କୌଣସି କୁସଂସ୍କାର ପରି ଚାଳିତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ତାହାର ଅଧିକତର ରମଣୀୟତା ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକତାର ମୂଲ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ଭଗ୍ନ ମନ୍ଦିରର ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକତା ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ମାନବପ୍ରାଣରେ ଆଘାତ କରନ୍ତା । ରାଜା ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅନୁକରଣରେ ନିଜର ପ୍ରିୟମନ୍ଦିରଟି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୁଅନ୍ତେ । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କ ତ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ନ ଥିଲା । ଅତଏବ, କୋଣାର୍କ ପୁରୀମନ୍ଦିର ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମଚନ୍ଦ୍ରିକା ଓ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି ମିଥ୍ୟା କହି ନାହାନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ଆବୁଲଫଜଲ ନିଜେ କୋଣାର୍କ ଯିବାର ପରିଶ୍ରମ ଓ କ୍ଳେଶ ସହ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ କୌଣସିଠାରୁ କିଛି ଶୁଣି ତାହା ଆପଣାର ପାଞ୍ଜିବିଡ଼ା ଭିତରେ ପୂରାଇ ଦେଇଥିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଅଛି ।

କୋଣାର୍କ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମନ୍ଦିର ! ଉତ୍କଳରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପୁରୀ ଓ କୋଣାର୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ବିଖ୍ୟାତ ମନ୍ଦିର ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀର କୋଣାର୍କ ହିଁ ଶେଷତମ କୀର୍ତ୍ତି । ପୁଣି ଆବୁଲଫଜଲଙ୍କ ଉତ୍କଳ ଭ୍ରମଣ ପୂର୍ବରୁ କୋଣାର୍କ ନିଶ୍ଚୟ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ । ଅତଏବ, ତାହା ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିଲା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାହାପରେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି ଏବଂ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାହା ୫୦, ୬୦ ବା ୧୦୦ ବର୍ଷର ନୁହେ । ଏ ସମସ୍ତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଅନୁମାନ କରା ଯାଇପାରେ ଯେ କୋଣାର୍କ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତାପର ବିଷୟ ଯେ ଉତ୍କଳର ଶେଷତମ ଶୋଭାର ଭଣ୍ଡାର

ସର୍ବପ୍ରଥମେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଅଛି; ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରିୟତମ କନିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରୁ କାଳର କରାଳ କବଳରେ ପତିତ ହୋଇଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଗଲା ଯେ କୋଣାର୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନ୍ଦିର ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ୧୨୩୭ରୁ ୧୨୮୨ ସାଲ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କେତେକ ମୁସଲମାନ କହନ୍ତି ଯେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମାନ ଭାବରେ ସମ୍ମାନିତ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଓ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ସ୍ମୃତି ରକ୍ଷା କରିବାକୁ କୋଣାର୍କ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମତଃ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମିଳନ ନିତାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେମାନେ ଏକ ଲୋକ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି, ଦେଖାଇବା କାନକୁ ନୂଆ ଶୁଭୁଅଛି ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଦେଖାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୋଣାର୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇ ଦେବା ଅତିରିକ୍ତ ଆତ୍ମଭିମାନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଏତେ ଶତାବ୍ଦୀ ଏକତ୍ର ବାସ କରି ଆସୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁସଲମାନ ଓ ହିନ୍ଦୁ ଏ ଦୁଇ ଜାତିର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ରୀତି ନୀତିର ପାର୍ଥକ୍ୟର ଟିକିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମୁସଲମାନ ଓ ହିନ୍ଦୁ ନେତାମାନେ ଉଭୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସହାନୁଭୂତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ କେତେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାଧାରଣ ମୁସଲମାନର କଚ୍ଛ ଫିଟାଇ ଚାଲିବା, ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବା, ଅଡ଼ୁଆ ଅଡ଼ୁଆ କରି ଚାରିପଦ କଥା କହିବା ମରହଟ୍ଟା ଅମଳର ବୁଢ଼ା ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଖରାପ ଲାଗୁଥିବ ଏବଂ ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଶୂଦ୍ରର ଛୁଇଁ ପଡ଼ିଗଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣର "ଅଷ୍ଟୋତ୍ତରଶତ ସ୍ନାନ", ଅଠର ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ସମାଜରୁ ତାଡ଼ନ ପ୍ରଭୃତି ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଘୃଣ୍ୟ ବୋଧ ହେବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ହିନ୍ଦୁ ସଂଶୋଧିତ କୌଣସି ମୁସଲମାନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ଭକ୍ତି ଦେଖାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଜନସାଧାରଣରେ ଲଜ୍ଜିତ ହେବାପାଇଁ ମାତ୍ର, ତାହାଙ୍କର ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ଦେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେ । ପୁଣି ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ମୁସଲମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିରରେ ହିନ୍ଦୁ ଦେବତା କୌଣସି କାଳରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ଆହୁରି ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୋଣାର୍କର ନାମ ଅର୍କକ୍ଷେତ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସନାର କେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ପଦ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ତାହା ମୁସଲମାନ ମନ୍ଦିର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ଏପରି ଗୋଟିଏ କଥା ସତ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଆବୁଲ୍‌ଫଜଲ ତାହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି ଛାଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତେ । କୋଣାର୍କ ନିର୍ମାଣରେ ଶିଳ୍ପିହସ୍ତର ଯେଉଁ ବାହାଦୁରି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି, ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ଅଂଶ ଲାଭ କରିବା ସାମାନ୍ୟ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ଏହି ଅଂଶ ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ମୁସଲମାନମାନେ ଏପରି ଏକ ଗଳ୍ପ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ଥିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ଏହି ଅନୁମାନକୁ ଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାପାଇଁ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । 'ବିଶ୍ୱକୋଷ'ର ରଚୟିତା 'ବିଶ୍ୱକୋଷ'ରେ କୋଣାର୍କ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରୁ କରୁ କହିଅଛନ୍ତି "ଏଇଖାନେ ବଙ୍ଗୀୟ ଶିଳ୍ପେର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହଇୟାଛେ" । ଲେଖକ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇ ଏହି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଲେଖି ପକାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦୋଷ କଣ ? ନିଜ ଦେଶର ତ ସବୁ ଭଲ; ଅତଏବ ଯାହା ଯେଉଁଠାରେ ଭଲ ଅଛି, ସବୁ ନିଜର । ବଙ୍ଗଳାର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର, କୋଣାର୍କ ପରି ମନ୍ଦିର ଦୂରେ ଥାଉ, ସାମାନ୍ୟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଖଚିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଉଳଟିଏ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ସୁନିପୁଣ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ପର ଦେଶକୁ

ଆସି ପର ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଉପାର୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ଉତ୍କଳର ଏଠାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଟିଏ, ସେଠାରେ ପୁରୀଟିଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥଳରେ କୋଣାର୍କଟିଏ ଛିଡ଼ା କରାଇ ଦେଇ ଯିବାରେ ଯେଉଁ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଅଛି, ତାହା ସାଧାରଣ ମାନବବୁଦ୍ଧି ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ବୋଧ। ଲେଖକ "ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପର" କଥାଟା ନ କହିଲେ ବୋଲି ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଟାକ୍ଷର ପାତ୍ର ହେଲେ ତାହା ନୁହେଁ; ତାହାଙ୍କର ପର ଧନରେ ଧଣୀବୋଲାଇବା ଅଭିଳାଷଟା ଟିକିଏ କପର ଅଡ଼ୁଆ ବୋଧ ହେଲା। ସେ ଯାହା ହେଉ, ଏତକ ଉତ୍କଳର ସୌଭାଗ୍ୟ ଯେ ଫରାସୀ, ଓଲନ୍ଦାଜ, ଇଂରେଜ, ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ପ୍ରଭୃତି ବଣିକମାନେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବେ ମାତ୍ର ଉତ୍କଳରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ। ତାହା ନ ହେଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମଧ୍ୟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପଥର ବାଛି ନେଇ ତାହାକୁ ଆବୋରି ବସିଥାନ୍ତେ।

କୋଣାର୍କରେ ମୁସଲମାନଙ୍କର ଭାଗ ନାହିଁ, କି ବର୍ଗୀୟ ଶିଳ୍ପୀର ଭାଗ ନାହିଁ। କୋଣାର୍କକୁ ଚରିତ କରିବାରେ ଗ୍ରୀସୀୟ ବା ଗଥୀୟ ତୁଳକାର ବ୍ୟବହାର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ନାହିଁ। କୋଣାର୍କ ବିଶୁଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର। ତାହା ଉତ୍କଳୀୟ ହିନ୍ଦୁ ଶିଳ୍ପୀର ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ କରରୁ ନିଃସୃତ। ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ କହନ୍ତି,—**Konark is the Largest and most beautiful temple ever created by the Narthern Hindus.”** ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୋଣାର୍କ ବୃହତ୍ତମ ଓ ସୁନ୍ଦରତମ। ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ହିନ୍ଦୁ—ଏକଥା କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଏଲୋରା ଅଜନ୍ତାର ଗହ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନ ଦେଖିବାକୁ ଅତି ରମଣୀୟ। ଅଜନ୍ତା ମନ୍ଦିର ସଙ୍ଗେ କୋଣାର୍କର ଅନେକ ସାମ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ଲେଖିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କୋଣାର୍କ ଛାଞ୍ଚରେ ଅଜନ୍ତା ଗଢ଼ା କି ଅଜନ୍ତା ଛାଞ୍ଚରେ କୋଣାର୍କ ଗଢ଼ା, ଏ ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରିବା ନିତାନ୍ତ ସହଜ ନୁହେଁ। ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନାନାସ୍ଥାନର ଶିଳ୍ପକୌଶଳ ଦେଖି ଉତ୍କୃଷ୍ଟଟାକୁ ଆପଣାର ଅନୁକରଣ ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ବାଛି ନେଉଥିବେ। ଅଜନ୍ତା ଯଦି କୋଣାର୍କ ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀ ଅଜନ୍ତାର ଯେଉଁ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିବେ ସେଗୁଡ଼ିକରେ ନିଜର ମିଶାଇ, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳର ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳି କୋଣାର୍କରେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବେ। କିନ୍ତୁ କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି କଥା କହିବାର ଅଛି। ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇଅଛି ଯେ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଚାରିଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଦେଉଳ ଅଛି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଚତା ସମାନ ନୁହେଁ। ମାତ୍ର କୋଣାର୍କରେ ସେପରି ନୁହେ। ସେଠାରେ କେବଳ ଦୁଇ ଗୋଟି ଦେଉଳ ଲଗା ଲଗି ହୋଇ ଅଛି। ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ଦେଉଳ ମୋହନଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ। ଅତଏବ, ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନାଦ୍ୱାରା କୋଣାର୍କ ବଡ଼ ଦେଉଳର ଉଚ୍ଚତା ଜଣା ଯିବ ନାହିଁ। ମୋହନଗୁଡ଼ିକ ସବୁଠାରେ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବଡ଼ ଦେଉଳଠାରୁ ଭିନ୍ନ। ମୋହନଟି ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ନିମ୍ନାର୍ଦ୍ଧଟି ଉଚ୍ଚତର ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ଚିତ୍ରରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ; ଉପରାର୍ଦ୍ଧଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ କେବଳ ସାମାନ୍ୟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ। କୋଣାର୍କ ଏ ନିୟମରୁ ବାହାର ନୁହେଁ। ତାହାର ମୋହନଟିର ଉପରାର୍ଦ୍ଧଟି ପ୍ରାୟ ୬୪ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ନିମ୍ନାର୍ଦ୍ଧଟି ପ୍ରାୟ ୮୫ ଫୁଟ। ଅତଏବ, ମୋହନଟିର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରାୟ ୧୫୦ ଫୁଟ। ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ଅନୁସାରେ କୋଣାର୍କ ବିଷୟ ବିଚାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ। ଉଚ୍ଚତାରେ ଭିନ୍ନ ଚାରିଗୋଟି ମନ୍ଦିର ଲାଗି ଲାଗି ରହିଲେ ସୁନ୍ଦର

ଦେଖାଯିବ ଏବଂ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ୧୮୦ ଫୁଟ ଓ ୧୫୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତାବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ମନ୍ଦିର, ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ରଚିତ ଓ ଅଳଂକୃତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଲଗାଲଗି ହୋଇ ରହିବାଦ୍ୱାରା କଦାପି ଚକ୍ଷୁ-ପ୍ରୀତିକର ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ବଡ଼ଦେଉଳଟି ୨୦୦ ଫୁଟରୁ କମ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ ମନ୍ଦିରଟି ମୋଟରେ କଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଯିବ । ଏହା ଛଡ଼ା କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ମୋହନଟିର ଲମ୍ବ ଓସାର ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମୋହନମାନଙ୍କ ଲମ୍ବ ଓସାରଠାରୁ ତେର ବେଶି । ବଡ଼ଦେଉଳଟି ମଧ୍ୟ ଆୟତନ ବିଷୟରେ ମୋହନ ଅନୁପାତରେ ଗଢ଼ା । ଏହାର ଭିତରଟି ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠାରେ ସିଂହାସନ ଅଛି, ତାହା ୩୦ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ୩୦ ଫୁଟ ଓସାର । କିନ୍ତୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଡ଼ ଦେଉଳର ଭିତର ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ାରେ ପ୍ରାୟ ୧୭ ଫୁଟ ଲେଖାଏଁ; ସୁତରାଂ, କୋଣାର୍କ ବଡ଼ଦେଉଳର ଆୟତନ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଡ଼ଦେଉଳର ଆୟତନର ତିନିଗୁଣରୁ ବେଶି । କିନ୍ତୁ କୋଣାର୍କର ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଟିକିଏ ମୋଟା । ତାହାହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବଡ଼ଦେଉଳଟିର ଉଚ୍ଚତା ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଡ଼ଦେଉଳର ଉଚ୍ଚତାର ଦୁଇଗୁଣ ନ ହେଲେ, ତାହା (କୋଣାର୍କର ବଡ଼ଦେଉଳର) ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ନାହିଁ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ବଡ଼ଦେଉଳର ଉଚ୍ଚତା ୧୫୦ ଫୁଟରୁ କମ୍ ନୁହେଁ । ଅତଏବ ଏହି ଅନୁମାନ ଅନୁସାରେ କୋଣାର୍କର ବଡ଼ଦେଉଳଟି ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହେବ । ଉଚ୍ଚତା ନିଶ୍ଚୟ ଆୟତନର ଅନୁପାତରେ ହେବ । ତାହା ନ ହେଲେ ମନ୍ଦିରଟି ହୁଏତ "ଲଣ୍ଡିଆ" ଦିଶିବ ନତୁବା "ଡେଙ୍ଗା" ଦିଶିବ । ବଡ଼ଦେଉଳର ଭଗ୍ନାଂଶଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ୭୦ ଫୁଟ ଏବଂ ୧୮୩୯ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ **Mr. Ferguson** କୋଣାର୍କ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ ତେତେବେଳେ ତାହା ୧୨୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଥିଲା । ମନ୍ଦିରଟିଏ, କେହି ଭାଙ୍ଗି ନ ଦେଲେ, ଶୃଙ୍ଗଆଡ଼ୁ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ । କୌଣସି ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବାହ୍ୟ ବଳପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଭଙ୍ଗା ନ ହୋଇ, ନିଜେ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ବାହ୍ୟ ବଳ ସର୍ବତ୍ର ସମାନଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ, ତାହା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାବେଳେ ଯେଉଁଠାରୁ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ସେହି ବସ୍ତୁର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ତାହାର ତଳଆଡ଼କୁ ରହି ନ ପାରେ । ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ନ ଥିଲେ ଜିନିଷଟି ଭାଙ୍ଗିବାର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ । ସୁତରାଂ, କୋଣାର୍କ ବଡ଼ଦେଉଳର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ୧୨୦ ଫୁଟରୁ ଉଚ୍ଚରେ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ଦେଉଳର ମୂଳଟି ଖୁବ୍ ମୋଟା ଏବଂ ଶୃଙ୍ଗଆଡ଼କୁ କ୍ରମଶଃ "ସରୁ" ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଦେଉଳର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ବିନ୍ଦୁରେ ନ ରହି ତାହାର ତଳେ ରହିବାର କଥା । ଅର୍ଥାତ୍, ମନ୍ଦିରର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ୧୨୦ ଫୁଟରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚରେ, ସୁତରାଂ, ଅନ୍ତତଃ ୧୩୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଥିଲେ, ଭାରକେନ୍ଦ୍ରର ଅବସ୍ଥିତିଠାରୁ ଶୃଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ୧୩୦ ଫୁଟରୁ ବେଶି । ଏଥିରୁ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ, ବଡ଼ଦେଉଳଟି (୧୩୦+୧୩୦ରୁ ଅଧିକ) ପ୍ରାୟ ୩୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଥିଲା । ବାସ୍ତବିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ଦେଉଳର ଭଗ୍ନାଂଶର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଆକାର ଦେଖିଲେ ଏ କଥା ଆଦୌ ଭୁଲ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି କଥା କହିବାକୁ ହେବ । ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ କହିଅଛନ୍ତି— **"The architecture is splendid though there are seriouss defects which appear but minor"** ଅର୍ଥାତ୍, କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପରେ ଯେଉଁ ଗୁରୁତର ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଯାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର । ବାସ୍ତବିକ କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପ ଏତେ ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ଯେ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଲେଖକ

ଶକ୍ତିର ବହିର୍ଭୂତ । ତାହା ଯଦି କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ରଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହା ହେଲେ ଦର୍ଶକ ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଓ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ ମଣନ୍ତା; ଯଦି କେତେଗୋଟି ପଲ୍ଲବିତ ଲତା ବା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପୁଷ୍ପ ମନ୍ଦିରର ଅବୟବ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରିଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଦର୍ଶକ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିକୃତି ଅଙ୍କନ କରି ସଂସାରକୁ ବିସ୍ମିତ ଓ ମୋହିତ କରି ରଖନ୍ତା । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କ ମାନବର ଗଣନାଶକ୍ତି ବା ଅନୁକରଣ ପାରଦର୍ଶିତା ଅତିକ୍ରମ କରିଅଛି । ସେଠାରେ ଅପରିମିତ ଓ ଆପାତତଃ ଅପରିମେୟ ବସ୍ତୁର ସମବାୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯେ ଥରେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ କୋଣାର୍କ ଦେଖି ନାହିଁ, ତାହାର ଶୋଭା ଉପଲବ୍ଧି କରି ନାହିଁ, ତାହା ମନରେ କୋଣାର୍କ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଧାରଣା ଜନ୍ମାଇବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ମାତ୍ର । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଦେଖୁ ଅଛୁ, ସେ ସବୁର ଉଚିତ ଜ୍ଞାନ କେବଳ ସଂଜ୍ଞା ଶୁଣିବାଦ୍ୱାରା ଲବ୍‌ଧହୋଇ ନ ପାରେ । ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଜୀବନ ପାଣି ଦେଖି ନାହିଁ, ତାହାକୁ "କୌଣସି ପ୍ରାକୃତିକ ତରଳ ପାନୀୟ ପଦାର୍ଥ" ଇତ୍ୟାଦି କହି ପାଣିର ପରିଚୟ ଦିଆ ଯାଇ ନ ପାରେ । କୋଣାର୍କ କଣ, କି ଉପାଦାନରେ ନିର୍ମିତ, କି ଶୋଭାରେ ଶୋଭିତ, କି ରତ୍ନରେ ମଣ୍ଡିତ, ତାହା ନ ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଶୁଣି ବୁଝିବା ଦୁଷ୍କର । କୋଣାର୍କର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଧାରଣା ତାହାର ଦର୍ଶନସାପେକ୍ଷ । କବିର ବୀଣା ଝଙ୍କାର ପ୍ରାଣକୁ କ୍ଷଣକ ନିମନ୍ତେ ମାତ୍ର ଏକ ନୂତନ ଜଗତରେ ବିଚରଣ କରାଏ; ଐତିହାସିକର ଲେଖନୀ ପାଠକକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସୁଦୂର ଅତୀତକୁ ଘେନି ଯାଏ । ମାତ୍ର ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାୟୀ ଚିହ୍ନ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଜଡ଼ ବସ୍ତୁର ଦର୍ଶନ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଏଠାରେ କହିଲେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ନାହିଁ ଯେ ଦର୍ଶକ ନାନା ପ୍ରକାର ଚକ୍ଷୁରେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ପାରେ । କେହି କେବଳ ଶୋଭାରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ନାହିଁ; କେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶିଳ୍ପୀର ମସ୍ତିଷ୍କର ବିଚକ୍ଷଣତା ଓ କରକୌଶଳ ଦେଖିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ; କେହି ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରାବଳୀର ଇତିହାସ ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗନ୍ତି । ସାଧାରଣ ମାନବ ସମାଜରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଧିକ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କର ପୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶନ ଶକ୍ତି ଅଳ୍ପ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଥାଏ । ମାତ୍ର ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶକ ବଡ଼ ବିରଳ । ଯାହା ହେଉ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶକଦ୍ୱାରା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେବା କୋଣାର୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଅଛି । ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ୍, ଫର୍‌ଗୁସନ, ଷ୍ଟରଲିଙ୍ଗ, ହଣ୍ଟର ପ୍ରଭୃତି ଦର୍ଶକମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଦର୍ଶକଙ୍କ ପରି କେବଳ ଶୋଭା ଓ ଶିଳ୍ପୀର କୌଶଳରେ ମୁଗ୍‌ଧ ନ ହୋଇ ଏ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇତିହାସର ବିକାଶ ଦେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ମନ୍ଦିରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶିଳ୍ପୀର ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ଅତୁଳନୀୟ କରକୌଶଳ ପ୍ରଭୃତିର ଯେପରି ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ କୋଣାର୍କର ଇତିବୃତ୍ତ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି, ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତିମୁଖୀ ଇତିହାସ (Progressive History) ବିଷୟରେ ବହୁତ ଆଲୋଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଏହି ପରିଦର୍ଶକମାନେ ଯେ କେବଳ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଭୃତିର କ୍ରମିକ ଉନ୍ନତି ଓ ଅବନତି ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ । ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ହାଲ୍‌ଚାଲ୍ ଜାଣିବାକୁ ଆଧୁନିକ ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଜନ୍ମି ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ଷ୍ଟର୍‌ଲିଙ୍ଗ୍ ସାହେବଙ୍କ ତତ୍କାଳୀନ ଲେଖାରୁ କେତେକ ପଂକ୍ତି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା । ସେ କହିଅଛନ୍ତି—

“The Oriya as a nation are justfy described by Abul Fuzl to be very effeminate that is, they ore extremely defficent in manly spirit, their figures are slight and delicate, they are moreover equally ignorant and stupid. Orissa might be termed the Bocotia of India with reference to intellectual dullness of its inhabitants. They are well versed in all the arts of low, cunning, dissimulation and subterfuge, and the love of intrigue forms a prominent feature in their charector, however clumsy many of their attempts to mislead or circumvent."

ଏ ଅଡୁଆ ମଡୁଆ ବିଲାତି ସାହେବୀ କଥା ଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ—"ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପୁରୁଷୋଚିତ ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀର କ୍ଷୀଣ ଓ ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି ଆବୁଲ୍‌ଫଜଲ୍ ଯେ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି ସେ କଥା ଠିକ୍ । × × ଏହା ଛଡ଼ା ସେମାନେ ସମାନ ପରିମାଣରେ ମୂର୍ଖ ଓ ନିର୍ବୋଧ । ସେମାନଙ୍କର ମାନସିକ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ ଦେଖାଯାଏ । × × ସର୍ବପ୍ରକାର ପ୍ରତାରଣାରେ ସେମାନେ ନିପୁଣ ଏବଂ ଅତିଶୟ ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ରପ୍ରିୟ" ଇତ୍ୟାଦି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁମାନେ ଉତ୍କଳୀୟ ଲୋକଚରିତ୍ରର ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି, ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ପ୍ରତି, ମନର ଉଚ୍ଚତା ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଘୃଣା ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସ୍ନେହ ଜନ୍ମିବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ଉନ୍ନତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଜନ୍ତୁତା ଅତିକ୍ରମ କରିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଏକ ଅପରିଗମ୍ୟ ବିନ୍ଦୁକୁ ନିଜର ଗନ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଧରି ନେଇ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଶୟନରେ ବା ଜାଗରଣରେ ତାହା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଥାଏ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ସେହି ଅପରିଗମ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ନ ପହଞ୍ଚିବା ଯାଏ ସେ ପ୍ରାଣୀ ମାତ୍ର । ପହଞ୍ଚିଲେ ସେ ପ୍ରାଣିତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରି ଦେବତ୍ୱ ଲାଭ କରନ୍ତି । ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ଦିନ ପ୍ରାଣିତ୍ୱ ଛାଡ଼ି ପାରି ନାହିଁ (ଏବଂ ଛାଡ଼ି ପାରିବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ) ତେତେ ଦିନ ସେ ପ୍ରାଣିଚରିତ୍ରର ବଶୀଭୂତ । କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ ବେଶି ପରିମାଣରେ ତାହାର ଜୀବନକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଉତ୍କଳର ବୈଦେଶିକ ପରିଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ଚରିତ୍ରରେ ଏପରି ଦୋଷ ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଭଲ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଦେଖି ପାରି ନ ଥିବେ, ସୁତରାଂ ଉତ୍କଳର କଦର୍ଯ୍ୟ ମାନବ ସମାଜ ଭେଦ କରି ସେମାନେ କୋଣାର୍କର ଅତୁଳନୀୟ ମାଧୁରୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଅବସ୍ଥା ଟିକିଏ ବଦଳି ଯାଇଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତଥାପି ସେମାନେ କୋଣାର୍କକୁ ପୃଥିବୀର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ କୋଣାର୍କ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଏତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଅଛି, ତାହା ତତ୍କାଳୀନ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କୋଣାର୍କର ଅବୟବରେ ସେମାନେ ବଙ୍ଗୀୟ ଶିଳ୍ପୀର କରକୌଶଳ ବା ମୁସଲମାନ କାରିଗରର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିଚକ୍ଷଣତା ଦେଖି ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କିନ୍ତୁ ଏ କଥାରେ ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀ ପରିଦର୍ଶକମାନେ କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ମତମାନ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ଦେଖି ନିଜକୁ ଟିକିଏ ବୃଥା ସମ୍ମାନିତ ମଣିଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଟିକିଏ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରେ । ଆବୁଲ୍ ଫଜଲ କହି ଅଛନ୍ତି—"No one can behold this immense edifice without being struck

with amuzement." ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କୋଣାର୍କର ସୁବୃହତ୍ ହର୍ମ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ନ ହୋଇ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଶିଳ୍ପ କୌଶଳ ବିଷୟରେ ମତ ଦେବାପାଇଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକାର ଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଇଉରୋପୀୟ ଫରଗୁସନ୍ ସାହେବ କହି ଅଛନ୍ତି – **"It is like in form to the other two temples at Bhubaneswar and Puri, but surpasses them in richness of detail, it is the mostly ornamented building externally at last in the whole world."** ଅର୍ଥାତ୍, "କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଆକୃତିରେ ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ପରି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ତତଃ ବାହ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରଖଚିତ ଏପରି ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ।" କୋଣାର୍କର ବାହାର ଅଂଶଟା ଯେ ଚିତ୍ରିତ, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉଅଛି । ମନ୍ଦିରର ଭିତର ଅଂଶରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚିତ୍ର ଥିଲା କି ନାହିଁ, ତାହା ଜାଣିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ! ବଡ଼ ଦେଉଳର ଯେଉଁ ଟିକକ ବାକି ରହିଯାଇଅଛି, ତାହାର ଭିତର ପାଖରେ କୌଣସି ଚିତ୍ରର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ଦେଖି ସମସ୍ତ ମନ୍ଦିରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରଟା ଚିତ୍ରହୀନ ଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିବା ଅନୁଚିତ । ବଡ଼ଦେଉଳ ବା ପ୍ରଧାନ ମନ୍ଦିରର ଭିତର ପାଖରେ କୌଣସିଠାରେ ଚିତ୍ର ନ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ମୋହନ ଓ ନାଟମନ୍ଦିରର ଭିତର ଅଂଶ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିର ମୋହନ ଭିତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଅଛି, ତାହା ଅତି ରମଣୀୟ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଦକ୍ଷିଣାଂଶବର୍ତ୍ତୀ ବାଣପୁର ନାମକ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ସେଠାରେ ଭଗବତୀଙ୍କର 'ଅଚଳନ୍ତୀ ପ୍ରତିମା' ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ତାହାର ନାଟମନ୍ଦିରରେ ଗୋଟିଏ କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ ଅତି ରମଣୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ସେଠାରେ ଭଗବତୀଙ୍କର 'ଚଳନ୍ତି-ପ୍ରତିମା' ଥାନ୍ତି । ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବରପ୍ରିୟ ହିନ୍ଦୁ ଅଚଳନ୍ତି-ପ୍ରତିମା ଘେନି ଯାତ୍ରାଦି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ସୁଯୋଗ ନ ପାଇବାରୁ ପରେ ଏକ ଚଳନ୍ତିପ୍ରତିମା ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଚଳନ୍ତିପ୍ରତିମା ଯେଉଁ ମନ୍ଦିରରେ ଅଛନ୍ତି ତାହାର ଶିଳ୍ପ ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାହା ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଯୁଗରୁ କୋଣାର୍କ ଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବା ନିକଟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଅତଏବ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ମିତ ଅଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମାର ମନ୍ଦିର ଉକ୍ତ ଯୁଗର ମନ୍ଦିର, କାରଣ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଶିବ ଉପାସନା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଆଗରୁ ଶକ୍ତି ଉପାସନା କୌଣସିଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକ ଧର୍ମୋନ୍ନତିର ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ହିନ୍ଦୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଦିଓଟି, ଅତଏବ ଏମାନେ ହିନ୍ଦୁର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବତା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାମାନେ ପରେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତିରେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ଉଦାହରଣ ପାଉଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅତିଶୟ ତେଜୋମୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପୂଜା କଲେ ଏବଂ ପରେ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ମହାଗ୍ରହ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପାସନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହିପରି ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ଜଳ ଓ ଅଗ୍ନି ବା ଆଲୋକ ଦେବତା, ଇନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପରେ ପ୍ରଥମେ ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆରାଧନା କଲା । ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ଯାହାଠାରୁ ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରେ, ତାହାର ବିନାଶ ସାଧନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ, ସ୍ତୁତିବାଦ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶିବ ସଂହାରକ, ବିଷ୍ଣୁ ପାଳନକର୍ତ୍ତା ମାତ୍ର; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଜନ୍ମ ଦେବା । ଅତଏବ, ସଂହାରକର୍ତ୍ତା ଶିବଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ପ୍ରଥମେ ଆରାଧନା କରି

ତତ୍ପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଆରାଧନା କଲେ ଏବଂ ଇତି ମଧରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେବତାଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଥିବାରୁ କେବଳ ଜନ୍ମଦାତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଉପାସନା କରିବାର ସମୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ କାଳୀ ଉପାସନା କରି କାମନା ସିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯଦି ବାହାରର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇ ପାରେ, ତେବେ ବୁଢ଼ା ବାପକୁ ପଚ୍ଚରେ କିଏ ? ଏହାହିଁ ତ ସଂସାରର ନୀତି । ଯାହା ହେଉ ଏସବୁ କଥାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ଓ ଭଗବତୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରମାନ ଦେଖିଲେ ବୋଧ ହେଉଅଛି ଯେ, ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପପ୍ରଧାନ ଯୁଗରେ ମନ୍ଦିରର ଭିତର ପାଖ ମଧ ଚିତ୍ରିତ କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କୋଣାର୍କର ଯେଉଁ ମୋହନ ବାଲିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାହାର ଭିତର ଅଂଶରେ ମଧ ଯେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଏ କଥା କିଏ କହିପାରେ ? ମୋହନର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରର ଦୁଇ ପାଖରେ ଥିବା କାନ୍ଥ ଚିତ୍ରବିହୀନ ଦେଖି କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ମୋହନ ଭିତର ମଧ ସେହିପରି ଚିତ୍ରବିହୀନ ଅଟେ । ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରର ଦୁଇ ପାଖ କାନ୍ଥରେ କୋଣାର୍କରେ ଚିତ୍ର ନାହିଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ମଧ ନ ଥାଏ । ଥିଲେ ତାହା କିପରି ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତା ସେ କଥା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସର୍ବଦା ଚିତ୍ରବିହୀନ କାନ୍ଥ ପରିବେଷ୍ଟିତ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ଯାଉଥିବା ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ସୁଚିତ୍ରିତ ରମଣୀୟ କାନ୍ଥ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗି ପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ ଦର୍ଶକ କୋଣାର୍କର ଉକ୍ତ କାନ୍ଥ ଦୁଇଟିକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମନ୍ଦିରର କାନ୍ଥ ପରି ନିତାନ୍ତ ଚିତ୍ରହୀନ ଦେଖିବେ ନାହିଁ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପିପାସୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପରିଦର୍ଶକ ବୃନ୍ଦ ଏବଂ ପୂର୍ବ ପ୍ରଭୃତିର ଇଉରୋପୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଜକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରି ଯିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଦେଖି ସେଠାରେ ନିଜ ନିଜ ନାମ ଖୋଦିତ କରାଇ କୋଣାର୍କର ପ୍ରାଚୀନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଟିକିଏ ନବୀନ ସଭ୍ୟତା ସମୁଦ୍ଭୂତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ ପକାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଅବଶ୍ୟ ବାଜେ କଥା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କହିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଥିଲା ଯେ, ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ କାନ୍ଥ ଚିତ୍ରବିହୀନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋହନ ଓ ମୋହନ ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ମନ୍ଦିରର ଭିତର ପାଖ ସୁଚିତ୍ରିତ ହୋଇ ପାରିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଭିତର ପାଖରେ ଚିତ୍ର ଥିବା ଅଧିକା କଥା । ଭିତରେ ଚିତ୍ର ଅଛି ବୋଲି କହି ଦେଲେ ଯେ କୋଣାର୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ି ଯିବ ତାହା ନୁହେଁ ଏବଂ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଦେଲେ ମଧ ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା ଊଣା ହୋଇଯିବ ନାହିଁ । କେବଳ ବାହାରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଷ୍ଟର୍ଲିଙ୍ଗ ସାହେବ କହିଅଛନ୍ତି—“It would stand Comparison with some of the best specimens of gothic architecture.” ଅର୍ଥାତ୍, “ଗଥଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ ସଙ୍ଗେ କୋଣାର୍କ ସମାନ ।” ଅବଶ୍ୟ ଗଥୀୟ ଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କିଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ତେବେ ଷ୍ଟର୍ଲିଙ୍ଗ ସାହେବଙ୍କ କଥାରୁ ଜଣା ଯାଉଅଛି ଯେ, ଗଥୀୟ ଶିଳ୍ପ ପୃଥିବୀର ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଟେ । ଅତଏବ ଗଥୀୟ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ ଆଦର୍ଶମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ବୋଲି ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତ ବିଦେଶୀୟ ପରିଦର୍ଶକ ଯେଉଁ କୋଣାର୍କକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଅତି ମହତ୍ । ବାସ୍ତବିକ ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ସଙ୍ଗେ କୋଣାର୍କକୁ ତୁଳନା କରା ଯାଇପାରେ । କୋଣାର୍କ ଅଧିକ ନ ହେଲେହେଁ କାହାରିଠାରୁ ଊଣା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ବୋଧହୁଏ, କୋଣାର୍କ ଯେ କେବଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପର ଆଦର୍ଶ ତାହା ନୁହେଁ । ସେଠାରେ ବାରିକମିସ୍ତ୍ରୀ ସୁଲଭ କୌଶଳ (Engineering skill) ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ମନ୍ଦିରର ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରସ୍ତର ଦେଖିବାକୁ ପାହାଡ଼ ପରି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଏଠାରେ ନବଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତରର

ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ । ସେଥିରେ ଶିଳ୍ପକୌଶଳର ଯେଉଁ ଅସାଧାରଣ ପରିଚୟ ଦିଆ ଯାଇଅଛି, ତାହା ଅତୁଳନୀୟ । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ନଅଗୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଜଗତର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ । ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡଟି ୧୬ ଫୁଟ ଲମ୍ବା, ତିନି ଫୁଟ ଚଉଡ଼ା ଓ ତିନି ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । ତାହା ମୋହନର ସିଂହଦ୍ୱାର ଉପରେ ରଖା ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାବେଳେ ଖସି ପଡ଼ିଅଛି । ବଙ୍ଗୀୟ ଆସିଆଟିକ ସୋସାଇଟି ତାହାକୁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ କରି ଯେଉଁଖଣ୍ଡିକରେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି, ସେହିଖଣ୍ଡି କଲକତାକୁ ଘେନି ଯିବାର ଆୟୋଜନ କଲେ । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗର ସମସ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟ କୌଶଳ ଯଥାଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡିକୁ ପ୍ରାୟ ୨୫୦ ଗଜ ଦୂରକୁ ଘେନିଯାଇଅଛନ୍ତି । କୋଣାର୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରସ୍ତରର ଖଣି ନାହିଁ, ପାହାଡ଼ ନାହିଁ ଏବଂ ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲା ତାହାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ମିଳୁ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣରେ ଯେତେ ପ୍ରସ୍ତର ଲାଗିଅଛି, ସେ ସବୁ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁଦୂରରୁ ଆନୀତ ହୋଇଥିବ । ବିଶେଷତଃ ନବଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତର ପରି ମୁଗୁନି ପ୍ରସ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ନୀଳଗିରି ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଯାଇଅଛି । ସେ ସମୟରେ ବାଷ୍ପୀୟ ଯାନ ନ ଥିଲା, ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯାନ ନ ଥିଲା, ଉତ୍ତୋଳନ କଳ (**lifting machine**) ନ ଥିଲା । ୧୬ ଫୁଟ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ଓ ୩ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଗୁନି ପଥର କି ଉପାୟରେ ବହୁଦୂରରୁ ନୀତ ହୋଇ ତଳୁ ଅନ୍ତତଃ ୨୦ ହାତ ଉପରେ ରଖା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଅନୁମାନ କରିବା ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତାର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିର ଅତୀତ । ଆଜି ରସାୟନବେତ୍ତା ବାଷ୍ପୀୟ-ବହ୍ନି ବ୍ୟତୀତ ରସାୟନିକ ପରିବର୍ତ୍ତନମାନ ଘଟାଇବାକୁ ଅକ୍ଷମ; ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତା ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଲୋକର ସାହାଯ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ନିଜର ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଖି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି; ଦମକଳ ଅଭାବରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ନଗରମାନଙ୍କରେ ଜଳ ଯୋଗାଇବା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଏକାବେଳକେ ଅଜ୍ଞାତ ଥିଲା, ମାନବର ଦାସତ୍ୱରେ ସମର୍ପିତପ୍ରାଣ ଏହି ବାଷ୍ପ ତଡ଼ିତ ପ୍ରଭୃତି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ସେହି ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ଯୁଗରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀ କି ଉପାୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପୁରୀ ଓ କୋଣାର୍କ ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀର ମନ୍ଦିରଦ୍ୱୟ ଆକାରରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ; କିନ୍ତୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନାନା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଦର୍ଶକର ଦୃଷ୍ଟି ମନ୍ଦିରର ସୂକ୍ଷ୍ମତା ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ ହୁଏ । ମାତ୍ର ପୁରୀ ମନ୍ଦିରରେ ଚିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ନ ଥିବାରୁ ଦର୍ଶକ ମନ୍ଦିରର ବିଶାଳତାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରେ । ତେଣୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଦେଖିଲେ ମନରେ ଯେଉଁ ଭୟର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ ନାହିଁ, ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ଦେଖିଲେ ହଠାତ୍ ସେହି ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠେ । ଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ଏପରି ଭାବ ଜାତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତି ଓ ଧର୍ମାନୁରାଗ ନିମନ୍ତେ ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ପୁରୀ ମନ୍ଦିରକୁ ଚିତ୍ରଶୂନ୍ୟ କରିବାର ଏହା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାରଣ ହୋଇପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଗଲା ଯେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଦେଖିଲେ ମନରେ ଆହ୍ଲାଦ ଜନ୍ମେ ଏବଂ ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ଦେଖିଲେ ଟିକିଏ ବିସ୍ମୟ ଓ ଭୟର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ମାତ୍ର କୋଣାର୍କରେ ଉଭୟର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଥିଲା ବୋଲି ବୋଧ ହେଉଅଛି । ଦର୍ଶକ ଶିଳ୍ପକୌଶଳ ଦେଖି ଆହ୍ଲାଦିତ ହେବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ବିଶାଳତା ଦର୍ଶନରେ ଟିକିଏ ଭୀତ ଓ ବିସ୍ମିତ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ ଦେଉଳ ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି; ତଥାପି ସେହି ଦୁଇଟି ଭାବ ଦର୍ଶକ ମନରେ ଏକ ସମୟରେ ଜାତ ହୁଏ । କେହି କେହି କହି ପାରନ୍ତି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ଭୟର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ

ତାହା କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖିବାରୁ । ବଡ଼ ଦେଉଳ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋହନଟି ପ୍ରାୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ଦର୍ଶକ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ନ ଚାହିଁ କେବଳ ମୋହନଟି ଉପରେ ନେତ୍ର ନିବେଶ କରନ୍ତି, ତେବେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ ଯେ କୋଣାର୍କ ଦର୍ଶନରେ ମନ ବାସ୍ତବିକ ଭୟ ଓ ଆହ୍ଲାଦ ଏହି ଉଭୟ ଭାବରେ ପରିପ୍ଲୁତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ହେଉଥିଲା । ଏହି କାରଣରୁ କୋଣାର୍କ ପରି କ୍ଷେତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସନାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ । ସୂର୍ଯ୍ୟ କିପରି ମହତ୍, କେଡ଼େ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଏବଂ କି ବିଚିତ୍ର ଭାବରେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀକୁ ଆଲୋକିତ କରୁଅଛି ! କୋଣାର୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ତାହାର ମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିଲେ ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବାସ୍ତବିକ ଅପମାନର କଥା ହୁଅନ୍ତା । ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—**It is the most exquisite memorial of sun-worship in India or in any country. It has wrong admiration even from the reluctant Musalmans's.** ଅର୍ଥାତ୍, "କୋଣାର୍କ ଭାରତ ବର୍ଷର ବା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ପ୍ରଧାନ ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ । ଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ମୁସଲମାନମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି ।" ସେ ଶିଳ୍ପ ଗୌରବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆହୁରି କହିଅଛନ୍ତି—**"The workmen imitated nature. The elephants walk like life."** "ବାସ୍ତବିକ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରକୃତିକୁ ଅନୁକରଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ ପ୍ରଭୃତିର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ୍ତ ପରି ଜଣା ଯାଉଅଛି; ହାତୀଗୁଡ଼ିକର ପାଦର ଅବସ୍ଥିତି ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ, ଯେପରି ସେମାନେ ଠିକ୍ ଚାଲି ଯାଉଅଛନ୍ତି ।" ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଦୁଃଖର ସହିତ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ସେ ଶିଳ୍ପ କୌଶଳ ଆଉ ଉତ୍କଳରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀ ଖୋଦନୀର ବ୍ୟବହାର ବହୁକାଳ ହେଲା ଛାଡ଼ି ଦେଲାଣି, ଉତ୍କଳୀୟ ଚିତ୍ରକର ତାହାର ତୂଳିକା ଫିଙ୍ଗି ଦେଲାଣି, ଉତ୍କଳର ସୁଦକ୍ଷ କର୍ମକାର ତାହାର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରାଇ ବସିଲାଣି । ଅତୀତର ସ୍ମୃତି ଆଉ ତାହାକୁ କର୍ମ ଓ ଜୀବନ ଆଡ଼କୁ ପରିଚାଳିତ କରୁ ନାହିଁ । ସେ ସଂସାରର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାରୁଣ ନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଉତ୍କଳରେ ଆଉ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଉ ନାହିଁ; କୋଣାର୍କର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମଧ୍ୟରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂତନ କୋଣାର୍କ ଗଜୁରି ଉଠୁ ନାହିଁ; ଶିଳ୍ପକୌଶଳର ଗୋଟିଏ ଚତୁର୍ଥ ଆଦର୍ଶ ଉତ୍କଳରେ ଆଉ ସ୍ଥାପିତ ହେଉ ନାହିଁ ! ଯେଉଁ ଭୀଷଣ ଅନ୍ଧକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳକୁ ଅଭେଦ୍ୟ ଆବରଣରେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଅଛି, ତାହା ଶୀଘ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ବିଦୂରିତ ହେଉ, ଅଚିରେ ନବୀନ ଅରୁଣ ତାହାର କିରଣଜାଳ ବିସ୍ତାର କରୁ, ଉତ୍କଳୀୟ ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇ ଦେଖୁ ଯେ ସେ ଘୋର ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ରଜନୀ ଆଉ ନାହିଁ, ମଙ୍ଗଳମୟ ପ୍ରଭାତ ଆସିଅଛି ।

ଏ ସବୁ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବାଜେ କଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି କଥା କହି ଏ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ । ଉତ୍କଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ କିପରି ଥିଲା, ପୂର୍ବେ ସେ କଥା କୁହାଯାଇଅଛି । ଉତ୍କଳର ହିନ୍ଦୁ ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବର ଚିହ୍ନ ଆଜିକାଲି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମନୁଷ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବୌଦ୍ଧ ପରିଚ୍ଛଦରେ ପରିବୃତ୍ତ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଆଭରଣରେ ପରିଭୂଷିତ । ତେବେ କେହି କହି ପାରନ୍ତି ଯେ ତତ୍କାଳୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସେହିପରି ପରିଚ୍ଛଦ ଓ ଆଭରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଥିଲା ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଏପରି ହୋଇ ଥାଇପାରେ । ମାତ୍ର ତାହା ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରୁ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଯେତେ-

ବେଳେ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଯାହା କିଛି ବୌଦ୍ଧ ଅନୁକରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଗଠିତ; ଲୋକେ ତାହାର ଆଦର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ବୌଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରମାନ ଧ୍ୱଂସ କରି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସେଠାରୁ ଆଣି ନିଜ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଭୃତିରେ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା ସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁଶିଳ୍ପୀ କୋଣାର୍କର ନବଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ସେହି ନଅଗୋଟି ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦନ କରି ପାରିଲା, ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁଶିଳ୍ପୀ ମୋହନ ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ଏପରି ଭାବରେ ରଞ୍ଜିତ କରି ପାରିଥିଲା, ସେ ଦୁଇ ଚାରିଗୋଟି ବୌଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ହରଣ କରି ନେଇ ସେଥିରେ ନିଜର ଧର୍ମମନ୍ଦିରକୁ ଅଳଂକୃତ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଓ ଅନାଦରବଶତଃ ଯଦି ହିନ୍ଦୁ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବୌଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରମାନ ଧ୍ୱଂସ କଲା, ତେବେ ଦୁଇ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରସ୍ତରମୂର୍ତ୍ତି ଯତ୍ନସହକାରେ ସେ କି ପାଇଁ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିଲା ? ପୁଣି ହିନ୍ଦୁ ବୌଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ଧ୍ୱଂସ କରିଥିବାର କିଛି ପ୍ରମାଣ କୌଣସିଠାରେ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଅତଏବ, ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ନିଶ୍ଚୟ ବୌଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ସଂଗୃହୀତ ନୁହେଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହିନ୍ଦୁଶିଳ୍ପୀର ଖୋଦଣୀରେ ଗଢ଼ା । ହିନ୍ଦୁମାନେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ଅନାଦର କଲେ ସୁଦ୍ଧା ବୌଦ୍ଧ ରୀତି ନୀତିଗୁଡ଼ିକ ଏକା ବେଳକେ ଛାଡ଼ି ପାରି ନ ଥିଲେ । ବହୁକାଳ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହୋଇ ସେମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଚାଲିଚଳନରେ ଜଡ଼ିତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ଏବଂ ସମାଜର ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଆଗମନରେ ନିଜର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ହରାଇ ବସିବାର ସୂଚନା ଦେଖିଲେ, ତେତେବେଳେ ସେମାନେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଅନେକ ବୌଦ୍ଧପ୍ରଥା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ପୂରାଇ ଦେଇଥିଲେ—ଏ କଥା ଇତିପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ହିନ୍ଦୁର ଜୀବନ ବୌଦ୍ଧ ଆଦର୍ଶରେ ଗଢ଼ା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୁର "ଅଛୁଁ" ଭିତର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ, ତିରୋଧାନ ପରେ ମଧ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲା । ଅତଏବ ବୌଦ୍ଧ ଆଦର୍ଶ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହେବାରେ କିଛି ବାଧା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଯାହା ପ୍ରିୟ, ଯାହା ସୁନ୍ଦର, ଯାହା ପବିତ୍ର, ସେ ସବୁ ନିଶ୍ଚୟ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ବୌଦ୍ଧ ଆଦର୍ଶରେ ନିର୍ମିତ ହେବ । ଲୋକେ ନିଜେ ଅସଭ୍ୟ ପରି ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପବିତ୍ର ଦେବମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ରମଣୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି ସନ୍ନିବେଶିତ ହେବ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୌଦ୍ଧ ଅନୁକରଣରେ ପରିହିତ ଓ ପରିଭୂଷିତ କରାଇବେ । ସୁତରାଂ, ହିନ୍ଦୁ ରୁଚି ଉପରେ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବ ଯୋଗୁଁ ନରନାରୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ପରି ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଯେ କେବଳ କୋଣାର୍କରେ ଦେଖାଯାଏ ତାହା ନୁହେ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଓ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ତତ୍କାଳୀନ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ରୁଚି ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଏପରି ଦୃଶ୍ୟ ସର୍ବତ୍ର ଦୃଷ୍ଟ ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ—ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା—କାର୍ତ୍ତିକ, ୧୩୧୮ ସାଲ ।

-୩-

[ଏହା ୧୩୧୮ ସାଲର ରଚନା । ପଣ୍ଡିତଜୀ ସେତେବେଳକୁ କଲିକତାରୁ ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରି ଫେରି ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନିଜର କର୍ମଭୂମିର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ଛବିଶ ବର୍ଷ ।

ରଚନାରେ ବାଣପୁରର ଯେଉଁ ମନ୍ଦିର ବିଷୟ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି ତାହା—'ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ମନ୍ଦିର' । ରଚନା କାଳରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟରେ ବାରଣ୍ଡାର ଉଚ୍ଚତା ଆଉ କିଛି କମି ଗଲାଣି ।

କୋଣାର୍କର କେତେକ ନଗ୍ନ ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ରଚନାରେ ମତ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ପରିଣତ ବୟସରେ ପଣ୍ଡିତଜୀ ପ୍ରବାସୀ-ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀରେ ଭାଷଣ ଦେଇ ଏହି ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମୋଚିତ ସୁପ୍ରଜନନ ଭାବ-ଜନିତ ବୋଲି ମତପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଭାଷଣବିଭାଗ'ରେ ପ୍ରବାସୀ-ଉତ୍କଳ-ସମ୍ମିଳନୀ' ବକ୍ତୃତା ପଢ଼ିଲେ ଏହା ଜଣାଯିବ ।]

[ଏହି ……………………ଜଣାଯିବ]

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିଳ୍ପ-ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତା କହିଅଛନ୍ତି—"It abounds in obscene pictures which however play but a subordinate part." ଅର୍ଥାତ୍, କୋଣାର୍କ କୁତ୍ସିତ ଛବିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ମାତ୍ର ଏହି କୁତ୍ସିତ ଛବି ଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବୋଧ ହୁଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଯେ କୋଣାର୍କରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ଅଛି ତାହା ନୁହେଁ । ଏହା ଉତ୍କଳର ସର୍ବତ୍ର ଅଳ୍ପ ବେଶି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସୁବିଖ୍ୟାତ ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ସାମାନ୍ୟ ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେବମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ଅଶ୍ଳୀଳ ଛବି । ପୁରାତନ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ଅନ୍ୟ ଛବି ତୁଳନାରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଓ ଅଳ୍ପ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ନିର୍ମିତ ଏପରି କେତେ ମନ୍ଦିର ଅଛି, ଯେଉଁଠାରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ମନ୍ଦିରର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ ଜିନିଷ ନାହିଁ । କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁରାତନ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ଅଙ୍କିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ବୁଝିବା ନିତାନ୍ତ ସହଜ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଆଧୁନିକ ମନ୍ଦିରରେ ସେ ସବୁ ସ୍ଥାପିତ ହେବାରେ କି ଅଭିପ୍ରାୟ ଅଛି, ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜରେ ସମାଜତ୍ୱର ଲେଶ ନାହିଁ । ଯେପରି ନଡ଼ିଆର ଭିତରଟା ପଚିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ବାହାର ଅଂଶ ଠିକ୍ ଥାଏ, ସେହିପରି ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ବାହାରଟି ମାତ୍ର ଠିକ୍ ଅଛି । ଭିତରଟି ପଚି ଯାଇଅଛି । ବାହାରଟା ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ଭିତରଟି ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ । ପ୍ରତିଦିନ ଅସଂଖ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ କର୍ମ ସମାଜରେ ସାଧିତ ଓ ସହ୍ୟ ହେଉଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଦ ଖାଏ ବୋଲି ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି; ଦୋଷର ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଉନାହିଁ । ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେଉଁ ଦିନ କଣ୍ଠି ନ ଫିଟାଇ କାନରେ ପଇତାଟା ନ ଦେଇ ରାସ୍ତା ନିକଟରେ ପ୍ରସା କରି ପକାଇବ ସେଦିନ ସେ ସମାଜରୁ ପତିତ, ସେଦିନ କେବଳ ତାହାର ହିନ୍ଦୁତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ବନ୍ଧନ ନିତାନ୍ତ ଶିଥିଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାହା ହେଉ ନାହିଁ । କେବଳ ଯେ ସମାଜର ଅଶିକ୍ଷିତ ଅଂଶ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାହା ନୁହେଁ, ଯେଉଁମାନେ ନିଜକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ରସାଣିତ, ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଆଲୋକିତ ମଣି ଗର୍ବିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଏହି ଦଳରେ ଭୁକ୍ତ ହୋଇଯିବେ । କିଛିମାତ୍ର ଆପତ୍ତି ନ କରି ନାମମାତ୍ରରେ

ବିଦ୍ୟମାନ ସମାଜ ନିକଟରେ ନତମସ୍ତକ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଇତି ମଧ୍ୟରେ ନାନା କୁକ୍ରିୟା ଓ ପାପ ସମାଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବାରୁ ଲୋକେ ସେହି କୁକ୍ରିୟା ଓ ପାପକୁ କୁକ୍ରିୟା ଓ ପାପ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗଣନା କରୁ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନର ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ମାର୍ଗରେ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ, ସେ ଆଉ ସେ ମାର୍ଗରେ ଚିନ୍ତା କରୁ ନାହିଁ । ସମାଜ ବହୁଦିନ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଲେ ଲୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ଦୁରବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ, ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ହିନ୍ଦୁ ଆଜି ଭଲ ଆଦର୍ଶ ଛାଡ଼ି ମନ୍ଦ ଦିଗରେ ଧାବିତ ହେଉଛି । ସୁତରାଂ, ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନରେ ହିନ୍ଦୁର ଚକ୍ଷୁ ନିରୀହ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଓ ଲତାପୁଷ୍ପର ଛବିରେ ନ ପଡ଼ି, କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡ଼ାକ ଆଡ଼କୁ ଧାବିତ ହୁଏ । ସେ ସେହି ଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ କେବଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ଦେଖେ ଏବଂ ସର୍ବଦା ସେହି କୁତ୍ସିତ ଛବି ଦେଖିବାର ଲାଳସା ତାହାର ବଢ଼େ । ମନ୍ଦିର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ନ ଥିବାରୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳତା ବିଜଡ଼ିତ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର କୁତ୍ସିତ ଛବି ସ୍ଥାପନ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଠାରେ ମନ୍ଦିର, ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି କୁତ୍ସିତ ଛବି ସ୍ଥାପନ ନ କଲେ ଶିଳ୍ପୀର ହସ୍ତ-କୌଶଳ ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ କୁତ୍ସିତ ଛବିଟିଏ ନ ଦେଖିଲେ ଭକ୍ତ ଦର୍ଶକର ମନରେ ଶାନ୍ତି ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏସବୁ ତ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର କଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀ କିପାଇଁ ପବିତ୍ର ଦେବମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କରେ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଆଧୁନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ନାନା ପ୍ରକାର ମୀମାଂସା କରିଥାନ୍ତି । କେହି କହନ୍ତି, ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ବିଜ୍ଞାନ-ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଥିଲେ । କାଳେ ବଜ୍ରପଡ଼ି ମନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗିଯିବ, ଏହି ଭୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଶିଳ୍ପୀକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ ଏବଂ ବିଶେଷତଃ କୁତ୍ସିତ କୁରୁଚି ବ୍ୟଞ୍ଜକ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ ଦ୍ୱାରା କିପରି ବଜ୍ରପତନ ନିବାରିତ ହୁଏ, ତାହା ସେମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ଆଜିକାଲି "କଳି-ଯୁଗର ଲୋକେ" ତାହାର ସତ୍ୟତା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆଉ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ପଣ୍ଡିତ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ କହନ୍ତି ଭକ୍ତ ଦେବଦର୍ଶନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବେଢ଼ା ପରିକ୍ରମା କଲାବେଳେ ଏ ସବୁ ଛବି ଦେଖି ନିଜର ମନକୁ ସଂଯତ କରି ପରେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା, ତାହାର ଧର୍ମଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ । ସୁତରାଂ, କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଦେବମନ୍ଦିରରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ମନ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ସଂଯମ ଲାଭ କରେ । ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ମୃତି କେତେଗୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମରେ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ସମାନବସ୍ତୁ ଦର୍ଶନରେ ପୂର୍ବଦୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ସ୍ମରଣ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଥରେ ମାତ୍ର ଜାହାଜ ଦେଖିଛି ସେ ଯଦି କାଗଜରେ ଜାହାଜର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଦେଖେ, ତେବେ କେଉଁଠାରେ କେତେବେଳେ ସେ କେଉଁ ଜାହାଜଟି କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଥିଲା, ହଠାତ୍ ଏ ସବୁ କଥା ତାହା ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିବ ଏବଂ ପ୍ରଥମରେ ଜାହାଜ ଦେଖିବାବେଳେ ତାହା ମନରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ଛାପ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କାଗଜ ଅଙ୍କିତ ଛବି ଦର୍ଶନରେ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତିର ପୁନର୍ଜାଗରଣ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ଜାହାଜ ଦର୍ଶନ ବିନା ସେ ଛାପ ଉପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଛାପ ପଡ଼ିଯିବ; ତାହା ଫଳରେ ସେହି ଲୋକର ଜାହାଜ ସଙ୍ଗରେ ପରିଚୟ ଟିକିଏ ବଢ଼ିଯିବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟର ସ୍ମୃତି

ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି । କାମ କ୍ରୋଧ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଭିତରେ ଅଛି ଏବଂ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ମନୁଷ୍ୟର କାମ ବିକାର ବଢ଼ିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ସବଳ ଓ ବିଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଉପରେ ତ ତାହାର ହାତ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ, କୁତ୍ସିତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ ତାହାର ମନ ନିଶ୍ଚୟ କଳୁଷିତ ହେବ । କୁଦୃଶ୍ୟ ଓ କୁବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମନକୁ କଳୁଷିତ ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ସାଧକମାନେ ଜନସମାଜ ତ୍ୟାଗକରି ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଜୀବନକୁ ସଂଯତ କରୁଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର ସଂଯୋଗ କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ସାଧକ ପକ୍ଷରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସଂଯୋଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନା ଅଛି । ଅତଏବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପଣ୍ଡିତମାନେ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ମନ ସଂଯତ ହୁଏ କହି ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରୁଅଛନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉନାହିଁ । ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ରଖିଲା ପରି ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ, ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଜମ ଆବଶ୍ୟକ,ସେମାନେ ମଧ୍ୟ “ବିକାର ହେତୌ ସତି ବିକ୍ରିୟନ୍ତେ ଯେଷାଂ ନ ଚେତାଂସି ତ ଏବ ଧୀରାଃ”— ଏହି ଶ୍ଳୋକର ଯଥେଚ୍ଛା.ଅର୍ଥ କରି ପାରନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ କହୁଁ, ସେମାନଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ସଞ୍ଜମ ଶିକ୍ଷାର କ୍ଷେତ୍ର ବେଶ୍ୟାଗୃହ, ଯେଠାରେ ରହି ସେମାନେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରନ୍ତୁ । ଦିନେ ଜଣେ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ପଣ୍ଡିତ, ଲେଖକ, ବକ୍ତା ଓ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଳ୍ପ କରୁ କରୁ ଶୁଣିଲି, ବାହାରେ କୁତ୍ସିତଠାକୁ ଦେଖି ଦେଖି ଭିତରର କୁତ୍ସିତଭାବ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଯୋଗ ଅଟେ । ଭଲ କଥା, ଏହି ମତର ପୃଷ୍ଠ ପୋଷକମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଟିକିକ କୁତ୍ସ୍ୟ ଅଛି (ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କୁତ୍ସ୍ୟର କିଛି ହେଲେ ଅଂଶ ଅଛି, ତାହା ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ, ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେ ଦେବତା ।) ତାହାକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ । ତେବେ ସେମାନେ ନିଜର ଶୟନ ଗୃହରେ, ପଠନାଗାରରେ ନାନାପ୍ରକାର କୁତ୍ସିତ ଛବିମାନ ସଜ୍ଜିତ କରି ରଖନ୍ତୁ ଏବଂ ସମାଜର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତିମ ଯେଉଁ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆବାସ ନାନାପ୍ରକାର ବିଭତ୍ସ ନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସୁନ୍ଦରୀକୃତ, ସେମାନେ ସମ୍ଭବତଃ ନିଜ ଜୀବନରୁ କୁତ୍ସିତ ଅଂଶର ଦୂରୀକରଣେଚ୍ଛାରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ସେ ସବୁ ଛବି ଯତ୍ନସହକାରେ ସଜାଇ ରଖି ଅଛନ୍ତି ।

ଦିନେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଳ୍ପ କରୁ କରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ କଥା ଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା । ମନୁଷ୍ୟର ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରାଗ, ଦେବତାଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା ବେଳେ ସେ ତାହାର ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ । ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନାଦି ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ପୁଷ୍ପର ମନୋହର ରୂପ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଗନ୍ଧ, ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବାରୁ ଦେବୋପାସନା ବେଳେ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ବା ଧାତୁନିର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ସେ ପୁଷ୍ପ ସେଚନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସ୍ତୁତିପାଠ କଲାବେଳେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଥାଆନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟାବତୀ ଦେଲାବେଳେ “ପୁଅର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ” କହି ମା ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଥାଏ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ବସ୍ତୁପରି ଏହାର ମଧ୍ୟ ଅପବ୍ୟବହାର ଅଛି । କେଉଁ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତ ଆଦରର ଉପଯୁକ୍ତ ଏବଂ କିଏ ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ଏହା ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ମନ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଲାବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭେଦ

ରଖି ପାରେ ନାହିଁ । ସେ ମନେକରେ, ପ୍ରେୟଟି ଶ୍ରେୟ ଏବଂ ଶ୍ରେୟଟି ପ୍ରେୟ । ପ୍ରେୟର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତିରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ କି କଦର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସେ କରିପକାଏ, ତାହା କ୍ଷଣକ ନିମନ୍ତେ ବିଚାରି ଦେଖିବାକୁ ସେ ଅବସର ପାଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟର, ବିଶେଷତଃ ପ୍ରେୟର ଶକ୍ତିରେ ଅଭିଭୂତ ମନୁଷ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ ଆତ୍ମପରୀକ୍ଷା କରିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁଚିତ ମଣେ, ତାହାର ସମ୍ପାଦନରେ ସେ କଦାପି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବାର ଜନ୍ତୁ ନୁହେଁ । ସେ ଭ୍ରମବଶତଃ କୁମାର୍ଗରେ ଗମନ କରିପାରେ । ମାତ୍ର କୁମାର୍ଗଟାକୁ କୁମାର୍ଗ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ସେ ସେହି ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଭୀତ ଓ ଲଜ୍ଜିତ ହୁଏ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନେକ ସମୟରେ ପ୍ରେୟର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତିରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପ୍ରେୟଟାକୁ ଶ୍ରେୟଠାରୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦୁର୍ବଳ ମନୁଷ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଏକ କରି ଦିଏ ।

ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇଅଛି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ନାନା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାମଲାଳସା ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ । କାମଲାଳସାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ କାମ ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ମୋହ ଜନ୍ମେ ଏବଂ ସେହି ବସ୍ତୁଟି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରେୟ ହୋଇପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ଏହି କାମଲାଳସା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅବସ୍ଥାର ଭେଦରେ ଦୁଇ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ସେ ଦିଓଟି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଓ ଗୁପ୍ତ । ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଗୁପ୍ତ ଆକାରଟି ମନୁଷ୍ୟର ଭୀଷଣତର ଶତ୍ରୁ । ସେ ଅନ୍ୟାୟ କରି ବୁଝି ପାରିଲେ ତାହା ହଠାତ୍ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ପାପ ଛଦ୍ମବେଶ ଧାରଣ କରି ଅନ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ଘେନି ପ୍ରବେଶ କଲେ ସେ ତାହାର ଭୀଷଣତ୍ୱ ବୁଝି ନ ପାରି ଆଦର ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରେ । କାମ ଆକାରରେ କାମ ବିକାର ଜାତ ହେଲେ ତାହାକୁ ଦୂର କରିବା ସହଜ କଥା । ମାତ୍ର କାମ ଯେତେବେଳେ ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରେମର ଅନ୍ତରାଳରେ ଆସି ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ, ତେତେବେଳେ ତ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ଏ କଥା ଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେପରି ସତ୍ୟ, ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ । ଶିଳ୍ପୀ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ କାମ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଧର୍ମ ମନ୍ଦିରରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ସଙ୍ଗମର ଚିତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ନିଜ ଚରିତ୍ର ବିବେଚନାରେ, ଲଜ୍ଜା ଓ ସମାଜ ଭୟରେ କଦାପି ତାହା କରିପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ କାମ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିବାରୁ, ନିଜ ଜଘନ୍ୟ ଚରିତ୍ର ନ ବୁଝି ତାହାର ଲଜ୍ଜା ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ନିଜ କର୍ମରେ ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖି ନ ପାରିବାରୁ, ତାହାର ସମାଜ ପ୍ରତି ଭୟ ଜାତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପବିତ୍ର ଦେବାଳୟରେ କପାଇଁ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଅଛି, ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକରୁ କିଞ୍ଚିତ ପରିମାଣରେ ମିଳିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏପରି ମତ କେହି ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ତେବେ କେହି କେହି କହନ୍ତି, କୌଣସି ଅତିରିକ୍ତ କାମବିଳାସୀ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିରରେ ଏକ ସମୟରେ ଏହି କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଦିନେ ହିନ୍ଦୁର ତନ୍ତ୍ର-ଉପାସନା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରୁ କରୁ କହିଥିଲେ, ପୁରୀ ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁସବୁ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇନାହିଁ । ସେ କହିଲେ, ମନ୍ଦିରର ଅବୟବ ସଙ୍ଗେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ଶାରୀରିକ ସଯୋଗ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣବେଳେ ଶିଳ୍ପୀ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗର୍ତ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସେ ଗର୍ତ୍ତ ଗୁଡ଼ିକରେ ମୂର୍ତ୍ତିସବୁ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଥମତଃ କେତେଗୋଟି ଗର୍ତ୍ତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖି ମନ୍ଦିରର ଶୋଭା ନଷ୍ଟ କରିବା ନିଶ୍ଚୟ ଶିଳ୍ପୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ଥିଲା । ହୁଏତ ସେ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଦନ କରି ନ ଥିଲା ବା କରିଥିଲେ ତହିଁରେ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା । ତେବେ ଏ ସବୁ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି

ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବହୁକାଳ ପରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବାର ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ହୁଏତ ମନ୍ଦିର ଅଙ୍ଗରେ ନୂତନ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଦନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିବ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ ସବୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲ, ସେଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରାଇ ସେ ସ୍ଥାନରେ ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବ, ମାତ୍ର ପବିତ୍ର ଦେବାଳୟ ଅଙ୍ଗରେ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଦନ କରିବାରେ ବା ଦେବାଳୟର ଦେବଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଭଗ୍ନ କରି ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ଯେ ନୂତନତ୍ୱ ଅଛି, ସର୍ବଶ୍ରେଣୀର ନୂତନତ୍ୱବିରୋଧୀ ହିନ୍ଦୁଜାତି ତାହା କଦାପି ସହ୍ୟ କରି ନ ଥାନ୍ତା । ଧର୍ମ ସଙ୍ଗରେ ସଂଯୁକ୍ତ, ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ଥିଲ, ତାହା ତ ଭଲ ଏବଂ ଏ ସ୍ଥଳରେ ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଆହୁରି ଭଲ, ଅଧିକତର ମନୋହର ଓ ପବିତ୍ରତର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ହିନ୍ଦୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଭଲ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଲୋକ ନୁହେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସମାଜ ଯେତେ ଅବନତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କେତେ ଜଣ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ତାହାକୁ ଠିକ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଆନ୍ତି । କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ମନୁଷ୍ୟର କିପରି ନୈତିକ ପତନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ଏକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେବୋପାସନା ଓ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବଲୋକନଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ କି ଭୀଷଣ ପାପ ପ୍ରବେଶ କରିବାର କଥା, ସେମାନେ ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିପାରନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ରାଜା ନିଜର ନୀଚ ଲାଲସା ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପବିତ୍ର ଦେବାଳୟରେ କୁରୁଚି ବ୍ୟଞ୍ଜନ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଗଲେ, ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ କୋଳାହଳ କରିବେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବେ । ସୁତରାଂ, କୌଣସି ଦୁଶ୍ଚରିତ୍ର ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଉତ୍କଳର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଏସବୁ କଥାରୁ ଅନୁମାନ କରିବା ଅବିଧେୟ ବିବେଚିତ ହେଉନାହିଁ ।

ପୁଣି ଉତ୍କଳର ଦେବାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳର ସମୃଦ୍ଧି ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କେଶରୀ, ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ, ନରସିଂହ ଓ ପ୍ରତାପ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ପରି ନୃପତି ଉତ୍କଳର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ ଏବଂ ଏମାନେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଉତ୍କଳରେ ସମର-ପରାୟଣତା ଅତିଶୟ ପ୍ରବଳ ଥିଲ୍ । ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କୌଣସି ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ ଜାତି କାମପ୍ରିୟ ମଧ୍ୟ ହେବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ରୋମ୍ ଅତି ପରାକ୍ରାନ୍ତ ଓ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥିଲ୍ । ମାତ୍ର କାମ ଓ ବିଲାସିତା ରୋମୀୟ ବୀରପୁରୁଷମାନଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲ୍‌ମାତ୍ରକେ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଛାରଖାର ହୋଇଗଲ୍ । ଉତ୍କଳର ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଯୁଗର କାମୁକ ଜାତି ଅନ୍ତତଃ ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ମୁସଲମାନ ବିଜୟୀଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଆକ୍ରମଣ ସମ୍ମୁଖରେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା ଓ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଇତ୍ୟାଦି କରିବା କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅତଏବ, ଉତ୍କଳୀୟ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ କାମୁକ, ବିଲାସୀ, ପାପାଚାରୀ ଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ କେଶରୀ ଓ ଗଙ୍ଗାବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତି ଯୁଗରେ ଯେ ଏପରି ନ ଥିଲେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅତଏବ, କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର କାରଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବାକୁ ହେବ, ଅନ୍ୟ ମତର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

କଲିକତାର ଯାଦୁଘରେ (Museum) କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଙ୍କାଳ ବିଶେଷ ରଖା ଯାଇଅଛି । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଡାରୱିନଙ୍କ (Darwin) ମତର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଅଛି । ଡାରୱିନ କହନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ବାନର ଜାତୀୟ କୌଣସି ଜୀବର ଏକ ଉନ୍ନତ ଆକାର

ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । କାଳକ୍ରମେ ଲାଙ୍ଗୁଳ ଛିଣ୍ଡି ଯାଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ଜୀବର ଚାରୋଟି ପାଦ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଇପାଦ ଓ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ବୃକ୍ଷ ଶାଖାରେ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ବୁଲୁଥିବା, ବନ୍ୟ ଫଳମୂଳରେ ଉଦର ତୃପ୍ତି କରୁଥିବା ବାନର ଓ ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ରେଳ ଜାହାଜ ଆବିଷ୍କାର କରି ଅସଂଖ୍ୟ ନଦନଦୀ ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଭୂଧରମାଳା ଅତିକ୍ରମ କରି ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରକେ ଶତ ସହସ୍ର କ୍ରୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଓ ଅନନ୍ତ ମହାର୍ଣ୍ଣବର ଝଟିକାନ୍ଦୋଳିତ ବକ୍ଷରେ ରାଜମାର୍ଗ ଗଠନ ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର ଏକପ୍ରାନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ସଂଯୋଗ କରିବା, ଧରାଧାମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବାୟୁଯାନରେ ନାକ୍ଷତ୍ରିକ ଜଗତରେ କୌତୂହଳରେ ଭ୍ରମଣ କରି କବିଙ୍କର କାଳ୍ପନିକ ପୁଷ୍ପକରଥକୁ ବାସ୍ତବିକ ବସ୍ତୁରେ ପରିଣତ କରିଥିବା, ବାଷ୍ପୀୟ ଓ ତାଡ଼ିତ ଆଲୋକର ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ତମୋମୟୀ ରଜନୀରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆବିର୍ଭାବ କରି କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଆଲୋକଧାରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୂର କରିଥିବା ଏବଂ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏବଂ ଅପରିମେୟ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତା, ବିଶ୍ୱପିତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପଣ କରି ଉନ୍ନତ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଆମୋଦ ଭଣ୍ଡାରରେ ନିମଜ୍ଜିତ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖି କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ଯେ ଏହି ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସମୟରେ ସେହି ବାନର ଜାତୀୟ ଗୋଟାଏ ଚତୁଷ୍ପଦ ପ୍ରାଣୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନ ଥିଲା । ଡାରବିନଙ୍କର ଏହି ମତଟି ସତ୍ୟ ହେଉ ବା ମିଥ୍ୟା ହେଉ, ଭାବୁକ କିଛିକ୍ଷଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ବୁଝି ପାରିବେ ଡାରୱିନଙ୍କ କଥାରେ କି ମହତ୍ ସତ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି; ତଥାପି ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ, ଅନ୍ୱେଷଣପ୍ରବୃତ୍ତିବିହୀନ ମାନବ ମନରେ ଏହି ସତ୍ୟର ଧାରଣା କରାଇବା ନିତାନ୍ତ ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଯାଦୁଘରର ସେହି କଙ୍କାଳାବଶେଷ ଗୁଡ଼ିକ ଟିକିଏ ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଦେଖି ଆସିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ, ସେ ମୂର୍ଖ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ପଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଓ ଅନ୍ୱେଷଣ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ସହଜରେ ଡାରୱିନଙ୍କ କଥାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିବେ ।

ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀ ଦେବମନ୍ଦିରରେ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାର ମୂଳ ଏହିପରି କିଛି ଆମ୍ଭେମାନେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଢ଼ୁ, ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁଠାରୁ ବଡ଼; "ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ମୈଥୁନଞ୍ଚ ସାମାନ୍ୟମେତତ୍ ପଶୁଭିର୍ନରାଣାଂ;" ମନୁଷ୍ୟର କାମ କ୍ରୋଧ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତଃଶତ୍ରୁ ଅଛନ୍ତି; ଯେତେଦିନ ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଏହି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି ପାରି ନାହିଁ, ତେତେଦିନ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏବଂ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ସେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତା, ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ସହଜ ବୋଧ ହେଉଅଛି ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏହାର ସତ୍ୟତା କିଏ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ? ଲୋକେ ଏହି ଉଚ୍ଚ ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣିଲାବେଳେ ବା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ତାହାର ଅର୍ଥ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝି ନ ଥାନ୍ତି ଏବଂ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କଥାଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ବକ୍ତା ବା ପୁସ୍ତକକୁ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଅତଏବ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଏହି ଅପବ୍ୟବହାର ବନ୍ଦ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବସ୍ତୁ-ସମ୍ବନ୍ଧ-ବିହୀନ (Abstract) ଗୂଢ଼ ସତ୍ୟ ଗୁଡିକ ବସ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ (Concrete) କରିଦେବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ମାର୍ଜିତ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ କୁତ୍ସିତ ଓ କୁରୁଚିବ୍ୟଞ୍ଜକ ବୋଲି କହୁଅଛୁଁ, ସେ ସବୁ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଦେବମନ୍ଦିରରେ ବହୁ ଲୋକର ସମାଗମ ହୁଏ । ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର, ପଣ୍ଡିତ, ମୂର୍ଖ, ବାଳକ, ବୃଦ୍ଧ ନରନାରୀ ସମସ୍ତେ ସେଠାକୁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ଯାହା ଦେଖି ଓ ଶୁଣି ଯାଆନ୍ତି, ତାହାର ଧର୍ମ ସଙ୍ଗରେ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ସେ

ସବୁ ଶୀଘ୍ର ପାସୋର ଯାଏ ନାହିଁ । ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟତ୍ର ରଖିଥିଲେ, ଲୋକେ କେବଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ନ ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଏବଂ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ପବିତ୍ରତାର ସଂଯୋଗ କରାଯାଇଥାଏ, ସେଠାରେ ତାହା ନ ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ୍ତର ହେବାର ନିତାନ୍ତ ସମ୍ଭାବନା । ଲୋକେ ନେତ୍ରପ୍ରୀତି ନିମନ୍ତେ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଆସନ୍ତେ, ମାତ୍ର ସେଥିରେ ତ ଶିଳ୍ପୀର ପବିତ୍ର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବସ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧ ବିହୀନ ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ ବସ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ ଚିତ୍ରରେ ସହଜବୋଧ୍ୟ କରିଦେବା ନିମନ୍ତେ ପରିଣାମଦର୍ଶୀ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶିଳ୍ପୀ ଦେବାଳୟକୁ ମନୋନୀତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ, ମନ୍ଦିରର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଅଂଶରେ ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ, ସିଂହ ପ୍ରଭୃତିର ଚିତ୍ର ଅଛି । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ପଶୁଜାତି ପ୍ରାଣିସମାଜର ପ୍ରଥମ ବା ନିମ୍ନତମ ଜୀବ । ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାଡ଼ିରେ ପଶୁ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ-ସିଂହ ହସ୍ତୀକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଅଛି, ସର୍ପ ଲାଙ୍ଗୁଳ ଦ୍ୱାରା ମୃଗକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଅଛି, ଇତ୍ୟାଦି । ଏଥିରେ ପଶୁର ପାଶବ ପ୍ରକୃତିର ବିକାଶ ଦେଖାଇ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ତା ଉପରଧାଡ଼ିରେ ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । କେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ସିଂହ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, କେଉଁଠାରେ ଦିଓଟି ମନୁଷ୍ୟ ବାହୁଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ, କେଉଁଠାରେ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଦିଓଟି କୁତ୍ସିତ ଭାବରେ ସହବାସରେ ରତ. । ଏ ସବୁରୁ ଜଣାଯାଏ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ପଶୁ ସଙ୍ଗେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଅଛି ଏବଂ ପଶୁ ଯେଉଁସ୍ଥଳରେ ଜୟଲାଭ କରି ପାରିନାହିଁ, ସେଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଜଗତରେ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ତତ୍ପରେ ମାନବ ସମାଜରେ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିମନ୍ତେ, ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛି; ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ ହେଲା ପରେ ବିଳାସ ଆଡ଼କୁ ମନ ଦେଇ ଅଛି । ଅଥବା ଆଉ ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଗଲେ ଏସବୁ ଛବି ଦେଖି ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ଉନ୍ନତିର ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ଅନ୍ତରସ୍ଥ ପାଶବ ପ୍ରକୃତିର ଦାସ ହୋଇଥାଏ । କାମ, କ୍ରୋଧ ପ୍ରଭୃତି ତାହାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ରିପୁ ଗୁଡ଼ିକ ଶିଳ୍ପୀ ଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଇ ଦେଇଥାନ୍ତେ; ମାତ୍ର କାମ ଓ କ୍ରୋଧକୁ ବସ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଇ ଦେବା ଯେପରି ସହଜ, ଲୋଭ, ମୋହ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଚିତ୍ରରେ ଦେଖାଇବା ସେପରି ସହଜ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ କେବଳ, କାମ ଓ କ୍ରୋଧକୁ ବସ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତତର ଅବସ୍ଥାରେ ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରିପୁଗୁଡ଼ିକୁ ଏହିପରି ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ଓ କାମ କ୍ରୋଧ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହେବା—ଏ ଉଭୟକୁ ସେମାନେ ଏକସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ କାମ, କ୍ରୋଧ ପ୍ରଭୃତି, ଉନ୍ନତ ମାନବର ନୀଚ ପାଶବ ପ୍ରକୃତି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ପୁଣି ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ୍ଦିରକୁ ସ୍ଥୂଳତଃ ପ୍ରଧାନ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ନିମ୍ନାଂଶରେ ମନୁଷ୍ୟର ନୀଚ ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଉତ୍ତରାର୍ଦ୍ଧରେ ତାହାର ଉଚ୍ଚ ପ୍ରକୃତି । ଏଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ନୀଚ ପଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ । ସେ ଏକାବେଳକେ ଦେବତା ରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେତେବେଳେ ମାନବ କୌଣସିଠାରେ ସିଂହ ଉପରେ, କୌଣସିଠାରେ ହସ୍ତୀ ଉପରେ, କୌଣସିଠାରେ ବା ମୟୂର ପୃଷ୍ଠରେ ବସିଅଛି । ସେ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ପରାଜୟ କରି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି । ତାହାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପଶୁତ୍ୱ ଏକାବେଳକେ ଲୋପ ପାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତା—କିଏ ଶିବ, କିଏ ଗଣେଶ, କିଏ ବା

ସ୍ରଷ୍ଟା । ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ଅବସ୍ଥା ସହଜଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଏ ଛବିଗୁଡ଼ିକ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଏବଂ ଦୂରତାବଶତଃ ତାହାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣାଗଲା, ଏ ସବୁ ମୂର୍ତ୍ତିସ୍ଥାପନ ବେଳେ ଶିଳ୍ପୀର ମନରେ କି ମହତ୍ ଓ ପବିତ୍ର ଅଭିପ୍ରାୟ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ପକାଇ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅଧିକାଂଶ 'ଶିକ୍ଷିତ' ଓ ସମସ୍ତ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ (ଅବଶ୍ୟ ଏଠାରେ ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକଙ୍କ କଥା କୁହା ଯାଉଛି) କହିଥାନ୍ତି, ପୂର୍ବେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଯୁଗରେ ଭାରତ ଅତିଶୟ ଉନ୍ନତ ଥିଲା, ସମାଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପବିତ୍ର ଥିଲା । ଲୋକେ ପାପ କଣ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ, ଈଶ୍ୱର ପରାୟଣତା, ପିତୃ ମାତୃଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ସୁଦୃଢ଼ ଭାବରେ ସମାଜରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଏହାର ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଚୋରର ଭୟ ନ ଥିବାରୁ ଦୁଆରରେ ଖିଲି ବନ୍ଦ ନ କରିବା, ପିତୃ ଆଜ୍ଞା ପାଳିବା ନିମନ୍ତେ ରାମ ରାଜ ସିଂହାସନ ଛାଡ଼ି ବନକୁ ଯିବା, ବଶିଷ୍ଠ ନାରଦ ପ୍ରଭୃତି ଋଷିମାନେ ସମାଜର ସୁଖ ତ୍ୟାଗକରି ଅରଣ୍ୟରେ ଯୋଗ ସାଧନା କରିବା ପ୍ରଭୃତି କଥା ସେମାନେ କହିଥାନ୍ତି । ଏ ସବୁ କଥାର ସତ୍ୟତାରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାଉନାହୁଁ । ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଯୁଗରେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଶିକ୍ଷିତ ଥିଲା, ଏକଥା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟର ଆଦର୍ଶ, କାଳର ଉନ୍ନତ ସ୍ରୋତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯାଇ ଅଛି । "ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ" ମାତ୍ର ଆଉ ଆଜିକାଲି ଖଟୁନାହିଁ । ଗାଈ ପେଟ ପୂରାଇ ପଡ଼ିଆରେ ଚରି ଆସିଲା, ବାନର ବୃକ୍ଷ ଡାଳରେ ବସି ଫଳ ଖାଇଲା, ବ୍ୟାଘ୍ର ମୃଗର ରକ୍ତ ମାଂସରେ ଉଦର ତୃପ୍ତ କଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଅଭାବ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ, କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ମୈଥୁନର ଜୀବ ନୁହେଁ ବୋଲି ଆଗେ କହିଅଛୁ । ସେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ 'ପ୍ରାଣୀ ନୁହେଁ । ଶରୀରଠାରୁ ଭିନ୍ନ ତାର ଆଉ କିଛି ଅଛି ଏବଂ ଶାରୀରିକ ଅଭାବ ମୋଚନରେ ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ତୃପ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତାହାର ସେହି "ଆଉକିଛି"ର ତୃପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ, ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ମୈଥୁନ ପଛରେ ଅନ୍ୟବସ୍ତୁର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହି ବସ୍ତୁଟି ଅପରିଜ୍ଞେୟ ଓ ଅପରିଲଭ୍ୟ । ସୁତରାଂ, ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି ସମୟରେ କହି ନପାରେ "ମୋର ଅଭାବ ନାହିଁ" । ବାସ୍ତବିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତୃପ୍ତି (Absolute satisfaction) ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦିଆ ଯାଇ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ (ultimate object) ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ, ତାହାର ଧାରଣା କରି ନ ପାରିବା ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ସେହି ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟର ଅସମ୍ପର୍କୀୟ ବସ୍ତୁମାନ ଧରିବାକୁ ଯାଏ । କେହି ଧନ, କେହିମାନ, କେହି ବିଦ୍ୟା, କେହି ବନ୍ଧୁ, କେହି ବା ଏକାବେଳେକେ ଦୁଇ ତିନିଗୋଟି ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟର ଭ୍ରମକଳ୍ପିତ ମୂର୍ତ୍ତି ମାତ୍ର । ମନୁଷ୍ୟ ଧନ, ମାନ ବିଦ୍ୟା, ବନ୍ଧୁ, ଉପାର୍ଜନର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଲା ପରେ ଦେଖେ ସେ ତାହାର ଆଶା ବିଫଳ, ତାହାର ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ଭ୍ରମରେ ଆବିଷ୍କୃତ କୌଣସି ଅଯଥା ପଥରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ତାହାର ଅତୃପ୍ତି ପୂର୍ବପରି ଅତୃପ୍ତହିଁ ରହିଅଛି । ବାସ୍ତବିକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତୃପ୍ତି ଦିଆଯାଇନାହିଁ । ଏଥିରେ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁର ପ୍ରଭେଦ ନିହିତ । ମନୁଷ୍ୟ କଦାପି କହି ନ ପାରେ, 'ମୋର ଅଭିଳାଷ ପରିତୃପ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଆଉ ମୋର କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।' ଆଜି ଏଇଟା ଆବଶ୍ୟକ, ଆଜି ସେଇଟା ଆବଶ୍ୟକ ଏହି ପ୍ରକାର ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେଶି ବେଶି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଜାତି ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଅଭାବ ତିଆରି କରି ତାହାର ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ, ସେହି

ଜାତି ସେହିପରିମାଣରେ ସଭ୍ୟ ଓ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ । ଅତଏବ, ପଞ୍ଚବସ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ କହି ବୃକ୍ଷପତ୍ର ବା ବଲ୍କଳ ପରିଧାନ କରିବା ବା ଘୃତାନ୍ନ କ୍ଷୁଧା ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଏକମାତ୍ର ଭକ୍ଷଣୀୟ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ସ୍ଥିର କରି ନିମ୍ବ ଫଳରେ ଉଦର ତୃପ୍ତି କରିବାର ଯୁଗ ଆଉ ନାହିଁ । କେତେ କେତେ ନୂତନ ବସ୍ତୁ ଆବିଷ୍କୃତ ଓ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଅଛି । ବାସ୍ତବିକ ଗତ କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀରେ ଏତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଗଲାଣି ଯେ, ଯଦି ଦୁଇ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର କୌଣସି ଲୋକ ଆଜି ଜୀବିତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତେ, ସେ ଏହି ନବୀକୃତ ପୃଥିବୀକୁ ତାଙ୍କର ନିଜ ବାସଭୂମି ବୋଲି ଚିହ୍ନି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ଏବଂ ଏହି ନବୀନ ଯୁଗର ଉନ୍ନତିରେ ତାଙ୍କର ନେତ୍ର ଝଲକି ପଡ଼ନ୍ତା । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଆମ୍ଭ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କର ଯେତେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସଭ୍ୟତା ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ବୋଲି କହିବା ଜଗତର ଉନ୍ନତିମୁଖ-ଇତିହାସରେ ଅଜ୍ଞତା ମାତ୍ର । ବାସ୍ତବିକ କବିଙ୍କ ଚିନ୍ତାରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଗଲେ, ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ଏକ ମହତ୍, ଉନ୍ନତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ପ୍ରଧାବିତ ହେଉଅଛି । ପୃଥିବୀର ଜ୍ଞାନ, ବିଦ୍ୟା, ସଭ୍ୟତା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୌଷ୍ଠବ, ଉନ୍ନତି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି । ଜଗତ୍ କାଲି ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା, ଆଜି ତାହାଠାରୁ ଟିକିଏ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଯାଇଅଛି ଏବଂ କାଲିମଧ୍ୟ ଆଉ ଟିକିଏ ଯିବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ହଜାରେ ବା ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଲୋକଚକ୍ଷୁକୁ ଯାହା ଭଲ ଦେଖାଯାଉଥିଲା, ଲୋକରସନାକୁ ଯାହା ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା, ତାହା ଆଜି ଭଲ ଦେଖାଯିବା, ଶୁଣାଯିବା ଓ ଲାଗିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ଲୋକେ ବୃକ୍ଷଡାଳ ପିନ୍ଧୁଥିବା ଜନସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ବଲ୍କଳ ପିନ୍ଧି ସଭ୍ୟ ବୋଲାଉଥିଲେ । ଉଲଙ୍ଗ ହେବା ସମାଜରେ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଉ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଦିଓଟି ମୋଜା ନ ପିନ୍ଧି, ତଳ ପାଦକୁ ଖୋଲା ରଖି ଭଦ୍ର ଲୋକଙ୍କ ସଂଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟତା ଆଡ଼ ଗୃହାଣି ଗୃହେଁ, ଗୋଟାଏ ଉଲଙ୍ଗ ନାରୀର ଛବି ବା ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ସହବାସ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ରଖି ଲୋକଙ୍କ ରୁଚିକୁ କଳୁଷିତ ଓ ବିପଥଗାମୀ କଲେ ସେ କିପରି ମୂକ ଭାବରେ ସହ୍ୟ କରିବ ? ଏହି କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା ବୋଲି ଯେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ନ ଲାଗିବ, ଏକଥା କହିବା ପଣ୍ଡିତ-ସୁଲଭ ବିବେକର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରରେ ରହିବା ଲୋକଙ୍କୁ ତୃପ୍ତିକର ବୋଧ ହେଉଥିଲା ବୋଲି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସପ୍ତତଳ ପ୍ରାସାଦ ଭୂମିସାତ୍ କରିବାକୁ ହେବ, ଲୋକେ ପଦ-ବ୍ରଜରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ, ଗୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ, କରି ଆସୁଥିଲେ ବୋଲି ଯେ ଆଜି ବାଷ୍ପୀୟ ଓ ତାଡ଼ିତଯାନ ସବୁ ଭାଙ୍ଗି-ପକାଇବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଦୁଇସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଋଷିଶିଷ୍ୟ ଇଙ୍ଗୁଦୀ ପ୍ରଦୀପରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରି ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଯେ ଆଜି ତାଡ଼ିତାଲୋକର ଉଦ୍ଭାବନ ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଅଛି ବୋଲିବାକୁ ହେବ, ଏ କଥା, କେହି କହିବେ ନାହିଁ । କାଳର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସମାଜର ଆଦର୍ଶ ନିଶ୍ଚୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମାଜିକ ରୁଚି ନିଶ୍ଚୟ ବଦଳିଯିବ । ଏଥିରେ କାହାରି ହାତ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତି ସମାଜ ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ଆସୁଅଛି । ସମାଜର ତଳଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇନାହାନ୍ତି । କୌଣସି ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ନୀଚଶ୍ରେଣୀୟ ଲୋକଙ୍କର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ହେଲେ କେହି ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଉଚ୍ଚଜାତିମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା କରି ଟିକିଏ ଜ୍ଞାନଲାଭ

କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସମ୍ଭବତଃ ଶିକ୍ଷାବଳରେ ଭଲରୁ ମନ୍ଦଟାକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଦେଖି ପାରୁଥିଲେ । ସୁତରାଂ, କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ହୁଏତ କାଳୁଷ୍ୟ ଜାତ ହେଉ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅପରିମାର୍ଜିତ-ବିଚାରଶକ୍ତି ସଂପନ୍ନ ନୀଚ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମନ ଯେ କଳୁଷିତ ହେଉ ନ ଥିଲା, ତାହା କଦାପି ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ କଥା ବୁଝୁଥିଲା କିଏ ? ସେମାନେ ନୀଚ, ଦାସତ୍ୱ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ପର ଆଦେଶ ପାଳନ ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଧର୍ମରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ନୈତିକପତନ ହେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବାସ୍ତବିକ କ୍ଷତି ହେଉ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେ ସମାଜର ଅବସ୍ଥା ନାହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଜି ସମାଜର ନେତା ଓ ପରିତ୍ରାଣ କର୍ତ୍ତା ନୁହେଁ । ଆଜି ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ନୀଚତମ ଚଣ୍ଡାଳର ସମାଜ ସଭ୍ୟତାରେ ସମାନ ଅଧିକାର । ଦେଶର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାହା କରିପାରେ, ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ମଧ୍ୟ ତାହା ଆଶା କରିଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜ କହିଲେ କେବଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚଣ୍ଡାଳପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ସମାଜର ଗଠନରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ । ନୈତିକ ଓ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜୀବନର ଉନ୍ନତିକରଣରେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଆଦିର ଆଲୋଚନାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଯେପରି ଅଧିକାର ଶୂଦ୍ରାଦି ନୀଚ ଜାତିର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଧିକାର ଅଛି । ବାସ୍ତବିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ଦାର୍ଶନିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି । ସେ ବସ୍ତ୍ରବୟନ ବ୍ୟବସାୟୀ ତନ୍ତୁବାୟ ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ, ପ୍ରଧାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ରସାୟନବେତ୍ତାମାନେ କାୟସ୍ଥାଦି କୁଳରୁ ଜାତ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଧିକାର ସମାନ ବୋଲି ଯେ ସମସ୍ତେ ସମାନପରିମାଣ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ, ତାହା ନୁହେଁ । ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ ବା ପରମ୍ପରା ଗତ ଗ୍ରୁଡ଼ପାରିବାର ପ୍ରବଣତା ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭେଦ ଘଟୁଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ସମାଜର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର ମନ କଳୁଷିତ ହୋଇ ନ ପାରେ (ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ); କିନ୍ତୁ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ କଳୁଷିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂର୍ବେ ସମାଜର ପ୍ରଥମସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଭୋଗ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଚଳିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସଂଯତ ଭାବରେ ଚଳିବା ଅବଶ୍ୟ ଭଲକଥା; କିନ୍ତୁ ନିୟମ ନ ମାନି ଚଳିବାଦ୍ୱାରା କି ଦୋଷ ବା ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ଏହା ଯେ ଥରେ ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ, ତାହା ପକ୍ଷରେ ନିୟମମାନି ଚଳିବାର କିଛି ମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ପୂର୍ବ ଯୁଗର ନିୟମରେ ଏହି ଏକ ପ୍ରଧାନ ଦୋଷ ଥିଲା ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାସ୍ରୋତ ଅଗ୍ରସର ହେବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ କେତେଗୋଟି ନାଳ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଋଷିବର୍ଗ ଖୋଲାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଳଘଣ୍ଟା ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଉଥିଲା । ଅତଏବ, ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହାକୁ ସ୍ୱାଧୀନଚିନ୍ତା କହୁଅଛୁ, ତାହା ନିମନ୍ତେ ସେ କାଳରେ କ୍ଷେତ୍ର ନ ଥିଲା । କାନରେ ପଇତା ଦେଇ ପ୍ରସ୍ରା କରିବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି, ଦର୍ଶନରେ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରତିମାପୂଜା ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରତିମାପୂଜାର ଅଖଣ୍ଡନୀୟତା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନଚିନ୍ତାର ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ସେ ଯାହାହେଉ, ପୁରାତନ ଯୁଗ କିନ୍ତୁ ଆଜି ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ଅଭାବ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଯୁଗଆସିଲାଣି, କୁମାର୍ଗ ଓ ସୁମାର୍ଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଖୋଲା । ଯାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଅଛି, ସେ ସହଜରେ ବୁଝୁଅଛି, କେଉଁଟି ସୁମାର୍ଗ କେଉଁଟି କୁମାର୍ଗ । ପୂର୍ବେ ଲୋକେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କୁମାର୍ଗରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ପିଲାକାଳୁ ସମାଜରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହି, ପିଲାକାଳୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମରେ ଚିନ୍ତା କରି ସେମାନେ ମନ୍ଦ କଣ ଜାଣି ପାରୁ ନ ଥିଲେ; ସୁତରାଂ, ଭଲଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ଭଲ

କଣ ତାହାର ଭଲତ୍ୱ କାହିଁରେ ଅଛି, ଏସବୁ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ ଭଲମନ୍ଦ ଉଭୟକୁ ସମାନଭାବରେ ବୁଝୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ କୁମାର୍ଗରେ ଯିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯଦି କେହି ସରଳ ସୁଗମ୍ୟ କୁମାର୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ଜଟିଳ, ଆପାତତଃ କଣ୍ଟକମୟ ସୁମାର୍ଗରେ ଚାଲନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକ, ପ୍ରକୃତ ବୀର, ପ୍ରକୃତ ବିଜ୍ଞ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବେ ସ୍ୱାଧୀନତା ନ ଥିଲା, ଅତଏବ ଯଥାର୍ଥ ଧର୍ମ ନ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନତାର କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି । ଅତଏବ ଧର୍ମର ବିକାଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି ।

ତେବେ ସ୍ୱାଧୀନତା, ଧର୍ମ ନିମନ୍ତେ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଯେ କୁମାର୍ଗର ପ୍ରଲୋଭନ ବଢ଼ାଇ ଦେବାକୁ ହେବ, ତାହା ନୁହେଁ । ପାହାଡ଼ରେ ଉଠିବାଠାରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ଯେପରି ସହଜ, କୁମାର୍ଗ ଦେଖିଲେ ସୁମାର୍ଗ ଛାଡ଼ି ସେ ଆଡ଼କୁ ଯିବା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସେହିପରି ସହଜ । ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବତଃ ଟିକିଏ ଦୁର୍ବଳ ଏବଂ ସହଜ ସାଧ୍ୟ କର୍ମଟି କରିବା ତାହାର ପ୍ରକୃତି । ପାଣି ଯେପରି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଲେ କେବଳ ତଳକୁ ବହିଯାଏ, ମନୁଷ୍ୟ ସେହିପରି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଲା ମାତ୍ରକେ କୁମାର୍ଗରେ ଯିବାକୁ ତତ୍ପର । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁର୍ବଳତା ବଢ଼ାଇ ତାହାକୁ ପ୍ରଲୋଭନ ଦ୍ୱାରା କୁମାର୍ଗରେ ଘେନିଯିବା ପଶୁତ୍ୱ ମାତ୍ର । ଉତ୍କଳର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସବୁ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ରଖାଯାଇଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ଦର୍ଶକକୁ କୁମାର୍ଗ ଆଡ଼କୁ ଟାଣିନେବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି କରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ବ୍ୟକ୍ତି ମନ୍ଦ କଥା ବୁଝିବାର ସୁଯୋଗ ଓ ସମୟ ପାଇ ନ ଥିବାରୁ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ସେ କୁତ୍ସିତତ୍ୱ ଦେଖି ପାରି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ସ୍ୱାଧୀନତାର ଯୁଗରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ଦେଖିଲେ, ମନରେ ନିଶ୍ଚୟ କାଲୁଷ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରିବ ଏବଂ କୁମାର୍ଗର ପ୍ରଲୋଭନ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭାବରେ ବଢ଼ିଯିବ । ବସ୍ତୁତଃ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଯୁଗରେ ଏହିପରି ଦେଖାଯାଏ । ଆଜି ମନୁଷ୍ୟର କଳ୍ପନାଶକ୍ତି ବଢ଼ିଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ଯୁବକ ଫୁଲଟିଏ ଦେଖିଲେ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ଛିଣ୍ଡାଇ ଘେନି ଯାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଫୁଲଟିର ଦର୍ଶନରେ ଆଧୁନିକ ଯୁବକ ମନରେ କେତେ ଭାବର ଲହରୀ ଉତ୍ଥିତ ହେଉଅଛି । ସେଥିରୁ ହଠାତ୍ ତାହାର ବାଲ୍ୟ ସ୍ମୃତି ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠୁଅଛି, ଏବଂ ମାନବ ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାହାକୁ ଘେନି ଯାଇ ଫୁଲର ରମଣୀୟତା ତାହାକୁ ତାହାର ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ କଥା ଜଣାଇ ଦେଉଅଛି । ଫୁଲରେ ଯୁବକର ଆତ୍ମସ୍ମୃତି, ଫୁଲରେ ଯୁବକର ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତି, ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟଟି ଦେଖି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ବାଳକ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଉ ନ ଥିଲା, ଆଜି ସେହି ଦୃଶ୍ୟଟି ଦେଖିଲେ, କୋମଳ ବାଳକର ପ୍ରାଣରେ କୁଠାରାଘାତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ବିରଳ ନୁହେ । ବାସ୍ତବିକ ମନ୍ଦ ଚରିତ୍ର ବାଳକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ପଥ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରାଚୀରରେ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ ଦେଖି ଅନେକ ସମୟରେ ସାଧାରଣ ଯୁବକର ମନ ଟିକିଏ କଳୁଷିତ ହୋଇଥାଏ । ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସମ୍ଭୋଗାଦି ଦେଖିଲେ ଏହି କାଲୁଷ୍ୟର ପ୍ରଖରତା ଆହୁରି ବଢ଼ିଯାଏ ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ନରନାରୀର ସମ୍ଭୋଗର ଚିତ୍ର ଯୁବକର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ହୃଦୟ ଏକାବେଳକେ କର୍ଦ୍ଦମମୟ ହୋଇପଡ଼େ । କାମ ମନୁଷ୍ୟର ଅତୀବ ଭୟାବହ ଶତ୍ରୁ । କୌଣସିଠାରେ ଦୁଇଜଣ ଭୀଷଣ କ୍ରୋଧ ସହକାରେ ବିବାଦ କରୁଥିବାର ଦେଖି କାହାରି ମନରେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରାୟ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ସାଧାରଣତଃ ଦୟା ଭାବ ଜନ୍ମିଥାଏ । କୌଣସି ଲୋକ ଲୋଭ ପରବଶ ହୋଇ ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତି ଅପହରଣ କରିଥିବାର ଶୁଣିଲେ, କ୍ଷଣକ ନିମନ୍ତେ ମନରେ ଟିକିଏ ଲୋଭର ସଞ୍ଚାର ହୋଇପାରେ, ମାତ୍ର ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚୋରର କର୍ମପ୍ରତି ଯେଉଁ ଘୃଣା ଆସେ, ସେଥିରେ ତାହା ଲୁଚିଯାଏ ।

ମାତ୍ର କାମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏପରି ନୁହେଁ । ଅତଏବ ଧୀର ପୁରୁଷର ମଧ୍ୟ ମନ, କୌଣସି ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀର ନୟନ-ଯୁଗଳ ଦର୍ଶନରେ ବିଚଳିତ ହୋଇଯାଏ । ଅନେକ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ସଂଯତ ଋଷି, ରମଣୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଲୋଭିତ ହୋଇ ଋଷି ଜନଯୋଗ୍ୟ ଚରିତ୍ରରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା କଥା ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଲେଖାଅଛି । ମାତ୍ର ରାଗାନ୍ୱିତ ବା ଲୋଭ ପରବଶ କୌଣସି ଲୋକକୁ ଦେଖି କେବେ କାହାର ମନ ବିଚଳିତ ହୋଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ସମୁଦ୍ରକୂଳରୁ ବହୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଆମେରିକା ଅନ୍ତର୍ଗତ କୌଣସି ଏକ ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ଜମିଦାର ବାସ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଂଶରେ ଯେତେ ପୁତ୍ର ଜାତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖି ଯୌବନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ପରେ, ସମସ୍ତେ ଜାହାଜର କର୍ମଚାରୀ ହୋଇ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ କନ୍ୟାମାନେ ସମୁଦ୍ର ଭ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଅନ୍ତି । ଏପରି ଅନେକ ଥର ହେବାରୁ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଆଉ ସମୁଦ୍ର ଓ ଜାହାଜ ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା ପଢ଼ିବାକୁ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ତଥାଚ ଉପଯୁକ୍ତ ବୟସ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଯୁବକମାନେ ପୂର୍ବପରି ଜାହାଜକୁ ଚାଲିଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଯୁବତୀମାନେ ସମୁଦ୍ର ବିହାର ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲେ । ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ ଜୀବନରେ ସମୁଦ୍ର ଦେଖିନାହିଁ, ସମୁଦ୍ରର ସୁଖଭୋଗ କରିନାହିଁ ବା ସମୁଦ୍ର ବିଷୟରେ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣିନାହିଁ କି ପଢ଼ିନାହିଁ, ସେ କି ପାଇଁ ଉତ୍ତର ଜୀବନରେ ସମୁଦ୍ର ବିହାରରେ ମନ ବଳାଇବ, କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଏହାର କାରଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁ କରୁ ଅନେକକାଳ ପରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଖୋଜି ଖୋଜି ବାହାର କଲେ—ଜମିଦାରଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ସନ୍ତାନମାନେ ଶୈଶବ ଜୀବନ କଟାଉଥିଲେ ତାହାର ଛାତ ଓ କାନ୍ଥରେ ଯେଉଁସବୁ ଚିତ୍ର ଲେଖା ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ କେଉଁଠାରେ ଲହରୀମାଳା ଗୋଟିକ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆସି ନୟନକୁ ମୋହିତ କରୁଅଛି, କେଉଁଠାରେ ବା ଖଣ୍ଡିଏ ଜାହାଜ ଶତ ଶତ ନରନାରୀ ଘେନି ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରଶାନ୍ତ ବକ୍ଷରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛି, ଇତ୍ୟାଦି । ସେ କହିଲେ, ସମୁଦ୍ରର ଏହି ଚିତ୍ର ଶୈଶବ କାଳରୁ ଦେଖି ଦେଖି ସନ୍ତାନଙ୍କ ମନରେ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣ ଜନ୍ମେ ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ସେମାନେ ଗୃହର ସୁଖ ଛାଡ଼ି ସମୁଦ୍ରର ସୁଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ପରେ ସେହି ଚିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗିଦେବାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ସମୁଦ୍ର ବିହାର ଅଭିଳାଷ ଆଉ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ସମୁଦ୍ରପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଜନ୍ମାଇବାକୁ ସମୁଦ୍ରର ଛବିର ଯେ ଶକ୍ତି, ତାହା କାମବିକାର ଜନ୍ମାଇବା ପାଇଁ ନରନାରୀଙ୍କର ସମ୍ଭୋଗର ଚିତ୍ର ତୁଳନାରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଯେତେ ଦୋଷହୀନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ଯୁଗରେ ଦେବାଳୟର କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଜନସାଧାରଣର ମାର୍ଜିତ ବା ମାର୍ଜନା ମୁଖ ରୁଚିକୁ କଳୁଷିତ କରି ସମାଜରେ ବହୁ ଅନିଷ୍ଟ ଘଟାଇବ, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀକୁ ଦୋଷ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ । ତାହାର ଶିଳ୍ପ କୌଶଳ ଯେପରି ବିଚିତ୍ର, ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିହୀନ ସତ୍ୟଟିକୁ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଖାଇ ଦେବାର ବିଚକ୍ଷଣତା, ସେହିପରି ଅଦ୍ଭୁତ । ଦୋଷ ଯଦି କାହାର ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉନ୍ନତ ଯୁଗର ଦୋଷ, ମନ୍ଦରୁ ଭଲକୁ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନର ଦୋଷ ।

ଯାହାହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ କାହାର ଦୋଷ ସେ କଥା ବିଚାର କରିବାର ଆଉ ଅବସର ନାହିଁ, ବା ଯାହାଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିବା

ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଏବଂ ଯାହାକୁ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତ କୁତ୍ସିତ ଅଶ୍ଳୀଳ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି, ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଆଉ ଭଲ ବାଛିବାର ସମୟ ନାହିଁ । ଅଶ୍ଳୀଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ମନ ସଂଯତ ହୁଏ ବୋଲି ଯେଉଁ ସାଧକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ନିଜର କର୍ମ-ଭବନରେ, ଶୟନାଗାରରେ, ବିଶ୍ରାମାଳୟରେ ଶତ ଶତ ଅଶ୍ଳୀଳ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ଏକାକୀ ସଂଯମ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତୁ; ସାଧାରଣ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରତିବାସୀ ବନ୍ଧୁବର୍ଗଙ୍କୁ ଯେନ ଏହି ନବ ଜାଗରଣର ଯୁଗରେ ସଂଯମ ଶିଖିବାର ସମୟ ଆଉ ନାହିଁ, ମନ୍ଦିରରେ କୁତ୍ସିତ ଛବି ରଖିବାଦ୍ୱାରା ବଜ୍ରପାତ ନିବାରିତ ହୁଏ ବୋଲି ଯେଉଁ ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କର ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସପ୍ତତଳ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମାଣ କରି ତହିଁ ଉପରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଶ୍ଳୀଳ କୁରୁଚିବ୍ୟଞ୍ଜକ କୁତ୍ସିତ ମୂର୍ତ୍ତି ସନ୍ନିବେଶିତ କରି ନିର୍ଭୟରେ ଶୟନ କରନ୍ତୁ । ଅଶ୍ଳୀଳ ମୂର୍ତ୍ତିର ସହକାରିତା ବ୍ୟତୀତ ବଜ୍ର ପ୍ରହାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ମନ୍ଦିର ପକ୍ଷରେ ଯଦି ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ତେବେ ମନ୍ଦିର ଭୂମିସାତ୍ ହେବା ବରଂ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ମାନବ ସମାଜର ଚରିତ୍ର ବିନିମୟରେ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ରକ୍ଷା କରିବା କଦାପି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଦେବାଳୟଟିଏ ଯେତେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମାନବ ଚରିତ୍ର ତୁଳନାରେ ତାହାର ଆଦରଣୀୟତା ଅତି ଅଳ୍ପ । ଅତଏବ, ସମାଜର ଯେଉଁମାନେ ନେତା, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ଗଢ଼ା ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ, ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଜ୍ଞାନ ବଳରେ ମାନବର ପ୍ରକୃତ ଅଭାବ ବୁଝିପାରୁ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଭ୍ରାତା ଓ ପ୍ରତିବାସୀ ପ୍ରତି ଅଣୁମାତ୍ର ସହାନୁଭୂତି ଅଛି, ଯେଉଁମାନେ ଚରିତ୍ରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଧର୍ମ ଜଗତରେ ଚରିତ୍ରର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ମାନବଜାତିର ଧର୍ମଗୁରୁ, ନୈତିକ ଅଧ୍ୟାପକ ଏବଂ ଜୀବନର ଅପରିସୀମ ମାର୍ଗରେ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନା, ସେମାନେ ଉତ୍କଳର ପବିତ୍ର ଦେବାଳୟମାନଙ୍କରୁ ଅପବିତ୍ର କୁତ୍ସିତ କୁରୁଚିବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅଶ୍ଳୀଳ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଅବିଳମ୍ବେ ଉଠାଇଦେବା ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତୁ । ସମାଜର ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ରୁଚିର ପରିମାର୍ଜ୍ଜନା ନିମନ୍ତେ ସୁବିଧା କରିଦେବା, ସେମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଏ ସବୁ ଛଡ଼ା ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କୌତୂହଳମୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ଅନେକ ମନ୍ଦିରରେ ଦେଖାଯାଏ, ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗଟି ନାରୀର ଅବୟବ ଏବଂ ନିମ୍ନାଂଶଟି ସର୍ପର ଲାଙ୍ଗୁଳ । ମାତ୍ର ଏପରି ପ୍ରାଣୀର ଉଲ୍ଲେଖ ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣରେ ମିଳେ ନାହିଁ । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶରେ **"upward man and downward fish"** ଏପରି ଛବି ଅସଂଖ୍ୟ ଏବଂ ଗ୍ରୀସୀୟ ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏଥିରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି, ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରୀସୀୟ ଶିଳ୍ପର ଅନୁକରଣରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ହାଣ୍ଟରସାହେବ କହି ଅଛନ୍ତି—"କୋଣାର୍କର ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ାର ନାସା ରୋମୀୟ ଘୋଡ଼ାର ନାସାପରି ଏବଂ ତାହାର କପୋଳର ଗଠନରେ ଯେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ସେ ଇଟାଲି ଓ ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ଶିଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଆଫ୍ରିକାର ଉତ୍ତରାଂଶ ଇଜିପ୍ଟ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଖୁବ୍ ଉନ୍ନତ ଥିଲା । ସେ ସମୟ ଭାରତର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତିର ସମୟ । ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମାନ ଇଜିପ୍ଟରୁ ଆଲୋକ ପାଇଥିବାର ଇତିହାସରୁ ମିଳେ । ଇଜିପ୍ଟରେ ପଦ୍ମ ଓ ମଣି ବିଶିଷ୍ଟ ସର୍ପର ଉପାସନା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମ ଓ ମଣିବିଶିଷ୍ଟ ସର୍ପ ମଙ୍ଗଳ ସୂଚକ, ପବିତ୍ର ବା ଆରାଧ୍ୟ ବୋଲି ଇଜିପ୍ଟର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବା ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ଲେଖା ନାହିଁ । ଭାରତରେ କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମ ବିଷ୍ଣୁ ନାଭିରୁ ଜାତ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆସନ ରୂପେ ଏବଂ ମଣି ବିଶିଷ୍ଟ ଫଣୀ ଶିବଙ୍କ ଭୂଷଣ ରୂପେ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହେଉଅଛି, ଯେତେବେଳେ

ଭାରତ, ଇଜିପ୍ଟ, ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମ ଚାରିଗୋଟି ମହାଦେଶ ପ୍ରଦୀପ ରୂପେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ନିଜର ସଭ୍ୟତା ଓ ସମୃଦ୍ଧିରେ ଆଲୋକିତ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋକର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଚଳାଉଥିଲେ । ଗ୍ରୀସୀୟ ପରିବ୍ରାଜକ ମେଗାସ୍ଥିନିସ୍ ଭାରତ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଲା ପରି ଭାରତୀୟ ପରିବ୍ରାଜକ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀସ୍, ଇଜିପ୍ଟ ଓ ରୋମ ଏବଂ ଇଜିପ୍ଟୀୟ ପରିବ୍ରାଜକ ଭାରତ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିବାର ଐତିହାସିକ ପ୍ରମାଣ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ଏ କଥାଟା ଏକାବେଳେକେ ଅସଙ୍ଗତ ବୋଲି ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ । ଇଜିପ୍ଟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ପ୍ରଦେଶର ନାମ ମିଶର ! ଏଥିରୁ କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ହୁଏତ ଭାରତର 'ମିଶ୍ର' ଉପାଧିଧାରୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ସେ ପ୍ରଦେଶର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି; ଅଥବା ଭାରତର ମିଶ୍ର ଉପାଧିଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମିଶର ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଅବଶ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଅନୁମାନିକ; ତେବେ ପୃଥିବୀର ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଚାରି ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଗଲା, କୋଣାର୍କ କ'ଣ ଏବଂ ସେଥିରେ ଉତ୍କଳର କି ଧନ ସଂପତ୍ତି ନିହିତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କୋଣାର୍କ, ସେହିଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ଭଣ୍ଡାର, ଛାରଖାର ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶିଳ୍ପୀର ସେ ରମଣୀୟ ଭବନ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଅଛି । ତେବେ କୋଣାର୍କ କି କାରଣରୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲା — ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ । ମନ୍ଦିରଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବା ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଗଳ୍ପ ଶୁଣାଯାଏ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, କୋଣାର୍କର ବଡ଼ ଦେଉଳ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ଚୁମ୍ବକ ଥିଲା । ଚୁମ୍ବକ ଲୌହକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ଜାହାଜରେ ଅନେକ ଲୁହାର ଜିନିଷ ଥାଏ । ଅତଏବ, ଜାହାଜମାନ ସମୁଦ୍ରକୂଳ ବାଟେ ଗଲାବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଚୁମ୍ବକର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତିରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସି ବାଲିରେ ଲାଗି ଯାଉଥିଲା । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ କାରଣ ଠିକ୍ କରି ପାରି ନଥିଲେ । ମୋଗଲ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ବହୁମୂଲ୍ୟ ବୃହତ୍ ଜାହାଜ ଏହିପରି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କାରଣର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଲାଗିଗଲା । ଅବଶେଷରେ କୋଣାର୍କ ଶୃଙ୍ଗସ୍ଥ ଚୁମ୍ବକ, ଜାହାଜମାନ ଭାଙ୍ଗିଯିବାର କାରଣ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିବାରୁ ମନ୍ଦିରଟି ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଗଲା । କୋଣାର୍କ ଭାଙ୍ଗିଯିବାର କାରଣ ବିଷୟରେ ଲୋକେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ସେ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଏହିଟି ଅଧିକ ଠିକ୍ ବୋଲି ବୋଧ ହେବାର କଥା । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଅଛି । ପ୍ରାକୃତିକ ଚୁମ୍ବକର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ବଡ଼ ପ୍ରବଳ ନୁହେ । ତାହା ଜାହାଜ ପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ତତଃ ପାଞ୍ଚ ଛ ମାଇଲ ଦୂରରୁ ଜଳରାଶିର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଟାଣି ଆଣିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯନ୍ତ୍ରାଳୟରେ ନିର୍ମିତ ଚୁମ୍ବକ ଗୁଣ ପ୍ରାପ୍ତ ଲୌହଶଳାକାର ଶକ୍ତି ପ୍ରାକୃତିକ ଚୁମ୍ବକ ଶକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଅତିଶୟ ଅଧିକ; କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚୁମ୍ବକର ଏତେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଏଡ଼େ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବସ୍ତୁକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି କୋଣାର୍କର ଚୁମ୍ବକ ଦୂରରୁ ଜାହାଜମାନ ଟାଣି ଆଣୁଥିବା କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମନ୍ଦିରର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରହୁନାହିଁ । ମନ୍ଦିରର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଲୌହନିର୍ମିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖାଯାଏ । ପୂର୍ବ କାଳରେ ପଥର ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଯୋଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଆଜି କାଲି ପରି ଚୂନ, ବାଲି ପ୍ରଭୃତି ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ଶିଳ୍ପୀ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପଥରକୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଘଷି ଲୁହାର କବଜାରେ ଯୋଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ, ଏକଥା ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟତ୍ର କୁହା ଯାଇଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଲୁହାର କବଜା ପ୍ରଭୃତି ଚୁମ୍ବକରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବାରୁ ମନ୍ଦିର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାର କଥା । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ

ଏପରି ଗୋଟିଏ ଚୁମ୍ବକ କେଉଁଠାରେ ମିଳିଲା, ତାହା ଜାଣିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ତାକୁ ଆଣିବା ବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ପଥପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ଓ ନଗରମାନଙ୍କରୁ ଲୁହାକଣ୍ଟା ଇତ୍ୟାଦି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇ ଘରମାନ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବ ଏବଂ ଲୋକେ ବହୁ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିବେ । ମାତ୍ର ଏକଥା ଉତ୍କଳର ଜନଶ୍ରୁତି କାହାଣୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବିକ କୋଣାର୍କରେ ଏପରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଚୁମ୍ବକ ନ ଥିଲା ଏବଂ କୋଣାର୍କର ଭଙ୍ଗ ବିଷୟରେ ଏହି ଗଳ୍ପ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ମନ୍ଦିର ବା ଅଟ୍ଟାଳିକା ଅନେକ କାରଣରୁ ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ; କେତେବେଳେ ଭୂମିକମ୍ପରେ, କେତେବେଳେ ବଜ୍ରପାତ ଦ୍ୱାରା ପୁଣି କେତେବେଳେ ବା ବିଧର୍ମୀ ଓ ବୈଦେଶିକ ବିଜୟୀର ଆକ୍ରମଣ ଯୋଗୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଏସବୁ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ କାରଣବଶତଃ କୋଣାର୍କ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଅଛି । ଭୂମିକମ୍ପରେ କୋଣାର୍କ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେ; ଭୂମିକମ୍ପରେ ଭାଙ୍ଗିଥିଲେ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ଆଉ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହି ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । କମ୍ପର ପ୍ରଭାବ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବିନ୍ଦୁରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । ଭୂମିକମ୍ପ ମନ୍ଦିର ବା ଅଟ୍ଟାଳିକାର କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଅଂଶକୁ ଆଘାତ କରେ ନାହିଁ । ଭୂମିକମ୍ପରେ ଭାଙ୍ଗିଥିଲେ ବଡ଼ ଦେଉଳ, ମୋହନ ସବୁ ଏକାବେଳକେ ଭୂମିସାତ୍ ହୋଇଥାନ୍ତା; ବଡ଼ ଦେଉଳର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଓ ମୋହନର ସମସ୍ତ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଭୂମିକମ୍ପ କଦାପି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବାର ବସ୍ତୁ ନୁହେ । ପୁଣି କୋଣାର୍କ ପରି ମନ୍ଦିରକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ମୂଳରୁ ଭାଙ୍ଗି ନ ପାରି ଅଧରୁ ଭାଙ୍ଗିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପରିମାଣ ଶକ୍ତିର ଆବଶ୍ୟକ ସେହି ଶକ୍ତି-ସଂପନ୍ନ ଭୂମିକମ୍ପ ଘଟିଥିଲେ ତାହା ବିଷୟ ଲୋକେ ସହଜରେ ପାସୋରି ପକାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତହିଁରେ ଅନେକ ଗ୍ରାମ, ଅନେକ ନଗର, ଅନେକ ବୃକ୍ଷ, ଅନେକ ପ୍ରାଣୀ, ଅନେକ ମନୁଷ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିବେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଏବଂ ଯାହାଯୋଗୁଁ ଦେଶରେ ଏତେ ବିପଦ ଘଟିଥିଲା ତାହାର ସ୍ମୃତି ପାସୋରି ପକେଇବା ଦେଶର କାହାଣୀ ପକ୍ଷରେ କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେ ।

ତତ୍ପରେ ବଜ୍ରପାତ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିରଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ପ୍ରଥମତଃ ଅଶ୍ଳୀଳମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନର ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ମନ୍ଦିରରେ ବଜ୍ରପାତ ହେବାର କଥା ନୁହେ । ମାତ୍ର ଏତିକି କହି ତୁନି ହୋଇଯିବା ଅନୁଚିତ । କିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଓ କେଉଁ କାରଣରୁ ବଜ୍ରପାତ ହୁଏ ତାହା ଠିକ୍ କରି ଜାଣିଲେ ମନ୍ଦିରଟି ବଜ୍ରପାତରେ ଭାଙ୍ଗି ଅଛି କି ନା ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଆକାଶରେ ମେଘମାଳାର ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଓ ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ ଘର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ମେଘଗୁଡ଼ିକ ତଡ଼ିତ୍ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ବାୟୁ ତଡ଼ିତ୍ ପରିଚାଳକ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ମେଘମାଳାର ତଡ଼ିତ୍ ବାୟୁ ଭେଦକରି ପୃଥିବୀକୁ ଆସିପାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେହି ତଡ଼ିତ୍ ପ୍ରଭାବରେ ପୃଥିବୀ-ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ବିପରୀତ ଶ୍ରେଣୀର ତଡ଼ିତ୍ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ । ବିପରୀତ ଶ୍ରେଣୀର ତଡ଼ିତ୍ ଦୁଇଟି ଏକତ୍ର ମିଶିଯାଇ ଶକ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ହେବାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । ସେ ଦୁଇଟି ମିଶିଗଲା ବେଳେ ଉତ୍ତାପ, ବଳ ଓ ଶବ୍ଦ ସଂଜାତ ହୁଏ । ଏହି ସଂଜାତ ଉତ୍ତାପ ଓ ଶବ୍ଦ ଯୋଗୁଁ ବୃଷ୍ଟି ବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ, ବିଜୁଳି ମାଇଲ୍‌ବେଳେ ଆଲୋକ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଘଡ଼ ଘଡ଼ି କହିଥାଉଁ ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ । ତାହାର ଆଘାତ ବଳରେ ସୁଦୃଢ଼ ବସ୍ତୁମାନ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଯେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଜଳକଣା ଦ୍ୱାରା ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇ ନ ଥାଏ, ତେତେବେଳ ଯାଏଁ ମେଘମାଳାର ମୂଳ ତଡ଼ିତ୍ ଓ ପୃଥିବୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିପରୀତ ଶ୍ରେଣୀର ତଡ଼ିତ୍ ମିଶି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ

ସାମାନ୍ୟ ବୃଷ୍ଟି ପରେ ବାୟୁଜଳ ସିକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ସେ ଦୁଇଟି ତଡ଼ିତ୍ ମିଶିଯାଇ ଉତ୍ତାପ, ବଳ ଓ ଶବ୍ଦ ସଂଜାତ ହୋଇ ପଡ଼େ ଏବଂ ଦୁହିଁଙ୍କର ସଂଯୋଗ ସାଧାରଣତଃ ପୃଥିବୀରୁ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ହୋଇଥାଏ। ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ କୋଣାର୍କ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଏବଂ ସେହିବାଟେ ପୃଥିବୀର ତଡ଼ିତ୍ ଉପରକୁ ଉଠି ଯିବାର କଥା। ସର୍ବତ୍ର ମନ୍ଦିରର ଶୃଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୌହର ଚକ୍ର ବା ତ୍ରିଶୂଳ ଥାଏ। ତାହା ସାଧାରଣତଃ ଦନ୍ତୁର ଓ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବଜ୍ରପାତ ନିବାରଣୀ ଶଳାକା ପରି ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ। ପୃଥିବୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ଉତ୍ପନ୍ନ ତଡ଼ିତ୍ ସେହି ଲୌହଦଣ୍ଡ ବାଟେ ଶୀଘ୍ର ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇଥିବ ଏବଂ ସୁତରାଂ, ଉଭୟ ତଡ଼ିତ୍‌ର ସଂଯୋଗ ନିଶ୍ଚୟ ଲୌହଦଣ୍ଡର ନିମ୍ନ ଦେଶରେ ହୋଇ ନ ଥିବ। ଲୌହ ଦଣ୍ଡରେ ହୋଇଥିଲେ କେବଳ ମନ୍ଦିରର ଶୃଙ୍ଗର ଟିକିଏ କ୍ଷତ ହୋଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ତାହାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶରେ ହୋଇଥିଲେ ମନ୍ଦିରର କିଛି ହିଁ ହାନି ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ। ବଜ୍ରପାତରେ ବଡ଼ ଦେଉଳଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଭଙ୍ଗି ପଡ଼ିବାର କଥା ନୁହେଁ। ଭୂମିକମ୍ପ ପରି ବଜ୍ରପାତ ସର୍ବ ଦେଶରେ ଆଘାତ କରେ ନାହିଁ।

ପୁଣି ବିଧର୍ମୀ ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଭଙ୍ଗି ଯାଇ ନାହିଁ। ଶତ୍ରୁ ଭଙ୍ଗି ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୂଳରୁ ଭଙ୍ଗିଥାନ୍ତା। ମନ୍ଦିର ଉପରେ ଚଢ଼ି ଶୃଙ୍ଗ ଆଡ଼ୁ ଭଙ୍ଗିବା ଶତ୍ରୁର ଉତ୍ସାହ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ। ମୂଳରୁ ଭଙ୍ଗିବାକୁ ହେଲେ ସେ ଯୁଗରେ କମାଣ ବା ତୋପ ଅଭାବରେ ବାରୁଦ ରାଶିରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ଭଙ୍ଗିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା। ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ ଦେଉଳର ଉପର ଅଂଶ ଭଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୂଳଟି ନୂତନ ପରି ଦୃଢ଼ ଅଛି ଏବଂ ଶତ୍ରୁ ଭଙ୍ଗିଥିଲେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଓ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀର କୌଶଳରେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ବର୍ତ୍ତମାନର ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ମୋହନଟି ଓ ବଡ଼ ଦେଉଳର ମୂଳ ପ୍ରଦେଶରୁ କିଛି ଅଂଶ ସେ ଯତ୍ନସହକାରେ ରଖିଯାଇ ନ ଥାନ୍ତା। ବିଧର୍ମୀ ସ୍ଥଳନିର୍ବିଶେଷରେ ମନ୍ଦିର, ମୋହନ ସବୁ ଭଙ୍ଗି ପକାଇଥାନ୍ତା। ଅତଏବ କୋଣାର୍କ, ଭୂମିକମ୍ପର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଭାବରେ ବା ବଜ୍ରପାତର ପ୍ରକୋପରେ, ଅଥବା ବିଧର୍ମୀ ବୈଦେଶିକ ବିଜୟୀର ସର୍ବବିଧ୍ୱଂସୀ ଆକ୍ରମଣରେ ଭଙ୍ଗି ନାହିଁ। ମନ୍ଦିର ଭଙ୍ଗିବା ମୂଳରେ ଆଉ କିଛି ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି, କୋଣାର୍କ, ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କଠାରୁ ଖୁବ୍ ବଡ଼, ବିଶେଷତଃ କୋଣାର୍କର ବଡ଼ ଦେଉଳଟି। ଅତଏବ, ତାହାର ଅବୟବରେ ପ୍ରଚୁର ପ୍ରସ୍ତର ଥିଲା। ମୋହନଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ତାହାର ଭିତରଟି ପୋଲା। ଅତଏବ, ତାହାର ପତ୍ତନ ଉପରେ ବେଶି ଭାର ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା। ବଡ଼ ଦେଉଳର ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତର ରାଶିର ଭାର ତାହାର ପତ୍ତନ ଉପରେ ପଡ଼ିବାର କଥା। ମାତ୍ର ପତ୍ତନଟି ବାଲିଉପରେ ଗଢ଼ା କୋଣାର୍କ ସମୁଦ୍ର ଜଳ ସମୀପରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ବାଲିତଳରେ ହୁଏତ କୋମଳ ପଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଥିବ। ଅତଏବ, କାଳକ୍ରମେ ପ୍ରସ୍ତର ରାଶିର ଭାର ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବାରୁ ମୂଳପତ୍ତନଟି ତଳକୁ ବସିଯାଇ ଦେଉଳଟି କିଛିକାଳ ନିମନ୍ତେ ବଙ୍କା ହୋଇ ଯାଇଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ଖୁବ୍ ବେଶି ଏବଂ ବଙ୍କା ହୋଇଯିବାରୁ ଦେଉଳର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୁଅନ୍ତେ ମନ୍ଦିରଟି ଭଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା। କାଳକ୍ରମେ ପତ୍ତନର ସମସ୍ତଅଂଶ ସମଭାବରେ ବସିଯିବାରୁ ଦେଉଳର ଭଗ୍ନାଂଶଟି ପୁଣି ସିଧାହୋଇଯାଇଅଛି। କୋଣାର୍କପରି ବୃହତ୍ ଅଟ୍ଟାଳିକା ସାମାନ୍ୟ ଭୂମିକମ୍ପରେ, ବଜ୍ରପାତରେ, ଶତ୍ରୁର ଅଲକ୍ଷିତ ଆକ୍ରମଣରେ ବା ବାୟୁର ସ୍ରୋତରେ ଭଙ୍ଗିପଡ଼ିବାର

ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ମୂଳପତ୍ତନ ବସିଯିବା ମନ୍ଦିର ଭଙ୍ଗିଯିବାର କାରଣ ବୋଲି ଠିକ୍ କରାଯାଇପାରେ । ଇଟାଲି ଅନ୍ତର୍ଗତ 'ପିଜା' ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଏହିପରି ମୂଳପତ୍ତନ ବିଷମଭାବରେ ବସିଯିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବକ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ରହି, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦର୍ଶକ ଓ ପଥିକ ମନରେ ଭୟ ସଞ୍ଚାର କରାଉଅଛି । ତାହାର ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ତାହା ଭାଙ୍ଗିନାହିଁ ଏବଂ ଯେଉଁଦିନ ପତ୍ତନ ଆଉ ଟିକିଏ ବସିଯାଇ ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଭୂମିର ବାହାରକୁ ଚାଲି ଆସିବ, ସେଦିନ ପିଜାର ବକ୍ରଅଟ୍ଟାଳିକା ଭୂମିସାତ୍ ହେବ । ଏ ତ ଦୂରର କଥା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବାଣପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ତାହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଭୂତଳରୁ ପ୍ରାୟ ତିନିହାତ ଉଚ୍ଚରେ ଗୋଟିଏ ପଥରର ବାରଣ୍ଡା ଥିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ବାରଣ୍ଡାଟି ଭୂମିସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ମିଶିଯାଇଅଛି । ମନ୍ଦିରର ପତ୍ତନଟି ସମାନଭାବରେ ବସି ଯାଇ ନ ଥିଲେ ଏହା ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ପତ୍ତନଟି ଯଦି ବିଷମଭାବରେ ବସିଯାଇଥାନ୍ତା ତେବେ ମନ୍ଦିରଟି ହୁଏତ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଥାନ୍ତା ନତୁବା ବକ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଆନ୍ତା । ମାତ୍ର ସୌଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ ତାହା ହୋଇନାହିଁ ।

ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ କୋଣାର୍କର ନିର୍ମାଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତାହାର ଭଗ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ବିଷୟରେ ଟିକିଏ କୁହାଗଲ । ମାତ୍ର ବହୁକାଳର ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ବିଷୟରେ ଦୁଇ ଚାରି କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନୁମାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସର ଅଭାବରେ ତାହା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧଟିର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ସ୍ଥଳରେ କରା ଯାଇଅଛି । ଅନୁମାନ ଅନେକ ସମୟରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହେବା ସମ୍ଭବପର, ସେଥିପାଇଁ ଅନୁମାନକୁ ଇତିହାସର ଶାନ୍ତମୟୀ ବାଣୀ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଆସନ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଭାଗ—ନବମ ଓ ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—ପୌଷ ଓ ମାଘ, ୧୩୧୮ ସାଲ ।

ହିନ୍ଦୁର ଦେବ-ମନ୍ଦିର

କଟକ ଟାଉନ୍ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ସ୍କୁଲ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ନୂଆଘର ତିଆରି ହେଉଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଟଙ୍କା ଦରକାର । ବୃଦ୍ଧ ସଭାପତି ଅନେକ ଦିନ ପରେ ରୋଗଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି, ଦୁର୍ବଳ ଶରୀରରେ କଲିକତାଠାରୁ ଗଞ୍ଜାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଲି ବୁଲି, ବାୟାଚଢ଼େଇ ବସା ପାଇଁ କୁଟା କାଠି ଗୋଟାଇଲା ପରି, କେଉଁଠାରୁ ପଥର ଖଣ୍ଡେ, କେଉଁଠାରୁ ଲୁହା ଖଣ୍ଡେ, କେଉଁଠାରୁ ଚୂନ ମେଞ୍ଚାଏ. କେଉଁଠାରୁ ଟଙ୍କାଟିଏ, ଅଧୁଲିଟିଏ ଭିକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ନଗଦ ଦଶହଜାର ଗଣିଦେବାକୁ ସମର୍ଥ କେତେକ ଚାନ୍ଦା-ଦାତା ଦଶଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରି, ଆଠଟଙ୍କା ଦେଇ ଆଉ ଦୁଇଟଙ୍କା ପାଇଁ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଥରକୁ ଥର ଦଉଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ରଜା, ମହାରାଜାମାନେ ଚିଠି, ଟେଲିଗ୍ରାମ ପ୍ରଭୃତିର ଜବାବ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ସବୁ କଥା ଭାଳି ଭାଳି ଦିନେ କେତେକ ଯୁବକ ସ୍କୁଲ ଘରପାଇଁ କିଛି କିଛି ଦେବାକୁ ଠିକ୍ କରୁଥିଲୁ, ସେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପାଧିଧାରୀ ଜଣେ

ଯୁବକ ଆସି କୌଣସି ଦେଉଳ ମରାମତି ପାଇଁ କିଛି କିଛି ଚାନ୍ଦା ମାଗିଲେ । ଦେଉଳ ମରାମତି ପାଇଁ ଚାନ୍ଦା ଦେବା ଆମମାନଙ୍କର ମତ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ସ୍କୁଲଘର ପାଇଁ କିଛି ଦେବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତେ ସେ କହିଲେ, "ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ି ବାଳକଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ମନରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ସବୁ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ଯାଉଅଛି, ସେମାନେ ଧର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଛଡ଼ି ଅହିନ୍ଦୁ ହୋଇ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି; ଅତଏବ ସ୍କୁଲଘର ପାଇଁ ଚାନ୍ଦାଦେବା ଭଲ ନୁହେ ।" ଯୁବକଙ୍କ ମତର ସତ୍ୟତାର ପ୍ରମାଣ ତାଙ୍କ କଥାରୁ ମିଳିଗଲା । ସେ ଆଉ ତତ୍ପରେ ଚାନ୍ଦା ଦେବା ପାଇଁ ଅନୁରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ (ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଦେଉଳ ମରାମତି ପାଇଁ ଚାନ୍ଦା ଦେବାକୁ ମନା କରିଥିଲେ) ଦିନେ ଗଳ୍ପ ଛଳରେ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ୁଆ ଯୁବକର ଚିନ୍ତାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ମାର୍ଗ ଉପରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଥଚ ବାଗ୍ମିତା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ହିନ୍ଦୁର ପ୍ରାଚୀନ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଅନାଦର ଭାବଟିକୁ ଟିକିଏ ସମାଲୋଚନା କରି କହିଲେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନଟା ଶୁଭପ୍ରଦ ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆତ୍ମବଦ୍ଧ ବା ଆତ୍ମାଭିମାନୀ ହୋଇ ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଦେଖାଉ ଅଛୁଁ ।"

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସମାଜରେ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସର କ୍ରମିକ ବିକାଶ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏହି କ୍ରମିକ ବିକାଶ ସଂଗରେ ଏବଂ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସଂଗରେ ଦେଉଳ ଓ ଦେବମୂର୍ତ୍ତିର କି ସଂପର୍କ ଅଛି, ତାହାର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ପଶୁ ପରି କେବଳ ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ମୈଥୁନରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରେ । ତାହାର ଚିନ୍ତା ସେତେବେଳେ ଏପରି ଉନ୍ନତ ନୁହେ ଯେ ସେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବୋଧ କରି ସେହି ଅପର ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁର ପ୍ରଭାବରେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ମଣି ପଶୁ ପରି ଆହାର ସଂଗ୍ରହ ଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣ ବେଳେ ପ୍ରତି ଆକ୍ରମଣ ଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଅବସ୍ଥା ତାର ବେଶି ଦିନ ରହେ ନାହିଁ । ମାନସିକ ଉନ୍ନତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ସେ ରାତ୍ରିର ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରୁ ବାହାରି ଯେତେବେଳେ ଉଷାର ରକ୍ତିମ ମଧୁରିମା ଦର୍ଶନ କରେ ଏବଂ କ୍ଷଣକ ପରେ କି ଏକ ବସ୍ତୁର ଆବିର୍ଭାବରେ ପୂର୍ବ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିବିଡ଼ ତମ ଅନ୍ଧକାର ଲୋପ ପାଇବାର ଦେଖେ, ସେତେବେଳେ ତାହା ମନରେ ବିସ୍ମୟର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ନିଜଠାରୁ ବଡ଼ ମଣି ତାହାର ପୂଜା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । ମାନସିକ ଉନ୍ନତିର ଏହି ଯୁଗରେ ସେ ଇନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ, ଅଗ୍ନି, ଯମ, ବାୟୁ ପ୍ରଭୃତିର ପୂଜା କରିଥାଏ । ମାତ୍ର ଏ ଯୁଗ ମଧ୍ୟ ବେଶି ଦିନ ରହେ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତିର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଏହି ଜଡ଼ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ପୂଜାରେ ତୃପ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଏହି ସବୁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତି ପଛରେ ଏହି ସବୁ ଶକ୍ତିର ନିୟାମକ ଆଉ ଏକ ଗୁରୁତର ଶକ୍ତିର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ଗୁରୁତର ଶକ୍ତିକୁ ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଦେଖେ । ସେତେବେଳେ ସେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତି ବା ଜଡ଼ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତି ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ସେହି ଗୁରୁତର ଶକ୍ତିପାଇଁ ପୁରୁଷ ବୋଲି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାମ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ନିକଟରେ ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷ ଭିନ୍ନ । ପ୍ରକୃତି ତାହାର ଜଡ଼ ଜଗତ୍ ଏବଂ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ ଏହି ଜଡ଼ ଜଗତର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ । ପୁରୁଷ ତାହାର ଈଶ୍ୱର । ଏହି ଈଶ୍ୱର ନିଜେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଜଡ଼ ଜଗତର ସ୍ରଷ୍ଟା, ପାପ ଓ ସଂହାରକର୍ତ୍ତା । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଜନ୍ମ ଦେବା, ପାଳନ କରିବା ଓ ସଂହାର କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱର ନାମରେ

ତିନିଗୋଟି ଶକ୍ତି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଏହି ଶକ୍ତି ତିନୋଟି ସେହି ମହାଶକ୍ତିର ତିନିପ୍ରକାର ବିଭବ ମାତ୍ର । ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତିର ଏହି ଯୁଗରେ ମାନବ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ପାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତିର ଉନ୍ନତି ଏଠାରେ ବନ୍ଦ ରହିଲେ ସେ ସେହି ଅପରିଦୃଷ୍ଟ, ମାତ୍ର ଅନୁଭବର ବିଷୟୀଭୂତ ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ବିଶ୍ୱାସକୁ ବେଶି ଦିନ ଧରି ରଖି ପାରେନାହିଁ । ଅଥଚ ଜଡ଼ଜଗତର ପୂଜାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନି, ବରୁଣ ପ୍ରଭୃତିର ଆରାଧନାକୁ ଫେରି ଆସିବାରେ ସେ ଆଉ ତୃପ୍ତି ପାଏ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଗୋଟିଏ କାଠ ବା ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି ବସାଇ ତହିଁରେ ସେହି ପୁରୁଷ, ସେହି ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରି ତାହାର ପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରେ ।

ମନୁଷ୍ୟର ମାନସିକ ଉନ୍ନତିର ଯେଉଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁଗର କଥା କୁହାଗଲା ସେଗୁଡ଼ିକ ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଏକାବେଳକେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପୁଣି ଏକାବେଳକେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଲୋପ ପାଏ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ଯୁଗଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମିକ, ଆକସ୍ମିକ ନୁହେ । ଗୋଟିଏ ଯୁଗ ନ ସରୁଣୁ ଅନ୍ୟଟିର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଦୁହେଁ ଏକାବେଳକେ ଗତି କରୁ କରୁ ପ୍ରଥମଟି ଲୋପ ପାଇଯାଏ, କେବଳ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ରହେ ।

ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା, ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଘଟେ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଜୀବ, ସମାଜ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଜୀବ । ମନୁଷ୍ୟର ଉନ୍ନତିର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ବିକାଶ ହୋଇଥାଏ, ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତିର ସେହି ସେହି ଯୁଗରେ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସର ସେହି ସେହି ପ୍ରକାର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମିଥାଏ । ତେବେ ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି ମାତ୍ର, ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ଅଦୃଷ୍ଟ ଈଶ୍ୱରରେ ବିଶ୍ୱାସ ଧରି ରଖି ନ ପାରି ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ଆରମ୍ଭ କରେ, ସମାଜର ସେହି ଯୁଗରେ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହୋଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ସେହି ପୁରୁଷ ବା ସେହି ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ କେହି ମାତା ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରି ଦେବୀପୂଜା କରନ୍ତି, କେହି ସ୍ରଷ୍ଟା ରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ବ୍ରହ୍ମାର, କେହି ପ୍ରଭୁ ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରି ଜଗନ୍ନାଥର, କେହି ପାଳନକର୍ତ୍ତା ରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ବିଷ୍ଣୁର ଆରାଧନା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଯୋଗୁଁ ହିନ୍ଦୁର ତେତିଶ କୋଟି ଦେବତା ।

ଉପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ସମାଜର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିର ଉନ୍ନତିରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲେ, ସମାଜ ଏକ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଧରି ରଖି ନ ପାରି ତାହା ସ୍ଥାନରେ ବସ୍ତୁର ଆରାଧନା କରେ । ତେବେ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ନିରାକାର ଏକ-ଈଶ୍ୱରଜ୍ଞାନ ଧରି ଆସିଲା ବେଳକୁ ତାହାର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିର ଉନ୍ନତିରେ ବାଧା ଦେଇ ତାହାକୁ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଜଡ଼ବସ୍ତୁର ଉପାସନାକୁ ଫେରାଇ ନେବା ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ କି ନା ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ଗୁଡ଼ିକ ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଚାହିଁବାକୁ ହେବ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ଆଜିକାଲି ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ଚଳୁଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍, ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜାର ଆଶ୍ରୟ ନ ଧରି ଏକ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଧରି ରଖି ପାରି ଅନେକ ଦିନ ଚାଲି ଆସିଲେଣି, ଏଥିରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ନିରାକାର-ଉପାସନାରୁ ଆକାର-ଉପାସନାକୁ ଟାଣି ଆଣିବା ତାହାର ପ୍ରକୃତି ପକ୍ଷରେ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ନୁହେଁ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍‌ର "O lead me by the hand" ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମ-ଉପାସକର "ପ୍ରଣମି ଚରଣେ ତବ" ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଆକାର ପୂଜା । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର

ପୂଜାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିରାକାର ପୂଜା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ତେବେ ହିନ୍ଦୁର ଆକାରପୂଜା ଏବଂ ଏହି ଆକାର-ପୂଜା ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ବା ବ୍ରାହ୍ମର ଆକାର ମାନସିକ ମାତ୍ର । ସେ ଉପାସନା ବେଳେ ଉପାସ୍ୟକୁ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମାନବ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ପକାଏ । ଏଠାରେ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନିରାକାର ଜାଣି, ଉପାସନାର ପ୍ରଗାଢ଼ତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ କ୍ଷଣେକ ନିମନ୍ତେ ଆକାରର କଳ୍ପନା କରେ; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଈଶ୍ୱର । ତାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଦିଆଯାଏ । ସେ କୌଣସି ନିରାକାର ପୁରୁଷର ଆକାର ନୁହେଁ । ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ନିଜ ଈଶ୍ୱର, ନିଜ ପୁରୁଷ । 'ପ୍ରତିମା ପୂଜା କରୁଅଛ'—ବୋଲି ହିନ୍ଦୁକୁ କହିଲେ, ଦାର୍ଶନିକ ହିନ୍ଦୁଦର୍ଶନର ଏକ ନିରାକାର—ଈଶ୍ୱରର ଆଶ୍ରୟ ଧରି କହନ୍ତି, 'ଆମେ ପ୍ରତିମା ପୂଜା କରୁନାହୁଁ । ଏହି ପ୍ରତିମାକୁ ନିମିତ୍ତ କରି ତାହାଦ୍ୱାରା ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଉପାସନା କରୁଅଛୁ ।' କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ତାହା ନୁହେଁ; ହିନ୍ଦୁର ପ୍ରତିମା ପୂଜା ପ୍ରତିମାକୁ ନିମିତ୍ତ କରି ତାହାଦ୍ୱାରା ନିରାକାରର ପୂଜା ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁ ଦେଉଳରେ ପ୍ରଣାମ କଲାବେଳେ ମୂର୍ତ୍ତି ନିକଟରେ ପ୍ରଣାମ କରିଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନିରାକାର-ଈଶ୍ୱରଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍ ବା ବ୍ରାହ୍ମ ଉପାସକ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପୂଜା କରନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଆକାର କଳ୍ପନା ନିରାକାରକୁ ଆକାରରେ କଳ୍ପନା କରିବା ମାତ୍ର ।

ତେବେ ଏ ସବୁ ଉପାସନାକୁ ଆମେମାନେ ଆକାର-ପୂଜା ବୋଲି ଧରିପାରୁ । ତଥାପି ପୃଥିବୀରେ ନିରାକାର-ପୂଜା ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ମହାପୁରୁଷମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । 'ଯଦା ଯଦା ହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି'—ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମ ଭିରୁଙ୍କର ଆକାର-ପୂଜାଦିରେ ବିଜଡ଼ିତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ସଂଶୋଧନ ନିମନ୍ତେ ମହାପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ଆକାରପୂଜା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୀତାର କଥାରେ ସେମାନେ ସର୍ବତ୍ର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ସବୁ ଦେଖନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଉପାସନାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ସେହିମାନେ ପ୍ରକୃତ ନିରାକାର-ଭକ୍ତ । ସେମାନେ ଏହି ନିରାକାରର ଭକ୍ତି ପ୍ରଚାର କରି ଗଲାବେଳେ, ସମାଜ ନିଜର କ୍ଷମତା ଅନୁସାରେ ନିରାକାର-ଭକ୍ତିର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସ୍ତର ଧରିନିଏ । ଏହି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ମାନସିକ ଉନ୍ନତି ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚିଥାଏ ।

ତେବେ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିରାକାର ପୂଜା ଯେତେବେଳେ କେତେଜଣ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ସମ୍ଭବିଲା, ତାହା ମନୁଷ୍ୟମାତ୍ରଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ ସମ୍ଭବ । ପୃଥିବୀ ଦିନକୁ ଦିନ ଉନ୍ନତି ଆଡ଼କୁ ଯାଉଅଛି ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ନିଶ୍ଚୟ ପହଞ୍ଚିବ । ସେତେବେଳେ ସେ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିରାକାର ପୂଜାର ଧାରଣା କରି ପାରିବ । ଅମୃତରୁ ଟିକିଏ ଚଖାଇ ଦେଇ ଚିରକାଳ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅମୃତର ଆସ୍ୱାଦନ ଅନୁଭବ କରିବା ଲାଗି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରଖିବା, ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଜିନିଷଟି କ୍ଷଣିକ ଆଭାସ ତାକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ସେ ଜିନିଷଟିର ତା ହାତରେ ନ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିର ପରିଚୟ ମିଳୁଅଛି, ତାହା ଐଶ୍ୱରିକ ଶକ୍ତିର ଅଯୋଗ୍ୟ । ଶୁଦ୍ଧ ନିରାକାରପୂଜା ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ମାନସିକ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଧାରଣା କରି ପାରିବେ ।

ମାତ୍ର ଏହି ଉନ୍ନତି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ତାହାର ନିଜ ଜୀବନରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ନିରାକାର-ପୂଜା ଆଚରି ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ

ତାହାର ଚେଷ୍ଟାରେ ସେ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏପରି ଏକ ଶକ୍ତି ରଖିଯିବ, ଯାହା ବଳରେ ସେମାନେ ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜିନିଷଟି ପାଇ ପାରିବେ ।

କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଏହି ଚେଷ୍ଟା, ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ଆକାର-ପୂଜାରେ ଜଡ଼ିତ । ସେଥିରେ ତୃପ୍ତି ପାଏ । ଏହି ତୃପ୍ତି ହିଁ ତାର ସର୍ବନାଶର କାରଣ । ପ୍ରତିମା-ପୂଜାରେ ତୃପ୍ତି ନ ହୋଇ ଯଦି ସେ ପ୍ରକୃତ ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଅନୁକରଣ କରନ୍ତା, ତେବେ ନୈରାଶ୍ୟର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁ ଦେଉଳରେ ବସି ମୁଣ୍ଡିଆ ମାଇଲାବେଳେ ଜାଣେ ଯେ ସେହି କାଠ ବା ପଥରଖଣ୍ଡ ସବୁ । ସଂସାରରେ ଏପରି କିଛି ନାହିଁ ଯାହା ତାଠାରୁ ବଡ଼ ହୋଇ ପାରେ । ବହୁକାଳ ପ୍ରତିମା ପୂଜା କରିବା ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୁର ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଏତେ ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାଣି ଯେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ଛଡ଼ା ଆଉ କିପରି ଈଶ୍ୱର-ଉପାସନା ହୋଇପାରେ, ସେ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ପ୍ରତିମା ସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ନୈତିକ ଓ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଅଛି । ଅନେକ କୁସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ପାଇ ଅଙ୍ଗୁଳି ପ୍ରବେଶାତ୍ ବାହୁ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ଦିଅଁଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କରିବା ଦ୍ୱାରା କିପରି ଅଭିଷେକକାରୀର ପୁଅର ଦେହ ବା ଅନ୍ୟ କାହାରି ଦେହ ଭଲ ହୋଇଯିବ, ଏ କଥା ଉନ୍ନତ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ହିନ୍ଦୁର ଏଥିରେ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ । ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପାଧିଧାରୀ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ସେ ଗୋଟିଏ ଯଜ୍ଞ କରିବେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ଗ୍ରାମର ଦେଉଳରେ ଚୂନ ଲଗାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । 'ସି-ଅକ୍ଷର-ବିବର୍ଜିତ' ବ୍ରାହ୍ମଣଟିଏ ଦେଖିଲେ ସେ ପ୍ରଣାମ କରି ପଇସାଏ, ଅଧଲାଏ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏପରି ହିନ୍ଦୁ ଯେତେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ, ଈଶ୍ୱରପୂଜାର ଇତିହାସରେ ପ୍ରତିମାପୂଜାର ସ୍ଥାନ ଯେତେ ଭଲକ
ଦେଖିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଣାଳୀର ଦା
ହୋଇ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି, ତାହା କିପରି ଛାଡ଼ି ପାରିବେ
ସେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଦେଖିଲାବେଳେ, ପଢ଼ନ୍ତି ଦେଖନ୍ତି
ମାତ୍ର ନିଜ ଜୀବନ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ତୁଳନା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଉଦ୍ଧାର କାହିଁ ? ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ଶରୀର-ପଙ୍କରେ ଗୋଡ଼ ପୂରାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କୁ ଟାଣି ବାହାର କରିବା ବଡ଼ ସହଜସାଧ
ନୁହେଁ ।

ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଏ ସବୁ ଜାଣୁ ଜାଣୁ, ଦେଖୁ ଦେ
ଅନ୍ଧପରି ଏ ଘୋର ଅମଙ୍ଗଳକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ଜ୍ଞାନ
ଲୋକର କର୍ମ ନୁହେଁ । ହିନ୍ଦୁର ଦେଉଳଗୁଡ଼ିକ ତା
ଏହି ଅନ୍ଧତାର କାରଣ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପୁରୁଣା ଦେଉଳଟାଏ ମରାମତି କରିବାକୁ ବା ନୂଆ ଦେଉଳଟାଏ ଗଢ଼ିବାକୁ ବାକ୍ୟ ବା ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ବିଜ୍ଞ ଲୋକଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ତେବେ ଫଳତଃ ବିଜ୍ଞ ଲୋକର ଇଚ୍ଛା, ଦେଉଳ-ଗୁଡ଼ାକ ଭାଙ୍ଗିଯାଉ । ଅନ୍ତତଃ ବିଜ୍ଞଲୋକର ଇଚ୍ଛା, ଏହି ମାର୍ଗ ଧରିବା ଉଚିତ । ଧରନ୍ତୁ ଦେଉଳ ଗୁଡ଼ାକ ଭାଙ୍ଗି-ଗଲା । ଲୋକେ ମାନସିକ ଉନ୍ନତିର ସେ ଯୁଗରେ ପହଞ୍ଚି ନାହାନ୍ତି, ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ମଧ୍ୟ ନିରାକାର-ପୂଜା କରି ପାରିବେ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ କେହି କହି ପାରନ୍ତି, ସେମାନେ ନାସ୍ତିକ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଧର୍ମଜ୍ଞାନରେ ବିପ୍ଳବ ଘଟିବ । ଧର୍ମ ଓ ନୀତି କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । କରଣୀୟ ଅକରଣୀୟ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ପ୍ରଭେଦ ରହିବ ନାହିଁ । ସମାଜଟା ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିବ । ଅତଏବ, ଅବଶେଷରେ ବିପରୀତ ଫଳ ଘଟିବ; କିନ୍ତୁ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଏତେ ଭୟ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ସମାଜ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିମାପୂଜା ଛାଡ଼ି ନିରାକାର-ଉପାସନା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହିଁ, ତେତେଦିନ ସେ ପ୍ରତିମାପୂଜା

ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । କେତେଜଣ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣ ବା ଦେଉଳ ମରାମତିକୁ ଅନାଦର ଦେଖାଇଲେ ସମାଜ ପୁରୁଣା ଦେଉଳଟାଏ ଭାଙ୍ଗିଯିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ କି ନୂଆଟାଏ ତୋଳିବାର ଦରକାର ହେଲେ ନ ତୋଳି ରହିବ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ମଙ୍ଗଳକର ଜିନିଷଟିଏ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ସର୍ବଦା ନାରାଜ । ଅତଏବ, ସମାଜ ଯେଉଁ ଦେଉଳକୁ ତାହାର ସର୍ବବିଧ ମଙ୍ଗଳର ମୂଳ ବୋଲି ଜାଣୁଅଛି, ତାହାପ୍ରତି ସେ କଦାପି ଅନାଦର ଦେଖାଇବେ ନାହିଁ । ଏପରି ଦେଖାଇବା ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିର ବିପରୀତ ।

ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଶିକ୍ଷିତ, ବିଜ୍ଞ ଲୋକମାନେ ଦେଉଳ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ଅନାଦର ଦେଖାଉଛନ୍ତି ଜାଣିଲେ ସମାଜର ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ଉପରେ ଗୋଟାଏ କ୍ଷୀଣ ଗୌଣ ବାଧା ପଡ଼ିଯିବ । ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ଏହା କରିବା ଦ୍ୱାରା କେତେଦିନ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହେବେ; କିନ୍ତୁ ଅବଶେଷରେ ସତ୍ୟର ଜୟ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଲୋକ ସେତେବେଳେ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜାରେ ପରିତୃପ୍ତ ନ ରହି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଚରିତ ସେହି ନିରାକାର ଉପାସନା ଆଡ଼କୁ କ୍ରମେ ଧାଇଁବେ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ଗୌଣ ବାଧା ନ ପାଇଲେ ସମାଜ ସତ୍ୟଟା ବୁଝିବାର ସୁବିଧା କଦାପି ପାଇବ ନାହିଁ । ଅତଏବ, ହିନ୍ଦୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ତିମିରରେ, ଚିରକାଳ ସେହି ତିମିରରେ ହିଁ ରହିବ । ମୁଁ କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ କଥା ଜାଣେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଦେଉଳରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଲା ବେଳେ କହନ୍ତି, "ମୋର ନିଜର ଏ ସବୁରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠାରେ ଏତେ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣେ, ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଦ୍ୱାରା କିଛି ତ କ୍ଷତି ହେଉ ନାହିଁ— ନାସ୍ତି ଚେତ୍ ନ ମେ ହାନିଃ, ଅସ୍ତି ଚେତ୍ ନାସ୍ତିକୋ ହତଃ ।" ବେଶ୍ କଥାଟିଏ, କହିବାକୁ ଶୁଣିବାକୁ ବଡ଼ ମଧୁର; କିନ୍ତୁ ଭାବଟା ବି ଭୟଙ୍କର । ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବସ୍ତୁଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ, ତାକୁ ପୂଜା କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଜଘନ୍ୟ ! ଆହୁରି କେତେ ଲୋକ ସମାଜ ଟାଳି ଭୟରେ ମଧ୍ୟ, ଦେଉଳରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଥାନ୍ତି । କେହି ନ ଥିଲା ବେଳେ ଦରକାର ହେଲେ ବିଅଁଙ୍କ ଆସ୍ଥାନରେ ପାଦୁକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖି ଦିଅନ୍ତି । ଏମାନେ ତ ଭୀରୁ, ଏମାନଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ପାରେ । ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ବିଶ୍ୱାସ ବଳ ନାହିଁ, ସେ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଜକୁ କୁମାର୍ଗରୁ ଆଣି ସୁମାର୍ଗରେ ଛାଡ଼ି ଦେବା । କୁସଂସ୍କାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାର ଖଡ୍ଗହସ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ଯେଉଁଠାରେ ସମାଜକୁ ପାଇଥିଲା, ସେଠାରୁ ଉପରେ ତାହାକୁ ଛାଡ଼ିଯିବା ପାଇଁ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବା ତାହାର ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ପଢ଼ାଇଲେ କାଳେ ପିଲାମାନେ ବିଧର୍ମୀ ହୋଇଯିବେ, ଏ ଭୟରେ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ ନ ବସାଇବାରେ ବିଜ୍ଞତା ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଦେଉଳରେ ଟିକିଏ ଚୂନ ଲଗାଇ ଦେଇ, ଯଜ୍ଞଟାଏ ବହୁ ଆଡମ୍ବରରେ ସମାଧାନ କରି, ପୁରୁଣା ଦେଉଳଟିଏ ମରାମତି କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇ ପଇସା ଚାନ୍ଦା ଦେଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ତମସାବୃତ ମାନବାତ୍ମାକୁ ଆହୁରି ଗାଢ଼ତର ତମୋରାଶି ମଧ୍ୟକୁ ଟାଣି ନେବାର ତ କିଛି ବିଜ୍ଞତା ଥିଲା ପରି ଜଣା ଯାଉନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ପଞ୍ଚଦଶ ଭାଗ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ବୈଶାଖ—୧୩୧୮ ସାଲ ।

ଶିକ୍ଷା ଓ ତାହାର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁର ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟଟି ତାହାର ଆଦରଣୀୟତାର ପରିମାପକ । କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟଟା ସମାଜରେ କେତେକ ଆଦର ପାଇଛି ତାହା ସାଧାରଣତଃ, ଆଉ ସବୁ ସମାନ ଥିଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟର ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ ଦେଖି ବୁଝି ପାରୁ । ଅବଶ୍ୟ ଆଉ ସବୁ ସମାନ ଥିବା ବଡ଼ କ୍ୱଚିତ୍ । ଲୁହାର ଉତ୍ପତ୍ତିର ପରିମାଣ ସୁନାଠାରୁ ବେଶି, ଲୁହାର ବ୍ୟବହାରର ପରିମାଣ ସୁନାଠାରୁ ବେଶି; ଲୁହାର ରାସାୟନିକ ଗୁଣ ସୁନାଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଏ ସବୁ ପ୍ରଭେଦ ବାଦ ଦେଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ଅନୁସାରେ ବସ୍ତୁର ଆଦରଣୀୟତା ମାପିବାକୁ ହେବ । ପୁଣି ଏହି ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ଯେ ସର୍ବଦା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ତାହା ନୁହେଁ । ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଓ ଆଦରଣୀୟତାର ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ଅଛି, ସେ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସୀମ; ସୁତରାଂ, ସେମାନଙ୍କର ଆଦର ମଧ୍ୟ ଅସୀମ । ଜୀବନଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଆହାର ନ କଲେ ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣ ରହିବ ନାହିଁ । ଅତଏବ, ଆହାର ଦ୍ରବ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଆଦରଣୀୟତା ତାହାଠାରେ ଅସୀମ । ଏଠାରେ ବସ୍ତୁର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଆଦରଣୀୟତା ଦୁହିଁଙ୍କର ପରିମାଣ ସମାନ । ପୁଣି ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ଅଛି, ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଆବଶ୍ୟକତା ଅସୀମ ନ ହେଲେ ହେଁ ସେଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହୁଏ । ଭଲ ଘରେ ବାସ କରିବା ବା ପାଠ ପଢ଼ିବା ବଞ୍ଚିବା ନିମନ୍ତେ ଅନାବଶ୍ୟକ; କିନ୍ତୁ ଭଲ ଘରେ ବାସ କଲେ ଏବଂ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୁଏ । ଏଠାରେ ବସ୍ତୁର ଆବଶ୍ୟକତା ଠାରୁ ଆଦରଣୀୟତାର ପରିମାଣ ଅଧିକ । ପୁଣି ଆହୁରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବସ୍ତୁ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ଆବଶ୍ୟକତା ମାନବ ପକ୍ଷରେ କିଛି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଆଦରଣୀୟତା ବଡ଼ ବେଶି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଳାସଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । କ୍ୟାଭେଣ୍ଡର ଲଗାଇ ଦେହଟାକୁ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ କରିବାରେ ଜୀବନରକ୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ କି ଶାରୀରିକ ବା ମାନସିକ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତଥାପି ଦରିଦ୍ର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟୟ ଊଣା କରି ଦେଇ ଲଭେଣ୍ଡର ପ୍ରଭୃତି କିଣିବାରେ ବାର୍ଷିକ ପଚିଶ ବା ପଚୃଶ ଟଙ୍କା ଉଡ଼ାଇ ଦିଏ । ଏଠାରେ ବସ୍ତୁର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଆଦରଣୀୟତା ପ୍ରଚୁର । ବସ୍ତୁର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ଦେଖି, ଆଉ ସବୁ ସମାନ ଥିଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାର ଆଦରଣୀୟତାର ମାତ୍ରା ବୁଝିପାରୁ । ଆବଶ୍ୟକତା ସେଥିରୁ ବୁଝାଯିବ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ବସ୍ତୁର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ସମାଜ ନିକଟରେ ନୂତନ । ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ବିକ୍ରୟର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ଏହି ବସ୍ତୁଟିର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ଏତିକି ଟଙ୍କା କହିଲାବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ଯେ ବସ୍ତୁଟିକି କିଣିବାକୁ ଗଲେ ଏତିକି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହେବ ବା ବିକିବାକୁ ଗଲେ ଏତିକି ଟଙ୍କା ମିଳିବ । ମାତ୍ର ଏହି କ୍ରୟ-ବିକ୍ରୟ ଗୋଟିଏ ନୂଆ କଥା । ସମାଜର ଆଦିମ ଯୁଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ବା ପରିବାର ନିଜର ଆବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲା । ସଭ୍ୟତାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

କେତେକ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ ବଢ଼ାଇବାର ଦରକାର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ସମାନ ପରିଶ୍ରମରେ କେତେକ ବସ୍ତୁ ବେଶି ପରିମାଣରେ ବା ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ସମାନ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବିନିମୟର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗୋଟିଏ ପରିବାର ନିଜେ ଯେତେ ଧାନ ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରେ । ତାହାର ତାହାଠାରୁ ବେଶି ଧାନ ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ତାହାର ଯେତେ ଲୁଗା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେଥିରୁ ନିଜର ଖରଚ ଯାଇ କିଛି ବଳେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ନିକଟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପରିବାରର ଧାନ ଯଦି ବଳୁଥାଏ ଏବଂ ଲୁଗା ନଅଣ୍ଟ ହେଉଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେହି ପରିବାର ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ଧାନ ଓ ଲୁଗାର ବିନିମୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ । କାରବାରର ଏହି ଉନ୍ନତି-ବେଳେ ବଣିଆମାନେ ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ି ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବୁଲି ସେଗୁଡ଼ିକ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ଖରଚ ନିମନ୍ତେ ଧାନ, ଲୁଗା ପ୍ରଭୃତି ସେଗୁଡ଼ିକ ବଦଳରେ ଆଣନ୍ତି । କ୍ରମଶଃ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାରବାରର ଉନ୍ନତି ହେଲେ ବଦଳାଇବା କାର୍ଯ୍ୟଟା ଅସୁବିଧା-ଜନକ ହୋଇ ପଡ଼େ । ବଦଳରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷାତ ଯେ କେବଳ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ନୁହେଁ, ଉଭୟ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କର ଯାହା ଦରକାର, ଅନ୍ୟର ତାହା ବେଶି ଥିବା ଏବଂ ଜଣଙ୍କର ଯାହା ବେଶୀ ଅଛି, ଅନ୍ୟର ତାହା ଦରକାର ହେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଅତଏବ, ଏହି ବିନିମୟ ବା ବଦଳ, କାରବାରର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଲୋକଙ୍କର ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ଅଭାବ ଓ ତାହାର ମୋଚନକୁ ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଯଦି କୌଣସି ଉପାୟରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷାତ୍ ବ୍ୟତୀତ ବସ୍ତୁର ବିନିମୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ, ଲୋକେ ତାହା ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଏହି ଅଭାବଜ୍ଞାନ ଓ ଅନ୍ୱେଷଣରୁ ଆଧୁନିକ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଥମ-ସ୍ୱରୂପ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ମୁଦ୍ରାର ଇତିହାସ ସୁଖ ଦାୟକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହା ବଡ଼ ଜଟିଳ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅନାବଶ୍ୟକ । ତେବେ ଏତିକି ଏଠାରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରାର ସୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ଲୋକେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ଧରି ତାହା ସଙ୍ଗରେ ବିନିମୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ବିନିମୟର ନାମ ବିକ୍ରୟ ଏବଂ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁଟିର ନାମ ମୁଦ୍ରା । ଏହି ଉପାୟରେ କାରବାର ଅତି ସହଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ବଦଳରେ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷାତ୍ ଏଥିରେ ଆଉ ଦରକାର ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ସାକ୍ଷାତ୍‌ର ଆବଶ୍ୟକତା ତୃତୀୟ ଲୋକ ଦୂର କରି ଦେଲା । ତାହାଠାରୁହିଁ ବଜାର ବା ହାଟର ସୃଷ୍ଟି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ଆଦରଣୀୟତା ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟମ ବସ୍ତୁ ବା ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ ସଙ୍ଗରେ ବଦଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଣିକି ଲୋକେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଆଦରଣୀୟତା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଗଲେ ତାହାକୁ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟମ ବସ୍ତୁ ବା ମୁଦ୍ରାର ପରିମାଣରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଗୋଟିଏ ଗାଈର ମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଛେଳି ବା ସାତଗୋଟି ମେଣ୍ଢା ବା ଏକ ଭରଣ ଧାନ ବା ପାଞ୍ଚ-ଶଗଡ଼ କାଠ,—ଲୋକେ ଏହା ନ କହି, ଗାଈଟିର ମୂଲ୍ୟ ସେହି ମୁଦ୍ରାର ପରିମାଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହାହିଁ ବସ୍ତୁର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ । ଏହି ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ବସ୍ତୁର ବଦଳ ବିକ୍ରୟ ।

କାରବାରର ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ମୁଦ୍ରାର ଆବିଷ୍କାର ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟର ସୀମା କେବଳ ବସ୍ତୁଠାରେ ବଦ୍ଧ ଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍, ସେତେବେଳେ ଲୋକେ କେବଳ ବସ୍ତୁର ଆଦରଣୀୟତାକୁ ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କ୍ରମଶଃ ଏହି ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟର ସୀମା ବିଷୟଠାକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । ଏଣିକି ଲୋକେ ଗାଈଟାର ମୂଲ୍ୟ ଦଶଟଙ୍କା କହିବାବେଳେ, ଅମୁକ ଲୋକର ଦିନକର ପରିଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ଚାରି ଅଣା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହିପରି ଅଧିକାର, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତିର

ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଶିକ୍ଷା, ଯତ୍ନ, ସ୍ନେହ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଶେଷକୁ ଏହି ଅର୍ଥ ମୂଲ୍ୟରେ ମପା ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ତାହାର ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ ଛଡ଼ା ରହୁନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ମାପ ତାହାର ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ ।

ସମାଜ ଓ କାରବାରର ଉନ୍ନତି ଯୋଗୁ ଶିକ୍ଷା ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ ପାଇଛି । ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ବେଶି ହୋଇଥାଏ । ଏକ ସେର ଚାଉଳର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଅଣା ହେଲେ ଦୁଇ ସେର ଚାଉଳର ମୂଲ୍ୟ ସେହି ଦୁଇ ଅଣା ନ ହୋଇ ତାହାଠାରୁ ବେଶି ହେବ ଏବଂ ଚାଉଳର ପରିମାଣ ଯେତିକି ବଢୁଥିବ ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁପାତରେ ତେତିକି ବଢ଼ିବ । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷାର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟର ହ୍ରାସ-ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ଏହି ଅନୁପାତ ଅନୁସାରେ ବସ୍ତୁର ମୂଲ୍ୟର ହ୍ରାସ-ବୃଦ୍ଧି ଏତେ ଠିକ୍ ଯେ ଲୋକେ ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ ଆଡ଼ୁ ଶିକ୍ଷାର ପରିମାଣ ନିରୂପଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ପରିମାଣ ଆଡ଼ୁ ମୂଲ୍ୟ ଓ ମୂଲ୍ୟ ଆଡ଼ୁ ପରିମାଣ ନିରୂପଣ କରିବା ବସ୍ତୁ-ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେତେ ନିରାପଦ, ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତେତେ ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏକ ସେର ଚାଉଳର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଅଣା ହେଲେ ଦୁଇ ଅଣା ଦେଲେ ପୁଣି ଏକ ସେର ଚାଉଳ ମିଳିବ, ଏହା ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଠିକ୍, ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିବା ଲୋକର ଚାକିରି ମୂଲ୍ୟ ଏକଶତ ଟଙ୍କା ହୋଇଥିଲେ, ଏକଶତ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ପୁଣି ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିବା ଲୋକର ଚାକିରି କିଣା ଯାଇ ପାରିବ, ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ଠିକ୍; କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ନୁହେଁ । ଏହାର କାରଣ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାଉଳଟା କିଣିଲା ବେଳେ ତାହାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କିଣିଥାଉଁ । କିଣି ସାରିଲା ପରେ ବସ୍ତୁଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆମ୍ଭର, ବିକିବା ଲୋକର ସେଥିରେ ଆଉ କିଛି ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ଚାକିରିଟା କିଣିଲା ବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ଶିକ୍ଷାର ଅଂଶମାତ୍ର କିଣୁ ଏବଂ ତାହାଠାରେ କେତେକ ଅଂଶ ରହେ । ପୁଣି ଏହି ଦୁଇ ଅଂଶର ଅନୁପାତ ସର୍ବଦା ଏକ ନୁହେଁ । ଚାକିରିର ପ୍ରକାର ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ଅନୁପାତ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିବା ଲୋକ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଚାକିରି କରିପାରେ :—ସେ କିରାଣି ହୋଇପାରେ, ବିଚାରପତି ହୋଇପାରେ, ଶିକ୍ଷକ ହୋଇପାରେ । ଏସବୁ ଚାକିରି ଏକ ଲୋକ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେଗୁଡ଼ିକ ସମାନ ନୁହେଁ । କେଉଁଠାରେ ବେଶି ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରିଶ୍ରମ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, କେଉଁଠାରେ ଅଳ୍ପ ହୁଏ । ଚାକିରି କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ, ତାହାର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରା ଯାଇଥାଏ । ଅତଏବ, ଶିକ୍ଷାର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପିତ ହୁଏ । ଚାଉଳ କିଣି ଆଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁ, ସେଥି ସଙ୍ଗରେ ମୂଲ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହା ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷାକୁ କିପରି ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଯିବ, ସେହି ଅନୁସାରେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଠିକ୍ କରାଯାଏ । ଅତଏବ, ଶିକ୍ଷାର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ବ୍ୟବହାରର ସମ୍ପର୍କ ରହିବା ଯୋଗୁ ମୂଲ୍ୟ ଆଡ଼ୁ ସର୍ବଦା ତାହାର ଉତ୍କର୍ଷ ବା ପରିମାଣ ଠିକ୍ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ବସ୍ତୁ ଓ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରଭେଦ ।

ଉପରେ କୁହା ଯାଇଛି, ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା ବିକ୍ରୟ କଲାବେଳେ ଶିକ୍ଷାର ଅଂଶ ମାତ୍ର ବିକ୍ରୟ କରେ, ଆଉ କେତେକ ଅଂଶ ତାହାଠାରେ ରହିଯାଏ । ଏହି ଅଂଶଟି ଅବିକ୍ରୀତ । ଅବଶ୍ୟ ଯେପରି ଉପରେ କୁହାଯାଇଛି, ଚାକିରି ପ୍ରକାରର ଅନୁସାରେ ଏହି ଅଂଶଟିର ପରିମାଣ ଅଳ୍ପ ବେଶି ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି

ଏହି ଅବିନୀତ ଅଂଶଟିକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଅବିନେୟ । ଅବିନୀତ ଓ ଅବିନେୟ ଏହି ଦୁଇଟି ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଟିକିକ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି, ତାହା ରୁକସାର ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରେ । ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ଅବିନୀତ ଓ ଅବିନେୟ ଅଂଶ ଦୁଇଟି ସମସୀମା ବିଶିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସର୍ବଦା ଶିକ୍ଷାକୁ ବିନୀତ ଓ ଅବିନୀତ ଏହି ଦୁଇ ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଏହିଥିରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ବିଷୟଠାରୁ ଭିନ୍ନ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବସ୍ତୁ-ସମ୍ବନ୍ଧ-ଯୁକ୍ତ ବିଷୟ ଉପରେ ଅଧିକାର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ । ଜଣକର ଜମି ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେବା କିମ୍ବା ଜଣକର ପୁସ୍ତକ ଉପରେ ସତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଦେବା ଅଧିକାର ହସ୍ତାନ୍ତରର ଉଦାହରଣ ଅଟେ । ଏହି ହସ୍ତାନ୍ତର ଅନୁଗ୍ରହ ବା ବିନୟ ଉଭୟ ହୋଇପାରେ । ସେଥି ସଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବିନୟରେ ବିନୀତ ଓ ଅବିନୀତ ଦୁଇଟି ଅଂଶ ରହୁନାହିଁ । ଯାହା ବିନୟ କରାଗଲା, ତାହା କ୍ରେତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ତ୍ୱ । ବିନୟ-କାରବାରେ ଆଉ କିଛି ରହିଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିନୟରେ ବସ୍ତୁ ବା ବସ୍ତୁ-ସମ୍ବନ୍ଧୀଯୁକ୍ତ ବିଷୟର ହସ୍ତାନ୍ତର ହୁଏ, ସେଥିରେ ସେହି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟର ବିନୀତ ଓ ଅବିନୀତ ଅଂଶ ନାହିଁ, ସମସ୍ତଟା ବିନୀତ ।

ଉପରେ କୁହା ଯାଇ ଅଛି, ଶିକ୍ଷାକୁ ବିନୀତ ଓ ଅବିନୀତ ଏହି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ ଏବଂ ଏହି ଅବିନୀତ ଅଂଶକୁ ପୁଣି ଯେଉଁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ, ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଅବିନେୟ । ଅତଏବ, ଶିକ୍ଷାକୁ ବିନେୟ ଓ ଅବିନେୟ ଏହି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ବିନେୟ ଭାଗଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାଗ ଏବଂ ଅବିନେୟ ଭାଗରେ ଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ଉତ୍କର୍ଷ, ସମସ୍ତ ଗୌରବ ରହିଅଛି । ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ ସର୍ବତ୍ର ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ପାଏ, ସେ କେବଳ ତାହାର ଶିକ୍ଷାର ଅବିନେୟ ଅଂଶ ଯୋଗୁ । ବାସ୍ତବିକ ବିନେୟ ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୁଦ୍ରା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଅବିନେୟ ଅଂଶଟି ଶିକ୍ଷାର କେନ୍ଦ୍ର; ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ମହତ୍ତ୍ୱ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ରୁକସା କିଣି ନେଇ ପାରୁ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ନିଜର ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଏକାକୀ ବସି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉପରେ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି—ଅପରିଦୃଷ୍ଟ କି ଏକ ଆକର୍ଷଣ ବଳରେ ଅଗଣିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା ଅପରିସୀମ ନଭୋମଣ୍ଡଳରେ କିପରି ନିଜ ନିଜର ମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରି ଅନବରତ ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି; କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବ କିପରି ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବସ୍ତୁ ଓ ମହାବଳଶାଳୀ ଶକ୍ତିମାନ ପଦତଳେ ରଖି ନିଜର ଅଧିକାରର ସୀମା ବଢାଇବାକୁ ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ଗର୍ବରେ ଗଗନଦେଶକୁ ଅନାଉଅଛି, ସେ କିପରି ସଂସାରର ବସ୍ତୁ ଓ ଶକ୍ତିରେ ନିଜର ଚିନ୍ତାକୁ ନ ବାନ୍ଧି ସମସ୍ତ ବିକାଶର ପଛରେ ଅପରିଦୃଷ୍ଟ ଅଥଚ ଅନୁଭବନୀୟ ଆଉ ଏକ ମହାଶକ୍ତିର କଳ୍ପନା କରି ତାହାକୁ ସୃଷ୍ଟିର କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ମାନୁଅଛି ଏବଂ ତାହାର ଚିନ୍ତାରେ ସେ କିପରି ଅନବରତ ଏକ ଅପରିଚିତ ଅପରିଭାବନୀୟ ରାଜ୍ୟକୁ ଗତି କରୁଅଛି—ଏ ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ବିସ୍ମୟାନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ବହିଯାଏ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ସଂସାରରେ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏଥିରେହିଁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ଶିକ୍ଷାତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୁଦ୍ରାରେ ନୁହେଁ ।

ପୁଣି ଶିକ୍ଷାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟମୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି, ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟ ବିନୟ ପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ

କ୍ରେତାର ହୋଇଯାଏ; ସେଥିରେ ବିକ୍ରୟକାରୀର ଆଉ କିଛି ରହେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ବିକ୍ରୟ କରାଗଲା, କ୍ରେତା ସେହି ଅଂଶଟିର ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ବିକ୍ରୟକାରୀଠାରୁ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ପାଦନ ଦାବୀ କରି ପାରେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନର ଶକ୍ତି ବିକ୍ରୟକାରୀଠାରେ ରହିଲା । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶକ୍ତି ବିକ୍ରୟ ବା ଋକରୀ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଯାହା ବିକ୍ରୀତ ହୁଏ, ତାହା ବିକ୍ରେତାଠାରେ ରହେ । ତାହାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରୟୋଗମାତ୍ର ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ପ୍ରୟୋଗଗୁଡ଼ିକର ବିକ୍ରୟ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଗଲା, ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟ କହିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ଅଂଶର ମୂଲ୍ୟ ଧରି ନ ଥାଉଁ କିମ୍ବା ଯେଉଁଅଂଶଟା ବିକ୍ରୀତ ହେଲା ବୋଲି ସାଧାରଣତଃ ଜଣାପଡ଼େ, ସେ ଅଂଶଟାର ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଧରି ନ ଥାଉଁ, କାରଣ ସେ ଅଂଶଟା ପ୍ରକୃତ ହସ୍ତାନ୍ତର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ-ମୂଲ୍ୟ କହିଲାବେଳେ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିର କେତେଗୁଡ଼ିଏ କର୍ମର ମୂଲ୍ୟ କେବଳ ବୁଝାଯାଇଥାଏ । ସୁତରାଂ, ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟରୁ ଶିକ୍ଷାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ—ପଞ୍ଚଦଶ ଭାଗ—ତୃତୀୟସଂଖ୍ୟା—ଆଷାଢ, ୧୩୧୮ ସାଲ ।

ଆମେରିକା ଯାତ୍ରୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କେତେକ ସମ୍ବାଦ

ଆଟକ ଡେଇଁଲେ ବା ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ିଲେ ହିନ୍ଦୁତ୍ୱ ହରାଇବା ଭୟ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହେଲାଣି । ସ୍ୱଦେଶର କ୍ଷୁଦ୍ରସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ବିଦେଶରେ ଭ୍ରମଣ କଲେ ସାହିତ୍ୟିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା ଲାଭରେ ଯେ କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉନ୍ନତି ନ ହୋଇ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ମଧ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇଥାଏ—ଏ କଥାର ସତ୍ୟତା ଭାରତର ଶିକ୍ଷିତ ସାଧାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଲବ୍ଧି କରି ସାରିଲେଣି । ଏବେ ଭାରତର ଶତ ଶତ ଯୁବକ ପୃଥିବୀର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସେ ଦେଶମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ ମୁକ୍ତ ବାୟୁ ସେବନ କରି ଏ ଅବନତ ସୀମାବଦ୍ଧ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଏହାର ଜଡ଼ତା ଘୁଞ୍ଚିଯିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ଉନ୍ନତ ଓ ଉତ୍‌ଥୀୟମାନ ଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆମେରିକା ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀୟ । ସେଠାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କଳର ଶ୍ରୀ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ ଜଣେ, ଆମେରିକାଯାତ୍ରୀ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ବାଦ ଗତବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସ **Modern Review** ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଭାରତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ଉପାଧିଧାରୀ ଯୁବକମାନେ ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମ ଓ ସମୟରେ ଆମେରିକା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପାଧିମାନ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି । ଏ ଦେଶରୁ ଉପାଧି ନ ପାଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ପଢ଼ିବାର କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି । ଅଧିବୟସ୍କ ଯୁବକମାନେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେଠାରେ ଆପଣାର ଜ୍ଞାନର ସୀମା ଅକ୍ଳେଶରେ ବୃଦ୍ଧି କରି ପାରନ୍ତି । ଆମେରିକାର

ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗରରେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଏବଂ ବୃହତ୍ ସହରମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବେତନ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ରାଜକୋଷ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରେ ।

ଆମେରିକାକୁ ଯେଉଁ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ନିଆଯିବ, ତାହା ସରଳ ଓ ବିରଳ, କିନ୍ତୁ ସୁଶ୍ରୀ ଓ ସୁଖକର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ମୋଟା କନାର କୁରୁତା ଯେ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ତାହା ବୁଝିବା ଭ୍ରମ । ଏପରି ପରିଚ୍ଛଦ ଅଙ୍ଗର ଭାର ହୁଏ ମାତ୍ର । ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀ ଆମେରିକାରେ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀ ବାଦ ଦେଲେ ଜଣେ ଆମେରିକା ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ଯାହା ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ ଓ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ, ସେ ସବୁର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୨୦/ରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ ।

ଏ ଦେଶ ପରି ଭିକ୍ଷୁକ ହେବା ଆମେରିକାରେ ସମ୍ମାନର କର୍ମ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ଆଗନ୍ତୁକ ଆମେରିକାର ମୃତ୍ତିକାରେ ପଦାର୍ପଣ କଲାବେଳେ ତାଙ୍କଠାରେ ଅନ୍ତତଃ ଟ ୧୬୦/ ଥିବା ଦରକାର । ତାହା ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ । ପୁଣି ଏ ଦେଶରୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ଦେଶସ୍ଥ ଆମେରିକାନ୍ କନ୍‌ସଲ୍ ଜେନେରଲଙ୍କ 'ଛାଡ଼ପତ୍ର' ନେଇ ଯିବା ଦରକାର । ପଥରେ ଇମିଗ୍ରେସନ୍ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଓଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ—ବହୁ ବିବାହରେ ତୁମର ମତ ଅଛି କି ନାହିଁ ? ଅନ୍ୟଟି—ତୁମେ ଅଭିଭାବକଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବ କି ନା ? ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଉତ୍ତର'ନାହିଁ' ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟିର 'ହଁ' ହେବା ଦରକାର ।

ଭାରତରୁ ଆମେରିକାର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଜାପାନ ବାଟେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରାୟ ଏକମାସ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଲାଗେ । ଏତେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରାରେ କଟାଇବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ଯେ ଯାତ୍ରୀ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି, ତାହା ଭାବିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଜାହାଜ ବାଟରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ରହି ରହି ଯାଏ । ନୂତନ ଲୋକ ନୂତନ ଦୃଶ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ପଥିକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମେ ଏବଂ ବହୁ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଭୂଗୋଳ ଅଧ୍ୟୟନରୁ ସେ ଯାହା ଶିଖିଥିଲେ, ଏହି ଦେଢ଼ମାସର ଯାତ୍ରାରେ ତାହାଠାରୁ ପ୍ରଚୁର ଅଧିକ ଶିଖିଯାନ୍ତି । ବାଟରେ ଜାପାନଠାରେ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜାପାନୀ ସହର ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ଉଚିତ । ବିଶେଷତଃ ଜାପାନର ରାଜଧାନୀ ଟୋକିଓ ନଗର ନ ଦେଖିଲେ ସେହି "ଉଦିୟମାନ ଦିନକର ଭୂଖଣ୍ଡ"ରୁ କିଛି ଦେଖାହେଲା ନାହିଁ ।

ଆମେରିକାରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଛି । ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ପ୍ରଧାନ । ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କେନ୍ଦ୍ର ବର୍କଲି ନଗରରେ । ବର୍କଲିର ଜଳବାୟୁ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହିତକର ।

ଭାରତର ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆମେରିକାରେ ଏହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈପରୀତ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସେ ଦେଶର ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ଏପରି ଯେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କିଛି ହିଁ ମୁଖସ୍ଥ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ, ଇତିହାସ, ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତିରେ ଛାତ୍ର ନିଜର ମନୋଭାବ ନିଜ ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପରୀକ୍ଷାରେ ଦରକାର ହୁଏ । ଛାତ୍ରମାନେ ସେ ଦେଶରେ ସମସ୍ତ ଦିବସ ମାନସିକ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ କିଛି ସମୟ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ସାରିଲା ପରେ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ପ୍ରଭୃତିରେ ରତ ହୁଅନ୍ତି ବା ଏହାର ଅଭାବରେ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ କରନ୍ତି । କୌଣସି ଛାତ୍ର ପଢ଼ାଶୁଣାରେ ଟିକିଏ ହେଳା କରିବାର

ଦେଖାଗଲେ, ଅଧ୍ୟାପକ ତାହାକୁ ତିରସ୍କାର ନ କରି କେବଳ ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥାନ୍ତି । ସେଥିରେ ଛାତ୍ରଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଶାସନ ହୋଇଯାଏ । କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଶାସନ କରିବା ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅଡ଼ୁଆ ଶୁଣାଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଆମେରିକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ଭାରତର ପାଠଶାଳା ପରି । କେବଳ ପାଠଶାଳାର ବେତ୍ରାଘାତ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଦଣ୍ଡର ସେଠାରେ ଅଭାବ । ପରୀକ୍ଷା କଥା ଚିନ୍ତାକଲେ ଏ ଦେଶର ଛାତ୍ରମାନେ ଭୟରେ କମ୍ପନ୍ତି । ସେମାନେ ଭାବନ୍ତି, ପରୀକ୍ଷା ସତେ ଅବା କୌଣସି ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ । ମାତ୍ର ଆମେରିକାରେ ପରୀକ୍ଷା ସାଧାରଣ ଦୈନିକ ଘଟନାବଳୀ ପରି ।

ବର୍କଲିର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ସମିତି ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକର ପରିଚାଳନାରେ ଛାତ୍ରମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଭଦ୍ର । କାହାରି କିଛି ଦୋଷ ଦେଖାଗଲେ ସେ କଥା ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ଦିଆ ଯାଏ ନାହିଁ । ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଦୋଷୀର ବିଚାର ଓ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏପରି ଦୋଷ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଅତି ବିରଳ ।

ବର୍କଲିରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଖର୍ଚ୍ଚ ଜଣପ୍ରତି ମାସିକ ଶହେ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଅଭିଭାବକ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦାତବ୍ୟ-କୋଷରୁ ବ୍ୟୟର ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଆନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମେରିକାରେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରି ପାରନ୍ତି । ତିନି ବା ଚାରିଘଣ୍ଟା କୌଣସି ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ପରିବାରରେ କାମ କଲେ ବସାଘର ଓ ଖାଦ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ବେତନ ମିଳେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧା ନ ଦେଇ ଛାତ୍ରମାନେ ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ଘଣ୍ଟା ନିଜର ଜୀବିକାନିର୍ବାହ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ କର୍ମ କରି ପାରନ୍ତି । ଏପରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆମେରିକାରେ ଆଦର କରାଯାଏ ।

ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ସେବା ନିମନ୍ତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଯୁବକର ହୃଦୟ ପ୍ରବଳ ବାସନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଦେହରେ ନୂତନ ଜୀବନର ସଞ୍ଚାର କରିଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜର ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ କିଛି ହେଲେ ସାଧନ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେ ଏହି କର୍ମ କରିବାର କେବଳ ବାସନା ଜନ୍ମିଅଛି, ଏହା ଅତି ମଙ୍ଗଳକର । ନାନା ଗୋଳମାଳ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଢ଼ିବାର ସମୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଆଜି ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରିବେ; କିନ୍ତୁ କି ଉପାୟରେ ସେବା କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା ଉତ୍ତମ ରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନ ଥିଲେ ସେବା କରିବା ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ । ଓଲାଉଠା, ମାଲେରିଆ, ପ୍ଲେଗ୍ ପ୍ରଭୃତି ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ଯୁବକଙ୍କର ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ଅଛି । ରୋଗର ପ୍ରତିକାରଠାରୁ ନିବାରଣ ଶ୍ରେୟସ୍କର ବୋଲି ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ଏକସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଏସବୁ ଶିଖିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଧାନ କ୍ଷେତ୍ର ଆମେରିକା । ଜନ୍ମଭୂମିର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଯାହା ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ, ସେ ସମସ୍ତ ଆମେରିକାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ରହିଅଛି ।

ଆମେରିକା ପରି ରାଜ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅପରର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଭାରତ ସୁଲଭ ସମୟ ଓ ଶକ୍ତିବ୍ୟୟ କରିବା ସାଧାରଣ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ନୁହେଁ । ନବାଗତ ଯୁବକ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ବିଚାର କରି ପାରନ୍ତି ଯେ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଦୟା, ସ୍ନେହ ନାହିଁ । ନୂତନ ଦେଶକୁ ଗଲେ, ପ୍ରଥମେ ଅପରଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହୋଇଥାଏ, ମାତ୍ର କିଛି ଦିନ ସେ ନବୀନ ଜଳବାୟୁରେ ରହିଗଲେ ନିଜର ସାହାଯ୍ୟ, ନିଜର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼େ । ବର୍କଲିରେ ଆମେରିକାନ୍ ଓ ଭାରତୀୟ ଲୋକମାନେ ନବାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଆମେରିକାନ୍ ବନ୍ଧୁମାନେ ଭାରତର ପ୍ରଶଂସାବାଦୀ ଅଟନ୍ତି । ଭାରତ ବିଷୟରେ ଯେଉଁମାନେ ସକଳ

ସମ୍ବାଦ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ସେମାନେ ସବୁ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଅପର ଜାତିମାନେ ଆମେରିକାନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଆକୃତିରେ ପୃଥକ୍ ଦେଖାଗଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସମସ୍ତ ହୃଦୟ, ଆତ୍ମା ଓ ମତିର ଅଧିକାରୀ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ଦେଖାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରନ୍ତି । ଜଣେ ଆମେରିକାନ୍ ମହିଳା ପତ୍ରରେ ଲେଖିଥିଲେ, "ତୁମେ ଜାଣ, ମୁଁ ମୂଲିଆ, ଛାତ୍ର, ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା ରାଜା ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁକୁ ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର କରେ ଏବଂ ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମୋହର ହୃଦୟ ଓ ମୋର କୁଟୀର ତୁମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସର୍ବଦା ମୁକ୍ତ ।"

ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ସହଜ ନୁହେଁ । ବିଶେଷତଃ ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମ ସଙ୍ଗେ ଅପରିଚିତ ହିନ୍ଦୁ ଯୁବକ ପକ୍ଷରେ ଏହା ନାନା କଷ୍ଟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ; କିନ୍ତୁ ଯାହାର ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ଅଛି, ତାହା ପକ୍ଷରେ ଏସବୁ କଷ୍ଟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର । କଷ୍ଟକୁ ଯେଉଁମାନେ ଡରନ୍ତି, ସେମାନେ ଭୀରୁ । ବିଦେଶରେ ନିର୍ଜନତା, କଷ୍ଟ ଓ ବିପଦ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ, ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଏ । ତାହାର ଜୀବନର ଯଦି କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟଥାଏ ଏବଂ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଯଦି ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁରାଗ ଥାଏ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ସମସ୍ତ ବାଧାବିଘ୍ନ ପଦତଳରେ ଦଳିଦେଇ ଚାଲିଯିବ । ଏ ସମସ୍ତ ପରେ କେବଳ ସେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତହେବ ଏବଂ ଜୀବନର କଠିନ ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ।

ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଯେ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ବିକାଶ ପାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କର୍ମଠତା ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇପଡ଼େ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ନବଜାଗରଣର ଯୁଗରେ 'ପୁରାତନ-ପ୍ରିୟ' ଲୋକମାନେ ଉନ୍ନତିପ୍ରବଣ ଯୁବକମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାହକୁ ଟାଣି ରଖୁଛନ୍ତି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବହୁଳ ବିକାଶ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଆମମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ । ପ୍ରାଚ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକ-ହିତସାଧନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ଏହି ନବୀନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଙ୍ଗରେ ମିଶିଲେ ଭାରତର ଯେ ପ୍ରଚୁର ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଆମେରିକାର ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମାଂସ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସାମଗ୍ରୀ; ତଥାପି, ନିରାମିଷଭୋଜନର ସକଳ ସୁବିଧା ସେଠାରେ ଅଛି । ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ମାଂସ ଯେ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଭୋଜ୍ୟ, ଏକଥା ଭାବିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ନିରାମିଷ ଭୋଜନର ପ୍ରଚଳନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେରିକାରେ ବଢ଼ୁଅଛି । ସୁରାପାନ ମଧ୍ୟ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ହେଉ ବା ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ହେଉ, ମଦ୍ୟପାନ ସର୍ବଥା କ୍ଷତିକାରକ ଏବଂ ଅନେକ କୁଫଳ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏପରି ନିୟମ ଅଛି ଯେ କୌଣସି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଭୂମି ଉପରେ ବା ଏକ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ବିକ୍ରୀତ ବା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଭାରତର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଆଦର ଆମେରିକାରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ କି ନାହିଁ, ଏ ବିଷୟରେ ଭାରତବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣସନ୍ତାନ ପତ୍ର ଲେଖି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆମେରିକାରେ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଏ, ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ତାହାଠାରୁ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଅଧିକ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଚଣ୍ଡାଳ ସମସ୍ତେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସେ ମନ୍ଦିରରେ ସମଭାବରେ ଆଦରଣୀୟ । ନବାଗତ ବ୍ୟକ୍ତି କେଉଁ ଜାତିର ଲୋକ, ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କୁ କେହି ପଚାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମେରିକା ପ୍ରବାସୀ ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମୁସଲମାନ ଓ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଜାତିର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆଦର ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ପଞ୍ଚଦଶଭାଗ—ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା—ମାର୍ଗଶିର—୧୩୧୯ ସାଲ । [ପୃଷ୍ଠା—୨୪୮]

ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି

-୧-

ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଏହିଟି ମୋର କର୍ମରୁ ଶେଷତମ ଅବକାଶ । ଦେଖୁଅଛି, କି ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତରେ ଜୀବନଟା ବହି ଯାଉଅଛି । ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ପଚିଶ ବର୍ଷ ଶେଷ ହୋଇ ଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନାନ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ସମୟରେ ସେ ଦିନଟି ବହୁଦୂରରେ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଣକୁ କୌଣସି ଚିନ୍ତା, କୌଣସି ଆବିଲତା ଛୁଇଁ ନ ଥିଲା । ଏବେ ଯେତିକି ନିକଟକୁ ଆସୁଅଛି, ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସେତିକି ଭୀଷଣ ଗଭୀର ତମୋରାଶିରେ ଆବୃତ୍ତ ଦିଶୁଅଛି । ଏ ଚିନ୍ତା ବିହୀନତା ଜୀବନର ଏ ଲଘୁତା, ଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟ, ଏ ଅକପଟ ବାକ୍ୟାଳାପ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ । ଏହି ସୁଖ-ପକ୍ଷ ଦୁଇଟି ଅଚିରେ ଛିଣ୍ଡିଯିବ । ଆହ୍ଲାଦମଣ୍ଡଳରେ ଉଡ଼ି ବୁଲିବାର ଆଉ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବ ନାହିଁ ! ହାୟ ! ଏ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା, ଏ ସ୍ୱାଧୀନ ବଚନ, ଏ ଅଭୟ ଭ୍ରମଣ ଅବିଲମ୍ବେ ବିଦାୟ ନେଇଯିବେ ! ଆହା ! ସେତେବେଳେ ଆଉ ଜୀବନର ସହଚର କିଏ ? ଦୁଃଖ ଶୋକରେ ପ୍ରାଣ ବିଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ କିଛି ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ିବ, ତେତେବେଳେ କିଏ ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦର ରଶ୍ମି ଦେଖାଇ ନିରାଶ ମୃତ ଅନ୍ତରରେ ପୁନରାୟ ଆଶାମୟ ଜୀବନର ସଞ୍ଚାର କରାଇବ ? ସେତେବେଳେ ଭିତର ଯେପରି ଅନ୍ଧାର, ବାହାର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅନ୍ଧାର । ପ୍ରାଣ ଉପରେ ନୂତନ ଭାର ପଡ଼ିଯିବ । ପ୍ରକୃତିର ଅକୃପାରୁ ବାଲ୍ୟ କାଳରୁ ମୋର ଭାର ଅନେକ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ କୌଣସିଠା ତଳେ ଦିନେ ଶିର ନୁଆଇଁ ନ ଥିଲ । ମୋର ପ୍ରାଣର ଅନ୍ତର-ରଶ୍ମି ରାଶିରେ ସମସ୍ତ ତମୋମଣ୍ଡଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା; ହୃଦୟର ଲଘୁତାରେ ସମସ୍ତ ଭାର ଭାସି ଉଠୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଏଣିକି ଏ ସବୁର ସ୍ମୃତି ମାତ୍ର ରହିବ ଏବଂ ଭାବୀ ଦୁଃଖର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ବଢ଼ାଇବ । ତେବେ ଏ ପୃଥିବୀର ଜୀବନ ଯେତେବେଳେ ଏହାହିଁ, ମୋର ଭୀତ ବା ବିଷଣ୍ଣ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

କଣ କହୁ କହୁ ପାଗଳ ପରି କଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲ । କଲେଜ ଛୁଟି ହେଲା ଦିନ ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ଘରକୁ ଗଲେ । ମୁଁ କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବି ଏ କଥା ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ସପ୍ତାହ ଲାଗିଗଲା । ଏକ ସପ୍ତାହର ବିଚାର ଓ ଯୁକ୍ତି ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମନ୍ତେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ସମଦଶାପନ୍ନ ଅପର ଜଣେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିଲ । ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମରେ ରାତିଟା ପୁହାଇବୁ, ଏହି ଆଶାରେ ଇଣ୍ଟର କ୍ଲାସରେ ବସିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲୁ ଯେ ସେଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ପୁଣି ସକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ସମୟ କେତେବେଳେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ, କେତେବେଳେ ବା ଦୁଇ ଚାରି ମିନିଟ୍ ପାଇଁ ଟିକିଏ ବସି ପୁନରାୟ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାହିଗଲା । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଅଛି, ଶରୀରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଗରମ ଥିଲେ, ବାହ୍ୟଟା ମଧ୍ୟ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଗରମ ରଖିବା ଉଚିତ । ରାତିବେଳେ ବିଶ୍ରାମରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେହିଁ କାଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ସଙ୍ଗେ ବାହ୍ୟଟାର ମେଳ

ରହନ୍ତା ନାହିଁ, ଏହା ଭାବି ବୋଧହୁଏ ରେଲୱେ କୋମ୍ପାନୀ ପୂଜା କନସେସନ୍‌ର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ।

ଘରେ ପ୍ରାୟ ଦଶଦିନ ରହିଲି । ସୁଖରେ କି ଦୁଃଖରେ ସେ କଥା ଏଠାରେ ଆଉ କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ମଣୁନାହିଁ । ମୁଁ ସେହି ପୁରୁଣା 'ଅବକାଶପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ' । ପାଠକବର୍ଗ ବୋଧହୁଏ ମୋତେ ପାସୋରି ପକାଇ ନାହାନ୍ତି । ଟିକିଏ ମନରେ ରଖିଥିଲେ, ବୁଝି ପାରୁଥିବେ, ମୋର ଦଶଟି ଦିନ ଘରେ କିପରି କଟିଥିବ । ମୁଁ ଏତିକି କହିପାରେ, ଗୋଟିଏ ରାତି ପାହିଲେ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ଗଲା ପରି ଲାଗୁଥାଏ । ସର୍ବଦା ଆଶା ଥାଏ—"ଶୀତ ଅନ୍ତେ ପୁଣି ଆସିବ ମଧୁମୟ ବସନ୍ତ" । ମୁଁ ଗଲାବେଳକୁ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ତାଙ୍କର ବିମଳରଶ୍ମି ଢାଳି ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି ଗୁଞ୍ଜର ଜନନୀ ରୂପିଣୀ, ମୋର ବାଲ୍ୟ ସହଚରୀ, ଯୌବନ-ସହଗାମିନୀ ଓ ଜରାକାଳର ଶାନ୍ତ ବିଧାୟିନୀ, ଆମ୍ଭ କୁଟୀରର କୁଳସହୋଦରୀ ଶାଳିଆ, ପ୍ରାୟ ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭା । ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱଶାଳିପୂର୍ଣ୍ଣ କେଦାରପଂକ୍ତି ନୀରବିନ୍ଦୁ ଆଶାରେ ବଦନ ବ୍ୟାଦାନ କରି ଅବସ୍ଥିତ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ହା ହା କାର । କାନଗୋଇ ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ମେଳ । ଠଙ୍କାର ବାଜେଣିରେ କାନ ତାବଦା ପଡ଼ି ଯାଉଅଛି;—ନଈରେ ବନ୍ଧ ପଡ଼ିଲେ ଜମିକୁ ପାଣି ଯିବ । ଏତିକିବେଳକୁ ପୁଣି ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ ଏକ ପ୍ରହାର । କିଏ କହୁଛି ଜଙ୍ଗଲ ଅଟକ ହୋଇଗଲା, ଜାଳିବୁ କଣ ?—କିଏ କହୁଛି କରବୃଦ୍ଧି ହେବ, ଦେବୁ କେଉଁଠାରୁ ? ଏହିପରି ହାହାକାର ଉପରେ ପୁଣି ହାହାକାର । ହାକିମ ତ ଏ ସବୁ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାର ଆଉ ଅପିଲ କଣ ? ସତ କଥା । ରାଜା ସାତ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ କେତେ ଦୂରରେ । ହାକିମ ହଜୁର ଆମର ମା, ବାପ । ହଜୁର ଆପଣାର ତ୍ରିତଳ ପ୍ରାସାଦରେ ଦୁଗ୍ଧଫେନନିଭ ଶଯ୍ୟାରୁ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ଦୁଃଖୀ ପ୍ରଜାଙ୍କର କି କଷ୍ଟ କି ଅସୀମ ବେଦନା । ରହିବାକୁ କୁଟୀରଟିଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଗଛମୂଳରେ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିଙ୍କୁ ଶୁଆଇବାକୁ ହୁଏ । ପିନ୍ଧିବାକୁ ଲୁଗା ନାହିଁ ବୋଲି କନା ଗଇଁଠାଇ ଅଣ୍ଟାରେ ଗୁଡ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ; ଖାଇବାକୁ ଦାନା ନାହିଁ ବୋଲି ତିନି ଦିନରେ ଦିନେ ଚୂଲି ଲାଗେ, ବାକି ଦୁଇଦିନ ପେଟରେ ଓଦାକନା—ତାହା ବା ମିଳେ କେଉଁଠୁ ? ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୋ-ମହଲା କୋଠା ନାହିଁ, ଗାଡ଼ି ନାହିଁ, ସାଇକେଲ ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଘର ଅତର ଲାଭେଣ୍ଡରର ଗନ୍ଧରେ ଚହଟି ଉଠୁନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୃହର ଦେବ-ଅର୍ଚ୍ଚନା ନିମନ୍ତେ ଯାଉଥିବା ଡାଲିର ଭାରରେ ଶିରଃପୀଡ଼ା ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ହଜୁର, ଆପଣଙ୍କ କର୍ମରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସାହେବ ଦିନେ ହସି ହସି ଟିକିଏ ପିଠି ଆଉଁସି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ସେଥିରେ ଆପଣଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହେଲା ସତ, ମାତ୍ର ଏଣେ ଯେ ଏତେ ଲୋକ ଦୁଃଖରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ମରିଗଲେ ! ଏମାନଙ୍କର ତପ୍ତଶ୍ୱାସ ନିବାରିବ କିଏ ? ଏମାନେ ପରା ଆପଣଙ୍କର ଭାଇ, ଟିକିଏ ଅନାଇ ଦେଲେ ପରା ଏମାନେ କୃତାର୍ଥ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତେ, ସ୍ନେହରେ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାନ୍ତେ, ଭକ୍ତିରେ ପଦ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରନ୍ତେ, କୃତଜ୍ଞତାରେ କାନ୍ଦି ପକାନ୍ତେ । ଏହାଙ୍କ କଥା ଦିନେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ମନେ ରଖନ୍ତୁ—**The voice of people is the voice of God.**

ପୁଣି ମୋର ସେହି ପୁରୁଣା ଦୋଷ,—କଣ କହୁ କହୁ ପାଗଳ ପରି କଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲି । ଛୁଟି କଥା, ଘରେ ରହିବା କଥା କହିବାର ଇଚ୍ଛା । ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ କଣ କାହିଁକି ମନକୁ ଆସୁଛି । କହୁଥିଲି ଦଶଦିନ ଘରେ ରହିଲି, ଛୁଟିରେ କର୍ମ (ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଲେଖାପଢ଼ା) କିଛି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ନ ଥାଏ ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହିଥାନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ଦଶଟି ଦୀର୍ଘଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିବା ଛଡ଼ା ମୁଁ ଆଉ କିଛି

କରି ପାରିନାହିଁ । ହିଁ, ଘରଟା ବିଦ୍ୟାଳୟ ନୁହେଁ, କଠିନ ସାଧନା କ୍ଷେତ୍ରର ନିୟମମାଳା କାହିଁକି ସେଠାରେ କ୍ଷଣକଲାଗି ମୁକ୍ତ ଯୁବକର କର୍ମକଲାପକୁ ପରିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବ ?

ସେହି ଦଶ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ହେଲା । ମୋର ଘରେ ଯେଉଁ ଜଣେ ଅଧେ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେ ମୋତେ ନୂଆ ଲୁଗାଟିଏ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଅନେକ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଅଶିକ୍ଷିତା ଅଳ୍ପ ବୟସ୍କା ବାଳିକା, ସେ କିପରି ବୁଝିବେ—"ମୋ ପ୍ରାଣର କି ବେଦନା ରହିଅଛି କାହିଁ ।" ମୋ ଅନ୍ତରର ସେ ପୁରୁଣା କନାଖଣ୍ଡି ତ ବଦଳିଲା ନାହିଁ, ଉପରେ ଖଣ୍ଡିଏ ନୂଆଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ କି ଜୀବନଟା ଶୋଭାମୟ ହୋଇଯିବ ? ସେଦିନ ବେଳବୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ଟିକିଏ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ଗଲି । ସବୁଦିନ ଯେପରି ଏକା, ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକା । ସମାଜ ପ୍ରିୟ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ଏହାକୁ ବଳି ଆଉ ଯାତନା କଣ ! ଘରେ ମୋତେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଠଟା ପୂର୍ବରୁ ଖାଇ ସାରି ଶୋଇବାକୁ ହୁଏ । କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବୋଲି ଯେ ସେ ନିୟମରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିବ ତାହା ନୁହେଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା, ଖାଇଲି, ଆଠଟା ବାଜିଲା, ଶୋଇଲି । ମନ ମାନିଲା ନାହିଁ । ସହରରେ ବନ୍ଧୁମେଳରେ ଥିଲେ କିପରି ସୁଖରେ ନିଶି ପାହିଥାନ୍ତା, ସେ କଥା ମନେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣରେ କୋହ ଉଠୁଥାଏ । ଶୋଇବାରେ ମନ ମାନୁ ନ ଥାଏ । ପ୍ରାୟ ଦଶଟା ବେଳେ ଶେଯରୁ ଉଠି ବାହାରକୁ ଆସିଲି । ନାନା ପ୍ରକାର ଭୟ । ସରକାର ବନ୍ଧୁକ ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର-ଆଇନଦ୍ୱାରା ବାଘ ଭାଲୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନରନାରୀଙ୍କର ବନ୍ଧୁତା ବଢ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ଆମ୍ଭର ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଅତିଥି ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ସମସ୍ତ ରାତ୍ରି ସେମାନଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ଗ୍ରାମଦେଶ ପୂରି ରହିଥାଏ । ମାତ୍ର ସାକ୍ଷାତ୍ ଓ ବାକ୍ୟାଲାପରୂପ କେବଳ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ସେମାନେ ବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କ ପରି ଟିକିଏ ଶରୀର ସଂଯୋଗ ଲୋଡ଼ନ୍ତି । ସେଥିରୁ ଭୟ । ଏସବୁ କଥା ଟିକିଏ ମନରେ ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଏକେ—'ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶିଥିନୀ', ପୁଣି ଶରତକାଳ । ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ମଧ୍ୟ ଗଗନରେ । ଆଲୋକ ଧାରାରେ ନଭୋମଣ୍ଡଳ ଧୋଇ ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ପୃଥିବୀର ତରୁ ଲତା, କୁଟୀର ଭୂଧର—ସକଳେ ଏକ ଅଭିବମୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରୂପ ଧରି ଅଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ କୁକୁର ଜୀବନର ଆହ୍ଲାଦରେ ଧାଇଁ ଯାଉଥିଲା । ତାହାର ଗତିରେ ଆହା କି ଅମୃତମୟ ମାଧୁରୀ ! ସ୍ୱର୍ଗର କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ଅବା ଭ୍ରମ କରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଚାଲି ଆସିଅଛି । କୁଆ ଗୁଡ଼ିକ ଆନନ୍ଦରେ ବେଳେ ବେଳେ କାଆ କାଆ କରି ରାବ ଉଠୁଅଛନ୍ତି । ମନେ ହୁଏ ରାତି ପାହିଗଲା କି ? ମୁଁ ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣା ବିଷୟ ଭାବନା ନ କରି ପାଦ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଦୂରରୁ, ନିକଟରୁ ଯୁବକ ଯୁବତୀ, ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କର ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ ହାସ୍ୟ ଉଡ଼ି ଆସି ମୋର ଦୁଇ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥାଏ । ଗେଣ୍ଡୁ, ଗଙ୍ଗଶିଉଳି, ବନମଲ୍ଲି, କିଆ ପ୍ରଭୃତି ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ ମୋର ନାସିକାରେ ନିରନ୍ତର ଲାଗୁଥାଏ । ନଭୋରାଜ୍ୟର ଧବଳତାରେ ନିମଜ୍ଜିତ ଧୀର ସମୀର ଧାରା ବେଳେ ବେଳେ ମୋର ଉଷ୍ଣ ବକ୍ଷରେ ଟିକିଏ ଶୀତଳତା ଛାଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ନୟନ ଯୁଗଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ରମଣୀୟତାରେ ବିସ୍ମିତ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶୋଭାମୟ, ସୁଖମୟ, ବିମଳ ହାସ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅନ୍ୟ ସମୟର ସେ ନିଷ୍ଠୁରତା, ସେ କୁତ୍ସିତତା, ସେହି ନୈଶ କ୍ଲାନ୍ତି ଦାୟକ ପ୍ରକୃତିର ସମାନତା କେଉଁ ଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ସବୁ ସୁନ୍ଦର, ନବୀନତାର ସୁନିର୍ମଳ ଶୋଭା ରାଶିରେ ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ । ଏସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ମୁଁ ଯାଇ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ସେଠାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁବକ ହସ ଖେଳରେ ନିମଗ୍ନ । ପାଖରେ

ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଶତଗ୍ରନ୍ଥି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରିଷ୍କୃତ ଜୀର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧା କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱରରେ କହୁଅଛି, 'ବାପା' ପୂନିଅ ପରି ରାତିରେ ଉପାସ ରହିଲି ।' ଆହା ! ମାନବର କି କଷ୍ଟ ! ଦୁଃଖପାଇଁ କି ତାହାର ଜୀବନ ଗଢ଼ା ? ଏ ବିଶ୍ୱର କି ଜଣେ କର୍ତ୍ତା ଅଛି ? ସପ୍ତତଳ ପ୍ରାସାଦ ନିକଟରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଭଗ୍ନ କୁଟୀରଟିଏ ଦେଖେଁ, ହାସ୍ୟର ଉଚ୍ଚ ରୋଳ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ କ୍ରନ୍ଦନର କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱର ଶୁଣେ, ଧନରାଶିର ପୂର୍ଣ୍ଣତାରୁ ଆସି ଯେତେବେଳେ ଦରିଦ୍ର ଭିକାରୀର କଙ୍କାଳ ଅବଲୋକନ କରେ ସେତେବେଳେ ମୋର ମନେ ହୁଏ, ଏ ଜଗତ୍ ନିଶ୍ଚୟ ଅରାଜକ ହେବ । ଆହା ! ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ଦୁଇଦଣ୍ଡର, ସେଥିରେ ପୁଣି ଏତେ ଦୁଃଖ, ଏତେ କ୍ଲେଶ, ଏତେ ତପ୍ତ ଶ୍ୱାସ, ଏତେ କାନ୍ଦ ! ଏ ଯାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ନିଷ୍ଠୁର, ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।

ଏ ଅବକାଶରେ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ତିନି ଦିନ କଟାଇଥିଲି । ସେହି ତିନି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦିବସ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବନ୍ଧୁ ଉପାର୍ଜନ କରିଅଛି, ସେମାନେ ମୋର ତିନି ଦିନର ବନ୍ଧୁ ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନ ଅନନ୍ତ ସମୟ ପାଇଁ ବନ୍ଧା । ସେମାନଙ୍କ ଦୟା ଲାଗି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖେ ଋଣୀ । ସେମାନେ ଯେପରି ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେହିପରି କର୍ମପରାୟଣ । ସେଠାର ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେଖି ମୋ ହୃଦୟ ଆହ୍ଲାଦ, ବିସ୍ମୟରେ ପୂରି ଉଠିଲା । ଜାତି କୁଳ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧାବିତ । ଉତ୍କଳର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ-କରଣ କଳହ ତୁମୁଳ ଆକାର ଧରିଅଛି । ଉତ୍କଳର ଯୁବକବର୍ଗ ଶିକ୍ଷିତ, ପଣ୍ଡିତ, ମୋଠାରୁ ଶତଗୁଣ ଜ୍ଞାନୀ, ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଯାଉନାହିଁ, ସେମାନେ ଯାହା ଭଲ ବୁଝି ଅଛନ୍ତି, ତାହା କରନ୍ତୁ । ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରୁଚି ଅଲଗା ହୋଇପାରେ । ଗଞ୍ଜାମର ଲୋକମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ କିପରି ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗରେ ମିଶିବେ । ଆହା ! ସେ ମିଳନ ଦିବସ ଦୂରକୁ ଘୂଞ୍ଚିଯାଉ । ଗଞ୍ଜାମର ବିମଳ ଶୋଭାରାଶି ଉତ୍କଳର ଏ କଦର୍ଯ୍ୟ ଆବର୍ଜନାରେ ଭାସିଯିବ ସିନା । ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଯୁବକଠାରୁ ବୃଦ୍ଧ, ସମସ୍ତେ ଏକ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ । ସେ ଯୁବକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ଶୋଭା ପୂରି ରହିଅଛି, ତାହା ଉତ୍କଳରେ ବିରଳ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ କର୍ମ ଓ ବଚନରେ ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ତାହା ଉତ୍କଳର ମୁକ୍ତିଦାତା ଯୁବକବର୍ଗଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରନ୍ତା । ସେଠାର ଜଣେ ଯୁବକ ନୂତନ ସରକାରୀ କର୍ମଗୃହୀ—ସେ ସରକାରଙ୍କର ଯେପରି ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭୃତ୍ୟ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସେହିପରି ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ । ଓଡ଼ିଶାର ଡେପୁଟି ବାବୁମାନଙ୍କର ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିଖିବାପାଇଁ ବହୁତ ଗୁଣ ତ ଅଛି । ଆଉ ପୌଢ଼ ନରସିଂହ ଦାସ, ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି—ମାତ୍ର ସେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଅପରିଚିତ । ଲୋକ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃତ୍ତିରେ ରହି ଯେ ଏତେ ମହତ୍ ହୋଇ ପାରନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଆଗରୁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଅଛି । ମାତ୍ର ଅନୁକ୍ଷଣ ସେଠାର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଦୟା ହୃଦୟରେ ଉପଭୋଗ କରୁଅଛି । ପାରଳା ଖେମୁଣ୍ଡିରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଦିନରୁ କିଛି ବେଶୀ ଥିଲି । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅଛି । ସ୍କୁଲ୍ ଛାତ୍ରମାନେ ଅତିସୁନ୍ଦର ଅଭିନୟ କରନ୍ତି । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଁ ନାଟକର ଅଭିନୟ ଦେଖିବାକୁ ରହି ନ ପାରି, ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ପଳାଇ ଆସିଲି । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କଲେଜ ଅଛି । ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଜଣେ ସାହେବ । ସ୍ଥାନୀୟ ଜମିଦାର ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ କଲେଜ ପରିଚାଳନା କରନ୍ତି । କଲେଜର ଗୃହଟି ଯେପରି ବୃହତ୍ ଓ ସୁଶ୍ରୀ ଏବଂ ସେଥିରେ ଯେପରି ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରାଯାଏ, ପଢ଼ାଶୁଣା ସେ

ଅନୁପାତରେ ହେଉଥିଲେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବିଳାସଭବନ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତା । ଏ ବର୍ଷ ଇଣ୍ଟରମିଡ଼ିଏଟ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ତିରିଶ ଜଣ ଅଛନ୍ତି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଜଣ ଓଡ଼ିଆ । ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ବିଶିଷ୍ଟତା ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା । କୁମାରୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଲି । ସେ ତାଙ୍କର ଗୀତ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ପାଞ୍ଚଟି ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ ଓ ଗୋଟିଏ ତେଲୁଗୁ ଗୀତ ଗାଇଲେ । ସେ ଆଜିକି ଅନେକ ଦିନର କଥା; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱରଲହରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଣରେ ଭାସୁଅଛି । ମୁଁ ଯଦି କହେ—

The music in my heart I bore
Long after it was heard no more.

ତଥାପି ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମାନ କରି ହେଉନାହିଁ । ତାଙ୍କ ନାମ ସଙ୍ଗରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁଖ ସ୍ମୃତି ଉଦିତ ହେଉଅଛି । ବ୍ରହ୍ମପୁରର ନାରୀ କବି ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ଉତ୍କଳର ଅନେକେ ଜାଣନ୍ତି । ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିଥିଲି । ତାଙ୍କର କବିତା ପଢ଼ିବାକୁ ସମୟ ନ ଥିଲା । ଯାହାଙ୍କର ବଚନରେ, ନୟନରେ, ହାସ୍ୟରେ, ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସରେ ଏତେ ଦୟା, ଏତେ ମାଧୁରୀ, ଏତେ କୋମଳତା, ତାଙ୍କର କବିତା ପଂକ୍ତି କଣ ହୋଇ ନ ଥିବ ! ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ମୁଁ ତେଷଠି ଘଣ୍ଟା ଅଠର ମିନିଟ୍ ଥିଲି । ସେ ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲାବେଳେ ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲି ଏବଂ ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରୁ ଫେରି ଆସି ପୁନରାୟ ଟ୍ରେନ ଉପରୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କଲି ।

ପୁରୀ ମୋର ବହୁଦିନରୁ ପରିଚିତ କ୍ଷେତ୍ର । ହର୍ଷରେ, ବିଷାଦରେ, ପୁଣ୍ୟରେ, ପାପରେ, ସୁଖରେ, ଦୁଃଖରେ ସେଠାରେ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ଅନେକ ଦିନ କଟିଅଛି । ପୁରୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ମୋର କିଛି ହେଲେ ସ୍ମୃତି ଜଡ଼ିତ ଅଛି । ପୁରୀ ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର— ମନ୍ଦିର ଯୋଗୁଁ ହିନ୍ଦୁର ଏବଂ ସାଗର ଓ ତାହାର ବେଳା ଯୋଗୁଁ ଅହିନ୍ଦୁ ସାହେବର । ମୋର ମନ୍ଦିର ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆସ୍ଥା ନାହିଁ, କି ଦେବ ଦେବୀଙ୍କଠାରେ କୌଣସି ପ୍ରବଳ ଭକ୍ତି ନାହିଁ । ସାଗର ଓ ତାହାର ପୁଳିନ ମଧ୍ୟ ମୋହର କବିତା ବିହୀନ ଆତ୍ମାକୁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ତଥାପି ପୁରୀ ମୋପାଇଁ ପବିତ୍ର । ପୁରୀର ପବିତ୍ର ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ମୋ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟତମ ଦେବତା । ତାହାର କୋଳରେ ମୋର ଶୈଶବ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ । ମୁଁ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲକୁ ଗଲି । ଆଗେ ଯେପରି ଡରି ଡରି, ଶଙ୍କି ଶଙ୍କି ଚାଲୁଥିଲି, ସେହିପରି ଗଲି । ଭୟ, କିଏ ଗାଳିଦେବ ପରି ! ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା, ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ମୋ ହାତ ଧରି ଆଦରରେ ଭିତରକୁ ନେଇଗଲେ । ମୋତେ ସମସ୍ତେ ଚଉକିରେ ବସିବାକୁ କହିଲେ, ବସିଲି; ଭାବୁଥାଏଁ, ଏ କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ? ଯେଉଁମାନେ ତୁ କହୁଥିଲେ, ସେମାନେ ତମେ, ଯେଉଁମାନେ 'ତମେ' କହୁଥିଲେ ସେମାନେ 'ଆପଣ' ବୋଲି ଡାକିଲେ । ଯେଉଁ ଦପ୍ତରୀ କେତେଥର ଆଖି ଲାଲ କରି ଅନାଇଥିଲେ, ସେ ଆଜି ଦୂରରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଜୁହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କ ରୂପ ଟିକିଏ ଦୂରରୁ ଦେଖି ଆସିବାପାଇଁ ମୁଁ ଦିନେ ଦୁଇମାଇଲ ଦଉଡ଼ିଥିଲି, ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ବାଳକମାନେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଗର୍ବବିସ୍ଫାରିତ ନୟନରେ ଥରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଅନାଇ ଅନ୍ତରର ଆବେଗରେ ସର୍ ଆଶୁତୋଷ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ପଦ ତଳେ ଧନ୍ୟବାଦ ଅଞ୍ଜଳିଟିଏ ମୁକ୍ତ ଭାବରେ ଢାଳି ଦେଲି ।

ସେଠାରେ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି'ର ଗୋଟିଏ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଅଧିବେଶନକୁ ମୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଗଲା । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ ।

'ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି' ବିଷୟରେ ପଦେ ଅଧେ କହିବାକୁ ମୋର ଅଭିଳାଷ ଥିଲା । ମାନ୍ୟ ସଂପାଦକଙ୍କ ଆଦେଶ ବା ଉପଦେଶ ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ କହିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେବାକୁ । ଏଥିରେ ଲେଖକ ବିପଦରୁ ଓ ପାଠକ ବିରକ୍ତିରୁ ମୁକ୍ତ । ଏହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ସଂପାଦକତା । ଲେଖକ ପ୍ରତି ଦୟା ଓ ପାଠକ ପ୍ରତି ସହାୟତା ନ ଥିଲେ ସଂପାଦକ ତ ସାଧାରଣ ମାନବ ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତେ । ତେବେ ତାଙ୍କ ଅନୁମତି ଅନୁମାନ କରି କହି ପାରେ, 'ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି' ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ମୁଁ ନିଜେ ତା ନିକଟରେ ଋଣୀ । ଏହାର ସ୍ଥାପୟିତା ଓ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକମାନେ ଅନେକେ ବିଜ୍ଞ ଓ ସ୍ୱଦେଶ ବା ସ୍ୱଜାତିର ଅନୁରାଗୀ । କର୍ମଠତାରେ କେହି କାହାକୁ ଊଣା ନୁହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କି ଉତ୍କଳର ଏକମାତ୍ର ଅଧିବାସୀ ? ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି, କରଣ ସମିତି, ଖଣ୍ଡାୟତ ସମିତି, ଗୁଡ଼ିଆ ସମିତି, ତେଲି ସମିତି, ହାଡ଼ି ସମିତି, ସାମନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି, ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି, କଣ୍ଡରା ସମିତି, ବାଉରି ସମିତି, ଗୋଲାମ ସମିତି, ଏପରି ଦୁଇହଜାର ତିନିଶ ସତାନବେଟି ସମିତି ନ କରି ପୁରୀ ସମିତି, କଟକ ସମିତି, ଏହିପରି ଦୁଇଚାରି ଗୋଟି କଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ଅଧିକତର ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳନ୍ତା । ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବିବାଦ – ଯାହାର ସୂତ୍ରପାତ ଉତ୍କଳର ସୁଭାଗ୍ୟକୁ ହୋଇଗଲାଣି; ବୋଧହୁଏ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଏତେ ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ପାଆନ୍ତା ନାହିଁ । ତେବେ ସମିତିର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟୋକ୍ତା ବିଜ୍ଞ ଓ ବିଚାରଶକ୍ତିଶୀଳ, ମୋ କଥା ଗୁଡ଼ାକ ବୋଧହୁଏ ବାତୁଳତା ।

ଘଟନାଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ସତ୍ୟବାଦୀ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ସ୍କୁଲଟିଏ ନୂଆ ହୋଇ ବସା ହୋଇଛି । ଦେଖିଲି ଘର ପୋଡ଼ି, ଭାଙ୍ଗି ଯିବାରୁ ଗଛମୂଳରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଚରାଉଅଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୋଟେ ବସାଇଲେ, ଖୁଆଇଲେ, ପିଆଇଲେ, ଶୁଆଇଲେ, ହସାଇଲେ, ରସାଇଲେ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ, ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ, ଅନେକ ଲୋକ ପ୍ରଶଂସା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେ ବିଷୟରେ ପଦେ ନ କହିଲେ ସଂପାଦକ ବୋଲିବେ କୃତଘ୍ନ, ଏଣେ ପ୍ରଶଂସା କଲେ କେହି କେହି ମୋତେ ଗାଳି ଦେବେ ଏବଂ ନିନ୍ଦା କଲେ ପୁଣି ଆଉ କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ଗାଳିଦେବେ । ଗାଣ୍ଡିକି ମାଇଲେ ମଲି, ଗାଣ୍ଡି ମାଇଲେ ମଲି ! କୃତଘ୍ନ ହେବା ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

କଟକରେ ଦିନେ ରହି ଫେରି ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ ଦେଖେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ସମଦଶାପନ୍ନ, ମୋର ସେହି ଗୃହଗମନ ବେଳର ସାଥିଟି, ଟ୍ରେନରେ ବସିଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ ମିଶି ବୋଧହୁଏ ସୁଖରେ, ଶୋକରେ, ଲଜ୍ଜାରେ ରାତିଟା ପୁହାଇ ଦେଲୁ ।

ଲେଖକ—ଅବକାଶପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ—ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ—ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା— ମାର୍ଗଶିର, ୧୩୨୦ ସାଲ ।

-୨-

ପାଠକବର୍ଗଙ୍କ ଚରଣରେ ମୋର ପୂଜା ସାମାନ୍ୟ ଭେଟି ଦେବାର ଆଜକୁ ଏକ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି । ଆଜି ପୁଣି ସେହିଦିନ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ । ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ଭେଟିଟା ପାଇଁ, ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଦଶ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଗ୍ରହୀତା ଆପଣାର ଦାବି ଚଳାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଆଜି କାଲି ସଭ୍ୟଜଗତର ଆଇନ ଯେପରି, ସେଥିରେ ଏଣିକି ଭେଟି ଦେବାକୁ ଭୟ ଲାଗିଲାଣି । ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପାଦକ ମଧ୍ୟ ମୋର ଅବସ୍ଥା ନ ବୁଝି ତାଙ୍କର ଥାଳିଟି

ପଠାଇଦେଲେଣି । ଏଣେ ଏ ବର୍ଷଟି ମଧ୍ୟରେ ମୋ ଜୀବନରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି । ପ୍ରାଣର ସେ ଉଦ୍ଦାମତା ଆଉ ନାହିଁ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲଗାମ ଦେଇ ଟାଣିବାକୁ ହେଉଅଛି । ହାତେ ମାପି ଚଖଣ୍ଡେ ଚଳିବା ଜୀବନର ନୀତି ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । କଥାଟିଏ କହିବାକୁ ଗଲେ ପାଞ୍ଚଆଡ଼କୁ ଜଗିରଖି କହିବାକୁ ହେବ । 'ଗଲି ଅଇଲି, ଯାହା ଦେଖିଲି ତାହା ଗାଇଲି' ଆଉ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆଉକଣ ଅଛି ଯେ ଭେଟି ଦେବି ? ଗଲା ବର୍ଷଠାରୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି, ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଆଉ 'ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି' ଲେଖିବି ନାହିଁ । ଅଥବା, ଠିକ୍ କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ, ବିଚାରିଥିଲି—ଅବକାଶରେ କିଛି ଅନୁଭବ କରିବି ନାହିଁ । ସେହି ଅନୁସାରେ ନାନା ସୁଖ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, 'ସୁଖଦୁଃଖେ ସମେ କୃତ୍ୱା' । ମାତ୍ର ଏଣୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ଦାବୀ, ତେଣୁ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପ୍ରେରଣା—ଏଥିରେ ପଦେ ଅଧେ କହିବାକୁ ଗଲି । ଆଶାକରେଁ, ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ପାଠକ ପାଠିକାଗଣ—ଉଁ, ହୁଁ—ପାଠକଗଣ କ୍ଷମା କରିବେ ।

ଅବକାଶର ପ୍ରଥମ ଅନୁଭୂତି—'ଘରେ ନ ପଶୁଣୁ ବାଜିଲା ଚଳ ।' ସଂସ୍କୃତରେ କହିଥିଲେ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ଧ, ସୁନ୍ଦର ଗୀତି ଗାଇଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଇଂରାଜୀର ଅଳଙ୍କାର-ବିଶେଷ ଅନୁସାରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ପ୍ରତି ମୋର ପିଲା ଦିନରୁ କିପରି ଗୋଟାଏ ବିରାଗ । ଅନୁରାଗ ଜନ୍ମାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳ ହୋଇନାହିଁ । ନିଜର ମୂର୍ଖତାରୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ କଥାଟା କହିପକାଇଲି, ପାଠକସମାଜରେ ସେତେ ଘୃଣ୍ୟ ନ ହେଲେ, ପାଠିକାମାନଙ୍କ କାନକୁ ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗିବାର ଭୟ । ବାହାର କଥା ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ଅସଲ କଥାଟା ଅନେକ ଦୂରରେ ପକାଇ ଆସିଲି । ମୋର ଭୂମିରାଜମାନଙ୍କ (Land Lord) ନାକ ମୋଡ଼ା, ଆଖି ପିଛୁଡ଼ା, କାନ ଫୋପଡ଼ା, ଦାନ୍ତ ରଗଡ଼ା ଦେଖି ପ୍ରାଣରେ ଅନନୁଭୂତପୂର୍ବ ଆତଙ୍କ ହୋଇଥିଲା । ଶେଷକୁ ନୋଟିସ କଥା ଶୁଣି ଭୟସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଆସିବାରୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ କୌଣସି ବିପଦରୁ ବାଳପ୍ରମାଣେ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି । ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଶଙ୍କା ଥିଲା, ସମସ୍ତ ଅବକାଶଟା କାଳେ ସେହିପରି କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅନୁଭୂତିଟି ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ, ଏକାମ୍ର—କାନନର ମୃଦୁ ମଧୁର ଶିରମଳୟୁବଧୌତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଛାୟାତଳେ । ସେଠାରେ ମଞ୍ଜୁଷାର ସୁନୀଳ ଶିଖର ଶ୍ରେଣୀ, କନ୍ଧମାଳର ନିବିଡ଼ କାନନନିକୁଞ୍ଜ, ସାହାରାର ନୀରସ ପାଷାଣକାୟା, ବାରାଣସୀର ରମଣୀୟ ମନ୍ଦିରମାଳା ଏକାଧାରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ରାଜନୀତି ନିୟମ ଅନୁସାରେ ରାଜା ବା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ଯେଉଁଠାରେ ବାସକରନ୍ତି, ତାକୁ ରାଜଧାନୀ କହନ୍ତି । ରାଜା ବା ରାଜପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ସାମୟିକ ଇଚ୍ଛା, ଅଭିଳାଷ ଅନୁସାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୁଲୁଥାଏ । ଶିଳ୍ପ, ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତି—ବିଶେଷର ଖିଆଲ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ହେତୁରୁ ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ପୁରୀ ଭାରତର 'ଧର୍ମ-ଧାମ' ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର 'ଶିଳ୍ପଧାମ' ହୋଇ ରହିଅଛି । ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ପୃଥିବୀର ପୁରୋହିତ ପାଖରେ ଉତ୍କଳ କେଡ଼େ ପବିତ୍ର, ଉନ୍ନତ, ଉଦାର ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ଭିଙ୍ଗାରପୁର ଯିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ସେଠାରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ସ୍ମୃତି-ସଭା ହେଉଥିଲା । ମୋର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହ ନାନା-ଗଳ୍ପରେ ସୁଦୂରପଥ ସହଜରେ ସରିଗଲା । ନାନା-କାରଣରୁ ସଭାବସିବାର ବହୁକ୍ଷଣ ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ଭିଙ୍ଗାରପୁର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାଶଙ୍କର ଜନ୍ମ ଗ୍ରାମ । ଗ୍ରାମଟି କୁଶଭଦ୍ରା କୂଳରେ । ଦାଶେ ତାଙ୍କ ପିଲାଦିନେ ସେହି ନଦୀତଟରେ ବସିଥିବେ, ଖେଳିଥିବେ ତାହା ସହିତ ପ୍ରାଣର ଗୁପ୍ତଭାବ ସକଳ ବିନିମୟ କରିଥିବେ ।

ତେଣୁ ସେ ଜଳମାଳା ପରି କୋମଳ, ଉଦାର, ମଧୁର ହୋଇପାରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ଚୌଧୁରୀ ସାମନ୍ତଗଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ସ୍ମୃତିସଭା ଆହୂତ ହୋଇଥିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ବିଷୟରେ ନିଜର ଅନୁଭୂତି ଜଣାଇଥିଲେ । ସଭାପତି ଅସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନେକଦୂରରୁ ଆସି ବହୁ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ ଉତ୍କଳରେ ସୁପରିଚିତ, ସୁବକ୍ତା । ଏ ଘଟନାରେ ସେ ଅସୁସ୍ଥ କ୍ଳାନ୍ତଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ ସୁଦୀର୍ଘ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିଲେ । କୌଣସି ବିଷୟ ସେ ଛାଡ଼ିଯାଇନାହାନ୍ତି । କୃଷି, ବାଣିଜ୍ୟ, ଗୋରକ୍ଷିଣୀ, ଦେଶମିଶ୍ରଣ ସବୁ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲେ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ମହାଶୟ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତାରେ ଯାହା କହିଲେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ଆଠ ଦଶଟି ବକ୍ତୃତାରେ ହୁଏ ତ ପାରନ୍ତେ । ଅସୁସ୍ଥ ଥିବାରୁ ବିଶେଷ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ସଭାପତି କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ମୋ ମନରେ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା, ମୁଁ ସଭାପତିଙ୍କୁ ଅସମୟରେ ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗଟା, ନା, ଦୁର୍ଯୋଗଟା ପାଇଥିଲି । ଭିଙ୍ଗାରପୁରବାସୀଗଣ ଆତିଥ୍ୟ କରିବାରେ ନିପୁଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଇ ଦିନର ଆହାର ଏକା ଓଳିକେ ଖାଇ ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିଲୁ ।

ଗତବର୍ଷ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଗଞ୍ଜାମର ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ‘ଅଧିବାସୀ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚରଣ ପାଢ଼ୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଦିନ କାଳ ରହି ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ନ ପାଇବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାର ରାଜ୍ୟ ବିଚାରି ଭୟ, ଦୁଃଖ, ନୈରାଶ୍ୟ, ବିଷାଦରେ ଫେରି ଆସିଥିଲି । ଏ ବର୍ଷ ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ଅନୁରୋଧଟି ଯଥାକାଳରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ସେ ମୋର ପ୍ରାଣର ଆଶଙ୍କା ବୁଝି ଯାଇଥିଲେ । ମୋତେ ଏକା ଏ ବର୍ଷ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ବାହୁ ତଳେ ବଡ଼ ଆତଙ୍କରେ ଯାଇ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଆଶା ଥିଲା, ଏ ବର୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଟିକିଏ ଭେଟ ହେବ; କିନ୍ତୁ ପୁଣି ସେହି ତିନିଦିନିଆ ଅନ୍ଧାର—ଘୋରବୃଷ୍ଟି, ଝଡ଼, ତୋଫାନ । ଗୁରୁଦିନ ଚଲକାମୟ, ଗଲାଦିନ ରାତିରେ ଖେମୁଣ୍ଡିଗଡ଼ରେ ନାଟକ ଅଭିନୟ ହେଲା । ମଞ୍ଚଟି ସୁନ୍ଦର ଓ ମଫସଲରେ ଯେତେ ସମ୍ଭବ, ସୁରକ୍ଷିତ । ଗଡ଼ର ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଓ ସ୍କୁଲକଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ମଞ୍ଚର ପରିଚାଳନାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ମଞ୍ଚଟି ସେଠାରେ ଅନେକକାଳ ରହିଲାଣି ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର କରିଅଛି ବୋଲି ଅନୁମାନ ହୁଏ । ସେଠି ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଓ ସହାୟତାରେ ବଢ଼ି ଆସୁଅଛି । ତେବେ ମଞ୍ଚଟିକୁ ଯେତେ ବୟସ ହେଲାଣି, ତାହା ତେତେ ବୟସ୍କ ପରି ଅଭିନୟାଦିରୁ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବସା ପୁରୀର ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳ, ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ, ଅନୁରାଗୀ ମହନ୍ତ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମଠରେ ଥିଲା । ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ଆସନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଏତେ ଉଚ୍ଚରେ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କ ଅତିଥି ହୋଇଥିଲା ବେଳେ ସେ କଥା ଆମେମାନେ ଟିକିଏ ଅନୁଭବ କରିନାହୁଁ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁବକ, ଯୁବକ-ସୁଲଭ ହସ ଖେଳଠାରୁ ପ୍ରୌଢ଼ଜନୋଚିତ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦେଖାଯାଏ । ତାଙ୍କର ସେ ଦୟା, ସେ ସ୍ନେହ, ସେହି ମଧୁର ଆଦର ପାସୋର ଯିବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହି, ତାଙ୍କ ମଠରେ ସାଧୁଜନୋଚିତ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ନିଜକୁ ବୈରାଗୀ ମଣିବାର ସୁଖସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲୁଁ । ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ କଥା ଆଉ କହିବି ନାହିଁ । ସାଧୁ ଲୋକ ନିର୍ଜନ ନୀରବତା ବଡ଼ ଲୋଡ଼ନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ ଚହଳ ପକାଇବା ହୁଏ ତ ତାଙ୍କୁ ଅପ୍ରୀତିକର ହେବ ।

ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଶଙ୍କୁଡ଼ିଶାସନ ନିବାସୀ ପ୍ରେମାସ୍ପଦ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର ସର୍ବଦା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହି ନାନାଭାବରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦାନ କରିଥିଲେ । ସର୍ବପ୍ରକାର ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଓ ଅନୁରାଗ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ତାଙ୍କର ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରୁ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ସମୟୋପଯୋଗୀ ପଂକ୍ତି ଶୁଣାଇଥିଲେ ।

ନାଟକ ରାତ୍ରିର ପର ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ କେବଳ ଗୋଧୂଳି, ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦେଖାନାହିଁ, ଆକାଶରୁ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ବାରିଧାରା ! ଆମ୍ଭେମାନେ ଟିକିଏ ଚଞ୍ଚଳ ଉଠିଥିଲୁଁ । ପ୍ରାୟ ଆଠଟା ବାଜିଥିଲା । ସେ ଦିନର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ହେଲା କଲେଜର ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଗୃହରେ । ତାଙ୍କ ନାମଟି ସୁନ୍ଦର, ରଘୁନାଥ ରାଓ, ବଡ଼ ମିଷ୍ଟଭାଷୀ, ବନ୍ଧୁପ୍ରିୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଯତ୍ନରେ "ଗୁରୁ" (ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଖଟା ତରକାରି ବିଶେଷ) "ଗୁରୁତରମ୍" ଖୁଆଇଲେ । ସେଦିନ ସେଠାରେ ବ୍ରୁକ୍ସ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ସେ ଭାରତରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଗୀତା, ବେଦ, ଉପନିଷଦ୍ ପ୍ରଭୃତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସୁଲଭ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ପ୍ରାଣରେ ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି । କୋଟ୍, ପ୍ୟାଣ୍ଟ, ହ୍ୟାଟ୍, ଟାଇ, କଲର୍ ପିନ୍ଧି ନାହାନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଧୋତି, ପଞ୍ଜାବୀ, ଦିଓଟି ଚର୍ମପାଦୁକା (ଯୋତା ନୁହେଁ) ଓ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଲୁଆନ୍ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପରିଚ୍ଛଦ । ସଙ୍ଗରେ ଖାନସମା, ବଟ୍ଲର ନାହାନ୍ତି, ନିଜେ ରାନ୍ଧି ଖାଆନ୍ତି । ପୁସ୍ତକାଦି ଲେଖି ବୋଧହୁଏ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାନ୍ତି ।

ସେହିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି "ଶିକ୍ଷାବିବର୍ଦ୍ଧିନୀ" ସଭାର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ । ସଭାପତି ସୁରଙ୍ଗୀର ସୁଶିକ୍ଷିତ, ସୁନିପୁଣ ରାଜାସାହେବ । ସେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କ୍ଷୁଦ୍ରସଭାରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଯେତେ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର ଓ ସୁଖ-ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରି ଏତେଦୂର ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିଲେ, ତେତିକି ମାତ୍ର ତାଙ୍କ କର୍ମଠତା ଓ ଦେଶସେବାର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ଦେଉଅଛି । ସଭାସ୍ଥଳରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ରାଜା ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସଭାଟି ତେଇଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଗଞ୍ଜାମର କେତେକ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ ଯୁବକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ପରିଚାଳକ ଓ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଶକ୍ତି । ସୁଖର ବିଷୟ, ସମାଜଟି ଏତେଦିନ ଜୀବିତ ରହିଲାଣି । ଏଥିରୁହିଁ ଗଞ୍ଜାମର ଜାତୀୟ ବା ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପରିଚୟ ମିଳିବ । ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର "ଜାତୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ" ଉତ୍କଳର ଉନ୍ନତମସ୍ତକ, ମୁକ୍ତି ବିଧାୟକ, ଭାଗ୍ୟବିଧାତା, ଆଲୋକଦାତା, ସମଗ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନେତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସୂତ, ପାଳିତ, ପରିପୋଷିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଏତେ ସହସା ଏହି ଦଶା ଲଭିଲା । "ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ," କଟକର "ଯୁବକ ସମିତି" ପ୍ରଭୃତି କଥା ବା କାହିଁକି କହିବା ! "ଶିଳ ଶିଳପା ଗଗନେ ଉଡୁଛନ୍ତି, ଶିମୁଳି ତୁଳା କହୁଛି ମୋତେ ରଖ !"

ଅବାନ୍ତରରେ ଅନେକ କଥା କହି ପକାଇଲି । ରାତିରେ ସୁନିଦ୍ରା ହେଲେ ତ ରକ୍ଷା । ନିଦ୍ରା ତ ବହୁତ ବେଳର କଥା । ଆଗରୁ ପଦପ୍ରକ୍ଷାଳନ, ଭୋଜନ, ତାମ୍ବୁଲ ସେବନ ଆଦି ଅଛି । ସ୍ୱାର୍ଥପର ମାନବ ନିଜର ସୁଖ ଲାଗି ସର୍ବଦା ଚିନ୍ତିତ । ସେ ଚିନ୍ତା ପୁଣି ଏତେ ଦୂରଯାଏ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ସମାଜର ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଦିନକ ଲାଗି ଯାଇଥିଲୁଁ । ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବ ହୋଇଗଲା, ଦିନକ ମଧ୍ୟ ଗଲା, ଫେରି ଆସିବାର କଥା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଅଧେ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଫେରିଲେ; କିନ୍ତୁ ରେଳମାର୍ଗ ବନ୍ଦ । ଅତଏବ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ଅଧିବାସ ବଢ଼ାଇବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଗଲା । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ସେ "ବୟସେ

କିଶୋର", ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଅତି କୋମଳ, ଲଳିତ । ଯେଉଁ ବୟସରେ ଯୁବକମାନଙ୍କର ବିପଥଗାମୀ ହେବାର ପ୍ରଭୂତ ଭୟ, ସେହି ତରଳ, ତରଙ୍ଗିତ ଯୌବନରେ ରାଜା ସାହେବ ରାଜ୍ୟର ଗୁରୁଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ମତଦେବା ଏହିକ୍ଷଣି ଅନେକ ଲୋକ ଉଚିତ ବିବେଚନା କରିବେ ନାହିଁ । ନବୀନ ଯୁବକ, ନୂତନ ହୋଇ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଶାମୟ, ନାନା ଭାବପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନିକେତନରୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ପଦ୍ମପତ୍ରରେ ଜଳବତ୍, ଜଳରେ ପଦ୍ମବତ୍ ଟଳ ଟଳ ଦିଶୁଅଛନ୍ତି । ସଂସାର ତାଙ୍କର କି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଛି କରିସାରୁ, ପରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅନୁଭବ ଜଣାଇବି । ମଞ୍ଜୁଷାର ସୁଚତୁର ଯୁବରାଜଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ, "ତାହାଙ୍କୁ ଏହିକ୍ଷଣି ତିନି ବର୍ଷ ଦିଆଯିବା ଦରକାର । ଏ ଶିକ୍ଷାନବିସ ସମୟ ଅନ୍ତେ ସେ ମତବିଶେଷରେ ବାହାଲ ହେବେ ।"

ଉତ୍କଳର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଭୀଷଣ ପାପରାଶିର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୁଖଶଯ୍ୟା । ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି କିନ୍ତୁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ, ବା ଠିକ୍ କହିବାକୁ ଗଲେ ଅଚେଷ୍ଟାରେ, ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମବିଶେଷ ପ୍ରତି ଚେଷ୍ଟାର ଅଭାବରେ ସେ ଦୋଷରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିତ । ଗଞ୍ଜାମର କେତେକ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଥର ବହୁତ ଦୁର୍ନାମ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି । ସେ ସବୁ କଥା ଭାଷାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ବେଳେ ବେଳେ ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ପ୍ରାଣରେ ଭୀଷଣ ଜୁଗୁପ୍ସା ଜନ୍ମେ, ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇ ଆସେ । ସେ କଥାମାନ ସତ ହୋଇଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଆସନ ପଶୁର ବହୁତ ନିମ୍ନରେ ହେବା ଉଚିତ । ରାଜାମାନେ ଉଚ୍ଚବଂଶରେ ସମ୍ଭୂତ । ଈଶ୍ୱର କରନ୍ତୁ, ସେମାନେ ନିଜର ଗୌରବ, କୁଳର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତୁ । ଅର୍ଥଲୋଲୁପ ପଣ୍ଡିତକଳ୍ପ ବ୍ରାହ୍ମଣବର୍ଗଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଯଥା ପ୍ରଶଂସିତ, ଆରାଧିତ, ପ୍ରପୂଜିତ ହୋଇ ରାଜାମାନେ କେହି କେହି ସାଧାରଣ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ଯଥାର୍ଥ କଥାରେ ନୟନ ଯୁଗଳ ଆରକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଆଶା କରେ, ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି କ୍ଷମା ଦେବେ । କଣ କହୁ କହୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲି । ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି କଥା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ଦେଖିଲି, ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ବହୁଳ ଉଦ୍ୟମ ଲାଗିଅଛି । ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ରାଜା ସାହେବ ନିଜକୋଷରୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି । ଦେଶରେ କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ମଧ୍ୟ ରାଜକୋଷରୁ ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଅଧିକତର ହେବାର ରାଜାସାହେବ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଏତେ ଯତ୍ନ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଛାତ୍ରମାନେ ତାହାର ଉଚିତ ଫଳ ଭୋଗ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକ ହଜାର, କଲେଜରେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ଜଣ । ରାଜଗୁରୁ ଯେ ସ୍ଥଳରେ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ, ସେଠାରେ ଏପରି ଉନ୍ନତି-ଅଭାବ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଆହୁରି ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ରାଜାସାହେବଙ୍କ "ଉଦ୍ୟାନ-ଆବାସ", 'ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର'—ଦିଓଟି ଯାକ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ପ୍ରଥମଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କୃତ୍ରିମତାରେ, ଦ୍ୱିତୀୟଟିର ନୈସର୍ଗିକତାରେ ।

ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ସଙ୍ଗୀତର ଚର୍ଚ୍ଚା ବଡ଼ ବେଶି । ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳିକା ଗାଇ ଜାଣେ ଓ ହାରମୋନିୟମ ବଜାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇଥିଲୁଁ । ଶୁଣିଲୁଁ, ଅଳ୍ପ ବୟସର ବାଳିକାମାନେ ସମସ୍ତେ ବିବାହିତା । ତେଲୁଗୁ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବାଳିକାମାନଙ୍କର ଗୀତ ଶୁଣିଲୁଁ । ଗୀତର ଅର୍ଥ ବୁଝିଲୁଁ ନାହିଁ ଅବଶ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେ ତାନ ଲହରୀ ଅନ୍ତରର ସୂକ୍ଷ୍ମ ତନ୍ତ୍ରୀରେ ତରଙ୍ଗ ଉଠାଇଥିଲା ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ଗଞ୍ଜାମର ଆସନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ । ଭଞ୍ଜ, ବଳଦେବ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅତୀତରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଥିଲେ,

ଏ ଯୁଗର ଗଞ୍ଜାମବାସୀ ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଶିଳା ଖଞ୍ଜିବାରେ ରତ । ଖ୍ୟାତନାମା ପଦ୍ମନାଭଦେଓ ଓ ଗଞ୍ଜାମର ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ବିଷୟ ଉତ୍କଳର ସାମାନ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସୁ ପାଠକଙ୍କୁ ଅବିଦିତ ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ଏ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ଯୌବନସୁଲଭ ଶ୍ରମ କରି ସାହିତ୍ୟର କଳେବର ବଢ଼ାଉଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଆଜି ତାଙ୍କର କର୍ମ କଳାପ ଆଦର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହିଁ । ଦିନ ଆସିବ, ଯେତେବେଳେ ନନ୍ଦ ମହାଶୟ ସାହିତ୍ୟ ମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚପୀଠରେ ଆସୀନ ହେବେ । ଅପନ୍ନା ପଣ୍ଡା ତାଙ୍କର ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣାଇଲେ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପାସୋର ଯିବନାହିଁ ଏବଂ ମୁନିତ୍ୱ ଅଭିଳାଷୀ ପୁରୁଷବର୍ଗଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ସାଧନ କରିବ । 'ଡର କାହିଁକି ହେ ଏହି ଛାର କଥା ଲାଗି ଏହି ପଂକ୍ତିଟି ଅନେକ ସମୟରେ ମୋର ବହୁଳ ଶାରୀରିକ ପୀଡ଼ା, ମାନସିକ ଯାତନା କଟାଇ ଦେଇଅଛି । ତାଙ୍କ ଗୀତର ପଦଟିଏ ମନରେ ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିଟି କ୍ଷଣକ ଲାଗି ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚି ଯାଉଅଛି ଏବଂ ମୋ ନିଜ ଅନ୍ତରର କଥା କଣ କହିବି, ସମସ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ହାସ୍ୟରେ ଫାଟି ଉଠୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଏକାକୀ; ମୋ ନିର୍ଜନ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ-ହସରେ ଗଡ଼ ଗଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତ । ଏଇଠାରେ ତେବେ ବିଦାୟ, ପଣ୍ଡା ମହାଶୟ, ପ୍ରଣାମ ।

ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିରେ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଆକାଶରେ ଦେଖା ଦେଲେଣି । ମୋଟର କାର, ତଡ଼ିତ୍‌ଯାନର ଏ ଯୁଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ତାଙ୍କର ସେହି ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଏକଚକିଆ, ସାତଘୋଡ଼ାଲଗା ଫିଟନ ଗାଡ଼ିରେ ବସି, ବଡ଼ କୌଶଳରେ, ବହୁ ପରିଶ୍ରମରେ ଭାରକେନ୍ଦ୍ର ଧରି ଧାଇଁବାକୁ ଲାଗିଲେଣି । ବଡ଼ଲୋକ ଚାଉଳ ଚୋବାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର । ସେ ଯାହାହେଉ, ମୁଁ ଯେଉଁ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିକୁ ଯାଇଥିଲି, ସେ ଖେମୁଣ୍ଡିରୁ ଫେରିବାକୁ ହେଉ ନାହିଁ । ଛ ଦିନ ରହି ବଡ଼ ମମତା ଲାଗିଗଲାଣି । ବାଟ ଘାଟ ସବୁ ପରିଚିତ, ପ୍ରିୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଏଣେ ଦ୍ୱୈପାୟନ ରାଓଙ୍କ ଦୟା, ତେଣେ ମହନ୍ତ ମହାରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗ; ଏଣେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଢ଼ୀଙ୍କ "ଶାକାନ୍ନ", ତେଣେ ଅପନ୍ନାପଣ୍ଡାଙ୍କ ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ—ସବୁ ପ୍ରାଣକୁ ଟାଣି ଧରୁଛି, ବସିଲାଠାରୁ ଉଠିବାର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, ଉଠିଲାଠାରୁ ଚାଲିବାର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଦୟାଳୁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଗାଡ଼ି ଷ୍ଟେସନରେ ଛାଡ଼ିଦେଲା । ଟ୍ରେନର ନୀରସ ଚାଳକ ଦଣ୍ଡିକ ମଧ୍ୟରେ ଗଡ଼କୁ—ସେହି ମଞ୍ଜୁଳ ରାଜପ୍ରାସାଦ, ସେହି ପବିତ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଠ, କଲେଜର ସେହି ରମଣୀୟ ଅବୟବ ସବୁ ନୟନରୁ ଲୁଚାଇ ଦେଲା । ବହୁକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଗରଟି—ନଗରର ପ୍ରତି ପରିଚିତ ପଦାର୍ଥଟି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁଟି—ବନ ପର୍ବତ ଅଙ୍ଗରେ, ନୟନଡୋଳାରେ ଝୁଲୁଥିଲେ । ଆହା ସେ ପୁଣ୍ୟ ପାରଳା !

ରେଳ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଅବିବେକତାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ମାଇଲ ଚାଲିବାକୁ ହେଲା । ମଞ୍ଜୁଷାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆସିବାର କଥା । ମୁଣ୍ଡିକୁ କୁଲି, ପାଦକୁ ଗାଡ଼ି କରି ବାବୁ-ଉଚିତ ମନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଟ କଟାଇବାକୁ ଲାଗିଲୁଁ । ମଞ୍ଜୁଷା ସଙ୍ଗରେ ପରିଚିତ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆଠମାଇଲ ଦୂରରୁ ମଞ୍ଜୁଷାର ଦଶହରା ପଡ଼ିଆ ଦିଶିଗଲା । ଆଶାରେ, ନୈରାଶ୍ୟରେ, ହସରେ, କାନ୍ଦରେ, କ୍ଷମାରେ, କ୍ରୋଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତ ବାଟଟା ପୁହାଇ ଦେଲୁଁ । ମଞ୍ଜୁଷା ଗଡ଼ର କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ଆମ ଆଖିକି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଗଲା । ଏଣିକି କେବଳ ଆଶା, ହସ, କ୍ଷମା; ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସରେ ସମସ୍ତ ନୈରାଶ୍ୟ, କାନ୍ଦ, କ୍ରୋଧ, ଶ୍ରମ ଧୋଇ ହୋଇଗଲା ।

ବାସି ଦିନ ଯୁବରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ହେବ । ସକାଳ ନ 'ଘଣ୍ଟ' ବେଳେ ଉଆସରୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ହେଲା, ଯୁବରାଜଙ୍କର "ପହଡ଼" ହୋଇଅଛି । ଅପରାହ୍ନ ଚାରି 'ଘଣ୍ଟ' ବେଳେ ପୁଣି ଫେରି ଆସିବାକୁ ହେଲା, ଯୁବରାଜଙ୍କର 'ଚେତା ପହଡ଼' । ଆମ୍ଭେମାନେ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଫେରିଆସି ଗଞ୍ଜାମୀ ବନ୍ଧୁ ଜଣଙ୍କୁ ଅନେକ ଗାଳିଦେଲୁ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଯୁବରାଜଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ ଆସିଲା । ମନରେ ଟିକିଏ ବିରକ୍ତି ଘେନି ବାହାରିଲୁଁ । ଯୁବରାଜଙ୍କ ପ୍ରଥମ କଥାରେ ସବୁ ବିରକ୍ତି ନିଭିଗଲା, ଯୁବରାଜ ଯେପରି ସଙ୍ଗପ୍ରିୟ, ସେହିପରି କ୍ଷମୀ । ପୂର୍ବରାତ୍ରିର ଅନିଦ୍ରାରେ ସେଦିନ ତାଙ୍କର ଅଧିକ ଦିବାନିଦ୍ରା ହୋଇଥିଲା ମାତ୍ର । ସେ ବଡ଼ ଉନ୍ନତମନା । ରାଜବଂଶରେ ଜନ୍ମଲଭି ସୁଦ୍ଧା ସାଧାରଣ ଲୋକର ଭାବରାଶି ପ୍ରାଣରେ ପୋଷଣ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜବଂଶମାନଙ୍କର କୁପ୍ରଥା, ଅସତ୍ ଆଚରଣକୁ ସେ ବହୁତ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଳାପ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଧାରଣା ମନରେ ପୋଷିଥିଲୁଁ, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲୁଁ, ସେ ଜଣେ ବିଚକ୍ଷଣ ଶିକାରୀ । ବଡ଼ ବଡ଼ ବାଘମାନ ମାରିଅଛନ୍ତି ।

ଯୁବରାଜଙ୍କ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ପରଦିନ ସକାଳୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରିର ଚରଣକାନନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ । ବହୁ ଦୂରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ "ସଉରା"ଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ବୁହା ହୋଇଗଲୁଁ । ତେଣିକି ଚାଲିବାକୁ କୌତୁହଳ ଲାଗିଲା । ମହେନ୍ଦ୍ର ଠିକ୍ ଏକମାଇଲ ଉଚ୍ଚ, ପୂର୍ବଘାଟ ଶିଖରଶ୍ରେଣୀର ଶିରୋମଣି । କଳ କଳ, ଖର ଖର ନାଦରେ ଝରଣା ବହିଯାଉଥାଏ, ତରୁଶାଖାରୁ ବିହଗ-ପୁଞ୍ଜ ତେଉ ଭସାଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ; କ୍ରମେ ଶୀତ କରି ଆସିଲା, ଆକାଶ ନୀଳତର ଦିଶିବାକୁ ଲାଗିଲା, ସେ ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ କେଉଁଆଡ଼େ ଲୁଚିଗଲା, ହୃତପିଣ୍ଡରେ କମ୍ପନ ଦୃଢ଼ତର ହୋଇଉଠିଲା । ପାର୍ଶ୍ୱ ଭୂଧରମାନ ତଳକୁ ରହି ଯାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ରରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଦିଶୁଥାନ୍ତି । ଅପରାହ୍ନ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମହେନ୍ଦ୍ରର ଉଚ୍ଚତମ ଶିଖର ଉପରେ । ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲୁଁ । ଜଣାଗଲା, ଯେପରି ପର୍ବତମାନଙ୍କର ସଭା ବସିଛି; ମହେନ୍ଦ୍ର ରାଜସିଂହାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ମହେନ୍ଦ୍ରର ଶିଖର ଦେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ପ୍ରାଣରେ ଗର୍ବ, ଆନନ୍ଦ ଯୁଗପତ୍ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥାଏ ଆହା ସେ ବନଦେଶର ଶୋଭା, ସେ ଶିଖରର ସମ୍ପଦ, ସେ ଦିବସର ସୁଖ, ମହେନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ଅଭିଳାଷ, ତୋର ପ୍ରଶାନ୍ତ, ମହତ୍, ବିଶାଳ, ଆତ୍ମାରେ ମୋର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣଟି ଡାଳି ଦିଅନ୍ତି ସେ ଦିନ ଆଜକ ବାର ଦିନର କଥା । ଆଜି ଏଠାରେ ମୁଁ ଆଖି ବୁଜି ସେହି ଶିଖର ଉପରେ ବୁଲୁଅଛି, ସେଠାର ସ୍ୱାଧୀନ ସମୀରଣରେ ଖେଳୁଅଛି, ପ୍ରକୃତିର ସେ ଅପୂର୍ବ ସମ୍ପଦ ଉପରେ ନୟନ ବୁଲାଉଅଛି । ଆହା ! ମହେନ୍ଦ୍ର, ମୋ ପ୍ରାଣର ଚିର ସଖା, ଦୁଃଖର ସୁଖ, ନୈରାଶ୍ୟର ଆଶା, ବିଷାଦର ହର୍ଷ, ଅନ୍ଧକାରର ଆଲୋକ, ମରଣର ଜୀବନ, କେବେ ପୁଣି ତୋ କୋଳରେ ବସି ଗାଇବି--

ଏତେ ଦିନ ହେଲା ମୋ ନେତ୍ରଗୋଚର ଉତ୍କଳ ମଣ୍ଡଳେ ଶିଖର-- ଶେଖର; କେବେ ତୋର ସେ କୋମଳ ସ୍ନେହ ଆଉଥରେ ଉପଭୋଗ କରିବି,କେବେ ତୋ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରାଣ ମିଶାଇ ତୋର ବିମଳ ଆନନ୍ଦରେ ଭାଗୀ ହେବି !

ଆହା ଭଙ୍ଗୁର ଭାବନା, ସ୍ଥିର ଚିନ୍ତା--ଶୀଘ୍ର ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବାକୁ ହେବ । ସେଠାର ଝରଣାର ଜଳମନ୍ଦାଏ ପିଇଲି, କହି ଆସିଲି, ପୁଣି ପିଇବି, ମନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲି, କହି ଆସିଲି, ପୁଣି ଦେଖିବି; କୋମଳ ଗୁଳ୍ମର ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ହାତରେ ଟିକିଏ ଆଉଁସି ଦେଲି, କହିଆସିଲି, ପୁଣି ଆସିବି । ଆହା ! ସେ ବିଦାୟର

ବେଳ ! କ୍ଷଣକେ ମିଳନ, କ୍ଷଣକେ ପୁଣି ମେଲାଣି ! ସବୁ ଛାଡ଼ି ଆସିଛି, ସବୁ ଅତୃପ୍ତ । ସମସ୍ତେ ଆସି ମନ ମଧ୍ୟରେ ନାଚୁ ଅଛନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଫେରିଆସି ପର୍ବତର ବକ୍ଷଦେଶରେ ଅପରାହ୍ଣ ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟାବେଳେ ସକାଳଭୋଜନ ଆରମ୍ଭ ଓ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ କଲୁଁ । ଫେରିବାକୁ ହେବ, ଫେରିଲୁଁ । ଶୀଘ୍ର ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଗଲା । ସଉରାମାନେ ଜଙ୍ଗଲର ଅଧିବାସୀ । ତାଙ୍କର କିଛି ଭୟ ନାହିଁ । ବାଘ ତାଙ୍କର ବିରାଡ଼ି, ଭାଲୁ ତାଙ୍କର ମୂଷା, ସିଂହ ଥିଲେ ହୁଏତ କୁକୁର ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେମାନେ ତିନୋଟି ସଭ୍ୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରିଦେଲେ ଏବଂ ପର୍ବତର ସେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ତଳ ଉପରେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କେହି କାହିଁ ନାହିଁ, ଛଅଟି ସଉରା, ତାଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଜଣେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଯୁବକ—ଗ୍ରାମକୁ ଫେରିବା ପାଇଁ, ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ, ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ—ଉପନ୍ୟାସର ଭୀଷଣ, ଲୋମହର୍ଷଣକାରୀ ବର୍ଣ୍ଣନାବଳୀ ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ସଉରାମାନେ କଥା ବୁଝୁନାହାନ୍ତି ! କିଛି ପଚାରିଲେ ଏଣୁ ତେଣୁ କହୁଛନ୍ତି । ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନରୁ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତର—"ସେଇ ବେଙ୍ଗାସା'ଇ ବୁର ଗ'ଚ, ବୁର ଗ'ଚ ।"

ସେ ଦିନ ବେଶି ରାତି ହୋଇଯିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ବଙ୍ଗଳାରେ ରହିଗଲୁଁ । ଯୁବରାଜ ଏଣେ ବହୁତ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ପରଦିନ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେଲା । ତାଙ୍କର ସେ ଦୟା, ସେ ଆଦର ପାସୋରି ଯିବାର ନୁହେଁ । ଯୁବରାଜ ଜ୍ଞାନୀ, କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ, "ବୟସେ କିଶୋର, ଜ୍ଞାନେ ବର୍ଷୀୟାନ," ଇଚ୍ଛାକଲେ ଆପଣାର, ରାଜ୍ୟର ଲୋକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାର ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି । ସେ ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରଭୂତ ଭାବରେ ପୂରି ରହିଅଛି । ଟିକିଏ ଚେଷ୍ଟାର କେବଳ ପ୍ରୟୋଜନ । ଆଶା ହୁଏ, ସେ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଯୁବରାଜଙ୍କଠାରେ ଊଣା ନାହିଁ । ଯୁବରାଜ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଯାହା ସ୍ମୃତି ଆମ୍ଭେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲୁ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ କହିଲେ । ଯୁବରାଜଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରରେ କାଗଜ କଲମର ଅଭାବ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମୟର ଅଭାବ ହେତୁ ତାଙ୍କର ସେ ମାଗୁଣି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଗଲା । ତାଙ୍କ ଜୀବନର କି ସ୍ମୃତି ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ?

ମଞ୍ଜୁଷାର ଶିଳ୍ପ ଅତି ଚମତ୍କାର । ସେଠାର ହାତୀ ଦାନ୍ତର କାମ ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୁଏ । ସେପରି କଲିକତା ଯାଦୁଘରେ ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ସେଠାର ଦାଶରଥି ମହାରଣା ସେମାନ କରନ୍ତି । ସେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅୟେଲ ପେଣ୍ଟିଂ ତିଆରି କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କୌଶଳ ନମସ୍କରଣୀୟ ।

ମଞ୍ଜୁଷାରୁ ମେଲାଣି ନେଇଆସିଲୁ । ଯୁବରାଜଙ୍କ ଗାଡ଼ି ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ନିକଟକୁ ଦୂର, ଦୃଷ୍ଟକୁ ଅଦୃଷ୍ଟ କରିଦେଲା; କିନ୍ତୁ ସହସା ମନର ଚକ୍ରଗତିରେ ଦୂର ପୁଣି ନିକଟ, ଅଦୃଷ୍ଟ ପୁଣି ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବସିଲା । ରେଳଯାନରୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ଦିଶୁଥାଏ । ଶିଖର ଶିର ଟେକି ରହିଥାଏ । ମନ୍ଦିରଟି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଲୁଚୁକାଳି ଖେଳୁଥାଏ । ସବୁ ପୁଣି ଦଣ୍ଡକ ପରେ ରଜନୀର ତମସାନ୍ତରାଳରେ ଲୁଚିଗଲା । ରେଳଯାନ ତାହାର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ସହସା ବ୍ରହ୍ମପୁର ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଗଲାଦିନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନନ୍ତରାମ ରଥଙ୍କ ଘରେ ଅତିଥି ହୋଇଥିଲୁ । ଅତିଥିର ଦ୍ୱିତୀୟବାର ମୁଖ ଦେଖାଇବାର ଅବିହିତ । ସେଥିପାଇଁ ନୁହେଁ, ସମୟାଭାବରୁ ଷ୍ଟେସନରେ ରାତ୍ରିଭୋଜନ ଶେଷ କଲୁଁ । ଭୋଜନଟା ପକେଟକୁ ଯେପରି ଲାଗିଲା ପେଟକୁ ସେପରି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । କେଲନର୍ କମ୍ପାନୀ ଦରିଦ୍ର ଭାରତବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଅତି ଉଚ୍ଚ । ସେଠାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ

ହେଲା । ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା ଚମଡ଼ା ତିଆରି, ନାମ ଥିଲା ଏସ୍. ବି. ରଥ । ସେ ବୟସରେ ଯୁବକ, ମିଷ୍ଟଭାଷୀ, କୋମଳ ପ୍ରକୃତି । ଦେଶ ସେବାରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଅଛନ୍ତି । କଲିକତାରେ ମାସିକ ତିନିଶତ ଟଙ୍କାର ଆୟ ଛାଡ଼ି ସେ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍କଳର ଅକର୍ଷିତ ମରୁ ପ୍ରଦେଶରେ ପଦ ଦେଲେ, ସେତିକିବେଳୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ଜନ୍ମିଅଛି । ତାଙ୍କ ଜୀବନର କ୍ଷୁଦ୍ର ଇତିହାସଟି ନାନା ଘଟନା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଜୀବନ ସେହିପରି ହୋଇଥାଏ । ସେହି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦଶ ଦିନ ସୁଖ ଦୁଃଖ, ହସ ଖେଳରେ କଟାଇ ଆସିଥିଲୁଁ । ସେଠାରେ ହଠାତ୍ ବିଦାୟ ଦେଇ ପ୍ରାଣରେ ଟିକିଏ ଦୁଃଖ ହେଲା । ରେଳ ଯାନ ନିର୍ଜୀବ, ପ୍ରାଣର ଭାବନା ବୁଝେ ନାହିଁ । ସବୁ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଉଡ଼ାଇ ଆଣିଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୋଡ଼ ।

ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୋଡ଼ରେ ଅନେକ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ଦୁଇ ପହର ରାତି, ସେଠାରେ ଇଣ୍ଟରକ୍ଲାସ ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ ନିମନ୍ତେ ମୁସାଫରଖାନା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠେଇଁ ସେଠେଇଁ ନାକେଇଲୁଁ । କାନେଇଲାରୁ ପ୍ରଥମଶ୍ରେଣୀ ବିଶ୍ରାମଭବନରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡା ଲାଗିଥିବାର ଶୁଣାଗଲା । ସେଠାରେ ଦୁଇଜଣ ସାହେବ, ଦୁଇଜଣ ମେମ୍ । କାଳିଆ ଚାକର ଦୁଇଚାରିଟା କୋଣକୁ ମୁହଁମାଡ଼ି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲାରୁ, ନିଠେଇ କରି ଶୁଣିଲାରୁ ଜଣାଗଲା, ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀ, ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦିଅଁ ହେଲେ କଣ ହେବ, ମାଇକିନିଆଗୁଡ଼ାକ ସବୁବେଳେ ଖଲଖି । କଳି କରୁଛନ୍ତି – କୁଳୁମୁଛୁଳି । ସାହେବ ଦୁହେଁ ନିଜ ନିଜ ମେମ୍‌ଙ୍କର ଅପମାନ ସହି ନ ପାରି ବେଳେ ବେଳେ ପଦେ ଅଧେ ମିଶାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । କଳିଟିକିକ କଥାକୁ, ପଦକେ ସରିଲା, ମିଛରେ ଲଇ ଖଣ୍ଡିକରୁ ଲଙ୍କା ଯୁଦ୍ଧ, ମୂଷା ଖୋଳୁ ଖୋଳୁ ମହାଭାରତ । କଳି ଗୋଟାଏ ଚାକର ଲାଗି । ଦୋଷ ହୋଇଛି ପାର୍ବତୀଙ୍କର; ରାଧାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚାକର ତାଙ୍କ ଘରେ ଯାଇ କାମ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ପାର୍ବତୀ ଦାନ୍ତରଗଡ଼, ଆଖିତରାଟି, ନାକ ମୋଡ଼, ମୁହଁ ଛିଙ୍କାଡ଼ି କହୁଛନ୍ତି, କଲେ, ସେ ତୋ ଚାକର କଣ ଲୋ, ନେ ତୋ ଚାକର, ଚାକର ହୋଇ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ୁଛି, ଅଲକ୍ଷଣିଆ, ଅସଗୁନିଆ ଗଉଡ଼ ଟୋକାଟା, ଘାସ କାଟି ଆସି ପରିଚ୍ଛପଣ ! ସେ ଅଇଲା ଦିନୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଗଲେଣି ! ମିଷ୍ଟର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନକୁ କଥାଟା ପାଇଗଲା । ମେମ୍ ସାହେବଙ୍କ ଅପମାନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କହି ବସିଲେ, ଯତ ଏକା, ଆମର ତ ସେଇ ଦଶା; ସେଠା – ଟ୍ରେନ୍ ଭେଁ କରି ଡାକିଲା, ଆଉ ଶୁଣିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ । ଗୋଡ଼ ଚାପି ଚାପି ଯୋତା ଟିପରେ ଚାଲି ପଳାଇ ଆସି ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲୁଁ ।

ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି'ରେ ଏଣୁ ତେଣୁ ଶାଗ, ମୁଗ, ଖଡ଼ା, ସାରୁ କରି ଗୁଡ଼ାଏ ଥୋଇ ଦେଲି । ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ଥାଳିଟି ଟିକିଏ ଛୋଟିଆ । ଧରିବ କି ନାହିଁ କେଜାଣି । ବାଟରେ ଗୋଟାକେତେ ପଡ଼ିଗଲେ ବି ରକ୍ଷା । ମୋ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର (ଓହୋ ! ପାଠକ ପରି !) ତାହା ହେଲେ ବେଶି ଶାଗ ଖାଇ ଡିସପେପ୍‌ସିଆ, ବେଶି ସାରୁ ଖାଇ କନ୍‌ଷ୍ଟିପେସନ୍, ବେଶି ଖଡ଼ା ଖାଇ ଡାଏରିଆ ହେବ ନାହିଁ ।

ଆଗେ ମୋତେ ଲୋକେ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲେ । ଲୁଚି ଲୁଚି ସବୁ କଥା କହୁଥିଲି । ଏବେ ପୁରୁଣା ହୋଇ ଯିବାରୁ, ସତ୍ୟ କହିବା ଅପରାଧରୁ ଲୋକେ ଜାଣି ଗଲେଣି । ଆଗେ ଅଜଣା ଥିବାରୁ ବେଳେ ବେଳେ ଲୋକ ବିଶେଷଙ୍କର କର୍ମକଳାପ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲି । ଏଣିକି ସେ ସବୁ ଛାଡ଼ିଛି; ଅର୍ଥାତ୍, ଡାଲିରେ ଲୁଣଟା ଦେଇନାହିଁ । ଆଶା କରେଁ, ଭୋକ୍ତା ମହାଶୟ କ୍ଷମା କରିବେ । ଅଲଗା ସାରୁ ପୋଡ଼ା, ଶାଗ ଖରଡ଼ା,

ଖଣ୍ଡା ଆମ୍ବିଳ ଘେନି ବଗଡ଼ା ଭାତମୁଠାକ ଖାଇପିବେ ଏବଂ 'ଭୋଜନାନ୍ତ୍ ସ୍ନାନଲେପନମ୍' ଟା ମଧ୍ୟ କରିଦେବେ ।

ସବୁଗଲା । ଏ ଅବକାଶରେ ମୋତେ ମୋର ଗୋଟିଏ ବାଳକ-ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଘେନିବାକୁ ହୋଇଅଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲି । ସେ ମୋର ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ଭାଇ, ଜାଣେ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛି । ତୁମ୍ଭ ସରଳ କୋମଳ ଜୀବନରେ ବହୁତ ଶିକ୍ଷା ଥିଲା । ଶିଖି ପାରି ନାହିଁ, ଏହା ହିଁ ପ୍ରାଣର ଦୁଃଖ; ଆହା ଭାଇ, କେଉଁ ଆଡ଼େ ଗଲ ? ତୁମର ସେ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି, ସେ ଦେବତାର ହାସ୍ୟ, ସେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୁହାଣି ମନେ ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଭାଇ ମୀନ କେତନ, ଚାଲି ଗଲ । ଚାଲିଯିବ ଜାଣିଥିଲେ ଆଉ ଟିକିଏ ଆଖି ପୂରାଇ ତୁମ୍ଭର ସେ କମନୀୟ କାନ୍ତି ଦେଖିଥାନ୍ତି, ତୁମ୍ଭର ଆଉ ଟିକିଏ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପଦେ କଥା ଶୁଣିଥାନ୍ତି । ଭାଇ, ଚାଲିଗଲ, ଗଲାବେଳେ ତୁମ୍ଭ ବାଟକୁ ଅନାଇ ରହିଥାନ୍ତି, ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ପଥ ଦେଖି ଜୀବନ ପବିତ୍ର କରିଥାନ୍ତି । ଭାଇ, ଗଲ, ଯାଅ । ସବୁ ମନେ ରଖିଥିବି । ଏ ବକୁଳ ବନ, ଏ ଦରିଦ୍ର ଭାଇଗଣ, ଏଠାର ପଥ ଘାଟ, ନଈ ପୋଖରୀ ମନରୁ ପୋଛି ଦେବ ନାହିଁ । ଭାଇ, ଆଉ କଣ କହିବି ? କାହାକୁ କହିବି ? କାହିଁକି କହିବି ? ଯାଇଛ, ଯାଅ ।

ଲେଖକ—ଅବକାଶପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ— ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ—ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା—ମାର୍ଗଶିର, ୧୩୨୧ ସାଲ ।

-୩-

ଦୁଇ ମାସ ହୋଇ ନାହିଁ, ପୁଣି ମୁଁ ମୋର ସରଳ ସାମାନ୍ୟ ସରଞ୍ଜାମ ମୁଠିକ ଘେନି ପାଠକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଉଭା । ମୁଁ ଏପରି ଅବେଳରେ ଦେଖା ଦେବି ବୋଲି କେହି ଆଶଙ୍କା କରି ନ ଥିବେ । ତିନି ବର୍ଷ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କୁ ପୂଜାର ଉପହାର ବା ସହଜ ସରଳ ଓଡ଼ିଆ କଥାରେ କହିଲେ, ସୁନିଆଁ ଭେଟି ଦେଲି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣରେ ସବୁବେଳେ ଗୋଟାଏ କିପରି ଅତୃପ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଉପହାର ଦେବା ଲୋକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଲୋକରେ ଆଲୋକିତ, ଉପହାର ପାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ, କେହି ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ କେହି ବା ଗୌଣ ଭାବରେ, ସେହି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଲୋକରେ ଆଲୋକିତ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ସେହି ପୁରୁଣାକାଳିଆ ମରହଟି ଖତରେ ଭଣ୍ଡାରୀ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ, ହଳିଆ ସାହୁଙ୍କୁ ଦେଲା ପରି ସୁନିଆଁ ଭେଟିଟାଏ କିପରି ଅଡ଼ୁଆ ଲାଗିଲା । ସେହି ହେତୁରୁ, ମୋର ବିଭବ ଦେଖାଇବାକୁ ନୁହେଁ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ସଭ୍ୟ ଯୁବକଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ 'ବଡ଼ଦିନ' ଉପହାର ଅର୍ଥାତ୍ 'କ୍ରିସ୍‌ମାସ୍ ପ୍ରେଜେଣ୍ଟ' ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ଜିନିସ ପାଠକଙ୍କ ଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ବଡ଼ ଅଭିଳାଷ ଜନ୍ମିଲା । ଉପହାରର ସମୟ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ସରଞ୍ଜାମ ଗୁଡ଼ିକ ଯାହା ତାହା । ମୋର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ କଲିକତା ହଗ୍ ମାର୍କେଟରୁ ସୁନ୍ଦର ସୁମିଷ୍ଟ 'କ୍ରିସ୍‌ମସ୍ କେକ୍' ବା 'ଫର୍‌ଗେଟ୍-ମିନଟ୍' ଫୁଲଟିଏ ଅଣାଇ ଉପହାର ଦେଇ ପାରେ । ସୁତରାଂ, ପାଠକମାନେ ମୋଠାରୁ ଯେଉଁ ସାରୁ ଖଣ୍ଡା ପାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ତାହା ହିଁ ଦେବି । ଅନ୍ୟଥର ସଦୟ ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟ ବେଲି ଉଣ୍ଡି ଥାଳିଟିଏ ପଠାଇଥାନ୍ତି । ଏଥର ସେତିକି ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅତଏବ ମୋର ଶାଗ ମୁଗ ମୁଠିକ ଛିଣ୍ଡା ଗାମୁଛା କାନିରେ ବାନ୍ଧି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରବେଶ ହେବାକୁ ହେଲା ।

ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ, ମୋର ସକଳ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବେ । "ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି"ରେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ବିରକ୍ତ କରୁଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଅତି ପିଲାଦିନେ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଅଭିଳାଷ ଓ ସଙ୍କଳ୍ପ ପୋଷିଥିଲି ଯେ, ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନର ଅବସର ସମୟଟିକ ଅନ୍ତତଃ ବ୍ୟୟ କରିବି । ମୋର ସେ କଳ୍ପନାଚିତ୍ରିତ-ଭବିଷ୍ୟତ୍-ଜୀବନ ଆସିଲାଣି ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ସାହିତ୍ୟର ଦଶା ଯାହା ଥିଲା, ତାହାହିଁ ଅଛି । ଅତଏବ ପ୍ରାଣର ଉଦ୍‌ବେଳନରେ, ହୃଦୟର ଆବେଗରେ, ସଂକଳ୍ପର ପ୍ରରୋଚନାରେ କେତେବେଳେ କଣ ଲେଖି ପକାଏ । ଏତିକ କହିଲେ ହୁଏ ତ ସବୁ କହିଲି ନାହିଁ । ଅତଏବ ଅର୍ଦ୍ଧମିଥ୍ୟା କହିବା ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ ହେବି । ପିଲାଦିନେ ଇଂରେଜୀରେ ପଢିଥିଲି—

That our names may live thro time
In our country's story.

ସେହି କୋମଳ ବୟସରୁ ଏ ପ୍ରଲୋଭନ ମଧ୍ୟ ଜୀବନକୁ ଛୁଇଁଥିଲା । ଏତେ ସତ କହିଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅଧମିଛ ଦୋଷ ଟିକିଏ ରହିଗଲା ପରି ଲାଗୁଛି । ସମୁଦ୍ରର ଢେଉଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ଅଜଣା ଦୂର ଦେଶରୁ ଆସି ବେଳାର ବାଲି ଉପରେ ଲୋଟନ୍ତି, ଯେଉଁଠାରେ ଯେଉଁ ଢେଉଟି ଉଠେ, ମୁଣ୍ଡ ଟେକ ଛିଡ଼ା ହୁଏ, ସେଇଟି ସେହିଠାରୁ କି ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସେହି ବେଳାଭୂମିକି ଧାଇଁ ଆସେ । ଗଉଡ଼ ଗାଈ ଗୋଠକୁ ଏକାଠି ଜଗି ରଖିଥାଏ । ସମସ୍ତେ ଏକା ଘାସ ଖାଆନ୍ତି, ଏକା ପାଣି ପିଅନ୍ତି, ଏକାଠାରେ ଶୁଅନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଟିକିଏ ବାହାରି ଗଲେ ଗଉଡ଼ ଦୁଇ ପାହାର ଦେଇ ପୁଣି ଗୋଠକୁ ଫେରାଇ ଆଣେ । ସେପରି ବଳୁଆ ଅମାନିଆ ଗାଈ ନ ହେଲେ, ଗଉଡ଼ ପାହାରକୁ ଖାତିର ନ କରି, ନିଜ ଇଚ୍ଛାମତେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଚାଲି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଏପରି ସମୟ ଆସେ, ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଢେଉ କୂଳକୁ ଆସିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ସମୟ ତୋଫାନର ସମୟ । କେଉଁ ଢେଉ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଛି, ଠିକ୍ ନାହିଁ, ଢେଉରେ ଢେଉରେ କେତେ ଖେଳ, କେତେ ଲଢ଼େଇ ହୋଇଯାଏ । କେତେ କେତେ ଜାହାଜ ନୌକା ବୁଡ଼ି ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ । ଗୋରୁଗୋଠରେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ବେଳ ଆସି ପହଞ୍ଚେ, ଯେତେବେଳେ ଗଉଡ଼ ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ଜଗି ରଖିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସେଇଟା ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ମାଦନାର ବେଳ । ସେତେବେଳେ ଆଉ ମେଷର ଅନୁସରଣ ବା ଅନୁକରଣ ଗତି ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଆବେଗ, ଉଦ୍‌ବେଳନ, ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ସମୟଭେଦ ଅଛି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥିର, ଅଚଞ୍ଚଳ, ସ୍ପନ୍ଦନବିହୀନ । କେହି କେତେବେଳେ ଟିକିଏ ସ୍ପନ୍ଦନ ଘଟାଇଲେ ତାହା ସାଧାରଣ ସ୍ଥିରତା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ଲୋପପାଇଯାଏ । ବଙ୍ଗସାହିତ୍ୟରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି, ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଟେନିସନ୍‌ଙ୍କ ପରି ବ୍ୟକ୍ତି ନ ହେଲେ ଏ ସ୍ଥିରତା ଭାଙ୍ଗିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ନାନା କାରଣରୁ ଆପଣାର ପ୍ରାକୃତିକ ସ୍ୱକୀୟ ରୂପ, ସୌଷ୍ଠବ, ଶକ୍ତି ହରାଇ ଅଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତର ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଉ ଭାଷାରେ ଦେଖା ଦେଉ ନାହିଁ । ଉନ୍ନତି ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ନିହିତ । ତାହାର ଗତି ତଳୁ ଉପରକୁ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏ ଉପରୁ ତଳକୁ ଉନ୍ନତି କାହିଁକି ହେଲା, ତାହାର ହିସାବ ବୁଝାଇବାକୁ ବୋଧହୁଏ ଦାସଙ୍କ ପରେ ଉତ୍କଳରେ ଅନେକ ଦିନ ଉପଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାର ଅଭାବ ଏବଂ ତତ୍‌ପରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକବର୍ଗଙ୍କ ଅବୈଧ ସ୍ୱାଧୀନତା ସମର୍ଥନ । ଭାଷା ଭାବର ପ୍ରକାଶ । ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭୂତ ହେଲେ ଭାବ; ପ୍ରାଣରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ଭାଷା । ଭାବର ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ ।

ଅତଏବ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର କାହିଁକି ଅବନତି ହୋଇ ଅଛି, ତାହାର କାରଣ ଖୋଜିବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆର ଭାବ ଦେଖିବାକୁ ହେବ। ଓଡ଼ିଆ ବୋଧହୁଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର କ୍ଷୀଣ ପ୍ରାଣରେ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମର, ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣର ଭାବବହୁଳତା ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ସମର୍ଥ ନୁହନ୍ତି। ଭାବର ଗୋଳମାଳରେ ପଡ଼ି ଭାଷାର ଗୋଳମାଳ ଘଟାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ବିକୃତ ବିନଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ଓଡ଼ିଆର ଯେଉଁ ସ୍ୱକୀୟ ନୈସର୍ଗିକ ଭାବଟିକ ବେଳେ ବେଳେ ବିକାଶ ପାଇଥାଏ, ତାହା ମଧ୍ୟ କିମ୍ଭୂତ କିମାକାର ହୋଇପଡ଼େ। ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ପରସ୍ପରର ଅଶ୍ରାରେ ବଢ଼ିଥାନ୍ତି। ଅତଏବ ସର୍ବପ୍ରକାର ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିରେ, ସାହିତ୍ୟର ଅଂଶସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱତଃ ଯେପରି ଉନ୍ନତ ହୋଇପିବ, ସାହିତ୍ୟ ସେହିପରି ସର୍ବ ପ୍ରକାର ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିକୁ ଲୋଡ଼ି ଆଣିବା ଦରକାର। ସୁତରାଂ, ସାହିତ୍ୟ ସର୍ବଦା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଦର୍ଶନରେ ସିକ୍ତ ରହିବା ବିଧେୟ। ତାହା ନ ହେଲେ ସାହିତ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନରେ ଜାତୀୟ' ଉନ୍ନତି କଦାପି ସମ୍ଭବ ନୁହେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ଯଦି ଏହି ଉନ୍ନତିର ସହାୟତା ନ କରେ, ତାହାହେଲେ ତାହାର ଚର୍ଚ୍ଚା ଘୃଣ୍ୟ ବିଳାସ ମାତ୍ର। ଅତଏବ ସର୍ବପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖିବା ଉଚିତ— ତାହା ଯେପରି ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ସହାୟକ ହେବ। ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ଅତି ସନ୍ଦେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏହାଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷିତ ଓ ସମାଲୋଚିତ ହୋଇ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକ ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରକୁ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆ ଯାଇନାହିଁ, ତେତେଦିନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ସାମଗ୍ରୀ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ରତ୍ନରୂପରେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିବ। ଅତଏବ, ସାହିତ୍ୟର ଏ ଅରାଜକତାରେ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ରୋହ ଦେଖାଇବା ଦ୍ରୋହପ୍ରିୟ ଯୁବକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତି ସହଜ, ସୁଲଭ ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ। ଆଶାକରେଁ, ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରଳାପ ପରେ ମୋର "ଅବକାଶର ଅନୁଭୂତି"କୁ ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମଣୀୟ କରିବାକୁ ମୁଁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି। ଏଣିକି ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ଅନୁଭୂତିର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ବଡ଼ଦିନ ଅଧ୍ୟାୟଟା ଶେଷ କରିବି।

ପୁରୀର ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ସଭା ନାନା ସମ୍ପର୍କରେ ବୋଧହୁଏ ଉତ୍କଳରେ ସୁପରିଚିତ। ତାହା ଗତ କେତେ ବର୍ଷହେଲା ଉପାଧି ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି। ଏବେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦିଓଟି ଉପାଧି ଅର୍ପଣ କରାଯାଇଅଛି। ପୁରୀର ଭୂତପୂର୍ବ କଲେକ୍ଟର ଲୋକପ୍ରିୟ ସୁବିଜ୍ଞ ଉଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ରମାବଲ୍ଲଭ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଉପାଧି ଦେବାରେ ସଭା ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ କରିଅଛନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ। ତାହାର କେତେ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ଜଣେ ମହିଳାଙ୍କୁ ଉପାଧି ଦେବାର ସୁମଧୁର କାର୍ଯ୍ୟ ସଭାର ସଭ୍ୟଗଣଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲା। ମୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ବେଳେ ବେଳେ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନାମାନଙ୍କରେ "ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲା" ଛଳନାରେ ହାଜର ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଇ ଘଟନାରେ ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲି। ଅତଏବ ଯାହା କହିବି, ସବୁ ଶୁଣିବା କଥା। ତେବେ ମିଛ ବୋଲି ମଣିବେ ନାହିଁ। ନୈୟାୟିକମାନେ କହନ୍ତି, ଧୂଆଁ ଥିଲେ ନିଆଁ ଅଛି। ଏହା ଉପରେ ଉକ୍ତ ମହିଳାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ଟିକିଏ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଘଟିଥିଲା। ସେ କ୍ଷଣକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କ ମାତୃପୂଜା-ବେଦୀରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସମ୍ମିଳନୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ସେ ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ। ବଙ୍ଗଦେଶରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ, ଯୌବନ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ। ଅତିବାହିତ, ହୋଇଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ, ଏବେ ପ୍ରୌଢ଼କାଳରେ ସାଗର ତୀର୍ଥ ତପସ୍ୱିନୀ ହୋଇ କଟାଇବାକୁ କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି। ତେବେ ସେ ପୁରୀକୁ ଆସି ଟିକିଏ ବିରକ୍ତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ। ପୁରୀର ଲୋକମାନେ

ତାଙ୍କ ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ବୁଝୁ ନ ଥିବା, ପୁରୀରେ ପ୍ରଭୂତ ଦୁଧ ନ ମିଳିବାରୁ ତାଙ୍କ ଶରୀରର ଓଜନ ଉପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଅଭାବରେ ପାଞ୍ଚ ସେର ଊଣା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ସେ ବକ୍ତୃତାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ମହିଳା ମହୋଦୟାଙ୍କର ବୁଝିବା ଉଚିତ, ଦୋଷଟା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରୀବାସୀଙ୍କର ନୁହେଁ । ସେ ଅବେଳରେ ପୁରୀକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ଦୁଧ ପ୍ରଭୃତି ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସବୁବେଳେ କୌଣସିଠାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳେ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ପୁରୀବାସୀଙ୍କର ଏ ସବୁ ତ୍ରୁଟି ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ତାଙ୍କର ଉପାଧିଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଆଶା କରାଯାଏ, ଗୁଣର ଆଦର ସର୍ବତ୍ର ବିଧେୟ । ଆଦର ନ ହେଲେ ଲୋକେ ଗୁଣୀ ହେବେ କାହିଁକି ? ଏପରି ଉପାଧି ଦ୍ୱାରା ଲୋକବିଶେଷଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିବାରେ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ଯେ ଗୌଣଭାବରେ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ବଢ଼ାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । କୁମାରୀ ମାନଦାସୁନ୍ଦରୀ, କୁମାରୀ ନାରୀ ସୁନ୍ଦରୀ । ପ୍ରାଚ୍ୟସଙ୍ଗୀତରେ ଦୁଇଟି ସୁନିପୁଣ କର୍ଣ୍ଣଧାର । ସେମାନେ 'ସଙ୍ଗୀତବିନୋଦିନୀ' ବା 'ସଙ୍ଗୀତ ବିଶାରଦା' ରୂପରେ କେବେ ଉତ୍କଳରେ ସମ୍ମାନିତ ହେବେ, ମୁଁ ଅନାଇ ରହିଅଛି । ଉପାଧି ଅର୍ପଣର ଏହି ଦୁଇଟି ଘଟଣାରୁ ଗୋଟିକରେ ଜଣେ ନାଚପିଲା ସହିତ ଜଣେ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଗାନ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । ପଣ୍ଡିତ ସଭାର ଏହି "ସମଃ ସର୍ବେଷୁ ଭୂତେଷୁ" ନୀତି ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି—"ଯତ୍ ଯେନ ଯୁଜ୍ୟତେ ଲୋକେ ବୁଧଃ ତତ୍ ତେନ ଯୋଜୟେତ୍ ?" ବଡ଼ ସାହସ କରି, ଠେଲା ପାଣିକୁ ପଶିଗଲା ପରି, ଶ୍ଳୋକଟାଏ ଗାଇ ପକାଇଲି । ଭୁଲ ହୋଇଥିଲେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟମାନେ କ୍ଷମା କରିବେ ।

ସୁନିପୁଣ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ ରମାବଲ୍ଲଭ ପୁରୀରେ ଅଳ୍ପ କାଳ ରହି ଏ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବିବିଧ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ଘଟଣାକ୍ରମେ ସବୁଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲି । ରମାବଲ୍ଲଭ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ଦେଖିଲି, ତାଙ୍କ ବିଦାୟ ନିମନ୍ତେ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତଟି ଗାନ କରି ଦୁଇଟି ସୁକୁମାର ବାଳକ ହସ୍ତରେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଘେନି ତମାଳକୁଞ୍ଜ ଅନ୍ତରାଳରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ଅନେକଙ୍କ ନୟନରୁ ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ହୋଇ ଆସିଲା । ରମାବଲ୍ଲଭ ତାଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ବକ୍ତୃତାରେ କହିଲେ ଯେ, ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ପରିଚାଳକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଯେଉଁ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଥିଲା, ତାହା ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକ ଭଲ କରି ବୁଝିଲି ନାହିଁ । ମନୋମାଳିନ୍ୟ କିଣ ବା କାହିଁକି, ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ । ତେବେ ସ୍କୁଲର ଚାଳକମାନେ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ଚରଣତଳେ ପ୍ରଣାମ କରିବାର ଦେଖିଲି । ଅନେକ କଥା ଅନୁମାନ କରିଥିଲି, ପାସୋରି ଗଲିଣି । ପୁରୀ ବିଦାୟ-ସଭା ଏହାର ପର ଦିନ । କହିଅଛି ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଛଳନାରେ ମୁଁ ସବୁଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ । ଡାକରା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ବିଦାୟ ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଓକିଲ, ଡିପୋଟି, ଅମଲାମାନେ ପାଗପଟୁକା ବାନ୍ଧି କେତେବେଳେ ଚାରି ଦିଗକୁ, କେତେବେଳେ ଆପଣା ଅଙ୍ଗକୁ ଚାହିଁ ଚାଲିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟିଏ କଣରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହେଲି । କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ବିଦାୟ-ସଭା; କନଷ୍ଟବଳ ଆସି ଲାଲ ଆଖି, ଗୋଲ ଠେଙ୍ଗା ଦେଖାଇବାରୁ ଭଣ୍ଡାର ଘରେ ଭୋଜନ ମୁଠାକ ସାରି ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲି । କଥାରେ ଅଛି—'ଭୋଜନେ ପାଇଲେ ଯୋଜନେ ଯାଆନ୍ତି ।' ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବାର ଯୁଗ ଆସିଲାଣି ବୋଲି ମୁଁ ଦୁଇ ତିନି ଯୋଜନ ଯାଇଥିଲି ।

ଅବକାଶ ମିଳିଲେ ମୋତେ ଘରେ ବସି ରହିବାକୁ ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଗୋଡ଼ ଖାଲି ଖାଲି ହୁଏ । ପଇସା

ସେହିପରି ଖଲି ଖଲି ହେଉଥିଲେ ଲଙ୍କାରୁ ନବଦ୍ୱୀପ ବୁଲି ଆସନ୍ତି । ତେବେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ ଉତ୍ସାହକୁ ଚପି ରଖି ପାରେ ନାହିଁ । ହେଲେ କଣ ହେବ, ମୁଁ ଶିକ୍ଷିତ; ଭଦ୍ର, ସଭ୍ୟ, ଜନସାଧାରଣରେ ସୁପରିଚିତ । ରେଲରେ ତଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ବସିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ପୁଅ ଝିଅଗୁଡ଼ିକୁ ଅତଏବ ତଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ବସାଇ ମୁଁ ନିଜେ କେତେବେଳେ ଏକା, କେତେବେଳେ ବା ଅପରାର୍ଦ୍ଧଙ୍କ ସହିତ, ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ସମ୍ମାନଟିକିକ ରଖିଥାଏଁ । କେବେ କେବେ ମଧ୍ୟ ସଜ ଉଣ୍ଡି ଲୋକେ ନ ଦେଖିବା ସ୍ଥଳରେ ତଳ ଶ୍ରେଣୀରେ ବସିଯାଏଁ । ବୁଦ୍ଧି ଥିଲେ ବାପ ଘରେ ପୁଅ । ଅଣ୍ଟାରେ ପଇସା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୁଲିବାଞ୍ଛା ବନ୍ଦ ହୁଏ ନାହିଁ, ସମ୍ମାନରେ ମଧ୍ୟ ଧୂଳି ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ବୁଲିବା ଲୋକର ବାଟରେ ଅନେକ ଘଟଣା ଘଟେ । ସବୁ କହି ବସିଲେ "ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟଭ୍ରମଣ" ପରି ଗୋଟିଏ ପୋଥି ହୋଇଯିବ । ଉତ୍କଳର ଏ ନିରନ୍ନତା ଯୁଗରେ ପୋଥିଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଆଦରରେ ଗୃହୀତ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ; ଉତ୍କଳ-ପ୍ରିୟ ଗଞ୍ଜାମବାସୀ ହୁଏତ ତାକୁ ଆପଣାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଗିଲାଇ ଦିଅନ୍ତେ । ତେବେ ଭୟ, ରସଗୋଲା ଗଡ଼ୁ ଗଡ଼ୁ କାଳେ ମୁଡ଼ିମୁଆଁ ହୋଇଯିବ । ଦିଅଁ ଗଢ଼ୁ ଗଢ଼ୁ ଶୁଣା ଅଛି ଥରେ ବାନର ହୋଇଗଲା । ପୁଣି ବେଶି ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ କଲମ ଉପରେ ଜୋର ରହିବ ନାହିଁ, କେତେବେଳେ କଣ ବାହାରି ପଡ଼ିବ । ସତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ରିୟ କଥା କହିବାକୁ "ଉତ୍କଳ-ତାରା" ବହୁକାଳ ମନା କଲାପରେ ଦୋଷଟା ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ନାହିଁ ।

ଖୋରଧାଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ବାଘମାରି । ବାଘମାରିଠାରେ ଗୋଟିଏ ଉଷ୍ଣ ଝରଣା ଅଛି । ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ କେହି କେହି ଝରଣାଟି ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ପୁଣି ଶୀତକାଳରେ ଉଷ୍ଣ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଭଲ ବିବେଚନା କରି ଗୀତ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସ୍ନାନଟା ସେଦିନ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ଲାଗି ମହାସମାରୋହରେ କରାଗଲା । ସ୍ନାନ ପରେ ଭୋଜନ । ଅନେକ ଦିନ ଶୀତଳ ସ୍ନାନ ସାରି ଉଷ୍ଣ ଭୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା । ଉଷ୍ଣ ସ୍ନାନ ଅନ୍ତେ କି ଭୋଜନ ହେବା ଉଚିତ କିଏ ଜାଣେ ? ବାଘମାରି ବାଟୋଇମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚଟିଘର । ଚୁଡ଼ାମିଶା ଗୋଡ଼ ଦୁଇ ସେର ବାଗବଜାର ରସ ଗୋଲାର ଶସ୍ତା ଦରରେ କିଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାନ୍ତକୁ ଅପମାନିତ କରିବା ଭୟରେ ଜଣକେ ପାଏ ପାଏ ଗିଳି ଦେଲୁଁ । ତେତେବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇ ଆକାଶରେ ଅନେକ ପଥ ସଞ୍ଚରଣ କଲାଣି । ପିଲାମାନେ ଦେହସାକ ଖଡ଼ିଗୁଣ୍ଡ ବୋଳି ହୋଇ ଗୃହାଳରୁ ଫେରିଲେଣି; ମୂଲିଆମାନେ କେହି ଆମ୍ବପଣିଟାଏ, କେହି ଗବଡାଳଟାଏ ଚୋବାଇ ବନ୍ଧରୁ ପୋଖରୀକୂଳକୁ ଗଡ଼ିବାର ଦେଖା ଗଲେଣି; ବାଟୋଇ କାନ୍ଧରୁ ଯାଉଁଳଟି ଥୋଇ ଗଛ ଛାଇରେ ବସି ଜଳପାନ ନିମନ୍ତେ ଗାଞ୍ଜିଆରୁ ପଇସା କାଢ଼ି ଗଣିଲାଣି; ଶଗଡ଼ିଆ ବଳଦ ଫିଟାଇ ପୁରୁଣା ଶୁଖିଲା ପାଳ ମୁଠାଏ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଥକ୍କା ହୋଇ ବସିଗଲାଣି । ସେତିକିବେଳେ ଦଶଜଣ ଯୁବକ ଆପଣାର ଦୀର୍ଘ ପଥରେ ପଦବ୍ରଜରେ ବାହାରିଲୁଁ । ଯୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଅଧେ ବଡ଼ ଶ୍ରମକାତର । ବାଟ ଚାଲିବାଟା ତାଙ୍କୁ ବୋଝ ଟେକିଲା ପରି ଲାଗେ । ଆଉ ଜଣେ ଅଧେ ପୁଣି ଘଣ୍ଟାକେ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ମାଇଲ ଚାଲି ପାରନ୍ତି ବୋଲି ସର୍ବଦା ଗର୍ବ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଧୀର କଚ୍ଛପଗତି, ଖର କୁରଙ୍ଗଧାବନ ଛାଡ଼ି ମଝି ମଝିଆ ସ୍ଥିର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗଜଗମନରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଦୂର ଚାଲିଲୁଁ । ବାଟଟା ନୀରସ ଭାବରେ କଟି ଯାଉଥାଏ ବୋଲି ରସପ୍ରିୟ ଯୁବକବର୍ଗଙ୍କର ପ୍ରାଣରେ ଘୋର ଦୁଃଖ । ପଥଶ୍ରମରେ ପୁଣି ଗୋଡ଼ମୁଠାକ କୁଆଡ଼େ ଭସ୍ମ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଚଣ୍ଡ କ୍ଷୁଧା, ପ୍ରବଳ ପିପାସା ମେଣ୍ଟାଇବା

ଆଶାରେ ଗୋଟିଏ ଆଖୁବାଡ଼ିରୁ ଆଖୁ ଭାଙ୍ଗି ଖାଇଲୁଁ। ପ୍ରକୃତି ମାନବକୃତ ନିୟମ ମାନି ଚଳେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର ଆଖୁକ୍ଷେତର ଅଧିକାରୀ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଲା। ତାର କୁବାକ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟୁପହାରସ୍ୱରୂପ ଆଠ ଦଶ ସୁପ୍ରହାର ଏବଂ ଆଖୁର ମୂଲ୍ୟସ୍ୱରୂପ କେତେକ ପଇସା ଦେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲୁଁ। ଅନେକ ବେଳଯାଏ ବାଟରେ ହସର ରୋଳ ଚାଲିଥିଲା। ଏ ବିଚିତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ପାଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କ୍ଷୁଧା ବିମଳ ଶାନ୍ତିରେ ପରିଣତ ହେଲା।

କଲାପଥର କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଘାଟି। ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବେଳ ରତରତା ରାତିରେ ବାଘର ଭୟ, ଚୋରର ଭୟ, ଭୂତର ଭୟ, ଅନ୍ଧାରର ଭୟ, ରାତିର ଭୟ। ଅତଏବ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଆବଶ୍ୟକ। ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଗରୁ କ୍ଳାନ୍ତ, ଶ୍ରାନ୍ତ। ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ବାଟରେ ବାମ୍ପ ବାହାର କରିଦେବା କଥା କହିଲାରୁ ପ୍ରାଣରେ ଘୋର ଆତଙ୍କ ଘୋଟି ଆସିଲା। ଘାଟିରୁ କିଛି ଦୂର ଗଲେ ଗୋଟିଏ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର। ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଦେହରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଛର କ୍ଷୀଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖା ଯାଉଥିଲା। ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେଠାକୁ ସେହି ବାଟେ ଯିବାର କଥା। ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିଗଲା, ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଆଉ ବେଶୀ ଦୂରକୁ ଯାଉନାହିଁ! ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅଦୃଷ୍ଟ ହେଲା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କେବଳ ସେହି ପ୍ରାନ୍ତର ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରାଚୀରସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତମାଳାର ସନ୍ଦେହମୟ ଅବୟବ। ଆମ୍ଭେମାନେ ଦଶଟି ଯୁବକ ଏବଂ ନିକଟତମ ବନ୍ଧୁ ରୂପରେ ଆକାଶର କୋଟି କୋଟି ତାରା। ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟ ଦେଖି ହୃଦୟର ସକଳ ଅଶ୍ରୁ ଭେଦ କରି ହାସ୍ୟର ଅଙ୍କୁର ଫୁଟି ଉଠୁଥାଏ। ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହଠାତ୍ କହି ଉଠିଲା, ଏଇଟା ଖଣ୍ଡପଡ଼ା। ପ୍ରାଣ ଚମକି ଉଠିଲା— ଆହା, ସେହି ଖଣ୍ଡପଡ଼ା! ଶୋକତାପ ନିମିଷକେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା, ମନରେ ଗର୍ବ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ମୁଁ ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ପୁଣ୍ୟପ୍ରାନ୍ତର ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ। ପ୍ରାନ୍ତରଟି ପରିଚିତ ପରି ଲାଗିଲା। ଦୂରର ପର୍ବତମାଳା ସମସ୍ତ ଚିହ୍ନା, ସମସ୍ତେ ଆପଣାର। ପ୍ରଦୋଷର ମଧୁର ମନ୍ଦ ସମୀରଣ ପ୍ରତିସମ୍ଭାଷଣ ଆରମ୍ଭ କଲା; ଗଗନର ତାରକା ଅଭିବାଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ଏ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏକ ବିରାଟ ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏଁ। ସେ ଯେପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ମୋତେ ସବୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋତେ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି। ସ୍ୱପ୍ନ ଅନିତ୍ୟ—ସେହି ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ; ଆହା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର! କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲ? ଏ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଆଉ କିଏ ବୁଲିବ, ପର୍ବତମାଳାରେ କିଏ ବିଚରଣ କରିବ, ସୁଦୂର ତାରକା ପୁଞ୍ଜକୁ ଆଉ କିଏ ଚିହ୍ନିବ! ଏତେ ମାୟା ମମତା ଲଗାଇ ଦେଇ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହରାଇ ପ୍ରାନ୍ତର ଆଜି ନୀରସ, ପର୍ବତମାଳା ନୀରବ, ତାରକାଗଣ ମଳିନ, ବିଷର୍ଣ୍ଣ! କେଉଁଠାରେ ଅଛ ଦେବ! ଥରେ ଆସି ଦେଖି ଯାଅ, ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟତମ ସଖାଗୁଡ଼ିକ ଆଜି କଣ ହେଲେଣି! ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେହି ଭୀଷଣ ପ୍ରାନ୍ତର ମୋର ଚାରି ଦିଗରେ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ କହୁଛନ୍ତି—ଦି’ପା ହେଲା, ଆଉ ବାଟ ପାଏ, ଦେଢ଼ ଘଣ୍ଟା ଅନବରତ ଚାଲି ଚାଲି ବାଟ ଦୁଇ ପା, ଆଉ ପୁଣି କେତେ ବାଟ ଅଛି! ବହୁ କ୍ଷଣ ପରେ ପାଦରୁ ଜୋର, ପ୍ରାଣରୁ ଆଶା, ଆଖିରୁ ପାଣି ମରି ଆସିଲା ବେଳକୁ ନାକ ‘ନୃମୟ’ର ଗନ୍ଧ ଅନୁଭବ କଲା। ସହସା କାହିଁ ପୁଣି ପାଦକୁ ଜୋର, ପ୍ରାଣକୁ ଆଶା, ଆଖିକୁ ପାଣି ଫେରିଆସିଲେ। କରିବର ଗ୍ରାମର ଲୋକମାନେ ବଡ଼ ଭଦ୍ର, ଶିଷ୍ଟ, ଦୟାଳୁ। ସମସ୍ତ ଦିନର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପଥଶ୍ରମ ପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ମା’ର କୋମଳ ମଧୁର ଆଦରବାଣୀ ପରି ଲାଗୁଥିଲା, ମନେ ଅଛି। ଗ୍ରାମଟି ମହାନଦୀର କୂଳରେ, ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ଶେଷ ଗ୍ରାମ।

ମହାନଦୀ ଉତ୍କଳର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ନଦୀ। ଓସାରରେ ବୋଧହୁଏ ତାହା ଭାରତରେ ଦ୍ୱିତୀୟ। ମହାନଦୀର

ରେଲ ଶଙ୍ଗଠାରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଶଙ୍ଗ ଅଛି । ଉତ୍କଳ ନଦୀମୟ, ପ୍ରକୃତିର ସୁନ୍ଦର ଆଭରଣମାନଙ୍କରେ ତାର କ୍ଷୁଦ୍ର କଳେବରଟି ସୁଶୋଭିତ; କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଉତ୍କଳ ପତିତ, ନିରନ୍ନ, ପରାବଲମ୍ବୀ । ଉତ୍କଳରେ ଏତେ ନଦୀ ଥାଇ ନଦୀ ନାହିଁ; ଏତେ ପର୍ବତ ଥାଇ ପର୍ବତ ନାହିଁ; ଏତେ ଅରଣ୍ୟ ଥାଇ ଅରଣ୍ୟ ନାହିଁ ! କି ଅଭିଶାପ ମା ତୋର ! କିନ୍ତୁ ଏ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ କେତେକ୍ଷଣ ରହେ ? ସମ୍ମୁଖରେ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ପ୍ରାନ୍ତର, ବିଶାଳ ବାଲୁକାରାଶି, ଶୀତଳ ପବନ ବହୁଅଛି । ବାହାରୁ ଥଣ୍ଡା, ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଥଣ୍ଡା, ପ୍ରାଣ ପଥର ହୋଇ ଯାଉଅଛି; ତଥାପି ପଥପ୍ରଦର୍ଶକର ସେହି ଆଦେଶ—'ତା'ରାଶିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଚାଲିବ ମୁକର .।' ସେହି ଆଦେଶ ମାନି ସମସ୍ତେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ତାରା, ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ସେହିଟି ରହିଛି, ଶୀଘ୍ର ବାଲି କୁଆଡ଼େ ସରିଗଲା । ଶୀତଳ ପବନ ଉଷ୍ମ ହୋଇ ଆସିଲା; ପଥର ପ୍ରାଣ କି ବିଚିତ୍ର ପରଶରେ ସହସା ଜୀଇ ଉଠିଲା । ଏଇ 'ଶଙ୍କାମେଶ୍ୱ' ଗ୍ରାମ । ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦରରେ ଶ୍ରାନ୍ତି ଅଧେ କଟିଗଲା । ଭୋଜନ, ଶୟନ ଆଉ ଅଧିକ ପରଦିନ ଉଷାକାଳକୁ କାଟି ଦେଇଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ାମ୍ବା ରାଜ୍ୟରେ । ବଡ଼ମ୍ବା ନାମ ମନେ ପଡ଼ିଲେ ମୋତେ ଟିକିଏ ହସ ମାଡ଼େ; ପଞ୍ଚସ୍ତର ହଜାର କଥାଟା ମଧ୍ୟ ମନମଧ୍ୟକୁ କାହିଁ ଚାଲିଆସେ । ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ସତେଇଶହଜାରୀ ଜମିଦାରୀ ଅଛି; ପୁନା ସହରର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୟାଅଶୀ ହଜାର । ଛାଡ଼ନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଚଗଲା କଥା । ମୋର କହିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ—ବଡ଼ାମ୍ବାର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ସାଧାରଣ ଗଡ଼ଜାତ ପରି ଅତି ରମଣୀୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ 'ଶଙ୍କାମେଶ୍ୱ'ରୁ ବାହାରିଲୁଁ । ବାଟରେ କୋଳିଖାଇ, ଗୀତ ଗାଇ କେତେକ ଶୈଶବକାଳୀନ ସୁଖ ଯୌବନର ପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲୁଁ । ଭିଙ୍କାରିକାଠାରୁ ଅଳ୍ପ ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଆମ୍ବଗଛ ପଡ଼ିଲା । ଗଛଟିର ଗଣ୍ଡିଟି ପ୍ରାୟ ଅଠର ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ଭୂମିରୁ ତିନି ଫୁଟ ଉପରକୁ ତାର ମୋଟା ବାଇଶ ଫୁଟ ଅଧେ । ଶିଖ ପାଖରେ ଗଣ୍ଡିଟି କୋଡ଼ିଏ ଫୁଟରୁ କମ୍ ମୋଟ ହେବ ନାହିଁ । ତାହାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଡାଳ ସାଧାରଣ ଆମ୍ବଗଛଠାରୁ ଛୋଟ ନୁହେଁ । ଗଛଟିକି ଦେଖି ପ୍ରାଣରେ ବିସ୍ମୟ ଜନ୍ମିଲା । ପ୍ରକୃତିର କି ମହତ୍ ଉପାଦାନ ! ତତ୍ପରେ ଭିଙ୍କାରିକା ମହାନଦୀର ବିଶାଳ କାୟା ପଡ଼ି ରହିଛି । ଏ ପାଖରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲି, ସେ ପାଖରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲି । ବାଲୁକାରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନୀଳ ଜଳସ୍ରୋତ ବହି ଯାଉଅଛି । କୂଳରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ବତ ଶ୍ୟାମଳ ତରୁଲତାରେ ଆବୃତ । ଦୂରରୁ ତରୁଲତାନିର୍ମିତ ସୋପାନଶ୍ରେଣୀ ପରି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ସୁଦୂର ରାଜ୍ୟରୁ ସମୀରଣ ବହି ଆସି ନଦୀର ଅଙ୍ଗକୁ ଟିକିଏ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ଏବଂ ପର୍ବତର ନୀଳିମାକୁ ନିମେଷେ ଖେଳାଇ ଦେଇ ପୁଣି କେଉଁ ସୁଦୂର ରାଜ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତିର ମଧୁରଗୀତି, ସଂଗୋପନ ମନ୍ତ୍ର, ଯେଉଁଠାରେ ତଟିନୀରୁ ପର୍ବତକୁ ଏବଂ ପର୍ବତରୁ ତଟିନୀକୁ ପରିକ୍ରମା କରେ, ସେହି ପୁଣ୍ୟ ତଟଭୂମିରେ ମନ୍ଦିରଟିଏ ତରୁଲତାଙ୍କର, ମୃତ୍ତିକା ପାଷାଣଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ଆପଣାର କଠିନ ପାଷାଣକାୟାକୁ ତଟିନୀର ସ୍ନେହପ୍ରବାହରେ ଢାଳି ଦେଉଅଛି । ଜଳରୁ, ସ୍ଥଳରୁ, ପାଷାଣରୁ, ବାଲୁକାରୁ, ତରୁଲତାଙ୍କର କୋମଳ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବଦା ସଙ୍ଗୀତର ସୁମଧୁର ଝଙ୍କାର ଉଠୁଅଛି । ଆହା ! ସେ ଯୋଗୀଜନୋଚିତ ପୁଣତପୋବନ, କବିପ୍ରାଣ ବିନୋଦନ ରମଣୀୟ ତୀର ନିକୁଞ୍ଜ ! ଯେ ଦେଶରେ ଏ ସମ୍ପଦ ଯହିଁ ତହିଁ ପୂରି ରହିଅଛି, ସେ ଦେଶ ପୁଣି ଦୁଃଖୀ, ଦରିଦ୍ର ! ଯୋଗିଜନଙ୍କ ପବିତ୍ର ସରଳ ଜୀବନ, କବିଙ୍କର ମଧୁର ସାମଝଙ୍କାର ଆଉ ସେଠାରେ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ପରିତାପର କଥା, ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରମାନ ପାପର

କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ! ଭଣ୍ଡାରିକା ପରି ସ୍ଥାନରେ ପୁଣି ଜୀବହତ୍ୟା ହୁଏ ! ସେ ଦିନ ସେ ଛାଗଶିଶୁଟିର କରୁଣ କାତର ବିଳାପ କେତେ ପ୍ରାଣକୁ କନ୍ଦାଇ ଥିଲା । ମହାନଦୀର ପ୍ରେମମୟ ଜଳରାଶିରେ ପୁଣି ମରଣର ରକ୍ତସ୍ରୋତ ମିଶାଗଲା । ହିନ୍ଦୁ, ତୁମ୍ଭେ ଧାର୍ମିକ ବୋଲି, ଭାବୁକ ବୋଲି ଗର୍ବ କରିଥାଅ । ଭାବ ଦେଖି, କି ଧର୍ମ କରୁଅଛ ! ଧର୍ମରେ ଆସ୍ଥା ଅଛି ତ, ଈଶ୍ୱରରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ତ, ଜୀବନରେ ଶକ୍ତି ଅଛି ତ, ଥରେ ନିଜର ଶରୀର ସେଭଳି ଭାବରେ ଦାନ କରି ଦେଖି, ତାହାହେଲେ ଜଗତ୍ ଜାଣିବ, ହିନ୍ଦୁର ଆସନ ଉଚ୍ଚତର ! ଆଦର କରିବ, ଭକ୍ତି କରିବ, ହୃଦୟର ପୁଣ୍ୟପୀଠ ଉପରେ ବସାଇ ରଖିବ । ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝ, ଜୀବନକୁ ଆଦର କରିବାକୁ ଶିଖ ।

ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହି ପକାଇଲି, ପାଠକମାନେ କିଛି ବିଗିଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ, ଖାଲି ତେତିକି ନୁହେ, ହିନ୍ଦୁ ବୋଲି ଗର୍ବରେ ମଧ୍ୟ ଫାଟି ପଡ଼ୁଥାଏ । ଅତଏବ କ୍ଷମା କରିବେ । ଭଣ୍ଡାରିକାରେ ଆଉ ବେଶିକାଳ ରହିବ ନାହିଁ । ବଡ଼ାମ୍ବାର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କେତେକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସରଞ୍ଜାମର ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ମିଶ୍ରଣ କରି ସେଥିରେ କ୍ଷୁଧାର ଅଧେ ଚଉଠେ ଶାନ୍ତ କଲୁଁ । ପାହାଡ଼ ଦେଖିଲେ ଉପରକୁ ଚଢିବାର ଗୋଟାଏ ବାନରସୁଲଭ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯୁବକମାନଙ୍କର ଥାଏ । ଷୋଳ ଭଉଣୀ କୋରଡ଼ରେ ଥାଇ, ଶୁଣା ଅଛି, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି । ପର୍ବତ ଚଢ଼ିବାହାରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ କ୍ଷୁଧା ଜନ୍ମିଥିଲା, ତାକୁ ମାରିବା ଆଶାରେ ବଡ଼ାମ୍ବାବାସୀଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟ କୋରଡ଼ ଭିତରେ ପଶି ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଖୋଜିଲୁଁ, ଅବଶେଷରେ କେବଳ ଅଧିକ ଟିକିଏ କ୍ଲାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ନିରାଶ ପ୍ରାଣରେ ଫେରି ଆସିବାକୁ ହେଲା ।

ଆଉ ଥରେ କେତେକ ରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ ପଦେ ଅଧେ ଲେଖିଥିଲି । ରାଜାମାନେ ସମାଜର ଚାଳକ, ମାନବ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ, ଅଶୋକ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଜନକଙ୍କ ସ୍ମୃତି ବର୍ତ୍ତମାନ ବୋଧହୁଏ ଅନେକଙ୍କ ମନରୁ ଲିଭି ଯାଇ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଦେଶରେ, ସେମାନଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ବଂଶରେ ପୁଣି ଶୁମ୍ଭ, ନିଶୁମ୍ଭ, ସୁବାହୁ, ରାବଣ ଜନ୍ମୁଛନ୍ତି । ବଡ଼ ନୈରାଶ୍ୟର ବିଷୟ, ଅଗ୍ନିର ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ କଳେବରରୁ ଅଙ୍ଗାର ଜନ୍ମେ । ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ, ଏଥିରୁ ଦେବ ନାହିଁ । ଧଳା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିମାନ ସିନା ପଛକୁ କଳା ହୋଇଯିବ ! ଆଜିର ରାଜାମାନେ ବଡ଼ ଲୋକ, ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କାର କ୍ଷତିପୂରଣ ମକଦ୍ଦମା କରିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଦରିଦ୍ର, ଶେଷକୁ ପ୍ରାଣରେ ଅଶାନ୍ତ ରହିଯିବ, ଋଣୀ ହୋଇ ମରିବାକୁ ହେଲ । ଅତଏବ, ପଙ୍କକୁ ଯିବି ନାହିଁ, କି ଗୋଡ଼ ଧୋଇବି ନାହିଁ । ତେବେ ଗଡ଼ଜାତ ସବୁଠାରେ ମୋଗଲବନ୍ଦୀଠାରୁ ଟିକିଏ ବେଶି ଅନ୍ଧାରିଆ ହେବାର କଥା । ଏତେ ପାହାଡ଼, ଏତେ ଅରଣ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଯେ ପଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ । ପୁଣି ଆଲୋକରେ ଗୋଟାଏ କଣ ଗୁରୁ ଦୋଷ ଅଛି, ତାହା ଗିରି କାନନ ଭେଦ କରି ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ସେ କଥା ରସାୟନବେତ୍ତା ବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଚାର କରିବେ । ମୋର କହିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ, ବଡ଼ାମ୍ବାର ଲୋକମାନେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହୀ, କର୍ମଠ, ସୁବିବେକ, ଭଦ୍ର ଓ ପ୍ରକୃତିରେ ମଧୁର ଅଟନ୍ତି । ଦେବାନ ମହାଶୟ ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ବହୁତ ଯତ୍ନ କରୁଥିବାର ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି । ସକଳ ଉନ୍ନତିର ମୂଳରେ କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା । ବଡ଼ାମ୍ବାର ଶିକ୍ଷା ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପରି ଟିକିଏ ପଛରେ ପଡ଼ିଛି । ଆଶା କରୁ, ଦେବାନ ସାହେବଙ୍କ ସମର୍ଥ ଶାସନରେ ଏ ଅଭାବଟି ଘୁଞ୍ଚି ଯିବ । ବଡ଼ାମ୍ବାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜଗୁରୁ ବୃଦ୍ଧ ଲୋକନାଥ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ଘେନିଲୁଁ । ତାଙ୍କର ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ଆଦର, କୋମଳ

ସ୍ନେହ ପ୍ରାଣରେ ଭକ୍ତି ସଞ୍ଚାର କରେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଯେପରି ମଧୁର, କଳେବର ସେହିପରି ପବିତ୍ର, ଦେବତୁଲ୍ୟ । ମୁଁ ସର୍ବଦା ଭାବୁଥାଏ, ଆହା ମୁଁ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତି । ସୁମନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ବହୁ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସହିତ ଭୋଜନ ମିଳିଥିଲା । ତାଙ୍କର ନାମ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ଅଭିଳାଷ ପ୍ରାଣରେ ଜନ୍ମିଥିଲା, ତାହା ଇତି ମଧ୍ୟରେ ପରିତୃପ୍ତ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସ୍ୱପ୍ନମୟ, ଆଶାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ବଡ଼ାମ୍ବାର ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥରେ ଅଶ୍ୱଶାଳରେ ଏବଂ ଆଉ ଥରେ ପଣ୍ଡିତସଭା ମଧ୍ୟରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇଥିଲି । ରାଜାସା'ହେବଙ୍କର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ସ୍ପଷ୍ଟ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ନାହିଁ । ପାର୍ଶ୍ୱଚରମାନେ ତାଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଉଥାନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଭାବ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ଆପଣା ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ରାଜା ସାହେବ ଶିଷ୍ଟ, ଶାନ୍ତ, ବିନୟୀ ଅଟନ୍ତି ।

ଲେଖକ—ଅବକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ—ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ୧୩୨୧ ସାଲ ।

କେତୋଟି କଥା

ଦୁଇଟି ମହାଶକ୍ତି ବଳରେ ଜଗତ ନିରନ୍ତର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠୁଅଛି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଆନ୍ତରିକ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଏହାରି ବଳରେ କ୍ରମୋନ୍ନତି ପଥରେ ସେ ତାହାର ଅଭିପ୍ରେତ, ନିରୂପିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗତି କରନ୍ତା, ମାତ୍ର ଅପର ଶକ୍ତିଟିଏ ଆସି ପ୍ରତି ନିମେଷରେ ତାହା ମସ୍ତକରେ ଅଙ୍କୁଶ ଆଘାତ କରୁଅଛି । ବେଳେ ବେଳେ ଅବା ଅଦୃଷ୍ଟ, ଅପରିଜ୍ଞାତ, ଅଭାବନୀୟ, ଅକଳ୍ପିତ ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ତାକୁ ଉଡ଼ାଇ ନେଇ କୌଣସି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଉଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଚଳାଇ ଦେଉଅଛି । ଏହି ଅପର ଶକ୍ତିଟି ଦାହ୍ୟଶକ୍ତି । ଏହା ଆନ୍ତରିକ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାରୁ ତାକୁ ବଳଶାଳୀ କରେ ସତ୍ୟ, ତାହାର ଧୀର ନିୟମାନୁଗତ ଗତିରେ କୁଠାରାଘାତ କରି ତାହାକୁ ଅନ୍ତିମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ଘେନିଯାଏ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବିବିଧ ରୂପ ଧାରଣା କରିଥାଏ; ତଥାପି ଏ ଦୁଇଶକ୍ତିର ସମବାୟରେ ଯେଉଁ ଗୁରୁତର ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ହୁଏ, ତାହା ବଳରେ ସମାଜ ଅବିରଳ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଧାବମାନ ହେଉଅଛି । ପୁଣି ଏ ଶକ୍ତିର କଳ୍ପିତ ଆନ୍ତରିକ ଓ କଳ୍ପିତ ବାହ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି ବିକଶିତ ହୁଏ; ତାହା କେବଳ ମାତ୍ର ଆନ୍ତରିକ । ତଥାପି ଏହି ଆନ୍ତରିକ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ବାହ୍ୟ ଜଗତରେ ଅନେକ ନବୀନ ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ସାହିତ୍ୟ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ହୁଏ । ତେବେ ସାହିତ୍ୟ ଯେ କେବଳ ସାମାଜିକ ଉନ୍ନତିର ବାହ୍ୟ ବିକାଶ ମାତ୍ର ତାହା ନୁହେଁ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସମାଜକୁ ଗଠନ କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ଚିତ୍ର ସାହିତ୍ୟରେ ଚିତ୍ରିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ଚିତ୍ରରୁ ସମାଜ ଭବିଷ୍ୟତର ଆଦର୍ଶ ପାଏ । ଅତଏବ, ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧା ।

ସମାଜର ଉନ୍ନତି- ଯେତେବେଳେ ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ ସେହି ଉନ୍ନତିର ନିଦର୍ଶନ ମାତ୍ର ନ ହୋଇ ଅବଲମ୍ବନ ମଧ ହୋଇଥାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, ସମାଜ କେଉଁ ଦିଗରେ ଧାଇଁଅଛି । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ— **'One far off divine event to which the whole creation moves"** ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ମତ ନାନାପ୍ରକାର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର-ଅପଣ୍ଡିତ ସରଳ ମାନବ ମନରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ନିହିତ ଅଛି ଯେ, ସୃଷ୍ଟିରେ ଗୋଟିଏ କିଛି ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ସୃଷ୍ଟି ନିରନ୍ତର ପ୍ରଧାବିତ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜ ମଧ ଏହି ସାଧାରଣ ଧାବନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିଜେ ନିଯୁକ୍ତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ସମାଜର ଇତିହାସ ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଆରମ୍ଭ । ସେତେବେଳେ ସଂଗ୍ରାମର ଭୀଷଣ ବାତ୍ୟାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଟଳମଳ । ସେତେବେଳର ଘଟଣା ଦେଖି କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତା ଯେ ଦିନେ ସମାଜ ଏକତାରେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିବ ? ମାତ୍ର ତାହାର କ୍ରମୋନ୍ନତିରେ ସମାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ଏକ ସୋପାନରେ ପଦକ୍ଷେପ କରି ଅଛି ଯେ ଆମେରିକାର ପଞ୍ଚାଳିଶିଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ସ୍ୱେଚ୍ଛାମତେ ମିଳିତ ହୋଇ ଏକ ମହାଦେଶ ସଙ୍ଗଠିତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଇଂଲଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ କାନେଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଉପନିବେଶ-ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଆଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରରେ ନଚାଇବା ପ୍ରଥା ଛାଡ଼ି ଦେଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ **Imperial federation** ସଂସ୍ଥାପନ କରୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜ ସଂଗ୍ରାମରେ ଭୁଲୁନାହିଁ, ଶତ୍ରୁତାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜ ମୁକ୍ତି ନିହିତ ନୁହେଁ । ଶାନ୍ତି ସଖ୍ୟରହିଁ ରାଜତ୍ୱ ଏବେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଚହଟି ଉଠୁଅଛି । ପାପରୁ ଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବଳ ଗତିରେ କି ଏକ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ । ଏହି ଶାନ୍ତି ସଖ୍ୟ ଧର୍ମରେ ରସାଣିତ ହୋଇ ସମାଜ ଦିନେ ସୃଷ୍ଟିର ତମୋରାଶି ମଧ୍ୟରୁ 'ପ୍ଲେଟୋ', 'ଆରିଷ୍ଟଟଲ' ଯେଉଁ ପୃଥିବୀ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦୂର ଆଲୋକ ରେଖା ଦେଖି ପାରିଥିଲେ ତହିଁରେ ନିଜର ଅବୟବକୁ ଢାଳି ଦେବ । ସେତେବେଳେ କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ ସମସ୍ତ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ **'One God, One law, One element'**ର ରାଜତ୍ୱ ବିରାଜମାନ ହେବ । ସେତେବେଳେ ଆଉ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ରହିବ ନାହିଁ । ପ୍ରେମର ଜୟ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରକଟିତ ହେବ । ବହୁ କାଳରୁ ଇପ୍ସିତ ମାନବର ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ଓ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପିତୃତ୍ୱ ସେତିକିବେଳେ ଏକା ସତ୍ୟର ସୁନ୍ଦର ଆଭରଣରେ ସୁଶୋଭିତ ହେବ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମାଜର ଏ ଚରମ ଅବସ୍ଥା ଦିନ କରେ ଆସିଯିବ ନାହିଁ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ପୃଥିବୀର ବୟସ ପ୍ରାୟ ୪୦ ହଜାର ବର୍ଷ ଓ ମାନବ ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତତଃ ୧୦ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଘଟଣା । ସଂଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଯଦି ୧୦ ହଜାର ବର୍ଷ ଲାଗି ଗଲାଣି, ସମାଜ ତାହାର ଅଭିପ୍ରେତ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ ଦୂରର ଘଟଣା । ତେବେ ଏହି ଉନ୍ନତିର ଏକାବେଳକେ ନିଦର୍ଶନ ଓ ସହାୟକ । କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଭାବ ସର୍ବଦା ସମାଜରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ଏହି ଭାବ ଗୁଡ଼ିକ ସେହି ଯୁଗର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ । ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ମାନବ ଜାତି ସମପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ ନୁହେଁ । ଭାରତ ଯେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତାର ସୁନ୍ଦର ଆଲୋକରେ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଭୀଷଣ ତମୋରାଶିରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ । ସମାଜର କୌଣସି ଯୁଗରେ ଉନ୍ନତ ଭୂଖଣ୍ଡର ସାଧାରଣ ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା ଅବନତ ଭୂଖଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱରୂପ; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ଭୂଖଣ୍ଡମାନ ସମଭାବରେ ଧରି ଧରି ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଭିମୁଖରେ ଗତି କରିବା ପ୍ରକୃତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ଅଭିପ୍ରାୟ, ସେତେବେଳେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଦେଶ ବହୁ-କାଳ ତଳକୁ ପଡ଼ି ରହିଲେ ଚଳିବ

ନାହିଁ । ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ଅବନତି ସାଧାରଣ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରତିରୋଧୀ । ଅତଏବ ଏହି ଅନୁନ୍ନତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ନତିର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୋପାନକୁ ଉଠାଇବା ଲାଗି ସେହି ଯୁଗର ଭାବପୁଞ୍ଜ ଘେନି ଏ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରତିନିଧି ମହାପୁରୁଷ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି । ଗୀତାର ଭାଷାରେ—

> "ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭାରତ ।
> ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହମ୍ ।
> × × ×
> ଧର୍ମ୍ମ ସଂସ୍ଥାପନାର୍ଥାୟ ସମ୍ଭବାମି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।"

ଇହୁଦୀମାନେ ଯେତେବେଳେ ଅବନତିର ନିମ୍ନତମ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ସେତେବେଳେ ଯୀଶୁଙ୍କର ଜନ୍ମ; ମୁସଲମାନମାନେ ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମ କର୍ମ ପାସୋରି ପଶୁତ୍ୱ ଭଜିବାକୁ ବସିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ମହମ୍ମଦ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଓ୍ୱାସିଂଟନ, ଟଲ୍‌ଷ୍ଟୟ, ରାମ ମୋହନ, ଈଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଆହୁରି ନିକଟକୁ ଆସିଲେ ଗୋଖେଲ୍, ଠାକୁର ବାନର୍ଜି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଜନ୍ମ ଏହିପରି କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିବାକୁ । ଏମାନଙ୍କୁ କେହି କେହି 'ମହାପୁରୁଷ' ଆଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ମହାପୁରୁଷ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ବା ପ୍ରତିନିଧି ପୁରୁଷ ନାମରେ ଆଖ୍ୟାତ ହୁଅନ୍ତୁ, ତାଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସର୍ବଦା ଏକ । ତାହା ବିଶ୍ୱର ଉତ୍‌ଥାନ କ୍ରିୟାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଗଲା, ସମାଜ କେଉଁ ଦିଗକୁ ଧାଇଁଅଛି ଏବଂ କିପରି ସମଗ୍ର ଭୂଖଣ୍ଡ ସମଭାବରେ ଏହି ଧାବନ କ୍ରିୟାରେ ନିଯୋଜିତ । ସମାଜର ଏହି ଉନ୍ନୀୟମାନ ନୀତିକ ଅତୀତ ଯୁଗରେ ଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ସହାୟତା କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ପତିତ, ଅଧମ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ସଭ୍ୟତାର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଶ୍ମିରାଶିରେ ପରିଶୋଭିତ ହୋଇ ବିମଳ ହାସ୍ୟଧାରା ଢାଳି ଦେଉଅଛି; ଭାରତ ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଭଗ୍ନ ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀରର ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ କୋଣରେ ଆପଣାର ଉଷ୍ମ ଶୋକଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ଜାଳି ପକାଇବାରେ ବ୍ୟାପୃତ; କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ଆଲୋକ ରେଖା ହିମାଳୟର ଉନ୍ନତ ଶିଖରକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ସାମଗୀତ ଭାରତର କାନନରେ । ଧର୍ମ, ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମ ପ୍ରଭୃତି ଆପଣାର କେଳି ନିଳୟ ପ୍ରଥମେ ଭାରତରେ ରଚିଥିଲେ । ବିଶ୍ୱର ମହାଯାତ୍ରାରେ ଭାରତ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଧାଇଁବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ ସାହସର ସହିତ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଭବିଷ୍ୟତ ଯୁଗରେ ଭାରତ ପୂର୍ବପରି ବିଶ୍ୱର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଆପଣାର ଯଜ୍ଞ କଳ୍ପିତ ଆହୁତି ଦେଉଥିବ । ଉତ୍କଳ ଭାରତର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ । ଅତଏବ, ସେ ମଧ୍ୟ ନୀରବ ନିସ୍ପନ୍ଦ ରହିବ ନାହିଁ । ସମାଜର ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି, ଉତ୍କଳ ତାହାର ସହାୟତା ଯଦି ଅତୀତ ଯୁଗରେ ଏକାବେଳକେ କରି ନ ଥାଏ; ତେବେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ସେ ଆଉ ବହୁକାଳ ନିର୍ଜୀବ ରହିବ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ସାଧାରଣ ଦଉଡ଼ରେ ସେ ମଧ୍ୟ ତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପାଦ ଦିଓଟିକୁ ଚାଳିବ ଏବଂ ଯେଉଁ ମହାସ୍ରୋତ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଧାରାରେ ବହିବାକୁ ଲାଗିଅଛି, ସେଥିରେ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁଟି ଅବିଳମ୍ବେ ମିଶାଇ ମିଳାଇ ଦେବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ଉତ୍କଳର ଗୋଟିଏ ମୋଟା ମୋଟି ଇତିହାସ ଅବିଦିତ ନୁହେଁ । କେଶରୀ ବଂଶୀୟ ଓ ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ନୃପତିମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ଉତ୍କଳୀୟ ପିତାମହ ଯେତେ ଉନ୍ନତି କରିଥିବାର ଇଦାନୀନ୍ତନ ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକ ଗର୍ବର ଶାଣିତ ବାଣୀରେ ଘୋଷଣା କରନ୍ତି, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାଶବିକତା ଓ ଜାତୀୟ ନିର୍ଜୀବତାକୁ ଲୁଚାଇ ନ ରଖି ପାରି ନିଜେ ବରଞ୍ଚ ମଳିନ ହୋଇ

ଯାଉଅଛି । ଯେଉଁ ବୀରତ୍ୱ ଉତ୍କଳ ନୃପତିଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାତଟରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଆଧିପତ୍ୟ ଦିନେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା, ଉତ୍କଳ କୃଷକ ସେନାର ଯେଉଁ ଅସାଧାରଣ ସମର କୌଶଳ ତିନିଶତ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ବିଭିନ୍ନ ଅରାତିବର୍ଗର ଘନ ଘନ କଠୋର ଆକ୍ରମଣ ସମ୍ମୁଖରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ରଖିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା, ଉତ୍କଳ କର୍ମକାରର ଯେଉଁ ବିଚକ୍ଷଣ ଶିଳ୍ପ ନିପୁଣତା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କରେ ପୃଥିବୀର ଭବିଷ୍ୟତ ଇତିବୃତ୍ତ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି ତେଜସ୍ୱିନୀ ପୃଷ୍ଠା ରଖି ଯାଇଅଛି, ସେ ସବୁ ଆଜି ଉତ୍କଳ ଭୂମିରୁ ବିଦାୟ ଘେନି ଚାଲି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ମିଥ୍ୟା; ପ୍ରବଞ୍ଚନା, ଆଳସ୍ୟ, ନିର୍ଜୀବତା, କାମୁକତା, କଳହ, ଭ୍ରାତୃବିବାଦ, ଗୃହବିବାଦ ଏ ସବୁ ଦଳବଳରେ ଆସି ଉତ୍କଳର ଜଳବାୟୁରେ ମିଶି ଗଲେଣି । ଏତେବେଳେ ଉତ୍କଳ ଭଗିନୀ-ଭୂଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସରସ ପ୍ରାଣରେ ଜୀବନମାର୍ଗରେ ଧାବିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ମାତ୍ର । ବରଞ୍ଚ ସାଧାରଣ ଧାବନୀ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଏକ ଅପ୍ରିୟ ଅନୀପ୍ସିତ ଭାର ପକାଇ ଦେଇଅଛି । ଏହିପରି ଯୁଗରେ ଦେଶଟିକୁ ଉନ୍ନତିର ସାଧାରଣ ସ୍ତରକୁ ଉଠାଇବାକୁ ପ୍ରତିନିଧି ପୁରୁଷଙ୍କର ଜନ୍ମ ଆବଶ୍ୟକ । ସେମାନେ ତଦାନୀନ୍ତନ ସମାଜର ଭାବଗୁଡ଼ିକ ଘେନି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ଜନସାଧାରଣରେ ବିତରଣ କରିଯାନ୍ତି । ଉତ୍କଳରେ ଆଉ କେତେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧୁସୂଦନ ଉଚ୍ଚତମ ପ୍ରତିନିଧି ପୁରୁଷ ।

ଶିଶୁଠାରୁ ବୃଦ୍ଧପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଲୋକ ଅଭିଳାଷୀ ଉତ୍କଳ ବାସୀ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ହେଲେ ଜାଣନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କୁ "ବିହାରଶଯ୍ୟାସନ ଭୋଜନେଷୁ" ଦେଖିଥିବେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିବେ । ଯେଉଁମାନେ ପୁଣି ସେ ପୁଣ୍ୟ ଅଧିକାରରୁ ମୋ ପରି ବଞ୍ଚିତ, ତାଙ୍କ ପାଇଁ ମୋହର କିଛି ଦେୟ ନାହିଁ । ସାମୟିକ ଦର୍ଶନରେ ଯାହା ମୋର ଅନ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବେଳେ ବେଳେ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ହିଁ ମୁଁ ପ୍ରାଣରେ ପୋଷିଅଛି । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଜୀବନଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଉନ୍ନତ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଦର୍ଶ । ମନୁଷ୍ୟ, କଥାରୁ ଶିଖେ ନାହିଁ; କର୍ମ ସଂସାରରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଜୀବନଟି ଆଦର୍ଶ କର୍ମମୟ-ଜୀବନ । ଦୁଃଖୀ ପ୍ରତି ଦୟା, ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ, ଅନୁରାଗୀର ଅନୁରାଗ ପାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମାନରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଗଢ଼ା ।

"ଏକାନ୍ତେ ଚରଣ ତଳେ ସୁଖେ ବସିବାର
କାହିଁ ଗଲା ମୋର ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଅଧିକାର ?"

ଯାହାଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଏପରି ଆକାର ଧାରଣ କରିପାରେ, ତାଙ୍କଠାରୁ ବଳି ପ୍ରେମିକ ଏ ଜଗତରେ ବିରଳ, ସେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବନ୍ଧୁତାର ଭକ୍ତ ଏବଂ ଏହି ଭକ୍ତି ପାଇଁ ସେ ଯଥୋଚିତ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର କେତେଜଣ ପ୍ରିୟତମ ବନ୍ଧୁ ଯୌବନର ନବ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ବେଳେ ବିଦାୟ ଘେନି ଯାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ମଧୁସୂଦନ କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ହରାଇ ଅଧିକତର ସମ୍ପଦବାନ୍ । ତାଙ୍କର ସମୁଦାୟ ବନ୍ଧୁତା ପ୍ରେମର ବନ୍ଧନ । ମୋହ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ପାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ସର୍ବଦା ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ—

"ହଜି ନାହିଁ ଯାର କେବେ କିଛି ହିଁ ରତନ
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସଂସାରେ ସେହି ଧନ ଅକିଞ୍ଚନ ।"

ମାତ୍ର ସେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ହରାଇ ପାସୋରି ପକାଇ ନ ଥିଲେ, କାରଣ ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ—

"ସେ ପୁଣି ଦରିଦ୍ରତର ହରାଇ ରତନ
ଏ ଭବ ଭବନେ ତାହା ପାସୋରେ ଯେ ଜନ ।"

ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଦିବାନିଶି ନୟନ ଡୋଳରେ ରଖି ସେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଗଢୁଥିଲେ । ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଶାରୀରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାତ,

ଅଭିବନ୍ଦନୀୟ ସ୍ୱପ୍ନାଶ୍ରିତରାଜ୍ୟଗତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ ପୁଣ୍ୟ ସଂଯୋଗରେ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲା ।

"ଥାଆନ୍ତା ଯଦି ମୋର ବିହଙ୍ଗ ପକ୍ଷ,
ଲଂଘି ଭୀଷଣ ଗିରି ସମୁଦ୍ରବକ୍ଷ
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରିୟଜନ ମୁଖ-କମଳ,
ହୁଅନ୍ତା ସନ୍ତାପିତ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ।"

ଏ କଥା ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ପୁଣି ସେ ପାପର ଭୟାବହ ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପାପୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତିର ସୀମା ନ ଥିଲା ।

"କେ ଚାହିଁବ ଚାହୁଁ ତୋତେ ଗର୍ବ ଅବଜ୍ଞାରେ
କିନ୍ତୁ ଲୋ ଭଗିନି, ମୁହିଁ ତୋ ଦୁଃଖେ କାତର ।"

ଏହା ତାଙ୍କର କେବଳ ମୁଖର ଭାଷା ନୁହେଁ, ହୃଦୟର ଗମ୍ଭୀର ଭାବ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସର ସାହସ, ଅସୀମ । ସେପରି ବିଶ୍ୱାସ ସାଧାରଣ ମାନବଠାରେ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ସେପରି ସାହସ ମଧ୍ୟ ଅସୁନ୍ଦର ।

ମଧୁସୂଦନ ପ୍ରକୃତ ପୁରୋଧା କବି । ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପିପାସୁ ଉପାସକ ଥିଲେ । କବି ଓ ଦୂରଦର୍ଶୀ ମହାତ୍ମାମାନେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିନିଧି ପୁରୁଷ । ଉଭୟେ ରୂପ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାସ୍ତବତା ନିରୀକ୍ଷଣ କରିପାରନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟିର ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଉଭୟଙ୍କୁ ଗୋଚର । ତେବେ ଦୂରଦର୍ଶୀ ମହାତ୍ମା ଯେତେବେଳେ ଜଗତର ନୈତିକ ଭାବରାଶିରେ ତନ୍ମୟ, କବି ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ନିମଜ୍ଜିତ । ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍କଳକୁ କାବ୍ୟ ଦେଇ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର କବିତା ଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଳ୍ପ । ତେବେ କବିତ୍ୱ କବିତା ଦାନରେ ନିହିତ ନୁହେଁ । କବିର ଉତ୍କର୍ଷ କବିତା ପଂକ୍ତିର ସଂଖ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପରିମେୟ ନୁହେଁ । ମଧୁସୂଦନ ସୃଷ୍ଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିଥିଲେ । ସୁତରାଂ ସେ କବି । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବସ୍ତୁର ବାହ୍ୟ ଶୋଭା ମାତ୍ର ଦେଖନ୍ତି । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଭଞ୍ଜ ରମଣୀର ସ୍ତନ ଜଘନ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ଗଲେ ଓ ଉତ୍କଳ ଆତ୍ମାକୁ ସେଥି ଯୋଗରୁ କେବଳ ସେ ସକଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ତୃପ୍ତି ଦିଏ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଏ ବିଭାଗକୁ ମଧୁସୂଦନ ନିଜ ଜୀବନରେ ତଥା ତାଙ୍କର କତିପୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଓ କବିତାର କୌଣସି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳ ଜୀବନରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ପରିଚୟ ଓ ପୂଜା ତାଙ୍କର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖାଯାଏ । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜାତି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କୁ ଆଜି ଦେବପୁତ୍ର ବୋଲି ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଦିନେ ପାପୀ ରୂପରେ ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିଲେ; ତଥାପି ମଧୁସୂଦନ ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବର ଯେଉଁ ବୀଜ ଉତ୍କଳରେ ବୁଣି ଅଛନ୍ତି, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଦିନେ ଅଙ୍କୁରିତ ହେବ ।

"ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଜାତୀୟ ସଭ୍ୟତାର ପରିମାପକ ଅଟେ ।" ଉତ୍କଳର ସଭ୍ୟତା କି ଶ୍ରେଣୀର ଥିଲା, ତାହା ଉତ୍କଳର ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦର୍ଶ ସାହିତ୍ୟରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ । ସେ ସଭ୍ୟତା ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ ଶିଳ୍ପ ଓ ଚିତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ସାହିତ୍ୟର ଏହି ଆକାରକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିବା ପାଇଁ ରାଧାନାଥ ବହୁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କାହିଁକି କହିବା ଦୁଷ୍କର, ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ମଧୁସୂଦନ କିନ୍ତୁ ନିଜର ପ୍ରକୃତି ବଳରେ ଓ ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତିପୁଞ୍ଜର ଆଂଶିକ ସହାୟତାରେ ସେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯୋଗୁଁ ସେ ଆପଣାର ସମାଜ ତଥା ଧର୍ମ ଏକାବେଳେକେ ବଦଳାଇ ଦେଲେ ସେହି ଜୀବନ ନୀତି ତାଙ୍କ ଲେଖନୀକୁ ପରିଚାଳିତ କରିଅଛି । କବିତା ପ୍ରେମରେ ଆରମ୍ଭ । ପ୍ରେମଶୂନ୍ୟ ଆତ୍ମା କବି ହୋଇ ନ ପାରେ । ମଧୁସୂଦନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେମିକ ଥିଲେ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଆପଣାର ପ୍ରେମକୁ

ଜଣକଠାରେ ବା କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ପୁଞ୍ଜଠାରେ ଆବଦ୍ଧ ରଖନ୍ତି । କେହିବା ନିଜର ପ୍ରେମ କଳ୍ପନାକୁ ନାୟକ ନାୟିକାର ପ୍ରଣୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି; ମାତ୍ର ମଧୁସୂଦନ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମିକ ଥିଲେ । ବିଶ୍ୱ ସଂସାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁକୁ ସେ ସମାନ ଆଦର ଓ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ ହିଁ ତାଙ୍କ କବିତାର ସାର୍ବଜନୀନତା ନିହିତ । ଏଥି ଯୋଗରୁ ସେ ପ୍ରତିନିଧି କବି ।

ମଧୁସୂଦନ ଜୀବନରେ ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ ତାଙ୍କର ଭାବ ଓ ଭାଷା ସମାନ । ତାଂକ କବିତା ପଂକ୍ତିରେ ସେ ସ୍ନେହ , ସହାନୁଭୂତି, ଦୟା, କ୍ଷମା , ସୌଜନ୍ୟ, ମାନବତା, ସ୍ୱର୍ଗୀୟତାର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି । ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସବୁ ଗୁଣ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜୀବନ କବିତାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଓ କବିତା ଜୀବନରୁ ନିସୃତ । ଏହା ଉତ୍କଳରେ ନୂତନ ଓ ଏ ମହାଭାବର ଏକମାତ୍ର ବିକାଶ ତାଂକଠାରେ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଳର ଅଧିକାଂଶ କବି କୃତ୍ରିମ କବି । ଏମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜୀରେ **Mechanical Poets** କୁହାଯାଇପାରେ । ବସ୍ତ୍ରବୟନ ଅପଟୁ ଶ୍ରମଜୀବି ଯେପରି କଳଟାକୁ ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ ହଠାତ୍ ବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ବାହାର କରିଦିଏ, ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପତ୍ର ଉପରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନ କରି ଗୋଟିଏ କବିତା ଗଢ଼ି ଦିଅନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଆତ୍ମା ଓ କବିତା ମଧ୍ୟରେ ସପ୍ତସାଗରର ପ୍ରଭେଦ । ଏହି ବିଶିଷ୍ଟତା ଯୋଗୁଁ ଏମାନେ ପ୍ରକୃତ କବିପଦବାଚ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ କବିତାରେ କବିତାର ଗୂଢ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ ନାହିଁ । କବିତା କେବଳ କ୍ଷଣିକ ଆମୋଦ ପ୍ରଦ ନୁହେ । କବିତାର ବିଚକ୍ଷଣ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାୟିନୀ ଓ ଗଠନକାରିଣୀ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ମାତ୍ର ଏମାନଙ୍କ ଜୀବନ କବିତାରୁ ପୃଥକ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମାଜର କୌଣସି ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଜୀବନ ତାଙ୍କ କବିତା ପଂକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର ଏବଂ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା ।

ମଧୁସୂଦନ ଇହଜଗତର ଜନ, ସେ ମାନବ ସନ୍ତାନ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୃଥିବୀର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ଥିଲା । ସେ ଉନ୍ନତ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟକୁ ଉଠିଥିଲେ ଓ ସମସ୍ତ ମାନବ ଜାତିକୁ ଆପଣା ସଙ୍ଗରେ ଟାଣି ନେବାକୁ ପ୍ରାଣରେ ସର୍ବଦା ପ୍ରବଳ ପ୍ରେରଣା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ସେ ଏକ ମଣୁଥିଲେ ଏବଂ ସାଧାରଣ ମାନବ କୁଳର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ସ୍ୱର୍ଗଦେଶକୁ ଗୋଟିଏ ସୋପାନ ବାନ୍ଧିବାର ଇଚ୍ଛା ହୃଦୟରେ ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ଜ୍ୟୋତିଷ ମଣ୍ଡଳୀର ସଂପର୍କକୁ ଦେବବର୍ଗରେ ମିଳନକୁ ସେ ସର୍ବଦା ମାନବ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ମାପି ଅଛନ୍ତି । 'ଦ୍ୟାବା ପୃଥିବୀର କିବା ଏ ଦୈବ ବିବାହ' ଏହାକୁ କେହି କେହି କବିତା ବିଭବରୁ ଅସୁନ୍ଦର ମଣି ପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ମାନବ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଏହାର ସେ ଏକ ଅସୀମ ପ୍ରଭାବ ଅଛି, ସେ କଥା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ଦେବତାମାନେ ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ଏବଂ ମାନବ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ନିଜକୁ ମଣେ, ସେ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୀକାର ଓ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଏ ଯେ ତାହା ଜୀବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଣ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର ଦେବତା ଓ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରେଖା ଯେତିକି ନିଭିଯିବ, ମାନବ ତେତିକି ଦେବତା ହେବାକୁ ବସିବ ଏବଂ ସମୟରେ ଏହି କୁତ୍ସିତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭୂମି ରମଣୀୟ ପୁଣ୍ୟମୟ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପରିଣତ ହେବ । ସମାଜ ଏହି ଦିଗରେ ଗତି କରୁଅଛି । ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ପଶୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାନବତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାଣି ଏବଂ କିଏ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ ଯେ ସଭ୍ୟତା ଓ ଉନ୍ନତିର ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିସର୍ଗ ସ୍ୱର୍ଗନିବାସୀ ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରେ ନିହିତ ଅଛି, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଧରାଧାମର ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ଦିନେ ତାକୁ ଆପଣାର ଜୀବନରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବ ? ସୃଷ୍ଟି

ସୀମାରୁ ଅସୀମତା ଆଡ଼କୁ ଯାଉଅଛି ଏବଂ ଏହି ଗତିକୁ ସହାୟତା କରିବାକୁ କବି ପ୍ରାଣରେ ଅସୀମ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି । କବିର ଜୀବନ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଅସୀମତାର ପୂଣ୍ୟ ଉପାଦାନରେ କବି ହୃଦୟ ଗଠିତ ।

ପ୍ରତିନିଧି ପୁରୁଷଙ୍କ ମହିମା ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି କଥାରେ ଶେଷ କରିବାର ନୁହେଁ । ଭାଷାରେ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚତା ମାପି ହେବନାହିଁ । କବି କହିଛନ୍ତି—

'Heard melodies are sweet; but those unheard are sweeter.' ଆମ୍ଭେମାନେ ନିରନ୍ତର ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ତାନ ପ୍ରାଣରେ ଉପଭୋଗ କରୁଅଛୁ । ମାତ୍ର ସେଥିରେ ତ ଚିରତୃପ୍ତି ମିଳେ ନାହିଁ । ପ୍ରାଣ ଯେପରି ସତେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଲୋଡ଼େ । ସେ ସଙ୍ଗୀତ ଇହଜଗତରେ ନାହିଁ । କୋକିଳର ଲଳିତ ପଞ୍ଚମ ସ୍ୱରର ଲହରୀ ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ, ସମୀରଣ ପରଶରେ ପଲ୍ଲବ ଦଳର ମଧୁର ରମଣୀୟ ସ୍ୱନ ତାହାର ଛାୟାଠାରୁ ଅଧମ । ସେ କ୍ଷୀଣ ସଙ୍ଗୀତ ବେଳେ ବେଳେ ମାନବର ହୃଦୟରେ ନିମେଷ ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ ଖେଳାଇ ଦେଇଯାଏ । ଏହି ଅଶ୍ରୁତ ସଙ୍ଗୀତ ମଧୁସୂଦନ ଅହର୍ନିଶି ଶୁଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନ ତନ୍ତ୍ରୀ ତହିଁରେ ଅହର୍ନିଶି ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ବିମଳ ଆନନ୍ଦରେ ନିରନ୍ତର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିଲା । ଏ ସଙ୍ଗୀତରେ ସେ ପ୍ରକୃତିର ମଧୁର ଗୀତ, ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ଉପଦେଶ ଏବଂ ସମାଜର ପବିତ୍ର ଆଦର୍ଶ ଉପଲବ୍ଧ କରୁଥିଲେ ।

ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍କଳର କେବଳ ସନ୍ତାନ ନୁହନ୍ତି, ସେବକ ନୁହନ୍ତି, କବି ନୁହନ୍ତି, କି ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ନୁହନ୍ତି, ସେ ଉତ୍କଳର ଜୀବନ ଦାତା । ମୃତ ଉତ୍କଳ ଦେଶକୁ ସେ ଜୀବଦାନ କରି ତାକୁ ଆପଣା ପଥରେ ଚଳାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମାମାନେ ସର୍ବତ୍ର ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦନ କରିବାକୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ମଧୁସୂଦନ ତାହାହିଁ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମଠତାରେ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆମେରିକାର ଧର୍ମ ମହାସଭା, ହେଗ୍‌ର ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସମ୍ମିଳନ ବୃହତ୍ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରୁଅଛି; ମଧୁସୂଦନ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍କଳର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତାହାହିଁ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳୀୟ ଆପଣାର ପରିଚୟ ପାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ସାମାନ୍ୟ ପଶୁ ସ୍ୱରୂପ—'ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୟ ମୈଥୁନ'ରେ ଦିନ ଯାପନ କରୁଥିଲା । ମଧୁସୂଦନ ତାକୁ ତାର ଆତ୍ମପରିଚୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।

"ଜଣାଅ ମାନବ ସନ୍ତାନେ ଉଚ୍ଚକୁଳ ତାହାର
ସେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମସୁତ ଏ ବାର୍ତ୍ତା କରି ବିଶ୍ୱେ, ପ୍ରଚାର ।"

ଏହି ଜ୍ଞାନହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚରୁ ଉଚ୍ଚତର ସୋପାନକୁ ଉଠାଇବା ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଭୂତ । ଏ ଅତୁଳ ସଂପଦ ଉତ୍କଳୀୟ ମଧୁସୂଦନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଅଛି । ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକ ଆଜି ମଧୁସୂଦନ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ । ଜଡ଼ତା, କୁଟିଳତା ତାର ଆତ୍ମାକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।

ହାୟ ! କିନ୍ତୁ ସେ ମଧୁସୂଦନ ଆଜି ଉତ୍କଳରୁ ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ପ୍ରତି କି ଅଭିଶାପ ! ସେ ତାହାର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ପୁତ୍ରଟିକୁ ହରାଇ ବସିଅଛି । ଆଜି ଘରେ ଘରେ କ୍ରନ୍ଦନର ରୋଳ, ପଥେ ପଥେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସର ଉଷ୍ମ ସ୍ରୋତ । ଦରିଦ୍ର ଭିକାରୀ କହୁଅଛି,—ଆହା, ଆଉ ଏ ପେଟ କିଏ ଚଳିବ ? ପ୍ରେମିକ କାନ୍ଦୁଅଛି,—ପ୍ରେମର ପସରା ସହସା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଶୋକରେ ଅଧୀର—ଗୃହର-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଦୀପ ନିଭିଗଲା । ଆଉ କିଏ ଆଲୋକ ଦେବ ? ଆହା ତୁମ୍ଭର ସେ ମଧୁର ମୂର୍ତ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧ ସରଳତା ଓ ଉଚ୍ଚ ମହତ୍ତ୍ୱର ସୁନ୍ଦର ସମ୍ମିଳନ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ, ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ଋଷି ପ୍ରାଣରେ ଯେପରି ଦେବାବତରଣ ହୋଇଅଛି । ସେ ବହୁକାଳର କଥା । ମୋର ଶୈଶବ ବୟସରେ ଯେବେ ମୋହର ନାମ କରଣ କରି ଆସିଥିଲ, ସେ ଦିନର ଦୃଶ୍ୟଟି ନୟନରେ ନାଚୁଅଛି । ଯେଉଁଦିନ ସ୍ନେହରେ ଆଦରରେ ପାଖରେ

ବସାଇ ଖଣ୍ଡିଏ 'ସଙ୍ଗୀତମାଳା' ଉପହାର ଦେଇଥିଲ, ସେ କଥା କାଲି ପରି ଲାଗୁଅଛି । ସେ ପବିତ୍ର ମଧୁର ହାସ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ଫୁଟି ଉଠୁଅଛି । ସେ କୋମଳ ଲଳିତ ବାଣୀ ଏହି କ୍ଷଣି ଯେପରି ମୋର ଶ୍ରବଣ କୁହରରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି । ଆହା, ଦେବ ! ବହୁ ଦିନରୁ ମନରେ ପାଞ୍ଚିଥିଲି, ଥରେ ପଦ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବସି ତୁମ୍ଭ ଜୀବନର କାହାଣୀ, ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟ ଉପଦେଶ ବାଣୀ ଶୁଣିଥାନ୍ତି । ସେ ଆଶା, ଦେବ ! ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଗଲା । ତୁମ୍ଭେ ଚାଲିଗଲ, ଇହଧାମ ତେଜି ଚିରକାଳ ପାଇଁ ବାହାରିଗଲ, ଥରେ ନେତ୍ର ତୃପ୍ତ କରି ପ୍ରାଣ ଭରି ସେ ମଧୁର ପବିତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏହା ମୋର କପାଳ ! ତେବେ ଦେବ ! ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛ, ତାହା ତ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗରେ ଚାଲି ଯାଇ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭ ବେଲା ଦେଶ, ତୁମ୍ଭର ଏକାମ୍ର କାନନ, ତୁମ୍ଭର ଖଣ୍ଡଗିରି, ତୁମ୍ଭର ହିମାଚଳ ଚିରକାଳ ରହିବ । ତୁମ୍ଭେ ମେଲାଣି ଘେନିଗଲ ସତ୍ୟ, ଏସବୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟତମ ପ୍ରତିମା ରହି ଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ତୁମ୍ଭର ଏହି ସବୁ ହୃଦୟ ବେଦୀରେ ଆରାଧନା କରିବ, ଏହାହିଁ ମାଗୁଣି । ଉତ୍କଳକୁ ଚନ୍ଦନ ଶକ୍ତି ଦେବାପାଇଁ ଏତିକ ଯଥେଷ୍ଟ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଜି ଉତ୍କଳ ହରାଇଅଛି, ମାତ୍ର ଏହି ଅପହୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାପ୍ତ, ମୃତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜୀବିତ । ତୁମ୍ଭର ଶକ୍ତି ଉତ୍କଳର ପବନରେ ଉଡ଼ୁଅଛି, ବୃକ୍ଷ ପଲ୍ଲବରେ ମର୍ମରୁଅଛି, କୋକିଳ କଣ୍ଠରେ ତାନଲହରୀ ଉଠାଉଅଛି । ଯାଅ ମଧୁସୂଦନ, ତୁମ୍ଭର ନିଜ ହର୍ମ୍ୟରେ ଚିର ଶାନ୍ତି ସୁଖ ଉପଭୋଗ କର ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ଷୋଡ଼ଶ ଭାଗ—ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା—ମାଘ, ୧୩୨୦ ସାଲ ।

ଖୋରଧାରେ ଦୁଇଦିନ

ଖୋରଧା ମୋର ଜନ୍ମ ଗ୍ରାମ, ମୋର ଭାବୀ ଜୀବନର ଚିନ୍ତା ଓ କର୍ମର ଏତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନାନା ଅସୁବିଧା ବଶତଃ ଥରେ ହେଲେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପାରେନାହିଁ । ସେଦିନ୍ ମୋର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଦୟାରେ ଆସିବାର ସୁବିଧା ମିଳିଲା । ମେ ମାସ ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ—ପ୍ରାଚୀ ଗଗନର ଆଲୋକଧାରା ପ୍ରତୀଚୀର କ୍ଷୀଣ ତମୋରାଶିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଭୂତ କରି ନାହିଁ; ନଭୋମଣ୍ଡଳ ତାହାର ରଜନୀ ବେଶ ଶରୀରରୁ ଏକାବେଳକେ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ନାହିଁ; ଅପର ଭଗିନୀମାନଙ୍କ ଦଶାରେ କୁଆତାରା ତାର ଚିର ପୋଷିତ ଲାଲସା ପରିତୃପ୍ତ କରି ଧୀର ବିନୀତ ଗର୍ବରେ ହସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି । ପ୍ରଭାତର ପ୍ରଥମ ପଥିକ ଆପଣାର ନିର୍ଜନ ପଥରେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ପଦକ୍ଷେପ କରୁଅଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ଉଷାର ଈଷତ୍ ଶୀତଳ ସମୀର ନିଜର କ୍ଷଣଗତିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସୁଗନ୍ଧ ବିତରଣ କରି ଯାଉଅଛି । ଦିବସର ପ୍ରଥମ କୋକିଳ ନବୀନ ଅତିଥିଙ୍କ ଆଗମନ ଦେଖି ଲଳିତ ପଞ୍ଚମ ତାନ ଲହରୀରେ ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ଯୁଗଳ ଧୌତ କରି ସମାଦରରେ ବରଣ କରୁଅଛି । ଭୟାବହ ମୃତ୍ୟୁକଳ୍ପ ଅନ୍ଧକାରରେ ତିରୋଧାନରେ ସୁପ୍ତିରୁ ଜୀବନ୍ତ ଆଲୋକ ପ୍ରବାହର ଆଗମନ ଦେଖି ଦୂରକାନନମାଳା ଅନ୍ତରାଳରୁ ହିରଣ୍ମୟ ଶିର ଉତ୍ତୋଳନ କରି ବରୁଣୀ ଶିଖରୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଶୋଭାରାଶି ଧୀର ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନରେ ପାନ କରୁଅଛି; କାକବୃନ୍ଦ ଶାଖାବଲ୍ଲରୀ-ଶଯ୍ୟା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନିଜେ ନୂତନ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଗଗନ ମାର୍ଗରେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଧାବମାନ ହେଉଥିବା ବେଳେ

ତଥାପି ସ୍ୱପ୍ନବିମୋହିତ ମାନବ କର୍ଣ୍ଣରେ ସେହି ନବୀନ ପ୍ରାଣରୁ ଧାରାଟିଏ ତାଳ ଦେଉ ଅଛନ୍ତି । ଏପରି ସମୟରେ ସେହି ଦିବସ ନିମନ୍ତେ ହୃଦୟରେ କେତେ ଆଶା ପୋଷଣ କରି, କେତେ ସୁଖର କଳ୍ପନାରେ, ଜୀବନର ଆହ୍ଲାଦରେ କେତେ ଜଳ୍ପନା କରି ଗୁଜରାଟି ଯୁବକ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗୃହରେ ସହସା ଉପନୀତ ହେଲେ ।

ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗୃହଟି ଖୋରଧାର ଉତ୍ତମ ଅଂଶରେ, ଜେଲଖାନାର ଅନତି ଦୂରରେ । ଗୃହର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ିଆ । ବସନ୍ତର ପ୍ରଥମ ମଲୟ ତେଉ ତାହାର ଉପରେ ଭାସି ଆସି ଗୃହରେ ଉଲ୍ଲାସର ଆନ୍ଦୋଳନ ଖେଳାଇ ଦିଏ । ବାରଣ୍ଡାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ପାଳିତ ବାନରଟି, କୃଷକଧାନରୁ ବାଲୁଙ୍ଗା ବାଛିଲା ପରି, ଆଦରଣୀୟ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଅନାଦରଣୀୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବାଛିପକାଏ । ତାହାସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧୁତା କରିବା ଅତି ଲୋଭନୀୟ । ମୋ ପ୍ରକୃତିର ସାମାନ୍ୟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାହାର ସାଥି ଛାଡ଼ି ପାରୁ ନ ଥାଏ । ଏଣେ ତା ସହିତ ଅଧିକ କାଳ ଯାପନକରିବାର ଦେଖିଲେ କାଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ନିଜକୁ ଅନାଦୃତ ମଣିବେ, ଏ ଭୟରେ ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନେ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲାରୁ ମୁଁ ତାହାର ବନ୍ଧୁତାର ଏକାଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ବସିଲି । ସେ କଥା କହି ପାରୁ ନ ଥାଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ଚାହାଣିରେ, ଅଙ୍ଗର ଠାଣିରେ କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ତା ହୃଦୟର ଅନେକ ଭାବ ମୋତେ ଜଣାଇ ପାରିଥିଲା । ବରଗଛରୁ ପାଚିଲା ଫଳ ତୋଳି ଆଣି ତା ହାତରେ ଯତ୍ନରେ ଦେଲା ବେଳେ ଅତୀତର କେତେ ଶୋକମୟ ସୁଖସ୍ମୃତି ମୋର ମନରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ଯେତେବେଳେ ଭଲ ଫଳଟି ନେଇ ମନ୍ଦଟି ତଳକୁ ପକାଇ ଦିଏ, ମୋ ହୃଦୟରେ କି ନୈରାଶ୍ୟ ଘୋଟି ଆସେ । ମନେ ହେଲା, 'ମୁଁ ଏହାର ମଧ୍ୟ ରୁଚି ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ସୁଖ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ମାନବ ଜୀବନଟା ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଫଳ । ଆହା,ମୋର ନୀରବ ସଖାଟି ! ତୋତେ ପାସୋରିବାକୁ ମୋର ଏ ଜନ୍ମଟା ଲାଗିବ ।'

ସେ ଦିନ ବେଳ ନଅଟା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗଗନ ମାର୍ଗରୁ ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ଅତିକ୍ରମ କରି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ରଶ୍ମିରାଶି ବର୍ଷଣ କରୁଅଛି । ବରୁଣୀ ଗମ୍ଭୀର ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ ଦୂରସ୍ଥ ପାନ୍ଥକୁ ଆଦରରେ କୋଳକୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି । ସେତିକିବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗାଡ଼ି ବାହାରିଲା । ଗାଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ କାନନମାଳା ମଧ୍ୟରେ ଚାଲୁଥାଏ, ତେତେବେଳେ ବିସ୍ମୃତି ବିଲୀନ ଉପନ୍ୟାସର କେତେ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ର, ଇତିହାସର କେତେ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ସୁଖ ଦୁଃଖମୟ ଘଟଣା ଖର ଗତିରେ ପ୍ରାଣକୁ ଭେଦ କରି ବହି ଯାଉଥାଏ । ସୋଫିଆ ସହଚରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଆପଣାର ପ୍ରେମ ପ୍ରତିମା ହୃଦୟନିଧି ଅରେଞ୍ଜଙ୍କୁ ଖୋଜିବା ନିମନ୍ତେ ଏହିପରି ମାର୍ଗରେ ଶିଭୟୁଟ୍ ଶିଖରର ପାଦ ଦେଶକୁ ପାଗଳିନୀ ପରି ପଦକ୍ଷେପରେ ଯାଉଥିଲେ; ପ୍ରତାପ ଶତ୍ରୁକର୍ତ୍ତୃକ ଅନୁଧାବିତ ହୋଇ ସପରିବାର ଗିରିଗୁହାରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାପାଇଁ ଦିନେ ଏହିପରି ମାର୍ଗରେ ପଳାୟନ କରିଥିଲେ । ଶୁଣୁଅଛି, ବିଜୟ ବିଲାସୀ ବକ୍‌ସି କତିପୟ ଅନୁଚର ଘେନି ବାଣପୁରର ବିଜନ ବନଦେଶରେ ସମର ସମ୍ଭାର ଆୟୋଜନ କଲାବେଳେ ଏହିପରି ମାର୍ଗରେ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଥିଲେ । ଏହିପରି ମାର୍ଗରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ବରୁଣୀ ଚରଣରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପହଞ୍ଚିଲୁ ।

ବରୁଣୀ ମୋର ଅପରିଚିତ ନୁହେଁ । ମୋର ବାଲ୍ୟଜୀବନର ଅନେକ ସମୟ ତାରି କୋଳରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଛି । ସେତେବେଳେ ମୋର ସ୍ନେହମୟୀ ମାଙ୍କ ସହିତ ସେଠାକୁ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଯାଉଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷଟି, ଯେଉଁ ଲତାଟି ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ଅଛି । ସେତେବେଳେ କ୍ଲାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ ପାନ୍ଥକୁ ଯେପରି ଆଶ୍ରୟ

ଦେଉଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦେଉଅଛି । କେବଳ ମୋର ମା ଆଉ ଏ ଜଗତରେ ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ସୁଧାମୟ କୋଳରେ ମୋର ଏ ଦଗ୍ଧପ୍ରାଣ ଆଉ ଆଶ୍ରୟ ପାଉ ନାହିଁ ! ଏସବୁ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୁଃଖର କଥା, ମୋ ପିଷ୍ଟ ହୃଦୟକୁ ସର୍ବଦା ଜାଳି ପକାଏ । ସେ ଦିନ ବରୁଣୀରେ ପହଞ୍ଚିଲାକ୍ଷଣି ମୋର ଜୀବନର ଚିର ସହଚର ସେହି ଦୁଃଖ ଶତଗୁଣ ଜଳି ଉଠିଲା । ମାତ୍ର ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ଓ ବହୁ ସୁଖସ୍ମୃତି ବିଜଡ଼ିତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଝରଣାର ଶୀତଳ ସଲିଳରେ ତାକୁ ନିଭାଇ ଦେଇ ପାରିଲି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସରଣୀ ଅନୁସରଣ କରି ବରୁଣୀ ଉପରକୁ ଉଠିଲୁ । ଉପରୁ ତଳକୁ ନାନା ଦିଗରୁ ନାନା ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ଭାସି ଆସୁଥାଏ । ଫୁଲଟିଏ ତୋଳି ଆଣିବାକୁ ମନରେ ବାସନା ଉଠୁଥାଏ, ହାତ ଯାଏ ନାହିଁ । ବଗିଚାର ମାଳି ଅନାଇ ରହିଛି, କଣ ବିଚାରିବ ପରି । ଫୁଲ ପଥକୁ ଚାହିଁ ବାଟ ହଜାଇ ବସିଲେ ପଚାରିବା ଆଗରୁ ତରୁ ଲତା ପାଷାଣ କୁଞ୍ଜ ସମସ୍ତେ ଏକ ସ୍ୱରରେ ବାଟ ବତାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହିପରି କାନନର ଶୋଭା ଦେଖି ଦେଖି, କାନନ ନିବାସୀ ବିହଗ, ପାଦପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୃଦୟ ବିନିମୟ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛିଦୂର ଗଲୁ । ବିଳମ୍ବ ଭୟରେ ଆଉ ବେଶି ବାଟ ନ ଯାଇ ଫେରିଲୁ ।

ବରୁଣୀରେ ଗୋଟିଏ ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ସେଠାକୁ ପିଲାଦିନେ ମାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୁଁ ଅନେକଥର ଯାଇଛି, ଦର୍ଶନ କରିଛି, ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଛି । ଦେବୀଙ୍କୁ ମୋର ମା "ମା" ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ସେତିକବେଳୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ "ଆଈ" ବୋଲି ମଣି ଆସିଛି । ଅତଏବ, ତାଙ୍କୁ ଭୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେ ଠାପରି ମଧ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏବେ ବଡ଼ ହେଲଣି, ଦିଅଁଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଉ ଭୟ ନାହିଁ, ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣକୁ ବେଶି ଆସେ ନାହିଁ । ତେବେ ଠାପରି ପରିମାଣ ଓ ଗୁଣରେ ବଢ଼ିଛି । ସେ ଦିନ ବହୁ ଅଚ୍ଛା ପରିହାସ ଛଳରେ ଆଈଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଆହାରର ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଆସିଛି, ତାକୁ ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନେ ମନରେ ବିଚାରି ବେଳେ ବେଳେ ଟିକିଏ ହସୁଥିବେ । ମନ୍ଦିର ଭିତରର କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରି, ପ୍ରସାଦ ଫୁଲଟି ପକେଟରେ ରଖି ସାରି, ପାଦୁକ ପାଣିଟିକ ତଳେ ତାଳି ଦେଇ, ଦେବୀଙ୍କ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥ ଅନୁମାନରେ ମାପି ସାରି, ତାଙ୍କ ସହିତ ହାସ ପରିହାସ ସମାପନ କରି, ଅଧଲିଟିଏ ନ ଥିବାରୁ ମନେ ମନେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ବଡ଼ ଅନିଚ୍ଛାରେ ମନ୍ଦିର ସେବକଙ୍କୁ ପଇସାଟିଏ ଦେଇ ମନ୍ଦିରରୁ ଆସିଲୁଁ ।

ଆସିଲୁଁ, ଆସିଲାବେଳେ ମୋର ପାଦ ଉଠୁ ନ ଥାଏ । କିପରି ସେ ଝରଣା, ସେ ତରୁଲତା, ସେ ପୀନ ପୁଷ୍ପ ଗୁଚ୍ଛ ଆସିବ ? ଏଣେ କର ଯୁଗଳରେ ବିକାଶ ନ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପାଇଁ ହୃଦୟରୁ ପ୍ରଣାମର ଉତ୍ସ ଉଠୁଥାଏ । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ପ୍ରତିମା ପୂଜା ଅତି ମନ୍ଦ । ମୁଁ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ, ପ୍ରତିମା ପୂଜା କଣ । ମନ୍ଦିରରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା ଯେବେ ପ୍ରତିମା ପୂଜା ହୁଏ, ମୃତ ପିତାଙ୍କର, ବିଦେଶସ୍ଥ ପ୍ରିୟ ପତ୍ନୀଙ୍କର ଛବି ବା କେଶାଦି ସ୍ମାରକ ନିକଟରେ ରଖିବା କଣ ପୁଣି ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିମା ପୂଜା ନୁହେଁ । ମୁଁ ଧର୍ମ ପରାୟଣ ନୋହିପାରେ, ଉତ୍କଳର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପ୍ରାପ୍ତ ପବିତ୍ରତା-ପିପାସୁ ମହାତ୍ମାମାନେ ମୋତେ ଅହିନ୍ଦୁ କହି ପାରନ୍ତି, ଦେବ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ମୋର ଘୋର ଅନିଚ୍ଛା ଓ ଘୃଣା ଥାଇ ପାରେ, ତଥାପି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିମା ଉପାସକ । କଲିକତାରୁ ଆସିଲାଦିନ ବହୁଦିନ ବ୍ୟବହାର କରିଛି ବୋଲି ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ତାଲିଟିଏ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆସିଥିଲି । ସେ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଟିକିଏ ହସମାଡ଼େ ସତ; କିନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ ଯେ ସେଟା ନ ଆଣି ଥାନ୍ତି । ପ୍ରତିମାପୂଜା ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ପାଇଁ ହୃଦୟର ପ୍ରେମ ପ୍ରଦାନ । ତାହା କାହିଁକି ଘୃଣ୍ୟ ହେବ ? ଯୋତା ଯୋଡ଼ାକ ଛିଣ୍ଡି ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ଫିଙ୍ଗିଦେବାକୁ ମନ ବଳେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୂତ ଶୋଭା ଅଛି । ମହାଜନ

ଇମର୍‌ସନଙ୍କ ଚିନ୍ତାରେ ଶୋଭାର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିନ୍ଦୁ ପୃଥିବୀର ସମଗ୍ର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟତାଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର । ସେଥିପାଇଁ ଛିଣ୍ଡା ଯୋତା ଆଦରଣୀୟ । ତା ସହିତ କେତେ ସ୍ମୃତି ଜଡ଼ିତ ଅଛି । ଯୋତାର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା ଯାଏ ସେ ଦେବତା, ସେତେବେଳ ଯାଏଁ ତାର ଉପାସନା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଓ ଶୋଭନୀୟ । ମାତ୍ର ଛିଣ୍ଡିଗଲା ପରେ ପୁଣି ତାର ଉପାସନା କଠିନ । ବ୍ୟବହାର-ନୀତି ପକ୍ଷପାତୀ ମନକୁ ଅନୁଚିତ ଓ ଅଶୋଭନୀୟ ବୋଧ ହୋଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ କେବଳ ବ୍ୟବହାରରେ ସଂସାର ନିହିତ ନୁହେଁ । ଆକାଶର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ, ନିଶୀଥର ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର, ସାଗରର ଲହରୀମାଳା ତାହାହେଲେ ମାନବ ହୃଦୟରେ ଏତେ ଆଦର ଲଭି ନ ଥାନ୍ତେ । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ଭାବରେ ଗଠିତ, ସେଥିରେ ସେ କେବଳ ବସ୍ତୁର ବ୍ୟବହାରରେ ତୃପ୍ତ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ, ତାର ଶୋଭା ଆଡ଼କୁ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର ପ୍ରାଣ ସର୍ବଦା ଧାବିତ ହେବ । ଅତଏବ, ପ୍ରତିମାପୂଜା ମନୁଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ଏହା ତା ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରଦତ୍ତ । ଏହା କୌଣସି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନୀତିର ଅବନତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନୁହେଁ, ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମହତ୍ ନୀତି ଅଟେ । ବସ୍ତୁରେ ପ୍ରତିମାପୂଜା ଟିକିଏ ଅଚିକ୍‌କଣ ହୋଇପାରେ, ମାତ୍ର ସ୍ମୃତିରେ ସମ୍ପାଦିତ ହେଲେ ତାହା ଅତି ସୁନ୍ଦର, ମହତ୍ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ହୁଏ । ହୃଦୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ପିପାସା ସେଥିରେ ହିଁ ନିବାରିତ ହୁଏ ।

କଣ ଲେଖୁ ଲେଖୁ କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ପକାଇଲି । ଏ ବାଚାଳତା ପାଇଁ କ୍ଷମା ପାଇବି ଆଶା କରେଁ । ଖୋର୍ଧାର ପଶ୍ଚିମକୁ ଆଠମାଇଲ ଦୂରରେ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଅଛି ବୋଲି ପିଲାଦିନୁ ଶୁଣି ଆସୁଥିଲି । ଆହୁରି ଶୁଣିଥିଲି, ତାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହଟକେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ କୋପ ସମ୍ଭୂତ ତପ୍ତଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳ ଉଷ୍ଣ ହୁଏ । ଯେଉଁ ମହାଦେବଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଏତେ ମହିମାମୟ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ସମୟ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ, ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ରବଣଟି ତିନି ତିନି କରି ଦେଖିଛି । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମହାକୌତୂହଳରେ ଈଷତ୍ ଶୀତଳୀଭୂତ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିଛି । ପ୍ରସ୍ରବଣଟି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡ ତିଆରି କରି ଦିଆ ହୋଇଅଛି । ସେଥିରେ ଜଳର ଗଭୀରତା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚହାତ । ସେ ପାଣି ଭିତରୁ ଫୁଟୁ ଫୁଟୁ ହୋଇ କଣ ଉଠୁଛି । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ପାଣି ଫୁଟୁଛି, ଚାଉଳ ପକାଇ ଦେଲେ ଭାତ ହୋଇଯିବ । ଫୁଟିଲା ପାଣିରେ ଭାତ ହୁଏ ସତ; କିନ୍ତୁ କେହି ବୋଧହୁଏ କେବେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ ପାଣିରେ ଚାଉଳ ପକାଇନାହାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର ନ ଥିଲା । ତେବେ ଉଷ୍ଣତାରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ତାହା ପ୍ରାୟ ୧୭୦ ଡିଗ୍ରୀ ଫାରେନ୍‌ହିଟ୍ ଅର୍ଥାତ୍, ରକ୍ତର ଉତ୍ତାପଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୭୨ ଡିଗ୍ରୀ ବେଶି ହେବ । ଝରଣାର ଜଳ ସର୍ବଦ ଯେପରି ଭୂମି ଗର୍ଭରୁ ଉପରକୁ ଉଠି ଆସେ, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆସୁଛି । ସେ ଜଳ ନିଜେ ଉଷ୍ଣ ନୁହେଁ । ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଫୁଟୁ ଫୁଟୁ ଦେଖାଯାଏ ତାହା ବାଷ୍ପର ବିନ୍ଦୁ ସମଷ୍ଟି । ସେ ବାଷ୍ପଟି ଏକପ୍ରକାର ବାଷ୍ପ ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ବାଷ୍ପ ଅଛି । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ଦୁଇଟି ବାଷ୍ପ—ଗନ୍ଧକ ସଙ୍ଗରେ ଅକ୍‌ସିଜେନ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଓ ହାଇଡ୍ରୋଜେନ ମିଶି ଅନ୍ୟଟି । ଏହି ଦୁଇଟି ବାଷ୍ପ ସର୍ବଦା ଆଗ୍ନେୟଗିରିରୁ ବାହାରିଥାଏ । ଉତ୍ତାପ ବେଶି ହେଲେ ଦୁହେଁ ମିଶିଯାଇ ଗନ୍ଧକ ଓ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରସ୍ରବଣର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଭୂଗର୍ଭରେ ବୋଧହୁଏ ଗୋଟିଏ ଆଗ୍ନେୟ ଗିରି ଅଛି । ଧଉଳଗିରିର ଚୂଳକୁ ଦେଖି ଅନେକେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ତାହା ବୋଧହୁଏ ଏକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଥିଲା । ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଉତ୍ତାପ ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଏ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଅଛି । ତାହା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ତଳେ ଆଗ୍ନେୟଗିରିର ଉପାଦାନ ସବୁ ନିହିତ ଥିବା ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଯାଇ ନ ପାରେ । ଏହି ଉପାଦାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପାଣି ଭିତରୁ ଫୁଟୁ ଫୁଟୁ

ହୋଇ ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପ ଗୋଟିଏ । ଏ ବାଷ୍ପ ବହୁତ ଉତ୍ତାପ ଘେନି ଭୂଗର୍ଭରୁ ଆସୁଥାଏ । ବାଟରେ ପାଣି ସଙ୍ଗେ ଭେଟ ହେଲାରୁ ତାକୁ ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ଦେଇଦିଏ । ସୁତରାଂ, ଝରଣାର ଶୀତଳ ଜଳ ଏତେ ଉଷ୍ଣ ଜଣାପଡ଼େ । ପ୍ରକୃତରେ ଅମାପ୍‌ସିତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦେବତାଙ୍କର ନିର୍ବାଚିତ କର୍ମର ପରିଣାମ ବୋଲି କଳ୍ପିତ ହୁଏ । ଏସବୁ ଯୁକ୍ତି ଯାହାହେଉ, ଚର୍ମରୋଗ ଭଲ କରିବା ପାଇଁ ଝରଣାର ଜଳରେ ପ୍ରଭୂତ ଶକ୍ତି ଅଛି । ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର କାଛୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଜଳରେ ଗାଧୋଇଲା ଦିନଠାରୁ ଭଲ ହୋଇଗଲା । ଯେ ଏତେ ରୋଗ ଦିଏ, ସେ ପୁଣି ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଏପରି ଔଷଧ ମଧ୍ୟ ଦିଏ । ଝରଣା ନିକଟରେ ଲୋକେ ହାଳ କରୁଥିଲେ । କହିଲେ, "ବାବୁ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ସିନା ଆସିଥାନ୍ତ ।" ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲୁଁ, ଏକଥା ଶୁଣିଲାରୁ ସମସ୍ତେ ଟିକିଏ ହସିଲେ, କହିଲେ, "ହିଁ, ମକଦ୍ଦମା ବୁଝିବାକୁ ଆସିଥିବ ଯେ ଏଇବାଟେ ଯାଉଛ ।"

ସେଦିନ ଖୋରଧାକୁ ଫେରି ଆସି ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନେ ତାଠାରୁ ବିଦାୟ ଘେନିଗଲେ । ସେମାନେ ସିନା କାହିଁ ଆସିଥିଲେ, ମୁଁ ତ ଖୋରଧାବାସୀ; ଦେଶ ହିତୈଷିତା ଦେଖାଇବାକୁ ସେଠାରେ ରହିଲି । ଖୋରଧାରେ ଗୋଟିଏ କୋ-ଅପରେଟିଭ କ୍ରେଡିଟ୍ ସୋସାଇଟି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ତାହାର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ସେ ଦିନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ଅତି ମହତ୍ । ଧନର କରାଳ କବଳରୁ ଦରିଦ୍ରତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଆଉ କାହାରି ଏତେ ଶକ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ଲୋକେ ତାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଏକାବେଳକେ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ସମିତିଟି ଲୋକମାନଙ୍କର ସମବେତ ଚେଷ୍ଟାରେ ଚଳିବା କଥା । ଲୋକେ ମଣନ୍ତି, ଏଇଟା ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟଟାଏ । ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଅଫିସର ସାହେବ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ରଜା । ଲୋକଙ୍କର ଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ରହିବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେଁ । ଖୋରଧାର ସବୁ ଚେଷ୍ଟା, ସକଳ ଉଦ୍ୟମ ସରକାରୀ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଖୋରଧାର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଲୋକାଲ ବୋର୍ଡ ପରି ସମସ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସାହେବ ଆପଣାର ସ୍ଥାନର କ୍ଷମତାଠିକ ବିସ୍ତାର କରିଥାନ୍ତି । ଏଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅବସ୍ଥା ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ହେବାର ଆଶା କରାଯାଏ, ତେତେ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଖୋରଧାର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଦାବୀର ପରିମାଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍‌ଧି କରିଥିଲା ପରି ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । ସରବରାକାରୀ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନୀୟ ଧନୀ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକମାନେ ଏକ ପ୍ରକାର ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟର ବିଶ୍ୱାସ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମୁଖରେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ହୃଦୟର ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ତାହାହିଁ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଖୋରଧା ସରକାରଙ୍କର ନିଜର ଜମିଦାରୀ । ସେ ଦିନ କଲେକ୍ଟର କହୁଥିଲେ, ସରକାର ଆଦର୍ଶ ଜମିଦାର । ଆଶାକରୁ, ସେ ଖୋରଧାବାସୀଙ୍କର ଗୁହାରି ଶୁଣିବେ । ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଅନେକ; ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଗଣିଲେ ଗୋଟାଏ ମହାଭାରତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ! ଘର ବାଡ଼ରେ ବାଘ ପୋଷା ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଥରେ ଥରେ ଛେଳିଟାଏ, ଗୋରୁଟାଏ, ମନୁଷ୍ୟଟାଏ ଟାଣି ନିଅନ୍ତି । ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଗୁରୁଦୋଷ, ସେଥିରେ ପୁଣି ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ମିଳିଥାଏ । ଆତ୍ମରକ୍ଷା ବା ସମ୍ଭବ କିପରି ? ବାଣୁଆ ରାତିରେ ଶୋଇଥିଲାବେଳେ ମାତ୍ର ବେଳେ ବେଳେ ନଳିର ଦର୍ଶନ ପାଏ । ସବୁକଥା ଏହିପରି । ନିଜର ଦୁଃଖ ନିଜେ କେତେ କହିବ ? ପର ଆଗରେ କେତେ ମୁଣ୍ଡ ଗଡ଼ାଇବ ? ତେବେ ସହି ସହି ଦୁଃଖଟା ଉଣା ହୋଇ ଆସୁଛି । ଦିନେ ହୁଏତ ସୁଖରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯିବ । ପୁଣି ସୁଖ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି, ତାହା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଉଭୟେ ଏକ

ମହାଭାବର ବିକାଶ । ଫୁଟିଲା ପାଣିରେ ଯେପରି ହାତ ସହେ ନାହିଁ, ବରଫରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସହେ ନାହିଁ । ସୁଖ କଣ, ଦୁଃଖ କଣ, ଭାବିଲେ ସୁଖ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ସୁଖ । ଆଜି ଯାହା ଦୁଃଖ, କାଲି ପୁଣି ତାହା ସୁଖ ହୋଇ ଯାଇପାରେ । ମୋତେ ଯାହା ଦୁଃଖ, ଅପରକୁ ପୁଣି ତାହା ସୁଖ ଜଣା ପଡ଼ି ପାରେ । ଭାରତବାସୀ ଦାର୍ଶନିକ ବୋଲି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୋଟାଏ ସୁଖ୍ୟାତି ଅଛି । ତାର ଆଶ୍ରୟ ଛାଡ଼ି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଜଡ଼ମାତିରେ ଭାସିଯିବାଟା ଭଲ କି ?

ପୁଣି କଣ କହୁ କହୁ ଗୁଡ଼ାଏ କହି ପକାଇଲିଣି । କିଏ କେତେ ପରି ଭାବି ପାରନ୍ତି ! ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ବିଗୁରିଛି । ଯାହା ଲେଖିଛି, ତା ତାହାହିଁ ।

ସେ ଦିନ ରାତିରେ ଗୋଟାଏ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ମିଳିଲା । ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରଖିବାକୁ ମୋତେ ଏବେ ମହାଭୟ ଲାଗିଲାଣି । ତେବେ ସେ ତ ଖୋରଧା, ଖୋରଧାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ସାମୟିକ ଉଲ୍କାପିଣ୍ଡ ପରି ମୁଁ ମୋର ଭୋଜନ ମୁଠାକ ସମାପନ କରି ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ଖସି ପଡ଼ିଲି । ଖସିଲାବେଳେ ବାଟଟାରେ ଟିକିଏ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ଦେଖାଗଲା ସତ୍ୟ, ସେ ଆଲୋକଟିକିକ ମୋର ନୁହେଁ, ଖୋରଧାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଗୁଣ ଅଟେ । ମୁଁ ଏଠାରେ ଯାହା, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ । ସର୍ବାଙ୍ଗ କୃଷ୍ଣ, କୁଞ୍ଚିତ ପିଣ୍ଡଟାଏ ।

ମୁଁ ଯାହାଙ୍କ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲି, ସେ ମୋର ନୁହନ୍ତି, ମୋର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । ମୋ ପ୍ରତି ସେ ଅଭିଭାବକ ସ୍ଥାନୀୟ, ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି । ବ୍ୟଷ୍ଟି ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରିଥାଏ, ସମଷ୍ଟି ଭାବରେ ସେ ସମାନସ୍କନ୍ଧ ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି ନୀତିର ଆଶ୍ରୟରେ ମୋର ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କୁ ଥରେ ଅଧେ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି କହି ପକାଇଛି । ଏଣିକ ମୁଁ ଏକା, ଅତଏବ ଏଣିକ ସେ ମୋର ଆଶ୍ରୟଦାତା । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅପରିଚିତ ଥିଲି, ସେ ମୋତେ ଅପରିସୀମ ଦୟା ଓ ସହାନୁଭୂତି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କର ମଧୁର ସ୍ମୃତି ଶୂନ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋ ନୀରବ ମାନସରେ ବେଳେ ବେଳେ ଦେଖା ଦେଉଛି । ବିଦାୟବେଳେ ସେ କହିଥିଲେ, "ଏଣିକ ଦେଖା ହେବ ।" ମିଛ ନୁହେଁ, ସେ ଦୁଇ ଦିନରେ ଯେଉଁ ସ୍ନେହଟିକ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ମୁଁ ଖୋରଧା ଯାଇନାହିଁ, ତାଙ୍କର ଆତିଥ୍ୟ ଘେନି ନାହିଁ, କେତେଥର ଦେଖା ହୋଇ ଗଲାଣି ।

ମୁଁ ଟିକିଏ ଶୋଇଲି । ଅଷ୍ଟମୀର ଅର୍ଦ୍ଧଶଶୀ ଆପଣାର ଅକୃତ୍ରିମ ଅବୟବରେ ପ୍ରାଚୀର ଆସନ୍ନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଆଭାସ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା । କାକ କୋକିଳ ସହସା ଜାଗି ଉଠିଲେ । ସେ ଘରର ଭୃତ୍ୟମାନେ ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ଏ ବିଦାୟର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନରେ ମୁଁ ମୋର ଦୁଇ ଦିନର ନବୀନ ସଖା, ପ୍ରାଣର ଅତିପ୍ରିୟ ସେହି ବାନରଟିକୁ ପାଶୋରି ପକାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲି । ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଆସିଲି, ସେ ମୋତେ ପ୍ରଣାମ କଲା ନାହିଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାକୁ କଲି ନାହିଁ । ବିଦାୟ ବା ମିଳନ ବେଳେ ପ୍ରଣାମ କରାଯାଏ । ମାତ୍ର ଯାହାଠାରୁ ବିଦାୟ ନାହିଁ, ଯା ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ନୂତନ ମିଳନ ନାହିଁ, ତା ନିକଟରେ ପ୍ରଣାମ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ହଜାଇ ବସେ । ମୁଁ ସେ ସଖାଟିକି ଛାଡ଼ି ଆସିଛି; କିନ୍ତୁ ଏବେ ଯେଉଁଠାରେ ବରଗଛଟିଏ ଦେଖେ, ଫଳଟିଏ ପାଏ, ସେ ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚିଯାଏ । ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲି; କେତେ ଚିନ୍ତା ମନକୁ ଆସିଲା, ହସାଇଲା, କନ୍ଦାଇଲା, ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ମରାଇଲା ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟରେ ମୋ ପ୍ରାଣରୁ ଶୁଣାଗଲା—

"ମାଗୁଛି ଖୋରଧା ମେଲାଣି ତୋଠାରେ
ବାହୁଡ଼ିବ ଏବେ ଦାରୁଣ ସଂସାରେ ।"

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ସପ୍ତଦଶ ଭାଗ—ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—ଆଷାଢ଼, ୧୩୨୦ ସାଲ । (ଜୁଲାଇ, ୧୯୧୩)

ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ

[୧୩୪୧ ସାଲ ଆଷାଢ଼ ମାସରେ 'ମୟୂରଭଞ୍ଜଗେଜେଟ୍'—ତୃତୀୟ ଭାଗ ଚତୁର୍ଥ ସଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏହି ପ୍ରକାଶନର ପାଦଟୀକାରେ ମୁଦ୍ରିତ ରହିଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଜୁଲାଇ ମାସରେ ପ୍ରକାଶିତ ଇଂରାଜୀ ଗେଜେଟ୍‌ରେ ଛପା ଯାଇଥିବା ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନୁବାଦ ।]

ବଙ୍ଗଳାର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଭଦ୍ରଲୋକ ସବ୍‌ଜଜ୍ କାମ କରନ୍ତି । ପ୍ରତି ଛୁଟିରେ ଥରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କୁ ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସହିତରେ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ କନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଯାଇଥାନ୍ତି । କଲିକତାରେ ତାଙ୍କ ଘରଠାକୁ ଦୈବାତ୍ ମୁଁ ଦିନେ ଯାଇଥିଲି । ଆଗରୁ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସାଥିରେ ମୋ ଜଣାଶୁଣା ନ ଥିଲା । ମୋହର ପରିଚୟ ପାଇ ଉଭୟ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସଶ୍ରଦ୍ଧ ନମସ୍କାର କରି ମୋତେ ଅଭିବାଦନ କରିଥିଲେ । କନ୍ୟାଟି ସେ ସମୟରେ ଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥିଲେ । ଜଣେ ଅପରିଚିତ ଲୋକ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ମୁଁ ଏତେଦୂର ଅବାକ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି ଯେ ତାହାର କାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ ପଚାରି ପାରିଲି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ମୋର ବିସ୍ମୟର କାରଣ ବୁଝି ପାରି ସବୁ କଥା ଫିଟାଇ କହିବାରୁ ମୁଁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲି ।

ସେମାନେ କହିଲେ—"ମହାଶୟ, ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳାଭୂମି, ସେହିଠାରୁ ଆପଣ ଆସିଛନ୍ତି ।" ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ସଂକ୍ଷେପରେ ପଚାରିଲି—"ସେ କି କଥା"? ଉତ୍ତରରେ ସେମାନେ ତଳଲିଖିତ ଗଳ୍ପଟି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ :—

"ଆମମାନଙ୍କର ଝିଅଟି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବହିରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୁବନେଶ୍ୱର ତୀର୍ଥ ବିଷୟ ପଢିଥିଲା । ତାପରେ ତାକୁ ଥରେ ସେହି ଜାଗାକୁ ନେବା ପାଇଁ ରାଜି ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆଉ ଆମକୁ ଶାନ୍ତି ନ ଦିଏ । ଦିନେ ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶାରଦୀୟ ପ୍ରଭାତରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଚାରିଆଡ଼େ ଅସଂଖ୍ୟ ଦେଉଳର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖି ଅବାକ୍ ଓ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁ । ମନେ ମନେ ଭାବିଲୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କର ସ୍ପର୍ଶରେ ମାନବୀୟ ଚିନ୍ତା ଓ କୌଶଳର ଏହି ସବୁ ଅମର କୀର୍ତ୍ତିଗଠିତ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଜାତି କେଡ଼େ ଉଜ୍ଜଳ, କେତେ ମହତ୍ ହୋଇ ନଥିବ । ମନେ ହେଲା ଆମେ ଯେପରି ଏକ ସ୍ୱପ୍ନପୁରୀରେ ବାସ କରୁଅଛୁ । ଅତି ପରିଚୟରେ ଘୃଣା ଜାତ ହୁଏ ବୋଲି ଯେଉଁ ପୁରୁଣା ପ୍ରବଚନ ଅଛି, ତାହା ଏଠାରେ ଅପ୍ରମାଣିତ ହେଲା । ବରଂ ଯେତେ ବେଶୀ ଏହିସବୁ ତୀର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲ, ସେତିକି ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆକର୍ଷଣ ବଢ଼ିଲା । ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ହେଲା ଯେଉଁମାନଙ୍କର କର୍ମମୟ ଜୀବନର ଅବସାନ ସେହି ମହୀୟାନ୍ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବାସ କରିଅଛୁ ବୋଲି ମନେ କରି ଆମେମାନେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଲାଭ କଲୁ ।"

ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ଦିରଟି କେତେକ ଜାଗାରେ ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଜଣେ ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ଥପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ପଥର ବସିଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ଭାବିଲୁ, ଏହି କାରିଗର ସହିତ ଦେଖା ନ କଲେ ଆମର ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦେଖା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ପରେ ଯେଉଁଠାରେ ସେ କାମ କରୁଥିଲା ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଗଲୁ । ସେହି ଦିନ ପୂର୍ବାହ୍ନଟି ବଡ଼ ଉଜ୍ଜଳ । ଆମେ

ଯାଇ ଘଣ୍ଟାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲୁ । ପ୍ରତିକ୍ଷଣରେ ଆଶା କରିଥାଉ କାରିଗରଟି ଆମ ଆଡ଼କୁ ଟିକିଏ ଚାହିଁବ ଏବଂ ପଚାରିବ ଯେ କାହିଁକି ଆମେ ସବୁ ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଏହି ନିରାଟ ଖୋଦୁଅ ଖରାରେ ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ତତେଇ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛୁ; କିନ୍ତୁ ଆମେମାନେ ହତାଶ ହେଲୁ । କାରଣ ସେ ତାର କାମରୁ ଆଖି ଫେରାଇଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ପଥର ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଛବି ଖୋଳିବାରେ ଲାଗିଥାଏ ।

ସେହି ଦିନ ଅବଶ୍ୟ ଆମେ ହତାଶ ହୋଇ ଫେରିଲୁ; କିନ୍ତୁ ନିରୁତ୍ସାହ ହେଲୁ ନାହିଁ । ଭାବିଲୁ କାମ କରୁ ନ ଥିବା ବେଳେ ତାହା ସହିତ ଦେଖା କଲେ ଠିକ୍ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଆମର ସ୍ଥିର ଧାରଣା ହେଲା, ଲୋକଟା କିପରି ଅଦ୍ଭୁତ ରକମର, ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମିଷ୍ଟାଳାପ ଶିଷ୍ଟାଚାର ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଆଉ ଥରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲୁ ସେତେବେଳେ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ଗୋଟିଏ ଅଭଦ୍ର-ରୁକ୍ଷ ପ୍ରକୃତିକ ଲୋକ ସାଥିରେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଉଅଛୁ । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେ ଭ୍ରମ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ଯେତେବେଳେ ସଂକୋଚ ସହିତ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଡାକିଲୁ ସେତେବେଳେ ଜଣେ ଲୋକ ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୁଡ଼ିଆ ଭିତରୁ ହସ ହସ ମୁହଁରେ ବାହାରି ଆସିଲା ଏବଂ ଆନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅତି କୋମଳ ଭାଷାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲା, କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଦିନ ଘଣ୍ଟାକରୁ ଅଧିକ ସମୟ ଯାହା ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲୁ, ଏ ଲୋକଟି ସେହି କାରିଗର; କିନ୍ତୁ ଏ ଦିନ ସେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବସିବା ପାଇଁ ବିଛଣା ପକାଇ ଦେଲା ଏବଂ ମଧୁର ଆଳାପ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆପ୍ୟାୟିତ କରିଥିଲା ।

ତାହାର ବ୍ୟବହାରରେ ସାହାସ ପାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗତଥରର ଅଭିଜ୍ଞତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲୁ । ତାହା ଶୁଣି ସେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲା । ତା ପରେ (ଅବଶ୍ୟ ସେହି ପୁରୁଷ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି) ସେ କହିଲା, "କ୍ଷମା କରିବେ ଆଜ୍ଞା, କୋଣାର୍କର ବିରାଟ ଦେଉଳ ଯେଉଁମାନେ ତିଆରି କରିଥିଲେ, ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ମୁଁ ଜଣଙ୍କର ବଂଶଧର । ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ସେ ସେହିଠାରେ କାମ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ତାଙ୍କ ବିନା ଏହି ବିରାଟ ଦେଉଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ପାନ ଖଣ୍ଡେ କଲରେ ନ ଜାକିଲେ ସେ କାମ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଯାହା ହେଉ, କୌଣସି କ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ହାତରୁ ତାଙ୍କୁ ପାନ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ମିଳି ଯାଉଥିଲା । ଅଥଚ, ସେ ଲୋକଟିକୁ ଜାଣିବାକୁ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ନ ଥିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ତିନିଗୋଟି ବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ଦୀର୍ଘ ତିନି ବର୍ଷ ଯାଏ ସେହି ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ଥପତି କାମରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଜଣେ ଲୋକ ଠିଆ ହୋଇ ମଝିରେ ମଝିରେ ହାତଟି କାଢ଼ି ପାନ ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ାଇ ଦେଉଥାଏ । ଶେଷରେ ଦିନେ ସ୍ଥପତିର ନିହାଣଟି ହାତରୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ଯେତେବେଳେ ନିହାଣଟି ଗୋଟାଇ ନେଇ ତାହାକୁ ଦେବା ପାଇଁ ଗଲା, କାରିଗର ହାତଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା, ସେତିକିବେଳେ ସେ ଜାଣି ପାରିଲା ସେ ଲୋକଟି କିଏ ? ଚମକି ପଡ଼ି ସେ ହଠାତ୍ ଠିଆ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଲୋକର ପାଦତଳେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । କାରଣ ସେ ସେ ଲୋକଟି ଆଉ କିଏ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାର ମହାମହିମ ସମ୍ରାଟ୍ ନରସିଂହ ଦେବ । ସମ୍ରାଟ୍ ତାଙ୍କୁ ଭୂତଳରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ଏବଂ କହିଲେ— "ତୁମେ କଣ ଜାଣ ନାହିଁ ଯେ ତିନିବର୍ଷ ହେଲା ମୁଁ ଏହିଠାରେ ତୁମ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ତୁମ ଦରକାର ବେଳେ ପାନ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଯୋଗାଇଛି ? ଥରେ ହେଲେ ତୁମେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ନଜର ପକାଇ ନାହିଁ;

କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଏହି ଛିଣି ହତିଆର ଖଣ୍ଡ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବାରୁ, ଏହି ସାମାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁକୁ ତୁମର ହସ ହସ ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ।" ଏ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ନୁହେଁ ଆଜ୍ଞା, ନିରାଟ ସତ କଥା । ଆମେ କାରିଗରଯାକ ଆମର କାମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଜାଣୁ ନାହିଁ । ମାଫ୍ କରିବେ ଆଜ୍ଞା, ଏଥି ପାଇଁ ଆପଣ ପ୍ରଥମେ ଆସିଲା ବେଳେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଦର କରି ପାରି ନାହିଁ ।"

ତାହାର ସବୁକଥା ଶୁଣି ସାରି ଆମ୍ଭେମାନେ ପଚାରିଲୁ, ଗୋଟିଏ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଗଲେ ତ ସେ ବେଶି ରୋଜଗାର କରି ପାରନ୍ତା ତାହା ନ କରୁଛି କାହିଁକି ? ତାହା ଶୁଣି ସେ ଉତ୍ତର କଲା, "ସେ କଥା ମୋ ଦ୍ୱାରା ହେବ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ରହି ଦିଅଁଙ୍କ ରଥ ଗଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ସେହିମାନଙ୍କର ମୁଁ ବଂଶଧର । ଏ ସମ୍ମାନ ମୋତେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମିଳିଥାଏ । ଲର୍ଡ଼ କର୍ଜନ ଯେତେବେଳେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ସେତେବେଳେ ସେ କଲିକତା ଯାଦୁଘରେ ମତେ ମାସିକ ଏକ ଶତ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ ଗୋଟିଏ ଚାକିରି ଯାଚିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମତେ ତାଙ୍କୁ ନାହିଁ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ ମୁଁ ହୋଇଛି ଭଗବାନଙ୍କର ସେବକ, ସେଠାରେ ହୁଅନ୍ତି ମଣିଷର ନୌକର । ସେଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ବେଶି ଦରମା ମିଳନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଖାଇ ପିଇ ଚଳି ଯିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ମାସକୁ ଦଶଟି ଟଙ୍କାହିଁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଢେର । ବାସ୍ତବିକ୍ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସୁଖରେ ରହିବା ପାଇଁ ମଣିଷର ଆଉ ଅଧିକ କଣ ଲୋଡ଼ା ? ମୁଁ ଏଠାରେ ମୋ କାମଟି କରି ବେଶ୍ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛି ।"

ଏ ଲୋକଟିର ନାମ ବୈରାଗୀ ମହାରଣା । ଆଜିକାଲି ଜଗତରେ ତାଙ୍କୁ ବେଶି ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କାହିଁକି, ଏହିକ୍ଷଣି ମଣିଷର ହାତ କାମକୁ କଳ କାରଖାନା ଛଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ । ଏହି ଲୋକଟିକୁ ଜାଣିବା ଦିନୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ପୂଜା କରୁ । ଆମର ଝିଅଟି ଏଠାରେ ନାହିଁ । ଆମମାନଙ୍କଠାରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ସେ ବେଶି ଭଲପାଏ । ତାହାରି ଯୋଗୁ ଆମେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ସେହି ତୀର୍ଥଭୂମିକୁ ଦର୍ଶନ କରିଥାଉ । ପ୍ରଥମ ଥର ସେଠାକୁ ଯାଇ ଆଉ ସେ ଯାଗା ଛାଡ଼ିବାକୁ ସହଜରେ ସେ ରାଜି ହେଲାନାହିଁ । ସେହି ମହାନ୍ ଶିବ ଲିଙ୍ଗଟିକୁ ଧରି ବିକଳ ହୋଇ ସେହି ଚିତ୍କାର କରି କାନ୍ଦିଲା ଏବଂ ବରାବର ସେହିଠାରେ ରହିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲା । ❋

❋ ଜୁଲାଇ ମାସ ଇଂରାଜୀ ଗେଜେଟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନୁବାଦ ।

ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲ

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଇଟନ୍, ହାରୋ, ଉଇଞ୍ଚେଷ୍ଟର୍, କ୍ଲିଫ୍‌ଟନ୍, ଓ୍ୱେଷ୍ଟମିନିଷ୍ଟର୍, ରଗ୍‌ବି ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଅଛି । ଭାରତବର୍ଷକୁ ବିଲାତରୁ ଯେଉଁ ଗୋରା ହାକିମମାନେ ଆସନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ଛାତ୍ର । ଏହିସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ଗୁଡ଼ିକର ଆରମ୍ଭ ଟିକିଏ ବଡ଼ ଧରଣର ହୋଇଥିଲା । କେତେକରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକେ

ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ । ଆଉ କେତେକର ବିସ୍ତର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲା । କେତେକ ଜନବଳରେ, ଆଉ କେତେକ ଧନ ବଳ ଯୋଗେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲର ଆରମ୍ଭ ଅତି ଛୋଟ ଧରଣର । ତାହାର ଜନ୍ମଦାତା ଲରେନ୍‌ସ ସେରିଫ୍’ କେବେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପଢ଼ାଶୁଣା ମଧ୍ୟ ବେଶି ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ନାମର ବନାନ ସେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଲେଖୁଥିଲେ । ଥରେ ସେ ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥଙ୍କୁ କେତେକ ଖାଇବା ଜିନିଷ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ରାଣୀ ଲେଉଟ ଉପହାର ରୂପରେ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସୁନେଲି ଲୁଣକୁଣ୍ଡୀ ଦେଇଥିଲେ । ରାଣୀଙ୍କର ଉପହାର, ସମାଜରେ ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଟେକି ଦେଲା । ତାହା ପ୍ରାୟ ତିନିଶ ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ମସଲା ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡ ରାଜାଙ୍କ ଉଆସରେ ସେ ମସଲା ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗାଉଥିଲେ । ମଲାବେଳକୁ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ମଲାବେଳେ ସେ ଉଇଲ୍ କରି ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଘର ବଗିଚା ଆଦି ଦାନ କରିଦେଇ ଗଲେ । ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ଜମିଦାରୀ ଥିଲା । ସେହି ଜମିଦାରୀର ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ଆଦାୟ ମଧ୍ୟ ସେ ଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ଏକ ତୃତୀୟାଂଶର ବାର୍ଷିକ ଆଦାୟ ସେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ଏକଶହ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଏକଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ହୋଇଅଛି ।

୧୫୬୭ ସାଲରେ ‘ଲରେନ୍‌ସ ସେରିଫ୍’ ମରିବା ପରେ ଶହେ ବର୍ଷ ଚାଲିଗଲା । କେହି ସେହି ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ସ୍କୁଲ୍ କାଗଜପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସେ ସମୟର ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ ତାଲିକା ମିଳେ । ସେ ତାଲିକା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କର ନାମ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ୧୬୮୭ ସାଲରେ ‘ହୋଲଓକ୍’ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଲାପରେ ସ୍କୁଲର କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତାଙ୍କର ସମାଜରେ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଧନାଢ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆଣି ସ୍କୁଲରେ ଭର୍ତ୍ତି କରାଇଲେ । ଏପରିକି ଦୂର ସ୍ଥାନର ପିଲାମାନେ ଆସି ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସ୍କୁଲର ଘରଦ୍ୱାର ଭଲ ନ ଥିଲା । ନିତାନ୍ତ ଛୋଟ କୁଡ଼ିଆରେ ପାଠ ପଢ଼ାଯାଉଥିଲା । ଖେଳ ପଡ଼ିଆ ଅଭାବରେ ପିଲାମାନେ କବର ହତାରେ ଖେଳୁଥିଲେ । ସେପରି ସ୍କୁଲକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ପିଲାଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ ହୁଏ ଯେ, ହୋଲଓକଙ୍କର ଶକ୍ତି ଟିକିଏ ଅସାଧାରଣ ଧରଣର ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଯାହା ଥାଉ ପଛକେ, ମାସିକ ବେତନ ପନ୍ଦର ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ନ ଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେ ବିନା ଭଡ଼ାରେ ରହିବା ଘର ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଥିଲେ ।

୧୫୬୭ରୁ ୧୬୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଏକ ଶହ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ କେତେ ଯେ ଲୋକ ଆସିଲେ ଓ ଗଲେ, ତାହା ସେ ସ୍କୁଲରେ ଥିବା ଶିକ୍ଷକ ତାଲିକାରୁ ଜଣାଯାଏ । କିଏ ମାସେ କିଏ ପନ୍ଦର ଦିନ ରହି ମଧ୍ୟ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ୧୬୭୦ ସାଲରେ ‘ହାରିସନ୍’ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ ଏବଂ ୧୭ ବର୍ଷ କାଳ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ହୋଲଓକ୍ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଥିବା କଥା ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି । ସେ ବହୁକାଳ ଧରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହିଲେ । ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ଏକଶହରୁ ସାମାନ୍ୟ କମ୍ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପରେ ‘ନେଲ୍’ ମଧ୍ୟ ଦୀର୍ଘକାଳ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ରହିଲେ । ନେଲ୍‌ଙ୍କ ଅମଳରେ ରଗ୍‌ବିରୁ ଅନେକ ଭଲ ଭଲ ଛାତ୍ର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସି ସିପାହୀ ଯୁଦ୍ଧରେ

ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗେ ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଦୁର୍ନାମ ହୋଇଗଲା । ସେ ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କ ପୁଅ ଓ ପୁତୁରାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରେ ମାରିପକାଇଲେ; ସେଥିଲାଗି ବିଲାତରେ ତାଙ୍କର ବିଚାର ହୋଇଥାନ୍ତା, ହୁଏତ ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ତା ଆଗରୁ ସେ ନିଜେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ନେଲ୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ରଗ୍‌ବିରୁ ଦୁଇଜଣ ବିଖ୍ୟାତ କବି ମଧ୍ୟ ବାହାରିଥିଲେ ।

ନେଲ୍‌ଙ୍କ ପରେ ଜେମସ୍ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜାଙ୍କର ନାମ ପ୍ରଥମ ଜେମସ୍ ଥିବାରୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଜେମସ୍‌ଙ୍କୁ ଥଟ୍ଟାରେ ଲୋକମାନେ ପ୍ରଥମ ଜେମସ୍ କହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନେକ ଉନ୍ନତି ଘଟିଲା । ସେ କାଳରେ ବିଲାତର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚୋରି କରିବା, ଲୋକଙ୍କ ଘର ଭାଙ୍ଗି ପଶିବା, ନିଶାଖାଇ ନାଚ ତାମସା କରିବା ଆଦି ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା ନୁହେଁ । ଜେମସ୍ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ଏହା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପିଲାମାନେ କଥା ନ ଶୁଣିଲେ ସେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀମାନେ ପ୍ରହାର ମଧ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ସେଥିରେ କେତେକ ପିଲା ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଜେମସ୍ ଚାଲିଗଲା ପରେ ହେନେଗ୍ରି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ପିଲାମାନଙ୍କର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ତାଙ୍କର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚାଲିଲା । ହେନେଗ୍ରିଙ୍କୁ ଛାତ୍ରମାନେ 'କଳାବାଘ' ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଜଣେ ପିଲା ହଠାତ୍ ଦିନେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦୁଆର ବାରୁଦରେ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାରୁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ତାକୁ ମାଡ଼ଦେଲେ । ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଘର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ପୁସ୍ତକାଳୟ ପୋଡ଼ି ପକାଇଲେ । ସେ ଦିନ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଧରଣର ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଗୋଳମାଳ ବନ୍ଦକରିବା ନିମନ୍ତେ ସୈନ୍ୟ ମଗାଇ ନେଲେ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରହାରରେ ପିଲାମାନେ ଡ଼ରି ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ଦେଲେ । ଜଣେ ବିଚାରପତି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷବିଚାର କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ଶେଷରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଘଟଣା ପରେ "କଳାବାଘ" ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ମାଡ଼ ଦେଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜବତ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ତାଙ୍କ ପରେ ଟମାସ୍ ଉଲ୍ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଘର ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରଗଠନ ଲାଗି ସେ ନାନା ଉଦ୍ୟମ ମଧ୍ୟ କଲେ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଚଉଦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଯିବା ପରେ ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ ଆସି ପଦାର୍ପଣ କଲେ । ସେତେବେଳେ ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ଙ୍କର ବୟସ ତିରିଶ ବର୍ଷମାତ୍ର । ସେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆସନରେ ବସିବାମାତ୍ରେ କହିଲେ--"ଧର୍ମଭାବ ପ୍ରଚାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ୟାଳୟର କିଛି ଉନ୍ନତି ହେବ କି ନାହିଁ ମୁଁ ସେ କଥା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛି ।" ମାତ୍ର ବର୍ଷକପରେ ତାଙ୍କର ମତ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବଦଳିଗଲା । ସେ କହିଲେ— "ପିଲାମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ନିମ୍ନ ସୋପାନ ଅଧିକାର କରନ୍ତି । ଅତଏବ, ବୟସ୍କ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଯେ ପ୍ରକାର ଚରିତ୍ର ଆଶା କରାଯାଏ, ପିଲାମାନଙ୍କଠାରୁ ତାହା କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ବଡ଼ମାନଙ୍କୁ ବିନା ଧର୍ମ ଶିଖାଇବି ସାନପିଲାମାନେ କଣ ଧର୍ମଭାବ ଶିଖିବେ ?" ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ ଏ କଥା କହିଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମଭାବ ଜାଗରଣ କରାଇ ପିଲାମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଗଢିବାରେ ଲାଗିଲେ । ତାହାର ଫଳରେ 'ରଗ୍‌ବିର' ପ୍ରକୃତ ଗଠନ ତାଙ୍କର ସମୟରେ ହେଲା । ସେ କିପରି ଭାବରେ ଶାସନ କରୁଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ତାହା ସହଜରେ ବୁଝି ହେବ । ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ା

ଚଢ଼ିବା ପ୍ରଥା ଥିଲା । ଦୁଇଜଣ ପିଲା ଥରେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ବାଟରେ ଏତେ ବେଗରେ ଛୁଟିଲେ ଯେ, ସେଥିରେ ବାଟୋଇମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ଆଘାତ ଲାଗିଗଲା । ସେ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ପିଲା ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଡକାଇ କହିଲେ – "ଦେଖ, ବାବୁମାନେ, ତୁମକାର୍ଯ୍ୟ ବଡ଼ ଦୋଷାବହ ହୋଇଛି । ମୁଁ ତୁମକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତୁମେମାନେ ଭଲ ପଢ଼ୁଛ, ପରେ ଏଠାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ ଜଣେ ଜଣେ ବଡ଼ ଲୋକ ହେବ ବୋଲି ଆଶା ଅଛି । ମୁଁ ତୁମର ଜୀବନ ମାଟି କରିବି ନାହିଁ । ତୁମର ଏ ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ମୁଁ ତୁମ ବାପ ମାଆଙ୍କୁ ଜଣାଇଛି । ତୁମେମାନେ ଆଉ ଏପରି କରିବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଯାଅ । ନିଜେ ଜାଣି ରଖ ଓ ସହପାଠୀମାନଙ୍କୁ କହିଦିଅ ଯେ, ଏପରି ଏଣିକି କେହି ଅନ୍ୟାୟ କଲେ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦେବି । ବାଟରେ ଗୋଇନ୍ଦା ଜଗାଇ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଧରାଇ ଆଣିବି ।" ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡଙ୍କର ଏ କଥାରେ କି ଶକ୍ତି ଥିଲା କେଜାଣି, ରଗ୍‌ବିପିଲାଙ୍କର ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା ସେହି ଦିନଠାରୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ସେତିକିରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ, ପିଲାମାନେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା ଛାଡ଼ି ମାଛ ଧରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ପାରିଲା, ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଲୋକଙ୍କ ଗଡ଼ିଆ ପୋଖରୀରେ ଯାଇ ଦିନରାତି ମାଛ ଲୁଟି କଲେ । ଲୋକେ ନାନାଆଡ଼ୁ ଆସି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପତ୍ତି କଲେ । ଅନେକ ଦୋଷୀଙ୍କର ଚିହ୍ନଟ ହେଲା । ତାହା ହେବାର ଦେଖି କେବଳ ଦୋଷୀ କାହିଁକି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ମାତି ଉଠିଲେ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନେ ଗୋଳମାଳ ବନ୍ଦ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆଶା କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେହିମାନେ ହିଁ ଗୋଳମାଳ ବଢ଼ାଇଲେ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଟେକା ପଥର ଫିଙ୍ଗିଲେ; ମାତ୍ର ଆରନୋଲ୍‌ଡ଼ ନିଜର ଚତୁରତା ଓ ଚରିତ୍ର ବଳରେ ଶୀଘ୍ର ଗୋଳମାଳ ଦମନ କରି ପକାଇଲେ ।

ଏ ସବୁ ଘଟଣାରୁ ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ଙ୍କର ବିଚକ୍ଷଣତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳୁଛି । ତାଙ୍କ ପରି ବିଚକ୍ଷଣ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପାଇ ନ ଥିଲେ ରଗ୍‌ବିର କି ଦଶା ଘଟିଥାନ୍ତା କେଜାଣି ? ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ହାତରେ ରଗ୍‌ବିର ଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଗଢ଼ା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିସ୍ଥିତି କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏକାବେଳକେ ବଦଳିଗଲା । ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ କେବଳ ଭଲ ପଢ଼ିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକେ ସେଠାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବାହାରିଲେ । କିଏ ପ୍ରଧାନ କବି ହେଲା, କିଏ କଳ ଆବିଷ୍କାର କଲା, କିଏ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆସନରେ ବସି ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ଗଢ଼ିଲା । ଏପରି କି ଫରାସୀ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟାୟାମ ଶିଖିବା ନିମନ୍ତେ ରଗ୍‌ବିରେ ଆସି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ଙ୍କ ପରେ 'ଟେଟ୍' ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ବସିଲେ । ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗୋଲବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଟେମ୍ପଲଙ୍କ ଅମଳରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନୂଆ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ା ହେଲା । ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଯେତେ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ତାଙ୍କ ପରେ ଆଉ ସେପରି ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ ରଗ୍‌ବି ଜୀବନ ଯେପରି ଗଢ଼ିଗଲେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଯୋଗେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସହଜ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ରୂପରେ ଯେଉଁ ଚଉକୀରେ ବସୁଥିଲେ ଓ ଯେଉଁ ଟେବୁଲରେ ଲେଖୁଥିଲେ, ତାହା ରଗ୍‌ବିରେ ରଖା ଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ରଗ୍‌ବି କହିଲେ ବାସ୍ତବରେ ଆର୍‌ନୋଲ୍‌ଡ଼ଙ୍କ ହାତଗଢ଼ା ଜିନିଷ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ରଗ୍‌ବି ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବିଦ୍ୟାଳୟ । ପୃଥିବୀର ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଗଢ଼ା ହୋଇ ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଇତ୍ବ ନାନା ବିପଦ ଦୁର୍ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ସୌଭାଗ୍ୟ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଗତି ଶେଷରେ ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଛି । ତାହା ଆଜି ପୃଥିବୀର ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଉନ୍ନତ ଆଦର୍ଶ ରୂପରେ ବିରାଜୁଛି ।

ବନଫୂଲ—ତୃତୀୟ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—୧୯୩୫ ମସିହା ।

ସମ୍ବଲପୁରରେ ଚାରିଦିନ

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କର ଅନେକଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବଲପୁର ଗୋଟାଏ ନାମ ମାତ୍ର । ସେମାନେ ତାହା କେବେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ଦେଖିବାର ଆଶା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣରେ ପୋଷନ୍ତି ନାହିଁ । ସମ୍ବଲପୁର ଗୋଟାଏ ଜିଲ୍ଲା, କି ଗୋଟାଏ ଗ୍ରାମ, କି ଗୋଟାଏ ସହର ଅନେକଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ । ଲମ୍ବ ମୁହିଁ ପଡ଼ିଥିବା ଶାଢ଼ୀମାନ ପିନ୍ଧି ସାମାନ୍ୟ ବିକୃତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କଥା କହି କହି ସଡ଼କରେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଚାଲୁଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି, ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କ ପାଖ ଆଖରେ କେହି କେହି କୌତୁକ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ 'ସମଲଇ' ଖାଇବ ବୋଲି କହିଲେ ସେମାନେ ଚିଡ଼ି ଉଠି ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଘର ସମ୍ବଲପୁରରେ । ସେହିପରି ପୁରୀ ଆଡ଼ର ଲୋକେ ଗଞ୍ଜାମର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ 'ଚୁରୁପାଣି', ବାଣପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ 'ଅବିଶ୍ୱାସୀ ବାଣପୁରିଆ ଭାଇ', ଯାଜପୁରର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ 'ବିରଜାଖିଆ' କହିଥାଆନ୍ତି । ଯେ ଯାହା ସହିତ ସୁପରିଚିତ ନୁହେଁ, ସେ ତାକୁ ଅଳ୍ପାଧିକ ବିଦ୍ରୂପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଥାଏ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଓଡ଼ିଆ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ପର୍କରେ କହୁଥିଲି, ସେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ 'କଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର' ବୋଲି ସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ପରିଚୟ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ତାହାର କାରଣ ମୁଁ ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନର ଲୋକ ଯେଉଁଠାରେ କି 'କି' 'କିସ' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଲୋକେ 'କଣ' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ହୁଏ ତ ମୁଁ କି ଭାବରେ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲି, ତାହା ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ଜାଣି ପାରି ନ ଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୋ ଗାଧୋଇବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଗଉଡ଼ ପାଣି ଦେଉଥିଲା, ସେ ପ୍ରଥମ ଦିନ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ପଚାରିଲା--- 'ବାବୁ' 'କଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର' ବୋଲି ଆମ ଏଠାରେ ଲୋକ ଯାହାକୁ କହୁଛନ୍ତି ତୁମେ ସେହି ଲୋକ ନା ? ମୁଁ ତ ପ୍ରଥମେ ନାହିଁ କରିଦେଲି । ତାର କଥାର ରହସ୍ୟ ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ କଥାଟାକୁ ଠିକିଏ ଭାବି ଦେଖିଲି ମୋର ମନରେ କୌତୂହଳ ଜନ୍ମିଲା ଏବଂ କେତେକ ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରି ପଚାରି ଶେଷରେ ସେ ଗଉଡ଼କୁ କହିଲି—'ବାପୁ, ତୁ ଯେ 'କଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର' କଥା କହୁଥିଲୁ, ମୁଁ ସେହି ଲୋକ ।'

ମୁଁ ଏଥିପୂର୍ବେ ତିନି ଥର ସମ୍ବଲପୁର ଯାଇଥିଲି । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଥର କଥା ମୋ ମନରେ ଥିଲା । ବାକି ଥରକ ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ମୋର କେତେକ ବନ୍ଧୁ ମନେ ପକାଇ ଦେବାରୁ ସ୍ମରଣ କଲି ।

ସେଟା ହେଉଛି ଶେଷ ଥର । ସମ୍ବଲପୁରର କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ଯାଇଥିଲି । ମାତ୍ର କେଉଁଠାରେ ଥିଲି, କଣ ଖାଇଥିଲି, କି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲି, ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେବାପରେ ମଧ୍ୟ ମୋର କିଛି ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଥର 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ବୈଠକ ବେଳେ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୁରୁକଳ୍ପ ସହକର୍ମୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଯାଇଥିଲି । ସମ୍ବଲପୁରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସହୃଦୟ ଅତିଥିସେବୀ ବନ୍ଧୁ ବାବୁ ରାମନାରାୟଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତିଥ୍ୟରେ ରହିଥିଲି । ମୋର ଗୋଟାଏ ବନାତ କମିଜରେ ସେ ଅତର ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାହାର ସୁବାସ ୧୯୨୧ ସାଲରେ ପୋଡ଼ା ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଅନେକ ଘଟନା ମୋର ମନେ ଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟନା ସହିତ ଜଣେ ଜଣେ ସମ୍ବଲପୁରବାସୀଙ୍କର ଦୟା, ସ୍ନେହ ଓ ସାହଚର୍ଯ୍ୟର ସ୍ମୃତି ଜଡ଼ିତ ଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ଫୁଲଝର ଯିବା ବାଟରେ ଦିନକ ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେଶପ୍ରାଣ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବେହେରାଙ୍କ ଘରେ ରହି ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ତାଙ୍କର ସରଳତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ନେହ ଓ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅଳ୍ପ ଦେଖିଛି ।

ଏଥର ଯେ ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁର ଗଲି, ତାହା ମୋର ଶେଷ ସମ୍ବଲପୁର ଯାତ୍ରାର ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ପରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥି ପୂର୍ବେ ପ୍ରାୟ ଛଅମାସ ତଳେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର୍ ଆହ୍ୱାନ ମୋତେ ମିଳିଥିଲା; ମାତ୍ର ସମ୍ବଲପୁର ଭାଇମାନଙ୍କର ସେ ଆହ୍ୱାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର ଘଟି ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଅକ୍ଟୋବର ୧୬ ତାରିଖ ଅପରାହ୍ଣରେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବି ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ କେତେଜଣ ସାମାନ୍ୟ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କି ଜଣାଇଥିଲି । କେତେକ ଅସୁବିଧା ଯୋଗେ ମୁଁ ଅପରାହ୍ନରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ଦିନର ଅପରାହ୍ନ, ମୋତେ ଅନୁଗୁଳରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଯାଇଥିବା ସୁଦୀର୍ଘ ବନ ପଥର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ କଟାଇବାକୁ ହେଲା । ଜଙ୍ଗଲ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ଅସ୍ତାଚଳ ଚୂଡ଼ାରେ ବୁଡ଼ିଗଲେ । ଅନ୍ଧାରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ ମୁଁ କାହାକୁ କେଉଁଠାରେ ଦେଖିବି । କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ରହିବି, ଏ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ମୋର ଯୁବକ ସହଯାତ୍ରୀମାନେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ପଚାରି ଏବଂ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବନ ପଥର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତରୁଲତା ସବୁ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମୋଟର ଗାଡ଼ିର ଦୁଇଟି ଆଲୋକ ରେଖା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥଟିକୁ ଅଳ୍ପ ଆଲୋକିତ କରି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଥିଲା ମାତ୍ର । ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରାୟ ସାତମାଇଲ ଅଛି, ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ ମଟର ଗାଡ଼ିର ଦୁଇଟି ଆଲୋକ କୌଣସି ଦୂରାଗତ ବିରାଟ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ନେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ର ଯୁଗଳ ପରି ହଠାତ୍ ଏକ ମୋଡ଼ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଗଲା । କେହି ଜଣେ ଅପରିଚିତ ହାତ ଦେଖାଇ ମୋର ମଟର ଚାଳକକୁ ରହିବାକୁ ଇଙ୍ଗିତ କଲେ । ମୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଖିଲି ଯେ, ଛଅ ସାତ ଜଣ ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁ ମୋର ଚାରିଦିଗରେ ଘେରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଶୁଣିଲି, ଉଚ୍ଛୁର ହେବାର ଦେଖି ସେମାନେ ମୋତେ ଖୋଜିବାକୁ ଓ ଦେଖାହେଲେ ପାଛୋଟି ନେବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ ମୋତେ ବାଟ ବତାଇ ନେଲେ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁରର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାହାଡ଼ ଶିଖରେ ଥିବା ଡାକ ବଙ୍ଗଳାରେ ନେଇ ରଖାଇଲେ ।

ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲି ଯେ, ସେଠାରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ସଦୟ ବନ୍ଧୁ ମୋ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହି ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବା ପରେ ଯାହା ସବୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା ଏବଂ ଯେପରି ପ୍ରୀତିମାଲ୍ୟର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା, ସମ୍ବଲପୁରରେ ସରକାରଙ୍କ

ବିନାନୁମତିରେ ସଭାସମିତି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ପୋଲିସ ଆକ୍ଟ ଅଛି, ତାହା ନ ଥିଲେ, ତାକୁ ଗୋଟିଏ ବିଧିବଦ୍ଧ ସଭା ବୋଲି କୁହା ଯାଇ ପାରିଥାନ୍ତା । ତା ପରେ ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ ଶାସନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅନେକ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା ହେଲା ।

ସେ ଦିନ ଘଟନା ପରେ ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁର ସହରରେ ତିନିଦିନ ଓ ବରଗଡ଼ରେ ଦିନେ ରହି ଅନ୍ୟତ୍ର ଗଲି । ଏହି ଚାରିଦିନ ଭିତରେ ମୋତେ ଥରେ ହେଲେ ମୋ ନିଜର ବା ମୋ ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ଲାଗି ବିବ୍ରତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ବନ୍ଧୁମାନେ ଆଗ୍ରହରେ ଲୋଡ଼ି କିଏ ଜଳଖିଆ, କିଏ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ଜଳଖିଆ କହିଲେ ତାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଭାତ, ଖାଦ୍ୟ ପରିପାଟୀର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଗୋଟାଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୋଜ୍ୟ ବସ୍ତୁର ନାମ ।

ସମ୍ବଲପୁର ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ଯେ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ଦେଉଥିଲେ, ମୁଁ ତାହାକୁ ଭାତଖିଆ ବୋଲି କହିଲେ କଥାଟା ବହୁତ ଅଳ୍ପ ସତ ହେବ । କାରଣ ଭାତ ସହିତ ତରକାରିର ସଂଖ୍ୟା, ପରିମାଣ ଓ ଉପାଦେୟତା ଏତେ ବେଶି ରହୁଥିଲା ଯେ ସେ ସବୁ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋତେ ଭାତ ପ୍ରାୟ ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଓ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ ଫଳରେ ଏପରି ଖାଇବାର ବିଧାନ ଦେଖି ମୋର ସହଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ପରିହାସରେ ପଚାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ଆଜି ଠାକୁର କେଉଁ ଦୁଆରେ ଭୋଗ ଖାଇବେ ?” ବାସ୍ତବିକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା ଯେ, ସେଥିଲାଗି ଏପରି ପରିହାସ ନିମନ୍ତେ, ଯଥେଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା ।

ସମ୍ବଲପୁର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆତିଥେୟତା ବିଷୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି କହିବାକୁ ଗଲେ ଅନେକ ସ୍ଥାନ ଚାଲିଯିବ । ସେଥିରୁ ବିରତ ରହି ମୁଁ ମୋର ଆଉ କେତେଗୋଟି ଅନୁଭୂତିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୀ ସଭାରେ ସଭାପତି କରି ସେ ସ୍କୁଲର ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାମାନେ ଥରେ ମୋତେ ନେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ମୋର ଅଭିଭାଷଣରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲି ଯେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କିମ୍ବା ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ ଚେୟାରମାନଙ୍କୁ ସଭାପତି କରି ଦେଇ ଥିଲେ ଲୋକେ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇଲା ପରି ସେମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଧନ ଓ କ୍ଷମତାଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଥଚ ମୋତେ ଡାକି ଖରାଖିଆ ମହାଦେବଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ପାଇବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ମୋର ଏକଥା କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦେଉଳ ନିକଟରେ ଏକ ଖରାଖିଆ ମହାଦେବ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦେଉଳ ନାହିଁ । ସେ ଖରା ବର୍ଷା ଖାଇ ମେଲାରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଚିଲ, ଶାଗୁଣା, କୁଆ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବସି ଝାଡ଼ା ଫେରନ୍ତି;—କୁକୁର ବିଲୁଆ ପରିସ୍ରା କରନ୍ତି; ତଥାପି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିରେ ଫୁଲ ବେଲପତ୍ର ଦିଅନ୍ତି । ମୋର ସମ୍ବଲପୁର ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ସେହିପରି ଖରାଖିଆ ମହାଦେବ ରୂପେ ବରଣ କରି ମହାନଦୀ କୂଳର ଏକ ପଡ଼ିଆରେ ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ, ଅଥଚ ବିଶେଷ ସହୃଦୟତା ସହିତ, ଗୋଟିଏ ସ୍ନେହର ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲେ । ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତମୁଦ ମାହାଲ ରଖାଯିବା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିଲା । ସେ ଘଟଣାର କେତେକ ମାସ ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ନେଇ ସମ୍ବଲପୁରବାସୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ଲାଟ ସାହେବଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ର ଦେଇଥିଲେ । ସେ ପ୍ରକୃତରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ । ସମ୍ବଲପୁରକୁ ହସ୍ତମୁଦ ମାହାଲ ତାଲିକାରୁ ବାଦ୍‌ଦେବା କ୍ଷମତା ତାଙ୍କର ବହୁ ପରିମାଣରେ ରହିଛି । ମୋର ବା

ମୋଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା କୌଣସି ଖରିଖିଆ ମହାଦେବଙ୍କର ସେ ପ୍ରକାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅଛି କେବଳ ଚିତ୍କାର କରିବାର ଶକ୍ତି । ମାତ୍ର ଏ ଯୁଗର ରାଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବହୁତ ଚିତ୍କାର ଅରଣ୍ୟରୋଦନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ହସ୍ତମୁଦ ମାହାଲ ତାଲିକାରୁ ଅଲଗା କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ୧୯୩୫ ସାଲ ବୈଠକରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ସରକାର ପକ୍ଷରୁ ମାନ୍ୟବର ହବାକ୍ ସାହେବ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରସ୍ତାବ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ମାନ୍ୟବର ହବାକ୍ ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଲାଟ ରୂପରେ ସମ୍ବଲପୁର ଗଲାବେଳେ ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟପୂର ଅଭିନନ୍ଦନ ଦେବା ଗୋଟିଏ ଯଥାର୍ଥ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଟେ ।

ସମ୍ବଲପୁର ବିଷୟରେ ମାନ୍ୟବର ହବାକ୍ ସାହେବ କି କି ବିଷୟ ଜାଣିଥିବାରୁ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ସମ୍ବଲପୁରର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଦାବି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆପତ୍ତି କରିଥିଲେ ସେ ଜାଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସମ୍ବଲପୁରର ଇତିହାସ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗରେ ଅନୁଗୁଳ ଏକାବେଳକେ ଅନୁନ୍ନତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଆଂଶିକ ଅନୁନ୍ନତ ଅଞ୍ଚଳ ଭାବରେ ରହିଥିଲା । ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଅନୁଗୁଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ପରି ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ସେନସସ୍ ରିପୋର୍ଟରୁ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯିବ । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ସ୍ଥାନର ସଂସ୍କୃତି ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଅଟେ । ସମ୍ବଲପୁର ଚୌହାନ ରାଜବଂଶଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହୋଇଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟଶାସନ ସେଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ତ୍ୟାଗଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦର୍ଶ ସେ ଜିଲ୍ଲାର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଥିଲା । କେବଳ ଅନୁଗୁଳ ପରି ସମ୍ବଲପୁରର ଦୋଷ ଯେ, ତାହା ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ବହୁଦିନ ପରେ ନିଜ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇ ଇଂରେଜ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଅନୁଗୁଳ ଜିଲ୍ଲାମାନ ଶାସନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନୁନ୍ନତ ବିବେଚିତ ହେବା ସେହି କାରଣ ଛଡ଼ା ଆଉ ତ କିଛି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ନିଜ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବଳରେ ବହୁଦିନ ସ୍ୱାଧୀନ ରହି ପାରିଥିଲେ । ତାହାରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଇଂରେଜ ଅଭିଯାନ ବେଳେ ସମ୍ବଲପୁରର ସେ କାଳର ଲୋକେ ଯଦି ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ି ନେଇ ସିଂହାସନରେ ବସାଇଥାନ୍ତେ, ହୁଏ ତ ଆଜି ସେମାନେ ଅନୁନ୍ନତ ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଜିଲ୍ଲା ହସ୍ତମୁଦ ମାହାଲ ହୋଇ ରଖାଯାନ୍ତା ନାହିଁ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଜି ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ହୃଦୟପୂର କମ୍ପନ ସହିତ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲି । ମୋର ମନେ ହୁଏ, ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଖରିଖିଆ ମହାଦେବ ଏହିପରି ସାମୟିକ ସମ୍ମାନ ପାଇଥିବେ, ତାହା ପାଇବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହିପରି ହୃତ୍କମ୍ପ ହୋଇଥିବ । କାରଣ ପ୍ରତିକାର କରିବାର କ୍ଷମତା ଯାହା ହାତରେ ଥାଏ, ସେ ପ୍ରତିକାର ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ପ୍ରତିକାର କରିବା ଲାଗି ଆବେଦନ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ଯାହା ହାତରେ ପ୍ରତିକାରର କ୍ଷମତା ନ ଥାଏ ସେ ନିବେଦନ ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ସବୁବେଳେ ନିଜର କ୍ଷମତାହୀନତା ଉପଲବ୍ଧି କରୁଥାଏ । ସେପରି ଲୋକ ହାତରେ କ୍ଷମତା ପଡ଼ିଲେ ସେ ହୁଏ ତ ପ୍ରତିକାର କରନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ହାତରେ କ୍ଷମତା ପଡ଼ି ସାରିବା ପରେ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଯେ ସବୁବେଳେ ଜନ୍ମିବ, ତାହା କୁହା ଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ତ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଅଛି । ରାଜନୀତିକ, ସାମାଜିକ, ଆର୍ଥିକ, ସାହିତ୍ୟିକ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଶା ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଛଡ଼ା ତାର ଗୋଟାଏ ଭୌଗୋଳିକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ସମଗ୍ର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଭିତର ଦେଇ ଯିବା ଛଡ଼ା ସୁଗମ ବାଟ ନାହିଁ । ଗୋଲନ୍ଥ ଷ୍ଟେସନ ଦକ୍ଷିଣରୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ଭିତର ନ ଦେଇ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱର ପଟରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଯିବାକୁ ହେଲେ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାର ଦୁଇଟି ପ୍ରଦେଶ ଦେଇ ଯିବାକୁ ହେବ । ଯିବା ଆସିବା ଖର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି କାରଣରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳଠାରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି କହିଲେ ଚଳେ । କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କଠାରୁ ସହଜଗମ୍ୟ । ଏସବୁ ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ ତାହା ଦେଖି ନିଜର ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭବ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା ।

ତା ପରେ ପୁଣି ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିବାରୁ ତାହାର ଆଇନ୍‌କାନୁନ୍ ଓ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଭିନ୍ନ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଲପୁରର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଧିକ ବଢି ଯାଇଛି । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ତାହାର ପ୍ରତିକାର ଯେବେ ଯାହା ଲୋଡ଼ା ଯାଇଛି, କିଛି ଫଳ ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ବା ଗୁରୁତର ହେଉ ପଛକେ, ଏ କଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଭାବରେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ରହିବା ଦ୍ୱାରା କେତେକ ପରିମାଣରେ ମିଳନ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତିତାରେ ଜାତୀୟ ମିଳନ କଦାପି ହୋଇ ନ ପାରେ ଏବଂ ହୋଇ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ବରଂ ସେଥିଯୋଗେ ଉତ୍କଳଜନନୀଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବଲପୁରର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସନ୍ତାନ ସମ୍ପର୍କ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅଦୃଢ଼ ହୋଇଅଛି ।

ମୋତେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଦେବାପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଯେଉଁ ସଭା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ପୋଲିସ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ପୋଲିସ ଅନୁମତି ସହିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଝାଡ଼ସୁଗୁଡ଼ାବାସୀମାନେ ପୋଲିସ ଆଇନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ନ ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ସଭା କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ । ଅନୁମତି ନେବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆବେଦନ ପତ୍ରର ନମୁନା ନ ଥିଲା ଏବଂ ସ୍ଥାନୀୟ ପୁଲିସ ଥାନାରେ ମିଳୁନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣାଗଲା । ବସ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଯାଇ ଦୂର ସ୍ଥାନରେ ସଭା କରିବାକୁ ମୁଁ ମନା କଲି । ସମ୍ବଲପୁରରେ ମୋର ଯେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଘଟି ଥିବାର ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନ ଥିଲି, ଝାଡ଼ସୁଗୁଡ଼ାରେ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ମୋ ପଛେ ପଛେ ବରାବର ଜଣେ ଗୁପ୍ତ ପୁଲିସ୍ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଏପରି କି ଖାଇବା ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେଥିରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅବଶ୍ୟ ଟିକିଏ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ; ମାତ୍ର ମୁଁ କହିଲି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଟି ବାଟେ ଯାହା ବାହାର କରିବା, ତାହା ସବୁ ଟିପି ନେବା । ତାଙ୍କର ଯେପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଟିବାଟେ ବାହାରୁ ଭିତରକୁ ଯାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ତାହା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଟିପି ନେବାକୁ ହେବ । ଅତଏବ ସେ ରହନ୍ତୁ । ତାପରେ ଗୁପ୍ତ ପୁଲିସ୍ ଅବାଧରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ରହି ପାରିଲେ ।

ବରଗଡ଼ରେ ମଧ୍ୟ ପୁଲିସ ଆଇନ ଚଳେ, ମାତ୍ର ସେଠାର ଲୋକେ ତାହା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ

ସେଠାକୁ ଯିବ ବୋଲି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଗୋଟାଏ ସଭାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାହା ଜଣା ପଡ଼ିବା ପରେ ସେମାନେ ପୁଲିସ ଆଇନର ବିଜ୍ଞାପନ ପାଇଗଲେ । ଫଳରେ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସଭା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁ ଓ ଦୁଇଜଣ ସମ୍ବଲପୁରୀ ବନ୍ଧୁ ପଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ଓ ଗଣେଶ ପ୍ରସାଦ ପାଢ଼ୀ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେ ବରଗଡ଼ ଯାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଆଂଶିକ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିବାକୁ ହେଲା । ମୁଁ ସେହିଠାରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇଗଲି । ବାଟରେ ବରପାଲିରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ କୁଟୀର ଦ୍ୱାରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । 'ପ୍ରଣୟବଲ୍ଲରୀ,' 'ଉତ୍କଳଲକ୍ଷ୍ମୀ' ଓ 'ତପସ୍ୱିନୀ'ର ଲେଖକ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବସି ବୀଣାପାଣିଙ୍କର ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ, ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରୁ ଭକ୍ତି-ଧୌତ-ନେତ୍ରରେ ତାହା ନିରୀକ୍ଷଣ କରି କିଛି ସମୟ ଠିଆ ହେଲି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ସେ କିପରି ଯେ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା କରୁଥିଲେ, ତାହା ପରିଦର୍ଶକ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କବି ଆଉ ସେ ସ୍ଥାନରେ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅମର ଆତ୍ମା ଉତ୍କଳର ଘରେ ଘରେ ବାଣୀ ରୂପରେ ବିରାଜିତ ହେଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଭୌତିକ ଦେହ ଘରଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ସମାଧି ଭିତରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଅଛି । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋତେ ସେଠାକୁ ଘେନିଗଲେ । ମୁ ସେଠାରେ କବିଙ୍କ ସମାଧି ନିକଟରେ ନିଜେ ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇ କବିଙ୍କ ଆରାଧନା କରୁଛି, ଏପରି ସମୟରେ ଜଣେ ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଅଁଳା ଫୁଲର ମାଳ ଧରି ସେ ଆଡ଼କୁ ଆସିବାର ଦେଖିଲି । ମନେ ମନେ ଭାବିଲି, ସେ ବୋଧହୁଏ କବିଙ୍କର କେହି ଭକ୍ତା-କବିଙ୍କ ସମାଧିର ସମ୍ମାନ ଲାଗି ଆସୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବିସ୍ମିତ ହେଲି ଯେତେବେଳେ ସେହି ଫୁଲମାଳଟି ହଠାତ୍ ମୋ ବେକରେ ଆସି ପଡ଼ିଗଲା । ବୟସ୍କା କହିଲେ—'ତୁମର କାଲି ଆସିବାର ଥିଲା, ଶୁଣିଥିଲି । କାଲିଠାରୁ ଏ ମାଳ ଗୁନ୍ଥି ରଖିଛି । ତୁମେ ମୋ ସାମାନ୍ୟ କୁଡ଼ିଆକୁ କାହିଁକି ଯିବ ? ତୁମ ଆସିବାର ଶୁଣି ମୁଁ ଧାଇଁଛି !' ବାସ୍ତବରେ ସେ ଧଇଁ ସଇଁ ହୋଇ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଛନ୍ତି, ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ଭଗୀରଥି ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚାବନ ବର୍ଷ ବୟସର ବୁଢ଼ା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବରଗଡ଼ଠାରେ ଦେଖିଥିଲି । ତାଙ୍କ ସରଳ ଖଦି ବସନ ଦେଖି ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ପ୍ରେମ ସେଥିରୁ ବୁଝିଥିଲି । ଭଗୀରଥି ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଦିନେ ଉପବାସ ରହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସାଂସାରିକ ବିଷୟ ସମ୍ପଦ ଛାଡ଼ି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ପାଇଁ ଦିନେ ଅନୁତାପ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ଉଭୟେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଯେ, ଦେଶଲାଗି ସେମାନେ ତ୍ୟାଗବ୍ରତ ଆଚରିଛନ୍ତି । ସମ୍ବଲପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବାଠାରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଛାଡ଼ିବା ମଧ୍ୟରେ ଚାରିଦିନରେ ମୁଁ ଶହେ ଖଣ୍ଡେ ଫୁଲମାଳ ସ୍ନେହ ଉପହାର ପାଇଥିବି । ତାହା ସବୁ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲା ମୁଁ ଥରେ ଖୋଜି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଭଗୀରଥିଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ସରଳ ଅଁଳା ମାଳଟି ଶୁଖି ଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ଅଛି ।

ସହକାର—ସପ୍ତଦଶଭାଗ—ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ

[୧୯୩୭ ମସିହା ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ଭାରତର ତତ୍କାଳିକ ଛଅଟି ପ୍ରଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସୀ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ଗୁଡ଼ିକର ଶାସନ-ଦାୟିତ୍ୱ ପଡ଼ିଥିଲା ସେହି ସେହି ପ୍ରଦେଶର ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧି ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ । ଭାରତ ଅବଶ୍ୟ ସେତେବେଳେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ତେବେ ସ୍ୱାଧୀନତା-ପଥରେ ଏକ ପଦକ୍ଷେପ କରିଥିଲା ।

ଏପରି ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ପରେ କେତେକ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖା ଯାଇଥିଲା । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନ କିପରି ଓ କାହିଁକି କାମ୍ୟ ତାହା ପରିସ୍ଫୁଟ କରିବା ଲାଗି ଏ ରଚନା ।]

ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଓ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଟା ଭଲ ତାହା କହିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂର୍ବେ କଣ ସିନା ଥିଲା, ଆଜିକାଲି ଆଉ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସେମାନେ କହିବେ, ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଅପେକ୍ଷା ରାଜତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସେମାନେ ନିଜ ଶ୍ରେୟ ଦିଗରୁ ଏ କଥା କହିବେ; କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ସବୁ ଯୁଗରେ ବା ସବୁ ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସମାନ ବୋଲି କୁହା ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣକଥିତ ରାଜାମାନେ ରାଜତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଭଲ ବୋଲି କହିଲେ ତା'ର ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ବୁଝା ଯାଆନ୍ତା, ଆଜିକାଲି ନରେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ମହାପାତ୍ର ରାୟ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜଗଦେବ ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନଙ୍କର ସେହି ଉତ୍ତରର ଅର୍ଥ ଠିକ୍ ତାହା ହେବ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେପରି ଅଛି, 'ମହତୀ ଦେବତା ହ୍ୟେଷା ନର ରୂପେଣ ତିଷ୍ଠତି', ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଅଛି—'ସ୍ୱସ୍ତି ପ୍ରଜାଭ୍ୟଃ ପରି ପାଳୟନ୍ତୁ ନ୍ୟାଯ୍ୟେନ ମାର୍ଗେଣ ମହୀଂ ମହୀଶାଃ' ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଗୋଟିଏ କଦାଚିତ୍ ଠିକ୍ ହୋଇ ନ ପାରେ । ପ୍ରଜାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଯେଉଁ ରାଜା ଶାସନ କରନ୍ତି, ସେହି କେବଳ ଦେବତା । ପୁଣି ଯେ ଦେବତା ସେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ରଖି ଶାସନ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହିପରି ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜା ଯେପରି ଥିଲେ, ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ସେହିପରି ଜଣେ ଜଣେ ଥିଲେ ।

ଏହି ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ କୁହା ଯାଇପାରେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଶାସନରେ ଜନତନ୍ତ୍ର ଓ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଭିତରେ ବିଶେଷ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ, ସେମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱରେ କ୍ଷମତା ରାଜାଙ୍କ ହାତରୁ ନେଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହାତରେ ରଖିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଚରମ କ୍ଷମତା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହାତରେ ଯେଉଁଠାରେ ଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଯେଉଁଠାରେ ଚାଲୁଛି, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ଲାଗି ଜଣେ ନିର୍ବାଚିତ କର୍ମମୁଖ୍ୟ ରହୁଛନ୍ତି । ସେହି କର୍ମମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଯାଏଁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ରହୁଛି । ଅର୍ଥାତ୍, ସେହିପରି କର୍ମମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ ଯଦି ରାଜା ବୋଲି ଧରାଯାଏ ତାହାହେଲେ ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ହିତଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଯାଏ ସେ ରାଜା ବା ଭାଷାନ୍ତରରେ ଦେବତା । ବାସ୍ତବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର 'ହିଟ୍‌ଲର', ମସୋଲିନ୍, ଫ୍ରାଙ୍କୋ, ଡି. ଭଲେରା ପ୍ରଭୃତି ଶାସକମାନେ ଦେବତା ଯୋଗ୍ୟ ପୂଜା ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାଉଛନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ସଭାପତିମାନେ

ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ଏସବୁ କେବଳ ରାଜା ବା ଶାସକମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶାସନ ଚଳାଇବା ଯୋଗେ ସମ୍ଭବପର ହେଉଅଛି ।

ଯୁଗ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଭେଦରେ ଯାହାହେଉ ପଛକେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନରେ ଯେ ସର୍ବଦା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରିବ ତାହା ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ରାଜାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବେଶି । ରାଜା ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ରାଜ୍ୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରକାର ପ୍ରୟାସ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ବେଳେବେଳେ ବିଦ୍ରୋହ, ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଆଦି ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ସେହି ପ୍ରୟାସରୁ ସଂଘ-ତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଦେଶରେ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । ସଂଘ-ତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଯେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଜାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବେଶି ସ୍ପୃହଣୀୟ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି, ତାହା ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଠିକ୍ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୋପାନ ହୋଇ ବାହାରି ନାହିଁ । ମଝିରେ ପ୍ରାୟ ସଂଘ-ତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ରହିଛି । ଏ ସଂଘ ପୁଣି ସ୍ଥାନ, କାଳ ଓ ଅବସ୍ଥା ଭେଦରେ କେବେ ସାନ କେବେ ବଡ଼ ହୋଇଅଛି । ଶାସନ କ୍ଷମତା ଯେଉଁଠାରେ ଯେତେ ବଡ଼ ସଂଘ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ, ପ୍ରଜାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ସେତିକି ବେଶି ସାଧିତ ହୋଇପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ଲୋକେ ସବୁଠାରେ ଦାବି କରନ୍ତି । ଏପରି କି ମୌଳିକ ମତଦାତାଙ୍କ ପରିସର ଯେତିକି ବେଶି ହୁଏ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିବାର ସଂଭାବନା ସେତିକି ବଢ଼େ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରେ ରାଜନୈତିକ ଗତି ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଛି । କେତେକ ଦେଶରେ ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସାରିଛି । ଆଉ କେତେକ ଦେଶରେ ତାହା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା ହେଉଅଛି । ଏହିପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଛି । ଶିକ୍ଷା ଓ ରାଜନୈତିକ ଜାଗରଣ ବଢ଼ିଲେ ସେହି ଦେଶ ସବୁ ଯେ ଜନତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ପ୍ରଶଂସା ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବରାବର କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ଶାସନରେ ଯେ ଦୋଷ କିଛିନାହିଁ, ତା ନୁହେଁ । ସେହି ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ତାର ଦୋଷାଦୋଷ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନରେ ଯେ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ଅଛି, ତାହା ସେମାନେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି; ଅନୁଭୂତିରେ ତାହା ଦେଖା ଯାଉଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ରାଜନୈତିକ ଚିନ୍ତାମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବିଷମ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଛି । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ରାଜତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ଚଳୁଥିଲା, ତାହା ପ୍ରତି ଆଉ ଲୋକଙ୍କର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ, ନ ରହିବାର କାରଣ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଘଟିଅଛି । ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜାମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି ରାଜତନ୍ତ୍ର-ଶାସନର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନଷ୍ଟ କରି ପକାଉଛନ୍ତି । ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣରେ ଲୋକେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଚିରପୋଷିତ ସମ୍ମାନ ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । ପରିଶେଷରେ ଇଂରେଜଶାସିତ ରାଜ୍ୟ ଓ ଗଡ଼ଜାତରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶାସନପଦ୍ଧତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ରାଜତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ବିତୃଷ୍ଣା ଆସିଛି । ଅଥଚ; ରାଜା ବା ଶାସକ ହାତରୁ କ୍ଷମତା ଛଡ଼ାଇନେବା ନିମନ୍ତେ ଯେତେ ବଳ ପ୍ରୟୋଜନ ସେ ବଳ ଜାତ ହୋଇନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମନରେ ଅଶାନ୍ତି ଯେତିକି ବଢ଼ୁଛି, ଶାସନ-ବିଭ୍ରାଟର ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଅଧିକ ହେଉଅଛି ।

କେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ କାହାକୁ ମାରି ପକାଉଛନ୍ତି, କେଉଁଠାରେ ବା ଖଜଣା ବନ୍ଦ

କରୁଛନ୍ତି । ଏସବୁ ହେଉଛି କେବଳ ଶାସନ କ୍ଷମତା ଜଣେ ଜଣେ ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ରାଜାଙ୍କ ହାତରୁ ଆଣି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ହାତରେ ରଖିବା ଲାଗି ।

କିନ୍ତୁ ଜନତନ୍ତ୍ରଶାସନର ଆକାର ସବୁଦେଶରେ ଯେ ସମାନ ହେବ ତାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ଶିକ୍ଷା, ଚିରପ୍ରଚଳିତ ସଂସ୍କୃତି, ମାନବ ଜୀବନର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଭେଦରେ ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ଆକାର ଓ ପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚୟ ଭିନ୍ନ ହେବ । ଫଳରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଜନତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ପ୍ରୟାସ ଯେପରି ଭାବରେ ଗତି କରିଛି ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯାହା ଫଳଲାଭ ହୋଇଛି, ଭାରତରେ ଯେ ଠିକ୍ ତାହାହିଁ ହେବ, କଦାପି ନୁହେଁ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେଉଁ ରାଜାମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତଲାଗି ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ରାଜା ନ ଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଜନତନ୍ତ୍ରଶାସନ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛାନୁବର୍ତ୍ତୀ ଶାସକମାନେ ବାହାରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏକପ୍ରକାର ସେହି ଢଙ୍ଗରେ ଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତିଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ କ୍ଷମତା ନ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଉଅଛି, ତାହା ପ୍ରାୟ ସେହି ଧରଣର; କିନ୍ତୁ ତାହା ସଂଘ-ତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଅଛି । ସଂଖ୍ୟାଧିକ-ଦଳ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେବା ପଦ୍ଧତି ଭାରତରେ କେବେ ତ ନ ଥିଲା, ତାର ପରିକଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଲୋକେ ସଂଘ-କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥିଲେ । ଦଳଗତ ଶାସନରେ ଯେ ସମୂହ-କଲ୍ୟାଣ ଅସମ୍ଭବ ତା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଦଳର କଲ୍ୟାଣ ସଂଖ୍ୟାଲ୍ପ-ଦଳର ଅକଲ୍ୟାଣରେ ସାଧିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ଯହିଁରେ ଆଶଙ୍କା ଅଛି ତା ଭିତରକୁ ଯିବା କେତେଦୂର ସଂଗତ ଭାବି ସ୍ଥିର କରିବା ଉଚିତ ।

କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ହାତରେ ନେଇ ଭାରତ-ଶାସନ-ଆଇନରେ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ ନିଜ ପରିକଳ୍ପନା ଅନୁସାରେ ଚଳାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସଶାସନ ହାତକୁ ନେବା ପୂର୍ବରୁ ଶାସନ ଯେପରି ରୀତିରେ ଚାଲୁଥିଲା, କେତେକ ଅବାନ୍ତର ବିଷୟ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ତା ଠାରୁ ବେଶି ପ୍ରଭେଦ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଶାସନରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଯେପରି ଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି, ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଅଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଦଳଗତ ଶାସନରେ ଭାରତର ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଘଟିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ସମୂହ-କଲ୍ୟାଣ ପରିକଳ୍ପନାରେ ଗଢ଼ା । ସେଥିପାଇଁ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ହୁଅନ୍ତୁ, ବା କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୁଅନ୍ତୁ, ସେମାନେ ସମୂହ କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରତି ପୂରାପୂରି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଦଳଗତ ସୁବିଧା ଆଡ଼କୁ ମନ ବଳାଇଲେ ସେଥିରେ ଯେ ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ, ବିଭ୍ରାଟ ଘଟୁଛି ମଧ୍ୟ । ତାହା ବନ୍ଦ କରିବା ଲାଗି ଦଳଗତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛି, ଅଥଚ ଫଳ ସେତେ ଭଲ ହେବାର ଦେଖାଯାଉନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୁକ୍ତି ଅଛି—"ନହି କଲ୍ୟାଣକୃତ୍ କଶ୍ଚିତ୍ ଦୁର୍ଗତିଂ ତାତ ଗଚ୍ଛତି ।" ଏ କଥା ତ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଭାରତର ସ୍ୱରାଜ୍ୟକାମୀମାନେ ଏକଥା ମନରେ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟକଲେ, ବିଭ୍ରାଟ ବନ୍ଦ ତ ହେବ, ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭର ବାଟ ଆହୁରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ପରେ ଯେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଆସିବାର ବିଧାନ ଭାରତଶାସନ ଆଇନରେ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ବିଲାତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଯେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରି ଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, ଏ ଦେଶରେ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ହୋଇଅଛି ଭାବିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନରେ ପବିତ୍ରତା ଯେତିକି ବଢ଼ିବ, ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ସେତିକି ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସଫଳ ହେବ ।

ନବଭାରତ—ଷଷ୍ଠ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ମିଥୁନ ୧୩୪୬ ସାଲ (ଜୁଲାଇ, ୧୯୩୯) ।

ଉନ୍ନତିରେ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ଥାନ

[ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ରଚନା କାଳରେ ଦ୍ୱିତୀୟ-ମହାସମର ଘନଘୋର ଭାବରେ ଲାଗି ଆସିଥିଲା । 'ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଗତ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ' ଯେ ସଂଘ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରବନ୍ଧରେ କୁହା ଯାଇଛି ତାହା 'ଲିଗ୍ ଅଫ୍ ନେସନ୍ସ' (League of nations) । ଦ୍ୱିତୀୟ-ମହାସମର ପରେ ସେପରି ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ାଗଲା, ମାତ୍ର ତା ନାମ ହେଲା 'ୟୁନାଇଟେଡନେସନ୍ସ (United Nations) ବା 'ଜାତିସଂଘ ।']

ଯୁଦ୍ଧ ଗୋଟାଏ ଆଦିମ ଯୁଗର ବ୍ୟାପାର ବୋଲି ସଚରାଚର ଲୋକଙ୍କର ଧାରଣା । ଏ ଧାରଣା ଯେ ଭୁଲ୍ ତା ନୁହେଁ । ଆଗେ ବହୁତ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା । ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ବିବାଦ ଲୋକେ ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଜମିର ସୀମା କେଉଁଠାରେ ହେବ, ବାଟରେ କେଉଁ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଆଗେ ଯିବେ, ପୋଖରୀରୁ ମାଛ କିଏ ମାରି ପାରିବ, ଏସବୁ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ଲାଗି ଲୋକେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶ୍ନମାନଙ୍କର ସମାଧାନ ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ବହୁତ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକେ ଏ ସବୁ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ନ ଯାଇ କୌଣସି ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏ ତୃତୀୟ ପକ୍ଷ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ଯେ ଯୁଦ୍ଧର ଭାବ ରହିଛି, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ ପ୍ରାଣୀର ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧଭାବ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ବୋଲି କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କ ଭିତରେ ହେଉ କିମ୍ବା ଜାତି ବା ଦେଶମାନଙ୍କ ଭିତରେ ହେଉ ତାହା ମନର ଏକ ଭାବର ବହିର୍ବିକାଶ ମାତ୍ର । ମନରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ନ ଜନ୍ମିଲେ କେହି କାହାରିକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଭାବ ମନରୁ ଏକାବେଳକେ ଦୂର କରିଦେଲେ ପ୍ରାଣୀର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଯେ କିପରି ସମ୍ଭବ ହେବ ତାହା ବୁଝିବା କଠିନ । ସେପରି ଭାବ ଆସିଲେ ହୁଏତ ତାହା କେବଳ ନିର୍ବାଣରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହେବ । ନିର୍ବାଣ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନର ଚରମ ସତ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ତାହା ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣ ଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ମନୋଭାବ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଶୀକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାକୁ ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ।

ଯୁଦ୍ଧ ଏକାଧିକ ଆକାର ଧରିପାରେ । ଯୁଦ୍ଧ କହିଲେ ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି ଯେ ଦୁଇ ଜଣ ବା ଦୁଇ ଦଳ ପରସ୍ପର ସହିତ ଲଢ଼େଇ କରିବେ, ହଣାମରା ହେବେ, ରକ୍ତପାତ ହେବ । ସବୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏହାହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦୁଇ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ହେଲା ପରେ ସେହି କଳହର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଯଦି ହଣାମରା ଓ ରକ୍ତପାତ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ହୋଇପାରେ, ତାହାହେଲେ ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତି, ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ ସଂପାଦିତ ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ । ତାହା ଠିକ୍ । ପୃଥିବୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାହିଁ ପ୍ରାଣୀ-ଜଗତର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ଧରା ଯାଇଅଛି । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ, ମନୋମାଳିନ୍ୟ, କଳହ ଆଦି ତ ହେବ; ଏପରି କି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ଅଛି, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ସବୁର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଦେବତାମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ କଳହ କରନ୍ତି । କେହି ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଲାଗି ତପସ୍ୟା କଲେ,

ଇନ୍ଦ୍ର ନାନା ଉପାୟରେ ସେ ତପସ୍ୟାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟାନ୍ତି । ଏପରି କି ଦେବତାମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ବେଳେ ବେଳେ ଲଢ଼ନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ତେବେ ଅସୁରଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଯେତେ ଗୁରୁତର ଭାବରେ ହୁଏ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିବା ଯୁଦ୍ଧ ସେତେ ହୁଏ ନାହିଁ । କେବଳ ସ୍ୱର୍ଗରେ କାହିଁକି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ପୃଥିବୀରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧଟାକୁ ଆଦର୍ଶ କରି ଧରାଯାଇ ନାହିଁ; ବରଂ ଯୁଦ୍ଧର ବିରୋଧହିଁ ଆଦର୍ଶ । ଯେଉଁଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ମୀମାଂସା ହୁଅନ୍ତା ସେଠାରେ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ କରାଯାଉ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେହି ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଭିତରେ ଯେ ଯୁଦ୍ଧଭାବ ରହିଛି ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ଅହିଂସା-ଯୁଦ୍ଧ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ନୂଆ କଥା ସର୍ବ ସାଧାରଣରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର ଲାଭ କରିଛି । ଅହିଂସା-ଯୁଦ୍ଧରେ ହଣାମରା, ରକ୍ତପାତ ଅବଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଯେ 'ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ସେଥିରେ ଯେ ହିଂସାର ଅଭାବ ନାହିଁ ସେକଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଗେ ଅପରାଧ ଲାଗି ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରାଯାଉଥିଲା, ସେଥିରେ ନୃଶଂସତାର ମାତ୍ରା ବେଶି ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବିଶେଷରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଦୋଷୀକୁ ଜିଅନ୍ତା ଚୁଲ ପକାଉଥିଲେ, କୁକୁର ଲଗାଇ ଦେଉଥିଲେ, ଦୁଇଟା ଗଛର ଡାଳ ନୁଆଁଇ ଆଣି ସେଥିରେ ଅପରାଧୀର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଛାଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ଅପରାଧୀର ଦେହ ସେଥିରେ ଦୁଇ ଫାଳ ହୋଇ ଚିରି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଦଣ୍ଡରେ ଏ ପ୍ରକାର ନୃଶଂସତା ଆଜିକାଲି ଆଉ ନାହିଁ । ଏପରିକି ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡ ଉଠାଇ ଦେବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦାବୀ ହେଉଅଛି; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଆଦିର ମାତ୍ରା ବହୁତ ଥିଲା, ତାହାର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ 'ବେଳେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ମରିଛି ବୋଲି ଟିକିଏ ମିଛ କହିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ନିରସ୍ତ୍ର ଲୋକକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ମରାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଏପରି କି ଶତ୍ରୁ ନିରସ୍ତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସଶସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଆସିବାପାଇଁ ସମୟ ଦିଆଯାଉ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ନିଶ୍ଚୟ ମନେ କରିଥିବେ ଯେ ସମାଜ ଉନ୍ନତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଧିକ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ହୁଏତ ସମୟରେ ତାହା ଏକାବେଳକେ ଲୋପ ପାଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ଘଟନାର ଗତି ସେ ଯୁଗର ଆଶାକୁ ଏକାବେଳକେ ଅଳୀକ କରି ଦେଇଛି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି ସେଥିରେ ମାନବ ସମାଜର ଉନ୍ନତିର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖା ଯାଇନାହିଁ । ପଚିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ୟୁରୋପରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ୁଥିବା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଯେ, ଯାହାକୁ ଯେତେ ମାରି ପାରିବ, ନ୍ୟାୟରେ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟାୟରେ ହେଉ, ବରଂ ନ୍ୟାୟର ପ୍ରଶ୍ନ ସେଠାରେ ଉଠୁ ନ ଥିଲା । ଉପସ୍ଥିତ ଯୁଦ୍ଧ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଟପି ଯାଇଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ଗତ ଯୁଦ୍ଧରୁ ଏହି ଟପିବାର ମଞ୍ଜି ପୋତା ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଛି ସେଥିରେ ଖାଲି ଯେ ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହଣାମରା, ରକ୍ତପାତ ହେଉଛି ତାହା ନୁହେଁ । ଏ ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ନିରୀହ, ନିରସ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟର ସାଧାରଣ ବାସିନ୍ଦା । ତାଙ୍କୁ ମାରିବାରେ ଯୁକ୍ତି ଦିଆଯାଉ ଅଛି ଯେ, ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ମଲେ ଦେଶର ଲୋକେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ରାଜ କୋଷରୁ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ହେଉ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ ।

କେହି କହିବେ ନାହିଁ ଯେ ପୂର୍ବକାଳ ଅପେକ୍ଷା ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ମାନବ ସମାଜ ଉନ୍ନତି ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉ ଅଛି ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝାଯାଉ ଅଛି ଯେ, ମାନବ ସମାଜର ଉନ୍ନତି

ବହୁତ ଘଟିଛି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଘଟନାରୁ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଉ ଅଛି । ଏହି ଉନ୍ନତି ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଘଟୁଥିବା ବ୍ୟାପାର ମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗ କରି ଦେଖିଲେ ବୁଝାଯିବ ଯେ, ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ପ୍ରକୃତରେ ଉନ୍ନତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ବରଂ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଓ ସାମାନ୍ୟ ଆୟାସରେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ସଂହାର କରିବା ଉନ୍ନତିର କାମ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ବିଷାକ୍ତ ବାଷ୍ପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣାଯାଉ ଅଛି । ରୋଗର ବୀଜାଣୁ ଶତ୍ରୁ-ରାଜ୍ୟରେ ବୁଣି ଦେଇ ଶତ୍ରୁର ସମୂହ ବିନାଶ ସାଧନ କରିବା କଥା ପଡୁଅଛି ।

ଏ ସବୁରୁ କଣ ମନେ ହେବ ଯେ,ମାନବ ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧର ଅବସାନ ଘଟିବ ? ଯୁଦ୍ଧ ହୁଏ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲେ, ସେହି ସ୍ୱାର୍ଥର ରକ୍ଷା ଲାଗି ଜଣକର ଜମିରୁ ଆଉ ଜଣେ ଫସଲ କାଟି ନେଲେ ଯୁଦ୍ଧର କାରଣ ଘଟିଯାଏ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ଯୁଦ୍ଧର ହେତୁ ବୋଲି ଧରାଯାଇ ଥାଏ । ଆଗେ କାମିନୀ ଲାଗି ଯେତେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିଲା ଏବେ ଆଉ ସେପରି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କାଞ୍ଚନ ପୂର୍ବପରି ଯୁଦ୍ଧର ହେତୁଭୂତ ହୋଇ ରହିଛି । ପୂର୍ବେ ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ କାରଣ ଥିଲା । ତାହା ଶିକାରୀମାନଙ୍କର ଶିକାର ଲିପ୍‌ସାପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଚେଙ୍ଗିଜଖାଁ, ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍, ଜୁଲିଆସ୍ ସିଜର୍, ଏପରିକି ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଯେଉଁ ସବୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ତାହା ନିଜର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ଲାଗି । ଏବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କାମିନୀ ଲାଗି ବା ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଚରିତାର୍ଥତା ପାଇଁ ହେଉଥିବା ଯୁଦ୍ଧ ପୃଥିବୀର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୋଧହୁଏ କ୍ରମଶଃ ଲୋପ ପାଉଅଛି । କିନ୍ତୁ ତାହା ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଲୋପ ପାଇଅଛି । କାଞ୍ଚନ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧର ମାତ୍ରା ସେତିକି ବଢ଼ୁଛି ।

କାହାରି ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଘଟିଲେ ତାହାର ପ୍ରତିକାର କରିବା ଲାଗି ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ଆବଶ୍ୟକ; କିନ୍ତୁ କଥା ହେଉଅଛି ଏପରି ଯୁଦ୍ଧର ମାତ୍ରା କେତେ ? ଜଗତରେ ଅନ୍ୟାୟ ସବଳ ପ୍ରତି କ୍ୱଚିତ୍ ହୋଇଥାଏ । ସବଳର ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାରର ସୀମା ନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରତିକାର ଲୋଡ଼ିବା କଥା । ମାତ୍ର ସବଳ ଓ ଦୁର୍ବଳ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁଠାରେ ବଳର ପ୍ରଭେଦ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ସେହିଠାରେ ନ୍ୟାୟ ଲୋଡ଼ା ହେଉଛି, ତାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ବଳ ପକ୍ଷରେ ନ୍ୟାୟ ଲୋଡ଼ିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆହୁରି ପୁଣି ଏହି ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିକାର କୌଣସି ତୃତୀୟ ପକ୍ଷର ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୋଡ଼ିବା ଯେତେ ସହଜ, ନିଜ ବଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଲୋଡ଼ିବା ଆଦୌ ସେତେ ସହଜ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଛି ତହିଁରୁ ଅଧିକାଂଶ ସବଳ ଆଡ଼ୁ ଆରମ୍ଭ ହେଉଛି ।

ଏହାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ପୂର୍ବକାଳ ଅପେକ୍ଷା ଆଜି କାଲି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ନୀତି ବଦଳି ଯାଇଛି । ପୂର୍ବେ ଲୋକେ ମୁଠାଏ ଖାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ପାରିଲେ ଜୀବନରେ ଆଉ ବିଶେଷ ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ସଭ୍ୟତା ଓ ଉନ୍ନତିର ମାର୍ଗ ବଦଳି ଯାଇଛି । ମୁଠିଏ ଖାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ରହିବାକୁ ସମାଜ-ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତା ପଣ୍ଡିତମାନେ ପଶୁ-ସୁଲଭ-ଜୀବନ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଜୀବନରେ ନୂଆ ନୂଆ ଅଭାବ ଅନୁର୍ଭବ କରିବା, ଅଭାବ ନ ଥିଲେ ତାହାର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଓ ସେହି ଅଭାବ ବିହିତ ଉପାୟରେ ମେଣ୍ଟାଇବା । ଏଥିରେ କଥା ହେଉଛି ଯେ, ଯେଉଁ ଲୋକ ବା ଜାତି ଜୀବନରେ ବେଶି ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ ତାହାକୁହିଁ ଅଭାବ ମେଣ୍ଟାଇବା ଲାଗି ଅଧିକ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଅଭାବ ମେଣ୍ଟାଇବା ଚେଷ୍ଟାର ପରିଣାମ ହେଉଛି ଯୁଦ୍ଧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ଦେଶ ଯେତେ ଉନ୍ନତ ହେଉଛି, ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ତାହାର ବେଶି ।

ଅବନତ ଦେଶମାନଙ୍କର ଏକେ ଯୁଦ୍ଧର ବଳ ତ ନାହିଁ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶକୁ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ପୃଥିବୀ ସବୁ ଦେଶ ହୁଏତ ଉନ୍ନତତର ଗୋଟାଏ ପାହାଚରେ ରହି ପାରନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ତ ହେଉନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଦେଶକୁ ଅନ୍ୟ ଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ପାହାଚରେ ଚଢ଼ିବାର ସୁବିଧା ନାନା କାରଣରୁ ମିଳି ଯାଉଛି । ବାଣିଜ୍ୟ, ବିଜୟ ପ୍ରଭୃତି ଉପାୟରେ ଉଚ୍ଚ ପାହାଚରେ ଥିବା ଦେଶ ତଳ ପାହାଚରେ ଥିବା ଦେଶ ମାନଙ୍କରୁ ଅର୍ଥ ଟାଣି ନେଉଛି । ଅର୍ଥ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୋଗ କରିବାର ସୁଯୋଗ ବଢ଼ୁଛି । ନୂଆ ନୂଆ ଭୋଗ ଲାଗି ଲିପ୍‌ସା ଜନ୍ମୁଛି ଓ ସେହି ଲିପ୍‌ସା ଚରିତାର୍ଥ କରିବାର ବାଟ ବରାବର ଖୋଜା ହେଉଛି । ଏହି ବାଟ ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ, ଏକଥା କହିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଦେଶରେ ଧନ ବଢ଼ିଲେ ଭୋଗ ବିଳାସ ସୁଯୋଗ ଯେତିକି ମିଳେ, ନୂଆ ନୂଆ ଭୋଗର ଆକାଂକ୍ଷା ସେତିକି ବଢ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ଦେଶରେ ବାଣିଜ୍ୟର ପରିସର ବଢ଼ାଇବା ଦରକାର ପଡ଼େ । ବୃହତ୍ତର ଇଂଲଣ୍ଡ, ବୃହତ୍ତର ଜର୍ମାନୀ ପ୍ରଭୃତି କଳ୍ପନା ସେହିଥିରୁ ବାହାରିଛି । ସେହିପରି ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ବୃହତ୍ତର ବଙ୍ଗର ଭାବ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ତାହା କେତେକ ପରିମାଣରେ କଥାରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ଅନୁକରଣ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଭିତରେ ଯେ ଆଦର୍ଶ ଖେଳୁନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ ।

ପୃଥିବୀଟା ଗୋଟାଏ ଭୀଷଣ ଦୋଷାବହ ବୃତ୍ତରେ ଗତି କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଧନ ବେଶୀ ହେଲେ ଭୋଗ ବଢ଼ୁଛି । ଭୋଗରୁ ନୂଆ ଭୋଗର ଲାଳସା ଜନ୍ମୁଛି । ପ୍ରଭାବର ପରିସର ବଢ଼ାଇ ପୁଣି ଅଧିକ ଧନଶାଳୀ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା ସେଥିରୁ ଉପୁଜୁଛି । ଲୋକେ ବେଶୀ ବେଶୀ ଦାବୀ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ନ ପାଇଲେ ରାଜ୍ୟର ରାଜ ଶକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ବାହାରୁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଉପନିବେଶ ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି । ଉପନିବେଶ ନ ଥିଲେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଏତେ ଧନଶାଳୀ ଓ ପ୍ରଭାବବାନ୍ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଜର୍ମାନୀର ଉପନିବେଶ ସବୁ ଚାଲିଯାଇ ଥିବାରୁ, ଲୋକେ ବିସ୍ତାରର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରିବା ଫଳରେ ଜର୍ମାନୀକୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଅଛି । ଧନ ଓ ଜନ ପରସ୍ପରର ବିରୋଧୀ ବୋଲି ଯେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରାଚୀନଯୁଗର ଧାରଣା ରହିଛି, ଆଧୁନିକ ପରିସ୍ଥିତି ତାକୁ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରୁଅଛି । ଧନ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧନ ଆସିବାର ବାଟ ମୁକ୍ତ କରିବା ଓ ଆସୁଥିବା ଧନକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ଦେଶରେ ଜନବଳ ବଢ଼ାଇବାର ନାନା ଉପାୟ କରାଯାଉଛି । ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି କୌଣସି ଦେଶ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କ ବିବାହର ବ୍ୟୟ ରାଜକୋଷରୁ ଦେଉଛନ୍ତି । ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ରାଜକୋଷରୁ ପୁରସ୍କାର ମିଳୁଛି । ଏହା ମୂଳରେ ଯେ ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାର ଭାବ ରହିଛି, ତାହା ବୁଝିବା ସହଜ ।

କାଳ ଯେତେ ଗଡ଼ୁଛି ଓ ସଭ୍ୟତା ଯେତେ ବଢ଼ୁଛି, ପୃଥିବୀରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର ପରିସ୍ଥିତି ସେତିକି ବେଶୀ ବେଶୀ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । କେବଳ ଜନ ବଳ ଯେ ଏଥିର ସହାୟକ, ସେକଥା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେଶର ଜନବଳ ଅବଶ୍ୟ ବେଶୀ; କିନ୍ତୁ ସେହି ଜନବଳ ସେମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତାର ଗୋଟାଏ କାରଣ । ସେହି ଜନବଳ ଯୋଗେ ସେ ଦେଶସବୁ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ନିଜ ନିଜକୁ ସେତେ ଭଲ ଭାବରେ ତିଆରି କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଭାରତବର୍ଷ ଓ ଚୀନ ପୃଥିବୀର ଦୁଇଟି ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଦେଶ । ଭାରତର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଚାଳିଶ କୋଟି ଓ ଚୀନ୍‌ର ପଚିଶ କୋଟି । ଏ ଦୁଇ ଦେଶ ତଳକୁ ଲୋକ ହିସାବରେ ରୁଷିଆ । ତାହାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ସତର କୋଟି । ରୁଷିଆ ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ଗୋଟାଏ ନୂଆ ବାଟରେ ଏବେ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଚାଲିଛି । ତାହାର ଫଳାଫଳ କଣ ହେବ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝି ହେଉନାହିଁ ।

ବାକି ଦୁଇଟି ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ଭାରତ ପରାଧୀନ । ଚୀନ ସ୍ୱାଧୀନ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇଟିଯାକ ଦେଶ ଯେ ଦରିଦ୍ର ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କେଉଁ ଦେଶର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ କେତେ ସେକଥା ହିସାବ କରି ବାହାର କରିବା ଭାରି କଷ୍ଟ କଥା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଭାରତର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବିଷୟରେ କେତେ ପଣ୍ଡିତ କେତେ ପ୍ରକାର ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଡିଗ୍‌ବି ସାହେବ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଭାରତରେ ଜଣପିଛା ବାର୍ଷିକ ଆୟ ସତର ଟଙ୍କା ଚାରିଅଣା । ଫିଣ୍ଡ୍‌ଲେ ସିରାଜ୍ କହିଛନ୍ତି, ଏକ ଶହ ଷୋହଳ ଟଙ୍କା । ଏତେ ବିସ୍ତୃତ ମତଭେଦ ଭିତରେ କେଉଁଟା ଯେ ଠିକ୍ କହିବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦର ପରିମାଣ ବାହାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ତାର ଗୋଟାଏ ଜଣାଶୁଣା ଓ ସାଧାରଣ ସ୍ୱୀକୃତ ମାପକାଠି ଅଛି । ଦେଶର ଜାତୀୟ ଧନ ସହିତ ସରକାରୀ ରାଜସ୍ୱର ଗୋଟାଏ ଅନୁପାତ ଅଛି । ସରକାରୀ ରାଜସ୍ୱ କେଉଁ ଦେଶରେ କେତେ, ସେଥିରୁ ସେହି ସେହି ଦେଶର ଜାତୀୟ ଧନର ପରିମାଣ ବାହାର କରିବାର ବାଟ ନିହାତି ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଚୀନ ଦେଶର ଜଣପିଛା ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ପ୍ରାୟ ଛ, ଟଙ୍କା । ଭାରତର ସାତ ଟଙ୍କା । ଏହା ସହିତ ୟୁରୋପର କେତୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠିଆ ଦେଶ ତୁଳନା କଲେ ବଡ଼ବଡ଼ ଦେଶମାନଙ୍କର କେତେ ଅସୁବିଧା ଅଛି ଦେଖାଯିବ । ବେଲଜିୟମ୍‌ର ଜଣପିଛା ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ଛଅ ଶହ ପଚିଶ ଟଙ୍କା । ଫ୍ରାନ୍‌ସର ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଛଅ ଶହ ପଚିଶ ଟଙ୍କା । ଇଂଲଣ୍ଡର ଦୁଇ ଶହ ଅଶୀ ଟଙ୍କା । ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଶମାନେ ଥରେ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରିଗଲା ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଅର୍ଥ ଶୋଷଣ କରି ସହଜରେ ଧନଶାଳୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ପ୍ରତି ଜଣେ ଲୋକ ଭାରତର ଆଠ ଜଣଙ୍କ ଆୟରେ ଧନଶାଳୀ ହୋଇ ପାରୁଛି । ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକୁ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଧନଶାଳୀ ହେବାକୁ ହେଲେ ଏହି ପୃଥିବୀ ପରି ଯୋଡ଼ିଏ ପୃଥିବୀରେ ନିଜର ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଏଥିରୁ ବୁଝାଯିବ ଯେ, ପୃଥିବୀର ସାନ ସାନ ଦେଶମାନଙ୍କର ଜନବଳ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଧନବଳ ବେଶି । ଜନବଳ ଅଭାବ ଯୋଗେ ନିଜ ନିଜର ଧନ ରକ୍ଷା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ଧନରୁ କିଛି ବ୍ୟୟ କରି ଯୁଦ୍ଧସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେଉଅଛି । ବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ମୂଳରେ ଏହାହିଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତି । ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଶମାନେ ଉନ୍ନତି ଓ ସଭ୍ୟତାର ଆଦର୍ଶ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଓ ନିଜ ନିଜର ପରିସର ବଢ଼ାଇବା ଚେଷ୍ଟାରେ ବାଧା ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଦେଶମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟଷ୍ଟିଗତ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର କ୍ଷେତ୍ର ଥିବ, ଯୁଦ୍ଧ ମନୋଭାବ ତେତେଦିନ ଲୋପ ପାଇପାରିବ ନାହିଁ, ବରଂ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ଆୟୋଜନ ସବୁ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ଓ ଅଧିକତର ଫଳ ଦେବାଭଳି କରାଯିବ । ତେଣୁ ଉନ୍ନତି ଯେ ଯୁଦ୍ଧର ଅନ୍ତରାୟ, ଏକଥା କେବଳ କଥାରେ ଠିକ୍ ହୋଇପାରେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ନୁହେଁ ।

ଅବଶ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ କରିବା ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଆଦର୍ଶ ଯେ ପୃଥିବୀ ଆଗରେ ଏକାବେଳକେ ରଖାଯାଇ ନାହିଁ ତାହା ନୁହେଁ । ସେହି ଆଦର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସଭା ସମିତି ବସୁଛି, ଆଲୋଚନା ହେଉଛି । ଏପରିକି ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଲା ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଘ ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ାଯାଇ ଥିଲା । ସେହି ସଙ୍ଘକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବା ଲାଗି କେତେକ ଉପାୟ କରାଯାଇ ଥିଲା । ସଙ୍ଘ ହାତରେ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କୋଟି ବ୍ୟୟ ଲାଗି ଦିଆଯାଇ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଆଗରୁ ଯେଉଁମାନେ ଲାଭବାନ୍ ହୋଇଥିଲେ ସଙ୍ଘଟା ସେହି ଜାତି-

ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଢ଼ା । କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିବା କିମ୍ବା ଲାଭବାନ୍ ନ ହୋଇଥିବା ଜାତିମାନେ ତାକୁ ନ ମାନିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାହିଁ ହେଲା । ସଂଘ ଥାଇ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାଲିଗଲା । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହିପରି ସଂଘ ଗଢ଼ି, ପୁଣି ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ କରି ପୃଥିବୀରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ହୋଇପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ହୁଏତ କୌଣସି ସ୍ଥାପିତ ଶାନ୍ତି ସଂଘକୁ ପ୍ରଚୁର ବଳଶାଳୀ କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଳମାଳ, ମାଡ଼ପିଟ୍ ବନ୍ଦ କରିବା ଲାଗି ଶିକ୍ଷକ ସର୍ବଦା ବେତଧରି ଜଗିଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ ପ୍ରକୃତରେ ଶାନ୍ତି ଅଛି ବୋଲି କେହି କହିବ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସଂଘ ହାତରେ ବିସ୍ତର ଟଙ୍କା ଓ ସୈନ୍ୟବଳ ଧରି ପୃଥିବୀର ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ କରାଇ ପାରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେହି ସଂଘ-ଶକ୍ତିର ଭୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧର ବାଟ ହୁଏତ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ତାକୁ କଣ ଶାନ୍ତି କୁହାଯିବ ? ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତିପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶ ସମାନ ସୁଯୋଗ ଓ ସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବେ । ତାହାହେଲେ ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ ହେବ ଓ ଶାନ୍ତି ମୈତ୍ରୀ ଭାବ ଆସିବ । ନ ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ଲୋକ ଓ ଧନ କ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧ ମଝିରେ ମଝିରେ ହଠାତ୍ ବାହାରୁଛି, ତାହାର ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ବାଟ ବନ୍ଦ କରିବା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ।

କଥାରେ ଅଛି 'ବାଉଁଶ ଫୁଲିଲେ ମରେ ।' ସେହିପରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସବୁ ରାଜ୍ୟ ଧନ ବଳରେ ଫୁଲି ଉଠୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପଶି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ସମୂହ କଲ୍ୟାଣ ପକ୍ଷରେ ଏହି ଆତ୍ମକ୍ଷୟ ବିଶେଷ ଦରକାର । ଯେତେ ଦିନ ଯାଏ ଜାତି ଜାତି ଓ ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ରହିଥିବ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ସଭ୍ୟତା ଯେତେ ବଢ଼ୁ ପଛକେ ପୃଥିବୀରୁ ଯୁଦ୍ଧ-ଭାବ ଲୋପ ପାଇବ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ଭାବ ଲୋପ ପାଇଲେ ନିର୍ବାଣ ଆସିବ କିମ୍ବା ନିର୍ବାଣ ସମୟ ପହଞ୍ଚିଲେ ଯୁଦ୍ଧ ଭାବର ଅବସାନ ଘଟିବ ।

ନବଭାରତ—ସପ୍ତମ ବର୍ଷ—ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ, ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା—ତୁଳ, ୧୩୪୮ ସାଲ (ଅଗଷ୍ଟ, ୧୯୪୧) ।

ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

[ବିହାର ପ୍ରଦେଶରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା ୧ । ୪ । ୧୯୩୬ ମସିହାରେ । ସେତେବେଳର ଓଡ଼ିଶାରେ ମାତ୍ର ଛଅଟି ଜିଲ୍ଲା ଥିଲା, ଯଥା—କୋରାପୁଟ, ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ. କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ସମ୍ବଲପୁର । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ଗଡ଼ଜାତଗୁଡ଼ିକ ମିଶିବା ଫଳରେ କେତେକ ଜିଲ୍ଲାର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଗଡ଼ଜାତମିଶ୍ରଣ ନ ଘଟିବା ପୂର୍ବରୁ ଏବଂ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶାର ଗଠନର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପରେ ଛଅଟି ଜିଲ୍ଲା ସମ୍ବଳିତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ରଖି ବିଷୟବସ୍ତୁ ଲେଖାଯାଇଛି ।]

ଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସହିତ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ସମ୍ପର୍କ ଘନିଷ୍ଠ । ଯେଉଁ ଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ, ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ରୋଗରେ ବେଶି ମରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ବେଶି ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏହି ମତ ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଛି ।

ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ସରକାର ସେ ଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ରାଜକୋଷରୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରାଯାଏ । ଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯେତିକି ଭଲ ହୁଏ, ଚିକିତ୍ସାରେ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଖର୍ଚ କମ୍ ହୋଇଥାଏ, ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ଅପେକ୍ଷା ଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ବେଶି ଦରକାର ।

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ନାନା ରୋଗରେ ଗ୍ରସ୍ତ, ଏଠାରେ ଧୋଇ ମରୁଡ଼ି ଯେପରି ଲାଗିରହିଛି, ରୋଗ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସବୁବେଳେ ଲାଗି ରହିଛି । କେତେବେଳେ ମେଲେରିଆ, କେତେବେଳେ ବସନ୍ତ, କେତେବେଳେ ବା ହଇଜାର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ବଢ଼ି ଆସିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୃତ୍ୟୁହାର ବେଶି । ଜନ୍ମହାର ଯେ କମ୍ ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଲୋକେ ଯେପରି ଜନ୍ମୁଛନ୍ତି, ସେହିପରି ମରୁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଗତ ଦଶ ବର୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ପରି ବେଶି ହାରରେ ବଢ଼ି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋଟା ମୋଟି ବଢ଼ିଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ତ ଏବେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରଦେଶ ହୋଇଛି । ତା ପୂର୍ବରୁ ବିହାର, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଏହାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଥିଲା । ଏହି ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଥିବାରୁ ଅବହେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ଯାତାୟତର ସୁବିଧା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉନ୍ନତିକର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ବେଶି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି କମ୍ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୃତ୍ୟୁହାର ବେଶି ହେଉଥିଲା । ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନେ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେହି ମୃତ୍ୟୁହାରରେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ସେ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଚିକିତ୍ସାର ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସିଥିଲା । ଏ କଥା ଯେ ଠିକ୍ ତା ତଳଲିଖିତ ବିଷୟରୁ ବୁଝାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତି ୩୨ ହଜାର ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ଲେଖାଏଁ ଡାକ୍ତରଖାନା ଅଛି । ମାତ୍ର ବିହାରରେ ପ୍ରତି ୬୧ ହଜାର, ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ପ୍ରତି ୪୧ ହଜାର ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତି ୪୫ ହଜାର ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଡାକ୍ତରଖାନା ରହିଛି । ବିହାର, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ—ସେହି ସେହି ପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଯେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇ ଯାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ଅତିରିକ୍ତ ଦୟା ଯୋଗେ ଏହା ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିବାରୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଆବଶ୍ୟକତା ଜନ୍ମିଥିଲା, ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅତିରିକ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ । ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଯାତାୟତର ଅସୁବିଧା, ଅବଶ୍ୟ ବେଶି ସଂଖ୍ୟାରେ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସିବାର ଆଉ ଗୋଟାଏ କାରଣ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି, ଅତିରିକ୍ତ ମୃତ୍ୟୁହାର ।

ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶା ସବୁଠାରୁ ଦରିଦ୍ର । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ପେଟପୋଷିବା ନିମନ୍ତେ ଘରୁ ଚାଲିଯାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବାସରେ ରହି କୌଣସି ପ୍ରକାର ପେଟ ପୋଷନ୍ତି । କୃଷି ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାରେ ଆୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ସରକାରୀ ଚାକିରି, ଡାକ୍ତରୀ, ଓକିଲାତି, ଦୋକାନଦାରୀ ବ୍ୟବସାୟ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଲୋକ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏତେ କମ୍ ଯେ ଓଡ଼ିଶାକୁ କୃଷିମୂଳକ ପ୍ରଦେଶ

ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷିରେ ଆୟ ବେଶି ହୁଏ ନାହିଁ। ଜମି ସେତେ ଉର୍ବର ନୁହେଁ। କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଜମିର ଉର୍ବରତା ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ କି ହାତରେ ସମ୍ବଳ ନାହିଁ। ତାପରେ ପୁଣି ଚାଷ ଜମିର ପରିମାଣ କମ୍। ପ୍ରତି ପରିବାର ପିଚ୍ଛା ହାରାହାରି ସାଢ଼େ ତିନି ଏକର ପଡ଼ିବ। ଏହା କେବଳ ହାରାହାରି ହିସାବ। ଜମି ନ ଥିବା ଲୋକ ଶତକଡ଼ା ୩୦।୪୦ ହେବେ। ଏକେ ଜମି ତ କମ୍, ତା ଉପରେ ପୁଣି ଧୋଇ ମରୁଡ଼ି ଅଛି। ଏ ସବୁ ପରେ ଯାହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଛି ଜୀବନର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥ କିଣିବାରେ ସେଥିରୁ ବହୁତ ହସ୍ତାନ୍ତର ହୋଇ ଯାଉଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ନ ରହି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଓ ବିଦେଶକୁ ମଧ୍ୟ ଚାଲି ଯାଉଛି।

ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ପ୍ରଦେଶ ତ 'ଦରିଦ୍ର' ଆଖ୍ୟା ପାଇଛି। ଲୋକେ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ଦୁର୍ବଳ ହେଉଛନ୍ତି। ତେଣୁ ନାନା ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରୁଛି। ଫଳରେ ମୃତ୍ୟୁହାର ବଢ଼ୁଛି। ଯେଉଁମାନେ ମରୁଛନ୍ତି ତ ମରୁଛନ୍ତି, ବାକି ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚି ରହୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ଦୁର୍ବଳ, ନିରାଶ୍ରୟ, ହତାଶ ଓ ହତୋତ୍ସାହ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହୁଛନ୍ତି। ନିଜ ନିଜର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବା ପ୍ରୟାସ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ବା ଉଦ୍ୟମଶାଳୀ କରି ପାରୁ ନାହିଁ। ଫଳରେ ପ୍ରଦେଶଟାଯାକ ଆଗକୁ ଗତି ନ କରି ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଚିର ବିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଚକ୍ରନେମିରେ ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଛି। ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗତ ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପୁଣି ପାଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ ବଢ଼ିଛି। ଘରେ ଲୋକ ବଢିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସ୍ପୃହଣୀୟ; କିନ୍ତୁ ସମୂହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ରୋମାଞ୍ଚ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ଏଇ ଯେ ନୂଆ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ଲୋକ ଦେଶରେ ଆସି ଠିଆ ହେଲେ, ଏମାନଙ୍କ ଖାଇବା ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ତ ସେପରି ବଢିନାହିଁ। ତେଣୁ ସେମାନେ ହା ଅନ୍ନ, ହା ଅନ୍ନ ହୋଇ ନିଜେ ବୁଲିବେ, କିମ୍ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବୁଲାଇବେ। କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ଚାରି ଲକ୍ଷ ଲୋକ ପ୍ରଦେଶ ବାହାରେ ରହି ନିଜ ନିଜ ପେଟ ତ ପୋଷୁଥିବେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପେଟ ପୋଷିବା ପାଇଁ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ପଠାଉଥିବେ। ସେ ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଆସିଲାଣି ଓ କ୍ରମେ ଏକାବେଳକେ ପଡ଼ିଯିବ।

ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୈତିକ ଅଧିକାର ଲାଗି ଯଥାସାଧ୍ୟ ଲଢିବାରେ ଲାଗିଛି। ଯାହା ସାମାନ୍ୟ ମିଳିଛି ସେଥିରେ ଭାଗୀ ହୋଇଛି। ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯାହା ମିଳିବ ସେଥିରୁ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଭାଗ ପାଇବ; କିନ୍ତୁ କେବଳ ସେତିକି ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ। ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ପଡ଼ିଥିଲା। ଏବେ ସବୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଏକତ୍ର ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହୋଇଛି। ତାହା ଏବେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହୋଇ ଗଲାଣି। ଏ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶା ଭାଗ୍ୟଗତିର ସେଇ ଚକ୍ରନେମି ବା ନିବଦ୍ଧ ବୃତ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ଅଗ୍ରଗତି କରିବା ଦିଗରେ କିଛି ଚେଷ୍ଟା ହୋଇ ନାହିଁ, ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଛି ମାତ୍ର। କୌଣସି ପ୍ରତିକାରର ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେବା ଏ ଲେଖାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, କେବଳ ଜଣକ ପକ୍ଷେ ତାହା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ପାରେ। ଦେଶର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼ୁ ମିଶି ନିଜ ନିଜର ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ, ଏ ନିବଦ୍ଧ ବୃତ୍ତ ଭାଙ୍ଗିବା ଅସମ୍ଭବ।

ନବଭାରତ—ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ମିଥୁନ, ୧୩୪୯ ସାଲ (ଜୁଲାଇ, ୧୯୪୧)

ଭାରତର ଅଚଳ ଅବସ୍ଥା

(୧୯୩୭ ମସିହା ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଭାରତୀୟ-ଜାତୀୟ-କଂଗ୍ରେସ ତତ୍କାଳୀକ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ ସାତଟିରେ ଓ ମୁସ୍‌ଲିମ୍-ଲିଗ୍ ଚାରୋଟି ପ୍ରଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ଜାତୀୟ-କଂଗ୍ରେସର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସାତଟି ପ୍ରଦେଶର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଇସ୍ତଫା ଦେଇଥିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ ପରିସ୍ଥିତି ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି ।)

ଭାରତ ସଚିବ ଏଥର ଯେଉଁ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ ଭାରି ଆଲୋଚନା ଚାଲିଛି । ଯେମିତି ମନେ ହେଉଛି, ଭାରତ ସଚିବ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାରତୀୟଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲା ଭଳି ବକ୍ତୃତା ଦେବେ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଇଥିଲା ଓ ସମାଲୋଚନା ହେଉଛି ତାହା ନ ହେବା ଯୋଗେ । ଭାରତ ସଚିବ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଭାରତ ବଡ଼ଲାଟ ହୁଅନ୍ତୁ, ଭାରତର ଏକମାତ୍ର ଦାବି ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ବିଷୟରେ ଯେ ସନ୍ତୋଷଜନକ ବକ୍ତୃତା ଦେବେ ଏ କଥା ପ୍ରଥମରୁ ଆଶାକରିବା କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତକୁ ଦଖଲ କରି ବସିଛନ୍ତି । ଭାରତବାସୀ ସେଥିରୁ ତାଙ୍କୁ ବେଦଖଲ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଆଉ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କଠାରୁ ମନକୁ ପାଇବା ଭଳି କଥା ଶୁଣିବାର କ୍ଷେତ୍ର ରହିଲା କେଉଁଠାରେ ? କ୍ଷେତ୍ର ରହୁଛି କେବଳ ଭାରତବାସୀ ଆଶା କରୁଛନ୍ତି ଯେ, ମାଗିଲେ ସ୍ୱାଧୀନତା ମିଳିବ । ମାଗିବା ଲୋକ କଅଣ କେବେ ନିଜ ମନ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରାପ୍ୟ ପାଇପାରେ ? ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଅଛି, ତପସ୍ୟା କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ଲୋକେ ବର ପାଉଥିଲେ । ଖାଲି ମାଗିଲେ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ କେବେ କେବେ କଠିନ ତପସ୍ୟାର ଦରକାର ପଡ଼ୁଥିଲା । ଭାରତବାସୀ ତପସ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କରୁ କରୁ ଯେ ମାଗି ପାଇବା ବୁଦ୍ଧି ଧରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଛି; ଅସୁବିଧା ହେଉଛି ସେହିଠାରେ । ଅଜଗର ସାପ ଯେତେବେଳେ ଆହାର ଗିଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ, ଆଙ୍ଗୁଳ ଆଙ୍ଗୁଳ କରି ଗିଳି ଚାଲିଯାଏ । ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧି ମନ୍ତ୍ରୀଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଆପେ ଆସି ଅଜଗର ପାଟିରେ ଗୋଡ଼ ପୂରାଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସାତଟା ପ୍ରଦେଶର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ବସିଲେ । ସରକାର ଅଜଗର ପାଟି ଭିତରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ନେଇଗଲେ । ଏତେବେଳେ ମାଗିଲେ କଅଣ ଗୋଡ଼ ପୂରେଇବେ ? ପୁଣି ଜାକଠ ମାକଠ କରି ଧରି ଗିଳିବାକୁ ବସିଲେ ସିନା ହେବ ?

ଇଂରେଜ ସରକାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଗ ତିଆରି କରି ଏ ଦେଶଟାକୁ ସେହି ଦୁର୍ଗ ଭିତରୁ ଚଳାଉଛନ୍ତି । ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ । ଲୋକପ୍ରତିନିଧିମାନେ ସେହି ଦୁର୍ଗ ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ବଳେ ସେଥିରୁ ତଡ଼ା ଖାଇ ଯାଇଥାନ୍ତେ; ତାହାହେଲେ ଏ ଦେଶକୁ ସେ ଯେଉଁ ଫାଶରେ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଠି କୋହଳ ହୋଇ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତା, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଗଣ୍ଠି କ୍ରମେ କୋହଳ ହେଲେ, ଦେଶଟା ଫାଶରୁ ମୁକ୍ତି ପାଆନ୍ତା । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଯେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭୁଲ କରିଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେ ଭୁଲ ସୁଧାରିବାକୁ ବାଟ ଯେତେ ଖୋଜିଲେ, ଆଉ ମିଳୁ ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ସରକାର ନାନା ବାହାନା ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ଏଠି ବଡ଼ଲାଟ ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ଗଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ତେଣେ ଭାରତ ସଚିବ ଟାଳଟୁଳି

କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏପରି ସମୟରେ ଏକମାତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି, ଯେଉଁ ଫାଶରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଆମକୁ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି, ସେହି ଫାଶ ଓଲଟାଇ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିବା । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯଦି ଲାଟ-ସାହେବଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତିକ ରଦ କରାଇ ପାରନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଯେ କଡ଼ାଏ ହେଲେ ଅଧିକାର ଅଛି ସେଥିରୁ କଅଣ ବୁଝାଯାଉ ନ ଥିଲା ? ଏବେ କିଏ ଶୁଣୁଛି ? ଦେଶଟା ଅଶୀବର୍ଷ ପଛକୁ ଚାଲି ଯାଇଛି । ୧୮୬୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ ଲାଟଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଦାତା ନ ଥିଲେ, ମନ୍ତ୍ରୀ ରହୁ ନ ଥିଲେ, ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ନ ଥିଲା, ଜଣେ ଲାଟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଠେଙ୍ଗା ପକାଇ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଇସ୍ତଫା ଦେବା ଦ୍ୱାରା ପୁଣି ସେହି ଠେଙ୍ଗାପକା ଶାସନକୁ ଆସିଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମାଗିଲେ କିଏ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବ ? ଭିକାରି ଭିକ ମାଗି ଆସି ଯଦି କହେ, ମୋତେ ଗୌଣି ପୂରାଇ ଚାଉଳ ନ ଦେଲେ ମୁଁ ନେବି ନାହିଁ, କେତେ ଜଣ ଗୌଣୀ ପୂରାଇ ଦିଅନ୍ତି ? ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଭିକାରି ମାଣେ ପାଇଲେ ଆଗେ ବାନ୍ଧି, ପୁଣି ମାଗେ, ସେ ହୁଏତ [illegible] ଥରକେ ତା ଗୌଣିକ ପାଇଥାଏ, କିମ୍ବା ଯଦି ଟିକିଏ ନାଲି ଆଖି ଦେଖାଇପାରେ, ତା ହେଲେ ଥରକେ ଗୌଣିକ ପାଏ, ମାତ୍ର ଖାଲି ମାଗିଲେ ସେ କଥା କେବେ ହୋଇ ପାରେନା । ଯେ ମାଗିବ, ସେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ପାଇବ । ଯେ ବଳ ଦେଖାଇ ଦାବି କରିବ, ସେ ଥରକେ ସବୁ ପାଏ, ଏହାହିଁ ଜଗତର ନୀତି ।

ଏ ତ ଗଲା ମୋଟା ମୋଟି ନୀତିର କଥା । ମାଗି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବାକୁ କେହି କହୁନାହିଁ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଅଳ୍ପ କରି ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବିବେକୀ ଲୋକର ପନ୍ଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ହେଉଛି, ବଳ ଦେଖାଇ ଥରକେ ପୂରା ଦାବି ହାସଲ କରିବା । ଭାରତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଧାନ ଭାବରେ ଦୁଇଟା ଫାଙ୍କ ରହିଛି । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ମେଳ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ମୁସଲମାନମାନେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁସଲମାନମାନେ ତାକୁ 'ହିନ୍ଦୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ' ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟ ଲୋଡ଼ି ନିଜେ ସେ ଆଖ୍ୟା ବରଣ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦରକାର ହେଉଛି, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ମିଶି ନିଜର ଦାବି ପୁଷ୍ଟ କରିବା ଆଉ ମିଶିବା ପାଇଁ ହେଲେ ଖାଲି ଦିନେ ବସି ମିଶିଲୁ ବୋଲି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ସେ ମିଶ୍ରଣଟା ଏକ ପ୍ରକାର ପିଲାଖେଳ ବୋଲି ଧରାଯାଇ ପାରେ । ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଶି ପାରିଲେ ମିଶିଲେ ବୋଲି ବୁଝାଯିବ । ଉଭୟ ମିଶି ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ଚଳାନ୍ତୁ । ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ଆସୁ, କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରକୁ ଉଭୟ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ ଛାଡ଼ି ଦଖଲ କରନ୍ତୁ, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନର ତଫାତ୍ ଧର୍ମ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନର ଏକତା ରାଜନୀତି ଭିତରୁ ବାହାରୁ, ଏହି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ମଞ୍ଜି ପୋତିବାର ସ୍ଥାନ ହେଉଛି, ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାରିଟା ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ମୁସଲମାନ ଲିଗ୍ ତରଫରୁ ଚାଲୁଛି । ଯେଉଁ ସାତଟା ପ୍ରଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା, କଂଗ୍ରେସ ଆଦେଶରେ ସେଠାରେ ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ଆଡ଼େଇ ହୋଇ ବଳେ ହାତରୁ କ୍ଷମତା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ଫଳରେ ମୁସଲମାନମାନେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିଖୁ ଥିବା ବେଳେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେ ଶିକ୍ଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବଳ ବଢ଼ୁଛି ବୋଲି କଅଣ ବୁଝାଯିବ ? ହିନ୍ଦୁସଂଖ୍ୟା ମୁସଲମାନ ସଂଖ୍ୟାର ତିନିଗୁଣ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ବଳ କଷାକଷି ବେଳେ କେବଳ ମୁଣ୍ଡଗଣତିରେ କାମ ଉଠେ ନାହିଁ ।

ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜନୀତିକସମସ୍ୟା ଯେପରି ଜଟିଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି, କୌଣସି ଗୋଟାଏ ପନ୍ଥାରେ ସହଜରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ନ ହୋଇପାରେ । ଜଣକୁ ଯେ ପନ୍ଥା ଭଲ ଦିଶୁଛି, ଆଉ ଜଣକୁ ନ ଦିଶିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ପନ୍ଥା ବାହାରିବ, ତା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ ଏବଂ ତେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସନ ସହିତ ଅସହଯୋଗ କରି ରହିବାକୁ ହେବ—ଏପରି ନୀତିରେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ହେବ ନାହିଁ । ପହଁରି ଶିଖି ପାଣିରେ ପଶିବା ନୀତି କଦାପି ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ପାଣିରେ ପଶିଲେ ଉବେଇ ଟୁବେଇ ହେଲାବେଳେ ପହଁରା ଆପେ ଆପେ ଆସିଯିବ । ଏପରି ଘଟନାରେ କଥାରେ କୁହାଯାଏ—'କାନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଲେ ବଜାଇ ଶିଖନ୍ତି' । ଆମେ ଗୃହଁଙ୍କୁ ବଜାଇ ଶିଖି ସାରିଲେ ପରେ ମୃଦଙ୍ଗ ଆଣି କାନ୍ଧରେ ପକାଇବୁ ।

ଜନ୍ମଭୂମି, ପାକ୍ଷିକ ପତ୍ରିକା—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧-୫-୧୯୪୧ ।

ଭାରତ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ସରକାରଙ୍କ ଚୁକ୍ତି

ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସହିତ ଭାରତର ସଂପର୍କ କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ । ଏତେ କାଳ ଉଭୟ ଦେଶ ଗୋଟାଏ ସରକାର ଅଧୀନତାରେ ଏକାଠି ରହିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସେତେବେଳେ ଭାରତର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଦେଶ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ପ୍ରତିନିଧି ଖାଲି ଯେ ଭାରତ ଜାତୀୟ ମହାସଭା କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ, ଭାରତ ସରକାର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ପଦସ୍ଥ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବ୍ରହ୍ମବାସୀମାନେ ବିହିତସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ବସିଥିଲେ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଇଂରେଜସରକାର ୧୯୩୫ ମସିହାର ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ ଫଳରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ଭାରତରୁ ଅଲଗା କରି ଦେଲେ । ଭାରତୀୟ ଓ ବ୍ରହ୍ମବାସୀ ଉଭୟଙ୍କ ଆପତ୍ତି କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ କାହାରି ଧାରଣା ନ ଥିଲା ଯେ, ପୁଣି ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷ ଭିତରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଭାରତବର୍ଷର ସଂପର୍କ ଏକାବେଳକେ ତୁଟାଇବା ପାଇଁ ସରକାର ଆହୁରି କିଛି ବିଧାନ କରିବେ ।

ସେ ବିଧାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇଅଛି । ଭାରତର ଲୋକେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଆୟତନ ତୁଳନାରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା କମ୍ । ଅନେକ ସ୍ଥାନ ପଡ଼ିଚି, ଅଥଚ କୌଣସି ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ହାତର ବଳରେ ସେହି ସବୁ ଅବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରାକୃତିକ ସୁବିଧା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଇଛି । ଭାରତରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶ୍ରମିକ ଯାଇ ମୁଣ୍ଡିଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ସେ ଦେଶର ଦୁଃଖ, ଜଞ୍ଜାଳ ସହି, ବନ, ପର୍ବତ, ପଡ଼ିଆରେ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗ ଭୋଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ଫଳରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ବିଭବଶାଳୀ ହୋଇଚି ଓ ତାହାର ବହୁତ ଲୁପ୍ତରତ୍ନ ଉଦ୍ଧାର କରା ଯାଇଛି ।

ଭାରତର ବିଶେଷ ଭାବରେ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରଦେଶ ଏଥିରେ ବେଶି ସଂପୃକ୍ତ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ,

ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, କଲିକତା, ଆସାମ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶ ବାହାରେ ଶ୍ରମିକ କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଯାଇ ରହିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ରହିଛି । ବନ୍ୟା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ରୋଗ, ଅଶିକ୍ଷା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଘୋଟିଛି; କିନ୍ତୁ ତାହା ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ରହି କାମ କରୁଥିବା ଏହି ଚାରିଲକ୍ଷ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ସମସ୍ୟା କିଛି ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଚାରିଲକ୍ଷ ଲୋକ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ରହି, ବାହାର ଧନରେ ନିଜ ନିଜର ପେଟ ପୋଷୁଛନ୍ତି ।

ତା ପରେ ପୁଣି ଜଣେ ହାରାହାରି ବର୍ଷକୁ ଟ ୧୦୦୯ ଙ୍କା ଯଦି ଘରକୁ ପଠାଉଥିବେ, ତାହାହେଲେ ବାର୍ଷିକ ୪ କୋଟି ଟଙ୍କା ବାହାରୁ ଏ ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସୁଛି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଏ ଟଙ୍କାରୁ ଜମିର ରାଜସ୍ୱ ସରକାରଙ୍କ ଖଜଣାଖାନାକୁ ଯାଉଛି । ଏ ଚାରିକୋଟି ଟଙ୍କା ଓ ଚାରି ଲକ୍ଷ ଲୋକ ବିଦେଶରେ ରହି ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବାରେ ଯଦି ଅନ୍ତତଃ ତିନିକୋଟି ଟଙ୍କା ଯାଉଥାଏ, ତାହାହେଲେ ମୋଟରେ ସାତକୋଟି ଟଙ୍କା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସୁଛି । ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ, ଟାଟାକମ୍ପାନୀରୁ ଓ ଆସାମ ଚା ବଗିଚାରୁ ତଡ଼ା ଖାଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରୁ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ବାର୍ଷିକ ଦେଡ଼ କୋଟି ଟଙ୍କା ଆସୁଥିଲା । ଏଥିରେ ଲୋକେ ଖାଇ ପିଇ କୌଣସି ମତେ ଚଳୁଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ଦେଡ଼କୋଟି ଟଙ୍କା ଭିତରୁ ସରକାରୀ ରାଜସ୍ୱ ରୂପରେ ଦେଡ଼ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସରକାରଙ୍କ ଖଜଣା ଖାନାକୁ ଯାଉଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ କଟକଣା କରାଗଲା, ତାହା ଫଳରେ ଏ ଟଙ୍କା ଆସିବାରେ ଘୋର ବାଧା ହଠାତ୍ ପଡ଼ିଯିବ । ଏବେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ଲୋକମତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଚିରକାଳ ଯାଏ ଯେ ନ ରହିବ, ତାହା ନୁହେଁ । ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକମତ ନ ନେଇ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ନିଜର ମତ ଜଣାଉଛନ୍ତି । ତାହା ଫଳରେ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଶୀଘ୍ର ଶ୍ରମିକବୈମୁଖ୍ୟ ଘଟିବ । ସେତେବେଳେ ସମ୍ଭାଳିବା ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ସରକାର ବୋଧହୁଏ ନ ଥିବେ, ପୂର୍ବରୁ ଅବଶ୍ୟ ଏ ସବୁ କଥା କୁହାଯାଇଛି, ଏହି ଧାରଣା କରି ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରଙ୍କ ମତ ନିଆଯାଇଛି । ଯଦି ନିଆ ଯାଇ ନ ଥାଏ, ତାହାହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରଙ୍କର ଭାରତ ସରକାର କରିଥିବା ଚୁକ୍ତିର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଦରକାର ।

ପ୍ରଥମ କଥା ହେଉଛି ଲୋକେ ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ୍ କାନୁନ୍ ଉପରେ ନିର୍ଭର ରଖି ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଆର୍ଥିକ ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ନୂଆ ସମ୍ପର୍କ ଗଢିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସମ୍ପର୍କ ଛିଡ଼ିଯିବା ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ରସାତଳରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ଯେ କୋଳ ଖାଇ ମଞ୍ଜି ପୋତିଛନ୍ତି, ସେ କଥା କେହି କହି ପାରିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇଲା ବେଳେ ବୁଝି ଶୁଝି ଧୀରେ ଧୀରେ କରିବା ଦରକାର ଏଥିରେ ତାହା ହୋଇନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଶ୍ରମିକମାନେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଯାଇ କାମ କରୁଥିଲେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯାଇ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେଠାରୁ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଚାଲିଆସିବା ଲାଗି ଏତେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରିବେ, ଏକଥା ଭାବିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଅମଳରେ ଶହେ ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସହିତ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଘଟିଛି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଘଟିଛି, ତାକୁ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଛିଣ୍ଡାଇବା ପାଇଁ ସମୟ ଲୋଡ଼ା । ତା ପରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର ତଥା ଭାରତର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳର ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ କେବଳ ଇଂରେଜ ଶାସନ କାଳରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ଏ ସମ୍ପର୍କ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆବହମାନ କାଳରୁ

ଚଳିଆସୁଛି । ସେତେବେଳେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ସହିତ ବ୍ରହ୍ମବାସୀଙ୍କ ଭେଦାଭେଦ ବା ମନୋମାଳିନ୍ୟ ନ ଥିଲା, ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ନୀତି ପ୍ରୟୋଗ ହେବା ଫଳରେ ବୋଧହୁଏ ଏ ଭେଦଭାବ ଚେଇଁ ଉଠିଛି ।

ତାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଗଲେ କ୍ଷତି ଯେ କେବଳ ଭାରତ ପକ୍ଷରେ ଭୟଙ୍କର ହେବ, ତାହା ନୁହେଁ; ବ୍ରହ୍ମବାସୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ହେବା ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ଭାରତରେ ଶ୍ରମ ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ କ୍ଷେତ୍ର ନ ଥିଲେ, ଏତେ ଲୋକ ଏଠାରୁ ଯାଇ ସେଠାରେ କାମ କରି ନ ଥାନ୍ତେ । ସେ କ୍ଷେତ୍ର କଅଣ ହଠାତ୍ ଏବେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଛି ? ଯଦି ଧରାଯାଏ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଲୋକେ ପାରିଗଲେଣି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରୁ ଶ୍ରମିକ ନେବା ଆଉ ଦରକାର ନାହିଁ, ତାହା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁବିଚାର ହେବାର ଅଛି । ତାହା ଏ ରାଜିନାମା ଦ୍ୱାରା ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ତା ପରେ ପୁଣି ସବୁ ଭାରତୀୟଙ୍କ ପାଇଁ ସମାନ ସର୍ତ୍ତ ହୋଇଛି । ଅବଶ୍ୟ ସର୍ତ୍ତ କଲାବେଳେ ତାହା ଭିତରେ କାହାରି ପ୍ରତି ବେଶି ସୁବିଚାର କରିବାର କ୍ଷେତ୍ର ରଖା ନଯିବାର କଥା; କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ବିଚାର କରିବାର ଥିଲା । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଲୋକଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଯେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କଠାରୁ ଭଲ, ତାହା ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ତୁଳନାରୁ ଜଣାଯିବ । ତେଣୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଲୋକେ ଯେତେ ପ୍ରବେଶିକା ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫିସ୍ ଦେଇପାରିବେ ଓଡ଼ିଆମାନେ କଦାପି ସେତେ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଫିସ୍ ଯେଉଁ ହାରରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି, ତାହା ହୁଏତ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର କିମ୍ବା ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ବେଶି ନ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରମିକମାନେ ସେପରି ଫିସ୍ ଦେଇ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଆଡ଼କୁ ଆଉ ମୁହାଁଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯଦି ଫିସ୍ ଓଡ଼ିଶାର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥାନ୍ତା, ତାହା ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ସେତେ ବାଧନ୍ତା ନାହିଁ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବା ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଲୋକଙ୍କୁ ଆଉରି ବେଶି ନ ବାଧିବାର କଥା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଥିବା ଚୁକ୍ତିର ପୁନର୍ବିଚାର ହେବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକମତ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଦରକାର । ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନଙ୍କର ବିହିତ ଉପାୟରେ ଲୋକମତ ସଂଗ୍ରହ କରି, ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲା ପରେ ତେଣିକି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲେ, ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କାହାରି ଆପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ, ହୁଏତ ଚୁକ୍ତି, ରାଜିନାମା କିଛି ଦରକାର ନ ହୋଇ ପାରେ, କଟକଣାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ବୋଲି ମନେ ନୋହିପାରେ ।

ଜନ୍ମଭୂମି— ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା— ତା ୧ । ୮ । ୧୯୪୧

ଉତ୍କଳରେ ଶିଳ୍ପ-ସଙ୍ଗଠନର ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଉତ୍କଳ ଅବଶ୍ୟ କୃଷି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଦେଶ, ଏଥିରୁ ଅବଶ୍ୟ କେହି ବୁଝିବେ ନାହିଁ ଯେ ଉତ୍କଳରେ କୃଷିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବେଶି । ବରଂ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ତାର ଠିକ୍ ଓଲଟା । ଉତ୍କଳ କୃଷିର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ଅତି ହୀନ । ଏକେତ ଦରିଦ୍ର ଚାଷୀର ମୂଳଧନର ଅଭାବ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଜମିଖଣ୍ଡମାନ ଏତେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଯେ ତାର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ତା ପରେ ଜମି ବହୁ ପୁରୁଣା ହୋଇ ଥିବାରୁ ଜମିରେ ଉର୍ବରତା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଉପରକୁ ଧୋଇ ମରୁଡ଼ି ଲାଗି ରହିଛି । ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୁଇ, ତିନଟା ଫସଲ୍ ହେଲେ ବା କଅଣ ହୁଅନ୍ତା, ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ଜମିରେ ବର୍ଷର ବାରମାସ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଧାନ ଫସଲ ହୁଏ ।

ଏହି କୃଷି ପ୍ରଧାନ ଉତ୍କଳରେ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଗି ଯେ କ୍ଷେତ୍ର ନାହିଁ, ତା ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଶିଳ୍ପ ହେଉ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳରେ ଶିଳ୍ପର ମୂଳ ଉପାଦାନ ପୂରି ରହିଛି କହିଲେ ଚଳେ । ଜଙ୍ଗଲରେ କାଠ, ବାଉଁଶ ପ୍ରଚୁର ଅଛି । ମାତ୍ର ସେ ସବୁର ଯେତେ ଅର୍ଥକରୀ ବ୍ୟବହାର ହୋଇପାରେ, ତାହା ହେଉ ନାହିଁ । କାଠ ଜାଳିବାରେ ଓ ବାଉଁଶ ଘରଛପର ଆଦିରେ ପ୍ରାୟ ଚାଲିଯାଉଛି । ଏ ସବୁରୁ ଦିଆସିଲି, କାଗଜ, ଜାହାଜ ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଜିନିଷ କରିବା ନିମିତ୍ତ କାଠର ପଟା, ତକତା ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ମାତ୍ର ଏ ଦିଗରେ ଆମର ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା ହେଉ ନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର କାଗଜକଳ ସମ୍ବଲପୁରରେ ହୋଇଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ନୁହେଁ ।

ଜଙ୍ଗଲ୍ ଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖାଲି ଯେ କାଠ, ବାଉଁଶ ଧରାଯିବ ତାହା ନୁହେଁ; ଉତ୍କଳର ଜଙ୍ଗଲରୁ ଚେର, ମୂଳ, ଫଳ, ଫୁଲ, ପତ୍ର ଆଦି ଯାଇ ବାହାରେ କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ବହୁତ ଔଷଧ ତିଆରି ହେଉଛି ଓ ସେହି ତିଆରି ଔଷଧ ଉତ୍କଳରେ ଆସି ବିକ୍ରୀ ହେଉଛି । ପ୍ରାୟ ତିନିବର୍ଷ ତଳେ କୌଣସି ଏକ ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ କମ୍ପାନୀ ଏହି ସବୁ ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ଲାଗି ଉତ୍କଳରେ ଗୋଟିଏ କାରଖାନା ବସାଇବାର ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିଲେ । ସେ ସୁବିଧା ବାହାରର ଲୋକଙ୍କୁ ନ ଦିଆ ଯିବା ଆପତ୍ତି ଯୋଗେ ତାହା ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ବିଦେଶରୁ ଭାରତକୁ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ଔଷଧ ଆସୁଛି ଏବଂ 'ବେଙ୍ଗଲ୍ କେମିକାଲ୍ କମ୍ପାନି' କଲିକତାରେ ତ ଖୁବ୍ ଛୋଟ ଆକାରରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଜିନିଷ ହୋଇଛି । ଉତ୍କଳରେ ଯେ ସେମିତି ଗୋଟିଏ କମ୍ପାନି ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତା ତାହା ନୁହେଁ ।

କଳାମାଟିରେ କପା ଭଲ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର କପା ସବୁଠାରୁ ଭଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ଉତ୍କଳରେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ବୁଣା ଯାଉଛି, ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରୁ ତୁଳା ଆସି ଏଠାରେ ସୂତା କଟାଯାଇ ଲୁଗାବୁଣାରେ ଲାଗୁଛି; ଅଥଚ ଉତ୍କଳରେ କଳାମାଟି ଜମି ବହୁତ ପଡ଼ିଛି । ମାତ୍ର ସେଠାରେ କପାଚାଷ ହେଉନାହିଁ; ହୁଏତ ହେଉଛି କୋଳଥ, ବିରି ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ ଲାଭଜନକ ଶସ୍ୟର ଚାଷ । ଉତ୍କଳରେ କପା ଚାଷ କରାଯାଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ଲୁଗାକଳ ହୋଇପାରନ୍ତା ଓ ସେ ଲୁଗା ଆମ ଦେଶରେ ଘରେ ଘରେ ବ୍ୟବହାର ହୋଇ

ପାରନ୍ତି । ଫୁଲନଗରୀ, ମାଣିଆବନ୍ଧ, ରଣପୁରୀ, ସମ୍ବଲପୁରୀ, ବ୍ରହ୍ମପୁରୀ ଲୁଗା ଓ ପାଟର ଖ୍ୟାତି ବିଶେଷ ଅଛି । ମାତ୍ର ଚେଷ୍ଟା ଅଭାବରୁ ସବୁ କ୍ରମେ ଲୋପ ପାଇ ଯାଉଛି ।

ଆଗେ ଲୁଣ ଆମଦାନି ଯୋଗେ ଉତ୍କଳ ବିଶେଷ ଧନଶାଳୀ ହୋଇଥିଲା । ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଲୁଣ ମାରିବା ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା, ସେତେବେଳେ ବିଲାତରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଲୁଣ ଆସୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିକାଂଶ ଲୁଣ ଏଡ଼େନରୁ ଆସୁଛି । ଅଥଚ ଭାରତର ଲୁଣବ୍ୟବସାୟ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ହେବା ଉଚିତ, ହେଉନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ କିଛି କିଛି ବା ହେଉଛି, ଉତ୍କଳରେ ଅତି କମ୍ । ସେ କାରଣରୁ ବାହାରୁ ଲୁଣ ଆସି ଉତ୍କଳର ଘରେ ଘରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଛି ।

ଉତ୍କଳର ଚାରିଟା ଜିଲ୍ଲା ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଥିବାରୁ ଲୁଣ ମାରିବାର ଯେପରି ସୁବିଧା ଅଛି, ମାଛ ମାରିବାର ସୁବିଧା ସେପରି ରହିଛି । ମାଛ ବ୍ୟବସାୟ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ଅତି ହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛି । ସମୁଦ୍ର କୂଳର ଲୋକେ ଅବଶ୍ୟ କଞ୍ଚା ସଜ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି, ମାତ୍ର ଦୂରକୁ ଯେ ମାଛ ଶୁଖୁଆ ହୋଇ ଯାଉଛି, ସେ ଶୁଖୁଆ ଏବେ ସୁଆଦ ହେଉନାହିଁ । ତା ପରେ ସେତେ ଦାମରେ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରୀ ହେଉନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଥିବାରୁ ବ୍ୟବହାର କେବଳ ମାଛ, ଲୁଣରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳର ନୌବାଣିଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏବେ ତାହା କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ବର୍ଷରେ ଥରେ କଦଳୀଡଙ୍ଗା ଭସାଇବାରେ ସ୍ମୃତିମାତ୍ର ରହିଛି । ଏ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା ହେଲେ ନୌଗଠନ ଓ ନୌବାଣିଜ୍ୟର ଉଦ୍ଧାର ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ।

ଏ ସବୁ ତ ଗଲା ମାଟି ଉପରେ ବା ପାଣିର କଥା । ଉତ୍କଳରେ ମାଟିତଳେ ବହୁ ଧନ ରତ୍ନ ରହିଛି, ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ତାଳଚେରର କୋଇଲା ଖଣି ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଏବଂ କେନ୍ଦୁଝରର ଲୁହାଖଣି ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ଏବେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଚୂନଖଣି ବାହାରିଛି । ବିସ୍ରାରେ ସିମେଣ୍ଟ ହେଉଛି । ଏହା ଛଡ଼ା ଅଭ୍ର, ସାଜିମାଟି (Soap-Stone) ତମ୍ବା, ଡୋଲୋମାଇଟ୍, କାଇନାଇଟ୍, ଆସ୍‌ବେସ୍‌ଟସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଖଣିମାନ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବାହାରୁଛି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମୁଗୁନି ପଥର ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି । ଏଭିତରୁ ଅବଶ୍ୟ ତାଳଚେର, କୋଇଲା, ସିଂହଭୂମି, କେଉଁଝର, ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଲୁହାପଥରର ଅବଶ୍ୟ ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଉତ୍କଳର ଏହି ଯେ ଲୁହାପଥର ବ୍ୟବହାର ଏଥିରେ ଭାରତର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଲୁହା ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲୁଛି । ଆଉ ଯେ କେତେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଧନ ମାଟିତଳେ କେତେ ଜାଗାରେ ଥିବ, ଖୋଜିଲେ ଜଣାପଡ଼ିପାରେ । ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଏ ଦିଗରେ ଯେତେ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି, ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ମନେ ନହେବାର କାରଣ ଅଛି ।

ସୁଯୋଗ ତ ବହୁତ ଅଛି । ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଛି କିଏ ? ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟାଏ କଣରେ ପଡ଼ି ରହିବା ଯୋଗେ ଏତେଂକ ତ ସରକାର ବା ଦେଶର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିପଥରୁ ଦୂରରେ ରହିଥିଲା, ତା ପରେ ପୁଣି କେହି ସମୂହଭାବରେ ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯେ ଅସୁବିଧା ଦୂର ହୋଇଛି, ତାହା ନୁହେଁ । ଏବେ ସିଂହଭୂମି, ମେଦିନୀପୁର ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ରହିଛି, ତା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ କମନ୍ତା କଣ, କ୍ରମେ ବଢ଼ୁଛି । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ଓ କଲ୍ୟାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତେ ଓ ଯେ ପ୍ରକାର ସହଯୋଗ ରହିବା

ଉଚିତ, ତାହା ଦେଶର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଅଭାବରୁ ହୋଇ ପାରନାହିଁ ।

ଏ ସବୁ ଅନ୍ତରାୟ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏକେ ଉତ୍କଳ ଦରିଦ୍ର, ଲୋକେ ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବାକୁ ପାଉ ନାହାନ୍ତି, ବ୍ୟବସାୟରେ ଖଟାଇବା ପାଇଁ ମୂଳଧନ ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଅଛି । ତା ପରେ ପୁଣି ସେହି ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍ପର୍ଶ ଓ ସହଯୋଗର ଅଭାବ । ମାତ୍ର ଏ ଅଭାବ ଏହିପରି ରହିଲେ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଯେ ବେଶି ଦିନ ପୃଥିବୀର ଉନ୍ନତି ଯୁଦ୍ଧରେ ଧାଇଁ ପାରିବ, ସେ ଆଶା ବିଡ଼ମ୍ବନା । ଖାଲି ଖାଇ, ପିନ୍ଧି ରହିବା ତ ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ, ମାତ୍ର ହେଲେ ସେତିକି ମାନବଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟତାର ବିକାଶ ଲାଗି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଯାହା ସବୁ ହେଉଅଛି, ଉତ୍କଳକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳ ଖାଲି କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ ହୋଇ ରହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । କୃଷି ରହିବ, ପୁଣି ତାର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରାଯିବ ଓ ତାହା ସହିତ ଦେଶରେ ନାନା ଶିଳ୍ପର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଶିଳ୍ପ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଲୋକବିଶେଷ ହାତରେ ନ ପଡ଼ି ଦେଶର ଜାତୀୟ ସଂପଦ ହେବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ଧନର ପ୍ରୟୋଜନ । ମାତ୍ର ଧନଠାରୁ ବେଶି ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ ମସ୍ତିଷ୍କର । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟର ସରକାରମାନେ ଏ ଦିଗରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା ନ କଲେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାକୃତିକ ସଂପଦ ସବୁ କେତେକ ଅବଶ୍ୟ ଲୁଚି ରହିଯିବ, ବାକି ସବୁ ଶୋଷକ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଯିବ । ଫଳରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ଖୋଳପା ମାତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧୬ । ୯ । ୧୯୪୧

ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ବିଷୟପରି ଶିକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଅଛି । ସେହି ପରମ୍ପରାକୁ ଛାଡ଼ି ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଗଢ଼ି ବସିଲେ ବିପ୍ଳବ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇପଡ଼ିବ, ସେହି ପରମ୍ପରା ଯୋଗେ ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ପଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାଯୋଜନାଠାରୁ ଯେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ପୃଥକ୍ ହେବ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଆବିସିନିୟା, ବ୍ରାଜିଲ, ଜାପାନ, ଋଷିଆ, ଏପରିକି ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଭୃତିରେ ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଯେପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ାଯାଇଛି ବା ଗଢ଼ାଯାଇପାରେ; ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷେ ତାହା ଅନୁକୂଳ ହେବନାହିଁ । ବହୁକାଳରୁ ଉତ୍କଳରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚୁର ହୋଇଛି । ପାଠଶାଳାମାନଙ୍କରେ ଲିଖନ, ପଠନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଶିକ୍ଷକବ୍ୟବସାୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପିଲାମାନେ ସେକାଳର ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା ଓ ପୁରାଣାଦି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଭାଗବତ ପାଠ ହେଉଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଯେ ଅକ୍ଷର ଶିଖିଥିଲେ ଓ ଲେଖିପଢ଼ି ଜାଣୁଥିଲେ ତା ନୁହେଁ, ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଲି

ସାକ୍ଷର କରିବା ହୁଏତ ସମାଜର ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ନିତାନ୍ତ ନିରକ୍ଷର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ ତତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ଲୋକ ଜଣେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠକୋଟିର ଦାର୍ଶନିକ ଥିଲେ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ଇଂରେଜ ଅମଳକୁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ସେ ବିଶେଷତ୍ୱ ରହିଥିଲା । ଫଳରେ ଉତ୍କଳ ଶତାଧିକ ବର୍ଷ ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନରେ ରହିବା ପରେ ସୁଦ୍ଧା ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ବିହାରର ତୁଳନାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାକ୍ଷରତା ଅଧିକ ଥିଲା । ନିଜ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ଅନୁକରଣରେ ବିଦେଶୀ ଇଂରେଜ ଭାରତର ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିଜ ହାତରେ ଧରି ବସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବେତନ ଖଞ୍ଜି ଦିଆଗଲା । ଫଳରେ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷାବିଷୟରେ ନିଜ ଉଦ୍ୟମ ଶିଥିଳ କରି ସରକାରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ବସିଲେ । ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ଆସିବାରେ ତନ୍ତ୍ରୀକୁଳ ଲୋପ ପାଇଲାପରି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରୁ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷକ ମାଠିବଂଶ ନାହାକକୁଳ କେଉଁଆଡ଼େ ଲୁଚିଗଲେ । ଜୀବନର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଛକୁ ପକାଇ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ସରକାରୀ ଚାକିରି ବାକିରି ଦ୍ୱାରା ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ବସିଲେ । ଲୋକଙ୍କୁ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନରେ କ୍ଷମ କରି ନ ପାରିଲେ ଜୀବନରେ ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ ଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ ହୋଇ ନ ପାରେ, ଅଥଚ, ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନହିଁ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରାୟ ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ଜୀବନଗଠନ କାମ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେଲାନାହିଁ ।

ବିଦେଶୀ ରାଜତ୍ୱରେ ଶିକ୍ଷାର ଏପରି ଅଧୋଗତି ଦେଖି ଭାରତର ମନୀଷୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ବିଦ୍ରୋହ ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦେଶୀ ରାଜତ୍ୱ ଅପସାରିତ ହେଲା ପରେ ଶିକ୍ଷାର ମାର୍ଗ ଏଣିକି କଣ ହେବ, ସେ ଦିଗରେ ଅନେକେ ଚିନ୍ତା କରିବାର ଦେଖାଯାଉଛି । ଦେଶର ଶାସକବର୍ଗ ମଧ୍ୟ ସେ ଚିନ୍ତାରେ ଭାଗ ନେଉଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପରିକଳ୍ପିତ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ଧରି ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ବସାଯିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଛି । ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିର ଉପାଦେୟତା ବିଷୟରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁଲୋକ ଏକମତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । କେତେକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମତ ଯେ, ମୌଳିକ-ଶିକ୍ଷା ଜାତୀୟ ଆକାଂକ୍ଷା ପୂରାପୂରି ପୂରଣ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା ଯେ ଅନନ୍ତକାଳ ନିମନ୍ତେ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ହୋଇଛି ତା ନୁହେଁ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସେଥିରେ ପରୀକ୍ଷା ଲାଗିଛି । ଏକ ଯୁଗର ଯୋଜନା, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗକୁ ଅନୁପଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟୁଛି । ସମାଜ ଓ ଜାତିର କ୍ରମବିକାଶରେ ଏପରି ଘଟିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଯୋଜନା ହେଉଛି, ତାହା ଯେ ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ଯୋଜନା ସେ କଥା କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ନିମ୍ନସ୍ତରର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଚାଲିଛି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତଦନ୍ତ କମିସନ ଉପର ସ୍ତରର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ଆଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷା ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ହେବା ଉଚିତ, ଏହା ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ; କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଶ ବା ଜାତି ପକ୍ଷରେ ଯେତେ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହେଉ ପଛକେ, ତାହା ଯେ ଶିକ୍ଷାର ଚରମ ଆକାର ନୁହେ, ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକତାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ମନୁଷ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଦେଖିଲେ, ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଲକ୍ଷ୍ୟରୁ ଦୂରକୁ ଯାଇ

ପାରିବ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ଦେଶ ଏକ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ସମୁଦ୍ର ପର୍ବତ ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ସୀମା ଭୌଗୋଳିକ ନିକ୍ଷେପ ମାତ୍ର ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ଗୋରା, କଳା, ବର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାଚକ୍ରର ପରିଣତି—ଏହି ଧାରଣା କ୍ରମେ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବାକୁ ବସିଛି । ଏହା ସ୍ୱୀକାର ନ କରି କୌଣସି ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଫୁଟାଇବାହିଁ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାର ଏକାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସମାଜର ହିତସାଧନ ଲାଗି ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ଲୋଡ଼େ, ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିରେ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଦରକାର । ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବଜାୟ ରଖି ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନ ଗଢ଼ାହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷାବଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚରିତ୍ର ପୁଷ୍ଟ ଓ ବଳିଷ୍ଠ ନ ହେଲେ, ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ସାର୍ବଜନୀନ ମୈତ୍ରୀଭାବକୁ ଅନ୍ତିମ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ରଖି ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ପରିକଳ୍ପନାରେ ସାର୍ବଜନୀନ ମୈତ୍ରୀକୁ ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତାହାହିଁ ଉତ୍କଳର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ସାର୍ବଜନୀନ ମୈତ୍ରୀ ଆଦର୍ଶରେ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯୋଜନା ସ୍ଥିର ହେବ, ଉତ୍କଳରେ ମଧ ତାହାହିଁ ଚଳିବ । ଉତ୍କଳ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା କଳ୍ପନା କରିବାର ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ । ତେବେ ସେହି ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ପାଦକ ମହାଶୟ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଲେଖାଯାଇ ପାରେ ଲେଖିବି । ଉତ୍କଳର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ଯେ, ସେଠାରେ ଆ-ଚଣ୍ଡାଳ ସମସ୍ତେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିବା ଲୋକ । ହୁଏତ ଶିକ୍ଷା ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମୀଚୀନ ନୋହିପାରେ । 'ସଂସ୍କୃତି' କହିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯଥାର୍ଥ ହେବ । ଯେଉଁ ଦେଶର ସଂସ୍କୃତି ଅଛି, ତାର ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ସେହି ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଗଢ଼ାହେବା ଦରକାର । ସଂସ୍କୃତିର ଜନ୍ମ ଶିକ୍ଷାରୁ, ସେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶିକ୍ଷା ଯେତିକି, ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା ମଧ ସେତିକି ହୋଇପାରେ । ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ପୁଣି ଶିକ୍ଷାର ଭିତ୍ତି ଗଢ଼ାହୁଏ । ସୁତରାଂ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନାରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ସାର୍ବଜନୀନ ସଂସ୍କୃତିର ଗଠନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଧରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ତେବେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି କ'ଣ ? ଏ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକମତ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାର ସଂଜ୍ଞା କିଏ କି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ହୁଏତ ଭାଷାର ବିବାଦ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ଯେ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ହେଉ ପଛକେ, ତା ବଳରେ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ଭଲ ଭାବରେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଗୁଣମାନଙ୍କରେ ଭୂଷିତ ହୋଇପାରେ, ତାକୁହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି କୁହାଯିବ । ଉତ୍କଳ ବହୁକାଳ ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ଜାତି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଗଢ଼ିଥିଲା । ସେହି ସାମର୍ଥ୍ୟ ବଳରେ ଆଜି ଏ ଭୌତିକ ଯୁଗରେ, ଜୀବନର ଘାତପ୍ରତିଘାତରେ, ଦୁର୍ବଳ ଓଡ଼ିଆ ମ୍ରିୟମାଣ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରବାସରେ ଯାଇ କଲିକତା ଯାମସେଦପୁର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ, ମିସ୍ତ୍ରୀକାର୍ଯ୍ୟ ଓ କ୍ରେନ ଉପରେ ଶୂନ୍ୟରେ ବସି କାମ କରିବାରେ ନିଜର ବିଚକ୍ଷଣତା ଦେଖାଉଛି । ଜାତିର ଏହି ସାମର୍ଥ୍ୟ ହୁଏତ ଉପୁଜିଛି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଓଡ଼ିଆର ଦେଉଳ ତୋଳିବା ପଟୁତାରୁ ।

ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଗଡିବାକୁ ହେଲେ ଉତ୍କଳରେ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା ଦରକାର । ଏଠାରେ ସେପରି କେତେ ଗୋଟି ବିଷୟର ନାମ ଦିଆଯାଇପାରେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ନୌବିଦ୍ୟା, ସମରକଳା । ଭାରତ ତଥା ପୃଥିବୀର କୃଷ୍ଟିକୁ ଉତ୍କଳର ଯଦି କିଛି

ଦେବାର ଥାଏ, ଦେଇପାରିବ ଏହିସବୁ ଦିଗରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରତି ଯାହା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ସେ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷା ଉତ୍କଳରେ ଚଳାଇଲେ ଉତ୍କଳକୁ ଜାତୀୟ ପ୍ରଗତିରେ ପଛୁଆଇ ଯିବାକୁ ହେବ । ବିଦେଶୀ ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ତାହାହିଁ ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ଆଉ କାରଣମାନ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଯେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଣ ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ । କି ବାଳକ, କି ବାଳିକା ସାଧାରଣ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ତେ ପାଇବେ । ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବର ଜନ୍ମଗତ ଦାବୀ । ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଜଗତରେ ଦେଖାଯାଏ, ମଞ୍ଜି ବୁଣିଦେଲେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଭଲ ମଞ୍ଜିରୁ ଗଜା ବାହାରି ଗଛ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଗଛ ସମାନ ଭାବରେ ବଢ଼େ ନାହିଁ, ଅନେକ ଗଛ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆକାରରେ ରହିଯାଏ । ସେ ସବୁ କାଟି ପକାଇବାକୁ ହୁଏ । ରଖାଯାଏ କେବଳ ସେହିସବୁ ଗଛ, ଯେଉଁମାନେ କି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗଛକୁ ଟପି ବଢିଯାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଘଟିଥାଏ । ସମସ୍ତେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇସାରିବା ପରେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ମତିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଜ୍ଞାନବଳରେ ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଶିକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ସେମାନେହିଁ ଅର୍ହ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ରହିଛି । ତା ଫଳରେ ଦେଶରେ ମାନସିକ ଅଧୋଗତି ଯେପରି ଘଟୁଛି, ବୃଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହେଉଛି । ଓଡ଼ିଶା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ଥିବା ବେଳେ ଶିକ୍ଷାର ସୁବିଧା ଯଥେଷ୍ଟ ପାଇ ନ ଥିଲା । ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେ ସୁବିଧା ମିଳିବା କଥା; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଗତ ଛଅବର୍ଷ ପରୀକ୍ଷା ଫଳରୁ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷା ଯେତେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଉଚିତ, ସେତେ ହେଉ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ ପରୀକ୍ଷା ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନରେ ଏହି ଛଅ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶତକରା ୫୫·୫ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ବାକୀ ୪୪·୫ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଉପାଧି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବା ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କ ହାରାହାରି ସଂଖ୍ୟା ତାଠାରୁ ଟିକିଏ ଅଧିକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଷାଠିଏ ତଳକୁ । ପରୀକ୍ଷାରେ ଏତେ ଛାତ୍ର ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ପ୍ରଭାବ ଜାତିପକ୍ଷରେ ଅତି ଭୟାବହ । ଏଥିରେ ଜାତିର ବିକାଶ ବାଧା ପାଉଛି, ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଖର୍ବ ହେଉଛି, ଯୁବକପ୍ରାଣ କଢ଼ି ଅବସ୍ଥାରେ ମଉଳି ପଡ଼ୁଛି । ତାଛଡ଼ା ବିସ୍ତର ଅର୍ଥନାଶ ମଧ୍ୟ ଘଟୁଛି । ପିଲାମାନେ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ରହି ପଢ଼ନ୍ତି ବୋଲି ଧରିଲେ, ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଚାରିବର୍ଷ ପ୍ରବାସରେ ରହି ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାୟ ଟ୨୦୦୲ ହିସାବରେ ପ୍ରାୟ ଜଣକେ ଟ୮୦୦୲ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି । ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବାର ମୋଟ ବ୍ୟୟ ସରକାର ତରଫରୁ ହେଉଛି ଜଣପିଚ୍ଛା ଟ୩୦୦୲ । ଏହିପରି ଜଣପିଚ୍ଛା ସର୍ବ ମୋଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଟ୧,୧୦୦ । ଗତ ଛଅ ବର୍ଷରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୭, ୩୭୫ ଜଣ ଫେଲ୍ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଖର୍ଚ୍ଚ ପୂରା ପୂରି ଅକାମୀ ହୋଇଛି ବୋଲି ଧରାଗଲେ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ଧନରୁ ଏ ବାବଦରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଛି ପ୍ରାୟ ଏକାଅଶୀ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ସେହିପରି ଉପାଧି ପରୀକ୍ଷାରେ ମୋଟ ଅର୍ଥନାଶ ହିସାବ କରି ଦେଖିଲେ ତାହା ଏକକୋଟି ଟଙ୍କା ଉପରକୁ ଉଠିବ ।

ଉତ୍କଳର ଶିକ୍ଷାଯୋଜନାରେ ଏହି ଜାତୀୟ କ୍ଷତି ହିସାବରେ ଆସିବା ଦରକାର । ତ୍ରୁଟି କେଉଁଠାରେ ଅଛି ଖୋଜି ବାହାର କରି ତାହାର ପ୍ରତିକାର ନ କଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଜାତିକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାର ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଆମ ଦେଶରେ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ପାଶ କଲା ପରେ ଯେତେ ଛାତ୍ର

ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଉଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ସେତେ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ କଲେଜରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଜାତିର ଶିକ୍ଷାସୌଧ ପକାଘର ପରି ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ; ଦେଉଳ ପରି ଗୋଜିଆ । ଆମ ଶିକ୍ଷାଯୋଜନାରେ ସେ କଥା କାହାରି ମନେ ନ ଥିଲା ପରି ବୋଧହେଉଛି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଜାତିର ନାଡ଼ି ଚିପି, ସାମର୍ଥ୍ୟ ବୁଝି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଏପରି କ୍ଷତିର ମାତ୍ରା ବହୁ ପରିମାଣରେ କମାଇ ହୁଅନ୍ତା । ଉତ୍କଳର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦେବା ଉଚିତ, ତାହା ଛଡ଼ା ଭୌଗୋଳିକ ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ଭୂତତ୍ତ୍ୱ, ବନବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ବିଷୟର ଶିକ୍ଷାଲାଗି ମଧ୍ୟ ବିଧାନ କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ତୁଳନାରେ ବନର ପରିମାଣ କେତେ ହେବା ଉଚିତ, ତାର ଏକ ଧରାବନ୍ଧା ଅନୁପାତ ଅଛି । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଦେଶରେ ସେ ଅନୁପାତ ରକ୍ଷା କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମାତ୍ର ଉତ୍କଳରେ ବୋଧହୁଏ ବନର ପରିମାଣ ସେ ଅନୁପାତ ଉପରେ ଅଛି । ସେହିପରି ଉତ୍କଳର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ମାଟିତଳେ ବହୁ ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ଲୁଚି ରହିଛି । ବନଜ ଓ ଖନିଜ ଉଭୟ ପଦାର୍ଥର ଯଥାର୍ଥ ବ୍ୟବହାରରେ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ଯେପରି ବଢ଼ିବ, ଭାରତରେ ସଂବୃଦ୍ଧିରେ ସେହିପରି ସହାୟତା ମିଳିବ ।

ଶିକ୍ଷାଯୋଜନାରେ ଆଉ ଏକ ବିଭାଗ ପ୍ରତି ଆଖି ବୁଜି ରହିହେବ ନାହିଁ । ଦେଶର ଶିକ୍ଷାଦାନ ରାଜଶକ୍ତିର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ରାଜକୋଷର ଅର୍ଥବ୍ୟୟରେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ହେବା କଥା; କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ସରକାର ନିଜେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନ କରି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଦେବା ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ ନାଳନ୍ଦା, ତକ୍ଷଶିଳା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଯୁଗରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶେ ଦେଶେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତଳସ୍ତରର ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଘ ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ପୁଷ୍ଟ କରିବା ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିର ଏକାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରିବ ଓ ହିତାହିତ ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝିପାରିବ । ଏହି ପରମ ଲକ୍ଷ୍ୟସାଧନ ଲାଗି ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଦେଶର ଶାସକ-ଶକ୍ତି ଶିକ୍ଷା-ଯୋଜନା ଗଢ଼ି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଶିକ୍ଷାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ବସିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଲୋପ ପାଇଯିବ । ସେ ଖାଇବ, ପିନ୍ଧିବ, ଶୋଇବ; କିନ୍ତୁ ତାହା ପଶୁତ୍ୱ ମାତ୍ର । ପୃଥିବୀର କେତେକ ଦେଶରେ ଶାସକଶକ୍ତି ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ନିଜ ହାତରେ ରଖି, ଲୋକଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ପ୍ରାଣୀସୁଲଭ ସୌଖୀନତା ଯୋଗାଇ ସେମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଲୋପ କରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ତାହା ସେସବୁ ଦେଶର ସାମର୍ଥ୍ୟରେ ଚଳିପାରେ । ଉତ୍କଳ ତଥା ଭାରତର ସାମର୍ଥ୍ୟ ତାହାର ବିରୋଧୀ । ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଲାଗି ଏକ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସଙ୍ଗଠନ ଗଢ଼ି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ରି ହାତରେ ଛାଡ଼ିଦେବା ଦରକାର । ରାଜନୀତିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଶାସକବର୍ଗ ତାକୁ ନିଜହାତରେ ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷାର ପରିଚାଳନା ମଧ୍ୟ ସେହି ସଙ୍ଗଠନ ହାତରେ ରହିବ । ସେପରି ଏକ ସଙ୍ଗଠନ ଦାୟିତ୍ୱ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ।

ତାପରେ ପୁଣି, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବାଳକବାଳିକାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ସମୟ ଏତେ ଅଧିକ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଦେଶରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆୟୁ ଆମ ଦେଶର ହାରାହାରି ଆୟୁ ଅପେକ୍ଷା ବହୁତ ବେଶି; ଯଥା—ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ୬୮ ବର୍ଷ, ଜର୍ମାନୀ ୬୯ ବର୍ଷ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ୬୫ ବର୍ଷ, ସ୍ୱିଡ଼େନ ୬୫ ବର୍ଷ, ଇଂଲଣ୍ଡ ୬୨ ବର୍ଷ । ଭାରତର ହାରାହାରି

ପରମାୟୁ ୨୭ ବର୍ଷ । ସେଥିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉପାଧି ଏମ. ଏ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତର ବର୍ଷ ଚାଲିଯାଉଛି । ବିଦେଶୀ ଭାଷା ଇଂରେଜୀ ମାଧ୍ୟମରେ ପଢ଼ା ଯାଉଥିବାରୁ ହୁଏତ ଏତେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଦରକାର ହେଉଥିଲା । ମାତୃଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଏହି ଦୀର୍ଘ ସତରବର୍ଷକୁ ବାରବର୍ଷରେ ରଖାଯାଇ ପାରିବ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷା ଛଅବର୍ଷରୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷକୁ କମାଇ, ପ୍ରାକ୍‌ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ସମୟ ଅକ୍ଳେଶରେ ସାତବର୍ଷରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରେ । ସେଥିରେ ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ଅପଚୟ ବହୁତ କମାଇ ହେବ । ତାଛଡ଼ା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଅଶିକ୍ଷା ଭିତରକୁ ଅଳ୍ପାଧିକ ଖସି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ତାହା ରୋଧ କରିବାକୁ ହେଲେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦରକାର । ପୁସ୍ତକାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ହୋଇପାରେ । ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନ ରାଜନୀତିକ ଦଳଗତ ହୋଇପଡ଼େ । ସୁତରାଂ, ଜନଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପୁସ୍ତକାଳୟ ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ପରିଚାଳନା ଦେଶର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାସଙ୍ଗଠନ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା—ମିଥୁନ, ୧୩୫୬ ସାଲ ତା ୨୬ । ୬ । ୧୯୪୯

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନବୀମାର ଭବିଷ୍ୟତ

୧୯୨୬ ମସିହାରେ ମୁଁ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇ ଆସିବା ପରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, "ତୁମର ଜମିବାଡ଼ି ତ ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ, ପରିବାରର ଭରଣପୋଷଣ ପାଇଁ କି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛ ? ମୋର ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଛଅ ଏକର ଜମିକୁ ଘରେ ଖାଇବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦଶ ଜଣ; ସୁତରାଂ, ତାଙ୍କର ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାର ଯଥାର୍ଥତା ଥିଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବେଳେ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ଥିଲା ସେବା, ତ୍ୟାଗ ଓ ଦୁଃଖବରଣ । ସେଥିରୁ ଫିଟି ଅର୍ଥାଗମର ଉପାୟ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁରୂହ ଜଣା ଯାଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କହିଲି, "ନା କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ମୋତେ ଦିଶୁନାହିଁ । ମୁଁ ବଢ଼େଇକାମ କିଛି କିଛି ତ ଜାଣେ । ହୁଏ ତ ତାରି ଆଶ୍ରୟ ନେବି; ନୋହିଲେ କେଉଁଠାରେ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଗୃହ ଶିକ୍ଷକ ହେବି । ବାର ହଜାର ଟଙ୍କା ମୋର କରଜ ଅଛି; ତାକୁ ତ ପୁଣି ଶୁଝିବାକୁ ହେବ ।"

ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଲେ, "ନା, ତାଠାରୁ ବେଶି ରୋଜଗାର କାମଟାଏ ଧର । ଲାଲ୍ ଲଜପତ ରାୟ ମୋତେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇନ୍‌ସ୍ୟୁରାନ୍‌ସ କମ୍ପାନୀର ଚିଫ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ହେବାକୁ ଲଗେଇଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ମାସିକ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ମିଳିବ ବୋଲି ସେ କହୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୁଁ କିଏ, ଜୀବନବୀମା କାମ କିଏ ? ତୁମେ ସେ କାମଟା କର, ପରିବାର ପୋଷି, କରଜ ଶୁଝି ପୁଣି ସେବାପାଇଁ ତିଆରି ହୋଇଯାଅ ।"

ସେ ଲାଲ୍ ଲଜପତ ରାୟଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖି ମୋତେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇନ୍‌ସ୍ୟୁରାନ୍‌ସ କମ୍ପାନୀର' ଚିଫ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ନିଯୁକ୍ତ କରାଇ ଦେଲେ ।

୧୯୨୮ ମସିହା ଆରମ୍ଭରୁ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ୧୯୨୯ ମସିହା ଆରମ୍ଭରେ ବର୍ଷକ ପରେ ତାଙ୍କର ମୋଠାରୁ ହିସାବ ନେବା ସ୍ଥିର ହେଲା । ମୁଁ ଜଣେ ଖର୍ଚ୍ଚୀ ଲୋକ ବୋଲି ସେ ଜାଣିଥିଲେ । ପନ୍ଦର ମାସରେ ମୁଁ କିପରି ଋଣମୁକ୍ତ ହେବି, ସେଥିପାଇଁ ମୋ ଆୟବ୍ୟୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ୧୯୨୮ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମ ଛଅମାସ ନ ବିତୁଣୁ ତାଙ୍କୁ ଇହଧାମ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ହେଲା ।

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ, ମାସିକ ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ କରିବା ମୋଭଳି ନୂଆ ଏଜେଣ୍ଟ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଜୀବନବୀମା ବ୍ୟବସାୟରୁ ଅତିରିକ୍ତ ଲାଭ ଉଠାଇବା କାହାରି ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କମ୍ପାନିମାନଙ୍କରେ ମାନେଜିଂ ଏଜେଣ୍ଟ ରହି ଲାଭରୁ ଅନେକ ଅଂଶ ନେବା ନିମନ୍ତେ ଭାରତୀୟ କମ୍ପାନି ଆଇନରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନିରେ ମାନେଜିଂ ଏଜେଣ୍ଟ ରହିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । କର୍ମୀରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଏଜେଣ୍ଟମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିମାଣ ଅନୁରୂପେ କମିଶନ ମିଳେ ମାତ୍ର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କମ୍ପାନିମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନିରେ ବେତନଭୋଗୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବେତନ ହାର ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ । ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନିର ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ସରକାର କଡ଼ା ଆଇନ କରିଛନ୍ତି । ଅନୁଭବ ଅନୁସାରେ ଆଇନକୁ କ୍ରମଶଃ ଥରକୁଥର ଅଧିକ କଡ଼ା କରାଯାଉଛି । ସରକାରୀ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବୀମା ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ ଯେତେ ଅଛି, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ ସେତେ ନାହିଁ ।

ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନି ନିଅଣ୍ଟିଆ ଲୋକଙ୍କ ସଞ୍ଚିତ ଟଙ୍କାରେ କାରବାର କରନ୍ତି ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସରକାର ତାକୁ ଭଲଭାବରେ ଜଗନ୍ତି । ତା ଲାଭର ଅଧିକାଂଶ ବୀମାକାରୀମାନେ ପାଆନ୍ତି; ଅଳ୍ପାଂଶ ପାଆନ୍ତି ଅଂଶୀଦାରମାନେ । ବିଭିନ୍ନ କମ୍ପାନିର ହିସାବପତ୍ରରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଅଂଶୀଦାରମାନେ ଲାଭାଂଶରୁ ଅଳ୍ପ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଶଭାଗରୁ କେବଳ ଭାଗେ ପାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୁରୁଣା କମ୍ପାନିମାନେ ଅଂଶ ବାବଦରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ନଗଦ ଟଙ୍କା ଉପରେ କିଏ ଶତକରା ଅଶୀ ଟଙ୍କା, କିଏ ଶତକରା ଶହେ ଟଙ୍କା ଓ କେହି ବା ଶତକରା ଦେଢ଼ଶହ ଟଙ୍କା ଲାଭ ବର୍ଷକୁ ନେଉଛନ୍ତି । ବୀମାକମ୍ପାନୀର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବିଷୟରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କିଛି ଜ୍ଞାନ ଅଛି, ଏଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଲାଭାଂଶର କାରଣ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ।

୧୯୪୮ ମସିହାର ସରକାରୀ ବିବରଣୀରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଭାରତରେ ସର୍ବମୋଟ ୧୯୧ ଗୋଟି ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନି ଥିଲା । ସେଥିରୁ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ କେତେଗୋଟି କମ୍ପାନି ଥିଲା; ତଳ ତାଲିକାରୁ ଜଣାଯିବ ।

ବମ୍ବେଇ	—୭୪	ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ	—୪୪
ମାନ୍ଦ୍ରାଜ	—୨୪	ପୂର୍ବପଞ୍ଜାବ	— ୯
ଦିଲ୍ଲୀ	—୧୬	ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ	— ୮
ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ	- ୩	ବିହାର	— ୧
ଆସାମ	— ୧	ଆଜମିର-ମାରବାଡ଼୍	—୧
ବିଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟସମୂହ	—୧୦		

ଉପରୋକ୍ତ ତାଲିକାରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ବମ୍ବେଇ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ଦିଲ୍ଲୀରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବୀମାକମ୍ପାନି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବିହାର ଓ ଆସାମରେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରହିଛି, ବୀମାକମ୍ପାନି ନ ଥିବା ପ୍ରଦେଶ ହେଉଛି କେବଳ ଓଡ଼ିଶା । ଦେଢ଼କୋଟି ଲୋକ ବାସ କରୁଥିବା ଏକ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବୀମାକମ୍ପାନି ନ ଥିବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ବେଶ୍ ପଡ଼ୁଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନବୀମା ଅବଶ୍ୟ ବେଶି ହୁଏ ନାହିଁ । ଜୀବନବୀମାରେ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ କରିବା

ଅପେକ୍ଷା ଲୋକେ ନିଜ ନିଜ ଘରେ, ଯେ ଯାହାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ, ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ମଣନ୍ତି । ଅଧିକ ସଞ୍ଚୟ କରି ନ ପାରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇପାରେ । ଏଥିରେ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ନିଜ ହାତରେ ରହେ ଓ ପର ହାତରେ ପଡ଼ି ନଷ୍ଟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥାଏ; ମାତ୍ର ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉ, ବନ୍ଧ୍ୟା ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହେ ମାତ୍ର । ପୁଣି ତା ଉପରକୁ ଗୃହଦାହ ଓ ଚୋରିଆଦିରେ ନଷ୍ଟ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଥାଏ । ଅର୍ଥ କେବଳ ସଞ୍ଚୟରେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରେ ନାହିଁ, କରେ ଉତ୍ପାଦନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ । ଘରେ ଘରେ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଯେତେ ଯତ୍ନରେ ରହିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବଢ଼ାଇବାରେ ସହାୟତା କରେ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ନିଜର ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନି ନଥିବା ଯୋଗେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ କେବଳ ଯେ ନ ବଢ଼ୁଛି ତା ନୁହେଁ, ବଢ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ମଧ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଉଛି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଭାରତରେ ଜୀବନବୀମାର ପରିମାଣ ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ । ଭାରତରେ ହାରାହାରି ଶତକଡ଼ା ପ୍ରାୟ ଅନେଶୋତ ଜଣ ଜୀବନବୀମା ନ କରି ରହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶତକଡ଼ା ଅନେଶୋତ ଅଧେ ରହୁଥିବେ । ଭାରତରେ ହାରାହାରି ଜଣପିଚ୍ଛା ଜୀବନବୀମାର ପରିମାଣ ଦଶଟଙ୍କା ହୋଇପାରେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ତିନି ଚାରି ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ହେବ । ଓଡ଼ିଶାରେ ନିଜର ବୀମାକମ୍ପାନି ନ ଥିବା ଏହି ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦତାର ଗୋଟିଏ କାରଣ, ହୁଏତ ବଡ଼ କାରଣ । କଟକରେ ବୀମାକମ୍ପାନିର ଅଫିସ ରହୁଥିଲେ ବୀମାର ପରିମାଣ ବୋଧହୁଏ ଆହୁରି ବଢ଼ନ୍ତା । ବୀମା କରିପାରିବା ଲୋକେ ପାଣିକୁ ଟଙ୍କା ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ଭାବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୀମା ବାବଦରେ ବାର୍ଷିକ ଯେତେ ପ୍ରିମିୟମ୍ ଆଦାୟ ହେଉଛି, ତାହା ସବୁ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରକୁ ଚାଲି ଯାଉଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଜାତୀୟଜୀବନ ଗଠନ କରିବାରେ ତହିଁରୁ କପର୍ଦ୍ଦକ ସୁଦ୍ଧା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।

ବୀମାକମ୍ପାନି ଏକା ବେଳକେ ନ ଥିବା ଯେପରି କ୍ଷତିକର, ବମ୍ବେଇ ପଶ୍ଚିମ-ବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଅତିରିକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାରେ ରହିଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କ୍ଷତିକର; କାରଣ କମ୍ପାନିର ବହୁଳତା ଯୋଗେ ଅନେକ ଦୁର୍ବଳ କମ୍ପାନି ତଳେ ପଡ଼ି ରହୁଛି ଏବଂ ସେ ସବୁରେ ଯେଉଁମାନେ ବୀମା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଯେପରି ପୁରା ଲାଭବାନ୍ ହୋଇପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ସେ ସବୁର ଅର୍ଥ ସେହିପରି ଜାତୀୟ ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧି ସାଧନରେ ଲାଗିପାରୁ ନାହିଁ । ଭାରତର ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓ ବିଭବ ଅନୁସାରେ, ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ବୀମା କମ୍ପାନି ରହିଲେ ଯେପରି ସେଥିରୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଜାତୀୟ ଲାଭ ଉଠାଇ ହୁଅନ୍ତା, ଓଡ଼ିଶାପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ବିଭବହୀନ ରାଜ୍ୟରେ ସେହିପରି ନିଜର ଗୋଟିଏ ଭଲ ସୁପରିଚାଳିତ କମ୍ପାନି ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତାହାହେଲେ ପ୍ରତିଯୋଗୀତା ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ର ରହିବ ନାହିଁ ଓ ବୀମାରେ ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଜୀବନବୀମା ଯଥାର୍ଥ ଉନ୍ନତିଲାଭ କଲେ ବୀମା କରିପାରିବା ବୟସର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ତତଃ ଶତକଡ଼ା ପଚିଶ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବୀମା କରିପାରିବେ । ଜଣ ପିଚ୍ଛା ହାରାହାରି ବୀମାର ପରିମାଣ ଦେଢ଼ହଜାର ଟଙ୍କା ଧରିଲେ, ବାର୍ଷିକ ପ୍ରିମିୟମ୍ ବାବଦରେ କମ୍ପାନି ହାତକୁ ମୋଟ ଚଉଦ କୋଟି ଟଙ୍କା ଆସିବ । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଜୀବନବୀମା ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଏଥିରୁ ସାତକୋଟି ଟଙ୍କା ସରକାରଙ୍କ ପାଖେ ଗଚ୍ଛିତ ରହିବରେ, ବାକି ସାତକୋଟି ଟଙ୍କା କମ୍ପାନି ହାତରେ ରହି ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ଲଗାଯାଇ ପାରିବ । ତାହା ହେଲେ

ରାଜ୍ୟରେ କୃଷି, ବ୍ୟବସାୟ, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧିତ ହେବ। ତା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଆଉ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିରହିବ ନାହିଁ। ପୃଥିବୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଜୀବନବୀମା ଧନରେ ଗଢ଼ାଯାଇଛି। ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନିର ମୂଳଧନ, ବ୍ୟବସାୟରେ ଖଟାଇବା ବିଷୟରେ ସରକାରଙ୍କର ଯେପରି କଟକଣା ରହିଛି, ସେଥିରେ ଟଙ୍କା ବରବାଦ ହୋଇଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ। ଓଡ଼ିଶାରେ ଉନ୍ନତି ମୂଳକ ଯୋଜନାମାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ଏକମାତ୍ର ବଡ଼ ଅନ୍ତରାୟ ମୂଳଧନର ଅଭାବ। ଜୀବନବୀମା କମ୍ପାନି ଏ ମୂଳଧନ ଯୋଗାଇ ପାରିଲେ, ଏ ଅନ୍ତରାୟ ଦୂର ହୋଇଯିବ। ଓଡ଼ିଆଜାତିରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଅର୍ଥ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବାହାରିବେ। ସେତେବେଳେ ଯାଇ ଓଡ଼ିଶା ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ଲଗାଇ ସମାନ ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇ ପାରିବ।

ସମାଜ—ଗୋପବନ୍ଧୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଂଖ୍ୟା—ମିଥୁନ, ୧୩୫୭ ସାଲ ତା ୧୫।'୬।୧୯୫୦

ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ ଶକ୍ତି

ପୂର୍ବେ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଯେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା, ଇତିହାସରେ ତାର ପ୍ରମାଣ ରହିଛି। ଓଡ଼ିଆ ରାଜାମାନେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କରି ତାଙ୍କର ସୀମା ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ। ଶିଳ୍ପ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଆଦିରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲା। ବାଣିଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାର ଦକ୍ଷତା ବିଶେଷ ଉପୁଜିଥିଲା। ଏସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରାଜ୍ୟ ନିଜର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଖାଇ ପାରିଥିଲା ଏବଂ ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣରେ ସୁଦ୍ଧା ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲା। ମୁସଲମାନମାନେ ୧୨୦୬ ମସିହାରୁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରି ୧୫୨୬ ମସିହା ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ଭାରତ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ସେମାନଙ୍କ କବଳରେ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରଥମେ ୧୫୬୮ ମସିହାରେ। ସେହିପରି ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ୧୭୫୭ ମସିହାରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ, ପଚିଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ପଞ୍ଜାବ ଛଡ଼ା ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ ୧୮୦୩ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜ ହାତକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲା ଏବଂ ୧୮୧୮ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାରି ନଥିଲା। ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା-ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିଲା।

ଓଡ଼ିଶାର ସାମରିକ ଶକ୍ତି ଯୋଗେ ଏହା ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥିଲା। ସେ ସାମରିକ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଥିଲା ତାର ବିଶାଳ କୃଷକ-ବାହିନୀରେ। ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋପ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସେହି ବିଶାଳ କୃଷକ-ବାହିନୀ ଭାଜି କୃଷକରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲେ, ବାହିନୀଟି ଲୋପ ପାଇଗଲା। କୃଷକସେନା ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବତ୍ର ରହିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜବଂଶ ଶେଷକୁ କେବଳ ଖୋରଧାରେ ରହିଥିବାରୁ, କୃଷକସେନାଙ୍କ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ହିଁ ରହିଥିଲା। ରାଜା ଅପାରଗ ହୋଇ ପଡ଼ିବା ଯୋଗେ କୃଷକସେନା ନିଜ ମଧ୍ୟରୁ ସେନାପତି ବାହାର କରି, ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଇଥିଲେ। ତେଣୁ ଇଂରେଜ ଖୋରଧା ଅଧିକାର କଲା ପରେ କୃଷକସେନାଙ୍କୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ। ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ପାଇକ।

କୃଷକ ବାହିନୀର ଧ୍ୱଂସସାଧନ କିପରି ସୁଚିନ୍ତିତ ବିଧିବଦ୍ଧ ଓ ପୂର୍ବରୁ ପରିକଳ୍ପିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ୧୮୧୮ ମସିହାରେ କମିଶନର ଇଡ଼ଏର୍ ସାହେବଙ୍କ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାପାଏ । ସେ ଲେଖିଥିଲେ; "ଖୋରଧାରେ ଆଉ ପାଇକମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଦରକାର ହେଉନାହିଁ । ସୈନ୍ୟବିଭାଗରେ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ବିପଦ ଜନକ । ଅତଏବ, ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ରୟତଙ୍କ ସ୍ତରକୁ ପେଲି ଦେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବା ଦରକାର । ପାଇକମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବର ଜାଗିର ଜମି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପାଇକ ନାମ ଲୋପ ପାଇ ଆସିଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ପାଇକ ଅଛନ୍ତି, ପୂର୍ବର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ଆହୁରି ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ବିଷଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଜବତରେ ବହୁକାଳ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପାଇକ କୁଳକୁ ସମୂଳେ ଧ୍ୱଂସ ନ କଲେ ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ । × × × ପାଇକମାନେ ଏବେ ଛିନ୍ନଛିନ୍ନ ହୋଇ ଗଲେଣି । ସେମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ଖଣ୍ଡାୟତ ଅଧୀନରେ ଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ଖଣ୍ଡାୟତ ମରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ ଖୋରଧା ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଅନେକଙ୍କୁ ଜେଲଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଇଛି । ସେମାନେ ବଞ୍ଚି ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ । ତେବେ ପାଇକମାନେ ନେତା ପାଇବେ କେଉଁଠାରୁ ? ନେତା ନ ପାଇ ସେମାନେ ଗଛରୁ ପତ୍ର ଝଡ଼ିବା ପତ୍ର ପରି କିଏ କେଉଁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଯିବେ । ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଆଉ କୃଷକ ସେନା ବିପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ ।"

ବିଦେଶୀ ଶୋଷକ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ବିପତ୍ତି ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲା, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ତାହା ସମ୍ପଦ ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତା । କେତେକ ଘଟଣାରେ ସେପରି ଯେ ନ ହେଉଛି ତା ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଓଡ଼ିଶାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ରଖିଲେ । ସେଥିରେ ତାର ଶକ୍ତି ଖର୍ବ କରି ଦିଆଗଲା । ତାପରେ ତାର କୃଷକ-ବାହିନୀକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଗଲା ।

ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରାଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହୀନ ସ୍ଥାନ ବିବେଚିତ ହେଲା । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ତାର ଦଶା ଲେଉଟିଲା ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଗୋଟିଏ ବେସାମରିକ ଜାତିର ରାଜ୍ୟ ମନେ କରି ଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସୈନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଆମାନେ ବେସାମରିକ ଜାତି ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଜୀବନଗଠନ ରୀତିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପ ନୈପୁଣ୍ୟ ଯେପରି ରହିଛି, ସାମରିକ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରହିଛି । ଏସବୁ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ର ନ ମିଳିବାରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ କଲିକତା, ଆସାମ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ ପେଟ ପୋଷିବା ନିମନ୍ତେ ସାମାନ୍ୟ କୁଲି କାମ କରୁଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଜାତିର ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ନ ମିଳିଲେ, ପତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ।

ଯେତେବେଳେ ଆମର ବିକାଶ ଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସରକାର ନ ଥିଲା; ସେତବେଳ କଥା ଅଲଗା; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଛାଞ୍ଚରେ ଚଳୁଥିବା ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲୋକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ଗଢ଼ା ଯାଇଛି । ସେ ସରକାର ସୁଦ୍ଧା ଆମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ଜାତିର ସାମରିକତା ଭାଙ୍ଗିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ଶାନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଆଦର୍ଶରେ ରହିଛି; ମାତ୍ର ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାୟରେ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସାମରିକ ବଳର ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଉଛି । ଇଂରେଜ ସରକାର ଅମଳରେ ଭାରତର

ରାଜସ୍ୱରୁ ଶତକଡ଼ା ପଚିଶ ଭାଗରୁ ଅଧିକ ସେନା ବିଭାଗରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଏବେ ଶାନ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ରଖି ଚଳୁଥିବା ସରକାର ମଧ୍ୟ ଆନୁପାତିକ ଭାବରେ ତାଠାରୁ ବେଶି ସିନା ସେନା-ବିଭାଗରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି, କମ୍ ନୁହେଁ । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଦେଶ ବେସାମରିକ ତାଲିକାରେ ଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତରେ ବିଦେଶୀ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗରେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ପାକିସ୍ଥାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ହୋଇଯିବା ପରେ ଭାରତର ସାମରିକ ଭିତ୍ତି ବଦଳି ଯାଇଛି । ସେ ଅନୁସାରେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗର ସଂଗଠନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ଘଟିଛି । ବେସାମରିକ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କେତେକ ପ୍ରଦେଶ ଏବେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗରେ ଭଲ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି ।

କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବେସାମରିକ ତାଲିକାରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଯେତେ ଥାଉ କ୍ଷେତ୍ର ଅଭାବରେ ତାହା ପରିପୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ, ପାଉଁଶ ତଳେ ନିଆଁ ରହିଲାପରି ଲୁଚି ରହିଯାଏ ଓ ପରିଶେଷରେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ମହାଭାରତୀୟ ନୀତିର ଅବଲମ୍ବନ ଯୋଗେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଚ୍ଚ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅପରାପର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଲୋକେ ସ୍ଥାନ ପାଉଛନ୍ତି, ଶିକ୍ଷିତ ବେକାର ସମସ୍ୟା ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ତେଣେ ଯେଉଁମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜ ନିଜର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଇ ପାରନ୍ତେ, ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ହୁଏତ ପ୍ରବାସ ଯାଇ କୁଲି କିମ୍ବା ଘରେ ରହିଲେ ଚାଷୀ ମୂଲିଆ । କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ କୁଲି, ମୂଲିଆ ରାଜ୍ୟ ହେବା ଦିଗରେ ଗତି କରୁଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏ ପଥରେ ଚାଲିଲେ ଜାତି ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ଜାତିର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବିକାଶ ଲାଭ କରିବାର କ୍ଷେତ୍ର ପାଇବା ଦରକାର । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେପରି ବନ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଓ ଖଣିଜ ରତ୍ନ ବିସ୍ତର ମାଟିରେ ରହିଛି, ଜାତିର ଜୀବନରେ ସେପରି ରହିଛି ସାମରିକ ଶକ୍ତି । ଆମର ଖଣ୍ଡାୟତ ପାଇକକୁଳ ଲୋପ ପାଇ ଗଲେଣି । କର୍ପୂର ଉଡ଼ି ଯାଇ କନା ପଡ଼ି ରହିଲା ପରି ଗୁଣ ଚାଲି ଯାଇ କେବଳ ନାମ ଗୁଡ଼ିକ ରହିଛି । ପ୍ରଧାନ, ସେନାପତି, ରାଉତରାୟ, ଚମ୍ପତି(ଚମୂପତି), ରଣସିଂହ, ବାହିନୀପତି ଆଦି ପୂର୍ବର ଉପାଧିଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶତକଡ଼ା ଅନେଶତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗଚାଷୀ ବା ବିଲରେ ମୂଲିଆ ଦଳରେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ଜାତିର ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନରେ କଳଙ୍କ ଲାଗି ଯାଇଛି । ଏହା'ର ଆଶୁ ପ୍ରତିକାର ଆବଶ୍ୟକ । ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ମୋର 'କଙ୍କାଳର ଆର୍ତ୍ତନାଦ' ପୁସ୍ତକରେ ମୁଁ କୃଷକ ବାହିନୀର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ଲାଗି ଲେଖିଥିଲି । ଦେଶର ଭାବଧାରା ଯେପରି ଚାଲିଛି, ସେଥିରେ ତାହା ହୋଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ କେଜାଣି; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶାଳ କୃଷକ-ବାହିନୀର ବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ଦେଶର ସମଗ୍ର ବିଭାଗରେ ତଳୁ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନରେ ସମୁଚିତ ଆସନ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ଆମ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଲଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ସୈନ୍ୟବଳ ଯେତେ ଅଛି, ତା ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଲକ୍ଷେ ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରିବେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏବେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗରେ ରହୁଛନ୍ତି ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ । ଯେଉଁମାନେ ସର୍ବଶେଷରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ନାମ ସୁଦ୍ଧା ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ଏହା ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ଗୋଟାଏ ଘୋର କଳଙ୍କର ବିଷୟ, ତାହା କ'ଣ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ?

ମାତୃଭୂମି—ଶାରଦୀୟ ବିଶେଷାଙ୍କ—ଆଶ୍ୱିନ, ୧୩୫୨ ସାଲ ।

ଜାତୀୟ ପତାକା-ଜାତିର ଦେବତା

ଜାତୀୟ ପତାକା ଜାତିର ଦେବତା । ଜାତି ଯେତେବେଳେ ଜାଗି ଉଠେ, ଜାତିର ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରବଳ ହୁଏ, ଜାତି ଯେତେବେଳେ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ କଣ ବୁଝିପାରେ, ସେତିକିବେଳେ ସେ ଜାତୀୟ ପତାକା ପାଖେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ଜାତିର ଦେବତା ବୋଲି ତାକୁ ପୂଜା କରେ । ଜାତୀୟ ପତାକା ଜାତି ପ୍ରାଣରେ ଦୁଃଖରେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ହୃଦୟକୁ ସାହସ ଓ ବଳ ଯୋଗାଏ । ଜାତିର ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ନାନା ବିପଦ ଭିତରେ ପଡ଼ି ସାଧନା କରୁଥାନ୍ତି, ଜାତୀୟ ପତାକା ସେତେବେଳେ ସାଧକମାନଙ୍କୁ, ଜାତିର ବୀରମାନଙ୍କୁ ଜାତିର ଶହ ଶହ, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ, କୋଟି କୋଟି, ନରନାରୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିଗକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ନିଏ । ଜାତୀୟ ପତାକା ଜାତିର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବର ଜିନିଷ । ତାକୁ ଅପମାନ ହେଲେ ଜାତିକୁ ଅପମାନ ହୁଏ ।

ଉପରେ ଏହି ଯେଉଁ କଥା କୁହାଗଲା ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଲୋକେ ଏ କଥାକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝନ୍ତି । ଜାତୀୟ ପତାକା ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲେ ଜନ୍ମଭୂମି ପାଖେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁ ହେଲା ବୋଲି ଲୋକେ ମନେକରନ୍ତି । ଜଣେ ଜାତୀୟ ପତାକା ପାଇଁ ନିଜର ଜୀବନ ଦେଇପାରିଲେ ସମଗ୍ର ଜାତି ପାଇଁ ସେ ମଲା ବୋଲି ଜାତିର ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି ।

ଜାତୀୟ ପତାକା ଖଣ୍ଡେ ମାତ୍ର କନା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ସେ କନା ଖଣ୍ଡିକର ଗୌରବ ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଅତୁଳନୀୟ । ମେଞ୍ଚାଏ ମାଟି, ଖଣ୍ଡେ ପଥର କିମ୍ବା ଖଣ୍ଡେ ଧାତୁର ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ି ଭକ୍ତ ତାକୁ ଦେବତା ବୋଲି ପୂଜା କରେ । ଜାତୀୟ ପତାକା ଜାତି ପକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ସେୟା । କୌଣସି ଏକ ଆକାରର ଖଣ୍ଡେ କନା, ତାହା କୌଣସି ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ, ପୁଣି ତାହା କୌଣସି ଚିହ୍ନରେ ଚିହ୍ନିତ ହେଲେ ତାହା ଜାତୀୟ ପତାକା ହେଲା । ସେହି ପତାକା ହେଲା ଜାତିର କୋଟି କୋଟି ଅଧିବାସୀଙ୍କର ଭକ୍ତି ଓ ସମ୍ମାନର ଜିନିଷ ।

ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ସବୁ ଦେଶରେ ଲୋକେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାନ୍ତି । ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଲୋକେ ବର୍ଷକେ ଥରେ ପତାକା ଦିବସ ପାଳନ କରନ୍ତି । ସେଦିନ ସେଦେଶର ସବୁଆଡ଼େ ପତାକାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଏକୋଇଶଟା ଲେଖାଏଁ ତୋପ ଫୁଟେ ।

ଭକ୍ତ ଯେପରି ତାଁର ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ନତମସ୍ତକ ହୋଇ କର ଯୋଡ଼େ ସେହିପରି ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶବାସୀ ସେମାନଙ୍କ ପତାକାକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ସମ୍ମାନ ଦେଖାନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶରେ ଏହା ସମ୍ଭବ । କାହିଁକି ନା ସେସବୁ ଦେଶର ଲୋକେ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ନିଜ ଜୀବନର ଏକ ଅଂଶ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ।

ବିଦେଶୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ସେ ଲୋକଙ୍କର ଜାତୀୟ ପତାକା ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଜାତିର ଜାତୀୟ ପତାକା ନାହିଁ ସେ ଜାତି ଦାସ । ସେ ଲୋକେ ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ବୁକୁରେ ସାହସ ପାଏନାହିଁ, ମାତ୍ର ଜାତିର ଜାଗରଣ ଆସିଲେ ଲୋକେ ତାର ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଦରକାର ହେଲେ ପ୍ରାଣ ବଳି ଦେବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀର ସବୁଜାତିର ଜାତୀୟ ପତାକା ଅଛି । ସବୁଜାତିର ଲୋକେ ଏବଂ ସରକାର ନିଜ ନିଜ ପତାକାର ଠେକ ରଖନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କଡ଼ା ନିୟମ କରନ୍ତି । ଜାତୀୟ ପତାକା କିପରି ଉଡ଼ିବ, ତାକୁ କିପରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଯିବ ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ସରକାରମାନେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ।

ଥରେ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଜଣେ ଲୋକ ଠାଏ ଭୁଲରେ ସେଦେଶର ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ପାଦରେ ମାଡ଼ି ପକାଇଲା । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ଥିବା ଲୋକେ ତାକୁ ଧରିଲେ । ସେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ପତାକାକୁ ସଲାମ୍ ନ କଲା ଯାଏଁ, ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ବୁଝା ଯାଉଛି ସେଠା ଲୋକେ ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ କିପରି ଦିଅଁ ଭଳି ପୂଜା କରନ୍ତି । ସେ ଲୋକେ ଯଦି ପତାକାକୁ ସଲାମ କରି ନ ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ସେ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଆଉ ଥରେ ବିଲାତର ରାଣୀ ଏଲିଜାବେଥ୍ ବାଟ ତଡ଼ରେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇଲା ବେଳେ ତଳେ ତାଙ୍କ ପାଦ ମଇଳା ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଜଣେ ଜଗୁଆଳ ସେ ଦେଶର ଖଣ୍ଡିଏ ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ତଳେ ବିଛେଇ ଦେଲା । ରାଣୀ ଓହ୍ଲାଇଲା ମାତ୍ରେ ଦେଖିଲେ ଜାତୀୟ ପତାକା ତଳେ ପଡ଼ିଛି । ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପତାକାକୁ ଟେକି ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ନେଇ ଥୋଇଲେ । ତାପରେ ନିଜର ପୋଷାକ କାଢ଼ି ତଳେ ପକାଇ ତା ଉପରେ ଚାଲିଗଲେ । ତାପରେ ସେ ଜଗୁଆଳକୁ ସାବଧାନ କରି କହିଲେ, ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ନ ଜାଣିଲେ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କେବେ ହେବ ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଜାତିର ଶାସକ ଏବଂ ନେତାମାନେ ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାନ୍ତି, ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ଜଣେ ଲୋକ ସୁଦ୍ଧା, ନିଜ ଜାତୀୟ ପତାକାର ଅପମାନ କେବେହେଁ ସହିପାରେ ନାହିଁ ।

ଆମର ଏ ଭାରତର ଲୋକେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲାଦିନୁ ତାଙ୍କ ପତାକା "ଇଉନିୟନଜାକ୍" କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଏପରି କି ଭାରତର ମହାଜାତୀୟ ସଭା କଂଗ୍ରେସ ଗତ ୧୯୨୧ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୈଠକମାନଙ୍କରେ ଏହି 'ଇଉନିୟନ ଜାକ୍' ଉଡ଼େଇ ଆସୁଥିଲା । ଥରେ ଭାରତର ଜଣେ ଯୁବକ ଗୋଟିଏ ଜାପାନ ଜାହାଜରେ ଆମେରିକା ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ । ସେ ଜାହାଜରେ ଜଣେ ଜାପାନ ପଥିକ ଜାହାଜ ଉପରେ ଥିବା ଜାପାନ ପତାକାକୁ ହାତ ଦେଖାଇ ଭାରତୀୟ ଯୁବକଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "କହିଦେଖି ତୁମ ଦେଶର ପତାକା କିପରି ?" ଜାପାନ ପଥିକଙ୍କର ସେ ପଦକ କଥା ଶୁଣି ଭାରତୀୟ ଯୁବକଙ୍କର ଚେତନା ଆସିଲା । ସେ ଯେ ପରାଧୀନ ଜାତିର ଲୋକ ଏକଥା ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ବୁଝି ପାରିଲେ । ସେ ଆଉ ଉତ୍ତର କଣ ଦେବେ । ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ଲଇଁଗଲା । ଦୁଃଖରେ, ଲଜ୍ଜାରେ, ଆଖିରୁ ଧାର ଧାର ଲୁହ ବୋହିଲା, ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ସେ ନୀରବରେ ଠିଆ ରହିଲେ ।

ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଘଟନା ନୁହେଁ । ଭାରତୀୟ ଯୁବକମାନେ ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଯାଇଛନ୍ତି ଏହିପରି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହିପରି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଲୁହ ଢାଳିଛନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନ, ଅନେକ ମାସ, ଅନେକବର୍ଷ ଏହିପରି ଚାଲି ଯାଇଛି ।

ଆମମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂଇଁ ଏହି ଭାରତ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପତାକା କରିବା ଲାଗି ବିଦେଶରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ଯୁବକଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରଥମେ ଭାବନା ଜାତ ହେଲା । ଆଜିକି ପ୍ରାୟ ୩୧ ବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୦୬ ମସିହାରେ ଭାରତର କେତେକ ଦେଶଭକ୍ତ ଯୁବକ ବିଲାତ ଏବଂ ଫ୍ରାନ୍‌ସରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲାବେଳେ ଭାରତ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ପତାକା ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେଥିରେ "ବନ୍ଦେମାତରଂ" ଲେଖାଯାଇଥିଲା । ସେହି ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ପତାକା ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ । ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ସେହି କେତେ ଜଣ ଯୁବକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବେଦନା ଦେଶବାସୀ ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଇଉନିୟନଜାକ୍ ବଦଳରେ ଆଉ ଯେ ଗୋଟିଏ ପତାକା ଦରକାର ଏ କଳ୍ପନା କେହି କଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବିଦେଶରେ

ସେହି ଯୁବକମାନେ ନିରୁତ୍ସାହ ହେଲେ ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ସେହିମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକ ଭାରତର ନେତା ହେଲେ । ସେମାନେ ଭାରତର ମୁକ୍ତି ଲୋଡ଼ିଲେ ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାତିକୁ ଜଗାଇବା ପାଇଁ ପତାକାର ଆବଶ୍ୟକତା ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ । ୧୯୧୭ ସାଲରେ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ପତାକା କଳ୍ପନା କରାଗଲା । ସେହିଦିନୁ ପତାକା ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭାରତରେ ବଢ଼ିଲା । ତାପରେ ଯେତେବେଳେ ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ବେଜଓ୍ୱାଡ଼ାଠାରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକ ହେଲା ସେହି ସମୟରେ ଭାରତର ମୁକ୍ତି ବିଧାତା ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ପୂର୍ବ ପତାକା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଜାତୀୟ ପତାକା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଏହି ପତାକାକୁ କଂଗ୍ରେସ ମାନିଲା, ଜାତିର ସମସ୍ତେ ମାନିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସେ ପତାକା ୧୯୨୧ ମସିହା ଠାରୁ ୧୯୩୧ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୮ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜା ପାଉଥିଲା । ମଝିରେ ନାଲି, ଦୁଇପାଖରେ ଧଳା ଏବଂ ସବୁଜ ବର୍ଣ୍ଣର ଚିହ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ଚରଖା ଅଙ୍କା ଯାଇଥିଲା । କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଭାରତ ଦିନେ ବିଭବଶାଳୀ ଥିଲା । ଅରଠ ସେଥିପାଇଁ ଜାତୀୟ ପତାକା ଦେହରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ଏହି ପତାକାକୁ 'ନିଖିଳଭାରତ କଂଗ୍ରେସ' ମଞ୍ଜୁର କରି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସବୁ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାନଙ୍କରେ ଏହା ଉଡ଼ୁଥିଲା ।

ଭାରତର ଏହି ଜାତୀୟ ପତାକା ଖଣ୍ଡିଏ କନା କହିଲେ ଚଳେ । ଏହି କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ଅଛି କଣ ? ଜାତି ହୃଦୟରେ ଆଶା, ଉତ୍ସାହ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଜଣାଇବା ପତାକାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେଥିରେ ଯେ ରଙ୍ଗ ଥାଉ, ଯେ ଚିହ୍ନ ଥାଉ, ତାହା ଜାତିର ଦେବତା । ଗତ ୧୯୩୦ ମସିହାଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବେଳେ ଏହି ପତାକାର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାପାଇଁ ଦେଶରେ ଲୋକେ ଯେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହିଛନ୍ତି ତାହା ଇତିହାସରେ ଚିରକାଳ ଲେଖାରହିବ ।

ଭାରତର ଏହି ଜାତୀୟପତାକା ବିଷୟରେ କେତେଆଡ଼ୁ କେତେ ଆପତ୍ତି ଉଠିବାରୁ ୧୯୩୧ ମସିହା କରାଚି କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ନୂଆକରି ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ପତାକା ସୃଷ୍ଟି କରିବାଲାଗି ଏକ କମିଟି ବସିଲା । ଏହି କମିଟିରେ ସାତଜଣ ମେମ୍ବର ଥିଲେ । ଭାରତର ବହୁତ ଜାତି ବହୁସଂପ୍ରଦାୟର ଧର୍ମ ଓ ଭାବନାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଏ ପତାକା ଗଢ଼ା ଯିବା କଥା ହେଲା । ଏହି କମିଟି ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ୍ କମିଟି-ମାନଙ୍କ ମତ ନେଇ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀକମିଟି ଆଗେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଜାତୀୟ ପତାକାର ଆକାର ପ୍ରକାର ବାଢ଼ିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ୧୯୩୧ ସସିହା ଅଗଷ୍ଟ ପହିଲାରେ 'ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି'ଆଗେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିଲେ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ, ଉପରେ ନାଲି, ମଝିରେ ଧଳା ଏବଂ ତଳେ ସବୁଜ ବର୍ଣ୍ଣ ରହି ଧଳାଅଂଶରେ ଗୋଟିଏ ଚରଖା ସହିତ ଜାତୀୟ ପତାକା ତିଆରି ହେବ । ପତାକାରେ ନାଲି ଅଂଶ ସାହସ ଓ ତ୍ୟାଗ, ଧଳାଅଂଶ ସତ୍ୟ ଏବଂ ଶାନ୍ତି, ସବୁଜ ଅଂଶ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଦେଶପ୍ରୀତି ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଏହାର ଓସାର, ଲମ୍ବର ତିନିଭାଗରୁ ଦୁଇଭାଗ ରଖା ଯାଇଛି । ଏହା ହେଉଛି ଭାରତର ଜାତୀୟପତାକା । ଏହି ଜାତୀୟ ପତାକା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଦେବତା । ଏହି ପତାକାର ସମ୍ମାନ ରଖିବା ପାଇଁ ଭାରତବାସୀ ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଏ ପତାକାର ଅପମାନରେ ଜାତିର ଅପମାନ । ଏଥିପାଇଁ ଦେଶରେ ଆଜିକାଲି ଖୁବ୍ ଚହଳ ପଡ଼ିଛି । ଏହି ଜାତୀୟ ପତାକା ହାତକଟା ସୂତା ଏବଂ ହାତ ବୁଣା ଲୁଗାରେ ତିଆରି । ପଶମ କିମ୍ବା ସିଲକ୍ ଲୁଗାରେ ଏହା କରି ଯାଇପାରେ, ତାହା କିନ୍ତୁ ହାତ କଟା ଏବଂ ହାତ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ଦରକାର ।

ବିବୃତି

ସୂଚୀ

୧ । ଓଡ଼ିଶାର ଭୂ-ମାତ୍ତ ୩୭୫

୨ । କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୟାର୍ଡସ୍ ଜମିଦାରୀ ରଖା-ନା-ଉଠା ? ୩୭୭

୩ । ସନ୍ଦେଶ ୩୭୯

୪ । ଦରିଦ୍ର କୃଷକଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦାୟରୁ ନିସ୍କୃତି ଦିଅ ୩୮୦

୫ । ଷଡ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ତୁରନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ
ମିଶାଇବାକୁ କାଟଜୁ ନାରାଜ ୩୮୩

୬ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ ୩୮୪

୭ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ୩୮୮

୮ । ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ରମାଗତ ଅନାବୃଷ୍ଟି ୩୯୦

୯ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅନୁଭୂତି ୩୯୧

୧୦ । ବଙ୍ଗ ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବର
ବିରୋଧ କରାଯାଉ ୩୯୨

ବିବୃତି

ଓଡ଼ିଶାର ଭୂ-ନୀତି

ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଶୁଳ୍‌କ ନ ଥିବାରୁ ରାଜସ୍ୱ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଭୂ-ରାଜସ୍ୱ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ସରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୁଳ୍‌କ ବସାଇ, ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରି ରାଜକୋଷର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ଭୂମିର ବଣ୍ଟନ ଯେପରି ଭାବରେ ହୋଇଛି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଭୂ-ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଉଛି ତହିଁରେ ଭୂ-ରାଜସ୍ୱ ଉଠାଇ ଦେବା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ସାକ୍ଷାତ୍ ଓ ଅବସର ଖାଦ୍ୟ ଉପରେ ଶୁଳ୍‌କ ବସାଇବା ବିଧିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଭୂମି ନାହିଁ । ଭୂମି ସେମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଯାଇ କେତେ ଜଣ ଧନୀ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଜମା ହୋଇଛି । ଭୂମି ଶୁଳ୍‌କ ଉଠାଇଦେଲେ ସେହିମାନେ ସିନା ସୁବିଧା ପାଇବେ, ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଭୂ-ସମ୍ପତ୍ତିଶୂନ୍ୟ ଖାଉଟୀ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ସହିତ ସମାନ ହେବାକୁ ଯାଇ ଭୂମି-ରାଜସ୍ୱ ଉଠାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଆଗରୁ ଭୂ-ନୀତି ବଦଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଭିତରେଁ ଭୋକ, ବାହାରେ ଚାଲାଣ—

ଓଡ଼ିଶାରେ ଆବାଦ ଜମି ମୋଟରେ ଯେତେ ଅଛି ପଚିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜଣ ପିଛା ତାହା ପ୍ରାୟ ଏକରକ ଉପରେ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ଓ ସେ ଅନୁପାତରେ ଜମିର ପରିମାଣ ନ ବଢିବା ଯୋଗେ ପ୍ରତି ତିନିଜଣ ପିଛା ଦୁଇ ଏକରରୁ କମ୍‌କୁ ଆସିଛି । ଏ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ପୁଣି ଏକ ଫସଲ ଜମି । କାରଣ ଜଳସେଚନର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ତାପରେ ଏଥିରେ ଅନେକ ଧୋୟା ଜମି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାଯାକ ଏହି ଚଳିତବର୍ଷ ପରି ବରାବର ଧୋଇ ମରୁଡ଼ି ଲାଗିଛି । ସୁତରାଂ, ଜମିରୁ ଯାହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା କଥା ହେଉନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ଆଦିମଯୁଗ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚାଷ ହେଉଛି । ଜମି ଭାଗବଣ୍ଟା ହୋଇ ଟିକି ଟିକି ହୋଇ ଗଲାଣି । ଏସବୁ କାରଣରୁ ଦୁଇ ଏକର ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ତିନିଜଣଙ୍କ ପେଟକୁ ନିହାତି ନିଅଣ୍ଟ ହେବା କଥା; ତଥାପି ଏହି ଦରିଦ୍ର ଓଡ଼ିଶାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ମହଣ ଚାଉଳ ବାହାରକୁ ରପ୍ତାନି ହୋଇ ଚାଲି ଯାଉଛି । ଏହି ଚାଉଳର ମୂଲ୍ୟରେ କିଣାହୋଇ ଆସୁଛି ଲୁଗା, ଲୁଣ, କିରସିନି, ପାନିଆ, ଦର୍ପଣ, ଅତର, ସାବୁନ, ମଟର ସାଇକେଲ ଇତ୍ୟାଦି । ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦେଖାଯିବ, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବଢୁଛି ଚାଉଳ ରପ୍ତାନି ସେତିକି କମିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେହି ଅନୁପାତରେ ବଢୁଛି । କାରଣ ଲୋକ ଯେତେ ବେଶି ହେଉଛନ୍ତି, ଏହି ଲୁଗା, କିରସିନି, ଅତର, ସାବୁନ ଆଦି ସେତିକି ବେଶି କିଣା ଯାଉଛି ।

ଜମି ଲୋକ ସମ୍ପତ୍ତି ହେଉ—

ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ଜମି ସବୁ ପ୍ରକୃତରେ ଲୋକ-ସମ୍ପତ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରତି ତିନି ଜଣକେ ଦୁଇ ଏକର ହିସାବରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା ଦରକାର । ମାତ୍ର ଏପରି ଗାଣିତିକ ସୂତ୍ରରେ ବାଣ୍ଟିଲେ ତାହା କାନକୁ ଭଲ ଶୁଣା ଯାଇପାରେ, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବନାହିଁ । ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବଣ୍ଟନ ନୁହେଁ । ଯଥାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଦେଶର ସମୁଦାୟ ଜମିକୁ ଲୋକ-ସମ୍ପତ୍ତି କରି ଧରି ନେବା । ସବୁ ଜମି ସରକାର ହାତକୁ ନେଇଯିବ । ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟ ଦେଶର କୋଠ-ସମ୍ପତ୍ତି ହେବ; ଖାଉଟୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ତାହା ବିଭକ୍ତ କରାଯିବ । ଜମିରେ ଯେଉଁମାନେ କୃଷି କାମ କରିବେ ସେଥିଲାଗି ମଜୁରି ପାଇବେ, ସେହି ମଜୁରି ପଇସାରେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକ ଦରକାରୀ ଜିନିଷ କିଣିବେ । ଏହିପରି ଏକ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲେ ଦେଶର ସମଗ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟର ଯଥାର୍ଥ ବଣ୍ଟନ ହୋଇ ପାରିବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର କଣ ଦରକାର ତାର ଗୋଟାଏ ସର୍ବନିମ୍ନ ସୀମା ଅଛି । ଆୟକର ବିଷୟରେ ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ସର୍ବନିମ୍ନ ସୀମା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରା ଯାଇଛି । ଯାହାର ବ୍ୟବସାୟରୁ ବାର୍ଷିକ ଦେଢ଼ ହଜାର ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆୟ ତାକୁ ଆୟକର ଛାଡ଼ । କାରଣ, ଧରାଯାଉଛି ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଦେଢ଼ ହଜାର ଟଙ୍କାରୁ କମରେ ନିଜ ପରିବାରର ବର୍ଷକର ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳାଇ ନ ପାରେ; କିନ୍ତୁ କୃଷିଜମି ବେଳକୁ ସେ ନୀତି ଖଟା ଯାଉନାହିଁ । ଫଳରେ ଅଧପାଏ ଜମି କାହାର ଥିଲେ ତାହା ଉପରେ ଛଅ ଅଣା, ଆଠଅଣା ଖଜଣା ପଡ଼ି ଯାଉଛି । ଆୟକର ନୀତି ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ଖଟା ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଖଟାଇବାକୁ ବସିଲେ ସବୁ ବିଭ୍ରାଟ ଉପୁଜିବ । ତେଣୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ହେଉଛି ଦେଶର ସମଗ୍ର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି କୋଠ-ସମ୍ପତ୍ତି କରି ନେବା । ସେଥିରେ ବାର୍ଷିକ ଜାତୀୟ-ଆୟ ବଢ଼ିବ, ଜାତୀୟ-ସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ, ଜାତିର ଧନ ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବ ।

ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରତାରଣା—

‘ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଧ୍ୱଂସ ହେଉ’—ଏ ଧ୍ୱନି କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ଶୁଣା ଗଲାଣି । ଏ ଧ୍ୱନିର ଗୋଟାଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ଯେ, ଏ ପ୍ରଥା ଯେଉଁମାନେ ଧରି ରଖିଛନ୍ତି, ଧ୍ୱନି ସେହିମାନଙ୍କ ପାଟିରୁ ବାହାରୁଛି । ତେଣୁ ଧ୍ୱନି ଯେତେ ବେଶି ହେଉ ପଛକେ, ପ୍ରଥାରେ ଧ୍ୱନି ଲାଗୁନାହିଁ । ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଧ୍ୱଂସ ହେଉ ବୋଲି କହିଲେ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଶୁଣିବା ଲୋକଙ୍କ କାନକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି । ତେଣୁ ସେମାନେ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଉଛନ୍ତି । ଏ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯିବାର ଚଉଠା ଶତାବ୍ଦୀ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମାତ୍ର ପ୍ରଥାଟା କିପରି ଧ୍ୱଂସ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବାଟ ବାହାର କରା ଯାଇନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଧ୍ୱନି ଚାଲିଲେ, ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ବିତି ଗଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥା ଏକ ରହିଥିବ ।

ଖଜଣା କେତେ କମିଲା—

ଆଠ ବର୍ଷ ତଳେ ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ନିର୍ବାଚନ ଇସ୍ତାହାରରେ କୁହା ଯାଇଥିଲା, ଖଜଣା ଟଙ୍କାକେ ଆଠଅଣା କମାଇ ଦିଆଯିବ । କଥାଟା ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ । ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ଆଠ ବର୍ଷ ବିତିଗଲେ ମଧ୍ୟ, ଖଜଣା ଟଙ୍କାକୁ ଟଙ୍କାଏ ରହିଛି । ପୁଣି ସେହି କଥା କୁହାଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଖାଲି କହିବାରେ ଲାଭ କଣ ? ଖଜଣା ଟଙ୍କାକେ ଆଠ ଅଣା କମାଇଲେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଭୂ-ରାଜସ୍ୱ ଚଉବନ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାରୁ ସତେଇଶ ଲକ୍ଷକୁ ଆସିଯିବ ।

ସେ ସତେଇଶ ଲକ୍ଷ କେଉଁ ଆଡ଼ୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ? ତାହାର ଗୋଟାଏ କିନାରି ହେଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା ? କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଛକେ ନ ହେଉ, ମାତ୍ର ସେ କଥା ଚିନ୍ତା ସୁଦ୍ଧା କରି ଯାଇନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ୟାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ସେତିକରେ ନାହିଁ । ତା ସହିତ ଆହୁରି ଅନେକ ବିଷୟ ଜଡ଼ିତ ଅଛି । ସବୁ ଲଗି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଯୋଜନା ଲୋଡ଼ା । ଏ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆଇନ ବଦଳାଇବା ଦରକାର । କାହା ହାତରେ ଆଇନ ବଦଳାଇବା କ୍ଷମତା ରହିଲେ ଆଇନ ବଦଳିବ ତାହା ବିଚାରର ବିଷୟ ।

ଚୌକିଦାରୀ ଟିକସ କେତେ ଛାଡ଼ିଲେ ?

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଆଠ ବର୍ଷ ତଳେ ନିର୍ବାଚନ ଇସ୍ତାହାରରେ ଚୌକିଦାରୀ-ଟିକସ ଉଠାଇବା କଥା କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ତରଫରୁ କୁହା ଯାଇଥିଲା । ଚୌକିଦାରୀ ଟିକସ ଗୋଟାଏ ଗଳଗ୍ରହ । କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଥିବା ବେଳେ ନିଜର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା କରି ଚୌକିଦାରୀ ଟିକସ ଉଠାଇଲେ ତ ନାହିଁ, ବରଂ ବିପକ୍ଷ ଜମିଦାରୀ ଦଳରୁ ଏହା ଉଠାଇବା ଲଗି ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାରେ ହେଲା ତାକୁ ସବୁ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସଦସ୍ୟ ମିଶି ଭୋଟରେ ପରାସ୍ତ କରି ଦେଲେ ।

କଥା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ—

ଭାତହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ଚିପିଲେ ଜଣାଯାଏ । ଏହା ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ବୁଝି ହେବ, କହିବା ଓ କରିବା ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଫରକ । କହିବା ଓ କରିବା ମଧ୍ୟରେ ଫରକ ହେବାର କାରଣ ହେଉଛି କରିବା ଭାର ଠିକ୍ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ତାପରେ ପୁଣି ଦେଶର ଜନ-ସାଧାରଣ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଯେ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉନାହିଁ । ସେମାନେ ଉଦାସୀନ ରହୁଛନ୍ତି । ଏହି ଅବସ୍ଥା ଚାଲିଲେ ଜାତିଟା ସିନା ଧ୍ୱସ ହେବ; ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଧ୍ୱଂସ ହେବନାହିଁ କି, ଆଉ କୌଣସି ଲୋକ-ପୀଡ଼ନ ପ୍ରଥାର ଲୋପ ଘଟିବ ନାହିଁ ।

ସାପ୍ତାହିକ 'ଜନତା'—ତା ୨୭ । ୭ । ୧୯୪୭

କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡସ୍-ଜମିଦାରୀ ରଖା-ନା-ଉଠା ?

[ଗତ ମଇ ମାସ ତିରିଶ ତାରିଖ ଦିନ ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ରାଜସ୍ୱମନ୍ତ୍ରୀ ମାନ୍ୟବର ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ତିନୋଟି କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ସ୍ ଆଇନର କେତେକ ଦଫାକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ତିନୋଟି ବିଲ୍ ଆଗତ କରିଛନ୍ତି ଓ ଯାହା ଏବେ ଲୋକମତ ଲଗି ମୁଲତବି ରହିଛି, ତହିଁ ଉପରେ ଭୂତପୂର୍ବ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଯେଉଁ ମତାମତ ଇଂରେଜ ସାପ୍ତାହିକ 'ଅବ୍‌ଜର୍‌ଭର'ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ତହିଁର ସାରାଂଶ (ସମ୍ପାଦକ ଜନତା) ।

ତିନୋଟିଯାକ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ସ୍ ଆଇନରେ ସଂଶୋଧନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ବିଲ୍ ଆଗତ ହୋଇଛି, ତାହାର କୌଣସି ଉପକାରିତା ଉପଲବ୍ଧ ହେଉନାହିଁ । ପ୍ରଦେଶର ଏକାଧିକ ଜାଗାରେ ଏକାଧିକ ଆଇନର ପ୍ରଚଳନ ଏକାନ୍ତ ଅରୁଚିକର । ଅତଏବ ଏ ତିନୋଟି ଆଇନକୁ ସଂଶୋଧନ ନ କରି ବରଂ ଗୋଟିଏ

ଆଇନରେ ପରିଣତ କରିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ଏପରି ତରବର ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା ଓ ତାଛଡ଼ା, ଏ ଛୋଟ ଛୋଟ ବିଲ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ଉପଯୋଗୀ ଆଇନ୍ କରିବାର ବିଶେଷ ସମୟ ଲାଗନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ସଂଶୋଧନ ଅଣା ଯାଇଛି ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଳିତ ଆଇନ ଗୁଡ଼ିକରୁ ବେଶି ଉପକାରୀ ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ୍ ଅନୁଯାୟୀ ମାଲିକଙ୍କର ଶାରୀରିକ ବା ମାନସିକ ଅକ୍ଷମତା ସ୍ଥଳରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶ ସରକାରଙ୍କର କ୍ଷମତା ସମାନ । ପୁଣି କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲାରେ ପ୍ରଚଳିତ ବେଙ୍ଗଲ ଆଇନରେ ଏପରି କୌଣସି ନିୟମ ନ ଥିଲେ ହେଁ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଦାଲତର ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ରହିଛି । ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ବର୍ଷରୁ ବେଶି ଏହି ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ କାମ ବେଶ୍ ଚାଲି ଆସୁଛି । ଅଧିକନ୍ତୁ ସବୁ ସମୟରେ ଏ ସବୁ ଅବସ୍ଥା ଉପୁଜେ ନାହିଁ । ଏଜେନ୍‌ସି-ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ କୋରାପୁଟ ଜିଲାର ତଫସିଲ-ଭୁକ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଆଇନ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଏହାର ଉପକାରିତା ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇପାରେ । ଯେତେବେଳେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼୍‌ସ୍ ଆଇନ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ଜମିଦାରୀ ଏପରି ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରଖିବା ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ସରକାରଙ୍କର ରାଜସ୍ୱ ନିୟମିତ ଅସୁଲ ହେବ । ଜମିଦାରୀ ଯେପରି ନଷ୍ଟ ନ ହୋଇଯାଏ ସେଥିପାଇଁ ଆଇନ୍‌ରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖା ଯାଇଛି ଓ ବାରମ୍ବାର ସେ ସଂପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ସଂଶୋଧନ ମାନ ଅଣା ଯାଇଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ସରକାର ଲୋକମତ ଉପରେ ଗଠିତ, ଅତଏବ ଲୋକମତ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେବା ଦରକାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ ଏ ପୁରାତନ ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଦାବୀ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କୃଷୀ ତା ଜମିଦାର ଜାଗାରେ ନିଜ ଜମିର ମାଲିକ ହେବାକୁ ଚାହେଁ । ବିଦେଶୀ ସରକାର ତାଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ଅସୁଲରେ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଜମିଦାରୀ ଖଞ୍ଜିଥିଲେ । ଅତଏବ ସେ ପ୍ରଥା ଏବର ଦେଶୀ ସରକାର ସମର୍ଥନ କରିବା ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ; କିନ୍ତୁ ଏ ବିଲ୍‌ରେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଜମିଦାରୀ ବିକ୍ରୀ କରିବା ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଷେଧକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡୁଛି ଯେ, ସରକାର ଜମିଦାରୀକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାର ବ୍ରତୀ । ଅନେକଙ୍କର ଧାରଣା ଏ ଆଇନଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରୀ ପ୍ରଥା ଉଠିବାର ଉପକ୍ରମ ହେବ; ମାତ୍ର ତାହା ନିତାନ୍ତ ଭୁଲ । କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼୍‌ସ୍ ଆଇନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି “କେତେକ ବର୍ଷ ମାଇଁ ଜମିଦାରୀକୁ ସରକାର ନିଜ ପରିଚାଳନାରେ ରଖି ଜମିଦାର ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବା ।” ଏହାଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରୀ ଭଲ ରୂପେ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହିଯାଏ ଓ ସରକାରୀ ହସ୍ତକ୍ଷେପରେ ରକ୍ଷାପାଏ । ତେଣୁ ଜମିଦାର ନିଜେ ଦରଖାସ୍ତ କରି ଜମିଦାରୀ ସରକାରଙ୍କୁ ବୁଝିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି । ଏ ଆଇନରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଆଶା ପୂରଣ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସରକାର ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ଲୋକଙ୍କ ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏପରି କରୁ ଥାଆନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଅନ୍ୟ ପନ୍ଥା ଧରିବା ଦରକାର ।

ଜମିଦାର ପ୍ରଥା କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଅଛି । ଅନ୍ୟକେତେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ସଂପର୍କରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ଆମ ସରକାର ସବୁ ବିଚାର କରି ଆମ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରକୃତ ଉପକାର ହେବା ଭଳି କୌଣସି ପନ୍ଥା ବାହାର କରିବା ଉଚିତ । ଏଥିରେ କିନ୍ତୁ କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ପାଠରେ ଯେଉଁ ସଂଶୋଧନ ଅଣା ଯାଇଛି, ଜୟପୁର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜମିଦାରୀ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେବା ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଜୟପୁର ଜମିଦାରୀକୁ ସରକାର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଆଣିବା ପାଇଁ ମୋର

ଯଥେଷ୍ଟ ଇଚ୍ଛା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ମହାରଜାଙ୍କୁ ଅପାରଗ-ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିବାକୁ ରାଜି ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ମନୁଷ୍ୟତାର ଅବମାନନା କରାଯିବ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ଜମିଦାରୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁ କାଣ୍ଡ ଘଟୁଛି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡସ୍ ବିଲ୍ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ମୁଁ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ସାପ୍ତାହିକ 'ଜନତା'—ତା ୪ । ୮ । ୧୯୪୭

ସ୍ୱଦେଶ

(ଚିନିର ନୁହେଁ, ମାଟିଆ ଗୁଡ଼ର)

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ 'ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା' ନାମକ ଗୋଟିଏ ମାସିକ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି, ଏହା ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଭାରତରେ ଏକ ଅଭିନବ ଉଦ୍ୟମ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଶିକ୍ଷା-ସୋପାନ । ସେହି ସୋପାନକୁ ଭିତ୍ତି ରୂପେ ଧରି ତାହାର ଉପରେ ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ସୌଧ ଗଢ଼ାଯାଏ । ମାଟି ଘରର ଭିତ୍ତି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । କୋଠାଘର ତୋଳିବାକୁ ଗଲେ ଲୋକେ ମୂଳଭିତ୍ତି ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏକ ମହଲ୍ କୋଠାର ଭିତ୍ତି ଯେତେ ସୁଦୃଢ଼ କରାଯାଏ, ଘର ଦୋମହଲା ବା ତିନିମହଲା ହେଲେ ତା ଭିତ୍ତିକୁ ସେହି ଅନୁପାତରେ ଦୃଢ଼ତର କରିବାକୁ ହୁଏ । ନୋହିଲେ ଭିତ୍ତି ଅଭାବ ଯୋଗେ ଘରେ ଫାଟ ପଡ଼େ, କାନ୍ଥ ଦବିଯାଏ, ବା ଘର ବେଳେ ବେଳେ ସମୂଳେ ଭାଜି ତଳେ ଶୁଏ ।

ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଯେତେ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଉଛି, ସେଥିରୁ ମନେ ହୁଏ ଯେ ଜାତିର ବିଶ୍ୱକର୍ମା ବର୍ଗ ମାଟି ଘର ଠାରୁ ଆଉ ଉପରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କ ବେତନ ଯେତେ କମିପାରେ ସେତେ କମିଛି । ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନର ପରିଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ବିହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ନାହିଁ । ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ନିର୍ବାଚନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଚାର କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ଜାତିର ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅଳିଆ ଟୋକେଇ ମନେ କରାଯାଇ ପାରେ ।

କୌଣସି ଜିନିଷ କ୍ଷୟ ପାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ତାର ସଂସ୍କାର ଦୁଇ ଉପାୟରେ ଅଣାଯାଏ । ପୁରୁଣା ଗଛ ମରି ଆସିଲେ ସ୍ୱତଃ ତା ମୂଳରୁ ନୂଆ ଗଜା ବାହାରେ କିମ୍ବା ମଞ୍ଜି ପଡ଼ି ଆପେ ଗଛ ଜନ୍ମେ, ଏହା ଏକ ଉପାୟ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପାୟ ହେଉଛି ପୁରୁଣା ଗଛ କାଟି ପକାଇ ତା ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ନୂଆ ଗଛ ଲଗାଇବା । ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଉପାୟ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ନିଜେ ପ୍ରଥମ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଗୋଟିଏ ସଂଘ ଗଠନ କରି ଗତ ଦଶ ବାର ବର୍ଷ ହେଲା ନିଜର ଅବସ୍ଥା ଓ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ଗତି ଆଲୋଚନା କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ମନେ ହେଉଥିଲା ଯେ କେବଳ ବେତନ ବୃଦ୍ଧି ବିଷୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ

ସଂଘ ଗଠିତ ହୋଇଛି । ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସମୂହ ଭାବରେ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସଂଘର ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲା, ବେତନ ବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ମଧ୍ୟ ଅଦମନୀୟ ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ପ୍ରାଥମିକ ତଥା ଦେଶର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମିବୃନ୍ଦଙ୍କ ବେତନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ହେଉ କିମ୍ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା କାରଣରୁ ହେଉ କିଛି କିଛି ଅବଶ୍ୟ ବଢ଼ିଛି । 'ସମାଜ' ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସଂଖ୍ୟାଗଣିତରେ ଏଥିରେ ସନ୍ତୋଷ ମିଳିପାରେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ଜୀବନ ଧାରଣର ମାନ ତୁଳନାରେ ତାହା ବୃଦ୍ଧି ନୁହେଁ, ଊଣା । ଯାହାତ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଟଙ୍କାର ମୂଲ୍ୟ ଶତକଡ଼ା ତିରିଶ କମିଯିବା ପରେ ବେତନ ଭୋଗୀମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଯେ କେତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବ, ତାହା ହଠାତ୍ କହି ହେବ ନାହିଁ ।

ସୁତରାଂ,ବେତନ ବୃଦ୍ଧି ଆନ୍ଦୋଳନ ସରିଛି ବୋଲି ମନେ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ତେବେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ପରି କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ କେବଳ ଭୌତିକ ପ୍ରଚୁରତାରେ ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ନ ପାରେ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏ କଠୋର ସତ୍ୟ ନିଜେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ବେତନ ବୃଦ୍ଧି ଆନ୍ଦୋଳନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷାର ସଂସ୍କାର ଓ ଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତ ସଂଗଠନ ଦାବି କରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନେ ସଂଘବଦ୍ଧ ହେବା କେବଳ ଆନନ୍ଦ ନୁହେଁ, ଆଶାର ବିଷୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ମାସିକ ପତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ସଂହତି ବଢ଼ାଇବାରେ ଯେ ବିଶେଷ ସହାୟତା କରିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ଦେଶର ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଉନ୍ନତ ଉପକରଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏ ଅଭିନବ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ସାଫଲ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ହେଉ, ଏହା ମୁଁ ଯେ କାମନା କରୁଛି, ତା ପଛରେ ସମଗ୍ର ଦେଶର ସଦିଚ୍ଛା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅଛି ବୋଲି ମୋର ଭରସା ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ (ମାସିକ ପତ୍ରିକା)—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧ । ୧୦ । ୧୯୪୯

ଦରିଦ୍ର କୃଷକଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦାୟରୁ ନିଷ୍କୃତି ଦିଅ

(ଖଜଣା ଛାଡ଼ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବକ୍ତୃତ)

ଦରିଦ୍ର କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଯେ କର ବାଧା ହେଉଛି, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଖଜଣା ଛାଡ଼ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲି । ଖଜଣା ଛାଡ଼ ହୋଇଗଲେ ହଠାତ୍ ସରକାରଙ୍କର ରାଜସ୍ୱ କମିଯିବ, ଅତଏବ ସରକାର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ କୃଷକମାନଙ୍କଠାରୁ କୃଷି ଆୟକର ବୃଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରରେ ଆଦାୟ କରିବାକୁ ସୂଚନା ଦେଇଥିଲି । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଆମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦର ଗତ ବୈଠକରେ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର କାଞ୍ଚେଇ ଗଲା । ତାହାର ଆଲୋଚନା କିପରି ହୋଇ ପାରିବ ସେଥିଲାଗି ବାଚସ୍ପତି ସତର୍କ ଥିବାର ଦେଖା

ଗଲି । ସେ ମହାଶୟ, ତାକୁ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ବୋଲି ପରିଷଦରେ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ଏ ଖଜଣା ଛାଡ଼ ପ୍ରସ୍ତାବର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଇତିହାସ ରହିଛି । ୧୯୪୧ ଠାରୁ ୧୯୪୪ ମସିହାର ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ସମୟରେ ଏ କଥା ଲାଟ ଓ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ବାଟକୁ ଆସିଥିଲା । ଖଜଣା ଛାଡ଼ କରିଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ରାଜସ୍ୱ ଯଦି ମିଳିପାରେ ତାହାହେଲେ ଲାଟ ତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ଆପତ୍ତି କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ । ସେହି ସୂତ୍ରରେ ବିକ୍ରି କରର ପରିକଳ୍ପନା କରାଗଲା । ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଛି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

୧୯୫୨ ମସିହା ନିର୍ବାଚନ ପରେ ମୁଁ ସେକଥା ବିରୋଧ ପକ୍ଷର କେତେ ଜଣ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ କହିଲି । ସେମାନେ ତାହା ଆଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ଅନୁସାରେ ଆଇନର ଚିଠା ତିଆରି ହେଲା । ମାତ୍ର ସମ୍ବିଧାନରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ରାଜସ୍ୱରେ ବାଧା ପଡ଼ିବା ଭଳି ଆଇନ ଲାଟଙ୍କ ବିନାମଞ୍ଜୁରିରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଲାଟ ମଞ୍ଜୁରି ଦେବାକୁ ଚାହିଁଲେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପରାମର୍ଶରେ ଦେବାକଥା । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ କି ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ କେଜାଣି, ଲାଟ ମଞ୍ଜୁରି ଦେବାକୁ ନାସ୍ତି ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ । ଫଳରେ ଆଇନ ଚିଠା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦକୁ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଅତଏବ ଆଉ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ମୁଁ ଏଥର ସେ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପେଶ୍ କଲି । ଦରିଦ୍ର କୃଷକମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଚାହୁଁଥିବା ଲୋକେ ପ୍ରସ୍ତାବଟିକୁ ଆଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବେ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି କୌଣସି ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀର ଲୋକେ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ତାଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଓ ତାର ନକଲ ମୋ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମୁଁ ଆଗତ କଲି । ମାତ୍ର ସେ ଦିନ ସମୟ ନ ହୋଇ ପାରିବାରୁ ତାର ଆଲୋଚନା ଆଉ ଦିନକୁ ମୁଲତବି ରହିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଆଲୋଚନା ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର ଆଉ ଏକ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନାକୁ ଏତେ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଗଲା ଯେ ଏ ଖଜଣା ଛାଡ଼ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିଚାର ହେବା ନିମନ୍ତେ ସମୟ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଏହି ବାଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଫସର ଫାଟିଗଲା । ଖଜଣା ଛାଡ଼ କଥା କଅଣ ହେଲା ବୋଲି ଏବେ କେତେକ ଆଡ଼ୁ ପଚାରି ମୋତେ ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖୁଛନ୍ତି । ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ଆଂଶିକ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିବା ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତାବର କି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ତାହା ଜାଣିବାକୁ ଲୋକଙ୍କର ଆକାଂକ୍ଷା ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖି ଜଣାଇବା ଅସମ୍ଭବ ମଣି ମୁଁ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଣାଉଛି ।

ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଯେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଖଜଣା ଛାଡ଼ ହେବା ଦରିଦ୍ର କୃଷକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଏକ ଜୀବନ ମରଣ ସମସ୍ୟା । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସରକାରୀ ପକ୍ଷର ମଧ୍ୟ କେତେ ଜଣ ସଦସ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଏହା ସପକ୍ଷରେ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ଭୋଟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଦଳର ଶୃଙ୍ଖଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନେ ସପକ୍ଷ କି ବିପକ୍ଷ କେଉଁ ପାର୍ଟିରେ ଭୋଟ ଦେଇଥାନ୍ତେ ତାହା ଅଲଗା କଥା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ କର ନୀତିରେ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ସୁବିଚାର ତିଳେ ମାତ୍ର ନାହିଁ । ଆୟକର ଆଦାୟରେ ବାର୍ଷିକ ଚାରିହଜାର ଦୁଇ ଶହ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିବା ଧନୀ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କର ନିଆ

ଯାଉନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପାଏ ଜମି ଚଷି କୃଷକ ଦଶଟଙ୍କାର ଧାନ ପାଇଲେ ସେଥିରୁ ଟଙ୍କାଏ ବା ପାଞ୍ଚସିଉକା ଖଜଣା ଦେବାକୁ ବାଧ ହେଉଛି ।

କିନ୍ତୁ ସରକାର ଖଜଣା ଉଠାଇ ଦେବା ମତଲବରେ ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ ସମୟମାନଙ୍କରେ ଖଜଣା ଟଙ୍କାକେ ଆଠ ଅଣା କମାଇ ଦେବାକୁ ପ୍ରଚୁର ପତ୍ର ବଣ୍ଟା ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ନେତା ଓ କର୍ମୀମାନେ ବକ୍ତୃତାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଥିଲେ । ସେସବୁ ପିଚ୍ଛିଲା କଥାରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜବାହାରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଯେଉଁ କମିଟି ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା, ତାର ମତାମତ ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା ଯେ ପ୍ରଚଳିତ ଭୂମିନୀତି ବଦଳାଇ କୃଷି ଆୟକରରେ କ୍ରମ ବୃଦ୍ଧି ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସେ ମତର ପକ୍ଷପାତୀ ନୁହନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ସଭାପତିରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ତାର ମତାମତ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ୧୯୪୯ ମସିହାରେ । ସେଥିରେ ଲେଖାଗଲା ଯେ ଖଜଣା ନିଜେ ସରକାର ଅସୁଲ କରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ସେଥିରେ ସରକାର ଅପ୍ରିୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ । ଅତଏବ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବା ଭାର ଆଉ କାହା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେବା ଦରକାର । ଏବେ ସେଥିପାଇଁ ଅଞ୍ଚଳ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି । ଅଞ୍ଚଳ କମିଟିମାନେ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବେ । ଯେପରି ଚଉକିଦାରୀ ଟିକସ ଅସୁଲ ହେଉଛି । ଚଉକିଦାରୀ ଟିକସ ଧନୀ କମ୍ ଦିଅନ୍ତି, ଗରିବଙ୍କ ଉପରେ ବେଶି ପଡ଼େ । ଏ ଅଭିଯୋଗ ବରାବର ଶୁଣାଯାଏ । ଖଜଣା ତ ଏବେ କି ଧନୀ କି ଦରିଦ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ସମାନ ହାରରେ ପଡ଼ୁଛି । ଅଞ୍ଚଳ କମିଟି ହାତକୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବା ଭାର ଗଲେ ଅବସ୍ଥା କଣ ହେବ କେଜାଣି ।

ସରକାର ଯାହାଦ୍ୱାରା ଏହି ଅପ୍ରିୟ, ଅସଙ୍ଗତ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରନ୍ତୁ, ଦରିଦ୍ର କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଏଥିରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବା ଦରକାର । ଆୟକରରେ ଟ ୪,୨୦୦/ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିସ୍ତାର ହୋଇଛି । ଜମି ଖଜଣାରେ ତହିଁର ଅନ୍ତତଃ ଛ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ଅର୍ଥାତ୍ ବାର୍ଷିକ ସାତଶହ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୃଷି ଆୟ ନିସ୍ତାର କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ଏହି ସୀମା ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ଯାଏଁ ବଢ଼ାଇ ପାରିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆମ ଭାଷାରେ ଅଛି 'ଗୈରଠୁ ବିଧେ ପାଇଲେ ଲାଭ' । ଏକ ହଜାର ନୋହି ପାରିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାତଶହ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାଡ଼ି ପାଇଲେ ଦରିଦ୍ର କୃଷକକୁଳ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅର୍ଥନୀତି ଗଳିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ଦୈନିକ 'ମାତୃଭୂମି'—ତା ୨୭ । ୧୦ । ୧୯୫୩

ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁ ତୁରନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବାକୁ କାଟଜୁ ନାରାଜ

ସେ ତାଙ୍କ ବିବୃତିରେ କହିଛନ୍ତି, ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଦାବୀ ସମ୍ପର୍କରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ସହକାରୀ ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ରାଜବଲ୍ଲଭ ମିଶ୍ର ଓ ମୁଁ ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଘରୋଇ ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ଡକ୍ଟର କୈଳାସନାଥ କାଟ୍‌ଜୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲୁ। ସୀମା କମିଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁକୁ ବିହାରରୁ ଆଣି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବାର ସମୀଚୀନତା ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଲୋଚନା ହେଲା। ସେ ଆଲୋଚନା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିଶେଷ କାରଣ ରହିଥିଲା। ବିଲାସପୁର ଷଢ଼େଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ପରି ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ। ଗଡ଼ଜାତ ସବୁ ଖାସ ହେବା ସମୟରେ ତାକୁ ପଞ୍ଜାବ ସହିତ ମିଶାଯାଇଥିଲା। ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ପଞ୍ଜାବରୁ ଆଣି ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଯୋଡ଼ା ଯାଉଛି।

କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରୁ କିଛି ଅଞ୍ଚଳ କାଢ଼ିନେଇ ଅନ୍ୟଏକ ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶାଇବାକୁ ହେଲେ ସମ୍ବିଧାନର ତୃତୀୟ ଧାରା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଉଭୟ ପ୍ରଦେଶର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦର ମତ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଗ୍ରହଣ କରିସାରି ଉକ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସପକ୍ଷରେ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ। ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହେବାପରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ; କିନ୍ତୁ ବିଲାସପୁରର ପ୍ରଦେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ବିଧାନର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଏ ସବୁ ପୂର୍ବକ୍ରିୟା କିଛି କରାଯାଇନାହିଁ। ଭାରତ ସରକାର ବିଲାସପୁରକୁ ପଞ୍ଜାବରୁ ଆଣି ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱରେ। ପରେ ସମ୍ବିଧାନର ବିଧି ରକ୍ଷା କରାଯିବ। ଅର୍ଥାତ୍, ଉଭୟ ପ୍ରଦେଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦର ମତାମତ ନିଆହେବ, ଓ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହେବ। 'ବେଲରି' ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆଗରୁ ପ୍ରଦେଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଉଛି।

ଏହି ନଜିର ଦେଖାଇ ଆମେମାନେ ଡକ୍ଟର କାଟଜୁଙ୍କୁ କହିଲୁ ଯେ ସମ୍ବିଧାନର ବିଧିରକ୍ଷା ଯଥା ସମୟରେ ପରେ କରାଯିବ, ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁକୁ ବିହାରରୁ ଆଣି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାନ୍ତୁ। ସୀମାକମିଶନରେ ଏ ବିଷୟ ପକାଇବା ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା ରଖନ୍ତୁ ନାହିଁ। ଦୁଇଗୋଟି ଓଡ଼ିଆ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶି ସାରିଥିଲା। ସେହି ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟିକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ। ବିହାରରେ ନେଇ ମିଶାଇବା କଥା ହୋଇଥିଲେ ସେମାନେ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତେ। ମଝିରେ ଭାରତ ସରକାର ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି

ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ଓଡ଼ିଶାରୁ ନେଇଯାଇ ବିହାରକୁ ଦେଇଥିଲେ । ଖରସୁଆଁର ଗୁଳିକାଣ୍ଡ ଗୋଟାଏ ବାହାନା ମାତ୍ର । ବିହାର ସରକାର ମଧ୍ୟ ରାଞ୍ଚିରେ ଗୁଳିକାଣ୍ଡ ଭିଆଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଭାରତ ସରକାର ରାଞ୍ଚିକୁ ବିହାରରୁ କାଢ଼ିନେଇ ଓଡ଼ିଶା କିମ୍ବା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ମିଶାଇବା କଥା ଭାବି ନାହାନ୍ତି; ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାବେଳକୁ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଗଲା ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସୁରୁଖୁରୁରେ ଶାସନ ଚଳାଇ ନ ପାରି ଗୁଳି କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଗଲେ । ଅତଏବ ବିହାର ହାତକୁ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ଭଲ ହେବ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଷଢ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁକୁ ଯିବା ବାଟ ନାହିଁ କହି ଭାରତ ସରକାର ଉଭୟ ରାଜ୍ୟକୁ ବିହାରରେ ମିଶାଇଲେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ । ଏବେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି ଏବଂ ତା ଫଳରେ ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବାଟ ଫିଟିଲାଣି । ଏ ସବୁ ବିବେଚନା କରି ଭାରତ ସରକାର ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱରେ ବିଳାସପୁର ଓ ବେଲରି ସମ୍ପର୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବାପରି ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦେଇଅନ୍ତୁ, ପରେ ସମ୍ବିଧାନରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଥିବା ବିଧି ରକ୍ଷା କରିବେ ।

କିନ୍ତୁ ଡକ୍ଟର କାଟ୍‌ଜୁ ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ନାହିଁ । ସୀମା କମିଶନ ଆଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଯେପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଲାଗି ବେଆଇନ କାଣ୍ଡମାନ ଘଟାଇଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଷଢ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ନିମନ୍ତେ ସେଭଳି କାଣ୍ଡମାନ ଯେପରି ନ ଘଟେ ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସେ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲାଟ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଓଡ଼ିଶା ସପକ୍ଷରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବିହାର କିପରି ସନ୍ଦେହ କରୁଛି, ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ସୂଚାଇଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଯାହା ଯାହା କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା, ସେସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ । ତେଣୁ ସାଧାରଣଙ୍କର ଜାଣିବା ଭଳି ବିଷୟ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ରଖିବା 'ଷଢ଼େଇକଳା ଖରସୁଆଁ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଉଚିତ ହେବନାହିଁ, ମନେକରି ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ଅବଶ୍ୟ ପନ୍ଦରଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଳମ୍ବ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତେ କ୍ଷମା କରିବେ ବୋଲି ଆଶାକରେ ।

ଦୈନିକ 'ମାତୃଭୂମି'—ତା ୪ । ୧୧ । ୫୩

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ ଗତ ତା୧୭।୧୮ ରିଖରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଆଲୋଚିତ ହେଲା । ସେହି ଆଲୋଚନାର କେତେକ ବିବରଣୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବକ୍ତୃତା ଯେତେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଖବର କାଗଜରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ତାଠାରୁ କମ୍ ସ୍ଥାନ ପାଏ ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଶୋଧନ ଆଇନ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ କେତେକ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି ।

ମୋ ବକ୍ତବ୍ୟର କେତେକ ଅଂଶ ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀ ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ସମୟ କହିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟର ବିବରଣ ମୋ ବକ୍ତବ୍ୟର ବିବରଣଠାରୁ, ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ବେଶି ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି, କରିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ମୋର କେତେକ ମତକୁ ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଟିକିଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୂପ କରି ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ ! ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କ ଭାଷଣର ଯେଉଁ ବିବରଣୀ ବାହାରିଛି, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ସେଥିରୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିବ ଯେ, ମୁଁ ଗୁଡ଼ାଏ ଅବାନ୍ତର ଅଯୌକ୍ତିକ କଥା କହିଲି । ମୁଁ ଯାହା କିଛି କହିଥିଲି, ତଳ ଲିଖିତ କେତୋଟି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ।

୧ । କୁଳପତି ନିର୍ବାଚନ ଯେପରି ଭାବରେ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି, ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରିବା କଷ୍ଟକର । କାରଣ ଯେଉଁ ତିନିଜଣ ନିର୍ବାଚନ କମିଟିରେ ରହିବେ, ସେମାନେ କୌଣସି କଲେଜ,କିମ୍ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ନ ଥିବେ । ଯେଉଁମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ରହିଛନ୍ତି କିମ୍ବା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି ନୁହେଁ । ତେଣୁ କମିଟିରେ ରହିବାକୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ହୁଏତ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ମାନେ ସେ କମିଟିରେ ରହିବେ ଓ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ କୁଳପତି ପଦ ପାଇଁ ଲୋକ ବାଛିବେ ।

ପୁଣି ଏପରି ମଧ୍ୟ ଘଟିପାରେ । କୌଣସି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ଙ୍କୁ କମିଟିରେ ରହିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ସେ କହି ପାରନ୍ତି ମୋର କୁଳପତି ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ତେଣୁ ମୁଁ ଏ କମିଟିରେ ରହିବି ନାହିଁ । ସେପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ କୁଳପତି ପଦ ପାଇଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନାମ ଯିବ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ନାମ ସ୍ଥାନ ପାଇବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ ।

୨ । ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ ଯେ, ବାଣପୁର ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲାବେଳେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଆଇନର ତ୍ରୁଟି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାର ଆମୂଳଚୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର । ମୋର ଆଇନ କରିବା ଶକ୍ତି ନ ଥିବା କଥା ଶେଷରେ ଏଥିରୁ ବାହାରୁଛି । ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ଭାରତ ସମ୍ବିଧାନ ତୁଳନାରେ ଆଦୌ ଗୁରୁତର ନୁହେଁ । ଗତ ୫ ବର୍ଷ ଭିତରେ ତାର ଚାରିଥର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ସାରିଲାଣି ଏବଂ ପଞ୍ଚମଥରର କଳ୍ପନା ଚାଲିଲାଣି ।

ଆମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଇନର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର ବୋଲି ମୁଁ ଏବେ କହୁଛି ! ଏ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହେଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିଲା ଦେଶର ପରାଧୀନତା ସମୟରେ । ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ଆଠ ବର୍ଷ ପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ପୁରୁଣା ଆଇନ ଚାଲିଲା କାହିଁକି ? ଅଥଚ ଏ ଭିତରେ ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ସଂଶୋଧିତ ନ ହୋଇଛି ତା ନୁହେଁ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ପ୍ରାୟ ଛଅ ସାତ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଥର ଆଇନ ସଂଶୋଧିତ କରା ଯାଇଛି । ପ୍ରଥମଥର ସଂଶୋଧନରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଭାଗୀୟ ସଭାପତିମାନେ ନିଜ ପଦ ବଳରେ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଜଣେ ବିଭାଗୀୟ ସଭାପତି ଥିବା କଥା ବୋଧହୁଏ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ସେହି ବଳରେ ମୁଁ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ଗଲି । ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଫଳାଫଳ ବିଚାର ସେ ସମୟ ଭିତରେ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍ ହାତକୁ ଆସିଲା । ଶତକଡ଼ା ମୋଟେ ୩୬ ପାଶ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଥିଲା । ଏତେ କମ୍ ପାଶ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରତିବାଦ କରିବାରୁ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର ଆଦି ଦେଖି

ପୁନର୍ବିଚାର କରିବା ଭାର ସିଣ୍ଡିକେଟ୍ ମୋ ଉପରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । କେତେକ ଫେଲ ହୋଇଥିବା ପିଲାଙ୍କ ଉତ୍ତର ଦେଖିବାରେ ମୋର ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ପାଶ କରିବା ଦରକାର । ସେ ବର୍ଷ ପାଶ ସଂଖ୍ୟା ୩୭ରୁ ୪୨କୁ ଉଠିଲା; କିନ୍ତୁ ତା ପରେ ପରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନ ପୁଣି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଗଲା । ସେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ଯେ ବିଭାଗୀୟ ସଭାପତିମାନେ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ମୁଁ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍ ସଭ୍ୟପଦରୁ କଟିଗଲି ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଇନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଏ, ଏକଥା ଏଥିରୁ ବୁଝାଯାଉ ନାହିଁ କି ? ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ସଂଶୋଧନ ବେଳେ ଯଦି ଗୋଟାଏ ଆମୂଳ ସଂଶୋଧନ କରିଥାନ୍ତେ ଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟା ତା ଭିତରେ ଲୁଚି ଯାଇଥାନ୍ତା ।

୩ । ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ବୋର୍ଡ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ମତ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଯାହା କହିଲେ, ସେଥିରୁ ବୁଝାଯାଉଛି ଯେ ମୁଁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ଦେଇଥାଏ । ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ବୋର୍ଡର ମୂଳ ବିଲ୍‌ରେ ଥିଲା ଯେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟର କିମ୍ବା ଅତିରିକ୍ତ ଡିରେକ୍ଟର ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ଉକ୍ତ ବୋର୍ଡର ସଭାପତି ହେବେ । ଯାଞ୍ଚକମିଟି ଅତିରିକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କ କଥା କାଟି ଦେଇ କେବଳ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କ ସଭାପତି ହେବେ ବୋଲି ରଖିଲେ । ଯାଞ୍ଚକମିଟି ରିପୋର୍ଟ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାକୁ ଆସିଲା, ତାର ଆଲୋଚନା ଭିତରେ ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଯେ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ସଭାପତି ପଦରେ ରଖିଲେ ମତ ଭେଦ ଓ ସଂଘର୍ଷର ସମ୍ଭାବନା ରହିବ । ତାକୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହିଲେ ଯେ ସେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଜାକିର ହୋସେନ୍‌ଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲେ ଓ ସେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମତ ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ପରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଜଣଙ୍କୁ କିମ୍ବା ଅପର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସରକାର ସଭାପତି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ପାରନ୍ତି । ସେ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ । ସେଥିରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ଅନେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିଲା ଯେ ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀ କୌଣସି କଂଗ୍ରେସ ସମର୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସଭାପତି ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ଇଚ୍ଛା ରଖି ଉକ୍ତ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ । ତେଣୁ ଆପତ୍ତି ହେଲା । ସେ ଆପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଜବାବ ନେବାକୁ ଚାହିଁଲି ଯେ ବାହାରର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସଭାପତି ପଦରେ ନ ରଖି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କୁ ରଖିବେ । ସରକାରଙ୍କର ଯେପରି ପ୍ରିୟା ପ୍ରୀତି ତୋଷଣ ଚାଲିଛି ସେଥିରେ ନିଜର କୌଣସି ଲୋକଙ୍କୁ ସଭାପତି ପଦରେ ବସାଇ ବୋର୍ଡଟାକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେବେ ବୋଲି ମୋର ଆଶଙ୍କା ହେଲା । ସରକାର ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନିଜ ପକ୍ଷକୁ ଟାଣି ନେବାକୁ ୧୯୫୨ରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୧୯୫୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ସେତେବେଳର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟର ଜଣେ ନିରପେକ୍ଷ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ । ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ବୋର୍ଡ ଭିତରେ ସେ ରାଜନୀତି ଆଣି ପୂରାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ସେତେବେଳେ ସେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା; ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ମୋର ସେ ମତ ଭିତରେ ନିହିତ ଥିଲା ଯେ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ବୋର୍ଡ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚନ ଭାର ସରକାରଙ୍କ ହାତକୁ ନ ଯାଉ । ଏବେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ସେହି ମତହିଁ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଆଇନର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ନବେ ଜଣ ସଭ୍ୟ ଭୋଟ ଦ୍ୱାରା ତିନି ଜଣଙ୍କ ନାମ (ଲିଷ୍ଟ) ଚାନ୍ସେଲରଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଉଥିଲେ ଓ

ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ କେତେ ଭୋଟ ପାଉଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ଚ୍ୟାନ୍ସେଲର୍ କୁଳପତି ବାଛୁଥିଲେ । ସେଥିରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ନେବାର ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏଥି ପୂର୍ବେ ଅନ୍ତତଃ ଥରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ୯୦ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନିଜର ମନୋନୀତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୁଳପତି ପଦରେ ଥୋଇଥିଲେ । ୯୦ ଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ସେଥିପାଇଁ ଟାଣୁଆ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦରକାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ସେପରି ଟାଣୁଆ ମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଧହୁଏ ନାହାନ୍ତି ।

ସେ ଯାହାହେଉ ଯେଉଁ ତିନିଜଣିଆ କମିଟୀ କୁଳପତି ପଦ ପାଇଁ ଦୁଇଟି ନାମ ଚ୍ୟାନ୍ସେଲର୍‌ଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବେ, ସେଥିରୁ ଜଣେ ପୁଣି ଚ୍ୟାନ୍ସେଲର୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । ଏ ନୂଆ ଆଇନରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଲକଧନ୍ଦା ରହିଛି, ଏବଂ ସେ ଗୋଲକଧନ୍ଦା ଭିତରେ ପଶିବା ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସୁବିଧାରେ ବାଟ ମିଳିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାପରେ ପୁଣି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିନେଟ୍‌ର ସଭ୍ୟମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲା ପରେ ତାକୁ ସରକାର ଆଇନରେ ପରିଣତ କରାଇଲେ ।

୪ । ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କରି ମୁଁ କହିଥିଲି ଯେ ଭାରତ ସରକାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜ ହାତମୁଠା ଭିତରେ ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ କୁଳପତି ନିର୍ବାଚନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିନେଟ ହାତକୁ ନ ଛାଡ଼ି ଗୋଟିଏ ତିନିଜଣିଆ କମିଟୀ ଓ ଚ୍ୟାନ୍ସେଲରଙ୍କ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ରଖୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ଆଞ୍ଚ ଆସିବ । ପୂର୍ବେ ଯେପରି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ, ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାଏ, ନେତାଜୀ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର, ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଲକ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ନିର୍ଭୀକ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମନସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବାହାରୁଥିଲେ, ସେପରି ଆଉ ସହଜରେ ବାହାରିବେ ନାହିଁ ।

୫ । ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ-କମିଶନର ନଜିର ଦେଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତି ସମର୍ଥନ ଲୋଡ଼ିଥିଲେ । ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ମୋ ମନ୍ତବ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିପାରି ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପରୁ ନିର୍ଭର ଖସାଇ ଆଣି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ କାଠର ନୁହନ୍ତି ।

ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍, କମିଶନ୍‌ର ସଭାପତି ଥିଲେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ବିଷୟରେ ଗତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଭିତରେ କିପରି ମତ ବଦଳାଇଛନ୍ତି ମୁଁ ତାର ନଜିର ଦେଇଥିଲି । ଡକ୍ଟର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନକୁ ଭାରି କଡ଼ା ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତିଶାଳୀ ପଣ୍ଡିତ ନ ହୋଇ କୌଣସି ସାଧାରଣ ଲୋକ ହୋଇଥିଲେ ସରକାର ତାଙ୍କୁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଅଟକ ବନ୍ଦୀ କରିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ତା ନ କରି ତାଙ୍କୁ ମାସିକ ଟ୨୨୫୦୯ ବେତନରେ ଉପରାଷ୍ଟ୍ରପତି କରାଇ ଦେଲେ, ଫଳରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ପଣ୍ଡିତମାନେ କିପରି ବ୍ୟକ୍ତିଭେଦରେ ଯେ ସରକାରଙ୍କ ଫାଶରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି, ସେହି କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ମୁଁ କାଳିଦାସ, ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସବାରି କାନ୍ଧେଇଥିବା ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ରଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଫୁଟକି ମାରିବା ନିଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲି । ସେ ଫୁଟକି ମାରିବା କଥାଟାକୁ ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରି ବିଦ୍ରୂପରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ରଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଫୁଟକି ମାରିବା ମୁଁ ନିଜେ କେତେକ ଘଟଣାରେ ଦେଖିଛି ଓ ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତ ଆଠଗଡ଼ର ରାଜା ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଥଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଥ ମହାଶୟ ଇହଲୋକରେ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେହି ଆଠଗଡ଼ର ଜୀବିତ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ମୋ କଥା ସମର୍ଥନ କରିବେ । ସେ

ସମ୍ପର୍କରେ ହିଟ୍‌ଲର ଜର୍ମାନିରେ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଧ୍ୱଂସଲୀଳାରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବା କଥା ମୁଁ କହିଥିଲି । ରୁଷିଆ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଘୋର ବିରାଗ ରହିଛି । ସେହି ରୁଷିଆର ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯେ ସେଠା ସରକାରଙ୍କର ଉତ୍ତର ସାଧକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ସେ କଥା ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ । ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀ ହିଟ୍‌ଲରଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ି ଦେଇ କେବଳ ରୁଷିଆ କଥାଟାକୁ କହି ମୋ ମତ ଖଣ୍ଡନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଭାରତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ନାମ ଧରି ରୁଷିଆକୁ ଟପିବାକୁ ବସିଛି ଏହି କଥାଟା ଆଉ କେତେଦିନ ଧରି ଲୁଚାଇ ରଖାଯିବ ?

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, ୨୭ । ୪ । ୫୫

ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର ଏହି ବକ୍ତୃତା 'ସମାଜ' 'ମାତୃଭୂମି', 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର', ଓ 'ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା'ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ ଯୋଗଦେଲେ

କଟକ
ତା ୩ । ୫ । ୧୯୫୫

୧୯୫୨ ମସିହା ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଅପେକ୍ଷା ବିରୋଧ ଦଳମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାକୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ କଂଗ୍ରେସ ଦଳରୁ ୬୬ ଓ ବିରୋଧ ଦଳମାନଙ୍କରୁ ମୋଟେ ୭୪ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସଦଳର ଛଅଷଠି, ପୁଣି 'ଆଦିବାସୀ କଂଗ୍ରେସ୍' ନାମକ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବା ପାଞ୍ଚ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ମିଶାଇବାରୁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ା ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ୧୪୦ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କଂଗ୍ରେସ ହୋଇଥିଲେ ମୋଟ ୭୧ ଓ ବିରୋଧୀ ପକ୍ଷ ସର୍ବମୋଟ ୬୯ ।

କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ରାଜନୀତିକ ଖେଳ ଯୋଗେ ପ୍ରଥମେ 'ପାଞ୍ଚଜଣ ଆଦିବାସୀ କଂଗ୍ରେସ୍'-ସଭ୍ୟ କଂଗ୍ରେସଦଳ ସହିତ ମିଶିଲେ । ତାପରେ କଂଗ୍ରେସପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନରେ ହରାଇ ସ୍ୱାଧୀନପ୍ରାର୍ଥୀ ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବା ଛଅ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ସେହି ଦଳକୁ କଳେ କୌଶଳେ ନିଆଗଲା । ତା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସଦଳର ମୋଟ ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଗଲା ୭୨, ଯାହା ଫଳରେ କି ସେ ଦଳ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିନେଲା । ବାକି ୬୮ ଜଣ ସଭ୍ୟ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରେ ରହିଲେ । ଏସବୁ ସଂଖ୍ୟା ମୁଁ ସ୍ମରଣରୁ ଲେଖୁଛି । କମ୍ ବେଶି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଅଧେ ହୋଇପାରେ । ଏହି ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ପୁଣି ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ଯେ ସେମାନେ ଏକ ରାଜନୀତିକ ନୀତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧଭାବାପନ୍ନ ନିଖିଳଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିକ ଦଳ ଏବଂ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜନୀତିକ ଦଳର ସଭ୍ୟ ରହିଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ତେର ଜଣ ସ୍ୱାଧୀନ ସଭ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ।

ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୀତିକ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଗଠିତ ବିରୋଧୀପକ୍ଷ ପ୍ରଥମେ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ସଂଘବଦ୍ଧ ଭାବ

ବିରୋଧ ପକ୍ଷର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଗଲେ । ଶାସନର ସୁପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ନିଜଦଳ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଯେତିକି, ସୁଗଠିତ ବିରୋଧଦଳ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଦରକାର । ପ୍ରକୃତରେ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ, ବିରୋଧଦଳ ହିଁ ଶାସନକ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାରଙ୍କ ବଳ । କାରଣ କ୍ଷମତା ଓ ଜାତିର ସମୂହ ଧନବଳରେ ସରକାର ନାନା ଭୁଲ, ଭଟକା କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଭଲମାର୍ଗରେ ନେବାର ଶକ୍ତି କେବଳ ବିରୋଧପକ୍ଷର ଥାଏ ।

କିନ୍ତୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ବଳ, ସ୍ୱାର୍ଥପର ଓ ଅପାରଗ ସରକାର ବିରୋଧ ଭାବନାରେ ଭଲ ବାଟକୁ ଆସିବା ସୁବିଧା ନ ଖୋଜି, ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଭାଙ୍ଗି ଚୂରମାର କରିବା ଚେଷ୍ଟାରେ ପ୍ରଥମରୁ ରହିଲେ । ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସଭ୍ୟ ଖସାଇ ନେଲେ । ଏପରିକି, ଯେଉଁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଛାଇକୁ ସେ ଏତେ ଡରନ୍ତି, ସେହି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳର ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ଗିଳିବାକୁ ପଛାଇଲେ ନାହିଁ । ବିରୋଧ ପକ୍ଷରୁ ସଭ୍ୟ ଖସାଇ ନେବା ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ଯାଇ ନାହିଁ । ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାରେ ବିରୋଧ ଲୋପ କରିବା ହେଉଛି ଆମ ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁତ ପେଞ୍ଚପାଞ୍ଚ ଚାଲେ । ତାହା ଏକ ବୁଦ୍ଧିର ଖେଳ, ମାତ୍ର ସେ ବୁଦ୍ଧି ସୁବୁଦ୍ଧି ନୁହେ, ପ୍ରାୟ କୁବୁଦ୍ଧି । ଇଂରେଜ ଭାଷାରେ କହନ୍ତି ପ୍ରେମରାଜ୍ୟରେ ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟର ବିଚାର ନ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ, ବିରୋଧ ପକ୍ଷ ଛାଡ଼ି, ସରକାର ପକ୍ଷକୁ ମାଙ୍କଡ଼ଚିତ୍ ମାରିବା ଗୋଟିଏ ନିତାନ୍ତ ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟ । ତଦ୍ୱାରା ଖରାପ ସରକାର ବଳଶାଳୀ ହୁଏ ମାତ୍ର ।

ଗତ ଚାରି ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସଦଳକୁ ଯିବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଥିଲା । ଏତିକି ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ସରକାର ପକ୍ଷର ବର୍ତ୍ତମାନର କୁହିସ୍ପା ଭିତରେ ପଶି, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ତିଳେମାତ୍ର ସୁଧାରି ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଅନୁଭବ କଲି । ତେଣୁ କଂଗ୍ରେସକୁ ଯିବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲି ।

୧୯୫୨ ନିର୍ବାଚନରେ 'ସ୍ୱାଧୀନ ଜନସଂଘ' ଦଳରୁ ଚାରିଜଣ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଦଳର ସଭାପତି । ମଝିରେ ନିର୍ବାଚନ ମକଦମାରେ ଦୁଇ ଜଣ ସଭ୍ୟପଦରୁ କଟିଗଲେ । ଫଳରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏକ ଦୁଇଜଣିଆ ଦଳର ସଭାପତି ହୋଇ ରହିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେବା ଫଳରେ ଦଳ ଗଲା । ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମୋତେ କୌଣସି ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ହେବ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ରାଜନୀତିକ ଦଳ । ମୁଁ ଭଲ ମନ୍ଦ ବୁଝି ବିଚାରି ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ସଭ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । (ଦୁଇ ଜଣିଆ ଦଳରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଥିଲେ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦରେ ଯୋଗ ଦେବା ପରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ସେହି ଦଳର ସଭାପତି ହୋଇ ଥିଲେ ।)

ଦୈନିକ 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର' —ତା ୫ । ୫ । ୧୯୫୫

ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ରମାଗତ ଅନାବୃଷ୍ଟି

ଆଖିବୁଜା ଜଙ୍ଗଲ କଟାର ପରିଣାମ

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବିବୃତି

ଗତବର୍ଷ ମରୁଡ଼ି ପରେ ଏ ବର୍ଷ ପୁଣି ମରୁଡ଼ିର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆକାରରେ ଦେଖା ଦେଲାଣି । ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ସଭା ସମିତିରେ ସେ କଥା ଆଲୋଚିତ ହେଉଛି ଏବଂ ପ୍ରତିକାର ଓ ସାହାଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ନିବେଦନ ବାହାରୁଛି । ଆଗେ ବର୍ଷାକାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ୟା ବିପତ୍ତି ଘଟୁଥିଲା । ଏବେ ମରୁଡ଼ି ତାହା ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲାପରି ଜଣାଯାଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମରୁଡ଼ି କେବଳ ଯେ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲାରେ ହୋଇଛି, ତାହା ନୁହେଁ । ପୁରୀ, କଟକ, ଗଞ୍ଜାମ ଆଦି ସବୁଠାରେ ବ୍ୟାପିଛି ।

ମୁଁ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲାର ତିନୋଟି ଯାକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ଦେଖିଲି । ଧାନ ବିଲ ସବୁ କେତେକ ଜାଗାରେ ଫାଟି ଆସିଲାଣି । ମାଟି ଓଦା ଥିବା ବିଲମାନଙ୍କରେ କେତେକ ଜାଗାରେ ଘାସ, ଧାନ ଗଛଠାରୁ ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହୋଇଛି । ପୂର୍ବ ବର୍ଷର ମରୁଡ଼ି ଫଳରେ ଖାଦ୍ୟ ଅଭାବ ଯୋଗେ ଲୋକେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ସୁଆଁ ସଂଗ୍ରହ କରୁଛନ୍ତି । ଚାରିଆଡ଼େ ହା ହା କାର ପଡ଼ିଛି । ପାଣି ଅଭାବରୁ ଜମି ବେଉଷଣ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ସରକାର ସାଢ଼େ ତିନିକୋଟି ଟଙ୍କାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ସାଳନ୍ଦୀ ଜଳସେଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ଏବେ ଭଦ୍ରଖ ପାଖରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ସାଳନ୍ଦୀ ନଦୀରେ ଗୋଟିଏ ବାଲିବନ୍ଧ ପକାଇ ବିଲରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇଲେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ହଜାର ଏକର ଜମି ବେଉଷଣ ହୋଇଯାନ୍ତା । ଲୋକେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଛନ୍ତି, ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉନାହିଁ । ସବ୍‌ଡିଭିଜନାଲ ଅଫିସର ମନ ଦେଲେ ସହଜରେ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ।

ନୀଳଗିରିର ସୀତାପତି ପୁରଠାରେ ସରକାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳସେଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ କହନ୍ତି ସେଥିରେ କୁଆଡ଼େ ନବେ ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର କେବଳ ବତିଶ ହଜାର ଲାଗିଛି ବୋଲି ଏସ୍. ଡି. ଓ ଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲି । ସେଥିରେ କିଛି ପାଣି ଜମିଛି; କିନ୍ତୁ ନାଳ ମୁହଁକୁ ପାଣି ଲାଗିବା ପାଇଁ ବର୍ଷା ଦରକାର । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଥିରୁ ପାଣି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଶହ ଏକର ଜମି ବେଉଷଣ ହୋଇଯାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ଯୋଜନା ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ମାତ୍ର ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ମତ ଦେଇ କରାଇଛନ୍ତି ।

ବିହାର, ଆସାମ ଓ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳରେ ବନ୍ୟା ହେଉଥିବାବେଳେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ରମାଗତ ଦୁଇବର୍ଷ ମରୁଡ଼ି କାହିଁକି ଘଟିଲା ତାହା ଭାବିବାର ବିଷୟ । ବିଶେଷଜ୍ଞ ଯୋଗ୍ୟତା ନ ଥିବା ଭଳି କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି କହନ୍ତି ଯେ ମୌସୁମୀ ବାୟୁର ଦିଗ ବଦଳିଯାଇଥିବା ଯୋଗେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷା ପାଣି ନ ପଡ଼ି ସିଧା ସଳଖେ ହିମାଳୟ ଉପତ୍ୟକାକୁ ଚାଲିଯାଉଛି । କାଳକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ମରୁଭୂମି ପାଲଟିଯିବ । ପଞ୍ଜାବ ଓ ରାଜସ୍ଥାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବର୍ଷା ଅଳ୍ପ ହୁଏ । ରାଜପୁତାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ହୁଏ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଷରେ

ପ୍ରାୟ ୫୫ । ୬୦ ଇଞ୍ଚ ବର୍ଷା ହୋଇଥାଏ । ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ତିନିବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଷକୁ ପ୍ରାୟ ୩୦ । ୩୫ ଇଞ୍ଚ ବର୍ଷା ହୋଇଥିଲା ଓ ତା ଫଳରେ ଫସଲହାନି ଘଟିଥିଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଜଙ୍ଗଲ ସବୁ ବହୁତ କଟ୍ୟା ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ତାହା ହେବାର କଥା । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ତା ପରେ ସରକାର ପୁଣି ଜଙ୍ଗଲ ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏବେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରକୁ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଗଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗ ରାଜସ୍ୱ ଯେପରି ବଢିଥିଲା ସରକାର ତାକୁ ସେହି ବର୍ଦ୍ଧିତ ସ୍ତରରେ ରଖିବାକୁ ବସିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ବ୍ୟୟ ବଢ଼ିଲା । ସେଥିପାଇଁ କରଭାର ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରାଗଲା । ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଲୋକେ ବର୍ଷକୁ ଦେଢ଼କୋଟି ଟଙ୍କା କର ଦେଉଥିଲେ ସେହି ଲୋକେ ଏବେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଆଠକୋଟି ଟଙ୍କା କର ଦେଲେଣି । ଲୋକେ ସିନା ଗାଈ ପହ୍ଲା ପରି କଅଁଳିଆ ଜିନିଷ, ଚପୁଡ଼ି ଦୁହିଁ ବସିଲେ ଦୁଧ ବାହାରୁଥିବ, ଜଙ୍ଗଲ ସେପରି ନୁହେଁ । ମେଘ ସବୁଜ ପଦାର୍ଥରେ ଟାଣି ହୋଇ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଏ । ଜଙ୍ଗଲ କଟି ଯିବାରୁ ମେଘ ଓଡ଼ିଶାରେ ତଳକୁ ନ ଖସି ଉପରେ ସିଧା ଚାଲି ଯାଉଛି । ଏ ଅନୁମାନ ଠିକ୍ ହେଲେ ପରିଣାମ ଆମପକ୍ଷେ ସାଂଘାତିକ ହୋଇ ଉଠିବ । ଅତଏବ ଏହା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣିଧାନର ବିଷୟ । ସରକାର ଏ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ।

ଦୈନିକ 'ମାତୃଭୂମି'—ତା ୬ । ୮ । ୧୯୫୫

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅନୁଭୂତି

କଟକ
ତା ୧୦ । ୯

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଜଣାଇଛନ୍ତି :—

ମୁଁ ଆଜି ଦଳେଇ ଘାଇ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିବା କ୍ଷତିର ମାତ୍ରା ଓ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହେଉଥିବା ପ୍ରତିକାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ କନ୍ଦରପୁର, କଇଜଙ୍ଗା ଆଦି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିଲି । ଦୁଇଜଣ ଉପମନ୍ତ୍ରୀ କନ୍ଦରପୁର ଯାଇଥିବାର ଦେଖିଲି; କିନ୍ତୁ ଯାହା ଦେଖିଲି ସେଥିରୁ ମୋର ମନେ ହେଲା ଯେ, ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଲାଗିଛନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଭାବରେ କାମ ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଶହ ଶହ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମୁଁ ନାନା ଅଭିଯୋଗ ଶୁଣିଲି । ଲୋକଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଚାଉଳ ଦିଆଯାଉଛି, ତାହା କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଣ ଜଣଙ୍କ ମାରଫତରେ ଧରାଇଦେବା ଫଳରେ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଲୋକମାନେ ପାଉନାହାନ୍ତି । ଗୋପନୀୟ ଭାବରେ ତାହା ବିକି ହେବାକୁ ଚାଲି ଯାଉଛି । ପୁଣି ଚାଉଳ ସାଙ୍ଗକୁ ଡାଲି, ପରିବା କିଛି ଦେଲେ ଦୁଅନ୍ତା । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ହୋଇପାରୁନାହିଁ । ଲୁଣ, କିରାସିନି ଆଦି ଦିଆ ଯାଉନାହିଁ । ଡଙ୍ଗାର ସଂଖ୍ୟା ବଡ଼ କମ୍ । ମୋଟର ଲଞ୍ଚ ଯାହା ଅଛି ଓ ଯାହା ଆସିଛି ସେଥିରୁ କେତେକ ଅଚଳ ଓ ବାକି କେତେକ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମନୋନୀତ କେତେକ ବେ-ସରକାରୀ ଲୋକଙ୍କ ଯିବା ଆସିବାରେ ଲାଗୁଛି ।

ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ଜିମା ଯେଉଁ ମୋଟର ଲଞ୍ଚ ରଖାଯାଇଛି ତା ଉପରେ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଖଟୁ ନାହିଁ । ବିରୋଧ ଦଳର ନେତା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୂପକାର ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଡଙ୍ଗା ସୁବିଧା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ସେଥିରେ ନିରାଶ ହୋଇ କିଛି କରିପାରିବେ ନାହିଁ ଜାଣି ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କଲି ଯେ ବିରୋଧଦଳର ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗ କରିବା ସୁବିଧା ଦିଆଯାଉନାହିଁ । ସରକାର ଏଥିରେ ଦଳଗତ ଭାବ ନ ରଖନ୍ତୁ, ମୋର ତାଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ । ଲୋକେ ବଞ୍ଚିଲେ ତେଣିକି ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ନିଜ ନିଜର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ଓ ପରସ୍ପରକୁ ଗାଳି ଗୁଜବ ଦେବେ । ସେ ସବୁର ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଘୋର ସଂକଟ ସମୟ । ଲୋକଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ହେଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଷମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସରକାର ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ନିଜ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରୁ ମୋଟର ଲଞ୍ଚ କିମ୍ବା ସୈନ୍ୟଦଳ ଆଣିବା ଦରକାର ପଡ଼ି ନ ଥାନ୍ତା । ପୁରୀ, ଗୋପାଳପୁର, କୁଜଙ୍ଗ ଆଦି ଅଞ୍ଚଳର ନୋଳିଆମାନେ ନିଜ ଡଙ୍ଗା ସାହାଯ୍ୟରେ ବିପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କୁ ସହଜରେ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆଣିଥାନ୍ତେ ।

ଦୈନିକ 'ମାତୃଭୂମି'— ତା ୧୪ । ୯ । ୧୯୫୫

ବଙ୍ଗ ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କରାଯାଉ

ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ପତ୍ର

ମହାଶୟ,

ଓଡ଼ିଆ ଜାତିଟାକୁ ନିର୍ଜୀବ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଧରି ନେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଗତ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣମାନେ ସେ କଥା ଅପ୍ରମାଣିତ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ନିର୍ଜୀବ ନୁହେଁ, ସହିଷ୍ଣୁ-ସବୁ ସହି ପଡ଼ି ରହେ; ମାତ୍ର ଅନ୍ୟାୟ, ଅପମାନ ସୀମା ଟପିଗଲେ ଉଠେ, ସିଂହବଳରେ ପ୍ରତିବାଦ କରେ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅହିଂସା ଓ ଶାନ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଯେ ଯାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହିଂସା କୌଣସିଠାରେ ଘଟି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଘଟଣାରେ ହିଂସାର ଚିହ୍ନ ଦେଖା ଯାଇଛି ତାହା ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ ମାତ୍ର । ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରଥମେ ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରାଗଲା । ଅହିଂସା ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀଙ୍କ ଉପରେ ଲୁହବୁହା ବାଷ୍ପ, ଠେଙ୍ଗାମାଡ଼ ଓ ଗୁଳି ଚଳାଲା । ନାଁ ବାଳକ

ପିଲାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ଲକ୍ଷ କରି ଥରକୁ ଥର ଗୁଳି କରାଗଲା ଓ ତାଙ୍କ ଖପୁରି ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଶବକୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଫିଙ୍ଗି ଦିଆଗଲା । ଅହିଂସା ଜନତା ସେତେବେଳେ ଯାଇ ହିଂସାର ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ସରକାର ତାଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ହିଂସା କରାଇ, ହିଂସା ଦମନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜନତାକୁ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।

କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଝିମିଟି ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ ଉପୁଜିବ ବୋଲି ଜାଣି ପାରି ନ ଥିବାରୁ ଏହା ହେଲା ।

ସେ ଝିମିଟି ଖେଳଟା କଣ ? ଆମ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଓ ତେପନ ବର୍ଷର ଦାବୀ ସୀମା କମିଶନ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ସେତିକବେଳକୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ଭୁଙ୍ଗ ନେତା ସୀମା କମିଶନଙ୍କ କଳ୍ପିତ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି କରିଥିଲେ ବୋଲି ଘଟଣା ଚକ୍ରରୁ ମନେ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଆମ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇବା ଛଳନା କରି ଥରକୁ ଥର ଦିଲ୍ଲୀ ଦୌଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସୀମା କମିଶନ ଆମକୁ କୌଣସି ଦାବୀ ଅଞ୍ଚଳ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ଭାରତ ସରକାର ମଧ୍ୟ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ମନ୍ତ୍ରି ମଣ୍ଡଳ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଚଳ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତୁ ବୋଲି ଚାରିଆଡ଼ୁ ଦାବୀ ହେଲା । ସେ ନିଆଁ ସହିତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଖେଳିବାକୁ ବସିଲେ, ସେମାନେ ଇସ୍ତଫା ପତ୍ର ଧରି ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଉଛନ୍ତି, ଏ ମର୍ମରେ ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ଖବର କାଗଜରେ ମସ୍ତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଛପାଇଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସେ ପନ୍ଥା ଲୋକଙ୍କ ମନକୁ ଘେନିଲା । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତକୁ ସବଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ କି ସହର କି ଗାଁ ଗହଳି ସବୁଠାରେ ଅହିଂସା ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଯାନବାହାନ, ଦୋକାନ ବଜାର, ସ୍କୁଲ କଲେଜ, କଚେରୀ ଅଫିସ ସବୁ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶା ତମାମ ସର୍ବତ୍ର ହୁଲସ୍ଥୁଲ ପଡ଼ିଗଲା । ସୁପ୍ତ ସିଂହ ଚେଇଁ ଉଠିଲା । ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଇସ୍ତଫା କଥାଟା ଗୋଟାଏ ଧୂଆଁ ବାଣ ମାତ୍ର-ସେ ରହସ୍ୟ ଫିଟିଗଲା । କୌଣସି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ବଦଳରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ତିନି ଶହ ଗୁର୍ଖା ସୈନ୍ୟ ଧରି ଆସିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପୁଲିସ ସେନା ତ ଥିଲେ । ଉଭୟଙ୍କୁ ଅହିଂସା ବିକ୍ଷୋଭକାରୀ ଜନତା ଉପରେ ଏବେ ବିଗୁଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାସାଦରେ ଲୁଚି ରହି ମଜା ଦେଖୁଛନ୍ତି । କେବଳ ଯେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଜଣେ ଲୁଚି ରହିଲେ ତା ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ କିଏ ଯାଇ ଲାଟ ଭବନରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ କିମ୍ବା ଦୁଆରୁ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉଠାଇ ଦେଇ ଘର ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ସାରା ଚାଲିଛି ଦମନଲୀଳା ଓ ଅତ୍ୟାଚାର । ଶହ ଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଉଛି । ଜେଲ ଖାନାରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି । ପିଟୁଣି ଟିକସ ବସାଇବା ପାଇଁ ଲାଟଙ୍କ ଆଇନ ଗେଜେଟ୍‌ରେ ଛପା ହୋଇ ଗଲାଣି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସତ୍‌ସାହସ ଭାଙ୍ଗିବା ନିମନ୍ତେ ନାନା ଫନ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରା ଯାଉଛି । ଦମନ ଦ୍ୱାରା ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଦବାଇ ରଖିବା ଲାଗି ନାନା ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରା ଯାଉଛି । ସମ୍ମାନ ଜନକ ସମାଧାନ ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । କାରଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ବଳ ରହିଛି ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ଓ ଜନ ବିରୋଧୀ ଆଇନ ।

ଆମର ଦାବୀ ଅଞ୍ଚଳ ତ କିଛି ମିଳିଲା ନାହିଁ, ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଛିନ୍ନମସ୍ତା ଓ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଲେ । ତା ପଛକୁ ଆସିଲାଣି ଆଉ ଏକ ଘୋର ବିପତ୍ତି । ପୂର୍ବେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ଥିଲା ବଡ଼ । ବଡ଼ ଗଛ ତଳେ ସାନ ଗଛ ଉଧେଇ ପାରେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗରୁ

ଅଲଗା ହେଲା ଓ ତା ପରେ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟ ବିହାରରୁ ଅଲଗା ହୋଇଗଲା । ଏବେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ କୁଚକ୍ର ଯୋଗେ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାର ମିଶିଯିବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲାଣି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ମେଣ୍ଟରେ ମିଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ଆମ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଏଥର ଦିଲ୍ଲୀରେ ଜବାବ ଦେଇ ଆସିଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉଛି । ସେ କଥାଟା ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ । ଦମନ ନୀତି ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଟିକିଏ ଦବିଯିବା ପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାର ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ମିଶିଗଲେ ଆମେ ଚିରକାଳ ତଳେ ପଡ଼ି ରହିବା ଆଉ ଉଠିବାର ଆଶା ନ ଥିବ । ମୁଁ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ସହିତ ଅହିଂସା ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସରକାର ଆଜି ମତେ ଗିରଫ କରି ଜେଲଖାନାକୁ ନେଉଛନ୍ତି । ଅହିଂସା କର୍ମପନ୍ଥା ସୁଝାଇବା ନିମନ୍ତେ ଯିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ମୋତେ ଡାକରା ଆସିଥିଲା । ମୁଁ ତ ଡ଼କରା ସବୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । କିନ୍ତୁ ହେ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ, ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରୁଛି ଯେ, ଆପଣମାନେ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଅହିଂସା ନୀତିରେ ଚଳାଇ ରଖନ୍ତୁ । ସମସ୍ତେ ଏକଜୁଟ ହୋଇ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଚଳ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତୁ । ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ସଭ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଇସ୍ତଫା ପତ୍ର ଆଣନ୍ତୁ । ତାହାହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାକୁ ବଙ୍ଗ ଓ ବିହାର ମେଣ୍ଟରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେବାଟା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯିବ ଏବଂ ଯଥା ସମୟରେ ଆମର ବିକଳାଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଶା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବାର ବାଟ ସଫା ହେବ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର
ତା ୨୯ । ୧ । ୫୬

ଦୈନିକ 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର'—ତା ୪ । ୨ । ୧୯୫୬—ଶନିବାର

ଭାଷଣ

ସୂଚୀ

୧ । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଦାୟିତ୍ୱ ୩୯୫

୨ । ବାରିପଦା ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ଅଭିଭାଷଣ ୩୯୮

୩ । ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜ୍ୟ-ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହରେ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ ୪୦୯

୪ । ପ୍ରବାସୀ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ୪୨୦

୫ । ରଇତ ୪୨୩

୬ । ନାଟକର ଗତି ୪୨୬

୭ । ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ—ସଭାପତି ଅଭିଭାଷଣ ୪୩୦

୮ । ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ ୪୫୪

୯ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋଡ଼ା! (ନିଖିଳ ଭାରତ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଭାଷଣ) ୪୫୮

୧୦ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ୪୬୦

୧୧ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ୪୭୪

ଭାଷଣ

[ପୂଜ୍ୟପାଦ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଛାତ୍ର ଜୀବନରୁ ଲେଖିବା ଯେପରି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ଭାଷଣ ଦେବାରେ ଅନୁରୂପ ପାଟବ ସେହିପରି ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏ ଦିଗରେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ୧୯୧୦ ଠାରୁ ୧୯୭୦ ଧରିଲେ—ଦୀର୍ଘ ଷାଠିଏ ବର୍ଷକାଳ । ବର୍ଷକୁ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା ବୋଲି କଳନା କଲେ ଷାଠିଏଟି ହୁଅନ୍ତା । ୧୯୩୦ ପର ଠାରୁ ବର୍ଷକେ ସମ୍ଭବତଃ ୩୦।୪୦, କେଉଁ କେଉଁ ବର୍ଷ ୫୦।୬୦ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିବେ । ସେ ସବୁର ବିବରଣୀ ଲିଖିତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ, ରଖିବା ମଧ୍ୟ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ସାଧ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଯେତିକି ଉପଲବ୍ଧ ହେଲା ସେତିକି ମାତ୍ର ଏହି ଭାଷଣ ବିଭାଗରେ ଦିଆଯାଇଛି ।]

ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଦାୟିତ୍ୱ

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଛାତ୍ରଗଣ,

ତୁମେମାନେ ଏଠାକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଆସିଛ । ଆସିଲା ବେଳେ ବାପା ମା' କେବଳ ତୁମମାନଙ୍କୁ ପାଠପଢ଼ିବାକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଏହି ପାଠପଢ଼ା ଛଡ଼ା ତୁମମାନଙ୍କୁ ତୁମମାନଙ୍କ ବାପା ମା' ଆଉ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏଠୁ ତୁମେ ଫେରିଗଲା ବେଳେ ସେମାନେ କେବଳ ତୁମର ପାଠ ପଢ଼ା ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧର, ତୁମେ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଠ ପଢ଼ିଲ; ଭଲ ପାଶ୍ କଲ, ମାତ୍ର ଯେବେ ତୁମ ବ୍ୟବହାର ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ, ତାହା ହେଲେ ସେ ପାଠପଢ଼ାର ମୂଲ୍ୟ ସେଠି କଅଣ ହେବ ? ସମାଜ ଗାଳିଦେବ, ବାପ ମା' ଗାଳି ଦେବେ, ଗୁରୁସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ମର୍ମାହତ ହେବେ । ତୁମର ବ୍ୟବହାର ବା ଚରିତ୍ର ଖରାପ ଦେଖିଲେ ଅନେକେ ଏପରି କହିବେ ଅବଶ୍ୟ, ମାତ୍ର ଆସିଲାବେଳେ ତୁମକୁ କିଏ ପଦେ କହି ନାହିଁ । ସ୍କୁଲରେ ଆସି ଜୀବନ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ମନେକରି କୌଣସି ବାପ ମା' ପୁଅକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ପଠାଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଧର, ବାପ ମା'ଙ୍କ କଥା ମାନି ତୁମେ ଭଲପଢ଼ି ପାଶ୍ କଲ; ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାରଟି ଭଲ ଦେଖାଇଲ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ବାପ ମା' ଭାବିବେ କଅଣ ? କହିବେ—ଆହା, ପୁଅ ପଛକେ ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥାନ୍ତା, ଫେଲ ପଛକେ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା, ମାତ୍ର ଭଲ ପିଲା ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା କି ?

ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ, ପୁଅ ସହର ବଜାରରେ ରହି ଭଲ ପାଠ ପଢ଼ି ଭଲ ଭାବରେ ପାଶ୍ କରି, ଘରକୁ ଫେରେ । ସେତେବେଳେ ତା ବ୍ୟବହାରରେ କିଛି ଖଟ୍କା ଦେଖିଲେ ବାପ ମା' ଆଖିକି ପାଠଟା ଆଉ ବଡ଼ ହୋଇ ଦିଶେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ କେବଳ ବ୍ୟବହାରପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । ମୋଟା ମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ ପିଲାଙ୍କୁ କେହି ହେଲେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେବେହେଁ ପଢ଼ିବାକୁ ପଠାନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହି ଜିନିଷଟା ତା'ଠୁ ପାଇବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଅନ୍ତି ।

ସ୍କୁଲରୁ ପିଲା ଫେରିଗଲେ ତାହାର ଖରାପ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ଲୋକେ କହିବେ—“ଆହା ସୁନ୍ଦର ପିଲାଟା ବାଳୁଙ୍ଗା ହୋଇଗଲା” କିନ୍ତୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ପଢିବାକୁ ଆସୁଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଆଗରୁ ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ହେଲେ କିଏ କହି ନ ଥାଏ “ବାବୁ, ଯାଉଛୁ ଯେ ବାଳୁଙ୍ଗା ନ ହୋଇ ଭଲ ଧାନ ହେବୁଟି ?”

ତୁମେମାନେ ସ୍କୁଲରେ ଆସି ପାଠ ପଢ଼ୁଛ ମାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ତୁମମାନଙ୍କୁ କଅଣ ପାଇଁ ଡିଆରୁଛନ୍ତି ? ପାଠ ନ ପଢିଲେ ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଘୁମେଇଲେ, ନ ପଢି ଖେଳିଲେ, ତୁମେ ସବୁବେଳେ ଦଣ୍ଡ ପାଉଛ । ଏହିସବୁ କେବଳ ପାଠ ନ ପଢିବାପାଇଁ ଦଣ୍ଡ । ଅଥଚ ସେମାନେ ଏହା ସହିତ ଆଶା କରନ୍ତି, ବ୍ୟବହାର ।

ଏହି ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ଛାତ୍ରଜୀବନର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଜିନିଷ । ତୁମେ ଯାହାପାଇଁ ଆସିନାହଁ, ତାହା ସାଧନ କରିବ କିପରି ? ଏକେତ ପିଲା, ଶକ୍ତି କମ୍, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଲଗା-ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କିପରି ଭାଇବନ୍ଧୁ, ସମାଜ, ପରିବାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବ୍ୟବହାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ପାରିବ ?

ସମାଜ ଆଶାକରେ ତୁମେ କିପରି ଭଲ ମଣିଷ ହେବ । ଏ ବଡ଼ କଷ୍ଟ କଥା । ତୁମେମାନେ ହୁଏତ ଏକଥା ଭାବିନାହିଁ ବା ସ୍ଥିର କରିନାହିଁ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟରେ, କିପରି ତୁମେମାନେ ସମାଜ ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କର ଆଶା ପୂରଣ କରି ପାରିବ ?

ଏଥିର ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ଅଛି । ତାହା ନ ଥିଲେ କେହି ଏପରି ଅଯଥା ଆଶା କରନ୍ତେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଜାଣ ଯେ କୁମ୍ଭାର ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼େ । ସେ କି ଜିନିଷ ନେଇ ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼େ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜାଣ । ମାଟି ପିଣ୍ଡୁଳାଏ ଧରେ ତାକୁ ଚକ ଉପରେ ନେଇ ବୁଲାଏ । ଭଲ ହାଣ୍ଡି ହେବ କି ନାହିଁ, ସେ ଜାଣେ କେମିତି ? ଆଗ ତାକୁ ଚକଟି ପେଷେ, ଗୋଡ଼ି ବାଜେ ଜିନିଷ ଥିଲେ, ତାକୁ କାଢି ଫୋପାଡ଼ି ଦିଏ । ତାହା ଥିଲେ ହାଣ୍ଡି ଖରାପ ହୁଏ । ଚୁଲିରେ ବସିଲେ ଫୁଟିଯାଏ ।

ଠିକ୍ ସେହିପରି ଛାତ୍ର ଜୀବନ । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷକ ତୁମକୁ ଯେତିକି ଦଳି ଚକଟିବେ, ସଂଶୋଧନ କରିବେ, ବଡ଼ ହେଲେ ତୁମେ ସେତିକି ଭଲ ହେବ । ଶିକ୍ଷକ କଅଣ ତୁମକୁ ପାଣି ପକାଇ ଚକଟିବେ ? ନାଁ, ସେପରି ନୁହେଁ । କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବେ, କ, ଖ, ଗ, ଘ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଭିତରୁ କେଉଁଥିରେ ବେଶି ଗୋଡ଼ି ଖପରା ଅଛି । ସେମାନେ ଗୋଡ଼ି, ଖପରା ଦୁର୍ଗୁଣ ଦେଖି ତାକୁ ଭଲକରି ଚକଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପଠାଇବେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ—ଚକ ଉପରେ ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼ାଯିବ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯେତେବେଳେ ଉପାଧି ମିଳେ, ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରକୁ କୁହାଯାଏ—‘ତୁମେ ବାକି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରିବ, ନିଜକୁ ଉପାଧିର ଉପଯୁକ୍ତ କରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଥିରୁ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ବାପ ମା’ ଅଭିଭାବକ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି ତୁମେ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କର । ତେଣୁ ତୁମର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଆଗରେ ଦେଖାଇ ଦେବା ଦରକାର । ତାହାହେଲେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତୁମଠାରେ ଥିବା ଦୁର୍ଗୁଣ-ଖପରା କାଢ଼ି ଦେବେ ନ ଦେଖାଇଲେ ଚିରକାଳ ଦୋଷ, ଦେହରେ ରହିଯିବ ।

ତେଣୁ କହୁଛି, ଆଗ ନିଜ ବ୍ୟବହାର ପରିଷ୍କାର କର । ଭିତରେ ଏକ, ବାହାରେ ଏକ ହୁଅ ନାହିଁ । ହେଲେ, ତୁମ ଜୀବନ ଆଦୌ ସହଜ ହେବ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷକ ଦରକାର । ଜାଣିଛ, ଏକ ଶ୍ଳୋକ ଅଛି—

“ଲାଳୟେତ୍ ପଞ୍ଚବର୍ଷାଣି
ଦଶ ବର୍ଷାଣି ତାଡ଼ୟେତ୍
ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁ ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷେ
ପୁତ୍ର ମିତ୍ର ମିବାଚରେତ୍ !”

ଏଥିର ଅର୍ଥ-ଦଶବର୍ଷମାତ୍ର ତାଡନାରେ ପୁଅ ବପା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ । ଆଗେ ଥିଲା ଷୋହଳ ବର୍ଷ ନ ହେଲେ ମାଟ୍ରିକ୍ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ପରେ ଆପତ୍ତି ହେଲା । ଏବେ ତେର ଚଉଦ ବର୍ଷରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ହେଉଛନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ଏହି ଶ୍ଳୋକରୁ ଏହା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହି ଦଶବର୍ଷ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାର ସମୟ । ଏଥିପାଇଁ ସାଧନା, ସଞ୍ଜମ, ଦରକାର । ସ୍କୁଲରେ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତ ସାଧନା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ କଲେଜରେ ଭଲ କରିବେ ।

ତୁମେମାନେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଥିବ । ସେ ଯେତେବେଳେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କଲେ ସେତେବେଳେ ବୟସ ତାଙ୍କର ବାଇଶ ବର୍ଷ । ନବମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଝିଅ ହୋଇଥିଲା । ଲୋକେ ମନେ କରିଥିଲେ ଆଉ ସେ ପାଠ ପଢିବେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯାହାର ବଳ, ମନ, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅଛି, ସେ ସାଧନା କରିପାରେ । ଦାସେ ଘର, ପରିବାର, ଝିଅ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ଚାରିବର୍ଷ ବି. ଏ. ପଢି ଦୁଇବର୍ଷ ଓକିଲାତି ପଢିଲେ କାହାବଳରେ ? ହାଇସ୍କୁଲରେ ସେ ଯେଉଁ ଜୀବନ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ତାହାରି ବଳରେ ।

ଶେଷରେ ସେ ଦେଶର ନେତା ହେଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ସେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ସାଧନା, ତାଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ଓ ଲୋକସେବା ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ । ସେହି ହେତୁରୁ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସେ ଦାଉ ଦାଉ ଜଳ ଉଠୁଛନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏଥିପାଇଁ ବଳ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସ୍କୁଲଜୀବନ ଭିତରେ । ଆମ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି—

'ଯାହା ନୋହିବ ବାଳକାଳେ
ତାହା ନ ହୋଇବ ପାଚିଲା ବାଳେ ।'

ପିଲା ବେଳେ ଯେ ଗଢି ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଆଉ ପରେ ଗଢିହେବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରଥମେ ଗୋଟାଏ ସ୍ରୋତରେ ଚାଲିଲେ, ପରେ ତାର ଗତି ବଦଳାଇବା ଅସମ୍ଭବ । ପାହାଡ଼ରୁ ପଥର ଗଡ଼ାଇବା ତୁମେମାନେ ଦେଖିଥିବ । ବାଟଯାକ ସିଧା ନ ଥିବ ପଥରଟା ଏଣେତେଣେ ଗଡ଼ିବ । ସେହିପରି ଜୀବନ ଯେବେ ସିଧା ନ ଚଳାଇବ, ତାହା ହେଲେ ଟିକିଏ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ କରି ଦେଲେ ଖଣାଖାତରେ ପଡ଼ି ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବାକୁ ହେବ ।

ତୁମେମାନେ ଏହି ବାଣପୁର ସ୍କୁଲକୁ ବହୁ ଦୂରରୁ ଆସିଛ । ତୁମମାନଙ୍କ ଅଭିଭାବକ ମାନେ ବହୁ ଆଶା ପୋଷି ଏହି ସ୍କୁଲରୁ ଦୁଇଟି ଜିନିଷ ପାଇବା ପାଇଁ ତୁମମାନଙ୍କୁ ପଠାଇଛନ୍ତି । ସେ ଜିନିଷ ତୁମେମାନେ ନ ପାଇଲେ, ସେମାନେ ତ ଦୁଃଖିତ ହେବେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ହତାଶ ହେବ ।

ଏ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ସ୍କୁଲ । ବର୍ଷେ ହେଲା ଏହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ବର୍ଷେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇନି—ଆଉ ୯ ଦିନମାତ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ଅଛି । ତୁମେମାନେ ବୋଧହୁଏ ଜାଣିନାହଁ, । ବିଲାତର ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲକୁ ସେଠା ସରକାର କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଆମ ଦେଶରେ ସେପରି କିଛି ନାହିଁ । ଏଠି ହେଲା ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ଭଲ ସ୍କୁଲ । ତା ତଳକୁ ହେଲା ଆଂଶିକ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ସ୍କୁଲ । ସବୁତଳ ସ୍କୁଲ ହେଲା ଯେ କି ସାଧାରଣରୁ ଅଧଲାଏ, ପାହୁଲାଏ, ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଚଳୁଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ବାଣପୁର ସ୍କୁଲ; କିନ୍ତୁ ବିଲାତରେ ଓଲଟା କଥା । ସେଠାରେ ବାଣପୁର ସ୍କୁଲ ହେବ ଭଲ ସ୍କୁଲ; କାରଣ ତାହା ସାଧାରଣଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତିରେ ଗଢ଼ା । ତା ତଳକୁ ଆଂଶିକ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ସ୍କୁଲ ସବୁ । ସବୁଠାରୁ ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍କୁଲ ହବ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ । ଯେଉଁ ସବୁ ସାହେବ ସୁବା, ଜଜ୍ ଲାଟ୍ ହୋଇ ଏ ଦେଶକୁ ବିଲାତରୁ ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ ସେଠା ସରକାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଉ ନ ଥିବା ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ

ଆସନ୍ତି, ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଏ ସ୍କୁଲର ଦାୟିତ୍ୱ ଅତି ବେଶି । ଶିକ୍ଷକ, ଛାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର ବହୁ ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡେଇ ଚଳିବା କଥା, ସମସ୍ତେ ପିଲାର ଚାଲିଚଳନ, ପିଲାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ବିଷୟରେ କହିବାର ଅଧିକାର ପାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଚାହାନ୍ତି ପିଲାଙ୍କର ଭଲ ବ୍ୟବହାର । କାରଣ ସାଧାରଣ ଦେଶବାସୀ ନିଜ ହାତରେ ଏଇ ସ୍କୁଲକୁ ଗଢ଼ା ଦିଅନ୍ତି । ଏଇ ଦାୟିତ୍ୱ ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲରେ ବେଶିଥିବାରୁ ବିଲାତର ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲ (Public School) ର ପିଲାମାନେ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଦାୟୀ ହୁଅନ୍ତି । ବିଲାତର 'ହାରୋ' ସ୍କୁଲ, ଏକ ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲ । ସେଠାରେ ଛାତ୍ର ପାଶ୍ କରି ଆସି ଏ ଦେଶରେ ମେଜେଷ୍ଟର୍ ହେଉଛନ୍ତି । ସାଧାରଣଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ଥିବାରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ସେଠାରେ ନିଜ ନିଜକୁ ଭଲ କରୁଛନ୍ତି ।

ଆମେ ଭଲ ହେଲେ ସ୍କୁଲ ଆମର ଭଲ ହେବ । ଏଠି ଚାଳଘର, ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଣ୍ଡ ଝଡ଼ୁଛି । ଗଛ ମୂଳେ ପାଠ ପଢ଼ାଯାଉଛି । ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲ ଦୋମହଲା, ସେଠି ପଙ୍ଖା ଚାଲୁଛି, ହାଓ୍ୟା ଖିଆ ହେଉଛି । ମନେରଖ, ତୁମେ ଏଠାକୁ ଆସିଛ ଏକ ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲକୁ । ଦେଶର ସାଧାରଣ ଯେପରି ଭାବରେ ଅଛନ୍ତି, ସେ କଥା ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖି ତୁମେ ନିଜକୁ ମନୁଷ୍ୟ କରି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ଏଠି ପିଲାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ବେଶି । ତୁମେ ଏଠି ଆଲୋକ ପାଇବାକୁ ଆସିଛ, ଆଲୋକ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆସିଛ । ଏ ସ୍କୁଲର ଭଲ ପାଇଁ ତୁମେ ହିଁ ଦାୟୀ । ଏ ତୁମର ଗଠନ ସମୟ ଏବଂ ସ୍କୁଲର ଗଠନ ସମୟ । ସାଧାରଣଙ୍କ ପରି ତୁମର ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ସାହାଯ୍ୟ ସହ ଯୋଗିତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦରକାର ।

ଏହି ଲେଖାଟି ବାଣପୁର ସ୍କୁଲର ଏକ ଛାତ୍ର ସଭାରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାଷଣର ଅନୁଲେଖନ, 'ବନଫୁଲ' ପତ୍ରିକାର ତୃତୀୟ ବର୍ଷ (୧୯୩୫ ମସିହା) ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

ବାରିପଦା ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜରେ ଅଭିଭାଷଣ

ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ
ସ୍ଥାନ-ବାରିପଦା, ୧୯୩୬ ମସିହା ।

ଆପଣମାନଙ୍କର 'ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜ'ର ତୃତୀୟବର୍ଷ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆଜିର ଏ ସଭାରେ ଆପଣମାନେ ମୋତେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ନିଷ୍ଠାପର କର୍ମୀ ଜଳନ୍ଧର ଦେବ ଓ 'ପଦ୍ମପାଖୁଡ଼ାର' କବି ପଦ୍ମଚରଣ ଯେଉଁ ଆସନରେ ବସି ଯାଇଛନ୍ତି, 'ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ-ହୀନାଃ କବୟୋ ଭବନ୍ତି'—ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ଖୋଜି କିଂଶୁକ ପାଖୁଡ଼ା-ଲେଖକ ମୋଭଳି ଜଣକୁ ଆଣି ଯେ ଆପଣମାନେ ସେହି ଆସନ ଅଳଂକୃତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ତାହା ମୁଁ ଭାବି ନ ଥିଲି । ତେବେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହା ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ପ୍ରଥମବର୍ଷ ଏହାର ମୋଟ ଆଦାୟ ଟ ୭୦୳୵ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟବର୍ଷ ଟ ୧୬୮୳/ରେ ଆପଣମାନେ ଏହାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ଦାନଶୀଳ ମହାରାଜାଙ୍କ କୃପାରୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଛି । ତାହା ଭିତରେ

ବୋଧହୁଏ ଏହି ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜ ସବୁଠାରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ଅର୍ଥରେ ପାଳିତ । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଶିଶୁ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତି ପଦ ଲାଗି ନିଜକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିବା ବୋଧହୁଏ ମୋ ପକ୍ଷରେ ସାଧାରଣ ସୌଜନ୍ୟ ଓ ନମ୍ରତାର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବ ବୋଲି ଆପଣମାନେ ଭାବି ପାରନ୍ତି । ଭାବିଲେ ତାହା ହୁଏତ ଠିକ୍ ହୋଇପାରେ ।

ଆପଣମାନଙ୍କର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ-ଉନ୍ନତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହା ଯାହା ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ସେଥିରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜବାସୀ ମାନେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିବାର କଥା । ସେ ସବୁ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ମୋ ପୂର୍ବରୁ ଦୁଇଜଣ ସଭାପତି କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ତାର ପୁନରୁକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସାହିତ୍ୟକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ରହିଅଛି । ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସେମାନେ ତତ୍ପର ରହିଛନ୍ତି । ଆପଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଥଚ ଭବିଷ୍ୟତରେ ବଡ଼ ହୋଇ ଉଠିବାର ସମ୍ଭାବନାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜ ଆରମ୍ଭ କରି ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆପଣମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହା ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ସମାଜର ଯେ କି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ତାହା ଆମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାଣୁ । ପୃଥିବୀର ଇତିହାସ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଓ ଜାତିର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ବା ଅବନତି ସହିତ ସେହି ଜାତିର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ଅପକର୍ଷ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଏପରି କି ଯେ କୌଣସି ଅନୁନ୍ନତ ଜାତି ବିଦେଶୀ ଉନ୍ନତ ଜାତିର ପ୍ରଭାବରେ ପଡ଼ି ନିଜର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ପ୍ରୟାସ କଲାବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରନ୍ତି । ଜାପାନ୍ ଦେଶ ଗତ ଶହେ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଉନ୍ନତି କରିଅଛି । ସେହି ଜାପାନ ଦେଶର ଗତ ଶହେ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଉନ୍ନତିର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ତାହା ଜାପାନୀ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଉପରେ ଗଢ଼ା । ପୁଣି ଭାରତ ପରି ଯେଉଁସବୁ ଦେଶ ଉନ୍ନତି-ଶୃଙ୍ଗରୁ ତଳକୁ ଖସି ଆସିଛି, ତାହାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟର ଅବନତି ଯୋଗେ ଜାତୀୟ ଅଧୋଗତି ଘଟିଛି । ହିନ୍ଦୁ ରାଜତ୍ୱର ଲୋପ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଂସ୍କୃତ-ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କମିଗଲା । ଦେଶରେ ପ୍ରାଦେଶିକତାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ମହାଜାତୀୟ ପ୍ରଭାବର ଶକ୍ତି କମିଗଲା । ଅଥଚ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟମାନ ଏତେ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଯେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ତାହା ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିବ । ଫଳରେ ଦେଶମାନଙ୍କର ଅବନତି ଘଟି ଆସିଲା ଓ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା, ଅରାଜକତା ଓ ସମୂହ ଅଧୋଗତି ଦେଖା ଦେଲା । ତାହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସ୍ୱରୂପ ଘଟିଲେ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟର ଗଠନ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶର ଲେଖକମାନେ ନିଜ ନିଜ ମାତୃଭାଷାର ଆଶ୍ରୟରେ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦ, ବଙ୍ଗ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ଆନ୍ଧ୍ର, ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଉନ୍ନତି-ପଥରେ କିଏ କେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ଉନ୍ନତିର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନକୁ ଉଠାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରାଦେଶିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ଯାଇଅଛି ଏବଂ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନ ଉଦ୍ୟମରେ ଯେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ସେହି ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ କରି ପାରିଛି । ବୋଧହୁଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର

ବହୁତ ଆଗରୁ ନୋହୁ ପଛକେ, ନିତାନ୍ତ ପଛରେ ହୋଇନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଅଛନ୍ତି କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ହେଲା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସି ପ୍ରତିବେଶୀ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଏହାର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି; ତଥାପି ଏହାର ନିଜର ଉନ୍ନତି ଏତେ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ଚେଷ୍ଟାରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଓ ଯେପରି ଆକାରରେ ହେବା ଉଚିତ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ତାହା ଫଳରେ ଜାତୀୟ-ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପଛରେ ପଡ଼ିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟଜୀବନର ବିକାଶ ଅନୁଧାବନ କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତାହା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ କଳା ଉପରେ ଆଦୌ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ । ସାହିତ୍ୟ ମାନସିକ-ଭାବର ଭାଷାରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ମାତ୍ର । ସେହିପରି ମାନସିକ-ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଯେ ଉନ୍ନତିର ଉଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଉନ୍ନତି ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁକ୍ରମରେ ହୋଇଥିଲା । ତାହା ଉତ୍କଳର ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ । ଉତ୍କଳର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ମହାପ୍ରସାଦ କଳ୍ପନା ଜାତିଭେଦ-ଆକ୍ରାନ୍ତ ଭାରତରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ହୋଇନାହିଁ । କାଶୀରେ ଅବଶ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଅତି ଅଳ୍ପ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ ବା ଭୁବନେଶ୍ୱର ହୋଇ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରଦେଶର ରାଜସ୍ୱ, ଅତି ଅଳ୍ପ ସ୍ଥାନରେ, ଉନ୍ନତ ଜାତୀୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର ନିର୍ମାଣରେ ବହୁ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟୟ କରାଯାଇଛି । ରାଜାମାନଙ୍କ ଦାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗ୍ରାମ ଓଡ଼ିଶା ପରି ଭାରତରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଯଦି ପୂର୍ବର ଜାତୀୟ-ଉନ୍ନତିର ସୂଚନା ନ କରେ ତାହାହେଲେ ଆଉ କଣ କରିବ ? ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାର ଚର୍ଚ୍ଚା ଯେପରି କ୍ରମଶଃ ଲୋପ ପାଇ ଅଛି, ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଅବନତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଘଟିଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏତେ ଜାତୀୟ ଅବନତି ଘଟିଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ପ୍ରତିବାସୀ ବଙ୍ଗୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ଜାତୀୟତା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପରାଙ୍‌ମୁଖ । ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆପଣମାନେ ନିଜେ ଅନେକ ଘଟନାରେ ପାଇ ଥାଇପାରନ୍ତି ।

ଏ ପ୍ରକାର ଆତ୍ମ-ଗୋପନ ଚେଷ୍ଟାର ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଦରକାର ଏବଂ ମୋର ମନେହୁଏ ଉତ୍କଳର ଦେଶପ୍ରାଣ ଜାତି-ପରାୟଣ ମନୀଷୀମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ତାହା କରିଥିବେ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋପ ପାଇବା ପରେ ବୈଦେଶିକ ରାଜତ୍ୱରେ ତାହାର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ କଳା ଚର୍ଚ୍ଚା କମିଗଲା ଏବଂ ଜାତୀୟଜୀବନ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ବାଣିଜ୍ୟ-ନୀତିର ପ୍ରଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ନିଜର ଲୁଣ ଆମଦାନୀ ରୂପକ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ହରାଇ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଏବଂ ବିଦେଶୀ ରାଜତ୍ୱରେ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ କାରଣମାନଙ୍କ ଯୋଗେ ଦିନକୁ ଦିନ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆଜାତି ବୁଭୁକ୍ଷୁ । ବୋଧହୁଏ ପୃଥିବୀରେ ଏପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାତି ନ ଥିବ ଯେଉଁ ଜାତିର ପ୍ରାୟ ଏକକୋଟି ଲୋକ ଭିତରୁ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ପ୍ରତିନିଧି-ସ୍ଥାନୀୟ ଜବାନ୍ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ପେଟପୋଷି ନ ପାରି କଲିକତା, ଆସାମ, ବର୍ମା, ପ୍ରଭୃତି ବିଦେଶକୁ ଯାଇ, ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି କାମ କରୁଛନ୍ତି, ନାନା ଲାଞ୍ଛନା ସହୁଛନ୍ତି, କେତେ କେତେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ଭୋଗୁଛନ୍ତି; ତଥାପି ପେଟ ଦରପୋଷା ରହୁଛି । ବିଦେଶରେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରଭାବ ଭିତରେ ନାନା ରୋଗ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହରାଇ ନିରାଶ ମନରେ ଘରକୁ ଫେରୁଛନ୍ତି । ଏପରି ଗୋଟିଏ ମରଣୋନ୍ମୁଖ ଜାତିର କଳାଚର୍ଚ୍ଚା ହେବ କିପରି ଏବଂ କଳାର ପ୍ରଭାବରେ ଜାତୀୟଜୀବନର ଯେ ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି ଘଟେ ତାହା ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଜାତୀୟ ବୁଭୁକ୍ଷା ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତିରେ ବାଧା ଘଟାଉଅଛି

ଅଛି ଏବଂ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତିର ଅଭାବ ଯୋଗେ ଜାତୀୟଜୀବନର ବିକାଶ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ। ସେଥିପାଇଁ ବିଦେଶୀୟମାନେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ କିଏ ଜଜ୍, କିଏ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, କିଏ ଶାସନକର୍ତ୍ତା, କିଏ ଅଧ୍ୟାପକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ମାସିକ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବିଦେଶରେ ଯାଇ ସାମାନ୍ୟ ହେୟ କୁଲି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି। ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେବାର ସୋପାନକୁ ସେମାନେ ଉଠି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ସଂପ୍ରସାରଣ ହେଉନାହିଁ। ଧୀରେ ଧୀରେ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଅବଶ୍ୟ ଘଟୁଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିବାସୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଗତି ପଥରେ ସେମାନେ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି।

ଗୋଟାଏ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ମୁମୂର୍ଷୁ ଜାତିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହେଲେ ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନ ଆବଶ୍ୟକ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଜାତି କେବଳ ଖାଇଲେ ଯେ ଯଥାର୍ଥରେ ବଞ୍ଚି ରହି ପାରିବ, ତାହା ନୁହେଁ। ଜୀବନ କେବଳ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ପାରେ। ବସ୍ତୁ ସହିତ ଜୀବନୀଶକ୍ତିର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ। ବରଂ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଜାତିଲାଗି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଅସାଧ୍ୟ ତ ନିଶ୍ଚୟ, ଅସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ। ଏପରି ଏକ ଅନିଶ୍ଚିତ ଉପାୟରେ ଜାତିକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ସଙ୍ଗତ ନୁହେ। ବସ୍ତୁରେ ଯାହା ହୋଇ ନ ପାରେ ଭାବ ପକ୍ଷରେ ତାହା କରିବା ସହଜ। ବାସ୍ତବରେ ବସ୍ତୁର କାର୍ଯ୍ୟର ଶେଷ ଯେଉଁଠାରେ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଭାବର କ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭ। ବୁଭୁକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାହାର ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ। ଏ ଦେଶର ଆର୍ଯ୍ୟଯୁଗରେ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଉନ୍ନତ ତତ୍ତ୍ୱ ସବୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଶାକାନ୍ନରେ ଉଦର ପୂର୍ତ୍ତି କରୁଥିଲେ। ସଞ୍ଚିତ ଖାଦ୍ୟ ଓ ସାଧନା ବଳରେ ସେମାନେ ଉନ୍ନତିର ଉଚ୍ଚ ସୋପାନକୁ ନିଜେ ଉଠିଥିଲେ ଓ ଜାତିକୁ ଉଠାଇବାକୁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ। ଯାହା ଥରେ ହୋଇଅଛି ତାହା ଯେ ପୁଣି ନ ହୋଇ ପାରିବ, ଏପରି ନୁହେଁ। ବରଂ ତାହା ଛଡ଼ା ହିଁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ବିଜ୍ଞତା ହେବ ନାହିଁ।

ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ସ୍ୱର ନିତାନ୍ତ ବୁଭୁକ୍ଷିତର ପ୍ରାଣକୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତତଃ କେତେକ ସମୟ ଲାଗି ଉଲ୍ଲସିତ କରେ ଓ ପ୍ରାଣର କଷ୍ଟ ଦୂର କରେ। ସଙ୍ଗୀତ ପରି ସାହିତ୍ୟର ଯେ ପ୍ରଭାବ ଅଛି ତାହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ। ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ ଯାହାକି ଜାତୀୟ ବୁଭୁକ୍ଷା ଦୂର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ। ସାହିତ୍ୟ ଜାତିର ଦରିଦ୍ରତାର ଉପଯୋଗୀ ନ ହେବା ଯାଏ ତାହାକୁ ବସ୍ତୁତ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରଧାନ ଆଦିକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲେଖାରେ ଜାତୀୟ ଦରିଦ୍ରତାର ଛାୟା ବିଶେଷ ପଡ଼ିଥିଲା ପରି ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ, ବରଂ ସମାଜର ସମୃଦ୍ଧି ଓ ଅର୍ଥଶାଳିତା ଭିତରେ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଲେଖନୀ ପରିଚାଳିତ ହୋଇଅଛି। ସେଥିପାଇଁ ଜୀବନର ଭୋଗବିଳାସର ଚିତ୍ରଣ ସେ ବିଶେଷ ଭାବରେ କରିପାରିଛନ୍ତି। ପାଞ୍ଚଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଯେପରି ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସ୍ଥାପତ୍ୟରୁ ଜୀବନୀଶକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁଥିଲା, ବୋଧହୁଏ କବିତାରୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆର ବିପୁଳତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଜ୍ଞାତର କଥା; ତଥାପି ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଓଡ଼ିଆ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଛାନ୍ଦ ଗାଇ ଜୀବନର ପୂର୍ତ୍ତିତା ଆଣିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଅଛି। ଆଣିବାରେ କେତେ ଦୂର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଅଛି ତାହା ଘୋର ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ। ସେଥିପାଇଁ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଛାନ୍ଦ ହେଉ ବା କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚମ୍ପୂ ହେଉ, ତାହାର ଚର୍ଚ୍ଚା ଉତ୍କଳର ସୁଦୂରପଲ୍ଲୀରେ ଲୋପ ପାଇବାକୁ

ବସିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗୋଚିତ ସାହିତ୍ୟର ଲେଖା ଲାଗି ଚିନ୍ତାଜଗତରେ ବିପ୍ଳବ ଦରକାର । ଉପଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେ ଉପାଦାନ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେ ବରଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ସଙ୍କୁଚିଭୂତ ଜନ୍ମଭୂମି କବିତା ଓ ସାହିତ୍ୟର ନାନା ଉପାଦାନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବି କହିଛନ୍ତି, "ଜଗତରେ ଦୁଇଗୋଟି ସ୍ୱର ଜଣାଯାଏ ଗୋଟିଏ ସମୁଦ୍ରର ସ୍ୱର ଓ ଅପରଟି ପର୍ବତର ଏବଂ ଏହି ଉଭୟସ୍ୱର ଉନ୍ମୁକ୍ତିର ବାର୍ତ୍ତା ପିଟାଇ ଦିଏ ।" ଉତ୍କଳ-ପ୍ରଦେଶ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ସ୍ୱର ସମ୍ପଦର ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ । ପୂର୍ବରେ ମହୋଦଧି ଯେପରି ଦିବାନିଶି ମନ୍ଦ୍ର ଗମ୍ଭୀର ନାଦରେ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରୁଅଛି, ପଶ୍ଚିମରେ ସମଗ୍ର ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ପର୍ବତମାଳା ସେହିପରି ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ଧ୍ୱନିରେ ଦିବାନିଶି ମୁଖରିତ ହେଉଅଛି । ଏହି ଉଭୟ ସ୍ୱରସମ୍ପଦରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ଜାତୀୟ ଉନ୍ମୁକ୍ତି ତାହାର ଫଳରେ ସମ୍ଭବ ପାରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ଯେପରି ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଥିଲା, କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ବିକାଶ ଦେଖାଇବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା । ନୋହିଲେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଦେଶିକ ସାହିତ୍ୟ ଅତି ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା, ସେହି ଯୁଗରେ ଉତ୍କଳ ଭୂମିରେ କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା ଆଦି ସହଜ ସରଳ ଅଥଚ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କବିତା ବାହାରି ନ ଥାନ୍ତା ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ସାଗର ଓ ଶିଖରୀର ଯେଉଁ ସ୍ୱର-ସଂପଦ ଶୁଣି କଳାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେ, ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାହା ପ୍ରତି ସମଗ୍ର ଜାତିର କାନ ଡାଳି ଦେବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାହା ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମୂହ ଜୀବନ, ଅଭାବ, ବୁଭୁକ୍ଷା, ରାଜନୀତିକ ଅସମର୍ଥତା 'ଆଦି ଯେତେ ପ୍ରକାର ନିଗଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି, ସେ ସବୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସହଜରେ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଇ ବହୁକାଳହୃତ ଉନ୍ମୁକ୍ତି—ନିଗଡ଼ ରହିତ ନିର୍ବନ୍ଧନ ଭାବ—ପୁଣି ପାଇ ପାରିବା । ଉତ୍କଳର ପୁର ପଲ୍ଲୀରେ, ବନ-ପ୍ରାନ୍ତରରେ ପ୍ରକୃତିର ଉନ୍ନତ ଲୀଳା ବରାବର ଲାଗିଅଛି । ସେହି ମହାପ୍ରୟସୀ ଲୀଳା ମଧ୍ୟରେ କେତେବେଳେ ବା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ନର—କଙ୍କାଳ ଗୃହଆଡ଼େ ଦେଖା ଯାଉଛି । ଆଉ କେତେବେଳେ ବା ଶସ୍ୟ ସଂପଦରେ ବିଲ, କିଆରିମାନ ହସି ଉଠୁଛି; କିନ୍ତୁ ଉନ୍ନତ ସାହିତ୍ୟ-ମଞ୍ଚରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ସଂପଦର ମୂଲ୍ୟ ଯେତିକି, ଅଭାବ ଓ ଅସ୍ଥିରର ଗୁରୁତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେତିକି । ସୁଖ ଦୁଃଖମୟ ଜୀବନକୁ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ସୁଖର କବିତା ଯେତେ ମଧୁର, ଦୁଃଖର କବିତା ମାଧୁରୀ ମଧ୍ୟ ସେତିକି । ସେଥିପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଧନଶାଳୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନକୁ ଯେତେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିବ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏ ଉତ୍କଳ ପରି ଚିର-ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଭୂମିରେ ସେତିକି କରି ପାରିବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ କେବଳ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗଢ଼ିବା ଦରକାର । ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ—ସମାଜକୁ ଠିକ୍ ସେହି ଜାତୀୟ-କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଜନ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ କବିତା ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଭାଷାରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି, ତାହାର ଉପଯୋଗିତା ବିଷୟରେ କେହି ପ୍ରଶ୍ନ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ନଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ଓଡ଼ିଶାର ଆଧୁନିକ ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସମୟରେ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍କଳର ଋଷିପ୍ରତିମ ଶିକ୍ଷାନାୟକ ମଧୁସୂଦନ ନିଜର ଉନ୍ନତ ଜୀବନ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ

ଜାତିକୁ ଯେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ଅସମ୍ଭବ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣର ଭାବକୁ ସେ ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଜାତୀୟ-ସଂପଦ ସେତେ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ାଇ ପାରି ନାହିଁ, ବରଂ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପଢା ଯାଉଥିବା ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଉଦୀୟମାନ ପ୍ରାଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ-ଜୀବନ ପକ୍ଷରେ ଏହି କ୍ଷତିର ପରିମାଣ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । କୋମଳମତି ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଭାଷା ସରଳ, ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁବୋଧ ନ ହେଲେ ତାହାଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତ ସାହିତ୍ୟ ସୌଧର ମୂଳଭିତ୍ତି ଗଢା ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଶିଶୁ ପ୍ରାଣରେ ଆଦର ଓ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମାଇ ନ ପାରିଲେ ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ, ଜାତୀୟ-ଜୀବନର ଗଠନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁଦୂର-ପରାହତ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ଜାତି ଗଠନ ସଂପର୍କରେ ଯେତେ ଅଧିକ ହେଉ ପଛକେ ତାହା ପ୍ରତି ସମାଜର ଦୃଷ୍ଟି ଯେତେ ପଡ଼ିବା ଉଚିତ ସେତେ ପଡ଼ି ପାରିନାହିଁ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖକ ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆସ୍ଥା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅନେକ ବହି ବାହାରୁଛି । ବୋଧହୁଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ସଂଖ୍ୟା ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତୁଳନାରେ ନିତାନ୍ତ ହେୟ ନୁହେଁ । 'ଶାଶୁ ବୋହୂ କଳି', 'ଦିଅର ଭାଉଜ ରହସ୍ୟ', 'ସଂଗୀତ ରସାବଳୀ' ଆଦି ଏକ ପଇସା ମୂଲ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁସ୍ତିକାମାନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ' ପରି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଓ ବିଶାଳ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି; କିନ୍ତୁ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯେ ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର ରତ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ତାହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଲେଖାମାନଙ୍କରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା ଦେଖାଯାଉଛି ବୋଲି ଅନେକେ କହିଥାନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭାବ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଯେପରି, କବିର ଲେଖନୀ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପଡ଼ିଅଛି । ଆଜିକାଲି ଲୋକେ ଚିର ପ୍ରଚଳିତ ଶୃଙ୍ଖଳା ଲୋଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ପରାଧୀନ ଜାତି ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଅଛି । ଶାସନପଦ୍ଧତି ଭାଙ୍ଗି ଲୋକେ ଅରାଜକତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଏପରିକି ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ରମେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ତାହା ଫଳରେ ବହୁକାଳ ପ୍ରଚଳିତ ବାଲ୍ୟବିବାହ ଦଣ୍ଡନୀୟ ହୋଇଅଛି । ଭାରତର ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ ବିଧବା ପ୍ରଣୟର ସରସତା କାମନା କରୁଅଛି । ମୋଟ ଉପରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଯେପରି, ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି, ଲୋକେ ପ୍ରଚଳିତ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ବନ୍ଧନ ଚାହୁଁ ନାହାନ୍ତି । ଫଳରେ ସାହିତ୍ୟର, ଭାଷାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଗଠନ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଭ କରିଅଛି ।

ପୁଣି ଅନ୍ୟଭାଷାର ଶବ୍ଦମାନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସ୍ଥାନ ପାଉଅଛି । ଏପରିକି ଆଦି ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ସହିତ ଯାହାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆପାତ ସଂପର୍କ ନାହିଁ ସେହିପରି ଏକ ବୈଦେଶିକ ଭାଷା ଇଂରେଜିର ଶବ୍ଦମାନ ଲେଖକମାନେ ଅବିକଳ ଓଡ଼ିଆରେ ବସାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଅନୁକରଣର ମାତ୍ରା ଏତେ ବଢ଼ିଅଛି ଯେ ଲେଖକମାନେ ଅନ୍ୟଭାଷାର ବ୍ୟବହୃତ ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ନ ବୁଝି ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ କୌଣସି କବି କେନ୍ଦୁଫୁଲର ସୌରଭ ବଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟରୁ ଆଣି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ-ଉଦ୍ୟାନରେ ଆରୋପ କରିଛନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଯେ ଭାଷାର ଅପବ୍ୟବହାର ଓ ସାହିତ୍ୟିକ

ରୁଚିର ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଦିନ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତ ଆଦର୍ଶ ଲେଖକ ଓ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ଓ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ପାରିବ ନାହିଁ, ତେତେ ଦିନ ସାହିତ୍ୟର ଏପରି ବ୍ୟଭିଚାର ଘଟିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ।

ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ବେଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଛାଡ଼ିବା ସଂଗତ ନୁହେଁ । ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା କଅଣ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କ ସମାଜର ପୂର୍ବ ସଭାପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି କେହି ସୂଚନା ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ, ଅପ୍ରଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଉଚିତ ନୁହେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ମତ । ଏ ମତ ଯେ କେବଳ ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ତା ନୁହେଁ । ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ପ୍ରଚଳିତ ମତ । 'ମୁଁ ଯାଉଅଛି' ନକହି 'ମୁଁ ଗମନ କରୁଅଛି' କହିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖାଯାଏ ବୋଲି ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ କହିଥାନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଏହିପରି ଭାଷା ଦେଖାଯାଏ । 'ମୁଁ ଯାଉଅଛି' ବୋଲି ଲେଖିଲେ ସେଥିରେ ପାଠ୍ୟ ଆଉ କଣ ରହିଲା ? ପିଲା ତ ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରେ ବୁଝିଗଲା । ସେଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ଶିକ୍ଷକର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ । 'ମୁଁ ଗମନ କରୁଅଛି' ଭାଷା ସାଧାରଣ ପିଲାର ଅବୋଧ । ଶିକ୍ଷକ ବୁଝାଇ ଦେଲେ ସେ ତାହାର ଅର୍ଥ ବୁଝିବ । ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପନ୍ଥାର ଅନୁସରଣ ନ କଲେ ଉପଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଲୋକେ ଧରି ନେଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ, ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦରେ ସାଧାରଣତଃ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରାଯାଏ । ସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ତ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଗ୍ରାମ୍ୟ କିମ୍ବା ଅପଭ୍ରଂଶ-ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ବିଷୟ ସାହିତ୍ୟର ଅଂଶୀଭୂତ ହେବ କିପରି ? ଏ ପ୍ରକାର ଭାଷା ବାଦ୍ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ସରଳ ହୋଇ ନ ପାରେ । ବାସ୍ତବରେ କଠିନ ଲେଖାକୁ ଯେତେ ସହଜରେ ସାହିତ୍ୟ ମନେ କରାଯାଏ, ସରଳ ସହଜ ସୁବୋଧ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ବିଷୟକୁ ସଚରାଚର ସେପରି ମନେ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ମଧୁସୂଦନଙ୍କ 'ଜୀବନଚିନ୍ତା' କବିତା ରୂପେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଅନୁମୋଦିତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଆଉ ପଢ଼ା ଯାଉନାହିଁ । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁ ଲେଖାର ଭାଷା ଯେତେ କଠିନ ତାହାକୁ ହିଁ ସେତେ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଭଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ, ସେଥିପାଇଁ କର୍ଷଣର ପ୍ରୟୋଜନ । ମୋଟ ଉପରେ ସାହିତ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ସବୁବେଳେ ସହଜ ଭାଷାରେ ଲେଖା ଯାଇ ପାରିବ ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ବିଷୟର ପ୍ରକୃତି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭାଷା ସହଜ ବା କଠିନ ହୋଇପାରେ । ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱ, ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟମାନ ନିତାନ୍ତ ସହଜ, ସରଳ, ଗ୍ରାମ୍ୟ, ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷାରେ ସବୁବେଳେ ପ୍ରକାଶ କରା ଯାଇ ପାରିବ କି ନା ସନ୍ଦେହ; କିନ୍ତୁ କବିତାର ଭାଷା ଯେ ସରଳ ନୋହିଲେ ନ ଚଳେ ଏ କଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିଙ୍କୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ । କବିତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଭାଷାରେ ନୁହେଁ, ଭାବରେ ମହତ୍ତ୍ୱରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ଅତି ସରଳ, ସହଜ ଭାଷାରେ ହୃଦୟର ଉନ୍ନତ ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବିମାନେ ତାହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ସାହିତ୍ୟର ଅଭାବ ନାହିଁ । କେତେକ ଆଧୁନିକ ଲେଖକ ନିଜର ଲିଖିତ ପଦ୍ୟ ଅତି ସହଜ ସରଳ ଭାଷାରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ପାଠକ କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରି ନ ପାରିଲେ କବିତା ପାଠ ନିରର୍ଥକ । ରସ ଉପଭୋଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟଧିକ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଶ୍ରମ ଜନିତ କ୍ଳେଶକାରଣରୁ ରସର ମୂଲ୍ୟ

କମିଯାଏ । ଓଡ଼ିଶା ପରି ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ ଜାତୀୟ—ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ସରଳ ସୁବୋଧ ନ ହେଲେ ତାହା ଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ କଲ୍ୟାଣ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପରିମାଣ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦର୍ଶନ, ରାଜନୀତି, ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ସବୁ ଉନ୍ନତ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ପୁଷ୍ଟ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଉପନ୍ୟାସ ଅତି ଅଳ୍ପ ଅଛି । ଉପନ୍ୟାସର ସ୍ଥାନ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ଉପଯୁକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା ଦ୍ୱାରା ଜାତିଗଠନରେ ଯେ ପ୍ରଭୂତ ସହାୟତା ହୁଏ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଧର୍ମପରାୟଣ ଜନନାୟକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଏବଂ ଉପନ୍ୟାସର ଆଶ୍ରୟରେ ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବା ପ୍ରୟାସ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଜାତିଗଠନକ୍ଷମ ଉପନ୍ୟାସ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭଲ ଭଲ କାବ୍ୟର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ । କବିତା ବହୁମୁଖୀ ହେବା ଦରକାର । ବାକ୍ୟ ହେଉଛି ଉପନ୍ୟାସର ପଦ୍ୟଗତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଗଦ୍ୟରେ ଯେପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପ ଲେଖା ଯାଇପାରେ ସେହିପରି ପଦ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ କବିତା ଆକାରରେ ତାହାର ବିକାଶ ସମ୍ଭବପର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଭାଷାରେ ଭଲ ଭଲ ଗଳ୍ପ ଗର୍ଭକ ପଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଓଡ଼ିଆରେ 'ଗଳ୍ପ-ପଦ୍ୟ' ସଂଖ୍ୟା ଆଙ୍ଗୁଠି ପଗରେ ଗଣି ହେବ । ଭାବମୟ କବିତା ଆଜି କାଲି ଅନେକେ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ବୈଷ୍ଣବ କବିତା ଭାବମୟ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀର କବିତାର ଭାବକୁ ନିତାନ୍ତ ଅବୋଧ କରି ପକାଇବା ପ୍ରେରଣା ଆଧୁନିକ ନୂତନ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅନେକ ଅନୁଭବ କରିବାର ଦେଖାଯାଉଛି ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖାଯାଏ । ତାହା ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅନୁବାଦ ଓ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅନୁକରଣ । ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅନୁକରଣ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନିନ୍ଦିତ ହୋଇଅଛି । ସରଳ ଭାଷାରେ ଲୋକେ ତାକୁ 'ସାହିତ୍ୟ-ଚୌର୍ଯ୍ୟ' ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ କବି ଅପର କବିଙ୍କର ଲେଖା ଅନୁକରଣ କରି ନିଜ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଅଥଚ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଲେଖା ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର କଳେବର ଯେପରି ସୁପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଜାତୀୟଜୀବନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ; କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ଅନୁବାଦର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭଲ ଭଲ ଲେଖାର ଅନୁବାଦ ଦ୍ୱାରା ନାନା ଦେଶର ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଏ ପ୍ରକାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଛଡ଼ା, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଭାବ ବହୁଳ ମାତ୍ରାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତାହା ନିକୃଷ୍ଟ ଲେଖା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏପରି ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି, ଯାହାର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ହୀନ ନୋହିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧିରେ ବିଶେଷ ସହାୟତା କରେ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ଲେଖା ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେ ବୋଲି ଅନେକଙ୍କର ମତ; କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ କୋଠାଘରମାନ ଆକାଶ ଭିତରକୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଛି । ତାହାଭିତରେ ଆସବାବ୍‌ମାନ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରଖାଯାଇଛି । ବିଜୁଳି ଆଲୁଅ ଜଳୁଛି, ହାସ୍ୟରୋଳ ଫୁଟି ଉଠୁଛି, ଆନନ୍ଦର ଢେଉ ଖେଳି ବୁଲୁଛି; କିନ୍ତୁ ସେହି ସବୁ ମୂଲ୍ୟବାନ କୋଠାଘରର ମୂଳ ପତ୍ତନ ଖୋଳି ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ କେଉଁଠାରେ ପୁରୁଣା ଭଙ୍ଗା ଖପରା, କେଉଁଠାରେ ମଲା ଜନ୍ତୁଙ୍କର ସଢ଼ା ଶୁଖିଲା ମାଂସ, କେଉଁଠାରେ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାନା ପ୍ରକାରର ଆବର୍ଜନା ପୂରି ରହିଛି । ସେହି କୋଠାଘରମାନଙ୍କରେ ତଳେଦିନେ ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ମୁନିସିପାଲିଟି ଆବର୍ଜନାରେ ତାହା ପୋତା

ଯାଇ ଉପରେ ପକ୍‌କାଘର ତିଆରି ହୋଇଅଛି । ସେହି ଆବର୍ଜନା-ସ୍ତୂପ ଉପରେ କୋଠାଘରର ଭିତ୍ତି ଗଢ଼ା ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଘରର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସମ୍ଭବପର ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ସେହିପରି ରମଣୀୟ ଜାତୀୟସାହିତ୍ୟ-ସୌଧ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ତାର ମୂଳଭିତ୍ତି ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆବର୍ଜନା-ସ୍ତୂପ ଉପରେ ବସାଇବାକୁ ହେବ । ତଳେ ଲୁଚି ରହିଥିବା ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଅସୁନ୍ଦର ଅପ୍ରିୟ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିର କିଛି କିଛି ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖା ଯେତେ ନିକୃଷ୍ଟ, ସାମାନ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ, ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟର ମହାସୌଧ ଗଢ଼ିବାରେ ତାହା ଯେ ଗୋଟିଏ ଆବଶ୍ୟକ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଜାତୀୟ ଧନଭଣ୍ଡାର ଗଢ଼ିବାରେ ଯେପରି ଲୋକେ ନିର୍ବିଶେଷରେ କି ଧନୀ, କି ଦରିଦ୍ର, କି ପୁରୁଷ, କି ସ୍ତ୍ରୀ, କି ପିଲା, କି ବୁଢ଼ା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ତାର ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଂଶ ଯୋଗାଏ, ଜାତୀୟସାହିତ୍ୟ ସୌଧ ଗଢ଼ିବାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଭାଗ ଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ଗଠନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅବସରଭୋଗୀ ଲୋକଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଧାରଣା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଧାରଣା ଯେ ଏକାବେଳେକେ ଠିକ୍ ତାହା ନୁହେଁ । ମନର ଭାବ ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ତାହା ହିଁ କରୁଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଷାନ୍ତରରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୃଥିବୀର ସବୁଆଡ଼େ ସାହିତ୍ୟ ତିଆରି ହେଉଅଛି । ସେ ସବୁ ଲିପିବଦ୍ଧ ନୋହୁଥିବାରୁ ଯଥାର୍ଥ ସାହିତ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ପାଉ ନାହିଁ । ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥିତ ବିଷୟ ଯେ ସାହିତ୍ୟ-ଭଣ୍ଡାରର ସଞ୍ଚୟ-ଯୋଗ୍ୟ ରତ୍ନ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ତାହା ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାହିତ୍ୟର ଉପାଦାନ ସେ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ ଅଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ଯେତେ ପରିମାଣ ଅବସର ଦରକାର ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟୁଅଛି । ଅବସର ଅଭାବର ଦୋହାଇ ଦେଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ମନୀଷୀମାନେ ଯଦି ସାହିତ୍ୟପଠନରୁ ବିରତ ହେଉଥାନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର କଥା ଛାଡ଼ନ୍ତୁ, ଆମ ଏହି ଛୋଟିଆ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର 'ଚିଲିକା' 'ମହାଯାତ୍ରା' 'ନିର୍ଝରିଣୀ', 'ଅବସର ବାସରେ' ପ୍ରଭୃତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ରତ୍ନଗୁଡ଼ିକ ପାଇବାରୁ ସାହିତ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାହିତ୍ୟର କଳେବର ବଢ଼ାଇପାରନ୍ତି । ଯେ ଦୁଇ ଅଣା ରୋଜଗାରରେ ନିଜର ଓ ପରିବାରବର୍ଗର ପେଟ ପୋଷୁଛି, ସେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିପାରେ । ପୃଥିବୀରେ ଏହାର ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ବିଲାତର ପ୍ରଧାନ କବି ଗୋଲଡ଼ସ୍ମିଥ୍ ସମୟରେ ବେହେଲା ବଜାଇ, ଭିକ ମାଗି ପେଟ ପୋଷୁଥିଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଭୋଜି ବେଳେ ମୁଠାଏ ବଳକା ଅନ୍ନ ପାଇବାକୁ ନାକେଇ ରହୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତାମଣି, ଗଙ୍ଗାଧର ଆଦି ନିଷ୍ଠାପର ସାହିତ୍ୟସେବୀମାନେ ନାନା ଅଭାବରେ ନିଷ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ବାଣୀଦେବୀଙ୍କର ଆରାଧନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ବରଂ ଧନୀ ଓ ଅବସରଭୋଗିମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦରିଦ୍ର କର୍ମଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟଲେଖା ଅଧିକ ହୋଇପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ସରସ୍ୱତୀ ଧନଦେବୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସପତ୍ନୀ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବିନାଶ୍ରୟେ ନ ବର୍ତ୍ତନ୍ତେ କବିତା ବନିତା ଲତାଃ,-ଲେଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବାସ୍ତବିକ୍ କବି ନ ଥିବେ । ଯେଉଁ କବିର ପ୍ରାଣ ଭାବରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ଉଠିପାରେ ସେ କେବେ ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼ିବ ନାହିଁ । ବନିତା ବା ଲତା ପରି ଆଶ୍ରୟକାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏତ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିପାରେ; କିନ୍ତୁ କବି ଆଖ୍ୟା ପାଇବାକୁ ସେ କଦାପି ଅର୍ହ ନୁହେଁ ।

ସବୁଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେଉଥିବା ଲୋକେ ହିଁ ଭଲ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କବି ।

ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କବି ସେକ୍‌ସପିଅର ଯୌବନରେ କଂସେଇଖାନାରେ ଚାକିରି କରି ନିଜର ଭାବୀ କବିପ୍ରତିଭା ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଏତେଦୂର ଯିବା କାହିଁକି, ଆପଣମାନେ ଉତ୍କଳବାଣୀଙ୍କର ଆରାଧନା ନିମନ୍ତେ ଏହି ଯେ 'ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ' ଏଠାରେ ଗତ ତିନିବର୍ଷ ଚଳାଇଲେଣି ତାହା ଯେ କାହାରି ଆଶ୍ରୟରେ ଚଳାଉ ନାହାନ୍ତି ସେ କଥା ସମାଜର ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଅଛି । ଏଠାରେ ଲତା ହୋଇ ଅପର ଉପରେ ମାଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ଆପଣମାନେ ସମଗ୍ର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ବିଶାଳ ପ୍ରତିନିଧି-ତରୁ ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ! ସେଥିରେ ଆପଣମାନଙ୍କର 'ସମାଜ' ଲତା ମାଡ଼ି ଅବଶ୍ୟ ବଢ଼ି ପାରନ୍ତା, ମାତ୍ର ବାଣୀ ଆରାଧନା ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ ଧନୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କର ସମାନ ଭାଗ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ କହି ଯାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଧନୀ ଉପରେ ଦରିଦ୍ର ନିର୍ଭର କରିବା କଥା ନାହିଁ । ବାଣୀଦେବୀଙ୍କର ମନ୍ଦିରକୁ କିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଦ୍ମ, ଗୋଲାପ ନେଇ ଆସିବ ତ, ଆଉ କିଏ ସାମାନ୍ୟ କିଂଶୁକ, କରବୀର ଧରି ଉପସ୍ଥିତ ହେବ । ଧନୀଧନରେ ଯେପରି ପୂଜା କରି ପାରନ୍ତି, ଦରିଦ୍ର ଭାବୁକ ମଧ୍ୟ ଭାବରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି କରିପାରେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟର କଳେବର ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ନାନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକେ ଯେ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ନାହାନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଫଳ କାହିଁକି ଆଶାନୁରୂପ ହେଉ ନାହିଁ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଲେଖା ଅତି ଅଳ୍ପ ବାହାରୁଛି । ତାହାର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କାରଣ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପାରି ଉଠୁନାହୁଁ । କୌଣସି ଦରିଦ୍ର ଦେଶକୁ ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ହେଲେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ସହିତ ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପଶିବା ଯଥାର୍ଥ ବାଟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଧନ ବିଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଧନ ଜଗତରେ ଯେପରି ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ସଂରକ୍ଷଣ-ନୀତିର ପ୍ରୟୋଜନ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧିରେ ଗୋଟିଏ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅନ୍ତରାୟ ହେଉଛି ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଦୈନନ୍ଦିନ ପ୍ରତିଯୋଗିତା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସହିତ ବଙ୍ଗଭାଷାର ଏତେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି ଯେ ତାହା ଦେଖି ବଙ୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ନୁହେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବଙ୍ଗଭାଷା ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ ଲୋପ କରି ବଙ୍ଗଭାଷା ଚଳାଇବା ଲାଗି ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଚେଷ୍ଟାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ଆମମାନଙ୍କର ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ ଜାତୀୟ ଅନୁପ୍ରାଣନା ଗଢ଼ିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ସେଥିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛୁ, ତାହା ହୁଏତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଚଣ୍ଡୀଦାସ, ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ପରି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ସାରଳା ଦାସ, ଦୀନକୃଷ୍ଣ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟର ବଡ଼ ବଡ଼ କବିମାନେ ଆଜି ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପେ ସର୍ବାଧିକ ପୂଜା ପାଉଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରକ୍ଷାର ଦୁର୍ବଳ ସମୟରେ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ, ଆଉ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ-ଶିଶୁକୁ ବାହ୍ୟିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ସଂରକ୍ଷଣ-ନୀତିର ଆଶ୍ରୟ ନ ନେଲେ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ବଞ୍ଚି ରହି ବଢ଼ି ପାରିବ, ମୋର ତାହା ମନେ ହେଉନାହିଁ ଓ ଆପଣମାନେ ବୁଝୁଥିବେ ଯେ ସାହିତ୍ୟ-ପାଠ ବିଷୟରେ, ଆମେମାନେ ଶାସନଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ, ବଙ୍ଗଦେଶର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଅଛୁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଲାଗି ମନୁଷ୍ୟ ସୁଲଭ ବାସନା ଯେ ଆମମାନଙ୍କ

ହୃଦୟରେ ଅଛି ତାହାର ପରିତୃପ୍ତି ଲାଗି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ଦିନ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକର ଆଶ୍ରୟ ନେବା, ତେତେ ଦିନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏହିପରି ହୀନ ଦରିଦ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବ । ସେଥିପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳବ୍ୟାପୀ ଚେଷ୍ଟା, ସାଧନା ଓ ସଂଯମର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ବା ଭାଷା ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ନାହିଁ, କେବଳ ରହିଛି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନିଜ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ରକ୍ଷା ଲାଗି ସଂକଳ୍ପ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଲେଖକ ଅଭିଯୋଗ କରନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ବହି ବିକ୍ରୀ ହେଉନାହିଁ । ଏ ଅଭିଯୋଗ ଅମୂଳକ ନୁହେଁ । 'ଚିଲିକା' ପରି ଅମୂଲ୍ୟ କାବ୍ୟ ବର୍ଷରେ ପାଞ୍ଚଶହ ଖଣ୍ଡ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବ କି ନା ସନ୍ଦେହ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଲୋକେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ଯିବେ କାହିଁକି ? ସମୟ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ କି କବି ନିଜ ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଲୁହା ଲେଖନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଲେଖିବା ରୂପ ବହୁ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏହା ଯେଉଁ କବି କରି ନ ପାରନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରକାର ତାଙ୍କୁ କବି ଆଖ୍ୟା ଦେବାକୁ ନାରାଜ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ଅବସ୍ଥା ସର୍ବତ୍ର ବଦଳି ଯାଇଛି । ସମୟୋପଯୋଗୀ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ ନ କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଯେ କେତେ ଲୋକଙ୍କର ଉପାର୍ଜନ ଉପଯୋଗୀ ବ୍ୟବସାୟ ହେବ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଏତକି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ । ତାପରେ ପୁଣି ଆମମାନଙ୍କ ଦେଶ ଦରିଦ୍ର । ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କାରଣ ଯେ ସେଥିରେ ପୁଣି ବାହାରର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଅଛି । ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ଲଭ୍ୟ ଉତ୍ସାହର ପରିମାଣ ଯେ ସମଧିକ ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ ତାହା ବେଶ୍ ବୁଝା ଯାଉଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତଳେ ରହି ଯାଇଛି । ଏହାର କି ପ୍ରତିକାର ଅଛି ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ସ୍ଥିର କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ଦିଗରୁ ସମ୍ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପାଇ ପାରିବା । ବଙ୍ଗ ବାହାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁଠାରେ ବଙ୍ଗୀୟମାନେ ଉପାର୍ଜନସୂତ୍ର ଧରି ରହିଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ବଙ୍ଗୀୟ-ସାହିତ୍ୟ-ପରିଷଦ୍‌ର ଶାଖାମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଯେ ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ପୁଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ପାରିବା ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟା ଥିଲା । ସେ ସମସ୍ୟାର ଏକ ପ୍ରକାର ସମାଧାନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ।

କହିଲେ ଚଳେ, ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଚିରକାଳ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗ । ସେ ଦୁର୍ଗଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀ ଶାସନର ବିଭାଜନ-ନୀତିରେ କ୍ରମେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଚଳିତ କିମ୍ବା ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସକଳ ପ୍ରକାର ବାଧା ବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆବଶ୍ୟକ ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ଉତ୍କଳ-ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଆରାଧନା କରିବାକୁ ହେବ । ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଶିଖରି ମାଳାର କବିତାସ୍ୱର କଥା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ-ସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ, ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନ । ସେହି ଉପାଦାନ ବ୍ୟତୀତ ସାହିତ୍ୟର ଯେ ଅଂଶହାନି ଘଟିବ ତାହା ନୁହେଁ, ତାହାର ଲୋପ

ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଆପଣମାନେ ଏକଥା ବୁଝି ନ ଥିଲେ, ପୂର୍ବରୁ ଯାହା କରିଥାନ୍ତୁ ପଛକେ, ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ନୂତନ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସୂତ୍ରପାତ ପରେ, ଏ ତିନିବର୍ଷ ଭିତରେ, ଏହି 'ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ'ର ସୃଷ୍ଟି କରି ନ ଥାନ୍ତେ । ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଯେପରି ବୁଝନ୍ତି, ଆପଣମାନେ ତାଠାରୁ ଅଧିକ ବୁଝିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷର ପ୍ରୟୋଜନ ମୁଁ ବହୁକାଳ ହେଲା ଅନୁଭବ କରି ଆସୁଛି । ଓଡ଼ିଶାର ପରିସ୍ଥିତିରେ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ଲାଗି ୟୁରୋପର 'ନୋବେଲ୍-ପ୍ରାଇଜ୍' ଢଙ୍ଗରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବାର୍ଷିକ ପୁରସ୍କାର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଦରକାର । ଓଡ଼ିଶାର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ଚାରି, ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ମୋର ମନେ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଅଭାବ ତ ବହୁମୁଖୀ, ନାନା ଦିଗରେ ଅଭାବ ରହିଛି । ବିବିଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତଥା ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିକର ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଘୋର ଅଭାବ ରହିଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅପରୀକ୍ଷିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ସମୀଚୀନ ହେବ ଅନେକେ ସନ୍ଦେହ କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଉପରେ ଜାତିର ସାମୂହିକ ଗଣ-ଶିକ୍ଷା ଯେ ନିର୍ଭର କରେ ଏକଥା କଣ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପାରିବ ? ସେଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅପ୍ରଚଳିତ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ହେବ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା, ଯେ ଉପାୟ ହେଉ ପଛକେ, ସବଳ ଭାବରେ ନାନା ଦିଗରେ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆତ୍ମବଳହିଁ ମୁକ୍ତିର ପନ୍ଥା । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ।

'ନାୟମାତ୍ମା ବଳହୀନେନ ଲଭ୍ୟଃ' ।

ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଦୀପ—ଷଷ୍ଠଭାଗ-ତୃତୀୟ ସଂଖ୍ୟା—ଚୈତ୍ର, ୧୩୪୪ ସାଲ (୧୯୩୭ ମସିହା)

ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜ୍ୟ-ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହରେ (୧୯୩୭)

ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ

ଆଜି ଆପଣମାନେ ଏ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟର ଚାରିଆଡ଼ୁ ଆସି ଏହି ରାଜଧାନୀରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କ ମିଳିତ ଶକ୍ତି ଓ ଉଦ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହ ଯେ ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ କରିବ ସେଥିରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଓ କର୍ମଚାରୀ ତ ଅଛନ୍ତି, ତା ଛଡ଼ା ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହିବା ଯୋଗେ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଇବାକୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଅବସର ମିଳେ ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ମଧ୍ୟ, ଆପଣମାନଙ୍କ ସହିତ ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱୟଂ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଏଥିପୂର୍ବେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହର କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ କୃତିତ୍ୱ ସହିତ ସମାହିତ ହୋଇଅଛି ତାହାର ମୂଳରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟା ତ ରହିଛି । ମାତ୍ର ତାଠାରୁ ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକ ଶାସନ ବିଭାଗର ଶୀର୍ଷସ୍ଥିତ ଅଧିନାୟକଙ୍କ ପୋଷକତା ସେଥିରେ ବିଶେଷ ସହାୟତା କରିଛି । ଏହି ପୋଷକତା ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷେ ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟ ନୁହେଁ । ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷା

ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତତ୍ତ୍ୱ ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟ ପରି ଶିକ୍ଷା-ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ମାତ୍ର ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ମୁଁ ତାହା ଦେଖୁ ନାହିଁ । ଦେଖୁଛି ଯେ ଆପଣମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଦେବାନ ସାହେବ ନିଜର ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ଗୁରୁଭାର ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯେପରି ବହୁଦିନ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟୟ କରିଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନିଜର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନିଯୋଜିତ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ ଯେ କାହିଁକି ନ ହେବ ତାହାର କାରଣ ନାହିଁ । ରାଜପୁରୁଷ, ରାଜଶକ୍ତି ଓ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାରେ ନିଜର ଚିନ୍ତା ଓ ସମୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପାରିଲେ ଭଲ ଫଳ ନ ହେବାର ବାଟ ନାହିଁ ।

ଆଜି କାଲି ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ସେତେ ବେଶି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟଦେଶମାନେ ଅଶିକ୍ଷିତ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଥାନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଭାରତ ଏହି ଅଶିକ୍ଷିତ ଆଖ୍ୟା ପାଇବାକୁ ଅର୍ହ ।

ଏହି ସଂଖ୍ୟା ତୁଳନା ନ କରି ରହିବା ଅସମ୍ଭବ । ଦେଶର ଉନ୍ନତିକାମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନେ ନିଜ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାର ପରିମାଣ ଜାଣିବାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଇଚ୍ଛା କରିବେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର କେତେଦୂର ବ୍ୟାପିଅଛି ତାହା ନ ଜାଣିଲେ ନିଜ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ଆଶାନୁରୂପ କି ନୁହେଁ ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ବିଚାର କଲାବେଳେ ଲୋକେ ସେହି ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ସଂଖ୍ୟା ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାର ତୁଳନା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ତୁଳନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ଭାରତବର୍ଷର ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଅନୁପାତ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ବହୁତ ତଳେ ।

ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷାର ଏପରି ଅବନତି ସବୁବେଳେ ଯେ ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଏହି ତିନି ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ବାକି ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ବେଦ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିବାର ଅଧିକାର ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ଏହି ତିନି ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ନିରକ୍ଷର ନ ଥିଲେ । ସେ ସମୟର ରାଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଦେଶର କଲ୍ୟାଣ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିମାନଙ୍କ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା ଓ ସେହିମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଯଥା ସୁଲଭ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବାର ବିଧାନ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ପଦ୍ଧତିରେ ରଖାଯାଇ ଥିଲା । ଏପରିକି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଯେପରି ଅତିରିକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଉଅଛି, ସେତେବେଳେ ସେପରି ଦୃଷ୍ଟିର ଉଲ୍ଲେଖ କୌଣସିଠାରେ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଥିଲେ । କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିକ୍ଷାରେ ଏତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲେ ଯେ, ଇତିହାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଓ କୀର୍ତ୍ତି ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ଶୂଦ୍ର ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନ ଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରହି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଶିକ୍ଷା ପାଇପାରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷାପାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଧରି ନିଆଯାଇଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟାର ଅନୁପାତ ଆଜି କାଲିର ସଭ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ଅନୁପାତ ଠାରୁ ଊଣା ନ ଥିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷା ଅବଶ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଅନୁପାତ ବହୁତ କମି ଯାଉଛି । ଏହାର କେତେ ଗୁଡ଼ାଏ କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇପାରେ । ପୂର୍ବେ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଲୋକଙ୍କୁ ବେଶି କିଛି ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ଦେଶର ନାନାସ୍ଥାନରେ ଗୁରୁକୁଳମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା । ସେହି ଗୁରୁକୁଳରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଘରେ ଛାତ୍ରମାନେ ରହି ତାଙ୍କର ସେବାକରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ ଓ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ସନ୍ତାନର ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜେ ଭିକ୍ଷାକରି ଅନ୍ନ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ଓ ଗୁରୁଙ୍କର ଜୀବିକା ଯେନ କେନ ପ୍ରକାରେଣ ଚଳୁଥିଲା । ଶାକାନ୍ନ ଏ ଦେଶର ଆଦର୍ଶ ଖାଦ୍ୟ, ରୋଟୀ ମାଖନ ନୁହେଁ । ଜଣେ ଲୋକର ପେଟ ପୂରିବାପାଇଁ ଯେତେ ରୋଟୀ ଓ ମାଖନ ଦରକାର ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଚାରିଅଣା ହେଲେ ସେହି ପରିମାଣ ଶାକାନ୍ନରେ ଚାରିପଇସାରୁ ଅଧିକା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବନାହିଁ । ଗୁରୁଗୃହରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଶାକାନ୍ନ ଖାଇ ଚଳୁଥିଲେ । ଏହି ଶାକାନ୍ନ ପୁଣି ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଭିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ହେଉଥିଲା । ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ସେମାନେ ବାଲୁଙ୍ଗାଧାନ ଚାଉଳରେ ରନ୍ଧାହୋଇ ଥିବା ଭାତ ଓ ତିନ୍ତୁଳିପତ୍ର ଶିଝାପାଣି ଆହାର କରି ଶରୀର ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛିନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗପରି ଜଟିଳ ଜଡ଼ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ବର୍ଷର କେତେକ ପ୍ରଦେଶରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମନୀଷୀମାନେ ମୋଟା ମୋଟି ଭାତ ଓ ଚାରୁ ଖାଇ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ହେଉ ନା କାହିଁକି, ଏକଥା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟୟ କିଛି ନ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ। ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ପ୍ରଥମରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବି. ଏ. ଉପାଧି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହେଲେ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ତା ପାଇଁ ହାରାହାରି ଅନ୍ତତଃ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତା' ଛଡ଼ା ପୁଣି ସେ ବାବଦରେ ଦେଶର ସରକାରଙ୍କର ବ୍ୟୟ ଅଛି । ସେ ବ୍ୟୟ କିଛି ସାମାନ୍ୟ ନୁହେଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଆଉ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା । ଏପରି ମୋଟରେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ପିଲା ଉପାଧି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରିବ । ଯେତେ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ମିଳିବ ସେତିକି ଗୋଟି ପିଲା ବି. ଏ. ଉପାଧି ପାଇ ପାରିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଅର୍ଥର ଅଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ଅସମ୍ଭବ ।

ତାପରେ ପୁଣି ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥର ପରିମାଣ ଅତିଶୟ ସୀମାବଦ୍ଧ । ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ସେ ମଧ୍ୟରୁ ପୋଲିସ, ବିଚାର, କାରାଗାର, ବାରିକମିସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ଶାସନପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିବେଚନା ହେଉଛି ; ସେଥିପାଇଁ ସେଥିରେ ଯେତେ ବେଶି ବ୍ୟୟ କରାଯାଏ ଶାସନର ସୁପରିଚାଳନା ସେତିକି ଅଧିକ ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଧାରଣା ଜନ୍ମିଅଛି । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ବ୍ୟୟ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ସମୁଦାୟ ରାଜସ୍ୱର ପ୍ରାୟ ସାତ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ଶିକ୍ଷାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଅଛି । ଏହି ବ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା ଶତକଡ଼ା ଆଠ ଜଣରୁ ବେଶି ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇପାରୁ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ବାବଦରେ ବ୍ୟୟ ବଢ଼ିବାର ପରିମାଣ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଯେ କିପରି ଅନିଷ୍ଟକର ତାହା ଏଥିରୁ ସହଜରେ ବୁଝାଯିବ ।

ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରିବାପାଇଁ ଦେଶର ଜନନାୟକମାନେ ବାରମ୍ବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ନ ହେବାର କାରଣ ସରକାରଙ୍କର ଅର୍ଥାଭାବ । ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନ ବସିଲେ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଛାତ୍ରବୟସ୍କର ବାଳକ ବାଳିକା ପଢ଼ିବା ଅସମ୍ଭବ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେଲେ ଅର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅର୍ଥ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ମିଳିବାର ବାଟ ନାହିଁ ।

ଇଂରେଜ ସରକାର ଏ ଦେଶର ପ୍ରଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ରାଜନୈତିକ ଭାବରେ ଦାୟୀ ନୁହନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟକ ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଦାବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ତାହାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘଟିଅଛି । ଫଳରେ ଦେଶର ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା ପାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା ପାଇବାର ସୁବିଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧାରରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଯେଉଁ ତିନିଗୋଟି ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକ ଶିକ୍ଷା ବଳରେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରାଣକୁ ମହୀୟାନ୍ କରୁଥିଲେ, ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ନିରକ୍ଷର ଅଶିକ୍ଷିତ ରହିଛନ୍ତି; ଇତର ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ନ ବଢ଼ି ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଅଛି । ଦେଶରେ ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ଯେ କେତେ ସମୟ ଲାଗିବ ତାହାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ଥରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ସମୟର ଗୋଟାଏ ମୋଟା ମୋଟି ହିସାବ କରାଯାଇଥିଲା । ସରକାରଙ୍କ ବିବରଣୀରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ୧୯୧୭ ମସିହା ଠାରୁ ୧୯୨୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଷୋହଳ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା କେବଳ ତେର ବଢିଥିଲା । ଷୋହଳ ବର୍ଷରେ ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ତେର ବଢିପାରେ ତାକୁ ଶତକଡ଼ା ଶହେ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିବାପାଇଁ ପ୍ରାୟ ଅଶୀ ବର୍ଷ ଲାଗିଯିବାର କଥା । ଅର୍ଥାତ୍ ସରକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି ତାହାକୁ ଯଦି ଆଉ ନ ବଢ଼ାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ଶହେରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାୟ ମୋଟା ମୋଟି ତିନିପୁରୁଷ ଲାଗିଯିବ । ଏହା କେବଳ ବାଳକମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟ, ବାଳିକାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଗୁରୁତର । କାରଣ ସେମାନଙ୍କୁ ଆହୁରି ବହୁକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ସେହି କାଳ ରେଖାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଏକହଜାର ଚାରିଶ ବର୍ଷରୁ ବେଶି । ଏ ଅବସ୍ଥାର ଆଲୋଚନା କଲେ ନିରାଶ ନ ହୋଇ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ତାପରେ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ନୁହେ । ଏ ଦେଶରେ ପୂର୍ବେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଗଣିତ, ଚିକିତ୍ସା-ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତିର ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନର କିଛିକାଳ ପରେ ଅବସ୍ଥା ଏକାବେଳକେ ବଦଳାଇ ଦିଆଗଲା । ଲର୍ଡ଼-ମାକଲେ ନାମକ ଜଣେ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଥିବା ସମୟରେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱରେ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଗଲା । ସେହିଶିକ୍ଷା ନୀତିମୂଳରେ ରହିଲା ଯେ ଭାରତର ଶାସନ ଚଳାଇବାକୁ ହେଲେ ବିଲାତରୁ ସାନସାନ କର୍ମଚାରୀ ଆଣି ବେଶି ଦରମା ଦେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଦେଶୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜୀକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଭାଷା ବୋଲି ଧରି ନିଆଗଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ଇଂରେଜୀ

ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ଶାସନ ତନ୍ତ୍ରକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଖାନା ବୋଲି ଧରାଯାଏ । କାରଖାନା ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ କଳ ପ୍ରଭୃତିର ଆବଶ୍ୟକ । କଳରେ ଚକ, ଅଖ, ଅନକୀଳ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଉପାଦାନ ଥାଏ । ଏ ଦେଶର ଇଂରେଜ ସରକାର କାରଖାନା ସୁରୁରୁ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟ ସାଧ୍ୟ ଉପାଦାନମାନ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ତିଆରି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଦେଶର ଉପକାର କ୍ଷମ ଲୋକେ ବାହାରିବା ସମ୍ଭବପର, ତାହା ନୁହେଁ । ତଥାପି ସେଥିରୁ ଯେ କେତେ ଜଣ ବଡ଼ ବଡ଼ ମନୀଷୀ ବାହାରିଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ବିଚିତ୍ର କଥା । ଏହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଭାରତରେ ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ ମୂଳଭିତ୍ତି ରହିଅଛି । ସେହି ମୂଳଭିତ୍ତି ନ ଥିଲେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟରୁ ଯେତେ ଲୋକେ ବାହାରୁଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ବିଶେଷରେ ଶାସନ କଳ ଚଳାଇବାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ହେଉଥାନ୍ତେ ।

ଭାରତର ଶିକ୍ଷାଭିତ୍ତି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାଭିତ୍ତି ଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଓ ସୁଦୃଢ଼ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଅଛି ତାହା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ତ କିଛି ହେଉନାହିଁ, ବରଂ ମନୁଷ୍ୟର ଜଡ଼ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ବିଷୟ ବାସନା ବଢ଼ୁଅଛି । ଏହି ଗୁଣସବୁ ବଢ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଯେ ପ୍ରକାର ବିଷମୟ ପରିଣାମ ଘଟିଅଛି ଭାରତରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ । ନ ହେବାର ଗୋଟିଏ କାରଣ ଅଛି । କପାଳ ଆଦରି ରହିବା ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏ ଦେଶରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଛି । ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଯେତେ ନିରକ୍ଷର ଓ ମୂର୍ଖ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ । ଦାର୍ଶନିକତା ଓ ନିର୍ଲିପ୍ତି ଲୋକଙ୍କର ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଉପାସରେ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଚଳିତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଆଭାବ ନିମ୍ନ ସୋପାନର ଲୋକଙ୍କୁ ଏକାବେଳେକେ ବିଚଳିତ କରି ପକାଉ ଅଛି । ସେହି କାରଣରୁ କେଉଁଠାରେ ଘୋର ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଘଟୁଛି କେଉଁଠାରେ ଧର୍ମ ଘଟର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି, କେଉଁଠାରେ ବା ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଗୁରୁତର ହେଲେ ଧନୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ବିବାଦ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି । ଏପରିକି କୌଣସି କୌଣସି ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧ ମୂଳରେ ସ୍ୱଦେଶ ବତ୍ସଳତା ଓ ଜାତିପ୍ରେମ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷର ନିଜ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଅଧିକ କାଯ୍ୟକାରୀ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ, ପରାବସଥଶାୟୀ, ପରାନ୍ନଭୋଜୀ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହେଉନାହିଁ । ଦେଶର ସରକାର ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ଦେଶର ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନେ ଏକାବେଳେକେ ଯେ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଆନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ । ହୁଏତ ଆମ ଦେଶର ଧନୀ ଲୋକମାନଙ୍କର 'ଘୃତହୀନଂ କୁଭୋଜନମ୍' ପରି ସେ ସବୁ ଦେଶର ଦରିଦ୍ରମାନେ ବିନା ଲହୁଣୀରେ ରୋଟୀ ଖାଉଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ରୋଟୀର ଅଭାବ ଉପାର୍ଜନକ୍ଷମ କୌଣସି ଲୋକର ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସେଠାରେ ଯେ ଦଳଗତ ଯୁଦ୍ଧ ବରାବର ଚାଲିଛି ତାହା ଖାଲି ଖାଇ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନୁହେ ସେ ଯୁଦ୍ଧଭଲ ଭାବରେ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ । ଯେ ଖାଲି ରୋଟୀ ଖାଉଛି ସେ ତାହା ସହିତ ଲହୁଣୀ ମିଶାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରୁଛି । ଯେ ରୋଟୀ ଓ ଲହୁଣୀ ଉଭୟ ଖାଉଛି ସେ ଆଉଟିକିଏ ଚଟଣୀ ଲୋଡ଼ୁଛି, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ଦଳଗତ ଯୁଦ୍ଧର ସୃଷ୍ଟି । ଆମଦେଶର ଲୋକେ ଦୁଇଓଳି ଓପାସ ରହିଲେ ଓଳିଏ ଖାଉଛନ୍ତି । ତଥାପି ମନରେ

ଅଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ବରଂ କହୁଛନ୍ତି "ମୁଁ ତ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଦେଇନାହିଁ, ଏ ଜନ୍ମରେ ପାଇବି କୁଆଡ଼ୁ ?" ସେହି କାରଣରୁ କାହା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ବିବାଦ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଜଣେ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ । ସୁତରାଂ ଏତେ ଅଭାବ ମଧ୍ୟରେ ରହି ସୁଦ୍ଧା କାହାରି ମନରେ ବିରାଗ, ଅଶ୍ରଦ୍ଧା, ବିତୃଷ୍ଣା ସ୍ଥାନ ପାଇନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶ ପରି ଭାରତବର୍ଷ ଯଦି ଜଡ ବୈଷୟିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଏ ଦେଶରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଇନ ରହି ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଦେଶ ତମାମ ନିଆଁ ଲାଗିଯାନ୍ତା । ଘୋର ଅଶାନ୍ତିର ସୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତା । ତାହା ହେଉ ନାହିଁ-କେବଳ ଦେଶର ଗମ୍ଭୀର ଦାର୍ଶନିକ ଭିତ୍ତିଯୋଗେ । ସେହି ଭିତ୍ତିବଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଅସନ୍ତୋଷ ଜନକ ଓ ବିପଥଗାମୀ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଯୋଗୀ ପୁରୁଷ ବାହାରୁଛନ୍ତି । ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରି ଦେଶ ହିତରେ ଆତ୍ମ ବଳି ଦେବାଭଳି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଆବିର୍ଭବ ହେଉଅଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯେ ତିଆରି କରୁଛି ତାହା ନୁହେଁ, ବରଂ ଦେଶର ବିଶାଳ ତ୍ୟାଗ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏମାନେ ବଳେ ବିକଶି ଉଠୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଦେଶର ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଏମାନଙ୍କୁ ଦବାଇ ରଖିପାରୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅମାର୍ଗରେ ନେଇ ପାରୁନାହିଁ ।

ଏହି ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ଦେଶର ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଜନନାୟକମାନେ କେବେ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ଧରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ବରାବର ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଅଛି । ଏହି ଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ କାଶୀର ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓ ଆଲିଗଡ଼ର ମୁସଲମାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଏହି କାରଣରୁ ପୁନାରେ ଯେପରି ଫର୍ଗୁସନ କଲେଜ ଆମମାନଙ୍କର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହିପରି ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କଲିକତାରେ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆହୁରି କେତେଠାରେ କେତେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏହି କାରଣରୁ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବ । ତାହା ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ବା ରହିଥିବ ଆଉ କେତେ କାଳକ୍ରମରେ ଲୋପ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିବ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯେ ଲୋପ ପାଇଅଛି ତାହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାୟୀ ହେଉ ବା ଲୋପ ପାଉ; କିନ୍ତୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ନିନ୍ଦା କରୁଅଛି, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବାସ୍ତବରେ ଦେଶରେ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ ତିଆରି କରିବା ନିମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି କରା ଯାଇଥିବା ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ଥାନ କଦାପି ନେଇ ନ ପାରେ । ସବୁଦେଶରେ ଓ ସବୁ ଯୁଗରେ କେତେକ ଲୋକ ଯେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବା ସରକାରୀ ଚାକିରି ନ କରିବେ ତାହା ନୁହେଁ । ଭାରତର ସତ୍ୟଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ରାଜସେବା କରି ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରାଜସେବା ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତିଆରି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଉ ନ ଥିଲା, ଜୀବନର ଆଦର୍ଶଲାଭ କରିବା ଶିକ୍ଷାର ଅଭିପ୍ରାୟ । ମାନବଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଚରମ ଆଦର୍ଶ ରହିଛି । ସେହି ଚରମ ଆଦର୍ଶ ବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିମ୍ନ ସୋପାନରୁ ଉଚ୍ଚ ସୋପାନକୁ ଉଠୁଛି । ବାସ୍ତବିକ ମାନବଜାତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସୋପାନରେ ଗଢ଼ା । ସେହି ସୋପାନ ରାଶି ମଧ୍ୟରୁ ନିମ୍ନତମ ସୋପାନ ଉପରେ ଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ସେହି ସୋପାନତଳେ ଥିବା ପଶୁଠାରୁ ବେଶି କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଯେଉଁମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦୂରତା ଅତି ଅଳ୍ପ । ସେଥିପାଇଁ ହିନ୍ଦୁ ନରମାନଙ୍କୁ ନାରାୟଣ ବୋଲି କହିଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ବିଶ୍ୱାସ

କରନ୍ତି ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଗୁଣରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିଲେ ପଶୁ । ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ସାଧନାବଳରେ କ୍ରମଶଃ ଉପରକୁ ଉଠି ମାନବସମାଜର ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଆରୋହଣ କରିପାରୁଛି ସେ ସାକ୍ଷାତ ଦେବତା । ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ହେବା ବେଳେ ସେ ମଧ୍ୟ ଅନେକପରିମାଣରେ ପଶୁ । ଶିକ୍ଷା ବଳରେ ତାଠାରୁ ଦେବତ୍ୱ ଆରୋପ କରିବା ପ୍ରକୃତ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ତାହା ହେଉନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେ କେତେ ପରିମାଣରେ ହେଉଛି ତାହାଠିକ୍ କରିବା କଷ୍ଟକର । କାରଣ ସେ ସବୁ ଦେଶ ପ୍ରାୟ କେବଳ ବୈଷୟିକ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଚାଲିଛି । ଭାରତ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ସେ ଦିଗରେ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନ ମରଣ ସମାସ୍ୟା ଯୁଗରେ ବୈଷୟିକ ମାର୍ଗରେ ଚାଲିବା ହୁଏତ ଆବଶ୍ୟକ ମଧ୍ୟ ହେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେହି ବୈଷୟିକତା ଭିତରେ ଶିକ୍ଷାର ଚରମଲକ୍ଷ୍ୟ ଲାଗି ସ୍ଥାନ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକେ ଯଦି ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଏ ତାହା ହେଲେ ଶିକ୍ଷାର ଉପାଦେୟତା କିଛି ରହିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କେବଳ ମୁଠାଏ ଖାଇବାରେ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିବା ଅତି ମାରାତ୍ମକ ବିଷୟ ହେବ । ଖାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା । ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ସ୍ଥୂଳ ଦେହ ଯେପରି ଅଛି, ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରହିଛି । କେବଳ ମୁଠାଏ ଖାଇବା ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୁଏ ତା' ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରର ପୁଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାହାହିଁ କଣ ମନୁଷ୍ୟତା ? ଶାସ୍ତ୍ରକାର କହିଛନ୍ତି—

"ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୟ ମୈଥୁନଞ୍ଚ
ସାମାନ୍ୟମେତତ୍ ପଶୁଭିର୍ନରାଣାମ୍ ।"

ଖାଇ ପିଇ ଶରୀରର ପୁଷ୍ଟି ଲାଭ କରିବା ଜୀବନର ସ୍ଥୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ପଶୁତ୍ୱ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଉନ୍ନତ ଚରିତ୍ର ଗଠନ କରିବା, ଯେଉଁ ଚରିତ୍ର ବଳରେ କି ମନୁଷ୍ୟ ଦେବତୁଲ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ । ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରକୃତରେ ପୁରାଣ ଲିଖିତ ହିମାଳୟ ଶୃଙ୍ଗରେ ନାହିଁ, କି ମେଘମାଳା ଉପରେ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ନାହିଁ । ତାହା ଆମରି ନରସମାଜର ବିଶାଳ ନରକ ଭିତରେ ରହିଅଛି, ଯେପରିକି ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟରେ "ମରୁଦ୍ୟାନ" । ପ୍ରକୃତ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ସେହି ସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ ହୋଇପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା, ଶଠତା, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ମାୟା, ମୋହ ଆଦି ରିପୁମାନଙ୍କର ବିକାଶ ଯେପରି ଘଟୁଅଛି, ସେଥିରେ ଦେବତ୍ୱର ପ୍ରାପ୍ତି ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ । ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ସୀମା ଭିତରେ ରଖି ମାନବତ୍ୱ ଗଠନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚଳନ କରିବା ଶୀଘ୍ର ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଅତି କଷ୍ଟକର । ବୈଷୟିକତାକୁ ଏକାବେଳକେ ଲୋପ କରି ଦେବତ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇପାରେ । ତାହାର ଫଳରେ ଲୋକେ ଛନ୍ଦ କପଟ, ମାୟା, ଶଠତା, ଦ୍ୱେଷ, ହିଂସା କିଛି ଶିଖିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀର ଆଧୁନିକ ପରିବେଷ୍ଟନୀ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଜାତି ଅଭାବରେ ତିଷ୍ଠିରହିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ ହେବ । ଆତ୍ମା ନିମନ୍ତେ ଘଟର ଆବଶ୍ୟକ । ସେହିପରି ଉନ୍ନତ ଆତ୍ମା ପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଘଟ ମଧ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ।

ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ମନୀଷୀମାନେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ତାହା କିଏ କେତେ ପ୍ରକାରେ କଲ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷାର ଇତିହାସ କିମ୍ବା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟରେ ପ୍ରଣୀତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପଢ଼ିଥିବେ ସେମାନେ ଜାଣିଥିବେ ଯେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ଜନନାୟକମାନେ ଶିକ୍ଷାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ଗୋଟାଏ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ଅଭିପ୍ରାୟ ଅଭ୍ରାନ୍ତ

ବୋଲି ଧରାଯାଏ ସେହି ଅଭିପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ହୋଇ ନପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ମିଶାଇ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ନୂଆ କିଛି ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ପାରେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ସ୍ଥିର ହୋଇପାରି ନ ଥିବାରୁ ବୋଧହୁଏ ଅନେକ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ା ହୋଇ ଭାଜି ଯାଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ରହିଅଛି ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଯଦି କାଳକ୍ରମେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଧରି ନ ପାରନ୍ତି ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ହୁଏତ ଭାଜି ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହାବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେଉ ପଛକେ, ଏକଥା ଠିକ ଯେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ପାଇବା ଦରକାର । ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଏହା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଏ ବିଷୟରେ ଅନ୍ତରାୟ ହେଉଅଛି । ବେକାର ସମସ୍ୟା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ କେତେକ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଜିନିଷ; କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ତାହା ଏହି ପାଞ୍ଚ, ଦଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଛି । ବେକାର ସମସ୍ୟାର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷା ଖର୍ବ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ତ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଖର୍ବ କରାଯିବା ଉପରେ ବସିଲାଣି । ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା ଫଳରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଯେ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ବେକାର ସମସ୍ୟାର ସମ୍ପର୍କ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଶୋଷଣ ଉଭୟକୁ ଏକତ୍ର କରିବା ଫଳରେ ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟଏ ଧାରଣାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଅଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ତା'ର ଶିକ୍ଷାର ବଜାରମୂଲ୍ୟ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ହେବ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଶ ଏଥିରେ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଏ ସମସ୍ୟାକୁ ଆହୁରି ଜଟିଳ ଓ ଗୁରୁତର କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସୁଇଜରଲଣ୍ଡର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶଲକ୍ଷ । ସେ ଦେଶରେ କଳଘଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ମୂଲ୍ୟବାନ ଜିନିସ ତିଆରି ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବିକ୍ରୀ ହୁଏ । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଶହେ କୋଟି ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁଇଜରଲଣ୍ଡର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜିନିସ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବ । କଳଘଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଜିନିସ ମନୁଷ୍ୟର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଧରାଯାଇ ନ ପାରେ; ମାତ୍ର ସୁଇଜରଲଣ୍ଡ ପୃଥିବୀର ନାନା ଦେଶରେ ଏହି ସବୁ ଅନାବଶ୍ୟକ କିମ୍ବା ଅଳ୍ପ ଆବଶ୍ୟକ ଜିନିସ ବିକ୍ରୀ କରି ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ନେଇ ଯାଉ ଅଛି, ଏହାହିଁ ଶୋଷଣ । ଏ ପ୍ରକାର ଶୋଷଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେଶପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର । ସୁଇଜରଲଣ୍ଡର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ବ୍ୟବସାୟ ଉଡ଼ାଳରେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ଶହଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶୋଷିତ ଧନରେ ଚଳୁ ଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଶୋଷଣ ନୀତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ । ଭାରତ ବର୍ଷର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭାରତକୁ ଯଦି ସୁଇଜରଲଣ୍ଡର ନୀତି ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଏ ପୃଥିବୀ ତ ନିଅଣ୍ଟ ହେବ, ଏହି ପୃଥିବୀ ପରି ପ୍ରାୟ ଛତିଶ ଗୋଟି ପୃଥିବୀ ଆଉ ତିଆରି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅତଏବ ସୁଇଜରଲଣ୍ଡର ଶୋଷଣନୀତି ଭାରତ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ଭାରତର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ଯେ ସେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବ, ଆତ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାୟ ଧରିବ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶୋଷିତ ଯେପରି ନ ହୁଏ ତାହାର ବିଧାନ କରିବ । ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତାହାର ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ବୋଧହୁଏ ଦରକାର ପଡ଼ିବ । ଏହି ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ଶିକ୍ଷାର ବିଶ୍ୱଜନୀନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଏହି ସଂଯୋଗ ଫଳରେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଗଢ଼ା ହେବ ସେହି ଆଦର୍ଶ ପ୍ରାଥମିକ

—ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜ୍ୟ ଶିକ୍ଷାସପ୍ତାହ ଅବସରରେ—

ଚଉକିରେ ବସିଥିବା ଧାଡ଼ି ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ—ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ (ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି ରହିଛି), ସଭାପତି ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର, ଡି. ପି. ସାହେବ, ଏସ୍. ରାୟ, ଶ୍ରୀ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର (ଆଠମଲ୍ଲିକ ଦେବାନ), ସ୍ୱର୍ଗତ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ—ଶିକ୍ଷାବିଭାଗୀୟ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର, ହାଇସ୍କୁଲ ଓ ମାଧ୍ୟମିକ ଏବଂ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକବୃନ୍ଦ ।

ଶିକ୍ଷାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ଚରମସୋପନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକଠାରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହେବ ।

ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ ଇଂରେଜ ଶାସିତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯାହା ହୋଇ ନାହିଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡରେ ତାହା ହୋଇ ପାରିଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଏଠାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବାଧତାମୂଳକ କରି ଦେଇ ଆପଣମାନେ ଯେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଅଛନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଏ ରାଜ୍ୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଜ ଆଖିରେ ବୁଲି ଦେଖିଛି, ସେଥିରେ ମୋର ଧାରଣା ହୋଇଅଛି ଯେ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷା ଯେପରି ଭାବରେ ଦିଆ ଯାଉଛି ମୋଗଲବନ୍ଦୀରେ ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ହେବାକୁ କେତେକାଳ ଯିବ । ଏଠାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ, ଉପସ୍ଥାନ ସନ୍ତୋଷଜନକ । ଶିକ୍ଷକମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ ହେଉ ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କ ଖାତିର ଯୋଗେ ହେଉ, ବିଶେଷ ତତ୍ତ୍ୱନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଅଙ୍ଗ-ସୌଷ୍ଠବ ଭଲ ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ମିଳେ ସେଥିରେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଚକ୍ଷଣତା ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସେହି ପିଲାମାନେ ଯଦି ଘରେ ଭଲ ଖାଇବାକୁ ପାଉଥାନ୍ତେ, ମନେ ହୁଏ ଯେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଶ୍ରମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେ ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ କରୁଅଛି ତାହାଠାରୁ ବହୁତ ବେଶି କରୁଥାନ୍ତା ।

ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜାସାହେବ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଯତ୍ନରେ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରୁଅଛି । ଲୋକଙ୍କ ଲାଗି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାର୍ଜନ ପଥ ଫିଟା ହେଉଅଛି । ସୁଇଜରଲାଣ୍ଡର ତିରିଶ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ନିଜ ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ଓ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଯଦି ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଏକଶହ କୋଟି ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ନିଜ ଦେଶର ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲାଗି ବଜାର ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରନ୍ତି, ଏହି ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଲକ୍ଷ ଲୋକ ଯେ କାହିଁକି ଚାରିଆଡ଼େ ଏହାର ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖେଳାଇ ନ ପାରିବେ ତାହାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ଏହି ରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ବା କରିବେ ସେଥିରେ ଏହାର ବିଧାନ ନ କରି ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏପରି ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେବା ଦରକାର ଯହିଁରେ କି ଯେ ବିନା ଶିକ୍ଷାରେ ଚାରି ପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଛି, ସେ ଶିକ୍ଷାପାଇ ଚାରି ପଇସାରୁ ଅଧିକ ରୋଜଗାର କରି ପାରିବ, କିମ୍ବା ଯେଉଁ ଲୋକ ମାସରେ ତିରିଶ ଦିନ ଖାଇବାକୁ ପାଉନାହିଁ ସେ ପୂରା ତିରିଶ ଦିନ ଅନ୍ତତଃ ଶାଗ ଭାତ ପେଟ ପୂରାଇ ଖାଇପାରିବ । ଏହା ତ ଶିକ୍ଷାର ବୈଷୟିକ ବିଭାଗ ମାତ୍ର, ଏହାର ସିଦ୍ଧିରେ ଶିକ୍ଷାର ଚରମଲକ୍ଷ୍ୟ କଦାପି ସାଧିତ ହେବ ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ୟ ବିଭାଗଟି ଲାଗି ବିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହା ସର୍ବଜନୀନ ବିଭାଗ । ତାହା ବଳରେ ଦିନେ ହୁଏତ ଆପଣମାନେ ଏହା ରାଜ୍ୟ ଭିତରୁ ଜେଲଖାନା, ଡାକ୍ତରଖାନା, ପୋଲିସ ବିଭାଗ ପ୍ରଭୃତି ଉଠାଇ ଦେଇ ପାରିବେ । ଲୋକଚରିତ୍ର ଯଥାର୍ଥ ରୀତିରେ ଗଠନ କଲେ ଏହା ଯେ ଏକ ସମୟରେ ହୋଇ ପାରିବ ସେ ଆଶା ଖାଲି ଯେ ମୁଁ କରୁଛି, ତାହା ନୁହେଁ ଆପଣମାନେ ମଧ୍ୟ କରୁଥିବେ । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି ଜାତିବତ୍ସଳତା, ଦେଶପ୍ରାଣତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଗୋଟିଏ ସାର୍ବଜନୀନ ଗୁଣ । ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଏଗୁଣର ବିକାଶ ଯେପରି କରିବାକୁ ହେବ ସେହିପରି ଲୋକଙ୍କ ଚରିତ୍ରରୁ ନାନା ଦୋଷ ଦୁର୍ଗୁଣ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ । ଭାରତବର୍ଷର ଛତିଶକୋଟି ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ଯାହା କରିବା ବିଶେଷ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପାରେ, ଆପଣମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟର

ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅପେକ୍ଷା କୃତ ସେ ସହଜ ହେବ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣମାନେ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ବୀଜ ପୋତି ସାରିଛନ୍ତି । ବୀଜ ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ବିଶାଳ ତରୁରେ ପରିଣତ ହେବ, ସେତେବେଳେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଦେଖିବେ । ସେତେବେଳେ ଏହି "କିଶୋର" ରାଜ୍ୟ ଯଥାର୍ଥରେ ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାମରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ସମୟରେ ଭାରତର ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବ ଘଟିଅଛି । ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ତୀବ୍ର ବାସନା ଜନ୍ମିଅଛି । ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତାମାନେ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତିର ପରିକଳ୍ପନା କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେହିପରି କଳ୍ପନା ଯେ ଏକାବେଳକେ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ତାହା ମୁଁ ଦାବୀ କରୁନାହିଁ । ସେଥିରେ ଭୁଲ ତ୍ରୁଟି ସବୁ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଶର ମତିମାନ୍ ଗୁଣଶାଳୀ, ଦେବ ପ୍ରତିମ ଉପାଦାନ ନେଇଯାଇ ଯେ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆ ତିଆରି କରାଯାଉଅଛି ତାହା କଦାପି କୌଣସି ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ସ୍ପୃହଣୀୟ ବା ହିତକର ନୁହେଁ । ପୁଣି ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରି ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ଭାରତପରି ଦରିଦ୍ର ଦେଶରେ କଦାପି ସମ୍ଭବପର ହେବନାହିଁ । ଇଂରେଜୀରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଚନ ଅଛି, ତାହାର ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ ହେଉଛି, "ଇତିହାସରେ ଥରେ ଯାହା ଘଟିଛି ତାହା ପୁଣି ଘଟିବ ।" ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ଇତିହାସରେ ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଯାହା ଯାହା ହୋଇଯାଇଅଛି ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ବାଦ ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ନିଜ ନିଜକୁ ଜଣେ ଜଣେ ସାଧୁ, ସନ୍ୟାସୀ ମଣି ଶିକ୍ଷା ଦାନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ ବୋଲି ଭାବି, କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ସାରା ଦେଶ ଯେ ବହୁକାଳ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରରେ ପଡ଼ି ରହିବ ଏକଥା ବୁଝିବାକୁ କାହାରି ବାକି ନାହିଁ । ପୁନାରେ ଫର୍ଗୁସନ କଲେଜରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗୋଖଲଙ୍କ ପରି ମନୀଷୀ, ଯେକି ସରକାରୀ ଚାକିରି କରିଥିଲେ ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍ ହୋଇ ମାସିକ ଚାରିହଜାରଟଙ୍କା ବେତନ ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ କିମ୍ବା ଓକିଲାତି ବା ଡାକ୍ତରି ବ୍ୟବସାୟରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାସ ବିହାରୀଘୋଷ କିମ୍ବା ଡାକ୍ତର ନୀଳରତ୍ନ ସରକାରଙ୍କ ପରି ଦିନକୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ କରିପାରିଥାନ୍ତେ, ସେ ମାସକୁ ପଞ୍ଚସ୍ତରି ଟଙ୍କା ପାଇ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ । ଆମ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉଦାହରଣ ନାହିଁ, ନୁହେଁ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରି ବିଚକ୍ଷଣ ଜ୍ଞାନୀ ମାସିକ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ପାଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବଶ୍ୟକ, ଗାଁ ଗାଁରେ ପାଠପଢ଼ୁଆ ଲୋକମାନେ ଖେଳେଇ ହୋଇ ରହିବା । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତି ଫଳରେ ପଲ୍ଲୀରୁ ପୁର ଆଡ଼କୁ ଯେ ଜନସ୍ରୋତ ଚାଲିଛି ତାକୁ ନ ରୋକିଲେ ପଲ୍ଲୀର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ, କି ପୁରର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ଦେଶରେ ଦଳେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବାହାରିବାକୁ ହେବ । ଗାଁ ଗାଁରେ ସେମାନେ ଆଶ୍ରମ ଗଢ଼ି ଶାକାନ୍ନରେ ଉଦର ପୂରାଇ ଅନ୍ଧକୁ ଚକ୍ଷୁଦାନ କରିବା ରୂପ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯିବେ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ଶକ୍ତି ଉପରେ ସମାଜର ଗୋଟାଏ ଦାବୀ ଅଛି । ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଜଣେ ଲୋକ ପ୍ରଥମରୁ ବି. ଏ. ପାସ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବାରେ ତା' ପିଚ୍ଛା ସରକାର ଧନରୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଅଛି । ଏହି ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନିରନ୍ନ, ନଗ୍ନ, ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପେଟରୁ କଟା ହୋଇ ଯାଉଛି । ଏ ଅର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ପୃଥିବୀର ସାଧାରଣ ବଜାର ଦରରେ ନିରୂପିତ ହେବାର କଥା ନୁହେଁ ।

ତ୍ୟାଗର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଏ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାର ମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଚଲକ୍ଷ ହୋଇପାରେ । ଏହି ସମାଜ ଧନରେ ଯେଉଁମାନେ ବିଦ୍ୟାଲାଭ କରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ସେହି ବିଦ୍ୟାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଲିକ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ଯଦି ଜୀବନରେ କିଛି ସମୟ ଦେଇ ସମାଜର ଏହି ଋଣ ପରିଶୋଧ କରି ନ ପାରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସମାଜର ସମୂହ ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହରେ ଆପଣମାନେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଦ୍ଧତିର ଆଲୋଚନା କରିବେ, ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କିପରି ଶିକ୍ଷା ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ ତାହାର ଉପାୟ ବିଚାର କରିବେ । ମୋର ମନେହୁଏ ଯେ ରାଜ୍ୟର ଧନରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଆସୁଥିବା ଯୁବକମାନଙ୍କର ସମୟ ଓ ଶକ୍ତି ଉପରେ ରାଜ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ଯେ ଦାବୀ ଅଛି ତାର ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଆପଣମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେବ ବା କରୁଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣାଇ ଆପଣମାନଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ନ ଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ଗତ ୨୧ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ଶିକ୍ଷା ସପ୍ତାହରେ ଅଭିଭାଷଣ ଦେବା କଥା ଆଦୌ ମନକୁ ନେଇ ନ ଥିଲି । ଆପଣମାନଙ୍କର ଦେଓ୍ୱାନ ସାହେବ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁହୃଦ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାମଦେବ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ୨୦ ତାରିଖରେ ତାର ସମ୍ବାଦ ପାଇଲି ଯେ ମୋତେ ଗୋଟାଏ ଅଭିଭାଷଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ କରିଅଛି; କିନ୍ତୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ମୋର କଥା ନ କହି, ଆପଣମାନଙ୍କଠାରୁ କଥା ଶୁଣି କିଛି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବି । ବାସ୍ତବରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଓ ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଅଟେ । ଆପଣମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋର ପରିଚୟ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ଚେଷ୍ଟା ଓ ଉଦ୍ୟମର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାମାନ୍ୟ ପରିଚୟ ଅଛି । ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓ ସାମନ୍ତ । କବି ଯେ "ବୟସେ କିଶୋର ଜ୍ଞାନେ ବର୍ଷୀୟାନ୍" ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ସେ ବୋଧହୁଏ ଏହା କହିଥିଲେ ଦିନେ ଏହି କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଭରସାରେ । ଆରଜଣକ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର । ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜା-ସାହେବ ଓ ଦେବାନସାହେବ ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯେ କି ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତତ୍ତ୍ୱ ନିଅନ୍ତି ତାହା ମୁଁ ନିଜେ ଦେଖିଅଛି; କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବି ଯେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ରାଜା ବା ବାମଦେବଙ୍କ ପରି ସେନାପତି ଏ ରାଜ୍ୟର ଅଜ୍ଞାନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ ହେବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ, ଯଦି ଆପଣମାନଙ୍କ ପରି ବିଶାଳ ଶିକ୍ଷକବାହିନୀ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ନ ଥାନ୍ତେ । ସେମାନଙ୍କର ବଳ ପ୍ରକୃତରେ ଆପଣମାନେ । ଏ ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀ ସମୃଦ୍ଧି ଓ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ରାଜା ଓ ଦେଓ୍ୱାନଙ୍କୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ହେବ । ଆପଣମାନେହିଁ ସେମାନଙ୍କର ବଳ, ଶକ୍ତି । ଆପଣମାନେ ଯେତେ ନିଜକୁ ତ୍ୟାଗ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବେ, ଯେତେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିବେ, ରାଜ୍ୟ ଓ ରାଜାଙ୍କର ଆତ୍ମା ସେତିକି ଉନ୍ନତ ହୋଇ ଉଠିବ । ଶାସ୍ତ୍ରକାର କହିଛନ୍ତି :— "ନାୟମାତ୍ମା ବଳହୀନେନ ଲଭ୍ୟ ।" ଆପଣମାନେ ରାଜ୍ୟକୁ ବଳ ଯୋଗାଇଲେ ରାଜ୍ୟର ବିରାଟ ଆତ୍ମାର ବିକାଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିପିବେ ।

ପ୍ରବାସି ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ

(ସାହିତ୍ୟ ଶାଖାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଭାଷଣ)

ପ୍ରବାସରେ ଆସି, ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ, ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତ ସମ୍ଭାଳି ଆପଣମାନେ ନିଜ ସମୂହ-ପୁରୁଷକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଛନ୍ତି । ଗତ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଭିତରେ ବଙ୍ଗ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଗତି ପଥରେ ପ୍ରାୟ ପଛେଇ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ସ୍ୱାର୍ଥନ୍ୱେଷୀ ବିଦେଶୀ ସରକାର ଭାରତର ଯେଉଁ ବିଭାଗ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ଜାତିର ପୂଜ୍ୟ ଭାରତୀୟ-ନେତୃବର୍ଗ ନିଜ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ ପ୍ରମାଣିତ କରି ତାହା ସାଧିଛନ୍ତି ! ସେଥିପାଇଁ ବଙ୍ଗରେ ଅଧୋଗତି ଘଟି ଯାଇଛି । ତାର ସୁଦିନ ଥିଲା । କୁହା ଯାଉଥିଲା ଯେ ବଙ୍ଗ ଆଜି ଯାହା ଚିନ୍ତା କରୁଛି, କାଲିକି ତାହା ସମଗ୍ର ଭାରତର ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ପରିଣତ ହେଉଛି । ବଙ୍ଗୀୟ କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ବିଶ୍ୱକବି ଆଖ୍ୟା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗରେ ମହିମାୟ ବିଭବ ଭାରତର ପଡ଼ୋଶୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ଆଖି ଝଲସାଇ ଦେଉଥିଲା ।

ନିଖିଳ ଭାରତର ପ୍ରଗତିକେନ୍ଦ୍ର କଲିକତାରେ ରହି ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେବା ଆପଣମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ମୋର ମନେ ହୁଏ ଏ ପ୍ରଭାବ ଏହି ପରିମାଣରେ ସ୍ୱୟଂ ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି । ଆପଣମାନେ ଏଠାକୁ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାର ସୁବିଧା ଖୋଜି ଆସି ନାହାନ୍ତି । ନିଜ ନିଜ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନରେ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନର ପନ୍ଥା ସୁଗମ ନ ଦେଖି ଏହି ଜନ ବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛନ୍ତି । ଆପଣମାନେ ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମରେ ଏହି ପ୍ରବାସ ବାସରୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଭୂତ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି । ଇଂରେଜ ସାହିତ୍ୟ ଓ କୃଷିର ଉତ୍କର୍ଷ ଆଶାତୀତ ଭାବରେ ସାଧିତ ହୋଇଅଛି ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ବହୁଦୂରରେ ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ ! ଆମେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିଛୁ, ତାର ମୂଳ ଭିତ୍ତି ପଡ଼ିଥିଲା ଭାରତର ବାହାରେ ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶରେ । କଲିକତା ସହରର ଯେତେକ ଆୟତନ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣମାନେ ତିନି ଲକ୍ଷରୁ ଚାରିଲକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ଏକତ୍ର ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ସ୍ୱୟଂ ଓଡ଼ିଶାରେ କୁତ୍ରାପି ତାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତିନି ଚାରି ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଏପରି ଏକତ୍ର ସମାଗମର ମୂଲ୍ୟ ବିସ୍ତର । ବ୍ୟଷ୍ଟି ଭାବରେ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉ ପଛକେ, ତାର ସମଷ୍ଟିଗତ ପ୍ରଭାବ ଯଥେଷ୍ଟ ରହିଛି ।

ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ସଭ୍ୟତା ଅନୁଧାନ କରି ବସିଲେ, ତା ପଛରେ ସାହିତ୍ୟର କି ପ୍ରଭାବ ରହିଛି, ସହଜରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ହେବ । କିନ୍ତୁ ଲୋକଚରିତ୍ର ଗଠନରେ ସାହିତ୍ୟର ଉପାଦେୟତା ଖୋଜିବା ନିମନ୍ତେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ତୁଳନାରେ କେବଳ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ଢଙ୍ଗ ରଙ୍ଗରେ ଶୌଚ ବା ସୌଷ୍ଠବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତା ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ବୋଧ ସଂସ୍କୃତି ରହିଛି । ସେହି ସଂସ୍କୃତି ଯୋଗେ ସେମାନେ ଦୁଃଖ ଶୋକ, ଅଭାବ, ନିର୍ଯ୍ୟାତନରେ କାତର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଭୋକରେ ପେଟ ହୁ ହୁ ଜଳୁଥିବା ବେଳେ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟାଇ ପାରନ୍ତି । ତାହା ଦେଖି ଥରେ ଜଣେ ବିଦେଶୀ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଥିଲେ

ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଚାଷୀ, ମୂଲିଆ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ଦେଶର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ମାନବିକତାର ଉଚ୍ଚତର ସ୍ତରରେ ଅଛନ୍ତି । ଆପଣମାନେ ଏହି କଲିକତାରେ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖଟି ଖାଇବା ଲୋକଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସୁଥିବେ । ମୋର ମନେହୁଏ ଆପଣମାନେ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକେ ଜଣେ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ । କଥା କଥାକେ ସେମାନେ ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ କହି ବସନ୍ତି ।

ଜାତିର ଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ସମ୍ଭବିଛି କିପରି ? ଏହା ମୂଳରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ 'ଭାଗବତ' ହିଁ ରହିଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପରେ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନକରିବା ଭଳି ସାହିତ୍ୟିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ ଜନ୍ମହୋଇ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ଭଲ ଖାଇବା, ଭଲ ପିନ୍ଧିବା ଓ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଦାବୀ କରିବା ପ୍ରାଣୀର ଶାରୀରିକ ଧର୍ମ । ଏ ଧର୍ମ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମବାଦ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ଆଣିବାର ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଛି । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ଦୀନକୃଷ୍ଣ, ଅଭିମନ୍ୟୁ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ସେହି ଦିଗରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଛନ୍ତି । ଜାତି କେବଳ ଶୂନ୍ୟ ଆଦର୍ଶରେ ଗଢ଼ା ନୁହେଁ । ସେ ଆଦର୍ଶର ଆଧାର ଏବଂ ଏହି ଆଧାର ହେଉଛି ଜାତିର ଶରୀର । ଶରୀର ଯେତିକି ପୁଷ୍ଟ, ବଳିଷ୍ଠ ଓ ସୌଷ୍ଠବମୟ ହେବ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରଣୋଦନା ନିମନ୍ତେ ତାହା ଯେତିକି ଯୋଗ୍ୟ ଆଧାର ହୋଇ ପାରିବ ।

ଆଦିରସ କେବଳ ଯେ ସାହିତ୍ୟରେ ବିକାଶ ପାଏ, ତା ନୁହେ; ସହଯୋଗିନୀ କଳା ସ୍ଥାପତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାର ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ତାର ସ୍ୱାଧୀନ ନୃପତିମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି । ସେସବୁ ମନ୍ଦିରରେ ଅନେକ ଅଶ୍ଳୀଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଅମର କୌଶଳରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ଥୂଳମନରେ ମୁଁ ଭାବେ ଯେ ଦେବମନ୍ଦିରର ପରି ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ସବୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଏକ ସହଜବୋଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବ । ମାନବଜାତି ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀର ରତିରୁ ପ୍ରସୂତ । ଆଜିକାଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରଜନନ-ବିଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । କୃତ୍ରିମ ପ୍ରଜନନ ଦ୍ୱାରା ଜାତିକୁ ବଳିଷ୍ଠ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କ ପରି ଜନନାୟକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଚିରପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଭାଙ୍ଗି ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରଥା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ ନ ଥିଲେ । ସୁପ୍ରଜନନ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ—ଏ ଧାରଣା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେବମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ରତିବନ୍ଧର ଚିତ୍ର ସନ୍ନିବେଶିତ ହେଇଥିବ ।

ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଭବଶାଳୀ ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସମସାମୟିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ସାହିତ୍ୟ ତୁଳନାରେ ତାହା ବହୁତ ଉଚ୍ଚରେ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଏକ ହଜାର ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ସାହିତ୍ୟର କି ପରିଣାମ ଘଟିଛି ? ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ପ୍ରଭାବ ଯେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା, ତାହା ନୁହେଁ । ଆମ ସଙ୍ଗୀତ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ସଙ୍ଗୀତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ । ଆମ କୀର୍ତ୍ତନରେ ବଙ୍ଗୀୟ କୀର୍ତ୍ତନର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ଆମ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଉଡ୍ର, ଶବର, ଅସୁର ପ୍ରଭୃତି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଛାପ ପଡ଼ି ଯାଇଛି ; କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁର ଗୋଟିଏ ସୁମଧୁର ମିଳନ ଘଟି ଯାଇଛି ଏବଂ ତା ଫଳରେ ଆମର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଗୌରବମୟ ଆସନ ଅଧିକାର କରି ପାରିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଆମ ଜାତୀୟ ନେତା ବିଂଶ-ଶତାବ୍ଦୀରେ ସୁଦ୍ଧା ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ବିଷୟରେ ଲେଖି ପାରିଥିଲେ—"ବଳେ ବୋଲେ ଚଷା ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯୋଷା ନୃତ୍ୟ ରଙ୍ଗେ ବାରଙ୍ଗନା"—

ଆମ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ତାହା କତିପୟ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧରଣରେ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିଛି ମାତ୍ର । କବିତା, ପ୍ରବନ୍ଧ, ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ—ସବୁ ଲେଖା ଯାଇଛି । ସାହିତ୍ୟ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟତ୍ର ଯେତେ ଯେତେ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେଥିରୁ କୌଣସି ରୂପ ବାଦ୍ ପଡ଼ି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଉପର ସ୍ତରରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ଯାଉଛି । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଂଶଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଏକଶହ ପଞ୍ଚସ୍ତରି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ସାହିତ୍ୟ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜି ଭାଷାରେ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଏ, ତରବାରିର ଶକ୍ତିଠାରୁ ଲେଖନୀର ଶକ୍ତି ଅଧିକ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଘଟିଥିଲା, ତା ମୂଳରେ ହେତୁ ସ୍ୱରୂପ ରହିଥିଲା ରୁଷୋ ଓ ଭଲ୍‌ଟେୟାରଙ୍କ ଲେଖା । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ପଞ୍ଚତିରିଶ ଲକ୍ଷ କ୍ରୀତଦାସ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯେ ଲାଭ କଲେ, ତା ମୂଳରେ ଥିଲା ଜଣେ ନାରୀ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର ଛୋଟିଆ ପୁସ୍ତକ—'ଟମକକାଙ୍କ କୁଟୀର' । ସେହିପରି ରୁଷିଆର ଯଥେଚ୍ଛାଚାରର ଶାସନ ଲୋପ କରାଇଲା ଟଲ୍‌ଷ୍ଟଏଙ୍କ ଲେଖାବଳୀ ।

ମାତ୍ର ସେହି ଏକଶହ ପଞ୍ଚସ୍ତରି ବର୍ଷର ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା କଣ ? ତାର ପ୍ରଥମ ଅଂଶ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଗର ଗୋଳମାଳ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ଇଂରେଜ ଶାସନର ସମୟ । ଅରାଜକ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ବିରୋଧରେ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣ ବା ସୈନିକବାହିନୀ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଲେଖନୀ ଧାରଣ କରିବା କଥା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକଚକ୍ଷୁରେ ପଡ଼ିବା ଭଳି ଶ୍ରେଣୀର ଲେଖା ସେ ସମୟରେ ବାହାରି ନାହିଁ । ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଟ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ଚାରି ଭାଗରୁ ଭାଗେ ମରିଗଲେ, ତଥାପି ଲେଖନୀ ନିଶ୍ଚଳ ରହିଲା । ଗତ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟା ମହା-ସମର ଘଟିଗଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ତଥା ସମଗ୍ର ଭାରତରେ କେଉଁଠାରେ ହୋଇ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାର ବିଷମ ପରିଣାମରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଜଳିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ତଥାପି ଆମ ଲେଖନୀ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଲାଗି ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବଠାରୁ ବେଶି ତତ୍ପରତା ଜନ୍ମି ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆଉ ପଚିଶ ପଚାଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏ ତତ୍ପରତା ଯଦି ଦେଖା ଦେଇଥାନ୍ତା, ବୋଧହୁଏ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ମ୍ରିୟମାଣ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ପାରିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆର ଚିନ୍ତାରେ ବିଶାଳତା ରହିଛି । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବରୁ ଭ୍ରାତୃଭାବ ଓ ବିଶ୍ୱଜନୀନତା ଆଦର୍ଶର ରୂପ ପାଇଲା । କିନ୍ତୁ ତାର ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଜନୋପୂକ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ଭାତୃଭାବ ଓ ବିଶ୍ୱଜନୀନତାର ବୀଜ ରୋପଣ କରି ଯାଇଥିଲେ ।

ସାପ୍ତାହିକ "ଆଶା"—

ରଇତ

ଆପଣମାନେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ରଇତ । ମୋତେ ଆଜି ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ସଭାକୁ ଯେ ଡ଼ାକି ଆଣିଛନ୍ତି ଏହା ଯୋଗେ ମୋ ମନରେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ହେଉଅଛି । ଆପଣମାନଙ୍କ ପରି ମୁଁ ଜଣେ ରଇତ । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଏତେ ରଇତ ଆଜି ଆପଣମାନେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏକାଠି ଏତେ ରଇତଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଦ୍ୱାରା ଓ ସେମାନଙ୍କର ମନ କଥା ଶୁଣିବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର ମନର କଥା କହିବାର ସୁବିଧା ପାଇବା ଦ୍ୱାରା ମୋ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ମୁଁ ଶୁଣୁଛି, ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ କୃଷକ-ଆନ୍ଦୋଳନ ଏଠାରେ ଆଗରୁ ହୋଇଅଛି । କୃଷକ-ଆନ୍ଦୋଳନ କେବଳ ଯେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଏଠାରେ ହେଉଅଛି ତାହା ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ସେଇଁତିକି ନୁହେଁ, ଆମମାନଙ୍କର ଏହି ଭାରତ ବର୍ଷରେ ସବୁଆଡ଼େ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଅଛି । ଏତିକି କହିଲେ ମଧ୍ୟ କଥାଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ । କାରଣ, ବର୍ତ୍ତମାନ କୃଷକଆନ୍ଦୋଳନ ପୃଥିବୀର ସବୁଆଡ଼େ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଚାଲିଛି । ଅତଏବ ଆଜି ଆପଣମାନେ ଏ ସଭାରେ ଯେ ଦୁଇଶହ, ପାଞ୍ଚଶହ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି ଆପଣମାନେ ନିଜକୁ ଦୁଇଶହ, ପାଞ୍ଚଶହ ଲୋକ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଦେଡ଼ଶହ କୋଟି କୃଷକ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଦେଡ଼ଶହ କୋଟି କୃଷକ ମନରେ ଯେଉଁ ଭାବ ନେଇ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ଏହି କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି ଆପଣମାନେ ସେହି ଭାବରେ ଭାଗୀ । ସେମାନେ ଯେଉଁ ବାଟରେ ଚାଲୁଛନ୍ତି ବା ଚାଲିବେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମୋଟାମୋଟି ସେହି ବାଟରେ ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ସେମାନେ ଯେଉଁ ଫଳ ପାଇବେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଫଳ ମିଳିବ । ଅତଏବ ଆପଣଙ୍କର ଏ ଛୋଟିଆ ସଭାଟିକୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟିଆ ସଭା ବୋଲି ମନେ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହାକୁ ପୃଥିବୀର ଦେଡ଼ଶହ କୋଟି କୃଷକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମହା ବିରାଟ ସଭାର ଅଂଗ ବୋଲି ଭାବୁଛି । ଆପଣମାନେ ଆଜି ସେକଥା ହୁଏତ ଅନୁଭବ କରୁ ନାହାନ୍ତି ବା କେହି କେହି କରୁଥିବେ; କିନ୍ତୁ ସମୟ ଆସିବ ଯେତେବେଳେ କି ଆପଣମାନେ ସେ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବେ ।

ଆମେମାନେ ସମସ୍ତେ କୃଷକ । ଚାଷ ଆମମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ । ଆମେମାନେ ବିଲରେ ଧାନ, ମୁଗ, ଆଳୁ, ବାଇଗଣ, କଦଳୀ ଆଦି ଫସଲ କରୁଛେ । ଏ ସବୁ ଫସଲ କିପରି ଲାଭଜନକ ହେବ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଅଭିପ୍ରାୟ । ଫସଲରୁ ଯାହା ମିଳିବ ତାହାଠାରୁ ଯେପରି ଫସଲ କରିବାରେ କମ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ ସେ କଥା ପ୍ରତି ଆମେମାନେ ସବୁବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଆମମାନଙ୍କର ଧାନ, ମୁଗ, ବାଇଗଣ, ଆଳୁ, କଦଳୀଚାଷରେ ଗଛରେ ଯେତିକି ଖତ ପିଡ଼ଆ ଦେଲେ ଗଛ ଭଲ ବଢିବ, ପୁଷ୍ଟ ହେବ ଏବଂ ଖତ ପିଡ଼ଆ ଅଭାବରେ ଯାହା ଫଳ ଦିଅନ୍ତା, ତାହାଠାରୁ ବେଶି ଫଳ ଦେବ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେତିକି ଖତ ପିଡ଼ଆ ଦିଏ । ତାଠାରୁ ଆଉ ବେଶି ଦିଏ ନାହିଁ, କାହିଁକି ନା ବେଶି ଖତ ପିଡ଼ଆ ଦେଲେ ଚାଷର ଖର୍ଚ୍ଚ ବଢ଼ିଯିବ ଏବଂ ଲାଭର ପରିମାଣ କମିଯିବ । ସେହିପରି କ୍ଷେତରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇବାରେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖେ । ବର୍ଷା ଦିନେ ଇନ୍ଦ୍ର ପାଣି ଦେଲାବେଳେ କ୍ଷେତରେ ପାଣି ଦେବାକୁ ଆମମାନଙ୍କୁ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ;

କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ବର୍ଷା ଛିଡ଼ିଯାଏ, ଅପାଳକ ହୁଏ, ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ଦିଶେ ସେତେବେଳେ ଆମମାନଙ୍କୁ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଭୂମିରେ ପାଣି ମଡାଇବାକୁ ପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ଆମେ କେତେ ପାଣି ମଡ଼ାଉ ? ଯେତକ ପାଣି ମଡାଇଲେ ଗଛ ନମରି ବଞ୍ଚି ରହିବ ଓ ଆମକୁ ଫଳଟା ଦେବ କେବଳ ସେତକ ପାଣି ମଡ଼ାଉଁ । ତାଠାରୁ ବେଶି ପାଣି ମଡାଇଲେ ବେଶି ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଓ ଲାଭର ପରିମାଣ ଊଣା ହୋଇଯିବ । ଭୂମିରେ ଯେବେ ଅତି ବେଶି ସାର ଦିଆଯାଏ ଓ ଅତି ବେଶି ପାଣି ମଡାଯାଏ ସେଥିରେ ଖର୍ଚ୍ଚର ପରିମାଣ ଏତେ ବଢି ଯାଇପାରେ ଯେ ଫସଲର ମୂଲ୍ୟ ତାଠାରୁ ଊଣା ହୋଇ ଯିବା ସମ୍ଭବ । ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଫସଲରେ ଲାଭ ନ ହୋଇ କ୍ଷତି ହୁଏ । କୃଷକମାନେ ଏପରି ଚାଷ କେବେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମେମାନେ ଯେତେ ବେଉସା କରେ, ଲାଭ କରିବାହିଁ ସବୁଥିର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ବେଶି ପାଣି, ବେଶି ଖତ ଦେଇ ଆମେମାନେ ଗଛକୁ କେବେ ଅକାରଣ ବଢ଼ାଏ ନାହିଁ ।

ପୁଣି, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । ଗଛ ଯେତେ ବଢ଼ି ବହପି ଯାଏ ସେଥିରେ ଫଳ ସେତିକି ଊଣା ହୁଏ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଖୁବ୍ ମୋଟା ମୋଟି ହୋଇ ବଢ଼େ ସେ ପ୍ରାୟ ବାଞ୍ଝ ହୋଇଥାଏ । ଧାନଗଛ, ଖତ ପାଣି ପାଇ ଅଧିକ ବହପି ଗଲେ, ସେଥିରେ କାଳେ ଫଳ ଭଲ ହେବନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ଚାଷୀ ତାର ପତ୍ର କାଟିପକାଏ । ଆପଣମାନେ ହାତରେ କାଟୁଥିବେ, ହାଣୁଥିବେ । କେତେକ ବଡ଼ ଗଛରେ କଣା କରି ତାର ରସ କିଛି ନିଗାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ । ଆମ୍ବ ବଉଳ ହେବା ଆଗରୁ ଗଛ ଚାରି ପାଖେ ବୁଲାଇ ବକଳା କାଟି ଦିଆଯାଏ । ଆଜିକାଲି କୃଷି ବିଜ୍ଞାନ ଜାଣିବା ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଗଛ ବହପି ଗଲେ, ପତ୍ର ବେଶି ହୋଇଗଲେ ତା ଚାରିପାଖେ ଗୋଟାଏ ଗୋଲକରି ଖଣା ଖୋଳି ଦିଅ । ସେଥିରେ କେତେକ ସାନ ସାନ ଚେର ଛିଡ଼ିଗଲେ ଗଛ ରସ ଊଣା ନେବ ଓ ଭଲ ଫଳ ଦେବ । ଆପଣମାନେ ଯେ ବିଲ ବେଉଷନ୍ତି ଓ ବାଇଗଣ ପଦର ଆଦି କୋଡ଼ନ୍ତି ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଚେର ଛିଣ୍ଡାଇବା ତଥ୍ୟଅଛି । ମୋଟ ଉପରେ କଥାଟା ହେଉଛି ଯେ ଯେଉଁ ଚାଷୀ ଦେଖିଛନ୍ତି ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଭୂମିରେ ଖତ ଦିଏ ଓ ପାଣି ମଡ଼ାଏ, ଗଛକୁ ବହପିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା ଦିଏନାହିଁ ସେହି ଚାଷୀର ଚାଷ ବେଉଷା ଭଲ ହୁଏ ।

ଏକଥା ତ ଆପଣମାନେ ବୁଝିଲେ । ଏଣିକି ଦେଖନ୍ତୁ, ଧାନ, ମୁଗ, ବାଇଗଣ, କଦଳୀ, ଶିମ୍ବ, କଖାରୁ ଯେପରି ଆମ କୃଷକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବେଉସା, ଆମ କୃଷକକୁଳ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆଉ କାହାର ବେଉସା ଅଟେ ! ଆମେ ଆମ ଗଛକୁ ଯେପରି ଖତପାଣି ଦେଇ କେବଳ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ତା ଠାରୁ ଫଳ ଆଦାୟ କରୁଛେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ସେହିପରି । ଆମେ ଯେତିକି ଖାଇଲେ ନ ମରି ବଞ୍ଚି ରହିବା ଓ ଭୂମି ଚାଷକରି ଫଳ ଆଦାୟ କରି ତାଙ୍କୁ-ଦେବା, ଆମକୁ ସେତିକି ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ସେମାନେ ରଖିଛନ୍ତି । କାରଣ, ଆମେ ବଞ୍ଚିଲେ ସିନା ଭୂମି ଚାଷ କରିବା, ମରିଗଲେ ତ ଭୂମି ପଡ଼ିଆ ରହିବ । ଆମେ କୃଷକମାନେ ଯେପରି ନିଜ ଦେହରେ ଧାନ, ବାଇଗଣ, କଖାରୁ ଫଳାଇ ପାରିବା ନାହିଁ ଏବଂ ଏ ସବୁ ଫଳ ପାଇବା ପାଇଁ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଧାନଗଛ, କଖାରୁଗଛ, ବାଇଗଣଗଛ ଲଗାଇବାକୁ ହେବ, ସେହିପରି ଆମମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଖଜଣା ନେଇ ଘିଅ, ଦୁଧ ଖାଇ ପୁଷ୍ଟ ହେଉଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜ ଦେହ ଲଗାଇ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ଭୂମି ଚଷି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଭୂମିରୁ ଖଜଣା ପାଇବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଆମେ ଦରକାର । ଆମେ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଧାନ ବାଇଗଣ, କଖାରୁ, କଦଳୀ ଗଛ । ଆମେ ଯଦି ବହପି

ଯିବା, ବଢି ମୋଟା ହୋଇଯିବା, ପକାଘର କରି ରହିବା, ଘିଅ ଦୁଧ ଖାଇବା, ହୁଏତ କହିବା ଯେ ଆମେ ଏତେ ଖଜଣା ଦେବୁ ନାହିଁ, ତୁମେ କଣ କରୁଛ କର । ସେଥିପାଇଁ ଆମଠାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଖଜଣା ନେଉଛନ୍ତି ସେମାନେ ଆମକୁ ସାମାନ୍ୟ ଖତପାଣି ଦେଇ କେବଳ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛନ୍ତି, ଯେପରି ମରି ନ ଯିବା ସେଥିପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ସାବଧାନ ଅଛନ୍ତି । କାରଣ, ଆମେ ମଲେ ମୂଳରୁ ଯିବ ।

ଆଜି ଯେ ଆମେ କୃଷକ ହୋଇ ଭୂମି ଚାଷ କରୁଛେ, ତାହା ନୁହେଁ; ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲା ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ, ଆମ ବାପ, ଗୋସେଇଁ ବାପ, ଅଣଗୋସେଇଁ ବାପ, ପଣଗୋସେଇଁ ବାପ, ଅଜା, ଗୋସେଇଁ ଅଜା ସମସ୍ତେ ଏହି ଭୂମିରେ ବାହାପିଟି ସେଥିରୁ ଫଳ ଫଳାଇ ଚାଲି ଆସିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ କେବେ ଏପରି କୃଷି କରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ ସେତେବେଳେ ଧାନ ବୁଣିଦେଇ ଆସିଲେ ମନକୁ ଫଳଫଳ ପାଉଥିଲା । ସେମାନେ ଯାଇ ଧାନକାଟି ଆଣୁଥିଲେ ମାତ୍ର । ସେତେବେଳେ ଭୂମିରେ ଖତ ପୂରି ରହିଥିଲା । କ୍ରମେ ସେଥିରୁ ଖତ ସରି ଆସିଲା । ଏବେ ଖତ ନ ଦେଲେ ଆଉ ଗଛ ବଢିପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଚେଷ୍ଟା କୃଷକମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ପୂର୍ବ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ଫସଲ ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଚାଷଖର୍ଚ୍ଚ ଅଧିକ ହେଉଅଛି । ପୂର୍ବଖଜଣା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଲେ ଆମ କୃଷକମାନଙ୍କ ହାତରେ କିଛି ରହୁନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ କେବଳ ଏଇ କୃଷକ-ଆନ୍ଦୋଳନ ।

ଆମର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିମ୍ବା ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ କଳହ ନାହିଁ । କେବଳ ପେଟ ଦେଖାଇ କହିବା କଥା । ପୃଥିବୀର ଦେଢ଼ଶହ କୋଟି ଚଷା ନିଜର ଅଧପୂରା ପେଟ ଦେଖାଇ ଦାବି କଲେ ସେ ଦାବି ନିଶ୍ଚୟ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ଏହି କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସଫଳ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମ ପନ୍ଥା ହେଉଛି, କୃଷକମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକ ମୋଟ ହୋଇ ଏକସ୍ୱରରେ ନିଜର ଦାବି ପ୍ରକାଶ କରିବା । ଆମମାନଙ୍କ ଭିତରେ ତ ଅନେକ କଳହର କାରଣ ରହିଛି । ମନୁଷ୍ୟ ଥିବାଯାଏଁ କଳି ଛାଡ଼ି ଯିବନାହିଁ । ଏପରି କି ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦେବତାମାନେ ମଧ୍ୟ କଳି କରୁଥିଲେ ବୋଲି ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଅଛି । କେତେବେଳେ କିମିତି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବରୁଣଙ୍କ ସହିତ, ବରୁଣଙ୍କର ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସହିତ ମନ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । କଳି ଆମର ରହିବ । ସେ କଳିକି ଆମେ ଗାଁ ଭିତରେ ପଞ୍ଚାୟତ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିପାରିଲେ ଭଲ । ନୋହିଲେ କଚେରିକି ମଧ୍ୟ ଯାଇ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଜଣ ଜଣକ ଭିତରେ ଆମର କଳି ଅଛି ବୋଲି ଆମେ ସେ କଳି କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଆଣିବା ନାହିଁ । "ମଇଁଷି ଶିଂଘ ଫଟା, ମାତ୍ର ଯୁଝିଲାବେଳକୁ ଗୋଟା" । ସେହିପରି ଆମ ଭିତରେ ଫାଟ ଥାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ କୃଷକ ଭାବରେ ଆମର ଦାବି ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକ ମୋଟ ହୋଇ କରିବା । ଆପଣମାନେ ତ ସମସ୍ତେ କୃଷକ । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବିଲରୁ ବାଲୁଙ୍ଗା କେତେ ଉପାଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଏପରି କି ଆପଣଙ୍କର ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ପୁଅ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ମୁକାଏ ବାଲୁଙ୍ଗା ଉପାଡ଼ି ଦେଉଛି; କିନ୍ତୁ ଦଶଟା ବାଲୁଙ୍ଗା ମୁକା ଏକାଠି ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତୁ; ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ଉପାଡ଼ି ତ ପାରିବ ନାହିଁ, ଆପଣ ମଧ୍ୟ ପାରିବେ ନାହିଁ; ଆପଣଙ୍କ ବାପେ ମଧ୍ୟ ପାରିବେ କି ନା ସନ୍ଦେହ । କୃଷକମାନେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଲର ବାଲୁଙ୍ଗା ପରି ସହଜରେ ଉପାଡ଼ି ହୋଇଯିବେ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଏକ ମୋଟ ହେଲେ, ଦଳବଦ୍ଧ ହେଲେ କେହି ଉପାଡ଼ିବା ତ ଦୂରର କଥା, କେହି ଟଳେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅତଏବ, ଏହି କୃଷକ-ଆନ୍ଦୋଳନ ମୂଳରେ ପ୍ରଥମ କଥା ହେଉଛି ସମସ୍ତେ ଏକମୋଟ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି କାଲି ଯୁଗରେ ଖାଲି ଏକମୋଟ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏକମୋଟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭୁଲ କରାଯାଇପାରେ । ଆଜିକାଲି ରାତିରେ ଦୀପ ଜାଳିଲେ ଆପଣମାନେ ଦେଖିଥିବେ ହଜାର ହଜାର ହୋଇ ପୋକ ଆସି ସେଥିରେ ପୋଡ଼ି ମରୁଛନ୍ତି । ଏକାମୋଟ ହୋଇ ଭୁଲ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନେ ନାଶ ଯାଉଛନ୍ତି । ଭୁଲ କଲାବେଳେ ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ କରିବା ଭଲ । ଏକମୋଟ ହେବାର ଗୋଟାଏ ବିପଦ ଅଛି । ସେହି ବିପଦ ହେଉଛି 'ଭୁଲ' । ଏକମୋଟ ହେଲା ମାନେ ଖୁବ୍ ସାବଧାନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର, ଯେପରି କି ଭୁଲ ନ ହୁଏ । ଆଜି କାଲି ଆଇନ ବଳରେ ଶାସନ ଚାଲିଛି । କୃଷକମାନଙ୍କର ଦାବୀ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ଆଇନଦ୍ୱାରା ହୋଇ ପାରିବ । ଗଞ୍ଜାମରେ "ଏଷ୍ଟେଟସ୍ ଲ୍ୟାଣ୍ଡଆକ୍ଟ" ଅଛି । କଟକ, ପୁରୀ ବାଲେଶ୍ୱରରେ "ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନ" ଅଛି । ଏ ଆଇନମାନଙ୍କରେ କୃଷକର ସୁବିଧା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଇନାହିଁ । କୃଷକକୁ କେବଳ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ତାଠାରୁ ଫଳ ଆଦାୟ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଅଛି । ତାହାର କାରଣ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନେ କାଉନ୍ସିଲରେ ବସି ଆଇନ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୃଷକ ନ ଥିଲେ । ଧାନଗଛମାନେ ଯଦି ଭୋଟ ଦେଇ କହନ୍ତି ଯେ "ଦାଆ" ଆମର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇଯିବ ତାହାହେଲେ କି ଫଳ ଫଳିବ ବୁଝନ୍ତୁ । ଆମ୍ବ, ନଡ଼ିଆ, ପଣସ ଗଛମାନେ ଯଦି କୁରାଢ଼ୀକି ଭୋଟ ଦେଇ ପଠାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେମାନଙ୍କର କି ହିତ ହେବ କହନ୍ତୁ । କୃଷକମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଭୁଲ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କର ଦାବୀ ଯଦି ରଖିବାକୁ ହୁଏ ତାହା ଲାଟ ସଭାରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଆଇନ ସାହାଯ୍ୟରେ କରା ଯାଇ ପାରିବ । କୃଷକମାନେ ଦରିଦ୍ର, ଦରଖିଆ, ଭୋଗିଲା ହାଡ଼ଚମର ଜନ୍ତୁ । ପେଜଖିଆ ଲୋକର କଷ୍ଟ ଭାତଖିଆ ଲୋକ ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ । ଭୋକିଲା ଲୋକର ଦୁଃଖ ପେଟ ପୂରାଇ ଖାଉଥିବା ଲୋକ ଜାଣି ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ଯେବେ ନିଜର ମଙ୍ଗଳ ଚାହାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ପାଠ ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତୁ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖ ବୁଝିପାରୁ ଥିବା ଏବଂ ସେ ଦୁଃଖକୁ ବୁଝିପାରି, କାହାକୁ ନଡରି, କାହାପ୍ରତି ମୁଲାଇଜା ନକରି ତାହା-ପାଟିକରି କହିପାରିବା ଭଳି ଲୋକ ବାଛି ପଠାନ୍ତୁ । ତାହାହେଲେ କୃଷକକୁଳଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇ ପାରିବ । ନୋହିଲେ ଏ କୃଷକକୁଳ ଭାସିଯିବେ । ଆଉ କେତୋଟି ବର୍ଷପରେ କୃଷକ ରହିବେ ନାହିଁ ।

ନାଟକର ଗତି

(ସାହିତ୍ୟ ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଭାଷଣ)

ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେମିକ ସଜ୍ଜନବର୍ଗ :—

ଆଜି ସାହିତ୍ୟ ସପ୍ତାହର ପଞ୍ଚମ ଦିନ ପରେ ଆପଣମାନେ ଆଜିର ଅଧିବେଶନରେ ମୋତେ ସଭାପତି ରୂପେ ବରଣ କରିଛନ୍ତି । ମୋତେ କାହିଁକି ଆଜି ସଭାପତି ରୂପେ ଆପଣମାନେ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚନା କଲେ, ତାହା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆଜିର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ନାଟକ, ଏହି ବିଷୟରେ ମୋଠାରୁ ଅବଶ୍ୟ ବଡ଼ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି ।

ନାଟକ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ଅଛି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ

ବର୍ଷ ତଳେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ନାଟକ ଲେଖିଥିଲି । ସେହି ବହିଟି ଥରେ ମାତ୍ର ଏକହଜାର ଛପା ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରୁ ଏହି କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମୋଟେ ଦୁଇଶ ପଚିଶ ବହି ବିକ୍ରି ହୋଇଛି । ଏଥିରୁ ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ବେଶ୍ ଅନୁମାନ କରି ହେବ ।

ଆଜିର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ପଚିଶ ମିନିଟରେ ଶେଷ କରିବାକୁ ହେବ । ସଭାପତି ଅଭିଭାଷଣ ଗୋଟିଏ ଗତାନୁଗତିକ କାର୍ଯ୍ୟ । ଗତ ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ପାଞ୍ଚଜଣ ସଭାପତି ହୋଇଥିବେ । ହୁଏତ କେତେ ଲିଖିତ ଓ କେତେ ମୌଖିକ ଅଭିଭାଷଣ ଦେଇଥିବେ; ଆଜି ମୁଁ କିନ୍ତୁ ମୌଖିକ ଓ ଲିଖିତ ଉଭୟର ସମନ୍ୱୟ କରି ଏକ ଅଭିଭାଷଣ ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟାକ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ କରିବି ।

ସବୁ ଯୁଗରେ ଓ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକେ ନାଟ କରିଥାନ୍ତି । ଆଦିମ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ ହେଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ସେ ଅବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ଶିଖିନାହାନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନାଟ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ବହୁତ କମି ଯାଇଛି । ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁତ ନାଟ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ବୟସ୍କ ଲୋକେ ନାଟ କରି ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ନାରୀମାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନାଟ କରନ୍ତି । ଏହି ନାଟ ବାଲକ, ବାଲିକା, ନାରୀ ଓ ରୋଜଗାରିଆଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ନାଟରେ 'କ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ 'ନାଟକ' ହୁଏ । ବୟସ୍କ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜରେ ନାଟକର ବେଶି ଖ୍ୟାତି ଅଛି । ସେମାନେ ନାଟରୂପେ ନାଟକ ଅଭିନୟ କରିଥାନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତରେ ଏହାର ନାମ ନାଟକ ।

ଖ୍ୟାତବୃତ୍ତଂ ସ୍ୟାତ୍ ପଞ୍ଚସନ୍ଧି ସମନ୍ୱିତଂ

ଏଥିରେ ଏକ ବିଶେଷ ବିଷୟର ବର୍ଣ୍ଣନ ଓ ପାଞ୍ଚଟି ଭାଗଥାଏ । ଏହାକୁ କେହି କେହି ଅଙ୍କ କହନ୍ତି ! ଅଙ୍କରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟି ଦୃଶ୍ୟ ଥାଏ । କେହି କେହି ପାଞ୍ଚ ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ, କେହି ବା ଦଶ ଅଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ । କେହି କେହି ବା ଏକାଙ୍କ ନାଟିକା ଲେଖି ଥାଆନ୍ତି ।

ଏହି ଅଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥିରତା ନ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ସନ୍ଧି ବୋଲି ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣକାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି ।

ନାଟକରେ ନଟର ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁମାନେ ନାଟ କରନ୍ତି ସେମାନେ ନଟ । ଏହି ନଟରୂପେ ବାଲକ ଓ ବାଲିକାମାନଙ୍କୁ ସୁବିଧା ଦିଆଯାଏ । ନାଟକର ଅର୍ଥ ହେଉଛି, ଅବସ୍ଥାର ଅନୁକରଣ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଅନୁକରଣ କରିବା ନାମ ନାଟକ । ନାଟକରେ ପ୍ରୀତି ବା ଆଦି ବା ବୀରରସ ପ୍ରଧାନ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି ରସ ହେଉଛି ବସ୍ତୁତଃ ପ୍ରଧାନ ।

ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମେ କିପରି ହେଲା, ତାହା ଆମର ଜାଣିବା ଉଚିତ । ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପୂର୍ବରୁ କାବ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । କାବ୍ୟର ନାୟକ ନାୟିକା ମୁହଁରେ କବିମାନେ ଭାଷଣ ଦେବା ଶିଖିଲେ ଓ ସେହି ଭାବରେ ପ୍ରଥମେ ନାଟକର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

ପୃଥିବୀର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ନାଟକକୁ ଧରି ଯାଉଥିଲା । ପୂର୍ବେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଏହା ଧର୍ମରୂପେ ଗୀର୍ଜାଘରମାନଙ୍କରେ କେବଳ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲା । ଇଂରାଜୀରେ ନାଟକ ବହୁକାଳପରେ ଲେଖା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଧର୍ମରୁ ବାଦ ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା ।

ଇଂରାଜୀର 'ହେଭେନ୍ ଏଣ୍ଡ ହେଲ' ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ନାଟକ ଧର୍ମ ସହିତ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ । ଗୀର୍ଜା ଘରକୁ ଯିବା ଲୋକେ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ରୂପେ ଏହା ଶୁଣୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଏହାର ସୀମା ବାହାରକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଲା । କ୍ରମେ ଏହା ଆଉ ଧର୍ମ ହୋଇ ରହିଲା ନାହିଁ ଓ କେବଳ ଗୀର୍ଜାଘର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ନ ରହି

ବାହାରକୁ ଆସିଲା । କ୍ରମେ ଏହାର ନାୟକ ନାୟିକାମାନେ ରାଜାରାଣୀ ହେଲେ । ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନେଇ ଏ ମଧ୍ୟରେ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହା ଗୀର୍ଜାଘରୁ ବାହାରି ରାଜାଶ୍ରୟରେ ରହିଲା ।

ଏହା ଜଣାଶୁଣା କଥା ଯେ ଆମର ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ, ସାହିତ୍ୟ, ଇତିହାସ ରାଜାଶ୍ରୟରେ ରହିଥିଲା ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଏହାର ବିକାଶ ଏ ଯାଏ ମଧ୍ୟ ଲୋପ ପାଇନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଆରମ୍ଭ ଓ ମଧ୍ୟ ଯୁଗରେ ନାଟକ, ସାହିତ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ରାଜାଶ୍ରୟରେ ବଞ୍ଚି ଥିଲେ ।

ଆମ ଉତ୍କଳରେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ସାମନ୍ତସିଂହାର, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଆଦି କବିମାନେ ରାଜାଶ୍ରୟରେ ବଡ଼ି କବି ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଏ ରାଜାଶ୍ରୟରୁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ, କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଇତ୍ୟାଦି ସବୁବେଳେ ବ୍ୟୟଶୀଳ ହେବା ଯୋଗୁଁ ରାଜାଶ୍ରୟ ସର୍ବଦା ଆବଶ୍ୟକ ମଧ୍ୟ ।

ଯେଉଁଠି ବ୍ୟୟ କରିବା ଶକ୍ତି ଯେତେ ଅଧିକ ସେଠାରେ ନାଟକ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ହୋଇଥାଏ । ନାଟକ ସବୁ ଘଟଣା ମୂଳକ ହେବା ଉଚିତ ଓ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ନାଟକ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ । ଭାରତରେ କିନ୍ତୁ ଏହି ଆଦର୍ଶମୂଳକ ଆଦର୍ଶକୁ ଆଗରେ ରଖି ନାଟକ ଲେଖାଯାଏ । ଏଣୁ ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟ ଅଛି । କୌଣସି ଅଧର୍ମୀ ଲୋକ ଯେପରି ସଂସାରରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ନ ହେବ । ସେପରି ପ୍ରଭାବ ନାଟକରେ ଥିବାନ୍ତୁ ଏହା ଶିକ୍ଷଣୀୟ । ନାଟକକୁ 'ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ' କୁହାଯାଏ । କାରଣ ଲୋକେ ଘଟଣା କିପରି ଘଟିଥିଲା ତାହା ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖି ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ।

କବି କାଳିଦାସ ଶକୁନ୍ତଳା ନାଟକରେ ଶକୁନ୍ତଳାକୁ ଆଦର୍ଶ ସ୍ତ୍ରୀମାୟ କରିଛନ୍ତି । ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଶକୁନ୍ତଳାକୁ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିବାହ କରି ପରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧରଣର ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା । ତେଣୁ କବି ନାୟକ ନାୟିକା ମଧ୍ୟରେ ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟାଇ ଦେଲେ ଓ ଏହି କାରଣରୁ ସେ ଏକ ବାହ୍ୟିକ ପ୍ରଭାବର ସାହାଯ୍ୟ ନେଉଥିଲେ । ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ସୁବିଧାନୁସାରେ ଏପରି ବାହ୍ୟିକ ପ୍ରଭାବ ନ ପକାଇଲେ ନାଟକ ଲେଖାରେ ସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା ଦୈବବାଣୀ, ଦେବବାଣୀ, ଅଭିଶାପ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସେ ଶକୁନ୍ତଳା ଓ ଦୁଷ୍ମନ୍ତକୁ ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟାଇ ଦେଇ, ବିଚ୍ଛେଦ ପରେ ପ୍ରଣୟ କିପରି ମଧୁର ଓ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ତାହାର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସାଧାରଣତଃ ନାରୀ ତାର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଇଁ ଯେପରି ଭାବେ, ଶକୁନ୍ତଳା ଦୁଷ୍ମନ୍ତକୁ ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରାଣର ଆବେଗ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଗାଢ଼ ତପସ୍ୟା କରିବା ସୂଚିତ ହେଉଛି । ଏ ପ୍ରକାର ତପସ୍ୟା ପ୍ରାଚ୍ୟ ଜଗତର ଆଦର୍ଶ । କବି ନାଟକରେ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କର ତପସ୍ୟାର ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ଆମ ଭାରତ ବର୍ଷର ଆଦର୍ଶ । ଆମ ଦେଶର ବିଧବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏକ ଆଦର୍ଶ । ବିଧବା ବିବାହ ଆଇନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଉଚିତ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିଧବା ବିବାହ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ସେବା ଆଦର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଏହି ବୈଧବ୍ୟବ୍ରତ ଆମ ଦେଶ ଛଡ଼ା ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବିରଳ । ଭାରତରୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବୈଧବ୍ୟକୁ ତଡ଼ି ହେବ ନାହିଁ ଓ ଭାରତର ଏହାହିଁ ବିଶେଷତ୍ୱ । ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଲେଖକ ସମସ୍ତେ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନେ ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ଆଗରେ ରଖି ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହି ନାଟକ ପ୍ରଚଳନ ସମୟକୁ ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ନିଷ୍ଠା କିନ୍ତୁ ନ ଥିଲା । ବୌଦ୍ଧଯୁଗରେ ନାଟକୀୟ ସ୍ପୃହା ବଢ଼ିଥିଲା । ବାତ୍ସ୍ୟାୟନଙ୍କର ନାଟକୀୟ ନିୟମ ଅବଲମ୍ବନରେ ନାଟକସବୁ ଲେଖା ହୋଇଛି । ଫଳରେ

ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ଆଦର୍ଶ ବରାବର ରହିଛି । ନାଟକରେ ଭୋଗ ବିଳାସ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଭୋଗ ବିଳାସ କେବଳ ନାଟକର ନାଟକତ୍ୱ ବଢ଼ାଇ ପାରିଛି । ସଂସ୍କୃତ ନାଟକରେ ନାୟକମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦିଆଯିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଶକୁନ୍ତଳାର ନାୟକ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ, ଉତ୍ତର ରାମଚରିତର ନାୟକ ରାମ ଭାରତବର୍ଷର ଦେବତା । ରାମ ତ ସହଜେ ଦେବତା ବୋଲି ଖ୍ୟାତ । ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିଥିବା ବିରଳ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ତ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନାଟ୍ୟକାର ତାଙ୍କୁ ଦେବତାର ଆସନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବେ ରାଜରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରେମ ନାଟକରେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ଏବେ ମଧ ଯେ ପାଇନାହିଁ ତାହା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ କୁଡ଼ିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲଣି ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଅଧୁନାତନ ନାଟକ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଓ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ବିଷୟରେ ଲେଖା ଯାଉଛି । ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଏ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଦେବା ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ନାଟକର ସ୍ଥାନ ଓ ନାୟକ ନାୟିକାର କୌଣସି ଠିକ୍ ଠିକଣା ରହୁନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ନାଟକ ସମାଜର ଶେଷସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଗଲଣି ।

ନାଟକର ଏହି ପ୍ରଭାବ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ଉପରେ କେତେ ପରିମାଣରେ ପଡ଼ୁଛି, ତାହା କହିବି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ଏକ ଧାରାବାହିକ ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଆପଣମାନେ ସୁଆଙ୍ଗ, ରାମଲୀଳା, ଭାରତଲୀଳା ଇତ୍ୟାଦି ଥିବା ଜାଣନ୍ତି । ଏସବୁ ଅଭିନୟବେଳେ ସେଥିରେ ହାସ୍ୟ ରସର ମାତ୍ରା ବେଶି ଭାବେ ଥାଏ । ଲୋକଙ୍କୁ ହସାଇବା ପାଇଁ ଦାସୀ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ପୋଷାକ ପିନ୍ଧା ଯାଉଥିଲା, ମୁଖାର ମଧ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ରାବଣର ଦଶମୁଣ୍ଡ ମୁଖା ପିନ୍ଧା ତ ସମସ୍ତେ ଦେଖିଥିବେ । ଏହି ରୀତି ଓଡ଼ିଶା ଓ ଭାରତରେ କାହିଁକି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ଥିଲା । ଏହି ଲୀଳା ଇତ୍ୟାଦିର ପରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ସୃଷ୍ଟି । ସୁଆଙ୍ଗ ଓ ଲୀଳାରେ ଦାସୀ ପରି, ନାଟକରେ ବିଦୂଷକ ଲୋକ ମନରେ ହାସ୍ୟ ରସ ଉଦ୍ରେକ କରାଏ । ବିଦୂଷକ ତାର ଭାବ ଭଙ୍ଗିରେ ମନର ଭାବ ବିକାଶ କରେ । ଏସବୁ ପରେ ସିନେମା ବା ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି । ଯାହା ନାଟକକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୂରକୁ ଠେଲି ନେଇ ଆସିଛି । ଆଗେ କେବଳ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଥିଲା, ଏବେ କିନ୍ତୁ ତାହା ସବାକ୍ ହୋଇ ପାରିଛି । ସିନେମାର ଚିତ୍ର କଥା କହୁଥିବାରୁ ନାଟକର ସ୍ପୃହା ବହୁତ କମି ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ଯେ ଏହାକୁ ପୂରା ଛାଡ଼ି ଦେବେ ତାହା ହୋଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ସିନେମା ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନାଟକର ଆଶ୍ରୟ ନ ନେଲେ କଦାପି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ସ୍ଥାନ ପୃଥିବୀରେ ରହିବ ହିଁ ରହିବ । ସିନେମା ସର୍ବସାଧାରଙ୍କୁ ତୃପ୍ତି ଦେଇ ପାରେ ନା । ଲୋକେ ରସନା ପରିତୃପ୍ତି ପାଇଁ ହୋଟେଲରେ ଖାଆନ୍ତି । ଲୋକେ ଘରେ ଖାଇଲେ ମଧ ହୋଟେଲ୍ ଖିଆ ସ୍ପୃହା ସମୟେ ସମୟେ ଯେପରି ହୋଇଥାଏ, ଏହି ସିନେମା ଦେଖା ମଧ ସେପରି; କିନ୍ତୁ ଘର ରନ୍ଧା ଖାଇ ପରିତୃପ୍ତି ଲାଭ କରିବା ଲୋକେ ମଧ ଅଛନ୍ତି ଓ ସେପରି ଭାବରେ ନାଟକ ଦେଖି ପରିତୃପ୍ତି ଲାଭ କରିବାର ଲୋକେ ଅଛନ୍ତି । ଏକଥା ବାଡିବା ବେଳେ ଆମକୁ ଓଡ଼ିଶା କଥା ଭାବିବାକୁ ହେବ । ରାମଶଙ୍କର ରାୟ, ଭିକାରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ନାଟକ ଜଗତରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ନାଟକର ଯେଉଁସବୁ କଥାବସ୍ତୁ ପୁରାଣରୁ ଗୃହୀତ ସେ ସବୁ କଥାବସ୍ତୁର ନିର୍ବାଚନରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି ବୋଲି କୁହା ଯାଇ ନ ପାରେ । ସେମାନେ ଆଗରୁ ଅନୁସୃତ ପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏବେ ଓଡ଼ିଶା ନାଟକର ନୂଆଯୁଗ ଆସିଛି । ବହୁଲୋକ

ନାଟକ ଲେଖିଲେଣି । ମୁଁ ମଧ ଖଣ୍ଡେ ଦିଖଣ୍ଡ ନାଟକ ଲେଖିଛି । ମୋ ନାଟକ କୌଣସି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ମଧ ହୋଇନାହିଁ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଅଭାବ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ସୁବିଧା ପାଉଛନ୍ତି ଓ ସେ ନାଟକ ଲେଖିବାରେ ବିଶିଷ୍ଟତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଟିକଟିର ରାଜା ସାହେବ ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଦେବ ତାଙ୍କ ଯୌବନରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ସୁବିଧା ପାଇଥିଲେ ଓ ସେ କେତେଖଣ୍ଡ ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଘୋଷଙ୍କ ଲିଖିତ ନାଟକରେ ବଙ୍ଗଳାର ନାଟକଲେଖକ ଡି, ଏଲ୍ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ପଡ଼ିଅଛି । ସେ ଡି. ଏଲ୍ ରାୟଙ୍କ ଛାୟାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗ ନାଟକ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଡି, ଏଲ୍ ରାୟ ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ସୁଧାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ମଧ ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଭାବ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଦେଖାଯାଏ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଲିଖିତ ନାଟକ ମଧରେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଭାବ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଛାଞ୍ଚ ଦେଖାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ପ୍ରଭାବ ମଧ କମ୍ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଆ ଏକ ଗ୍ରହଣଶୀଳ ଜାତି । ସେ ଯେଉଁଠୁ ଯାହା ପାଏ ସବୁ ନିଜର କରିନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ଦାନଶୀଳ ନୁହେଁ ।

ଆଉ ବେଶି ସମୟ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରବନ୍ଧଲେଖକମାନେ ଏହି ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସୁଚିନ୍ତିତ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପଢ଼ନ୍ତୁ ।

ଜନ୍ମଭୂମି—ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଓ ପଞ୍ଚଦଶ ସଂଖ୍ୟା—ତା ୧୭ । ୧୧ । ୧୯୪୧

ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ

ସଭାପତି-ଅଭିଭାଷଣ (୧୯୪୫ ମସିହା)

ବନ୍ଧୁବର୍ଗ,

ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳନୀ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଆପଣମାନେ ଆଜି ପ୍ରଥମେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରୁଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ବିଶାଳ ପରିବାରର ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ, ଏ କଥା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ସୁଯୋଗ ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳେ ନାହିଁ । କିଏ କେଉଁଠାରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ରହନ୍ତି; କେତେକଙ୍କର ପରସ୍ପର ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ଓ ଭୌଗୋଳିକ ସମୀପତା ଛାଡ଼ି ଦେଲେ, କାହାର କାହା ସହିତ ପ୍ରାୟ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ନାହିଁ; କାହାର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ କାହାକୁ ଭାଗୀ ହେବାର ସୁବିଧା ମିଳେ ନାହିଁ; ଜଣକର ସମସ୍ୟା ଆଉ ଜଣକ ପକ୍ଷେ ଜାଣିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଏକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ମଧରେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବଧାନ ରହିଅଛି, ତାହା ଏକାବେଳକେ ଦୂର କରି ତ ହେବ ନାହିଁ । ତେବେ ବର୍ଷକେ ଥରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଆସି ସମସ୍ତେ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ, ସେହି ବ୍ୟବଧାନ ଆଂଶିକ ଦୂର କରି

ହେବ । ଆପଣମାନେ ନିଜର ଅଭାବ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ନୂତନ ପନ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ଫଳାଫଳ ହଠାତ୍ ମିଳି ନ ପାରେ । ମିଳିବାର କଥା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଆପଣମାନେ ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୀଜ ଆଜି ରୋପଣ କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ଯେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷରେ ସମୟରେ ପରିଣତ ହେବ ଓ ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଛାୟାରେ ସୁଶୀତଳ ଓ ଫଳ ପୁଷ୍ପରେ ସୁଶୋଭିତ କରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି, କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଧାରଣା ଘଟନା ବିଶେଷରେ ଜନ୍ମେ । ଯେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏହିପରି ସମ୍ମିଳନୀ ସହାନୁଭୂତିରେ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ତଳ ସୋପାନ ସହିତ ଉପର ଚୂଡ଼ାର ବିଶେଷ ସଂପର୍କ ନ ଥାଏ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦେଶୀ ହାକିମମାନେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ବଡ଼ ବଡ଼ ପାହ୍ୟାରେ ରହୁଥିଲେ । ତଳ ପାହାଚର ଶିକ୍ଷକମାନେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଭକ୍ତି କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଡରୁଥିଲେ ବେଶି । ମୁଁ ନିଜେ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ, ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ ଥରୁ ଥିବାର ଦେଖିଛି । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଉପର ଚୂଡ଼ା ଓ ତଳ ସୋପାନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ସୌହାର୍ଦ୍ୟର ବନ୍ଧନ ବିଶେଷ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବେତନଭୋଗୀ ଭୃତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ କଳ କାରଖାନାରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ସଂଘବଦ୍ଧତା ମାଲିକଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଆପତ୍ତିଜନକ ହେଲା ପରି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳନୀ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତାହାର ଆଭାସ ଶିକ୍ଷକମାନେ କେବେ କିପରି ପାଇଥିବେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଧାରଣା ପୂର୍ବେ ଯାହା ହୋଇଥାଉ, ଏବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ନୂତନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଯେ ଅମୂଳକ, ତାର ପ୍ରମାଣ ଆଜି ଆପଣମାନେ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ପାଇଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତା ଏହି ସମ୍ମିଳନୀକୁ ନିଜେ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ଏ ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିରେ ଏକ ନବୀନ ଯୁଗର ସୂଚନା ଦେଉଅଛି । ଏଣିକି ଆମର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଆମୂଳଚୂଳ ଆମରି ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେବ । ଏ ପରିସ୍ଥିତିର ସୁବିଧା ଆପଣମାନେ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ଅବସ୍ଥା ଏକାବେଳକେ ବଦଳି ଯିବ ।

ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ଥାନ

ଆପଣମାନେ ଦେଶର ବିଶାଳ ଶିକ୍ଷକ ବାହିନୀ ଗୋଟାଏ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଛନ୍ତି—ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ି ଜ୍ଞାନାଲୋକ ବିସ୍ତାର କରୁଛନ୍ତି । ସମଗ୍ର ପ୍ରାଣୀଜଗତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀ ପକ୍ଷେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ଦରକାର । ବିରାଡ଼ି, କୁକୁର ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁ ନିଜ ନିଜ ଛୁଆଙ୍କୁ ଶିକାର କରିବାକୁ ଶିଖାନ୍ତି । କୁକୁଡ଼ା ତାର ଶାବକଙ୍କୁ ଚରି ଶିଖାଏ । ପ୍ରାଣୀଜଗତ ଛଡ଼ା ଜଡ଼ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ, ବଗିଚାର ତରୁଲତାଙ୍କୁ କଟାକଟି କରି ଇପ୍‌ସିତ ଆକାର ଦିଆଯାଏ । ଦୁଇ ପାଖେ ବନ୍ଧ ଦେଇ ନଦୀକୁ ନିଜ ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିବାକୁ ଶିଖାଇଦିଏ । ଏ ସବୁ ଦେଖିଲେ ସହଜରେ ବୁଝି ହେବ ଯେ, ସୃଷ୍ଟିର ସବୁଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସର୍ଜନା ମାନବ ପକ୍ଷରେ ଶିକ୍ଷାର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ଅଧିକ । ଇତର ପ୍ରାଣୀ ନିଜର ସନ୍ତାନକୁ କେବଳ ବଞ୍ଚିବାର ଉପାୟ ଶିଖାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ସେତିକରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ସେ ନିଜର ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ତ ଶିଖାଏ; ମାତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦିଏ ଯେ ଜଗତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ହିତ ସାଧନ କରିବା

ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କେବଳ ଶରୀର ରକ୍ଷା ଓ ବଳାଧାନ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷେ ଶିକ୍ଷାର ଏକମାତ୍ର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ମାନସିକ ଓ ନୈତିକ ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିବା ମଧ୍ୟ ତା ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନକରିବା ଭାର ସମାଜର ପିତାମାତା ନିଜ ଉପରେ ନ ରଖି ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ-ସରକାର ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅତିରିକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ସମାଜରେ କିଏ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ, କିଏ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ, କିଏ ରୋଗୀ ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଭାର ଯେପରି ନିଅନ୍ତି, ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସେହିପରି ଶିଶୁଜଗତର ଶିକ୍ଷାଦାନ ଭାର ନିଜ ହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନ ଭାରତରେ ମନୁଷ୍ୟର ପବିତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲା । ଗୁଣକର୍ମବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧ୍ୟୟନ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟା ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଆମର ଏହି ଉତ୍କଳଭୂମିରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଚଉପାଢ଼ୀମାନ ରହିଥିଲା । ବାଳକମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବେଶି ପଢ଼ୁ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପଢ଼ିବା ବୟସରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକକୁ ପାଠଶାଳାକୁ ଆସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ସରକାରୀ ଆଇନ ଯୋଗେ ଶିକ୍ଷା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସମାଜର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତାକୁ ସେହି ଆକାର ଦେଇ ପାରିଥିଲା । ଲୋକେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିସାରି ଆଜିକାଲି ପରି ପୁଣି ନିରକ୍ଷର ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାଲି ଯିବାର ବାଟ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । କେତେକ ଲୋକଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ଅବସର ସମୟରେ ପୁରାଣ ଆଦି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଦେଶରେ ସାକ୍ଷରତାର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ବିବାହ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା, ପୁରାଣ ଆଦି ପଢ଼ି ପାରିବା ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦରକାର ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷକ ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ହେବା ବିଚିତ୍ର କଥା ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳର ମାଟିବଂଶ ନାୟକମାନେ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ଖୁବ୍ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜିଥିଲେ, ଆଜି ସିନା ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଶୁଣା ଯାଉନାହିଁ ।

ଇଂରେଜ ଶାସନ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଇତିହାସ

ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଛି ସେ ସବୁ 'ପୂର୍ବ-ଭାରତ-କମ୍ପାନୀ' ଅମଳରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ଅଧୀନକୁ ଆସିଥିଲା । ଇଂରେଜ ଶାସନ ଅଧୀନରେ ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତିର ଗୋଟାଏ ସୁଦୀର୍ଘ ଅଥଚ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଇତିହାସ ରହିଛି । ସେହି ଇତିହାସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ବୁଝାଯିବ ଯେ ଏ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଥମରୁ ଅନେକ ବର୍ଷ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଓ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ସୁଦୀର୍ଘ ଇତିହାସର ସମୟକୁ ମୋଟାମୋଟି ସାତ ଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ସେହି ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି—୧୮୧୩ ରୁ ୧୮୩୩, ୧୮୩୪ରୁ ୧୮୫୩, ୧୮୫୪ ରୁ ୧୮୮୨, ୧୮୮୨ ରୁ ୧୯୦୨, ୧୯୦୨ ରୁ ୧୯୨୧, ୧୯୨୧ ରୁ ୧୯୩୭ ଓ ୧୯୩୭ରୁ ୧୯୪୪ ।

୧୮୩୬ ପୂର୍ବରୁ ଯାହାକୁ ଓଡ଼ିଶା କୁହା ଯାଉଥିଲା, ୧୮୦୩ ମସିହାରେ ତାହା ଇଂରେଜ ଶାସନକୁ ଆସିଲା । ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ତାହାର କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍ତର ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇଥିଲା ।

୧୮୧୩ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପିଲାମାନେ ପଢ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ଚଉପାଢ଼ୀ ଓ ସାକ୍ଷରତା ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଭାଗବତ ଘରମାନ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ମନକୁ ନ ପାଇବାରୁ ୧୮୧୩ ମସିହାରୁ ୧୮୩୩ ମସିହା ଭିତରେ ସେମାନେ ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଇଲେ । ଏ ଶିକ୍ଷାଭାର ସରକାର ନିଜେ ନ ଚଳାଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ତାହାର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଣ ହେଲା ଯେ, 'ପୂର୍ବ-ଭାରତ କମ୍ପାନି' ଏ ଦେଶର ଶାସନ କେବଳ ବ୍ୟବସାୟ ସୂତ୍ରରେ ଚଳାଇବାକୁ ବସିଲେ, ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାରେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଶାସକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ତୁମୁଳ ମତଭେଦ ଘଟିଲା । ଅନେକେ କହିଲେ ଯେ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଧରଣରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ସମୟରେ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାବୀ କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଶାସକମାନେ ଏ ଆପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ ଓ ରାଜକୋଷରୁ ଶିକ୍ଷାରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ୧୮୩୩ ମସିହାରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ବ୍ୟୟ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପାଇଁ ମୋଟରେ ଏକଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାରୁ ବାର୍ଷିକ ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଗଲା ।

ତାପରେ ଇତିହାସର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ୧୮୩୪ ରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ୧୮୩୫ ମସିହାରେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଲାଟ-ପରିଷଦର ସଦସ୍ୟ ଲର୍ଡ ମେକଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଏ ଦେଶରେ ଇଂରେଜ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ସେହି ମତ ହିଁ ଶେଷରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାନୀତି ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଲା । ଫଳରେ ଭାରତରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ରେଭେନିଉ-ବୋର୍ଡ ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ତାହାର ଅବଶେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣମାନଙ୍କ ଏହି ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାର ମାଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିଅଛି । ମାଲ ଅଞ୍ଚଳର ଶିକ୍ଷାର ପରିଚାଳନା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ; କରନ୍ତି ଏହି ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର । ସେହିପରି ୧୮୪୨ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତର ଶିକ୍ଷା ରେଭେନିୟୁ ବୋର୍ଡଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଥିଲା । ୧୮୪୨ ରେ ତାହା ଶିକ୍ଷାକାଉନ୍‌ସିଲ ହାତକୁ ଗଲା । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପାଦ୍ରୀମାନେ ଶିକ୍ଷାର ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା ପରିଚାଳନାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ଅଧିକ ଥିଲା । ୧୮୫୪ ମସିହାରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ ପଢ଼ୁଥିବା ଛତିଶ ହଜାର ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତିରିଶ ହଜାର କେବଳ ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଇଂରେଜଭାଷାର ମଧ୍ୟ ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଥିଲା । ୧୮୫୩ ମସିହାରେ ଦେଶୀୟ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଗଲା ।

୧୮୫୪ ମସିହାରୁ ତୃତୀୟ ବିଭାଗର ଆରମ୍ଭ । ୧୮୫୫ ମସିହାରେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ତାର ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ, ୧୮୫୭ ମସିହାରେ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ୧୮୫୮ ମସିହାରେ ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଶାସନ ପୂର୍ବ-ଭାରତ କମ୍ପାନି' ହାତରୁ ଇଂରେଜ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲା । ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ରାଜକୋଷରୁ ସମଗ୍ର ବ୍ୟୟର ଆଂଶିକ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଲେ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ସାକ୍ଷାତ୍ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଥିଲା । ସେ ସବୁର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଗଲା । ତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଭାଗରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୮୨ରୁ ୧୯୦୨ ମସିହା ଭିତରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ଫଳ ଉପରେ ଅର୍ଥ

ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଭାଗର ପ୍ରଥମ କେତେବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଫଳ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ପଦ୍ଧତି ଉଠି ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ତାପରେ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲା; ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ଅଛି । ୧୯୦୨ ମସିହାରୁ ୧୯୨୧ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାରେ କେତେକ ଉଲ୍ଲଖଯୋଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ପରାଧୀନ ଦେଶର ଶାସକ ଭାବରେ ତତ୍କାଳୀନ ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ କର୍ଜନଙ୍କର ବିଶେଷ ଯେ ସୁଖ୍ୟାତି ହୋଇଥିଲା, ତାହା ନୁହେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସେ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ସେ ଅନୁସାରେ ଭାରତର ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନେ ଶୀକ୍ଷାରେ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲେ ।

ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି, ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ଭାରତରେ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଶାସନ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଗଲା । ସେ ଅନୁସାରେ, ପ୍ରତି ପ୍ରଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଭାର ଗୋରା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଆସି ନିର୍ବାଚିତ ଦେଶୀୟ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ହାତରେ ରହିଲା । ଏଠାରେ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ ଏହି ସଂସ୍କାରର ଅଧିକ ସୁବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାପୂର୍ବରୁ ଦୁଇବର୍ଷ ଭିତରେ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଓ ପ୍ରସାର ଲାଗି ନୂଆ ନୂଆ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୨୧ରୁ ୧୯୩୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ଭିତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ରାଜକୋଷରୁ ବ୍ୟୟର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ ବଢିଛି । ସେ ଅନୁପାତରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ତାହା ଆଶାନୁରୂପ ନୁହେ ଅବଶ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ୧୯୩୭ ରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ନୂତନ ଧରଣର ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଗଣତନ୍ତ୍ର ନୀତିରେ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ହାତକୁ ଶାସନ କ୍ଷମତା ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାରେ ବିଶେଷ କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ । ୧୯୩୭ରୁ ୧୯୪୪ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଠବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷ ଦୁଇ, ତିନି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଣାଯାଇଛି ମାତ୍ର । ଏହି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ହୁଏତ ଆପଣମାନଙ୍କୁ କେତେକ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିବ । ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଆଣିବାର ଉଦ୍ୟମ ସରକାର କରୁଥିବା ବେଳେ ଆପଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାର କି ଫଳାଫଳ ହେବ ସେ ଭାବନାରେ ହୁଏତ ଆପଣମାନେ ଅଳ୍ପାଧିକ ବିବ୍ରତ ହୋଇଥିବେ; କିନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷା-ସୌଧ ଗୋଟାଏ ଅବିଭକ୍ତ ଓ ଅବିଭାଜ୍ୟ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଗଠନ ନ କଲେ ଯେ ଜାତିର ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ଭବପର ହେବନାହିଁ, ଏକଥା ଆପଣମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଥିବେ । ନୋହିଲେ ଆଉ କିଛି ନୋହୁ ପଛକେ, ମୌଖିକ ପ୍ରତିବାଦ ତ କରିଥାନ୍ତେ ।

ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଯେ କେତେଦୂର ଅବହେଳିତ ହୋଇଛି ତାହା ଆଜି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ମୋର ବୁଝାଇବା ଦରକାର ହେବନାହିଁ । କଥାରେ କହନ୍ତି—ଭାତ ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟାଏ ଚିପିଲେ ଚଳେ । ତେଣୁ ଆପଣମାନେ କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖନ୍ତୁ । ୧୮୫୬-୫୭ ମସିହାରେ, ଏକା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ନୁହେ, ଆମୂଳଚୂଳ ସବୁ ଶିକ୍ଷାରେ ତତ୍କାଳୀନ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ସତର କୋଟି ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ପନ୍ଦର ଲକ୍ଷ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ସାତ କୋଟି ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ପାଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଥିଲା । ଗାଣିତିକ ସୂତ୍ରରେ ହିସାବ କଲେ ଏହି ବ୍ୟୟ ଯଥାକ୍ରମେ ସମଗ୍ର ରାଜସ୍ୱର

ଶତକଡ଼ା ୮୪ ଓ ୭୨ ହେଉଅଛି । ଏହା ଯେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ ପଣାରୁ ମଧ୍ୟ ଊଣା । ଆପଣମାନେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରୁଥିବେ । ମୁଁ କେବଳ ଦୁଇଟି ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟୟ କଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଅଛି । ତାହାର କାରଣ ଆମର ଏହି ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ଏ ଦୁଇଟି ଯାକ ପ୍ରଦେଶରେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଅପେକ୍ଷା ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାରେ ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଥିଲା । ସେହିବର୍ଷ ପଞ୍ଜାବରେ ସମଗ୍ର ରାଜସ୍ୱର ଶତକଡ଼ା ୧·୩୭ ଓ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ୧·୨୧ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ବ୍ୟୟ । ସେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଯେ କେତେ ଅଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଉଥିଲା, ଏହିଥିରୁ ହିଁ ବୁଝି ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ପ୍ରଥା ଚାଲି ଆସିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏବେ ଆମରଏହି ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ମୋଟ ରାଜସ୍ୱ ଦୁଇ କୋଟି ଟଙ୍କାରୁ ବାର୍ଷିକ ପଚିଶ, ଛବିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଅର୍ଥାତ୍ ଶତକଡ଼ା ୧·୩ ଶିକ୍ଷାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯାଉଛି । ଏହା ସୁଦ୍ଧା ଅତି କମ୍ ; ତେଣୁ ସବୁ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆ ଯାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଉଛି—ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ତାହାର ପରିମାଣ ଅବଶ୍ୟ ଟିକିଏ ବେଶି, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ନିହାତି କମ୍ । ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ ଏ ପରିସ୍ଥିତି ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓ ତାପରେ ବିହାରରୁ ପାଇଅଛି । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ବିହାର ସରକାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉଠାଇ ଦେଇ, ଟଙ୍କା ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିକାର ତା ନୁହେଁ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୯୩୭-୩୮ ମସିହାରେ ୮୧୫ଟି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ବିନା ମଞ୍ଜୁରିରେ ଚାଲୁଥିଲା । ଲୋକସାଧାରଣ ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ସେ ସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚଳାଉଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଏ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଯେ ଚଉପାଢ଼ୀ ପାଠଶାଳା, ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ଥିଲା, ତାର ବ୍ୟୟ କେବଳ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କର ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ବସିଲା; ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ତାର ପ୍ରମାଣ ତା ପରବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୮-୩୯ ମସିହାର, ବିନା ବିଭାଗୀୟ ମଞ୍ଜୁରିରେ ଚାଲୁଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଖ୍ୟାରୁ ମିଳୁଅଛି । ଏ ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି ୧୧୦୧; ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ବବର୍ଷଠାରୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ବିଦ୍ୟାଳୟ ୨୮୬ଟି ଅଧିକ ବସିଛି । ଏହିସବୁ ବିଭାଗୀୟ ମଞ୍ଜୁରିରୁ ବଞ୍ଚିତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ୧୯୩୮-୩୯ ମସିହାରେ ୨୩,୮୦୩ ଛାତ୍ର ପଢ଼ୁଥିଲେ । ତାପରେ ସାତବର୍ଷ ଚାଲିଗଲାଣି । ଏହି ଚଉଠା ଲକ୍ଷସଂଖ୍ୟକ ହତଭାଗ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ କଣ ଯେ ହୋଇଥିବ କିଏ କହିପାରିବ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଦରକାର ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାରେ ଅଧିକ ବ୍ୟୟ । ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱର ଶତକଡ଼ା ପନ୍ଦର ଭାଗ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଅଛି । ଅଥଚ ଶିକ୍ଷାବେଳକୁ ମିଳୁଛି ମୋଟ ଶତକଡ଼ା ତେରଭାଗ । ଏହା ଯେ କିପରି ଗୋଟିଏ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତାହା ପୃଥିବୀର ଦୁଇଟି ଉଦୀୟମାନ ଦେଶ ସହିତ ତୁଳନାରୁ ଜଣାପଡ଼ିବ । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ରାଜସ୍ୱର ଶତକଡ଼ା ୨୭·୯ ଭାଗ ଶିକ୍ଷାରେ ଓ ଶତକଡ଼ା ୩·୯ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଛି । ନୂତନ ରୁଷିଆ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାରେ ଶତକଡ଼ା ୨୫·୫ ଓ ପୋଲିସରେ ଶତକଡ଼ା ୪·୧ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟୟ ଯେତିକି କମ୍ ହେଉଛି ପୋଲିସ ବ୍ୟୟ ସେତିକି ବଢ଼ୁଛି । ଅଶିକ୍ଷା ଅବିଦ୍ୟା ସବୁ ପ୍ରକାର ଅପରାଧର ମୂଳ ହେତୁ । ରାଜ୍ୟକୁ ସୁଶାସିତ

ଓ ସୁପାଳିତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶିକ୍ଷାରେ ବହୁଳ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ବ୍ୟୟ ଯେତିକି ବଢ଼ିବ ଓ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳିତ ହେବ, ପୋଲିସ ଆବଶ୍ୟକତା ସେତିକି କମିବ ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପୁଣି ଆହୁରି ଗୋଟାଏ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ କଥା କହିବାର ଅଛି । ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାରରେ ଏକେ ବ୍ୟୟ ତ ହେଉଛି ଅଳ୍ପ, ପୁଣି ସେହି ଅଳ୍ପର ମଧ୍ୟ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଉନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଫଳାଫଳ ଅନୁଧାବନ କଲେ ଦେଖାଯିବ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ମୂଳ ପାହାଚ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଦାର୍ପଣ କରୁଥିବା ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କେବଳ ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ପଢ଼ି, ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉଠୁଅଛି । ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଶ୍ରେଣୀ ତକ୍ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଯେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସାକ୍ଷରତା ଲାଭ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେଥିରେ ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ଫଳରେ ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚାରିଜଣ, ରାଜକୋଷର ସ୍ୱଳ୍ପ ଅର୍ଥ ଅଳ୍ପାଧିକ ବ୍ୟୟ କରି ସାରି, ପୁନରାୟ ନିରକ୍ଷରତା ପଙ୍କରେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି । ହିସାବ କଲେ ଦେଖାଯିବ, ରାଜକୋଷର ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ କରାଯାଉଛି, ସେଥିରେ ଶତକଡ଼ା ଅଶୀଭାଗ ଏହି ଭାବରେ ନଷ୍ଟ ହେଉଅଛି । ସମାଜ ତାର କୌଣସି ସୁଫଳ ଲାଭ କରୁନାହିଁ ।

ଆମେମାନେ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛେ । ଆମମାନଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ମତାମତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଅଛି ! ଆମ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ଯେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ହେଉଛି ସେତିକି ନୁହେଁ; ଇଂରେଜୀ ରୀତିରେ ମଧ୍ୟ ଚଳୁଅଛି । ତେଣୁ ଆମକୁ ଯଦି ନିଜକୁ କାହାରି ସହିତ ତୁଳନା କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେ ହେଉଛି ଇଂଲଣ୍ଡ ଅଥବା ତା ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ମିଶି ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ । ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧର ଏହି ଏକ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ହେଲା, ସେ ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ବାବଦରେ ମୁଣ୍ଡପିଛା ବର୍ଷକୁ ଟ୩୩୵ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହିପ୍ରକାର ମୁଣ୍ଡପିଛା ଶିକ୍ଷା ବାବତ ବ୍ୟୟ କମ୍ ଥିଲା । ୧୯୪୨-୪୩ ମସିହାକୁ ଟିକିଏ ବଢ଼ି ବାର୍ଷିକ ଚାରିଅଣା ଏଗାର ପାହୁଲାକୁ ଉଠିଥିଲା । ଏବର୍ଷ ବହୁତ ପାଞ୍ଚଅଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିବ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ ଟ୩୩୵ କାହିଁ ପାଞ୍ଚଅଣା ? ଏକେ ଆମ ଲୋକେ ଦରିଦ୍ର, ତେଣୁ ରାଜସ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି କମ୍ । ପୁଣି ସେହି ରାଜସ୍ୱରୁ ଅଧିକାଂଶ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ ପୋଲିସ ଶାସନ ଓ ଜେଲବିଭାଗମାନଙ୍କରେ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ଭାଗରେ ପଡ଼େ ଅତି ଅଳ୍ପ ।

ଶିକ୍ଷା ଉପରେ କୁଠାରଘାତ

ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରିବା ଏକ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର ହେବ ଦେଖି, ଆଜିକି ପ୍ରାୟ ନବେ ବର୍ଷ ତକ୍ ସରକାର ଗୋଟିଏ ସହଜ ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ତାର ସୂଚନା ମୁଁ ଆଗରୁ ଦେଇଛି । କେତେକ ପାଠଶାଳାକୁ ସରକାର ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବାରୁ ସମସ୍ତେ ସେହି ସାହାଯ୍ୟକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲେ । ଇଂରେଜ ଶାସନ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମବାସୀ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ଗାଁ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ଘରେ ଯାହା ଭଲ ଜିନିଷ, ପୁଣ୍ୟପର୍ବରେ ପିଠାପଣା ହେଉଥିଲା, ସବୁଥିରୁ ଭାଗେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉଥିଲା । ଗାଈ ନୂଆ ଦୁହାଁ ହେଲେ, ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ନବାନ୍ନ କଲେ, ଗଛରେ ନୂଆଫଳ ଫଳିଲେ, ପ୍ରଥମ ଦିନ ଗ୍ରାମର ଦେବତାଙ୍କୁ ଦିଆଯିବାପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାହେଉଥିଲା । ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ, ହରିତାଳିକାରେ ଶିକ୍ଷକ ଲୁଗାପଟା, ଟଙ୍କାପଇସା ପାଉଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ନିଜର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ପରିସ୍ଥିତିର

ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ୧୮୫୪ ମସିହାରେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ପରିଚାଳନା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ସନ୍ଦର୍ଭ ପଠାଗଲା ସେଥିରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଯଥା-ସାମାନ୍ୟ ବେତନ ଦେବାର ଯେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ କିଛି କିଛି ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା । ତାର କାରଣରେ ଲେଖାଗଲା, 'ମାଗଣା ପଢ଼ିବା ଅପେକ୍ଷା ପଇସା ଦେଇ ପଢ଼ିବାର ମୂଲ୍ୟ ଯେ ଅଧିକ, ଏକଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ଲୋକେ ଯେପରି ବୁଝନ୍ତି ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବୁଝନ୍ତି । ପଇସା ଦେଇ ପଢ଼ିଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ନିୟମିତ ରୂପେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସନ୍ତି ଓ ବେଶି ମନଦେଇ ପଢ଼ନ୍ତି । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ ଛାତ୍ରଦତ୍ତ ବେତନ ଆଦାୟ କରିବାର ସର୍ତ୍ତ ରଖାଗଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସର୍ତ୍ତରେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳୁଛି ।'

ଫଳରେ ହେଲା ଯେ, ଯେ ଛାତ୍ର ବେତନ ଦେବ ସେ ପାଠ ପଢ଼ିବ । ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୋପାନ ପାଇଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ହାରରେ ଏହି ବେତନ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ସେ ମତ ଅନୁସାରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଆପେକ୍ଷା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ବେତନର ପରିମାଣ କମ୍ ଅବଶ୍ୟ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ତା ଭିତରେ ରହିଲା ଯେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଧୀନ । ଏହି ବିଭାଗରୁ ଦେଖିଲେ ଶିକ୍ଷାକୁ ସରକାରଙ୍କର ଅବକାରୀ ବିଭାଗ ସହିତ ସମାନ ଆସନ ଦିଆଗଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଅବକାରୀ ବିଭାଗରେ ସରକାର ଗଂଜେଇ, ଅଫିମ, ମଦ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ଦ୍ୱାରା କୁହାଯାଉଛି— 'ନିଶା ଖାଇବାଟା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ନୁହେ । ଗଞ୍ଜେଇ ତୋଳାକୁ ଏତେ, ଅଫିମ ତୋଳାକୁ ଏତେ, ମଦ ବୋତଲକୁ ଏତେ । ଯାହାର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଖାଅ । ମାତ୍ର ଖାଇବାଟା ଇଚ୍ଛାଧୀନ ।' ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଧରା ଯାଇପାରେ, ସରକାର ଯେପରି କହୁଛନ୍ତି—'ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବେତନ ଏତେ, ମଧ୍ୟ-ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏତେ, ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏତେ, କଲେଜରେ ଏତେ । ଯାହାର ଯେଉଁଠି ପଢ଼ିବାର ଇଚ୍ଛା ପଢ଼ । ପଢ଼ିବାଟା ଇଚ୍ଛାଧୀନ, ବାଧ୍ୟତା-ମୂଳକ ନୁହେଁ ।' ଅବକାରୀ ବିଭାଗ ସହିତ ସମାନ ମତରେ ସରକାର ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିବେ, ହୁଏତ ତାର ଫଳରେ ଏ ଦେଶର ଅନେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଏହି ଉଭୟ ବିଭାଗର ପରିଚାଳନା ଜଣେ ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ହାତରେ ଆଗରେ ରହୁଥିଲା, ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଅମଳରେ ରହିଛି ।

ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ଶିକ୍ଷା

ଏ ସଂପର୍କରେ ଭାରତର ଲୋକେ କିଛି ଯେ ଅନୁଭବ ନ କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ । ଆଜିକି ତେତିଶ ବର୍ଷ ତଳେ, ୧୯୧୨ ସସିହାରେ, ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ଜନନାୟକ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗୋଖଲେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଓ ଅବୈତନିକ କରିବା ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ର-ପରିଷଦରେ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ସେହି ଉଦ୍ୟମ ବିପକ୍ଷରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ ହେଲା । ପ୍ରତିବାଦର କାରଣ ଦିଆଗଲା ଦୁଇଟି । ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥାଭାବ । ଅର୍ଥାଭାବ ତ ହେବାର କଥା । ଇଂରେଜ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଏ ଦେଶକୁ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତିରେ କରାୟତ୍ତ କରି ରଖିଥିଲେ, ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ ଓ ପୁଲିସ ବିଭାଗରେ ରାଜକୋଷରୁ ବ୍ୟୟ ପ୍ରଚୁର ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଅତି ଅଳ୍ପ ବାକି ରହୁଥିଲା । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଏ କାରଣର ଯଥାର୍ଥତା ବୁଝାଯାଉଛି; କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ କାରଣର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ବୁଝିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେ କାରଣ

ହେଉଛି ଯେ ଦେଶର ଲୋକେ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ଅବୈତନିକ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଦାବୀ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଯେ ଘଟଣାରେ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଗୋଖଲେଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ବିଫଳ ହୋଇଗଲା । ଏବେ ତା ପରେ ତେତିଶ ବର୍ଷ ବିତି ଗଲାଣି । ଏ ମଧ୍ୟରୁ ପୁଣି ଆଠ ବର୍ଷ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଅମଳରେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଓ ଅବୈତନିକ କରିବାର ସେଭଳି ଉଦ୍ୟମ ଆଜି ହୋଇନାହିଁ ।

ତେବେ ଏ ସଂପର୍କରେ କୁହାଯିବା ଦରକାର ଯେ ଭାରତ ସରକାର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ଓ ଅବୈତନିକ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା ଏବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଯୋଜନା ଯୁଦ୍ଧପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଛି । ଯୋଜନାଟି ଏବେ ସରକାରଙ୍କର ବିଚାରାଧୀନ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କରେ ମୋଟରେ ତିନିଲକ୍ଷ ଦଶ ହଜାର ପିଲା ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ସେ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ହିସାବରେ ବାରଲକ୍ଷ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ପିଲାଙ୍କୁ ବିନା ବେତନରେ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଏ ତ ଗଲା ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ବ୍ୟୟ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସମଗ୍ର ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରେ ବାର୍ଷିକ ବ୍ୟୟ କରୁଛନ୍ତି ହାରାହାରି ଷୋହଳ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା; କିନ୍ତୁ ଏହି ନୂଆ ଯୋଜନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ, ଏହି ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟଶିକ୍ଷା ବାବଦ ବାର୍ଷିକ ବ୍ୟୟ ଚାରି କୋଟି ଅଠଷଠି ଲକ୍ଷ ଚୌରାଶୀ ହଜାର ଏକଶହ ଅଠଷଠି ଟଙ୍କା ହେବ । ଏ ସଂଖ୍ୟାଟା ଶୁଣିଲାବେଳକୁ ଆପଣମାନଙ୍କର ଆଖି ଖୋସି ହୋଇ ଯାଉଥିବ; ହୁଏତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରହୁ ନ ଥିବ । କାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ବ୍ୟୟ କରାଯାଉଛି ଏ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ତାର ତିରିଶ ଗୁଣ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତା ପରେ ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ, ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଚାଳିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସମେତ, ମୋଟେ ଦୁଇକୋଟି ଟଙ୍କା ।

ଏ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ଜାତି ଆଗରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସମସ୍ୟା ଥୋଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଶୁଣିଲେ ମନେ ହେଉଛି ଏହା 'ଷାଠିଏ ପଉଟୀ ଘିଅ ହେବ, ରାଧା ନାଚିବେ'—କଥା ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରକୃତରେ ହଜାର ହଜାର ଶିକ୍ଷକ ଦରକାର ହେବେ; ପ୍ରଦେଶ ତମାମ ବିଦ୍ୟାଳୟ ତିଆରି ହେବ, ପ୍ରତିଦିନ ଗୋରୁ ଗୋଠ ପରି ପିଲାମାନେ ଘରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବେ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଘରକୁ ଫେରିବେ । ଏବେ ଭାବିଲେ ଏ ଚିତ୍ର ଗୋଟାଏ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ଲାଗୁଛି । ଏ ଯୋଜନା ପୂରାପୂରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବା ଲାଗି ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଏହାକୁ ଭାରତବର୍ଷର ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା-ଯୋଜନା ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ଶିକ୍ଷକ ମିଳିବେ, ଛାତ୍ର ବେଶି ପଢ଼ିବେ । ଯୋଜନାର ଏ ପାଖଟା ସେତେ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟୟ ଅଭାବ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ, ସବୁ ଅସମ୍ଭବ ମନେ ହେଉଛି । ଏଥିପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ କରଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶର ଦରିଦ୍ର ବାସିନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ କରଭାର ଲଦା ଯାଇ ସାରିଛି, ତା ଉପରେ ଆଉ କୁଟାଖିଏ ଥୋଇବାକୁ ଯେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଉଛି ଯେ, ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଲୋକେ ବେଶି ରୋଜଗାର କରିବେ, ତେଣୁ ବେଶି କର ଦେଇ ପାରିବେ । ଆରଆଡ଼ୁ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଯେତକ ବେଶି କର ଦେବେ, ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ସେତକ ବଢ଼ିବ । ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଠିକ୍ କଥା । ଦେଶଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ବିଷମ ଆବର୍ତ୍ତରେ ପଡ଼ି ଘାରି ହେଉଛି । ଦରିଦ୍ରତା ହେଉଛି ଅବିଦ୍ୟାର କାରଣ, ପୁଣି ଅବିଦ୍ୟା ଦରିଦ୍ରତାର ମୂଳରେ ରହୁଛି । ଏ ଭୁଜଙ୍ଗ-ଚୁଚୁନ୍ଦ୍ରା ନ୍ୟାୟରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା

ସେ ଯାହାହେଉ, ଦେଶରେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ସୌଧ ଗଢ଼ିବା ଦରକାର । ଆମେମାନେ ଜାଣୁ, ଆମର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ଗଢ଼ିଥିବା ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଜାତୀୟ ମନ୍ଦିର ଦେଖାଇ ଦେଉଛି ଯେ, ଯେ କୌଣସି ସୌଧର ମୂଳଭିତ୍ତିର ପରିସର ବେଶି ଓ ଚୂଡ଼ା ଆଡ଼କୁ ତାହା କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇଥାଏ । ଆମମାନଙ୍କୁ ଜାତୀୟଶିକ୍ଷା-ସୌଧ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ, ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟଶିକ୍ଷା ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର୍ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ଉଭୟ ସୋପାନରେ ଶିକ୍ଷା ଅବୈତନିକ ଓ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ହେବା ଦରକାର । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ଭଳି ବୟସର ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ହୁଏତ ପ୍ରତି ପାଞ୍ଚ ଜଣରେ ଜଣେ ବଛା ହେବେ । ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ଯେଉଁମାନେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତି ସାତଜଣରେ ଜଣେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯିବେ । ତାହାହେଲେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା-ସୌଧ ସମଭାବରେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ଠିଆ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ଶୋଷି କଙ୍କାଳରେ ପରିଣତ କରି, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ ବେଶି କରାଯାଉଛି । ଏ କଥାଟା ଏକାବେଳକେ ଅମୂଳକ । ଆମମାନଙ୍କ ଦେଶରେ କି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା, କି ମଧ୍ୟଶିକ୍ଷା, କି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା, କି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା, ସବୁ କେବଳ କଙ୍କାଳ, ସବୁ ସୀମାବଦ୍ଧ, ସବୁ ଅର୍ଥାଭାବରେ କ୍ଷୀଣ ମାତ୍ରାରେ ଧୁକୁଧୁକୁ ହୋଇ ଚଳୁଛି । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦର ଆଦୌ ଅବସର ନାହିଁ ।

ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷାକୁ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ଓ ଅବୈତନିକ କଲେ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ମୋଟରେ ୧୨,୨୦,୦୦୦ ଛାତ୍ର ପଢ଼ିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଚ୍ଛାଧୀନ ଓ ବୈତନିକ ଅବସ୍ଥାରେ ୩,୧୦,୦୦୦ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟ ସୋପାନରେ ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଚାରିଗୁଣ ବଢ଼ିବ । ଏହାଠାରୁ ଆଉ ବେଶି ବଢ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଉକ୍ତ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ନ ପଢ଼ିବା ପିଲା ଦେଶରେ କେହି ରହିବେ ନାହିଁ । ଏହା ସହିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ତୁଳନା କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଆମ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯେତେ ଛାତ୍ର ପଢ଼ିବା କଥା, ସେତେ ପଢ଼ୁନାହାନ୍ତି । ପୃଥିବୀର କେତେ ଗୋଟି ଦେଶ ସହିତ ତୁଳନା କଲେ ଏକଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯିବ । ଦେଶର ସମଗ୍ର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ହିସାବରେ ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତି ୨୨୫ ଜଣରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ନ୍ତି ଜଣେ, ରୁଷିଆ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ପ୍ରତି ତିନିଶହରେ ଜଣେ, ଜର୍ମାନିରେ ପ୍ରତି ୬୯୦ରେ ଜଣେ, ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୮୩୭ ଜଣ ଭିତରେ ଜଣେ; କିନ୍ତୁ ଆମଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଏକାବେଳକେ ଭିନ୍ନ । ଏଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୨,୪୩୦ ଜଣ ଭିତରୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ବଛା ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି କେବଳ ଜଣେ ଛାତ୍ର । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟୟରେ ଯେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ଅଙ୍ଗ ପୁଷ୍ଟ ହେଉଛି, ଏ ଧାରଣା ଠିକ୍ ନୁହେଁ; ତଥାପି ଏପରି ଏକ ଧାରଣା କେତେକଙ୍କର ଅଛି ଏବଂ ମୋର ମନେ ହେଉଛି, ଅନେକ ପ୍ରତିନିଧିସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ମୁଁ କହି ଯାଇଛି ଯେ ଏ ଦେଶର ଖାଲି ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା କାହିଁକି, ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି, ରାଜନୀତିକ କାରଣ ଯୋଗେ, ଇଂଲଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଦର୍ଶରେ କେବଳ ପ୍ରଭାବିତ ନୁହେ, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ଏହାର ମୂଳନୀତି ହେଉଛି ଲୋକଙ୍କୁ ଜୀବନ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନୁହେଁ, କେବଳ ସରକାରୀ ଚାକର ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ କରି ଗଢ଼ିବା । ବିଲାତରୁ ଲୋକ ଆସି ଏ ଦେଶର

ଶାସନ କଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବେଶି ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ହେବ, ତେଣୁ ଶସ୍ତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଏ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଛି । ଉପରସ୍ଥ ବିଦେଶୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସହଜରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏ ଦେଶର ନିଜ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଛି । ଏ ପ୍ରକାର ଅପ୍ରାକୃତ ଅବସ୍ଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଯେ କରା ଯାଇନାହିଁ, ତା ନୁହେଁ । ଏହି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ କେତେକ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ତାହା ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ପୁଣି ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ଅସହଯୋଗ ନୀତିର ପ୍ରଚଳନ ବେଳେ ଆଉ ଥରେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ସଂସ୍ଥା ଗଠନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲା । ପ୍ରାୟ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଗଲା ଯେ ତାହା ତିଷ୍ଠି ପାରୁନାହିଁ ! ଏବେ ଗତ ସାତ, ଆଠ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା-ଯୋଜନା ଗଢା ଯାଇଛି । ତାର ଭବିଷ୍ୟତ କଣ ହେବ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏକଥା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ଯୋଜନା ଏ ଦେଶରେ ଚେର ଲଗାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖୁଥିବେ, ଏ ପ୍ରଦେଶରେ, ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏହାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ, ଗତ କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ-ମଧ୍ୟବିଦ୍ୟାଳୟ ଇଂରେଜ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଇଂରେଜି ପଢାଇବା ଲାଗି ସବୁ ଆଡ଼ୁ ଦାବି ଆସୁଛି । ଦେଖାଯାଉଛି ଜାତୀୟ ଜାଗରଣ ଯେତିକି ବେଶି ହେଉଛି, ଇଂରେଜି ଭାଷାକୁ ଜାକି କୁଣ୍ଢାଇ, ଜାପୁଟି ଧରିବାର ସ୍ପୃହା ସେତିକି ବଢ଼ୁଛି । ଦେଶରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଚିତ୍କାର ଯେତେ ଅଧିକ ହେଉଛି, ଇଂରେଜ ଭାଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ବିକିବା ପ୍ରୟାସ ସେତିକି ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ଏ ଜାତିକି ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସି ନିରପେକ୍ଷ ଲୋକ ଗୋଟାଏ ପାଗଳ ବା ଅନ୍ଧଜାତି ବୋଲି ହୁଏତ କହିବ ।

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବ

ଆପଣଙ୍କ ସମ୍ମିଳନୀର ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଇଂରେଜ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । କାରଣ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପଢାପଢି ଇଂରେଜ ଭାଷାରେ ହୁଏ ନାହିଁ, କେବଳ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓ ତା ଉପରକୁ ହୁଏ । ତାପରେ ପୁଣି ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ପଲ୍ଲୀ ପାଠଶାଳାର ଶିକ୍ଷକ । ପଲ୍ଲୀରେ ଇଂରେଜି ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଭାବ ସାକ୍ଷାତ୍ ଭାବରେ ଅଧିକ ପଡ଼ୁନାହିଁ, ତଥାପି ଏକଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ କି ପୁର, କି ପଲ୍ଲୀ, ସମଗ୍ର ଦେଶ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରେ ପ୍ରଭାବିତ ଓ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେଉଅଛି । ଆମ ଦେଶର ପରମ୍ପରାଗତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ କ୍ରମେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଢଙ୍ଗରେ ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଯାଉଛି । କ୍ରମଶଃ ସେ ଅନୁସାରେ ଆଇନ୍ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟନ କରା ଯାଉଛି । ସ୍ରୋତ ଯେପରି ଭାବରେ ଓ ଯେତେ ବେଗରେ ଚାଲିଛି, ସେଥିରୁ ମନେ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଏହି ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଭାଗକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ଅଂଶ ବିଶେଷରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ଖୁବ୍ ବେଶି ସମୟ ଲାଗିବ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଏକଥା କହିବା ବେଳେ କାହାକୁ ଯେ ଆକ୍ଷେପ କରୁଛି, ତାହା ଯେପରି କେହି ନ ବୁଝନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ କହୁଛି ମାତ୍ର । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କହୁଛି, ଆପଣମାନେ ଯେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି ନିଜେ ମଧ୍ୟ କେତେବେଳେ କହିଥିବେ, ସମସ୍ତେ ସବୁବେଳେ ଅନୁଭବ କରୁଥିବେ । ଏପରି ଗୋଟାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ କେହି ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବୋଲି କହି ପାରନ୍ତି । କାହାରି କାହାରି ମତରେ

ଏହା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ବିବେଚିତ ହୋଇପାରେ । ଏ ପ୍ରକାର ମତ ସମ୍ବନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋର ବିରୋଧ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ କହିବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଯେପରି ବିଭ୍ରାଟ ନ ଘଟେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଯାହା ଯାହା ଘଟିଅଛି, ବିଭ୍ରାଟ ଛଡ଼ା ତା ପାଇଁ ଭାଷାରେ ଅନ୍ୟ ନାମ ମିଳିବ ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ବିଷୟ ପୁସ୍ତକରୁ **ମୁଖସ୍ଥ** କରି ପରୀକ୍ଷାରେ ଲେଖି ପାସ୍ କରୁଛନ୍ତି । ତା ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାନର ପରିସର ବା ଗଭୀରତା ବଢ଼ୁନାହିଁ । ପାଠ୍ୟ ଯାହା ପଢ଼ା ଯାଉଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଏ ଦିଗରେ ସହାୟତା କରୁନାହିଁ । ଜୀବନଟାକୁ ଅନ୍ୟର ଚାକିରିରେ ଖଟାଇ, ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ଯେତିକି ଦରକାର ସେତିକି ମାତ୍ର ପଢ଼ା ହେଉଛି । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସବୁ ସେହି ଅନୁସାରେ ଲେଖା ଯାଉଛି । ଆପଣମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି—

"ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷା ଉଭୟେ ଜନନୀ,
ସେବ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତିଭରେ ଦିବସ ରଜନୀ ।"

ମୁଁ କହିଲେ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବେ ଯେ ଏହା ଆପଣମାନେ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଶିଖାଉନାହାନ୍ତି । ଇଚ୍ଛା ଅଭାବରୁ ଯେ ଶିଖାଉ ନାହାନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ, ଶିଖାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଶିଖାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ନାହିଁ । ଦେଶସେବକମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ବା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନା ଥିଲା । ଏବେ ଯେ ଏ ମନା କାର୍ଯ୍ୟତଃ ପୂରା ପୂରି ଉଠି ଗଲାଣି କୁହା ଯାଇ ନ ପାରେ । ଇତର ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପିଲାମାନେ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଅଭକ୍ଷ୍ୟ ଗିଳୁଛନ୍ତି, ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି, ପରେ ବାନ୍ତି କରୁଛନ୍ତି, ସେ ବାନ୍ତିରେ ପୁଣି ସାର ଥିବାର ସମୀକ୍ଷକମାନେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର ?

ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବୋଧହୁଏ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଶିଖିଥିବା ଶିକ୍ଷକ । ପିଲା କିପରି ଭାବରେ ଶିଖେ ଆଗରୁ ଜଣା ଥାଉ ନ ଥାଉ ଫ୍ରେବେଲ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ସମସ୍ତେ ବୁଝିଛନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କ ପରି ସର୍ଜନା ପ୍ରୟାସୀ ଦଳ ଜଗତରେ ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ହୁଏତ ଯେତେ ଗଢ଼ନ୍ତି, ସେତେ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି । ଭଙ୍ଗା ଗଢ଼ା ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳ । ଯେ ଗଢ଼ିପାରେ ସେହି କେବଳ ଭାଙ୍ଗେ; କିନ୍ତୁ ଭାଙ୍ଗେ ପୁଣି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଭାବରେ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ । କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ହୁଏ । ମୋଟା ମୋଟି ଦେଖିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଆମ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିସ୍ଥିତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ତିଆରି କରିନାହିଁ । ଓ୍ୟାର୍ଦ୍ଧା—ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଜୋର୍ ଦିଆଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଅନେକେ କହନ୍ତି, ମୋର ମଧ୍ୟ ମନେ ହୁଏ, ଆପଣମାନେ ହୁଏତ ବୁଝିଥିବେ, ଏ ଜୋର୍ ଯେତେ ଦେବା କଥା, ତାଠାରୁ ବେଶୀ ଦିଆ ଯାଇଛି । ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳାର ବା ଯେ କୌଣସି ପାଠଶାଳାର ପିଲାମାନେ ଜିନିଷ ତିଆରି କରି ତାର ବିକ୍ରୟଲବ୍ଧ ଧନରେ ଯେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରି ପାରିବେ ଏକଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ବିଶ୍ୱାସୀ ନ ହେଲେ କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ । ସେ ଯାହା ହେଉ, କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପିଲାଙ୍କୁ ଶିଖାଇବା ଦରକାର । ସେଥିରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଗଢ଼ି ହେବ ।

ଆପଣମାନେ ବୁଝୁଥିବେ ଯେ ପାଠଶାଳାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ଦରକାର ହେଉଛି ତାହା ସାଧାରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ କିମ୍ବା କ୍ରମବିକାଶ ନୁହେଁ, ତାହା ହେଉଛି ବିପ୍ଳବ । ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ଏକାବେଳକେ ବଦଳାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମର ପାଠଶାଳାଗୁଡ଼ାକ କିଏ ସାକ୍ଷାତଭାବରେ ଚାକିରିଆ ତିଆରି କରିବାର

କାରଖାନା, ଆଉ କଏ ବା ସହାୟକ କାରଖାନା । ଆପଣଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଆପଣମାନେ ପିଣ୍ଡୁଳାକୁ ଗୋଟାଏ ଗୁଞ୍ଜରେ ପକାଇ ଉପରକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ସୋପାନକୁ ସୋପାନ ତାହା ଚଢ଼ି ଚଢ଼ି ଗଲାବେଳେ ଏପରିଭାବରେ ଗଠିତ ହେଉଛି ଯେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ପରେ ତାହା କାରଖାନା ତିଆରି ଜିନିଷ ପରି ବଜାରକୁ ବିକ୍ରି ପାଇଁ ଯିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସି ବାଟ ରହୁନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାର ଏପ୍ରକାର ପନ୍ଥା ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନେ ବହୁ ଦିନୁ ଛାଡ଼ିଲେଣି । ସେହିସବୁ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ ବହୁଦିନୁ ବଦଳିଗଲାଣି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଏହି ଆଦର୍ଶ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି—"ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ରହନ୍ତି ସେ ସମାଜକୁ ପୁଷ୍ଟ କରିବା ଲାଗି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବା ନିମନ୍ତେ ଓ ତା ଭିତରେ କେତେକଙ୍କୁ ମରିବା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଦେଶ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି ।" ବାସ୍ତବରେ ସେ ଦେଶରେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ବଞ୍ଚୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଦେଶପାଇଁ ମରୁଛନ୍ତି ।

ଏହାହିଁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା । ଏହି ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଲାଗି ଆପଣମାନେ ନିଜ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ତ ମନେକରେ ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟବସାୟ ଗୋଟାଏ ଚାକିରି ନୁହେ । ପୃଥିବୀରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ କି ଶିକ୍ଷକତା ନ କରି ରାଜନୀତିକ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ହୋଇଥାନ୍ତେ । ଏହା ତ ବଡ଼ ଧରଣ ଲୋକଙ୍କ କଥା । ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଅନେକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷକତା ନ କରି ଅନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଥିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାର୍ଜନ କରିଥାନ୍ତେ, ପ୍ରଭୂତ ସମ୍ମାନ ପାଇଥାନ୍ତେ, କିମ୍ବା ଲୋକଚକ୍ଷୁକୁ ଝଲସାଇବା ଭଳି କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇଥାନ୍ତେ । ଶିକ୍ଷକତା ପ୍ରତି ହୃଦୟର ପ୍ରେମ ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କୁ ଅନ୍ତତଃ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଟାଣି ଆଣିଛି । ମୁଁ ନିଜେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟର ଏହି ଆକର୍ଷଣ ଦିନେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ଆଧୁନିକ ଉତ୍କଳର ଜନ୍ମଦାତା ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଜୀବନର ନାନା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପାର୍ଥିବ ସୁଯୋଗରେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ, କେବଳ ମୁଠାଏ ଖାଇବା ପାଇଁ ଯେତିକି ନିତାନ୍ତ ଲୋଡ଼ା ସେତିକି ଗ୍ରହଣ କରି ଆୟୁର ତରୁଣ ଉଦୀୟମାନ ବୟସରେ ଶିକ୍ଷକତା ବରଣ କରିଥିଲି । ମୋଭଳି କାହିଁକି, ମୋଠାରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହୀ ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକେ ଥିବେ, ଯେଉଁମାନେ କି ନୀରବଭାବରେ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଠଶାଳା କଣରେ ବସି ଅହରହ କରୁଥିବେ ।

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେ ଏକ ଧରଣର ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ, ତା ନୁହେଁ । ଭାରତର ପୁରାଣଯୁଗରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ସମାନଧର୍ମୀମାନେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେବଳ 'ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ' 'ଅ, ଆ, କ, ଖ,' ଶିଖାଇ ନ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ପରିଚାଳନା କରିବାର କଳା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ପୁରାଣଯୁଗ ପରେ ବହୁକାଳ ପାଠଶାଳାରେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୋଇଲି, ଗୋପୀଭାଷା ଓ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷାରେ ମିଶାଣ, ଫେଡ଼ାଣ, ଗୁଣନ, ହରଣ, ପଣକିଆ, ଓଡ଼ାଙ୍କ, ମେଲାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସେ ଶିକ୍ଷା ମସୀଜୀବୀର ଶିକ୍ଷା ନ ଥିଲା । ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା କେବଳ ଶିକ୍ଷା । ତାପରେ ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ଚାକିରି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଢ଼ି ବସିଲେ । ସେହି ପଦ୍ଧତି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଛି । ଗଡ଼୍‌ଡ଼ଳିକା ପ୍ରବାହରେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ଗତିକରି ଆସିଛି ।

ଆପଣମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା—(ଖାଦ୍ୟ)

କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ନବଯୁଗର ନୂତନ ସଂସ୍କାର ସୃଷ୍ଟି ଚାରିଆଡ଼େ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବାଭଳି ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ । ସେହି ସଂସ୍କାର କଥା ମୁଁ ଟିକିଏ ପରେ କହିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ୟାଳୟର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାଧାରଣ ସମସ୍ୟା ଆଲୋଚନା କରେଁ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପିଲାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରଥମେ ମୋ ମନକୁ ଆସିଛି । ପିଲାମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଛନ୍ତି ଏଠାରେ ମୁଁ ସେକଥା କହୁନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ପିଲା ଯେ ଘରେ [illegible] ପେଟେ, ଅଧାପେଟେ ବା ଚଉଠ ପେଟେ ଖାଆନ୍ତି, ସେକଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ଆମମାନଙ୍କୁ ପାସୋରି ଦେବାକୁ ହେବ; କିନ୍ତୁ ପାସୋରି ହେବନାହିଁ ଗୋଟାଏ କଥା, ପିଲାମାନେ ଏପରିକି କେତେକଠାରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପିଲାମାନେ ସୁଦ୍ଧା, ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଦିନ ଦଶଟାବେଳେ ଆସି ଅପରାହ୍ନ ଚାରିଟା ବେଳେ ଫେରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ନଅଟା କିମ୍ବା ତା ଆଗରୁ ଖାଇଥାନ୍ତି ଓ ଅପରାହ୍ନରେ ଘରକୁ ଫେରିଲା ପରେ ପୁଣି ଅଠ ଘଣ୍ଟା ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କ ପେଟରେ ଖାଦ୍ୟ ପଡେ, ଅବଶ୍ୟ ଘରେ ଥିଲେ । ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନେ ଯେ ଦିବସର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଖାଲି ପେଟରେ ରହି ପାଠରେ ମନ ଦେଇ ପାରିବେ, ଏକଥା ଆଶା ବୃଥା । ବରଂ ଏ ପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଢ଼ିବା ଫଳରେ ଶାରୀରିକ କ୍ଷତି ଓ ମାନସିକ ବିକୃତି ଘଟେ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଖାଦ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଅବଶ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ବ୍ୟୟରେ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ତାହା କେବଳ ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିଛି; ମଧ୍ୟବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଅସିନାହିଁ; ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଅସିବାର ପରିକଳ୍ପନା ବୋଧହୁଏ କରାଯାଇନାହିଁ ।

ପାଠଶାଳାର ସମୟ

କିନ୍ତୁ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ହିଁ ଅଧିକ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରିବା ଏ ଦେଶର ପରମ୍ପରା ନୁହେଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ହେଉଛି ବିଶ୍ରାମର ସମୟ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶ ଅନୁକରଣରେ ଏବଂ ବୋଧହୁଏ ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଏ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପଢ଼ାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି । ତାପରେ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଅଲଂଘ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟ କାରଣ ଯୋଗେ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଧହୁଏ ବେଶୀ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଛି । ପାଠଶାଳାର ସଂଖ୍ୟା ଏତେ କମ୍ ଯେ ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳାକୁ ସାତ ଆଠ ବର୍ଷର ପିଲାଙ୍କୁ ରୋଜ୍ ଦୁଇମାଇଲ୍ ଅଢ଼େଇମାଇଲ୍ ଘରୁ ଯିବା ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୋହୁ ପଛକେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସକାଳେ ଓ ଉପରଓଳି ଦୁଇଥର ପଢ଼ାହେଲେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଲାଭରେ ସୁବିଧାହୁଅନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଦିନ ଭିତରେ ଦୁଇଥର ଯାଇ ଦୁଇଥର ଆସିବା ସହଜ କଥା ନୁହେ, ହୁଏତ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିଯୋଗେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ପଢ଼ିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇ ଓ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ପଦ୍ଧତି ଭାଙ୍ଗି ଦିନରେ ଦୁଇ ଓଳି ପଢ଼ିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଦରକାର । ସେହିପରି ହେଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ଦରକାର । ସେପରି ହେଲେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଦରକାର ପଡିବ ନାହିଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କୋମଳମତି ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଦୁଇପହର ଖରାରେ ଝାଉଁଳି ବହିରେ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାଳୟ

ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଖ୍ୟା ବଢି ପାରିଲେ ଆହୁରି ଗୋଟାଏ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରିବ ।

ପିଲାମାନେ ପ୍ରାୟ ୬।୭ ବର୍ଷ ବୟସ ପୂର୍ବରୁ ପାଠଶାଳାକୁ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଘରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ନିଜ ମାଆଠାରୁ ପାଇବାର ସୁବିଧା ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଶିଶୁ ବୟସରେ ପିଲାମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ନ ଆସି ଘରେ ରହିବା ସମୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର କୁ-ଅଭ୍ୟାସ, ଦୁରଭ୍ୟାସ ଆଦିରେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ଅନେକ ପିଲାଙ୍କ ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ସେମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସିଲା ବେଳକୁ ଲେଡ଼ି ଗୁଡ଼ି କହୁଣିକୁ ବହି ଯାଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଯାହା କରିବାକୁ କ୍ଷମ ଗୋଟାଏ ଗ୍ରୁଅଁରେ ଆଗରୁ ତଳା ହୋଇ ଆସିଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ତାହା କରି ପାରୁନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସର୍ବତ୍ର ଶିଶୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସିବା ଦରକାର । ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ କ୍ରୀଡ଼ା, ସାକ୍ଷାତ ପାଠ ପଢ଼ା ନୁହେଁ । ଖେଳ ବାହାନାରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏପରି ଶିଶୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହିଛି ଓ ସମାଜ ଗଠନରେ ମୂଳକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରୁଛି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା

ଏପରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିମନ୍ତେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଲାଗି ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଘରର ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଦରକାର । ଘରେ ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷାଦାତ୍ରୀ ହେଉଛନ୍ତି ମା । ତେଣୁ ଶିଶୁ-ଶିକ୍ଷାଳୟମାନଙ୍କରେ ପୁରୁଷ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନେ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବେ । ପ୍ରକୃତରେ ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆପଣମାନେ ମାଆର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ କେବଳ ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାଳୟ କାହିଁକି, ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳରେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ ନାରୀମାନେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଗକୁ ପ୍ରାୟ ଆସି ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ଅବା ଆସିଛନ୍ତି ଫଳ ଯେ ସେ ସବୁଠାରେ ଭଲ ହୋଇଛି, ତା ନୁହେଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ପରି ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ । ଅଛି ହୁଏତ ଆପଣମାନଙ୍କ ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କ ଘରେ । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଧେଇ ପାରିନାହିଁ । ତାର କାରଣ ବୋଧହୁଏ ହେଉଛି ଯେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ଯୋଗେଇଲା ଭଳି ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ପ୍ରଚଳନ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ । ସୃଷ୍ଟିରେ ପୁରୁଷ, ସ୍ତ୍ରୀ ସମାନ ନୁହନ୍ତି, ଦୁହେଁ ପରସ୍ପର ଅନୁପୂରକ । ତେଣୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଯେ ଏକ ଧରଣର ହେବ, ତାହା କଦାପି ନୁହେଁ । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ପଦ୍ଧତିରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଅର୍ଥ ମାନବ ସମାଜ ଓ ସଭ୍ୟତାରେ ପରିବାରର ସ୍ଥାନ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା । ବାଳକ ବାଳିକା ଏକତ୍ର ପଢ଼ିବାପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ପକ୍ଷରୁ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଛି । ଶିଶୁ-ଶିକ୍ଷାଳୟରେ କିମ୍ବା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏଥିରେ ଆପତ୍ତି ନୋହି ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଅନେକେ କହନ୍ତି, ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପରକୁ ବାଳକ ବାଳିକା ଉଭୟଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଦୁଇ ଆଡ଼କୁ ଡାଳ ମେଲିଯିବା ଦରକାର । ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିବା ନାରୀମାନେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଶିଶୁ-ଶିକ୍ଷାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ପାରିଲେ ଫଳ ଯେ ଭଲ ହେବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଗୋଟାଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିବାହିତା ଓ ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା ନାରୀମାନେ ହିଁ ଏକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସବୁଦାରୁ ବେଶୀ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବେ ।

ପରୀକ୍ଷା

ପିଲାମାନେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ପଢ଼ିବେ । ଏବେ ଅଳ୍ପ ପିଲା ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ବେଶୀ ପଢ଼ିବେ; ଭୁଲ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ଅସମୟରେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ଉପଯୁକ୍ତ

ସମୟରେ ପଢ଼ିବେ; କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନେ ଯେ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କଲେ, ତାହା ଜାଣିବା ଲାଗି ସର୍ବଦା କିଛି ନା କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣମାନେ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ସମାଜ ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ହେଲେ, ଆପଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜିନିଷଟିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିନେବ । ବାସ୍ତବରେ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷାର ବିଧାନ ହୋଇଛି, ତାହାରି ନିମନ୍ତେ ଆପଣମାନେ ନିଜ ନିଜର ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛି [illegible] ପରୀକ୍ଷାରେ କିପରି ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବେ । ସେଥିପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପୁସ୍ତକ, ବିଭାଗୀୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମନା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପିଲାମାନେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି; ପଢ଼ି ଘୋଷି ମୁଖସ୍ଥ ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ପରୀକ୍ଷା ପାଖେଇ ଆସିଲେ. ସେମାନଙ୍କୁ ରାତି ଅନିଦ୍ରା କରି ପାଠ ପଢ଼ା ଯାଉଛି । ବେଗ ବେଗା, ଶିର ଶିରା ବୋଲି ଯେ କଥା ଅଛି, ସେ ଅନୁସାରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଲାଭ କରା ଯାଇଥିବା ଜ୍ଞାନ ସହଜରେ ଭୁଲି ମଧ୍ୟ ଯାଉଛି । ତେଣୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରି ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମୂଲ୍ୟଛାପ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବସି ଯାଉଛି, ବାସ୍ତବ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ସେ ମୂଲ୍ୟ ମିଳୁନାହିଁ । କେବଳ ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ପୁସ୍ତକ ଘୋଷିବା ଯୋଗେ ପରୀକ୍ଷା ସରିଗଲେ ଜୀବନଯାକ ଜ୍ଞାନପିପାସା ରହୁନାହିଁ, ବରଂ ଖାଇ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ରୋଗୀ ପରି ପଢ଼ିବାରେ ବିତୃଷ୍ଣା ଜନ୍ମୁଛି । ଫଳରେ ସମାଜଟା ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷିତ ଅଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ପୂରି ରହିଛି । ପାଠ ପଢ଼ୁଆ ଲୋକେ ପଣ୍ଡିତ ନ ହୋଇ ପଣ୍ଡିତମନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ପରୀକ୍ଷା ହେଉଛି ସଂସାରର ବାସ୍ତବ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର, ବର୍ଷକେ ଦିନେ ବସି ଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ନୁହେଁ ।

ମୋର ଏକଥା କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ ଆମ ପରୀକ୍ଷା-ପଦ୍ଧତି ବଦଳିବା ଦରକାର । ପିଲାର ବୁଦ୍ଧିକୁ ବଢ଼ାଇବା ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ଆପଣମାନେ ଟିକିଏ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଧରି ପାରିବେ ଯେ ଆମ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପିଲାଙ୍କୁ ଆପଣ ସିଧା ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ପଚାରିଲେ କହିବେ; କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଯଦି ଟିକିଏ ବୁଲାଇ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରନ୍ତି—'ତୁମ ମାଆଙ୍କର ଝିଅର ଭାଇର ବାପାଙ୍କ ନାମ କହ'—ସେମାନେ ହୁଏତ ଆଁ କରି ଚାହିଁବେ । ମୁଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଠିକ୍ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟି ଓ ଏହିଭଳି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଅଧିକାଂଶ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ପାଇ ପାରି ନାହିଁ । ମୁଁ ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଚାରିଛି—'ଚାରି ପଇସାକୁ କ ଓ ଖ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ଦିଅ ଯେ 'ଖ'-ଠାରୁ 'କ' ପଇସାଏ ଅଧିକ ପାଇବ ।' ଶତକଡ଼ା ପ୍ରାୟ ନବେ ପିଲାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତର ମିଳିଛି—'କ-ର ତିନି ପଇସା ଖ-ର ପଇସାଏ ।' କୌଣସି କୌଣସିଠାରେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଠିକ୍ ଏହିପରି ଉତ୍ତର ପାଇଛି । ଅଥଚ ଆକବର କଣ କଣ କରିଥିଲେ କହିଯାଅ' ବୋଲି ପଚାରିଲେ ସେମାନେ ଐତିହାସିକଙ୍କ ପିତାମହ ପରି ଆକବରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଦଶ ମିନିଟ୍ ଗାଇ ଯାଆନ୍ତି । ପ୍ରଭେଦ ହେଉଛି ଯେ ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ବିଷୟ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକରେ ଅଛି, ଅନ୍ୟଟି ନାହିଁ ।

ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ତଳେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନର୍ସ ଉପାଧିଧାରୀ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକ ଥରେ ରାଞ୍ଚିରେ ମୁଁ ଥିବା ବେଳେ ମୋ ସନ୍ଧାନରେ କୌଣସି ଚାକିରି ବାକିରି ଯୋଗାଡ଼ କରିବା ପାଇଁ ଘଟନା ଚକ୍ରରେ ମୋ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ବିଡ଼ିବା ପାଇଁ, ଯେଉଁ କୋଠରୀରେ ବସିଥିଲି, ତାକୁ

ତାର ଛାତର ଉଚ୍ଚତା କେତେ ବୋଲି ପଚାରିଲି । ସେ କିଛି ସମୟ ଚାହିଁ ଦେଖି ପ୍ରଥମ କୋଡ଼ିଏ ଫୁଟ ଓ ତାପରେ ସଂଶୋଧନକରି ବାଇଶଫୁଟ ବୋଲି କହିଲେ । ତହୁଁ ମୋ ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ନିରକ୍ଷର ପ୍ରାୟ ୧୩।୧୪ ବଷର ପିଲାକୁ ଡାକି ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲି । ପିଲାଟି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଘରର ଦୁଆର ପାଖେ ଯାଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା ଓ ଉପରକୁ ଅନାଇ କରି ଉତ୍ତର ଦେଲା—"ପ୍ରାୟ ଏଗାର ଫୁଟ" । ମୁଁ ଯୁବକଙ୍କୁ କୌତୁକରେ କହିଲି, "ଟୋକାଟାର ଅଧା ଟିକେଟରେ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଯିବା ଆସିବା ଅଭ୍ୟାସ ଅଛି କି ନା, ତେଣୁ ତୁମ ବାଇଶ ଫୁଟରୁ ସେ ଅଧାକୁ ଖସି ଆସିଲା । ଆଚ୍ଛା, ମାପି ଥରେ ଦେଖି ନିଅ ।" ମାପି ଦେଖାଗଲା ଯେ ବ୍ୟବଧାନ ଫୁ ୧୧।୮ ଇଞ୍ଚ । ଉପାଧିଧାରୀ ଯୁବକ ସେଦିନ ମୋତେ ମୋର ଧୃଷ୍ଟତା ଲାଗି କ୍ଷମା କରିଥିବେ କି ନା କେଜାଣି; କିନ୍ତୁ ସଲଜ୍ଜ ଭାବରେ କୈଫିୟତ୍ ଦେଇ କହିଲେ, "ଆମର ଏଗୁଡ଼ାକ ପଢ଼ାଯାଏ ନାହିଁ ।" ଯାହା ପଢ଼ାଯାଏ ମୁଁ ସେପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲି । ପ୍ରଶ୍ନଟି ହେଉଛି—"ଏଠାରୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ରାଞ୍ଚିରୁ, ଲଙ୍କା ଯିବାକୁ ହେଲେ କେଉଁ ବାଟ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?" ଉତ୍ତର ମିଳିଲା—"ଏଠାରୁ କଲିକତା, କଲିକତାରୁ ବମ୍ବେଇ ଓ ବମ୍ବେଇରୁ ଲଙ୍କା" । ସେ ଯୁବକଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବା ମୋର ଏହା ସବୁ କହିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ । ଅନେକ ଯୁବକ ଯେତେବେଳେ ପାସ୍-ପାଠ୍ୟରେ ବି. ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେଉଛନ୍ତି, ସେ ଅନର୍ସରେ ସମ୍ମାନ ସହ ବି. ଏ. ପାସ୍ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଓ ବୁଦ୍ଧି ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବୁଦ୍ଧି ଯେ ଅଧିକ, ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଦୋଷ ତାଙ୍କର ନୁହେଁ, ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ।

ଆପଣମାନେ ଅଜସ୍ର ପରିଶ୍ରମ କରୁଛନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରୁଛନ୍ତି, ବିକର ବିକର ହୋଇ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଖାଉଛନ୍ତି । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ହୁଏତ ମାସରେ ପନ୍ଦରଟା ବେତ ଭାଙ୍ଗୁଥିଲେ; ଏବେ ସେହି ସ୍ମୃତି ଝୁରି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଆକ୍ଷେପ କରି, ମନକୁ ମନ କହୁଛନ୍ତି । "ଜାଣୁ ଜାଣୁ ଆମେ ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଜୀବନ ମାଟି କରି ଦେଉଛେ"; କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ଭିତରୁ କି ଉପାଦାନ ବାହାରୁଛି ? ଦରକାର ହେଉଛି ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ ପାଇବା ଭଳି ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ପରୀକ୍ଷା ବେଳେ ତାହାରି ପରୀକ୍ଷା । ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜଙ୍କ ଗୋସେଇଁ ବାପଙ୍କ ଗୋସେଇଁ ବାପ କେବେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, କେତୋଟି ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରିଥିଲେ, କେତେବର୍ଷ ବଞ୍ଚିଥିଲେ,—ଏକଥା ପରୀକ୍ଷା କଲେ, ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତିର ପରୀକ୍ଷା ହୋଇ ପାରେ, ବୁଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷା ହେବନାହିଁ । ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଦେଶରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଲୋକ ବାହାର କରି ଠିଆ କରିଦେବା । ସମୟ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ କେବଳ ଶାରୀରିକ ବଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମିଳୁଥିଲା । ତାପରେ ମିଳିଲା ସ୍ମୃତି ଶକ୍ତିର ଉତ୍କର୍ଷ ଯୋଗେ । ସେ ଯୁଗ ଚାଲି ଯାଇଛି । ପରୀକ୍ଷାର ପଦ୍ଧତି ବଦଳାଇବାକୁ ହେବ । ତାହାର ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ କମାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆପଣମାନେ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ଯେଉଁ ପିଲାଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ କରୁଛନ୍ତି, 'ସେମାନେ ଫେଲ୍ କାହିଁକି ହେବେ ? ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ପରୀକ୍ଷାର ଧରଣ ଏପରି ନ ଥିଲା କି ପିଲାମାନେ ଫେଲ୍ ହେଉ ନ ଥିଲେ; ପୁଣି ସବୁ ପରୀକ୍ଷା ଯେ କେବଳ ଲେଖାରେ ହେବ, ତା ନୁହେଁ । ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷାର ମୂଲ୍ୟ ବହୁତ ବେଶୀ । ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି କରିବା ଦିଗରେ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା ବଡ଼ ଦରକାର । ପ୍ରକୃତ ପରୀକ୍ଷା ହେଉଛି ବୁଦ୍ଧି ଖଟାଇ ସର୍ଜନା କରିବାର କ୍ଷମତା ଅଛି କି ନା ଦେଖିବା । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ବହୁକାଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ପରୀକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଫଳରେ ବୋଧ ହୁଏ ତାକୁ ଏକାବେଳକେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା କ୍ରମରେ ଏହି ପରୀକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର ।

ନୂତନ ପରିସ୍ଥିତି

ଆପଣମାନେ ଏହି ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲାରେ, ବିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପର ଠାରୁ, ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖୁଥିବେ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ଏଠାର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଜ୍ଞାନ ଯଥାର୍ଥ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠୁନାହିଁ । ମୁଁ ତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ, ଭାଷା, ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଆଦି ନାନା ବିଷୟରେ, ସମଗ୍ର ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ନୋହୁ ପଛକେ, ଏହାର ଗୋଟାଏ ଅଞ୍ଚଳ ଯେ ଠିକ୍ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଭୂଖଣ୍ଡରେ :କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରରେ ନାନା ରତ୍ନ ଥାପି ଯାଇଛନ୍ତି, ଯେଉଁଠାରେ ଗତ ପଚିଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର, ତାରିଣୀ ଚରଣ, ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ, ରାଧାମୋହନ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ପ୍ରଭୃତି ନିଷ୍ଠାପର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଭାଷାବିତ୍‌ମାନେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି, ଯାହାର ମୁଖପତ୍ର 'ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ' 'ଆଶା' ଓ 'ପ୍ରଦୀପ' ଦେଶରେ ଜାଗରଣ ବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି, ସେଠାର ଛାତ୍ରମାନେ ପଛକୁ ପଡ଼ି ଯିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ମୋ ମନେ ହେଉଛି, ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବହୁକାଳ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଭାବରେ ରହିବା । ଯେତେଦିନ ଆପଣମାନେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ନିଜର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ମାତୃଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ, ହୁଏତ ଯଥାର୍ଥ ଫଳଲାଭ ହୋଇନାହିଁ । ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଣାଯାଇଥିବା କଥା କହିଛି । ଆହୁରି ମଧ କହୁଛି ଯେ ସେହି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଆଣିବାରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ନାନା ଅସୁବିଧା, କଷ୍ଟ ଓ କ୍ଷତିରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିବ । ଜାତିର ଗଠନ ପାଇଁ ଯେତେ କ୍ଷତି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପଛୁଇବାର କଥା ନୁହେଁ । ଆପଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଉତ୍କଳଜନନୀଙ୍କ କୋଳରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି । ଏ ସୁବିଧାର ବ୍ୟବହାର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କରି ପାରିଲେ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଯିବ ବୋଲି ମୁଁ କହିପାରେ ।

ନବଯୁଗ

ତାପରେ ପୁଣି ମୁଁ କିଛି ସମୟ ପୂର୍ବେ ନବଯୁଗର ନୂତନ ସଂସ୍ଥା କଥାର ଉତ୍‌ଥାପନ କରିଥିଲି । ପରେ ସେ ବିଷୟରେ କହିବି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି । ଆପଣମାନେ ଦେଖୁଥିବେ, ପୃଥିବୀ କେତେ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି । ତିନିବର୍ଷ ତଳର ଉଦୀୟମାନ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ବିଧ୍ୱଂସକାରୀ ବାହୁବଳଜୀବୀ ଜର୍ମାନି, ଇଟାଲି ଓ ଜାପାନ ସରକାରମାନଙ୍କ ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ନାମରେ ଆଜି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶକ୍ତି ସେହି ସରକାରମାନଙ୍କ ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଉପରେ ବୀରଦର୍ପରେ ଠିଆ ହେଉଛନ୍ତି । ଶାଶ୍ୱତ ଭାରତଭୂମି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ମନ୍ଥନ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି କେତେବେଳେ ବୁଡ଼ୁଛି, କେତେବେଳେ ଭାବୁଛି । ନବଯୁଗର ନୂତନ ସଂସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦେଶକୁ ଠିଆ କରାଇବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତ ବହୁ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଆଜି ନ ହେଲେ ଭାରତ କାଲି ସ୍ୱାଧୀନ ହେବ । ଚାଳିଶ କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ଦେଶକୁ କେହି ଚିରକାଳ ହାତମୁଠାରେ ରଖି ନ ପାରେ କିମ୍ବା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପରି ଐତିହାସିକ ଗୌରବମୟ ଭୂଖଣ୍ଡର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କର ସତ୍ତା କେହି ଲୋପ କରି ନ ପାରେ ! ଯଥେଚ୍ଛାଚାରର ଶାସନର ସମୟ ଯାଇଛି । ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳର ରୁଷିଆ ବିପ୍ଳବ କଥା ଆଲୋଚନା କଲେ, ନୈରାଶ୍ୟ ଲାଗି ସ୍ଥାନ ରହିବ ନାହିଁ । ରାଜଶକ୍ତିର ପରମ୍ପରା ସତ୍ତ୍ୱେ ଭାରତ ପ୍ରକୃତରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରପ୍ରାଣ ଦେଶ । ନବଯୁଗର ନୂତନ ଗଣତନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତକୁ ମୁକ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରରୂପେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହେବାକୁ ହେବ ।

ଏକଥା ଗୁଡ଼ାକ ରାଜନୀତି ପରି ଶୁଣାଯାଇ ପାରେ । ତେଣୁ ହୁଏତ, ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଭାବୁଥିବେ, ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ମୁଁ ଏକଥା କାହିଁକି କହୁଛି ? ଆପଣମାନଙ୍କ ଏ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସଭାପତି ଭାବରେ ମୁଁ ରାଜନୀତି କଥା ଭୁଲି ଯାଇଛି ଓ ନିଜକୁ ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳର ଜଣେ ଯୁବକ ଦେଶ ସେବା ପରାୟଣ ଦୀନ ଶିକ୍ଷକ ରୂପରେ ଦେଖୁଛି । ଜାତି ଯେ ତିଆରି ହୁଏ, ହୁଏ ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳାରେ । ଜର୍ମାନୀ, ଇଟାଲି, ଜାପାନ ଯେ ଗତ ଛଅ ସାତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ଦୂର୍ଧର୍ଷ ହୋଇ ଉଠିଲେ, ତାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ ବୁଝିବେ ଯେ ସେହି ଜାତିଗୁଡ଼ିକୁ ଦୁର୍ଧର୍ଷ ହେବା ପାଇଁ ବହୁ ବର୍ଷ ଧରି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗଢ଼ା ଯାଉଥିଲା । ତୋପ, ବନ୍ଧୁକ, ଟ୍ୟାଙ୍କ୍, ଜାହାଜ, ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର କଳକାରଖାନାରେ ଯେପରି ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା, ଲୋକବଳ ସେହିପରି ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ତିଆରି ହୋଉଥିଲା । ଜର୍ମାନୀ, ଇଟାଲି ଓ ଜାପାନରେ ସେହି ସେହି ଦେଶର ଜନନାୟକମାନେ ଜାତିକୁ କୁମାର୍ଗରେ ଚଳାଇ ନେଲେ । ଭାରତର ମାର୍ଗ ଭିନ୍ନ, କାରଣ ଏହା ଏକ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣ ଦେଶ । ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଜାତି ଯେଉଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେହି ଅନୁସାରେ ନିଜ ନିଜର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗଢିବେ; ମାତ୍ର ସର୍ବଦା ମନୁଷ୍ୟ ଗଢ଼ିବାରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ, ନହେଲେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଜାତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ବୁଝାଯିବ । ଜାତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନାର ମାର୍ଗ କଣ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ତାହା ଆଉ କିଏ ଭଲ ବୁଝିବ ?

ଏଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯେ ରାଜନୀତି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ ବା ରାଜନୀତି ଚର୍ଚ୍ଚା କରା ହେବ, ତା ନୁହେଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟ କେବଳ ଶିକ୍ଷାର ମନ୍ଦିର ଓ ଦେବ ମନ୍ଦିର ପରି ପବିତ୍ର ରହିବା ଦରକାର । ଦେଶକୁ ଗଢିବାକୁ ହେଲେ ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ରୂପେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଯେପରି ହେବ ମରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପଡ଼ିବ । ସେଥିପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ବିକାଶ ଲୋଡ଼ା । ଆମ ଦେଶଟାର ଯେତେ ସୁଗୁଣ, ସୁକୀର୍ତ୍ତି ଥାଉ ପଛକେ, ଏବେ ବହୁକାଳ ଧରି ଚିନ୍ତା ଶକ୍ତି ଜଡ଼ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବୁଦ୍ଧ, ଶଙ୍କରଙ୍କ ଯୁଗ ଆଉ ନାହିଁ । ଏ ଦେଶରେ ଆମେମାନେ ପ୍ରତିଭା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରତିମାର ପୂଜା ବେଶି କରୁଛେ । ତୃଣାଦପି ସୁନୀଚ ହୋଇ ଭକ୍ତି ଭାଜନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଦରୁ ଧୂଳି ନେଇ ପାଟିରେ ଲଗାଉଛେ, ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଳୁଛେ । ଦିନେ ରୁଷିଆରେ ଏପରି ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସ୍ୱରୂପ ସାରା ରାଷ୍ଟ୍ରରୁ ଦେଉଳ, ଦିଅଁ ଦେବତା ଏକାବେଳକେ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ତାହା କେତେ ଦୂର ସମୀଚୀନ ହୋଇଛି ଭବିଷ୍ୟତ ଇତିହାସ ଲେଖକ ଓ ସମାଜ-ବିଜ୍ଞାନ ବିତ୍ କହିବେ । ମୋର କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ପରିସ୍ଥିତି ହୋଇଛି, ସେଥିରେ ଜମିଦାର ତୁଣ୍ଡରେ ଶୁଣାଯାଉଛି—'ମୁଁ ଜମିଦାରି ପ୍ରଥାର ବିରୋଧୀ । ଖାତକମାନଙ୍କୁ ଋଣଜାଲରୁ ମୁକ୍ତ ଦେବା ଭାର ସାହୁକାର ହାତରେ ପଡ଼ୁଛି; ଚୋରାବଜାର ଲୋପ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସାୟରେ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ଲାଭ କରୁଥିବା ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଠିଆ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଯେତିକି କଳାକୁ ଧଳା, ଧଳାକୁ କଳା କରି ପାରନ୍ତି ସେହିମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରେ ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚାର କରିବା ଭାର ପଡ଼ୁଛି । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ପ୍ରତିକାର ଆବଶ୍ୟକ, ସେ ପ୍ରତିକାରର ପ୍ରତିଜ୍ଞା-ବୀଜ କୋମଳମତି ଶିଶୁ ପ୍ରାଣରେ ବାଲ୍ୟ ବୟସରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପୋତିବା ଦରକାର ।

ଭାରତ ଜାତୀୟତା ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ

ମୁଁ ତ କହୁଥିଲି ଯେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ରୂପେ ପୃଥିବୀର ରାଷ୍ଟ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ଠିଆ ହେବ; କିନ୍ତୁ ତା ଲାଗି କଣ ଆମର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ବୁଡ଼ିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ ? ଆପଣମାନେ ଦେଖିଥିବେ ଯେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଅଧୋଗତି ବାଟରେ ଚାଲିଛି । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଯେବେ ଯେତେ ଅଙ୍ଗ ରହିବ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ତିଷ୍ଠିଲେ କରିବ । ଓଡ଼ିଆ ଓଳିଏ ଖାଇଲେ ଓଳିଏ ଅନାହାରରେ କଟାଉଛି; ପିଠିରେ ଖଣ୍ଡିଏ କନା ପକାଇବାକୁ ପାଉନାହିଁ । ଦେଶର ପ୍ରାକୃତିକ ସଂପଦ ସବୁ ହୁଏତ ମାଟି ତଳେ ବା ବନ ପର୍ବତରେ ଲୁଚି ରହିଛି, କିମ୍ବା ପଦାକୁ ଜଣା ପଡ଼ିଲେ ବିଦେଶୀ ହାତରେ ପଡ଼ୁଛି । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କିଛି ବୁଝି ପାରିବା ଭଳି ଓଡ଼ିଆ ହାତରେ ନାହିଁ । କାହାରି ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ରଖି ମୁଁ ଯେ ଏ କଥା କହୁଛି, ତା ନୁହେଁ । ଜଗତରେ ଯଦି କୌଣସି ନୀତି ଶାଶ୍ୱତ ହୋଇ ରହେ, ତାହା ହେଉଛି ନିଜେ ବଞ୍ଚ ଓ ଅନ୍ୟକୁ ବଞ୍ଚାଅ । ମାତୃଭୂମି ଯାହାକୁ ଯେଉଁଠାରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ତାର ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଯୋଗାଇ ରଖିଛି । ଆମ ଦେଶର ପିଲାମାନେ ଅତି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଦାର୍ଶନିକ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, କପାଳକୁ ଠୁକି ରହୁଛନ୍ତି, ମନକୁ ମନ କହୁଛନ୍ତି—“ଆର ଜନ୍ମରେ ଦେଇନାହିଁ, ଏ ଜନ୍ମରେ ପାଇବି କିପରି ?” ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆପଣମାନେ ତ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଈଶ୍ୱର ଆସି ଆମ ଘରେ ଘରେ ବୁଲି ଆମ ପାଇଁ ଭାତ ରାନ୍ଧି ବାଢ଼ିବେ ନାହିଁ, ଆମ ବିଲରେ ହଳ ଧରି ଚଷିବେ ନାହିଁ ! ଉତ୍କଳ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ପରାକ୍ରମୀ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏ କଥାଟା ଆପଣମାନେ ପାଠ୍ୟ ବହିରୁ ଘଟାଉଥିବେ । ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଓ ପରାକ୍ରମୀ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଶିଖାଉ ଥିବେ, ବାକ୍ୟର ପଦାନ୍ୱୟ ପଚାରୁଥିବେ, କ୍ରିୟାର କାଳ ବୁଝାଉଥିବେ; କିନ୍ତୁ ଅତୀତ ଯେ ପୁଣି ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ, ସେ ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏତ ଗୁରୁଗୁରୁଣୀଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ପାରୁନଥିବେ । ମୁଁ ବଡ଼ ସାହସରେ ଆପଣମାନେ ପାରୁ ନ ଥିବେ ବୋଲି କହି ଦେଉଛି । ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବେ । ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର କହନ୍ତି—‘ଧୂମାତ୍ ବହ୍ନିଃ’ । ଅତଏବ ଯେଉଁଠାରେ ଧୂଆଁ ନାହିଁ ସେଠାରେ ନିଆଁ ନାହିଁ ବୋଲି ଧରି ନେବାକୁ ହୁଏ । ମୁଁ କେବଳ ସେହି ଯୁକ୍ତିରେ ଗୋଟାଏ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଆକ୍ଷେପର କଥା କହି ପକାଉଛି ।

କାର୍ଯ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ

କହୁଛି, କାରଣ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି; ଯାହା ଅନୁଭବ କରୁଛି ତାହା ଲୁଚାଇ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ମୁଁ ତ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଯେ ଜାତି ଆପଣମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରାଥମିକ ପାଠଶାଳାରେ ପ୍ରଥମେ ଓ ତାପରେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗଢ଼ା ହେଉଛି । ସେହିଠାରେ ହିଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଭବିଷ୍ୟତ ଜାତିର ବୀଜ ବପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଆପଣମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଦିନେ ଯାହା କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ନିଜ ନିଜ ଦୁର୍ଲଭ ଜୀବନକୁ ଧୂଳିସାତ୍ କରି ପୁଣି ଏ ନବଯୁଗର ନବୀନ ସଂସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ତାହା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆପଣମାନେ ଏବେ ଯେତେ ଦୀନ ଦରିଦ୍ର ଭାବରେ ଥାଆନ୍ତୁ ପଛକେ, କାର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗୌତମ, ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିମୁନିମାନଙ୍କ ବଂଶଧର । ମୁଁ ମାନୁଛି, ଜାତି ଆପଣମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହିଁ । କେବଳ ଯେ ଏହି ଓଡ଼ିଶାରେ କରୁନାହିଁ, ତା ନୁହେଁ । ଘର କଣରେ ବସି ଧୀର ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଯେ ଯେତେ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ପଛକେ, ତାହା କାହାରି ଦୃଷ୍ଟିରେ ସହଜରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଜାତି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବିହିତ

ସମ୍ମାନ ନ ଦେଉ, ଆଜି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଯିବାକୁ ହେବ ।

ତେବେ ଆପଣମାନେ କହିବେ, ଜାତି ଆମକୁ ବିହିତ ସମ୍ମାନ ନ ଦେଲେ ନଦେଉ, ଅଥଚ ମୁଠାଏ ଦାନା ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ ଯେ ଏ'ପିଣ୍ଡ ରହନ୍ତା ସେଥିପାଇଁ ଆମ ପିଣ୍ଡ ଉଚିତ ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ କରୁନାହିଁ । ତେବେ ଆମେ କାହିଁକି ପ୍ରାଣପାତ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବୁ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ପାର୍ଥିବ ବିଚୃରରେ ଆପଣମାନେ ଏକଥା କହିଲେ ଅସଙ୍ଗତ ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଦେଶର ପରିସ୍ଥିତି ଯେପରି ହୋଇଅଛି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବେତନ ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେଲେ ହୁଏତ ନୂଆ ନୂଆ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ, ନୋହିଲେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉଠାଇ ଦେଲେ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥକୁ ବଢ଼ାଇବାରେ ବିନିଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ବେତନର ହାର ହୁଏତ ଟିକିଏ ଚଳିବା ମାଫିକ୍ ହୋଇଛି । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅତି ଶୋଚନୀୟ । ଏବେ ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମାସିକ ବେତନର ସର୍ବନିମ୍ନ ସୀମା ଟ୭୍ୟରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ତା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ମାସକୁ ଟ୪।୫୲ ପାଉଥିଲେ । ଶ୍ରମିକ ହିସାବରେ ଦେଖିଲେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଜୁରି ଗାଁ ଗଉଁଟିଆ ଓ ଅଫିସ ଚପରାଶି, ଏପରିକି ମୁନିସିପାଲିଟି ମେହେନ୍ତରଙ୍କ ଠାରୁ କମ୍; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶ୍ରମିକ ନୁହନ୍ତି । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କରି ଜାତିକୁ ଉଠାଇବାକୁ ହେବ । ସୁଖ ସଂପଦ ଭୋଗିବା ଆଉ କାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଥାଉ, ଶିକ୍ଷକ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଜାତୀୟ ମନ୍ତ୍ର ସାଧକ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ମନ୍ତ ହେବ— "ଶରୀରଂ ବା ପାତୟେତ୍, ମନ୍ତ୍ରଂ ବା ସାଧୟେତ୍ ।"

ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବେତନ

ତେବେ ହୁଏତ ବେଶୀ ଦିନ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଏତେ ଶରୀରର ପାତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଭାରତ ସରକାର ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି ତାହା ସବୁ ଦିଗରୁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଆଖ୍ୟାର ଅର୍ହ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେଥିରେ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମଧ୍ୟବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସମେତ ଶିକ୍ଷକସମାଜକୁ ଅଧିକ ବେତନ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ସାଧାରଣ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବେତନର ସୋପାନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ମାସିକ ଟ୩୦୲ରୁ ଟ୫୦୲ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ହାରାହାରି ବେତନ ମାସିକ ପ୍ରାୟ ଟ୭୫୲ ହେବ । ଏହା ଛଡ଼ା ମାଗଣା ରହିବା ଘର ଓ ଆନ୍ୟାନ୍ୟ କେତକ ସୁବିଧାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରାଯାଉଛି । ସେ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ମିଳିପାରେ ।

ତଥାପି କେବଳ ବେତନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ, ଆପଣମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ସହଜରେ ଯେ କଟିଯିବ, ମୋର ସେ ଧାରଣା ହେଉନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପବେତନର ହାସ୍ୟାସ୍ପଦତା ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ପରିସ୍ଥିତି ସହିତ ତୁଳନା କରୁନାହିଁ । କେବଳ ଜାଣିବା ଲାଗି ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଗରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଂଖ୍ୟା ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଛି । ୧୯୧୪ ମସିହାରେ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ହାରାହାରି ମାସିକ ବେତନ ପ୍ରାୟ ଟ୮୮୲ ଥିଲା । ତାହା ନିହାତି ସାମାନ୍ୟ ହେବାରୁ ତାକୁ ବଢ଼ାଇ ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ମାସିକ ଟ୪୪୦୲ରେ ରଖାଗଲା । ମୁଁ ଠିକ୍ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଶୁଣିଛି, କେତେକ ବର୍ଷ ତଳେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଡ. ପି. ସାହେବ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଡିରେକ୍ଟର ଥିଲେ, ସେ ଏ ଦେଶକୁ ବିଲାତର କୌଣସି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ପଦରୁ ଆସିଥିଲେ । କେବଳ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ କାହିଁକି, ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଦେଶରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବେତନ ହାର ବହୁତ

ବେଶୀ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ଏହା ମାସିକ ଟ ୨୨୫୯, ଜର୍ମାନରେ ଟ୨୭୪ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରେ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ କମ୍ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମାସିକ ଟ୧୪୮୯ । କିନ୍ତୁ କଥା ହେଉଛି ଯେ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥାର ବିଚାର କେବଳ ଏହି ବେତନ ହାରରୁ କରିଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେଡ଼େ ବାଉଁଶକୁ ସେଡ଼େ ପୋଲ । କି ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ, କି ଗ୍ରେଟ୍-ବ୍ରିଟେନ୍, କି ଜର୍ମାନି, କି ଫ୍ରାନ୍ସ ସବୁଠାରେ ବ୍ୟୟର ହାର ଆମ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ବହୁତ ବେଶି । ସେ ସବୁ ଦେଶରେ ବେତନ ହାର ଉଚ୍ଚ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଏହି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ଆପଣମାନେ ଯେ ଅଳ୍ପ ବେତନରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବାକୁ କହୁଛି, ସେ କଥା ଅବଶ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଠିକ୍; କିନ୍ତୁ ମୋ ଯୁକ୍ତିଟା ପୂରାପୂରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନୁହେଁ । ଦେଶର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ବେତନର ହାର ନିର୍ଭର କରିବ । ତେବେ ଆପଣମାନେ ସ୍ୱତଃ ପଚାରିବେ, "ଯଦି ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ଆମ ଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟୟଭାର ବେଶୀ, ତାହାହେଲେ ଆମ ଦେଶର ବଡ଼ଲାଟ, ଛୋଟଲାଟ, ଜଙ୍ଗିଲାଟ, ଏପରିକି ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ପରିଷଦର ସଦସ୍ୟମାନେ ସୁଦ୍ଧା, ବିଲାତର ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବେତନ କାହିଁକି ପାଉଛନ୍ତି ?" ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ କେବଳ କହିବି ସେ ସବୁ କଥା ପରାଧୀନ ଦେଶକୁ ସମ୍ଭାଳିବାର ଗୋଟାଏ ପ୍ରହେଳିକା । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଆପଣମାନେ ଦେଖିବେ ଆମ ଏଠାରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗୀୟ ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେତନ ବିଷୟରେ ପ୍ରଭେଦ ବହୁତ ବେଶୀ । ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ହାରାହାରି ବେତନର ପ୍ରାୟ ଅଶୀ ଗୁଣ ହେଉଛି ତାଙ୍କ ବେତନ ।

କେବଳ ଏହି ତୁଳନାଟା ଆପଣମାନଙ୍କୁ ହୁଏତ ବାଧନ୍ତା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଖାଲି ଏତିକି ତୁଳନା କରି ରହିଗଲେ କଥାଟାର ଗୋଟିଏ ପାଖ ମାତ୍ର ଦେଖାଯିବ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ନିଜେ ଶିକ୍ଷକ ନୁହନ୍ତି, ପରିଚାଳକ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ପରିଚାଳନା ନାମରେ ଦୁଇଟି ଶାଖା ରହିଛି । ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ଏଣୁତେଣୁ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ସଂଖ୍ୟା ଶୁଣାଇଛି ଓ ତାର ଉପରେ ତୁଳନା ଗତି ଦେଖାଇଛି । ଏ ସଂଖ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ ଅବିକଳ ଠିକ୍ ନ ହୋଇପାରେ । ସବୁ ପ୍ରକାର ସଂଖ୍ୟା ଠିକ୍ ଭାବରେ ହୁଏତ ମୋତେ ମିଳିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ସବୁ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଦେଉଛି ତାହା ଠିକ୍ ସଂଖ୍ୟାଠାରୁ ବେଶୀ ଭିନ୍ନ ନ ଥିବ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାରି କୌତୂହଳ ହେଲେ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶର ବିବରଣୀ ଘାଣ୍ଟି, ଓଲଟାଇ ନିଜେ ତଥ୍ୟ ଓ ସଂଖ୍ୟା ସଂଗ୍ରହ କରି ତୁଳନା କରି ପାରନ୍ତି ।

ମୋତେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ସାରିବାକୁ ହେବ । ବୋଧ ହୁଏ ଆପଣମାନେ ଅନୁଭବ କରୁଥିବେ, ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ବହୁତ ସମୟ ନେଲଣି । ତା ଭିତରୁ ହୁଏତ କିଛି କେବଳ ଅବାନ୍ତର କଥା କହି, ଅର୍ଥାତ୍ ଇତର ଭାଷାରେ ଚଷ୍ଟ କୁଟି ଆପଣମାନଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ବହୁତ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିବି । ପୁଣି ହୁଏତ ଆପଣମାନଙ୍କ ମନକୁ ନ ଘେନିବା ଭଳି କୌଣସି କୌଣସି କଥା କହିଥିବି । ସେଥିପାଇଁ କ୍ଷମା ମାଗିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ଅଛି ? ତେବେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ପରିଚାଳନା, ଏ କରେ ବିଭାଗର ତୁଳନା କଥା କହୁଥିଲି । ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କେତେଗୋଟି ଦେଶର ଏ ଉଭୟ ବିଭାଗର ବ୍ୟୟ ହିସାବ ଏଠାରେ ଦେଉଛି । ଏ ହିସାବରେ ଶିକ୍ଷା ଶାଖାର ବ୍ୟୟ କେବଳ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବ୍ୟୟ, ମଧ୍ୟ, ଉଚ୍ଚ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବ୍ୟୟ ଏଥିରେ ମିଶିନାହିଁ । ଯେଉଁସବୁ ସଂଖ୍ୟା

ଏଠାରେ ଦେଉଛି ସେଥିରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ମୋଟ ବ୍ୟୟ ଟ୧୦୦/ ଭିତରୁ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାବଦରେ କେତେ ଓ ପରିଚାଳନାରେ କେତେ ଦେଖାଉଛି ।

ଦେଶ		ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ	ପରିଚାଳନା
ଇଂଲଣ୍ଡ ଏବଂ ଉଏଲ୍‌ସ	୧୦୦	୬୭·୬	୪·୨
ଆୟର୍‌ଲଣ୍ଡ	୧୦୦	୬୬·୭	୩·୧
ଉତ୍ତର ଆୟରଲଣ୍ଡ	୧୦୦	୬୬·୬	୪·୫
କାନଡ଼ା	୨୦୦	୭୬·୭	୪·୫
ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ	୧୦୦	୬୭·୫	୨·୫
ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା	୧୦୦	୪୦·୧	୧·୨
ନିଉଜିଲଣ୍ଡ	୧୦୦	୪୭·୬	୨·୨
ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ	୧୦୦	୫୮ ୪	୪ ୧

ଏ ସବୁ ଦେଶମାନଙ୍କ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା କଥା ତୁଳନା କଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା-ବିଭାଗର ମୋଟ ବ୍ୟୟ ଟ୧୦୦/ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଛି ଶତକଡ଼ା ୪୪·୧ ଓ ପରିଚାଳନାରେ ଶତକଡା ୧୦·୫ । ଏହା ହିଁ ହେଉଛି ଆମମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଗତି । ମୁଁ ଯେଉଁ ସବୁ ଦେଶ କଥା କହୁଛି ସେଠାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଥିବା ଅର୍ଥର କୋଡ଼ିଏ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ମାତ୍ର ପରିଚାଳନାରେ ଯାଉଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯାଉଛି ଚାରିଭାଗରୁ ଭାଗେ । ଦେଉଳଠାରୁ ମୁଖଶାଳା ବଡ଼ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଏଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ କାହାରି କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । ପରିଚାଳନାର ପ୍ରଣାଳୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ସହିତ ସମାନ ରଖିବା ହୁଏ ତ ଏପରି କରାଯାଇଛି । ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମାସକୁ ହାରାହାରି ବେତନ ଟ୪୪୦/ ପାଉଥିବା ବେଳେ ସେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ମାସକୁ ଦୁଇହଜାରରୁ କମ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବେତନର ପ୍ରାୟ ଚାରିଗୁଣ ପାଆନ୍ତି । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ଏହି ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେଉଛି ପାଞ୍ଚଗୁଣ ଓ ଜର୍ମାନିରେ ପ୍ରାୟ ଛଅଗୁଣ । ଫ୍ରାନସ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ଅବସ୍ଥା; କିନ୍ତୁ ଆମ ଓଡିଶା ବେଳକୁ ତାହା ହୋଇ ଯାଉଛି ଅଶୀଗୁଣ । ଆପଣମାନଙ୍କର କ୍ଷୀଣ ସୌଧ ଉପରୁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦଧିନଉତିରେ ଚୂର ହୋଇ ଯାଉଛି ।

କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଦୁଃଖିତ ବା ବିବ୍ରତ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଯାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଛି ସବୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଦର୍ଶରେ ବା ରାଜନୀତିକ କାରଣ ଯୋଗେ ଘଟିଛି । ଗତ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମ ଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଦୁଇ ଶାଖା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଆତଙ୍କମୟ ଆର୍ଥିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଖସାଇ ଅଣା ଯାଇଛି । ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ଆଜି ଯାହା ହୋଇନାହିଁ । କାଲିକି ହେବ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହି ଯାଇଛି ଯେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଯେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଆଦର୍ଶରେ ଏଣିକି ପୃଥିବୀ ପରିଚାଳିତ ହେବ । ବନରେ ଗୋଟାଏ ସିଂହକୁ ମାନି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶୃଗାଳ ଚଳନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ତ ଶୃଗାଳ ନୁହେଁ, କି ଧନିକ ବା କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ସିଂହ ନୁହେଁ । ଦେଶରେ ଦୀନ ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ସରକାର ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ଏହି ଦୁଇମାସ ଭିତରେ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ ତାହାର ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ଦେଇଛି । ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦରିଦ୍ର ନିରନ୍ନ କଙ୍କାଳମୟ ଲୋକଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ହାତରେ ଶାସନଦଣ୍ଡ ଥରେ ଧରିଲେ ବାଡ଼େଇପିଟି, ଭାଙ୍ଗିରୁଜି, ମାଡ଼ିମକଚି, ଦଳି ଚକଟି ସବୁ ସମାନ କରିଦେବେ । ସେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ମୋ ପରି ଲୋକଙ୍କର ଆପତ୍ତି ଓଜରର ମାତ୍ରା ବହୁତ କମିଯିବ ।

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା

ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେତିକିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ଏ ଯୋଜନା ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ନିଷ୍ଠା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଦରକାର । ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷି କହିଛନ୍ତି, "ସତ୍ୟେନ ଧ୍ରୀୟତେ ଜଗତ୍ ।" ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରୁ ଓ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆମ ଏ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସତ୍ୟ ଆକସ୍ମିକ ଛୁଟି ନେଇ ଯାଇଛି; ନ୍ୟାୟ ଲୁଚି ରହିଛି । ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ଯୋଜନା କରି ଏ ସବୁ ମାନବିକ ଗୁଣର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ହେବ । କେହି ନିରକ୍ଷର ରହିବେ ନାହିଁ । ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତି ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦରୁ ତାର ଭାଗ ଦିଆଇ ଦେବେ । ଦିନେ ଏ ଓଡ଼ିଶା ଧର୍ମର ଗୋଟିଏ ବିଶାଳ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । ଚଣ୍ଡାଶୋକ ଏହି ଉତ୍କଳଜନନୀଙ୍କ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଥିଲେ । ଏହି ଉତ୍କଳର ନରପତି ପ୍ରତାରରୁଦ୍ର ଦେବ ରାଜସିଂହାସନ ବର୍ଜନ କରି କୌପୀନ ପିନ୍ଧି ବୈଷ୍ଣବ ପାଲଟି ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଓ ସେହିପରି ଆହୁରି ନାନା କାରଣ ଯୋଗେ ମନୀଷୀମାନେ କହନ୍ତି, "ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ପବିତ୍ର ଦେଶ ।" ଏହି ପବିତ୍ର ଦେଶର ଦାୟାଦ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଘରେ ଘରେ, ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଗଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ମୋର ମନେ ହେଉଛି ଏହି ସଂକଳ୍ପରେ ଆପଣମାନେ ଆଜି ଏ ସମ୍ମିଳନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି ।

ମାତ୍ର ଏତିକିରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାରି ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ-ଶିକ୍ଷା-ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରିବା ଉଦ୍ୟମ ସେ ସମୟର ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ତାହା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସରକାରର ଆକାର ପ୍ରକାର ବଦଳିଗଲା । ଏ ମଧ୍ୟରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛନ୍ତି । ଏ ଦିଗରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ପଥ ଦେଖାଇବା ଦରକାର । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡିରେକ୍ଟର ମହାଶୟ ଆଜି ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାକୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ସେ ଅନୁରୋଧ ଆପଣମାନଙ୍କ ତରଫରୁ କରୁଛି ବୋଲି ଧରା ହେବ । ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିନ ଆପଣମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ପାରିଲେ, ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହାର ଜନ୍ମ ହେଲା ବୋଲି ମୁଁ ଧରି ନେବି । ମୋର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା, ଶରଦିନ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଆପଣମାନଙ୍କ ପରି ବିଶାଳ ଶିକ୍ଷକ ବାହିନୀଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଦୁର୍ଗମ ପଥରେ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହେଉ ।

ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ

(ଦଶମ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ)

ସ୍ଥାନ—ଗୌତମୀ
ତା ୧୩ । ୬ । ୧୯୫୧

ଆଜି ଆପଣମାନେ ଏହି ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରାଥମିକ-ଶିକ୍ଷକ-ସମ୍ମିଳନୀରେ ଦଶମ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ମୋତେ ସଭାପତି କରିବାକୁ ଟାଣି ଆଣିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ବିବେକ ଓ ମୋର ଦୁର୍ବଳତା କି ମୁଁ ବୁଝି ପାରିନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କର ମୋତେ ସଭାପତି କରି ଆଣିବା ନିଷ୍ପତ୍ତି ଠିକ୍ କି ଭୁଲ୍ ତାହା ଆପଣମାନେ ବିଚାର ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିବେ । ଆପଣମାନଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା କରିବା ଦ୍ୱାରା ମୋର ଦୁର୍ବଳତା ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେ । ଦୀର୍ଘ ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ମୁଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲି । ସେହି ଭାବରେ ମୋର ଆପଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝିଛି । ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ଅଷ୍ଟମ ଏମ୍. ଏ । ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ବି. ଏ. ପଢୁଥିଲି ସେତେବେଳେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଯେତେ ଥିଲା, ଆଜି ତାହା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସାହେବମାନେ ମୋର ଏକ ଆବୃତ୍ତି ଶୁଣି କହିଥିଲେ, "ତୁମେ ଆମ ଅପେକ୍ଷା ଇଂରେଜୀ ବେଶି ବୁଝ ।" ସେତେବେଳେ ମୋତେ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟରର ପଦ ଯାଚି ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲି । ମୁଁ ଚାକିରି କରିଥିଲେ ପାଞ୍ଚଶହ; ସାତଶହ ଟଙ୍କା ପେନ୍‌ସନ୍ ପାଉଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୁଁ ଅଳ୍ପ ଟଙ୍କା ପାରିଶ୍ରମିକ ନେଇ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲି । ମୁଁ ଜଣେ ପୌଢ଼, ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଭାବରେ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ପାରିନାହିଁ ।

ଆପଣମାନେ ବେତନ କମ୍ ପାଉଛନ୍ତି । ଏପରିକି ପିଅନ, ଚପରାଶିଙ୍କଠାରୁ ସୁଦ୍ଧା କମ୍ ପାଉଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କର ଦରମା ବୃଦ୍ଧି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ମୁଁ କହୁଅଛି କି ମାସକୁ ବାଇଶହଜାର ଆଠଶହ ଟଙ୍କା ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ ବଡ଼ଲାଟ ଭାବରେ ପାଉଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ କହିଥିଲେ ଯେ କାହାରି ଦରମା ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କାରୁ ବେଶି ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ତାହା ହେଉନାହିଁ ।

ଆଜିକାଲି କୃଷି ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, କଳାପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କଖାରୁ, ଆଳୁ, ବାଇଗଣ, ଚିତ୍ର ଓ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଥୋଇ ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଉଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଯଦି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ହୁଅନ୍ତା । ତେବେ ଆପଣମାନେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଜିଲ୍ଲା-ୟୁନିୟନ୍‌ର ଭୂତପୂର୍ବ ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଆଣି ଥୁଅନ୍ତେ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଥୋଇଲେ ଆପଣମାନେ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ପାଆନ୍ତେ, ସେହିପରି ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଥୋଇଲେ ହୁଏତ ପାଞ୍ଚ ପଇସା ପାଇ ପାରନ୍ତେ ।

ଯେଉଁମାନେ ଆପଣଙ୍କର କୃତି ଛାତ୍ର ସେହିମାନେ ତ ଆଜି ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା । ସେହିମାନଙ୍କଠାରେ କି ଅଭାବ ରହୁଛି, ଆପଣମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନରେ କି ତ୍ରୁଟି ରହୁଛି, ଶିକ୍ଷା ବିଧାନରେ କି ଦୋଷ ଅଛି ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଉଚିତ ।

ଗୋଟିଏ କଥା—ବାଡ଼ି ବାଇଗଣ ଓ ପୋଥି ବାଇଗଣ । ଆପଣମାନେ ବାଡ଼ି ବାଇଗଣ କରି ନ

ପାରୁ ଥିବାରୁ କିଛି ହେଉନାହିଁ । ସେହିପରି ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା—ବହିରେ ପଢ଼ା ଯାଉଛି, ନେତାମାନେ କହୁଛନ୍ତି — ମାତ୍ର କେହି ଅନୁଭବ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଦେଶ ଯଦି ନ ବୁଝିଲା ତେବେ କେହି କହିଦେଲେ ହେବ କି ?

ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବା ଆଗରୁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଥିଲା । ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ତ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଜନ୍ମି ନ ଥିଲେ । ବିନା ଗାନ୍ଧୀରେ ସିଂହଳ କିପରି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଲା ?

ଇଂରେଜମାନେ ଏ ଦେଶକୁ ଶାସନ କରିବାକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ, ଆସିଥିଲେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ ଲଗାଇ, ବେପାର ଭଲ କରି ନ ପାରି, ଦେଶକୁ ଶାନ୍ତିରେ ରଖି, ବେପାର ଭଲ ଭାବରେ ଚଳାଇବାକୁ ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆ-କମ୍ପାନୀ ଏ ଦେଶର ଶାସନ ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ । କମ୍ପାନୀ ବେପାର ଭଲ ଚଳାଇ ପାରିଲା ସତ; ମାତ୍ର ଶାସନ ଚଳାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆ-କମ୍ପାନୀ ହାତରୁ ଏ ରାଜ୍ୟ ନେଲେ । ଆଜି ସେହି ବେପାର ଲାଗି ରୁଷିଆ ଓ ଆମେରିକା ଭିତରେ ଟଣା ଓଟରା ଚାଲିଛି । ଆମ ଦେଶରେ ପୋତାଧନ ବହୁତ ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି, ମାତ୍ର ସେ ପୋତା ଧନକୁ କାଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ବିଦେଶୀ ମୂଳଧନକୁ ଆହ୍ୱାନ କରାଯାଉଛି । ଇଂରେଜ ଏ ଦେଶ ଶାସନ କରିବା ସୂତ୍ରରେ ବେତନ ଓ ପେନ୍‌ସନ୍ ବାବତରେ ଗୋରା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଦେବା ଲାଗି ମୋଟେ ଆଠ କୋଟି ଟଙ୍କା ନେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବେପାର ବଣିକଦ୍ୱାରା ଆମକୁ ବିଦେଶୀ ଜିନିସ ଯୋଗାଇ ଏକଶହ ଅଶୀ କୋଟି ଟଙ୍କା ଶୋଷଣ କରି ନେଉଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାସମର ପରେ ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଏଦେଶରେ ଶାସନ କରିବା ଓ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ଦୁଇଟାଯାକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଚଳାଇବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ବିଜ୍ଞ ବଣିକଜାତି ହିସାବରେ ଏକଶହ ଅଶୀକୋଟି ଶୋଷଣ କରିବାର ସୁବିଧା ହାତରେ ରଖି ଆଠ କୋଟି ଟଙ୍କାଟା ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ତାହା ଫଳରେ ଦେଶର ଶାସନ କଂଗ୍ରେସ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା । ସୁତରାଂ ଆମ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବିଦେଶୀ ମୂଳଧନ ଆହ୍ୱାନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ, କାରଣ ଇଂରେଜଙ୍କର ଆର୍ଥନୀତିକ ଶୋଷଣ ବଜାୟ ରଖିବା ଦରକାର । ଏହାର ଆଉ ଏକ ମୂଳ ହେତୁ ରହିଛି । ଏକଶହ ଅଶୀକୋଟି ଟଙ୍କା ଏ ଦେଶରୁ ନ ଗଲେ ଆଠ କୋଟିତକ ଏ ଦେଶରେ ରହିବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେହି ଏକଶହ ଅଶୀ କୋଟି ଟଙ୍କା କିପରି ସୁରକ୍ଷିତ ହେବ ତାହା ସରକାର ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି । କାରଣ କମନ୍‌ଉଏଲ୍‌ଥ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ରହିଛି । ଭାରତ କମନ୍‌ଉଏଲ୍‌ଥ ଭିତରେ ଅଛି, ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା କି ନାହିଁ ଜଣା ପଡ଼ୁନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷକମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ । ଥରେ ଗାଲିଲିଓ କହିଥିଲେ, ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପାଖରେ ବୁଲୁଛି । ଏଥିଲାଗି ସେ ଦେଶର ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ ବୋଲି ଡାକିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ନିଜ ମତରୁ ତିଳେ ହେଲେ ଟଳିଲେ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଶିକ୍ଷକମାନେ ସରକାର ପାଖରେ ଅନୁଗତ ହେଲେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗତ ଶିକ୍ଷା ତାହାର ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବା ଉଚିତ । ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷା ଦେବେ ସେମାନେ ସରକାରଙ୍କର ଅଧୀନରେ ନ ରହନ୍ତୁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ସରକାରୀ କଲରେ ଥିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ହୁଏ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ନୂଆ ରାଜନୀତିକ ଦଳ ଗଢ଼ା ଯାଉଛି, ସେ ଦେଶରେ କ୍ଷମତା ପୀଠରେ ଆସୀନ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିକୁ ନିଜର ହାତବାରିସୀ

ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବସୁଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ଦେବାକୁଗଲେ ଜର୍ମାନୀ, ଜାପାନ, ସ୍ପେନ୍, ଇଟାଲୀ ଓ ଓ ରୁଷିଆ କଥା କୁହାଯାଉଛି । ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କ ସମୟରେ ଜର୍ମାନୀରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କରେ ହିଟ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେହିପରି ଇଟାଲୀରେ ମସୋଲିନିଙ୍କର ସ୍ପେନ ଓ ରୁଷିଆରେ ଫ୍ରାଙ୍କୋ ଓ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ଙ୍କର କୁହାଯାଉଛି । ଜାପାନରେ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କ ଲାଗି ପିଲାମାନେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ଶିଖୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ୍ୟରେ ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି-ପୂଜାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିପୂଜା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ-ପୂଜା ଏକ କଥା ନୁହେଁ । ଏ ଦେଶରେ ଇଂରେଜ ଥିବା ସମୟରେ ଆପଣମାନେ ରାଜା ଜର୍ଜଙ୍କର ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୃହରେ ରଖି ଫୁଲମାଳରେ ଭୂଷିତ କରୁଥିଲେ । ଉଦାହରଣ—

ଗାଅ ସର୍ବେ ହର୍ଷଭରେ ବାଜ ବାଦ୍ୟ ବାଜରେ,
ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ଶ୍ରୀ ଜର୍ଜ ପଞ୍ଚମ
(ଆଜି) ରାଜ ରାଜ ରାଜରେ ॥
ତରଳ ଫେନିଳ ଲହରୀ ତୋଳି
ମହୋଦଧି ଗାଉ ଜର୍ଜ-ମେରୀ
ବନେ ବନେ ପିକ-ସମାଜଗାଉ
ମଧୁର କୂଜଲ ବ୍ୟାଜରେ ॥
ସ୍ୱରଗରୁ ହେଉ କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି,
ପଡ଼ୁ ବିଶ୍ୱରାଜ ଅମୃତ ଦୃଷ୍ଟି
ସୁଚିର ଜୀବନ ଲଭନ୍ତୁ ରାଜା
ରାଣୀଭବ-ରାଜ୍ୟରେ ॥

[ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ— ବାଣୀଭୂଷଣ ୰ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ]

ଏବେ ଆମ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ପରେ ଆପଣମାନେ ରାଜା ଜର୍ଜଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନେହେରୁ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତୀୟ ନେତା ଓ ଶାସକମାନଙ୍କୁ ଉପାସନା କରିବା ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଉଛନ୍ତି । କାଲି କଂଗ୍ରେସ ରାଜତ୍ୱ ଯାଇ ଯେବେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ରାଜତ୍ୱ ଆସେ ତେବେ କଣ ଆପଣ ଷ୍ଟାଲିନ୍ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତାଙ୍କ ଚିତ୍ର ରଖି ପିଲାଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଇବେ ? ଏହା କଣ ଶିକ୍ଷା ? ଏହା କଣ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ? ଆପଣମାନେ କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଦଳର ହାତବାରିସୀ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଶିକ୍ଷାସଂଘ ଗଢ଼ି ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ପରିଚାଳନା କରିବାର ଭାର ସେହି ସଂଘ ହାତରେ ଦେଇ ଦେବାକୁ ଦାବୀ କରନ୍ତୁ । ବଶିଷ୍ଠ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି କୁଳଗୁରୁମାନେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଉପାସନା କରୁ ନ ଥିଲେ । ଆପଣମାନେ ଜାଣିଥିବେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ରାଜାମାନେ କିପରି ସେହି ଗୁରୁମାନଙ୍କୁ ମାନି ରାଜ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ । ଗୁରୁର ଗୁରୁତ୍ୱ ସେହିଠାରେ ରହିଛି । ଆପଣମାନେ ରାଜନୀତିକ ଦଳର ସେବା କରିବାକୁ ଯାଇ ନିଜ ଉଚ୍ଚ ଆସନରୁ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ କରିବା ସରକାରଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ ରାଜକୋଷ ସରକାରଙ୍କ କୋଷ ନୁହେଁ । ଦେଶର ରାଜସ୍ୱରୁ, ସଂଗୃହୀତ ରାଜସ୍ୱରୁ ଯଥାବିହିତ ଅଂଶ ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ଅର୍ଥକୁ ଏକ ପୂରା ବେସରକାରୀ ଶିକ୍ଷାସଂଘ ହାତକୁ ଦେଇ ଶିକ୍ଷା ପରିଚାଳନାରେ ସେହି ସଂଘକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ । ରାଜନୀତିକ ଦଳର ଲୋଡ଼ା ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ବସିଲେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ଲୋପ ପାଇଯିବ, ଦେଶ ଧ୍ୱଂସ ହେବ । ପ୍ରକୃତ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେଶରେ ରାଜନୀତି ଦଳର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷାନୀତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକାରେ କେତେବେଳେ କେଉଁ ଦଳ ଶାସନ ଗାଦିରେ ବସୁଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାନୀତି ସେ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଉନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ରାଜନୀତିକ ଦଳର ଉପାସନା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ରାଜନୀତିକ ଦାନ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାନୀତି ଚିରନ୍ତନ ରାଜନୀତିରେ ଦଳଗତ ଆଦର୍ଶ ଥାଏ, ତାହା ସମୟ ଅନୁସାରେ

ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ଗଡିବା ଆପଣମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ସାଧନା ହେବା ଉଚିତ । ଆପଣମାନେ ଦେଶରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଗଡି ଯାଆନ୍ତୁ । ରାଜନୀତି କେଉଁ ଧାରାରେ ଚାଲିବ ତାହା ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବିବେକ ଅନୁସାରେ ସ୍ଥିର କରିବେ । ଆପଣମାନେ ନିଜକୁ କାହାର ଦାସ ହେବାକୁ ଶିଖାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଜାତି ଓ ଦେଶର ଗଠନକାରୀ ପିତା ବା ପୋଷକ ଭାବରେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତୁ । ତାହାହେଲେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ କେବଳ ଯେ ତିଷ୍ଠିବ ତାହା ନୁହେ, ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ମହାପୂଜ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଦେଶରେ ବେସିକ୍-ଶିକ୍ଷାର ସ୍ଥାନ ଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉନାହିଁ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଦେଶରେ କେବଳ ବେସିକ-ଶିକ୍ଷା ଚଳାଇବାକୁ କହି ନ ଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଜାତିର ଗଠନ ଲାଗି ସେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ଓ ଯୋଜନା ଗଡିଥିଲେ ସେଥିରେ କଳ କାରଖାନାର ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ସେଥିରେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ଲୋକକ୍ଷୟକାରୀ ଯୁଦ୍ଧର ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ତାହାର ମୂଳନୀତି ଥିଲା ଅହିଂସା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅହିଂସା-ନୀତି ଦେଶରେ ପାଳିତ ହେଉନାହିଁ । ଦେଶରେ ସାମରିକ-ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ପଦାତିକ ସେନା, ନୌ-ସେନା ଓ ବ୍ୟୋମ-ସେନା ଗଢ଼ାଯାଉଛି । ଦେଶରେ ଗଛଘିଅକଳ, ଲୁଗାକଳ, ଚିନିକଳ ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ କଳ୍ପିତ ଭାରତର ଲକ୍ଷ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇଛି । ପୁଣି ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ବର୍ଷେ ଦୁଇବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଜାତିର ଏ ନୂଆ ଲକ୍ଷ ସହିତ ସମାନ ହେବା ନିମନ୍ତେ ମୌଳିକ-ଶିକ୍ଷାର କି ବଳ ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? ଯେଉଁ ବିଦେଶୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣରେ ଆମେ ଭାରତ ଗଢ଼ିବାକୁ ବସିଛେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରୁଛନ୍ତି ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତି ସହ ଖାପ ଖାଉ ନଥିବା ବେସିକ୍ ବା ମୌଳିକଶିକ୍ଷାକୁ ଧରି ବସିଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ସେଥିପାଇଁ ଆମ ଦେଶର ଶାସକମାନେ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ଯେତେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତୁ ପଛକେ ସେ ଶିକ୍ଷା ନିଜ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେବାରେ ବିମୁଖ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଶଙ୍କର, ଗୌତମ, ପତଞ୍ଜଳି, ବଶିଷ୍ଠ, ବ୍ୟାସ ପ୍ରଭୃତି ଗୁରୁ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଜ୍ଞାନବୀଜ ଏ ଦେଶର ମହାତ୍ମା ଫୁଟାଇ ଥିଲେ । ଆପଣମାନେ ସେହିମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ନିଜକୁ ଗଡିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାଧୀନ ଛାତ୍ର, ଜନନାୟକ, ଦାର୍ଶନିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, କବି ଓ ଲେଖକ ଗଢ଼ି ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।

‘ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା’—(ମାସିକ ପତ୍ରିକା) ଦ୍ୱିତୀୟବର୍ଷ—ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟସଂଖ୍ୟା—ଜୁନ୍,୧୯୫୧ ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋଡ଼ା

(ନିଖିଳ ଭାରତ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଭାଷଣ)

[ଏଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନିଖିଳ ଭାରତ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କର ଲିଖିତ ଭାଷଣ ପାଠକରି କହିଲେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳଚୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା ଦରକାର ।]

କୁଳମଣି ନଗର (ପୁରୀ)
ତା ୩୦ । ୫ । ୧୯୫୫

ଶିକ୍ଷା ଗୋଟିଏ ସଂସ୍ଥା ଭଳି ଏକୀଭୂତ ପ୍ରଣାଳୀ । ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ରୂପେ ବିଚାରଣୀୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଭଳି ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ଲୋକେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପରାକାଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ଅବୈତନିକ ଓ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି, ତାହା ସେତେବେଳେ ଜଣା ନ ଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ତାର ନିଜ ସ୍କୁଲର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କରୁଥିଲା । ମୁସଲମାନ ଆକ୍ରମଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଛାତ୍ରମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତି-ସ୍ଥାନରେ ହିଁ ଘର ଦ୍ୱାର କରି ରହୁଥିଲେ । ଟଙ୍କା ଆକାରରେ ସେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦରମା ପାଉଥିଲେ ହେଁ ଜିନିସ ଆକାରରେ ଅନେକ ରୋଜଗାର କରୁଥିଲେ ।

ଗାଁ ଲୋକେ ତାଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଜାତିର ଲୋକ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ । ଏବଂ ଶିକ୍ଷାହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଗାଁ ଲୋକେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଖାତିର କରୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅଭାବ କଅଣ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତିର ହେଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିର ପାତ୍ର ଥିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ ଗାଁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ, ଦାର୍ଶନିକ ଓ ପରିଚାଳକ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । ସେ ଗାଁର କହଳ ମୀମାଂସା କରୁଥିଲେ ।

ଛାତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ତ୍ୟାଗ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ଶିକ୍ଷାର ସମାପ୍ତି ହେଉ ନ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଁରେ ଭାଗବତ ଘର ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପାଠଶାଳା ଥିଲା ।

ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ସରକାର ତାଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେପରି ଶିକ୍ଷା ସହିତ ପରିଚିତ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସମାଜ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ, ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଅନୁକୂଳ ଥିଲା, ତାକୁ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳନ କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଉକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ ଆମ ଦେଶ ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଖାପ ଖାଉ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଶାସକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ଆମ୍ଭ ଦେଶ ମାଟିରେ ତାହାର ଚେର ମାଡ଼ିଗଲା । ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ନିୟମିତ ମାସିକ ବେତନ ଦିଆଗଲା । ସହର ଓ ଗାଆଁ ବେତନ ହାରରେ ତାରତମ୍ୟ ରହିଲା; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଲାଭ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କର ମାନସମ୍ଭ୍ରମ କମିଗଲା ।

ପାଠ୍ୟ ବିଷୟକୁ ବଦଳାଇ ଦିଆଗଲା । ନୂତନ ପାଠ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ଆର୍ଥିକ ଅସୁବିଧା ହେତୁ ସରକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଁରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ

କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷା ସଙ୍କୁଚିତ ହେଲା । ତେଣୁ ସରକାର ଅବୈତନିକ ଓ ବାଧତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ପରୀକ୍ଷା ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଚଳାଇଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦେଶୀ ଶାସନର ଦାନସ୍ୱରୂପ ତାହା ଆଜିଯାଏଁ ସେହି ପରୀକ୍ଷା ସ୍ୱରୂପ ରହିଛି ।

ଇଂରେଜମାନେ ଆଧାପନ୍ତରିଆ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିଥିଲେହେଁ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଗତି ପାଇଁ ସେମାନେ ବହୁବାର କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରି ଶିକ୍ଷାର ମାନ ଯେ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ତାହା ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ । କେବଳ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ମାଧମିକ ଓ ତତୋଧିକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରି ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ । ଟେକ୍‌ନିକାଲ ଓ ବୃତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶିକ୍ଷା ସେମାନେ ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ଏକ ଆମୂଳଚୂଳ ଶିକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଓ ଶାସନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯାହା ସ୍ପୃହଣୀୟ ସେପରି ଏକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଗଢ଼ିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଏହାର ଚାକଚକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହା ପୂର୍ବ ଶିକ୍ଷା ପରି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଭଲ ମଣିଷ ବାହାରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବିଷୟ-ଚତୁର ଲୋକର ଏକ ସମାଜ ଗଠିତ ହେଲା ଏବଂ ଖାଇବା ତଥା ପିନ୍ଧିବାରେ ମଧ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ଅନୁକରଣ କରିବା ଏମାନଙ୍କର ହେଲା ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ; କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ହେଲା ପ୍ରତିକ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭ । ଜାତୀୟଭାବନା ଜାଗରିତ ହେଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଆଧିପତ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦେଶରେ ବିପ୍ଳବ ଦେଖାଗଲା । ବିଦେଶୀ ସରକାର ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ, ସେହି ଶିକ୍ଷାହିଁ ଦେଶର ସବୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ମୂଳ କାରଣବୋଲି କୁହାଗଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଚାଲିଯାଇ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି । ଗୋଟିଏ ଖାଣ୍ଟି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ମାଧମିକ ଶିକ୍ଷା ତଳେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଅଛି ତାହା ବାସ୍ତବିକ ଆମ ଶିକ୍ଷାସୌଧର ମୂଳ-ଭିତ୍ତି । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଏହି ଭିତ୍ତିର ମୁଖ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଖ୍ୟା ୧୧ ହଜାର ଏବଂ ଗତ ଦଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଅନେକ ନୂତନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସିଛି । ଏ ଗୁଡ଼ିକରୁ କେତେକ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଏବଂ ବେଶିସଂଖ୍ୟକ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ । ଏହାଛଡ଼ା ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ ଅଛି । ବେକାର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ରକମର ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ ସ୍ଥାପିତ ହେଉଛି ।

ଗତ ସାତବର୍ଷର ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମାଟ୍ରିକ ଫଳାଫଳ ଦେଖିଲେ ନିରାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହା ଜାତୀୟ ଶକ୍ତିର ଓ ଜାତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଘୋର ଅପବ୍ୟୟ ।

ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ବୟସର ଶିଶୁମାନେ ଯେପରି ଶିକ୍ଷାର ମୂଳୋପକରଣ ଆହରଣ କରି ପାରିବେ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳଚୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର ।

ତାଲିମ ପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ମାସିକ ଦରମା ଟ ୪୦୍ ଓ ଯେଉଁମାନେ ତାଲିମ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ମାସକୁ ଦରମା ଟ ୩୦୍ । ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ହିସାବରେ ଏହି ଦରମା ପାଇ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ତୁଲାଇ ପାରିବେ କି ?

ମୋଟ ବାର୍ଷିକ ଜାତୀୟ ଆୟର ପରିମାଣାନୁଯାୟୀ ତାଙ୍କ ଜୀବନଧାରଣ ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବା ଉଚିତ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନରେ ସମାଜକୁ ସାମ୍ୟବାଦୀ ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ା ଯାଉଛି ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ନ ହେଲେ ମଧ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର ।

ଭଲ ଶିକ୍ଷା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ବିଚରା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ସବୁଦୋଷ ଅଜାଡ଼ି ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ବିଧିବଦ୍ଧ ଯୋଜନାଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାମ କରିବା ପାଇ ତାଙ୍କୁ ସୁବିଧା ଦେବା ଉଚିତ । ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଦ୍ଧତିର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ଦରକାର । ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ମଣିଷର ଏକ ଗୁଚ୍ଛ ଗଢ଼ିଯିବା ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଶିକ୍ଷାକୁ ଭଲ କରିବାରେ ଶିକ୍ଷା ଗଢ଼ିବା ଦିଗରେ ପରୀକ୍ଷା ଏକ ଅନ୍ତରାୟ । ଭଲ ଜିନିଷର ଗୁଣସ୍ୱତଃ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା, — ପରୀକ୍ଷାରେ ନୁହେଁ । ପୁରାଣ କାଳୀନ ଆରୁଣିର ଅଧିକ ଶିକ୍ଷା ଦରକାର ଥିଲା କି ନା ତାହା କେବଳ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ହେଲେ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ବିଷୟର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି କରିବା ଦରକାର ।

ଶିଶୁ ଜୀବନହୀନ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପୂରଣ ହେଲେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାପାଇଁ ଆମର ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇ ପାରିବେ ଏ ବିଷୟରେ ହତାଶ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଦେଶ ତଥା ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ଓ ପରିଚାଳିତ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସ୍ଥିର ହେଲେ ଏହା ଆପେ ଆପେ ସାଧିତ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି ।

ଦୈନିକ ମାତୃଭୂମି — ତା ୩ । ୬ । ୧୯୫୫ ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ

(ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ)

ସଭାପତିଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ

ସ୍ଥାନ-କଟକ
ତା ୧୦ । ୬ । ୧୯୫୫

ବନ୍ଧୁ ବର୍ଗ,

ଆପଣମାନେ ମୋତେ ଏ ବର୍ଷ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ସଭାପତି ଆସନରେ ବସାଇଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବି; କିନ୍ତୁ ଏ ନିର୍ବାଚନରେ ଆପଣମାନେ ଯେ ବିଜ୍ଞତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ତାହା କହିବି ନାହିଁ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଅତିଶୟ ଗୁରୁତର । ମୋ ବୟସର ଜଣେ ଲୋକ ଯେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ସହିତ ତୁଲାଇ ପାରିବ, ମୁଁ ଭାବୁ ନାହିଁ । ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ନେଲେ ସେଥିରେ ତ୍ରୁଟି କରିବା ମୋ ପ୍ରକୃତି ନୁହେଁ । ମୋର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟସୁଲଭ ଆଳସ୍ୟ ଯଦି କେବେ କପର ଆସିଯାଏ, ଆପଣମାନେ ମୋତେ ଟାଣି ଓଟାରି କାମରେ ନିଯୋଜିତ କରୁଥିବେ । ଆପଣମାନଙ୍କଠାରୁ ପୁଣି ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ ପାଇଲେ, ମୁଁ ନିଜକୁ

ଆପଣମାନଙ୍କର ତଥା ଦେଶର ସେବାରେ ଲଗାଇ ପାରିବ ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର କାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତର ବୋଲି ମୁଁ କହିଗଲି । ସେ କଥା ଆପଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଥିବେ; କିନ୍ତୁ ମୋର ଆଶଙ୍କା ହେଉଛି ଯେ ଦେଶରେ ଅନେକ ଲୋକ ଏ କଥାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ଲୋକ ନିଜେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କୌଣସି ଅଭିସନ୍ଧିର ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ । ବରଂ, ସେହିମାନେହିଁ ଏ ରାଜମଣ୍ଡଳ ଦଳର ମର୍ଯ୍ୟାଦା କ୍ଷୁନ୍ନ କରିବାରେ ତତ୍ପର । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଏହାକୁ ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କ ଦଳ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରାଯାଉଛି । ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଆଡ଼ୁ ଧଇଲେ, ଏ ଦଳରେ ମୋଟେ ଜଣେ ରାଜା ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସ ଦଳରେ ଅଛନ୍ତି ଚାରିଜଣ ଏବଂ ସେହି ଚାରିଜଣ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଜଣ ପୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀ । ଛୁଞ୍ଚିର ଗୋଟାଏ ଜଲା ଥିବା କଥା ଛୁଞ୍ଚିକୁ ଚାଲୁଣି କହିବା ପ୍ରବାଦ ଆମ ଭାଷାରେ ଅଛି । ଏହା ସେହି ପରି ଗୋଟିଏ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା । ଆମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଚାରି ଜଣ ରାଜା ରାଣୀ ଅଣ୍ଟିରେ ପୂରାଇ ସୁଦ୍ଧା, ମୁହଁ ପୋଛି ଏହା କହି ପାରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ମାହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଯୋଗେ କଂଗ୍ରେସକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଆସିଥିବାରୁ ଦେଶର କେତେକ ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ କରୁଥିବେ ।

ତା ପରେ ପୁଣି, ରାଜା ରାଜୁଡ଼ା ଦଳ କହିବାର ଯଥାର୍ଥତା କଣ ଅଛି ? ରାଜା ତ ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଚାଲିଯାଇଛି । ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଜନସାଧାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଜଣେ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସହିତ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ଲଗାଇ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ କେବେ ରାଜା ଥିଲେ । ସେହିପରି ପୂର୍ବେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ହତିଆର ଭାବରେ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଦୁର୍ବଳ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ପୂର୍ବର ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଯେପରି କୁଣ୍ଢାଇଛି, ସେହି କଂଗ୍ରେସ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କୁଣ୍ଢାଇ ଧରିଛି । ସେଥିରେ ଶାସନ ଗାଦିରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ସୁବିଧା ହେଉଛି । ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି— କୁକୁରକୁ ଫାସି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ, ତାକୁ ଆଗ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ନାମ ଦେଇ ଦିଅ ! ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦକୁ ରାଜା ରାଜୁଡ଼ା ଦଳ କହିବା ପଛରେ ସେହି ମନ୍ତ୍ର ରହିଛି ।

ରାଜମଣ୍ଡଳ ଦଳ ଭାବରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏକ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ପୂର୍ବର ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ସବୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ପରେ ସେଠାରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସକୁ ଘୋର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟି ଯାଇଥିଲା । ଲୋକେ ନାଗରିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପଭୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଗଲେ । ଧନ ଓ ଜୀବନ ନିରାପଦ ରହିବାର ଆଶା ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ବିନା ବିଚାରରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖାଗଲା । ବହୁ ନିରୀହ ବ୍ୟକ୍ତି ବିନା ଅପରାଧରେ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କଲେ । ଦରଦାମ ହୁ ହୁ ହୋଇ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା । ଲୋକେ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଗୁହାରି କଲେ, କେହି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । କର୍ମଚାରୀମାନେ ବିଜେତା ମନୋଭାବରେ କାରବାର କଲେ । ସେ ଦୁର୍ବିପାକରେ ଲୋକଙ୍କୁ ମନ-ବଳ ଦେଇ ତାଙ୍କ ନୈତିକ ମେରୁଦଣ୍ଡ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୮ ତାରିଖରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ା ଗଲା । ତାର ନାମ ହେଲା “କୋଶଳୋତ୍କଳ ପ୍ରଜା ପରିଷଦ ।” ତାହାହିଁ ପରେ “ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ” ନାମ ଗ୍ରହଣ କଲା । ନାମର ଇତିହାସ ଭିତରକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବେଶ କରି କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଏ ରାଜମଣ୍ଡଳ ଦଳର ଗଠନ ହୋଇଥିଲା ଲୋକଙ୍କ ନାଗରିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା ଲାଗି, ଏକ ଘୋର ସଙ୍କଟମୟ ସମୟରେ । ସେଥିରୁହିଁ ଏ ଦଳର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେବ ।

ଏ ରାଜନୀତିକ ଦଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ପରେ ଏବେ ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷ ଚାଲିଛି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ପୂର୍ବଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଚାଲିଥିବା ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଲୋକଙ୍କୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଯାହା ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଚାଲିଥିଲା, କ୍ରମେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟକୁ ତାହା ବ୍ୟାପିବାକୁ ବସିଲା । ସଂବିଧାନିକ ଉପାୟରେ ତାହା ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ଛଡ଼ା ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଥିଲା । ୧୯୫୨ ମସିହାର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ପକ୍ଷରୁ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ଓ ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାକୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଠିଆ କରାଗଲା ! ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାକୁ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ୧୩୫ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜିଣିଲେ ୬୭ ଓ ହାରିଲେ ୬୮ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ୫୮ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜିଣିଲେ ୩୧ ଓ ହାରିଲେ ୨୭ । ଅର୍ଥାତ୍, କଂଗ୍ରେସ ଶତକଡ଼ା ୪୯·୬୩ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲାବେଳେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ଶତକଡ଼ା ୫୫.୩୬ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ବୃହତ୍ତମ ଦଳ ଭାବରେ ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା । କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ପଛରେ ୨୩,୯୦୫ ଜଣ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସମର୍ଥନ ରହିବା ସ୍ଥଳେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ପଛରେ ସମର୍ଥନ ରହିଲା ୩୧, ୭୬୭ ଜଣଙ୍କର । ତା ପରେ ଦୁଇଗୋଟି ଉପନିର୍ବାଚନରେ ମଧ୍ୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ନିଜର ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରିଛି ।

କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ନୋହୁ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନରେ ହରାଇ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବା କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଛ' ଜଣଙ୍କୁ ନିଜ ଦଳକୁ ନେଇ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିବାରେ ସମର୍ଥ ହେଲେ । ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରେ ରହିଲା ଏବଂ ସେ ପକ୍ଷରେ ଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳ ସହିତ ଏକ ମିଳିତ ବିରୋଧ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଦଳ ଗଠନ କଲା । ବିଭିନ୍ନ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂହତି ଅଭାବରୁ ସେ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିନାହିଁ । ମାତ୍ର ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରେ ନିଜର ସ୍ଥାନ ଅପ୍ରତିହତ ଭାବରେ ରକ୍ଷା କରି ଆସିଛି ।

କିନ୍ତୁ ଶାସନ କ୍ଷମତା ହାସଲ କଲା ପରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଯେତେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା କଥା ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନରେ ବିରୋଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ଏକ ପବିତ୍ର ଅଙ୍ଗ । ଗ୍ରେଟ-ବ୍ରିଟେନ ବୈଧାନିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଶାସିତ ରାଷ୍ଟ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେ ଦେଶରେ ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଆଯାଏ । ବିରୋଧ ଦଳର ନେତା ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ମାସିକ ବେତନ ପାଆନ୍ତି । ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ "ରାଜାଙ୍କ ବିରୋଧ" ଆଖ୍ୟାରେ ଆଖ୍ୟାତ କରାଯାଏ । ବିରୋଧ ନ ଥିଲେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଅସମ୍ଭବ । ଗ୍ରେଟ-ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ଜାଠ ଦଳ ଓ ଶ୍ରମିକ ଦଳ ବହୁକାଳରୁ ଉଣେଇଶ-ବିଶ ଭାବରେ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହି ଆସିଛି । ସେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଶାସନଭାର ବହନ କଲାବେଳେ ଅନ୍ୟଟି ବିରୋଧ ପକ୍ଷରେ, ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଛାୟା ସ୍ୱରୂପ ରହିଥାଏ । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ କୌଣସି କାରଣରୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ, ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ଛାୟା କାୟା ଧାରଣ କରି ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ କରେ । କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ନିଜର ଦୁର୍ବଳତା ଯୋଗେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଭାଙ୍ଗନ୍ତା ବିରୋଧ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ସର୍ବଦା ଜଗି ରହିବା ଫଳରେ, ସେତେ ଶୀଘ୍ର କରାଇ ଦିଏ ନାହିଁ । ବିରୋଧ ପକ୍ଷର କାର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳକୁ ସୁଧାରିବା, ତାକୁ ଅବାଟରେ ଯିବାରୁ ବାଧା ଦେଇ ସୁମାର୍ଗରେ ଚଳାଇବା । ସେଥିପାଇଁ ସରକାରୀ ପକ୍ଷ ଓ ବିରୋଧ ପକ୍ଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ଦୁଇ ଗୋଟି ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ସରକାରୀ ପକ୍ଷ ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଛାଡ଼ି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ଆମ ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ସରକାର ପକ୍ଷ ବୈଧାନିକ ବିରୋଧ ପକ୍ଷକୁ ଶତ୍ରୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ଆମ ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ଗ୍ରେଟ-ବ୍ରିଟେନ ଅନୁକରଣରେ ଗୃହୀତ । ସେଥିପାଇଁ ଆମ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ସମ୍ବିଧାନରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଗ୍ରେଟ-ବ୍ରିଟେନର ପରମ୍ପରା ଏଠାରେ ରକ୍ଷା କରାଯାଉ ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚର ଖୁଣ୍ଟି-ନାଟି ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଯାଞ୍ଚ କମିଟି ନାମରେ ଯେଉଁ କମିଟି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗଢ଼ାଯାଏ, ଗ୍ରେଟ-ବ୍ରିଟେନରେ ତାର ସଭାପତି ହୁଅନ୍ତି ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ଜଣେ ସଭ୍ୟ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହି ପରମ୍ପରାଗତ ରୀତି ପାଳିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ୧୯୫୪ ମସିହାରେ ସେ ରୀତି ଭାଙ୍ଗି ଆମ ସରକାର ନିଜ ଦଳର ଜଣେ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ସଭାପତି କଲେ ଏବଂ ୧୯୫୫ ମସିହାକୁ ବିରୋଧ ପକ୍ଷର କୌଣସି ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ଉକ୍ତ କମିଟିରେ ନ ରଖି, ନିଜ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ କମିଟି ଗଢ଼ିଗଲେ । ଗ୍ରେଟ-ବ୍ରିଟେନରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ, ଦେଶସାରା ହୁଲସ୍ଥୂଲ କମ୍ପି ଯାନ୍ତା । ଆମ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଆଇନର ଯାଞ୍ଚ କମିଟିରେ ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ବାଦ ଦେଇ କାମ ହୁଙ୍କାପିଠା ନୀତିରେ କରିଯାଉଛନ୍ତି ।

ଆମ ସରକାର ମନମୁଖୀ ଶାସନ କରୁଥିବା ଯୋଗେ, ବିରୋଧ ପକ୍ଷଟାକୁ ସର୍ବଦା ବିପଦର ହେତୁ ମଣୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତା ପ୍ରତି "ମୂଳକୁ ମାଇଲେ ଯିବ ସରି, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କମ୍ପା କରି" ନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ସରକାରଙ୍କର ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଦଳ ରହିଛି । କେତେ ଗୋଟି ଉପନିର୍ବାଚନରେ ସରକାର ହାରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଆଉ କେତେ ଗୋଟି ଉପନିର୍ବାଚନରେ ଜିଣିବା ଫଳରେ, ତାଙ୍କ ଦଳର ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠତା ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । ତଥାପି ବିରୋଧ ପକ୍ଷ ଉପରେ ହାତ ପକାଇ, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସଭ୍ୟ ନିଜ ଦଳକୁ ଖସାଇ ନେବାରେ ତ୍ରୁଟି କରୁନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ପକ୍ଷେ ଗର୍ବର ବିଷୟ ଯେ ସରକାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ତାର କୌଣସି ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏବେ ଆଗାମୀ ନିର୍ବାଚନ ପାଖେଇ ଆସିଲା । ତଥାପି ବିରୋଧ ପକ୍ଷରୁ ସଭ୍ୟ ଖସାଇ ନେବା ଅଭ୍ୟାସ ସରକାର ଛାଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବିରୋଧକୁ ଭାଙ୍ଗି ବା ଦୁର୍ବଳ କରି, ଆମ ସରକାର ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ଦେଶରେ ସୁଶାସନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରେ ବିରୋଧ ପକ୍ଷ କଣ କଣ୍ଟକ ହେଉଛି ? ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପରେ, ଗତ ଆଠ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶଟା ଛାରଖାର ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ଚାରିଆଡ଼େ ହାହାକାର ପଡ଼ିଛି । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ କଂଗ୍ରେସ ଶାସନର ଦୋଷତ୍ରୁଟି କେତେଦୂର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି କେଜାଣି, ଆମ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ୧୯୫୨ ବେଳକୁ ବୁଝି ଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ୧୯୫୨ର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ 'କ' ଶ୍ରେଣୀ ରାଜ୍ୟ ଓ ଅଧିକାଂଶ 'ଖ' ଓ 'ଗ' ଶ୍ରେଣୀ ରାଜ୍ୟରେ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଓଡ଼ିଶାରେ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ଭୋଟ ପାଇଥିଲା ଶତକଡ଼ା ୪୦ରୁ କମ୍ ଓ କଂଗ୍ରେସ ବିରୋଧୀ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ପାଇଥିଲେ ଶତକଡ଼ା ୬୦ରୁ ଅଧିକ । ସେପରି ଗୋଟାଏ ଅଶୋଭନୀୟ ଓ ଅଲୋଭନୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଲାଳାୟିତ ହେବା ନିଜ ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ପୃହଣୀୟ ତ ନୁହେ, ଦେଶର ସମୂହ କଲ୍ୟାଣ ବିବେଚନାରୁ ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ ମଧ୍ୟ । ଗୋଟାଏ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଦଳ ହାତରେ ଶାସନ କ୍ଷମତା ପଡ଼ିବାର ପରିଣାମ ତ ପୁଣି ଅଛି । ସେ ପରିଣାମ ଦୁଇ ଆଡ଼ୁ ଖାଉଛି । ଏକେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କର୍ମଚାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟରେ

ଦେଶରେ ଯେ ଅସାମାଜିକ ଅପରାଧ କାରଣୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ରହିଥିଲା, ତାହା ଫୁଟି ବାହାରୁଛି । ଫଳରେ ଚୋରି ଡକାୟତି, ଲାଞ୍ଚ ମିଛ ଆଦିର ପରିମାଣ ବଢି ଚାଲିଛି । ଶାନ୍ତିର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ସୁଖ ତ ଯାଇଛି ।

କେବଳ ଏତିକି ନୁହେ । କେନ୍ଦ୍ର ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟକୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାମାନଙ୍କୁ ୧୯୫୨ ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଭୋଟ ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଶାସନ କରିବାରେ ପଟୁତା ଦେଖାଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାରକ ଦୃଷ୍ଟିରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସ୍ୱତଃ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚାଲୁ ନାହିଁ । ରେଲଗାଡ଼ି ସବୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଯାତାୟତ କରୁନାହିଁ । ରେଲ ଡବାମାନଙ୍କରେ ରାତିରେ ବିନା ଆଲୁଅରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, ରେଲରେ ଚୋରି ବଢ଼ୁଛି, ରେଲ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘନ ଘନ ଘଟୁଛି, ରେଲପଥରେ ଯିବା ଆପଦଜନକ ହୋଇ ଯାଉଛି । ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଉଚ୍ଚ ହାକିମହୁକୁମା ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ଯାତାୟତ କରୁଥିବା ଯୋଗେ, ରେଲ ଦୁର୍ଘଟଣା କମାଇବା ଉପରେ ସେତେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁନାହିଁ । ନରହତ୍ୟାର ମାତ୍ରା ବଢ଼ୁଛି, ବିଚାର ଅଦାଲତରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ପକାଇବାକୁ ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ଘଟୁଛି । ଏସବୁ କାରଣରୁ କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୟ କ୍ରମେ ଯେପରି କମି ଆସୁଛି, ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଗୋଟାଏ ଶିଥିଳତାଭାବ ଜନସମାଜକୁ ଗ୍ରାସ କରି ପକାଉଛି । ଲୋକେ ଅସହାୟ ବୋଧ କରୁଛନ୍ତି । ଶାସନ-ରଥ ଏହିପରି ଚାଲୁ ଚାଲୁ, ଯାଇ ହୁଏ ତ, ଗାଡ ଭିତରେ ପଡ଼ିଯିବ କିମ୍ବା ଅଚଳ ହୋଇ ରହିଯିବ ।

ଏ ମଧ୍ୟରେ ଦରଦାମ ବଢି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଅନୁସାରେ ସମାଜରେ ଗୋଟାଏ ବିଶାଳ ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା ହୋଇଗଲା । ବହୁ ଲୋକ ନିତାନ୍ତ ଅଭାବରେ ପଡ଼ି ହୋହାଲଗଲେ । ଏବେ ପୁଣି ଦାରଦାମ କମିଲାଣି । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ୧୯୩୯ ର ଦରଦାମ ହାର ୧୦୦ ବୋଲି ଧରିଲେ, ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ତ ବଢ଼ିଥିଲା । ଗତବର୍ଷ ଏହି ସମୟକୁ ତାହା ୪୦୨.୭ରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ତିନି ଚାରି ମାସ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ୩୭୧.୩ କୁ ଖସିଲା । ମଝିରେ ପୁଣି ବଢ଼ି ଏବଂ ତାପରେ ଖସି ଚଳିତ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭକୁ ୩୫୪.୨ ରେ ରହିଲା । ଏବେ ପୁଣି କମୁଛି । ଏପରି କମି କେତେ ତଳକୁ ଯିବ କେଜାଣି ? ଦରଦାମ କମି ଗୋଟାଏ ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ତରକୁ ଆସିବା ସ୍ପୃହଣୀୟ । ସେଥିରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ଆଶ୍ୱାସନା ଜନ୍ମିବ । ସମାଜ ଗୋଟାଏ କୃତ୍ରିମ ଅବସ୍ଥାରୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ପରିସ୍ଥିତି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିବ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦରଦାମ କମିବା ବଢ଼ିବା ଅର୍ଥନୀତିର ଯୋଗାଣ ବେଉନ୍ତ ନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ହେଉ ନ ଥିଲେ, ଏହା ଭିତରେ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ଅଛି । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଦରଦାମ ବଢିବାର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାରଣ ହୋଇଥିଲା ଦେଶରେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ କାଗଜ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରଚଳନ । ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ ୧୭୨ କୋଟି ଟଙ୍କାର ନୋଟ ଚଳୁଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ତାହା ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଏଗାର ଶହ କୋଟି ଉପରକୁ ଚାଲିଗଲା । ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ସମୟରେ ତାହା ବାର ଶହ କୋଟିରେ ଥିଲା ବୋଲି ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଚଳିତ ନୋଟର ମୂଲ୍ୟ ତେର ଶହ କୋଟି ଟଙ୍କା ଉପରେ ।

ଏ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ, ଦରଦାମ ବଢିବା କଥା । ହୁଏ ତ, ନୋଟ ପ୍ରଚଳନ ବଢ଼ିବା ସତ୍ତ୍ୱେ, ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି ଯୋଗେ ଦରଦାମ କମୁଥିବ । ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି କରାଇ, ଦରଦାମ କମାଇବାକୁ ସରକାର ବରାବର ଉଦ୍ୟମ କରୁଛନ୍ତି । ସେ ଉଦ୍ୟମ ସଫଳ ହେଲେ, ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ କଣ ହେଉଛି କେଜାଣି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମୁଗ, ବିରି, ଚଣା ଆଦି ରବିଫସଲ

ଓ ଅର୍ଥକରୀ ଫସଲର ମୂଲ୍ୟ ଏତେ କମିଯାଇଛି ଯେ ସେ ଦାମରେ ବିକ୍ରି କରିବା ଉତ୍ପାଦକମାନଙ୍କୁ ପୋଷାଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ତ ବଜାର ନ ପାଇ ହଇରାଣ ହେଉଛନ୍ତି । ସେ ସବୁ ଜିନିଷ ଯେଉଁମାନେ କିଣନ୍ତି ସେ ଖାଉଟୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ମରୁଡ଼ିଗ୍ରସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଚାରି ଛ' ମାସ ହେଲା ଦେଖାଦେଲାଣି; କିନ୍ତୁ ତାର କୌଣସି ପ୍ରତିକାର ସରକାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରି ନାହାନ୍ତି । ଏହାଭିତରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କିଛି ଯେ ଚାଲ ନାହିଁ, କିଏ କହିବ ?

ଆମର ଚାରିଆଡ଼େ ଅଶାନ୍ତି ଘେରି ରହିଛି । ଯୁଦ୍ଧ ତ ପୃଥିବୀରେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ କୁହୁଳୁଛି । ଆମ ଭାରତବର୍ଷ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଆସି ମଧ୍ୟ ସୁବିଧା ଉଣ୍ଡି ବସି ରହିଛି । ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ରାଜ୍ୟ ଆୟତନ ଓ ଲୋକସଂଖ୍ୟାରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧାକୁ ଟିକିଏ ବେଶି, ଭାରତ ତୁଳନାରେ ଆୟତନର ୩୮ ଭାଗରୁ ଭାଗେ ଓ ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ୪୬ ଭାଗରୁ ଭାଗେ । ସେହି ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ ଏବେ ଏଡ଼େବଡ଼ ବିଶାଳ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ହେଲା ଗୋଟାଏ ନାଟ ଲଗାଇଛି, ଗୋଆକୁ ଭାରତରୁ ଅଲଗା କରି ନିଜେ ରଖିବାକୁ । କାଶ୍ମୀର ଗୋଳମାଳ ତ ଆଠ ବର୍ଷ ହେଲା ଲାଗିଛି । ଆମ ପଡ଼ୋଶୀ ତିବ୍ବତକୁ ଚୀନ ଦେଶ ଗ୍ରାସ କରି ସାରିଲାଣି । ଆମର ସ୍ୱାଧୀନ ଅଙ୍ଗ ନେପାଳ କେଉଁଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଛି କେଜାଣି ? ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ପାହାଡ଼ୀ ଅଧିବାସୀ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ସିଂହଳରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରୁନାହିଁ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଥିବା ଭାରତୀୟମାନେ ଘୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ । ଅଥଚ ସିଂହଳ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା ଉଭୟେ ଭାରତ ସହିତ ଇଂରେଜ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏ ସବୁ ଭାବିଲେ ମନେ ହେଉଛି ଯେ ଆମ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବିଶାଳ ଖଣ୍ଡା ଝୁଲି ରହିଛି । କେଜାଣି କେଉଁଦିନ ଆସି ବେକରେ ବସିଯିବ ।

ଛଅ ସାତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବୋଧହୁଏ ଇଂରେଜ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଆମେରିକାର ଡଲାର ମୁଦ୍ରା ତୁଳନାରେ ଆମ ଟଙ୍କାର ମୂଲ୍ୟ କମାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । କାନେଡ଼ା ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ଛଡ଼ା ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମୁଦ୍ରାର ମୂଲ୍ୟ କମାଇଦେଲେ । ନିଜେ ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ ମଧ୍ୟ କମାଇଲା । କାନେଡ଼ା ଆମେରିକାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପଡ଼ୋଶୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଓ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଡଲାର ମୁଦ୍ରା ଚଳୁଥିବା ଯୋଗେ, ଉଭୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବସାୟଗତ ଅସୁବିଧା ଘଟିପାରେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ କାନେଡ଼ା ତା ମୁଦ୍ରାର ମୂଲ୍ୟ କମାଇଲା ନାହିଁ । ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ଉଭୟ ରାଜ୍ୟରେ ପୂର୍ବରୁ ଏକ ମୁଦ୍ରା ଚଳି ଆସୁଥିଲା । ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶୀୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ କି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ୁଛି, ତାହା ଅନେକଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ । ତାପରେ ପୁଣି ଏବେ ଗତ ଦୁଇ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ୍‌ରୁ ଆସୁଥିବା ଲୁଗାପଟା ଉପରେ ଆମ ସରକାର ଶତକଡ଼ା ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ଶୁଳ୍କ ବସାଇଥିଲେ । ସେଥିରେ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରର ବସ୍ତ୍ର ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କ୍ଷତି ଘଟିଲା, ତାଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଭାରତ ବଜାରରେ କଟିଲା ନାହିଁ । ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ ସରକାରଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ ଆମ ସରକାର ସେ ଶୁଳ୍କର ପରିମାଣ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କାରୁ ଖସାଇ ତିରିଶି ଟଙ୍କା କରିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ ସରକାର ଓ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟର ବସ୍ତ୍ରଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ଅଥଚ ଆମ ଭାରତ ସରକାର କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଶୁଳ୍କର ପରିମାଣ କମାଇବା ଯୋଗେ ଆମ ଦେଶର କ୍ଷତି

ହେବ ନାହିଁ । ଆମ 'ସମାଜ' କାଗଜ ମଧ୍ୟ ସେହି ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛନ୍ତି, ହୁଏ ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାଗଜ କରିଥିବେ; କିନ୍ତୁ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ରହସ୍ୟ ରହିଗଲା ପରି ଜଣାଯାଉଛି । ଆମର କପଟ ନୀତି ହେବ ନାହିଁ, ସେ କଥାଟା ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ଦରକାର । ନୋହିଲେ ତା ଭିତରେ କିଛି ହଟଚମଟ ରହିଛି ବୋଲି ମନେ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ଫଳତଃ ଲୋକଙ୍କର ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ିବ ।

ଦେଶ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି, ଶାସନ ଗାଦିରେ ଗୋରା ଆଉ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଗୋରାଙ୍କ ହାତ ଓ ଶାସନକଳ ପଛରେ ରହିଛି ବୋଲି ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ମନରୁ ସନ୍ଦେହ ଯାଉନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ଦୁଇ ବର୍ଷ ତଳେ ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ହାଇକମିଶନର ସେଠାରେ ଏକ ସଭାରେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଇଂରେଜ ଅଧୀନରେ ଥିବା ବେଳେ ଏ ଦେଶରେ ଯେତେ ଗୋରା ଥିଲେ, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ତା'ଠାରୁ ବେଶି ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୋରା ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେତେବେଳେ ଯେତେ ଇଂରେଜ ମୂଳଧନ, ଭାରତରୁ ଲାଭ ନେଉଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ତାଠାରୁ ଅଧିକ ନେଉଛି । ତା'ପରେ ପୁଣି ୧୯୫୫ ମସିହାରେ ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନରେ ଛପା ହୋଇଥିବା ଡେଲିମେଲ ଇୟରବୁକରେ ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ତାଲିକାରେ ରଖା ନଯାଇ, ଇଂରେଜ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ତାଲିକାରେ ରଖାଯାଇଛି ଏବଂ ତାର ୬୫ ପୃଷ୍ଠାରେ ଯେଉଁ ମାନଚିତ୍ର ଛପାଯାଇଛି, ସେଥିରେ ଭାରତକୁ ପାକିସ୍ଥାନ, ସିଂହଳ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା ଓ ଗ୍ରେଟବ୍ରିଟେନ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ରଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ରିତ କରାହୋଇଛି । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ସରକାର ଏ ବିଷୟର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ବହିଟା ଭାରତରେ ବିକ୍ରି ହେବାରେ ଆପତ୍ତି କରୁନାହାନ୍ତି । ଏହିଭଳି ବିଷୟକୁ 'ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବୋଧହୁଏ ଭାଗବତରେ କହିଥିଲେ—

"ଏ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ମତ
ଅଳପେ ଲୋକେ ବିପରୀତ ।"

ଭାରତ ସିନା ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି, ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାଧୀନତା ମିଳି ନାହିଁ । ନିରାପତ୍ତା ଆଇନ ବଳରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବିନା ବିଚାରରେ ଅଟକବନ୍ଦୀ କରି ରଖିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ଛାପାଖାନା ଉପରେ କଟକଣା ରହିଛି । ବିନା ଲାଇସେନ୍ସରେ ବନ୍ଧୁକ ରଖିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ; ଅଥଚ ଧନ ଓ ଜୀବନ ଉପରେ ସଙ୍କଟର ମାତ୍ରା ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ୁଛି । ଭାରତ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ସାମ୍ୟବାଦ ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ିବାକୁ କଂଗ୍ରେସ ଭାଷାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ କରୁଛି; ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାମ୍ୟବାଦର ଢଙ୍ଗ କିଛି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଜଣ ପିଛା ବାର୍ଷିକ ଆୟର ପରିମାଣ ଟ୨୮୦୍ ବୋଲି ହିସାବରେ କୁହାଯାଉଛି, ସେହି ଦେଶରେ ସରକାରୀ ପାହ୍ୟାରେ ଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ବେତନ ହାର ଟ୧,୨୦,୦୦୦୍, ଟ୭୭,୦୦୦୍, ଟ୬୦,୦୦୦୍, ଟ୪୮,୦୦୦୍, ଆଦି ସମ୍ବିଧାନରେ, ସହଜରେ ନ ବଦଳିପାରିବା ଢଙ୍ଗରେ, ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପୁଜିବା ଅସମ୍ଭବ କହିଲେ ଚଳେ । ତେଣୁ ଗ୍ରାମଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉନ୍ନତିମୂଳକ ଯୋଜନାମାନଙ୍କରେ ବିନା ମଜୁରିରେ ଲୋକଙ୍କୁ କାମ କରିବାକୁ କହିଲେ, ସେମାନେ ବାଧବାଧକତା ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି; ସେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବେଠି ଶ୍ରେଣୀରେ ଧରୁଛନ୍ତି ।

ଦେଶରେ ଯେ ଲାଞ୍ଚମିଛ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି, ସରକାର 'ଏକ ଦୁର୍ନୀତି ନିବାରଣ ବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ, ତାହା କମିବାକୁ ନାହିଁ । ଦେଶରେ ସାଧୁତାର ଆଦର୍ଶ ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ସମୟରେ ସମ୍ପତ୍ତି କରୁଛନ୍ତି, କିଏ ନୂଆ ଘର ତିଆରି କରୁଛନ୍ତି, କିଏ ବା ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାଗି ହୋଇ ସେଥିରୁ ଲାଭ ଉଠାଉଛନ୍ତି । ୧୯୫୪ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର

ବେତନଭୋଗୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିର ତାଲିକା ମାଗିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତି ତାଲିକା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲା । ପରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସୁଦ୍ଧା ତାଲିକା ଦେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ସରକାର ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଫଳରେ ଛାତିର ଗଭୀର ସନ୍ଦେହରେ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ସନ୍ଦେହ ସ୍ତର ପଡ଼ିଗଲା । କେନ୍ଦୁପତ୍ର ବ୍ୟବସାୟରୁ ଠିକାଦାରମାନେ ଅସମ୍ଭବ ଲଭ ଉଠାଉଛନ୍ତି । ତାକୁ ନିଲାମ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ବିରୋଧୀ ପକ୍ଷରୁ ଦାବୀ ହୋଇ ଆସୁଛି । ମାତ୍ର ସରକାର ସେ ଦାବୀରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରୁନାହାନ୍ତି । ଅନେକ ଘଟଣାରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିଜେ ଠିକାଦାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦରଦାମ ସ୍ଥିର କରି ତାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟାଏ ସନ୍ଦେହର ଛାପ ପଡ଼ିଯିବାର ଅବକାଶ ମିଳୁଛି । ମନ୍ତ୍ରିମାନେ ବୋଧହୁଏ ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁନାହାନ୍ତି । ସୀତା ଯେତେ ସତୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧୋବଣୀ ମୁହଁରେ କେହି ହାତ ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ ।

କଂଗ୍ରେସର ଉପର ସ୍ତରର ନେତାମାନେ ସୁଦ୍ଧା, ନିଜ ଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ଅସାଧୁତା ଦୂର କରିବାକୁ ମୁହଁରେ ଯେତେ କହନ୍ତୁ, କାର୍ଯ୍ୟରେ କରିବାର ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରୁନାହାନ୍ତି । ପଞ୍ଜାବର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗତନାରାୟଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ତଳେ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାର ବିରୋଧୀ ପକ୍ଷରୁ ଯେଉଁ ଅଭିଯୋଗ ହୋଇଥିଲା, କଂଗ୍ରେସ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ଗୋଟାଏ ତଦନ୍ତ କରି ଉକ୍ତ ଅଭିଯୋଗ ଅମୂଳକ ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି । ସତର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ, ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ବିରୁଦ୍ଧରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଭିତରୁ, ଅସାଧୁତା ଅଭିଯୋଗ ହୋଇଥିଲା । ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ପ୍ରଥମେ ତାହା ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ପରେ ଘନ ଘନ ଦାବୀ ହେବାରୁ ତଦନ୍ତ ଚାଲିଲା, ଖୋଳ ପର୍ବତ ମାରି ମୂଷା ବ୍ୟାପାର ହେଲା; କିନ୍ତୁ ପରିଶେଷରେ ସବୁ ଘୋଡ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । କଂଗ୍ରେସର ଦୁର୍ନାମ ପଦାରେ ନ ପକାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏପରି କରାଯାଉଥିବ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିକାର ହେଉନାହିଁ । ଘର ନିଆଁକୁ ଅଣ୍ଟିରେ ପୂରାଇ ରଖାଯାଉଛି ମାତ୍ର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଅସାଧୁତା ଅଭିଯୋଗ ବହୁଳରୂପରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ । ଆମରି ଭାରତର ଅଙ୍ଗ ପାକିସ୍ଥାନରେ ସୁଦ୍ଧା ହେଉଛି । କଂଗ୍ରେସର ନେତୃବର୍ଗ ନିଜ ଦଳର ଦୋଷୀଙ୍କୁ ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା ଫଳରେ ଅସାଧୁତାର ବାଟ ଯେପରି ଫିଟୁଛି, ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ସେହିପରି ବଢ଼ୁଛି ।

ଆମ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ନୀତି ଅଛି, ତାହା ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ସବୁ କଥା ସବୁଠାରେ କହିବାର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି, ସେମାନେ ଏ ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବେ । ୧୯୫୨ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଯେଉଁ ତେରଜଣଙ୍କୁ ନେଇ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଗଲା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଛ'ଜଣ ପୂର୍ବରୁ କେବେ କଂଗ୍ରେସରେ ନ ଥିଲେ, ବରଂ ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ କଂଗ୍ରେସର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିଥିଲେ । ଅଥଚ ସେମାନଙ୍କୁ ନ ନେଲେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ସମ୍ଭବପର ହେଉନାହିଁ ଦେଖି, ସେମାନଙ୍କୁ ନିଆଗଲା । ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସର ନୀତିକୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଦିଆଗଲା । ଏବେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ମେଳ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶରେ ଗଢ଼ା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏକତ୍ର ରହିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୀତିଗତ ମେଳ ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ପଦ ଛାଡ଼ିଦେବେ ବୋଲି ଥରକୁ ଥର କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯେ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ପାରଙ୍ଗମତା ନାହିଁ, ତାହା ସେ ନିଜେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଗୃହରେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଅଥଚ ପ୍ରକୃତରେ

ଛାଡ଼ିବା ବେଳକୁ ବୋଧହୁଏ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ଆସୁନାହିଁ । ଫଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉପରେ ବସାଇ, କର୍ମଚାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଶାସନ ଚାଲିଛି; ମାତ୍ର, ନୀତି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କିଛି ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଶାସନ ଚଳାଇବାକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କଣ ସାମାନ୍ୟ ହେଉଛି ? କର ଭାର ବଢ଼ିଚାଲିଛି । ୧୯୪୮-୪୯ ସମ୍ବତ୍ସରରେ ଓଡ଼ିଶାର ତେର ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକେ କର ରୂପେ ଦେଉଥିଲେ ମୋଟ ୪,୨୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ୧୯୫୫-୫୬ ସମ୍ବତ୍ସରକୁ, ସାତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ, ତାର ପରିମାଣ ୧୨,୭୩ ଲକ୍ଷକୁ ଉଠିଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ତିନି ଗୁଣରୁ ଅଧିକ ହୋଇଛି । ୧୯୫୧-୫୨କୁ ତାର ପରିମାଣ ଦୁଇ ଗୁଣ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୫୧ରେ ଆମ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସ୍ମାରକପତ୍ର ଦେଇଥିଲେ ସେଥିରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ଯେ ତା ପୂର୍ବ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆଦାୟ ହୋଇଥିବା କର ଭାର ଦୁଇ ଗୁଣକୁ ଟପିଥିଲା ।

ଲୋକେ ପେଟରୁ କାଟି ନାନା ପ୍ରକାର କର ସରକାରଙ୍କୁ ଅକାତରରେ ଗଣୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ଟଙ୍କାରୁ ଉପକାର ସେମାନେ ପାଉଛନ୍ତି ଅତି ଅଳ୍ପ । ତାହା ନିଜେ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ୧୯୫୨-୫୩ର ବଜେଟ ଭାଷଣରେ କହିଥିଲେ ଏବଂ ତାପରେ ରେଭିନିଉ ବୋର୍ଡ଼ ସଭାପତି ଏକ ସାଧାରଣ ବକ୍ତୃତାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର କୂଅ, ପୋଖରୀ, ସଡ଼କ ଆଖିକୁ ଦିଶିବା ଭଳି ହୋଇପାରୁନାହିଁ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସିପାରୁନାହିଁ । ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇ ଯାଉଛି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଦରମା ଓ ଗସ୍ତରେ । କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ବଢ଼ୁଛି । ଅନେକ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ବିନା କାମରେ ବସି ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ବହୁଲୋକରେ ମୂଷା ତ ମରୁନାହିଁ; ଦରିଦ୍ର ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପେଟକଟା ଧନ ଶାଗରେ ମାଛରେ ଯାଉଛି ମାତ୍ର ।

କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତୋଷଜନକ ହେଉ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଶ ଓ ଜାତି ଗଢ଼ା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଆମ ସରକାର ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା-ସୌଧ ଗଢ଼ିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି, ତାର ମୂଳଦୁଆ ଗଢ଼ୁଛନ୍ତି ଚାରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଉପାଦାନରେ । ସେ ଚାରିଗୋଟି ହେଉଛି ପୂର୍ବରୁ ଚାଲି ଆସୁଥିବା ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା, ନୂଆ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା, ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆଶ୍ରମ ସ୍କୁଲ । ଏ ସବୁ ତ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହେଉଛି; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବେ ଏକ ପ୍ରକାର ନୂତନ ଧରଣର ବିଦ୍ୟାଳୟ ବାହାରିଛି । ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କର ବେକାର ସମସ୍ୟା ଦୂର କରିବା ଯୋଗେ । ବେକାର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଅବଶ୍ୟ ଜରୁର ଦରକାର; କିନ୍ତୁ ଏ ଉପାୟରେ ନୁହେ । ଆଶ୍ରମ ସ୍କୁଲ ଓ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନା ବ୍ୟୟ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି । ଏପରିକି, ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଚଳାଇବାରେ ଛ'ଗୋଟି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବ୍ୟୟ ଚାଲିଯାଉଛି । ଅଥଚ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ବିଦ୍ୟାଳୟ ନୂଆ ନୂଆ ବସୁଛି । ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଏକ ଅବିଭାଜ୍ୟ ବିଷୟ ହେବା ଦରକାର । ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଏ ବିଷୟରେ ଯେତେ ଆଲୋଚନା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସରକାର କର୍ଣ୍ଣପାତ କରୁନାହାନ୍ତି, ବୁଝୁନାହାନ୍ତି ଯେ ଚାରି ପ୍ରକାର ଉପାଦାନରେ ତିଆରି ମୂଳଭିତ୍ତି ଉପରେ ସୌଧ ଗଢ଼ିଲେ ସେ ସୌଧ ନ ଭୁଷୁଡ଼ି ରହିବ ନାହିଁ ।

ଭୂ-ନୀତି କଥା ଦେଖାଯାଉ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଶତକଡ଼ା ଅଶୀ ଲୋକ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । କୃଷି ପାଇଁ ପଚାଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପ୍ରତି ଶହେ ଜଣଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଥିଲା ୧୧୬.୨ ଏକର ଜମି, ଏବେ ୧୯୫୧ ଜନଗଣନାରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ଶହେ ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ଅଛି ମୋଟେ ୮୨.୭ ଏକର । ସେଥିପାଇଁ ପେଟକୁ ଖାଇବାକୁ

ମିଳୁନାହିଁ । ବିଶାଳ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ କ୍ରମେ କଙ୍କାଳ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । କଣ ଭାବ, ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ସରକାର ବର୍ଷକ ନିମନ୍ତେ ଚାଷୀରକ୍ଷା ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କଲେ ଓ କହିଲେ ଯେ ତା ପର ବର୍ଷକୁ ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ଆଇନ କରିବେ; କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିରେହିଁ ରହିଲା; ବର୍ଷ ବର୍ଷ ହୋଇ ଛ'ବର୍ଷ ଚାଲିଗଲା, ୧୯୪୮ର ମଲା ଆଇନଟାର ଆୟୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଥରେ ପୁଣି ବର୍ଷକ ପାଇଁ ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଉଥାଏ । ସେ ଆଇନକୁ ମଲା ଆଇନ ଆଖ୍ୟା ଦେବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତେ ବୁଝୁଥିବେ । ତାହା ପ୍ରକୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା ନାହିଁ । ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଚାଲୁ ରହିଲା; କିନ୍ତୁ ମାଲି ମକଦ୍ଦମାରେ ଚାଷୀକୁଳ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ।

ଏବେ ପୁଣି ବର୍ଷକ ଲାଗି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଛି । ଏଥର ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ, ପ୍ରଗତିମୂଳକ ସ୍ଥାୟୀ ଆଇନ ତିଆରି ହେବ । ଏହି ନୂଆ ପ୍ରଣୀତ ଆଇନ ଚାଷୀକୁ ଜମିରୁ ବେଦଖଲ କରା ନ ଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରୁ ତାହା ଯେଉଁ ଆକାରରେ ବାହାରିଲା, ସେଥିରେ ଚାଷୀଙ୍କୁ ବେଦଖଲ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା । ସେ ଆଇନ ଯୋଗେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଚାଷୀଙ୍କ ବେଦଖଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଜମି ମାଲିକ ଓ ଚାଷୀ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଅପୋଷରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆଇନଟାକୁ ମାରି ଦେଲେଣି । ତାହା କେତେଦୂର ସମୀଚୀନ ବିଚାର କରିବା କଥା । ବେଦଖଲ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିଲେ ମାଲି ମକଦ୍ଦମାରେ ଚାଷୀକୁଳ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଥାନ୍ତେ । ତେବେ ମାଲି ମକଦ୍ଦମାକୁ ନ ଯାଇ ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଫଟିରେ ବିବାଦ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ଆଇନର ପ୍ରଣେତା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏ ଉପାଦାନରେ ଆମ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ । ଗରିବ କୃଷକ ଉପରେ କର ଭାର ବହୁତ ପଡ଼ୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ଛୋଟ କୃଷକଙ୍କୁ କର ଭାରରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଜମିରୁ ଖଜଣା ପ୍ରଥା ଉଠାଇ ଦେଇ କୃଷି ଆୟକର ବସାଇଲେ, ଛୋଟିଆ କୃଷକମାନେ ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ମାରନ୍ତେ । ଗତ ତିନି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମ ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାରେ ସେ ଦିଗରେ ବିଭିନ୍ନ ଆକାରରେ କେତେଥର ଚେଷ୍ଟା ହେଲାଣି । ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ମତ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ଭୂସଂସ୍କାର କମିଟିର ସଭାପତି ଭାବରେ ଆମର ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ମତ କାଟି ଖଜଣା ପ୍ରଥା ରଖିବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଲେ ଏବଂ ଖଜଣା ଆଦାୟ କଲେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଅପ୍ରିୟ ହୋଇଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଆଦାୟ ଭାର ଅଞ୍ଚଳଶାସନ ଉପରେ ଦେବା ସ୍ଥିର ହେଲା । ଏବେ ଅଞ୍ଚଳ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷେ ହେଲା ଚାଲିଛି । କଂଗ୍ରେସ ଶାସନ ଭାର ମୁଣ୍ଡାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଖଜଣା ଟଙ୍କାକେ ଆଠ ଅଣା ଛାଡ଼ କରିଦେବା କଥା କହୁଥିଲେ । ନିର୍ବାଚନ ବେଳେ ସେହି ଦୁହା ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଉଥିଲେ । ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରଥମେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କଠାରୁ ଆସିଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଇହଧାମରୁ ଚାଲିଗଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ତାଙ୍କର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଏବେ ଯେଉଁମାନେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରନ୍ତେ, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ନାମକୁ ଅବଶ୍ୟ ଧୋଇ ଶୁଖାଇ ଖାଉଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅସଲ କଥାଟି ବେଳକୁ ପଛାଇ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଏ ସରକାର ଅମଳରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ କଲ୍ୟାଣ ବିରୋଧୀ ବ୍ୟାପାର ଘଟିଯାଉଛି । ଅଥଚ କୁହାଯାଉଛି ଯେ ଦେଶଟା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ଜନମଙ୍ଗଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଛି । ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାହିଁଲେ, କେବଳ ବିଶୃଙ୍ଖଳା । ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ଘୋର ଆପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ, ସରକାର ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ

ନଦୀଜଳର ଦୂଷିତ ନିବାରଣ ଆଇନ ମଞ୍ଜୁର କରାଇ ନେଲେ । ସେଥିରେ ଓରିଏଣ୍ଟ କାଗଜ କଳ ମାଲିକ ବିର୍ଲାଙ୍କର ଉପକାର କରିବା ସାର ହେଲା ମାତ୍ର । ସମ୍ବଲପୁରର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲା । ଏବେ ହୀରାକୁଦ ଯୋଜନା ବୁଡ଼ି ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅତ୍ୟାଚାର ହୋଇଗଲା । ସଶସ୍ତ୍ର ପୋଲିସବାହିନୀ ବନ୍ଧୁକହାତରେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପଶି ଲୋକଙ୍କୁ ତଡ଼ି ନେଇଗଲେ । ଓଜର ଆପତ୍ତି ସରକାର କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ନେଇ ଥଇଥାନ କରିବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନ କରି, ଘରୁ ବାହାର କରି ଜଙ୍ଗଲରେ ପକାଇ ଦେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସରକାରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ଗଲା କିପରି ?

ରାଉରକେଲାରେ ଲୁହା କାରଖାନା ହେବା ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ଦେଶତମାମ ଗୋଟାଏ ଆହ୍ଲାଦ ଚହଲ ଖେଳିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଆମ ସରକାରଙ୍କର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଦେଲାଣି । ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ସେଠାରେ କୁଲି କାମ କରିବା ସୁବିଧା ସୁଦ୍ଧା ନ ପାଇବାର ସମ୍ଭାବନା ଜଳ ଜଳ ଦିଶିଲାଣି । ହୀରାକୁଦରେ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ତୁଳନାରେ ବେଶି । ହୀରାକୁଦ ଉପନିବେଶ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆମ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଉପରକୁ ଏକ ବିପଦ ଥୁଆ ହେଲାଣି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯାଇଥିବା ରେଳପଥ ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲବାଇ କମ୍ପାନୀ ହାତରେ ଥିବାବେଳେ କେତେକ ବିଭାଗରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଶତକଡ଼ା ଦଶ ଭାଗ ଚାକିରି ମିଳୁଥିଲା ଏବଂ ସେ ମର୍ମରେ ଏକ ସ୍ଥାୟୀନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସେ ସୁବିଧାଟିକକ ହରାଇ ବସିଲେ; ମହାଭାରତୀୟ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଆମ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କୌଣସି ପ୍ରତିକାର କଲେ ନାହିଁ । ଆମର ଖଣିସବୁ ବାହାରର ଲୋକେ ପାଉଛନ୍ତି; ଆମେ ହୁଏ ତ କେବଳ କୁଲି କାମ କରିବା । ଆମ ବ୍ୟବସାୟ ସବୁ ଅଣଓଡ଼ିଆଙ୍କ ହାତକୁ ଯାଉଛି । ଆମେ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବାସୀ । କବି ଯଥାର୍ଥରେ କହିଥିଲେ--

ନିଜ ବାସଭୂମେ ପରବାସୀ ହେଲ,
ପର ବାସ.ଖତେ ସମୁଦାୟ ଦେଲ ।

କଥାରେ କହନ୍ତି 'ବଚନେ କା ଦରିଦ୍ରତା' । ଆମ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ବଚନରେ ଦରିଦ୍ରତା ଦେଖାଉ ନାହାନ୍ତି । ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାରେ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରୁ ସମାଲୋଚନା ହେଲା ବେଳେ, ବିରୋଧର ତାଡ଼ନାରୁ ଆପାତତଃ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କିଛି ନା କିଛି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ସବୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ ନାହିଁ । କେତେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା ଓ କେତେ ହେଲା ନାହିଁ, ଏହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚରାଯିବା କଥା ହେଲା । କିନ୍ତୁ ବାଚସ୍ପତି ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ନାମଞ୍ଜୁର କରିଦେଲେ । ସେହି ନାମଞ୍ଜୁରି ବିରୁଦ୍ଧରେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରାଗଲା । ସେପରି ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବା ଅଧିକାର ତାଙ୍କର ନାହିଁ ବୋଲି, ବିଜ୍ଞ ହାଇକୋର୍ଟ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାୟଟା ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ବାଚସ୍ପତିଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଦେଲେ । ସେ ରାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସୁପ୍ରିମ-କୋର୍ଟରେ ଯେଉଁ ଅପିଲ ହୋଇଛି, ତାହା କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଡକ୍ଟର କୈଳାଶନାଥ କାଟଜୁଙ୍କ ମାଲି ମକଦ୍ଦମାରେ ବିଳମ୍ବ ଆଉ ନ ଘଟିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସତ୍ତ୍ୱେ, ଅଢ଼େଇବର୍ଷ ହେଲା ପଡ଼ି ରହିଛି; ଅଥଚ ଏବେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ବିହାର ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭାରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ସେ ସବୁ କେତେଦୂର ପାଳିତ ହେଉଛି, ତାହା ତଦନ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିହାରର ବାଚସ୍ପତି ଗୋଟିଏ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମ ହେବା ଏକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର କଥା । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମେ ଆମର ସମସ୍ୟାମାନ ସମାଧାନ କରିବା, ଗୋଟାଏ ଜାତି ରୂପେ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ସହିତ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ଲଗାଇ ଠିଆ ହେବା, ସବୁ ଆକାଶ କୁସୁମ ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ?

ଏବେ ଗତ ଦୁଇ ତିନି ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା ଘଟିଯାଇଛି । ପ୍ରଥମେ ସନ୍ଥ ବିନୋବାଜୀଙ୍କ ଆଗମନ । ତାପରେ ପୁରୀରେ ସର୍ବୋଦୟ ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ତା ପଛକୁ ଆସିଲା ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଅଧିବେଶନ । ଏ ସବୁ ଘଟଣାରୁ ଜଣାଗଣାଗଲା ଯେ, ସରକାରୀ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସରକାର ଓ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ଆମ ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜସ୍ୱରୁ ଅକାତରରେ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ଢାଳି ଦିଆଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଏଥିରୁ କେତେକ ମଞ୍ଜୁର ହୋଇସାରିଛି, ବାକିତକ ମଧ୍ୟ ଯଥା ସମୟରେ ମଞ୍ଜୁର ହେବ । ଯାହା ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଛି, ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ଆପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ ହୋଇଛି, ପୁଣି ଯାହା ହେବ, ବିରୋଧ ପକ୍ଷର ଆପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ ହେବ । ଏକେ ଓଡ଼ିଆ ଦରିଦ୍ର ରାଜ୍ୟ, ପୁଣି ଅର୍ଥ ଧନ ହୀନ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପେଟରୁ କଟା ହୋଇ ନାନା ବାଟରେ କର ରୂପେ ଅସୁଲ ହୋଇ ଆସୁଛି । ତାକୁ ପୁଣି ଏହିପରି ଭାବରେ ବିନର୍ବ୍ୟୟ କରାଯାଉଛି ।

ଲୋକେ କର ଭାରରେ ପେଡ଼ ପେଷି ହୋଇଗଲେଣି । ଜାତିର ଆର୍ଥିକ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଜିଗଲାଣି । ତଥାପି ନୂଆ ନୂଆ କର ବସାଇବାକୁ ବାଟ ଖୋଜାଯାଉଛି । ଶୋଷଣକାମୀ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଅମଳର ଆଇ. ସି. ଏସ୍. କର୍ମଚାରୀ ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମନ୍ ଦେଶମୁଖ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ । ଅସ୍ଥିଚର୍ମରେ ମାତ୍ର ରହିଥିବା ଏ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଚାହିଁଲେ ଆହୁରି କର ବାହାରିବ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହି ମେ ମାସ ତା ୨୬ରିଖରେ, ସେ ଏ ମର୍ମରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଦେବା ଶକ୍ତି ଅନୁପାତରେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସବୁ ଦେଶର ରାଜସ୍ୱ ନୀତି । କିନ୍ତୁ ଆମର ନୂଆ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ସେ ନିୟମରୁ ବାହାର । ନୋହିଲେ କି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିବା ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଟ୪, ୨୦୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆୟକରରୁ ମୁକ୍ତ ଦିଆଯାଉଥିବା ସ୍ଥଳେ, କୃଷିରୁ ବର୍ଷକେ ଦଶ ଟଙ୍କା ଆୟ କରୁଥିବା ଦରିଦ୍ର ଚାଷୀଠାରୁ ଟଙ୍କାଏ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ଖଜଣା ନିଆ ଯାଉଥାନ୍ତା ? ଏବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଚାଲିଛି । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଯୋଗେ ଖଜଣା ବଢ଼ିବ କି ନାହିଁ, ସରକାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କହୁନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଫଳରେ ଟଙ୍କାକେ ଆଠ ଅଣା ବଢ଼ି ସାରିଲାଣି । ସର୍ବତ୍ର ଖଜଣା ବଢ଼ିବାର ସୂଚନା ମିଳୁଛି । ୧୯୫୧ରେ ଆମ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ସ୍ମାରକପତ୍ରରେ ଖଜଣା ବଢ଼ାଇବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ । ଖଜଣା ବଢ଼ିବ, କାକର ଟପୁଡ଼ ସରକାରଙ୍କ ଘଡ଼ା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଓ ତାପରେ ସେ ଅର୍ଥ ଭୋଗ ବିଳାସରେ ପାଣି ପରି ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଯିବ । ଏହାହିଁ ହେଲା ଆମ ଭାଗ୍ୟ ।

ଦେଶ ସୁଶାସନ ଚାହେଁ, ଦଳ ଶାସନ ଚାହେଁନା । ସୁଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ପ୍ରାୟ ସାତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ଦଳ ଗଠନ ନିଜେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରେନା । କୌଣସି ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ତାହା ଉପାୟ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜନୀତିକ ଦଳ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ତାର ଆଦର୍ଶ ହେଉଛି ‘ମନ୍ତ୍ରଂ ବା ସାଧୟେତ୍, ଶରୀରଂ ବା ପାତୟେତ୍ ।” ସଫଳତାରୁ ସଫଳତାକୁ ଉଠିବା ତାର ପନ୍ଥା । ପ୍ରାଦେଶିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିପାରିଲେ, ଯଥା ସମୟରେ ତାହା ନିଖିଳ ଭାରତ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବ । ଭାରତ ନାମରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା; ଗଣତନ୍ତ୍ର ରୀତି ହାସଲ କରିନାହିଁ ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦ ପ୍ରକୃତ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଦୃଢ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁସବୁ ଦୁସ୍ଥିତି, ଦୁର୍ବିପାକ, ଦୁରାଚାର ଚାଲିଛି, ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏକମାତ୍ର ସାଂବିଧାନିକ ପନ୍ଥା ରହିଛି। ୧୯୫୨ ମସିହାର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ବେଳେ କଂଗ୍ରେସ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବା ଲାଗି ଯେତେ ଯେତେ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ, ତା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ହେଉଛି, ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀମାନଙ୍କରେ ନାନା ରୂପରେ ନାନା ବେଶରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଠିଆ କରାଇବା। ସେଥିପାଇଁ ପଚିଶ ହଜାର ଭୋଟରେ ଥିବା ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀମାନଙ୍କରୁ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଭୋଟରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲେ। ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ମୋର ନିବେଦନ, ସେପରି ଅପାୟମୂଳକ ଉପାୟ ଆଗାମୀ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରୟୋଗ ନ କରନ୍ତୁ। ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତର ଶାସନ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ପରେ, କଂଗ୍ରେସର ପିତା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ କଂଗ୍ରେସକୁ ଆଉ ରାଜନୀତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାବରେ ନ ରଖିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ। ୧୯୫୨ ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସେ ପରାମର୍ଶ ଶୁଣି ନ ଥିଲେ। ସେତେବେଳେ ଦଳର ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଦଳଠାରୁ ଦେଶ ବଡ଼। ଦେଶର ସେବା କରିବାକୁ ହେଲେ, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶରେ ସୁଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିବା କଂଗ୍ରେସ ଆଉ ଥରେ ପୁଣି ଗାଦି ମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ପ୍ରୟାସ ନ କରୁ। ୧୯୫୨ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ କଂଗ୍ରେସକୁ ଯେତେ ଚିହ୍ନିଥିଲେ, ଏ ମଧ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱରୂପ ତାଠାରୁ ବେଶି ଦେଖିଲେଣି। ସବୁଆଡ଼ୁ ବିବେଚନା କରି ଦଳକୁ ପଛକୁ ରଖି କଂଗ୍ରେସ ଦେଶ ସେବାରେ ବାହାରୁ।

କିନ୍ତୁ ନିର୍ବାଚନରେ ଠିଆ ହେବା ପ୍ରଲୋଭନ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଛାଡ଼ି ପାରିବ ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଉନାହିଁ। ଗତ ନିର୍ବାଚନ ଫଳାଫଳର, ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୁର୍ବଳତା, ୧୪୦ ଜଣ ସଭ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସପ୍ତମାଂଶ, ଅର୍ଥାତ୍, କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଆସିବା। ବିରୋଧ ପକ୍ଷରୁ ସର୍ବମୋଟ ୭୩ ଜଣ ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ। ସେମାନେ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମିଳିତ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଗଠନ କରି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିବା ଉଦ୍ୟମ କରିବା ସମୀଚୀନ ହୋଇଥାନ୍ତା। ଦେଶ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଶତକଡ଼ା ୬୦ରୁ ଅଧିକ ଭୋଟ ଦେଇଥିଲା, ସେମାନେ ସେ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ, ଦେଶବାସୀଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଭାଜନ ହୋଇଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଥିବା ବେଳେ, ସ୍ୱାଧୀନ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଛଅ ଜଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇ, ସେ ଦଳକୁ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ କରିଦେଲେ। ତା ପରେ ବାକି ଯେଉଁ ଚଉଦ ଜଣ ରହିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁଦ୍ଧା ଜଣେ ଅଧେ ସିଧା କଂଗ୍ରେସ ଦଳକୁ ଚାଲିଗଲେ। ବାକି କେତେକ ଭିଡ଼ଭାଡ଼ ବେଳେ ବିରୋଧ ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ନାହିଁ। ଫଳରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନ ସଭ୍ୟମାନେ ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ବିରୋଧ ସହିତ ରହିଲେ ତାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶେଷକୁ ଚାରିକୁ ଆସିଗଲା।

ବିରୋଧ ପକ୍ଷରେ ଆଉ ଏକ ଦୁର୍ବଳତା ହେଲା ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୀତିକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଏକାଧିକ ଦଳ। ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ଦଳ ରହିବା ଦରକାର। ବ୍ରିଟେନ ଓ ଆମେରିକାରେ ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଧାନଦଳ। ଗୋଟିଏ ଦଳ କ୍ଷମତାକୁ ଗଲେ, ଅପରଟି ବିରୋଧରେ ରହି କ୍ଷମତାଭୁକ୍ତଦଳକୁ ଅବାଟକୁ ନ ଛାଡ଼ିବାକୁ ସର୍ବଦା ଜଗି ରହିଥାଏ। ଆମେମାନେ ଆଗାମୀ ନିର୍ବାଚନରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନର ସେହି ମୌଳିକ ନୀତି ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ, ଗଣତନ୍ତ୍ରକୁ ଧ୍ୱଂସ ପଥରେ ଛାଡ଼ିଦେବା। ଦେଶକୁ ଦୁଇଗୋଟି ମାତ୍ର ରାଜନୀତିକ ଦଳରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ।

ଏବେ ପନ୍ଦର ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସେଥିରେ ଦଳମାନେ ଏହି କ୍ରମରେ ଭୋଟ ପାଇଛନ୍ତି ।

ଜାଠଦଳ—ଶତକଡ଼ା ୪୯.୩୫
ଶ୍ରମିକ ଦଳ—ଶତକଡ଼ା ୪୬.୪୨
ଉଦାର ଦଳ—ଶତକଡ଼ା ୨.୬୮
କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳ—ଶତକଡ଼ା ୦.୧୨
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁଦଳ ମିଶି—ଶତକଡ଼ା ୦.୯୨

ଫଳରେ ସେ ଦେଶର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ସର୍ବମୋଟ ୬୩୦ ସଭ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ—

ଜାଠ ଦଳ—୩୪୬
ଶ୍ରମିକ ଦଳ—୨୭୭
ଉଦାରଦଳ—୫
ସିନ୍‌ଫିନ୍ ଦଳ—୨
କୁମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳ—୦
ଆଇରିଶ ଉଦାରଦଳ—୦
ଆଇରିଶ ଜାତୀୟ ଦଳ—୦

ଭୋଟର ଏ ଫଳାଫଳରୁ ବୁଝାଯାଉଛି ଯେ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନରେ ଦେଶାତ୍ମବୋଧର ପରାକାଷ୍ଠା ରହିଛି । ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରକାର ଦେଶାତ୍ମବୋଧର ପ୍ରମାଣ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନୋହିଲେ ସବୁ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଶାସନ ଭାର କୌଣସି ଏକଛତ୍ର ଶାସକଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ହେବ । ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଏକଛତ୍ର ଶାସକ ପାଲଟିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଇତିହାସରେ ରହିଛି । ଦଶ ଲକ୍ଷ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ ଆଲବାନିଆର ନିର୍ବାଚିତ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଜଗ୍ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ରାଜା ଜଗ୍ ରୂପେ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ତା ପୂର୍ବରୁ ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବ ପରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ନେପୋଲିୟନ ପ୍ରଥମେ ଫରାସୀ ଦେଶର ରାଜା ଓ ପରେ ବହୁ ଦେଶର ସମ୍ରାଟ୍ ପଦରେ ନିଜକୁ ଅଧିଷ୍ଠିତ କଲେ ।

ଏ ପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତି ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ସାମାନ୍ୟ ବିପଦର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ଇତିହାସର ଘଟଣାବଳୀରୁ ଆମେ ନ ଶିଖିଲେ, ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହେବାନାହିଁ । ଆମ ପଥରେ ଘୋର କଠିନ ଅଥଚ ପବିତ୍ର ଜାତୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରହିଛି । ଏହାକୁ ତୁଲାଇବା ଲାଗି ଆମକୁ ଧନଜନ ଅକାତରରେ ଦାନ କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରକୃତ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଆଦର୍ଶରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସହସ୍ର ସହସ୍ର କର୍ମୀ ବାହାରିବା ଦରକାର । ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ୧୯୫୧ ମସିହାରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ସଭାପତି ଦଶଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ନିମନ୍ତେ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତା'ଠାରୁ ଗୁରୁତର । ମୁଁ କୌଣସି ଦଳକୁ ଅଯଥା କଟୁ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ସବୁ କଥା କହି ନାହିଁ । ଆଗାମୀ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ଆମମାନଙ୍କୁ ଏହି ସମୟରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ଏ ଭାଷଣରେ ମୁଁ ଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ବିଶେଷରେ ଯୁବଶକ୍ତିକୁ ଅତି ବିନୟ ସହକାରେ ଏ ଗୁରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି । ସେ ଅନୁସାରେ ଅର୍ଥଦାନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ମୁଁ ଏ ଘଟଣାରେ ନିବେଦନ କରୁଛି । ଦେଶବାସୀ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଗଣତନ୍ତ୍ର ଆଦର୍ଶରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଓ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୁଅନ୍ତୁ । "ନ୍ୟାୟମାତ୍ମା ବଳହୀନେନଲଭ୍ୟଃ ।" ଜୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ।

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ

ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ

ସଭାପତି-ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ

ସ୍ଥାନ—ବ୍ରହ୍ମପୁର
୧୯୫୫ ମସିହା

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରତିନିଧି ବର୍ଗ,

ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିବେଶନ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଛେ । ଆପଣମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଫଳରେ ଆମ ଜନ୍ମଭୂମି ଉତ୍କଳ କିପରି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଇତିହାସର ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ, ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ପୂରି ରହିଛି । ଶିଳ୍ପ, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ବାଣିଜ୍ୟ କୌଣସିଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପଛରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ପ୍ରଗତି ପଥରେ ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଟପି ଚାଲିଥିଲେ । ସେ କଥା ଆଜି ସ୍ମୃତିରେ ମାତ୍ର ରହିଛି, କାହାରି କାହାରି ରହିଛି, ଆଉ କାହା କାହାର ସ୍ମୃତି ପଟରୁ ପୋଛି ହୋଇ ଲିଭି ଯାଇଛି ।

ସେହି ବିଶାଳ ଖ୍ୟାତି-ସମ୍ପନ୍ନ-ଐତିହାସିକ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଓଡ଼ିଆମାନେ ତାହା ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଗଲେ ଓ ପ୍ରତିକାରର ବାଟ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସେ ବାଟ ବାହାରିଲା ଆଜିକି ବାଉନ ବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପରିତ୍ରାତା ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ମହାଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଛାଡ଼ି ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାକୁ ମହାଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ମାଦ୍ରାଜ ଅଧିବେଶନରେ ବିରୋଧ କରି ବସିଲେ । ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଦେଖିଲେ ଯେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ରହି ମହାଭାରତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ସହଯୋଗ ରଖି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଥିରୁହିଁ ଏ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ସେହି ପୁଣ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ଏ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଛେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏକତ୍ରୀକରଣ ଲାଗି କେତେ ଚେଷ୍ଟା ନ କରିଛେ ? କେତେ ଆବେଦନ ନିବେଦନ ନ ଶୁଣାଇଛେ ? କେତେ ସ୍ମାରକ ପତ୍ର ନ ଦେଇଛେ ? ଆମ ନିବେଦନ ବିଚାର କରିବାଲାଗି କେତେ ଥର କମିଟି ନ ବସିଛି ? କିନ୍ତୁ ଆମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତଥାପି ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଇଂରେଜ ସରକାର ଆମ ଦୁଃଖ ଗୁହାରି ଶୁଣି ଆମକୁ ଆଂଶିକ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ଦେଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ପୁନର୍ଗଠନଲାଗି ସରକାର ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଏକ କମିଶନ ବସାଇଲେ । ଏ. କମିଶନ ଆମକୁ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ଦେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ନ୍ୟାୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ମନୁଷ୍ୟ ପରି

ଆମେମାନେ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛେ । ଆମ ପ୍ରାଣର ଦୁଃଖ କିଏ କେତେ ବାଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛେ । କିଏ ରିପୋର୍ଟକୁ ପୋଡ଼ି ଦେଇଛି ଓ ଆଉ କିଏ ରିପୋର୍ଟ ଉପରେ ପଦାଘାତ କରିଛି । କିଏ ବା ଭାଷାରେ ରିପୋର୍ଟର ସମାଲୋଚନା କରିବା ପନ୍ଥାଧରିଛି, ଆଉ କିଏ ରାସ୍ତାରେ ରେଳ ଗାଡ଼ି ଅଟକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛି । ପୁଣି ଦେଶରେ ଆଉ କେହି କେହି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଏ ସକଳ ପ୍ରକାର ପନ୍ଥା ନିନ୍ଦନୀୟ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ଜଟିଳ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଜ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ଭାର ଆପଣମାନେ ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ, ଆମର ସବୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ମୁଁ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିଚିତ । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଚାରିବର୍ଷ ରହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଇ-ଭଉଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କାମ କରିଛି । ଓଡ଼ନେଲ-କମିଟି ତଦନ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ଦୁଇବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲିଛି । ଗାଳି ମାଡ଼ ଖାଇଛି, ଭର୍ତ୍ସନା ଶୁଣିଛି । ୧୯୨୧ ମସିହା ଜନଗଣନା ପୂର୍ବରୁ ଫୁଲଝରରେ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣର ସ୍ନେହ ଆକର୍ଷଣ ଅନୁଭବ କରିଛି । ମୋର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ହେଲେସୁଦ୍ଧା, ଆପଣମାନଙ୍କର ଏ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ସହିତ ମୋର ସମ୍ପର୍କ ବିଶେଷ ଘନିଷ୍ଠ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେ । ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳର ତରଲା, ମଞ୍ଜୁଷା, ଟିକିଲି ସହିତ ମୁଁ ସୁପରିଚିତ । ସ୍ୱୟଂ ମୁଁ ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି ଓ ବ୍ୟଥିତ ବାଣୀ ଶୁଣିଛି । ଏ ଘଡ଼ିସନ୍ଧିବେଳେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପରି ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପୀଠରେ ଦିନେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ, ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ବା ଓଡ଼ିଆପ୍ରାଣ ବିକ୍ରମଦେବ ବସି ଥିଲେ, ମୁଁ ନିଜକୁ ସେ ଆସନର ଯୋଗ୍ୟ ମଣୁ ନାହିଁ । କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁରୋଧରେ ଏ ଗୁରୁଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଛି । ଆଶାନୁରୂପ ଭାବରେ ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ନ ପାରିଲେ ଆପଣମାନେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମୋର ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରିବେ । ମୋତେ ଏ ସମ୍ମାନ ଦେଇଥିବା ଯୋଗେ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର କରିବା ଶକ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ବୋଲି ମନେ କରେ ।

ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଏ ରାଜ୍ୟ-ପୁନର୍ଗଠନ-କମିଶନ କାହାରି ପ୍ରତି ଯେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିନାହାନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ । ଆମ ପଡ଼ୋଶୀ 'ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ' ପରି କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ଯେତେ ନ୍ୟାୟ ଆଶା କରୁଥିଲେ, ତାଠାରୁ ବେଶି ପାଇଛନ୍ତି । ସେଥିଯୋଗେ କମିଶନ ରିପୋର୍ଟ ବିଷୟରେ ଅନେକସ୍ଥାନରେ ଅନୁକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଆମ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଆମକୁ ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ଦେବାକୁ ହେଉଛି । କମିଶନ, ତିନି ଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରେ ଜଣେ ଭୂତପୂର୍ବ ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଓ ଦୁଇଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଆମ ପ୍ରତି ଯେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ତାର ଆଉ କଣ କାରଣ ଥିବ କେଜାଣି; ମୋତେ ଦୁଇଟିରୁ ଗୋଟିଏ ଦେଖାଯାଉଛି । ହୁଏତ ସେମାନେ ଆମ ସମସ୍ୟା ସବୁ ପଢ଼ି ଓ ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ସେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମକରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ହେତୁଯୋଗେ ଜାଣି ଶୁଣି ଆମ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା-ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ, ତାପରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଗୋଟିଏ ଅତି ସହନଶୀଳ ଜାତି । ଓଡ଼ିଆ ସହଜରେ କୌଣସି ବିଷୟର ପ୍ରତିବାଦ କରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅନିଷ୍ଟିତ କାର୍ଯ୍ୟର କଟୁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଓଡ଼ିଆଠାରେ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କମିଶନ ହୁଏତ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏହି ଗୁଣ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଆମ ଦାବୀକୁ ହେୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । କମିଶନ ଓଡ଼ିଶା ବିଷୟ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟରେ

୧୯୯ ପୃଷ୍ଠାର ୭୩୩ ଚ୍ଛେଦରେ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସବୁ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ହେଉଛି ଶେଷରାଜ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀକୁ ସଭାପଛରେ ଶେଷ ରାଜ୍ୟର ଦାବୀଭାବରେ ବିଚାର କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ତାଲିକାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନ ମଝିରେ, ଶେଷରେ ନୁହେ । ଆୟତନ ବା ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ରାଜ୍ୟ ତାଲିକାରେ ଶେଷରେ ରଖାଯାଇ ନ ପାରେ । ପୁଣି କମିଶନ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଲିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସର୍ବଶେଷରେ ଆସି ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଧ୍ର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦାବୀ ବିଚାର କରି ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ବିଚାର କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । କମିଶନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରତି ଅବହେଳା ଦେଖାଇ ଆମ ସମସ୍ୟା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି ।

ମୋର ଭାଷଣ ମୁଁ ବିଶେଷ ଦୀର୍ଘ କରିବାରୁ ବିରତ ହେବି । ପୁଣି ଟିକିନିଖି ତଥ୍ୟ ସବୁମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି ନାହିଁ । ଏହା ସ୍ମାରକ ପତ୍ର ନୁହେ । ସ୍ମାରକ ପତ୍ର ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଗତ ୫୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ବହୁତ ଲେଖିଛେ; କିନ୍ତୁ ଆମର କଣ ତ୍ରୁଟି ରହିଯାଉଛି କେଜାଣି, ସେ ସବୁର ସୁବିଚାର ହେଉନାହିଁ । ଆମେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ପାରୁ, ଭାରତର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସରକାରୀ ମହଲରେ ଆମର ପ୍ରତିପତ୍ତି ନ ଥା'ଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସ୍ମାରକପତ୍ର ଲେଖିବାରେ ଆମର ଯେ ପଟୁତା ଅଛି, ତାହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । କେବଳ ଆମ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ସବୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପଢ଼ା ଯାଉନାହିଁ କିମ୍ବା ପଢ଼ାଗଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଫଳ ଉପୁଜୁ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ ଦାବୀ ଅଞ୍ଚଳ ଗୁଡ଼ିକ କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେବି । ଆନ୍ଧ୍ର, ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ଏ ସବୁଠାରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଅଳ୍ପାଧିକ ରହି ଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହେଉ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବିଷୟରୁ ଜାଣିହେବ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ ବିଷୟରେ ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ଘାଣ୍ଟ ଚକଟ ଗୁଡ଼ାଏ ହେଲା । ସବୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମିଶାଇ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାରତ ସରକାର ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ମତାମତ ଲୋଡ଼ିଲେ । ଅଜାଯୁଦ୍ଧ ବା ଋଷି ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପରି ବହ୍ୱାରମ୍ଭର ଏହି ଲଘୁକ୍ରିୟା ହେଲା ଯେ, ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲା ଖଣ୍ଡିକ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶିଲା । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ହିଁ ରହିଗଲା । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତିରୋଧ କରୁଥିବା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରର ସେତେବେଳେ ଯେ ଲାଟ ଥିଲେ, ସେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଭାରତର ବଡ଼ ଲାଟ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ଲାଟ ପାହ୍ୟାରୁ ଓଡ଼ିଶା ବିପକ୍ଷରେ ସେ କାଗଜ ପତ୍ର ଓଲଟାଇ ଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ କିଛି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତା ପରେ ତେଲୁଗୁ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରଭାବରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ୩୦ ବର୍ଷ ରହିଲା ପରେ ତାହାର କେତେକାଂଶ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଲାଗି ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେଲା । ସେହିପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲା ଆସିବାର ପ୍ରାୟ ୩୦ ବର୍ଷ ପରେ ବହୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଆସିଲା । ଏ ସବୁରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି, ଆମ ଦାବୀ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବା ଲାଗି କେହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ଆମ ଦାବୀ ଭାଷା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଭାଷାହିଁ ଜାତିର ପ୍ରାଣ ଓ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିକୁ କେବଳ ଯେ

ବଞ୍ଚାଇ ରଖେ ତା ନୁହେଁ। ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରିବା ଦିଗରେ ଗଠନ ମଧ୍ୟ କରେ। ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତି, ତୁଣ୍ଡରେ ଭାଷା ଦେଇଛି। ଭାବ ବିନିମୟ ଆଖିର ଚାହାଣିରେ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ। ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ ଭାଷାରେ, ଭାଷା ଓ ଭାବର ସଂଯୋଗରେ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି; ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ମାନବ ପ୍ରଗତି ପଥରେ ସୋପାନରୁ ସୋପାନକୁ ଉଠେ। ନିଜର ମାଆ, ଯେତିକି ପ୍ରିୟ ଓ ପୂଜ୍ୟ, ମା ଠାରୁ ଶିଖିଥିବା ମାତୃଭାଷା ସେତିକି ପୂଜ୍ୟ ଓ ପ୍ରିୟ। ତେଣୁ ମାନବ ଜଗତରେ ମାତୃଭାଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଯିବା ଲୋକର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ। ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଏବ କାଳପରି ସବୁବେଳେ ପଛରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା। ଏବେ ପଛରେ ପଡ଼ିଯିବା କାରଣ ହେଉଛି, ଆମେ ଇଂରେଜ ଅମଳରୁ ମାତୃଭାଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛେ। ଦିନେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଲୋପ କରି ବଙ୍ଗଭାଷା ଚଳାଇବାର ଚେଷ୍ଟା ରହିଥିଲା। ସେହିପରି ଦିନେ ଗଞ୍ଜାମ ବା ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶର ଓଡ଼ିଆମାନେ ମାତୃଭାଷାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ତେଲୁଗୁ ଓ ହିନ୍ଦି ଭାଷା, ଯେତେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନେବାକୁ ଲାଗିଥିଲେ। ସିଂହଭୂମର ଓଡ଼ିଆମାନେ ହିନ୍ଦି ପଡିଲେ। ମେଦିନୀପୁରର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ଏତେ ବିସ୍ତାର ଲାଭକଲା ଯେ ପ୍ରାୟ ସତୁରି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପନ୍ଦର ଲକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ, ସଂଖ୍ୟାରେ କମି କମି, ଆଜି ପନ୍ଦର ହଜାରକୁ ଆସିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆମାନେ ଜାତୀୟତା ହରାଇ ପଛରେ ପଡ଼ିଥିବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି, ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ସଂହତି ଓ ସଂଗଠନର ଅଭାବ।

ସେଥିଯୋଗେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଅଯଥା ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ କରାଯାଉଛି। ୧୯୧୨ ମସିହାରେ କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାକୁ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆଣି ବିହାର ସହିତ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା। ସେହି ନୂଆ ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଅବଶ୍ୟ ହେଲା 'ବିହାର ଓଡ଼ିଶା'; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରୁ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଅଣା ଗଲାନାହିଁ। ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାଟାକୁ ପୂର୍ବପରି ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ରଖି ଦିଆଗଲା ପରେ ୪୨ ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ, ମେଦିନୀପୁର ପରି ଓଡ଼ିଆ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ଦାବୀ ଆମକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା। ଆଜି ଯେଉଁସବୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ରହିଯାଉଛି, ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଯେ ମେଦିନୀପୁର ପରି ହେବ, ଚାହିଁଲେ ତାହା ଜଳ ଜଳ ଦିଶିବ। ପୁଣି ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ କ୍ରିୟା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଯେତେ ବିଳମ୍ବରେ ଘଟୁଥିଲା, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ସେତେ ବିଳମ୍ବ ହେଉନାହିଁ। ତାର ଆଭାସ ଦକ୍ଷିଣର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଆମେ ଦେଖୁଛେ।

୧୯୧୨ ମସିହାରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା କଥା ମୁଁ କହୁଥିଲି। ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଶା-ପ୍ରତି ଯେତେ ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଥାଉ, ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଏକତ୍ର କରିବା ଦିଗରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରେରଣା ମିଳିଲା। ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ହେଉଛି ଏହି 'ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା'। ଗଞ୍ଜାମର ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ 'ଫିଲିପଡଫ' କମିଟି ବସିଲା। ଫିଲିପ୍‌ଡ଼ଫ୍ କମିଟି ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ମତ ବ୍ୟକ୍ତକଲେ ଯେ, ଚିକାକୋଲ ଓ ନାରସାନ୍ନାପେଣ୍ଟ ତାଲୁକା ଦୁଇଟି ଛଡ଼ା ସେତେବେଳର ସମସ୍ତ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଏବଂ ସମଗ୍ର ଭିଶାଖାପାଟଣା ମାଳଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଉଚିତ। ସାଇମନ କମିଶନଙ୍କ 'ଅଟଲି' ସବ୍-କମିଟି ମଧ୍ୟ ସେହିମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ। ନିଜେ ସାଇମନ କମିଶନ କହିଲେ ଯେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆହିଁ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଏବଂ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦିନେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ହେବ । ସେ ସବୁ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାପାଇଁ 'ଓଡ଼ନେଲ୍' କମିଟି ଆସିଲେ । ସୀମା ବିବାଦ ଥିଲା ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହିତ । ସେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନେ ଥିଲେ । ସରକାର ନ ଥିଲେ, କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ । 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ତାଳକୁ ତାଳ ପକାଇ ଲଢିବାଲାଗି କଣ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପାରି ? ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ କିଛିହେଲେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରଖି ପକାଇବା ନିମନ୍ତେ ଫନ୍ଦି ବାହାର କଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଓ ଆନ୍ଧ୍ର ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଅଞ୍ଚଳ ବାଣ୍ଟିବା ପାଇଁ ତାଲୁକ୍ ସବୁ ଦୁଇଭାଗ କରି ପକାଇଲେ । ସେଥି ଯୋଗେ କିପରି ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ରହିଗଲା ଓ ପରେ ନୂଆ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶକୁ ଆସିଲା, ସେ କଥା ଆମେ ଜାଣୁ । ସୋମପେଣ୍ଟ ତାଲୁକାରୁ ବୁଡ଼ାରସିଂହ, ଜଲନ୍ତର ଓ ମଞ୍ଜୁଷାର ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ଗ୍ରାମ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଫଳରେ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଏବେ ନୂଆ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗାଆଣି ଗାଇବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଓ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଧାରାବାହିକ ଆକ୍ରମଣ ଚାଲିଛି । ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ଲୋକଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ରକ୍ଷା ଲାଗି ଭାରତ ସଂବିଧାନରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଜାତିଟା ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିବା ଫଳରେ, ଅଗ୍ରଗତି କରିପାରୁନାହିଁ । ଏକ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଏକ ଶାସନାଧୀନରେ ରଖିବା ହେଉଛି, ସମାଜର ମୌଳିକ ନୀତି । ଇତିହାସ ଏହା ସମର୍ଥନ କରୁଛି । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାରତରେ ଭାଷାସୂତ୍ରରେ ରାଜ୍ୟମାନ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତର ଐକ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭାଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ତାହା ଯେତେଦିନ ସମ୍ଭବ ହେଉ ନାହିଁ, ରାଜ୍ୟ ସବୁ ଭାଷା-ସୂତ୍ରରେ ଗଢ଼ାଯିବା ଉଚିତ । ସେଥି ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ କମିଶନ ନିଯୁକ୍ତ ବେଳେ ଭାରତ ସରକାର ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ସେଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା ଯେ, ଭାଷା ଏବଂ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରଭାବ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣର ରୀତି ତାହାର ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରେ । ଅବଶ୍ୟ ଶାସନ ସୁବିଧା ଓ ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ପ୍ରଭୃତି ବିଚାର କରିବା ପରିସର ମଧ୍ୟ କମିଶନକୁ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ସମ୍ପର୍କରେ କମିଶନ, ଭାଷାଭିତ୍ତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ନାହିଁ । ଶାସନ ସୁବିଧାକୁ ତାଠାରୁ ବଡ଼ ମନେକଲେ । କମିଶନଙ୍କ ମତାମତ ଓ ସୁପାରିଶଗୁଡ଼ିକ ବିଚାର କଲେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ସେମାନେ ସମଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ତା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶା ପରି କେତେକ ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ବିଚାର କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।

କମିଶନ ଭାଷାଭିତ୍ତି ଉପରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଖସାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ତାହା ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟର ୧୧୦ ପୃଷ୍ଠା ଓ ୬୨୫ ଛେଦରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟରୁ ବୁଝାଯାଏ । ସେଠାରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ କେବଳ ଭାଷା ବିଚାର କରି କୌଣସି ଜିଲ୍ଲାକୁ ଭାଙ୍ଗିବା ଆମମାନଙ୍କ ମତରେ ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ । ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଦାବୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଏ ମତ ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲେ, ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେପରି ଭାଙ୍ଗିବା ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଯଥାର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ । ଏ କଥାଟାକୁ

ଗୋଟିଏ ନୀତି ଆକାରରେ ସେମାନେ ଥୋଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଓ ସାନ୍ତାଳ-ପ୍ରଗଣା ଜିଲ୍ଲାରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳ ନେଇ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରେ ମିଶାଇବାକୁ ସୁପାରିଶ କଲାବେଳେ ନିଜେ ସେ ନୀତିରକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି । ରିପୋର୍ଟଟି ପଢ଼ିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ କମିଶନ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିନେଇ ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥନ କରିଛନ୍ତି । ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁକୁ ବିହାରରେ ରଖିବେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ସପକ୍ଷରେ ସୁପାରିସ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଗେ ସ୍ଥିର କରିନେଲେ । ତାପରେ ତାକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ଲାଗି ଯୁକ୍ତି ଖୋଜିଲେ । ସେ ଯୁକ୍ତି ଯେତେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହେଉ ପଛକେ ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳିଗଲା ମଧ୍ୟ । ତାହା ସେମାନେ ୧୭୧ ପୃଷ୍ଠା ୬୦୫ ଛେଦରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି, ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସୁପାରିସ କରୁଛୁ ସେ ଅନୁସାରେ ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗକୁ ଯିବ । ସେପରି ସ୍ଥଳେ ଷଢ଼େଇକଳା, ସବ୍‌ଡିଭିଜନ କିମ୍ବା ତାର କୌଣସି ଅଂଶ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ବିହାରର ଅଙ୍ଗ ଧଳଭୂମିକୁ ଯିବାପାଇଁ ବାଟ ରହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏ ଯୁକ୍ତିଟାକୁ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବୋଲି କହୁଛି । ମୋର ମନେହୁଏ ଯେ କୌଣସି ନିରପେକ୍ଷ ଲୋକ ଏହି ଯୁକ୍ତିକୁ ଆଉ କିଛି କହିବ ନାହିଁ ।

କମିଶନ ଏହିପରି ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀସବୁ ଖଣ୍ଡନ କରିଛନ୍ତି । ଆନ୍ଧ୍ରରେ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ସୀମାକୁ ଲାଗି ବହୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ରହି ଯାଇଛି । ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଚାର ନ କରି ପଦକରେ କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । କହିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀକାକୁଲ୍ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଛି, ସେ ଜିଲ୍ଲାରେ ତେଲୁଗୁ ଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ୮୯ ହେଉଥିବାରୁ ଆନ୍ଧ୍ରର କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଦେବା କଥା ବିଚାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ସମଗ୍ର ଶ୍ରୀକାକୁଲ ଜିଲ୍ଲାରେ ତେଲୁଗୁ ଭାଷୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୮୯ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଆମେ ଦାବୀ କରିଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ନୁହେଁ । ଆମ ଦାବୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାହା ମୋଟେ ୪୧·୫ । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତକଡ଼ା ୫୭·୪ ଅଟେ ।

ସେହିପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଯୁକ୍ତି ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶର ଫୁଲଝର ଓ ବିନ୍ଦ୍ରାନୂଆଗଡ଼ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି । ରିପୋର୍ଟରେ ୨୦୧ପୃଷ୍ଠା ୭୪୫ ଛେଦରେ କମିଶନ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତ କଲାବେଳେ ଦେଖିଥିଲେ ଯେ, ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶରେ ରଖିବା ସପକ୍ଷରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ମତ ରହିଥିଲା । ଓଡ଼ନେଲ କମିଟିଙ୍କ କେଉଁ ଲେଖାରୁ କମିଶନ ଏପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଲେ ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ଫୁଲଝର ଓ ବିନ୍ଦ୍ରାନୂଆଗଡ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି କହିଥିଲେ (କ) ଫୁଲଝରର ଜମିଦାର ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବାକୁ ନାରାଜ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ମିଶିବାକୁ ନାରାଜ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଗଲା । (ଖ) ଜଣେ ମୁସଲମାନ ମାଲଗୁଜାର ଓ ଜଣେ କୃଷୀ ସେହି ମର୍ମରେ ମୌଖିକ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ । (ଗ) ୧୫ଜଣ ସାକ୍ଷୀ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇ ଜଣ ଛଡ଼ା ବାକି ସମସ୍ତେ ହେଉଛନ୍ତି 'ଓଡ଼ିଆ' । କେବଳ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଲୋକଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଜନ ସାଧାରଣ ଅଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ଉଦାସୀନ । ଓଡ଼ନେଲ କମିଟିର ଏହି ମତରୁ ବିଜ୍ଞ କମିଶନ କିପରି ବୁଝିଲେ ଯେ, ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି; ସେ କଥା ଏକ ପ୍ରହେଳିକା ମାତ୍ର ।

ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ବିଷୟରେ ପୁଣି ସେହି କଥା । ସେ ଜିଲ୍ଲାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଖିବା ବିପକ୍ଷରେ ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ବାହାର କରିଥିଲେ । ତହିଁରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ଇଂରେଜ

ଶାସିତ ସିଂହଭୂମ ଜିଲାର ଇଂରେଜ ଶାସିତ ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ଭୌଗୋଳିକ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବଧାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ସେ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଯେ ଉତ୍କଳ ଭୂଖଣ୍ଡର ଅନ୍ତର୍ଗତ, ସେ କଥା ବହୁ ଯୁକ୍ତିରେ ସୁଦ୍ଧା କମିଟିକୁ ବୁଝାଇ ହେଲା ନାହିଁ । ଅପର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇଛି, ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଲାଗି ସିଂହଭୂମର ସଂଖ୍ୟାଧିକ 'ହୋ'ମାନେ ଏକାବେଳକେ ନାରାଜ ଥିଲେ । ସେପରି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦେଖି ସିଂହଭୂମ ଜିଲାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେବାକୁ କହିବା ଓଡ଼ନେଲ କମିଟି ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ବ୍ୟାପାର ହୋଇଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ କମିଟିର ଚଉଠା ଶତାବ୍ଦୀ ତଳର ପୁରୁଣା ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିବା କମିଶନ ପକ୍ଷେ ବିଜ୍ଞତାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇ ରହିଥିବା ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟସବୁ ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶି ଯାଇଛି । ସେଥିରେ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଉଠିଯାଇଛି । ଅପରଟି ମଧ୍ୟ ଏଥର ନ ଥିଲା, କାରଣ ସିଂହଭୂମ ଜିଲାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ହୋ ଅଧିବାସୀମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ନାନା ଭାବରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ହୋ ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ବିହାର ସମ୍ପର୍କ ସପକ୍ଷରେ ନୁହନ୍ତି; ସେମାନେ 'ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ' ମରୀଚିକା ପଛରେ ଧାଇଁଥିଲେ ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ସେ ମରୀଚିକା କମିଶନ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ । ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ନ ହେବା ସ୍ଥିର ହୋଇଯିବା ପରେ, ସବୁ ହୋ'ଙ୍କ ମତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଯାଇଛି । କମିଶନ ନିଜର ବିଚକ୍ଷଣତା ଦେଖାଇ ଏ କଥାଟା ବୁଝିପାରିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ବୁଝିବାରୁ ନିଜକୁ ବିରତ ରଖିଥିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ତିରିଶି ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଅନ୍ତରାୟ ତିରୋହିତ ହୋଇଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାରି ବାହାନା ଦେଖାଇ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିବାରୁ କମିଶନ ନିଜର ନିରପେକ୍ଷତା ଓ ସୁବିଚାରର ପରିଚୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।

ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ସପକ୍ଷରେ କମିଶନ ମତ ନ ଦେଇଥିବା କଥା କହିବାବେଳେ, ଆଦିବାସୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାବୀ କରାଯାଇଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରତି କମିଶନଙ୍କ ମନୋଭାବ ବିଷୟରେ ପଦେ କହିବା ଦରକାର ମନେ କରୁଛି । ସରକାରୀ କାଗଜ ପତ୍ରରେ ବିହାର ରାଜ୍ୟରେ "ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ" ନାମକ ଅଞ୍ଚଳର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ, ଏବେ ନାହିଁ, ପୂର୍ବେମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । "ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶ" ନାମର ସୃଷ୍ଟି ଛୋଟନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳବାସୀ ଜୟପାଲ ସିଂହଙ୍କଦ୍ୱାରା । ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ସହିତ ବିହାରର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିବା କଥା ଜୟପାଲ ସିଂହ ମନେ ମନେ ବୁଝିଛନ୍ତି । ରାଜନୀତିକ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ମୁହଁରେ ଯାହା କହନ୍ତୁ ପଛେ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଓଡ଼ିଶାର । ବିହାର ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରୁ ଯେଉଁ ହିନ୍ଦିଭାଷୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସନ୍ତି, ସେମାନେ ଗୀତରେ ଗାଆନ୍ତି "ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପର ଆୟୁ ବିରାଜେ ବିନ୍ଦ୍ରାବନକେ ବାସୀ ।" କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି ଯେ, ବୃନ୍ଦାବନ ଛାଡ଼ି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚାଲିଆସି, ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ପୁରୀରେ ରହିଛନ୍ତି । ଜୟପାଲ ସିଂହ ଏ କଥା ଜାଣି ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ବିହାରର ସମଗ୍ର ଛୋଟନାଗପୁର ବିଭାଗକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ପ୍ରସ୍ତାବ ବାଢ଼ିଥିଲେ । ଆମ ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତାହା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବାରୁ ସେତେବେଳେ ମିଶ୍ରଣ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ବରଂ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରଦେଶକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଗଢ଼ି ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଜିଲାମାନଙ୍କରୁ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ମିଶାଇବା ଦାବୀ ହେଲା । ଏ କମିଶନ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ନିମନ୍ତେ ବାଟ ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମ ଜିଲାକୁ ଛୋଟନାଗପୁର ବିଭାଗରୁ ଅଲଗା କରିଦେବ ନାହିଁ କହିବାଦ୍ୱାରା ଜୟପାଲ ସିଂହଙ୍କ ହାତର ହତିଆରଟା ସୁଦୃଢ଼ ହେବାର ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି ।

ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ବିଷୟରେ କମିଶନ ଯେପରି ଦୋଷଯୁକ୍ତ ଯୁକ୍ତିର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛନ୍ତି, ସଡେଇକଲା, ଖରସୁଆଁ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି କରିଛନ୍ତି । ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟସବୁ ପୂର୍ବରୁ ଇଂରେଜଶାସିତ ଭାରତରେ ମିଶିବାବେଳେ ଏ ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ଭାର ଭାରତ ସରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ୨୪ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର କେତେକ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଘଟଣାବଳୀର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଯୋଗେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ବିହାରକୁ ଚାଲିଗଲା ଏବଂ ଗଲାବେଳେ ଆମେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ଯାଉଛି; କିନ୍ତୁ ତାର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଅସନ୍ତୋଷ ଉପୁଜିଲା । ମୀମାଂସା ଭାର ଭାରତ ସରକାର ଜଣେ ଉଚ୍ଚ କୋର୍ଟର ବିଚାରପତିଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲେ; ମାତ୍ର ତାହା ବିଚାର ପତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲାନାହିଁ ଏବଂ ବିହାର ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଅପୋଷରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଗଲା । ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ବିହାରରେ ରହିଲା । ଭାରତ ସରକାର ରାୟ ଦେଲେ ଯେ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଭୌଗୋଳିକ ସଂଯୋଗ ନ ଥିବାରୁ, ଶାସନ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଚଳାଇବା କଷ୍ଟକର ହେବ । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟିଯାକ ରାଜ୍ୟ ଦ୍ୱୀପ ପରି ରହିଛି; ତେଣୁ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବାରୁ, ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ଶାସନ ସୁଯୋଗ ନିମନ୍ତେ ବିହାରରେ ରହୁ । ଏ ରହିବାଟା ଅସ୍ଥାୟୀ; ଅବଶ୍ୟ "ଅସ୍ଥାୟୀ" ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଦାତା ଗ୍ରହୀତା ଉଭୟେ ସେ କଥା ବୁଝିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ସଂଯୋଗ ନ ଥିବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶି ନ ଥିଲା । ତାହା ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଲା ସେ ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ସାତମାସ ପରେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମିଶ୍ରଣ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଡ଼େଇକଲା, ଖରସୁଆଁ ବିହାରରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଯିବା କଥା, ମାତ୍ର ସେଥିପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ଏବେ କମିଶନ ସେସବୁ ଅଜ୍ଞାତ ଇତିହାସ ଭିତରକୁ ନ ଯାଇ ବିପରୀତ ଘଟଣା ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଦୁହାଇ ଦେଇ ସଡ଼େଇକଲା-ଖରସୁଆଁରେ ଆମର ଦାବୀ କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । କମିଶନଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ଯେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ନାହିଁ, ତାହା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର ସୁଦ୍ଧା ଦେଖି ପାରିବେ ।

ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଶାଳାନ୍ଧ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ସେଥିପାଇଁ ତାର ମୁଖପତ୍ର ବିଶାଳ ଆନ୍ଧ୍ରବାଣୀ ରହିଛି । ସେହିପରି ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି, ବୃହତ୍ତର ବଙ୍ଗ ଲାଭ କରିବା । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଏତେ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ସମ୍ବଳିତ ନୁହେଁ । ଆମେ ବିଶାଳ ବା ବୃହତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା ଚାହୁଁନା । ଆମେ ଚାହୁଁ ଆମର ଯେଉଁ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ଭିତରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି, କେବଳ ସେ ସବୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଣି ନିଜ ଘରଟି ସଜାଡ଼ି, ଗୋଟିଏ ଜାତି ଭାବରେ ତିଷ୍ଠି ରହିବୁ । ଏଥିପାଇଁ ଗତ ପଚାଶ ବର୍ଷଧରି ଆମେ ଚେଷ୍ଟାକରି ଆସିଛେ । ଆମ ଦାବୀ ଦୁଇଥର ଆଂଶିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ । ଏଥର ଗୋଟାଏ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ନ୍ୟାୟବିଚାରର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଆମକୁ ନ୍ୟାୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ଅମଳ ଅପେକ୍ଷା ଆମ ଭାଗ୍ୟ ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇଗଲା । ଆମ ଦାବୀରୁ ଆମେ କେତେ ପାଇଲୁ ତାହା ବିଚାର କଲେ, ଘୋର ନୈରାଶ୍ୟରେ ବୁଡ଼ିଯିବାକୁ ହୁଏ । ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୂତନ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ଆମର ଯେଉଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ମାନ ରହିଛି, ତାହା ଆମେ ଏ ଥର ନୂଆ ଦାବୀ କରି ନାହେଁ, ପ୍ରଥମରୁ ଦାବୀକରି ଆସିଛେ । ବିହାର, ରାଞ୍ଚି, ମାନଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭ୍ୟ ଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା

ପାଇଁ ଦାବୀ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦାବୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଆଶା ସୁଦୂରପରାହତ ଦେଖି କପାଳ ଆଦର ନୀରବ ହୋଇ ରହିଗଲେ। ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ବାଙ୍କୁଡ଼ା, ବୀରଭୂମ ଆଜି ଛାଡ଼ଦେଲେ ମଧ୍ୟ, ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ କହିବାର ଯଥାର୍ଥତା ବିହିତ ରହିଛି । ପୂର୍ବ ଭାରତ କମ୍ପାନି ଅମଳରେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ବୋଇଲେ, ତହିଁରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଶା ରହିଥିଲା ତାହା ଆମର ଏ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲା ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ନିଜର ଭାଷା ଓ ଜାତୀୟତା ହରାଇ ବସିଲେଣି । ଓଡ଼ିନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତ ବେଳେ, ଦଳେ ତଥା କଥିତ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ନ ମିଶିବାକୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଲା । ଦକ୍ଷିଣରେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦାବୀର ପରିସର ଥିଲା ଶ୍ରୀକାକୁଳ ଓ ନାରସନ୍ନା ପେଣ୍ଠ ଛଡ଼ା ସମଗ୍ର ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଓ ବିଶାଖାପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ସମୁଦାୟ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ । ଏଥର ତାକୁ ସଂକୁଚିତ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଆମର ସବୁ ଦିଗର ସଂକୁଚିତ ଦାବୀ ଏଥର ମଧ୍ୟ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଗଲା । ବର୍ଷାକାଳୀନ ନଦୀ ଶରତ, ଶୀତ, ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁକୁ କ୍ରମଶଃ ସଂକୁଚିତ ହୋଇ ଆସିଲାପରି, ଆମେ ଥରକୁ ଥର ଦାବୀର ପରିସର କମାଇ ଆସିଛେ । ରାଜ୍ୟ-ପୁନର୍ଗଠନ କମିଶନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲାପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସର୍ବନିମ୍ନ ଦାବୀ କଥା ଉଠୁଛି । ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ ଦାବୀ କରୁଛନ୍ତି ଧଳଭୂମକୁ ଯିବାର ବାଟ-ନାହିଁ। ବିହାରକୁ ସଡ଼େଇକଳା ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଏବଂ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଫୁଲଝର, ବିନ୍ଦ୍ରାନୂଆଗଡ଼, ଦେ ଭୋଗ, ଶଙ୍କରା, ଜଗଦଲପୁର,କାଲଗାଁ, ଦନ୍ତେଶ୍ୱର ଓ କାଟୋ । ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ମଧ୍ୟ ଗତ ପନ୍ଦର ଦିନ ଭିତରେ ଆମ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ତାହାହିଁ ଅଧିକ ଭୋଟରେ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ସେ ଘଟଣାରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭୋଟ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଦଳ ହିସାବରେ ପ୍ରଜା-ସୋସାଲିଷ୍ଟ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନେ ନିରପେକ୍ଷ ରହିଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଏହି ସଂକୁଚିତ ସର୍ବନିମ୍ନ ଦାବୀରେ ସମ୍ମତ ନ ହୋଇ ବିପକ୍ଷରେ ଭୋଟ ଦେଇଥିଲେ; ତଥାପି ଆମ ସରକାରଙ୍କର ଏ ନିମ୍ନତମ ଦାବୀ ଓଡ଼ିଶା ସଭାର ସମୂହ ଦାବୀ ଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବ ।

ଓଡ଼ିନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତବେଳେ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆମ ଦାବୀ ଖସାଇ ଅଣା ଯାଇଥିଲା । ତାପରେ ମେଦିନୀପୁର ଏଥର ଛାଡ଼ ଦିଆଯାଇଛି । ମେଦିନୀପୁର-ବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବାକୁ ଲୋଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି; ତେଣୁ ତାକୁ ଛାଡ଼ଦେଲେ, ଆପତ୍ତିର କାରଣ ନ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ବିହାରରେ ଧଳଭୂମି ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉଦ୍ୟାନ ଖଣ୍ଡର ଷାଠିଏ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ ସହିତ ଇଚ୍ଛାପୁର ତହସିଲ, ବୁଡ଼ାରସିଂଗ, ଜଲନ୍ତର, ମଞ୍ଜୁଷା, ତରଲା, ଟିକିଲି, ପୂର୍ବ ପାରଳାଖେମଣ୍ଡି ଜମିଦାରୀ ଓ ଚିକିଟି ଜମିଦାରୀରୁ ଯେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଅଛି ସେ ସବୁ, ପୁଣି ତା ଛଡ଼ା ପାର୍ବତୀପୁର, ସାଲୁର, ପାଲକୋଣ୍ଡା, ସୁଜନ,କୋଟମୁଠା, ମାଡ଼ଗୋଲ ପାଦେରୁ, ଅରୁକୁ, ବୀରବଲ୍ଲି ଓ ଶୃଙ୍ଗାବରକୋଟା ଛାଡ଼ଦେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିଲେ, ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆନ୍ଧ୍ରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ଏ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଭାଷା ବା ସଂସ୍କୃତିରେ ଆନ୍ଧ୍ର ସହିତ କ୍ଷୀର ନୀର ଭାବରେ ମିଶି ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଅସନ୍ତୋଷ ବହ୍ନି ଜଳି ନ ଉଠିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଭିତରେ ଭିତରେ କୁହୁଳି ରହିଥିବ ! ଏହିପରି ଅସନ୍ତୋଷ ବହ୍ନି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କୁହୁଳି ରହିଲେ ଭାରତରେ ଐକ୍ୟ

ପ୍ରତିଷ୍ଠା କେତେ ପରିମାଣରେ ସମ୍ଭବ ହେବ, ତାହା ପ୍ରଣିଧାନର ବିଷୟ । ତେଣୁ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦାବୀ ଉଠାଇ ନେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଦିନେ ଏହିମାନଙ୍କ ତ୍ୟାଗରେହିଁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ମୂର୍ତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହିମାନଙ୍କୁ ଜିଭକଟା ହେବା ମାର୍ଗରେ ପକାଇ ଦେଇ ଆମର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା-ସରକାର ଓ ଉତ୍କଳ-ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ ଏମାନଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମୂହ ମତ ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁନାହାନ୍ତି ।

ଆପଣମାନେ ଦେଖିବେ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଆମର ସମସ୍ୟା କେବଳ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ । ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦିବାସୀ ରହିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ଆଦିବାସୀମାନେ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଏକ । ସେ କଥା ମୁଁ ଯେ କେବଳ କହୁଛି ତାହା ନୁହେଁ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଭାଷାବିତ୍ ଓ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କହି ଯାଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଉତ୍ତରରେ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଶତକଡ଼ା ଛବିଶି ଓଡ଼ିଆ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ କେବଳ ଅଣ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ଉତ୍ତରରେ ଜନସଂଖ୍ୟା, ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଠିକନିଖି ତଥ୍ୟ ଆଉ କାହାରିକୁ ଅଛପା ନାହିଁ । ସେଠାରେ ସମସ୍ୟା ପ୍ରଧାନତଃ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସମସ୍ୟା । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଆଦିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ୍ତାଳ, ଭୂମିଜ ପ୍ରଭୃତି ଅବଶ୍ୟ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ 'ହୋ' ହେଉଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ସଂପ୍ରଦାୟ । ହୋ ମାନେ ଆଦିବାସୀ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବିହାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ବା ଭାଷାଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ସେମାନେ କଳହପ୍ରିୟ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଅନିଷ୍ଟ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଦିମ ଯୁଗରେ ସେମାନଙ୍କର ଯାହା ଜୀବିକା ଥାଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ କୃଷିଜୀବୀ । କୃଷି ନିମନ୍ତେ ଏବେ ସେମାନେ ଜମି ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ପୁଣି ଅନିଷ୍ଟ ଏଡ଼ି ରହିବାକୁ ତତ୍ପର । ଅତଏବ ସେମାନେ ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଏ ହୋ-ମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ସିଂହଭୂମ ଓ ଓଡ଼ିଶା । ୧୯୫୧ ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବମୋଟ ୫, ୨୫, ୭୮୦ ହୋ ବାସ କରନ୍ତି । ସେଥିରୁ ସିଂହଭୂମରେ ରହୁଛନ୍ତି ୩,୩୯,୬୭୪ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ୧,୮୧,୫୯୭ । ଓଡ଼ିଶାର ତେର ଜିଲ୍ଲା ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଫୁଲବାଣୀ ଓ କଳାହାଣ୍ଡି ଛଡ଼ା ବାକି ଏଗାରଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ସେମାନେ ଖେଳେଇ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମକୁ ଲାଗିଥିବା ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ରହିଛନ୍ତି ୮, ୭୬୮ ଜଣ । ସୁଦୂର ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ୫୦୯ ଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଛୋଟନାଗପୁର ବିଭାଗରୁ ସିଂହଭୂମକୁ କାଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ବିଜ୍ଞ କମିଶନ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ ସମଗ୍ର ଆଦିବାସୀ ଭୂମି ଛୋଟନାଗପୁରରେ ହୋ ଅଛନ୍ତି ମୋଟ ୪,୫୨୦ । ହୋ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାସଭୂମି ଦେବାକୁ ହେଲେ, ତାହା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶା । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସହିତ ସେମାନେ ଯେପରି ବିନା ବିବାଦରେ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ମିଶାଇ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ କେନ୍ଦୁଝରରେ ରହିଛନ୍ତି ବିହାରରେ କିମ୍ବା ଏପରିକି ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ଯଦି ଗଠିତ ହୁଏ, ସେଠାରେ ସୁଦ୍ଧା ସେପରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଓ ନିରାପଦରେ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଏକତ୍ର ଥିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ସୁଖ, ସମୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଆଞ୍ଚ ଲାଗି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଓଡ଼ିନେଲ କମିଟି ତଦନ୍ତବେଳେ ସେମାନେ ବୁଝି ନ ଥିଲେ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଝୁରିବାକୁ ହେବ ।

ଏବେ ବିହାର ସହିତ ଅଠର ବର୍ଷ ରହି ସେମାନେ ତାହା ବୁଝି ଗଲେଣି ।

ହୋ ମାନେ ଚାଷୀ ଜାତି । ସେମାନଙ୍କର ଜମି ଦରକାର । ବିହାର ଜମି ଅବଶ୍ୟ ଉର୍ବର; କିନ୍ତୁ ଛୋଟନାଗପୁର ତଥା ସିଂହଭୂମର ନୁହେଁ । ସେ ଜମିରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣ ପିଛା ଭାଗ ଅତି କମ୍ । ବିହାରରେ ପ୍ରତି ବର୍ଗ ମାଇଲରେ ୭୨୬ଜଣ ବାସକରନ୍ତି, ଓଡ଼ିଶାରେ ବାସକରନ୍ତି ୨୭୦ଜଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣପିଛା ବିହାରରେ ଯେତେ ଅଛି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଛି ତାର ଅଢ଼େଇ ଗୁଣରୁ ଅଧିକ । ସେଥିପାଇଁ ହୋ ମାନେ ବିହାର ଅପେକ୍ଷା ଓଡ଼ିଶାକୁ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ! ଦକ୍ଷିଣରେ ଯେପରି ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ରହିଯାଇଥିବା ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ବିବାହ ସୂତ୍ରରେ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଚାଲିଛି ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ହୋ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ହୋଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଚାଲିଅଛି । ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ପାଇଁ ହୋ ମାନେ କ୍ରମଶଃ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଗତି କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ହୋଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୀତି ନୀତି ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାରରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ସମତା ଓ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ଏପରିସ୍ଥଳେ କମିଶନ ହୋ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କୃତ୍ରିମ ଶାସନଗତ ପାଚେରି ପକାଇ ଦେଇ, କି ହୋ, କି ଓଡ଼ିଆ, କାହାରି କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିନାହାନ୍ତି ।

କମିଶନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତ୍ୟାହତ ହୋଇ ଦାବୀ ଖସାଇ ଗୋଟାଏ ନିମ୍ନତମ ସୀମାଉପରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳେ ଆମର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ବିଚାର କରିବା କଥା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଡ଼ୋଶୀ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ଆମର ମିତ୍ରତା ରହିବା କଥା ଏବଂ ରହିଛି ମଧ୍ୟ । କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ଆମର ବିବାଦ ନାହିଁ । ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗରେ ତାପରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ବେଳେ ତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ବିହାର ସହିତ ବିବାଦ କଳହ କିଛି ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସିଂହଭୂମକୁ ବିହାର ଏକ ଲୋଭନୀୟ ଜିଲ୍ଲା ବୋଲି ମଣୁ ନ ଥିଲା । ତାର ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ବିହାରୀଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମୁଁ ଅବାଧରେ ଚାରି ବର୍ଷ କାଳ ବିନା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ସିଂହଭୂମରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିଥିଲି । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଚାର ବେଳେ ସିଂହଭୂମରେ ବିହାରରୁ କେହି ଆସି କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ନିଜ ଭାଷା ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ନୀତି ଅନୁସରଣରେ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିଥିଲେ ତା ଅନୁସାରେ ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଶା ଭାଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଜି ଧଳଭୂମ ଉପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦାବୀ ଉଠାଇ ନିଆ ଯାଇଅଛି । ଏହା ୧୯୪୮ ମସିହାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି; କିନ୍ତୁ ଜାମସେଦପୁର ବାଦ୍ ଦେଲେ, ଧଳଭୂମରେ ଓଡ଼ିଆ ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବାଧିକ । ତା ତଳକୁ ବଙ୍ଗାଳି ଓ ଆହୁରି ତଳକୁ ହିନ୍ଦି । ସର୍ବନିମ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ସହିତ ଧଳଭୂମକୁ ଭସାଇ ଦେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଧଳଭୂମରେ ବିହାରର ଦାବୀ ଅତି କ୍ଷୀଣ ସେଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ ବିହାର ସରକାରଙ୍କୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ କମିଶନ ଯେ ଷଢ଼େଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା କଥା ବିଚାରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ଚିନ୍ତାଶୀଳତା ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ଏ ଭାଷଣକୁ ମୁ ଆଉ ଦୀର୍ଘ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ଦାବୀକୃତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ବିଷୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚନା ସଂପର୍କରେ ଉତ୍‌ଥାପିତ ହେବ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆମ ଦାବୀର ଯଥାର୍ଥତା ଯୁକ୍ତିବଳରେ ପ୍ରମାଣ କରାଯିବ । ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୀତିକ ଦଳ ଓ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆମ ଦାବୀର ଯଥାର୍ଥତା ନୂଆଦିଲ୍ଲୀରେ ଯାଇ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି

ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମ ଜିଲାର ଆଦିବାସୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଏ ବିଚାରର କାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ, ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଆମେ ଆବେଦନ ନିବେଦନ ଯେପରି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରି ଆସିଛେ ସେପରି କରିବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି କରିବା ନାହିଁ । ଆମ ଦାବି ଯଥାର୍ଥ ଅଖଣ୍ଡନୀୟ; କିନ୍ତୁ ନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରକାର କହିଛନ୍ତି— “ଉପାୟ ଚିନ୍ତୟେତ୍ ପ୍ରାଜ୍ଞଃ, ଅପାୟମପି ଚିନ୍ତୟେତ୍” । ଦାବି ଯେତେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଉ ପଛକେ ତା ପଛରେ ଶକ୍ତି ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଭାରତର ଏକତା ସର୍ବାଗ୍ରେ ବିଚାରଣୀୟ । ଆମ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଳ୍ପ କାଳର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଆମକୁ ଏ ବିଶାଳ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଚରମ ତ୍ୟାଗ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଆମେ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଆମର ତ୍ୟାଗରେ ଭାରତରେ ଐକ୍ୟ ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆମ ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି, ସେପରି ରହିଲେ, ଆମେ ଭାରତର ଐକ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ଶିଥିଳ ସିନା କରିବା, ପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବାନାହିଁ । ଆମ ଶ୍ମଶାନ ଉପରେ ସମୃଦ୍ଧ ଭାରତ ଗଢ଼ା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆମେ ଦାବି ହାସଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହୋଇ ବାହାରିବା ଦରକାର । ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାହିଁ ହେଉଛି ଆମର ଦାବି ପଛରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହିଥିବା ଶକ୍ତି । ଏ ଶକ୍ତି କିପରି ଆମ ଦାବି ପଛରେ ରହିବ ତାହାର ସୂଚନା ମୁଁ ଦେଉଥିଲି ।

ଗୋଟିଏ ଜାତି, ଜାତି ପଦବାଚ୍ୟ ହେବାକୁ ବସିଲେ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ତ୍ୟାଗର ବଳ ଆମର ଯେ ନାହିଁ ତା ନୁହେଁ । କମିଶନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ନୈରାଶ୍ୟ ଘୋଟିଗଲା, ତା ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାର ତିନିଜଣ ବନ୍ଧୁ ଆମରଣ ଅନଶନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ମୋତେ ଜଣାଇ ଥିଲେ । ଆମରଣ ଅନଶନ କରିବା ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ନୁହେଁ ବୋଲି ମନେକରି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବିରତ ହେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲି । ସେମାନେ ଅନଶନ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ, ସେପରି ଇଚ୍ଛା ଆମର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଉଛି ।

ପ୍ରଥମେ ଆମକୁ ବୈଧାନିକ ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଆମ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅବୈଧାନିକ ବିଚାର ହୋଇ ଯାଉଛି । ଆମେ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ବସିଛେ । ଧରନ୍ତୁ ଆମ ଚେଷ୍ଟା ଦୈବ ଦୁର୍ବିପାକରୁ ବିଫଳ ହୋଇଗଲା, ସେତେବେଳେ ଆମେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ନ ରହି, ପୁରୁଷକାର ସ୍ଥଳରେ ବିଧାନ ଅନୁମୋଦିତ ପନ୍ଥାରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା । ରାଜ୍ୟ ବିଧାନ ସଭା ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର ମହାସଭାରେ ଆମ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ରହିଛନ୍ତି । ଜାତିର ଜୀବନ ମରଣ ସମସ୍ୟାବେଳେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱଚ୍ଛଳରେ ବସି ରହିବା କଥା ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ନିଜକୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରତିନିଧି ମନେକରେ । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ଯୋଗୁଁ ଯେତେ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ବିକଳାଙ୍ଗ ହେଉ ପଛକେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସମ୍ଭବିଛି । ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ସାଧାରଣ ମାର୍ଗରେ ଅସମ୍ଭବ ହେବାର ଦେଖାଗଲେ ଏ ସମ୍ମିଳନୀ ଜାତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବ । ସିଧା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଘିଅ ବାହାରେ ନାହିଁ । ଜାତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ କଣ ଏତେ ସହଜରେ ହୋଇଯିବ ? ସେଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି— “ମନ୍ତ୍ରଂ ବା ସାଧୟେତ୍, ଶରୀରଂ ବା ପାତୟେତ୍” । ଏ ମନ୍ତ୍ର ସାଧନ କରିବାକୁ ବାହାରିବା ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ଶାସନ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବିଷୟ ନୁହେଁ ।

ସମ୍ମିଳନୀ ଆମ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ବର୍ଜନ କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବ । ଏ ଆହ୍ୱାନ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଘରେ ଘରେ, କି ପୁର କି ପଲ୍ଲୀ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚରିତ ହେବ । ଆମେ ଆମ ସୀମା ସଂହାନ୍ତରେ ପରାହତ ଲୋକେ ଶାସନ କଳକୁ ଅଚଳ କରିବା । ସରକାରଙ୍କ ନିଦ୍ରା କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ନିଦ୍ରା । ଘଣ୍ଟା ପ୍ରବଳ ନାଦରେ ନ ବାଜିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଭାଜିବ ନାହିଁ । ଆମେ ସମ୍ମିଳନୀର ଏ ପୁଣ୍ୟ ପୀଠରୁ ଆଜି ଆମ ଦାବୀ ଘୋଷଣା କରିବା । ସେଥିପାଇଁ ଯେତେ ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ସବୁ ଅବହିତ ଚିତ୍ତରେ କରିଯିବା ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଆମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବା । ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଉଛି ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ତାହାହିଁ ଜାତିର ଆଦେଶ । ତେଣୁ ତାହା ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ! ଏ ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି, ଖାଇ ଶୋଇ, ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ବଢ଼ି, ଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କରିବାରେ ମନୁଷ୍ୟତା ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟତା ଅଛି ଚିର ଚେଷ୍ଟାରେ ଓ ଆହତ ହେବା ବେଳେ ବିପ୍ଳବରେ, ତାହାହିଁ ମାନବର ବଳ । ଶାସ୍ତ୍ରକାର ପୁଣି କହିଛନ୍ତି, "ନାୟମାତ୍ମା ବଳହୀନେନ ଲଭ୍ୟଃ ।"

ଅବଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଛଳରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ଆମ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ରହିଛି, ସେହି ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ କଣ ନୀରବ ହୋଇ ବସି ରହିବେ ? ନା ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଇସ୍ତଫା ଦେବେ । ତାହାହେଲେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଘଣ୍ଟା ଚକଟା ଲାଗିବ । ସମାଧାନର ଉପାୟ ସେହି ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ମଧ୍ୟରୁ ଆପେ ଆପେ ବାହାରିବ । ହୁଏତ ଶେଷରେ ଲୋକମତ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ଲୋକମତରେ ଏପରି ସମସ୍ୟା ପୃଥିବୀର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇ ଯାଇଛି । ୧୯୪୬ ମସିହା ନିର୍ବାଚନରେ 'ଭାରତ ଛାଡ଼' ଧ୍ୱନି ଉପରେ ଭାରତ ବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ଲୋକ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ତାର ଯୋଗେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଏତେବଡ଼ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ସମସ୍ୟା ଯେତେ ବଡ଼ ହେଉ, ତାର ସମାଧାନ ଲାଗି ଜନମତ ଠାରୁ ବଳ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଜିର ଏ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ଆସନରୁ ମୁଁ ବିନୀତ ନିବେଦନ କରୁଛି ଏତିକି କହି, "ଉତ୍ତିଷ୍ଠତ, ଜାଗ୍ରତ, ପ୍ରାପ୍ୟବରାନ୍ ନିବୋଧତ ।"

ସଂବାଦପତ୍ର-ସଂପାଦନା

ସୂଚନା

ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ୧୯୨୨ରେ ଚନ୍ଦଧରପୁର ଛାଡ଼ି ବାଣପୁର ଆସିଲେ ଏବଂ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବାଣପୁରକୁ କର୍ମଭୂମି କରିବା ଭାବନା ମନରେ ପୋଷି ଘଣ୍ଟଶିଳା ନିକଟରେ ଶାଳିଆ କୂଳରେ ଆଶ୍ରମ ନିର୍ମାଣ କଲେ ।

ବାଣପୁର ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଜନତାକୁ ପରାଧୀନତା-ବିରୋଧୀ, ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଓ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ସେ 'ଲୋକମୁଖ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ସଂପାଦନା କଲେ । ଏହି ପତ୍ରିକା ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ସାରା ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଓଡ଼ିଶା ବାହାରକୁ ବାଣପୁରରୁ ପଠା ଯାଉଥିଲା । ଯେତେ ଯତ୍ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଏଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ହେଲେ ଉପଲବ୍‌ଧ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ 'ସମାଜ'ର ସଂପାଦନା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମହାପ୍ରୟାଣ ଘଟିଲା ୧୯୨୮ ମସିହାରେ । କିଛି ବ୍ୟବଧାନରେ ପ୍ରାୟ ୧୯୨୯ରେ ପୂଜ୍ୟପାଦ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଏହି 'ସମାଜ'ର ସଂପାଦକ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ 'ସମାଜ' ସାପ୍ତାହିକ ଥିଲା ।

ତାପରେ ୧୯୪୧ରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର ସଂପାଦକତ୍ୱରେ କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ଦୈନିକ 'ଜନତା' । ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହାର କପି ନ ମିଳି ପାରିବା ଫଳରେ ଏଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଉପାଦାନ ମିଳି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଉପାଦାନ 'ସମାଜ'-ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ମିଳି ପାରିଥାନ୍ତା । ପ୍ରାର୍ଥନା ସତ୍ତ୍ୱେ 'ସମାଜ'ର ସହଯୋଗ ମିଳି ନ ପାରିବା କାରଣରୁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ତାହା ଯୋଗାଇ ଦିଆ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

କେତେକ ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକମଣ୍ଡଳୀରେ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଏକତମ ସଂପାଦକ ଅଥବା ମୁଖ୍ୟସଂପାଦକ ଥିଲେ । ସେ ସବୁରେ ସମୟ ବିଶେଷରେ 'ସଂପାଦକୀୟ' ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲେଖା । କେତେକ ପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଆଦୌ ନଥାଇ (ଏପରି ଲେଖାରେ କାହା ନାମ ହେଲେ ନାହିଁ) କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ କଳ୍ପିତ ନାମ ଥାଇ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସେ ସବୁ ଏଥିରେ ସଂଯୁକ୍ତ କରିବା ସୁବିଧାଜନକ ହେଲା ନାହିଁ ।

—ସଙ୍କଳକ

ପତ୍ରାବଳି

ପତ୍ରାବଳି

ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ପାଉଥିଲେ, ତାର ଉତ୍ତର ନିଶ୍ଚୟ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ବର୍ଷକୁ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରଶହ ଠାରୁ ସତରଶହ ମଧ୍ୟରେ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ବିହାରଠାରୁ ଅଲଗା ହେବା ମସିହା ୧୯୩୬ ରୁ ହିସାବ ଧରିଲେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁବର୍ଷ ୧୯୫୬ ସୁଦ୍ଧା ଦୀର୍ଘ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେ ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ହଜାର ଚିଠି ଲେଖିଛନ୍ତି । ଏହି କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରୁ ପ୍ରାୟ ବାରବର୍ଷର ଡାକବହି ମିଳୁଛି । ଡାକବହି ଏହି ସଂଖ୍ୟାକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଛି ।

ପୂଜ୍ୟପାଦ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ପତ୍ରାବଳି ଛାପିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଓଡ଼ିଶା ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ସେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହିତ ପତ୍ର ବିନିମୟ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ, ଡାକବହିରୁ ଠିକଣା ବାହାର କରି ୧୭୫୩ ଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଲେଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ନିବେଦନ ଜଣାଇଲି—ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଲିଖିତ ପତ୍ର ମୋ ନିକଟକୁ ପଠାଇବା ପାଇଁ । ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ଓ ଭିତରୁ ବହୁ ଉତ୍ତର ପାଇଲି ଯଦିଓ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶିରେ ତିନିଶହ ହେବ । ଉତ୍ତର ସିନା ମିଳିଲା, ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କ ଚିଠି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଚିଠି ରଖି ପାରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଧିକାଂଶ ଲେଖିଲେ । ହିନ୍ଦ୍ ସେବକ ସମାଜର ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ଲେଖିଲେ—

"ତୁମ ନିନାଙ୍କଠାରୁ ନାନା ବିଷୟରେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ଓ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଚିଠି ପାଇଛି, ତାହା ଛାପା ହେବା ଭଳି; କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ରଖି ପାରିନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାରୁ ସେ ସବୁ ପୁରାତନ ଚିଠି ପାଇ ପାରିବ ବୋଲି ମୋର ଆଶା ହେଉ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ଚିଠି ଛାପିବା ତ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଉଦ୍ୟମ, ଏହା କରଣୀୟ । ଯାହା ପାଉଛ ଛପାଅ ।" ମୁଁ କୁଳପତି, ଅଧ୍ୟାପକ, ଶିକ୍ଷକ, କବି, ଲେଖକ, କୃଷକ, ଶ୍ରମିକ, ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲି ।

ମୋ ନିବେଦନ ଫଳରେ କିଛି ଚିଠି ମିଳିଲା । ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଦେଲେ ଗଞ୍ଜାମର ସ୍ୱର୍ଗତ ମଦନମୋହନ ରଥ । ଜଣକୁ ଲିଖିତ ଚିଠି ଗୁଡ଼ିଏ ଛାପି ସମାଲୋଚିତ ହେବା ଆଶଙ୍କାରେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ମୁଁ ସେଥିରୁ କେତେ ଖଣ୍ଡି ବାଛି ପ୍ରକାଶ କରିଛି ।

ଚିଠିଗୁଡ଼ିକ ନାନା ଦିଗରୁ ସଜ୍ଜିତ କରି ମୁଦ୍ରିତ କରାଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାରିଖ ଅନୁସାରେ, ତିଥିର ଆନୁପୂର୍ବିକତା ରକ୍ଷା କରି ଛାପିବା ସମୀଚୀନ ମନେ ହେଲା । ଏଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାଷା ଓ ଭାବର କ୍ରମବିକାଶ, ଘଟନାର କ୍ରମିକତା ଓ ସଙ୍ଗତି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ସୂଚିତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ସ୍ୱୀୟ ଆତ୍ମଚରିତର ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗ ଲେଖି ନ ଥିବା ଫଳରେ ପଢ଼ିବାର ସୁବିଧା ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଲେଖିଥିଲେ, ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗରେ ୧୯୩୬ ଠାରୁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୫୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ କଥା ଲେଖା ରହିଥାନ୍ତା । ଏହି କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ମନୋଭାବର ରୂପ ରେଖର ସୂଚନା, ସଂଖ୍ୟାରେ କେତେ ଊଣା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତତ୍କାଳୀନ ଚିଠି ଗୁଡ଼ିକରୁ ମିଳି ପାରିବ, ଆଶା କରୁଛି ।

ମୋ ନିବେଦନ ଫଳରେ ଯେଉଁମାନେ ମୋ ନିକଟକୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର ଚିଠି ପଠାଇଛନ୍ତି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀ ଓ କୃତଜ୍ଞ ।

—ରଘୁନାଥ ମିଶ୍ର

ପତ୍ର-୧

ସତ୍ୟବାଦୀ
ମକର ୩, ୧୩୨୨

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ପାଇଲି। ମୁଁ ଗତ ୬ ଦିନ ଏଠାରେ ନ ଥିଲି। ଜଣେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଯୋଗାଡ଼ରେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଯାଇଥିଲି।

ସେ ଛାତ୍ରଟି ଯଦି ପାସ କରି ଆସନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନିଆ ଯାଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆମର ଏଠାରେ ଏକ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ। ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉଚିତ ଉତ୍ତର କରି ପାରିଲେ ଗୃହୀତ ହୁଅନ୍ତି। ପରୀକ୍ଷା ହେଲେ ଯଦି ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେବେ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନିଆଯିବେ। କେବଳ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେଖି ଆମେମାନେ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀରେ ନେଉନାହୁଁ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସିଲେ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯିବେ। ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀର ଅନୁପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେଲେ ଷଷ୍ଠରେ ମଧ ନିଆଯାଇ ପାରନ୍ତି। ତେବେ ସେ ଯଦି ଭଲ ପଢ଼ୁଥାନ୍ତି ଏସବୁ ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ। ତାଙ୍କର ସେଠାରେ ପାସ୍ କରି ଆସିବା ଉଚିତ। ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ଆସିଲେ ମଧ ଚଳିବ। ତେବେ ଏ ମଧରେ ଟିକିଏ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ିଥିଲେ ଭଲ।

ଏଠାରେ ସବୁ କୁଶଳ, ଆପଣ କୁଶଳରେ ଥିବେ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନମୋହନ ରଥ, ବି. ଏ., ଏଲ୍. ଟି.,
ବିଜିପୁର
ଡାକଘର—ବ୍ରହ୍ମପୁର
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ
ମକର ୩, ୧୩୨୨, ତା ୧୫ | ୧ | ୧୯୧୫

ଶ୍ରେଣୀ ଗଣନା ସେ ସମୟରେ ବିପରୀତ କ୍ରମରେ କରି ଯାଉଥିଲା।

ପତ୍ର-୨

୧୮ | ୩ | ୧୯୧୫

ଭାଇ ମଦନମୋହନ ରଥଙ୍କୁ ଗୋଦାବରୀଶର ନିତ୍ୟ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯଥାଯଥ ନମସ୍କାର ଆମର ଏଠାରେ ସମସ୍ତ କୁସଲ ଆପଣଙ୍କ କୁସଲକୁ ଶ୍ରୀ ପରମେଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି ଲେଖିବାର କାରଣ ଏହିକି ଜେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ଜର କରିଥିଲା। ଭଲ ହୋଇଗଲାଣି ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ପାଇଲି ପ୍ରାଣକୁ ବିଶେଷ ଲାଗିଲା ଆଜ ସଞ୍ଜବେଳେ ସମସ୍ତେ ଏ ବସାରୁ ବାହାରିଗଲେ ମୁଁ ଏକାକି ଥିଲି କାହିଁକି ମନରେ କେତେ ଚିନ୍ତା ଆସିଲା ପ୍ରାଣରେ କି ବିଷମ ଉଦ୍‌ବେଳନ ଖେଳିଲା ପରିଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ଆଖିରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ହାସ୍ୟସିକ୍ତ ନୀରଧାର ବହିଗଲା ମନଟା ପୁଣି ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲା ବହୁତ ରାତିଯାଏ ତଥାପି କିଣ ମନରେ ପଡ଼ୁଥାଏ ବେଳେବେଳେ ଟିକିଏ ହାସ ଓ ଦୀର୍ଘସ୍ୱାଷ ଆସୁଥାଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ରାତି ଦସ ଘଣ୍ଟା ହେଲାଣି ତେବେ ହେଲେ ମନରୁ ସେ ଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଜାୟୀ ନାହିଁ ଜାହାହେଉ ଏପରି ଭାବ ବେଳେ ବେଳେ ମନକୁ ଆସୁଥାଉ ଅତୀତ ସଙ୍ଗରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଏହା ଏକ ମଧୁର ମିଳନ ଭବିଷ୍ୟତର ବିଧାତା ମୋର ପରିଖ୍ୟା ପରଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ସୋମବାର ସକାଳେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଶୁକ୍ରବାର ସକାଳେ ସରିବ ମୁଁ ରବିବାର ଦିନ ଶତ୍ୟବାଦୀକି ଜିବି ବୋଲି ବିଚାରିଚି ଗଲେ ସେଠି ଶୋମବାର ଦିନ ପହଞ୍ଚିବି ପୁଣି ଏଠି ପଢ଼ା ପରୀଖ୍ୟା ଦେବାକୁ ଅପ୍ରେଲମାସ ୯ ତାରିଖକୁ ଆଶିବି ଏ ଅବକାସରେ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ଶାଖ୍ୟାତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ତାର କାରଣ ମୁଁ ତ ଛତ୍ରପୁର ଜାଇ ପାରିବି ନାହିଁ କି ଆପଣ ମଧ ଶତ୍ୟବାଦିକି ଆସି ପାରିବେ ନାହିଁ ସେ ଜାହାହେଉ ଆପଣ ଗ୍ରିଷ୍ମ ଅବକାଶରେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବାକୁ ହେବ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ସତ୍ୟବାଦିରେ କେତେଦିନ ରହିବା କୋଣାର୍କ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପୁରି ଜିବା ମୁଁ ଯାଏ ବା ନ ଜାଏ ଛତ୍ରପୁରକୁ ଆପଣଙ୍କୁ ସତ୍ୟବାଦୀକି ଆଣିବାକୁ ହେବ ସତ୍ୟବାଦୀର ଗଛପତ୍ର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆପଣ କିଣି

ପାଶୋରି ପାରିବ ତେବେ ନ ଆସିବାର ତ କିଛି କାରଣ ନାହିଁ। ଇତି ଆପଣଙ୍କର ଭାଇ ଗୋଦାବରୀଶ ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣ ନବମୀ ରବିବାରରେ ଏ ଭାସା ପାଇଲେ ଖଣ୍ଡେ ଭାସା ଲେଖିବେ।*

ଏ ଭାସା
ବାବୁ ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ରଥେ, ବି. ଏ., ଏଲ୍. ଟି.
ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍, ହାଇସ୍କୁଲ ପାଇବେ
ଡାକଘର-ଛତ୍ରପୁର,
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୩

ସତ୍ୟବାଦୀ
ମେଷ ୧୭, ୧୩୨୩

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଲି। ଅନେକ ଦିନ ପରେ ପାଇଲି। ପଢ଼ିଲି। ଥରେ ଦୁଇଥର ତିନିଥର। ତଥାପି ନୂଆ। ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ୁଛି। ସେହି ନୂଆ। ବୁଝି ପାରୁଛି କିନ୍ତୁ ସବୁ ଅବୋଧ। ପ୍ରାଣରେ କି ଏକ ବିଚିତ୍ର ତାନ ଉଠୁଛି। କିନ୍ତୁ ସେ ଯେପରି ଅଶ୍ରୁତ ସଙ୍ଗୀତ। କଣ ବୁଝି ହେଉନାହିଁ।

ଆପଣତ ଆସିବେ ବୋଲି କହି ଯାଇଥିଲେ। କେବେ ଆସିବେ ? ଛୁଟି ତ ହୋଇ ଯିବଣି। ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ। ତେବେ କେବେ ଲେଖିବେ। ଆମର ଛୁଟି ମେ ୨୪ରେ ହେବ। ଆପଣ ଶୀଘ୍ର ଆସିବେ। ଆପତ୍ତି କଣ ? ଆସିବେ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଭଲ ଅଛନ୍ତି। ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁ, ହରିହର ବାବୁ ଓ ଆଉ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଭଲ। ହରିହର ବାବୁ ଏ ଛୁଟିରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ବୋଲି କହୁଥିଲେ। ତାଙ୍କେ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନେବେ।

ଆଶାକରେ କୁଶଳରେ ଥିବେ।

ମେଷ ୧୭, ୧୩୨୩
ତା ୨୯।୪।୧୯୧୫

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନମୋହନ ରଥ, ବି.ଏ.,ଏଲ୍.ଟି, ବିଜିପୁର,
ଡାକଘର-ବ୍ରହ୍ମପୁର
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୪

ସତ୍ୟବାଦୀ
ବୃଷ ୩, ୧୩୨୩

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

କାଲି ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ପାଇଲି। ତା ସଙ୍ଗରେ ଗୋଖଲେଙ୍କ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ପାଇଲି। ପଢ଼ିଲି। ମୁଁ ଜୀବନରେ କେତେ ଚିଠି ଲେଖିଛି, କେତେ ପଢ଼ିଛି; କିନ୍ତୁ ଏ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ପଢ଼ି ହୃଦୟରେ କିପରି ନାନା ଭାବନା ଜନ୍ମିଲା। ତା ଚିଠିର ବିଷୟରେ ନୁହେଁ, ତାର ସଂଯୋଗ ସ୍ମୃତିରେ। ଆଉ ପୁଣି ପ୍ରେରକଙ୍କ ଅସୀମ ସହାନୁଭୂତି, ଦୟା, ପ୍ରୀତି ଓ ସମପ୍ରାଣତାରେ। ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝି ପାରୁଛି ହୃଦୟର କି ଆବେଗ ଉଦ୍‌ବେଳନରେ ଆପଣ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଲେଖି ପଠାଇଛନ୍ତି।

---

* ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ରଟି ପଢ଼ିଲେ ମନେହେବ ଯେ ଏଥିରେ ବହୁ ମୁଦ୍ରଣ ପ୍ରମାଦ ରହି ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀ ନିଜ ହାତରେ ଏସବୁ ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି ରଖି, ଏହି ଗୋଟିକ ନୁହେଁ, ଏପରି ବହୁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ। ଲିପିସଂସ୍କାର ପାଇଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଯେ ଉଦ୍ୟମ ହେଲା ତାହାର ଭିତ୍ତି ପଡ଼ିଥିଲା ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ-ବିଦ୍ୟାଳୟରେ। ଏ ପତ୍ର ସେହି ଲିପି ସଂସ୍କାରର ନମୁନା ମାତ୍ର।

ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଲିପିସଂସ୍କାରର ପୁରୋଧା ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଓ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଲିପିସଂସ୍କାରକୁ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ଓ ତାହା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ପରିପୁଷ୍ଟିର ପରିପନ୍ଥୀ ମନେ କରୁଥିଲେ।

- **ସଂକଳକ**

ମୁଁ ସେହି କଥା ଚିଠିରେ ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ, ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ ଦେଖୁଥାଏ । ଭାଇ, ଆପଣ ଚାଲିଗଲା ଦିନୁ ଏ କୁଡ଼ିଆଟିରୁ କଣ ଗୋଟାଏ ଖସି ପଡ଼ୁଛି ବୋଲି ବିଚାରୁଥିଲି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେଭଳି ଆହୁରି ବେଶୀ । ମନେହୁଏ, ଆଜି ହେଲେ ଆପଣ ଏଠାରେ ଥାନ୍ତେ, ଦୁହେଁଯାକ ମିଳିକରି ଚିଠି ପଢିଥାନ୍ତେ, ହସିଥାନ୍ତେ, କାନ୍ଦିଥାନ୍ତେ, ତା କଥା ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତେ ।

ମୁଁ ଭଲ ଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାନେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ନୀଳକଣ୍ଠବାବୁ କାଲିଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଲେଣି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହେଉଥିବ । ଆଶାକରେ କୁଶଳରେ ଥିବେ ।

ବିଚ୍ଛ ୩, ୧୩୨୩, ଆପଣଙ୍କର
ତା ୧୯ । ୧୧ । ୧୯୧୫ ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ବି. ଏ., ଏଲ. ଟି,
ବିଜିପୁର
ଡାକଘର—ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଗଞ୍ଜାମ
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର–୫

ସତ୍ୟବାଦୀ
ବୃଷ ୨୧, ୧୩୨୩

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଆପଣ ତ ଲେଖିଥିଲେ ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସିବାର ଆଶା ଯାଇନାହିଁ । କେବେ ତେବେ ? ଆମ ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ହେଲାଣି, ଆଜିଠାରୁ । ଛୁଟିରେ କଣ ହେବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ ।

ଦାସ ଆପଣେ କାଉନ୍‌ସିଲକୁ ଯାଇଥିବା କଥା ଶୁଣିଥିବେ । କଟକର ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ମଧ୍ୟ ଗଲେ । ଦୁଇ ଜଣଯାକ ନୂଆ ଓ ଯୁବକ । ଦେଖାଯାଉ କଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ଆଶାକରେ ଆପଣ କୁଶଳରେ ଥିବେ ।

ବୃଷ ୨୧, ୧୩୨୩, ଆପଣଙ୍କର
ତା ୨ । ୬ । ୧୯୧୬ ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀମାନ୍ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ବି. ଏ., ଏଲ୍. ଟି.,
ବିଜିପୁର
ଡାକଘର-ବ୍ରହ୍ମପୁର
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର–୬

୨୨, ହାରିସନ୍ ରୋଡ୍,
କଲିକତା
୨୬ । ୧୧ । ୧୯୧୬

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଅନେକ ଦିନରୁ ଲେଖିବି ଲେଖିବି ହୋଇ ଲେଖି ପାରି ନ ଥିଲି । ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଆଗରେ ରଖି ସବୁବେଳେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଦେଖୁଛି ଆଉ ଲେଖିବା ନ ଲେଖିବା ମଧ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରାମ କରୁଛି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପୁଣି ପାଇଲି । ଏ ଚିଠିରେ ବିଶେଷ କଥା କିଛି ନାହିଁ । ୧୩ ଧାଡି ମାତ୍ର ଲେଖା; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ପଢ଼ି କାହିଁକି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସଟିଏ ଆସିଲା । ହୃଦୟର ଭାବ ଉଦ୍‌ବେଳନ ବେଳେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ-ଶ୍ୱାସର ମୂଲ୍ୟ ତ ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ପାତାଳ । ସେ ଧାଡ଼ିଟି ଆପଣଙ୍କ ଚିଠିରେ କିପରି ପୁଣି ଭୁଲିବି ? ଏ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ଲେଖିଲି । ହୁଏ ତ ତେରଧାଡ଼ିରୁ ଅଧିକ ଲେଖିଲିଣି । କିନ୍ତୁ ସେ ଧାଡ଼ିଟି ତ ଲେଖି ପାରିବି ନାହିଁ । ପ୍ରାଣରେ କଣ ଯେପରି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହୁଛି । ଏ କେବଳ ହେଡମାଷ୍ଟ୍ରି ଠିକଣାରେ ବ୍ୟବସାୟ ପତ୍ରପତ୍ର । ଉପରେ ଭାଇ ବୋଲି ଡାକିଲି; କିନ୍ତୁ ଭାଇର ସେ ହୃଦୟ କାହିଁ ? ସେ ଭାବର ବିକାଶ କେଉଁଠି ହେଉଛି ? ଲେଖିବାକୁ ହେବ ଲେଖିଲି । କିନ୍ତୁ ସକଳ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ ଦୂର ନିର୍ବାସନରେ କେବଳ ଅତୃପ୍ତି, ପ୍ରାଣର ଅନନ୍ତ ପିପାସା ସେହିପରି ଅଦମ୍ୟ ।

ଏଠି ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ କଳବାଣୀ ଶୁଣି ପାରୁନାହିଁ । ଏଠି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଢାଉଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ଶିଶୁ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଯେପରି ଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟରେ ଖେଳୁନାହିଁ ।

ବାଟଘାଟରେ ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଛି । କିନ୍ତୁ କାହାର ଛାୟା ନୟନଡୋଳାରେ ଟଳୁନାହିଁ । ଏ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ, ଭାଇ । ଧରିଲା ବେଳକୁ ହାତରୁ କାହିଁ ଅପସରି ଯାଉଛି । ଜୀବନ ଅଶାନ୍ତିମୟ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅତୃପ୍ତ, ଉଦାସ ଅନନ୍ତ ଅର୍ଣ୍ଣବ ବକ୍ଷରେ ଯେପରି ଭାସୁଅଛି । ଏ ଜୀବନରେ ଲାଭ ନାହିଁ, ଲୋଭ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ସବୁ ପାସୋରିଯାନ୍ତା । ତା ବା ହେଉଛି କିପରି ?

ହେଉ, ଏହି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଆଉ କେତେ ଲେଖିବି ? ବିଚାରିଥିଲି ଆଗାମୀ ବଡ଼ଦିନରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଯିବି ବୋଲି । ଏବେ ଠିକ୍ କରୁଛି ଯିବିନି, ଏଇଠି ରହିବି । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଦେଖା ହେବ । ମୋର ଇଚ୍ଛା ସତ୍ୟବାଦୀରେ କେତେଦିନ ସାଙ୍ଗ ହେଇ ରହନ୍ତେ । ସେ ସମୟଟା ଆଗାମୀ ଦଶହରା ଛୁଟି ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ସେ ତ ଅନେକ ଦିନର କଥା ।

ଆମ କଲେଜରେ ଏବେ ସ୍ୱରାଜଶାସନ ଅର୍ଥାତ୍ **Self Government** ବା **Democracy** କାର୍ଯ୍ୟ ଲଗିଅଛି । ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗରେ ଗତ ଛ ମାସ ହେଲା । ଭାଇସ୍ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ସାହେବ ଢାକାରେ । ସେଠି ରହିବେ । ମନ-ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଲାତରେ ଫର୍ଲରେ । ଆସିବାକୁ ଆଉ ମାସ ଛ ସାତ ଯାଏ । ବାକି ଦୁଇଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ, ବୟସ ୪୦ ଓ ୩୫ । ଦିହେଁ ଏଇଠୁ ପାସ । ଜଣକର ଦରମା ଟ୨୦୦୲ ଓ ଆରକଙ୍କର ଟ୭୫୲ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦ × ୭ + ୫, ସୁତରାଂ ସ୍ୱରାଜଶାସନ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟଟା ଆଉ ଚାରିମାସରେ ସରିବ । ଏପ୍ରିଲ ମଝିକି ସତ୍ୟବାଦୀ ଫେରିବି । ଏ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ ନ ଫେରିବାର ଇଚ୍ଛା । ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ସିନା ଇଚ୍ଛା କରେ, ଫଳ ତ ତା ହାତରେ ନାହିଁ ।

ଏଥି ଭିତରେ ବୋଲପୁର ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲି, ଯାଇ ପାରିନାହିଁ । ଆପଣ ତ ସମ୍ମିଳନୀକି ବାଲେଶ୍ୱର ଆସିବେ । ସେଠୁ ଏଠା ଅଳ୍ପ ବାଟ । ଆର ବର୍ଷ କଲିକତା ଦେଖା ଭଲ ହେଇ ନଥିବ । ଏବର୍ଷ ଦିନେ ଅଧେ ଆସି ବୁଲି ଗଲେ ମନ୍ଦ କଣ ହୁଅନ୍ତା ? ତେବେ ଆସିବାର ହେଲେ ବେଶି ଲୋକ ପୁଣି ଆସିଲେ ଅଡୁଆ । ଆପଣ ଆସିଲେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ବୋଲପୁର ଦେଖି ଆସନ୍ତେ । ପ୍ରସ୍ତାବଟାଏ ଅବଶ୍ୟ କଲି; କିନ୍ତୁ କେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେବ କେଜାଣି । ଆକାଶ କଇଁଆ ଚିଲିକାପାଣି—ଦିହିଁଙ୍କର ଭେଟ ହେବ । କଣ ସହଜ କଥା !

ଆଉ କଣ ଲେଖିବି ? ଏତିକରେ ଆଜି ସାରେ । ମୋର ପଦ୍ୟ ବହିଖଣ୍ଡିଏ ଛପା ହେଲେ କଣ ବିକ୍ରି ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି ? ନାଟକ ଖଣ୍ଡି ତ ଶଶି ରଥେ ଛପାଇବାକୁ ନେଇଛନ୍ତି ।

କୁଶଳରେ ଥିବେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ବି.ଏ., ଏଲ୍.ଟି.,
ବିଜିପୁର,
ଡାକଘର—ବ୍ରହ୍ମପୁର
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୭

କଲିକତା
୨୦ । ୧୨ । ୧୭

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଆପଣଙ୍କର ଆଠ ଦିନ ଆଗର ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ସାତ ଦିନ ଆଗେ ପାଇଥିଲି । ଉତ୍ତର ଲେଖିବାର ବିଶେଷ ଦରକାର ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ବହି ଦୋକାନକୁ ଯିବି, ଠିକଣା ଜାଣି ଆସି ଲେଖିବି କରୁ କରୁ ଏତେ ଦିନ ହୋଇଗଲା । ମୋର 'ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଅଳସ' ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଲାଣି ତା ନୁହେଁ ।

ଛୁଟି ହେବାକୁ ଆଉ ଦୁଇଦିନ ମାତ୍ର । ସମସ୍ତେ ସବୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯିବେ । ରହିବି ଏକା ମୁଁ ଓ ମୋ ସଙ୍ଗକୁ ଜଣେ ହତଭାଗ୍ୟ ଡେପୁଟି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର । ଆପଣ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସିବାକୁ 'ସହ' କରିବେ ।

ସଂସ୍କୃତରେ ଶ୍ଳୋକ ଅଛି—ଯତ୍ନେ କୃତେ ଯଦି ନ ସିଧ୍ୟତି କୋଽତ୍ର ଦୋଷଃ ? କିନ୍ତୁ ସେ ଯତ୍ନଟିକ ମଧ୍ୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ, ଅଭିଳାଷ ମୋର ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ମୋର ବାଲେଶ୍ୱର ଯିବା 'କାୟେନ ମନସା ବାଚା'— ସବୁଥିରେ ବନ୍ଦ । ଆପଣ ନ ଆସି ମଧ୍ୟ ବାଲେଶ୍ୱର ଆସିଲ୍ ଭଳି । ବୋଲପୁର ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ଥିଲ୍ । ସେ ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତର୍ହିତ । ବୋଲପୁର ସ୍କୁଲ ଫିଟା ଯାଇପାରେ, ବନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇପାରେ । ସେ ସମ୍ବାଦ କାହିଁକି ଜାଣିବି ? ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଅଳ୍ପଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇମାସ ତଳେ ଜାପାନରେ ଥିଲେ । ଏବେ କେଉଁଠି କେଜାଣି ?

ଆଶାକରେ କୁଶଳରେ ଥିବେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ରଥ, ବି. ଏ , ଏଲ୍. ଟି.
ବିଜିପୁର
ଡାକଘର-ବ୍ରହ୍ମପୁର
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୮

କଲିକତା
୫ । ୨ । ୧୭

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଅନେକ ଦିନ ହେଲ୍ ଚିଠି ପତ୍ର ଦେଇନାହିଁ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ବହୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଶୀତ ଯାଇ ବସନ୍ତ ଆସିଲ୍ଣି । କୋଇଲି ଗାଇଲ୍ଣି । ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀରେ ସରସ୍ୱତୀ ଉପାସନା ହୋଇ ବାଣୀଙ୍କର ଆରାଧନା ଆରମ୍ଭ ହେଲ୍ଣି । ସେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଶୀତରକ୍ଷକର ବ୍ୟବହାର ଆଉ ଦରକାର ହେଉ ନ ଥିବ । ଏଣିକି ବିଦେଶୀ ସରୁ ଅଙ୍ଗରଖା ଖଣ୍ଡିଏ ହେଲେ ସୁନ୍ଦର ଚଳୁଥିବ । ଏଠି ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ହୋଇଗଲ୍ଣି । ଆଜି ଘନମେଘ ହୋଇଅଛି । ଝିପୁଝିପୁ ବର୍ଷା । ପବନ ମଧ୍ୟ ହେଉଅଛି । ଶୀତରେ ଦେହ କଢ଼ି ଯାଉଛି । ଆପଣଙ୍କର ସେଠି ବୋଧହୁଏ ଏଭଳି ହେଉ ନ ଥିବ । ସୁତରାଂ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ଥିବ । ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରାତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ବଡ଼ ମଧୁମୟ ହେଉଥିବ । ଆଉ କଣ ଲେଖିବି ? ଲେଖିବାର କିଛି ନାହିଁ । ନୂଆ କଥା ଲେଖାଯାଏ । ସବୁ ସେହି ପୁରୁଣା । ଆଜି ଆକାଶର ଏ ମେଘ, ଏ ପବନ ଓ ବୃଷ୍ଟି ଦେଖି ମୁକ୍ତାପୁରର ସେଦିନର ସ୍ମୃତି ହୃଦୟରେ ଖେଳଯାଉଛି । ସାପ ମାରି ବିଲ ହିଡ଼ରେ ବସିଥିଲେ । ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟ ଗୃହ ଜୀବନରେ ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟର କ୍ଷୀଣତା ବିଷୟରେ ଗଳ୍ପ କରୁଥିଲେ । କିଏ କହିଲେ, "ବର୍ଷା ହେବ ବାବୁ, ବାହାରି ଯାଅ ।" ତା କଥା ନ ମାନି ଆଉ ଦୁଇ ଚାରି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବସିଛେ ବର୍ଷା ମାଡ଼ି ଆସିଲ୍ । ତା ପରେ ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେ ଭାଲୁ ପାହାଡ଼ ଉପରେ, ସକାଳେ ପଙ୍କ କାଦୁଅ ପାରି ହେଇ ସେ ଦୂର ପୋଖରୀ କୂଳରେ "ଉଃ, ଉଉଉଃ, କେଡ଼େ ଭାଲୁ !"

ଅଜ୍ଞାତ ଜୀବନର ଘଟନା ହିଁ କବିତା । ଆପଣଙ୍କର ଯେତେ ମନେ ରହେ ମୋର ସେତେ ରହି ପାରେ ନାହିଁ । ଆମେ ଗାଡ଼ି ଉପରୁ ଆପଣ ଗାଡ଼ି ପଛରୁ ବିଲ ମଝିରେ ବିଦାୟ ନେଇଗଲେ । ଆମ ମୁଖ ଦକ୍ଷିଣକୁ, ଆପଣ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଫେରିଲେ । ଆଜି ପୁଣି ମୁଁ ଏତେ ଉତ୍ତରରେ, ଆପଣ ଏତେ ଦକ୍ଷିଣରେ । ଏ ମଧ୍ୟ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ତେବେ ପ୍ରକୃତିର ନୁହେ ।

ମୁଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛି । ଏଠି ଆହୁରି ଦିମାସରୁ ଅଧିକ । ଆଶାକରେ ଆପଣ କୁଶଳରେ ଥିବେ । ଆଉ କଣ ଲେଖିବି ? ସୁତରାଂ, ଏତିକରେ ନୀରବ ରହେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀମାନ୍ ମଦନମୋହନ ରଥ, ବି.ଏ., ଏଲ୍. ଟି.,
ଡାକ ଘର—ଛତ୍ରପୁର,
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର—୯

ସତ୍ୟବାଦୀ
୧୮ । ୧୦ । ୧୯୧୮

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଚକ୍ରପାଣି,

ମୁଁ ତୁମ୍ଭ କଥା ମନେ ପକାଇଲ୍‌ବେଳେ ବିଚାରୁଥାଏ ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ସେହି ବ୍ରାଞ୍ଚ ଅଫିସରେ ଅଛ ଏବଂ କେବେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଲେ ସେଠି ତୁମ୍ଭ ସଂଗେ ଦେଖା ହେବ । ଆଜି ଚିଠି ପଢ଼ି ବିସ୍ମିତ ହେଲି ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଅପର ଏକ କ୍ଷେତ୍ରରେ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଅଛି । ଆମ ଦେଶର ଯୁବକମାନେ ବଡ଼ ଭୀରୁ ଓ ଆଳସ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଘରୁ ବାହାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ବିପରୀତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇଛ । ଏହା ସର୍ବଥା ଅନୁକରଣୀୟ । ଫ୍ରାନ୍ସ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟତ୍ର ହେଉ ଯହିଁ ଯିବ ଅନେକ ଅନେକ ନୂତନ ଦେଶ, ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଆସିବ । ଏହା ଜୀବନରେ ଅଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ନୁହେ । କୂପମଣ୍ଡୂକ ହୋଇ ବସିବାରେ କୌଣସି ଲାଭନାହିଁ । ମୁଁ ଏ ସତ୍ୟବାଦୀ ଇସ୍କୁଲରେ ନ ଥିଲେ, ମୋର ବେଳେ ବେଳେ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭପରି ସୈନିକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତାହା ସୁଖର ଜୀବନ ! କିନ୍ତୁ ହେଲ୍ ନାହିଁ ।

ସତକଥା, ତୁମ୍ଭେ ନ ଫେରିଲ୍ ଯାଏ ତୁମ୍ଭ ସଂଗେ ଆଉ ଦେଖା ହେବନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମାନବଜୀବନ ତ ବିଚ୍ଛେଦମୟ । କଣ କରାଯିବ ? ବାପା ମା ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ଦୂର ବିଦେଶକୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି ପୁଅ ପାଠ ପଢି ପଣ୍ଡିତ ହେବ । ତୁମ୍ଭ ବାପା ମା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ହେଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ପତ୍ର ଦେଉଥିବ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ତୁମ୍ଭ ପତ୍ର ଦେଖି ପାରିବ । ଦୂର ବିଦେଶରେ ଥିବା ବନ୍ଧୁଙ୍କର ପତ୍ର ହିଁ ସାକ୍ଷାତ୍ ତୁଲ୍ୟ ।

ମୁଁ ଦେଖୁଛି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋମଳ । ବିଦେଶକୁ ଯିବାରେ ଏ କୋମଳତା ଆହୁରି ବଢ଼ିବ । ଅତୀତର ମଧୁମୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ମୃତିରେ ଜୀବନ ଗଠିତ ଓ ବିଶୋଭାମୟ ହେବ ।

ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ମାସିକପତ୍ର—ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରଚାର—ବାହାରିବାର ଅଛି । ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ୍ ଆସିଛି । କାଗଜ ବାହାରିବ । ତେବେ କେବଠାରୁ ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ ।

ଆଉ କଣ ଲେଖିବି ? ବାକି ସବୁ କଥା ବୁଝିନେବ । ଆଶାକରେ କୁଶଳରେ ଥିବ ।

ତୁମ୍ଭର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା, ଆକାଉଣ୍ଟାଣ୍ଟ,
ଚିଫ୍ ଆକାଉଣ୍ଟସ୍ ଅଫିସ୍,
ବାଗଦାଦ ସିଟି,
ମେସୋପଟାମିଆ

ପତ୍ର-୧୦

ଚକ୍ରଧରପୁର
ତା ୨୮ । ୨ । ୧୯୧୯

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଆଜି କେତେ ଦିଗରୁ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଦିନ । ଏକେ ଶିବରାତ୍ରି-ଉପବାସ । ପୁଣି ଆଜି ମୋର ଏଠାକୁ ଆସିବା ମାସର ଶେଷଦିନ । ତହିଁରେ ଆହୁରି ମୋ ମନରେ କି ପ୍ରକାର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଭାବ ହେଉଅଛି । ଦୁଃଖ ହେଉଛି, ଅଥଚ ମନରେ ଫୂର୍ତ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଉଛି । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ହସୁଛି, ଡେଉଁଛି, ବୁଲୁଛି । ଆପଣ ତ ବହୁ ଦୂରରେ । ବହୁ ପରିଚିତ ସତ୍ୟବାଦୀ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଦୂରରେ । ଆଜି ସେ ସ୍ମୃତିରେ ଜୀବିତ ରହିବାକୁ ହେଉଅଛି । ଆଜି ରାତ୍ରି ଜାଗରଣରେ କାଳ କଟିଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବ ମନେ ଅଛି ପିଲ୍ ଦିନେ କେତେ ବର୍ଷ କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ୱଜନଙ୍କ ସହିତ ଶିବମନ୍ଦିରରେ ବସି ଶିବତାଣ୍ଡବ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ରାତି ପାହିଯାଏ । ଏବେ ଆଉ ସେ କଥା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ରାତି ପାହି ଯାଉଛି । ସେ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ହେଉନାହିଁ । ପୁଣି ଚକ୍ରଧରପୁର ବଡ଼ ରୁକ୍ଷ ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ପିକତାନ ନାହିଁ । ପୁଷ୍ପ ସୌରଭ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତିର ମାଧୁରୀ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଜୀବନର

ମାର୍ଗ ପକ୍ଷରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ । ଯାହାହେଉ ଆପଣ ତ ଅନ୍ୟ ଭାବରେ ଥିବେ ।

ଦିଗମ୍ବର ଲେଖିଥିଲେ ଯେ ସଦାନନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ-ସୁଦ୍ଧା ଅସୁସ୍ଥ । ଏବେ ତ ସେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ । ପୁଣି ଦିଗମ୍ବର ଚାଲିଯିବେ । ସେ ଏକା ରହିବା ସହଜ ବା ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ପୁଣି ବେଳେ ବେଳେ ଅସୁସ୍ଥ ହେଉଛି । ତାକୁ ଛତ୍ରପୁରରେ ପଠାଇଲେ ମନ୍ଦ କଣ ହୁଅନ୍ତା ?

ମୁଁ ଏସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଏଠାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛି । ଏଠା ଖରା ଦିନରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ, ରାତିରେ ଶୀତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଳ । ଶୁଣୁଛି ଖରାଦିନେ ଉତ୍ତାପ ୧୧୨ ଡିଗ୍ରି ଉଠିବ, ସତ୍ୟବାଦୀରେ ୯୯°।୧୦୦° ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠେ; କଟକରେ ୧୦୫° ଓ କଲିକତାରେ ୧୦୪° ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠେ । ଛତ୍ରପୁରରେ ୧୦୦° ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠୁଥିବ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ବାବୁ ମଦନମୋହନ ରଥ, ବି. ଏ., ଏଲ୍. ଟି,
ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର,
ଡାକଘର—ଛତ୍ରପୁର
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୧୧

ଚକ୍ରଧରପୁର
ତା ୧୩ । ୩ । ୧୯

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଚକ୍ରପାଣି,

ମୁଁ ଏ ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି । ସତ୍ୟବାଦୀ ଇସ୍କୁଲ ଏଠାକୁ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି । ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଆ ଦେଶ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଚଲେ ନାହିଁ ! ଇସ୍କୁଲରେ ହିନ୍ଦୀ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ାଯାଏ । ସୁତରାଂ, ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଲୋପ ହେବାକୁ ବସିଛି । ଏହା ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲ ବସାଇଅଛୁ । ମୁଁ ତାହା ଗଠନ କରିବାକୁ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଏଠାରେ ୪।୫ ବର୍ଷ ରହି ପୁଣି ଅନ୍ୟତ୍ର ନୂଆ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ ବା ସତ୍ୟବାଦୀ ଫେରିବି ।

ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସଂଶୋଧନ କରି ଏଥି ସଙ୍ଗେ ପଠାଇଲି । ବହୁଦୂର ବିଦେଶରେ ଯାଇ ରହିଅଛ । ଘରଦ୍ୱାର, ବନ୍ଧୁଜନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଅଛ । ଦୂର ଦେଶକୁ ଯାଇଅଛ, ସେଠାରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳୁଥିବ । ତୁମ୍ଭର ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସାହସ ଓ ହୃଦୟର ଦୃଢ଼ତା ଯେପରି ଭଗବାନ୍ ସର୍ବଦା ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

ତୁମ୍ଭେ କେବେ ଫେରିବ ? ଯୁଦ୍ଧ ପରା ଶେଷ ହେଲାଣି ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ କିଛି ଜାଣି ପାରୁ ନାହୁଁ । ଯୁଦ୍ଧ ସରିଲେ, ତୁମ୍ଭେ ଆସିଲେ ଜଣାଯିବ ।

'ସତ୍ୟବାଦୀ' ପଠାଇବାକୁ କହିଥିଲି, ପାଇଥିବ । ଆଶାକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁଶଳରେ ଥିବ ।

ତୁମ୍ଭର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା, ଆକାଉଣ୍ଟାଣ୍ଟ,
ଚିଫ୍ କମିଶନର ଅଫିସ,
ବାଗଦାଦ ସିଟି,
ମେସୋପଟାମିଆ

ପତ୍ର-୧୨

ଚକ୍ରଧରପୁର
ତା ୧୬ । ୬ । ୧୯

ସ୍ନେହାସ୍ପଦ ଚକ୍ରପାଣି,

ତମର ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଚିଠି ଓ ସଂଶୋଧନ ପାଇଁ ତିନିଗୋଟି ପଦ୍ୟ ପାଇଲି । ପ୍ରକୃତରେ ଦୁଇଟି ପଦ୍ୟ ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଆଗରୁ ପାଇ ନ ଥିଲି । ଶିଶୁ ସଙ୍ଗୀତଟି ଚମତ୍କାର ହୋଇଅଛି । ପଢ଼ି ବଡ଼ ତୃପ୍ତି ଲାଗିଲା । ତମେ ଏଣିକି ଏହିପରି ସରଳ ସୁବୋଧ ଭାବ ଓ ଭାଷାରେ ଲେଖିବ । ଭାଷା ଜଟିଳ ଓ ଭାବ ଅବୋଧ କରିବ ନାହିଁ । ତମର ପ୍ରଥମ ଗୀତଟି ମୋତେ ସେତେ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ପଞ୍ଚମ ପଦର ଯେ ଅର୍ଥ ତମେ

ଲେଖି ବୁଝାଇଥିଲି ତାହା ମୁଁ ତେତେ ନିର୍ମଳ କରି ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେ ପଦ୍‌ଟି ବଦଳାଇ ଦେଇଛି । ତମକୁ କିପରି ଲାଗିବ କେଜାଣି ? ତମ ପଦ୍ୟ ବିଷୟରେ କେତେକ ମନ୍ତବ୍ୟ ମୁଁ କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଲେଖିଥିଲି, ପାଇଥିବ । ପଦ୍ୟରେ, ସଙ୍ଗୀତରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଭାବନୀୟ ଶକ୍ତି ଓ ମୋହନୀୟତା ଅଛି । ତାହା ରଖି ପାରିଲେ ପଦ୍ୟ ସର୍ବଜନାଦୃତ ଓ ମନୋଜ୍ଞ ହୁଏ । ପଦ୍ୟ ଲେଖିବା ସହଜ ପରି ବୋଧହୁଏ ସତ; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ।

କୃପାସିନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ "କୋଣାର୍କ" ଆଉ ଏକସପ୍ତାହ ମଧ୍ୟରେ ବାହାରିବ । ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲାଣି । ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ଯେ କାଗଜ ବାହାରିବାର ଥିଲା ତାହା ନିମନ୍ତେ ସବୁ ଆୟୋଜନ ହୋଇଅଛି । **Declaration** ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆ ଯାଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରିନାହିଁ । ନିକଟରେ ବାହାରିବାର ଆଶା ମାତ୍ର କରାଯାଏ । କିଛି ଠିକ୍ ନାହିଁ । ତାର ନାମ କ'ଣ ହେବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥିର ହୋଇନାହିଁ । 'ପଲ୍ଲୀପ୍ରହରୀ', 'ସମାଜ', 'କୃଷକ' ଯାହା କିଛି ହୋଇପାରେ । କିଏ କେତେ ପ୍ରକାରେ କହୁଛନ୍ତି ।

ମଦନମୋହନ ରଥଙ୍କର ସାତ ଭାଇ ସଦାନନ୍ଦ ପ୍ରାୟ ୨୦ ଦିନ ପୂର୍ବେ ମରିଗଲା । ସେ ସେହି କାରଣରୁ ବଡ଼ ବ୍ୟସ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦିଗମ୍ବର ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନ ପାସ୍ କରିଛି ।

ଆଶାକରେ କୁଶଳରେ ଥିବ ।

ତମର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା,
ହେଡ୍ କ୍ଲର୍କ,
ତୃତୀୟ ୟୁ. ମିଲସିଆ,
କେ. ୟୁ. ଏଫ୍. ଏ., ଇରାକ୍

ପତ୍ର-୧୩

ଚକ୍ରଧରପୁର
୨୪ । ୮ । ୧୯

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଚକ୍ରପାଣି,

ଆଜି ତୁମର ଚିଠି ଓ ଗୀତ ପାଇଲି । ଖାଲି ବସିଥିଲି । କିପରି ବିଷାଦ ମଧ୍ୟ ଲାଗୁଥିଲା । ତମର ଚିଠି ପଢ଼ି ପରମ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କଲି । ଗୀତ ଦିଓଟି ପଢିଲି । ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଭଲ ହୋଇଛି । ସଂଶୋଧନ କରିବାର ବେଶି କିଛି ନାହିଁ । ଆଜି ଡାକରେ ପକାଉଛି । ପ୍ରାୟ ୧୫ । ୨୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପାଇବ । ବହୁତ ଦୂରରେ ତ ଅଛ । ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଦେଇ ତାର ଉତ୍ତର ପାଇବାକୁ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ମାସ ।

ଆଉ ପରି ଦଶମାସ ସେଠାରେ ରହିବ, ତାପରେ ଏଠାକୁ ତ ଆସିବ । ଆସିଲେ ଏବାଟେ ଫେରିଲା ବେଳେ ଏଠି ଦେଖାହେବ । ଏଇଟା ତ ବାଟ । ବମ୍ବେଇରୁ ଆସିଲେ ଖଡ୍‌ଗପୁର ବାଟେ ଯିବାକୁ ହେବ । ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଓହ୍ଲାଇ ଏଠି ଦିନେ ଓଳିଏ ରହିଗଲେ ତୁମକୁ ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ଦେଖିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଦେଖି ପାରିବି । ତମର ସବୁ ଅନୁଭୂତି ଶୁଣିବି । ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ଲାଗିବ ।

ତମ ଘର ବିଷୟରେ ମୁଁ ଏତେ କଥା ଜାଣି ନ ଥିଲି । ତମର କିଛି କିଛି ରୋଜଗାର କରିବା ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ । ନୋହିଲେ ଏତେ ଜଣ ଚଳିବେ କିପରି ? ମନୁଷ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଉଭୟ ପ୍ରକାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାକୁ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରଥମେ ପରିବାର ପୋଷଣ । ତତ୍‌ପରେ ତ୍ୟାଗ । ଉଭୟ ମଧ୍ୟ ତୁମକୁ କରିବାକୁ ହେବ । ତମର ପ୍ରାଣରେ ତ୍ୟାଗର ଉପାଦାନ ବହୁତ ଅଛି । ତଥାପି ପରିବାର ପୋଷଣ ଭାର ତ ତମ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ତାହା ନ କଲେ ଚଳିବ କିପରି ? ଯଥାଶକ୍ତି ତାହା କରିବାକୁ ହେବ । ଅବଶ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ଏତେ ଦୂର ବିଦେଶରେ ରହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ତ ଫେରିବ । ସ୍ୱଦେଶରୁ, ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କ

ମେଳରୁ ଦୂରରେ ରହିଲେ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରବଳ ଅଶାନ୍ତି ହୁଏ । ତାହା ଏ ଅଳ୍ପଦୂରରେ ରହି ମୁଁ ବେଶ୍ ଭୋଗ କରୁଅଛି ।

ତୁମର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା, ଆକାଉଣ୍ଟାଣ୍ଟ
ପଲିଟିକାଲ୍ ଅଫିସ୍,
ବାକୁଲିଆ,
ଇରାକ୍ (ଏମ୍. ଇ. ଏଫ୍.)

ପତ୍ର-୧୪

ଚକ୍ରଧରପୁର
୨୫ । ୭ । ୨୦

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ପାଇଲି । ସମ୍ମିଳନୀ ସମ୍ଭବତଃ ପୂଜା ଛୁଟିରେ ହେଉନାହିଁ । ସେ ସମୟ ପ୍ରତି ଅନେକ ଆଉ ଅନେକଙ୍କର ଆପତ୍ତି ହେବାର ଦେଖା ଯାଉଛି । ବଡ଼ଦିନରେ ହେଲେ ତ ଆଉ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । ତାପ ମାପିବାର ସୁବିଧା ନ ପାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାପ ହୀନତା ବେଶ୍ ମାପି ହେବ । ଦଶହରାରେ ତା ତ ଆଉ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଏଠା ସ୍କୁଲରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୧୨ ପିଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୧ ଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ, ୨୩ ଜଣ ହିନ୍ଦୀ-ଭାଷୀ—ଏପରି ୩୪ ଜଣ ଗଲେ ବାକି ୭୮ ଜଣ ଓଡ଼ିଆ । ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଏଠାର ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧୨ । ଅତଏବ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ୬୬ । ଏହି ଓଡ଼ିଆମାନେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ନ୍ତି । କେବଳ ତିନିଜଣ ହିନ୍ଦୀ ପଢ଼ନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ହାଇସ୍କୁଲର ଉପର ଦୁଇକ୍ଲାସ ଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ ଅଛି । ଜାନୁଆରୀଠାରୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଲାସ ବାକି ରହିବ ।

ପ୍ରତିଥର ଚିଠି ଲେଖିଲାବେଳେ, ନ ଲେଖିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା ଲେଖିବି ବୋଲି ବଗୁରେ । ଟିକିଏ ଲାଜ ଅବା ମାଡ଼େ ଲେଖି ପାରେନାହିଁ । ଏଥର ଖୁବ୍ ସାହସ କରି ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ି ଲେଖିଲି । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦର ହେତୁ ସନ୍ତାନ । ସେ ବିଷୟର ସୂଚନା କରି ଦେବେ ।

ଗଞ୍ଜାମ ମାନୁଏଲ କଥା ମନେ ରଖି ଦେବେ । ଯେତେବେଳେ ସୁବିଧା ହେବ ଦେଖି ପଠାଇବେ ।

ମୋର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସେ ଶଶିରଥଙ୍କର ଭାଇ ଶରତକୁ ଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ମନକୁ କିପରି ପାଉଛି ?

ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ । ଆଶାକରେ ଆପଣଙ୍କର ସବୁ କୁଶଳ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ବି. ଏ., ଏଲ୍. ଟି.,
ଡାକଘର—ଛତ୍ରପୁର
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୧୫

ବାଣପୁର
୧୬ । ୬ । ୨୨

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ତାରିଣୀ ଚରଣ ରଥଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ବାସ୍ତବିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋକାବହ । କେବଳ ଗଞ୍ଜାମ କାହିଁକି ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଇଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ଉତ୍କଳ ପରିବାରରୁ ଗୋଟିକି ଗୋଟି ରତ୍ନଟିମାନ ଚାଲି ଯାଉ ଅଛନ୍ତି ।

ଟଙ୍କା କଥା ଠିକ୍ ନ ହେଇ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତ ଏହିକ୍ଷଣି ଯାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏ ମାସ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବି ବୋଲି ପୁଣି ସ୍ଥିର କରୁଛି । ହୁଏ ତ ପୁଣି ଥରେ ଛତ୍ରପୁରଠାରେ ଦେଖା ହେବ ।

ଆଉ ଅଧିକ କଣ ଲେଖିବି ?

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ବି.ଏ ,ଏଲ୍.ଟି.,ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍,
ଡାକଘର—ଛତ୍ରପୁର
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୧୬

ଉଦଳା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ
୧୦।୬।୨୯

ପ୍ରିୟ ଭାଇ,

ବିବାହ ସମୟରେ ଯେ ଦେଖା ହୋଇଥିଲା ଏ ଚିଠିଟି ତାହା ପରେ ପ୍ରଥମ ଚିଠି। ଅନେକ ଦିନ ହେଲା କିଛି ଲେଖି ନ ଥିଲି। ମୁଁ ଗତ ସପ୍ତାହ, ଅର୍ଥାତ୍ ପହିଲାରୁ ଆଠ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲିଆବେତାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଜୋଇଙ୍କ ଘରେ ଥିଲି। ସେଠାରୁ ଏଠାକୁ ଆସିଛି। ଏଠାରେ ଏକ ସପ୍ତାହ ରହିବି। ଏଠା ପ୍ରଥମ ଜୋଇଙ୍କ ଘର। ଏଥିରୁ ଆପଣ ଦେଖିବେ ଯେ ମୁଁ କ୍ରମଶଃ କିଙ୍ଗ୍ ଲିୟର୍‌ଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଦିଗରେ ଗଲଣି। ମୃତ କନ୍ୟାଟି ବଞ୍ଚିଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ହୁଏତ ସପ୍ତାହେ କଟାଇବାର ସୁବିଧା ହୋଇଥାନ୍ତା। ତାହା ହେଲେ ଆପଣ ମୋ ରହିବା ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ, ମୁଁ ଅନ୍ତତଃ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ, ଦେଖା ହୁଅନ୍ତା। ଏବେ କେବେ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବ କେଜାଣି। ମୁଁ ତ ଏପରି ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଛି। ମୁଁ ବାଣପୁର ଯିବା ସମୟକୁ ଆପଣଙ୍କ ଛୁଟି ସରି ନ ଥିଲେ, ଆପଣଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ଲେଖିବି। ଆପଣଙ୍କ ଛୁଟି ବୋଧହୁଏ ଏ ମାସ ୨୯ ତାରିଖରେ ସରିବ। ପିଲାମାନେ ଭଲ ଥିବେ ଆଶାକରେ। ଆଉ ଅଧିକ କଣ ଲେଖିବି ?

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ରଥ, ବି.ଏ.,ଏଲ୍.ଟି.,ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍,
ଡାକଘର—ଛତ୍ରପୁର,
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୧୭

ବାଣପୁର
୨୮।୧୧।୩୦

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ମାୟାଧର,

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋର ତୁମ୍ଭ ସହିତ ସେପରି ଆଳାପ ନାହିଁ। ତୁମ୍ଭେ ବାଣପୁରରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିଥିବି। ମାତ୍ର ସେତେବେଳର ପରିଚୟରେ ଏପରି କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ନ ଥିଲା ଯେ ତାହା ବଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତା ଦାବୀକରି ପାରିବି। ତା ପରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଥରେ ଅଧେ ଦେଖିଛି ମାତ୍ର। ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ଧାରରେ କଲେଜରୁ ସହର ଆଡ଼କୁ ଦିନେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲ। ମୁଁ ସହରରୁ କଲେଜ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଥିଲି। ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ଥିବାର ଖବର ପାଇ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଡକାଇ, ତୁମ୍ଭ ସହିତ ପଦେ ଅଧେ କଥା ହୋଇଥିଲି ମାତ୍ର। ସେ ମଧ ଅନେକ କାଳର କଥା। ଏ ସବୁ କାରଣ ଯୋଗେ ମୁଁ ଯଦି କହେ ଯେ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ମୋର ସେତେ ଆଳାପ ନାହିଁ, ତାହା ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ। କେବଳ ତୁମ୍ଭର ଲେଖା ଲେଖି ମୁଁ ଦେଖିଥାଏ ଏବଂ ତା ମଧରୁ କେତେଗୋଟି ପଢ଼ି ବିଶେଷ ସନ୍ତୋଷ ମଧ ଲାଭ କରିଛି।

ତୁମ୍ଭେ ବି.ଏ. ପାସ୍ କରି ଓକିଲାତି ପଢ଼ୁଛ। ଦେଶରେ ଅବଶ୍ୟ ଓକିଲମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଅଛି। ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓକିଲମାନେ ସମାଜର ନାୟକ ଥିଲେ। ସକଳ ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ସେହିମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ବଢ଼ୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଅବସ୍ଥା ବଦଳି ଯାଇଅଛି। ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା। ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭାରତରେ ଚାରିଆଡ଼େ ବହୁତ ମିଳିବ। ତୁମ୍ଭେ ଓକିଲାତି ପାସ୍ କରି, ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ମାନସରେ ଓକିଲାତି ପଢ଼ୁଛ କି ନା ମୁଁ ଜାଣେନା। କେହି କୌଣସି ବିଷୟ ପଢ଼ିବାରୁ ତାଙ୍କର

ଇଚ୍ଛା ଜଣା ପଡ଼ି ନ ପାରେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଯୌବନରେ କଲିକତାରେ ତିନି ବର୍ଷକାଳ ଓକିଲାତି ପଢ଼ିଥିଲି ଏବଂ ଗୋଟାଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସେଥିରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲି । ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଆଦୌ କଳ୍ପନା ନ ଥିଲା ଯେ ମୁଁ ପାସ କରି ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବି ।

ଭବିଷ୍ୟତରେ ତୁମ୍ଭେ କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛ ବା ଘଟଣା ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଯାଇ କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ, ତାହା ତ ମୁଁ ଜାଣେନା, କିନ୍ତୁ ମୋର ମନେ ହୁଏ ତୁମ୍ଭପରି ଜଣେ ଉଦ୍ୟମଶୀଳ, ବୁଦ୍ଧିମାନ, ବୃଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ଯୁବକ ପକ୍ଷରେ ଦେଶ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଦେଶର ଭାବୀ ବଂଶ ଗଢ଼ିବା ଯେ ଗୋଟାଏ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୀକାର କରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେଉଛି, ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଫଳ ଆଶା କରିବା ବୃଥା । ଯେ ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଉଛନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ ଶିକ୍ଷକତା ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାହାର ପ୍ରମାଣ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନରୁ ମିଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଶତ ଶତ ଭାବୀ ବଂଶଧରଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ତାଙ୍କର ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରାଯାଉଛି । ଏଟା ଯେ ଗୋଟାଏ କି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କଥା ତୁମେ ବୁଝିପାରୁଥିବ । ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି କର୍ମୀ ଲୋଡ଼ା ଯେଉଁମାନେ କି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ୱତଃ ବରଣ କରି ନେବେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଆର୍ଣ୍ଣାଲ୍ଡ଼ ରଗ୍‌ବି ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଯେ ସେ ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ନିଜେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ବସିବା ଅପେକ୍ଷା ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିବା ସେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ କଲେ । ପରାର୍ଥେ ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପ୍ରାଣ ଯେ ଆହୁତି ଦିଆଯିବ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ; କିନ୍ତୁ ଘିଅରେ ସିନା ଆହୁତି ହେବ, ପାଣିରେ ନୁହେ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ କେବଳ ପାଣିରେ ଆହୁତି ଦେବାର ଉଦ୍ୟମ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୋଧହୁଏ ଆଖି ଫିଟିଛି । ଲୋକେ ଭୁଲ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି ।

ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ ଚିଠି ଲେଖିବି ବୋଲି ମୁଁ ବହୁଦିନୁ ଭାବିଛି । ଏ ଯେ ଲଫାପାରେ ଏ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଦେଉଛି ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭର ଠିକଣା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା ୧୩ । ୯ । ୩୦ ରେ । ସୁତରାଂ, ଆଜି ଅଢ଼େଇମାସ ପରେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ଲେଖୁଛି । ତୁମ୍ଭେ ଏ ବାଣପୁର ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଣପୁରରେ ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲ କରାଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ଚାଲିଛି । ସ୍କୁଲର କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ରହିବା ବର୍ତ୍ତମାନ କଳ୍ପନାରେ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ମିଳିବା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଦୁଇ ତିନିଜଣ ତେଜସ୍ୱୀ, ଉଦୀୟମାନ ଯୁବକ ମିଳିଲେ ଯାହାକରି ପାରନ୍ତି ତାହା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ବାଣପୁର ସ୍କୁଲ ସହିତ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବ, ତହିଁରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସହାୟତା ଭିକ୍ଷା କରୁଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଭିକ୍ଷା ମୋ ଭଳି ଜଣେ ଭିକାରୀ ପକ୍ଷେ ଆଶାତୀତ କି ନା ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ତୁମ୍ଭର ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା କଣ ତାହା ମୋତେ ଆଦୌ ଜଣା ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା, ଆକାଂକ୍ଷା ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ । ତେବେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଭଳି ଯୁବକ ଆବଶ୍ୟକ ସେତିକି ମୁଁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି । ବାକି ସବୁ ତୁମ୍ଭର ବିଚାରର ବିଷୟ । ତୁମ୍ଭ ପରି ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ଯୁବକ ଏକତ୍ର ହେଲେ ଏଠାରେ ଜାତୀୟତାର ଗୋଟାଏ ଯେ ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ ତୋଳି ରଖିବେ ତାହା ମୋର ଆଶା ହେଉଅଛି । ମୋର ଶିକ୍ଷକର ଆଦର୍ଶ ଯେପରି, ତାହା କେତେଜଣ ଉଦୀୟମାନ ଯୁବକଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଯେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିବେ ତାହା

ମୋର ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା, ଗ୍ରାମ ସଙ୍ଗଠନ—ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାଧାରରେ ସମାବିଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ଜାତୀୟ କର୍ମ ସାଧିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଏସବୁ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବେଶୀ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ୍ ନାହିଁ । ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହନ୍ତୁ ପଛକେ ସେ ଯେ ନିଜର ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଶିଖର ଦେଶକୁ ଉଠିବେ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ନୀଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଏମ୍. ଏ. ପାସ୍ କରି ମାସିକ ୪୩୦୲ ନେଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ରହିଲେ । ସେଠାରୁ ପରେ ସେ ଆସେମ୍ବ୍ଲିର ସଦସ୍ୟ ହେଲେ ଏବଂ ଦିନେ ହୁଏ ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଦି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି । ତାଙ୍କର କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ୱାଭାବିକ ତ୍ରୁଟି ନ ଥିଲେ ସେ ଦେଶର ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ ଅଧିନାୟକ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ମୁଁ ତ ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖିଲିଣି । କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ କଥା କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ନ୍ତା କି ନା ସନ୍ଦେହ । ତୁମ୍ଭେ ଚିଠି ପଢ଼ି ହୁଏତ ମନେ କରିବ, ଏତେ ଲେଖିବାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା ? କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାରେ ଯେ ସୁବିଧା ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଥାଏ ଚିଠି ଲେଖିବାରେ ତାହା ମିଳେ ନାହିଁ । ମୋର ନିକଟରେ କଟକ ଯିବାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଦିନେ ଯାଇଥିଲି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନ ଧରି ଏତେ ବର୍ଷା ହେଲା ଯେ ମୁଁ ଘରୁ ବାହାରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ଏ ପତ୍ରର ଉତ୍ତର ତୁମ୍ଭଠାରୁ ପାଇବାକୁ ଆଶାକରେ ।

ତୁମ୍ଭର ହିତାଭିଳାଷୀ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, କଟକ

ପତ୍ର-୧୮

ବାଣପୁର
୧୬।୫।୩୧

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବୃନ୍ଦାବନ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କ ପତ୍ର ସହିତ 'ମୂର୍ଖଶତକ' ବହି ଖଣ୍ଡି ପାଇଲି । ଆପଣଙ୍କର ଏ ଉଦ୍ୟମ ଯେ ଭଲ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର ତ କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେ ସନ୍ଦେହ ଦୂର କରିବାକୁ ମୋର ମତ ଲୋଡ଼ିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା । ଏ ଦେଶର ଲୋକେ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହାର ଦୁଇଗୋଟି କାରଣ । ସେମାନେ ପଇସା ଦେଇ ବହି କିଣିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ତା ପରେ ପୁଣି ବହିଗୁଡ଼ିକ ସେମାନେ ପଢ଼ି ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବହିର ଭାଷା ସରଳ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରଥମ ବହିଖଣ୍ଡିର ନିର୍ବାଚନ ଭୁଲ ହୋଇଅଛି । ସରଳ, ପୁଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟ ଲେଖା ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବା ଦରକାର । ଗୀତର ଆଧିକ୍ୟରେ ଆମ ସମାଜ ବୁଡ଼ି ରହିଛି କହିଲେ ଚଳେ । ପାଠକମାନେ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ସରଳ, ବିଶିଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟ ପଦ୍ୟ ବହି ପଢ଼ିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ପୁଣି ଏ ବିଷୟଟିର ନିର୍ବାଚନ ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାଗରଣର ସମୟ । ଲୋକେ କର୍ମ କରିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି । ନ ଚାହିଁଲେ ମଧ୍ୟ, କର୍ମ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ କର୍ମର ପ୍ରେରଣା ନାହିଁ । କବିତାର ଆଦର ସବୁ ଯୁଗରେ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ କବିତାର ଆଭାସ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଭାବ ସବୁଠାରେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ରୂପେ 'ପ୍ରକାଶ ପାଇନାହିଁ । ଏ ବହିରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ନୀତିଶିକ୍ଷା ଲୋକେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ବହି ଖଣ୍ଡି ଶସ୍ତା

[ଶ୍ରୀ ମାନସିଂହ ନିଜକୁ ଭିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ଓ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । ୧୯୩୩ ଓ ୧୯୩୪ ମସିହାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ହାଇସ୍କୁଲ 'ଗୋଦାବରୀଶ ବିଦ୍ୟାପୀଠ' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଯୁବକ ମାନସିଂହ ପରେ ଡକ୍ଟର ହେଲେ ଓ ପ୍ରଥିତ କବି ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଆସେମ୍ବ୍ଲିର ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ, ଏହା ରାଜ୍ୟ ବିଧାନ ସଭା ନୁହେଁ, ସେତେବେଳର କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି ।]

ହୋଇଛି ବୋଲି ମୁଁ କହୁନାହିଁ । ମୁଁ କେବଳ କହୁଛି ଯେ, ଆପଣଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନର ଏହା ଅନୁକୂଳ ନୁହେ । ଶସ୍ତାରେ ବହି ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝନ୍ତି ଯେ ବହୁତ ଲୋକ ସେ ବହି ପଢିବେ ଓ ତାହାଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହେବେ । ମୋର ମନେହୁଏ ସରଳ ଜୀବନୀ, ସରଳ ଗଳ୍ପ, ପୁରଣ କାହାଣୀ ଆଦି ପ୍ରକାଶ କଲେ, ସେଥିରେ ଲୋକେ ଉପକୃତ ହେବେ । ଆପଣ ମୋର ମତ ଲୋଡ଼ିଥିବାରୁ ମନର ଭାବ ଗୋପନ କରି ନ ରଖି ଯାହା ମୋତେ ବୋଧ ହେଲା ଲେଖିଲି ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ବାବୁ ବୃନ୍ଦାବନ ଶତପଥୀ
ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର୍ ମି. ଇ. ସ୍କୁଲ, ମଧୁପୁର,
ଡାକଘର—ଗଡ଼ ମଧୁପୁର
ଜି—କଟକ

ପତ୍ର-୧୯

ବାଣପୁର
୩୦ । ୧୦ । ୩୭

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବାମଦେବ ବାବୁ,

ମୁଁ ଏଠାରେ କାଲି ପହଞ୍ଚିଲି । ବର୍ଷା ଓ ପାଗ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଆଜି ଚଞ୍ଚଳ ଆସି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଆଠମଲ୍ଲିକ ଛାଡ଼ିଲି ଆପଣ ରୁଗ୍‌ଣ ହୋଇ ବିଛଣାରେ ଶୋଇଥିଲେ । ରୋଗ ପ୍ରକୃତିର ଏକ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଧାନ ଏବଂ ରୋଗ ଭଲ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଗୀମାନଙ୍କେ ଏହା ସମ୍ଭାଳିବା ଉଚିତ । ଆପଣଙ୍କର ବେଗି ଭଲ ହୋଇ ଯିବଣି, ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରୁଥିବେ ।

ଆମ ସ୍କୁଲର ଗୃହଦା ସଂପର୍କରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବିଶଦ ଭାବରେ କିଛି କହି ପାରିଲି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ସହିତ ସେ ବିଷୟରେ କିଛି କଥା ହୋଇଥିଲି । ସ୍କୁଲ ଗୃହଦା ନିମନ୍ତେ ଜରୁରି, ନହେଲେ ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ଆପଣଙ୍କୁ ଓ ରାଜାସାହେବଙ୍କୁ ବ୍ୟସ୍ତ କରି ନଥାନ୍ତି । ଯଦି କିଛି ଦିନ, ଖୁବ୍ ବେଶିରେ ଅନ୍ତତଃ. ମାସକ ମଧ୍ୟରେ, ଆପଣଙ୍କ ଦାନ ମିଳି ପାରିବ, ଆମେ ଅଣ୍ଟାଭିଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇ ପାରିବୁ । ଆପଣଙ୍କର ପୂର୍ବ ଦାନ ଟ୧୦୦୲ର ରସିଦ ମୁଁ ପଠାଇ ଦେଇଛି, କିନ୍ତୁ ଆମେ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଆଶା କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏତିକି ମାତ୍ର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ।

ଆପଣଙ୍କର ପିଲାମାନଙ୍କର ମଧୁର ବ୍ୟବହାରରେ ଏବଂ ସେମାନେ ଯେଭଳି ଶିକ୍ଷା ପାଉଛନ୍ତି ସେଥିରେ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ।

ଆପଣଙ୍କର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର,
ଦେଓ୍ୱାନସାହେବ, ଆଠମଲ୍ଲିକ,
ଡାକଘର—ଆଠମଲ୍ଲିକ,
ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ସ ଏଜେନ୍‌ସି

ପତ୍ର-୨୦

ବାଣପୁର
୩ । ୧୧ । ୩୭

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବାମଦେବ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ୨୮ ତାରିଖ ଚିଠି ପାଇଛି । ମୁଁ ଏହା ପର ଥର ଆଠମଲ୍ଲିକ ଗଲେ ଆପଣଙ୍କର ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା ଯେପରି ପଢ଼ିବି—ଆପଣଙ୍କର ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତା କହିଲେ ଆପଣଙ୍କ ରଚିତ କବିତା । ମୋର ଏ କଥାକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ଆପଣ ଯାହା ଯେତେ କହନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି, ମୋର ଆତିଥେୟତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଆପଣ ଯେପରି ଲେଖିଛନ୍ତି ସେଥିରେ ଆପଣ କବି ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ବିଶେଷରେ

ଆପଣ କବିଙ୍କୁ ବଳି ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଯାହା ମୁଁ ନିଜେ ଦିନେ ଥିଲି ବୋଲି ପରିଚିତ । ସତ୍‌କାରକଙ୍କର ଅସୁବିଧା ଆଶଂକା କରି ଖଣ୍ଡିଏ କାଠପଟା ଖଟରେ ଅତିଥି କୌଣସିମତେ ସାରା ରାତି ପୁହାଇବା ଯଦି ଆତିଥେୟତା ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ସେଥିପାଇଁ କବିତାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତୋଳିବାର ଅଧିକାର ଆପଣଙ୍କର ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି ।

ମୋର ଯୁବକ ବନ୍ଧୁମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ସମ୍ମାନ ଜଣାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କର ଅଧିକ ସେବା କରୁଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆପଣ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଆପତ୍ତି ଯେ ତାହା ସତ୍ୟ ନୁହେ । କବି ହୃଦୟର ଧାରା ଓ ମନର ଭାବ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ଏବଂ କବି ବସ୍ତୁକୁ କେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖେ ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଏପରି କହୁଛନ୍ତି ।

ଆପଣଙ୍କର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ରାୟ ସାହେବ ଶ୍ରୀ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର
ଦେଓ୍ୱାନ୍ ସାହେବ, ଆଠମଲ୍ଲିକ,
ଡାକଘର—ଆଠମଲ୍ଲିକ,
ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ ଏଜେନସି

ପତ୍ର-୨୧

କଟକ
୩ । ୪ । ୧୯୩୮

ଶ୍ରୀମାନ୍ ସ୍ୱାମିମହୋଦୟ,

ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଜ୍ଞାପନ ପତ୍ର ପାଇଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି ଯେ ଏତେ ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ବାସ୍ତବରେ ମୁଁ ତାର ପାତ୍ର ନୁହେଁ । ମୁଁ କି ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଆପଣଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବି ଅନେକ ସମୟରେ ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ସାଂସାରିକ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ମୁଁ କାହାରି ଆଶୀର୍ବାଦ ଲୋଡ଼େ ନା । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଦେବତା ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେ କାହିଁକି ଜନ୍ମ ପାଇଛି, ଭଗବାନ୍ ମୋତେ କାହିଁକି ସୃଷ୍ଟି କଲେ, ସେ କଥା ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରି ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ମୋର ମନେ ହୁଏ ଯେ ମୋର କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳ ସଂସାରରେ ଅଛି ବୋଲି ଅଛି । ତଥାପି ମରିବାକୁ ଯେ ଖୁବ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତା ମଧ୍ୟ ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆପଣ ହରିଦ୍ୱାର କୁମ୍ଭମେଳାକୁ ଯିବେ । ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ ଆପଣଙ୍କର ସଂପର୍କ ଯେ ବହୁ ଘନିଷ୍ଠତର ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆପଣ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲାବେଳେ, ଓ ମୋର ମଂଗଳ ଲାଗି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲାବେଳେ, ଏତିକି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି କରିବେ ଯେ, ମୁଁ ଯେପରି ଆପଣଙ୍କର ଓ ଆପଣଙ୍କ ପରି ତ୍ୟାଗୀ ସଦ୍‌ଦ୍ରଷ୍ଟା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦର ପାତ୍ର ହୋଇପାରେ । ବୋଧହୁଏ ମୋ ହୃଦୟର ଭାବ ଓ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ବକ୍ତବ୍ୟ ମୁଁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ଏ ପତ୍ରରେ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଛି । ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ପଢ଼ି ଆପଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖୁଛି ଓ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ନେହର ଧାରା ଯେପରି ପ୍ରାଣରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି, ତାହା ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଛି, ଜାଣେନା ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ମୋର କି ଦାବୀ ଅଛି । ଆପଣ କୁମ୍ଭମେଳାରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଦେଖା ହେବ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯାଇ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଅନ୍ତତଃ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

ଆପଣଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ କାଙ୍‌କ୍ଷୀ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ପରମହଂସ ପରିବ୍ରାଜକାଚାର୍ଯ୍ୟ
ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ
ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ, ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ,
ଡାକଘର—ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୨୨

ଖୋରଧା
ତା ୨୦ । ୯ । ୩୮

ଶ୍ରୀମନ୍ ସ୍ୱାମିମହୋଦୟ,

ଆପଣଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ପାଇଅଛୁ । ଆପଣ କେବଳ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ, ଲୋକଙ୍କର ସୁବୁଦ୍ଧି ଜାତ ହେଉ, ସମାଜ ଓ ଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହେଉ । ସମଗ୍ର ଜାତିର ମିଳିତ ହିତ ନିକଟରେ ମୋ ପରି ଶତ ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ 'ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ହିତ ଅହିତ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ।

ମୁଁ ଆଗାମୀ ୨୪।୧୫ ତାରିଖ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରୁ ଦିନେ ୧୫ ମିନିଟ ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯାଇ ଆପଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରି ଆସିବି ଭାବୁଛି ।

ଆଶୀର୍ବାଦ କାଙ୍କ୍ଷୀ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ
ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ,
ଡାକଘର—ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୨୩

କଟକ
ତା ୧୦ । ୨ । ୩୯

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଚକ୍ରପାଣି

ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିଠି ଖଣ୍ଡି ପାଇଅଛି । ତୁମ୍ଭର ମୋ ପ୍ରତି ଦୟା ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର କଥା ମୁଁ ମନେ ପକାଇ ବେଳେ ବେଳେ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ । ମାତ୍ର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ କରି ପାରେ ନାହିଁ କି ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହ ଉପଭୋଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦିନେ ତୁମ୍ଭ ସହିତ କଟାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

ତୁମ୍ଭର ଅସୁବିଧା ଓ ଅଭାବ କଥା ମୁଁ ଜାଣେ । ମାତ୍ର ତାର ପ୍ରତିକାର କଣ ମୋ ହାତେ ଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ ସେକ୍ରେଟାରିଏଟ୍‌କୁ ଆସିବାର ସମ୍ଭାବନା ତୁମ୍ଭର ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଅଫିସରଙ୍କ ସୁପାରିଶ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଏହି ଘନିଷ୍ଠ ସଂପର୍କ ନାହିଁ ଯହିଁରେ କି ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଅଣାଇ ପାରିବି । ତଥାପି ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ମୌଖିକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ, ଉପାୟ ଥିଲେ, ତୁମ୍ଭଠାରୁ ବୁଝି ପାରିବି । ମୁଁ ଏହା ପରେ ଯେବେ ଗଞ୍ଜାମକୁ ଯିବି ଛତ୍ରପୁରରେ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଦେଖା କରିବି । ମୋ ଦ୍ୱାରା ଯଦି କିଛି ହୋଇପାରେ ମୁଁ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ଆଶାକରେ ଭଲ ଅଛ ।

ହିତାଭିଳାଷୀ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା,
ରେଭେନିଉ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର,
ଡାକଘର—ଛତ୍ରପୁର
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୨୪

ବାଣପୁର
୫ । ୭ । ୪୦

ଗୋଦାବରୀଶ,

ମୁଁ ଏଠାରେ ୨ ତାରିଖ ସକାଳେ ପହଞ୍ଚିଲି । ମୁଁ ଶୁଣିଲି ତୁମେ ସେହି ସକାଳେ ଚାଲିଗଲ । ମୁଁ ଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇଥିଲେ ହୁଏତ ତୁମକୁ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ସେବାଟେ ମୋଟରରେ ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସହିତ କଟକରୁ ଆସିଲି ।

ମୁଁ ଶୁଣୁଛି ଗଞ୍ଜାମ ଷ୍ଟୋରର ବହି ହୋଇଛି । ତାଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା କିପରି ମିଳିବ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବ । ସେ ମୋତେ ଦାମ୍‌ର ଶତକଡ଼ା ୨୦ ଦେବାକୁ ଚୁକ୍ତି କରିଛନ୍ତି । ଟଙ୍କା କେବେ 'ସରିକି ମିଳିବ ବୁଝି ଲେଖିବ । ବହି ବିକ୍ରୀ ହେବାକୁ ବୋଧହୁଏ ଜୁଲାଇ ଶେଷ ହୋଇଯିବ ବା ଅଗଷ୍ଟରୁ କିଛିଦିନ ଯାଇପାରେ । ତାଙ୍କୁ କହିବ ଜୁଲାଇ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ମୋତେ ଟଙ୍କା

ଦେବେ । ବାକି ହିସାବରେ ଯାହା ହେବ ଅଗଷ୍ଟରେ ଦେବେ ।

ତାପରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ମୋର ପୂର୍ବ ପାଉଣାରୁ ୫୪୦୯ ବାକି ଅଛି । ଅନେକ ଥର ଚିଠି ଲେଖିଛି, ଲୋକ ପଠାଇଛି, ପାଇନାହିଁ । ସେ ଟଙ୍କାଟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଠାଇ ଦେବାକୁ କହିବ । ମୁଁ ଏଠାରେ ବଡ଼ ଅଭାବରେ ଅଛି, ଏପରି କି ମାସକୁ ଟଙ୍କାକୁ ଦୁଇ ପଇସା କଲାନ୍ତରରେ କରଜ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ତୁମେ କେବେ ଆସିବ ? ମୁଁ ୬ ତାରିଖରେ କଟକ ଯାଉଛି, ୧୫ ତାରିଖ ବେଳକୁ ଫେରିବ ।

ଗୋଦାବରୀଶ

ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର
ବାବାଜିତୋଟା,
ଡାକଘର-ବ୍ରହ୍ମପୁର,
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୨୫

କଟକ
୧୫ । ୫ । ୪୧

ଭଗିନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ,

ମୁଁ କାଲି ତୁମ ଚିଠି ପାଇଥିଲି । ତାର ଉତ୍ତର ଦେବା କଥା ବିଚାର କରୁଥିଲି । ତା ଭିତରେ କାଲି ସନ୍ଧାରେ ତୁମ ସହିତ ଦେଖା ହେଲା । ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ପଚାରି ତୁମ ଚିଠିର ଉତ୍ତର ଦେବି ବୋଲି କହିଥିଲି । ତୁମେ ଚାଲିଯିବା ପରେ କେତେ ଜଣଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାହେଲା ଓ ଆଜି ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ତୁମ ଚିଠିର ଏ ଉତ୍ତର ଦେଉଅଛି ।

ଆମେ ତ ବର୍ଷେ ହେଲା ତୁମକୁ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ କହୁଛୁ । ମାତ୍ର ତୁମେ ବରାବର ଟାଳି ଆସିଛ । ଶେଷରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି ଜେଲ୍ ମଧ୍ୟ ବରଣ କଲ । ତୁମେ ଓଡ଼ିଶାର କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ନାରୀଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି । କୋଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷ ବୋଲି କହୁଛି, କାରଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଈ କହିବେ ଯେ ଭାଗବଣ୍ଟା ବେଳେ ସେ ଗାଣିତିକ ହିସାବରେ ଅଧେ ଚାହାନ୍ତି । ତୁମେ ପୁଣି ଖାଲି ଯେ ଭୋଟ ପାଇଥିବା ପ୍ରତିନିଧି ତା ନୁହେ । ନାରୀଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି ଆଜୀବନ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଛ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆମେ ବରାବର ତୁମର ସହାୟତା ଓ ପୋଷକତା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଆସିଛୁ । ତୁମେ କଂଗ୍ରେସ ଯୋଗେ ବଡ଼ ହୋଇନାହଁ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନାମ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିନାହଁ । ବରଂ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନାମ ଓ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ତ୍ତା ତୁମେ ଉତ୍କଳର ଘରେ ଘରେ ପ୍ରଚାର କରି ଉଭୟଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରାଇଛ । ତେଣୁ କଂଗ୍ରେସର ସୀମାବଦ୍ଧ ନୀତି ଅପେକ୍ଷା ଲୋକ କଲ୍ୟାଣ ଯେ ତୁମ ପ୍ରାଣକୁ ଟାଣିବ ଏ ଆଶା ଆମର ବରାବର ଅଛି ।

ଗୋଟାଏ ସୁଖର କଥା, ଯେଉଁ ସବୁ ରାଜନୈତିକ ଧାରଣା ତୁମ ମନରେ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଏବେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଜେଲରୁ ଆସି ତାହା ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଓ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଅଛି । ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ତୁମେ ଖାଲି କଂଗ୍ରେସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖୁନାହଁ, ଦେଖୁଛ ଲୋକହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜାତୀୟ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ । ଆମେ ବର୍ଷକରୁ ବେଶୀ କାଳ ସେହି କଥାହିଁ କହି ଆସୁଛୁ । ସେଥିପାଇଁ କଂଗ୍ରେସର ନୀତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଏହି କେତେ କାଳ ଏକମତ ହୋଇ ପାରିନାହୁଁ । ଲୋକେ ଅବଶ୍ୟ ଆମକୁ ଗାଳି ଦେଉଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାହା ଘଟିବାର କଥା ବୋଲି ଧରି ନେଇ ନୀରବରେ ସହୁଛୁ । ଆମର ଏକାନ୍ତ ଆଶା ଦେଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା ବୁଝି ନାହିଁ, ଦିନେ ବୁଝିବ । ଏପରିକି ଏହି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି କହି ସାରିଲେଣି ଯେ ତାଙ୍କର ଆଶଂକା ହେଉଛି, କଂଗ୍ରେସ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ତୃଷ୍ଣା ମେଣ୍ଟାଇ ହୁଏତ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ତୁମର ବିଲ୍ ଓ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ଓ ଆମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ସମର୍ଥନ କରିବୁ । ତୁମେ ତ ଜାଣିଥିବ ଆସେମ୍ବ୍ଲିଦଳ ବୈଠକରେ ତୁମ

ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତୁମ ବିଲ୍ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଦେଇଥିଲି । ଦଳର ଭୋଟ ଯୋଗେ ତୁମର କୌଣସି ବିଲ୍ ବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ଆଲୋଚିତ ହେବା ସୁବିଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି ହେଲେ ତ ? ଆମେ ତ ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ହେଲା ଅଶୀ ବର୍ଷ ତଳେ ଚଳୁଥିବା ଶାସନ ପଦ୍ଧତିକୁ ଖସି ଯାଇଛେ । ଆଜି କଂଗ୍ରେସ ଏକମାତ୍ର ଲଢ଼ୁଆ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ଏହାକୁ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ କରିବାର ବାଟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଛୁ । ତୁମେ ଏସବୁ କଥା ବିଚାର କରି ତୁମର ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଜଣାଇବ ।

ହିତାଭିଳାଷୀ ଓ ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.,
ତେଲେଙ୍ଗାବଜାର, କଟକ

ପତ୍ର-୨୬

ଦରଘାବଜାର, କଟକ
୨୦ । ୯ । ୪୧

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରାୟ ସାହେବ,

ଆପଣ ବଣାଇର ଦେଓ୍ୱାନ ହେଲେ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି । ଏଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଛି । ବଣାଇ ଏକ ଉତ୍ତମ ସ୍ଥାନ । ଆପଣ ସବୁବେଳେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଏବଂ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବଣେଇରେ ବହୁତ ସୁବିଧା ରହିଛି । ବଣେଇ ଆପଣଙ୍କ ପରି ଜଣେ ଲୋକ ଦରକାର କରୁଥିଲା ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଇ ପାରିଛି ।

ଆପଣଙ୍କୁ ପୁଣି ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଛି ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ରାୟ ସାହେବ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର, ବି. ଏ.
ଦେଓ୍ୱାନ ସାହେବ, ବଣାଇ,
ଡାକଘର-ବଣାଇଗଡ଼,
ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ ଏଜେନ୍ସି

ପତ୍ର-୨୭

କଟକ
୨୭ । ୧୧ । ୪୧

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିଭାଜନ ସ୍ୱାମିମହୋଦୟ,

ଆପଣଙ୍କର ଟେଲିଗ୍ରାମ ପାଇଛୁ । ସେଥିରେ ଆପଣ ମୋତେ ଯେଉଁ ଅଭିବାଦନ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇଛନ୍ତି ତାହା ମୁଁ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ନେଇଛୁ । ଆପଣଙ୍କର ଏହି ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋ ପ୍ରତି ସର୍ବଦା ରହିଥିଲେ ସଂସାର ସମୁଦ୍ରରେ ମୁଁ ଯେ ବୁଡ଼ି ନ ଯାଇ ରହିଛୁ ଏଥିରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପୁନଶ୍ଚ ଆପଣଙ୍କର ଆଶିଷ ଭିକ୍ଷା କରି ରହିଲି ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ପରମହଂସ ପରିବ୍ରାଜକାଚାର୍ଯ୍ୟ
ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶଂକରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ
ସରସ୍ୱତୀ, ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠ,
ଡାକଘର—ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୨୮

ମନ୍ତ୍ରୀ
ଓଡ଼ିଶା ସରକାର

କଟକ
୧୬ । ୯ । ୪୨

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ର,

ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଚିଠି ପାଇ ସେଥିପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛୁ । ରାଜନୀତିକ ପରିସ୍ଥିତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଓ ମୁଁ ଯେପରି ଚିନ୍ତା କରୁଛୁ, ଆପଣ ସେପରି କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣଙ୍କ ଚିଠିରୁ ଜାଣି ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ । ଆପଣ ଠିକ୍ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ା ହେବା ପରେ ଛଅ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବସ୍ତୁତଃ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉନ୍ନତି କରାଯାଇ ପାରିନାହିଁ । ଆମେ କେବଳ ସମୟକୁ ଚାହିଁ କୌଣସି ଝମେ ଶାସନ କଳଟା ଚଳାଇଛେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଗତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖି ବସିଲେ ଅତି ଊଣା କାମ ହେଉଛୁ ।

ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ଆରମ୍ଭରେ ଆପଣଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଥରେ ଯିବା କଥା ଭାବୁଛି ଏବଂ ଯଦି ଯାଏ ତାହାହେଲେ ଦିନକ ଲାଗି ନିଶ୍ଚୟ ରାୟଗଡ଼ା ଯିବି ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ । ଆପଣଙ୍କର

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ର, ରାୟଗଡ଼ା,
ଡାକଘର-ରାୟଗଡ଼ା,
ଜି-କୋରାପୁଟ

ପତ୍ର-୨୯

ମନ୍ତ୍ରୀ
ଓଡ଼ିଶା ସରକାର

ପ୍ରବାସ-କେନ୍ଦୁପାଟଣା
୨୬ । ୪ । ୪୩

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ର,

ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ । ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟରେ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାକୁ କଚେରୀ ଭାଷା ରୂପେ ନ ରଖି ଉଠାଇଦେବା ବିଷୟ ଗତ ମାସରେ ବିଧାନସଭାରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହା କରିବା ଭଳି ସମୟ ଆସିନାହିଁ ବୋଲି ବିଚାର କରାଗଲା । ତଥାପି ବିଷୟଟିର ବିଚାର ସବୁଦିଗରୁ ଚାଲିଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ଏଥି ପାଇଁ ସେ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦାବୀ ହେଉନାହିଁ । ଆମ ଲୋକେ ଏଭଳି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ କଥା କିଛିଦିନ ଚାଲୁ ହେବା ପରେ ତା ବିରୋଧରେ ଆପତ୍ତି କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଏଥିରୁ ଅଲଗା ବୋଲି ମନେ ହେଉଛି ଓ ମୁଁ ଏଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି । ସବୁଦିଗରୁ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦାବୀ ଓ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର ନ କରି କିଛି କରି ହେଲା ପରି ମୁଁ ମନେ କରୁନାହିଁ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁମିଶ୍ର, ରାୟଗଡ଼ା,
ଡାକଘର-ରାୟଗଡ଼ା,
ଜି-କୋରାପୁଟ

ପତ୍ର-୩୦

କଟକ
ତା ୨୮ । ୭ । ୧୯୪୩

ମନ୍ତ୍ରୀ,
ଓଡ଼ିଶା-ସରକାର

ପ୍ରିୟ ରାୟ ସାହେବ,

ଆପଣଙ୍କର ୨୦ ତାରିଖ ଚିଠି ପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ । ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଓ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ଦୁହେଁ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ଯଦିଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତାରିଖରେ । ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସହିତ ଆମର ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଆସିବା ବେଳେ ମୁଁ ଏଠାରେ ନ ଥିଲି । ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନାରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ନୟାଗଡ଼ ଓ ସୋନପୁରରେ କିଛି ବଳକା ଧାନ ରହିଛି ଯାହା କି ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆମକୁ ପ୍ରଚୁର ବୋଲି ମନେ ହୋଇଛି । ସେଥିରୁ କିଛି ଯଦି ଆମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳେ, ତାହାହେଲେ ଆମେ ମୁମୂର୍ଷୁ ଜନତାକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବୁ ।

ବାରିଚ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେ ତାଙ୍କର ସେହି କାମ କରି କରି ଚିଠା ହୋଇ ଗଲେଣି ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ସେ ପକ୍ଷକ ତଳେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ବାଣପୁର ଯିବାକୁ ଏବେ ସମୟ ପାଉନାହିଁ । ସ୍କୁଲ୍ କୌଣସି ମତେ ଚାଲିଛି । ମୁଁ ଯେ କମଳା ବଗିଚାଟି କରିଥିଲି ତାହା ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଦେଇ ଦେଇଛି । ମୋର ଆଶା, ଏହା କେତେକ ପରିମାଣରେ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଆର୍ଥିକ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ କରିବ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ଦୁଃଖଦାୟକ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା ମୁଁ ତାହା ଶୁଣିଲି । ମୁଁ ଜାଣେ, ସେ ଜଣେ ସମର୍ଥ ଶିକ୍ଷକ । ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ତାଙ୍କୁ ଏଭଳି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପକାଇ ଦିଆଗଲା ଯାହା ଫଳରେ ସେ ସ୍କୁଲ୍ ଛାଡ଼ିଗଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ସମୀଚୀନ ହେବ । ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥା ମନେ ରଖିଛି ।

ଆପଣ କୁଶଳରେ ଅଛନ୍ତି ଜାଣି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ଗତ ସପ୍ତାହରେ ଯେତେବେଳେ ବହୁ ରାଜା ଓ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିଗଣ ପୁରୀରେ ସମବେତ ହୋଇଥିଲେ, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଆଶା କରୁଥିଲି ।

ଶୁଭେଚ୍ଛା ସହିତ ।

ଆପଣଙ୍କର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର
ଦେଓ୍ୱାନ୍, ବଣାଇଗଡ଼,
ଡାକଘର-ବଣାଇଗଡ଼
ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍ ଏଜେନ୍ସି

ପତ୍ର-୩୧

କଟକ
ତା ୧୭।୮।୪୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା,

ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ମେ ମାସର ପତ୍ର ପାଇଥିଲି । ତୁମ୍ଭ ଲାଗି ମୋର ସୀମାବଦ୍ଧ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏକାଧିକ ଥର ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲି । ମାତ୍ର ତାହା ତୁମ୍ଭର ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଛି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଥରେ ତ ମୁଁ ଆଶା କରିଥିଲି ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇଯିବ । ମାତ୍ର ପରେ ବୁଝିଲି କେତେକ କାରଣରୁ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହା ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ କହି ହେବ ?

ତୁମ୍ଭ ଚାକିରି ସକାଶେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ କଣ କରି ପାରିବି ? ମୁଁ ସର୍ବଦା ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଅପାରଙ୍ଗମ । ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରି ଆସେ ନାହିଁ । କାହାକୁ କଣ କହିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ହେବ ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ମୁଁ ନିଜପାଇଁ କେବେ କାହାରିକୁ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଇନାହିଁ । ଧରାଧରି କରି କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଗୋଟାଏ କୌଶଳ, ଇଂରାଜୀରେ କୁହାଯିବ **art**, ମାତ୍ର ସେ ଆର୍ଟ ମୋତେ ଜଣାନାହିଁ । ତେଣୁ କାହାରିଠାରୁ କୌଣସି ଅନୁରୋଧ ଏପରି ସଂପର୍କରେ ପାଇଲେ ମୋର ହୃତ୍‌କମ୍ପ ହୁଏ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଚାକିରି ବାକିରି ପାଇଁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଦୁଇ ଚାରିଥର ଯେ ନ କହିଛି ନୁହେଁ । ମାତ୍ର କେବଳ ଥରକ ଛଡ଼ା କେବେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ଥରକ ପୁଣି ୧୯୨୮ରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୬ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ, ଅପାରଗ, ଶକ୍ତିହୀନ ଲୋକ—ଅବଶ୍ୟ ଏହି ବିଷୟରେ । ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ଚାକିରିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି କିଛି କରାଇ ପାରିବାକୁ ମୋର ସାହସ ହେଉନାହିଁ; ତଥାପି ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ମୋତେ ବାଟ ବତାଇଦେବ, ଯେଉଁ ବାଟେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କି ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟଟା ହେବ, ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବି ନାହିଁ ।

ତୁମ୍ଭର ଅଭାବ କଥା ମୁଁ ବେଶ୍ ବୁଝୁଛି । ଆଜିକାଲି ମାସିକ ଟ୬୦୲ ଆୟ କିଛି ନୁହେଁ । ସେଥିରେ ମାସିକ ଟ୩୦୲ ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ପଢ଼ାଇବା ସମ୍ଭବ ପର ନୁହେଁ । ତୁମ୍ଭ ପିଲାଟିର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବାକୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିଛ । ମୁଁ କରି ପାରିଲେ ପରମ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୋର କଣ ସେ ସଙ୍ଗତି ଅଛି ? ତୁମ୍ଭେ ବୋଧହୁଏ ଜାଣନାହିଁ, ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହାକୁ ଯାହା ଦେବାର ଦେଇ ଦେଇଛି । ସେଥିରେ ବଡ଼ ହେଉଛି ଗୋଟାଏ ଫଳ ବଗିଚା, ଯାହାକି ମୁଁ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲକୁ ଦେଲି । ସେଥିରେ ପ୍ରାୟ ବାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲି । ବାକି ମୋର ଖଣ୍ଡିଏ ଘର ଓ ଦଶ ଏକର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂମି ଥିଲା । ତାହା ମୋର ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ଦେଇ ଦେଇଛି । ଗୋଟିଏ ପୁଅ କଟକରେ କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଛି । ସେ ତା ନିଜ ଉପାର୍ଜନରେ ପଢ଼ୁଛି । ଲାଇଫ୍ ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ କାର୍ଯ୍ୟ

କରି ସେ ଯାହା ପାଏ ସେଥିରେ ସେ ତାର ପଢ଼ିବା ବ୍ୟୟ ଚଳାଏ ! ମୋର ନିଜର କୌଣସି ଉପାର୍ଜନ ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ କମ୍ପାନିର ଚିଫ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ଭାବରେ ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ବିକ୍ରୟରୁ କିଛି ପାଉଥିଲି । ବର୍ଷକୁ ଆଠ ଦଶ ହଜାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳୁଥିଲା । ମାତ୍ର ସେଥିରୁ ପଇସାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ରଖି ନାହିଁ । ଯାହା ଆସୁଥିଲା ସବୁ ଯାଉଥିଲା, ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ଓ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କ ସେବାରେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପରେ ମୋର ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ ଗଲା । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଉଠିଗଲା । କେତେକ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ସ୍ୱତ୍ୱ ବିକ୍ରି କରି ଏକକାଳୀନ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ନେଇ ନେଲି । ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ମାସକୁ ମିଳୁଥିବା ଟ୫୦୦୲ ବେତନ ଓ ପୁସ୍ତକବିକ୍ରି ଟଙ୍କାରେ ଚଳୁଥିଲି । ଏଣିକି ମୋର ସବୁ ମହାଶୂନ୍ୟ । ମୋର ଦୁଇଟି ପୁଅ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଜଣେ ମାସକୁ ଟ୪୫୲ ଓ ଆର ଜଣକ ମାସକୁ ଟ୫୦୲ ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କୁ ନଅଣ୍ଟ ।

ମାତ୍ର ଏସବୁ କହି ଲାଭ କଣ ? ମୋ ଦୁଃଖରେ ତୁମକୁ ଭାଗୀ କରିବା କଥା ସିନା । ତୁମ ପୁଅ ପଢିବା କଥା ତୁମେ ୩ ମାସ ଆଗରୁ ମୋତେ କହିଥିଲେ, ମୁଁ ଚାରି ବର୍ଷକର ପଢିବା ଖର୍ଚ୍ଚଟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ପାରିଥାନ୍ତି । ସରକାରୀ discretionary grantରୁ ଟ୩୦୦୲ ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ସେ ସୁବିଧା ଆଉ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କଣ ଉପାୟ ଅଛି ?

ଆଶାକରେ ଭଲ ଥିବ ?

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା,
ଡାକଘର-ଛତ୍ରପୁର
ଜି-ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୩୨

କଟକ
୩୧ । ୧ । ୪୫

ମାନନୀୟ ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ୨୬ ତାରିଖ ପତ୍ର ମୁଁ ପାଇଅଛି । ମାନ୍ୟବର ଡାକ୍ତର ଥରେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିବାରୁ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲି । ତେଣୁ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବରୁ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏ ଚିଠି ପଲସରାରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଆପଣ ସେଠାରେ ଥିବେ କି ନା କେଜାଣି । କାଲି ରାତିରେ ଖରେଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ ମୁଁ ଛୁଟି ଆଜି ଲେଖୁଛି । ତାଙ୍କ ଭାଇ ଆପଣଙ୍କପରି ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ; କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ସେ ପୁରୀ ଗୋବର୍ଧନ ମଠ ପୀଠାଧୀଶ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଆପଣ ତ ବହୁଦିନ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ବାହାରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରୁ ଦେଖୁଛି । ନଭେମ୍ବର ମାସ ୨୯ ତାରିଖରେ ସକାଳ ପ୍ରାୟ ଆଠଟା ବେଳେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି, ଆପଣ ମୋତେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ ବାଲକାଟି ଗ୍ରାମରୁ ନଦୀବନ୍ଧକୁ ବାହାରିଲେ, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ନଦୀଗର୍ଭରେ । ଆପଣ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଫେରୁଥିବେ ଓ ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲି ସେହି ବାଟେ ଆସିବେ ବୋଲି ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଠିଆ ହେଲି । ମାତ୍ର ଆପଣ ପୁନରାୟ ଗ୍ରାମ ଭିତରକୁ ଗଲେ । ମୋ ସଙ୍ଗେ କେହି ଲୋକ ଥିଲେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଖବର ପଠାଇ ଥାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କେହି ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ନିମାପଡ଼ାରୁ ଫେରୁଥିଲି ଓ ସେଠାରେ ଶଗଡ଼ରୁ ଓହ୍ଲାଇ ପାଦରେ ଚାଲି ଆସୁଥିଲି । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସି ଖବର ପାଇଲି ଯେ ଆପଣ ଫେରି ନ ଥିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ପଲସରା ସ୍କୁଲ୍ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦୂରସ୍ଥ ଲୋକ ସେଠାରେ ଯାଇ କଣ କରିପାରେ ? ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ ଘର ନିକଟରେ । ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସହାନୁଭୂତି ଅଛି । ସେ ଜେଲରେ

ଥିଲେ ବୋଲି ସ୍କୁଲ ପାଇଁ କିଛି କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଜେଲମୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍କୁଲ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ସ୍କୁଲର ଦୁରବସ୍ଥା ଶୀଘ୍ର ଦୂର ହୋଇଯିବ । ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ଜଣେ ସ୍ତାବକ । ତେଣୁ ମୋର ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ସେ ନ ଶୁଣିବେ । ସେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ । ସେ ନିଜେ ଧନୀ । ତେଣୁ ଦଶ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ନିଜେ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ସ୍କୁଲ ଭବନ ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ତୋଳି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅନେକ ରଜା, ଜମିଦାର, ବ୍ୟବସାୟୀ ବନ୍ଧୁ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ କରାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ସେ ଥାଉ ଥାଉ ମୁଁ ଯାଇ ଅନଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ଏକେ ତ ଅସୁନ୍ଦର ହେବ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ମୋଦ୍ୱାରା ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ପାରିବନାହିଁ । ତଥାପି ଦିବାକର ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବି ।

ଆପଣ କେବେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଫେରୁଛନ୍ତି ?

ଆଶୀର୍ବାଦପ୍ରାର୍ଥୀ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶଙ୍କର ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ
ପ୍ରବାସ ସ୍ଥାନ—ପଲସରା
ଡାକଘର—ପଲସରା
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୩୩୩

କଟକ
୧୨ । ୧୦ । ୪୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମର ୭ ତାରିଖ ଚିଠି ପାଇଛି । ତୁମେ ମୋ ପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ଜାଣି ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ । ମୁଁ ପୁଣି କଂଗ୍ରେସକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ତୁମେ ଭାବୁଛ; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଜାଣ, ଏହା ମୋ ହାତରେ ନାହିଁ । ଆମ ପ୍ରଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସରେ ମୋର ଯେ ବନ୍ଧୁମାନେ ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ କଂଗ୍ରେସରେ ରହିବା ସେମାନେ ଇଚ୍ଛା କରୁ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସ ଦେଶରେ ଯେ ରୂପ ନେଇଛି ସେପରି ରୂପ ଯେତେବେଳେ ନେଇ ନ ଥିଲା, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଜନସେବା କରୁଥିଲି । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଚକ୍ରଧରପୁର ଗଲି, ତୁମେ ଜାଣ, ସେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସ ବୋଲି କିଛି ନ ଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ୧୯୨୧ ରେ ହେଲା । ତୁମେ ତ ଜାଣିଛ ତୁମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଲୋକଙ୍କ ପାଖେ କଂଗ୍ରେସକୁ ପହଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ କଣ କରିଛି । ଆର ବର୍ଷ ମୋର ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଏ ବୟସରେ ମୁଁ କଣ ଆଉ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହେବି, ଯାହା ଯୁବକ ଲୋକ ହୋଇ ପାରିବେ ? ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ଡାକ୍ତର ରାଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଆଶା ପାଇଲେ ନାହିଁ । ମୋ ପାଇଁ ତୁମର ଯେ ଉଦ୍‌ବେଗ, ସେଥିପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି; କିନ୍ତୁ ମୋ ଜୀବନର ଗୋଟାଏ ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷ କରିବାରେ ତୁମେ ଦୁଃଖ କରିବ ନାହିଁ ଭାବୁଛି । ମୋ ପାଇଁ ଆଦୌ ଚିନ୍ତିତ ହେବ ନାହିଁ, କେବେ ଦେଖା ହେଲେ ମୁଁ ସବୁ କଥା କହିବି ଏବଂ ସବୁ ଜାଣିବା ପରେ ତୁମ ଚିନ୍ତା ନିଶ୍ଚୟ ଦୂର ହୋଇଯିବ । ତୁମ ପରି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ, ସହାନୁଭୂତି ମୁଁ ଚିରଦିନ ମନେ ରଖିବି । ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହା ହୋଇଛି ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଆଦୌ ଦୁଃଖିତ ନୁହେଁ ।

ଆଶାକରେ କୁଶଳରେ ଅଛ ।

ତୁମର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ
ଚକ୍ରଧରପୁର
ଜି—ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୩୪

କଟକ
୨୨ । ୧୦ । ୪୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟୁ ଚିନ୍ତାମଣି ଓ ପୀତବାସ,

ତୁମର କାଲିର ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡେ ପାଇ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ଲାଭ କଲି, ତୁମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ତହିଁରେ ସୂଚିତ ପନ୍ଥାରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଯେ କି ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ହେବ ତାହା ବିଚାରି ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ରାଜନୀତିରେ ପଶିବାକୁ ମୋ ଛାତି ପତାଉନାହିଁ । ମୁଁ ମୋ ପନ୍ଥାରେ ନୀରବଭାବରେ ଦୀନହୀନ ବେଶରେ ଦେଶର ସେବା ଯଥାଶକ୍ତି କରୁଥିଲି । କେତେକ ପରିମାଣରେ ଇଚ୍ଛା ବିରୋଧରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଗାଦିକୁ ଟଣା ହୋଇଗଲି । ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ ମୋ ପିତାମାତା ମୋତେ ଜନ୍ମ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ବର୍ଷରେ ଆଠ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରୁଥିଲି । ତାହା ସଞ୍ଚୟ ନ କରି ବା ସେଥିରେ ଜମିବାଡ଼ି ନ କିଣି, ମୁଁ ତାହା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦେଇଥିଲି । ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ବେଳେ ମୋର ସେ ଆସ୍ଥା ବହୁତ କମିଗଲା । ଏବେ ମୁଁ ଆଉ ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି, ବାହାପିଠି ରୋଜଗାର କରିବାକୁ କ୍ଷମ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଦୁଇ ଓଳି ଦୁଇମୁଠା ଖାଇବା ଚିନ୍ତା ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ବଡ଼ ବେଶୀ; ତଥାପି ଦେଶ ସାରା ଡିଣ୍ଡିମ ବାଜୁଛି ଯେ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲାବେଳେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଲାଞ୍ଚ ଖାଇଛି, ଧନୀ ହୋଇଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ କାହା ପାଖେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବି । ଥରେ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାଙ୍କ ମକଦ୍ଦମାରେ ପଡ଼ି ଅବ୍ୟାଦରେ ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ସେଥିରୁ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତୁରିଥିଲି । ଦେଶବାସୀ ମୋର ସଚ୍ଚପଣ ବୁଝିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏଥର ମୋର ସେ ସୁବିଧା ମୁଁ ଦେଖୁନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସରକାର କର୍ମଚାରୀମାନ ମୋତେ ମାରି ଦେବାକୁ ବସିଥିଲେ । ଏଥର ଛୁରୀ ମାରିଲେ ମୋର ବନ୍ଧୁ, ସହକର୍ମୀ ସମାନ ଧର୍ମୀମାନେ, ଯେଉଁମାନେ କି ଦେଶର ମୋ ପରି ବା ମୋଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ। ତେଣୁ ମୁଁ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଆଗେ ମୁହଁ ଦେଖାଇବି କିପରି ? ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଏ ସାହସ ଅଛି ଯେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ କରି, ଛାତିରେ ହାତ ଦେଇ ମୁଁ ବଜ୍ର ସ୍ୱରରେ କହି ପାରିବି--ମୁଁ ୧୬ ଅଣା ସଚ୍ଚା । ଯେଉଁମାନେ ମୋର କୁତ୍ସା ରଟନା କରୁଛନ୍ତି ମିଛରେ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ପଙ୍କକୁ ଯିବ କାହିଁକି, ଗୋଡ଼ ଧୋଇବ କାହିଁକି ?

ତୁମ୍ଭେମାନେ ଲେଖିଛ,"ପ୍ରାଦେଶିକ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମସ୍ୟା ନେଇ ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ଲୋକମାନେ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ) ନ ରହିଲେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱାର୍ଥ କେବେ ବୁନ୍ଦାଏ ରହିବନାହିଁ ବୋଲି ବହୁ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଉଛି ।" ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବୋଧହୁଏ ଆହୁରି ବୁଝି ନାହାନ୍ତି ଯେ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ ହେଲେ ବାକି ସବୁ ହୋଇଯିବ । ଯେଉଁମାନେ ଏପରି କହୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଉତ୍କଳର ବରପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ ବିବୃତିମାନ ପଢ଼ିବାକୁ କହ । ତାପରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା କରିବା କଣ ଦରକାର ? ଓଡ଼ିଶା କଣ ଭାରତର ଅଂଗ ନୁହେ ? ସମଗ୍ର ଦେହ ଭଲ ଥିଲେ, ଗୋଟାଏ ଆଙ୍ଗୁଠି କାଟି ହୋଇଗଲେ କି ହାତରେ ଗୋଟିଏ ବଥ ବାହାରିଲେ, ତାହା କଣ ସହଜରେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ ? ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ବିବୃତି ଓ ବକ୍ତୃତା ଯେବେ ପଢ଼ୁଛି ମୋର ସେତିକି ଧାରଣା ହେଉଛି ଯେ ଉତ୍କଳଜନନୀଙ୍କ ପରି ଦୀନା, ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣା, ମଳିନା, କ୍ଳିନ୍ନା ମାତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ଶକ୍ତି ନିୟୋଜିତ ନ କରି ସେ ଶକ୍ତି ଉଦୀୟମାନ, ଆସନ୍ନମୁକ୍ତି ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାତ୍ମା ମହାପୁରୁଷସେବିତା ଭାରତଜନନୀଙ୍କ ସେବାରେ ବିନିଯୋଗ କରିବା ଦରକାର ।

ତାପରେ ପୁଣି ଧରି (୧) ମୁଁ ନିଜର ରାଜନୀତିକ ପବିତ୍ରତା ସମ୍ପାଦନ କରି ପାରିବି ଓ (୨) ପ୍ରାଦେଶିକ

ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ଦରକାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବ, ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁବିଧା ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା କଣ ଅଛି? ତୁମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିଥିବ କି ନାହିଁ, ମୁଁ କେବେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କୌଣସି ଦଳରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଠିକ୍ ବୋଲି ଭାବିନାହିଁ। ମୁଁ ବରାବର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଧରିଛି ଗୋଟିଏ ନୀତି। ମନ୍ତ୍ରିପଦ ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ମୁଁ ସେହି ନୀତି ଅନୁସାରେ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଥିଲି। ସମୂହ ଭାବରେ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପୁନର୍ଗଠନ ତାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା। ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପନ୍ଥାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୁଁ ବରି ନେଇଥିଲି। ତେଣୁ ଦଳର ପାର୍ଟି, ଆବର୍ଜନାମାନ-ଏ ଭାଗଟା ମୋତେ କେତେବେଳେ ହେଲେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନ ଥିଲା। ମୁଁ ଭାବିଲି ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲାଭ ଲାଗି 'ନବଭାରତ' ହେବ ଆମ ନୀତି ନୀତି ପ୍ରଚାରର ମୁଖପତ୍ର ଓ ତାହାର ବିଷୟୁଲବ୍ଧ ହେବ ଆମର ପାର୍ଟି। ସଂଗଠନ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ମୋ ହାତରେ ହୁଏନାହିଁ। ତେଣୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମର୍ପି ଦେଇ କହିଲି, "ତ୍ୱୟା ହୃଷୀକେଶ ହୃଦି ସ୍ଥିତେନ, ଯଥା ନିଯୁକ୍ତୋଽସ୍ମି ତଥା କରୋମି।" ମୁଁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ସଭାରେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ନିଜର ସତ୍ତା, ମନ୍ତ୍ରିପଦର ଗୌରବ ତୁଚ୍ଛ କରି ଦେଇ କହିଛି, ମୁଁ ଜଣେ ଛାର ଲୋକ, ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ମୋ ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି। ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ବସିଥିଲି। ମାତ୍ର ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଶରେ ହେଲା ନାହିଁ, ଲୋକେ ଆମ ନୀତିର ମୁଖପତ୍ର ପଢ଼ିଲେ ନାହିଁ। ୧୯୪୨ ଏପ୍ରିଲରୁ ଅଗଷ୍ଟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଆମ ସରକାର ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଯାଇ ଠିଆ ହେଲେ ନାହିଁ। ଖବରକାଗଜ ଓ ସଭାମଣ୍ଡପ (Press and Platform) ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଦୁଇଗୋଟି ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର। ତାକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ଧରାଇ ଦେଇ ଉପରକୁ ଚାହିଁ ବସିଲି। ପ୍ରଥମରୁ କେତେକାଳ ମୋର କର୍ଯ୍ୟ ହେଲା, ମୋ ଘରେ ଆସି ମାଡ଼ି ମକଚି ରହି, ମୋ ନାମ ବିକି ନିଜର ଲାଭରେ ଲାଗିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କବଳରୁ ଆପଣାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଓ ତାପରେ ହେଲା ପାରଳା ମହାରାଜା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଆସନରୁ ମୋର ଯେପରି କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରି ନ ପାରିବେ ତାକୁ ଜଗିବା। ଏଥିରେ ମୋ ପକ୍ଷେ ସାଧାରଣ ଲୋକସେବା କରିବା ଯେ କି ସୁବିଧାଜନକ ବୁଝି ପାରୁଥିବ; ତଥାପି ମୁଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଇଲି, ବର୍ଷକେ ଆଠଟା ନୂଆ କଲେଜ କଲି। କିନ୍ତୁ ତାହା ଯେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖପଣା ମୁଁ ମାନୁଛି। ମୁଁ କିଛି କରିପାରିଲି ନାହିଁ। ମଝି ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ି ସର୍ବଦା ଗୋଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ବେଡ଼ିରେ ତଳକୁ ଟାଣି ହେବାରେ ଲାଗିଲି।

ଯୁବକ ବନ୍ଧୁମାନେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଥମ ବୟସରେ ରହିଛ। ତେଣୁ ନୂଆ କଳ୍ପନା, ନୂତନ ଆଶା ତୁମ୍ଭ ହୃଦୟକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରୁଛି। ମୋର ଏବେ ୫୯ ବର୍ଷ ବୟସ। କଳି ଶତା ଷାଠିଏକୁ ବର୍ଷେ ମାତ୍ର କମ୍। ସରକାରୀ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ, ଚାରିବର୍ଷ ହେଲା ପେନ୍‌ସନ୍ ନିଅନ୍ତିଣି। ମରିନାହିଁ ବୋଲି ବସିଛି। ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇଜଣ ହୁଏତ ମୋତେ ନିରପରାଧ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଯୋଗେ ମୋତେ ଏପରି ଅନୁରୋଧ କରିଛ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ତ ଏପରି ଭାବୁ ନ ଥିବେ। ସୀତାଙ୍କ ପରି ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହୋଇ ମୋର କଣ ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପୁଣି ଯିବା ଉଚିତ? ତାପରେ, ଉପାଦାନ ସରଞ୍ଜାମ କାହିଁ? କଂଗ୍ରେସ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ହେବ। ସେଥିପାଇଁ ତୁମୁଳ ଜନବଳ ଓ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଦରକାର। ଜନବଳ ବା ଅର୍ଥ ମୋର ତ ନାହିଁ। ମୁଁ କିଛି ସମ୍ପତ୍ତି ରଖିନାହିଁ ଯେ ବିକ୍ରି କରିବା, ବନ୍ଧକ ଦେଇ ଟଙ୍କା ପାଇ ପାରିବ। ସହକର୍ମୀମାନେ କିଏ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲେଣି; ତଥାପି ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବ, ମୁଁ ଭଙ୍ଗାଦେହ, ପୋଡ଼ାମନ ଓ ଖାଲି ହାତରେ

ଅଣ୍ଟାଭିଡ଼ି ପୁଣି ଠିଆ ହେବାକୁ ନାହିଁ କରିବି ନାହିଁ । ମୋ ଜୀବନଟା ମୋର ନୁହେଁ । ୧୯୧୧ରୁ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ୧୯୧୩ରୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସହକର୍ମୀତ୍ୱରେ ମୁଁ ତାହା ଦେଶକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଇଥିଲି । ଆଜି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ହୃଦୟବାନ୍ ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ଦେଶ ସେବକଙ୍କ କଥା ମାନି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଯଦି ସେପରି ଧୂଳି ମାଟିରେ ମିଶିଯାଏ ମୋର ଆପତ୍ତି କରିବାର ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚିଠି ପଢ଼ି ମୁଁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କଲି । ପୀତବାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଏ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ଦେଖା ହୋଇଥିଲା । ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ମୁଁ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଦେଖି ନାହିଁ । ପୀତବାସ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ଼ ସଦସ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଭାବରେ ଦେଶର ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ପାରିବେ । ଏ ନିର୍ବାଚନରେ (ବିଶେଷରେ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ହୋଇଥିବାରୁ) ମୁଁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଉଛି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାପାତ୍ର ଓ ଶ୍ରୀ ପୀତବାସ ପଣ୍ଡା,
ହୀରଗୋହିରୀ ସାହି, ପୁରୀ

ପତ୍ର-୩୫

କଟକ
ତା ୧୯ । ୮ । ୧୯୪୬

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଡାକ୍ତର ପଣ୍ଡା,

ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ଆଜି ପାଇଲି । ଆପଣ ବାମନବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମୋତେ କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କହୁଥିଲେ । ମୋର ଅସୁବିଧା ସେ ଆପଣଙ୍କୁ କିଛି କିଛି କହିଛନ୍ତି, କହୁଥିଲେ ।

ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନକୁ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଧରିଥିଲି । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ମୋର କର୍ମଠ ସମୟର ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ । ସିଂହଭୂମରୁ ଫେରିବା ପରେ କଟକ, ପୁରୀ, କଲିକତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ରହିବାକୁ ମୋତେ କେହି କେହି ବନ୍ଧୁ ଡାକୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ବାଣପୁର ପାଇଁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା ମନେ କରିବାରୁ, ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଛାଡ଼ି, ବାଣପୁରରେ ଯାଇ ପଲ୍ଲୀ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ରହିଲି । ପ୍ରଥମ ରହିଲା ବେଳେ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ କେତେ କାଳ କାଟିଛି ମଧ୍ୟ । ତାପରେ କିନ୍ତୁ ବାଣପୁରବାସୀ ମୋତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସ୍ନେହ ଯେପରି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ସେହିପରି ଦେଇଛନ୍ତି । ୧୯୨୩ ପରେ ମୁଁ ଯାହା କରିଛି ବା ନିଜେ ଯାହା ହୋଇଛି; ସେଥିରେ ବାଣପୁରବାସୀଙ୍କର ଭାଗ ବହୁତ ବେଶି । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ସାହାଯ୍ୟ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଏବେ ମୋର ଆଖିରୁ ଅଶ୍ରୁ ବିନ୍ଦୁ ଗଡ଼ିପଡ଼େ !

ସେହି ସ୍ନେହ ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ମୁଁ କଳ୍ପନା କରିଥିଲି ଯେ ବାଣପୁରରେ ହିଁ ରହି ଆଖି ବୁଜିବି । ସେଠା ମାଟି ଧୂଳିରେ ଏ ଦେହଟା ମିଶାଇ ଦେବି । ୫୫ ବର୍ଷ ବୟସ ପରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଚାକିରିରୁ ଅବସର ନିଅନ୍ତି । ମୋର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ଯେ ୫୫ ବର୍ଷ ବୟସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମୁଁ ସଂସାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜଞ୍ଜାଳ ଛାଡ଼ି ବାଣପୁରରେ ରହିବି ଓ ନୀରବ ଭାବରେ ଜନସେବା କରିବି । ସେଥିପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ସ୍ଥିର କରିଥିଲି— ବାଣପୁରର ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ, ମାଳଇଲାକା । ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବଗିଚା ପ୍ରାୟ ଚଉଦ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ବଢ଼ାଇ ଥିଲି । ତାହା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୁଝି ସେହିଠାରେ ରହି କିଛି କିଛି ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଲୋକସେବା କରିବାକୁ ଭାବିଥିଲି । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ଅଧ୍ୟାପନାରେ ମଧ୍ୟ ଭାଗ ନେବାକୁ ମନେ କରିଥିଲି । ମୋର ଯୋଜନା ସବୁ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା ।

ମାତ୍ର ୧୯୪୦ରେ ମୋର କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ମୋତେ ଏପରି ଗୋଟାଏ ପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ଯାହା ପରେ ମୋର ପୂର୍ବ କଳ୍ପନା ଯୋଜନା ସବୁ ବଦଳିଗଲା । ସମସ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ବଗିଚାଟି

ମୁଁ ସ୍କୁଲକୁ ଦେଇଥିଲି । ଏବେ ଦେଖୁଛି, ସ୍କୁଲ ତାହା ରଖିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଆଉ ସେଠାରେ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ଲାଗି ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାର ଗର୍ବ ମୁଁ କେବେ ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ବାଣପୁର ବାସୀଙ୍କ ସ୍କୁଲ ବୋଲି ମନେ କରେ । ମୁଁ ଯଦି ତା ପାଇଁ ନିଜେ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଇଛି, ବା ଅନ୍ୟ କାହାଠାରୁ ଆଣିଛି ତାହା କେବଳ ବାଣପୁରବାସୀଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ।

ସ୍କୁଲ ଏବେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରବର୍ଷର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେଲାଣି । ମୋର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ଠିଆ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ତେଣୁ ମୁଁ ଯାଇ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ପଶି ଆଉ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେନା । ସ୍କୁଲ ଯାହାର, ସେମାନେ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ତାହା ଭଲ ଚଳିବ । ତା ଛଡ଼ା ମୋର ମତ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରକୁ ନୂଆ ନୂଆ ଲୋକ ଆସିବା ଦରକାର । ନୂଆ ଲୋକ ପ୍ରଥମେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ଓ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆଜି କାଲି ତାର ଅଭାବ ନାହିଁ । ପୁଣି ମୋର ବୟସ ଷାଠିଏ ହେବାକୁ ଚାଲିଲାଣି । ମୁଁ ସରଳ ଜୀବନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥ ସମ୍ପାଦି ନାହିଁ । ୧୯୩୦ରୁ ୧୯୪୧ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାର ବର୍ଷରେ ମୁଁ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ଅବଶ୍ୟ ଉପାର୍ଜନ କରିଥିଲି, ମାତ୍ର ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଦେଲି । ଏହି ଆଶାରେ ଯେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ମୋର ବ୍ୟୟ କମିଯିବ ଓ ସେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ୟୟ ମୋର ପୁଅମାନେ ନିଜେ ରୋଜଗାରରୁ ତୁଲାଇ ପାରିବେ । ମାତ୍ର ମୋର ପୁଅମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ଉପାର୍ଜନ କ୍ଷମ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ କଲେଜରେ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ତାର ବ୍ୟୟ ମୋତେ ତୁଲାଇବାକୁ ହେବ । ପଲ୍ଲୀ ଗ୍ରାମରେ ରହି କିଛି ରୋଜଗାର କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ରୋଜଗାର କରୁଥିଲି ବୀମା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ବହି ଲେଖାରେ । ମୋର ଜୀବନବୀମା ସମ୍ପର୍କ ମୁଁ ଛାଡ଼ ଦେଇଛି, ବହିର ଆୟ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଦେବାପାଇଁ କହିଛି । ଅତଏବ ମୋ ନିଜର ବ୍ୟୟ ଓ ଗୋଟିଏ ପିଲାର ପଢ଼ା ଖରଚ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ ମୋତେ ମୁଣ୍ଡ ଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେମାରି ଖଟି କରିବାକୁ ହେବ । ତାହା ଆଉ ବାଣପୁରରେ ସମ୍ଭବପର ହେବନାହିଁ । ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ କଟକରେ ଛିଡ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

୧୯୪୫ ମସିହାରେ ମୁଁ ୧୮.୫୦୦୲ କରଜ କରି ପକାଇଥିଲି । ସେଥିରୁ ମୋଟ ଟ୫୦୦୦୲ ଶୁଝିଛି । ଆହୁରି ଟ୧୩୦୦୦୲ ଶୁଝିବାକୁ ଅଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ମନେ କରୁଛି ଯେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ମୋ ନିଜର ନୁହେଁ । ମୋର କୌଣସି ଭୂସମ୍ପତ୍ତି କିମ୍ବା ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ ଏ ଅବସ୍ଥା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ତାପରେ ମୁଁ ପୁଣି ୧୯୧୦ରୁ ଆଂଶିକ ଓ ୧୯୧୩ ରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକ ସେବା କରି ଆସିଛି । ତେଣୁ ମୋର ଦେଶବାସୀ ଏଣିକି ମୋତେ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବେ, ଏ ଆଶା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ସ୍ୱାଭାବିକ । ମୁଁ ଆଉ ପାରଗ ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ମନେ କରୁଛି । ମୁଁ କୋଶେ ଚାଲିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ରେଳରେ ଭିଡ଼ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଯାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଲୋକ ସେବା ପାଇଁ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇଛି । ବୟସ ଭେଦରେ ଲୋକ ସେବାର ଆକାର ପ୍ରକାର ବଦଳିବା କଥା । ୧୯୨୨ରେ ମୁଁ ଯାହା କରିବାକୁ ବାଣପୁରରେ ଛତା ପକାଇ-ବସିଥିଲି, ସେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ କଣ ଆଉ ପାରିବ ? ଥରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ଏ ଜନ୍ମରୁ ବିଦାୟ ଘେନି ଆସିବାକୁ ଭାବୁଛି । ମାତ୍ର ସେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ମୋର ବଳ ପାଉ ନାହିଁ । ଚାଲିଲେ ତ ମୋଟରେ ହଜାରେ ଆଠଶହ ମାଇଲରୁ କମ ହେବନାହିଁ, ବରଞ୍ଚ ବେଶି ହୋଇପାରେ, କେବଳ ଖୋର୍ଦ୍ଧାକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ କଲେ ।

ଆପଣଙ୍କ ମନକୁ ମୋ କଥା ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଯିବାରୁ ମୋ ପ୍ରତି ଯେ ଆପଣଙ୍କର କେତେ ସ୍ନେହ ମୁଁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରୁଛି । ଆପଣ ସହର ଛାଡ଼ି ପଲ୍ଲୀରେ ରହିଛନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କୁ ଆପଣ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଆପଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାନ୍ତୁ । ବାଣପୁର ଓ ପାରିକୁଦ ଭିତରେ ବାଣପୁର ଅନୁନ୍ନତ ବୋଲି ଆପଣ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଉଭୟ ସ୍ଥାନ ଆପଣ ଦେଖିଥିବାରୁ କଥାଟା ବୁଝିଛନ୍ତି । ମୁଁ ପାରିକୁଦ ଅବସ୍ଥା ଜାଣେ ନା, ତେଣୁ ତୁଳନା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବାଣପୁର ଯେ ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛି ସେକଥା ମୁଁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେଠାରେ ଲୋକ ସେବା କରିବା ଜଣକର କାମ ନୁହେଁ । ଆପଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାନଙ୍କୁ ଧରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାନ୍ତୁ । ସେଠାରେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ସରକାରଙ୍କ ବାଧା ବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ମତେ ପ୍ରାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ ସେକଥା ଆପଣ ବୁଝିଥିବେ ।

ମୁଁ ଗତ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ଶେଷ ଭାଗରେ ବାଣପୁର ଯାଇ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଥିଲି । ମୁଁ ଗଲାବେଳେ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲିନାହିଁ । ଫେରିବା ବାଟରେ ଯିବାକୁ ଭାବିଲି । ମାତ୍ର ଫେରିବା ବେଳେ ଦେଖିଲି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରୋଗୀ ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥିଲେ ଓ ଆପଣ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ । ପୁନରାୟ ଗଲେ ଆପଣଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତ କରିବି ଆଶା କରୁଛି । ଆପଣଙ୍କ ପତ୍ର ନିମନ୍ତେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି । ଆପଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ କ୍ଷମା ମାଗୁଛି । ଆଶାକରେ ଆପଣ ଭଲଥିବେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା
ସ୍ୱାଧୀନ ଚିକିତ୍ସାଳୟ,
ଡାକଘର—ବାଲୁଗାଁ, ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୩୬

କଟକ
୧୪ | ୬ | ୪୭

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟୁ ଜଗନ୍ନାଥ,

ମୁଁ ଚିଠି ପାଇଲି ଯେ ତୁମ ଗ୍ରାମର ସୋମନାଥ ମହାପାତ୍ରେ ହଇଜାରେ ମରିଗଲେ । ସେ ବଡ଼ ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ମଲେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଖବର ପାଇଲି । ସେ ଯେ ଜଣେ ଭଲ ଲୋକ ଥିଲେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହି ସୁଦ୍ଧା ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଚରିତ୍ରବତ୍ତା ଦେଖାଇ ପାରେ, ତାହା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ବିଶେଷ ଆହତ ହେଲି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଥିଲା, ସେ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଶନ ପାସ କରିଥିଲା, ମୁଁ ଜାଣେ; ମାତ୍ର ସେ କଣ କରୁଛି ମୁଁ ଜାଣେନାହିଁ । ଆଶାକରେ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ପରିବାର ବର୍ଗକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଚଳାଇ ନେବ ।

ମୁଁ ସମଗ୍ର ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟିଟାଯାକ କେତେବେଳେ କେଉଁ ଆଡେ ଯିବି ଭାବି ତୁମକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲି ନାହିଁ । ଆଶାକରେ ଭଲ ଥିବ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର,
ଶିକ୍ଷକ, ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ,
ଡାକଘର-ବାଣପୁର,
ଜି-ପୁରୀ

ପତ୍ର-୩୭

କଟକ
୨୩ | ୧୦ | ୪୭

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟୁ ଜଗନ୍ନାଥ,

ବିଶ୍ୱନାଥବାବୁଙ୍କ ହାତେ ତୁମେ ଯେଉଁ ପୀତାଫଳ ପଠାଇଥିଲ ମୁଁ ପାଇଛି । ତୁମର ମୋ ପ୍ରତି କେତେ ସ୍ନେହ, ସେଥିରୁ ବୁଝାଯାଉଛି । ସେଥି ନିମନ୍ତେ ପତ୍ରରେ

ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗତାନୁଗତିକ ଧରଣର ହେବ ମନେ କରି ତାହା ସେପରି ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁନାହିଁ ।

ଯାହା ତୁମେ ଓ ମୁଁ ଏକତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ * ସେହିଠାରେ ରହିଛି । ସେଥିରେ ମୁଁ ଆଉ ହାତ ତ ଦେଇନାହିଁ, ମନ ମଧ୍ୟ ଦେଇନାହିଁ । ଏ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ନିଜକୁ ସେ ଦିଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରେ, ତାହାହେଲେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅବକାଶ ସମୟରେ ତୁମକୁ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ଲେଖିବି ।

ମୁଁ ନିକଟରେ ବାଣପୁର ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖୁନାହିଁ । ହୁଏତ ଶୀତଋତୁ ପରେ ଯିବି । କାମଦାମ ତ ସେପରି କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ ଯାଇ ଥରେ ବୁଲି ଆସିବା କଥା । ଗଲେ ମଫସଲରେ କେତେକ ଗ୍ରାମକୁ ବୁଲିଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ଲୋକେ ହୁଏତ ମୋତେ ଭୁଲି ଯିବେଣି । ଅନେକେ ଦେଖିଲେ ଚିହ୍ନି ମଧ୍ୟ ନ ପାରନ୍ତି ।

ଆଶାକରେ ସପରିବାର କୁଶଳରେ ଥିବ । ମୁଁ ଶୁଣିଲି ବିନାୟକର ପୁଅ ଭଲ ପଢ଼ାପଢ଼ି ତ କଲା ନାହିଁ, ଘରେ ନ ରହି କୁଆଡ଼େ ପ୍ରବାସରେ ଯାଇ ବୁଲିଲା । କଥାଟା ସତ ହୋଇଥିଲେ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖର କଥା ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର
(ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ)
ଗ୍ରାମ-କୁମାରଙ୍ଗ
ଡାକଘର-ବାଣପୁର
ଜି-ପୁରୀ

ପତ୍ର-୩୮

THE
PRACHI INSURANCE CO., LTD.
CUTTACK

କଟକ
୭ । ୩ । ୧୯୪୮

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ନନ୍ଦକିଶୋର ବାବୁ,

ତୁମ୍ଭର ୩ ତାରିଖର ଚିଠି ଓ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପ ଯୋଜନା ପାଇଛି । ତୁମ୍ଭର ଏ ଯୋଜନା ମୁଁ ଦୁଇ ତିନି ମାସ ତଳେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଦେଖିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ତାକୁ ମୁଁ ତର ତରରେ ଦେଖିଥିଲି ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଲ ଭାବରେ ପଢ଼ି ଦେଖିଲି । ସେତେବେଳେ ତର ତରରେ ପଢ଼ି ଯେଉଁ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିଲି, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଛି ।

ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ଉପାଦେୟତା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ସ୍ଥାନ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ । ଏକ ସମୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚକୁ ଲୋକେ ଭଲ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ହିଁ ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କୁ ପୃଥିବୀର ମହାକବିରେ ପରିଣତ କରିଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ କାଳୀଚରଣ, ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ପ୍ରଭୃତି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଯୋଗେ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିଚିତ । ଦଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରକୁ ବୟସ୍କ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିବେ । ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର କେତେକ ଚିତ୍ରର ପ୍ରଭାବ ଯୌବନକାଳୀନ ଚିନ୍ତା ଉପରେ ଖୁବ୍ ଇଷ୍ଟକାରଣ ନୁହେଁ । ତାକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଜାଣିପାରିଲେ, ଜୀବନ ଗଠନରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଯେ ପ୍ରଭୂତ ସହାୟତା କରିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

---

* ଏକତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ—ଦ୍ୱାରା ଯାହା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାହା ହେଉଛି ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଜୀଙ୍କର ଆତ୍ମଚରିତ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଚଳଚିତ୍ର ନାହିଁ। ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ସୀତା ବନବାସ ଦେଖାଯାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତାହା କାଳର ଗତି ସହିତ ଚାଲିପାରିଲା ନାହିଁ। ରୁଚି ବଦଳିଗଲା। ଓଡ଼ିଶା ଭାଷାରେ ନୂଆ ନୂଆ ଚିତ୍ର ବାହାରିବା ଦରକାର। ମୁଁ ବୁଝୁଛି ଯେ ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ପ୍ରାଦେଶିକତାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ। କିନ୍ତୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ହିନ୍ଦୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଦଉଡ଼ିବାର ଦେଖିଲେ ମୋର କଷ୍ଟ ହୁଏ। ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ସହିତ ପ୍ରାଦେଶିକତା ଯେତେବେଳେ ଲୋପ ପାଇବ ଓ ପ୍ରଦେଶ ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯିବ, ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଅଲଗା। କିନ୍ତୁ ସେପରି ପରିସ୍ଥିତି ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର ବିଶେଷତଃ ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ପୃଥକ ଚଳଚିତ୍ରର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲା। ଏହି ଆବଶ୍ୟକତା ଉପଲବ୍‌ଧି କରି, ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ, ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଥିଲି। ସେ ପ୍ରୟାସୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଭାଜିଗଲା।

ତୁମ୍ଭର ଏ ଯୋଜନାଟି ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି। ଏହା ଷୋଳ ଅଣା ନୋହୁ ଆଠଅଣା ଠିକ୍ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ପାରିଲେ ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କଥା ହେବ। ତେବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି କମ୍ ମିଳେ। ଲୋକେ ସମାଲୋଚକ ଭାବରେ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଯେତେ ତିଆର ଗଠନରେ ସହାୟତା କରିବାକୁ ସେତେ ନୁହନ୍ତି। ମୋଠାରୁ ତୁମେ ମୌଖିକ ସହାନୁଭୂତି ସିନା ପାଇବ, ମୁଁ ଆଉ କଣ କରିପାରେ ? ଯୋଜନାରେ ଭୁଲ ଥିଲେ, ତାହା ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ ମତେ ଲେଖିଛ। ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ହୁଏତ ଭୁଲ ଦେଖି ପାରନ୍ତି; ମତେ ତ କିଛି ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ। ଭୁଲଟା ହିସାବରେ ରହିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଇପାରେ। ମାତ୍ର ହିସାବ ତ ମୋତେ କାଗଜରେ ପଢି ଠିକ୍ ଜଣାଯାଉଛି। ହିସାବ ଛଡ଼ା ବାକି ଯାହା ସବୁ ଯୋଜନାରେ ଅଛି, ତା ସହିତ ମୁଁ ଏକମତ। ଚଳଚିତ୍ରର ଯେ ଶିକ୍ଷା ଦିଗଟି ବଳୀୟାନ୍ ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର ହେବନାହିଁ। ଆଜି କାଲି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନ ପଢ଼ି ଥିବା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଜ୍ଞାନପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ଜାଣୁଛନ୍ତି। ଚଳଚିତ୍ର ଯୋଗେ ତାହା ସମ୍ଭବପର ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ।

ଆଶାକରେ ଭଲ ଥିବ। ମୋର ପ୍ରାଚୀ ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ କମ୍ପାନୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଗାମୀ ୨୨ ତାରିଖରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଯିବାର ଅଛି। ତୁମ୍ଭେ ସେ ସମୟରେ ଥିଲେ ଦେଖା ହେବ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ମହାନ୍ତି
ଖୋର୍ଦ୍ଧା,
ଡାକଘର—ଖୋର୍ଦ୍ଧା,
ଜି-ପୁରୀ

ପତ୍ର-୩୯

କଟକ
୪।୭।୪୮

ଶ୍ରଦ୍ଧେଷୁ ବେବର୍ତ୍ତା,

କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁମ ପୁଅ ରଜନୀକାନ୍ତ ତୁମ୍ଭର ୨ ତାରିଖ ଚିଠି ଆଣି ମୋତେ ଦେଲେ। ତୁମ୍ଭେ ସେ ଚିଠିର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ମୋତେ ଲେଖିଥିଲ। ମାତ୍ର ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ମୁଁ ତାଙ୍କ ହାତେ ତୁମ୍ଭ ନିକଟକୁ କେବଳ ଖବରଟା ପଠାଇଦେଲି। ସେ କାଲି ରାତିରେ ଚାଲିଯିବେ ବୋଲି ମୋତେ କହୁଥିଲେ, ଯାଇଥିବେ। ତୁମ୍ଭେ ଛତ୍ରପୁରରୁ ଚିଠି ଲେଖିଛ। ବୋଧହୁଏ ଛତ୍ରପୁରକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସିବଣି। ମୁଁ ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରୁ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ। ତାର କାରଣ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚିଠି ପଢି କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି। କଣ କହିବି ନ କହିବି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ। ଆଜି ଏ ଚିଠି ଲେଖୁଛି। ଆଶାକରେ ତୁମ୍ଭେ ପାଇବ।

ରଜନୀକାନ୍ତ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭ ଚିଠି ନେଇ ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ ମୋର ଏଠା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେ ବୁଝନ୍ତୁ ସେ ଓ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭାବନାରେ ବସି ଥିଲୁ । ଆମର ଏଠାର ବସାଖର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରତିଦିନ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ହୁଏ । ସେ ତାରି ଭିତରେ ଚଳାନ୍ତି । ଜୁନ୍ ମାସଟା ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେଣ ଚଳିଗଲା ପରେ, ସେ ସେହି ମାସରୁ ଯାହା ବଳାଇ ରଖିଥିଲେ, ସେଥିରେ ଜୁଲାଇ ମାସର ତିନି ଦିନ ଚଳାଇ ନେଲେ । ଆଜି ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ସବୁ ଆଡ଼ୁ ଲୁଣ୍ଡାଇ ପୁଣ୍ଡାଇ ତିନିଟଙ୍କା ଛ ଅଣା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଜୁଲାଇମାସ ବିଶେଷରେ ଆଜି ଦିନ ଖର୍ଚ୍ଚ କିପରି ଚଳିବ, ଆମେ ଦୁହେଁ ସେହି ଭାବନାରେ ବସି ଥିଲୁ । ସେ ପ୍ରକାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମ ଚିଠି ପରି ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ହାତରେ ପଡ଼ିଲେ, ଭାବନା କଣ ହେବ, ବୁଝି ପାରୁଥିବ ।

ମୋର ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହୁଏ ଯେ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁମାନେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଆର୍ଥିକ ଅସ୍ୱଚ୍ଛଳତା କଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଜୀବନଟା ଯାକ "ତୋକେ ପିଇ ଦଣ୍ଡେ ଜୀଇ" ଭାବରେ ଚଳି ଆସିଛି । ବାଣପୁରରେ ଯାହା କିଛି ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲା, ତାହାର ସୁବିଧା ମୁଁ ପାଏନାହିଁ; ସୁତରାଂ ମୋତେ ମୁଣ୍ଡଖାଲ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଏଠାରେ ଚଳିବାକୁ ହୁଏ । ନିତି ଆଣିଲେ ଖାଇବି, ଅବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଏଇୟା । ମୋର ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଆଜି ଅଛି ଟ୨୯୴୵ (ଅଣତିରିଶ ଟଙ୍କା ତେରଅଣା) । ପଚିଶ ଟଙ୍କାରୁ ଊଣା ହେଲେ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ମାସିକ ଏକ ଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା ପଡ଼େ ବୋଲି ତାକୁ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ଉପରକୁ ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୋର ମାସିକ ସାତ ଆଠଶହ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୁଁ କାହାକୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଉଥିଲି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆୟ ସେପରି ନାହିଁ, ଅଥଚ ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ିବା ଯୋଗେ ଖର୍ଚ୍ଚ ବେଶି ହେଉଛି । କଟକ ସହରରେ ରହି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ରିକ୍ସାରେ ବା ଚାଲି କରି ଯିବା ଆସିବା କରେ । ତୁମ ପୁଅ ତାହା ଏଠାରେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥିବେ । ଏପରି ଲୋକ ଅନ୍ୟକୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ଯେ କିପରି କଠିନ ବୁଝି ପାରୁଥିବ । ଆଉ କେହି ବୁଝନ୍ତୁ ନ ବୁଝନ୍ତୁ, ତୁମ୍ଭେ ବୁଝିବ, ଏ ଆଶାରେ ଏ ଚିଠି ଲେଖିଲି । ପୁଅର ପଢ଼ିବା ବିଷୟରେ କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର । ସେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସୁବିଧା ପାଇଛନ୍ତି । ତାହା ଛାଡ଼ି ଦେବା ଭଲ ହେବନାହିଁ । ହୁଏତ ଅନେକ ଅଧିକ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଟପି ସେ ସେହି ସୁବିଧା ପାଇଥିବେ ତାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କର । ତୁମ୍ଭେ ମାସିକ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ପେନ୍‌ସନ୍ ପାଇଲା ବେଳକୁ ସେ ତୁମ୍ଭର ସହାୟ ହେବେ ।

ଆଶା ଭଲ ଥିବ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରପାଣି ବେବର୍ତ୍ତା,
ଡାକଘର—ଛତ୍ରପୁର,
ଜି—ଗଞ୍ଜାମ

ପତ୍ର-୪୦

କଟକ
୨୬।୭।୪୮

ଶ୍ରଦ୍ଧେଷୁ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମର ୨୧ ତାରିଖ ଚିଠି ମୁଁ ଗତକାଲି ପାଇଲି ଖୁବ୍ ଭଲ ଲେଖିଛ, ସେଥିପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛି । ତୁମର ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା କେତେ ଏଥିରୁ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି । ମୋର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ କେତେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ତୁମେ ଦେଖୁଛ ଜାଣିଲି । କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତି ଓ ସାଧୁ ନେତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମ୍ମାନ ସତ୍ତ୍ୱେ ତୁମେ ମୋ ପରି ଜଣେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ—ଯେ ଭାବରେ ମୋତେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଉଛି—ତା ପ୍ରତି ସୁଦ୍ଧା, ତୁମ ହୃଦୟରେ ସୁକୋମଳ ଭାବ ରହିଛି । ଆନନ୍ଦର

କଥା ଯେ ତୁମ ପରି ବନ୍ଧୁ ମୋର ଅଛନ୍ତି ଯଦିଓ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ । ସେମାନେ ମୋ ବିଷୟରେ ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରିବା ସକାଶେ ମୁଁ କେବଳ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ।

ସିଂହଭୂମରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଗୋଟାଏ ଅସୁବିଧା ସମୟ ଭିତର ଦେଇ ଗତି କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନ ମରଣ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ଆଶା ଥିଲା । ସମଗ୍ର ଗ୍ରେଟ ନାଗପୁରକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ଜୟପାଲ ସିଂହ ଯେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଗୃହୀତ ହେଲେ ଏହା ସହଜ ହେବ । ଅନ୍ୟଥା ଏହା ମଧ୍ୟ ଆଶାଶିତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସଡ଼େଇକଲା ଓ ଖରସୁଆଁକୁ ବିହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିବା ପରେ ପରିସ୍ଥିତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳି ଯାଇଛି । କେତେକ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ଏ ଦୁଇଟି ଗଡ଼ଜାତ ବିହାରକୁ ଯାଇନାହିଁ, ଯାଇଛି ସିଂହଭୂମକୁ ଯାହାକି ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଜିଲ୍ଲା । ତେଣୁ ସିଂହଭୂମ ସହିତ ଏ ଦୁଇଟି ଗଡଜାତ ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିବ । ମୁଁ ଏହା ସହିତ ଏକମତ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏହା ଗୋଟାଏ ଧପାବାଜି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଉଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ହଜାର ହଜାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଏହି ଠକାମିରେ ପଡ଼ିଯିବେ । ମୋର ଧାରଣା, ସିଂହଭୂମ ଫେରିବା ଆଉ ସହଜ ନୁହେ ଯଦିଓ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ ।

ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ପୁଣି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତୁମେ ଲୋଡ଼ୁଛ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧୁ, ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଓ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ଯେଉଁମାନେ କି ସବୁବେଳେ ପର ପାଇଁ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ରାଜନୀତିରେ ଥିବା କାରଣରୁ ରାଜନୀତି ବର୍ତ୍ତମାନ ପବିତ୍ର ହୋଇ ଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ନେତା ଅଛନ୍ତି ସେ ଐତିହାସିକ ପୁରୁଷ ଖାରବେଳ କିମ୍ବା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଜଣେ ଖାଣ୍ଟି ନେତା । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସାଧୁ ପୁରୁଷ ଯାହାକି ଖାରବେଳ କିମ୍ବା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ନ ଥିଲେ । ମୋ ଭଳି ପାପୀ ପାଇଁ ତାହା ହେଲେ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ଥାନ କାହିଁ ?

ଏ ଯାହା ହେଉ ତୁମର ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ତୁମଠାରେ କୃତଜ୍ଞ । ତୁମେ ଭଲ ଅଛ ଜାଣି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି । ମୁଁ ସେଭଳି ଅଛି । ସିଂହଭୂମ ଯଦି ଯାଏ, ତାହାହେଲେ ତୁମକୁ ଆଗରୁ ଜଣାଇବି ।

ତୁମର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ
ଚକ୍ରଧରପୁର
ଜି—ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୪୧

କଟକ
୮।୮।୪୮

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରାଜକିଶୋର ବାବୁ,

ତୁମର 'ତୁଠପଥର' ବହି ଖଣ୍ଡିଏ କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କଠାରୁ ପାଇଲି । ଆଜି ତାହା ପଢ଼ିଲି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଳ୍ପରେ ଯେ ଏକ ସହାନୁଭୂତିର ଧାରା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଛି, ତାହା ବେଶ୍ ଅନୁଭବ କଲି । ପୃଥିବୀଟା ତ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ସହାନୁଭୂତିର ଡୋରିରେ । ତାକୁ ଛିଣ୍ଡାଇବା ପାଇଁ କିଏ କେତେ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଜଣେ "ପ୍ରଭାକର" ହୁଏ ତ ଶତକରା ବା ସହସ୍ରକରା ଏକ ବାହାରି ଛିଣ୍ଡାଟାକୁ ପୁଣି ଗଣ୍ଠି ପକାଇବାରେ ଲାଗୁଛନ୍ତି, ସାମାନ୍ୟ ଘାସକୁ ମନୁଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ମଡ଼ାକୁ ବଞ୍ଚାଉଛନ୍ତି । ପରକୁ ଆପଣାର କରି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡାଉଛନ୍ତି । ଏ ମର ଜଗତଟା ଏସ୍ତା ! ଏଇଥିରେ ହିଁ ଏ ଆମର ହେବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ହେଉଛି ।

ଉତ୍ସର୍ଗଟି ଦେଖିଲି । ପଥର ଖଣ୍ଡ ମୁଗୁନି ତ ନୁହେଁ, ଘାଣ ପଥର ବି ନୁହେଁ; ମାଙ୍କଡ଼ା, ଯାହାକି ବର୍ଷଖଣ୍ଡେ ପାଣିରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ, ଗୋଡ଼ି ମଝିରୁ ଧରି ରଖିବା ମାଟି ଧୋଇ ହୋଇଯାଇ, କେବଳ କେତେ ମୁଠା ଗୋଡ଼ିରେ ପରିଣତ ହେବ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଛେଦର ପ୍ରଥମ ତିନି ଶବ୍ଦରେ ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଶେଷ ସଂଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଟିର ପ୍ରୟୋଗ ମୋଠାରେ ହେବ ନାହିଁ । ତା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଥିବେ । ତାପରେ ପୁଣି, ମୋର ଯେ କି ପ୍ରତିଭା ଅଛି, ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ହୁଏ ତ ପ୍ରକୃତି ଦେଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତାକୁ ମୁଁ କଳଙ୍କି ଲାଗି ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି ।

ଯାଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏ ସବୁ କଥା ନୋହୁ ପଛେ ପଦେ ଅଧେ ମୌଖିକ କହିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜିକି ହୋଇ ମୋ ଦେହଟା ସାମାନ୍ୟ ଖରାପ ହେଲା । ମୋ ପ୍ରତି ତୁମର ଏତେ ସ୍ନେହରେ ମୁଁ ଋଣୀ ହୋଇ ରହୁଛି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ, ଏମ୍. ଏ, ବି. ଏଲ୍.,
ଶାନ୍ତି ନିବାସ
ପୁରୀଘାଟ ରୋଡ୍, ତେଲେଙ୍ଗାବଜାର
କଟକ

ପତ୍ର-୪୨

କଟକ-୧
୨୮ । ୩ । ୫୧

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମର ୨୫ ତାରିଖର ଚିଠି ଆଜି ପାଇଲି । ବେଳେ ବେଳେ ତୁମଠାରୁ ଚିଠି ପତ୍ର ପାଇଲେ ମୋର ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ହୁଏ । ସିଂହଭୂମ, ବିଶେଷରେ ତୁମମାନଙ୍କ ମେଳରେ ଚକ୍ରଧର ପୁରରେ, ମୁଁ ମୋର ଜୀବନର ଯୌବନ ବୟସରୁ ଛରବର୍ଷକାଳ କଟାଇଛି । ତୁମେ ସବୁ ଲକ୍ଷ କରିଛ କି ନା, ମୁଁ ସେ ଛରବର୍ଷ, ସିଂହଭୂମର ସନ୍ତାନ ଭାବରେ ମାତୃସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲି । ତାହାହିଁ ମୋ ପକ୍ଷେ ପରମ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ।

କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱରୂପ ୧୯୫୦ରେ କୃପାଳନୀ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଘୋଷ ଦେଖିଲେ ଓ ତୁମ ପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦେଶବାସୀ ଅନୁଭବ କଲେ । ମୁଁ ୧୯୩୮ ମସିହାରୁ ଦେଖିଥିଲି । କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ରହି ତାର ରୂପ ବଦଳାଇବାକୁ ତିନିବର୍ଷକାଳ ଚେଷ୍ଟା କରି, ଶେଷରେ କଂଗ୍ରେସ ଛାଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି । ସେତେବେଳେ କୃପାଳନୀ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଘୋଷ ମୋତେ ହୀନ ମଣିଲେ, ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ତାଙ୍କ ଖବର-କାଗଜରେ ଲେଖିଲେ ଯେ ମୁଁ ମଳିଣି ବୋଲି ଦେଶ ଧରିନେବା ଉଚିତ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦେଶବାସୀ ମୋତେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ଡାକିଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଦେଶକୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଆଶା କରିଥିଲି । ମାତ୍ର ମୋର ଶକ୍ତି କମ, ପାରିଲି ନାହିଁ । ଧର୍ମର ଓ ସତ୍ୟର ପରାଜୟ ହେଲା, ଜୟ ଲାଭ କଲା ପାପ ଓ ମିଥ୍ୟା । ଦେଶରେ ଆଉ ରାମରାଜ୍ୟ ହେବ କିପରି ? ଦେଶ ଥରେ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଗଲା ପରେ ତେଣିକି ଅବା ରାମରାଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ସେ ଧ୍ୱଂସରେ ତୁମ ମୋପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ବଳି ପଡ଼ିଯିବେ । ତାର ହିସାବ ସୁଦ୍ଧା କେହି ରଖିବେ ନାହିଁ ।

ତୁମେ କୁଶଳରେ ଅଛ ଜାଣି ଖୁସି ହେଲି । ମୋ ପୁଅମାନେ ଏଠାରେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀମାନ ସୁଧାଂଶୁ, *

ତୁମେ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡିଲଣି ଜାଣି ଖୁସି ହେଲି । ହିନ୍ଦୀ ପଢ଼ୁଛ କି ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ୁଛ ଜାଣେନା । ଓଡ଼ିଆ ପଢୁଥିଲେ, ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି ଓ ବ୍ୟାକରଣଗତ ଅଶୁଦ୍ଧିକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ । କଟକ ବା ପୁରୀକୁ ଆସିଲେ କୋଣାର୍କ ଯିବା ସେତେ କଷ୍ଟକର ନୁହେ । ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ କୋଣାର୍କ ନିକଟକୁ ବସ୍ ଯାଏ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ,
ପୁରୁଣା ବସ୍ତି,
ଡାକଘର-ଚକ୍ରଧର ପୁର,
ଜି-ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୪୩

କଟକ-୧
୬ । ୧୦ । ୫୧

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ଆଜି ସକାଳେ ତୁମର ୪ ତାରିଖର ଚିଠି ପାଇ ମୁଁ କେତେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି ତାହା ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ସାମାନ୍ୟ ଅବସର ମିଳୁଛି, ତୁମେ ସେହି ସମୟରେ ମୋ କଥା ଭାବୁଛ; କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଏ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନାହଁ । ଶ୍ରୀ ନେହେରୁ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ନୁହନ୍ତି । ଆମର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନେ ଲୋକଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ପକାଇବା ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ପାରଙ୍ଗମ । ସେମାନେ ଆମ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲୋକର ନାମ ପାଇଛନ୍ତି, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି । କୌଣସି ଏକ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥଳରେ ପଣ୍ଡାମାନେ ପାଷାଣ ପ୍ରତିମା କିମ୍ବା କାଷ୍ଠ ମୂର୍ତ୍ତିର ନାମ ନେଇ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଠକୁଛନ୍ତି, ଯେପରି ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ହେଉଛି, ଏହା ଠିକ୍ ସେହିପରି । ଚୋର, ଡକାୟତ, କଳାବଜାରୀଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗାନ୍ଧିନାମ ସେପରି ଉଚ୍ଚରୁଛି । ଭାରତକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା, ମୁଦ୍ରାସ୍ଫୀତି ଓ ସକଳ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ନୀତି ପାଇଁ ଦାୟୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ନେତାମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗାନ୍ଧି ନାମ ସେପରି ଶୁଣାଯାଉଛି ।

ନେହେରୁଙ୍କର ପୁରୁଣା କଂଗ୍ରେସୀ ଓ ସମର୍ଥପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ଆହ୍ୱାନ ତାହା ଛଳନା ମାତ୍ର । କିଦ୍ୱାଇ, ପି.ସି. ଘୋଷ ଓ ରାଙ୍ଗା ଯେଉଁମାନେ କି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହି ଭୁଲ୍ କରିଥିଲେ ଏହା ସେହିମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ମୁଁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଟାଣ୍ଡନ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମୋ ସେବାର ବିନିଯୋଗ କରିବା ଲାଗି ଲେଖିଥିଲି । ଟାଣ୍ଡନ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ଚୌଧୁରୀ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଜଣାଇଲେ ଯେ ମୋର କଂଗ୍ରେସକୁ ପୁଣି ଫେରିବାକୁ ସେ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିରୋଧ କରିବେ । ସେମାନେ ସମର୍ଥ ଓ ସଚ୍ଚୋଟ ଲୋକ ଲୋଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିର୍ବାଚନରେ ମୋ ବିରୋଧରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଉଦ୍ୟୋଗ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ ଦୁଇ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବେ । ଆମ ଲୋକେ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛନ୍ତି ଯେ ଆମ ନେତାଏ ତୁଣ୍ଡରେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ମନରେ ତାହା ଭାବୁଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ଆମର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଭାରତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପରି ମନେ ହେଉନାହିଁ । ଆମେ ହିନ୍ଦୁ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉପାସକ । ତେଣୁ ଜଣେ ନେହେରୁ ଜଣେ ଆଜାଦ, ଜଣେ ମହତାବ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ଛଡ଼ା ଆମର ବାଟ ନାହିଁ । ତଥାପି ତୁମର ମୋ ପ୍ରତି ଦୟା, ସୌଜନ୍ୟ ଓ ସହୃଦୟତା ସକାଶେ ମୁଁ ତୁମ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ ।

ପରିବାର ସହିତ କୁଶଳରେ ଅଛ ଆଶାକରେ ।

ତୁମର ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

---

* ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀଙ୍କ ପୁତ୍ର । ସୁଧାଂଶୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିବା ଫଳରେ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡର ବଡ଼ ପାଖରେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଓ ଛୋଟ ପାଖରେ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ,
ଟି.ଏନ୍.ଟି. (ବ ଏନ୍ ରେଲୱେ)
ଚକ୍ରଧରପୁର
ଡାକଘର-ଚକ୍ରଧରପୁର
ଜି-ସିଂହଭୂମ,

ପତ୍ର-୪୪

ବାଣପୁର
୨୫/୨୬ । ୧୧ । ୫୧

ସ୍ନେହର ସୁମିତ୍ରା,

ତୁମ ଚିଠି ପାଇଲି । ତୁମେ ପଠାଇଥିବା ଜଳଖିଆ ପାଇଲି । ଏଠାରେ ଅଲଗା ମୋର ଖାଇବାର ଉପାୟ ତ ନାହିଁ । ବୋଉ ଯେତେବେଳେ ଦେବେ ଖାଇବି । ବୋଧହୁଏ ଆଜି ରାତିରେ ଖାଇବା ବେଳେ ଦେବେ ।

ତୁମ ମଫଲର୍‌ଟି ମଧ୍ୟ ପାଇଲି । ଆଜି ଏଠାରେ ବର୍ଷା ପବନ ଥଣ୍ଡା । ସୁତରାଂ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି । ତୁମ ସ୍ୱେଟର୍ ତ ପୂର୍ବରୁ କାମରେ ଲଗାଇଛି ।

ତୁମ ଦେହ କଥା କିଛି ଲେଖିନାହିଁ । ସେଥିରୁ ଭାବୁଛି, ତୁମ ଶର୍ଦ୍ଦି ଛାଡ଼ିଗଲାଣି । କେବଳ ପୁଅ ଭଲ ଅଛି, ଲେଖିଛ ।

ଗ୍ରେଟ ଭାଇନା ସେଠାରେ ନ ରହି ଆଉ କେଉଁଠାରେ ରହନ୍ତେ ଯେ ତୁମେ ଲେଖିଲ—"ଗ୍ରେଟ ଭାଇନା ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି ।"

ଏଠାରେ କେହି କେହି କହୁଛନ୍ତି, ଡିସେମ୍ବର ୨୦ ତାରିଖ ବେଳକୁ ତୁମେ ଏଠାକୁ ଆସି ନିର୍ବାଚନରେ କାମ କଲେ ଭଲହେବ । କାମଟା ହେବ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭୋଟ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯିବା ଲାଗି ବୁଝାଇବା । ସେଥିପାଇଁ ବୁଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତୁମେ କଣ ଆସି ପାରିବ ? ତୁମେ ଆସିଲେ, ତୁମଠାରୁ ବୟସରେ ୫।୧୦ ବର୍ଷ ବଡ଼ ଜଣେ ମହିଳା ମଧ୍ୟ ଦରକାର । ଗୋଲକବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରମିଳା ରୟଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ଏଠାର କେହି କେହି ପୂର୍ବେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ସେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ ଶୁଣୁଛି । ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିପାର । ତାହାହେଲେ ସେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ଜଣା ପଡ଼ିବ ।

ମୁଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛି ।

ନନା

ଶ୍ରୀମତୀ ସୁମିତ୍ରା ଦେବୀ
କେୟାର୍ ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର, ଏମ୍. ଏ., ଏଲଏଲ୍.ଏମ୍.
ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍,
କେଶରପୁର, କଟକ-୧

ପତ୍ର-୪୫

କଟକ-୧
ତା ୨୮ । ୪ । ୫୨

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ପାଇକରାୟ,

ଆପଣଙ୍କର ୨୫ ତାରିଖ ପତ୍ର ଆଜି ପାଇଲି । ଆପଣଙ୍କ ଦେହ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା ଜାଣି ଦୁଃଖିତ ହେଲି । ମୁଁ ଏ ମଧ୍ୟରେ ବାଣପୁର ଯାଇଥିଲି । ୧୫ ତାରିଖରେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ୨୪ ତାରିଖରେ ଫେରିଲି । ପାରିକୁଦ, ବାଣପୁର ମାଳ, ବଡ଼ଶିରେଇପୁର ଓ ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଏଠାରୁ ଯାଇଥିଲି । ପ୍ରଥମେ ପାରିକୁଦ ଗଲି । ତାପରେ ଗଲି ବଡ଼ଶିରେଇପୁର । ତାପରେ ମାଳ । ମାଳରୁ ଫେରିଲେ ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା କଥା । ମୁଁ କଟକରୁ ଗଲା ବେଳେ ମୋ ଦେହ ଖରାପ ଥିଲା । ପାରିକୁଦ ଓ ବଡ଼ଶିରେଇପୁର କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବୁଲିଗଲି । ମାଳକୁ ଯାଇ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଗଲି । ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା କଥା ହୋଇ ପାରିଲାନାହିଁ । ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ଦଶାରେ ମୁଁ ୨୪ ତାରିଖ ଦିନ କଟକକୁ ଫେରିଲି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ରୋଗ ଭୋଗୁଛି ଓ ଡାକ୍ତର ଚିକିତ୍ସାରେ ଅଛି । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଳ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ବୋଲି ଖବର ପାଇଥିଲେ, ମୋ ରୋଗ ସତ୍ତ୍ୱେ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରାମକୁ ଦିନେ ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ଆପଣ ଚିଠିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—"ମୁଁ ଅନେକ ଘଟଣାରେ ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଅନେକ ଥର ଯାଇ ବିଫଳରେ ଫେରି ଆସିଛି।" ତାହା ହୋଇଥିବ। ମାତ୍ର ଆପଣ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ କରୁଛି। କେତେବେଳେ ବା ଫଳ ଲାଭ ହୋଇଥିବ ଆଉ କେତେବେଳେ ବା ନୋହିଥିବ। ଫଳ ତ ମୋ ହାତରେ ନ ଥାଏ। ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ମୁଁ କଥା ପକାଇ ଦେଇନାହିଁ। ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ଏପରି ଲେଖିବା ମୋ ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ। କେବଳ ଆପଣଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା ମୁଁ ରକ୍ଷା କରିନାହିଁ। ଆପଣ ଜଣେ ମକଦ୍ଦମାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଓ ବିଚାରପତି ହାକିମଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ। ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରଣୀୟ ନୁହେଁ। ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ହାକିମଙ୍କୁ ଯାଇ କହିଥିଲେ, ନିଜେ ହୁଏତ ଜେଲଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଥାନ୍ତି। ବାକି କୌଣସି ଘଟଣାରେ ଆପଣଙ୍କ କଥା ମୁଁ ତଳେ ପକାଇ ଦେଇନାହିଁ। ସେ ସବୁ ଆପଣ ବୋଧହୁଏ ଏ ଚିଠି ଲେଖିବା ବେଳକୁ ପାସୋରି ଦେଲେ। ଏ ଚିଠିରେ ଭୋଟ କଥାଟା ମଧ୍ୟ ନ ଲେଖିଥିଲେ ହୋଇଥାନ୍ତା। ଭୋଟ ବେଳେ ଆପଣ ଓଡ଼ିଆପୁଅ* ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରି ମୋତେ କରନ୍ତି। ମୁଁ କଣ ସେକଥା ଜାଣିନାହିଁ ? ମୁଁ ତାହା ଭଲ ରୂପେ ଜାଣେ ଓ ବୁଝେ ଯେ ଆପଣ ରକ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣ ବେଶୀ ଚିହ୍ନନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସମ୍ମାନ ଥାଏ। ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରେ।

ଆପଣ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ, ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବେ। ତାହାହେଲେ କଣ ହୋଇ ପାରିବ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିବି।

ଆପଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବେ ଆଶାକରେ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ରାଘବ ପାଇକରାୟ,
ଗ୍ରାମ—ଗୃଷଙ୍ଗର,
ଡାକଘର—ବାଣପୁର,
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୪୭

କଟକ-୧
୧୯।୮।୫୨

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରଥ ମହାଶୟ,

ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଔଷଧମାନ ଓ ପତ୍ର ମିଳିଲା। ୧୭ ତାରିଖ ରବିବାର ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟା ବେଳକୁ ମୋ ଦେହର ଉତ୍ତାପ ପାଟିରେ ୯୭.୭ ଡିଗ୍ରି ହୋଇଥିଲା। ସେ ଦିନର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଉତ୍ତାପ ୯୮ ଡିଗ୍ରି ଅପରାହ୍ନ ୪ଟା ବେଳେ ହୋଇଥିଲା। ସଂଧ୍ୟା ୬ଟାରେ ୯୮ ଡିଗ୍ରିରୁ କମ ତାପ ଜ୍ୱର ଆରମ୍ଭରୁ ଗତ ଗୃରମାସ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ହୋଇ ନ ଥିଲା। ସେଥିପାଇଁ କାଲି ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଲେଖି ନ ଥିଲି। ମାତ୍ର କାଲି ଡାକ ସମୟ ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟାରେ ତାପ (ପାଟିରେ) ୯୮.୬ ଡିଗ୍ରି ହେଲା। ଆଜି ୨ଟାରେ ୯୮.୬ ହେଲାଣି। ଏହାପରେ କମିପାରେ ବା ବଢ଼ିପାରେ। ଔଷଧ କାଲି ଠାରୁ ସେବନ କରିବି। ଔଷଧ ସେବନ କରିବା ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଆପଣ ତ କିଛି ବାକି ରଖି ନାହାନ୍ତି। ସକଳ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାଚନର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ସୁଦ୍ଧା ମାତ୍ରା ଅନୁକ୍ରମେ ପଠାଇଛନ୍ତି। ଏ ସକଳ ସାହାଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଶେଷ ଋଣୀ, ଏତିକି କହିଲେ ମନୋଭାବ ଆଂଶିକ ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତ ହେବ। ଏ

---

* ବାଣପୁରରେ 'ଓଡ଼ିଆ' କହିଲେ ଚଷା ଓ ଖଣ୍ଡାୟତ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଯାଏ।

ବାର ଦିନ ଔଷଧ ସେବନ କରିବା ପରେ ମୁଁ ପୁରୀ ଯାଇ ଆପଣଙ୍କୁ ବାକି ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଇବି । ଆପଣଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆସିବା ଶ୍ରମ ଦେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଭଲ ଅଛି ।

ଆପଣଙ୍କର ସପରିବାର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ବୈଦ୍ୟ ଶିରୋମଣି ଆୟୁର୍ବେଦଶାସ୍ତ୍ରୀ ରାଜ କବିରାଜ
ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ସ୍ମୃତି-ବ୍ୟାକରଣ ତୀର୍ଥ,
ନୀଳାଚଳ କଳ୍ପତରୁ ଔଷଧାଳୟ,
ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର, ପୁରୀ

ପତ୍ର-୫୬

କଟକ-୧
୪ । ୯ । ୫୨

ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ୧ ତାରିଖ ପତ୍ର ୨ ତାରିଖରେ ପାଇଲି । ଜ୍ୱରଟାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଆୟତ୍ତ କରିଯାଇଛି । ତାହା ବେଳେ ବେଳେ ଆସିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପୂର୍ବ ପରି ଆଉ କାତର କରି ପାରୁନାହିଁ । ୨ ତାରିଖରେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲି, ଜ୍ୱର ହୋଇଛି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲି । ସେତେବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାଢ଼େ ପାଞ୍ଚଟା । ଜଣେ ପରିଦର୍ଶକ ଆସି ପଚାରିଲେ, ମୋର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଉ ଉତ୍ତାପ ବଢ଼ୁଛି କି ନାହିଁ । ମୁଁ ୬ଟା ବେଳେ ଦେଖିଲି ତାପର ପରିମାଣ ୯୯ ଡିଗ୍ରି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଜ୍ୱର ହେଉଛି । ବୋଧହୁଏ ଦିନ ଛଡ଼ା ଦିନେ ତାପଟା ବଢ଼ୁଛି । ତାହା ଦେଖି ପାଳିଜ୍ୱରରେ ଜରଟା ପରିଣତ ହେଲା ବୋଲି କେହି କେହି କହୁଛନ୍ତି । ଗତମାସ ୨୦ ତାରିଖରୁ କାଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାପର ମାତ୍ରା ବିଚାର କଲେ ଆପଣ ବୁଝି ପାରିବେ ।

ଅଗଷ୍ଟ ୨୦-୯୮.୭	ଅଗଷ୍ଟ ୨୫-୯୮.୫	ଅଗଷ୍ଟ ୩୦-୯୮.୪
୨୧-୯୮.୨	୨୬-୯୮.୪	୩୧-୯୮.୭
୨୨-୯୮.୭	୨୭-୯୮.୭	ସେପ୍ଟେ ୧-୯୮.୫
୨୩-୯୮.୫	୨୮-୯୮.୪	୨-୯୯.୫
୨୪-୯୮.୮	୨୯-୯୮.୭	୩-୯୮.୬

ଜ୍ୱର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଆଜିକି ଚାରିମାସ ୧୪ ଦିନ ହେଲା । ଆପଣଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ ରହିବାର ହେଲା ଏକ ମାସ ୨୭ ଦିନ । ଜ୍ୱର ସତ୍ତ୍ୱେ ଦେହରେ ଅଧିକ ବଳ ହୋଇଛି । ଅବଶ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାରେ ଆହୁରି ବାଧା ରହିଛି । ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ ଅଳ୍ପ ହେଉଛି, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଖିଆ ପରେ ଦିନେ ଦିନେ ରାତି ୯ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଧା ହେଉନାହିଁ ।

ସାମାନ୍ୟ ଉଷ୍ମ ପାଣିରେ ଗାଧୋଉଛି । ଖାଦ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ହେଉଛି । ପିତା ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତିଦିନ ଖାଉଛି । ଅଣ୍ଟା ଦରଜ ପ୍ରାୟ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛି । କେବଳ ଦୁଇ ହାତର ପାପୁଲି ଓ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦରଜ ଅଛି । ଆଙ୍ଗୁଠି ଭଲ ଫୁଟୁନାହିଁ । ଦେହରେ ରକ୍ତର ପରିମାଣ କମି ଯାଇଥିବାରୁ ଏପରି ହେଉଥିବ ।

କଳ୍ପତରୁ ରସାୟନ ଅଭ୍ୟାସ କରି ବ୍ୟବହାର କରିବି । ରସୁଣ ମୁଁ ଖାଏନାହିଁ । ମୋତେ ରୁଚିକର ହେବା ନ ହେବା ପ୍ରଶ୍ନ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଦେହଟା ଭରି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ । ତେବେ, ସେଥିରେ ଉପକାର ହେଲେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆପତ୍ତି କରିବି ନାହିଁ ।

ଆମ ଏଠାରୁ କିଏ ପୁରୀ ଗଲାବେଳେ କଳ୍ପତରୁ ରସାୟନ ଆଣିବେ ।

ଆପଣଙ୍କର ସପରିବାର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ, ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ବୈଦ୍ୟରତ୍ନ କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ,
ସ୍ମୃତି-ବ୍ୟାକରଣ ତୀର୍ଥ, ରାଜ କବିରାଜ,
ନୀଳାଚଳ କଳ୍ପତରୁ ଆୟୁର୍ବେଦ ସଦନ
ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର, ପୁରୀ ।

ପତ୍ର-୪୮

କଟକ-୧
୮ | ୯ | ୫୨

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରଥ ମହାଶୟ,

ମୋର ଗତ ୪ ତାରିଖର ପତ୍ର ପାଇଥିବେ। ସେଦିନ ଗୃର ବେଳର ତାପ ୯୮.୬ ଥିଲା। ୬ଟାକୁ ବଢିବା କଥା, ମାତ୍ର କମି ୯୮.୧ ହେଲା। ୫ତାରିଖ ୬ଟା ବେଳେ ୯୮.୬ ହେଲା। ୬ ତାରିଖ ୨ଟାରୁ ତାପ ବଢ଼ି ୬ଟାରେ ୯୮.୮ ହୋଇ ତାପରେ ୯୯କୁ ଉଠି ପ୍ରାୟ ୫ଘଣ୍ଟା ରହିଲା। ଡାହାଣ ପାଖ ମୁଣ୍ଡ ଭୀଷଣ ବିନ୍ଧିଲା। ଅମୃତାଞ୍ଜନରେ ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ। ୭ତାରିଖ ସକାଳେ ମୁଣ୍ଡବଥା ଭଲ କରିବାକୁ ଆସ୍ପିରିନ୍ ଖାଇଲି। ସେଥିରେ ମୁଣ୍ଡବଥା ଭଲ ହୋଇଗଲା। ତାପ ଉପର ଓଳ ୫ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୯୮ ଡିଗ୍ରି ଭିତରେ ରହିଲା। ମାତ୍ର ୬ଟା ବେଳେ ୯୯.୫ ହେଲା ଓ ତାହା ୯୮.୯କୁ ଖସି ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ରାତି ରହି ଆଜି ସକାଳକୁ ୯୮ ଡିଗ୍ରି ହେଲା। ଦୁଇ ପହର ଗୋଟାକ ବେଳେ ହୋଇଛି ୯୯.୫। ହୁଏତ ଆଉ ବଢିପାରେ। ଆଜି ବା କାଲି ଜ୍ୱର ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ନାହିଁ।

ଆପଣ ମୋ ଲାଗି ବହୁ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ଘାଣ୍ଟି ହେଲେ। ମାତ୍ର କଣ କରିବା ? ମୋର ଧାରଣା ହେଉଛି ଔଷଧ ସେବନ କରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ୱର ଦବି ରହିଥିଲା। ଏବେ ଔଷଧ ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ଜ୍ୱର ପୁଣି ପୂର୍ବ ପରି ହେଲା। ଏ ମଧ୍ୟରେ ଔଷଧ ଖାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ କେତେଦିନ ଦିନ ଛଡ଼ା ଦିନେ ଜ୍ୱର ହେଲା। ଦେଖାଯାଉ କଣ ହେଉଛି। ଆଜି ମୁଁ ଗରମ ପାଣିରେ ସାମାନ୍ୟ ଗାଧୋଇଛି।

ଆପଣ ମୋ ଲାଗି ଆଉ ବିବ୍ରତ ହେବେ ନାହିଁ। ମୁଁ କେତେକ ଦିନ ବିନା ଚିକିତ୍ସାରେ ରହି ଦେଖିବି କଣ ଫଳାଫଳ ହେଉଛି।

ସପରିବାର ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ବୈଦ୍ୟ ଶିରୋମଣି ଆୟୁର୍ବେଦଶାସ୍ତ୍ରୀ,
ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ବୈଦ୍ୟ ରତ୍ନ, ରାଜ କବିରାଜ,
ନୀଳାଚଳ କଳ୍ପତରୁ ଔଷଧାଳୟ,
ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର, ପୁରୀ

ପତ୍ର-୪୯

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୨ | ୧୦ | ୫୨

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ମୁଁ ତୁମର ୧୨ ତାରିଖର ଚିଠି ପାଇଛି। ଏଥର ମଧ୍ୟ ବାଚସ୍ପତି ଓ ସରକାର ସଡେଇକଳା—ଖରସୁଆଁ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଇତସ୍ତତଃ କରିବା ଲାଗି ପାରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯତ୍ନକଲେ, ବହୁ ପରିମାଣରେ ପାରି ଉଠିଲେ ମଧ୍ୟ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜୟନ୍ତୀ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ପାଳିତ ହେଲା ବୋଲି ଜାଣିଲି; କିନ୍ତୁ ଏ ପାଳନା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କର ନାମକୁ ସିଂହଭୂମରୁ ପୋଛି ଦେବାକୁ କରାଗଲା ବୋଲି ମୋର ଅଭିମତ। ଗତ ଜୁନ୍‌ମାସରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଗ୍ରୁପ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାର ବାଚସ୍ପତି ସଡ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ମାରିଦେଲେ। ଓଡ଼ିଶାର ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରୁ ସେହି ଲୋକକୁ ଆମ ସିଂହଭୂମ ବନ୍ଧୁମାନେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଜୟନ୍ତୀରେ ସଭାପତି ହେବା ଲାଗି ବାଛିଲେ। ଏହା ହିଁ ତ ରାଜନୀତି।

ତୁମେ ଲେଖିଛ ପ୍ରାୟ ଛଅ ବର୍ଷ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ସିଂହଭୂମରେ ରହିବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କିଏ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ? ମାନଭୂମ ଓ ସାନ୍ତାଳପ୍ରଗଣାରେ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ କେତେ ବର୍ଷ ରହିଲେ ? ସେହି ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଛଅ ବର୍ଷ ପରେ ବଙ୍ଗଳାର ଚିହ୍ନ ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ତ ସେମାନେ କହିଲେ ନାହିଁ। ତୁମ ଭିତରୁ ବହୁ ପାଠୁଆ ଲୋକେ ସିଂହଭୂମ

ଛାଡ଼ି ଚାକିରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିମ୍ବା ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ବସବାସ କରିବା ଲାଗି ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି । ଏପରିକି ତୁମ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଓ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ., କିମ୍ବା ଏମ୍. ପି. ହେଉଛନ୍ତି; ତଥାପି ତୁମେ କହିବ ଯେ ଦୋଷ ଆମର ।

ତୁମେ କୁଶଳରେ ଥିବା ଆଶାକରେ । ମୁଁ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଭଲ ଅଛି ।

ତୁମର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ
ପୁରୁଣା ବସ୍ତି,
ଡାକଘର—ଚକ୍ରଧରପୁର,
ଜି—ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୫୦ ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୮ | ୧୦ | ୫୨

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଲୋକନାଥ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ୧୯ ତାରିଖ ପତ୍ର ସହିତ ଗୋଟିଏ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଓ ଦୁଇଗୋଟି ଛାପା ବିଷୟ ପାଇଲି । ୧୯୪୨ ମସିହାର ଲେଖାଟି ପଢ଼ିଲି । ଆପଣ ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ବ୍ୟକ୍ତି । ଏକଥା ସେଥିରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । 'ଆହ୍ୱାନ' ପୁସ୍ତିକାରେ ବାଙ୍କିରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର ଆହ୍ୱାନ ଫଳରେ ଯେ ଦେଶରେ ଜାଗରଣ ହୁଏ, ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଅବସର ନାହିଁ । ତାହା ପରେ ଦେଖି ପଢ଼ି ସଂଶୋଧନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ କରି ପଠାଇବି । ଆପଣ ତ ଜଣେ ତୁରନ୍ତ କବି । ଆପଣଙ୍କ ଲେଖାରେ ସଂଶୋଧନ କଣ ଦରକାର ?

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମହାପାତ୍ର
ବାଙ୍କି
ଡାକଘର—ବାଙ୍କି
ଜି—କଟକ

ପତ୍ର-୫୧ କଟକ—୧
୨୩ | ୧୨ | ୫୨

ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ୨୦ | ୧୨ | ୫୨ ତାରିଖର ଚିଠି ପାଇଲି । ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷାରେ ଦେଶର ସମୂହ କ୍ଷତି ଘଟୁଅଛି, ଏହା ଆପଣଙ୍କର ମତ ବୋଲି ଚିଠିରୁ ମୁଁ ବୁଝୁଛି । ଏ ମତ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଅଛି । ମାତ୍ର ସରକାର ଦେଶରେ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷାକୁ ମାଡ଼ି ମକଚି ଚଳାଉଛନ୍ତି । ଆପଣ ଅସଲ ଗୂଢ଼ କାରଣ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ସୋନପୁର ଗଡ଼ଜାତର ପୂର୍ବ ରାଜା ନିଜ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଘରେ ଧନ ସଂପଦ ରଖାଇ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧନୀ ଲୋକ ବାହାରିଲେ, ସେମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ରାଜାଙ୍କ ଆସନ ଟଳମଳ କରି ପକାଇବେ । ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନର ପରିଚାଳକ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଭାବୁଥିବେ ଯେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକେ ପାଠ ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଗଲେ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଉ ମାନିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଭୋଟ ଦେବେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ଦେଶବାସୀଙ୍କର ମାନସିକ ଓ ଶାରୀରିକ ଦୁର୍ବଳତା ଜନ୍ମାଇବା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯଦି ତାହା କରି ପାରୁଛି, ସେ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ପରି ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ସାରା ଦେଶରେ କିଏ ଅଛି ? ଦାନପୁର ଅଞ୍ଚଳ ସାଲେପୁର କିମ୍ବା କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରେ ହେବ । ଉଭୟ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରୁ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ

ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଜଣେ ଏବର ନୂଆ କଂଗ୍ରେସବାଲା, ଜଣେ ପୁରୁଣା । ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ଆଉ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବେ ବୋଲି ଶବ୍ଦ ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା; ମାତ୍ର ନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଧାତ୍ରି ଅଛି । ଆପଣ ଆପଣଙ୍କ ମନ କଥା ଡାକ୍ତର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ବା ମୋତେ ଲେଖିଲେ କଣ ହେବ ? ଦେଶବାସୀ ପରା କଂଗ୍ରେସକୁ ନିର୍ବାଚନରେ ଭୋଟ ଦେଇ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଶାଢ଼ୀ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି । ଆପଣ ଜଣେ ଚାଷୀ ବୋଲି ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆପଣ ଚାଷର ମର୍ମ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଗଛଟି ଯେଉଁଠାରେ ଲଗାଇବେ, ସେ ଗଛ ସେଠା ମାଟିରୁ ରସ ଟାଣି ନେଇ ବଢ଼ିବ ନାହିଁ ଓ ତା ଫଳରେ ମାଟିକୁ ଦୁର୍ବଳ, ସାରହୀନ, ଅକର୍ମଣ୍ୟ କରି ପକାଇବ ନାହିଁ ?

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ପାଣ୍ଡବ ଚରଣ ନାୟକ,
ଷଠିଲୋ ମୌଜାର ଜଣେ ଚାଷୀ,
ଗ୍ରାମ ଗହଳା
ଡାକଘର—ଦାନପୁର
ଜି—କଟକ

ପତ୍ର-୫୨

କଟକ-୧
୧୨ । ୨ । ୫୩

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ପାଇକରାୟ,

ତୁମେ କଟକ ଆସି ମୋ ବସାକୁ ମଧ୍ୟ ଆସିଲ । ମାତ୍ର ତୁମ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବା ଇଚ୍ଛା କରି ସୁଦ୍ଧା ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏକେ ମୋ ଦେହ ଭଲ ନ ଥିଲା । ସେଥିରେ ପୁଣି ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଏଡୁକେଶନ ବିଲ୍‌ର ସିଲେକ୍ଟ କମିଟି ବୈଠକ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବସିବା ଯୋଗେ ପ୍ରତିଦିନ ସେଠାକୁ ଟାଣି ହୋଇ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତହିଁରେ ପୁଣି ଫେରିବା ସମୟ ଠିକ୍ ରହିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଫେରି ସିଧା ତୁମ ପାଖକୁ ଯିବି ଓ ତାପରେ ବସାକୁ ଆସିବି ଭାବିଲି । ମାତ୍ର ଘଟନା ଚକ୍ରରେ ସେ ଦିନ ରାତି ସାଢ଼େ ଦଶଟାକୁ ଫେରିଲି । ପୁଣି ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯିବାକୁ ହେଲା । ସେଦିନ ଫେରନ୍ତେ, ଟେଲିଫୋନରେ ଉତ୍ତର ପାଇଲି ଯେ ତୁମେ ଗ୍ରାମକୁ ଚାଲି ଗଲଣି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଦେଖା ହେବ । ମୁଁ ୭ । ୩ । ୫୩ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଠାଇ ଦେଇଛି । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ହେଉଛି—ନାଏବ ତହସିଲଦାରଙ୍କ ବଦଳରେ ଖୋରଧାରେ ଖଜଣା କରଣକାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଥା ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଦାୟ ହେଉ । ୧୦୦ରୁ ୯୯.୯ ସମ୍ଭାବନା ଯେ ତାହାର ଆଲୋଚନା ଆସିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର .୧ ବଳରେ ଯଦି ଆସେ କଣ ହେବ ଦେଖିବା ।

ଆଶାକରେ ଭଲ ଅଛ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.,
ସାନପଦର
ଡାକଘର—ପିଚକୁଳି,
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୫୩

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୭ । ୩ । ୫୩

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରଥ ମହାଶୟ,

ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ବହୁକାଳ ହେଲା ଚିଠି ପତ୍ର ଲେଖିନାହିଁ । ମୋ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଷୟ ଆପଣ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ପଚାରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛି । ମକରଧ୍ୱଜ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଦିନ ଖାଇବା ପରେ ଦିନେ ହଠାତ୍ ମୋର ବାନ୍ତି ହେଲା । ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ମହୁକଆ ଲାଗିଲା । ମହୁ ନାମ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ବାନ୍ତି ମାଡ଼ିଲା । ସେ ମଧ୍ୟରେ ମୋର କଲିକତା ଯିବା ଦରକାର ହେଲା । ଜଣେ ଡାକ୍ତର ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଗୋଟାଏ

ଔଷଧ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ତାହା ପରେ ଏବେ ଦୁଇମାସ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମଧୁ ସହିତ ମକରଧ୍ୱଜ ମୁଁ ଆଉ ଖାଇନାହିଁ, ମାତ୍ର ମଧୁକଆ ଭାବ ଆଉ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଖାଇଲେ ଚଳିବ ଭାବୁଛି । ଟିକିଏ ଭଲ ଅଛି । ମାତ୍ର ଏ ତ ପୁରୁଣା ଦଦରା ଦେହ, ଦିନେ ଭଲ ରହିଲେ, ଦିନେ ବିଗୁଡ଼ୁଛି । ଏ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଥରେ ପୁରୀ ଯାଇଥିଲି । ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ସମୟ ପାଇଲି ନାହିଁ ।

ଆପଣଙ୍କର ସପରିବାର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ବୈଦ୍ୟରତ୍ନ
ନୀଳାଚଳ କଳ୍ପତରୁ ଔଷଧାଳୟ
ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର, ପୁରୀ

ପତ୍ର-୫୪

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୬ । ୩ । ୫୩

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଲୋକନାଥ ବାବୁ,

ତୁମ୍ଭର ୨୦ ତାରିଖ ପତ୍ର ପାଇଲି । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲ, ତାର ନକଲ ପଢି ଦେଖିଲି । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତର ନ ଦେଲେ ଉପାୟ କଣ ? ସେ କଣ ଆଉ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ? ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଦେବ ଅଂଶରେ । ଦେବତାମାନେ ଦେଉଳରେ ବସି ପୂଜା ପାଇବା କଥା । ସେମାନେ କଣ କାହାକୁ କେବେ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ?

ତୁମ୍ଭେ ପଲ୍ଲୀରେ ଚେତନା ଓ ଜାଗରଣ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛ । ମୁଁ ବା କେତେଦୂର ଏ ଦୁରୂହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିପାରିବି ? ମୁଁ ତ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ଗଲି, ପୂର୍ବର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ କଣ ଆଉ ଅଛି ? ମୋ ଉପରେ ଏତେ ନିର୍ଭର କରିବ ନାହିଁ । ଦେଖୁଛି ରାୟ ବାହାଦୁର ଖଗେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଓ ଶ୍ରୀ ପ୍ରମୋଦ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବାଙ୍କିର ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତୁମ୍ଭ ପଛରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରିବ ।

ତୁମ୍ଭର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମହାପାତ୍ର,
ବାଙ୍କି
ଡାକଘର—ବାଙ୍କି
ଜି—କଟକ

ପତ୍ର-୫୫

କଟକ-୧
୧ । ୫ । ୫୩

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମର ୨୩ । ୪ । ୫୩ ତାରିଖର ପତ୍ର ମୁଁ କାଲି ରାତିରେ ପାଇଲି । ମୁଁ ତିନି ଦିନ ଏଠାରେ ନ ଥିଲି । କାଲି ରାତି ସାଢ଼େ ଦଶଟାରେ ଫେରିଲି ।

କଂଗ୍ରେସବାଲା ଦେଶ ଆଖିରେ ଧୂଳି ଦେଇ ଭୋଗ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଯେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ, ତାକୁ ସେମାନେ ମାରିବେ ନିଶ୍ଚୟ । ନୋହିଲେ କି ଏନ୍. ସି. ଚାଟାର୍ଜି, ଶ୍ୟାମାପ୍ରସାଦ ମୁଖର୍ଜୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ନେଇ ଜେଲରେ ଠୁଙ୍କୁଥାନ୍ତେ ? ସରୀସୃପ (ସାପ ଜାତୀୟ ଜୀବ) ମାନେ ଶୀତ ଋତୁରେ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଆସିବା ମାତ୍ରେ ହାଇଁ ହାଇଁ ହୋଇ ଆହାର ଖୋଜି ବୁଲନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖିଲେ ସେମାନେ କାଟିବାକୁ ବସନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ କେତେ କାଳ ରହି ପୁଣି ଶୀତ ଆସିବ । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ପୁନରାୟ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବେ ।

ସଡ଼େଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ବିଷୟ କମିଟିର ଏହି ମାସ ତୃତୀୟ ସପ୍ତାହରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ପନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରାଯିବ । ମୁଁ ସିଂହଭୂମ କେବେ ଯିବି, ବର୍ତ୍ତମାନ

କହି ପାରୁନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ତୁମକୁ ସଢ଼େଇକଲା ଖରସୁଆଁ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଲଗାଇବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମେ ନିତାନ୍ତ ଅଭାବରେ ଚଳ । ପୂର୍ବେ ରେଲଓ୍ୱେ କମ୍ପାନୀ ହାତରେ ଥିଲି । ସେତେବେଳେ ସରକାରୀ ବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ତୁମର ମୋ ପ୍ରତି ଯେ କେତେ ସ୍ନେହ ମୁଁ ଜାଣେ । ତୁମର ଯେଉଁ ମାସେ ଛୁଟି ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଛି, ସେ ସମୟରେ ତୁମକୁ ଯଦି ପାସ ମିଳିବ, ଏଠାକୁ ଆସ । ଏକା ଆସିପାରିଲେ ଭଲ । କାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ ଭାବ ବିନିମୟ ଏକାରେ ଯେପରି ହୋଇପାରେ, ବହୁ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ହୁଏନାହିଁ ।

ତୁମର ସପରିବାର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ
ପୁରୁଣାବସ୍ତି
ଡାକଘର—ଚକ୍ରଧରପୁର
ଜି – ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୫୬

କଟକ
୧ । ୯ । ୫୩

ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କ ଚିଠି ପାଇଲି । ମୋତେ କାହିଁକି ସାକ୍ଷୀ କରିବେ ? ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ଚିଠିରେ ଯାହା ଲେଖିଥିଲି, ତା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କ ସାର୍ଟିଫିକେଟରେ ଦସ୍ତଖତ କରିଥିବା ବି. ବାନର୍ଜୀଙ୍କୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନେ, ଏ କଥା କହିବାକୁ ଆପଣ ମୋତେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୁଁ ବି. ବାନର୍ଜୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ କୋର୍ଟରେ ମୋ ଆଗରେ ଠିଆ କରିଦେଲେ, ମୁଁ ଚିହ୍ନି ପାରିବି ନାହିଁ । ଫଳରେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବି । ଅତଏବ ମୋତେ ଏଥିରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବେ । ଜୀବନରେ ମିଥ୍ୟା କହିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ୁଛି । ମାତ୍ର କୋର୍ଟରେ ମିଥ୍ୟା କହିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କଥା ।

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର
ସି. ଆର୍. ଏସ୍. ହାଇସ୍କୁଲ,
ଡାକଘର—ତିହିଡ଼ି
ଭାୟା—ଭଦ୍ରକ
ଜି—ବାଲେଶ୍ୱର

ପତ୍ର-୫୭

କ୍ୱାର୍ଟର ନଂ ୩।୧, ୟୁନିଟ୍-ନ୪
ନଉକାପିଟାଲ ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୭ । ୧୦ । ୧୯୫୩

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ କୁଣ୍ଡୁ,

ତୁମର ୧୮ । ୧୦ । ୧୯୫୩ ତାରିଖ ପତ୍ର ପାଇଅଛି । ମୁଁ ଯେଉଁ ଓଲସିଂ ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲି, ସେଠାକୁ ରାଉତପଡ଼ା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ରାଉତପଡ଼ାରୁ ଜଣେ କୌଣସି ଏକ ଲୋକ ବିପକ୍ଷରେ ଅଭିଯୋଗ କରିଥିଲି ପରି ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉଛି । ସେ ହୁଏତ ଏହି ବାନାମ୍ବର ପାତ୍ର ହୋଇଥିବେ । ବାନାମ୍ବର ପାତ୍ରଙ୍କୁ ମୁଁ ଆଜି ଚିଠି ଲେଖୁଛି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ମୋର ଚିଠି ଲେଖିବାଟାକୁ ସେ କଂସାରି ଘର ପାରିକୁ କୁଲି ଡ଼ାଉଁ ଡ଼ାଉଁ ବୋଲି ଭାବିବେ, ଏହା ମୋର ମନେ ହେଉଛି । ତୁମକୁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଦେଖା ନ ଯିବାରୁ, ମୋତେ ଚିଠି ଲେଖିଲ । ମୁଁ ତୁମ କଥା ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖୁଛି । ମାତ୍ର ତୁମେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଗୁଣ ସ୍ୱଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛ, ସେ ଖଣ୍ଡେ ତିନି ପଇସା ଦାମ୍‌ର ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ଼ରେ ବଦଳିଯିବେ ନା ? ମୋର ସେ ଆଶା ନାହିଁ; ତଥାପି ତୁମ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ଲେଖୁଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଧମକାଇ ଚିଠି

ଲେଖିବି ନାହିଁ । କାରଣ, ଚିଠି ପଢ଼ିଲେ, ସେ ମୋତେ ମୂର୍ଖ ମନେ କରି ଉପହାସ କରିବେ ।

ମୋର ମନେ ହେଉଛି, ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲିକତାରୁ ଧରି ଆସିବାକୁ ହେବ । ସବୁକଥା ମୁହାଁମୁହିଁ ପଡ଼ିଲା ପରେ ଯଦି ନ ତୁଟେ, ତାହାହେଲେ କାଗଜପତ୍ର ପ୍ରମାଣ ବଳ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ନାମରେ ମକଦ୍ଦମା କଲେ ହୋଇପାରେ । ନୋହିଲେ କିଛି ଫଳ ହେବ ବୋଲି ମୋର ଆଶା ନାହିଁ ।

ଅନେକ କାଳପରେ ତୁମଠାରୁ ପତ୍ର ପାଇ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କଲି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଉପର ଠିକଣାରେ ରହୁଛି । ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ । ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଭଲଲୋକ ବୋଲି ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ମୋ ମନରେ ସର୍ବଦା ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଛି । କଲିକତା ଖିଦିରପୁର ବି: ଏନ: ଆର: ଅଫିସରେ ହଠାତ୍ ସାକ୍ଷାତ ହେବା ଘଟଣା ମନରେ ଥିବ । ତୁମ୍ଭେ କିପରି ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ମୋତେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ କିପରି ଉତ୍ତର ଦେଲି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ହରିଚରଣ କୁଣ୍ଡୁ
ଗ୍ରାମ-ସିମୋରି,
ଡାକଘର-ବାଘମାରି,
ଜି-ପୁରୀ

ପତ୍ର-୫୮

କଟକ-୧
୧୧ । ୧୧ । ୫୩

ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ୧୦ ତାରିଖ ଚିଠି ପାଇଲି । କଲିକତାରେ National University ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିବା କଥା ମୁଁ ଜାଣେ । ମୋର ଦୁଇ ତିନି ଜଣ ସଙ୍ଗୀ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇଥିଲେ । ଅରବିନ୍ଦ ଘୋଷ ତାର ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉପାଧି ପାଉଥିଲେ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରୀ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ ନିଜ ନାମ ପରେ B. Sc. (Nal) ଆବଶ୍ୟକ ହେବା ସ୍ଥଳେ ଲେଖନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଜୀବିତ ଅଛି କି ନାହିଁ, ମୁଁ ସେ ସମ୍ବାଦ ରଖିନାହିଁ ।

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର
ସି. ଆର୍. ଏସ୍. ହାଇସ୍କୁଲ୍, ତିହିଡ଼ି
ଡାକଘର—ତିହିଡ଼ି,
ଜି—ବାଲେଶ୍ୱର

ପତ୍ର-୫୯

ନିଉକାପିଟାଲ୍, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୭ । ୨ । ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଲୋକନାଥ ନନ୍ଦ,

ତୁମର ୨୪ ତାରିଖର ଚିଠି ଆଜି ପାଇଲି । ସଡ଼େଇକଳା ସଭାରେ ମୁଁ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତରେ ରକ୍ଷା ପାଇଗଲି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଧକାରେ ସଭାମଣ୍ଡପରୁ ତଳକୁ ପଡ଼ିଗଲି; ମାତ୍ର ପଡ଼ିଲି ନାହିଁ, ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ଧରି ରଖିଲେ । ନୋହିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍, ମୁଁ ତଳେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ, ମୋ ଉପରେ ପ୍ରହାର ହୋଇଥାନ୍ତା । ସମବେଦନା ନିମନ୍ତେ କର୍ମୀଗୃହୀସଂଘ ଓ ଆଞ୍ଚଳିକ କମିଟି ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ଆମେ ସଡ଼େଇକଳାକୁ ଯିବା ଯୋଗେ ଏତେ କାଣ୍ଡ ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ବିହାର ଲୋକେ ଆସି ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ରାଉରକେଲା ଓ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ରେ ଅବାଧରେ ଓ ଆମ ପକ୍ଷରୁ ବିନା ଆପତ୍ତିରେ ବିହାର ସପକ୍ଷରେ ସଭାସମିତି ଓ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଦକ୍ଷିଣରେ ଆନ୍ଧ୍ରମାନେ ବ୍ରହ୍ମପୁର ସହରରେ ସୁଦ୍ଧା ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଛନ୍ତି । ଆମ ମହାଭାରତୀୟ ଭାବରୁ

ସୁବିଧା ଉଠାଇ ଆମ ବିପକ୍ଷମାନେ ନାନା କାଣ୍ଡ କରି ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସେଠାରେ ଚାନ୍ଦା ସଂଗ୍ରହ କରୁଛ, ଆନନ୍ଦର କଥା । ସମ୍ମିଳନୀର କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ହେଉଛନ୍ତି—କଳାହାଣ୍ଡି ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ କେଶରୀ ଦେବ, ଏମ୍, ଏଲ୍. ଏ. । ସେ ଏପ୍ରିଲ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ରହିବେ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ନଉକାପିଟାଲ· ଭୁବନେଶ୍ୱର (ଓଡ଼ିଶା) ଠିକଣାରେ ପଠାଇବ । ତାପରେ ପଠାଇଲେ, ଠିକଣା ହେଉଛି—

ଡାକଘର—ଭବାନୀ ପାଟଣା
ଜିଲ୍ଲା—କଳାହାଣ୍ଡି

ଆଶାକରେ ସମସ୍ତେ କୁଶଳରେ ଅଛ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ନନ୍ଦ,
୧୦୦/ ସି. ସି. ଜି. ଆର୍. ରୋଡ୍,
କଲିକତା-୨୩

ପତ୍ର-୭୦

ନଉକାପିଟାଲ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
ତା ୨୭ | ୩ | ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାକୁଡ଼,

ତୁମ୍ଭର ୧୩ | ୩ | ୫୪ ତାରିଖର ପତ୍ର ମୁଁ ଗୁରୁଚରଣ ନାୟକଙ୍କଠାରୁ ପାଇଲି । କେତେ କାଳ ପରେ ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଯେ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଲି ତାର ଦୀର୍ଘତା କଳନା କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏ ପତ୍ର ପାଇ ମୁଁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି ।

ଆମେମାନେ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଓ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତମିଶ୍ରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ସହାୟତାରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାରେ ବସାଇଥିଲେ । ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ୩୫ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ମୁଁ ସେ କ୍ଷେତ୍ର ଛାଡ଼ି ଆସି ଏଠାରେ ଦୂରରେ ରହିଲି । ତେଣୁ ସେ ସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋ ଆଖିରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ତ ନିକଟରେ ରହିଛ, ହାତଗଢ଼ା ଅନୁଷ୍ଠାନ ମ୍ଳାନ ହେବାର ଦେଖିଲେ ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଥିବ ।

ମୁଁ ତ ଏବେ ପାଦେ ଶ୍ମଶାନରେ ପକାଇ ରହିଛି । ତଥାପି ଯାହା କରି ପାରୁଛି, କରୁଛି । କାମ ନ ହେବାର ଦେଖିଲେ ମନରେ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବେଳେ ବେଳେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପୀଡ଼ିତ ହେବା ଛଡ଼ା ଦୁର୍ବଳ ହାତରେ ଆଉ କି ପ୍ରତିକାର ଅଛି ?

ଆଶାକରେ ତୁମେ ଭଲ ଅଛ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାକୁଡ଼,
କରଞ୍ଜିଆ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ,
ଚମ୍ପୁଆ
କେନ୍ଦୁଝର

ପତ୍ର-୭୧

ଡାକ ବାକସ୍—ନ୧୪
ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୭ | ୫ | ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ହରିହର ରାମ,

ତୁମ୍ଭର ୨୫ ତାରିଖ ଚିଠି କାଲି ପାଇଲି । ତୁମ୍ଭେ ହଠାତ୍ ଏତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ନ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କାମ କରିଗଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ତୁମ୍ଭ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରାଇ ନିଅ । ତାପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥା ଭାବିବ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ପ୍ରବଚନ ଅଛି । ତାହା—“ଧୀର ପାଣି ପଥର କାଟେ ।” ପ୍ରାଚୀନ ବିଜ୍ଞ ପୁରୁଷମାନେ ଅନୁଭୂତିରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଏକଥା କହିଛନ୍ତି । ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ଶୃଙ୍ଗରେ

ଆରୋହଣ କରି ତେନସିଂ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଆରୋହଣ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ସାଧନ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏକ ବଡ଼ ହାଉଇ ବାଣ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ସେତିକ ବା ତାଠାରୁ ବେଶି ଉଚ୍ଚକୁ ଯାଇ ପାରିଥାନ୍ତା; ମାତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖସି ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ମଧ୍ୟ । ଗତ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଏହି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖିଲେ ଯେ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକେ ହାଉଇ ବାଣ ପରି ହଠାତ୍ ଉପରକୁ ଉଠି ଯାଇ ପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ଭିତରୁ ବାରୁଦତିକ ପୋଡ଼ିଗଲେ, ପୁଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖସି ପଡ଼ି ପାରନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବାହାରର ଆଡ଼ମ୍ବର କାମ୍ୟ ନୁହେଁ । କାମ୍ୟ ହେଉଛି ତାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତି ।

ମୁଁ ୩୧ ତାରିଖକୁ ଯିବାକୁ ଆଶା କରୁଛି । ଗଲେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା । ମୁଁ ଏଠାରୁ ଯାଇ ପାରିଲେ, ୩୧ ତାରିଖ ଉପରଓଳି ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବ ।

ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ହରିହର ରାମ,
ନେହ୍ରୁ ସେବାସଙ୍ଘ, ବାଣପୁର,
ଡାକଘର-ବାଣପୁର
ଜି-ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୨

ଡାକବାକ୍ସ—ନ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୭ । ୭ । ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରାଧାଚରଣ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ୨ ତାରିଖ ଚିଠି ମୁଁ କାଲି କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାରୁ ଫେରି ପାଇଲି । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଉପନିର୍ବାଚନ ସମ୍ପର୍କରେ ଗତ ୨ ତାରିଖରେ ଯାଇଥିଲି ।

କୂଅ ତ ହୋଇଗଲା । ତା ଉପରକୁ ନାନା ବିପତ୍ତି ଆସିଥିଲା । ମାତ୍ର ଆପଣ ଜୟ ଲାଭ କଲେ ।

ମୋ ଜୀବନୀ ଗୋଟାଏ କିଏ ଲେଖିବେ ? କେବେ ଦେଖା ହେଲେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା । ମୁଁ ନିଜର ଫଟୋ କେବେ ନିଏ ନାହିଁ । ମୁଁ ମୋ ନିଜ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ରଖେ ନାହିଁ । ଭୋକ ଉପାସରେ ଥିଲି ବେଳେ ମୁଁ ଖାଇବାକୁ କାହାକୁ ମୁଠାଏ ମାଗେ ନାହିଁ । ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲକୁ ମୋ ନାମରେ ନାମିତ କରିବାକୁ ଅନେକ ବନ୍ଧୁ କହୁଥିଲେ । ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଆସିଛି ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା
ବାଲୁଗାଁ
ଡାକଘର—ବାଲୁଗାଁ
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୩

ଡାକ ବାକ୍ସ ନଂ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୯ । ୮ । ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ମହାକୁଡ଼,

ତୁମ୍ଭର ୫ । ୮ । ୫୪ ତାରିଖର ପତ୍ର ମୁଁ ପାଇଲି । ଉପସ୍ଥିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସଡ଼େଇକଲା ଓ ଖରସୁଆଁ ସମେତ ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଅବସ୍ଥା ମୁଁ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି । ତୁମ୍ଭର ସ୍ମରଣ ଥିବ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଆଗେ ଓ ମଧୁବାବୁ ପରେ ମଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭଲ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମରିଗଲେ ବୋଲି ଆଜି ତାଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଭା ବାର୍ଷିକ ହେଉଛି ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ସଭା ସମିତିମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ ଯଦି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତେ, ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ କେଉଁଠାରେ ଥାଆନ୍ତା କେଜାଣି ? ସେ ଉଦୀୟମାନ କର୍ମୀ ଓ ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନେତୃତ୍ୱ ହରାଇ ଆସୁଥିଲେ । ସେ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି ।

ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରର କାହାଣୀ ଆମମାନଙ୍କ ଆଗରେ ନାହିଁ । ସେ ୧୯୨୮ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସରେ ଇହଧାମରୁ ଗଲେ, ଗଲେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପୀଠର ଶ୍ମଶାନରେ । ତା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାୟ ଚାରିମାସ ତଳେ ସେ କଟକରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ବେକଂଗ୍ରେସୀ ବାଲ୍ୟ ସଙ୍ଗୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକତା ଥିଲା । କଟକ ଛାଡ଼ିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଦାସେ ମୁଁ ଏଠାରୁ ଯାଉଛି । ଆଉ ଏଠାକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ ।" ଅଥଚ ସେତେବେଳେ କଟକ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର । ତାଙ୍କ ସମାଜ ପ୍ରେସ କଟକରେ, ସମାଜ କାଗଜ କଟକରୁ ବାହାରୁଥିଲା । ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ କଟକରେ ରହିଥିଲା । ସବୁ ଛାଡ଼ି ସେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଯାଇ ଗୋଟିଏ ବିଧବାଶ୍ରମ ଗଢ଼ି ସେଠାରେ ରହିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ପୂର୍ବର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ନ ଥିଲା, ବକୁଳ ବନ ଅରଣ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ବାବୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କଟକ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ତାଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସବାଲା ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଇଲେ । ଏପରି କି, ତାଙ୍କର ସତ୍ୟବାଦୀ କର୍ମପୀଠଟିର ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହକର୍ମୀ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଶଶିଭୂଷଣ ରଥଙ୍କୁ ଧରି ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୁତ୍ସିତ ଲେଖାମାନ 'ଆଶା' କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।

ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଦଶା ତ ଜାଣିଛ । ୧୯୨୧ରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବା ବେଳେ କଟକରେ ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ପରେ ତାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଇନ୍‌ସଲ୍‌ଭେଣ୍ଟ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଦେଶର ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କୁ 'ଠକ, ବଦମାସ, ଦେଶଦ୍ରୋହୀ' କହିବାର ମୁଁ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ନିଜେ ଶୁଣିଛି । ସେ ଉଦୀୟମାନ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନଙ୍କ ପଛରେ ନ ଗୋଡ଼ାଇବାରୁ ତାଙ୍କର ଏ ଦଶା ଘଟିଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର କର୍ଣ୍ଣଧାର ଚୌଧୁରୀ । ମହତାବ କର୍ଣ୍ଣଧାର ହୋଇ ସରେଇକଳା ଓ ଖରସୁଆଁ ବିହାରକୁ ଦେଲେ । ଦେଲେ ପାଇବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ନୀତି । ସରେଇକଳା, ଖରସୁଆଁ ଦେଇ ସେ ପାଇଲେ କେନ୍ଦ୍ରରେ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ । ଚୌଧୁରୀ ଏବେ ଦେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବେ ।

ମୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥାନ କାହିଁ ଯେ ତୁମେ ମୋ ଠାରୁ ଦେଶର ସେବା ଆଶା କରୁଛ । ଗୋଟିଏ କଥା ଦେଖ । ସିଂହଭୂମ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ. ମାନେ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିବା ସପକ୍ଷରେ ସ୍ମାରକପତ୍ର ଦେଲେ ଓ ଏବେ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ତାର ସୂତ୍ରପାତ ମୋ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମ୍ପର୍କୀୟ କେତେକ କାଗଜ ପତ୍ର ମୋ ପାଖେ ରହି ଯାଇଛି । ସେଥିରୁ ତାହା ଜଣାଯିବ; କିନ୍ତୁ ଜନସଟା ହେବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିବା ବେଳେ ସର୍ତ୍ତ ହେଲା ଯେ ମୋତେ ତା ସହିତ ମୋର ସମ୍ପର୍କ ଏକାବେଳକେ କାଟି ଦେବାକୁ ହେବ । କାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ସାଧିତ ହେବ, ସେ ନିବନ୍ଧନରେ ମୁଁ ନିଜର ସତ୍ତା ଲୋପ କରିଦେବାକୁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ କହିଲି । ତେଣୁ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେଲା ।

ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସିଂହଭୂମ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ, ତାର ପରିଣାମ କଣ ହେବ ? ପାଟଣା ମହାରଜା ଯେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ହୋଇଛନ୍ତି ତାହା ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସୁହାଉଛି । ତେଣୁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସମ୍ମିଳନୀ ପାଣ୍ଠିକୁ ଟଙ୍କା ଦେଉଛନ୍ତି ! ତୁମ୍ଭେ ଏ ସବୁ ଭିତରି କଥା ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ମୋ ପାଖକୁ ଏପରି ଏକ ପତ୍ର ଲେଖିଛ ।

ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ମୋ ପକ୍ଷେ ଅସମ୍ଭବ । ସରେଇକଳା-ଖରସୁଆଁ ପାଣ୍ଠି ପାଇଁ କଳାହାଣ୍ଡି ମହାରାଜା, ପାଟଣା ମହାରାଜା, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଡକ୍ଟର ପରିଜା ପ୍ରଭୃତି ତିରିଶ ଚାଳିଶ ଜଣଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରରେ ଅର୍ଥ ନିମନ୍ତେ ନିବେଦନ

କରା ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ହୋଇଥିଲି ସଭାପତି ଓ ପରଜା କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ । ବହୁଚେଷ୍ଟାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଏକହଜାର ଟଙ୍କା ଚାନ୍ଦା ଉଠିଥିଲା । ମାତ୍ର ସେହି ପାଣ୍ଠି ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କେବଳ ଜଣକଠାରୁ ତିରିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲେ ଓ ସେଥିରୁ ଦଶ ହଜାର ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଏ ଦେଶରେ କ୍ଷମତାରେ ନ ରହିଲେ ଚାନ୍ଦା ପାଇବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ କିଏ ମୁଁ ଜାଣେନା । ତାଙ୍କୁ ମୋର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ବୋଲି ଲେଖିଛ । ମାତ୍ର ମୁଁ ତ ସେପରି ଜଣକୁ ଜାଣିଥିଲି ପରି ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ ।

ମୁଁ ଯେତେ ଚିଠି ପତ୍ର ଲେଖେ, ତାର ଏକ ତାଲିକା ରଖିଥାଏ । ବର୍ଷରେ ମୋର ଲେଖିବା ଚିଠି ପତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ୧୫୦୦ରୁ ୧୭୦୦ । ତାଲିକା ନ ରଖିଲେ ଅଡୁଆ ହୁଏ । ସେଥିରୁ ଦେଖୁଛି ଯେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିଛି । ଚିଠି ପତ୍ର ପାଇଲେ, ମୁଁ ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ରହେ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ତୁମର ୨ୟ ପତ୍ର ମୁଁ ପାଇନାହିଁ । ଚମ୍ପୁଆ ଠିକଣାରେ ମୁଁ ଆଉ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଲେଖିଛି । ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଘନଶ୍ୟାମ ବେହେରା ଓ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଗୁରୁଚରଣ ନାୟକଙ୍କୁ ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାକୁଡ଼
ଶିକ୍ଷକ, କରଞ୍ଜିଆ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ,
ଡାକଘର—ଚମ୍ପୁଆ
ଜି—କେନ୍ଦୁଝର

ପତ୍ର-୭୪

ଡାକବାକ୍ସ-ନଂ ୧୯
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
ତା ୧୪।୮।୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ପାଇକରାୟ,

ତୁମ ଘରୁ ଚୋରି ହୋଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ଆଜି ଖବର କାଗଜରେ ଦେଖିଲି । ଯାହାହେଉ, ଚୋରି କରିବାକୁ ଚୋରମାନଙ୍କୁ ଘର ମିଳିଲା । ପୋଲିସ ତ କଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଛନ୍ତି । 'ସୁନା ରୂପା ମିଳିବା କଠିନ ହୋଇପାରେ । ଲୁଗାପଟା ମଧ୍ୟ ଚୋରି ଯାଇଛି ବୋଲି ଖବର କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଛି । ସେଥିରୁ ଯଦି ଧରା ହେବ ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.,
ସାନପଦର
ଡାକଘର—ପିଚକୁଳି,
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୫

ଡାକବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
ତା ୨୨।୮।୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ନନ୍ଦ,

କୂଅ ପୋଖରୀ ଆଦି ପାଇଁ ମୋଟ ଖର୍ଚ୍ଚର ଅଧା ସରକାର ଦେବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ଗ୍ରାମବାସୀ ଦରଖାସ୍ତ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ସବୁଠାରେ ପିଇବା ପାଣିର ଘୋର ଅଭାବ । ଅନେକ ଦରଖାସ୍ତ ପଡ଼ି ରହିଛି; ତଥାପି ଦରଖାସ୍ତ ପାଇଲେ, ମୁଁ ୧୯୫୬କୁ ସୁବିଧା କରିବି । ୧୯୫୫ ରେ ହେବା କାମ ସବୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଗଲାଣି ।

ଭଗବତି ଏଣ୍ଡାଉମେଣ୍ଟର ପରାମର୍ଶଦାତା କମିଟିରେ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଖବର ପାଇଛି । ଦଳର ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାନ୍ୟବର ମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ନିଯୁକ୍ତ ନିଜେ କରିବେ, ଶୁଣୁଛି । ଫାଇଲ୍ ତାଙ୍କ ପାଖେ ରହିଛି ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । କଥା ଆଉ କମିଶନରଙ୍କ ହାତେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ହାତେ ଥିଲେ ଅବା ମୋତେ ପଚାରିଥାନ୍ତେ । ସ୍ଥାନୀୟ ଏମ୍. ଏଲ. ଏ.ଙ୍କୁ ପଚାରିବାଟା ହେଉଛି ସୌଜନ୍ୟ ଓ ଚିରାଚରିତ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ । ମାତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ସରକାର ସବୁ ନୂଆ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି ।

ସୀମା କମିଶନ ତ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗସ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାକୁ ସେ ଆସି ଯେ ଆମ ସମସ୍ୟା ଧରିବେ, ମୋର ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ରହିଛି । ମୋର ମନେ ହେଉଛି, ଯେଉଁଠାରେ ନୂଆ ରାଜ୍ୟ ଗଠନର ପ୍ରସ୍ତାବ ରହିଛି, ସେ କେବଳ ସେହିଠା କଥା ତଦନ୍ତ କରି, ସୀମା ନିରୂପଣ କାମ ଆଉ ଏକ କମିଶନକୁ ଛାଡ଼ିଦେବେ । ଦେଖାଯାଉ କଣ ହେଉଛି ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ନନ୍ଦ
୧୦୦/ସି. ସି. ଜି. ଆର୍. ରୋଡ୍,
କଲିକତା—୨୩

ପତ୍ର-୭୭

ଡାକ ବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
ତା ୯ । ୯ । ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେଷୁ ମହାକୁଡ଼,

ତୁମର ୩୧ । ୮ । ୫୪ ତାରିଖର ପତ୍ର ପାଇଛି । ମୋର ପୂର୍ବର ପତ୍ରଟିରେ ତୁମର ଅତିଶୟ ମନ ଦୁଃଖ ହେଲ୍ ଜାଣି ବିଶେଷ ଦୁଃଖିତ ହେଲି । ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଦୁଃଖଜନକ ଚିଠିପତ୍ର ପଢ଼ିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକେ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ କାହାକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଖାଇସାରିବାର ଦେଖିଲେ ଜଣାନ୍ତି । ମୋ ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଏ ସାଧାରଣ ସାମାଜିକ ରୀତି ରକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରିଲ୍ ନାହିଁ, ଦେଖୁଛି ।

ମୁଁ ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବି । ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ କେବେ ଅବହେଳା କରିନାହିଁ । ମୁଁ ଫୁଲଝର, ମେଦିନୀପୁର ଓ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସିଂହଭୂମ ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି । ସିଂହଭୂମ ଯିବା ଆବଶ୍ୟକ ନୋହିପାରେ । ସେଠାରୁ ସିଦୁ ହେମବ୍ରୋମ୍, ମୁକୁନ୍ଦରାମ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଭାଗବତ ମାଝି ଆସିଥିଲେ, ଏଠାରୁ ୭ । ୯ । ୫୪ ରେ ଫେରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିବା ସମ୍ବାଦ ମୁଁ ପାଉଛି ।

ତୁମ୍ଭେ ଏଠାକୁ ଆସିବ ଲେଖିଛ । ବୋଧହୁଏ ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ସ୍କୁଲ ବନ୍ଦ ହେଲେ ଆସିବ । ତୁମ୍ଭେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ କେବେ ପହଞ୍ଚିବ ପୂର୍ବରୁ ଜଣାଇବ । ଦଶହରା ସମୟରେ ମୋର କେତେକ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଅଛି ।

ଆଶାକରେ ଭଲ ଅଛ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାକୁଡ଼
କରଞ୍ଜିଆ
ଡାକଘର-ଚମ୍ପୁଆ
କେନ୍ଦୁଝର

ପତ୍ର-୭୭

ଡାକବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୭ । ୯ । ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେଷୁ ରାଧାଚରଣ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ୧୩ । ୯ । ୫୪ ତାରିଖ ଚିଠି ପାଇଲି । ମୁଁ ୨ । ୧୦ । ୫୪ ତାରିଖରେ ଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ଅଛି ଓ ଖୁବ୍ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ସକାଳ ଜନତା

ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍‌ରେ ଯାଇ ଉପରଓଳ ଜନତା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍‌ରେ ଫେରିବ ।

ମୋର ଜନ୍ମଦିନ ମୁଁ ପାଳନ କରେନାହିଁ । ମୋ ନନା ବୋଉ ମଲା ଦିନୁ ମୁଁ ତାହା ଛାଡ଼ିଛି । ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବା ସମୟରେ ସୁଦ୍ଧା, ମୋ ଜନ୍ମଦିନ କେଉଁଦିନ, ତାହା କେହି ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ । ମୋ ପାଖକୁ ଫୁଲମାଳ ଧରି କେହି ଆସୁ ନ ଥିଲେ । ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟୟ ନାହିଁ । କର୍ମ କରିବା ମୋର ଧର୍ମ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝେ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାଣକୁ ଆଶା ନ ରଖି କର୍ମ କରିଯାଏ, କାହାରି ମୁହଁକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।

ଆପଣ ଯେବେ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଆସିବେ, ପରମ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ହେବ । ବହି ଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମହା ଆଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ତାହା ଅକ୍ଟୋବର ୨୭ ତାରିଖରେ ପଡ଼ୁଛି ।

ବାଣପୁର, ଓଡଗାଁ, ନୂଆଗାଁ, ଗଣିଆ ଓ ଦଶପଲ୍ଲା ଥାନାମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଗୋଟିଏ ଦୁଇ ଜଣିଆ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ଗଠିତ ହେଲା । ତାର ନାମ ହେଲା ଦଶପଲ୍ଲା । ଦଶପଲ୍ଲା ଓ ପାରିକୁଦର ରାଜା ଦୁଇ ଭାଇ । ଏବେ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ପରସ୍ପରକୁ ଲାଗି ରହିଲା । ଚିଲିକାରୁ ମହାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ବିସ୍ତୃତ ।

ଆପଣଙ୍କର ସପରିବାର କୁଶଳ ଆଶା କରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଡାକ୍ତର ରାଧା ଚରଣ ପଣ୍ଡା,
ବାଲୁଗାଁ
ଡାକଘର-ବାଲୁଗାଁ,
ଜି-ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୮

ଡାକବାକ୍ସ ନଂ ୧୪
ନୂଆରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୩୦ । ୯ । ୫୪

ମହାଶୟ,

ଆପଙ୍କର ୨୮ । ୯ । ୫୪ ତାରିଖର ପତ୍ର ପାଇଲି । ମୁଁ ବର୍ଷା ଛାଡ଼ିଗଲା ପରେ, ଆପଣଙ୍କ ଲେଖିବା ମତେ, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ । ଠିକ୍ କେଉଁଦିନ ଯିବ ଆପଣଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଣାଇବ । ତେବେ ଅକ୍ଟୋବର ୧୨ ତାରିଖ ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ଯିବ ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବୁଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଏଠାରୁ ସୋମବାର ରାତିରେ ବାହାରି ମଙ୍ଗଳବାର ସକାଳେ ଭଦ୍ରକ ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇବ ।

ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ଅଛି ବୋଲି ଜଣାଇବା ହେଉଛି ସରକାରଙ୍କ କାମ । ନୋହିଲେ କର ଅସୁଲ କରିବେ କିପରି ? ରୋଗୀ ମଲାବେଳେ ସୁଦ୍ଧା, ଡାକ୍ତର କହେ ଯେ ତା ଅବସ୍ଥା ଭଲ । ତେଣୁ ଫିସ୍ ଦାବୀ କରିପାରେ । ନିତାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ମକଦ୍ଦମା ଚଳିବ ବୋଲି କହି, ଗ୍ରେଟିଆ ଓକିଲ ମହକିଲଠାରୁ ଟଙ୍କା ନେଇଯାଏ । ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ବ୍ୟବସ୍ଥା-ସଭାକୁ ଠିଆ ହେବା ପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଦେଖାଇ ଭୋଟ ମାରି ନେଉ । ଏଟା ହେଲା ଦୁନିଆର ରୀତି ।

ଆପଣମାନେ ମୋତେ ଏତେ ଆଶାକରି ଡ଼ାକୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଯିବ । ମାତ୍ର ମୋ ହାତରେ କି କ୍ଷମତା ଅଛି ଯେ ମୁଁ ଅନ୍ନ ନ ପାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବ ? ମୁଁ ଦେଖିବ ଓ ଫେରି କହିବ ମାତ୍ର । ସରକାର ଯେ ମୋ କଥା ଶୁଣିବେ, ତାହା ଭାବ ପାତ୍ର ନାହିଁ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ପୁ:—ଆପଣ ଭଦ୍ରକ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିବେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୋତେ ଚିହ୍ନିବେ କିପରି ?

ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମିଶ୍ର, ଗ୍ରାମ-ଜଗଦୀଶ ପୁର
ଡାକଘର-ବନ୍ତ (ଭାୟା—ଭଦ୍ରକ)
ଜି-ବାଲେଶ୍ୱର

ପତ୍ର-୬୯

ଡାକବାକ୍ସ—ନ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୩ । ୧୦ । ୫୪

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରାଧାଚରଣ ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ୧୨ ତାରିଖର ଚିଠି ପାଇଲି । ମୁଁ ୧୫ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବାଲୁଗାଁ ବାଟେ ଯିବି । ଗଲ୍‌ବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ଯିବାକୁ ଆଶା କରୁଛି । ବେଶି ଡେରି ହେଲେ ମୁଁ ସିଧା ଚାଲି ଯିବି ଓ ୧୬ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବି । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ରାମପୁର ମଧ୍ୟ ଯିବି ।

ମୋ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଛି । ଏବେ ତାହା ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିଛି । ସେ ପ୍ରାୟ ୩ ମାସ ପୂର୍ବେ ମୋଠାରୁ ନେଇଥିଲେ ।

ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଅଛି । ପ୍ରସାରେ ଆହୁରି ମଧୁରାଂଶ ପଡୁଛି । ଖାଇବାରେ ମୁଁ ସାବଧାନ ଅଛି । ମାଣ୍ଡିଆ, ଗହମ, ପରିବା, ଦୁଧ ଖାଉଛି । ସାକ୍ଷାତରେ କହିବି ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା,
ବାଲୁଗାଁ,
ଡାକଘର – ବାଲୁଗାଁ,
ଜି ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୦

ଡାକବାକ୍ସ—ନ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୩ । ୧୨ । ୫୪

ମହାଶୟ,

୧୧ । ୧୧ । ୫୪ରେ ଆପଣ ପଠାଇଥିବା ପତ୍ର ମୁଁ ପାଠ କଲି । ଆପଣ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ସେ କଥା ସତ । ମାତ୍ର ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରୁ ଅହିଂସା ଯେପରି ଲୋପ ପାଇଛି, ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଲୋପ ପାଇଛି । ଆପଣ ଲେଖିଥିବା ସବ୍ବେବ କଥା ମୁଁ ମନରେ ରଖିଲି । ମାତ୍ର ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ମନ୍ଦ ଦିଗକୁ ଚାଲି ଯାଇଛି । ଦେଖାଯାଉ, କି ପ୍ରତିକାର ହୋଇ ପାରୁଛି ।

ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ମଦନ ମୋହନ ପାଣିଗ୍ରାହୀ
ପାଇକ ଷ୍ଟ୍ରିଟ୍,
ଡାକଘର—ରାୟଗଡ଼ା
ଜି—କୋରାପୁଟ

ପତ୍ର-୭୧

ଡାକବାକ୍ସ—ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର
୬ । ୧ । ୧୯୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ର,

ଆପଣଙ୍କର ୨୯ । ୧୨ । ୧୯୫୪ ତାରିଖର ପତ୍ର ମୁଁ ପାଇଅଛି । ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟମାନ ମୁଁ କିଛି କିଛି ତ ଜାଣେ । ଆପଣ ଆଜଯାଏ ଜଞ୍ଜାଳରୁ ମୁକ୍ତ ନ ହୋଇଥିବା ଘୋର ଦୁଃଖର କଥା । ଆପଣଙ୍କ ଓକିଲ ପଟ୍ଟା ରଦ ହେଲା । ଆପଣ ଏତେ ଲଢ଼ିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଆପଣ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଆଶା କରୁଥିଲେ; ମୁଁ କିଛି କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ କ୍ଷମତା ନ ଥିଲେ, ସେ କାହାରି କିଛି କରି ନ ପାରେ । ଏବେ ପୁଣି, ଆପଣଙ୍କ କଟା ଘାରେ ଚୂନ ବୋଲା ଯାଉଛି । ଆପଣଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଦେବାନି ଓ ଫଉଜଦାରି ମାମଲାମାନ ଖଞ୍ଜା ଯାଇଛି । ଆପଣଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖ କଥା ବୁଝିବାକୁ ମୁଁ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ରାୟଗଡ଼ା ଯାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବୈଠକରେ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ର ଓ ଶ୍ରୀ ଅଭିମନ୍ୟୁ ରଥ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ କେତେ ଥର ଯୋଗ

ଦେଇଛନ୍ତି । କମିଟିର ବୈଠକ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ବେଶୀ ହେଉଥିଲା । ଏବେ ସେତେ ବୈଠକ ଆଉ ବସୁନାହିଁ । ଏହା ପରେ ବୈଠକ ବସିଲେ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟ ଆଗତ କରିବି । ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପଣ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ । ସେ ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି କଲେ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନକୁ ଉଠିଗଲେ, ନିମ୍ନସ୍ଥାନ ଆଉ ତା ଆଖିରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚ ଆସନରେ ବସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ତୁମ ଆମ ପରି ତଳତଳିଆଙ୍କ ଦଶା ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ।

ଦେଶର ଏ ଘଡ଼ିସନ୍ଧିବେଳେ ଆପଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦିଶୁ ନଥିବା ବଡ଼ ଦୁଃଖର ବିଷୟ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବୈଠକ ବସିଲେ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବି ।

ଆପଣଙ୍କର ଶାରୀରିକ କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ର
ରାୟଗଡ଼ା
ଜି—କୋରାପୁଟ

ପତ୍ର-୭୨

ଡାକ ବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୯ । ୧ । ୧୯୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମ୍ଭର ୧୭ ତାରିଖର ଚିଠି ଆଜି ପାଇଲି । ସାନ ଝିଅର ବିଦାୟ ନେଇ ତୁମେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛ । ତଥାପି ମୋ କଥା ଭୁଲି ଯାଇନାହଁ ।

ଜଗା କହିବା କଥା ଅଧା ଠିକ୍ । ଗତ ନଭେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ପୃଥିବୀ ଶାନ୍ତି ସମ୍ମିଳନୀ ଭିଏନାରେ ହେବାର ଥିଲା । ସେହି ସମ୍ମିଳନୀକୁ ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ ମୋର ଯିବା କଥା ହେଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୋ ଦେହ ଭଲ ନ ଥିଲା; ତଥାପି ମୁଁ ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି । ମାତ୍ର ପରେ ସମ୍ମିଳନୀ ସ୍ଥାନ ଭିଏନା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସୁଇଡେନ ରାଜଧାନୀ ଷ୍ଟକହୋମକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ସେଠାରେ ଭାରି ଶୀତ ହେଉଥିବାରୁ ଡାକ୍ତରମାନେ ମୋତେ ଯିବାକୁ ମନା କଲେ ।

ଝିଅର ବିଦାୟ ସମୟ ତ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା; ଆଉ ମାସେ । ସେ ବିଦାୟ ନେଇ ଗଲା ପରେ ତୁମେମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବ । ତୁମ୍ଭ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇବ । ତୁମ୍ଭେ କେବେ ଆସିବ ଜଣାଇବ ।

ଜଗା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚକ୍ରଧରପୁରରେ ଅଛି ବୋଲି ତୁମ୍ଭ ଚିଠିରୁ ଜାଣିଲି । ସେ ତ ଏ ଆଡ଼କୁ କେବେ କିପରି ଆସୁଥିବ । ନୋହିଲେ ଛୁଟି ନେଇ ପାସରେ ଆସି ପାରିବ । ତାକୁ ଏଠାକୁ ଥରେ ଆସିବାକୁ କହିବ ।

ତୁମର ପରିବାର କୁଶଳ ଆଶା କରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ
ପୁରୁଣା ବସ୍ତି
ଡାକଘର-ଚକ୍ରଧର ପୁର, ଜି-ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୭୩

ଡାକବାକ୍ସ-ନଂ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ-ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୨ । ୩ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଗିରୀଶ ବାବୁ,

ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଆପଣଙ୍କର ୧୦ ତାରିଖର ପତ୍ର ଓ ଡାକରେ ଆପଣଙ୍କର ଭୂମିବଣ୍ଟନ ଯୋଜନାର ନକଲ ପାଇଲି । ଆଉ ଯେଉଁ ଯୋଜନା ଯେତେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ହେଉ ପଛକେ, ଆମ ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ନିଜ ଯୋଜନାଟି ଛାଡ଼ିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବିଲ୍‌ଟି ଯାଞ୍ଚ କମିଟିକୁ ଯାଉଛି । କଂଗ୍ରେସ ଦଳ

ଭିତରେ ଅନେକେ ଏ ବିଲ୍‌ରେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେ ଯାଞ୍ଚ କମିଟି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେଲେ । ନୋହିଲେ ବିଲ୍‌ଟି ଯେଉଁ ଆକାରରେ ଅଛି, ସେହି ଆକାରରେ ମଞ୍ଜୁର କରାଇ ନେବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ଯାଞ୍ଚ କମିଟି ବିଲ୍‌ର ମୌଳିକ ନୀତିରେ ତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବେ ନାହିଁ । କେବଳ କେତେକ ଧାରାରେ କିଛି ଅଦଳ ବଦଳ କରିବେ । ଜମିମାଲିକର ଭାଗ ଏକ-ଷଷ୍ଠାଂଶରୁ ଏକପଞ୍ଚମାଂଶ ବା ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶକୁ ବଢ଼ାଇ ପାରନ୍ତି । ତିନି ମହଣଠାକୁ ବଢ଼ାଇ ପାଞ୍ଚ ବା ଛ ମହଣ ହୁଏତ କରିବେ । ୧୯୫୪ ଜୁଲାଇ ମାସ ପହିଲା ତାରିଖରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପାରନ୍ତି । ଜମିର ଗୋଟାଏ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପରିମାଣ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ଏସବୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ହେଲେ ଚଳିବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ବୈଠକ ଏପ୍ରିଲ ମାସ ୧୦ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲି ପାରେ । ତାପରେ ମୁଁ କେଉଁଆଡ଼େ ହେଲେ ଯିବା କଥା ଭାବିବି । ଆପଣଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମୋର ଯିବା ଇଚ୍ଛା ଅଛି । ମାତ୍ର ସମୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ହେଲେ ହେବ ।

ଆଗାମୀ ନିର୍ବାଚନ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦଳମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏ ଆନ୍ଧ୍ର ନିର୍ବାଚନରେ ଦେଖାଗଲା । ଯାହା ହାତରେ ଅର୍ଥ ଓ କ୍ଷମତା ଅଛି, ତା ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ିବା କଣ ସହଜ କଥା ? ପୁଣି ବର୍ତ୍ତମାନ ବିରୋଧ ପକ୍ଷରେ ଥିବା କେତେକ ସଭ୍ୟଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଛି । ପ୍ରକୃତ ବିରୋଧ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗିରୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ, ଏମ୍. ଏ.,
ଗୃନ୍ଧବାଲି,
ଡାକଘର-ଗୃନ୍ଧବାଲି, ଜି—ବାଲେଶ୍ୱର

ପତ୍ର-୭୪

ଡାକବାକ୍ସ-ନ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ-ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୭ । ୩ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରଥ ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କ ପତ୍ର ପାଇଅଛି । ଏଠାରେ ଉଦୁମ୍ବର ଯୋଗାଡ଼ କରି ହେଲାନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ମହୁ ଓ ପାନରସ ସହିତ 'ଶୃଙ୍ଗାରାଭ୍ର' ସେବନ କଲି । ଆଜି ତାହା ଶେଷ ହେଲା । ମୋ କାଶ ଆଉ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର ଯେ ମୋଟା ହୋଇଗଲା, ତାହା ରହିଛି କହିଲେ ଚଳେ ।

ପ୍ରସାରେ ଅଳ୍ପ ମଧୁର ଅଂଶ ଅଛି । ମୁଁ ଚିନି ଆଦି ଆପତ୍ତି ଜନକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇନାହିଁ । ବହୁମୂତ୍ର ନିମନ୍ତେ ଏକ ଔଷଧ ମଧ୍ୟ ସେବନ କରୁଛି; ତଥାପି ପ୍ରସ୍ରାରୁ ମଧୁର ଅଂଶ ଯାଉନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ବହୁ ପରିମାଣ 'ବସନ୍ତ କୁସୁମାକର' ସେବନ କରି ବହୁମୂତ୍ର ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରତିଦିନ ଇନ୍‌ସୁଲିନ୍ ଇଂଜେନ୍‌ସନ୍ ନେଉଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଛ' ସାତମାସ ପୂର୍ବେ ଇନ୍‌ସୁଲିନ୍ ଇଂଜେକସନ୍ ତିନି ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇଥର ନେଇଥିଲି । ମାତ୍ର ତାହା ନିତାନ୍ତ ଅସୁବିଧା ଜନକ ହେବାରୁ ଆଉ ନେଲି ନାହିଁ, କେବଳ ଔଷଧ ସେବନ କଲି । ଖାଦ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଯୋଗେ ବୋଧହୁଏ ମଧୁର ଅଂଶର ମାତ୍ରା କମି ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତକରା ଏକଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ମିଠା, ଚାଉଳ, ଆଳୁ ଆଦି ଖାଉନାହିଁ । ଔଷଧ ମଧ୍ୟ ସେବନ କରୁଛି । ସେ ଔଷଧର ନାମ ଟ୍ରିପ୍‌ସୋଜେନ୍ । ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବସନ୍ତ କୁସୁମାକର ସେବନ କରିବା ବୋଧହୁଏ ଭଲ ହେବ ।

ଔଷଧର ମୂଲ୍ୟ ମୋତେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ବସନ୍ତକୁସୁମାକର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଔଷଧ । ମୁଁ ଥରେ ପୁରୀ ଗଲେ, ଏ ଔଷଧ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଆଣିବି । ଅନୁଗ୍ରହ

ପୂର୍ବକ ମୂଲ୍ୟ ମୋଠାରୁ ନେବେ । ସାଧାରଣ ମୂଲ୍ୟ ନ ନେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବ୍ୟୟ ତ ନେବା ଉଚିତ ।

ଆପଣଙ୍କର ସପରିବାର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ବୈଦ୍ୟରତ୍ନ କବିରାଜ, ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ
ନୀଳାଚଳ କଳ୍ପତରୁ ଔଷଧାଳୟ
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୫

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୧ । ୩ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ମିଶ୍ର ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ୧୭ । ୩ । ୫୫ ତାରିଖର ଚିଠି ପାଇଲ । ରାଜ୍ୟ ପୁନର୍ଗଠନ କମିଶନ ନିକଟରେ ଆଗତ କରିବାକୁ ଆପଣ ଯେଉଁ କାଗଜମାନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରି ପଠାଇଥିଲେ, ତାହା ମୁଁ ପାଇଲ ଓ ତାର ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲ । ୩୧ । ୧ । ୫୫ରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଚିଠି ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲ ।

ମୁଁ ଏତେ ଚିଠି ପତ୍ର ପାଇଛି ଯେ ସେ ସବୁର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଉଛି । ବହୁ ଲୋକ ସ୍ଥାନୀୟ ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ, ସ୍ଥାନୀୟ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ନ ଦେଇ, ମୋ ନିକଟକୁ ପଠାଉଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ କେତେକ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପରେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେପରି, କେତେକ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଛି । ଅନେକେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଠାଇ କି ଉତ୍ତର ମିଳିଲା, ତାହା ଲିଖିତ ଭାବରେ ମୋଠାରୁ ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଅଫିସ ରଖିଲେ ସିନା ପାରିବ ! ବିନା ଅଫିସରେ ମୁଁ କରୁଥିଲି । ମାତ୍ର ବୟସ ଦୋଷରୁ କ୍ରମେ ପାରଗତା କମୁଛି । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ସେକଥା ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ମିଶ୍ର
ରାୟଗଡ଼ା
ଜି—କୋରାପୁଟ

ପତ୍ର-୭୬

ଡାକ ବାକ୍ସ-ନଂ ୧୪
ନିଉ କାପିଟାଲ-ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୩ । ୩ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମର୨୩ ତାରିଖ ଚିଠି ପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ । ତୁମର ଗତ ମାସ ୨୪ ତାରିଖ ଚିଠି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପାଇଛି । ଲେଖିବାକୁ ସେପରି କିଛି ନ ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଇ ନ ଥିଲି; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାଣି ପାରୁଛି ଯେ, ତୁମେ ଉତ୍ତରଟିଏ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଥିଲ । ମୋର ଏ ଅକରଣ ଲଗି ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ।

ସମାଜରେ ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀଟା ରହିବା ସରକାର ଚାହୁଁନାହାନ୍ତି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀଟାକୁ ମୂଳପୋଛ କରି ମାରି ଦେବା ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ମନ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ପାହ୍ୟା ହାକମହକୁମାମାନେ ଉପର ସ୍ତରରେ ରହିବେ ଏବଂ ତଳଶ୍ରେଣୀରେ ଚାଷୀ ମୂଲିଆ ରହିବା ସରକାରଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ମଝି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରିବା ଲୋକ । ଏହି ମଝି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି, ଲେଖନ୍ତି, କହନ୍ତି, ସମାଲୋଚନା ଓ ବିରୋଧ କରନ୍ତି, ବାଧା ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶେଷରେ ବିପ୍ଳବ କରନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ମଝି ଶ୍ରେଣୀଟା ହିଁ ମନ୍ଦ ଶ୍ରେଣୀ, କାରଣ ସରକାରଙ୍କୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବା ପାଇଁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀ ଯତ୍ନ କରେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସରକାରଟା ହେଉଛି ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀର । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେଠାର ରାଜା ନିହତ ହେଲେ, ନ ହେଲେ ତଡ଼ା ଖାଇଲେ ।

ତୁମ ପୁଅ ଓ ମୋ ନାତି କଣ ତାହାହେଲେ ଏଠାରେ ନେହରୁ, ପନ୍ଥ, ସିହ୍ନା, ସହାୟ, ଚୌଧୁରୀ ଓ ଶୁକ୍ଳଙ୍କୁ ତଡ଼ିବେ ?

ତୁମ ଭାବନାକୁ ତୁମେ କୌଣସି ମତେ କିଛି ଦିନ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବ ସତ୍ୟ; ମାତ୍ର ତୁମ ପୁଅ ଓ ନାତିଙ୍କ ବେଳକୁ ପରିସ୍ଥିତି ଆହୁରି କଠିନ ହୋଇଯିବ ।

ମୁଁ ସେହି ଭଳି ଅଛି, ସେତେ ଭଲନାହିଁ । ମୋତେ ଯିବା ଆସିବାକୁ, କାମ କରିବାକୁ ପଡୁଛି । ଦେହରେ ୧୦୨ କିମ୍ବା ୧୦୩ ଡିଗ୍ରୀ ତାପ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ମୋତେ କାମ କରିବାକୁ ହେଉଛି ।

ତୁମେ ଭଲ ଅଛ ଜାଣି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି ।

ତୁମର
ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ,
ପୁରୁଣାବସ୍ତି,
ଡାକଘର—ଚକ୍ରଧରପୁର
ଜି—ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୭୭

ଡାକବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର
୩ । ୪ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେଷୁ ହରିହର ରାମ,

ତୁମର ୨୯ ତାରିଖର ପତ୍ର ମୁଁ ପାଇଲି । ତାହା ଦୀର୍ଘ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ମୁଁ ମନୋଯୋଗ ସହିତ ପଢିଲି । ତୁମର ନିରାଶ ବା ହତୋତ୍ସାହ ହେବାର କାରଣ ନାହିଁ । ଇଂରାଜୀରେ ଅଛି—"**Rome was not built in a day** ।" ତାହା ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ତଥ୍ୟ ନୁହେ । ତୁମ୍ଭେ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ମାଟି କାନ୍ଥ ତିଆରି ହେବାର ଦେଖିଥିବ । ତାହା ଅଳ୍ପ କେତେ ଘଣ୍ଟାର କାମ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ କେତେ ଦିନ ଲାଗିଯାଏ । କୌଣସି ଜଣାଶୁଣା ବ୍ୟକ୍ତି ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଉଠି ଯାଇ ପୁଣି ପଡ଼ିଗଲେ । ହାଉଇ ବାଣ ଗେଣ୍ଡାଠାରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗୁଣ ବେଗରେ ଗତି କରେ । କିନ୍ତୁ ଗେଣ୍ଡା ଗଛରେ ଚଢ଼ି ତା ଶିଖରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରହିବାର ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ବାଣ ତଳକୁ ଖସିଥାଏ ।

ତୁମ୍ଭେ ହତୋତ୍ସାହ ହୁଅ ନାହିଁ, କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ଠା ସହିତ କରିଯାଅ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ମାତ୍ର ମୋ ବୟସରେ ମୋର ଯୌବନର ଉତ୍ସାହ, ଉନ୍ମାଦନା ଓ କାୟିକ ବଳ, ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ମୋତେ ତୁମେ କାମ କରାଇ ନେଲେ, ମୁଁ ଲାଗିବି । ଯେତେବେଳେ ଯାହା କଟକ ବା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଦରକାର ହେବ, ଏଠାକୁ ଆସିବ ଓ ମୋଦ୍ୱାରା ଯାହା ହେବାର କଥା କରାଇ ନେବ । ସେଥି ପାଇଁ ହୁଏ ତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଥର ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିପାରେ । ସେଥିରେ ତୁମ୍ଭେ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ ନାହିଁ ମୁଁ ଜାଣେ । ମିତ୍ରଙ୍କୁ ବା ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଧରି ଯାହା କରାଇବାକୁ ହେବ, ତୁମ୍ଭେ ଆସିଲେ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ହାତରେ ଚିଠି ପତ୍ର ଦେଇ ତାଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବି । ମୋ ଉପରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯୌବନରେ ଏକା ଯାହା ପାରୁଥିଲି, ଆଜିକାଲି ଆଉ ପାରୁନାହିଁ ।

ଡ. ରଙ୍ଗନାଥନ୍ ମୋତେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍କୁଲର ଜମି କିଛି ଦେବାକୁ ସେ ରାଜି ହୋଇଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭ ଅନୁଷ୍ଠାନର କାର୍ଯ୍ୟ ଧୀର ଅଥଚ ଦୃଢ଼ ଗତିରେ ଚଲାଇ ଯାଅ ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ହରିହର ରାମ
ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପାଦକ, ନେହରୁ ସେବାସଂଘ,
ବାଣପୁର,
ଡାକଘର—ବାଣପୁର, ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୭୮

ଡାକବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆରାଜଧାନୀ-ଭୁବନେଶ୍ୱର
୫ । ୪ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଗିରୀଶବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ଗତମାସ ୨୪ ତାରିଖ ପତ୍ର ମୁଁ କାଲି ରାତିରେ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ପାଇଲି । ଆପଣ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାହା ଏକ ବିରାଟ ଜିନିଷ । ମୋର ମନରେ ହୁଏ, ମୁଁ କରନ୍ତି; ନିଜକୁ ଧୂଳିରେ ଲୀନ କରି ମାନବର ସେବାରେ ଲାଗନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୋର ସେ ଅନୁସାରେ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରିବି । ସେ ପରାମର୍ଶ ସମ୍ପର୍କରେ ହୁଏ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିପାରେ ।

ଆପଣଙ୍କ କୁଶଳ ଆଶାକରେ । ମୁଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଛି । ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ କହନ୍ତି—'କଳି ଶତା ଷାଠିଏ', ଅର୍ଥାତ୍ କଳିଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶତଞ୍ଜୀବ ପରମାୟୁ ଷାଠିଏରେ ଆସି ରହିଛି । ଇଂରାଜୀରେ ଅଛି—'Three score years and ten ।' ଏହି ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିବା ଲୋକର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଉ କଣ ? ବର୍ତ୍ତମାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ହିଁ ତ ହେଉଛି ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଅନ୍ତରାୟ ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗିରୀଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ, ଏମ୍. ଏ.,
ଗୃନ୍ଦବାଲି
ଡାକଘର-ଗୃନ୍ଦବାଲି, ଜି-ବାଲେଶ୍ୱର

ପତ୍ର-୭୯

ଡାକବାକ୍ସ-ନ ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ-ଭୁବନେଶ୍ୱର
ତା ୨ । ୫ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ପାଇକରାୟ,

ତୁମ୍ଭେ ଏଠାରୁ ଯିବାର ଦଶ ଦିନ ହୋଇ ଗଲାଣି । ମୁଁ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଜରରେ ପଡ଼ିଗଲି । ୨୪ ତାରିଖରେ ମୋର ଜର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବେଶୀ ଜର ଦୁଇ ଦିନ ହୋଇ, ତା ପରେ ଅଳ୍ପ ଜର ମଝିରେ ମଝିରେ ହେଉଛି । କାଲି ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ତୁମ୍ଭେ ଭଲ ଥିବ ଆଶାକରେ । ଖରାରେ ତ ବାହାରି ହେଉ ନ ଥିବ । ତେଣୁ ବେଶୀ ବୁଲି ପାରୁ ନ ଥିବ । ପୁରୀରେ ଡେଭଲପ୍ ମେଣ୍ଟ୍ ବୋର୍ଡ଼ ବୈଠକ କେବେ ହେବ କେଜାଣି । ସେତେବେଳେ ଦେଖା ହେବ ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋତେ ଆସି ଘେରି ଧରିଲେଣି । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହଯୋଗ କରିବା ସମ୍ମତି ମୋଠାରୁ ଶୀଘ୍ର ନେବାକୁ କହୁଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତି ଯେପରି, ତାଙ୍କୁ ଆଉ ନାସ୍ତି କରି ହେବ ନାହିଁ ଦେଖୁଛି । ୧୯୩୭ରେ ବାଣପୁରରେ ମୋ ଘରେ ସଭା କରି ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ, ମୁକୁନ୍ଦ ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ପ୍ରଭୃତି ୧୪ ଜଣ ନେତା ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢ଼ିଲେ ପରାଜୟ ହିଁ ସାର ହେବ; ତେଣୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ସେ ଦଳ ପକ୍ଷରୁ ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢ଼ିବା ଦରକାର । ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଡକା ଯାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ତ କଂଗ୍ରେସ ନାମରେ ନିର୍ବାଚନ ଚଳାଇଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ମନୋନୟନ ପତ୍ରରେ ଦସ୍ତଖତ କରିବାକୁ କହନ୍ତେ, ସେ ଲୁଚିଲେ; ମାତ୍ର ଧରା ପଡ଼ି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଦସ୍ତଖତ କଲେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସରାୟ ଜୟପୁର ମହାରାଜାଙ୍କ ଅଫିସରେ କିରାନି କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ଏକ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲରେ ସଦାଶିବ ରଥଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଥିଲେ । ସେ ଉଭୟଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ କାଢ଼ିଲେ । ନିର୍ବାଚନରେ ଠିଆ ନ ହେବାକୁ ଚୌଧୁରୀ କହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଠିଆ କରାଇଲେ । ବୋଧରାମ ଦୁବେ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ବିଲାତି ଲୁଗା ପିନ୍ଧି । ରାଜନୀତି ତ ଏହିପରି । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ପଛକୁ ରହି ଯାଇଛି । ତେବେ ଆମେ

ଯେ ଗୋଟାଏ ମିଳିତ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ତା କଥା କଣ ହେବ ?

ହୀରାକୁଦ ବୁଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସରକାର ଲୋକଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି ବାହାର କରି ଦେଉଛନ୍ତି, ଅଥଚ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷତିପୂରଣ ଦେଉନାହାନ୍ତି । ଶ୍ରଦ୍ଧାକରବାବୁ ମୋତେ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ପାଇକରାୟ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.,
ସାନପଦର
ଡାକଘର—ପିଚୁକୁଳି,
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୮୦

ଡାକବାକ୍ସ—ନ୧୪
ନଉ କାପିଟାଲ୍-ଭୁବନେଶ୍ୱର
ତା ୧୫ । ୭ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୁଦର୍ଶନ,

ତୁମର ୧୩ ତାରିଖ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ଼ ଚିଠି ପାଇଲି । ହଁ, ତୁମେ ବହୁଦିନ ହେଲା ନୀରବ ରହିଥିଲ । କୌଣସି ଲୋକଠାରୁ ଚିଠି ନ ପାଇଲେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଲେଖେ ନାହିଁ, ପାଇଲେ ଉତ୍ତରଟିଏ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖେ । ଲୋକପ୍ରତିନିଧି (ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.) ଭାବରେ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାୟ ଆଠ, ଦଶ ଖଣ୍ଡ ଚିଠି ଲେଖେ । ତେଣୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଲେଖିବାକୁ ମୁଁ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଏ ।

ତୁମେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା କାଉନ୍ସିଲ ଦେଖିବାକୁ ଭାବିଥିଲ; କିନ୍ତୁ ତାହା ହେଲା ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଧାନ ସଭା ଦେଖିବାକୁ ଭାବୁଥିଲ; କିନ୍ତୁ ଅଠର ବର୍ଷ ଭିତରେ ତାହା ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ବିଧାନସଭା ୪. ୮ ୫୫ଠାରୁ ୧୪. ୧୦. ୫୫ ଭିତରେ ବସିବ । ଗୃହଦିନ ପାଇଁ ଆସୁନାହଁ କାହିଁକି ?

ତୁମେ କଣ ଭାବିଥିଲ ଯେ ଆଭାଡ଼ି କଂଗ୍ରେସପରେ ଦେବୋପମ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କର ବେତନ ଦଶହଜାରରୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଅନୁମୋଦିତ ପାଞ୍ଚଶହକୁ ଖସିଯିବ ? ଆମେ ଆମର ଜଣେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କର କୋଡ଼ିଏ ଜଣ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ପାଇଛେ । ଏହା କଣ ଆମର କମ୍ ସୌଭାଗ୍ୟ ?

ଭାରତର ଛତିଶ କୋଟି ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ୩୫, ୯୯, ୭୦,୦୦୦ ବୋକା ଅଛନ୍ତି । ବାକି ତ୍ରିଶ ହଜାର ହେଉଛନ୍ତି ଚତୁର କଂଗ୍ରେସ ବାଲା । ସୁତରାଂ, ୩୫, ୯୯, ୭୦,୦୦୦ ଲୋକ ଏହି ତ୍ରିଶ ହଜାରଙ୍କର ପୂଜା କରିବା ଉଚିତ ।

ତୁମେ ସପରିବାର କୁଶଳରେ ଥିବ ।

ତୁମର ସ୍ନେହାଧୀନ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ସୁଦର୍ଶନ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ,
ପୁରୁଣାବସ୍ତି,
ଡାକଘର—ଚକ୍ରଧର ପୁର,
ଜି—ସିଂହଭୂମ

ପତ୍ର-୮୧

ଡାକବାକ୍ସ-ନ୧୪
ନୂଆ ରାଜଧାନୀ-ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୮ । ୭ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ହରିହର ରାମ,

ତୁମର ୨୫ ତାରିଖର ପତ୍ର ୨୭ ତାରିଖରେ ଡାକରେ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏଠାରେ କାଲି ପହଞ୍ଚିଲା । ମୁଁ କାଲି କଟକ ଯିବାକୁ ବାହାରିବା ସମୟରେ ତାହା ପାଇଲି । ତେଣୁ କାଲି ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ମୁଁ ୧୯୪୩ରେ, ପ୍ରାୟ ବାର ବର୍ଷ ତଳେ, ହୃଷୀକେଶ ଯାଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲି । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡିରେକ୍ଟର ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ଶେଷରେ ହୃଷୀକେଶ ଯାଇ ସେଠାରେ

ରହିବା ବାସନା ମୋର ସେହି ସମୟରୁ ଜନ୍ମିଥିଲା । ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ସେ ବାସନା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ପାରିନାହିଁ ।

ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ପିଲାଦିନୁ ହୃଷୀକେଶରେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛ । ବାଣପୁରରେ ରହି ମଧ୍ୟ ହୃଷୀକେଶ ବାସର ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରି ପାରିବ, ଯଦି ମନକୁ ସେପରି ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାର । ଜନସମାଜରୁ ପଳାଇବା ଆଦର୍ଶର ପରିଚାୟକ ନୁହେଁ । ଜନସମାଜ ଛାଡ଼ି ଯାଇ, ସମାଜର ହିତ ସାଧନ କରିଛନ୍ତି ଜଣେ ବୁଦ୍ଧଦେବ । ମାତ୍ର ଶତ ଶତ ମହାର୍ଷୀ ଜନ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ରହି ସମାଜର ସମଧିକ ହିତାର୍ଥେ ପ୍ରାଣପାତ କରି ଅମର ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାଣପୁର ଯିବାରେ ବିଳମ୍ବ କରିବାକୁ ମୁଁ ରାଣୀଦେବୀଙ୍କୁ ଏକାଧିକ ଥର ତୁମ୍ଭ ଅନୁରୋଧରେ କହିଛି । ଆଉ କହିବା ସଂଗତ ହେବନାହିଁ । ସେଥିରୁ ସେ ବୁଝିବେ ଯେ ତୁମ୍ଭ ସେବା ସଂଘର କିଛି ଗଳତି ରହିଛି ଏବଂ ମୋର ସେ ଗଳତି ସହିତ ସଂପର୍କ ଅଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମନେ କରି ପାରନ୍ତି ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ତୁମର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ହରିହର ରାମ,
ନେହେରୁ ସେବାସଂଘ, ବାଣପୁର,
ଡାକଘର—ବାଣପୁର
ଜି—ପୁରୀ

ପତ୍ର-୮୨

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୧ । ୧୨ । ୫୫

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବାବୁ,

ରାମକୃଷ୍ଣ କଳ୍ପତରୁ ଉତ୍ସବକୁ ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ପାଇଲି । ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି । ଉତ୍ସବର ସାଫଲ୍ୟ କାମନା କରୁଛି । ଯୌବନରେ ମୁଁ ଏହି କଳ୍ପତରୁ ଉତ୍ସବରେ ନିଜେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି । ଜୀବନର ଗତପଥରେ ଏତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେବା ପରେ ପଛକୁ ଚାହିଁଲେ, ଦୃଶ୍ୟଟା ବେଳେ ବେଳେ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ପଡ଼େ ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର,
ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ସେବାଶ୍ରମ,
ଡାକଘର—ସାଲପୁର
ଜି—କଟକ

ପତ୍ର-୮୩

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୦ । ୧ । ୫୬

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଗୋବିନ୍ଦବାବୁ,

ତୁମର ନଅ ତାରିଖର ଚିଠି ପାଇଲି । ନୃତ୍ୟ ଗୀତର ଆବଶ୍ୟକତା ଜୀବନରେ ବହୁତ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମୁଁ ସର୍ବଦା ଉଦାସୀନତା ଅନୁଭବ କରି ଆସିଛି । ମୁଁ ଏବେ ବାଣପୁର ଯାଇଥିଲି ଓ ସେଠାରେ ତୁମ ବଡ଼ମାମୁଁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇଥିଲା । ସେ ମୋର ଜଣେ ପୁରୁଣା ବନ୍ଧୁ । 'କାଳିଜାଈ' ପଦ୍ୟକୁ ତୁମେମାନେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଭାବରେ ଗୀତରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା କଥା ସେ ମୋତେ କହିଲେ । ନିଜ ପିଲା ଭଳି, ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଲେଖାକୁ ସୁଖପାଏ । କବି ଜୀବନର ଏହା ଏକ ଦୁର୍ବଳତା, ତଥାପି ମୋ ପଦ୍ୟ ମୁଁ କାହାରି ଆଗରେ ଆବୃତ୍ତି କରିପାରେ ନାହିଁ । ମୋତେ ସଂକୋଚ ବୋଧହୁଏ । ତୁମେମାନେ ଆଗାମୀ ୧୪ ବା ୧୫ ତାରିଖରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିବ ଓ ମୋ ବସାକୁ ଆସି ମୋତେ 'କାଳିଜାଈ'ର ଆବୃତ୍ତି ଶୁଣାଇବ, ଏଥିରେ ତୁମକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହେବା କଥା ।

ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଶୁଣିବି । ୧୪ ଓ ୧୫ ତାରିଖ ଉଭୟ ଦିନ ମୁଁ ଏଠାରେ ରହୁଛି । ଏଠାରେ ମୋ ବସା ସରକାରୀ ଅତିଥି ଭବନ ଆଗରେ ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ହିତାଭିଳାଷୀ
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମିଶ୍ର
କୃଷକ ଅଫିସ୍
ଗଙ୍ଗାମନ୍ଦିର, କଟକ-୧

ପତ୍ର ୮୪

କଟକ ଜେଲଖାନା
୧୦ । ୨ । ୫୬

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଗିରୀଶବାବୁ,

ମୁଁ ଗତ ୨୯ ତାରିଖରୁ କଟକ ଜେଲଖାନାରେ ଅଛି । ତେଣୁ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଚିଠିପତ୍ର ଯଦି ଦେଇଥିବେ, ମୁଁ ପାଇ ପାରିନାହିଁ ।

ଘନଶ୍ୟାମ ଖଲାସ ହେଲେଣି ବୋଲି ଖବରକାଗଜରେ ପଢ଼ିଲି । ଭଦ୍ରକ ଯିବାକୁ ସେ ମୋତେ ଗତମାସ ଚତୁର୍ଥ ସପ୍ତାହରେ ଟେଲିଗ୍ରାମ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ନ ପାରି ଗଣତନ୍ତ୍ର ପରିଷଦର ପ୍ରବ୍ ସଂପାଦକଙ୍କୁ ପଠାଇଲି । ସେ ଦିନେକାଳ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଷ୍ଟେସନରେ ବସି ରହି, ଯିବା ବନ୍ଦ କଲେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବା ପୁରୀ ଆଡ଼ୁ ଗାଡ଼ି ଆସିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ଟେଲିଗ୍ରାମ କଲି ସେ ଭଦ୍ରକରେ ଯେଉଁ ଠିକଣା ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ଠିକଣାରେ । ଟେଲିଗ୍ରାମ ଫେରସ୍ତ ଆସିଲା । ତାପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କ ମାରଫତରେ ଏକ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ ଚିଠି ଦେଇଛି ।

ଆପଣ ଜଲ ପାଇଁ ଦ୍ୱିତୀୟ କିସ୍ତି ଟଙ୍କା ମାଗିଥିଲେ । ସେ ବାବଦରେ ଟ୫୦୦୲ ମୁଁ ଅଫିସ ଗୃଲକ ଶ୍ରୀ ଅମ୍ବରୀଶ ପ୍ରସାଦ ଦାସ (ଭୁବନେଶ୍ୱର) ଙ୍କୁ ଦେଇଛି । ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ପଠାଇ ସାରିବେଣି । ଜିପ୍ ଗୋଟିଏ କଲିକତାରୁ ଶୀଘ୍ର ଆସିବ ସଡ଼କ ବାଟେ । ଆପଣଙ୍କୁ ଗୃନ୍ଦବାଲିରେ ନେଇ ଦେବା ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପଠାଯାଇଛି । ସେଥିରେ କୌଣସି ବାଧା ନ ଘଟିଲେ, ଆପଣ ଆଗାମୀ ୧୫ । ୨୦ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ ଜିପ୍ ପାଇବେ, ଆଶାକରେ ।

ମୋ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଉପସଭାପତି ସଭାପତି କାର୍ଯ୍ୟଭାର ତୁଲାଇବେ ।

ଆପଣଙ୍କର କୁଶଳ ଆଶାକରେ ।

ଆପଣଙ୍କର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗିରୀଶ ଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ, ଏମ୍. ଏ,
ଗୃନ୍ଦବାଲି,
ଡାକଘର-ଗୃନ୍ଦବାଲି
ଜି-ବାଲେଶ୍ୱର

ପତ୍ର-୮୫

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୨୧ । ୨ । ୫୬

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ବାବୁ,

ତୁମର ୧୮ ତାରିଖର ଚିଠି ଏଠାରେ ୨୦ ତାରିଖରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଡାକରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଫଳରେ ମୁଁ ଆଜି ପାଇଲି । ମୁଁ ଜେଲରେ ଥିବାବେଳେ ତୁମେ ପଠାଇଥିବା ଚିଠି ପାଇନାହିଁ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କବିତା ଲେଖିବାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ । ତୁମେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସେକଥା ଅନୁଭବ କରି ଚିଠିରେ ଲେଖିଛ । ତଥାପି ତୁମ . ମନରେ କଷ୍ଟ ନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଏ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡର ଆର ପଟେ କେତେ ଗୋଟି ଧାଡ଼ି

[ଏହି ସମୟରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ 'ଗଣତନ୍ତ୍ର-ପରିଷଦ୍'ର ସଭାପତି ଥିଲେ ଓ ସୀମା-କମିଶନ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଜେଲ ଯାଇଥିଲେ]

ଲେଖୁଛି । ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ନହେଲେ ଛପାଇବ ନାହିଁ, ଅନୁରୋଧ ।

ତୁମର କୁଶଳ ଆଶା କରେ ।

ତୁମର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ମିଶ୍ର,
କୃଷକ ଅଫିସ,
ଗଙ୍ଗା ମନ୍ଦିର, କଟକ—୧

ବୁକେ ବହି ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟ ମାନବ ଜାତିର
ଜନମ ଲଭିବା ଜନ କୋଟିକେ ବା ଜଣେ,
ନାମ ତାର ଭୂମଣ୍ଡଳେ ଅଟେ କର୍ମବୀର
ଜୀବନେ ନାହିଁ ନା ମୂଲ୍ୟ ମିଳଇ ମରଣେ ।
ଜଗତର ଦୁର୍ନୀତିର ସେହୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ,
ବିଶ୍ୱହିତ ଲଗି ପ୍ରାଣ ତ୍ୟଜଇ ହରଷେ;
ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା ମଧ୍ୟେ ଚିତ୍ତ ନୁହେଁ ବିଚଳିତ,
ମାଟି କି ସେ କରେ ସୁନା ନିଦ୍ଧବ ପରଶେ ।
ତାହାର ଚରଣେ ମୋର ଶତ ନମସ୍କାର,
ସେ ଅଟେ ଦେବତା ଭବେ ସାର୍ ଦୁନିଆର ।

ପତ୍ର-୮୬

ଭୁବନେଶ୍ୱର
୧୨ । ୪ । ୫୬

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ପାଟଶାଣୀ,

ତୁମର ୧୧ । ୪ । ୫୬ ତାରିଖରେ ଚିଠି ପାଇଲି । ନିଜ ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରେ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଦେଶର କଥା ଭୁଲି ନାହଁ, ଆନନ୍ଦର କଥା ।

ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ ତୁମ୍ଭେ ସହଜରେ ପରିଚୟ ପାଇ ପାରିବ ।

ମୁଁ ଗତ ୧୬ । ୩ । ୫୬ ତାରିଖରୁ ଜରରେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହୋଇ ରହିଛି । ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ । ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ଆଜି ବନ୍ଦ ହେଲ୍ ।

ତୁମର ସ୍ଥଗିତ ଥିବା ବିବାହ ଆଗାମୀ ୨୨ । ୪ । ୫୬ ତାରିଖରେ ହେବ ବୋଲି ଲେଖିଛ । ଗଙ୍ଗପଡ଼ା ଭୁବନେଶ୍ୱର ନିକଟରେ ନୁହେଁ, ଖୋରଧା ନିକଟରେ । ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ୧୩ ମାଇଲ, ଖୋରଧାକୁ ତିନି ମାଇଲ ।

ଡାକ୍ତରଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ଯଦି ଭଲ ହୋଇପାରେ, ୨୨ ତାରିଖରେ ମୋତେ କଲିକତା ଏକ ସଭା ସମ୍ପର୍କରେ ଯିବାକୁ ହେବ । ତାର ସମୟ ଗତମାସରୁ ସ୍ଥିର ହେଇଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ତୁମ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେବ । ଏ ଚିଠିରେ ନବଦମ୍ପତିଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଓ କଲ୍ୟାଣ-କାମନା କରୁଛି ।

ତୁମର
ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ପାଟଶାଣୀ
ତାପଙ୍ଗ ମେସ୍
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଆଗ,
କଟକ-୧